LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : GOBelins 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
1
ՓԵՏՐՈՒԱՐ
MERCREDI
1 Février
1939

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 3953

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

«ՄՕՏԱՒՈՐ ԱՐԵՒԵԼՔԻ ԲԱԺԱՆՈՒՄԸ»

— ∞ —

Բաւնք թէ ատենէ մը ի վեր ուսումնասիրութիւններ եւ գիրքեր կը հրատարակուին Փարիզի մէջ, արծարծելով Մեծ Պատերազմէն առաջ եւ վերջը կնքուած դաշնագիրներն ու համաձայնութիւնները :

Ժամանակի նշան, պիտի ըսէր մեր վարժապետը:

Այսպէս, անցեալ տարի լոյս տեսաւ Փօլ տիւ Վէօուի պատկառելի հատորը, «Խաչելութիւն Կիլիկիոյ»: Քանի մը ամիս առաջ ալ՝ նոյն հեղինակին ուրիշ մէկ հատորը, Ալեքսանտրէթի Աղէտը:

Այս օրերս հրատարակուեցան երկու նոր գիրքեր,— 1· «Մօտաւոր Արեւելքի բաժանումը», հեղինակը՝ Ժան Փիշօն: 2· Ֆրանքեւսուրիական դաշնագրին գաղտնի պատմութիւնը: Ո՞ւր կ՚երթայ Մօտաւոր Արեւելքը: Հեղինակը՝ Մարսէլ Հոմէ :

Առաջին գրքին յառաջաբանը գրած է զօր. Տիւֆիէօ, Կիլիկիոյ երբեմնի հրամանատարը: Երկրորդ գրքինը՝ զօր. Գաժմոն, նոյնպէս Կիլիկիայէն:

Միջանկեալ ըսենք որ այս վերջինը պարբերաբար կ՚արտայայտուի «Լա Ֆրանս Միլիթէռ»ի մէջ, Մօտաւոր Արեւելքի գործերու մասին: Մանաւանդ Ալեքսանտրէթի ողբերգութենէն ի վեր: Ուրիշներ ալ, որոնք համախմբուած են «Միջերկրականի կոմիտէ»ին մէջ, նոյնպէս կը գրեն ու կը խօսին զանազան առիթներով: Օրուան հրապարակագիրներէն ալ Թառօ եղբայրները եւ ուրիշ հեղինակաւոր դէմքեր չեչտակի դիրք բռնած են, պաշտպանելու համար «Անդրծովեան իրաւունքները»: Բուն բառով՝ կայսրութիւնը :

Ամիսներ առաջ, պատերը փակցուած էր գլխագիր յայտարարութիւն - կոչ մը, յանուն «Մեծագոյն Ֆրանսայի»: Կոչը կ՚ըսէր, պերճախօս դարձուածքներով.

—« Ձեր նախահայրերդ ձեզի տուին անդրծովեան կայսրութիւն մը 18 անգամ աւելի լայն քան Ֆրանսան, 70 միլիոն բնակչութեամբ: Այս կայսրութիւնը մայր հայրենիքէն կը գնէ տարեկան 8 միլիառ ֆրանքի ապրանք, աւելի քան Եւրոպայի գլխաւոր երկիրները հաւաքաբար: Մի թողուր որ տկարանայ այդ հայրենի ժառանգութիւնը »:

Եւ դեռ աւելի պերճախօս արտայայտութիւններ, թերթերու մէջ թէ բեմերու վրայ :

Կը նշանակէ թէ մարդիկ լրջօրէն գործի ձեռնարկած են, միշտ վառ պահելու համար «կայսրութեան» գաղափարը, երբեւ հետեւանք նորագոյն դէպքերու եւ մանաւանդ հարեւան պետութեանց աշխարհակալութեան տենչերուն :

Այս տեսակէտէն, մասնաւորապէս ուշագրաւ է Ժան Փիշօնի գիրքը,— « Մերձաւոր Արեւելքի բաժանումը», օժտուած՝ շարք մը քարտէսներով:

Պատմութիւնն է այս Մօտաւոր Արեւելքի մէջ մղուած կռիւներուն, ազդեցութեան պայքարներուն, Մեծ Պատերազմէն առաջ, պատերազմի ընթացքին եւ անկէ վերջը կնքուած դաշնագիրներուն եւ համաձայնութեանց:

Քանի մը գլուխներ, աւելի որոշ գաղափար տալու համար.— Մօտաւոր Արեւելքը համաշխարհային պատերազմէն առաջ.— Կ. Պոլսոյ եւ Նեղուցներու խնդիրը .— Լոնտոնի 1915 ապրիլ 26ի դաշնագիրը.— 1914 - 15ի անգլեւարաբական բանակցութիւնները. — 1916ի ապրիլի անգլեւֆրանսական եւ ռուսական համաձայնութիւնը Փոքր Ասիոյ մասին.— 1916 մայիսի ֆրանքեւանգլիական պայմանագրութիւնը .— Ամերիկեան միջամտութեան գինը .— Ռուսական յեղափոխութեան հետեւանքները.— Մուտրոսի զինադադարը.— Օսմանեան խնդիրը Փարիզի հաշտութեան խորհրդաժողովին առջեւ,— Դաշնակիցներուն որոշումները.— Թուրքիոյ վերածնունդը.— Հզատարութեանց խնդիրը.— Միջագետքի քարիւղները.— Իտալական պահանջները.— Օսմանեան կայսրութեան անդամատուման հաշուեկշիռը եւն. :

Աւելորդ է ըսել թէ Հայկական Դատն ալ կը յուզուի այս նիւթերուն մէջ, Բժ. Զաւրիեւի դիմումներով, Պօղոս Նուպարի եւ Ահարոնեանի ձեռնարկներով եւն. : Եւ քարտէսներէն մէկը յատկացուած է Թուրքիոյ բաժանման, ուր կ՚երեւան հայկական պահանջները.— Ամբողջական Հայաստան՝ Կովկասէն մինչեւ Միջերկրական... (Նշանակուած են նաեւ ասոր-քաղդէական, յունական եւ քրտական սահմանները, ինչպէս եւ մեծ պետութեանց ազդեցութեան գօտիները) :

Ուրեմն ամբողջական պատմութիւնը Մօտաւոր Արեւելքի անցուդարձին,— այնքան եղերական՝ իր ելքով:

Ի՞նչ կ՚ուզէ ապացուցանել հեղինակը, 380 էջերու մէջ:

Ամէն բանէ առաջ՝ Ֆրանսայի ձեռնթափութիւնը, սկիզբէն մինչեւ վերջը:

Արդարեւ, ամբողջ քարտէս մը կը ներկայացնէ այդ ձեռնթափութեանց պատկերը, տնտեսական տեսակէտով.— Պղինձի հանքեր (Արղնի Մատէն, որ կը մտնէր Ֆրանսական շրջանին մէջ).— Քարիւղ (Մուսուլ).— Բամպակ (Կիլիկիա).— Ալեքսանտրէթի գաւառ.— Սուրիական հողատարութիւն:

Եզրակացութի՞ւնը.— Պարզելով իտալական պահանջները եւ մասնաւորապէս անգլեւգերմանական մրցակցութիւնը, Ժան Փիշօն կը նախատեսէ Մօտաւոր Արեւելքի հարցին վերարծարծումը : « Չէ՞ որ պատմութիւնը յաւիտենական վերսկսում մըն է». իսկ «Արեւելեան խնդիրը յաւիտենական »:

Մենք ուզեցինք ամփոփ գաղափար մը տալ կարգ մը նոր երեւոյթներու մասին, եզրակացութիւնը ձգելով ընթերցողին :

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՀԻԹԼԵՐ ԵՏ ԿԸ ՊԱՀԱՆՋԷ ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ԳԱՂԹԱՎԱՅՐԵՐԸ

ԳԵՐՄԱՆԻԱ ԻՏԱԼԻՈՅ ԿՈՂՔԻՆ Է, ԵԹԷ ՊԱՏԵՐԱԶՄ ԾԱԳԻ

— ∞ —

Երկուշաբթի գիշեր, Գերմանիոյ խորհրդարանին բացման առթիւ, Հիթլէր խօսեցաւ իր աւանդական ճառը, որ տեւեց երեք ժամ, 7էն 10: Ճառէն առաջ, Տոքթ. Ֆրիք կարդաց օրինագիծ մը, որ Առաջնորդին լիազօրութիւնները կ՚երկարաձգէ մինչեւ 1943 մայիս 10 (լիազօրութիւնը պիտի վերջանար 1941 ապրիլ 1ին): Ներկայ խորհրդարանն ալ պիտի տեւէ մինչեւ 1943 յունուար 30 : Նոր ընտրութիւնները պիտի կատարուին 1943 մայիս 10ին: Տոքթ. Ֆրիք ըսաւ թէ օրինագիծը հիմնադրական չի կարօտիր, նկատի առնելով Առաջնորդին կատարած իրագործումները: «Ընդունիլ լիազօրութեանց երկարաձգումը՝ կը նշանակէ երախտագիտութեան պարտք մը կատարել եւ ապացուցանել մեր անսասան վստահութիւնը Առաջնորդին հանդէպ »:

Օրինագիծը վաւերացուեցաւ միաձայնութեամբ: Առաջին անգամ ըլլալով ներկայ էին նաեւ Աւստրիոյ եւ չեխական Գերմանիոյ ներկայացուցիչները, համագումար 855 երեսփոխաններ, որոնք դղրդալից ծափերով եւ «հէյլ»երով կը թնդացնէին սրահը :

Իրրեւ նոր ազգանշան, Հիթլէր այս անգամ պաշտօնապէս դրաւ գաղթավայրերու խնդիրը :

Զառկելով յաղթական պետութեանց բռնած դիրքը՝ պատեւ բաւթէն վերջը, Հիթլէր յայտարարեց .

— « Կա՛մ աշխարհի հարստութիւնները պիտի բաժնուին բանի ուժով — եւ այն ատեն այդ բաժանումը պիտի սրբագրուի մերթ, ատեն ատեն — եւ կամ բաշխումը պիտի կատարուի արդարութեամբ: Այդ պարագային, ողջմտութիւնը պէտք է միանայ արդարամտութեան եւ յարմարութեան: Բայց հաւատալ թէ քանի մը ժողովուրդներ բարին Աստուծմէ արտօնութիւն ստացած են բռնի տիրանալու աշխարհի, եւ յետոյ զանոնք արդարացնել բարոյական տեսութիւններով, թերեւս հանգստացուցիչ հաւատք մըն է ունեւցողներուն համար. բայց այդ հաւատքը պարտաւորիչ ու չունի չունեւորներուն համար: Հարցը չի կրնար լուծուիլ նաեւ այն ատեն, երբ պետական շատ մեծ մարդ մը պարզապէս կը յայտարարէ հեգնական ծիծաղով մը թէ ազգեր կան որ սատկելու ունին եւ հետեւաբար միւսները պէտք է միշտ կարօտ մնան: Գերմանիոյ համար խնդիրը շատ պարզ է: Մեր գաղթավայրերը գողցան հակառակ Ուիլսընի տուած հաւաստիքներուն: Այն պատրուակը թէ մեր գաղթավայրերը արժէք չունին, տրամաբանօրէն պէտք է մղէր մեզի վերադարձնելու զանոնք: Միայն երկու մեջօրեայ կան յաղթելու մեր տնտեսական դժուարութեանց : Մենք պատրաստ ենք կա՛մ աւելի ներածել, ինչ որ կը նշանակէ աւելի արտածել, եւ կամ ընդարձակել այն տարածութիւնը որ կենսականօրէն անհրաժեշտ է մեր ժողովուրդին համար: Քանի որ երկրորդ լուծումը անկարելի է այժմ, երբեք հետեւանք յաղթականներու կուրութեան, մենք պէտք է աւելի արտածենք: Դրամատիրութիւնը չէ որ այդպէս ընելու կը հարկադրէ մեզ, այլ մեր անմեռական ժողովուրդին զգտած անհրաժեշտութիւնը: Մեծ պատերազմէն վերջը, շատ աւելի խեղաւոր շարժած պիտի ըլլային, քաղաքական եւ գաղթային համաձայնութիւն մը կնքելով Գերմանիոյ հետ քան խրելով համար մը մէջ որ ծանր բեռներ կը դնէ ազգերու վրայ, լաւ շահադործելինք այդ ամբողջ աշխարհի գաղութներու տէրերը: Այն 3,000,000 քառ. քիլոմեթր գերմանական գաղթավայրերը որ ֆրանսական եւ անգլիական դարձան, շատ յանցած 20 միլիոն ունին մարզ պիտի արժէին Անգլիոյ: Այս պարագան հասկնալ չի պատճառեր մեզի: Մենք կը պայքարինք իրաւունքի մը համար որ անհրաժեշտ է մեր գոյութեան, մինչդեռ ուրիշներ կը պաշտպանեն անարդարութիւն մը որ կը մնայ իրենց իսկ սեփական շահերուն »:

Եզրակացութիւնը այն էր թէ Գերմանիա ուրիշ հողային պահանջներ չունի Անգլիայէն եւ Ֆրանսայէն, բացի իր գաղթավայրերուն վերադարձէն, որ չի կրնար պատերազմի պատճառ ըլլալ:

Ճառին երկրորդ կարեւոր մասը կը կազմէր Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ համերաշխութիւնը :

— « Երբ կ՚ուզեն պաշտպանել մեր իրաւունքները, այդ չի նշանակեր թէ պատերազմ կ՚ուզենք, ինչպէս ամէն օր կը կրկնէ անբարեխիղճ մամուլ մը: Այդ կը նշանակէ թէ մենք կ՚ըմբռնենք ուրիշ ժողովուրդներու բազմանք մասնակցելու աշխարհի բարիքներուն, հաւասար իրենց ժողովուրդին, իրենց արժանիքներուն եւ քանակին: Եւ, պաշտպանելով ուրիշ ժողովուրդներու իրաւունքները, մենք վճռած ենք Իտալիոյ հետ համերաշխաբար արժեցնել մեր հասարակաց շահերը: Ոչ մէկ, ոչ ալ Իտալիան որ եւ է պարագայի մէջ պիտի ընկրկին ազատանալիքներու եւ ճնշումի առջեւ... Թող ոչ ոք պատրանքներ սնուցանէ այս մասին, ի սէր խաղաղութեան: Իտալիոյ դէմ պատերազմ մը, ինչ որ ալ ըլլան շարժառիթները, Գերմանիան պիտի գնէ իր բարեկամներու կողքին: (Գերմանիոյ պաշտօնական գնեալը այս «պատերազմ» բառին քով կ՚աւելցնէ «գաղափարական» բառը):

Հիթլէր ծանրացաւ նաեւ հակաբոլշեւիկ ուխտին վրայ, յայտարարելով թէ այդ ուխտը օր մը կրնայ դառնալ միութեան զինուոր մը պետութեանց, միակ նպատակ ունենալով «աշխարհը պաշտպանել որ եւ է փորձի դէմ որ կը սպառնայ աշխարհի խաղաղութեան եւ մշակոյթին»: Այս առթիւ նաեւ յաւելց հրէական խնդ-

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՄԱՐԴ ՄԸ

— • —

Խմացէ՞ք իր անունով,— Lucien Hussel, երեսփոխան - քաղաքապետ Վիէ - նի:

Շատ քիչեր լուր ունէին իր մասին, երբ, քանի մը տարի առաջ, ունեցին սան մը խօսեցաւ երեսփ. ժողովին մէջ, ի պաշտպանութիւն հայրենազուրկ Հայերու:

Այնտեղ ընտանի անուն մը դարձած էր Լիւսիէն Հիւսէլ: Ներք մեծցուցեր իրեն կը դիմէր, ծար մը խնդրելու համար: Եւ իսկ, միշտ բարեացակամ, իր կարելին կը փորձէր նայելով անոնց տագնապը պարզելու մէջ:

Ցաւալի հրապարակային ալ կ՚արտայայտէր, պաշտպանելով տարագիրներու դատը:

Անասնական ծայրէն գրիչը ձեռքը, «Լը Փօփիւլէռ»ի մէջ: Կարճ ճառով մը՝ ուղղուած ներքին նախարար Պ. Ալպեր Սառոյի եւ դառնաժամ ամբարար Պ. Մաշայտիայի:

Ի՞նչ ըսելու համար:

— « 1938 մայիս 2ի հրամանագիրը կը վերաբերի բոլոր օտարականներու, առանց որ եւ է խտրութեան: Այդ հրամանագրին տեսակէտով, կարելի՞ է պարզելեոնբեն «օտարական» նկատել Հայերը, որոնք չունին ոչ հայրենիք, ցուցակագրուած են ի պաշտօնէ եւ կը կատարեն զինուորական ծառայութիւնը :

Վէնեն մէջ (Իզէր) վերջերս բանտարկեցին 18 տարեկան մանկամար գույք մը եւ երեք անկում երախայ մը, զիրեք: Քանի մը օր վերջը իր ամուսնին կը մեկնէր, իր երկամեայ զին ուրութիւնը կատարելու համար:

Այժմ այդ միւսնոյն բանտին մէջ կը գտնուի հայ հաւատն մը, Պարոն ձեան, որ մէկ ամիս բանտարկութեան դատապարտուած է, երկու օր ուշացնելու համար իր ինքնութեան թուղթին նորոգումը :

Պաշտօնեան ալ զինուորագրուած է, ունի զինուորական տետրակ եւ զօրաշարժի թուղթ ....

Վիէննի դատաւորը ամէն շաբթու կը քաշէ այսպիսի դատապարտութիւններ, շարք - շարք: Մինչեւ հիմա օրայոց տեսանք բանտին մէջ...

Կը խնդրեմ Պ. Պ. Սառոյէն եւ Մարշանտոյէն, երկու շաւագրուտուած նախարարներէն, որ բարեհաճին վերջ տալ այս զայթակղելի դատաւարութեան»:

Ահա մարդ մը որ կամք չառնէր ո եւ է ճեռուտում առթի, պաշտպանելու համար տրամաբանական եւ արդար դատ մը:

Չեմ գիտեր, որ եւ է ատեն մտածէ անցա՞ծ է շնորհակալութեան եւ մխծարանի պարտք մը կատարել այս մարդուն հանդէպ, Վիէնի մէջ կամ ուրիշ տեղ, Փարիզ:

ՎԱՀԷ

ՆԱՀԱՏԱԿՆԵՐՈՒ ՑԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ

(Անթիլիաս)

Եր. Ցաւրութեան	25
Արմենակ Գասապեան	25
Կ. Երեմեան	10
Գումար՝	60
Նախորդ գումար՝	100
Ընդհ. գումար	160

ՆՈՐ ԴԻՄՈՒՄՆԵՐ ՀԱՅ ԱՐՀԵՍՏԱՒՈՐՆԵՐՈՒ ՏԱԳՆԱՊԻՆ ԱՌԹԻՒ

— ∞ —

Նպաստաւոր տրամադրութիւններ

Ինչպէս գրած էինք, Հ. Հ. Գաղթ. գրասենեակի վարիչը, Պ. Ա. Խատիսեան, զանազան դիմումներ կատարած է, աշխատանքի եւ արտաքին գործերու նախարարութեանց, խնդրելով որ բարեացակամօրէն քննեն հայ արհեստաւորներու պարագան :

Օֆիսին վարիչը այս առթիւ ստացած է հետեւեալ նամակները, որոնք նպաստաւոր տրամադրութիւններ կը յայտնեն.—

Պ. Շոյեէ, աշխատանքի ընդհ. քննիչը, կը գրէ յունուար 24 թուակիր նամակով մը.

— « Ձեր յունուար 19 թուակիր նամակով հաճած էիք Աշխատանքի նախարարին ուշադրութիւնը հրաւիրել հայ արհեստաւորներուն վրայ որոնք դժուարութիւններ կը կրեն օտար արհեստաւորի արտօնագիր ստանալու համար:

Շատ կ՚ուզէի ձեր փափաքած ուղղութեամբ գործել. բայց, փոխանակ ընդհանրական որոշում մը խնդրելու նախարարէն, ինչ որ մասնաւորապէս դժուար պիտի ըլլար ստանալ, ես պիտի նախընտրէի որ անհատական արժանաւոր պարագաները հաղորդէիք ինծի, Պ. Նախարարին ուշադրութեան յանձնելու համար զանոնք: Այս ուղղութեամբ միայն կրնամ իմ միջամտութիւնս առաջարկել: Հաճեցէք ընդունիլ, պարոն նախագահ, խորին յարգանացս հաւաստիքը »:

Երկրորդ նամակը գրած է Պ. Թեէար, գեր - տնօրէն արտաքին նախարարութեան վարչական գործերու (26 յունուար).

— « Ստացած եմ ձեր յունուար 21 թուակիր նամակը, որով իմ ուշադրութիւնը կը հրաւիրէք օտար արհեստաւորներու հարցին, ինչպէս եւ զինուորական տետրակ ունեցող տարագիրներու կացութեան վրայ :

Արտաքին նախարարութիւնը ձեռնկայլս կը զբաղի այս գործերով: Անշուշտ առիթ պիտի ունենամ ձեզի հաղորդելու տեղեկութիւններ, երբ ժամանակը գայ: Հաճեցէք ընդունիլ եւն. :

*** Այս առթիւ կը թելադրենք տագնապի մատնուած արհեստաւորներուն, դիմել Հ. Հ. Գաղթ. գրասենեակը, (71, Ավընիւ Քլէպէր), անհրաժեշտ փաստաթուղթերով, ամէն առտու ժամը 10 — 12.30: Գրասենեակը առանձին քննելով իւրաքանչիւր անհատական պարագայ, անհրաժեշտ դիմումները պիտի կատարէ Աշխատանքի նախարարութեան: (Կարդալ նաեւ Դ. էջը):

ԳԻՐԸ, չեշտելով թէ գերմանական մշակոյթը չի կրնար հրէական ըլլալ: «Զեմ հասկնար թէ ինչու Գերմանիան պիտի պահէ այդ ցեղը, իսկ այն պետութիւնները որ կը հիանան այս հատընտիր մարդոց վրայ, պիտի մերժեն տեղ տալ անոնց, հաղարումէկ պատրուակներով »:

ԽՄԲ.— Տեղի անձկութեան պատճառով ճառին կարգ մը մասերը կը յետաձգենք վաղուան :

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Գ. Էջ)

ԻՆՉ Կ'ԱՆՑՆԻ ԿԸ ԴԱՌՆԱՑ ԹՈ ԻՐՔԻՈՑ ՄԷՋ

ՆԱԽԱԳԱՀ ԻՍՄԷԹ ՍԿՍԱՒ ՄԱՔՐԱԳՈՐԾՈՒՄԻ

— oo —

ՎԱՐՉԱԿԱՆ ՓՈՓՈԽՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

»»» · «««

(Բ. եւ վերջին մաս)

Կ'ըսէինք թէ մաքրագործումը չէ վերջացած կուսակալական փոփոխութիւններով։ Ահա ուրիշ մը, նոյնքան յատկանշական մը։

Իսմէթի անկումէն յետոյ, ներքին նախարարութեան խորհրդական Վէհիպ Տէմիր էլ հանուեցաւ իր պաշտօնէն եւ անգամ կարգուեցաւ Հալք կուսակցութեան վարչական խորհուրդին։ Եղածը՝ շնորհազրկում էր։

Այս անգամ, ներքին նախարար Շիւքրի Գայան հեռացնելէ յետոյ, Իսմէթ բերաւ նաեւ անոր հեռացուած խորհրդականը եւ վերահաստատեց իր պաշտօնին վրայ (Սոն Փօսթա, 3 Դեկտեմբեր)։ Ու տրամաբանական է կարգադրութիւնը։ Նախարարը նետելէ յետոյ իբրեւ կասկածելի, հարկ էր նետել նաեւ խորհրդականը, որովհետեւ բուն վարիչը խորհրդականն է։ Այս կերպով, նոր նախարար տոքթ. Րէֆիքի անճարակութիւնը կը պարակուի մասամբ եւ ներքին ղեկը կը յանձնուի «երկաթէ ձեռքի» մը (Տէմիր էլ կը նշանակէ երկաթէ ձեռք)։

Բայց աւելի հիմնական ծրագիր մը կայ, ինչպէս կը ծանուցանէ Թուրք մամուլը։ Հալք կուսակցութիւնը արտակարգ համաժողով մը պիտի գումարէ Դեկտեմբեր 26ին։ Ըստ կանոնի, համաժողովը կը գումարուի չորս տարին անգամ մը, առաւելապէս երեսփոխանական թեկնածուները ճշդելու համար։ Հերթականը (հինգերորդ) տեղի պիտի ունենայ գալ տարի, երբ կ'աւարտի խորհրդարանի նստաշրջանը եւ նոր ընտրութեանց կը ձեռնարկուի։

Ինչո՞ւ այս արտակարգ համաժողովը։ Պաշտօնական բացատրութեամբ՝ ընտրելու համար կուսակցութեան առաջին նախագահը, որ Աթաթիւրքն էր մինչեւ հիմա։ Անոր համար ալ, ժողովը միայն մէկ օր պիտի տեւէ, այսինքն Իսմէթը նախագահ պիտի ընտրէ եւ վերջ պիտի տայ իր աշխատանքին։ Բայց կը թուի թէ բուն օրակարգը այլ է։ Այսպէս, «Ճումհուրիէթ» (2 Դեկտ.) կը հաղորդէ թէ «բարեփոխման» պիտի ենթարկուի կուսակցութեան վարչական կազմը, եւ ի միջի այլոց կարգ մը նահանգներու մէջ իրարմէ պիտի անջատուին կուսակալութեան եւ կուսակցական ներկայացուցչութեան պաշտօնները։ Այլ խօսքով, պիտի ջնջուի Աթաթիւրքի կատարած միացումը եւ պիտի վերահաստատուի նախկին դրութիւնը։

Ըստ կանոնի, համաժողովին պատուիրակները պիտի ըլլան կուսակալները եւ գայմագամները, որոնք միաժամանակ կուսակցութեան ներկայացուցիչներն են։ «Ճումհուրիէթ»ի համաձայն, հաւանական է որ կուսակալներէն ոմանք չմասնակցին համաժողովին։

Լուրը ուշագրաւ է։ Համաժողովը ամբողջովին իրեն ենթարկելու համար, Իսմէթ կը դիմէ երկու միջոցի. — 1. պաշտօնանկ կ'ընէ հակառակորդները (օրինակ՝ Փոլսոյ կուսակալը)։ 2. մէկ մասը դուրս կը թողու ժողովէն, այն պատրուակով թէ պետական մեքենան պիտի կաղայ, եթէ բոլորը միաժամանակ Անգարա գան։

Աւելորդ է ըսել թէ համաժողովը, խորհրդարանը, նախարարական խորհուրդը իր պարզ խամաճիկներն են եւ միայն նախագահին կամքն է որ կը գործէ. բայց նոր Թուրքիոյ մէջ շատ կարեւորութիւն կուտան ձեւին, այսինքն հոգ կը տանին որ երեւոյթը փրկուի եւ ժողովուրդը այն տպաւորութիւնը կրէ թէ ներկայացուցչական մարմիններն են որ ամէն ինչ կ'որոշեն։ Ահա թէ ինչո՞ւ, ամենազօր ըլլալով հանդերձ, Իսմէթ կ'ուզէ Հալքի համաժողովին կատարել տալ իր ծրագրած փոփոխութիւնները։

Յատկանշական է որ, նախագահը պէտք տեսաւ Գասթէմունի երթալու եւ ճառախօսելու տեղւոյն Հալքի նախապատրաստական ժողովին մէջ։ Նպատակն է գետին պատրաստել իրեն համար եւ առաջուընէ ապահովել համաժողովին մեքենական քուէարկութիւնը։ Այնպէս որ, թերեւս այցելէ ուրիշ նահանգներ ալ եւ քարոզութիւն (propagande) կատարէ, ինչպէս կ'ընեն ժողովրդավար երկիրներու նախագահները։

X

Ի՞նչ փոփոխութիւններ պիտի կատարէ Հալքի արտակարգ համաժողովը։ Թուրք մամուլը որոշ տեղեկութիւններ չի հաղորդեր, բայց կը խօսի թէ ծրագիրը առաւելապէս վարչական է, այսինքն Հալքի վարչական կազմը այնպիսի դիմագիծ մը պիտի առնայ որ կարենայ լաւ գործիք մը դառնալ նոր դիկտատորին ձեռքը։

Այս գործիքը առաւելապէս անհրաժեշտ պիտի դառնայ գալ տարի, երբ ոչ միայն երեսփոխանական նոր ընտրութիւններ պիտի կատարուին, այլեւ հանրապետութեան նոր նախագահ պիտի ընտրուի ըստ օրէնքի։

Ներկայ պայմաններու մէջ, Իսմէթի վերընտրութիւնը կասկած չի վերցներ. բայց որո՞նք պիտի ըլլան երեսփոխան եւ մանաւանդ նախարար։

Մինչեւ հիմա, Մուսթաֆա Քէմալն էր որ ուզածին պէս կը նշանակէր երեսփոխանական թեկնածուները, յաճախ անհերեւ դայթակղութեանց տեղի տալով։ Օրինակ՝ քանի մը օտարներ հանըմներ բերաւ եւ նստեցուց խորհրդարանին մէջ։ Դարձեալ, դէմ երթալով Թուրք ժողովուրդի զգացումին, երեսփոխան կարգեց չորս ոչ-իսլամներ (2 Յոյն, 1 Հայ, 1 Հրեայ)։ Ասիկա արդէն արհամարհութիւն էր, որովհետեւ տարիներէ ի վեր որեւէ ոչ-իսլամ չկայ պետական նիւղերուն մէջ, սկսեալ քաղաքապետներէն մինչեւ զինուորականները։ Ուզելով ժողովրդական ցոյց մը ընել Եւրոպայի առջեւ, Քէմալ քանի մը ոչ-Թուրք խամաճիկներ տնկեց Ազգ. Ժողովին մէջ։

Արդ, թէեւ ազգայնական, Իսմէթ դժուար թէ հանդուրժէ այս «արհամարհութեան»։ Եթէ Փոլսոյ մէկ գործարանէն վռնտեց երկար տարիներու հայ վարպետ մը, հակառակ անոր դիտողութեան թէ ան հիմնաքարն է գործարանին, ի՞նչպէս հանդուրժէ երեսփոխան Պերճ Քէրէսթէճեանի մը, հոգ չէ թէ այս մարդը ըլլայ Թուրքէն աւելի Թուրք։ Թրքական առած է — ճանճը բան մը չէ, բայց սիրտխառնուք կը պատճառէ։

Կայ նաեւ Աթաթիւրքի թիկնապահներու չքանումը լուծելու խնդիրը։ Մարդիկ, որոնց միակ արժանիքը հերոսակութիւնն է, խորհրդարան կուգան կը բազմին՝ զոյգ ատրճանակներով զինուած, եւ պատրաստ՝ կրակելու առաջին ազդանշանին։ Հարկ է զինաթափել զանոնք, քաշել ակռաները, ոչ պէտք օր մը չխածնեն նոր դիկտատորը որ նախորդին նման Լէյքի մարդ չէ, զինարբուքներ եւ շուայտութիւններ չի սարքեր, ցնծուհիներու ամբողջ բանակ մը չի խաղցներ տունին գիշերը...

Ինքը Իսմէթն ալ ունէր պաշտպաններ, բայց անոնք անզէն պնակալէզներ էին եւ կը գոհանային իրենց նետուած փշրանքներով։ Օրինակ՝ սա Գարսիկ Ալի Հաճին որ միայն մէկ անգամ 30,000 ոսկի ստացաւ 1926ին։

Այսպէս չեն Քէմալի հետեւորդները։ Բոլորն ալ զինուորական, անոնք տարիներէ ի վեր տեսակ մը չէթէի (հրոսակ) եղած են, պաշտօն ունենալով հարուածել աջ-ձախ, սպաննել նոյնիսկ նախարարներուն եւ վարչապետին։ Օրինակ՝ Գըլըճ Ալի ընդունակ է ամէն բան ընելու, եղբայրն անգամ սպաննելու։ Այնքան արիւնկզակ է, ջարդարարութիւնը փորձած ըլլալով Այնթապի խեղճ Հայերուն վրայ։ Այնպէս որ, տասը տարի առաջ, երբ ընդդիմադիր թերթերը գրեցին թէ կարգ մը փախստական Հայեր կաշառքով կրցած են Թուրքիա մտնել եւ թէ ատոր մէջ դեր ունի նաեւ Գըլըճ Ալի, այս վերջինը յայտարարեց հրապարակաւ.

— Ես ի՞նչպէս կրնամ բարեխօսած ըլլալ ի նպաստ Հայերու, երբ ձեռքիս բուն վրայ դեռ չէ չորցած Հայու արիւնը...

Ալ հասկցէք թէ ի՞նչ տեսակ մարդիկ են Քէմալի թիկնապահները։

Արդէն ի՞նչ հարկ հեռուները երթալու, «երեք Ալիներէն» մէկը չէ՞ր (Քէլ Ալին) որ խորհրդարանին մէջ գետին փռեց երեսփոխան Հալիլ փաշան...

Իր դիրքը ամրապնդելու համար, Իսմէթ պէտք ունի ցրուելու այդ հրոսախումբը, եթէ ոչ ամբողջովին գոնէ մասամբ դուրս նետելով խորհրդարանէն։ Մանաւանդ չեզոքացնելով անոնց ահաւոր ազդեցութիւնը պետական մեքենային վրայ։ Այսպէս է որ, առանց այլեւայլի պաշտօնանկ ըրաւ Գըլըճ Ալիի քեռորդին, անոր ձեռքէն առնելով Փոլսոյ ոստիկանական տնօրէնութիւնը։

X

Այս առթիւ արձանագրեմ ուշագրաւ լուր մըն ալ։ Իթթիհատական ծանօթ ղեկավարներէն Հիւսէյին Ճահիտ երեսփոխան ընտրուեցաւ Փոլսէն, ի հարկէ Հալքի որոշումով։ Կը նշանակէ թէ ձգտում կայ առաջ քշելու ընդդիմադիր տարրերը եւ նոր պատկեր մը տալու խորհրդարանին։ Արդ, ասկէ առաջ երեսփոխան ընտրուեցան նաեւ Միտհաթ Շիւքրիի նման յայտնի Իթթիհատականներ, բայց Հիւսէյին Ճահիտի պարագան բոլորովին տարբեր է։ «Թանին»ի նախկին խմբագրապետը տարիներով պայքարեցաւ վարչապետին դէմ, ատոր համար Անկախութեան Ատեանին առջեւ հանուեցաւ ու քիչ մնաց կախուէր։ Շնորհիւ եղած բարեխօսութեանց, միայն աքսորուեցաւ եւ արգիլուեցաւ լրագրութիւն ընելէ։

Այնպէս որ, իսկապէս նորութիւն կը կազմէ Ճահիտի երեսփոխանութիւնը, իբրեւ նշանը նոր շրջանի մը եւ խմորումներու։ Որովհետեւ, ատենէ մը ի վեր Իթթիհատականութիւնը սկսած է խլրտիլ։ Մանաւանդ «Սոն Փոսթա»յի խմբագրապետ Մուհիտտին Պիրկէն, իր կարգին «Թանին»ի նախկին խմբագրապետներէն, զանազան առիթներով կ'ողբկոչէ Իթթիհատը։ Այսպէս, անդրադառնալով այն որոշման որով Լիբիան մաս կը հռչակուի Իտալիոյ, դիտել տուաւ թէ Իթթիհատն էր որ հայրենասիրական ոգի ներշնչեց Օսմանեան կայսրութեան, եւ թէ ազգային պայքարը սկսաւ Թրիպոլիի մէջ եւ վերջացաւ Սաքարիայի մէջ։ Ըսել կ'ուզէ թէ քէմալականութիւնը ծնունդն է Իթթիհատականութեան։

Ո՞ւր պիտի յանգի մաքրագործումը։ Դժուար է վճռական բան մը ըսել. բայց անժխտելի է որ մաքրագործում մը կը կատարուի ամէն գետնի վրայ եւ կրնայ բոլորովին նոր դիմագիծ մը տալ քէմալական վարչաձեւին, ինչպէս նաեւ նոր հետեւանքներ ունենալ։ Մանաւանդ գալ տարի, երբ սկսին ընտրութիւնները, իրենց հետ շղթայազերծելով ախորժակները։

ԴԻՏ

ԽՄԲ.— Այս տեսութիւնը գրուած է Ճէլալ Պայարի դահլիճի հրաժարումէն առաջ։

ՍՊԱՆԻՈՅ ՆԵՐՔԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

Ծանօթ հրապարակագիր Փիէռ Տոմինիք կը գրէ Լա Թրիպիւն տէ Նասիոնի մէջ.—

Այս պատերազմը կը տեւէ 30 ամիսներէ ի վեր։ Եւ կը թուի թէ շուտով վերջանալիք չէ։ Հանրապետականները երկար ատենէ ի վեր զրկուած են ռուսական օժանդակութենէն, եւ շատ դժուար կը հայթայթեն իրենց ռընումն ու ռազմանիւթը. այսուհանդերձ, Քաթալոնիոյ մէջ դանդաղ կերպով տեղի կուտան, մինչ Էսթրամատուրի ճակատին վրայ կը յառաջանան։ Այս կարեւոր իրողութիւնն է որ կը զարմացնէ դիտողը, որովհետեւ կարելի չէ երեւակայել որ Սպանիոյ նման համեմատաբար քիչ տարածուն երկրի մը մէջ քաղաքացիական պատերազմը կրնար այսքան երկար տեւել։

Մենք մեր նաեւ ունինք ռուսական օրինակը. բայց, Ռուսիան երկրամաս մըն է։ Ճիշդ է որ Ռուսիոյ քաղաքացիական պատերազմին երկարելուն պատճառներէն մին եղաւ օտար միջամտութիւնը։ Կասկած չկայ թէ՝ ինչ որ եղաւ Ռուսիոյ մէջ՝ 1917-1921, գոյութիւն ունի Սպանիոյ մէջ 1936էն ի վեր։ Միջազգային վաշտեր չկան, բայց, Գերմանացիք կը շարունակեն հոն պահել մասնագէտներ, մինչ Իտալացիք հոն ունին 16,500 հոգի՝ ըստ ազգայնականներուն, իսկ չորս զօրաբաժին՝ ըստ իրենց հակառակորդներուն։ Շատ կարեւոր չէ իտալացի կռուողներուն թիւը։ 16,000 ըլլան թէ 40,000, կարեւորը այն նիւթերն են, զորս կը հայթայթեն Պերլինի եւ Հռոմի կառավարութիւնները։

Ֆրանքօ ի՞նչպէս պիտի հատուցանէ Իտալացիներու յանձնառութիւնները։ Կրնա՞յ դրամով վճարել։ Ո՛չ։ Հռոմ ու Պերլին պիտի գոհանա՞ն յաղթանակի երախտապարտութեամբը։ Ո՛չ։ Ուրե՞մն։ Ուրեմն, Գերմանացիներն ու Իտալացիները ստիպուած պիտի ըլլան պահանջել մնայուն առանձնաշնորհումներ՝ եթէ ոչ հողեր, եւ կամ՝ քաղաքական ու տնտեսական առաւելութիւններ։ Այսպէս, օրինակ, Սպանիոյ եւ իր կայսրութեան տնտեսութեան մեծ մասը կրնայ իյնալ երկու զինակից պետութիւններու ազդեցութեան տակ։

Բայց, հոս կը ծագի տարբերութիւն մը։ Սպանիացիները, ազգայնականներ ըլլալով, պիտի չհամաձայնին ատոր։ Ու երբեք պիտի չզիջին Պալէարեան կղզիները, Րիֆը, Քանարեանները, իրենց կայսրութենէն որեւէ մաս մը։ Անոնք երբեք պիտի չհամաձայնին որ իրենց կայսրութենէն մասնիկ մը խլուի իրենցմէ, Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ տրուած առանձնաշնորհի ձեւին տակ։

Անկէ զատ, Իտալիա,— Ապրիլ ամսուան անգլօ-իտալական համաձայնութեամբ— յանձն առած է Ֆրանքոյի կառավարութենէն չպահանջել՝ իր օժանդակութեան փոխարէն՝ որեւէ առանձնաշնորհ։

Արդ, Գերմանացիներն ու Իտալացիները ի՞նչ հատուցում պիտի ստանան իրենց դրամական եւ մարդկային զոհողութիւններուն համար։ Կը խօսուի, արդարեւ, որ 12—15 միլիառ միայն Իտալիան է սպառած։ Ու ասիկա նուազագոյն գումարն է։

Իտալիա եւ Գերմանիա յանձն առած են կորսնցնել այս գումարը— առանց խօսելու թափուած արիւնէն— խորհելով որ ապագային Ֆրանքոյական Սպանիան լայնօրէն պիտի փոխարինէ։ Օրինակ, ենթադրենք թէ Ֆրանքօ յաղթանակէ։ Իտալիա կրնա՞յ յուսալ որ ան Ֆրանսայի վրայ ճնշում պիտի բանեցնէ՝ զայն ստիպելու համար, որ տեղի տայ իտալական պահանջներուն առջեւ։

Հռոմի եւ Պերլինի մէջ կը խորհին թերեւս որ այն օրը երբ Ֆրանքօ ամբողջովին յաղթական դառնայ, երրեակ զինակցութիւն մը պիտի կազմուի Հռոմի, Պերլինի եւ Մատրիտի միջեւ։ Այս երրեակ զինակցութիւնը պիտի ներկայացնէ ուժ մը, որուն ոչ ոք պիտի կրնայ ընդդիմանալ։ Այն ատեն Գերմանիան պիտի կրնայ ընել, արեւելեան Եւրոպայի մէջ, ինչ որ կը ցանկայ ընել, առանց վախնալու Ֆրանսայէն գալիք հարուածէ մը։ Սպանիա եւ Իտալիա, իրենց 77 միլիոն բնակչութեամբ, պիտի բաւեն Ֆրանսան անշարժութեան դատապարտելու, մինչեւ այն ատեն, երբ, Գերմանիա յաղթելէ վերջ Արեւելքի մէջ, պիտի դառնայ Արեւմուտք։ Ուրեմն, Ֆրանսական— ու թերեւս նաեւ անգլիական— կայսրութիւնն է որ վարձահատոյց պիտի ըլլայ։

Կայ նաեւ ուրիշ ենթադրութիւն մը։ Ծանօթ է որ շատ մը ազգայնական Սպանիացիներ կ'ուզեն ստեղծել Փիլիպպոսի շրջանի Սպանիան, այն որ կը բովանդակէր ամբողջ թերակղզին (Փորթուգալն ալ միասին)։ Փորթուգալի մէջ զգացած են այս պարագան. ու այդ է պատճառը, որ, Փորթուգալ, որ շատ համակիր էր Ֆրանքոյի, քանի մը ամիսէ ի վեր օր օրի աւելի կը մօտենայ Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի։

Սպանիոյ մէջ սովորական դարձած է ըսել թէ, այն օրը երբ Ֆրանքօ յաղթական ելլէ, սպանիական բանակը դիրք պիտի բռնէ Փորթուգալի սահմանին վրայ, եւ Մատրիտ պիտի պահանջէ որ Լիզպոնայի մէջ կազմուի նոր կառավարութիւն մը, որուն … տումը պէտք է ըլլայ Սպանիոյ եւ Փորթուգալի ճակատագիրները … կերպով իրարու կապել։ Եթէ Լիզպոնա մերժէ, պիտի արշաւեն Փորթուգալի վրայ։ Ֆոն Ռայխենաուի գերմանական տեղեկագիրը յստակ կերպով կը խօսի այս մասին։

Հասկնալի է որ Գերմանիա եւ Իտալիա Սպանիան պիտի մղեն Լիզպոնայի վրայ քալելու։ Անոր նեցուկ պիտի ըլլան դիւանագիտական գետնի վրայ, ենթադրելով որ շատ արագ կերպով… քանի որ Փորթուգալ իսկական … մով բանակ չունի— ազգայնական Սպանիան կը գրաւէ Փորթուգալը եւ անմիջապէս կը ծագի գաղթավայրերու հարցը։

Անգլիա, իբրեւ զինակից Փորթուգալի, պիտի միջամտէ. բայց, Իտալիա եւ Գերմանիա եւս պիտի միջամտեն՝ իբրեւ զինակիցները Սպանիոյ։ Սպանիա իրեն պիտի կցէ Փորթուգալը, բայց յանձն պիտի առնէ … չկցել անոր գաղթավայրերը։ Եւ Գերմանիա անգամ մը եւս պիտի … անհրաժեշտութիւնը՝ գաղթ… կայսրութիւն մը ըլլալու։ Իտալիա իր մանաւանդ շրջափակուի … ռայէն— պիտի դնէ վարձատրութեան հարցը, եւ փորթուգալեան գաղթավայրերը, ամբողջովին պիտի … Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ, որոնք … կերպով, պիտի ստանան Սպանիոյ իրենց վատնած ճիգերուն վարձատրութիւնը, Սպանիոյ ազգայնական կառավարութեան հաւանութեամբ։

Ահա թէ ինչո՛ւ այսօրուընէ սկսեալ Անգլիա եւ Ֆրանսա պէտք է նկատի ունենան այս պարագան եւ … Փորթուգալի։ Անոնց համար, … կեանքի ու մահուան խնդիր մըն է, որովհետեւ Փորթուգալ, իրեն հողամասով ու գաղթավայրերով, կը … կէ Բարեյուսոյ Հրուանդանին (Քէյփ) ճամբուն։

Փորթուգալ դադրի անկախ ըլլալէ եւ Քափի ճամբան կտրուած ըլլայ … գայնական Սպանիայէ մը՝ պիտի … Հռոմի ու Պերլինի, փորթուգալեան գաղթավայրերը անցնին Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ ձեռքը։ Ասիկա մեծ … տանգ մըն է։

ՄԽԹԱՐԵԱՆ ՓԱՄՓՈՒՇՏ ԹՈՒՐՔԻԱՅԷՆ ՍՈՒ…

Հալէպի ապահովութեան պաշտօնեաները գտած են ինքնաշարժ … բեռնաւորուած մեծ քանակութեամբ փամփուշտներով։ Ստուգած … ինքնաշարժը կուգար Միւսլիմիէ… կ'երթար Համա։

Մաքսանենգները, որոնք … ունէին այդ փամփուշտները … դրելու, ձերբակալուած են։ … յայտնած են որ ամիսէ մը ի վեր … ուած են աշխատանքի՝ գլուխ հանելու համար մաքսանենգութիւնը եւ այդ զէնքերը բերուած են Թուրքիայէն։

Կը կարծուի թէ այս մաքսանենգութեան արարքին հետ կապ ունի … ղաքական խմբակցութիւն մը։

Մաքսանենգներու պետը պահակներու ձեռքէն փախչելով, կորսնցուցած է իր հետքը։

Շատ խիստ քննութեան մը ձեռնարկուած է երեւան հանելու համար գաղտնիքները։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (4)

ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

— oo —

Գրեց՝ ՄՈՒՐԱՑԱՆ

— Կամ գուցէ անզգոյշ խօսքեր արտասանեցի, որոնք վշտացրին իմ Թագուհուն։

— Ո՛չ, ո՛չ, իմ Սեպա. քո ներկայութիւնը միշտ հաճելի է ինձ. ապացոյց, որ ես իմ մենաւոր զբօսանքների ժամանակ ոչ ոքին թոյլ չեմ տալիս լինել ինձ հետ, բայց դու միշտ կաս եւ ամէն անգամ, երբ կամենում ես, խանգարում ես ինձ, առանց նայելու թէ Թագուհին ցանկանո՞ւմ է այդ թէ ոչ։

— Այդպէս էլ պիտի անեմ, Մեծափառ Տիկին. բարկացի՛ր ինձ վրայ, եթէ հաճելի է քեզ. բայց թոյլ տալ որ ժամերով տխուր մտածմունքների մէջ խորասուզուես, չեմ կարող. այդ կը վնասէ քո թանկագին առողջութեանը։

— «Թանկագի՞ն»... այո՛, գուցէ քեզ համար, իմ բարի Սեպա, միայն քեզ համար... շշնջաց Թագուհին ինքն իրան եւ ապա գայթակղին դառնալով յարեց,— իրաւունք ունես, մայր Սեպա. ես քեզ վրայ չեմ բարկանում... բայց ես արդարեւ երկա՞ր մնացի բացօթեայ, ո՞ւր են նաժիշտներս։

— Դու հրամայել ես որ նրանք չերեւան, մինչեւ կոչի ձայն չառնեն։

— Կանչիր ուրեմն, թող գահաւորակս բերեն։

Այս ասելով Թագուհին առաջացաւ դէպի հովանոցի անկիւնը, եւ սիւնաշարի մօտ կանգնելով սկսաւ դիտել շառագոյն լուսինը, որ կամաց կամաց բարձրանում էր հանդիպակաց լեռների ետեւից։ Թէպէտ ցուրտն արդէն զգալի էր, եւ քամին փչում էր յաճախ, բայց երկինքը վճիտ էր եւ անամպ. աստղերն սկսել էին փայլել, եւ լուսնի սկաւառակը, որ կարծես կախուած էր լերան գագաթին իբր մոգական մի լապտեր, սկսում էր լուսաւորել պարտիզաւոր լեռներն ու բլուրները։ Դարեւանդներից գահավիժող Ազատ գետի փրփրախառն ալիքները տեղ-տեղ փայլփլում էին ինչպէս արծաթի սահանք։

Թագուհին գրաւուեցաւ լուսնկայ երեկոյի գեղեցկութեամբ եւ կրկին խորասուզուեց մտածութիւնների մէջ։ Փոքր մի եւս եւ նա նորէն դէպի պատշգամբը պիտի դառնար եւ բազմոցի վրայ ընկնելով անձնատուր լինէր երեւակայութեան տանջող թռիչքներին. բայց նաժիշտների ձայնը եւ լոյսի ջահերը, որ դղեակի սպասաւորները ձեռքերին բերում էին, սթափեցրին նրան։

Թագուհին յետ նայեց։ Նաժիշտների եւ դղեակի հետ միասին գալիս էր նաեւ տիկին Գոհար, Մարզպետունի իշխանուհին, որ յառաջանալով ակնածութեամբ գլուխ խոնարհեց Թագուհուն եւ հաճոյական խօսքերով արտաքոյ յայտնեց նրան իւր չափազանց մենասիրութեան համար։

— Այստեղ նստած դիտում եմ Գեղամ լերան ճանապարհը, որտեղից Գեղարդ իշխանի գալստեան լուրն ամէնից առաջ հաղորդեմ քեզ, պատասխանեց Թագուհին անոյշ ժպտելով։

— Շնորհակալ կը լինեմ, եթէ միայն ուրախ լուր բերէ նա մեզ, յարեց Գոհար իշխանուհին եւ ձեռքը տուաւ Թագուհուն՝ օգնելու նրան հովանոցի աստիճաններից իջնելու։

— Իսկ եթէ ուրախ լուր չբերէ՞, հարցրեց Թագուհին։

— Այն ժամանակ կը ցանկայի որ ամրոցի դռները չբանային նրա առաջ, կատակեց իշխանուհին։

Թագուհին ժպտաց եւ ոչինչ այլեւս չխօսեց։

Հովանոցի առաջ կանգնած էին չորս հուժկու սպասաւորներ, ձեռքերին բռնած Թագուհու ոսկեզօծ գահաւորակը, զարդարուած ծաղկանկար [illegible] եւ ոսկեթել փնջերով։

Նաժիշտների օգնութեամբ Թագուհին բազմեց նրա վրայ։ Ջահընկալ սպասաւորները լուսաւորեցին ճանապարհը, որի տարածութիւնը մինչեւ դղեակը հազիւ մի քանի տասնեակ քայլ էր։ Գահաւորակն առաջ անցաւ իշխանուհու եւ նաժիշտների ընկերակցութեամբ։

Դղեակի լայնակամար դրան առաջ նոյնպէս վառուած էին ջամբարներ. եւ մի խումբ զրահաւոր պահակներ անցուդարձ էին անում այնտեղ։ Երբ Թագուհու գահաւորակը մօտեցաւ, նրանք իսկոյն շարուեցան կարգով եւ ի նշան հպատակութեան, նիզակները խոնարհեցին այնքան, որ նրանց տէգերը կպան գետնին։

— Ձեր յիսնապե՞տը,— հարցրեց Թագուհին, մօտենալով պահապաններին։

— Այստեղ եմ, Մեծափառ Տիկին, այս խօսքերով մօտեցաւ Թագուհուն մի բարձրահասակ եւ գեղադէմ երիտասարդ, որ միւսներից զանազանւում էր իւր զէնքերի փայլունութեամբ եւ սաղաւարտի վրայ ծածանող ցցունքով։

— Բերդակալից լո՞ւր...

— Տէր բերդակալը պատուիրեց յայտնել՝ որ աղեղնաւորներն ու գեղարդաւորները դրկուած են մարտակոցները, բերդապահները՝ հսկում են պատնէշներին, պահակախմբերը՝ պտտւում են աշտարակներում։

— Ամրոցի բանալի՞ները...

— Սպասում են Թագուհու հրամանին փականքները դնելու համար։

— Ինչո՞ւ այդքան ուշ. արդէն մթնել է։

— Այրիվանքից բանբեր եկաւ եւ յայտնեց որ այս գիշեր Վեհը պիտի ժամանէ այստեղ։ Տէր բերդակալը ցանկանում է իմանալ, թէ արդեօք բանալիները իւր մօտ պիտի մնա՞ն մինչեւ Վեհի գալը։

— Յայտնի՛ր բերդակալին որ փականքները դնէ եւ շտապէ ինձ մօտ…

Յիսնապետը գլուխը խոնարհեց… ուղղուեցաւ դէպի Աւագ դռ… ցը։

Հասնելով դղեակի դուռը, Թագուհին իջաւ գահաւորակից եւ ներս մտաւ կամարակապ սրահը։ Սա մի … դարձակ եւ բոլորշի սենեակ էր, … մակ քարաշէն։ Նրա աջ ու ձախ … մերից բացւում էին չորս փոքր … խորշաւոր դռներ, որոնցից ամէն … նը տանում էր դէպի դղեակի … յարկերի զանազան բաժանմունքները կամ ծածկարանները։ Դռների … ղից բարձրանում էր որձաքարէ … ձիր սանդուխտ, որ իւր վերջին … սում բաժանւում էր երկու ճիւղի, որոնցից մէկը հանում էր միջին … կը, ուր իշխանազուն տիկնանց … բնորդների կացարաններն էին, … միւսը՝ դէպի վերին դահլիճները, ուր ապրում էր Թագուհին իւր … ժիշտներով։ Սանդուխտները … վայր ծածկուած էին սիւնական … կերով եւ լուսաւորուած կամարից կախուած պղնձէ կանթեղներով։

(Շար․…)

ՏՈՄՍԵՐ

Ռուզվէլթ չի նահանջեր

Նախագահ Ռուզվէլթ յառաջդիմական ամուր համոզումներու տէր պետական մարդ մըն է, որ սկիզբէն ի վեր կանգնած է ազատական սկզբունքներու վրայ, արդիական յառաջդիմական նշանաբաններով պայքար է մղած ու հասած նախագահական աթոռը, եւ մինչեւ այժմ ալ կը տանի իր այդ գիծը՝ անվարան ու հետեւողական կերպով։

Ինչ որ ալ ըսեն ու գրեն իր դէմ իր հակառակորդները, որոնք բազմաթիւ են ու բազմապիսի, — ինչպէս առ հասարակ շատ կ՚ըլլան պտղաւոր ծառին քար նետողները — անուրանալի է որ ան մեծ ցնցումներէ հեռու պահեց աշխարհի ամէնէն մեծ ու ամէնէն ժողովրդավար երկիրը 1929ի աննախընթաց տագնապէն ետքն, ու, իր բազմաթիւ գործերովն ու փորձարկութիւններով, խափանեց ընկերային — յեղափոխական ամէն հաւանական փոթորիկներու շղթայազերծումը։

Այլազան ու բազմազան են անոր ձեռնարկած բարենորոգումները ամերիկեան պետական ու հանրային կեանքին մէջ։ Պատմութիւնը միայն պիտի վճռէ անաչառ կերպով, երբ խաղաղին կիրքերը ու մարին ենթակայական տպաւորութիւնները, իր վճիռը արձակելու այս մեծ մարդուն գործին մասին։ Այսօր այսքանը որոշ է, որ ան ծաւալեց շատ բան ամերիկեան ժողովուրդի ազգային, պետական ու հանրային ըմբռնումներուն ու բարքերուն մէջ։

Աւելին։ Այսօր որոշ է որ, 1938ի ընտրութիւններու տաժանելի պարտութեան ենթարկուելէ ետքն ալ, ան կը շարունակէ ոչ թէ նահանջել իր «Նիւ Տիլ»եան քաղաքականութենէն, այլ ընթանալ այն ճամբով, ուր այնքան խութ ու խոչընդոտ իր առջեւ ելան։

Իր այս հետեւողականութեան, յամառութեան համոզ վճռականութեան ապացոյցը տուաւ վերջերս պետական պաշտօններու նշանակելով այնպիսի անձեր, որոնց անուններու յիշատակումն իսկ բողոքի ու դժգոհութեան յախուռն ալիք մը կ՚անցնէ երկրին մէկ ծայրէն միւսը։

Այսպէս, ընդհանուր դատախազ նշանակեց իր պաշտօնակիցներէն Ֆրէնք Մըրֆին, որ Միշիկընի նահանգի կառավարիչն էր, բայց վերջերս, 1938ի ընտրութեան ընթացքին պարտուած՝ վերընտրուելու իր ճիգին մէջ։

Առեւտուրի նախարար նշանակեց Հէրրի Հափքինսը, որ ցարդ անգործներու նպաստի գումարները մատակարարողն էր եւ, այս պաշտօնին մէջ առատաձեռնական գումարներ ծախսած ըլլալուն համար ալ, խաւիւ քննադատուած է ամէն շրջանակէ։

Մ. Նահանգներու Գերագոյն Դատարանի անդամ նշանակեց Ֆէլիքս Ֆրանքֆուրթէրը, ազատական փրոֆէսէօր մը, որ ամենուրեք յարուցած է աղմուկ ու ցասում իր արմատական հայեացքներուն համար։

Թէնիսիի Հովիտի Յանձնաժողովի անդամ նշանակեց նախկին ծերակուտական Բօբը, որ նոյնպէս պարտուած էր իր վերընտրական պայքարին մէջ։

Եւ վերջապէս՝ Միջնահանգային Առեւտրական Յանձնաժողովի անդամ անուանեց Ներկայացուցչական Թամբի էմլայը, որ Ուիսքանսընի նահանգէն էր ու ճանչցուած է ոչ միայն իբրեւ ազատական, այլ նոյնիսկ քիչ մըն ալ աւելի, ծայրայեղ արմատական։

Այս անուանումները ցոյց կուտան, թէ Նախագահը վճռած է, հակառակ խորհրդարանի մէջ խմորուող ընդդիմութեան, հակառակ ընտրութեանց մէջ իր թեկնածուներու պարտութեան եւ հակառակ նոյնիսկ իր իսկ կուսակցութեան՝ Դեմոկրատներու պահպանողական թեւին դժգոհութեան, յառաջ տանիլ իր «Նիւ Տիլ»եան քաղաքականութիւնը։

Եւ վարանում չունի ան իր այս գիծին մէջ։ Ինչո՞ւ պիտի վարանի, երբ ինքը իր հմայքով ու ժողովրդականութեամբ տակաւին այսօր ալ աւելի ուժեղ է քան իր կուսակցութիւնը ամերիկեան ժողովրդի լայն զանգուածներուն աչքին։ Անկէ զատ՝ 1940ին կը լրանայ իր պաշտօնաշրջանը եւ, արդէն երկու շրջան յաջորդաբար ընտրուած ըլլալով, երրորդ շրջանի համար ի հարկէ թեկնածու չէ, քանի որ Մ. Նահանգներու մէջ տակաւին ուժեղ է երկու շրջանէ աւելի ո եւ է մէկը Նախագահ չընելու աւանդութիւնը։ Եթէ «Նիւ Տիլ»ի դէմ դժգոհութիւններ կան, ինք անձնապէս չահագրգռուած չէ հաշուի առնելու զանոնք։ Եւ մինչեւ 1940 կ՚ուզէ ընել, կը փորձէ ընել ինչ որ մարդկայնօրէն հնարաւոր է, ըստ իր համոզման, Ամերիկան դուրս բերելու այն անտեսական անելէն, որուն մէջ ինկած է 1929էն ի վեր։

Այս հաշիւներով է որ «Նիւ Տիլ»ականներ պաշտօնի կը կոչէ, երկրի ղեկը պահելու ազատական ուժերու ձեռքին մէջ։

Ռուզվէլթ իսկական ժողովրդավար ղեկ մըն է, կը հաւատայ ժողովրդապետութեան եւ համոզուած է, թէ երկրին ղեկավարութեան գլուխ պէտք է գան ու մնան ազատական տարրեր, նոր կերպերով, նոր ձեւերով դիմագրաւելու՝ նոր կեանքի ստեղծած ու առաջադրած նորանոր հարցերուն։

Ռուզվէլթ չի նահանջեր։

Ա. ԿԻՍԱՐ

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԿԵԱՆՔԸ ՍԷՆԹ ԷԹԻԷՆԻ ՄԷՋ

ՍԷՆԹ ԷԹԻԷՆ, 20 յունուար.— Այսօր սեւ հողին յանձնեցինք մեր շրջանի երէց ընկերներէն Գէորգ Քիւրքճեան, 47 տարեկան, ծնած Ակն։ Հանգուցեալը դեռ փոքր տարիքին գաղթած է Պոլիս եւ երիտասարդ տարիքին մտած է Հ. Յ. Դաշնակցութեան շարքերը։ Մինչեւ ընդհանուր պատերազմը եղած է հաւատքով գործօն։ Աւելի քան տասը տարիէ ի վեր կը գտնուէր Ֆրանսա, Սէնթ Էթիէնի 7 քիլոմեթր հեռու գիւղ մը, ուր կայ ելեկտրական գործարան մը։ Զօրս զաւակներով ծանրաբեռնուած ստիպուած էր մնալ այդ լեռնային գիւղը։ Ցեղոյ եկաւ Սէնթ Էթիէն, ուր գտաւ սիրած գաղափարի ընկերները եւ արձանագրուեցաւ մեր կազմին։ Իր ապրած գիւղը օրական միայն մէկ երթուղարձ ունենալով, ընկեր Գէորգ հակառակ իր տարիքին եւ յոգնութեան առանին կը հասնէր ժողովին եւ կէս գիշերին քալելով 7 քիլոմեթր ապառաժներու մէջէն կը վերադառնար տուն։ Այս առթիւ դրուագ մը.— Իրիկուն մը երբ ժողով յայտարարուած էր ժամը 8-ին, հակառակ տեղացող սաստիկ անձրեւին եւ իր յոգնած վիճակին ընկերը առանին հասաւ ոտքէն գլուխը թրջած եւ ուրախ սրտով մասնակցեցաւ ժողովին, որ վերջացաւ գիշերուան ժամը 1ին։ Անձրեւը կը շարունակուէր նոյն սաստկութեամբ։ Ընկերները նկատելով օդին վիճակը, ստիպեցին որ Գէորգ աղբարը, այդ գիշեր իրենց հիւր մնայ. սակայն անկարելի եղաւ համոզել։ Կ՚առարկէր թէ միւս առտու գործի պիտի երթար, եւ Դաշնակցականի մը համար ամօթ է վախնալ ձմրան ցուրտէն, անձրեւէն, գիշերուան մութէն։ «Մեր նախնիքները մեզի սորվեցուցին իրենց կեանքով որ երբ պարտականութիւն կայ կատարելիք, անձրեւ տեղ գնդակ ալ տեղայ, Դաշնակցականը պէտք է հասնի իր նպատակին»։ Այսպէս հաւատաւոր ու պարտաճանաչ ընկերը, աւելի երիտասարդներուն օրինակ հանդիսանալու փափաքով վերադարձաւ իր մենաւորին։ Զարմացանք կը նեղուէր առանձնութենէն եւ պարապ ժամերը կ՚անցընէր կարդալով։ Աւելի քան մէկ տարի առաջ մարզանքներին վրայ նստած կարդալով հիւանդացած էր եւ այն օրէն ի վեր անկողին ինկած։ Իր դժբախտ կինը որ եւ է զոհողութեանց առջեւ կանգ չառաւ, բայց վերջին օրերը բժիշկները յուսահատ էին եւ ընկեր Գէորգ յունուար 18ին վերջնապէս բաժնուեցաւ, իր ետին ձգելով այրին եւ կիսով չափահաս չորս զաւակները։ Թաղումը կատարուեցաւ այսօր։ Ներկայ էին ընկերներ եւ բարեկամներ, Ազգ. Միութեան վարչութիւնը, Հ. Յ. Դ. ենթակոմիտէն ծաղկեպսակ մը բերած էր։ Արարողութեան ներկայ էին գիւղին բնակիչները մեծ մասով, դպրոցի աշակերտները եւ վարժուհին, գիւղապետը (որ նոյնպէս Ս. Էթիէնին երեսփոխան եղած է)։ Արարողութիւնը կատարեց Հմայեակ վրդ. եւ մարմինը ամփոփուեցաւ գիւղին (Ռօշ – Թայէ) գերեզմանատունը որ կը գտնուի բլուրի մը գագաթը։

Հանգիստ չարչարուած ոսկորներուդ, սիրելի ընկեր Գէորգ։

Ս. Էթիէնի Անտոք ենթակոմիտէն մասնաւոր ցաւակցութիւն կը յայտնէ այրի Տիկին Ս. Քիւրքճեանին եւ զաւակներուն, եւ փեսային՝ Գ. Նորայրին։

*** 1938 Դեկտեմբեր ամսուան Ս. Էթիէնի հիւանդանոցին հանգանակէլէ յանձնախումբը հաւաքած է 1535 ֆր. (հազար հինգ հարիւր երեսունը հինգ ֆրանք) եւ նոյնութեամբ յանձնած է քաղաքապետ Գ. Լուի Սուլիէին, համապատասխան ընկալագրով, (3 յունուար, 1939 թիւ 11.0042)։ Պարոն քաղաքապետը անձնական նամակով մը իր մասնաւոր շնորհակալութիւնը յայտնած է այս նուիրատուութեան համար։ Նուիրատուներու ցանկը, քաղաքապետին ստացականը եւ շնորհակալութեան նամակը կը գտնուին Ազգ. Միութեան մօտ։ Հետաքրքիրները կրնան երթալ եւ կարդալ Հայոց եկեղեցին որ միշտ բաց է։

Ս. Ստեփանեան

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

ՄԱՐՍԷՅԼ, 28 յունուար.— Կիրակի 22 յունուար տեղի ունեցաւ Պոմոնի ազգ. մանկապարտէզի ամանորի հանդէսը ժամը 2.30ին. Վարանդեան սրահի աթոռները ամբողջովին գրաւուած էին թաղեցիներէ։ Ժամը 3ին վարագոյրը կը բացուի եւ բեմին վրայ կ՚երեւան մանկապարտէզի սան – սանուհիները։ Ուսուցչուհի Տիկին Սվաճեանի ջութակին ղեկավարութեամբ կը սկսի հանդէսը։ Բոլորը անխտիր մաքուր առոգանութեամբ կ՚արտասանեն ու կ՚երգեն։ Կ՚արժէ յիշել մանուկ ծաղիկներու տրամախօսութիւնն ու պարը։ (Վարդ – մանիշակ – շուշան)։ Բոլոր ներկաները գոհունակութիւն ցոյց կուտային տարուած աշխատանքի համար։ Խօսեցաւ Գ. Յ. Նիկողոսեան դպրոցի մասին։ Յորդորեց գուրգուրալ մայրենի լեզուին վրայ, յարանուանական խտրութիւնները վերցնել ու անխտիր բոլոր երախաները մանկապարտէզ ղրկել, անոնց սորվեցնելու համար Սահակ Մեսրոպի գտած լուսափառ Ա. Բ. Գ.ը, որովհետեւ բոլորս ալ ամէն բանէ առաջ Հայ ենք։ «Եթէ չփութացնենք մեզի աւանդուած փառքի աւհաւորութեան, դատապարտուած ենք անհետ կորսուելու։

Եթէ կ՚ուզենք հայը հայ պահել, պէտք է մեր մանուկներուն նախեւառաջ հայերէն սորվեցնենք»։

Ուսուցչուհին ալ իր կարգին շնորհակալութիւն յայտնելով բոլոր ծնողներուն, փափաք յայտնեց որ փոխանակ 60ի ունենայ 160 աշակերտ, հոգ չէ թէ ինք քիչ մը աւելի յոգնի։

Թաղականութեան կողմէ բոլոր ներկաներուն շնորհակալութիւն յայտնուեցաւ իրենց բերած նիւթական եւ բարոյական օժանդակութեան համար, ու իբրեւ գնահատական գեղեցիկ ծաղկեփունջ մը տրուեցաւ ուսուցչուհի Տիկին Սվաճեանի ու այսպէս շատ գեղեցիկ մթնոլորտի մը մէջ հանդէսը վերջացաւ։

Ներկայ մը

ՄԱՄՈՒԼ

«ՀԱՐՑԱՑՈՒՑԱԿ»

«Յուսաբեր» հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ՚ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ, Էջմիածնի ծանօթ հարցարանին առթիւ (19 յունուար)։

— «Ուրեմն, ըստ այս շրջաբերականին, կայ եղեր դեռ Էջմիածնի մէջ, «Ամենայն Հայոց Հայրապետութիւն»։ Կայ եղեր նաեւ «տեղակալ»։

Գոյութիւն ունի եղեր Էջմիածնի մէջ մէկը, Գէորգ Արքեպիսկոպոս, որ «Ամենայն Հայոց Հայրապետութեան» գործերը կը վարէ. մէկը՝ որ կապ կը տանէ արտասահմանի թեմերուն հետ եւ հրահանգներ կուտայ։ Մէկը, սակայն, որուն հեռագիր, նամակ ու խնդրագիր կը ղրկուի արտասահմանի պաշտօնական մարմիններուն կողմէ, առաջնորդներուն, Պոլսոյ եւ Երուսաղէմի պատրիարքներուն կողմէ, բայց այդ մէկը լուռ կը մնայ. «Ամենայն Հայոց Հայրապետութեան տեղակալը» չի պատասխաներ։

Չէ պատասխանած Էջմիածնի կաթողիկոսարանի կացութեան շուրջ եղած հարցումներուն։

Չէ պատասխանած Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի ողբերգական վախճանի շուրջ մասնաւորապէս Երուսաղէմի պատրիարքին ուղղած սրտալի նամակներուն ու հեռագիրներուն։

Չէ պատասխանած առաջնորդական ընտրութեանց վաւերացման համար եղած խնդրանքներուն։

Լռած է, չէ պատասխանած, չէ ուզած կամ չէ կրցած, ու այսօր, ամիսներ ետք, իբրեւ թէ բան մը եղած չըլլար, իբրեւ թէ ամէն բան կարգին ըլլար եւ կացութիւնը բնականոն, Գերագոյն Խորհուրդը, «տեղակալին» ստորագրութեամբ, յանկարծ, հարցումներ կ՚ուղղէ թեմերուն։

Շնորհակալ պէտք է ըլլալ, որ «Ամենայն Հայոց Հայրապետութիւնը» ոչ միայն կայ եղեր, այլեւ չէ մոռցեր արտասահմանի իր թեմերը։

Ուրկէ ուր այս յանկարծական վերյիշումը, այս շահագրգռութիւնը եւ այսքան մանրամասն։

Այս պահուս, ձգենք սակայն, այս բոլորը, աւելի շահեկան բաներով զբաղելու համար։

«Հարցացուցակը» ինչպէս հրատարակեցինք, 16 յօդուածներէ կը բաղկանայ եւ տեղեկութիւններ կ՚ուզէ թեմերու վարչական, կրօնական, տնտեսական, կրթական, մշակութական եւ... քաղաքական կացութեան մասին։

Ինչ «գուրգուրանք» Էջմիածնի կողմէ՝ հանդէպ իր զաւակներուն։

Կը հարցուի՝ օրինակ, թէ թեմի առաջնորդի «տարիքը» ինչ է. կրթական ինչ «ցէնզ», ստաժ ունի։

Կը հարցուի՝ թեմի Երեսփ. Ժողովի եւ Կեդր. Վարչութեան ընտրութեան թուականը. կը հարցուի թէ քանի՞ եկեղեցի, քահանայ կայ, պատարագը «միաձա՞յն թէ բազմաձայն» տեղի կ՚ունենայ։

Ինչ բարեգործական, մարդասիրական, գրական, գեղարուեստական հաստատութիւններ կան, քանի դպրոցներ, քանի թերթեր, դաւանական ինչ համայնքներ։ Տնտեսական ինչ վիճակ կը տիրէ, բանուորութիւնը ինչ վիճակ ունի. հանրային ու ազգային հաստատութիւնները ինչ միջոցներով կը պահուին. եւն. եւն.։

Եւ վերջապէս, յօդուած 12րդով՝ «բնորոշել թեմի բարեւ ամբողջական մարմնի, եւ հաստատութեանց վերաբերմունքը, դէպի Էջմիածինն ու Խ. Հայաստանը»։

Կենանք հոս, հարցնելու համար թէ ինչ է «միտք բանին» այս բոլորին։

Էջմիածինը, հոգեւոր հաստատութիւն, ինչ գործ ունի իր թեմերուն քաղաքական մասնաւորութեանց հետ, եւ ինչ ընելու համար։

Ոչ Էջմիածնի գործն է, ոչ ալ թեմերուն՝ գիտնալու թէ առաջնորդ մը, քահանայ մը կամ ժողովական մը ինչ ուղղութիւններ ունին. ինչ է անոնց «վերաբերմունքը» դէպի Էջմիածինն ու Խ. Հայաստանը։

Գաղութներու մէջ Ձեկաներ չկան, նման հարցումներու պատասխան տալու եւ ժողովականներու կամ կրօնաւորներու քաղաքական խիղճերը քննելու համար։ Նման փորձ մը իսկ, որ անշուշտ հեռու պիտի ըլլայ ճշդութենէ եւ ճշմարտութենէ, առաջին քայլը պիտի կազմէր խորհրդային չարաշուք խափերուն եւ սադրանքներուն։

Թեմերը, ազգային – կրօնական հաստատութիւնները, ըստ աւանդութեան ու օրէնքի, իրաւասու չեն նման կասկածելի հարցումներու պատասխան տալու. ոչ ալ Էջմիածինը պէտք ունի հետաքրքրուելու այդ հարցերով, երբ ամբողջ ժողովուրդ մը կը հալածուի եւ հետաքրքրուելիք այնքան ուրիշ խնդիրներ կան։

Այն ո՛ր մարմինն է, որ պիտի ճշդէ թէ այս կամ այն քահանան, հոգաբարձու կամ ուսուցիչը ինչ «վերաբերմունք» ունի Խ. Հայաստանի հանդէպ, եւ ինչո՞ւ...

Ռումանահայ գաղութի իրաւասու մարմինը մերժած է պատասխանել, պետական արգելքը յիշելով։

Ինչ հարկ սակայն արտաքին պատճառաբանութեանց դիմելու, երբ աւելի պարզը կայ. Էջմիածինը, հոգեւոր հաստատութիւն, գործ չունի Խ. Հայաստանի հաշիւներուն խառնուելու եւ անոր խաղովակ ծառայելու։

Էջմիածինը, եթէ կայ ու կը գործէ, եթէ կը զգայ ինքզինք «Ամենայն», թող հետաքրքրուի նախ թեմերու հաղորդմէկ ցաւերով, փոխանակ վիճակագրական մարզանքներ ընելու. հարցումներ եղած են, լուսաբանութեան կը սպասենք. նամակներ գրուած են՝ պատասխան կ՚ուզենք։ Ու՞ր է հայ հոգեւոր կեանքին, ուրեմն թող գործէ, ինչպէս վայել է կեդրոնի մը, ընդհանրական հայրապետութեան մը։

Գաղութները հաւիւ խաղաղած են եւ չեն ուզեր նոր յուզումներու դուռ բանալ։

Էջմիածինը, նախ, թող պարզէ իր իրական կերպարանքը։ Թեմերը հաւատարիմ են իրենց հոգեւոր կեդրոնին եւ պատրաստ պատասխանելու ամէն հարցումի, որ կը շօշափէ հայութեան հոգեւոր ու զուտ ազգային կեանքը եւ գործերը։

Ինչ հարկ նոր «առաքելութիւններով» զարդարուելու, երբ հինը ցնցումներու վերածուած է»։

ՄԱՏԵԱՆ

ARMENI ARIANI, Editioni «Him», Roma 1939։ Իտալերէն փաստացի հրատարակութիւն մը որ կը հաստատէ Հայերու արիականութիւնը, հեղինակաւոր վկայութիւններով։

ՆՈՐ ՊԱՐԲԵՐԱԿԱՆ ՄԸ՝ «ԱՆԻ»

Պուքրէշի «Արարատ»էն կ՚իմանանք թէ ընկեր Յ. Ճ. Սիրունի ձեռնարկած է «Անի» անուն հայերէն պարբերականի մը հրատարակութեան, որ նուիրուած պիտի ըլլայ հայ մշակոյթին։

«Անի» պիտի ունենայ հետեւեալ բովանդակութիւնը.—

Զրոյց մեր ընթերցողին հետ, Հայ հոգին գաղութի մէջ (գաղութներու գրական կեանքը՝ իր ամէնէն բնորոշ նմոյշներով) Հայրենի հողին երկունքը (Խ. Հայաստանի գրական շարժման արձագանգ), Հայ արուեստները, Լոյսի պահեր անցեալէն, Սերմեր օտար հողի վրայ (հայ արժէքներ՝ որ կը հասունան օտար երկինքի տակ), Մոռցուածներուն համար (անոնց մասին՝ որ փայլեցան երէկ պահ մը, բայց այսօր յիշող մը չունին), Կէս մնացածները (անոնք՝ որոնց հուզը կէս մնաց), Օտար դատաստան (օտարին կարծիքը մեր մտքի եւ արուեստի ճիգերուն մասին), Փոշիներուն գաղտնիքը, Հայ հոգին իր ֆոլքլորին մէջ, Աշխարհի եւ իր հոգերը, Օրուան կեանքին հետ, Անիի աւերակներուն մէջ։

(Յաջորդական համարներու մէջ պիտի ամփոփուի պատմութիւնը ռումանահայ գաղութին՝ նորագոյն քննութեանց լոյսին տակ)։

Քրոնիկոն հայ մշակոյթի, Հայ մտքի ծիրը, եւն. եւն.։

«Անի», որուն առաջիններէն հրատարակութիւնը, տարբեր բովանդակութեամբ, մեծ յաջողութիւն գտաւ եւ գնահատուեցաւ, տպագրութեան պիտի տրուի, երբ առնուազն 500 բաժանորդ ապահովէ։ Բաժնեգին 3 տոլար։ Հասցէ.— H. Dj. Sirouni, Str. Vaselor, 8, Bucaresti։

ԱԼԵՔՍԱՆՏՐԷԹԻ ԱՂԷՏԸ

ԽՄԲ.— Ինչպէս կը յիշուի, Գ. Փօլ տը Վէռ, «Կիլիկիոյ խաչելութեան» հեղինակը, նոր գիրք մը հրատարակեց վերջերս, «Ալեքսանտրէթի աղէտը»։ Ստորեւ շահեկան հատուածներ այդ գիրքէն.—

1921ին, երբ Ծերակոյտի արտաքին յանձնաժողովը կ՚ընդդիմանար «ո եւ է սահմանագծման որ Ալեքսանտրէթը պիտի դնէր թրքական թնդանօթին տակ», բազմաթիւ պատճառներ կը յիշէր ատոր համար։

«Աչք մը նետեցէք քարտէսին վրայ, կ՚ըսէր Գրիան, երեսփ. ժողովի 25 յունիս 1920ի նիստին։ Ատանայի ու Մերսինի հետ Ալեքսանտրէթ կը կազմէ կատարեալ ծոց մը, իսկ լեռները, որոնց կը պաշտպանեն շատ անդին։ Ահա թէ ինչո՞ւ, Հայերու հաւանութեամբ եւ պահանջովը, մենք այնքան հեռու տարինք մեր ազդեցութեան գօտիին սահմանները։

«Ի՞նչ երազային դիրք։ Ալեքսանտրէթի ծոցը տեսարկու բան մըն է Միջերկրականին մէջ, եւ անոր տիրացումը հիմնական է Ֆրանսայի ապագային համար»։

Ահա այս դիրքն է որ ձրիաբար տուինք մեր նախկին թշնամիին, առանց կռիւի։

Ալեքսանտրէթը արաբական ու թրքական աշխարհներու հանգոյցն է։

Թուրքերը մինչեւ մեծ պատերազմ յանի տիրեցին Արաբներուն։ Անոնք բազմաթիւ անգամներ փորձեցին թօթափել թրքական լուծը եւ մերժեցին ձուլուիլ անոնց մէջ։ Դարաւոր ատելութիւնն ու արհամարհանքը Թուրքերուն հանդէպ զօրացաւ, երբ ընդհանուր պատերազմին Թուրքերը պղծեցին Մէքքէի ու Մէտինէի սուրբ վայրերը եւ պատերազմէն վերջն ալ Աթաթիւրք ամբարիշտ ընթացք մը բռնեց իրենց հանդէպ։

Գերմանացիներն ու Թուրքը ի զուր փորձեցին Արաբները սիրաշահիլ, Արաբները մնացին միշտ մեր դաշնակիցները։

Նորածին Համարաբական Միութիւնը Ալեքսանտրէթը միայն Սուրիոյ Արաբներու սահմանը չի համարեր, այլ եւ ամբողջ իսլամութիւնը — Մարօք, Ալժէր, Թունուզ, Սուտան, Եգիպտոս, Պաղեստին, Արաբիա, Միջագետք եւ նոյնիսկ Ճավա։

Ինչ որ Ալեքսանտրէթէն անդին է, չի հետաքրքրեր իսլամը, բայց ինչ որ առդին է, ամէն բանով իսլամ է։

Թուրքերը կ՚առաջարկէին թէ Ալեքսանտրէթը ընդհակառակն իրենց սեփական ամրոցն է ընդդէմ Արաբներուն։ Բնակչութեան թիւը, զոր պիտի յիշեմ, պիտի գայ ցոյց տալու թէ Ալեքսանտրէթը արաբական աշխարհ է։

Ալեքսանտրէթը մեկնակէտն է չորս գլխաւոր երկաթուղիներու.—

1.— Երկաթուղի մը Ատանայի ու Գոնիայի վրայով կը կտրէ Անատօլուն։ Այս գիծն է որ կրնայ գերման— թրքական բանակ մը բերել արաբական աշխարհին վրայ, կամ ընդհակառակն տանիլ Ֆրանսացիներու յարձակման գիծը մինչեւ Պոլիս, Գերմանացիներուն դէմ։

2.— Երկաթուղի մը Հալէպի ու Մուսուլի վրայով կ՚երթայ միացնել Պաղտատն ու Պասրան, անցնելով Ճէզիրէի եւ Մուսուլի նաւթի հարուստ շրջաններէն։ Այս այն գիծն է, որով Անգլիացիները կը թափանցեն Ասիա։ Եւ որու տիրանալու կը ցանկար Վիլհէլմ Բ.։

3.— Երկաթուղի մը Հոմսի, Համայի, Դամասկոսի եւ Երուսաղէմի միջեցաւ, Ասիան կը կապէ Ափրիկէի։ Այս գիծն է, որ կրնայ գերման եւ թրքական բանակը հասցնել մինչեւ Սուէզի ջրանցքը եւ Թունուզ՝ Լիպիայի մէջէն։

4.— Երկաթուղի մը Դամասկոսի եւ Թէյպուքի վրայով կ՚երթայ մինչեւ Մէտինէ։ Իսլամական ուխտագնացութեան նոր ճամբան է այս։

Ընդհանուր պատերազմին, վերոյիշեալ երկաթուղիները Գերմաններուն թոյլատրեցին կազմակերպել Պաղեստինի ճակատը եւ տեւական սպառնալիքի տակ պահել Սուէզը։

Կարելի չէ ո եւ է պատերազմի ձեռնարկել Միջին Արեւելքի մէջ, առանց տէրն ըլլալու այդ երկաթուղիներուն։ Ամէն պատերազմ պիտի շահի այն՝ որ իր հսկողութեան տակ պիտի ունենայ այդ գիծերը։

Այս բոլոր տարրերը կը բաւեն Ալեքսանտրէթը դարձնելու քաղաքական եւ ռազմագիտական բանալի դիրք մը, ինչպէս կը յիշէր Գրիան։ 1937ին հրատարակած իր գիրքին մէջ, Ժան Փիշօ կը հաստատէ թէ Ալեքսանտրէթի տիրացման նկատումն ալ պատճառներէն մէկը կազմեց ընդհանուր պատերազմին։

1808ին, Ալեքսանտրէթէն է որ Նափոլէոն ուզեց բանակ մը ճամբայ հանել, Հնդկաստանը գրաւելու համար։ Այս վտանգը անցնելէ յետոյ, անգլիացի Փալմըրսթըն կ՚ըսէր Կիզոյի, 4 Մարտ 1840ին.

«Միաժամանակ թէ Ալեքսանտրէթի թէ Ալժերիոյ վրայ ազդեցութիւն ունինք։ Ասիկա չի գար մեր հաշուին»։

Այս բոլորը աչքի առջեւ ունենալով է որ Գրիան յաղթական համոզմունքով խորհրդարանին առջեւ կը յայտարարէր թէ Ֆրանսա վերջապէս, գրաւած է Ալեքսանտրէթը։ Իրականին մէջ Գրիան իսլամական Միջերկրականի սահմանը կը դնէր աւելի հեռուն՝ Տաւրոսի վրայ, ինչպէս ըրած էին Կեսար, Պոնափարթ եւ Իպրահիմ փաշա։ Արդարեւ այդ սահմանը անխորտակելի է։ Այսպէս Տաւրոսեան լեռնաշղթան այնքան բնական ամրութիւն մըն է, որ երկու գումարտակ զօրք կրնայ հոն փակել ճամբան գերման եւ թուրք միացեալ բանակներուն առջեւ։

Ֆրանսա 1921ին կորանցուց այս սահմանը, Ֆրանքլէն Պույոնի ձեռքով. բայց իր նահանջը կասեցուց Ալեքսանտրէթի մէջ։ Խորհրդարանի արտաքին յանձնաժողովը ըսաւ այն ատեն.— Հոդ կեցէք։ Արդարեւ, Ալեքսանտրէթի մէջ Ֆրանսա կը վերականգնէր Ամանոսի սահմանը, որ նոյնպէս պաշտպանուած է բնութեան կողմէ։

Տաւրոսը 3500 մեթր բարձրութիւն ունի, իսկ Ամանոսը 1800էն աւելի չէ։ Եւ սակայն, ինչպէս կը վկայէ դեր — հնդապետ Ժ. Պէնար, Ամանոս Պիրենէներուն կը նմանի եւ դժուարանցանելի է. կիրճերն ալ շատ բարձր են։ Այս նեղ անցքերուն վրայ կան միայն այծի ճամբաներ, այնպէս որ, ամէնէն յանդուգն ձիաւորներն անգամ ստիպուած են ձիէն վար իջնել եւ այնպէս առաջանալ։ Այլապէս, վար կը սահին եւ կը ջախջախուին։

Ամանոսը ամուր սահման մըն է եւ երբեք Թուրքեր կամ Գերմաններ չպիտի կրնային անցնիլ անկէ, եթէ ֆրանսական հրետանին պաշտպանէր զայն։ Բայց Ամանոսէն անդին դաշտ է այլեւս, ուր միայն ֆրանսական կուրծքը կրնայ սահմանի դեր կատարել։ Ալեքսանտրէթի համաձայնութիւնը ահա այդ դաշտին վրայ նետեց մեզ։

Գաղթականաց Օֆիսի վկայականները կ'ընդունուին անուանութեան համար

»»» · «««

Արտաքին նախարարութեան վարչական գործերու փոխ - տնօրէնութիւնը յունուար 10 թուակիր հետեւեալ նամակն ուղղած է Գաղթականաց Օֆիսի նախագահ Պ. Ալ. Խատիսեանի.—

« Ինչպէս անծանօթ չէ ձեզի, վերջերս կարգ մը Փարքէներու (դատական իշխանութեանց) կողմէ դժուարութիւններ յարուցած էին Ֆրանսայի Գաղթականաց Օֆիսներուն կողմէ տրուած վկայագիրներուն դէմ, մասնաւորաբար գաղթականներու անուանութեան համար տրուածներուն դէմ, նոյնիսկ երբ այդ վկայագիրը վաւերացուած ըլլային Ազգերու Դաշնակցութեան Ֆրանսայի գաղթականական ներկայացուցիչին կողմէ, ըստ Ժընեւի 1928 Յունիս 30ի համաձայնագրին։

Դատական նախարարը այժմ կը տեղեկացնէ ինծի թէ այս դժուարութեանց վերջ տալու համար, Փարքէներուն ղրկած է հրահանգներ, յայտնելով որ երբ գաղթականները դատական կամ վարչական իշխանութեանց կը ներկայանան՝ ի ձեռին ունենալով Ազգերու Դաշնակցութեան Ֆրանսայի Գաղթ. ներկայացուցիչին կողմէ վաւերացուած վկայագրեր, անոնք պէտք է նկատուին վաւերական փաստաթուղթեր միեւնոյն արժէքով ինչ արժէք որ կը ներկայացնեն օրինապէս վաւերացուած աքթ տը նօթօրիէթէները, քանի որ անոնք տրուած պիտի ըլլան ներկայացուած փաստաթուղթերու հիման վրայ։

Հետեւաբար, այսուհետեւ ձեր Օֆիսին կողմէ տրուելիք վկայագրերը պէտք է խմբագրուին ներփակ նմոյշին համաձայն (Ծննդեան, ամուսնութեան, մահուան կամ ամուսնալուծման վկայագրեր)։

Միւս կողմէ կը յիշեցնեմ ձեզի, որ Պ. Փանի վիզան չկրող վըկայագրերը ո եւ է ձեւով չեն կրնար պաշտօնական նկատուիլ, սակայն կրնան գործածուիլ տեղեկութեան համար եւ ի հարկին զուտ վարչական տեսակէտէ որոշ արժէք մը կրնան ներկայացնել»։

*** Հայ գաղթականները ցարդ ամուսնանալու համար պարտաւոր էին դիմել իրենց բնակավայրի Հաշտարար դատարանին երեք վկաներով եւ պատրաստել տալ աքթ տը նօթօրիէթէ մը, որ պէտք է վաւերացուէր դատարանին կողմէ։ Այս ձեւակերպութիւնը մեծ անպատեհութիւններ կը ներկայացնէր։ Բացի դրամական զոհողութենէն, երկար ժամանակ սպասել պէտք էր՝ պահանջուած թուղթը ստանալու համար։

Նոր կարգադրութեամբ, Գաղթ. Օֆիսին կողմէ տրուած վկայագրերը պիտի ընդունուին այսուհետեւ պատկան իշխանութեանց կողմէ, մեծապէս դիւրացնելով ամուսնացողներու գործը։ Նոյն Օֆիսին կողմէ տրուած ծննդեան, մահուան եւ ամուսնալուծման վկայագրերը եւս իբր վաւերաթուղթ պիտի ընդունուին, առանց ո եւ է առարկութեան։

Յիշեցնենք այս առթիւ որ Գաղթականաց Օֆիսը՝ 71, Ավընիւ Քլէպէր, բաց է ամէն առաւօտ եւ հայրենակիցներու տրամադրութեան տակ է, տալու համար անհրաժեշտ վկայագրերն ու խորհուրդները։

ՓԱԽՍՏԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԽՆԴԻՐԸ ԿԸ ԲԱՐԴՈՒՆԱՅ

Երկու նախարարներ սահմանագլուխ գացին

— oo —

Ներքին նախարարը, Պ. Ալպէր Սառօ եւ առողջապահական նախարարը, Պ. Մարք Ռիւքառ, Սպանիոյ սահմանամերձ քաղաքը, Փէրփինեան գացին, տեղին վրայ քննելու համար փախստականներու խնդիրը, որ հետզհետէ կը ծանրանայ։ Թուժումը այնքան անդիմադրելի է որ, ընդհարումներ ալ պատահած են։ Միեւնոյն առեն բժւոր ժանտատենդի (թիֆիւս) դէպքեր նշմարուած են, ինչպէս եւ ուրիշ վարակիչ հիւանդութիւններ։

Վերջին լուրերու համաձայն, կացութիւնը տագնապալի է սահմանագլուխին վրայ, ուր խռնուած են հարիւր հազարաւոր փախստականներ։ Շրջուն պահակները եւ ոստիկան զօրքը մեծ դժուարութեանց կը հանդիպին, սահմանագլուխը պաշտպանելու համար։ Պարենաւորումն ալ դժուարացած է։ Ներս առնուած փախստականները մաս-մաս կը տեղաւորուին սահմանամերձ նահանգներու մէջ։ Զարհուրելի ողբերգութիւններ պատահած են գաղթի ընթացքին։ Ծառայանքէն խենդեցողներ ալ պակաս չեն։ Ցուրտը եւ անօթութիւնը կը սպառնան ոչնչացնել հարիւրաւոր կիներ եւ մանուկներ։

Միւս կողմէ, կռիւները կը շարունակուին կատաղօրէն։ Հանրապետական կառավարութիւնը որոշած է պատերազմը շարունակել մինչեւ ծայրը, վերակազմելով ճակատը, Պարսելոնայի հիւսիսային շրջանին մէջ։

*** Ժողովրդական ճակատը 48 հրապարակային ժողովներ սարքած էր երէկ, Փարիզի մէջ, սահմանագլուխի բացում եւ օգնութիւն պահանջելով Սպանիոյ համար։

— oo —

ՁԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

500 ՄԻԼԻՈՆ ՈՍԿԻ եւս պիտի տրամադրուի Անգլիոյ ազգ. պաշտպանութեան,— 200 միլիոն նաւատորմին, 150 միլիոն օդային ուժերու, 150 միլիոն ալ բանակին։ Այս վիթխարի գումարին կէսը պիտի ճարուի փոխառութեամբ։

ՄԵԾՆ ԲՐԻՏԱՆԻԱ ամէն ամիս կը շինէ 400 ռազմական օդանաւ։ Այս գետնի վրայ իր արտադրութիւնը այժմ Գերմանիայէն շատ ետ չէ։ Կը կարծուի որ Գերմանիա կ'արտադրէ ամսական 500 - 600 օդանաւ։

ՕԴԱՅԻՆ կանոնաւոր հաղորդակցութիւն պիտի հաստատուի Մ. Նահանգներու եւ Ֆրանսայի միջեւ, Նիւ - Եորք - Պորտօ, փետրուար 18էն սկսեալ։

ԿԱԹԻՆ ԳԻՆԸ 2·20էն պիտի ծախուի, փետրուար 1էն սկսեալ (այսօր)։

Մ. ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ ԵՒ ԻՐԱՆԻ դիւանագիտական յարաբերութիւնները, որոնք խզուած էին երկու տարի առաջ, վերահաստատուեցան այս շաբթու։

ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ մէջ ըմբոստութեանց եւ խառնակութիւններու դէմ պայքարը կը շարունակուի։ Անգլիական ուժերը գրաւեցին մեծաքանակ զէնք ու ռազմամթերք։ Երուսաղէմի մէջ տեղի ունեցած կռիւի մը մէջ վիրաւորուեցան վեց Հրեաներ եւ անգլիացի զինուոր մը։

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ առեւտուրը ազգայնական Սպանիոյ հետ արտակարգ չափերով աճած է 1938էն ասդին։ Գերմանիա արտածած է երկաթ, պղինձ, զինք եւ պողպատ, իսկ ներածած է նարինջ եւ ձէթ։

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾ Ուիլեըմ Եից, 73 տարեկան, մեռաւ Մանթոնի մէջ։ Իրլանտացի էր եւ գործօն դեր կատարած է յեղափոխութեան մէջ։ 1923ին շահեցաւ Նոպէլի գրական մրցանակը։ Նաեւ արուեստագէտ էր։

ՀԱՅ ԿԻՆ ՄԸ, Աղաւնի Գումրուեան, ձերբակալուեցաւ Փրէ Սէն Ժէրվէի մէջ, վիժում կատարած ըլլալու ամբաստանութեամբ։

ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԻՆՔՆՈՒԹԵԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐԸ

— oo —

Ոստիկանական վերատեսչութիւնը հետեւեալ զեկոյցը հրատարակեց երէկ.—

Համաձայն 1938 նոյեմբեր 12 թուակիր հրամանագրին տրամադրութեանց, այն օտարականները որոնք առեւտուր մը կամ ճարտարարուեստ մը ի գործ կը դնեն, այսինքն անոնք որոնց ինքնութեան թուղթերուն «արհեստ»ի բաժնին տեղ նշանակուած է իրենց հանգամանքը, պարտաւոր են առեւտրականի առժամեայ տոմսեր (քարթ տը քոմէրսան) ունենալ։ Այս տոմսերը ձրի պիտի տրուին, կանոնաւորելու համար կացութիւնը այն օտարականներուն որ կը բնակին Փարիզ կամ Սէնի նահանգը։ Պէտք է դիմել ոստիկանութեան կեդրոնը, հիւսիսային - արեւելեան սրահ, մուտք՝ E սանդուղէն։

Որպէսզի երկար սպասելու չստիպուին, դիմումները կատարել հետեւեալ կարգով.—

Յունուար 30էն փետրուար 11 պէտք է դիմեն այն օտարականները որոնց մականունները կը սկսին A եւ B տառերով. փետրուար 13էն 25՝ C — F, 27էն 11 մարտ՝ G. — K, Մարտ 13էն 25՝ L — O, Մարտ 27էն 8 ապրիլ՝ P — S, ապրիլ 11էն 22՝ T — Z։

Դիմողները իրենց ինքնութեան թուղթէն եւ երկու լուսանկարներէ զատ (քաշուած աջ կողմէն, ականջը երեւալու պայմանով), պէտք է միասին առնեն հետեւեալ թուղթերը.—

1. Սէնի առեւտրական սենեակին արձանագրութեան յայտարարութիւնը։

2.— 1938ին գանձելի տուրքերու ազդարարութիւնը, ճարտարագործական եւ առեւտրական տուրքերու վճարման հաստատագրով։ Եթէ այդ ազդարարութիւնը չէ եղած, պէտք է ներկայացնել հարկահաւաք վարչութեան ուղղած ցուցակը, 1938ին վճարելի առեւտրական եւ ճարտարագործական տուրքերու մասին։

3. Իրենց առեւտրական արտօնագիրը (փաթէնթ)։

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՓԱՐԻԶԻ «եգիպտացի» կոմիտէն դասախօսական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի բոլոր ընկերները 3 փետր., Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին 6 Ավընիւ տ'Իթալի սրճարանին վերնայարկը նիւթ՝ Միտքերու փոխանակութիւն Ընկ. Իշխանեանի դասախօսութեան շուրջ։

Գաւառ

ԼԻՈՆԻ Շրջ. կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր խումբերու ընկերները, 3 փետր., Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8 30ին, 181 Քուռ Լաֆայէթ, «Զաւարեան» գրադարանին մէջ։ կարեւոր օրակարգ։

ԳՈՒԱԼԻՈՒԶԻԻ (Մարսէյլ) «Վարանդեան» խումբի ընդհ. ժողովը 4 փետրուար, Շաբաթ երեկոյ ժամը 9իդ. 9ին, ընկեր Արապեաններու բնակարանը։ կարեւոր օրակարգ. Պաշտօնէի ներկայութիւն։

Հ. Յ. Դ. ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԺՈՂՈՎՆԵՐԸ

ՍԷՆ ԺԷՐՈՄԻ Պատանեկան խումբի ժողովը 1 փետր., Չորեքշաբթի երեկոյ ժամը 8ին։ Ներկայ կ'ըլլայ Ընկ. Ա. ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ.

ՊՈՒԼՎԱՐ ՕՏՏՕՅԻ Պատ. խումբերու ժողովը՝ 1 փետր., Չորեքշաբթի երեկոյեան ժամը 8ին սովորական տեղը։ կը խօսի՝ Ընկ. Մ. ՄԻԼՏՈՆԵԱՆ.

ՍԷՆ-ԼՈՒԻ Պատանեկան խումբերու ժողովը՝ 1 փետր., Չորեքշաբթի երեկոյեան ժամը 8ին, սովորական տեղը։ Կը խօսի Ընկ. Պ. ԹԱՇՃԵԱՆ.

ԼԱ ՎԻՍԹԻ պատանիներու ժողովը՝ 3 փետր., Ուրբաթ երեկոյեան ժամը 8ին։ կը խօսի՝ Ընկ. Ա. ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ.

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԱՇԽԱՐՀ ԱՐՈՒԵՍՏ

Ամսագրի 1939ի Յունուարի թիւը (1) ճոխ բովանդակ[...] թեամբ, պատկերազարդ եւ գեղարուեստական նոր կողքով։ Յօ[...] ուածներ ունին.— ՏԻԳՐԱՆ ԿԱՄՍԱՐԱԿԱՆ՝ Վասակին իղձը։ Վ[...] Հէ - ՎԱՀԵԱՆ՝ Քերթողներուն վաղամեռ։ Ա. ՍՐԱՊԵԱՆ՝ Յով[...] Թումանեան։ ՄԿՐՏԻՉ ՊԱՐՍԱՄԵԱՆ՝ «Սասնոյ ծռեր»։ ՅՈՎ[...] ԹՈՒՄԱՆԵԱՆ՝ Սասունցի Դաւիթը։ ԱՐՏ. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ՝ [...] ափսոս նամակ մը։ Մ. ԻՇԽԱՆ՝ Հայ լեզուն տունն է Հայուն։ Ա. [...] ՆԱՒՈՐ՝ Մագաղաթներ։ Սասունցի Դաւիթը պատկերացուցած՝ ամսագրին նկարիչ աշխատակիցը ՎԱՀԷ։

Յունուարի թիւէն սկսեալ անվճար բաժանորդներուն թեր[...] առաքումը պիտի դադրեցուի։

Մ. ՊԱՐՍԱՄԵԱՆ. 46. Rue Richer, Paris (9)։

Բաժանորդագրութիւն Ֆրանսա 40, եւ արտասահման՝ 50 ֆրանք։

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Իսի - լէ - Մուլինոյի Հ. Յ. Դ. «Զաւարեան»կոմիտէն իր բոլոր խումբերու ընկերներու կողմէ ցաւակցութիւն կը յայտնէ Ընկ. Յովսէփ Գալուստեանի եւ պարագաներուն՝ իր աներձագին՝ ՍԱՐԳԻՍ ԱՐԶՈՒՄԱՆԵԱՆի մահուան առթիւ։

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Տիկին Աննա Զիւրիւքեան ծընեալ Քիրէմիթճեան, Քըղաղանցի, հօր անունը՝ Գարբիէլ, մօր անունը՝ Սնթառամ, կը փնտռէ իր եղբայրները՝ Խաչատուր, Աբրահամ, Մկրտիչ Քիրէմիթճեանները։ Աբրահամը՝ զինուորագրուած է ընդհ. պատերազմին թրքական բանակին մէջ։ Խաչատուրը եւ Մկրտիչը անյայտացած են Իզմիրի կոտորածէն վերջ։ Կը կարծուի թէ իր եղբայրներէն մէկը կը գտնուի Փարիզ։ Իմացնել՝ Տիկին Աննա Զիւրիւքեանի, 9 Ave. de Gière, Grenoble (Isère)։

ՏԻԳՐԱՆԱԿԵՐՏԻ ԵՒ ՇՐՋԱՆԻ Հայրենակց. Միութեան Յունուար 22ի հանդէսին մէջ քաշուած նկարները պատրաստ են։ Փափաքողները կրնան դիմել Photo Phébus, 23 Boulevard Bonne Nouvelle, Paris։

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ ՖՐ. Կեդր. Վա[...] չութիւնը կը ծանուցանէ թէ կա[...] ման է նոր մասնաճիւղ մը Անի[...] Գուա-Քոլոնպի մէջ։ Առժամեայ Վա[...] չութեան կազմն է՝ Պ. Պ. Թ. Ահար[...] եան, Գ. Յովհաննէսեան, Ա. Դաւ[...] եան, Օրիորդներ Գ. Ահարոնեան[...] Ա. Քէօլէեան։

Այն հայրենակիցները որ կը փափա[...] քին անդամ արձանագրուիլ կր[...] դիմել Պ. Գառնիկ Յովհաննէսեանի 2 Rue Victor Hugo, Bois Colombes։

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ Մարսէյլի Մասնաճ[...] ղը իր դարմանատան համար ստա[...] է հետեւեալ նուէրները.— Տիկին [...] Շալճեան, իր որդւոյն ապաքինման առթիւ 50 ֆրանք, Նաթը Տամի եղբ[...] մասնաճիւղը 50, Տիկին Փօչնաքեան[...] Տիկին Մուշկամպարեան եւ Տօքթ. [...] Տիկիրեան 20ական ֆր., Պ. Կ. [illegible] եան մէկ ծրար կարեւոր դեղեր։

ՀԱՍՑԷԻ ՓՈՓՈԽՈՒԹԻՒՆ

Համազգայինի Ֆրանսայի Կեդ[...] Վարչութեան նոր հասցէն հետեւ[...] եալն է.—

Նախագահ V. Yarjanian: 21 Rue Bau[...] din. Tél: Trud. 29—39։

Le Gerant : H. STEPHAN

Imprimerie A-DER (AGOPIAN) 17 Rue Dameame — PARIS (13)

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e) (ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

Téléphone : GOBelins 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՑՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՑ	ԵՌԱՄՍԵԱՑ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 2 ՓԵՏՐՈՒԱՐ
JEUDI 2 Février 1939

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 3954

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

Երէկ հրատարակեր էինք երկու նամակներ, մէկը՝ աշխատանքի նախարարութեան ընդհ. քննիչէն, միւսը՝ արտաքին նախարարութեան վարչական գործերու դեր-տնօրէնէն, իբրեւ պատասխան Ա. Խատիսեանի կատարած դիմումներուն: (Արհեստաւորներու խնդիր, զինուորական տետրակ եւն.):

Ինչպէս կարդացիք, երկու նամակներն ալ տոգորուած են բարեացակամ տրամադրութեամբ:

Անշուշտ երկու բարձր պաշտօնատարները չէին կրնար աւելի բան ըսել, քանի որ օրէնք մը քուէարկուած է, գործադրելի՝ բոլորին համար:

Մենք որքան ալ աղաղակենք թէ սովորական օտարականներ չենք, թէ չունինք երթալիք տեղ — ոչ իսկ մեր հայրենիքը — կառավարութիւնը չի կրնար բացառութիւն հաստատել:

Բայց եւ այնպէս, վարչական իշխանութիւնը ազատ է յետաձգումներ եւ մեղմացումներ յանձնարարելու, որոշ դիւրութիւններ ընծայելու, նկատի առնելով զանազան պարագաներ:

Այդ պատեհութիւնն է որ կը փորձեն օգտագործել մեր իրաւասու օրկանները, զանազան դիմումներ կատարելով ձեռնհաս իշխանութեանց:

Ինչպէս կ'երեւայ, բոլորովին անօգուտ չեն անցած Հ. Հ. Գաղթ. Գրասենեակի վարիչին ձեռնարկները, երկու նախարարութեանց մօտ:

Այսպէս, աշխատանքի նախարարութեան ընդհ. քննիչը դժուար գտնելով հաւաքական կարգադրութիւն մը, կ'առաջարկէ իրեն հաղորդել անհատական պարագաներ, որպէսզի նախարարին ուշադրութեան յանձնէ զանոնք: Իսկ արտաքին նախարարութեան պաշտօնատարը հաղորդելով թէ նախարարութիւնը արդէն կը զբաղի յուզուած հարցերով, կը խոստանայ տեղեկութիւններ տալ, «երբ ժամանակը գայ»:

Ի՛նչ խօսք որ այս հաւաստիքները բաւական չեն հանդստացնելու տագնապի մատնուած արհեստաւորները եւ ուրիշ աշխատաւորներ, կամ զինուորները:

Եւ սակայն, արդար չէ ամէն բան սեւ տեսնել: Բարեացակամութիւնն ալ ինքնին յոյս մըն է, ելքեր գտնելու համար: Կը բաւէ որ հետեւողական աշխատանք տարուի, եւ ենթակաները իրենք ալ դիւրացնեն այդ աշխատանքը:

Զմոռնանք թէ երկու-երեք անգամ յետաձգուեցաւ արհեստաւորներու օրէնքին գործադրութիւնը: Արդ, եթէ անիրաւութիւններ կան, հարկ է հիմնաւորել փաստերով, որպէսզի Գաղթ. Գրասենեակը կարենայ արժեցնել եղած տրտունջները:

Ուրեմն ենթականերուն պարտականութիւնն է զատ-զատ ներկայացնել իրենց պարագան, որպէսզի կարելի ըլլայ թղթածրար մը կազմել Գաղթ. Գրասենեակին մէջ: Անօգուտ են ընդհանուր խօսքերն ու գանգատները:

Այս առթիւ ցաւալի է որ մեր թղթակիցներն ալ չկրցան փաստացի տեղեկութիւններ հաղորդել, իրենց շրջանին մէջ ծագած դժուարութեանց մասին:

Մինչեւ հիմա յայտնուած պարագաներուն մէջ, ամէնէն վրդովիչ պատկերը կը ներկայացնեն Փարիզ եւ Լիոն: Այս վերջին քաղաքին մէջ հրապարակային ժողով մըն ալ գումարուած է, մասնակցութեամբ 3-400 արհեստաւոր-աշխատաւորներու:

Մարսէյլէն լուր չունինք տակաւին, թէեւ այնտեղ ալ ուրիշ ծանր հոգ մը կը զբաղեցնէ ազգ. իշխանութիւնը.— հետապնդուած «անկանոն»ներու դէմ, առանց սեռի կամ տարիքի խտրութեան:

Երէկ հաղորդեր էինք Վիէնի երեսփոխան-քաղաքապետին այնքան կծու կոչը՝ ներքին եւ դատական նախարարներուն, կարգ մը դատապարտութեանց առթիւ:

Միջանկեալ ըսենք, իբրեւ պատասխան գաւառէն եղած հարցումի մը.— Զինուորները Նանսէնեան տուրքէն ազատ կացուցանելու տեղեկութիւնը մեզի հաղորդած էին Վալանսէն եւ Լիոնէն: Կը թուի թէ հարցը կապ ունի վարչական հրահանգի մը եւ ոչ թէ նոր օրէնքի մը հետ:

Ընթերցողները անշուշտ գոհունակութեամբ իմացան որ Գաղթ. Գրասենեակը կարելին կը փորձէ, հարթելու կամ թեթեւցնելու համար զանազան դժուարութիւններ:

Դիմումները պիտի շարունակուին այսուհետեւ ալ: Անհրաժեշտ է նաեւ հաւաքական ձեռնարկ մը կատարել, Գաղթ. երկրորդ Գրասենեակին հետ, ինչպէս եղած է ուրիշ անգամ:

Մենք չենք ուզեր վարդավառ յոյսեր ներշնչել, նկատի առնելով երկրին կացութիւնը, որ բոլորովին տարբեր ուղղութեամբ լարած է կառավարութեան ուշադրութիւնը: Բայց, մինչ ալ պիտի յիշեցնենք որ իրաւասու օրկանները հետեւին, ազնին եւ սպառեն բոլոր միջոցները, կարելի մեղմացումները ապահովելու համար:

Նոր երեւոյթ մըն ալ, այս առթիւ:

Արհեստակցական Միութիւններն անգամ անճրկած են այս նոր տագնապին հանդէպ: Շատեր ալ տեսակ մը չկամութիւն կը ցուցնեն: Դժուար չէ կռահել պատճառները:

Ո՛ր կողմ ալ դառնանք, մեր աշխատանքը եւ Փրանսացի հեղինակաւոր բարեկամներու աջակցութիւնն են որ պիտի կրնան որոշ արդիւնքներ ապահովել:

Այս պարագան պէտք է մղէ մեզ աւելի սերտ կապեր հաստատելու տեղական իշխանութեանց եւ արհեստակցական շրջանակներու հետ:

Չի բաւեր տրտնջալ: Պէտք է նաեւ համոզել, փաստերով եւ թուանշաններով: Այս երկրին մեծագոյն առաքինութիւնը տրամաբանութիւնն է: Եթէ յաջողեցանք ապացուցանել թէ քանի մը հարիւր հայ արհեստաւորներու գոյութիւնը բեռ կամ մրցակցութիւն չէ, ճամբուն կէսը հարթած կ'ըլլանք:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՉԷՅՄՊԸՐԼԷՆ ՊԱՏԱՍԽԱՆԵՑ ՀԻԹԼԵՐԻ

Առաջարկ սպառազինութեանց կրճատման

Երեքշաբթի օր, Անգլիոյ երեսփ. ժողովին մէջ կարեւոր ճառ մը խօսեցաւ Պ. Չէյմպըրլէն, իբրեւ անուղղակի պատասխան Հիթլերի ճառին: Ինչպէս միշտ, այս անգամ եւս լաւատես էր վարչապետը:

— «Երկար ճառ մըն էր, ըսաւ Չէյմպըրլէն, որ շատ քիչ անգամ մէկ ժամէն աւելի կը խօսի մէկ շունչով: Շատ մը նիւթեր կը շօշափէր եւ չեմ կրնար ըսել թէ ժամանակ ունեցայ ուշադրութեամբ քննելու ամէն մէկ պարբերութիւնը: Ես այն տպաւորութիւնն ունիմ թէ այդ ճառը չէր մարդու մը որ կը պատրաստուի նոր տագնապի մը մէջ նետելու Եւրոպան, թէ անոր մէջ կան շատ մը հաստատումներ որոնք կը շեշտեն խաղաղութեան անհրաժեշտութիւնը Գերմանիոյ ինչպէս ուրիշ երկիրներու համար: Ազգերու միջեւ չկան խնդիրներ որ կարելի չըլլայ քննել: Մեր ուզածը միայն խաղաղասիրական բառեր չեն, այլ գիտակից յօժարութիւն մը բանակցելու եթէ ոչ զինաթափութեան, գոնէ սպառազինութեանց կրճատման համար: Եթէ այդ ժամանակը գայ, մենք պատրաստ ենք մեր աջակցութիւնն ընծայելու Եւրոպայի խաղաղութեան համար: Կ'ողջունեմ Հէռ Հիթլերի երէկուան ճառին այն մասը որ բաղձալի կը գտնէ փոխադարձ վստահութիւն եւ գործակցութիւն հաստատել մեր երկու ժողովուրդներուն միջեւ: Այս միջոցին աչքի առջեւ չունինք որ եւ է բանակցութիւն Մեծն Բրիտանիոյ եւ Գերմանիոյ միջեւ: Սխալ է ըսել թէ խաղաղեցման քաղաքականութիւնը ձախողած է: Մեր յարաբերութիւնները Ֆրանսայի հետ թերեւս շատ աւելի սերտ են քան եղած են անցեալին մէջ եւ այժմ ամբողջապէս հաստատուած են փոխադարձ վստահութեան մը վրայ: Մենք մեծ գոհունակութեամբ ողջունեցինք նաեւ Ֆրանսայի եւ Գերմանիոյ միջեւ կնքուած յայտարարութիւնը»:

Վարչապետը հասկցուց թէ ցորչափ կը շարունակուին Գերմանիոյ սպառազինութիւնները, դժուար է բանակցիլ գերմանական գաղթավայրերու վերադարձի մասին:

Օրուան գլխաւոր հարցը սպանիական պատերազմն էր եւ այս առթիւ աշխատաւորականները ուժգնօրէն քննադատեցին կառավարութեան քաղաքականութիւնը, պահանջելով ջնջել հանրապետական Սպանիոյ դէմ հաստատուած արգելքները: Չէյմպըրլէն նորէն պաշտպանելով ոչ-միջամտութեան քաղաքականութիւնը, աւելցուց թէ Մեծն Բրիտանիա աւելորդ զէնք չունի Սպանիա ղրկելու համար: Ցետոյ, առանց յիշելու Ֆրանսայի եւ Խ. Միութեան անունը, ըսաւ թէ օտար միջամտութիւն կատարուած է երկու կողմէն ալ: Գալով պատերազմիկի իրաւունքներուն, վարչապետը յիշեց Մուսոլինիի խօսքը.— «Այլանդակութիւն է ապստամբ կոչել մարդ մը որ գրաւած է Սպանիոյ երեք չորրորդ մասը»: Բայց աւելցուց թէ կը մերժէ ճանչնալ պատերազմիկի հանգամանքը, ոչ թէ անոր համար որ Զօր. Ֆրանքօ ապստամբ մըն է, այլ որովհետեւ Սպանիոյ քաղաքացիական պատերազմը կնճռոտած է օտար պետութեանց միջամտութեամբ: Ցետոյ յիշելով Մուսոլինիի տուած հաւաստիքները, յայտարարեց.

— «Դեռ անցեալ օր, երբ Հռոմ կը գտնուէինք, նորէն հաւաստիքներ ստացանք Մուսոլինիէն եւ Կոմս Չիանոյէն թէ որ եւ է բան պիտի չպահանջեն Սպանիայէն, երբ պատերազմը վերջանայ»:

Չէյմպըրլէն չի հաւատար թէ անոնք պիտի դրժեն իրենց խոստումը: Այս առթիւ, քար մը գլորելով ընդդիմադիրներուն դէմ որոնք ըսեր էին թէ Հիթլեր եւ Մուսոլինի պատրաստուած են խեղդելու Մեծն Բրիտանիան՝ Միջերկրականի մէջ, յայտարարեց.

— «Անոնք խուճապի մատնուած են, անհաւանական ենթադրութիւններով սնուցանելով իրենց երեւակայութիւնը: Անոնք ալ աւելի կը չափազանցեն մռայլ երեւոյթները, շարունակ վարկաբեկելով մեր վերազինման ճիգերը, մոռնալով որ մենք անսահման հարստութիւններ ունինք եւ եթէ մահու եւ կենաց պայքար մը ծագի, ի վերջոյ յաղթանակը մեզի պիտի մնայ: Անոնք նկատի չեն առներ մեր զինակցութիւններն ու բարեկամութիւնները ուրիշ երկիրներու հետ: Այսօր մեր վարկը շատ աւելի բարձր է արտասահմանի մէջ քան որ եւ է ատեն»: (Ծիծաղներ):

Երկամեայ զինուորութիւնը քուէարկուեցաւ

Երեսփ. ժողովը երեքշաբթի օրուան նիստին մէջ քուէարկեց օրինագիծ մը, որ կ'երկարաձգէ 1936 մարտ 17ի օրէնքը, ուրիշ խօսքով՝ կը վերահաստատէ երկամեայ զինուորութիւնը: Այս առթիւ տեղեկագիրը շեշտեց թէ Ֆրանսա հարկադրուած է պահել իր տարեկան զօրաթիւը, նկատի առնելով Գերմանիոյ վերազինումը, որ տարեկան 500,000էն 900,000ի բարձրացուցած է նորագիր զինուորներու թիւը: «Մենք ամէն տարի պէտք ունինք 380,000 նորագիր զինուորներու, եւ զայն կրնանք ապահովել միայն երկամեայ զինուորութեամբ»:

Ժողովը քուէարկեց նաեւ ուրիշ օրէնք մը՝ պահեստիներու մասին: Նկատի առնելով որ սպառազինութեանց կատարելագործումը անբաւական կը դարձնէ գործօն ծառայութիւնը, նոր օրէնքին համաձայն կառավարութիւնը պիտի կրնայ ազատօրէն բաժնել տասը շաբթուան մարզանքի շրջանը (փէրիոտ), առանց անցնելու 21 օրուան տեւողութիւնը: (Մինչեւ հիմա պահեստիները մարզանքի չորս շրջան կը կատարէին, համագումար 9-10 շաբաթ: Նոր օրէնքը աւելի յաճախադէպ բայց աւելի կարճատեւ շրջաններ կը սահմանէ, առանց աւելցնելու տեւողութիւնը որ պիտի ըլլայ մէկ օրէն մինչեւ երեք շաբաթ):

Օրէնքը կը տրամադրէ նաեւ կատարելագործման վարժարաններ հաստատել պահեստի սպաներու համար: Այս առթիւ 60 միլիոն ֆրանքի վարկ մը տրամադրուած է կառավարութեան:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԱՐՈՒԵՍՏ ՏԱՐԻՔ ՃՇԴԵԼՈՒ

Ամերիկեան թերթ մը, երկա՜ր ուսումնասիրութիւններէ վերջ, կը սահմանէ թէ ի՛նչպէս կարելի է ճշդել կամ գուշակել մարդոց տարիքը:

Ըսուած է թէ «այրերը այն տարիքն ունին զոր կը զգան, իսկ կիները այն տարիքն ունին, զոր ցոյց կու տան»: Վերջ, կ'ըսէ ամերիկեան թերթ մը, դուք ունիք այն տարիքը զոր ցոյց կու տայ ձեր ... մտածումը:

Ստորեւ շարք մը հարցումներ, որոնք դասաւորուած են Ա. Բ. Գ. Դ. կարգով: Այդ հարցումներուն դէմ գրեցէք Այո կամ Ոչ: Ցետոյ նայեցէք թէ քանի անգամ այո ըսած էք եւ քանի՞ անգամ ոչ: Եթէ ամէնէն շատ այո պատասխանած էք Ա. կարգի հարցումներուն, դուք կը պատկանիք Ա. դասակարգին,— այդ պարագային՝ 18 տարեկան էք, ի՛նչ ալ ըլլայ ձեր ծննդեան թուականը: Եթէ ամէնէն շատ այո պատասխանած էք Բ. կարգի հարցումներուն, կը պատկանիք Բ. դասակարգին,— այդ պարագային՝ 25 տարեկան էք: Եթէ Գ.երը շատ են, 35 տարեկան էք: Եթէ Դ.երը շատ են, մօտ էք յիսունի:

Այս տարիքները կը կոչուին հոգեկան տարիք, որովհետեւ ցոյց կու տան ձեր մտաւորական աշխուժութեան տարիքը:

Այժմ տանք քանի մը հարցումներ, իբրեւ օրինակ.—

Կը կարծէ՞ք թէ

Ա.— Գարունը սիրոյ եղանակն է:

Բ.— Գարունը կրնար սիրոյ եղանակը ըլլալ:

Գ.— Գարունը այն եղանակն է երբ զգեստ կը փոխէք:

Դ.— Ծծումբը եւ մեղրը զօրացուցիչ դեղեր են՝ գարնան յատուկ:

Ա.— Աղ-պղպեղ մազերը նշան են ծերութեան:

Բ.— Աղ-պղպեղ մազերը զարմանալի բան մը ունին:

Գ.— Աղ-պղպեղ մազերուն համար կարելի է բաներ մը ընել:

Դ.— Աղ-պղպեղ մազերը անէծք մը կը կազմեն:

Ա.— Բնական է սլացիկ հասակ մը ունենալը:

Բ.— Վայել է սլացիկ հասակ մը ունենալը:

Գ.— Դժուար է սլացիկ հասակ մը ունենալը:

Դ.— Արժեր յոգնիլ սլացիկ հասակ մը ունենալու համար:

Ա.— Գեղեցկութիւնն է պայմանը գրաւելու համար այրերուն սիրտը:

Բ.— Հմայքն է պայմանը գրաւելու համար այրերուն սիրտը:

Գ.— Իմացական պաշարն է պայմանը գրաւելու համար այրերուն սիրտը:

Դ.— Սիրելո՞վ է որ կրնաք գրաւել այրերուն սիրտը:

Ա.— Մարզանքը հաճոյք մըն է:

Բ.— Մարզանքը ձանձրոյթ մըն է:

Գ.— Մարզանքը անհրաժեշտութիւն մըն է:

Դ.— Ապուշներն են որ իրենք զիրենք կը յոգնեցնեն մարզանք կատարելով:

Ա.— Լաւագոյն արձակուրդը շաբաթ մը ամենօրեայ մարզանք կատարելն է:

Բ.— Լաւագոյն արձակուրդը ծովուն եզերքը կամ լեռներուն մէջ անցընելն է:

Գ.— Լաւագոյն արձակուրդը ծովերու վրայ ճամբորդութիւնն է:

Դ.— Լաւագոյն արձակուրդը ագարակ մը քաշուիլ, արեւին տակ կամ կրակին դիմաց նստիլն է:

Ա.— Լաւ է ըսել մարդոց երեսին՝ ինչ որ կը մտածէք իրենց մասին:

Բ.— Ոչ միշտ, բայց պարագաներ կան՝ երբ պէտք է ըսել մարդոց երեսին՝ ինչ որ կը մտածէք իրենց մասին:

Գ.— Լաւ է դիւանագէտի պէս խօսիլ՝ երբ կ'ուզէք ըսել մարդոց թէ ի՛նչ կը մտածէք իրենց մասին:

Դ.— Երբեք ամբողջական անկեղծութիւն ցոյց չտալ մարդոց մասին:

Ա.— Ցիմարութիւն է ժամանակ ու դրամ վատնել լաւ ճաշի համար:

Բ.— Քաղցր է յիշատակ մը ստեղծել՝ լաւ ճաշ մը ընելով:

Գ.— Լաւ ճաշը կը գիրցնէ:

Դ.— Լաւ ճաշէն վերջ պէտք է գործածել սոտա:

Ա.— Թղթախաղը կամ տապլը (Թավլու) կը ձանձրացնէ:

Բ.— Թղթախաղը կամ տապլը կը ջղայնացնէ:

Գ.— Թղթախաղը կամ տապլը միտքը կ'աշխուժացնէ եւ ձանձրոյթը կը փարատէ:

Դ.— Թղթախաղով եւ տապլով միայն կարելի է լաւագոյնս զուարճանալ հիւրերուն հետ:

Երբ կ'անձրեւէ.

Ա.— Գլխաբա՞ց դուրս կ'ելլէք:

Բ.— Կը հագնի՞ք ձեր ազնուոր վերարկուն կամ հովանոց կը գործածէ՞ք:

Գ.— Ինքնաշա՞րժ կը վարձէք:

Դ.— Թէ տունէն դուրս չէք ելլեր:

Վերջին հարցում մը.

— Տակաւին կը յուսա՞ք գտնել ձեր իտէալը: Եթէ այո, ուրեմն 16էն մինչեւ... 60 տարիքներուն մօտ տարիք մը ունիք: Իսկ եթէ կը յուսաք, տակաւի՛ն, թէ ի վերջոյ պիտի շահիք լոթըրին, այն ատեն... իմ տարիքս ունիք:

ԱՐԱԶ

ՈՒՐԻՇ ԻՆՉԵ՞Ր ԸՍԱՒ ՀԻԹԼԵՐ

ՇԱՏՈՆՑ ՈՐՈՇՈՒԱԾ ԷՐ ԱՒՍՏՐԻԱԿԱՆ ԵՒ ՉԵԽԱԿԱՆ ՀԱՐՑԵՐՈՒՆ ԼՈՒԾՈՒՄԸ.— ՊԷՏՔ Է ՇՈՒՏՈՎ ԼՈՒԾԵԼ ՀՐԷԱԿԱՆ ՀԱՐՑԸ.— ԵԿԵՂԵՑԻՆ ԵՒ ՊԵՏՈՒԹԻՒՆԸ.— ԳԵՐՄԱՆԻԱ ԵՒ ԻՏԱԼԻԱ ՀԱՒԱՍԱՐԱՊԷՍ ՈՒԺԵՂ.— ՃԱՓՈՆՆ ԱԼ ՄԻԱՍԻՆ.— «ԵՍ ԿԸ ՀԱՒԱՏԱՄ ԵՐԿԱՐ ԽԱՂԱՂՈՒԹԵԱՆ ՄԸ»:

Երէկ ամփոփած էինք Հիթլերի ճառին երկու գլխաւոր կէտերը,— գաղթային խնդիր եւ գործակցութիւն Իտալիոյ հետ՝ խաղաղութեան թէ պատերազմի ատեն: Ստորեւ՝ մնացեալ մասերու ամփոփումը.—

Հիթլեր իր ճառին մէջ յիշեց երկու պատմական դէպքեր.— 1. Աւստրիոյ կցումը որոշած էր դեռ 1938 յունուարին (տեղի ունեցաւ մարտ 12ին): «1938 Յունուարին վերջնապէս որոշեցի այս կամ այն եղանակով ձեռք բերել Աւստրիոյ վեցուկէս միլիոն Գերմաններուն ինքնորոշման իրաւունքը»: Այս առթիւ յիշեց Շուշնիկի հետ եղած խօսակցութիւնը, իր փետրուար 22ի ճառը եւ մարտ 12ի շաբաթ օրը տուած հրամանը՝ սահմանագլուխը անցնելու համար: 2. Չեխոսլովաքիոյ դէմ զինուորական գործողութիւնն ալ որոշուած էր կանուխէն.

— «1938 Մայիս 28ին հրամայեցի պատրաստել զինուորական գործողութիւնը այդ պետութեան դէմ, իբրեւ վերջնական թուական որոշելով հոկտեմբեր 2ը: Հրամայեցի փութացնել մեր արեւմտեան պաշտպանողական ճակատին շինութիւնը: Պ. Պենէշի հետ հաշիւները կարգադրելու եւ պետութիւնը անհարեկման եւ սպառ-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՈՎՔԵ՞Ր ԵՆ ՄԵՂԱՒՈՐ

Այս օրերս ինձ մօտ եկաւ մի հայ երիտասարդ արհեստաւոր (աշխատաւոր) հազիւ 30ը անց: Նա Պոլիս ծնած եւ մեծ պատերազմին որբ մնացած Հայերից է: Նրա հայրը սպանուել է պատերազմի օրերին: Զինադադարին Ամերիկացիները նրան ընդունել են իրենց որբանոցը ուրիշ շատ հայ որբերի հետ: Մուսթաֆա Քէմալի յաղթութեան օրերին որբանոցի ղեկավարները սրան էլ իր միւս ընկերների հետ փոխադրել են Քորֆու, այնտեղից Յունաստան, մայր ցամաքը: Արհեստ էր սովորել (դերձակութիւն), չափահաս էր դարձել, հետեւաբար այլեւս ինքն էր որ պիտի տնօրինէր իր բախտը:

Եւ նա տնօրինում է իր բախտը:

Կարդացել է խորհրդային կարգերի երկրպագու թերթերում, որ խորհրդային հսկայ Ռուսաստանի ուժեղ հովանաւորութեան տակ եւ եղբայրական աջակցութեամբ բազմադարեան հսկայի, Արարատի ստորոտին ծաղկում է ու զարգանում ազատ ընկերվարական Հայաստանը, ուր աշխատաւորները ապրում են կատարեալ ազատութեան եւ հանգստութեան մէջ եւ ոչ թէ այնպէս հալածուած ու դժբախտ, ինչպէս ապրում են դրամատիրական երկիրներում: Նա լսել էր շատ հռետորներից, որ ազատ Հայաստանը որոշել է աստիճանաբար եւ հետզհետէ բանալ իր դռները օտար երկիրներում ապրող եւ տանջուող իր զաւակների առաջ, որոնք աշխատաւորների տիրապետութեան տակ իրենց հայրենիքը հասնելով պիտի ազատուէին ամէն տեսակ հալածանքներից ու ճնշումներից եւ պիտի վայելէին իրենց ազատ աշխատանքի պտուղները:

Եւ նա որոշել է Հայաստան գնալ:

Նա շատ է չարչարուել, շատ դիմումներ է արել, իր քաղաքական բարեխղճութիւնը հաստատելու համար շատ աշխատանք է կատարել: Վերջապէս նրան յաջողուել է ներգաղթողների մի «երջանիկ» կարաւանի մէջ ընկնել եւ նոյն կարաւանի հետ հասնել Աւետեաց երկիրը, Հայաստան (ի հարկէ խորհրդային):

Բայց Հայաստան հասնելու առաջին օրերին իսկ արտասահմանում նրան դրախտ ներկայացրուած երկիրը արդէն երեւում է իր իսկական հրէշային կերպարով եւ նա մէկ երկու տարի «դրախտի» բոլոր բարիքները, կիսամերկութիւն, կիսաքաղցածութիւն, կատարեալ ստրկութիւն եւ Չեկայի կողմից ցոյց տրուած քնքշութիւններ եւայլն, վայելելուց յետոյ իր հետ ներգաղթող ուրիշ արհեստաւոր - աշխատաւորների հետ՝ իր կեանքը վտանգի դնելով անցնում է Արաքսը եւ ապաստան փնտռում հինաւուրց Իրանում, ուր բարեբախտաբար խորհրդային կարգեր չեն տիրում եւ որ սիրով տեղ է տուել եւ տեղ է տալիս բոլոր հալածականներին: Չմոռանամ աւելացնելու, որ Արաքսը անցնելիս նրա մի քանի ընկերները խեղդւում են կամ սպանւում:

Սա սովորական պատմութիւն է շատ ներգաղթողների, որոնք իրենց ապահով կեանքը թողել էին օտար համարած երկիրներում եւ սրտատրոփ սպասել այն երջանիկ օրւան, երբ իրենց ոտը կը դնեն «ընկերվարական» ազատ հայրենիքի հողի վրայ եւ սրանք առաջին օրից իսկ զգալով իրենց սխալը եւ ենթարկուելով հետզհետէ ամէն տեսակ բռնութեան, փախել էին Իրան, ի հարկէ իրենց կեանքը վտանգի ենթարկելով:

Այդ փախստներից մէկը մի օր ինձ ասում էր.

— «Երբ ներգաղթողներիս Հայաստան փոխադրող նաւը հասաւ Բաթում եւ խարիսխ ձգեց նաւամատոյցից մի քիչ հեռու, մեր նաւը մտան ռուս զինուորները ու ոստիկանները սուինները հրացանները ձեռներին պահած եւ առաջին իսկ րոպէին թէ իրենք եւ թէ իրենց հրամանատարները այնպիսի զզուելի վերաբերմունք ցոյց տուին կարծես թէ իրենց ստրուկների հետ գործ ունէին, անոր այդ րոպէներին ներգաղթողներիցս շատերը կամեցան յետ դառնալ, բայց արդէն ուշ էր, արդէն որպէս ստրուկներ յանձնուել էինք մարդկանց որոնց ո՛չ մի վստահութիւն չէինք արել թէեւ, բայց նրանք մեզ իրենց թշնամի էին համարում»:

Ժամանակին արտասահմանեան հայ շատ թերթերում երկարօրէն գրուած է ներգաղթողների Խորհրդ. Հայաստանում կրած տանջանքների եւ հալածանքների, նրանց փախուստի, նրանց թշուառութեան մասին:

Ես այդ մասին չէ որ պիտի գրեմ:

Վերոյիշեալ հայ երիտասարդը եկել էր ինձանից խնդրելու, որ Թուրքերէն լեզուով մի խնդրագիր գրեմ տեղւոյս Թրքական հիւպատոսին, որպէսզի իրան վիզա տան Թուրքիա գնալու համար եւ եթէ այս անել չի կարելի, գոնէ թրքական անցագիր տան օտար երկիրներում աւելի ազատ ապրելու եւ գաղթական վիճակէն ազատուելու համար:

Սրանից մօտաւորապէս մի տարի առաջ ալ Բուլղարիայից ներգաղթողներից մէկը մի Հնչակեան, որ նոյնպէս իր կեանքը վտանգի դնելով մի քանի ուրիշ ներգաղթողների հետ Արաքսը անցել եւ Իրան էր ապաստանել, յաճախակի դիմումներից յետոյ կարողացաւ ստանալ թրքական անցագիր, որի վրայ մակագրուած էր, որ անցագրի տէրը իրաւունք չունէր Թուրքիա անցնելու: Բուլղարացի այս Հնչակեանը թրքական նոյն անցագրով հեռացաւ Իրանից: Նոյնանման մի թրքական անցագիր էլ ստացաւ մի ուրիշ Հնչակեան, որ նոյնպէս փախել էր Խորհրդային երկիրներից, չնայած որ ժամանակին այնտեղ շատ պատասխանատու պաշտօններ էր վարել հարաւային Ռուսաստանում, որովհետեւ բոլշեւիկեան յեղափոխութեան առաջին օրերից կռուել էր նրանց շարքերում եւ մի ժամանակ եղել էր Թա-կովկի թիկնապահը:

Ահա վերջերս ինձ մօտ եկող հայ երիտասարդն էլ ուզում էր նոյն նպատակով դիմել Թուրքիայի հիւպատոսարանին:

Հաւանօրէն իմ ընթերցողներից շատերը վրդովուելու են կարդալով, որ Թուրքիայում իրենց հարազատներին ու ազգականներին կորցրած մարդիկ, աշխատաւորներ, որոնք Խորհրդ. Հայաստանում ապրելու «երջանկութիւնն» են ունեցել, ո՛չ միայն փախել են այդ երկրից, այլ երազում են նոյն իսկ Թուրքիա վերադառնալ, գոնէ մի թրքական անցագիր ունենալ իրենց գրպանում: Մանաւանդ շատ վրդովիչ է, երբ այդ բանը անում են Հնչակեաններ, այն էլ ռուսական քաղաքացիական կռւում զէնքի ծառայութիւն ունեցողներ:

Այո՛, ինչպէս վրդովիչ է հաստատել թէ Հայաստանի այժմեայ կացութիւնը այնքան ծանր է, որ այնտեղից փախչողները ուզում են նոյն իսկ Թուրքիա վերադառնալ:

Իսկական եւ ահռելի ողբերգութիւնը այստեղ է, սրանումն է:

Հայաստանից փախածներից մի քանիսի հետ տեսնուել եմ, բոլորն էլ գրեթէ լաւ Հայեր են մնացել, լաւ զգացումներով, բայց նրանցից շատերը յուսահատած են Հայաստանի ապագայից, ձանձրացած են գաղթական կեանքից եւ իրենց գլուխը դնելու տեղ են փնտռում թէկուզ Թուրքիայում, թէկուզ դժոխքում:

Երբ վերոյիշեալ Հայերից մէկին ասացի, ամօթ չէ՞ մի Հայի համար դիմում կատարել մի իշխանութեան, որի խղճի վրայ ծանրացած է իր հարազատների ու ազգակիցների արիւնը: Նրա աչքերը լեցուեցին: Նա պատասխանեց սակայն.

— Արտասահմանում ոգեւորուել էինք մեր հայրենիքով, Հայաստան գալով՝ տեսանք որ նա մի հողամաս է միայն եւ այդ հողամասը մեզ չի պատկանում, այլ այնտեղ տիրում է հնադարեան ստրկութիւն, թաթարական բռնութիւն եւ այդ բոլորը անկախութեան եւ ընկերվարութեան անունով: Արտասահմանում մենք հաւատացած էինք, որ մեր արդէն գոյութիւն ունեցող անկախ հայրենիքը կորիզն է ապագայ մեծ Հայաստանի, որ պիտի ստեղծուէր Խորհրդային կառավարութեան աջակցութեամբ ու օգնութեամբ, Հայաստանի իրականութեան հետ ծանօթանալուց յետոյ, համոզուեցանք, որ Ռուսաստանի աջակցութեամբ ընդարձակուած Հայաստանում ոչինչ չի փոխուելու, այլ տիրելու է նոյն բռնութիւնը, ինչ որ տիրում է այսօրուայ փոքր Հայաստանում: Քանի արտասահմանումն էինք, չէինք հասկանում Փարիզում հրատարակուող բոլշեւիկ հայերէն թերթի այն յայտարարութեան միտքը, թէ մենք «անհայրենիքներ» ենք, Հայաստանում խորապէս զգացինք այդ: Այո՛, անհայրենիք ենք, ամէն տեղ գաղթական, գոնէ հպատակ դառնանք մի երկրի, որպէսզի մի անցագիր ունենանք մեր գրպանը եւ մեզ այլեւս չհալածեն:

Եւ այդ մէկը Թուրքիան գտաւ, որովհետեւ շատ դռներ զարկին եւ չըբացուեցան այդ դռները:

Ուրեմն, վրդովիչը այն է որ արտասահմանից մեծ յոյսերով Հայաստան գնացած Հայերը յուսահատած ու հիասթափուած փախչում են այնտեղից իրենց կեանքը վտանգի դնելով եւ իրենց այդ հիասթափման եւ յուսահատութեան հաղորդակից են անում ուրիշներին:

Ովքե՞ր են մեղաւոր: Այդ անմեղ ու չարչարուած մարդի՞կ թէ այն սոսկալի կարգուսարքը, որ տիրում է Հայաստանում:

Այս հարցին թո՛ղ պատասխանեն ամէն օր Խորհուրդների գովքն անող մեր խմբագիրներն ու կուսակցական գործիչները:

ԳՐԻԳՈՐ ԵՂԻԿԵԱՆ

ԽՄԲ.— Նորէն յիշեցնե՞նք թէ յօդուածագիրը ծանօթ գործիչ մըն է, Լիբ հնչակեան, հաստատուած՝ Թէհրան: Այս առթիւ ըսենք թէ իր խորհրդածութիւնները այնքան դառն էին, որ հարկադրուեցանք մեղմացնել կամ յապաւել որոշ նախադասութիւններ...

ՂՈՒԿԱՍ ԱՂԲԱՐ

Շապին Գարահիսարի եւ ընդհանրապէս Սեբաստիոյ նահանգին մէջ չկար մէկը որ իմացած չըլլար Ղուկաս աղբօր անունը:

Զինքը մօտէն ճանչցողները գիտեն որ շատ քիչ կը խօսէր ան: Հասակով կարճ էր: Հակառակ մեր ցեղային խառնուածքին, պաղարիւն էր, կ'որոշէր շատ հանդարտ պայմաններու մէջ եւ կը գործադրէր անվախ:

Ղուկաս աղբար ցոյց տուաւ իր արժանիքը իբրեւ քաջ մարտիկ 1895—96ին, երբ միացաւ Դանիէլ Չաւուշի խումբին: Հայ ժողովուրդի հալածանքն ու տանջանքը ծառացած բռնակալութեան դէմ, արթնցնելով նաեւ շրջակայ գիւղերու մէջ ինքնապաշտպանութեան եւ անկախութեան ոգին:

Հոս աւելորդ է յիշել իր դերը իբրեւ ընդհանուր հրամանատար Շապին Գարահիսարի փառաւոր ինքնապաշտպանութեան: Իրեն արժանի էջեր նուիրուած են արդէն հայ մամուլի եւ հայ հերոսապատումի գիրքերուն մէջ, շատ մը մօտաւորական ականատեսներու կողմէ: Ես կ'ուզէի յիշել միայն դէպք մը, որ զինքը հերոսի բարձրութեան հասցուց կանուխէն:

95ական Թուականներուն, երբ հայկական դէպքերը եւ հալածանքները հասած էին վայրենութեան աստիճանի, մեր քաղաքի դատախազը, Մուխթար Նէֆիզ պէյ գլխաւոր պատասխանատուներէն մէկն էր: Իր երեսէն հազարաւոր անմեղներ բանտերը նետուած ու խոշտանգուած էին: Այս հրէշը այդ Թուականներուն պաշտօնավայրի փոփոխութեամբ Սեբաստիա պիտի մեկնէր: Ղուկաս աղբար լուր առած էր անոր մեկնումի մասին ու դիրք բռնած՝ իր ընկերներուն հետ Ղարապայիրի լեռներուն մէջ, ուրկէ պէտք էր անցնէր Մուխթար պէյ: Եւ ահա օր մը ան իր կնոջ հետ եւ ոստիկան զինուորներու ընկերակցութեամբ ձիերով կը մօտենային կիրճին: Ղուկասի խումբը ճարպիկ ձեւով մը նախ զինաթափ կ'ընէ ոստիկան-զինուորները եւ մօտենալով Մուխթար պէյի կը յիշեցնէ իր ոճիրները, քաւութիւն պահանջելով: Կինը նախ կ'ուզէ թրքական կեղծաւորութիւններ թափել ու կ'առաջարկէ ոսկիներով կաշառել Ղուկասը, բայց կը յուսահատի, տեսնելով անոր հեգնանքը: Ու Ղուկաս իր իսկ ատրճանակով գետին կը փռէ հրէշը: Կինը վախնալով որ կարգը իրեն պիտի գայ, կնոջական հմայիչ ձեւեր կը թափէ հրապուրելու համար, բայց պատուախնդիր ու վեհանձն Ղուկաս կը պատասխանէ.

— «Հանըմ, մեր հաշիւը քու ամուսինիդ հետ էր որ մաքրուեցաւ, հիմա քեզ ապահով Սըվազ հասցնելը իմ ճիտիս պարտքն է»:

Եւ ինչպէս կինը ապահով մինչեւ Սըվազ քաղաքին դուռը առաջնորդուած է Ղուկասի եւ իր ընկերներուն կողմէ:

Այնուհետեւ կը սկսի Ղուկասի հայդուկի կեանքը Դանիէլ Չաւուշի հետ: Բազմաթիւ կռիւներէ եւ մրցումներէ վերջ, օր մը Դանիէլ Չաւուշի խումբը կը պաշարուի Թուրքերու կողմէ: Երկար կռիւէ մը վերջ կը սպանուին Դանիէլ Չաւուշ եւ անոր հայրը՝ Սուրէն: Ղուկաս կ'ազատի ու կ'ապաստանի քաղաք ու թաքստոցի մը մէջ կը պահուի ամբողջ ամիսներ: Ոստիկանութիւնը սակայն լուր կ'առնէ իր մասին (կը կարծուի թէ մատնութեան մը հետեւանքով) եւ Ղուկաս ձերբակալուելով Սըվազ կը դրկուի, ուր կը դատուի ու կը դատապարտուի ցկեանս բանտարկութեան:

1906ին երբ իրեն այցելեցի Սեբաստիոյ բանտը, իբրեւ հայրենակիցի պարտականութիւն, մեծ եղաւ իմ զարմանքս: Ես գացեր էի մանկական միամտութեամբ մը տառապեալ հերոս մը մխիթարելու, մինչդեռ ան նշմարելով իմ տխրութիւնս, սկսաւ զիս մխիթարել, խորհուրդներ տալ, ու խրատել ազգային պարտականութիւններու համար:

Ես գրեթէ ամէն օր այցելեցի իրեն, տանելով ծխախոտ եւ ուտելիք: Օր մըն ալ ան ինծի տուաւ իր ձեռքով շինած յուլունքէ դրամապանակ մը որուն վրայ սեւ յուլունքներով կը կարդացուէր. «Նուէր Ղուկասէ Սամուէլ Փաշայեանին»:

Այսօր, հաւատալով աւելի կը կայանայ ինձ այդ Թանկագին յիշատակը նուիրել Դաշնակցութեան Փարիզի Թանգարանին, իբրեւ Թանկագին մասունք մը եւ հերոսին ճարտար մատներու աշխատանքը զոր խնամքով պահեցի ամբողջ 32 տարի, վստահ ըլլալով թէ Դաշնակցութեան Թանգարանը զայն շատ աւելի զգուշութեամբ պիտի պահէ: Մեծ է անոր արժէքը բաց ինծ, որովհետեւ մեր բոլոր իտաւորական հայրենակիցներու փնտռտուքը Ղուկասի մէկ պատկերին համար անցած է ապարդիւն: Ղուկաս աղբար այնքան պարզ էր եւ անձնուէր որ, լուսանկար մը իսկ չունի այս աշխարհին վրայ, բացի իր անմոռանալի յիշատակէն:

Ղուկաս աղբար իբրեւ աւանդապաշտ մնաց Հնչակեան, բայց ան հաւատքի Հնչակեաններէն էր որ գնահատած էր Դաշնակցութեան մեծութիւնը ու երբեք չէր հակառակած անոր հրահանգներուն: Այդ պատճառով ալ Դաշնակցութեան Կեդրոն[ի] կողմէ որոշուեցաւ իբրեւ հրամանատար Շապին Գարահիսարի մեծ հերոսամարտին:

ՍԱՄՈՒԷԼ ՓԱՇԱՅԵԱՆ

ԹՈՒՐՔԵՐԸ ԵՒ ԳԵՐՄԱՆԱՑԻՆԵՐԸ ՍՊԱՌՆԼԻՔ ՍՈՒՐԻՈՅ ԳԼԽՈՒՆ

«Քանտիտ» շաբաթաթերթը իր վերջին թիւով կը հրատարակէ թղթակցութիւն մը Ճէզիրէէն, ուր գացած էր իր աշխատակիցներէն Ժ.—Ռ. Փէյրալը, պրպտումներ կատարելու համար:

Խմբագրութիւնը, շարունակելով իր պայքարը Վիէնոյի դաշնագրին դէմ, գիտել կու տայ թէ Սուրիոյ հարցը արդիականութիւն ստացած է անոր համար, որ Վիէնոյի դաշնագիրը մօտ օրէն պիտի ներկայացուի Ֆրանսական խորհրդարանին, միւս կողմէ Փոքր Ասիան թատերաբեմ դարձած է գերմանա-իտալական քաղաքական ձեռնարկներու: Այս պայմաններուն մէջ, կ'ըսէ Քանտիտ վաւերացնել Վիէնոյի դաշնագիրը պիտի նշանակէր ձեռք քաշել Սուրիայէն:

Ու մինչ Վիէնո, իր կարգին, «Փոփիւլէր»ի մէջ կ'աշխատի պաշտպանել իր մշակած դաշնագիրը, «Քանտիտ»ի թղթակիցը կու տայ վկայութիւններ, որոնք յայտնութեան մը ձեւն ունին:

Փէյրալ այս վերջին տարիներուն կը գործէր Եթովպիոյ այն շրջանին մէջ, որ կը գտնուի տակաւին Կալլաներուն ձեռքը,— հոն ուր չեն կրցած մտնել Իտալացիները: Անգլօ-իտալական համաձայնութենէն վերջ, կը ստիպուի լքել Եթովպիան, օգտուելով կ'անցնի Խարթում, ուր կ'իմանայ թէ

— Համաձայնութիւն մը կնքուած է Հռոմի եւ Պերլինի միջեւ: Իտալիա պիտի դադրեցնէ իր փրոփականտը Սուրիոյ մէջ՝ ասպարէզը ձգելով Գերմանիոյ: Փոխարէն՝ Գերմանիա յանձն կ'առնէ իր բոլոր ուժով կանգնիլ Իտալիոյ կողքը՝ իրականացնելու համար իտալական ցանկութիւնները Թունուզի վրայ:

Փէյրալ այնուհետեւ կ'անցնի Սուրիա եւ կը շարունակէ իր պրպտումները Ճէզիրէի մէջ, ուր, ինչպէս կը հաստատէ, չեն պակսիր ապացոյցներ ի վկայութիւն գերմանեւ-թրքական համաձայնութեան:

Ճէզիրէցիներն ալ, կ'ըսէ վկաներ ... ու մեծագոյն վտանգը կը կազմեն Գերմանացիները: Թուրքը եւս, ... է, վտանգ մը կը կազմէ սուրիական սահմանին վրայ, մանաւանդ որ Աղեքսանտրէթի յաջողութենէն վերջ ... ամբարտաւան դարձած են ու գիտեն ... որ Ֆրանսա կը նահանջէ շարունակ, ինչպէս Մծբինի հարցին մէջ, ... Թուրքերոյ տրուեցաւ եւ Ֆրանսա փոխարէն Գամըշլը մը ստեղծեց: Բայց ինչ կ'արժէ Գամըշլը, երբ անգլ... սպառնացայտ կանգնած է Մարտին ... Եթէ Գամըշլըի բարգաւաճումը մե... լեց Մծբինի մուխը տնտեսապէս, ընդ... հակառակն զինուորական տեսակէտ... Մարտին վտանգ մըն է որ կը կախու[ի] ոչ միայն Գամըշլըի, այլ եւ ամբող[ջ] Ճէզիրէի գլխուն: Դեռ կէտ մը եւ ... կայ,— Ճէզիրէ չուզեր ենթարկու[իլ] Դամասկոսի: Անշուշտ Ճէզիրէցին ... րեք միտքէն չանցըներ, ի հեճուկ Դամասկոսի, ընդունիլ Թուրքերու հովանաւորութիւնը:

Այս վտանգէն բան մը պակսեցա[ւ] թաթիւրքի մահուամբ: Ներքին յեղա[-] փոխութիւնը լրացնելէ եւ զինուորական տեսակէտով զօրանալէ վերջ, ... թաթիւրք սկսաւ երազել կայսրութ[եան] մը հիմնելու մասին: Բայց ինչպէ[՞ս] ո՞ր երկրին մէջ: Գերման դիւա[նա-] գէտները ցոյց տուին այդ ճամբա[ն] հրաժարիլ Մոսկուայէն եւ կապ[ուիլ] Պերլինի: Գերմանական տեսակէտ[ով] երբ Թուրքիա թեւերը կը տար[ածէ] Սուրիոյ վրայ, իրականին մէջ գեր[մա-] նական արծիւն է որ կը թառի ... երկրին վրայ:

Ու քանի Ֆրանսա նահանջէ Արեւ[ել-] քէն, այնքան պիտի տարածուի Թուր[-] քիան, որու հմայքը մեծ է հիմա Իրա[նի] եւ Իրաքի վրայ: Եւ Թուրքիոյ գ[ե-] րակշռութեան տակ պիտի հաստատ[ուի] Գերմանիան, հետապնդելով իր քաղ[աքա-] կանութիւնը,— ինչպէս հաս[նելու] կանոնիկ Հնդկաստանի ճամբաներու վրայ:

ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գրեց՝ ՄՈՒՐԱՑԱՆ

Թագուհին նաժիշտների օգնութեամբ սկսաւ սանդուխները բարձրանալ եւ խոտորելով դէպի աջ, հասաւ վերնասրահին, որ լուսաւորուած էր կրկին աշտանակներով: Սա մի գեղեցիկ եւ գմբէթարդ շինութիւն էր, զարդարուած որմնասիւներով, խորշաւոր անկիւններով, քանդակազարդ ձեղունով եւ միւսերն քարերից հերտուած յատակով: Սրա վրայ նոյնպէս բացւում էին կամարակապ դռներ, որոնք հանում էին դէպի այդ հարկի բաժանմունքները:

Ամէնից մեծ դռնով մտնելով Թագուհին, անցաւ երկու փոքրիկ սենեակներ, որոնց պատերը շինուած էին [illegible] գոյնզգոյն ապակիներից, եւ գեղեցիկ կերպով փայլում էին արծաթէ կանթեղների լոյսի առաջ: Այդ սենեակները զարդարուած գորգերով ու օթոցներով՝ ծառայում էին սենեկապան նաժիշտներին:

Այդտեղից Թագուհին անցաւ մի ընդարձակ զարդարուն դահլիճ, որ լուսաւորուած էր չորս մեծամեծ արծաթէ ճրագարաններով: Դահլիճի պատերն ամբողջապէս շինուած էին սրբատաշ սպիտակ քարից, զարդարուած հարուստ դրուագներով եւ կարմրաքարէ որմասիւներով ու զօտիներով: Ձեղունը նոյնպէս քարաշէն էր եւ քանդակազարդ: Նրա չորս անկիւնները պճնւում էին գոյնզգոյն քարերի գոգաւոր եւ ուռուցիկ միսխոններով, իսկ միջնավայրը, ուր լուսանցքն էր գտնւում, բարձրանում էր գմբէթաձեւ, գօտեւոր շրջանակներով ու նոյնպէս զարդարուած գոյնզգոյն եւ խորշաւոր միսխոններով: Դահլիճի յատակն ամբողջապէս ծածկուած էր գորգերով. պատերի տակ շարուած էին բազմոցներ ու թախտեր, վրաները ծածկած դիպակէ բարձեր ու մետաքսեայ օթոցներ:

Թագուհին բազմեց դահլիճի ճակատին դրուած դիպակազարդ բազմոցի վրայ, եւ նաժիշտներից մէկը խոնարհելով՝ դրաւ նրա ոտքերի տակ մետաքսեայ փնջազարդ բարձը:

Բ.

ԱՆՀԱՃՈՅ ՆՈՐՈՒԹԻՒՆ

— Արդեօք Թագուհին չէ՞ գուշակում Վահէի գիշեր ժամանակ մեր ամրոցը գալու պատճառը, հարցրեց Մարզպետունի իշխանուհին կամենալով կարծես ընդարձակ դահլիճի՝ նորեկներին շրջապատող անհաճոյ լռութիւնն ընդհատել եւ ապա իսկոյն էլ նստելով թաւշապատ եռոտանու վրայ, որ գտնւում էր Թագուհու բազմոցի հանդէպ՝ ուշադիր աչքերը յառեց Թագուհու վրայ սպասելով նրա պատասխանին:

— Անշուշտ արտաքոյ կարգի մի նորութիւն ունի հոգեւոր հայրը մեզ հաղորդելու, պատասխանեց Թագուհին տարակուսական եղանակով:

— Թէ՞ Թագուհուն այցելութեան է գալիս:

— Դրա համար կարիք չկար գիշերանց ելնել վանքից. փառք Աստուծոյ Այրիվանքը հեռու չէ մեզանից:

— Չափազանց անհանգստացնում է ինձ այս լուրը:

— Իսկ ինձ անհանգստացնում է Գէորգ իշխանի ուշանալը: Արդէն երկու շաբաթը լրացաւ, ինչ նա հեռացել է մեզանից: Եթէ Կաթողիկոսի գալը կապ ունի մի նոր դժբաղդութեան հետ, ապա ուրեմն իշխանի բացակայութիւնը կրկնակի վտանգի մէջ է դնում մեզ:

— Միթէ՞ դու, Մեծափառ Տիկին, կասկածում ես Թագաւորի յաջողութեան վրայ:

— Ոստիկի կուսակալին նուաճելը մեծ գործ չէ, բայց յաջողութիւնը Աստուած է տալիս: Եթէ Թագաւորը հանդիպած չլինէր անյաջողութեան, ապա Գէորգ իշխանն այստեղ կը լինէր, կամ գոնէ սուրհանդակը լուր կը բերէր, թէ Ցլիկ-Ամրամը յաղթուած կամ գերուած է:

— Անյաջողութեա՞ն... ո՛չ, մի՛ ասիր, սիրելի Թագուհի: Աստուած չանէ որ Թագաւորը Ցլիկ-Ամրամի հետ ունեցած ընդհարման մէջ անյաջողութեան հանդիպէ. այդ արդէն մեծ նախատինք է թէ՛ Թագաւորի եւ թէ զօրքերի համար:

— Ամէնից առաջ այն իշխանների, որոնք անօգնական են թողել Թագաւորին եւ զբաղուած են միայն սեպհական ամրոցները պահպանելու հոգսերով, դառնութեամբ նկատեց Թագուհին:

— Հարկաւ, ամրոցների պահպանութիւնը նոյնիսկ կանանց կարող էին յանձնել, յարեց իշխանուհին, ցանկանալով ուղղել իր սխալը:

— Ուրեմն յաջողութիւն սպասելու իրաւունք չունենք:

— Բայց եթէ Աստծուն հաճելի լինի...

— Այո՛, եթէ միայն հաճելի լինի... հեգնական ժպիտով ընդհատեց Թագուհին:

Այդ միջոցին ներս մտաւ սենեկապան սպասուհին եւ յայտնեց Թագուհուն, որ բերդակալը թոյլտուութիւն է խնդրում ներկայանալու:

— Թող ներս գայ, հրամայեց Թագուհին: Մի քանի րոպէից ներս մտաւ բերդակալը: Դա մի տարիքաւոր, բարձրահասակ, լուրջ ու պատկառելի դէմքով եւ ալեխառն մազերով ալեգամարդ էր, գօտեպինդ հագնուած արծաթապատ սուրը ազդրին եւ աջ ձեռքն սաղաւարտը ձեռին: Նա համեստ չափ ու հաստատուն քայլերով մօտեցաւ Թագուհուն եւ խորը գլուխ տալով խնդրեց ընդունել ամրոցի բանալիները, որ իր հետ եկող սպասաւորը ներկայացնում էր արծաթէ սկուտեղի վրայ:

Թագուհին վերցրեց բանալիները յանձնեց դայեակին, որ կանգնած էր իրանից փոքր ինչ հեռու: Վերջինը առնելով այն, տարաւ Թագուհու ննջարանը:

Սա մի ծէս էր, որ կատարւում էր ամէն երեկոյ միեւնոյն կարգով:

Քանի Մարզպետունի իշխանը՝ ... Թագաւորի հաւատարիմը՝ գտնւում էր Գառնոյ մէջ, բերդակալական պաշտօնը վարում էր նա անձամբ եւ ամրոցի բանալիները գտնւում էին նրա ձեռին: Բայց այն օրից որ Թագուհու հրամանով գնաց Ուտիք Աշոտ Թագաւորի արշաւանքին մասնակցութիւն առնելու, եւ, եթէ կարիք կար, օգնական զօրք հասցնելու, այդ օրից Թագուհին բերդակալութեան պաշտօնը յանձնեց Մուշեղ ... նունով այս հինաւուրց զօրականին:

(Շար.)

«Բաֆֆի» լսարան

Յունուար 24ին տեղի ունեցաւ Բաֆֆի Լսարանի հերթային դասախօսութիւնը, դասախօսն էր Գ. Ս. Վրացեան, նիւթը՝ «Ի՞նչ է ազգը»։

Սրահը ժամանակէն առաջ լեցուն էր։ Նախքան դասախօսութեան անցնիլը, ունկնդիրները լսեցին Radio 37ի տեղեկատուութիւնը հայկական դատի մասին, ժողովրդական երգերով։

Ահաւասիկ դասախօսութեան ամփոփումը․

— Ազգի կամ ազգային հարցի մասին բազմաթիւ գրուածքներ կան։ Գրած են գրագէտներ, փիլիսոփաներ, գիտնականներ։ Այսօրուան դարը գերազանցապէս ազգային է ։ Ոմանք, գիտնականներ եւ փիլիսոփաներ, կը ներկայացնեն ազգը հետեւեալ ձեւով․ — Ազգը համախմբումն է այն մարդոց որոնք միեւնոյն ծագումն ունին, ցեղը այն մարդկային համախմբումն է որ կապուած է արենակցական կապով, ազգը եւ ցեղը իրար կը լրացնեն այս մարդոց կարծիքով։

Արդեօք այս երկու բառերը համանի՞շ են։ Ինչպէ՞ս կարելի է ընդունիլ այս տեսակէտը։ Ազգութիւնները կազմուած են դարերու ընթացքին եւ ցեղերու խառնուածք են։ Օրինակ, Ֆրանսան կազմուած է այն բոլոր ցեղերէն (Կալլիացի, Պրըթոն, Կեղտեան, Բասկ) որոնք Հռոմէացիներու ժամանակ կը գտնուէին իր հողամասին վրայ ։

Քրիստոսէ 600 կամ 700 տարի առաջ ժողովուրդներ կային որ աշխարհագրական տեսակէտով կ'ապրէին միասին, բայց տարբեր ժողովուրդներ էին (Ուրարտացի, Նայիրի, Արմէն)։ 7րդ դարուն Դանուբէն գաղթեց նոր ժողովուրդ մը եւ եկաւ իշխեց մեր երկրին մէջ եւ դարերու ընթացքին կազմուեցաւ Հայ ազգը։ Հիմա ո՞րն է հայկական ցեղը, դժուար է ճշդել։ Ուրեմն կը տեսնենք որ ցեղը չէ այն ազդակը որ կը յատկանշէ ազգը։

Ուրիշներ կ'ըսեն՝ ազգը համախմբումն է այն մարդոց որ միեւնոյն լեզուն կը խօսին։ Ճիշդ է որ լեզուն գերագոյն պայմանն է ազգի մը գոյութեան ապահովման համար, բայց ոչ անհրաժեշտ։ Այսպէս, Հարաւային Ամերիկայի մէջ կան 19 Հանրապետութիւններ որոնց ժողովուրդները սպաներէն կը խօսին, բայց չենք կրնար ըսել թէ Արժանթինցին եւ Մեքսիկացին նոյն ազգութեան կը պատկանին։ Ազգութիւններ կան որ լեզու չունին եւ կամ նոր սկսած են մշակել ։

Միեւնոյն կենցա՞ղը, կեանքի միեւնոյն պայմաններով ապրող ժողովո՞ւրդը․ կենցաղը, ունակութիւնը, երգերը ազգութեան տարբեր են, բայց միեւնոյն կենցաղով կարելի չէ բաժնել ազգութիւնը։ Առնենք Պոնթոսի կամ Էնկիւրիի Հայերը եւ Թուրքերը, շատ չնչին տարբերութիւն կը գտնենք, սակայն մէկը Հայ է եւ միւսը Թուրք։ Ծիսերն ու կրօնքը, կ'ըսեն ուրիշներ։

Բայց մենք գիտենք որ շատ մը ժողովուրդներ ունին նոյն կրօնքը եւ տարբեր ազգեր կը կազմեն։ Օրինակ, կաթոլիկ են Ֆրանսացիները, Սպանիացիները, Իտալացիները, Լեհերը եւ շատ մը ուրիշ ազգեր, բայց տարբեր ժողովուրդներ կը կազմեն։ Օրթոտոքս են Ռուսերը, Պուլկարները, Սերպերը, սակայն չեն կազմեր մէկ ազգ, կան նաեւ մէկ ազգի մէջ քանի մը կրօնքներ, Ֆրանսացիները ունին կաթոլիկ եւ բողոքական։ Նոյնիսկ Հայերս ունենալով մեր ուրոյն կրօնքը, որ շատ մեծ օգտակարութիւն է ունեցած մեր ազգապահպանման համար, անցեալին մէջ եւ նոյնիսկ ներկայիս-բոշ վայրերու մէջ, ունինք նաեւ բողոքականներ, կաթոլիկներ, բայց այս բոլորէն առաջ Հայեր ենք ։

Մշակո՞յթը։ Ի՞նչ կը նշանակէ մշակոյթ, այն ստեղծագործութեան արդիւնքը որ ազգ մը տուած է, հոգեւոր, բարոյական, մտաւոր։ Բայց մշակոյթը գոյութիւն ունենալու համար ազգը կարեւոր է։ Մշակոյթը ազգի մը հետեւանքն է եւ ոչ թէ ազգ մը՝ մշակոյթին։ Մշակոյթը ազգի զարգացման չափանիշն է եւ անհրաժեշտ է ազգութիւն մը պահելու համար։

Որքան մշակոյթը բարձր է, այնքան ազգ մը կը բարձրանայ, բայց ազգն է միշտ ուժը մշակոյթի ստեղծման եւ անոր յառաջդիմութեան ։

Միեւնոյն անցեալը եւ պատմութիւնը ունեցող մարդոց միութի՞ւնն է ազգը։ Ծ. դարուն (Քրիստոսէն առաջ) Հայերը եւ Քիւրտերը միասին կ'ապրէին, ուրեմն ունինք նոյն պատմական անցեալը, սակայն տարբեր ժողովուրդներ ենք։

Կամ անոնց աշխարհագրական վա՞յրը։ Անշուշտ առանց հողի ազգ մը չի կրնար գոյութիւն ունենալ, բայց մենք ազգեր գիտենք որ նոյն հողին վրայ չեն ապրած․ օրինակ՝ Հրեաները։ Եթէ բոլշեւները ընդունինք իբրեւ ազգ, կը տեսնենք որ բոլորովին հող չունին, մարդկային առանձին տիպար մը կը կազմեն։ Հայերուն մէկ երրորդը կ'ապրին արտասահման, ճիշդ է կապը ունին հողին հետ, բայց իրենք չեն։ Ուրեմն հողը կարեւոր պայման է, բայց ոչ անհրաժեշտ ։

Ազգը կը նշանակէ պետութիւն եւ Եւրոպայի մէջ հասարակաց հասկացողութիւն է, երբ կ'ըսեն ազգութիւն՝ կը հասկնան պետութիւն։ Բայց սխալ է, կան ազգեր որ պետութիւն չունին, Հայերը, դարերով պետութիւն չունեցան, սակայն Հայ ազգը գոյութիւն ունի։ Քիւրտերը պետութիւն չունին ։ Պետութիւնը ազգի հիմնական բնորոշիչ պայմանը չէ։ Պետութիւնը կարեւոր է, առանց պետութեան ազգ մը չի կրնար իրեն գեղեցկութիւնները երեւան բերել։

Ուրիշ յատկանիշներ ալ կարելի է բերել, բայց այս օրինակները բաւական են ։

Ուրեմն այս յատկանիշներէն եւ ոչ մէկը առանձին, առանձին, ազգ չեն կազմեր, բայց բոլորը միասին՝ ցեղը, համախմբումը, լեզուն, կրօնքը եւայլն ամբողջացնելով կը ստեղծեն ազգը ։ Այս բոլորը կրկին բաւական չեն, եթէ գիտակցութիւնը չկայ։ Այն որ գիտակցութիւն չունի, չի կրնար ազգ մը կազմել։ Կարելի է այս բոլոր պատճառներէն հեռու ըլլալ եւ գիտակցութեամբ Հայ ըլլալ։ Բոլոր յատկանիշներու մէջ ամէնէն կարեւոր պայմանն է ։

Անհատ մը կրնայ նոյն տեղը ծնած ըլլալ, նոյն մշակոյթը ունենալ, նոյն կենցաղը եւ պատմութիւնը, բայց Հայ չըլլալ։ Որովհետեւ ազգային գիտակցութիւն չունի։

Իմ կարծիքով ամէնէն ընդունելի բանաձեւը հետեւեալն է.— Ազգ կը կոչուի համախմբումը այն մարդոց որ իրարու հետ կ'ապրին, եւ օժտուած՝ այս բոլոր յատկանիշներով եւ ամէն բանէ առաջ գիտակցութիւնը ունի հաւաքական միութեան։

Վերջացնելէ առաջ, Գ. դասախօսը իր խօսքը ուղղեց նոր սերունդին ըսելով․

— Դուք կը կազմէք փոքրամասնութիւնը որ ունի ազգային գիտակցութիւնը։ Զի բաւեր որ միայն գիտնաք թէ դուք հայ էք, պէտք է ձեր հասկացողութեան կրակով աշխատիք այրել ձեր շուրջը։ Հայ ազգը զարմանալի ազգ է։ Տուած է քաղաքակրթութեան եւ մարդկութեան բազմաթիւ անձեր։ Հռոմի, Եգիպտոսի, Լեհաստանի մէջ եւ այլուր, մեծ դէմքեր եւ մեծ գործեր ենք տուած, ինչ որ հպարտութիւն մըն է։

Ձեր դերը շատ դժուար է։ Մենք ունենալով մեր նախորդները, ինքնաբերաբար անոնց հետեւած ենք, բայց դուք բաժնուած էք նախորդ սերունդէն։ Ձեր գործը աւելի դժուար է, իսկ արդիւնքը շատ աւելի կարեւոր։

ՀՐԱՆՈՅՇ ԳԱԶԱԶԵԱՆ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

Նահատակներու Յիշատակարանը

Ինչպէս գրած էինք, Անթիլիասի կաթողիկոսարանին մէջ ձեռնարկած են Յիշատակարան մը կառուցանելու Հայաջինջ Սարսափներու զոհերուն, ամերիկահայ նուիրատուի մը աջակցութեամբ։

Գ. Ց. Յովակիմեան, որ Տէր Զօր եւ Ճեզիրէ գացած էր ոսկորներ հաւաքելու համար, կը գրէ այս առթիւ․

— «Դամասկոսի մէջ համապատասխան արտօնութիւնը առնելով պատկանեալ Նախարարութենէն գացի Ճէզիրէ, ուր նախ ինծ ներկայացան երկու Հայեր, որոնք ըսին թէ պատերազմի միջոցին հոն գտնուած ըլլալով գիտեն այն տեղը, ուր թաղուած է Զէյթունի առաջնորդ Յովհաննէս Վ. Դարանֆիլեան, զոր Թուրքերը բանտին մէջ սպաննած էին խուժդուժօրէն։

Ցոյց տրուած տեղը գտանք ոչ թէ մէկ, այլ 14 կմախքներ, որոնցմէ 3էն միայն գլուխ կար․ մնացեալները ամբողջ կազմով էին։

Անկէ վերջ Տէր Զօրի մէջ մալաթիացի Հայ կին մը եւ ուրիշներ վկայեցին թէ Էվէրէկի ծանօթ հրէշ գայմագամ Զէքին հոն եկած եւ 8—12 տարու մանուկներ հաւաքելով պաշարել տուած է սուինաւոր ժանտարմաներով եւ չորս կողմերը չոր խոտ թափել եւ վրանին քարիւղ սրսկել տալէ վերջ այրել տուած է։ Այս մանուկներուն ոսկերոտիքը գտնելու համար կատարեցինք փնտռտուքներ եւ անմիջէ մաս մը գտանք ։

Վերջը միասին առնելով տեղւոյն հայ կաթոլիկ վարդապետը, գացինք Տէր Զօրէն անդին մինչեւ 200 քիլոմեթր Սուվար, Շատտաէ, Մէրկէտէ եւ ուրիշ կաթոլիկ տուն մը, որուն բակին կից թաղուած էր գլուխ մը։ Ոսկէ ակռան հաներ էին Արաբները։ Այդ գլուխը առնելով դարձանք ։

Մէրկէտէի մէջ Այնթապցի Հայերէ նակիցի մը միջոցաւ գտնել եւ բերել տուինք Ճէպլէ կոչուած վայրի մը քարայրին մէջ պահուած գլուխները, զորս լեցուցինք պարկի մը մէջ։

Առնելով ինչ որ կրցանք գտնել Շատտաէի շրջանին մէջ, ուր տեղի ունեցած է ջարդին մեծագոյն մասը, վերադարձանք Տէր Զօր, ժամ երեք հարիւր քիլոմեթր շրջանի մը մէջ մեր փնտռտուքները կատարելէ վերջ։

Մեր գտած ոսկորները լեցուցինք չորս տախտակեայ մեծադիր սնտուկներու մէջ եւ կնքել տալէ վերջ Տէր Զօրի կառավարութեան, փոխադրեցինք զանոնք Անթիլիաս ։

Իբրեւ հետաքրքրական ծանօթութիւն, Հայ տարագիրները ջարդող Չէչէններու պետը որ կը բնակէր Շատտաէի մօտ, վեց տարի առաջ խելագարած է եւ մեռած։ Իսկ նոյն շրջանի հայ տարագիրներու ջէլլատներէն ընդհ. տնօրէն Հաքքը պէյ եւս Կ. Պոլսոյ մէջ խելագարած եւ մեռած է։

Մէսքէնէի եւ Սապղայի գաղթակայանի «Գարա Օղլանլի»ն, որ հայ տարագիրները ծեծելով սպաննելու սովորութիւն ունէր եղեր, նոյն վախճանը ունեցած է ։

ԱՆՏԱՆԵԼԻ ՎԻՃԱԿ ՍԱՆՃԱՔԻ ՄԷՋ

Հալէպէն կը գրեն․—

Հակառակ Ֆրանսայի եպիսկոպոսի լաւատեսութեանց, կեանքը սկսած է անտանելի դառնալ Սանճաքի մէջ։

Վերջին մէկ ամսուան ընթացքին առեւանգումի երեք դէպքեր պատահեցան։ 2ը Անտիոք, 1ը Աղեքսանտրէթ։

Դժբախտաբար առեւանգուող երեք ոճիրներն ալ Հայ են ։

Մայրամուտէն վերջ ոչ մէկ կին կրնայ փողոց ելլել, որովհետեւ Թուրք զինուորներու եւ չխացուած երիտասարդներու չարաշահութիւնները կը սպասեն դարանակալ ։

Դեռ երկու օր առաջ, Աղեքսանտրէթի մէջ նոր գայթակղութիւն մը պատահեցաւ ։

Ծանօթ հայ ընտանիքի մը հայ սպասուհին հրապարակի վրայ ենթարկուեցաւ Թուրք չարագործի մը յարձակման։ Շատ դժուարաւ առաջքն առնուեցաւ գայթակղութեան ։

Միւս կողմէ, հայ պաշտօնեաներէն զատ, հայ բանուորներն ալ կ'արձակուին Հալք Էվիներու մասնաւոր որոշումով։ Այսպէս, շատ մը հայ գործաւորներ, նոյնիսկ օտար ընկերութիւններու քով աշխատողներ, հանուեցան գործէ ։

Անօթութիւնն ու թշուառութիւնը սկսած է աւերներ գործել Սանճաքի բոլոր շրջաններու Հայերուն մէջ ։

ԹՈՒՐՔԻԱ

ԶԵՂՉՈՒՄ ՄԸ ԵՒՍ

Ինչպէս գրած էինք, նոր զեղչում մը երեւան հանուած է Թուրքիոյ մէջ։ Վարչապետ Ճէլալ Պայար իր հրաժարումէն առաջ հետեւեալ յայտարարութիւնն ըրաւ այս մասին, Հալքի խմբակցութեան առջեւ․

— «Ընկերներ, այսօր պարտականութիւն ունիմ ձեզի հաղորդելու լուր մը, որ երբեք հաճելի պիտի չթուի եւ գուցէ ալ արտնեղութիւն պիտի պատճառէ ձեզի։ Ուխտ զօրաւոր աղբիւրէ մը իմացանք որ «Իմփէքս» անունով ընկերութիւն մը, Անգլիոյ մէջ կարգ մը հաստատութեանց դիմեր եւ յայտներ է թէ, եթէ իրեն 100էն 4 կամ 6 միջնորդչէք տրուի, Թուրքիոյ հետ կատարուելիք գործերուն այդ հաստատութեանց տրուելը պիտի ապահովէ։ Այս լուրը, բնական է թէ, մեր ուշադրութիւնը գրաւեց։ Առոր վրայ հետեւեալ միջոցները ձեռք առինք ու անմիջապէս կառավարական եւ մեր ելմտական հաստատութեանց հրահանգ տուինք որ մինչեւ այս խնդրին լուծման պարզուիլը, դադրեցնեն իրենց բոլոր այն ձեռնարկները, որոնք կը կատարեն Անգլիոյ մէջ մեզի համար բացուած վարկը գործածելու համար ։

Միեւնոյն ժամանակ, անգլ. կառավարութեան իմացուցինք թէ չենք ճանչնար այս ընկերութիւնը եւ ան երբեք ո եւ է կապ չունի մեր կառավարութեան հետ։ Այս պարագան նոյն խորհրդակցով հաղորդեցինք նաեւ բոլոր անգլ. առեւտրական հաստատութեանց։ Այս շարժումը կատարողները Անգլիոյ մէջ յայտնած են թէ, կարգ մը կառավարական պաշտօնատարներու եւ հաստատութեանց պաշտօնեաներ իրենց ընկերութեան մաս կը կազմեն։

Մեր առաջին գործավարութիւնը եղաւ օրէ ի վեր աշխատեցաւ Անգլիայէն հասկնալ այս խնդրին լուծումը։ Այս առաւօտ իմացանք թէ ընկերութիւնը Իսթանպուլի մէջ կը գտնուի, «Իմփէքս Լիմիթըտ» անունը կը կրէ եւ երեք ամիս առաջ հիմնուած է ։ Մեր դատական իշխանութիւնը խնդիրը ձեռք առած եւ տնտեսական գործավարութիւնն ալ գործի լծուած է։ Քննութիւնները երկու ճակատով կ'ընթանան։ Ձեզ բերուած արդիւնքը, իր բոլոր փուլերովը, ընդհ. ժողովի՛ պիտի ներկայացուի»։

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

ԽՄԲ.— Այս նամակին հետ ստացած ենք նաեւ յայտարարութեան պատճէնը, բայց աւելորդ կը նկատենք հրատարակել։ Մենք ալ նկատեցինք այս պարագան, զայն վերագրելով երկու տարբեր «տեսչ»երու շփոթութեան ։

Համազգային Ընկերութեան Ֆրանսայի Կեդր. Վարչութիւնն ալ հրաւէր ստացած էր Radio 37ի վարչութեան կողմէ, յայտարարութիւն մը ընելու ուրիշ Հայկական Մարմիններու կարգին, ամբողջացնելու համար իր տալիք տեղեկատուութիւնը Փարիզի հայ գաղութի մասին։

Ընկերութեանս Կեդր. Վարչութիւնը այս պաշտօնը յանձնեց իր նախագահ Գ. Վահան Ծարճանեանի, որ անցեալ Դեկտեմբեր 14ին, ներկայանալով Radio 37ի կեդրոնը, ձայնասփիւռին առջեւ խօսեցաւ, (ֆրանսերէն բնագիրը կը տանք ներփակ)։ Անցեալ երեքշաբթի գիշեր ունկնդրութեան պահուն, զարմացումով նկատեցինք որ, թէեւ յայտարարուեցաւ Համազգայինի եւ իր Նախագահին անունը, բայց անոր յաջորդեց արձանագրութիւնը պարոնի մը յայտարարութեան։ Ֆրանսահայ ընկերութեան մը անունով, որ պանծացուց «Ազատ անկախ Հայաստանը», չմոռնալով իր սեփականութիւնը դարձնել Ֆրանսահայ բարեկամութեան եւ գործակցութեան առաջնորդութիւնը եւ նուիրականութիւնը։ Այս անհանդուրժելի եղելութեան համար, որ մեր ընկերութեան կը վերագրէր ներկայ հաշտ եւ անկախ Հայաստանի փառաբանումը, պաշտօնապէս բողոքեցինք Radio 37ի Տնօրէնութեան, պահանջելով նամակով մը, պահանջելով որ իրենց ձայնասփիւռի միջոցաւ ճշդեն կատարուած անպատեհ սխալը ։

Դիւան

ՌՈՒՍ ՄՆԱՑՈՐԴՆԵՐԸ ԿԸ ՊԱՏԺՈՒԻՆ Խ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

Լոնտոնի թերթերը կը գրեն.—

Խորհրդային իշխանութիւնները եռանդագին կը շարունակեն պայքարը դատարկապորտութեան կամ աշխատանքէ ուշանալու սովորութեան դէմ։ Թերթերը կը հրատարակեն ընդարձակ անուանացանկեր այն բանուորներու, որոնք 20 վայրկեանէ աւելի ուշանալու պատճառով գործէ հանուած են։

Արդէն զարթուցիչ ժամացոյցներու պահեստները սպառած են, եւ դժգոհութիւն կայ թէ ժամացոյցի գործարանը պէտք եղածին չափ չէ կրցած արտադրել ցարդ ։

Ամէն պաշտօնատուն, գործատեղի եւ գրասենեակ խիստ քննութեան տակ է ճշդելու ուշացողները։ Պատժի կ'ենթարկուին այն վարիչները, որոնք նե-

բողոքի վերաբերում ցոյց կուտան այսպիսի յապաղումներու հանդէպ ։ Այսպիսի գործավարներէն ոմանք 3-8 ամսուան բանտարկութեան դատապարտուած են։ Կան այնպիսի գործավարներ ալ, որոնք կը նախընտրեն ընդունիլ պատիժի վտանգը, քան թէ ճամբու դնել ուշացող գործաւորները, քանի որ անոնցմէ շատերը վարպետ արհեստաւորներ են եւ անոնց արձակման պարագային խիստ դժուար է անոնց տեղը լեցնել ։ Շատեր ալ խորամանկութեան կը դիմեն։ Այսպէս՝ Ուրալի երկաթուղիներու կարեւոր կայարանի մը վարիչը ինքը անձամբ ձեռքով կ'երթայ տուները եւ կը ժողվէ կը բերէ անոնք որ գինով են ու գործէ պիտի ուշանան։ Այս մարդը բոլորը կը հաւաքէ կը բերէ կայարան, որպէսզի հոն զգաստանան եւ իբրեւ թէ կառախումբին կը սպասեն, որ չխափանեն իրենց գործը։

Այժմ խիստ օրէնք է, որ 20 վայրկեանէն աւելի ուշացող բանուոր մը չմօտենայ ո եւ է գործիքի ։ Գործաւորներու մէջ սկսած է հետեւեալ պատմութիւնը շրջան ընել․— Իբրեւ թէ՝ հրշէջ կը պատահի մեծ շէնքի մը մէջ եւ հրշէջ մեքենան 20 վայրկեանէն աւելի ուշ կը հասնի, ինչ որ օրէնքի խախտում նկատուելուն՝ թոյլ չի տրուիր մեքենային գործի սկսելու, ուստի կը ձգեն որ շէնքը այրի լմննայ ։

Այժմ Մոսկուայի փոխադրական միջոցները քննութեան տակ դրուած են, ստուգելու յապաղումները, եւ երեւան եկած է որ 116 հանրակառքեր երբեք մեկնած չեն իրենց կեդրոնատեղիէն, 114ը ուշ մեկնած են, 100ը եւս դարձուած են իրենց շրջանը լրացնելէ առաջ, իսկ 125ը ուշացած են անցուդարձի դժուարութեանց պատճառով ։

ԳԵՐՄԱՆԻԱ ՊԻՏԻ ԱՋԱԿՑԻ ԻՏԱԼԻՈՅ

Պերլինէն կը հերքեն այն զրոյցները թէ զինուորական կեդրոնացումներ տեղի կ'ունենան։ Կ'ընդունին սակայն, թէ Աւստրիոյ եւ Պավարիոյ մէջ լեռնային զօրագունդերը ռազմափորձեր կը կատարեն։

Զինուորական շրջանակները կը խոստովանին նաեւ, թէ գերման բանակը այժմ եռանդագին փորձեր ու մարզանքներ կը կատարէ, որպէսզի մինչեւ մէկ ամիս ամէն հաւանականութեան պատրաստ ըլլայ ։

Բազմաթիւ զինուորական ու քաղաքական երեւոյթներ ցոյց կուտան, թէ Գերմանիոյ ուշադրութիւնը այժմ կեդրոնացած է հարաւի եւ արեւմուտքի, ոչ թէ արեւելքի վրայ։ Ժամանակը ցոյց պիտի տայ, թէ Ռիպպէնթրոփի այցելութիւնը Վարշաւա եւ Կոմս Չիանոյի ճամբորդութիւնը Պելկրատ նպատակ ունէին ապահովելու Պերլին - Հռոմ առանցքին թիկունքը, եթէ պատերազմ ծագի արեւմուտքի մէջ ։

Վերջին քանի մը շաբաթներու ընթացքին խօսակցութիւններէ դուրս ձգուած է Ուկրայնայի խնդիրը։ Շատեր կը կարծեն, թէ Հիթլէր արեւելքի մէջ գործի պիտի չձեռնարկէ, եթէ վստահ չըլլայ թէ արեւմուտքի մէջ վտանգէ զերծ է ։

Կասկածէ դուրս է սակայն, որ Հիթլէր ամբողջ ուժով պիտի աջակցի Իտալիոյ, մանաւանդ այժմ, երբ Պարսելոնա ինկած է ։

ԻՏԱԼԻՈՅ ԱՐՏԱՔԻՆ ԱՌԵՒՏՈՒՐԸ ՊԱԿՍԱԾ 1938ԻՆ

1938ին Իտալիոյ արտաքին առեւտուրը պակսած է 2,568,000,000 լիր, այսինքն 12 առ հարիւր, բաղդատմամբ 1937ի առեւտուրին։ 1938ին արտաքին ամբողջ առեւտուրը եղած է 18,883,000,000 լիր ։ Կառավարութիւնը ամէն ջանք գործ դրած է պակսեցնելու ներածումները եւ աւելցնելու արտածումները։ Այս պատճառով ալ ներածումները իջած են 1937ի 13,592,000,000 լիրէն 10,918,000,000 լիրի, իսկ 1937ի 7,853,000,000 լիր արտածումներու դիմաց կատարուած է 1938ին 7,959,000,000 լիրի արտածում։ Ներածումները պակսեցնելը հնարաւոր եղած է տեղական ցորեն մշակելով, որուն մեծ զարկ տուած է կառավարութիւնը անցեալ տարի։

Իտալիա 1937ին Արժանթինէն, Պրազիլիայէն, Ուրուկուայէն եւ Չիլիէն կը գնէր 1,469,000,000 լիրի ապրանք, մինչ 1938ին գնած է միայն 636,000,000 լիրի ապրանք։ Իսկ դէպի այս երկիրները իր արտածումը աւելցուցած է 584,000,000 լիրէն 625,000,000 լիրի ։

Մ. Նահանգներու հետ Իտալիոյ թէ ներածումներու եւ թէ արտածումներու քանակը պակսած է, ներածումները իջած են 1,539,000,000 լիրէն 1,316,000,000ի, իսկ արտածումները 783,000,000 լիրէն 774 միլիոնի։

ԷՆՎԷՐ ՓԱՇԱՅԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ԴԱՏԱՎՃԻՌԸ

Ի՞ՆՉ Կ'ԸՍԷ ՌՈՒՍ ԼՐՏԵՍ ՄԸ

Շահ Սուլթան ու Իպրահիմ պէյ երկու օր իրարու հետ խորհրդակցելէ յետոյ սա եզրակացութեան յանգեցան թէ Էնվէր փաշայի ներկայութիւնը երկրին պաշտպանութեան տեսակէտէն՝ օգտակար պիտի ըլլար։ Իպրահիմ պէյ իր ուժերուն գլուխը պիտի գտնուէր, ու Էնվէր փաշայի հրամաններուն համաձայն պիտի շարժէր ։ Ուստի Էնվէր փաշա անյապաղ երթալու էր Շահ Սուլթանի բանակետղը։

Իպրահիմ պէյ յայտնեց նաեւ Ալի Րիզա պէյի եւ Օսման Հօճայի գաղափարները, ու բաւ.

— Եթէ երբեք Էնվէր փաշա Շահ Սուլթանի քով գայ, բոլոր Պասմաճիներն ալ Էնվէր փաշային պիտի չյաճնուին։ Սակայն Գուզթաշ անյարմար ըլլալուն, բանակետղը Հիսար փոխադրելու է։

Իպրահիմ պէյ շատ գոհ էր որ Էնվէր փաշան պիտի դրկէր Շահ Սուլթանի քով։ Մէկ քանի օր եւտքը, փաշային քով վերադարձաւ, ու կացութիւնը իր տեսակէտին համաձայն պարզելէ յետոյ, յայտարարեց թէ փաշան իսկոյն ճամբայ ելլելու էր։

Էնվէր փաշա որ երկուքուկէս ամիսէ ի վեր Գուզթաշի մէջ կը գտնուէր, գոհ մնաց այդ որոշումէն։ Իր ընկերները հարցուց իսկոյն։

Իպրահիմ պէյ պատասխանեց.

— Բոլորն ալ ազատ են։ Բնականաբար ձեզի հետ պիտի երթան։

Երկու օր յետոյ, Էնվէր փաշա իր թիկնապահին եւ ուրիշ անձերու հետ ճամբայ ելաւ դէպի Շահ Սուլթանի բանակետղը։ Այս վերջինը մեծ պատուով ընդունեց փաշան։ Կարծես թէ Էնվէր փաշա Գուխարան նուաճող հերոսմանատար մըն էր։ Ան շատ ուրախացաւ Գուզթաշի մէջ երկարատեւ ու սկամայ բնակութենէն յետոյ իրեն եղած փայլուն ընդունելութեան համար։ Էնվէր փաշա կ'ըսէր․

— Ամբողջ ուժս ու կորովս վերստացայ։ Այլեւս դիւրաւ անձնատուր չեմ ըլլար։ Ցեխս մարդը մեզ բնաջինջ ընել երկուքուկէս ամիս։

Շահ Սուլթան առանձին յարկաբաժին մը յատկացուց Էնվէր փաշայի եւ իր հետեւորդներուն։ Զինուորներն ալ տեղաւորուեցան մօտակայ վայր մը։

Էնվէր փաշա եւ Շահ Սուլթան դէմ առ դէմ նստած կը խօսէին։ Այս վերջինը ուրախութեամբ կ'ըսէր․

— Ինչպէս բացատրեմ ձեր հոս ժամանման մասին ունեցած գոհունակութիւնս։ Մեր ուզածին պէս չյաջողեցանք հոս, որովհետեւ կատարեալ կազմակերպութիւն մը չունէինք մեր շարժումներուն մէջ։ Առաջին օրերուն, Գուխարան Ռուսերուն կողմէ գրաւուած ատեն մենք հոս հաւաքուեցանք ու կարմիր բանակին դէմ դիրք բռնեցինք։ Մէկ քանի օրուան գործունէութենէ մը յետոյ, մեծ յաջողութիւններ ձեռք բերինք։ Այս կացութենէն վրդովուած կարմիր բանակէն մէկը հոս եկաւ։ Իսկոյն հասկցայ անոր լրտես ըլլալը։ Լրտեսը կ'ըսէր․ «Ո՛վ Միւսլիման Թուրքեր, կատարեալ բարօրութեան տիրանալու համար պէտք է կատարելապէս համաձայնիք Ռուսերու հետ։ Որովհետեւ դուք անկախ պիտի չըլլաք, եթէ Ռուսերը հեռանան։ Անկախ պիտի ենթարկուիք վարչութեան մը, եթէ ոչ պաշտօնապէս ու քաղաքականապէս, գէթ տնտեսապէս։ Ռուսերուն տեղ Անգլիացիները պիտի գան հոս։ Այն ատեն մեծ աղէտ մը պիտի մատնուիք։ Ձեզի պէս հայրենասէր մարդոց ընելիք գործը պէտք է ըլլայ Ռուսերուն հետ խոհեմ համաձայնիլ»։

Էնվէր փաշա հարցուց Շահ Սուլթանի․

— Անկէ ետքը, Ռուսերուն հետ հաշտեցողութեան եկաք, այնպէս չէ՞։

Շահ Սուլթան սապէս պատասխանեց փաշային ըրած կատակին․

— Այո՛․․․ անոնց խօսքերը մտիկ չըրինք։ Անոնք ալ որոշեցին տարբեր կերպով ելլել մեզի դէմ։ Շատ չանցած, իմացանք որ ռուս յանձնախումբ մը մտած էր Նեմիրաւ նահանգը։ Անոր նպատակն էր զինուորներուն մէջ փրոփականտ ընել ու Թուրքեստանի ցեղերուն միջեւ պառակտում առաջ բերել։ Ռուսերը փրոփականտ ըրին Պըրկըզներու եւ ուրիշ ազգերու մէջ, ու անոնց ետեւէն երկիր մտցուցին հազարաւոր մուժիկներ։ Ես քիչ մը կը հասկնամ այդ տեսակ խնդիրները ։ Նախապէս հոս կը գտնուէին Ցարին մարդիկը, որոնք պաշտօնեաներ հիմնած էին։ Կուլակ կոչուած այս մարդիկը ամէն չարիք հասցուցին։ Անոնց երթալէն յետոյ մենք ազատութեան շունչ քաշեցինք։ Հետեւաբար, ո՛վ որ ալ գայ հոս, մեզի համար միեւնոյնն է։

(24)

(Շար.)

նալիքներու փորձերուն դէմ պաշտպանելու համար, ամէնէն առաջ նախատեսուած էր 90 զօրաբաժիններու անմիջական զօրաշարժը։ Այս զօրաշարժին պիտի յաջորդէր, կարճ ժամանակի մը մէջ, աւելի մեծ թիւով զինուորներու զօրակոչը։ Կացութեան զարգացումը ամբան ընթացքին եւ Չեխոսլովաքիոյ Գերմաններուն վիճակը ի բաւունք տուին այս պատրաստութեանց։ Այս հարցին լուծման զանազան փուլերը կը վերաբերին պատմութեան»։

Առաջնորդը այս առթիւ չեշտեց թէ ապագային ալ թոյլ պիտի չտան որ «արեւմտեան պետութիւններ փորձեն խառնուիլ իրենց չվերաբերած խնդիրներու։ Եւ գովեց Մուսոլինիի, Չէյմպըրլէնի եւ Տալատիէի բարեացակամ տրամադրութիւնները՝ հարցին լուծման համար։

Երկարօրէն փառաբանելէ վերջ ազգային - ընկերվարութիւնը եւ ծաղրելով ժողովրդապետական կարգուսարքը, Հիթլէր յայտարարեց թէ իրենց վարդապետութիւնը արտածելի նիւթ մը չէ։ «Ըսել թէ ազգային – ընկերվարական Գերմանիան չուտով պիտի յարձակի Հիւսիսային կամ Հարաւային Ամերիկայի վրայ, Աւստրալիոյ, Չինաստանի կամ նոյնիսկ Հոլանտայի վրայ կամ բաժան - բաժան պիտի ընէ զանոնք՝ կը նշանակէ մարգարէանալ թէ կ'ուզենք լուսինն ալ գրաւել»։

Հրէական հարցի մասին Հիթլէր յայտարարեց․

— «Ես կը հաւատամ թէ որքան շուտ լուծուի այս հարցը, այնքան լաւ պիտի ըլլայ Եւրոպայի համար․ որովհետեւ Եւրոպա պիտի չվերագտնէ իր հանդարտութիւնը, ցորչափ չէ կարգադրուած հրէական հարցը։ Եթէ Եւրոպայի մէջ եւ Եւրոպայէն դուրս հրէական միջազգային սեղանաւորութիւնը յաջողէր անգամ մը եւս ժողովուրդները համաշխարհային պատերազմի մը մէջ նետել, հետեւանքը պիտի ըլլար ոչ թէ երկրի համայնավարացումը հրէութեան յաղթանակով, այլ հրէական ցեղին բնաջնջումը Եւրոպայի մէջ։ Ժողովուրդները այլեւս չեն ուզեր մեռնիլ ռազմադաշտին վրայ, որպէսզի այս աշխարհաքաղաքացի եւ անարմատ ցեղը կարենայ օգտուիլ պատերազմի գործերէն կամ յագեցնել իր վրէժի ծարաւը որ կը սկսի Հին Կտակարանէն։ Հրէական նշանաբանին տեղ — «Պրոլետարներ բոլոր երկիրներու, միացէք»— պիտի հաստատուի աւելի բարձր ճշմարտութիւնը․— «Աշխատաւորներ բոլոր ազգերու, ճանչցէք ձեր հասարակաց թշնամին»։

Կրօնական հարցին առթիւ Հիթլէր մանրամասնօրէն բացատրեց թէ ոչ ոք հալածուած է իր դաւանանքին համար, թէ 1933 յունուար 30էն ի վեր պետութիւնը եւտարանական եկեղեցւոյ տրամադրութեան տակ դրած է մինչեւ 130 միլիոն մարք, 1938ին՝ 500 միլիոն եւն․, թէ Գերմանիոյ մէջ եկեղեցիները ամենամեծ կալուածատէրերն են, — իբր տասը միլիար մարք, թէ եկեղեցւոյ կալուածական եկամուտները կարելի է հաշուել տարեկան աւելի քան 300 միլիոն մարք, առանց հաշուելու նուէրները եւ հանգանակութիւնները։ «Եթէ գերմանական եկեղեցիները անհանդուրժելի կը գտնեն այս կացութիւնը, կառավարութիւնը միշտ տրամադիր է անջատելու Պետութիւն ու Եկեղեցին, ինչպէս եղած է Ֆրանսայի, Անգլիոյ, Ամերիկայի մէջ եւ այլուր»։ Յետոյ չեշտեց թէ անխտիր պիտի պատժուին այն քահանաները որոնք փոխանակ Աստուծոյ ծառայելու, կը նախատեն պետութիւնը, «Յստօրէն պիտի պատժուին արուագէտներն ալ։ Հիթլէրական պետութիւնը ոչ ամօթխած է, ոչ ալ կեղծաւոր․ բայց արուագիտութիւնը, մանուկներու հանդէպ որ եւ է խտրում պիտի պատժուի, ո՛վ որ ալ ըլլայ յանցագործը։ Հինգ տարի առաջ, ազգային - ընկերվարական պետեր այդ ոճիրները գործեցին եւ գնդակահարուեցան։ Եթէ ուրիշ անհատներ կամ հանրային մարդիկ, մինչեւ անգամ քահանաներ յանցաւոր բռնուին այդ ոճիրներով, պիտի պատժուին բանտարկութեամբ կամ խցարգելութեամբ»։

Յատկապէս չեշտելով Գերմանիոյ զինեալ ուժին զօրացման պէտքը, Հիթլէր փառաբանեց Գերմանիոյ երկու բարեկամները՝ Իտալիան եւ Ճափոնը, «որոնք նոյնպէս հարկադրուած են դաժանօրէն պայքարիլ իրենց գոյութեան համար»։

— «Ազգային ընկերվարական Գերմանիան գիտէ թէ ինչ ճակատագիր վերապահուած պիտի ըլլար իրեն, եթէ երբեք միջազգային պետութիւն մը յաջողէր ջախջախել Ֆաշական Իտալիան, ինչ չարժանիթներով ալ ըլլայ։ Փրուսիոյ 1805ի եւ 1806ի ճակատագիրը այլեւս երկրորդ անգամ պիտի չկրկնուի Գերմանիոյ պատմութեան մէջ։ Ազգային - ընկերվարական պետութիւնը կ'ըմբռնէ վտանգը եւ վճռած է պատրաստուիլ ինքզինքը պաշտպանելու։ Այս ըսած ատեն, գիտեմ որ ոչ միայն մեր բանակը կը գտնուի բոլոր պահանջներու բարձրութեան վրայ, այլեւ Իտալիոյ զինուորական ուժն ալ նոյն բարձրութեան վրայ է։ Ազգային – ընկերվարական Գերմանիան եւ Ֆաշական Իտալիան բաւական զօրաւոր են, ապահովելու համար խաղաղութիւնը ո եւ է մէկուն դէմ, կամ յաջողութեամբ եւ վճռականութեամբ վերջացնելու համար ո՛ եւ է ընդհարում որ թեթեւօրէն յարուցուած ըլլայ անպատասխանատու տարրերու կողմէ։ Ճափոնի հետ մեր յարաբերութիւններն ալ ունին մէկ տիրական ձգտում, — մեր բոլոր ուժով կասեցնել բոլշեւիկացումը որ կը սպառնայ կոյր աշխարհի մը եւ բռնաւոր զօրծել։ Ճափոնցի ժողովուրդը, որ վերջին երկու տարիներու ընթացքին այնքան օրինակներ տուաւ իր սքանչելի քաջութեան, անշուշտ քաղաքակրթութեան ախոյեանն է աշխարհի մէկ ծայրին մէջ։ Եւրոպայի եւ տիեզերքի մնացեալ մասին քաղաքակիրթ ժողովուրդները ոչինչ պիտի շահին իր փլուզումէն, որ ուրիշ բանի չի կրնար յանգիլ եթէ ոչ Ծայր․ Արեւելքի սոսկալի բոլշեւիկացման»։

Հիթլէր համակրական խօսքեր ուղղեց նաեւ Լեհաստանի, Հունգարիոյ եւ Եուկոսլավիոյ եւ յիշեց Պուլկարիոյ, Յունաստանի, Ռումանիոյ եւ Թուրքիոյ հետ եղած տնտեսական յարաբերութեանց զարգացումը։ Գալով Հիւսիսային Ամերիկայի, դիտել տուաւ թէ յարաբերութիւնները աղաւաղուած են իբրեւ հետեւանք վարկաբեկիչ պայքարի մը։ «Մենք բոլորս կը մերժենք հաւատալ թէ այդ պայքարը արտայայտութիւնն է միլիոնաւոր ամերիկացի քաղաքացիներու, որոնք, հակառակ հրէական - դրամատիրական մի՛թխարի քարոզութեան մը, որ կ'ըլլայ գրիչով, անթելով եւ մամուլով, չեն կրնար կասկածիլ թէ մէկ բառ ճշմարտութիւն չկայ եղած վերագրումներուն մէջ։ Գերմանիա կ'ուզէ բարեկամութեամբ ապրիլ Մ․ Նահանգներուն, ինչպէս միւս բոլոր պետութեանց հետ։ Ան կը մերժէ որ եւ է միջամտութիւն ամերիկեան գործերուն մէջ․ բայց վճռապէս կը մերժէ նաեւ որ եւ է ամերիկեան միջամտութիւն գերմանական գործերուն մէջ»։

Եզրակացնելէ առաջ, Հիթլէր բացագանչեց․

— «Ես կը հաւատամ երկար խաղաղութեան մը։ Որովհետեւ, [illegible] երու այն հակամարտութիւնները որ կը բաժնեն, օրինակ, Անգլիան եւ Գերմանիան։ Ես մէկէ աւելի անգամներ յայտարարած եմ թէ Գերմանացի մը, մանաւանդ ազգային – ընկերվարական մը որ ամենաթէթեւ մտադրութիւնն ունենայ դժուարու-

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՓԱՐԻԶԻ «Եգիպտացի» կոմիտէն դասախօսական ընդհ. ժողով կը հրաւիրէ իր շրջանի բոլոր ընկերները 3 Փետր․, Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին 6 Ավընիւ տ'Իթալիի սրճարանին վերնայարկը։ Նիւթ՝ Միութեան փոխանակութիւն Ընկ․ Իշխանեանի դասախօսու, եւն չարժ։

Գաւառ

ԼԻՈՆԻ Երջ․ կոմիտէն ընդհ․ ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր խումբերու ընկերները, 3 Փետր․, Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին. 181 Քուր Լաֆայէթ, «Զարդաշտ» գրադարանին մէջ․ կարեւոր օրակարգ։

ԳՈՒԱԼԻՒԶԻԻ (Մարսէյլ) «Վարանդեան» խումբի ընդհ․ ժողովը 4 Փետրուար, Շաբաթ երեկոյ ժամը ճիշդ 9ին, ընկեր Արապեաններու բնակարանը։ Կարեւոր օրակարգ․ Պարտաւորիչ ներկայութիւն։

ՆԷՕՎԻԼԻ (Լիոն) «Երկաթ» խումբի ժողովը՝ 4 Փետր․, Շաբաթ երեկոյ ժամը 6ին, ծանօթ հաւաքատեղին։ Ներկայ կ'ըլլայ Լիոնի Երջ․ Կոմիտէի ներկայացուցիչը։

ԸՆԿԵՐԱՀԱՄԱԿՐԱԿԱՆ ԽՆՋՈՅՔ ՓԵՏՐՈՒԱՐ 19Ի ԱՌԹԻՒ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՊԱՆԵԷՕ-ՔԱՇԱՆԻ «ՄՐՄՒԻ» ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

19 Փետր․, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, 173 Route d'Orléans

Հրապարակային դասախօսութիւն

ՍԱՐՍԷԼԻ «ՎԱՐԴԱՆ» ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

5 Փետրուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին Սալ Կալմանի մէջ, Առնուվիլ լէ Կոնէս։ Կայարանին դիմաց։

Կը խօսի Ընկ․ Վ․ ԻՇԽԱՆԵԱՆ

Փ ԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Յառաջիկայ դասախօսութիւնը տեղի կ'ունենայ 2 Փետրուար, Հինգշաբթի իրիկուն ժամը ճիշդ 21ին. Միութեան կեդրոնը 8 Ռիւ Գոփիւէ. Փարիզ։ Կը դասախօսէ՝ Գ. Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ։ Նիւթ՝ «Ազգ եւ Մշակոյթ»։

թիւններ պատճառելու բրիտանական կայսրութեան։ Անգլիայէն ալ բանիմաց քաղաքացիներու ձայներ կը հասնին, որոնք միեւնոյն վերաբերումը կը յայտնեն Գերմանիոյ հանդէպ։ Բովանդակ աշխարհի համար երջանկութիւն մը պիտի ըլլար, եթէ երկու ազգերը կարենային հասնիլ փոխադարձ վստահութեամբ տոգորուած գործակցութիւն մը։ Պարագան նոյնն է Ֆրանսայի հետ եղած յարաբերութեանց համար»։

*** Ճառը նպաստաւոր տպաւորութիւն գործեց Լոնտոնի մէջ, ուր որոշ յոռետեսութիւն կը տիրէր։ Հռոմի մէջ ուրախ են որ Գերմանիա միշտ Իտալիոյ կողքին պիտի ըլլայ, թէեւ շատ ալ բացորոշ չէր Հիթլէրի խօսքը՝ այս պարագային, թիւրիմացութիւններ ծագած ըլլալով թարգմանութեան ատեն։ Փարիզի մէջ գարմանալի կը գտնեն որ Հիթլէր որոշ բաներ չըսաւ Իտալիոյ միջերկրական եան պահանջներու մասին։ Լէոն Պլում կը կարծէ թէ Հիթլէր Մուսոլինիի ձգած է այդ հողը։ «Իւմանիթէ» կը գրէ թէ Գերմանիա այժմ դէպի արեւելք պիտի չուղղէ իր աչքերը, «լուրջ խոչընդոտներու հանդիպած ըլլալով Պուքրէշի, Փրակայի եւ Վարշաւայի մէջ»։

Սպանիական սպիտակութիւնը Ֆրանսական սահմանագլուխին վրայ

Ներքին եւ առողջապահական նախարարները մէկ օր ալ երկարաձգեցին իրենց քննական պտոյտը սպանիական սահմանագլուխին վրայ մանաւորապէս ուսումնասիրելու համար բարեկարգութեան եւ առողջապահութեան խնդիրները։ Լեռնային շրջանը աչքէ անցնելէ վերջ, երկու նախարարները խորհրդակցեցան նահանգային իշխանութեանց հետ։ Լաւատեղեակ աղբիւրներու համաձայն, 18000 Սպանիացիներ, մեծ մասով կիներ, մանուկներ, ծեր կամ անկար մարդիկ ընդունուած են Ֆրանսա, շաբաթ օրէն ի վեր։ Դեռ 40 - 50,000 հոգի կը սպասեն սահմանին վրայ, ներս մտնելու համար առաջին պատեհութեամբ։ Կը վախցուի որ համաճարակներ ալ ծագին։ Աննկարագրելի է կիներու եւ մանուկներու տառապանքը։

Վերջին լուրերու համաձայն, Զօր․ Ֆրանքոյի բանակը միայն տասը քիլոմեթր հեռու է Վիչէն։ (45 քիլոմեթր Պարսելոնայէն)։ Եթէ այս քաղաքն ալ իյնայ, հանրապետական զօրքին հաղորդակցութիւնները պիտի խզուին Պարսելոնայի հիւսիսային շրջանին մէջ, Ֆրանսական սահմանին վրայ։ Զէնք եւ անձրեւ մեծապէս կը դժուարացնեն ազգայնականներուն յառաջխաղացութիւնը։ Միւս կողմէ, գործունէութիւն կը տիրէ Մատրիտի ճակատին վրայ, ուր իտալական զօրքը նոր յարձակողական մը կը պատրաստուի։ Զօր․ Ֆրանքոյի օդանաւերը ռմբակոծեցին քաղաքը, 20 հոգի սպաննելով եւ 50 հոգի վիրաւորելով։

Ազգայնական զեկոյց մը կ'ըսէ թէ Պարսելոնայի մէջ գրաւած են 200 վայրաշարժ, իսկ նաւահանգստին մէջ՝ երկու սուզանաւեր, բոլորն ալ գործածելի։

— ∞ —

ԾԱՆԱՁԻՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱԶԳ․ ԳԱՐԴԵՒԱԽԱՂԻ 1939ի առաջին չարքին վճռականութիւնը պիտի կատարուի վաղը, ուրբաթ, Կաւն Փալէի մէջ։ Մուտքը արտօնուած է հասարակութեան համար, ժամը 8էն սկսեալ։

ՊԵՐԼԻՆԻ օրաթերթերէն «Պերլինէր Թակէպլաթ» դադրեցուց իր հրատարակութիւնը։ Վիէննայի մէջ ալ դադրեցան հռչակաւոր «Նոյէ Ֆրայէ Փրէսէ»ն եւ «Նոյէս Վինըր Ժուրնալ» թերթերը։

ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԵՑԱՒ Հայ մը (թերթերը կը գրեն՝ Թուրք մը), Ժան Ալթունեան, 24 տարեկան, որ Ֆրանսայէն արտաքսուած էր չորս տարիէ ի վեր եւ հինգ անգամ դատապարտուած։ Հարցաքննութեան ատեն Ալթունեան խոստովանեցաւ թէ մաս կը կազմէր Սպանիոյ միջազգային վաշտերուն եւ Փարիզ վերադարձած էր անցեալ դեկտեմբերին։ Ձերբակալուեցան նաեւ երկու Գերմանացիներ, որոնք 60,000 ֆրանք չորթած էին, միջազգային խաչագող մը՝ Լիոնի մէջ (Գերմանացի), Լեհ մը՝ որ գործադրութեան նրպատ ստանալով հանդերձ, կը մուրար եւ կը խաղար, երկու Ֆրանսահպատակ Ռումանացիներ եւն․։

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

ԱՆԻԷՌ - ԳՈՒԱՔՈԼՈՆԳԻ ԱՐԱՄ ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

5 Փետրուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3-30ին

Անիէռի Քաղաքապետարանի շքեղ սրահին մէջ

Ղեկավարութեամբ ՄԻՇԱ ԱԶՆԱՒՈՐԵԱՆԻ եւ մասնակցութեամբ Ա․ ԳՄԲԷԹԵԱՆԻ, Գ․ ՏԷՐՎԻՇԵԱՆԻ եւ կարող ուժերու։

Կը ներկայացուի «ԱՇՈՒՂ ՂԱՐԻԲ»,

Արեւելեան երաժշտութիւն՝ ղեկավարութեամբ Թախտա ԱԲԳԱՐի,

Հարանիքի շքեղ տեսարաններ եւ երկսեռ հարսնեւորներ, պար եւ սօլոներ։ Մուտք՝ 10, 7.50 եւ 5 ֆրանք։

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԽՆՋՈՅՔ

Ֆ․ Կ․ ԽԱՉԻ ԼԻՈՆԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

11 Փետրուար, Շաբաթ երեկոյ ժամը 9էն մինչեւ առաւօտ Բարեգործականի սրահին մէջ, 202 Rue Boileau

Հայկական պար՝ փոքրիկներու կողմէ եւ զանազան անակնկալներ։ Ուրախ եւ հաճելի մթնոլորտ։ Ճոխ պիւֆէ գիւրամատչելի գիներով։

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Ֆ․ Կ․ ԽԱՉԻ ՓԱՐԻԶԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

4 Փետրուար, Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, 8 Ռիւ Գոփիւէ, Փարիզ

ԿԸ ԽՕՍԻ ՏՈՔԹ. Հ. ՁԻՐԴԻՐԵԱՆ

ՄՈՒՏՔ 4 ՖՐԱՆՔ (թէյ եւ կարկանդակ միասին)

Դպրոցասէր Տիկնանց Ընկերութեան վիճակահանութիւն

Տեղի պիտի ունենայ պարահանդէս ցերեկոյթով մը 5 Փետրուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, 8 րիւ Գոփիւէ, Բարեգործականի սրահին մէջ։

Մէթրօ Կառ տիւ Նոռ և Փուասոնիէռ

Կը նուագէ «Եփրատ» նուագախումբը՝ ղեկավարութեամբ Գ․ Օ[illegible]ԵԱՆԻ։ Վիճակախաղի տոմսերը պիտի ծառայեն մուտքի համար։

«ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՕՐԸ»

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ Ֆ. Հ. ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ԱՆ[illegible]ԼԷՆԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

26 Փետրուար, Կիրա կի օր։ Կը յետագային [illegible] մանրամասնութիւնները

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Տիկին Աննա Ջիւրիւքեան ծըն․ եալ Քիրէմիթճեան, Քըքաղանցի, հօր անուն՝ Գաբրիէլ, մօր անուն՝ Անթառամ, կը փնտռէ իր եղբայրները՝ Խաչատուր, Աբրահամ, Մկրտիչ Քիրէմիթճեանները։ Աբրահամը՝ զինուորագրուած է ընդհ․ պատերազմին Թրքական բանակին մէջ։ Խաչատուրը եւ Մկրտիչը անյայտացած են Իզմիրի կոտորածէն վերջ։ Կը կարծուի թէ իր եղբայրներէն մէկը կը գտնուի Փարիզ։ Իմացնել՝ Տիկին Աննա Ջիւրիւքեանի, 9 Ave. de Gière, Grenoble (Isère)։

ՏԻԳՐԱՆԱԿԵՐՏԻ ԵՒ ՇՐՋԱՆԻ Հայրենակց․ Միութեան Յունուար 22ի հանդէսին մէջ քաշուած նկարները պատրաստ են։ Փափաքողները կրնան դիմել Photo Phébus, 23 Boulevard Bonne Nouvelle, Paris։

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Հ․ Յ․ Դ․ Մարսէյլի եւ շրջանի բոլոր խումբերու եւ ենթակոմիտէներու կողմէ, մեր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնենք ընկեր [illegible] ՍԵՂ ՀԱՅՐԱՊԵՏԵԱՆԻ գառնակ[illegible] եւ վաղաժամ մահուան առթիւ [illegible] յագեալին տիկնոջ, ընկեր Անդ[illegible] Հայրապետեանի եւ պարագաներուն։

Հ․ Յ․ Դ․ Մարսէյլի Շրջ․ Կոմ[իտէ]

ԾԱԽՈՒԻ Է

Փոքրիկ հողամաս մը, 8,30 [illegible] ճակատ եւ 18 մեթր խորութեամբ, ամէն յարմարութիւններով։ Գայմաններու համար դիմել՝ Արգ[illegible]եան, 10 allée de L'Isle, Clamart (Seine) Hôpital Perreyի ճիշդ դիմացը։

Le Gerant : H. STEPHAN

Imprimerie A-DER (AGOPIAN)

17, Rue Dameśme — PARIS (13)

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e) (ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

Téléphone : GOBelins 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ Գաղութներ .... 150 ֆրանք 75 ֆրանք 40ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա .... 265 ֆրանք 140 ֆրանք
Ուրիշ երկիրներ .... 215 ֆրանք 110 ֆրանք

ՈՒՐԲԱԹ 3 ՓԵՏՐՈՒԱՐ
VENDREDI 3 Février 1939

ԺԻ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 3955

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԵՐԲ ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ ԿԸ ՄՈՌՆԱՆ ԵՒ ԿԸ ՅԻՇԵՆ

— oo —

Զուիցերիոյ ամէնէն հեղինակաւոր թերթերէն մէկը, «Ժուռնալ տը Ժընեւ», վերջերս խմբագրական մը հրատարակած էր, հետեւեալ խորագրին տակ,— «Ակնարկներ Սեւ ծովու վրայ»:

Խմբագրապետը քննելով միջազգային կացութիւնը, ճիշդ այն պահուն երբ ուժգնօրէն կ'արծարծուի Միջերկրականի խնդիրը, գիտել կուտայ.

— «Ռազմագիտական ինչպէս տնտեսական տեսակէտով, Միջերկրականը երեք ելքեր ունի,— մէկը՝ Ատլանտեանի վրայ, Ճիպրալթար, երկրորդը՝ Կարմիր ծովուն վրայ, Սուէզ, երրորդը՝ Պոլիս, Սեւ ծովու եւ Կովկասի վրայ, որ կը կոչուի «ցամաքային ճանապարհ»՝ դէպի կեդր. Ասիա» (19 յունուար):

Ցետոյ, պարզելով Իտալիոյ քաղաքական եւ տնտեսական տենչերը, կը յիշեցնէ թէ 1919ին Հռոմ առաջինն էր որ ճանչցաւ Վրաստանի անկախութիւնը եւ նաւագնացութիւն կազմակերպեց այդ պետութեան հետ:

— «Անգլիացիները, որոնք գրաւած էին այդ երկիրը, զայն պարպեցին միայն 1920ին: Անոնք ալ այդ շրջանը կը նկատէին ամենակարեւոր՝ տնտեսական թափանցում կատարելու համար Ասիոյ կեդրոնը: Այսօր Նեղուցները Թուրքիոյ ձեռքն են, իսկ Սեւ ծովու հիւսիսային ափը ինչպէս եւ Կովկասը կը պատկանին Խ. Միութեան: Կանխահասօրէն (թերեւս), բայց այն ստուգութեամբ թէ շատ ալ հեռու չէ Ստալինի հայրութեան փլուզումը, Եւրոպայի դիւանագիտական վարչութիւնները կը գրաւին ժառանգութեամբ մը որ բացուած չէ տակաւին: Այն օրը երբ խորհրդային Ուկրայնան անջատուի Խ. Միութենէն, բազմաթիւ մրցակիցներ պիտի երեւան Սեւ ծովու ափերուն վրայ: Այս մասին, Իտալիա եւ Մեծն Բրիտանիա, թէեւ մրցակից, շատ լաւ կրնան համաձայնիլ: Ոչ մէկը, ոչ ալ միւսը չեն տենչար նուաճել այդ հեռաւոր երկիրները: Երկուքին ալ շահը կը պահանջէ որ առեւտրական ամենամեծ ազատութիւն վերահաստատուի Սեւ ծովու վրայ եւ Կովկասի մէջ: Ուստի բնական կը թուի որ համաձայնին, ժամանակը հասած ատեն ուժ տալու այն երկու պետութեանց որոնք այժմ կլանուած են Խ. Միութեան կողմէ,— Ուկրայնա եւ Վրաստան, անոնց վրայ աւելցնելով Ադրբէջանը եւ Հիւսիսային Կովկասը եւ այդ շրջանը անջատել ու դնել որ եւ է պետութեան խնամակալութեան տակ, չէզոքութեան բաղաքականութեամբ մը»:

Ինչպէս կը տեսնէք, Հայաստանի անունը չերեւար այս ամբողջ պարբերութեան մէջ: Ցաջորդ հատուածին մէջ, խմբագրականը կը յիշէ նաեւ Թուրքիան, որ նոյնպէս «ցանկութիւններ կը սնուցանէ այն օրուան համար երբ պիտի բացուի Խ. Միութեան ժառանգութիւնը՝ հարաւային մասին մէջ»: Եւ նորէն ոչ մէկ խօսք Հայաստանի մասին:

Որքան կրցած ենք ստուգել, «Ժուռնալ տը Ժընեւ»ի խմբագրապետը, որ անծանօթ մը չէ հայ ժողովուրդի տառապանքին ու դատին, եւ որ «ենթադրուածէն աւելի այժմէական» կը նկատէ Սեւ ծովու խնդիրը, պատճառներ ունեցած է ուրիշ առիթի մը վերապահելու Հայաստանի խնդիրը:

Ամէն պարագայի մէջ, այս պատահական երեւոյթն ալ կ'ապացուցանէ թէ՝ բացակաները շուտ կը մոռցուին, երբ յարատեւօրէն չեն զգացներ իրենց ներկայութիւնը, խօսքով կամ գործքով:

Այժմ ուրիշ պարագայ մը, մեր խորհրդածութիւններէն առաջ:

Պերլինի մեր թղթակիցը կը պատմէ թէ դասախօսութիւն մը սարքուած է Վիէննայի մէջ, նախաձեռնութեամբ Հայ Երիտ. Միութեան եւ իբրեւ բանախօս հրաւիրուած է ծանօթ հեղինակութիւն մը, Տոքթ. Ռօրպախ: (Տես Բ. էջ):

Մենք տակաւին չենք ստացած թղթակցութեան երկրորդ մասը, որ պիտի հաղորդէր հանդէսին նկարագրութիւնը եւ մանաւանդ խօսուած ճառը:

Բայց աւստրիական տեղական թերթ մը, «Լ'Օրտր», կը հրատարակէ հեռագիր մը՝ Վիէննայէն, որ կը ներկայացնէ ամփոփումը Տոքթ. Ռօրպախի ճառին.

— «Գերմանական տեսակէտով, բառ. բանախօսը, Հայաստանի պարագան հաւասար գիծ մը, զուգընթաց մը կը կազմէ Ուկրայնայի հարցին հետ: Երկու երկիրներն ալ հարուստ են բնական արտադրութիւններով: Ուկրայնայի մէջ կայ հանքածուխ եւ երկաթ. Կովկասի մէջ, այսինքն հայկական հողին վրայ կը գտնուին քարիւղ, պղինձ եւ մանկանէզ: Գերմանիա պէտք ունի այս բոլոր արտադրութեանց յաւելեալ մասին. կարեւոր քանակութեամբ: Այժմէն իսկ, Հայերը շատ սերտ, մշակութային յարաբերութիւններ ունին Գերմանիոյ հետ: Մնաց որ, Եւրոպայի ապաքինումը՝ վերակազմութիւնը կրնայ իրականանալ միայն շարք մը ազգային պետութեանց ստեղծումով. պետութիւններ որոնց բնական ճնցուկը պիտի կազմէ Գերմանիան: Գերմանիան ալ իր կողմէ պէտք է օգտուի առիթէն, անհետացնելու համար մեծ-ռուսական եւկային ճնշումը իր արեւելեան սահմանին վրայ: Ոչ մէկ ժողովուրդ այնքան շահ ունի Հայաստանի ազատման մէջ որքան գերման ժողովուրդը»:

Ուրեմն, տեղ մը կը մոռնան, տեղ մը կը յիշեն, կ'արծարծեն, համաձայն իրենց շահերուն:

Միջանկեալ ըսենք թէ՝ պուլկարական թերթերն ալ թարգմանած են այս ճառը, ուր Տոքթ. Ռօրպախի կը վերագրուին նաեւ հետեւեալ խօսքերը.— «Ուկրայնացիները ազդակ մը կը կազմեն իրենց ամէնէն մեծ թիւը, իսկ Հայերը՝ տնտեսական ամէնէն զօրծօն տարրը Արեւելքի»:

Առ այժմ իբրեւ տեղեկութիւն հաղորդելով այս ճառը, անցնինք մեր խորհրդածութեանց:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՄԻԱՑԵԱԼ ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ ՍԱՀՄԱՆԱԳԼՈՒԽԸ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՄԷ՞Ջ Է

— oo —

Մեծ աղմուկ Եւրոպայի եւ Ամերիկայի մէջ

Երկու օրէ ի վեր տեղական թերթերը չանդադրած հրատարակութիւններ կ'ընեն նախագահ Ռուզվելթի վերագրուած յայտարարութեան մը մասին: Այդ հրատարակութեանց համաձայն, Պ. Ռուզվելթ ծանրակշիռ ճառ մը խօսելով Ծերակոյտի զինուորական յանձնաժողովին գաղտնի նիստին մէջ, ըսեր է թէ «Մ. Նահանգներու պաշտպանութեան սահմանագլուխները կը գտնուին Ֆրանսայի մէջ»: Նախագահը աւելցուցեր է նաեւ թէ գրական յանձնառութիւններ գոյութիւն ունին Մ. Նահանգներուն եւ Եւրոպայի ժողովրդապետութեանց միջեւ եւ թէ այդ երկիրներուն պետերը գիտեն իր դիրքը:

Այս լուրին հրատարակութիւնը անմիջապէս փոթորիկ մը պայթեցուց Մ. Նահանգներու ընդդիմադիր շրջանակներուն մէջ, որոնք սպառնալիք կը պահանջեն որ հրատարակուին նախագահին արտասանած խօսքերը: Նախկին նախագահ Հուվըր ճառ մը խօսելով Շիքակոյի մէջ, յայտարարեց.

— «Նախագահ Ռուզվելթի նոր ուղղութիւնը հիմնովին կը խախտէ չէզոքութիւնը եւ դէպի պատերազմի վտանգը կ'առաջնորդէ երկիրը: Ուղղակի կամ անուղղակի ճնշումի որ եւ է ձեւ չիտակ պատերազմի կ'առաջնորդէ: Ոչ մէկ ազգ պիտի հանդուրժէ այդ տեսակ ճնշումներու, առանց արիւնալի դիմադրութեան: Անոնք որ տնտեսական ճնշումներու մասին կը խօսին, պէտք է մտածեն նաեւ պատերազմի մասին: Ռուզվելթի քաղաքականութիւնը կը նշանակէ թէ Մ. Նահանգները պէտք է ճշդեն թէ որոնք են նախայարձակները: Մենք պիտի հարկադրուինք արդարութեան պատգամախօսները դառնալ դարաւոր կռիւներու մէջ որոնք սկսան երբ մեր ազգը չէր ծնած տակաւին: Պարզ ջղագարութիւն է երեւակայել թէ այդ դիկտատորներէն մէկն ու մէկը, Ճափոն, Գերմանիա, Իտալիա կամ Ռուսիա եւ կամ բոլորը միասին ամենահեռաւոր գաղափարն ունին զինուորական յարձակում մը կատարելու արեւմտեան կիսագունդին դէմ: Համայնավարութիւնը՝ Ռուսիոյ մէջ, ազգային-ընկերվարութիւնը՝ Գերմանիոյ մէջ, ֆաշականութիւնը՝ Իտալիոյ մէջ ներքին խնդիրներ են իւրաքանչիւր երկրի համար: Գաղափարները չեն կրնար բուժուիլ զրահաւորներով եւ օդանաւերով»:

Ուրիշներ ալ քննադատելով նախագահ Ռուզվելթի բռնած դիրքը, զայն կը գտնեն «աննախընթաց՝ 25 տարիէ ի վեր» եւ կը չեշտեն թէ «կացութիւնը երկիւղալի է»: Թերթերն ալ իւղ կը լեցնեն կրակին վրայ:

Նախագահ Ռուզվելթի վերագրուած խօսքը մեծ յուզում պատճառեց նաեւ Եւրոպայի մէջ: Ֆրանսացիները բնականաբար գոհ են եւ կը մաղթեն որ յայտարարութիւնը ճիշդ ըլլայ: Լուրին հրատարակութիւնը մեծապէս ազդեց Փարիզի սակարանին վրայ, ուր Պանք տը Ֆրանսի արժեթուղթերը բարձրացան 7870ի (225 կէտ): Բայց լուրջ թերթեր եւ պաշտօնական շրջանակները կը թելադրեն համբերել, մինչեւ որ ամէն բան ճշդուի: Բայց եւ այնպէս, շատեր կը հաւատան թէ ամերիկեան զինուորները նորէն պիտի երեւան Եւրոպայի մէջ, եթէ պատերազմ ծագի:

Լուրը բնականաբար մեծ գայրոյթ պատճառեց Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ մէջ, ուր այս առթիւ խստօրէն կը մեղադրեն Ռուզվելթը որ արտօնած է հարիւրաւոր օդանաւեր ծախել Ֆրանսայի: Պերլինի գլխաւոր օրկանը խոշոր տառերով գրեց թէ «նախագահ Ռուզվելթ կ'արհամարհէ Մ. Նահանգներուն օրէնքները»: Ուրիշ թերթեր հետեւեալ խորագիրը հրատարակած էին.— «Ամերիկայի սահմանագլուխը Հռենոսի վրայ է: Առաջնորդին խաղաղասիրական ճառէն վերջը, Ռուզվելթի գրգռիչ պայքարը» եւն.:

10.000 ԶԻՆՈՒՈՐ ԴԷՊԻ ՍԱՀՄԱՆԱԳԼՈՒԽ

— oo —

Ներքին նախարարին յայտարարութիւնները Սպանիոյ փախստականներու մասին

— oo —

Ներքին նախարարը, Պ. Ալպէռ Սառօ, որ սպանիական սահմանագլուխը գացած էր առողջապահական նախարարին հետ, հրամայեց տասը հազար նոր զինուորներ ղրկել, բարեկարգութիւնը ապահովելու համար: Արդէն այդ շրջանին մէջ կը գտնուին մեծաթիւ շրջուն պահակներ, սուրիկաններ եւ սուրիկան զինուորներ, բայց եղածը անբաւական կը համարուի, փախստականներուն խուժումը արգիլելու համար: Նոր զօրքի առաքումը անհրաժեշտ համարուած է իբրեւ հետեւանք Սպանիոյ հանրապետական զինուորներու խուժումին: Ասոնցմէ շատեր յաջողած են Ֆրանսա մտնել եւ կը թափառին երկրին մէջ, խումբեր կազմած: Կառավարութեան հրամանով, բոլոր այն փախստականները որ ոչ տարեքոտ են, ոչ անկար, ոչ ալ վիրաւոր, Սպանիա պիտի վերդարձուին, միանալու համար հանրապետական կամ ազգայնական բանակին, համաձայն իրենց փափաքին: Շարք մը կեդրոնացման կայաններ հաստատուած են այսպիսիներու համար, որպէսզի հանգստանան, եւ ղրկուելէ առաջ: Միայն կիները, մանուկները եւ ծերունիները արտօնուած են Ֆրանսա մնալու:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՍԱՀՄԱՆՆԵՐՈՒ ՀԱՐՑԸ

— • —

Աշխարհագրութեան դասագիրքերը մեզի սորվեցուցած էին թէ երկրի մը սահմանը, հին ատեն, կը նշանակուէր քարերով, յետոյ գետերով ու լեռներով:

Հայ միտքը, սակայն, աւելի արտայայտիչ եւ յաւիտենական սահման մը նշանակեց՝ յայտարարելով. «Սահմանք քաջաց զէնք իւրեանց, որքան հատանէ, այնքան ունին»:

Եւրոպա, աւելի խելացի թէ յիմար, միջազգայնական սկզբունքէ մը մեկնելով, սկսաւ կամաց նետել ծովերուն վրայէն եւ երկիրներու սահմանը երթալ... լսկարիթմով:

Որքան կը յիշեմ, առաջին անգամ Պոլսուինն էր որ յայտարարեց թէ Անգլիոյ սահմանները կը գտնուին Հռենոսի վրայ: Եւ ահա Ռուզվելթը, որ կը յայտարարէ թէ Միացեալ-Նահանգներու սահմանները կը գտնուին Ֆրանսայի մէջ:

Այս ձեւով որ երթայ, վաղը Գերմանիա պիտի յայտարարէ թէ իր հայկական սահմանները կը գտնուին... Հայաստանի մէջ: Իտալիա՝ թէ իր կռուանը կը հանգչի Սուէզի վրայ: Թուրքիա՝ թէ իր «խըրըխան» կախած է Մէքքէի մէջ: Ռուսիա՝ թէ իր խառնարի պատրաստութիւնը կը սկսի Միջերկրականէն:

Չեմ գիտեր թէ Երեւանի մեր կառավարութիւնը պիտի զիջանի՞ յայտարարելու, որ Հայաստանի սահմանները կը գտնուին Մոսկուայի մէջ: Չեմ գիտեր թէ արտասահմանի մեր Ծերոց ժողովը պիտի համի՞ յայտարարելու թէ տարագիր Հայութեան սահմանները կը գտնուին Ժընեւի մէջ:

Ինչ որ գիտեմ, այն է թէ Նշան Պէշիկթաշլեան այժմէն կը չեփորէ՝ որ իր ոտքերը կը գտնուին մարած «Կեդրոններու» քերթողին փորին վրայ, իսկ ձեռքերը՝ «Սիդոնեայ»ին ծոցը:

Այժմ նշանակենք իմ սահմաններս.—

Հոգիս, գիշե՛ր աստղազարդ, կը գտնուի զուիցերիական *շալէի* մը մէջ: Գանկս, իբրեւ կաղամար, շարժուն գրասեղանիս վրայ: Սիրտս, իբրեւ բիթեռնիկ, կանանչ ու սլացիկ շրջիլ մը կատարը: Ցոյսս, այս իրիկոյ, Ֆրանսայի ազգ. պարգեւավճարին անիւներուն մէջ:

ԱՐԱՋ

ՍԱՆՃԱՔԻՆ ԹՐՔԱՑՈՒՄԸ ԿԸ ԾԱՒԱԼԻ Ս. ԸՆԹԱՑ

— oo —

Ենկիւրիէն կը հեռագրեն *Տէյլի Թէլէկրաֆի*.—

Անտիոքէն կը հաղորդեն թէ Հաթայի (Ալեքսանտրէթի շրջան) խորհրդարանը քուէարկեց թրքական քաղաքային եւ ռազմային դատաստանագիրքը: Այսպէսով նոր ինքնավար պետութիւնը քայլ մը եւս մօտեցաւ Թուրքիոյ եւ քայլ մը եւս հեռացաւ Սուրիայէն, որուն մաս կը կազմէր նախապէս:

Շուտով Ալեքսանտրէթ կը մեկնի կարեւոր պատուիրակութիւն մը, որ բաղկացած է Թուրք նախարարութեանց խորհրդականներէ եւ մասնագէտներէ: Այս պատուիրակութեան պետն է Ճէվատ Աչըգալըն, որ Թուրքիոյ գլխաւոր պատուիրակն էր Սանճաքի անկախութեան պայքարին մէջ: Այս պատուիրակութիւնը պիտի կարգադրէ, որ հաստատուի թրքական ազատ գօտի մը Ալեքսանտրէթի նաւահանգիստին մէջ:

**** «Փարի-Սուառ»ի թղթակիցը մասնաւոր տեսակցութիւն մը ունեցած է Թուրքիոյ արտաքին նախարարին՝ Շիւքրի Սարաճօղլուի հետ, որ փառաբանելով իր երկրին վերելքը, հետեւեալ յայտարարութիւնն ըրած է Սանճաքի մասին.*

— «Պէտք չէ անվերջ քաշքշել այս խնդիրը: Վճռած եմ վերջնական կարգադրութիւն մը ստանալ այդ մասին, բայց որոշած եմ նաեւ ոչ-բարեկամական հանգամանք մը չտալ թրքական պահանջներուն: Իմ կառավարութիւնս միտքէն չանցըներ աւելցնել Ֆրանսայի դժուարութիւնները կամ օգտուիլ անոնցմէ: Ընդհակառակն կ'աճապարեմ անհետացնել ընդհարման պատճառը, դիւրացնելու համար մեր երկու երկիրներուն գործակցութիւնը, քանի որ երկուքն ալ նոյն գաղափարին կը ծառայեն»:*

Թղթակիցը մասնաւոր արժէք մը կ'ընծայէ այս յայտարարութեանց, գիտել տալով թէ Իտալիա, որ դիրք բռնած է Երկոտասան կղզիներուն մէջ, թրքական ծովափին մօտ, չէ հրաժարած 1915ի տենչերէն՝ Անատոլուի բարեբեր ափերու մասին: «*Էնկիւրի կասկածով կը դիտէ Հռոմի ռազմախաղերը*, Չիանոյի նիգը՝ Դոդեկանեսի մզելու Եգէական ծովու քաղաքականութեան մը, որուն դէմ Թուրքիա պիտի ծառանայ բոլոր միջոցներով: *Վերջապէս, ես լսեցի յայտարարութիւնները շատ բարձր անձնաւորութեան մը որուն անունը չեմ կրնար յիշել: Այդ անձնաւորութիւնն ըսաւ ինծի.— «Մենք կը հիմնանք ֆրանսական համբերութեան վրայ՝ Իտալիոյ հանդէպ:* Երբ ձեր համբերութիւնը սպառի, մեր ամբողջ համակրանքը ձեզի հետ պիտի ըլլայ»:

Օտարականներն ալ զինուոր պէտք է ըլլան

— oo —

Արմատական թերթ մը, «Ռէփիւպլիք» իր խմբագրին՝ Փիէռ Տոմինիքի բերնով կը թելադրէ կառավարութեան՝ զինուոր առնել օտարականները, լեցնելու համար բանակին պակասը: «Ֆրանսայի մէջ կան 30 – 35,000 հոգի որոնք կրնան կատարել իրենց զինուորական ծառայութիւնը խաղաղութեան ատեն, իսկ պատերազմի պարագային ալ 4-500,000 զինուոր, կամ, գեղչելով թիկունքին յատկացուած մասը, առնուազն քսան զօրաբաժին: Ինչպէս կ'ըսէի արդէն անցեալ սեպտեմբերին, Ֆրանսացիները չեն կրնար հանդուրժել որ եթէ պատերազմ ծագի, իրենք դրօշի տակ առնուին առաջին օրէն, իսկ օտարականը, նոյնիսկ կամաւոր, երեք ամիս մարզանք կատարէ, ռազմադաշտ ղրկուելէ առաջ, ենթադրելով որ անմիջապէս ապաւէն չգտնէ կեդրոնացման կայանի մը մէջ: Ֆրանսացիները այս խտրութիւնը չեն կրնար ընդունիլ մանաւանդ անոր համար որ, խնդրոյ առարկայ օտարականները մեծ դանգուած մը կը կազմեն այն քաղաքներուն մէջ ուր ապաստանած են մեծ մասով, դանգուած մը ուր որոշ թիւով անբաղձալի տարրեր կը գտնուին,— համայնավարներ, անիշխանականներ, ահաբեկիչներ: Ասոնք, պատերազմի մը պարագային, երբ Ֆրանսացիները բանակին միացած են, կրնան խախտել սահմանական հսկողութիւնը եւ աւեր տիրական դառնալ մայրաքաղաքին»:

ԽԱԶԱԽՆԵՐՆ ԱԼ ԱՆԿԱԽՈՒԹԻՒՆ Կ'ՈՒԶԵՆ

— oo —

Առաջիկայ գարունն ու ամառը նոյնքան հարուստ են լինելու միջազգային երկունքներով, որքան անցեալ տարուանը։ Ռազմական պատրաստութիւնները շարունակւում են անընդատ, դիւանագէտների աշխարհակալական ծրագիրները, պահանջներն ու ցանկալիքները փոթորկւում են ժողովուրդների կեանքը, պահելով ամէնքին «վատթարագոյնի» սպասման լարուած վիճակում։

Չեխական ճգնաժամի օրերին Պրահայի թերթերից մէկը տպած էր մի բնորոշ ծաղրանկար— յաճախորդը նստած է սափրիչի առջեւ խուզուելու համար եւ աչքի է անցնում ձեռքին բռնած թերթի լուրերը։ Կարդացածի սարսափից նրա գլխի մազերը ցցուել են մեխերի պէս. սափրիչն ասում է.

— Պարոն, թերթը մի կողմ դրէք, որ կարողանամ կտրել ձեր մազերը։

Չինաստանում եւ Սպանիայում այսօր իսկ լրագիրներից աւելի ազդու միջոցներ, երկրից ու երկնքից թափուող ռումբ ու գնդակ, անընդհատ ցցուած են պահում խաղաղ բազմութիւնների մազերը. սակայն թւում է այլ երկիրներում եւս սափրիչներն անելի պիտի մատնուեն, որովհետեւ նոր ու նոր պալարներ ուռճանում են մարդկութեան մարմնի վրայ։

Ահա Ուկրայնայի խնդիրը, որ մերթ բացվում է մէկին Գերմանիայով, միւսին այրելով, մերթ էլ հանդարտում՝ յուսահատութիւն ու յոյս սփռելով։ Առողջ տրամաբանութիւնը նրան համարում է տուեալ պայմաններում անլուծելի ու ոչ այժմէական։ Ինչո՞ւ։ Որովհետեւ միայն զինու զօրութեամբ կարելի է Ուկրայնան պոկել Խորհ. Միութիւնից եւ ստեղծել մի «ազատագրական» գործում միակ շահագրգռուած պետութիւնը Գերմանիան է, որ սահմանակից չէ Խորհ. Միութեան։ Երկու ենթադրեալ հակառակորդների միջեւ ընկած Լեհաստանը եւ Ռումանիան դէմ են անկախ Ուկրայնայի կազմութեան։ Իրենք եւս հող ու ժողովուրդ ունին նրան վերադարձնելիք ու չեն կարող մնալ կատարելապէս ինքնիշխան, եթէ իրենցից արեւելք ստեղծուի Գերմանիոյ ազդեցութեան ենթակայ մի երկրորդ Չեխոսլովաքիա։

Անշուշտ մարաջախտ Կէօրինկի օդային ռազմատորմիղը կարող է թռչել երկրային արգելքների վրայից եւ հասնել մինչեւ Դնէպր, թերեւս եւ Դոն, բայց Ուկրայնայի միայն օդի գրաւումը չի կարող լինել ոչ տեւական եւ ոչ ալ շահաւէտ։ Նրանից ցորեն, երկաթ կամ քարածուխ չի հանուիլ։ Ուրեմն նախ քան դէպի արեւելք արշաւանքի ձեռնարկելը, ազգային - ընկերվարական Գերմանիան ճիգ պիտի թափէ Կարոլ թագաւորին եւ մարաջախտ Րիծ - Սմիգլին առանցքի վրայ անց կացնել, հակառակ իրենց կամքին։ Կը յաջողի՞, չգիտենք, բայց գիտենք, որ մինչեւ այդ նախապայմանը չիրականանայ, Բեռլինում նետուած ուկրայնական ռումբի պայթումները ոչնչով չեն տարբերուիլ լեռն ի վեր գլորուող դատարկ տակառի աղմուկից։

Օհ, եթէ գլուխ հանուի պատերազմելու պատրաստ մի տիտանական համախմբում ամբողջ արեւելեան Եւրոպայի եւ արեւելեան Ասիոյ (Ճափոն, Չինաստան) ընդդէմ Խորհ. Միութեան, թերեւս մէկը Մոսկուայից օդանաւ նստի դէպի Մինխէն. բայց որքան հեռու ենք այդ հնարաւորութիւնից։ Չմոռանանք նաեւ, որ դիւանագէտները ոչ միայն յաճախ թեքւում են վճռականապէս հետապնդելէ յայտարարուած նպատակից, այլ եւ երբեմն ամբողջ կիսաշրջան են անում նրա դէմ, երբ հակառակ կողմը տեսնում են մի ուրիշը, աւելի դիւրին հասանելիք կամ աւելի խոստմնալից։ Այս կիսաշրջանը կարող է կատարուել նաեւ այսօր այնքան թմբկահարուող Ուկրայինայի «ազատագրութեան» վերաբերմամբ։ Գրում են, որ այդ հակայ ծրագիրն արծարծւում է միայն Ռոզենբերգի՝ Նացի կուսակցութեան մշակութային - քարոզչական բաժնի վարիչի կողմից, իսկ երր թէ Գերմանիոյ երկրորդ անձնաւորութիւնը՝ Կէօրինկ, ոչ միայն դէմ է Խորհուրդների դէմ կռուելուն, այլ եւ կ'ուզէ նրանց հետ դաշնակցել։

Այնուամենայնիւ գումարումներն ու բարձումները կատարելուց յետոյ մընում է մի եզրակացութիւն— առանցքի գլուխները բորբոքած են տիրապետելու տենչով, եւ որ նրանց գոյութեան իմաստն է։ Այն օրը, երբ «առաջնորդները» կը զրկուեն ուրիշի վըրայ բռնանալու եւ ունեցածը խլելու կարողութիւնից, կը դառնան անօգնական ու աւելորդ։ Ուկրայնական արշաւանքը եթէ այժմէական չէ, այնուամենայնիւ «Իմ Պայքարս»ի չիրագործուած կէտերից մէկն է եւ կը հետապնդուի առանց խտրութիւն դնելու միջոցների մէջ, որոնցից մէկն է չհրաժարիլ օգտագործելու հակախորհրդային ամենածայրայեղական ուժերի աջակցութիւնը, պատրաստ լինելով ուզած վայրկեանին լքել նրանց, եթէ իր շահերն այդպէս պահանջեն։

Այս քաղաքականութիւնը ոտքի է հանել Ուկրայնացիներից յետոյ նաեւ Դոնի տարագիր Խազախները, որոնց վարիչներն անդադրում ճանապարհորդութիւնների մէջ են վերջին ժամանակներս։

Մինչեւ անցեալ տարի Խազախները ունէին մէկ ատաման (գերագոյն պետ, հրամանատար)— Կոմս Գրաբբէ, յաջորդը հանդուցեալ զօրավար Բոգաեւսկու։

Նոր ընտրութիւններին Խազախները յայտ բերին անմիաբանութիւն, բաժանուեցան երկու մասի, իւրաքանչիւրն իր ատամանով։ Նրանցից մէկն է միայն Կոմս Գրաբբէն, միւսը զօրավար Պոպով։ Չնայած ներքին գըժտութեան, երկու ատամանները յայտ բերին կատարեալ միակամութիւն, երբ հրաւիրուեցին Բեռլին բանակցելու Խազախային պետութիւն ստեղծելու մասին եւ պաշտպանեցին միեւնոյն տեսակէտը։

Զօրավար Պոպով Պրագայում, Դոնի Խազախների համագումարի նախօրեակին յայտարարում էր Հավաս գործակալութեան թղթակցին.

— «Ես քաղաքական կուսակցութեան վարիչ չեմ, այլ 15 միլիոնանոց մի ժողովրդի առաջնորդ, որի հայրենիքն ինկած է Ուկրայնայի, Կովկասի, Սեւ եւ Կասպից ծովերի միջեւ, աւելի քան 500,000 քառ. քիլոմեթր տարածութեամբ։ Իմ նպատակս է վերահաստատել անկախ խազախական պետութիւնը եւ գործադրել 1918ին Խազախների ընդունած սահմանադրութիւնը։ Այդ սահմանադրութեան առաջին յօդուածն ասում է, որ Խազախներու բնակած հողերը յայտարարւում են ինքնիշխան եւ անկախ պետութիւն, կառավարուած ատամանով եւ զինուորական խորհուրդով։ Մեր առաջին գործը պիտի լինի ազատել խազախական հողերը համայնավար բռնակալութիւնից։ Մենք չենք կարող պայքարի մէջ մտնել մեն մենակ, ահա թէ ինչու ուզում ենք բարի յարաբերութիւններ մշակել հակաբոլշեւիկ մեր հարեւանների, մասնաւորապէս 1918 թուին կնքուած պայմանագրով Դոնի դաշնակից Ուկրայնայի հետ»։

Յունուար 20ի մամուլը զօրավար Պոպով, ըստ Հավասի հեռագրի, երկու ժամ խորհրդակցելուց յետոյ Չեխոսլովաքիոյ արտաքին նախարարի հետ, հանդիպեցաւ նաեւ Պրագայում գտնուող ուկրէն ղեկավարներից զօրավար Օմելեանովիչին։ Երկու զօրավարները լրիւ համաձայնութեան եկան ուկրայնական եւ խազախական հողերի ազատագրման խնդիրների շուրջ։ Դրանից յետոյ Պոպով ուղեւորուեց Բեռլին, ուր ունեցաւ բազմաթիւ հանդիպումներ եւ զրոյցներ գերման կարեւորագոյն քաղաքական գործիչների հետ։

Հետաքրքիր է բերել այստեղ՝ Պրագայում վերջերս տեղի ունեցած համախազախեան համագումարի բանաձեւերից մէկը.

— «Խազախութիւնն ու Ռուսաստանի այլ ժողովուրդները չունին աւելի մեծ թշնամի, քան համայնավար իշխանութիւնը։ Խազախութիւնը պատրաստ է պայքարի այդ իշխանութեան դէմ առաջին հնարաւոր դէպքում եւ բոլոր պայմաններում— պատերազմից առաջ, պատերազմի ժամանակ, եթէ պատահի կամ պատերազմից յետոյ։ Խազախութիւնն իր բոլոր ուժերը պիտի լարէ նախ եւ առաջ ազատագրելու իր հայրենի աշխարհը եւ հասցնի նրան պետական անկախութեան, յանուն խաղաղութեան գոյութեան եւ ապրելու իրաւունքի»։

Ինչ վերաբերում է միւս ատամանին, Կոմս Գրաբբէին, նա աւելի կանուխ է սկսել բանակցութիւններ եւ աւելի առաջ գնացել նրանց մէջ։ Դեկտեմբերի 2ին Կոմսը Բեռլինում ճաշին զինուորական ներկայացուցիչ զօրավար Տանակայի հետ երկարօրէն խորհրդակցելուց յետոյ, դրել է իր ստորագրութիւնը «հակակոմինտերն» դաշինքի տակ։ Ասում են նա Խազախների անունից յանձն է առել, պատերազմի դէպքում, կտրել հաղորդակցութիւնները Կովկասի եւ Ռուսաստանի միջեւ եւ արգիլել Բագուի քարիւղի առաքումը կարմիր բանակին։ Դեկտեմբեր 3 ին ատամանը Բեռլինի Խազախների հաւաքոյթում յայտարարել է «շուտափոյթ վերադարձի հետապնդութիւնը դէպի Դոն» եւ որ ինքն արդէն նշանակել է խազախ բանակների հրամանատարներ։

Որքան էլ խազախ ատամանների կամ ուկրէն զօրավարների գործունէութիւնը թուի բոլոր հայկական առածի «Ջուրը տեսուն չեկած ոտքերը մերկացնելու» անհեթեթութիւն, բայց մեր ապրած ժամանակներն այնքան տարօրինակ են, որ յանկարծ որոտը կարող է գոռալ ու կայծակը զարնել անգամ ի տես անամպ երկնքի, մանաւանդ այս 1939 թուին, որ գերման դիկտատորի կողմից յայտարարուած է «վըճռական տարի»։

Արդեօք չի՞ եկել ժամը մեզ եւս խելքի գալու եւ այս փոթորկահար ու յորձանուտ աշխարհում միաբանութեան եւ միակամութեան մի ջահ վառելու, որպէսզի վերահաս գերագոյն խաւարի մէջ կարողանանք փնտռել մեր փրկութեան ուղին։

ՀԱՅԿ ՍԱՐԳՍԵԱՆ

ՊԵՐԼԻՆԷՆ ՎԻԷՆՆԱ

Երբ, 1938 Մարտ ամսուն Աւստրիոյ եւ Գերմանիոյ միացումը կատարուեցաւ, ըմբռնեցինք, որ այս կերպով մեր գաղութը կը մեծնար. պիտի վերնային սահմանները եւ մենք ալ պիտի միանայինք մեր Վիեննայի եղբայրներուն՝ ազգային գործակցութիւն մը ունենալու համար։ Այս բազմամարդ քաղաքներուն մէջ— Պերլին 4 ուկէս միլիոն բնակիչ 350 Հայով, Վիեննա 2 ուկէս միլիոն բնակիչ 200 Հայով, կարծես թէ աւելի նեղ կուգայ մեզի աշխարհը։ Հայ տեսնելով լոյս կ'իջնէ մեր վրայ։ Կարօտ ունինք մեր ազգակիցներուն հետ ըլլալու։

Քանի մը հայրենակիցներ առեւտուրի թէ զանազան առիթով երթեւեկի սկսան շուտով, բայց ազգային գործունէութեան առիթ չէր տրուած դեռ մինչեւ Դեկտեմբեր ամիսը, երբ այցը ընդունեցինք Վիեննայի Հայ Երիտասարդական Մշակութային Միութեան վարիչ Պ. Ղազարոս Ստեփան Զատէեանի։

Թղթակցած էինք։ Ինչպէս Վիեննայի հոգեւոր հովիւ Եղիշէ քահանայ Իւթիւճեանը գրած էր Գերմանիոյ հոգեւոր հովիւ Դր. Ս. վրդ. Ծահլամեանի։ Հայ-Գերման Միութիւնը Հայերու արիական ըլլալու վաւերաթուղթերը տրամադրած էր նաեւ այնտեղի Հայերուն։ Պերլինի Հայ Երիտասարդական Միութիւնը մշտական յարաբերութիւն կը մշակէ, բայց առանց ամէնքը նախաքայլեր էին կարծէք։

Պ. Զատէեան այցելելով Պերլին, պաշտօնապէս ամբողջ գաղութիս անունով կը խօսէր զանազան կարեւոր հարցերու շուրջ եւ կը հրաւիրէր Հայ-Գերման Միութեան նախագահ Տօքթ. Ռորբախը բանախօսելու Վիեննայի մէջ։ Ջանաց երկու համայնքի գործակցութեան մղում տալու եւ ծանօթանալով Պերլինի երիտասարդական շրջանակին, գիս ալ հրաւիրեց մասնակցելու Վիեննայի հանդիսութիւններուն։

Եւ ահա Յունուար 16ին հեռախօսը կը հնչէ Վիեննայէն.

— Hallo! Kulturbund Junger Armenier in Wien!

Զատէեան (հայերէն) — Պերլինէն վերջնական պատասխան չառինք. իսկոյն կարգադրեցէք եւ լուր տուէք որ Շաբաթ, 21 Յունուար, անպատճառ այստեղ գտնուի Տօքթ. Ռորբախը։ Urania սրահին մէջ պիտի խօսի, ամէն կողմ թուղթ փակցուած է, տոմսերը ծախուած են։ Գերման մշակութային հաստատութիւններ կը հովանաւորեն։ Թերթերու թղթակիցներ պիտի գան։ Լաւագոյն պանդոկը վարձուած է, հոն ուր Հիթլեր կ'իջնէր...

— Լաւ, անհոգ եղէք, կը կարգադրեմ։

— Չի մոռնաք ձեր խոստումը. ձեզ ալ կը սպասենք։ Նամակ կը ստանաք արդէն։

— Խոստացած չէի, բայց նայինք։ Կեցցէ Հայ ցեղը։

— Կեցցէ Հայ ցեղը։

×

Ցեղի ոյժը զօրաւոր է. մեզ իրար կը քաշէ։ Ամէն զբաղում մէկ կողմ։ Երկու օրուան մէջ կարգադրութիւնը եղաւ։ Պերլինէն Վիեննա նոր ճամբով 12 ժամ է։ Թէեւ շոգեկառքը օտար սահմաններէ կ'անցնի բայց ոչ մէկ հարցաքննութիւն։ Բրեսլաւ - Ռատիբոր - Օդերբերգ գիծը չեխական հողէ կ'անցնի, բայց ձեւական բան մըն է որ չեխ պաշտօնեայ մը գերման հըսկիչին քով նստի եւ երթեւեկէ մինչեւ Վիեննա։ Շոգեկառքը սահմանը դէ չեր առնէն կը կտրէ ու կանգ չառներ բնաւ։

Հոն ուր կամք կայ, ճամբայ կայ։

Այսպէս էր երէկ, է այսօր եւ պիտի ըլլայ վաղը։

Կամքը առաջնորդ թող ըլլայ մեզի ալ եւ շուտով իրականանայ հայ ազգին միացումը։

×

Նստած փափուկ նստարանի վրայ դէմ դիմաց կը կարծենք թէ հանգիստ պիտի մնանք, բայց շոգեկառքը կէս ժամ կը տեւնայ Պերլինի զանազան կայարաններուն մէջ եւ ահա չորս հոգի եկան լեցուցին մեր կառախուցը։ Արագ կը սուրանք, բայց հազիւ մէկ ժամ անցած է։ Արագութիւնը չէ, այլ ժամանակն է որ կը զբաղեցնէ գիս։ Թերթերը հատան։ Հետաքրքրական յօդուած մը մէկ կողմ պահեցի որ երբ անուշեղէն քիչ վերջ ճաշակեմ։ Ցայսօ գրքին վրայ է, զոր կ'ուզեմ կարդալ մինչեւ լոյս։ Քիչ անդին նստած երիտասարդը գրքոյկ մը ունի ձեռքը. սակայն միշտ չորս դին կը նայի եւ գլանիկ կը ծխէ... Մուխը կլոր կլոր դէպի վեր դուրս հանած ատեն կ'օգտուիմ գրքին վերնագիրը կարդալու. Ռիխարտ Վակներ Փարիզ։ Այս է գրքին անունը։

Կը փնտռեմ մտքովս մեր գրականութեան կենսագրական բաժինը։ Ունի՞նք «Կոմիտասի կեանքն ու գործը» անուն գործ մը։ Կամ Սպենդիարեանի, Չուխաճեանի կամ ուրիշ հեղինակներու մասին կենսագրական լուրջ գրականութիւն ունի՞նք։ Ընթերցող պիտի ունենայի՞նք...

Բայց Տօքթ. Ռորբախն է որ կը հարցնէ.

— Ճաշա՞ծ էք։

— Այո։

— Հայկակա՞ն։

— Այո՛, անշուշտ։

— Այստեղ ալ կը պատրաստէ՞ք փիլաւ, պէօրէք, փախլավա։

— Հարկաւ։

— Ես ժամանակ չունեցայ տունը ճաշելու, կ'երթամ ճաշարան։

Իսկ ուտելիքի այս երեք բառերը կը շարչրկեն միտքս, թէ ինչո՞ւ մեր թերթերը հայերէն եւ հայկցի բառեր չեն սորվեցներ մեր ընթերցողներուն նաեւ ատոնց եւ գործածական նիւթերու մասին։ Նոյնիսկ մեր բարեկամներ մեր միջոցով կը սորվին օտար բառեր։ Ոմանք չեն գիտեր որ իրենց զաւակներուն սորվեցնեն զուտ հայերէն բառեր։

Ահա միւս երեքը շարժեցան դէպի ճաշարան, իսկոյն մէջտեղ դրին շատ միս եւ շատ հաց։ Սկսան ուտել եւ խօսիլ գաւառաբարբառ գերմաններէն մը որ դիւրահասկնալի չէր. իրենց վարքն ու բարքը կը յիշեցնէր աւելի Հարաւ քան Հիւսիս։ Իրենց դէմքն ու կազմը խառնուրդ մը արեւելքի եւ արեւմուտքի։ Եւ սակայն գերման են, նշանուած գրած են։ Կը խորհրդածեմ. կը տանջուինք Դանուբ գետին ո եւ է մէկ քաղաքը եւ կ'երեւակայեմ սահմանային արշաւանքը մինչեւ այդ տեղուանքը, մանաւանդ Սուլթան Սիւլէյմանի օրերուն, երբ օրէ օր բերդեր կ'իյնային Ենիչէրիներուն ձեռքը եւ տեղի կ'ունենար ցեղերու խառնուրդ։

Սպասեակը անցաւ, գարեջուր առին, մէյմէկ քիչ խմեցին։ Ցայտնի որ աւելի գինի խմող են քան գարեջուր...։ Պերլինցիներն են որ անուանի են իբր գարեջուր սիրող....

Քնանալ սկսան արդէն, եւ քնացան։ Երջանիկ մարդ, ով որ կրնայ ուզած ատեն եւ ուզած տեղ քնանալ։

Ներս մտաւ Տօքթ. Ռորբախ թէ նինջարանին մէջ տեղ գտայ պիտի ստանկիմ, վաղը ներկայանալի պէտք ըլլալ։ Դուք երիտասարդ էք, բայց ես եօթանասուն տարու կ'ըլլամ...

Ամէնքը կը քնանան։ Ես կը կարդամ։ Ի՞նչպէս պիտի անցնին ժամերը։ Նստելէն ալ մարդ կը յոգնի, բան մը փնտռելու պէս դուրս կը նայիմ նայած, պատուհանէն դուրս մութին մէջ։ Յիշողութեանս կը բերեմ այն ինչ որ Վիեննայի մասին գիտեմ. Դիմադրութիւն օսմանեան զօրքին, Մխիթարեան վանք, այլ մանաւանդ 1907ին Հ. Յ. Դաշնակցութեան ընդհ. ժողովը եւ Շահրիկեանի նամակը։

Առաւօտ դէմ երիտասարդը ելաւ. Միւս երեքը աւելի երկար նստան։ Ժամը առաւօտեան ութն էր, երբ հասանք Վիեննա։

Գ. ՖՐՈՒՆՃԵԱՆ

Արտաշէս Յովհաննէսեան

Յունուար 26ին կը ստանանք ցնցող լուր մը, Արտաշէսը մեռած. Արգէոսի ստորոտը, հովիտ մը մէջ փռուած Էվէրէկ գիւղաքաղաքի Ֆէնեսէի հայաշատ թաղամասին մէջ ծնած էր 1895 Մայիս 18ին։ Կեսարիայէն հեռու չէր Էվէրէկ, բայց յատկանշական էր իր հայկական նկարագրով եւ աւանդութիւններով, ժողովուրդի բոլոր խաւերէն դպրոցները եւ եկեղեցիները դաւանքի առարկայ էին։ Առանձին պաշտպանութիւն ունէր։ Հայ թաղերը իրարմէ անջատ, իրենք իրենց մէջ ստեղծած էին մշակոյթի կեդրոններ, եւ անոր դպրոցները կը մրցէին մեծ քաղաքներու հետ իրենց ծրագրով եւ բովանդակութեամբ։ Երկու թաղերու վարժարաններու ուսուցչական կազմ մը, միացած բարձրագոյն դասարաններու աշակերտութեան հետ, փոխադարձ այցելութիւններ կը սարքէին համեմատուած գրական սալոններով եւ մրցումներով։ Հոն ծանօթացայ Արտաշէսի, այդ օրէն դարձանք հոգիի եւ սրտի եղբայրներ։ Վաղամեռ էր... տիպար դպրոցականի մը յղութիւն ունէր։

Ուսուցիչը զայն ներկայացուց, գրասէր, պերճախօս եւ ընթերցման ճաշակը ունեցող պատանի մը։ Դպրոցի գրադարանին վարիչն էր, կը փափաքէր որ բոլորը կարդային։ Գիրք կը բաժնէր ամէնուն, կը պարտադրէր որ կարդան։ Գրական վիճաբանութիւններու ընթացքին հեղինակութիւն ունէր իր ընկերներուն մէջ։ Ամէն անգամ որ նոր արժէքաւոր հրատարակութիւն մը անցնէր իր ձեռքը, կը համախմբէր ոյժը, այցելներու ճանապարհներէն կ'առաջնորդէր զանոնք ... ամէնէն

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (6)

ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

— oo —

Գրեց՝ ՄՈՒՐԱՑԱՆ

Նա իշխանական ծագումից չէր, բայց թագաւորական տան բազմամեայ եւ հաւատարիմ ծառայողներից մէկն էր։ Թագուհին թէպէտ կարող էր ամրոցի բանալիներն ընդմիշտ հաւատալ նրան, իբրեւ բերդակալի, բայց որովհետեւ ժամանակը չար էր, եւ չարունակ լուրեր էին հասնում, թէ այս ու այն բերդը գրաւուել է թշնամուց բերդակալի թուլութեամբ կամ պահնորդների մատնութեամբ, ուստի Թագուհին, որքան էլ որ մեծ հաւատ ունէր Մուշեղի վրայ (որ հէնց իր հաւատարմութեան շնորհիւ էլ արժանացել էր այդ բարձր պաշտօնին), այնուամենայնիւ, որպէսզի գիշերը հանգիստ քուն վայելէ, կարգադրել էր, որ ամրոցի դռները փակելուց յետոյ բանալիները դղեակը բերուեն։

— Դու կամենում էիր, որ մինչեւ Վեհի գալը բանալիները քեզ մօ՞տ լինէին, հարցրեց Թագուհին բերդակալին։

— Այո՛, Վեհափառ Տիկին։

— Ինչո՞ւ։

— Որպէսզի գիշերանց բանալիներն ստանալու պատճառով Թագուհու քունը չխանգարէի։

— Իսկ դու չգիտե՞ս, որ բերդի դռները բացուելիս Թագուհին քնած լինել չէ կարող։

— Այդպէս է Մեծափառ Տիկին. ներէ՛ր քո ծառայի միամտութիւնը։

— Միամտութիւնը յանցանք չէ, իմ բարի Մուշեղ, բայց թուլութիւն է։ Իսկ մենք չար ժամանակներում ենք ապրում եւ ամէն մի քայլներս զգուշութեամբ պիտի փոխենք։ Ո՞ր ժամին պիտի գայ Վեհը։

— Պատուիրակը ժամը չորոշեց, այլ յայտնեց միայն, որ պիտի հասնի ժամանել այս գիշեր. եւ խնդրեց, որ ամրոցի դռները բանալու պատրաստ գտնուին։

— Իսկ դու չե՞ս կարողանում նրա գալստեան պատճառը գուշակել։

— Անշուշտ նա գալիս է Թագուհուն այցելելու։

— Բայց ինչո՞ւ գիշերանց։

— Նորին Սրբութիւնը շատ անփառասէր է. նա փախչում է տալիս հանդիսաւոր ընդունելութիւնից եւ ժողովրդական ցոյցերից։

Այս միջոցին կրկին ներս մտաւ սենեկապանը եւ յայտնեց, որ Գոռ իշխանը ցանկանում է ներկայանալ Թագուհուն։

— Թող գայ, ասաց Թագուհին ժպտալով եւ նրա դէմքն ուրախ արտայայտութիւն ստացաւ։

Մարզպետունի իշխանուհին սկսաւ ծիծաղադէմ դէպի դուռը նայել։ Զըւարթ արտայայտութիւն ստացան նաեւ օրիորդ նաժիշտների եւ դղեակի երեսները։ Երեւում էր, որ ներս մըտնողը բոլորին էլ սիրելի մի անձնաւորութիւն էր։

Եւ ահա ներս եկաւ քսանամեայ մի պատանի, բարձրահասակ, գեղեցկադէմ, վառվռուն աչքերով, համակ զըրահազգեստ, ոսկեզարդ սուրը մէջքին, նոյնպիսի բազպաններ ու սրունապաններ հագած, եւ փայլուն սաղաւարտը ձեռին։

Ժպտալով նա մօտեցաւ Թագուհուն եւ համբուրեց նրա ձեռը։ Ապա մօտեցաւ իր մօրը, Մարզպետունի իշխանուհուն, համբուրեց նոյնպէս նրա աջը, եւ կանգնեց բերդակալի կողքին։

— Ամէն անգամ որ քեզ տեսնում եմ, Գոռ, ինձ թւում է թէ՝ կամ պատերազմ ես գնում, կամ ճակատամարտից վերադառնում։ Ինչո՞ւ միշտ զրահազգեստ ես, հարցրեց Թագուհին ժպտադէմ։

— Այդպէս պատուիրել է ինձ իմ հայրը, Մայր Թագուհի։

— Բայց այս ժամի՞ն... փակուած ամրոցո՞ւմ, Թագուհու դղեակի մէ՞ջ... մի՞թէ կարիք կայ։

— Ամէն վայրկեան պատրաստ պիտի լինեմ դիմադրելու։ Ո՞վ գիտէ, գուցէ հէնց այստեղ, դղեակի դահլիճներից մէկում, թաքչող մի ապիրատի հետ պէտք է լինի մենամարտել։

— Օ՛, վտանգաւոր մարդ ես դու, Գոռ իշխան, նկատեց Թագուհին։

— Իմ Թագուհու եւ Թագաւորի թշնամիների համար։

— Որոնց երեւի դու չես ճանաչում։

— Եւ որոնցից երբեք չէի կամենայ տեսնել այս դղեակում։

Մարզպետունի իշխանուհին, որ մայրական խանդով լցուած նայում էր որդուն, նրա վերջին խօսքից հրճուեցաւ. իսկ Թագուհին ուրախ ուրախ ծիծաղեց։

— Բայց գիտե՞ս, սիրելիս, որ այդպիսի մի թշնամի գտնւում է այժմ մեր դղեակում, ասաց Թագուհին կեղծ լրջութեամբ։

— Անո՞ւնը, եռանդով հարցրեց Գոռը։

— Որ թաքնուած ներքին խուցերից մինում, անշուշտ յարմար առիթի է սպասում մեզ վնասելու...

— Բայց ո՞վ է դա, անհամբերութեամբ հարցրեց պատանին։

— Օրիորդ Շահանդուխտը։

Իշխանիկը ժպտաց եւ շառագունեց. բայց Թագուհին ու իշխանուհին ըսկսան ծիծաղել։

— Իսկ այժմ ո՞րտեղից ես գալիս. ուրախ լուր չե՞ս բերել մեզ, հարցրեց կրկին Թագուհին։

— Այո՛, տխուր լուր չէ հաղորդելիքս, պատասխանեց իշխանիկը։ ...հից երկրորդ պատգամաւոր եկաւ, յայտնում է թէ՝ Հայրապետն այս... է գալիս մեր ամրոցը։

— Ե՞ւ պատճա՞ռը։

— Պատճառը չյայտնեց պատգամաւորը՝ որովհետեւ ամրոցի դուռը փակ էր, եւ աշտարակի պատուհանից խօսում նրա հետ։

Թագուհու ուրախ տրամադրութիւնը կրկին խանգարուեց. նա ընկաւ մտածութեան մէջ։ «Արդեօք ի՞նչ ... բորբոքել եւ գուցէ տխրութիւն էր պատահել, որ Կաթողիկոսը գիշերանց գալիս էր Գառնի եւ ի՞նչն էր ստիպում նրան՝ իր ...դրութիւնը թողնելու, մտածում էր Թագուհին ինքն իրեն. արդեօք Ուխտի... տխուր լո՞ւր ասաւ, թէ՞ թշնամու մօտալուտ յարձակման մասին մի... է լսել»...

— Բայց ինչո՞ւ համար ասացիր... տխուր լուր չէ հաղորդելիքդ՝ ... Վեհի գալուստն անհաճոյ է քեզ, ...ցրեց Թագուհին։

— Այո՛, Թագուհի, կարող ... պատասխանեց իշխանիկը։

(Շար.)

բանաստեղծական վայրին «Լիւքսէմ-պուրկին» եզերքը: Շուրջի կանաչութիւնը, Թիւլիներու գեղեցկը, ծաղիկներու բուրումնաւէտութիւնը կ'արբեցնէր զանոնք, ժամերը կը սահէին եւ վերջալոյսի զովութիւնը միայն կ'արթնցնէր զիրենք ընթերցման թմբիրէն:

Գալտիէի դասը, հիմա կ'ըմբռնենք հայ պատանիներու ուսման բուռն տենչը: Անոնց համար հայ մշակոյթը պաշտամունք մըն էր: Կ'ուզէին ...լիլ, հիւծիլ, իսկ Մեծարենցը եւ Դուրեանը կուռքեր էին:

Օսմ. Սահմանադրութեան հռչակումը բաժնեց մեզ: Կանուխէն որբացած Արտաշէսը Պոլիս կ'երթար Պոլսոյ եռուզեռին մէջ Արտաշէս զբաղած է գիրքերով: Տպարաններու մէջ, բոլոր գրաշար կ'աշխատէր, կը շրջէր հայ գրավաճառներու փոշեպատ գիրքերու շուրջ, Թատրոն, խմբագրատուն, գրատուն, ատոնք էին իր յաճախած վայրերը: Ընթերցման տենչը անյագելի էր իր մէջ: Կ'անցնէր Զմիւռնիա. «Դաշինք» եւ «Ալիսատանք» թերթերու խմբագրատան մէջ է, անոնց գեղարուեստական բաժնի աշխատակցութիւնը կը կատարէր իր զուարթամիտ յօդուածներով:

1914ին Փարիզ հասած է: «Եկած էի Սէնի հնաւոր եւ լուսաւոր ափերը՝ զոր դեռ տղայ, վաղուց էի երազած, ...իւղին այգեստաններու եւ հեղեղատներու մօտ Արգէոսի ոտքերուն տակ»:

Թերթ կը ծախէ եւ կ'ապրի, աչագին դժուարութիւններով, միեւնոյն ատեն կը հետեւի Սորպոնի գրականութեան դասընթացքներուն, զուարթախոհ էր եւ ժպտայիր, բայց ունեցած է ներքին տագնապներ եւ ըսած է բանաստեղծութեան մը մէջ.

— «Մարդիկ կը սիրեն ժպիտներէ խաբուիլ, չեն գիտեր քանի գիշերներ անքուն հալեր եմ, ժպտիլ կարենալու համար, չեն գիտեր ինչ երազներ թաղեր եմ կեղծել սորվելու համար, չեն գիտեր ինչ արցունք կայ այդ ժպիտներուն տակ եւ ինչ աւերակ»:

Զինադադարէն ետք կը հիմնէ գրական եւ գեղարուեստական կիսամսեայ «Օշական»ը, միեւնոյն ատեն տպագրիչն է: Երկու տարի շարունակեց առանց յուսահատութեան, մինչեւ որ իր խնայողութիւնը հատաւ.

Հիմնեց «Օշական» մատենադարանը, որուն նպատակն էր պարբերաբար լոյս ընծայել գրչի մշակներու երկերը, որոնք միջոցներէ զրկուած էին, սփռելով կենսագրական - ուսումնասիրութիւն, լուսանկարներ, ձեռագրի նմոյշներ որպէսզի վաղուան հայ քննադատը կարենար նուիրուիլ անաչառ ուսումնասիրութեան. Հրատարակեց յաջորդաբար իր հեղինակած «Գեղօն հայ գրչակին», Մինաս Չերազի Արեւելեան վիպակներ, Ազգային խնդիրներ, կենսագրական միսիոններ եւ Գէչիքթաշլեանի «Սիրոննան»: Շարունակեց բանասիրական աշխատանքներ ալ, լեզուներու պատմութիւնը կ'ընէր. բառերու ծնունդը եւ անոնց ժամանակի ընթացքին կրած փոփոխութիւնները երեւան կը հանէր. գաւառացի տարիքոտ մայրիկներ կը փնտռէր, դրի կ'առնէր անոնց խօսակցութիւնը, գոհ էր երբ կը գտնէր հարազատ հայ բառեր: Ժամանակ մը կ'աշխատակցէր «Ցառաջ»ի եւ կը ներկայացնէր նոր գիրքերը Ֆրանսական գրականութեան, իսկ իր լեզուաբանական ուսումնասիրութիւնները կ'երեւային Պոլսոյ «Նոր Լոյս»ին մէջ: Երեքշաբթի եւ հինգշաբթի օրերը Նուպարեան մատենադարանին մէջ կ'անցընէր ուսումնասիրութիւնով: Ժամանակ մը ծրագրեց երթալ մինչեւ Վենետիկ շարունակելու իր աշխատանքը:

Իր լաւագոյն վիպակը՝ «Հօրաք Կարօն» հրատարակուեցաւ «Le temps»ի մէջ, գնահատուելով թերթին խմբագրական մրցումի յանձնախումբէն: Հոն ծէլքէլէի հայ կեանքը կը պատկերանայ իր հարազատ գիծերով, ժամիկի ծունկին շուրջ հայ մանուկներու հէքեաթի ունկնդրութիւնը, ճաշելու ձեւը, աղօթելու եղանակը, նիստ ու կացը, տեղական բարքերը կը ցոլանան այնտեղ, «Թէեւ տարիները եկան անցան եւ սեւ սեւ ամպեր սահեցան իր հոգիին վրայէն»:

Այս կտորը թարգմանուած է անգլիերէնի եւ պիտի հրատարակուէր անգլիական եւ ամերիկեան թերթերու մէջ: Մտադիր էր երկրորդ բաժինով մը «Հօրաք Կարօն» վէպը շարունակել, որովհետեւ անոր հերոսը եղած էր իմ բանտի ընկերը եւ տուած էր մանրամասնութիւններ անոր մնացեալ կեանքի մասին:

Սկսած էր գրել «Պողոզթայ» անուանով հատոր մը, ուր կուտար հայ տաղաչափութեան պատմութիւնը վէպի ձեւով: Ծանուցուած էր Նիւթով եւ իր հաւաքած տարբերով պիտի տար պատկերը այդ զարհուրելի անցքերուն: Զենք գիտեր մինչեւ ուր հասած է:

«Կռունկ»ի մասին ունի ուսումնասիրութիւն մը, ուր այդ Թռչունին հայ կեանքի եւ անոր առնչութիւններուն հետ ունեցած յարաբերութիւնները երեւան հանած է: Շատ կը սիրէր կռունկը, պանդուխտներու այդ սննման հոգեկիցը:

Կարեւոր գործ մը եւս կը պատրաստէր,— «Հայ առակներուն» ծագումը եւ անոնց յարաբերութիւնը օտար առակներու հետ: Փաստացի տուեալներով երեւան բերած էր Լաֆոնթէնի կրած ազդեցութիւնը Արեւելքի առակներէն: Իր մահէն երկու օր առաջ՝ երբ կ'այցելէինք հիւանդանոց, գրած էր այդ առակներէն մէկը իր անկողնին մէջ: Ցանձնարարուած էր հանդարտ պառկիլ, բայց ան իբրեւ պատասխան իր ունեցած հաճոյքը կը բացատրէր:

Հոս փակագծի մէջ պարտք ունինք մեր գնահատական խօսքը ընելու իր ազնիւ տիկնոջ: 1923ին «Լիւքսէմպուրկ»ի պարտէզին մէջ կը քալէին անոնք, Արտաշէսը եւ ժանը: Կը հանդիպինք իրարու: Կը դադրեցնեն իրենց տաք խօսակցութիւնը: Կը վիճաբանէին գրական հարցի մը շուրջ: Արտաշէս ներկայացուց իր ապագայ կեանքի ընկերը: Զայն ճանչցած էր Սորպոնի գրասեղաններուն վրայ: «Հայ գրականութիւնը շատ կը սիրէ» ըսաւ գոհունակութեամբ:

Տիկինը անոր նեցուկը եւ գործակիցը եղաւ: Արտաշէս ազատ էր գրական աշխատանքներ կատարելու, գրադարանէ գրադարան նիւթեր փնտռելու: Իբրեւ Vendome-ի լիսէի տնօրինուհի սարքած է դասախօսութիւն մը հայ երգը ճանչցնելու տեղական համայնքին, հրաւիրելով նաեւ պետական անձնաւորութիւններ եւ Փարիզէն ալ կանչելով հայ լաւագոյն երգիչներ: Հայ գաւառը, հայ համայնքը, հայ գրականութիւնը բարձր պահելու ճիգեր ըրած է, միշտ կանգնելով Արտաշէսի կողքին:

Արտաշէս պիտի սկսէր իր տարիներու աշխատանքին արդիւնքը տալ իր գործերը լրացնելով եւ ահա կը բաժնուի յանկարծ. Տիկինը փափաք յայտնած էր որ յուղարկաւորութիւնը ըլլայ գերազանցօրէն հայկական, աղաչեց եկեղեցւոյ վարչութեան, որպէսզի «Կռունկ»ը երգուի, իր սիրական Արտաշէսին սիրած երգով լրանայ արարողութիւնը: Մեր տարաբախտ հագիները արցունքներով լեցուեցան այդ պահուն:

«Կռունկ» Արտաշէսը հեռացաւ մեզմէ իր աշխարհէն խապրիկ մը չառած.

Ս. ԳԱՐԱԿԷՕԶԵԱՆ

*** «Թան» (28 յունուար) եւս հաղորդելով Արտաշէս Ցովհաննէսեանի մահը, կ'աւելցնէ թէ Ցովհաննէսեան հրատարակած է Մինաս Չերազի գործերը, եղած է թղթակից՝ Պոլսոյ հայերէն թերթերուն, գրած հայերէն եւ թուրքերէն լեզուներու յարաբերութեանց ուսումնասիրութեամբ՝ տալով նոր եւ յանդուգն տեսակէտներ, պրպտումներ կատարած մասնաւորապէս հայկական ժողովրդական գոյյներու եւ երգերու մասին, պատրաստած նաեւ ամբողջական գրացուցակ մը այդ մասին, սկսելով հայկական տպագրութեան ծագումէն (1512) մինչեւ մեր օրերը:

Այս առթիւ «Թան» կը յիշեցնէ որ իր սիւնակներուն մէջ հրատարակած է Արտաշէս Ցովհաննէսեանի «Հօրաք Կարօ» պատմուածքը:

*** Տարաբախտ երիտասարդին յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ կիրակի օր, Փարիզի Հայոց եկեղեցին, ուր կը նշմարուէին նաեւ Ֆրանսացիներ: Այս առթիւ դամբանականներ խօսեցան Տիրան վարդապետ, ընկեր Ս. Գարակէօզեան եւ ընկեր Հր. Սամուէլ (այս վերջինը ֆրանսերէն): Հանգուցեալին մարմինը երկուշաբթի օր դիակիզարան փոխադրուելով, այրուեցաւ եւ աճիւնը զետեղուեցաւ սափորի մը մէջ:

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՋՈՀ ՄԸ ԵՒՍ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Ոչ եւս է ընկեր Բարսեղ Հայրապետեանը.

Ծնած է Մշոյ Վարդով գաւառը: Հազիւ 7—8 տարեկան վրայ կը հասնի 1915ի ահաւոր եղեռնը: Ինչպէս բոլորը, տարաբախտ ընկերն ալ կը կորսնցնէ իր բոլոր պարագաները, միակ ննջեցեալ ունենալով իր Անդրանիկ եղբայրը, որ կը պատմէ.

— Երբ Մշոյ գաւառը ամէն ինչով հրոյ ճարակ եղաւ, ես ալ չեմ գիտեր թէ ինչպէս Բարսեղը առած լեռները ինկայ: Ամէն կողմ հուր ու կրակ, առանց որոշ ուղղութիւն մը ունենալու, ցորեկները պահուըտելով, գիշերները կը քալէինք, ո՞ւր, Աստուած միայն գիտէր: Բարսեղ յոգնած էր, որովհետեւ դժուարաւ կը փոխէր քայլերը: Ես ալ քալելու կարողութիւն չունէի, բայց եւ այնպէս ուզեցի քիչ մը շալկել զայն: Բարսեղը փոխանակ շալակս գալու, ըսաւ— «Աղէր, ես անօթի եմ, քիչ մը հաց տուր, ես կը քալեմ»: Հա՞ց: Ո՞ւրկէ տայի հաց:

Առանց գիտնալու թէ ուր կ'երթան, օրին մէկը իրենք զիրենք կը գտնեն Խարբերդի մէջ: Ընկեր Անդրանիկը որ հազիւ պատանեկան տարիքը մտած էր, ստիպուած էր ապրեցնել նաեւ 7 տարեկան Բարսեղը:

Զինադադարին ընկեր Բարսեղն ալ կը դրուի Խարբերդի որբանոցը: Հազիւ 10—11 տարեկան, իր ուշիմութեամբ բոլոր դասատուներուն սիրելին կը դառնայ եւ իրեն կը վստահին իր հասակակիցներու վրայ հսկելու պարտականութիւնը:

Խարբերդի որբանոցը կը տեղափոխուի Պոլիս: Հոս եւս ընկեր Բարսեղ ուշադրութիւն կը գրաւէ եւ դարձեալ իրեն կը յանձնեն հսկելու դերը: Վերջին արտագաղթին Պոլիսէն կ'անցնի Յունաստան եւ երբ իր հասակակիցները կը սկսին ցրուիլ Ցոյներու մօտ, ընկեր Բարսեղին կը վիճակուի Գավալայի շրջանը:

Երկու տարի չարաչար աշխատելէ վերջ, կ'անցնի Ֆրանսա միանալու համար Ամերիկայի ազգականներուն, բայց չի յաջողիր ու կը մնայ Մարսէյլ:

Ես ընկերը ճանչցայ 1928ին, տաքարիւն էր, համակ զոհողութիւն էր եւ պայքար: Մարսէյլի կուսակցական թէ ազգային գործերու մէջ միշտ իր մասնակցութիւնը բերած էր: Իր ութ երկար ամսուան հիւանդութեան ընթացքին տուած այցելութիւններուս վերջինը անմոռանալի պիտի մնայ: Անողոք մահէն հազիւ 48 ժամ առաջ նստած էր իր մահիճին վրայ ու կը զգուշացնէի որ շատ չխօսի:— Լաւ, շատ պիտի չխօսիմ, միայն քանի մը հարցումներ պիտի տամ որոնց պէտք է պատասխանես: Համաձայնեցայ եւ ինչ հարցումներ.— Դպրոց, ազգային, կուսակցական, քաղաքական կեանք եւ մանաւանդ Հայաստան: Պատասխաններ միշտ վարդագոյն կողմերով: Ինչքան ուրախացաւ...

Երբ կը բաժնուէի, ըսաւ.— Ընկեր Արամ, ութ ամիսէ ի վեր կը պայքարիմ, բայց ասկէ վերջ Դաշնակցականի պայքար պիտի մղեմ, որպէսզի կարենամ յաղթել:

Այո, սիրելի Բարսեղ, ութ ամիս, Դաշնակցականի յամառ պայքարը մղեցիր, բայց ի վերջոյ անողոք ճակատագիրը զգետնեց քեզ ու վերջին վայրկեաններուդ քու տարաբախտ այրի քոյր Եղսաբեթին կրկնած ես թէ «մինչեւ վերջ իմ տուրքերս պիտի տաս եւ իմ անունը Դաշնակցութեան տետրակէն պէտք չէ սրբուի»:

Հողը թեթեւ գայ վրադ, սիրելի Բարսեղ:

Արամ Արմազան

Խ. Միութեան նոր հնգամեայ ծրագիրը

ՆՈՐ ԳՈՐԾԱՐԱՆՆԵՐԸ՝ ՈՒՐԱԼԷՆ ԱՆԴԻՆ

Խորհրդային կառավարութիւնը նոր հրատարակեց երրորդ հնգամեայ ծրագիրը, որ կ'ընդգրկէ 1938 յունուար 1 — 1942 դեկտեմբեր 31ի շրջանը: Այս ծրագրի հրատարակումը ուշացաւ 13 ամիս, քաղաքական վերակազմութեան պատճառով:

Նոր ծրագիրը կը տրամադրէ, որ ճարտարարուեստը իր արտադրութիւնը աճեցնէ տարեկան 13,5 առ հարիւր այնպէս որ 1942ին աճումը պէտք է հասնի 88 առ հարիւրի:

Այս հնգամեայ ծրագիրը նուիրուած է ոչ այնքան ժողովուրդին պէտք եղած ապրանքները արտադրելու, այլ աւելի շատ Խ. Միութիւնը ինքնաբաւ դարձնելու ծանր արդիւնաբերութեան, ինչպէս նաեւ պատերազմական պիտոյքները հասցնելու տեսակէտներէ:

Այսպէս՝ մեքենայի արդիւնաբերութիւնը, որ երկրորդ հնգամեայ ծրագրին մէջ 15,2 առ հարիւր պիտի աւելնար, այս ծրագրով ալ պէտք է տարեկան 11 առ հարիւր աճում ցոյց տայ:

Երկրորդ կարեւոր տեղը կը բռնէ քիմիական նիւթերու արդիւնաբերութիւնը: «Երրորդ հնգամեայ ծրագիրը քիմիական ճարտարարուեստի ծրագիրն է» աւելցնէ: Մասնաւոր ուշադրութիւն պիտի դարձուի երկաթի, փոխադրական միջոցներու, նաւաշինութեան, երկաթուղիներու եւ նման արդիւնաբերութեանց:

Ելեկտրական ճարտարարուեստը պէտք է կրկնապատկուի: Իսկ քարածուխի եւ քարիւղի արդիւնաբերութիւնը ոչ միայն պէտք է որ գոյութիւն ունեցող պահանջը գոհացնէ, այլ նաեւ պահեստ պէտք է ստեղծէ: Նոր ծրագրով կը ստեղծուին նաեւ ուտեստի եւ այլ կենսական պիտոյքներու պահեստներ, ինչ որ ցոյց կու տայ, թէ երրորդ հնգամեայ ծրագրին տէրն տուող ոգին հաւանական պատերազմի վախն է:

Այս ոգիով ալ՝ հրահանգ տրուած է որ եւրոպական Ռուսիոյ մէջ գործարաններու թիւը սահմանափակուի, իսկ նոր գործարանները կառուցուին արեւելքի մէջ, Վոլկայէն անդին, Ուրալէն անդին, այսինքն՝ օդանաւերու ռմբակոծման տարողութեան սահմաններէն հեռու:

Երրորդ հնգամեայ ծրագրի նախագծած գործարաններու երկու երրորդը պիտի կառուցուին Ուրալէն անդին, խորհրդային հեռաւոր Արեւելքի մէջ: Ասիկա նշան է թէ Ռուսիա ներկայիս շատ չի վախնար Ճափոնի օդատորմիղէն, որ տկար է:

Պաշտօնական շրջանակներ, հնգամեայ ծրագիրը հրապարակելու առթիւ, կ'ընդունին թէ ճարտարարուեստի մէջ ձախողանքներու ենթարկուած են, բայց ատոնք կը վերագրեն «թրոցքիական դաւադիրներու վնասարարութեանց»:

Կ'ընդունին նոյնպէս որ Խ. Միութիւնը այժմ ալ շատ ետ կը մնայ Անգլիայէն, Ֆրանսայէն, Գերմանիայէն եւ Մ. Նահանգներէն օճառի եւ հագուստի արտադրութեան, ինչպէս նաեւ ելեկտրական ուժի եւ ծանր արդիւնաբերութեան մէջ: Ներքին մաքրագործումները լրացած ըլլալով՝ այժմ Խ. Միութիւնը դարձեալ նշանաբան ընտրած է «Թերակատարումները լրացնել» ու գերազանցել արեւմտեան աշխարհը:

Այս ծրագրին յատկանշական գծերէն մէկն ալ այն է, որ այլեւս չկայ հսկայական ելեկտրական կայաններ, մետաղագործական հսկայ գործարաններ եւն. կառուցանելու նախկին տենդը, ինչ որ յոյս կը ներշնչէ թէ այս ծրագիրը թերեւս յաջողի:

ԳԱԼՔԱՆԵԱՆ ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹԵԱՆ խորհրդաժողովը պիտի գումարուի Պուքրէշի մէջ, փետրուար 16ին: Պիտի մասնակցին Ռումանիոյ, Եուկոսլաւիոյ, Թուրքիոյ եւ Ցունաստանի ներկայացուցիչները: Ռումանիոյ արտաքին նախարար Գ. Գաֆէնքու Պելկրատ գնաց: Այս այցելութեան մեծ կարեւորութիւն կ'ընծայուի քաղաքական շրջանակներու մէջ:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՍԱՍՈՒՆՑԻ ԴԱՒԻԹ

«Իզվեստիա» կը գրէ (27 յունուար).

— Սասունցի Դաւիթի հազարամեակի տօնակատարութեան օրը Երեւանի մէջ պիտի բացուի ցուցահանդէս մը՝ նուիրուած այդ փառայեղ դիւցազնավէպին:

Ցուցահանդէսը պիտի ունենայ հինգ բաժին.— Առաջինին մէջ նկարներով եւ գծագրութիւններով պիտի բացատրուի հայ ժողովուրդին պայքարը օտար աշխարհակալներու դէմ: Երկրորդին մէջ պիտի ցուցադրուին նկարազարդումներու օրինակներ եւ ձեռագիրներ բուն գրուածքէն «Սասունցի Դաւիթին» վերաբերեալ: Երրորդ բաժինը պիտի պատկերացնէ հայ ժողովուրդի տնտեսական եւ քաղաքական կեանքը դիւցազնավէպի դարուն: Չորրորդ եւ հինգերորդ բաժիններով գաղափար պիտի տրուի «Սասունցի Դաւիթի» ժամանակաշրջանի մշակոյթի եւ կենցաղի, ինչպէս նաեւ վէպի տպագրութեան ու տարբեր փոփոխակներու մասին:

ՄԱՆՐ ԼՈՒՐԵՐ

Հայաստանի համալսարանի ուսուցչապետ Յակոբ Մանանդեան ընտրուած է Համախորհրդային Գիտութեանց ճեմարանի անդամ: Ըստ «Իզվեստիայի» Մանանդեան Հայաստանի հին եւ միջնադարեան պատմութեան ամենահեղինակաւոր ուսումնասիրողն է:

*** Նոյն ճեմարանի թղթակից-անդամ են ընտրուած Վ. Համբարձումեան, աստղաբաշխ, Ա. Ալիխանեան, բնագէտ, հռչակաւոր՝ հիւլէն քայքայելու նշանակալից փորձերով, Է. Հասրաթեան եւ Խ. Կոշտոյեան, կենսաբանութեան մասնագէտներ:

*** Համառուսական գեղարուեստից ճեմարանի (Լենինկրատ) զարդանկարչութեան ճիւղն աւարտողներու մէջ չորս առաջին մրցանակով աւարտողներէն երկուքը Հայ են, Ի. Գալիկեան «Անուշ» օփերայի եւ Վ. Այվազեան՝ Շէյքսփիրի «Ուինզըրի չարաճճիները» թատերգութեան համար ներկայացուցած բեմական զարդարանքներով:

ԵՐԳԱՀԱՆԴԷՍ

ՊԵՐԼԻՆ.— Կիրակի, 22 յունուար ծանօթ երգիչ - դերասաններ Տէր եւ Տիկին Հայկ - Արծիւ Շուբըրթ սրահին մէջ ներկայացուցին հայկական նոր օփէրէթ մը՝ «Կնոջ պատուհասը»: Փոքրիկ այս կտորը հեղինակութիւն է. աշխարհի ամէնէն հին եւ ամէնէն նոր նիւթով: Ադամի եւ Եւայի պատմութիւնը: Խաղարկութիւնը լաւ էր. բայց յայտնութիւն մը եղաւ նաեւ մեր երիտասարդներէն ճարտարագէտ Գ. Մալայեանը, իբրեւ դերասան, իր հրարի մարդու դերով:

Ասիկա մէկ մասն էր միայն ամբողջ երգահանդէսին որ համեմուած էր շատ մը հայերէն երգերով՝ Կոմիտասեան թէ աւելի թեթեւ եւ ուրախ: Գ. Արծիւ ինքն ալ ըրած է որոշ դասաւորում ծանօթ մօթիվներու, կազմած է տեսակ մը ծաղկաքաղ, որ հաճոյքով կը լսուի լայն հասարակութեան կողմէ:

Շատ մը երգերու կարգին յիշենք, Ալագեազ, Կուժը առայ, Քէլէ քէլէ, Պաղ աղբիւր, Հաքըրբաճ, Լօրիկ եւն. որոնք ջերմ ծափերով ընդունուեցան:

Իր հեղինակութիւններէն «Մի լար» երգեց Տիկին Արծիւ եւ կրկնութեան արժանացաւ, նոյնպէս «Մոռանալ» Վ. Տէրեանի բանաստեղծութիւններէն երգեց նոյնինքն երաժշտութեան հեղինակը Գ. Արծիւ:

Դաշնակի ընկերակցութիւնը յաջողապէս կը կատարէր Գ. Զաւէն Խաչատրեան, երգիչներուն հետ: Կը դաւինք միաժամանակ մեր Հայ Եր. Միութիւնը որ սառնած էր կազմակերպութիւնը, եւ հանդէսին հովանաւորը գաղութիս առատաձեռն հայրենակիցներէն Գ. Թագւոր Պագրճեան:

Ց.

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ անգլիական նոր դեսպանը, Սըր Ուիլեըմ Սիտս իր յանձնարարագրերը ներկայացնելու առթիւ խորհրդային կառավարութեան, ըսաւ թէ բրիտանական կառավարութիւնը կը բաղձայ Խ. Միութեան հետ բանակցիլ միջազգային բոլոր հրատապ հարցերու շուրջ եւ գործակցիլ՝ աշխարհի խաղաղութիւնը պահպանելու համար:

ԱՆԳԼԻՈՅ ելմտական նախարարը յայտարարեց թէ օդանաւային յարձակումներու առթիւ վիրաւորուած կամ մեռած բնակիչներն ալ հատուցում պիտի ստանան, ինչպէս պատերազմի դաշտին վրայ վիրաւորուած զինուորները:

ԷՆՎԷՐ ՓԱՇԱՅԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ԳԱՂՏՆԻՔԸ

«ՄԵՆՔ ԴԻՒԱՆԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ ՉԵՆՔ ՈՒԶԵՐ» ԸՍԱԾ ԷՐ ԶԻՆՈՎԻԵՎ

Էնվէր փաշա նորէն խնդալով ըսաւ.

— Ուրիշ կերպ չէր կրնար ըլլալ: Պոլշեւիկներուն ի'նչ ըլլալը յայտնի է: Անոնք բնականաբար կ'ուզէին նոր տէրութիւն մը հիմնել Ցարերու տիրած երկիրներուն մէջ ու տիրապետող հանդիսանալ հոն: Ասոր համար ալ աղուոր խօսքերու պէտք կայ: Բայց խօսքը եւ գործը իրարմէ կը տարբերին: Ես չեմ գիտեր պոլշեւիկներուն ըրած գործերը ասկէ առաջ: Սակայն, դեռ ականջիս մէջ կ'արձագանգէ Զինովիէվի արտասանած խօսքը Պաքուի մէջ: Հոն, Պուխարայի եւ Թուրքեստանի միւս պատուիրակները խօսք առնելուն պէս, Զինովիէվ գոչեց. «Մենք դիւանագիտութիւն չենք ուզեր հոս: Այո՛, դիւանագիտութիւն չենք ուզեր»:

— Առաջին անգամն է որ կը լսեմ բոլշեւիկներուն այս խօսքը, ըսաւ Շան Սուլթան:

Պահ մը տիրող լռութենէն յետոյ, Էնվէր փաշա դառն ձայնով մը յարեց.

— Սովիէթները եւ անոնց գլուխը գտնուող մարդիկ այլեւս չեն կրնար Թուրքիստանի հետ խաղալ եւ ուզածնին ընել հոն: Մենք ալ դիւանագիտութիւն պիտի չընենք անոնց պէս: Սակայն, երկաթէ բռունցքներով պիտի պատասխանենք անոնց: Այսպէս մաքրագործումը պիտի աւարտի Թիւրքեստանի մէջ:

Քանի մը վայրկեան յետոյ Շան Սուլթան ըսաւ.

— Քանի մը Ռուսեր մնացած են այս կողմերը: Սոուդիւ, Ալի Րիզա պէյի ուժերը անոնց տուին պէտք եղած պատասխանը: Ռուսերէն հոս մնացողներուն ալ պէտք է իմացնել որ այլեւս չեն կրնար այստեղ ապրիլ:

Էնվէր փաշա մտիկ ըրած ատեն կը յիշէր Թուրքեստանի անկախութեան հերոսները. Բայց ատոնք ցրուած էին, ու կարելի չէր եղած մէջերնին միութիւն մը հաստատել: Եթէ բոլորն ալ Շան Սուլթանի պէս Էնվէր փաշայի վրայ վստահութիւն ունենային, միութեան գործը պիտի դիւրանար:

Շան Սուլթան յայտնեց թէ իր ուժերը 2000 Տաճիկներէ կը բաղկանային: Բնիկ ըլլալնուն, ատոնք առցարէզ կը կարդային Ռուսերուն:

Էնվէր փաշա գիտէր թէ ամէնէն կարճ ճամբով յառաջխաղացում ընելու էր: Սակայն, չէր ուզեր բաւական զօրաւոր խումբի մը տէր եղող Իպրահիմ պէյը ձեռքէ հանել: Ասոր համար ալ հրաման մը բերել տալու էր Աֆղանիստան ապաստանած Պուխարայի էմիր Ալիմ Խանէն: Այդ բանը յաջողցնելու համար, պէտք էր տեսակցիլ էմիրին հետ: Էնվէր փաշա չէր կրնար էմիրին քով երթալ: Ուստի որոշեց իր Թիկնապահ Մուհիտտին պէյը անոր քով ղրկել: Եթէ կարելի ըլլար, Մուհիտտին պէյ Քապուլ պիտի երթար, աֆղան կառավարութեան հետ շփման մէջ մտնելու համար:

Մուհիտտին պէյ ուղեկցուած էր Տէօշէմպէէն անցնիլ: Հոն Ալի Րիզա պէյի, Օսման Հօճայի եւ Հաճի Սամիի հետ տեսակցելով՝ Էնվէր փաշայի պիտի ղրկէր Ռուսերէն առնուած 250 զէնքերը: Որովհետեւ Շան Սուլթան կ'ըսէր թէ զինուոր ունէր, բայց զէնքէ զրկուած էր: Արդարեւ, զէնքի եւ ռազմամթերքի նեղութիւն կար, ինչ որ դիւրին չէր ապահովել:

Ասոր համար Անգլիացիներուն հետ շփման մէջ մտնելու էր: Այդ բանն ալ կարելի էր ընել Աֆղանիստանի ճամբով:

Թիկնապահ Մուհիտտին պէյ Ֆէրկանա հանդիպելով Համտամ եւ Աղէզ պէյերուն հետ պիտի տեսակցէր: Նախապէս Խալիլ պէյ այդ տեղերը պարտելով Էնվէր փաշայի ի նպաստ փրոփականտ ըրած էր: Հետեւաբար, այդ շրջանակն ալ պատրաստուած էր Էնվէր փաշայի համար:

Խիվէի կողմերը գացած Պամաճանիներն ալ այնտեղի ժողովուրդը Ռուսներուն դէմ գրգռած էին: Այսպէս, ամբողջ Պուխարա եւ Խիվէ ըմբոստացումի պատրաստ կացութեան մէջ կը գտնուէին: Ամէնքն ալ կ'ուզէին ազատութիւն ձեռք բերել:

Այդ միջոցին, Տէօշէմպէ հասած մարդ մը Շան Սուլթանի յանձնեց թուղթերու տրցակ մը: Այդ թուղթերը ռուս օդանաւորդներու կողմէ վար ձգուած էին Թուրքեստանի եւ Պուխարայի մէջ: Էնվէր փաշայի անձնարկած շատ մը պարբերութիւններ կային այդ թուղթերուն մէջ: Սակայն, Էնվէր փաշա զգուշական միջոցներ ձեռք առած էր նախապէս: Գիտնալով որ ժողովուրդը մոլեռանդ էր, օրը հինգ անգամ նամազ կ'ընէր, ու Աստուծոյ անունը բերնէն վար չէր ձգեր խօսած ու գործ մը ըրած ատեն:

Ռուսական օդանաւերէն նետուած թուղթերը կարդացողները կը ծիծաղէին, որովհետեւ անոնց մէջ ըսուած էր. «Կը տեսնենք որ հեռաւոր երկիրներէ եկած մարդ մը կը խոշտանգէ մեր երկիրը: Մերն է այս հայրենիքը: Մեր մէջէն ելլելիք հերոս մը պիտի կառավարէ մեզ, մեր մահու եւ կենաց պայքարին մէջ, եւ ոչ թէ անկրօն մարդ մը, որ ուրիշ երկրի մէջ աշխատած եւ զայն կործանած է»:

(25)

(Շար.)

Վերջին լուրերու համաձայն, մինչեւ հիմա Ֆրանսա ընդունուած եւ զանազան վայրերու մէջ տեղաւորուած են 45,000 փախստականներ: Կառավարութիւնը ոչ միայն ասոնց ապրուստը կը հոգայ, այլ եւ ուտեստ կը ղրկէ Սպանիա, ճամբան մնացած փախստականներուն:

Ներքին նախարարը, որ Փարիզ վերադարձած է արդէն, հետեւեալ յայտարարութիւններն ըրաւ մամուլին

—«Մտիպուած ենք խորհիլ թէ՛ մարդասիրութեան թէ՛ ապահովութեան մասին: Բացի կիներէն եւ մանուկներէն, հոգ տարուած է նաեւ վիրաւորներուն: Անշուշտ արտասահմանը միայն Ֆրանսայի վրայ պիտի չձգէ այս հոգը: Առողջապահական տեսակէտով ալ ձեռք առնուած են անհրաժեշտ միջոցները: Առողջապահական նախարարը հրամայած է պատուաստներ եւ չինուկներ պատրաստել: Ղրկուած են նաեւ բժիշկներ եւ քննիչներ: Կեդրոնացնելի դէպքեր պատահած ըլլալով, նաւահանգստային տախտակներ կոչ մը ուղղեց բոլոր քաղաքապետներուն, որպէսզի անմիջապէս պատուաստեն մանուկներն ու գաղթականները»:

*** Վերջին լուրերու համաձայն, Զօր. Ֆրանքօ գրաւած է հաղորդակցութեանց գլխաւոր կեդրոն մը, Վիչ, 45 քիլոմեթր հեռու Պարսելոնայէն (դէպի հիւսիս): Յառաջխաղացութիւնը կը շարունակուի ծովափին ի վեր: Պարսելոնայի մէջ պատրաստութիւններ կը տեսնուին հաւաքելու բոլոր ռազմանիւթերը, ընդհանուր յարձակողական մը սարքելու համար Մատրիտի դէմ:

Զինուորագրութեան նոր օրէնք

— oo —

Ինչպէս հաղորդած էինք երէկ, երեսփ. ժողովը քուէարկեց երկամեայ զինուորութեան օրէնքը: Միեւնոյն ատեն քուէարկուեցաւ երկրորդ օրէնք մը որով կառավարութիւնը կրնայ պահեստիները զէնքի տակ կանչել իր յարմար դատած ժամանակ:

Մինչեւ հիմա Ֆրանսացիներէն կը պահանջուէր, իրենց զինուորական ծառայութիւնը լրացնելէ ետք, յաւելուածաբար կատարել հետեւեալ մարզանքի շրջանները (փէրիօտ).—

Ծառայութիւնը լրացնելէ անմիջապէս ետքի երկու տարուան ընթացքին՝ երեք շաբաթ:

Յաջորդ 16 տարիներուն՝ երկու մարզանքի շրջան, մին 3 շաբաթ եւ միւսը 2-3 շաբաթ:

Վերջապէս՝ մանուոր մարզանք՝ մէկ շաբաթ: Ընդամէնը 10 շաբաթի մարզանք:

Անպատմելի տագնապին պարզուեցաւ որ այս դրութիւնը շատ խիստ է: Նոր օրինագծով՝ կառավարութիւնը իրաւունք պիտի ունենայ տագնապի ատեն ստուարաթիւ պահեստիներ զէնքի տակ կանչելու մէկ անգամէն: Անոնք պիտի ծառայեն մէկ օրէն մինչեւ երեք շաբաթ, ըստ կառավարութեան հայեցողութեան:

Ինչպէս կը շեշտէր տեղեկագիրը, երկամեայ զինուորութեան վերահաստատման գլխաւոր պատճառն է Պերլին-Հռոմ առանցքին վտանգը: Օրինակ՝ Իտալիոյ զինուորական ուժը կը բաղկանայ հետեւակազօրքի 38 զօրաբաժիններէ, ինչ որ քանակով հաւասար է, եթէ ոչ գերազանց, Ֆրանսականին: Ֆրանսայի գործօն բանակին վիճակը եւս բարւոքած է այժմ: Երկու տարի առաջ Ֆրանսայի մայր ցամաքի հետեւակազօրքի թիւն էր 340,000, իսկ այսօր 450,000 է՝ բաժնուած 28 զօրաբաժիններու մէջ: Ֆրանսայի միւս ուժերը եւս աճած են եւ ստեղծուած են նոր մեքենաշարժ գօրագունդեր:

Երրորդ օրինագիծ մը, որ նոյնպէս անցաւ ձեռամբարձ քուէարկութեամբ եւ միաձայնութեամբ, կը տրամադրէ որ ստեղծուի արհեստագիտական դասընթացք մը՝ պարտաւորիչ՝ պահեստի սպաներուն համար:

— oo —

ՃԱՆԱՉԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ արտաքին նախարարութեան արեւելեան բաժնին պետը, Հէր Շրոր, որ Մոսկուա պիտի երթար առեւտրական բանակցութիւններ վարելու համար, այլեւս պիտի չմեկնի: Հէր Շրոր Վարշաւա գնաց եւ անկէ պիտի անցնէր Մոսկուա, բայց վերջին պահուն կարգադրուեցաւ որ ետ վերադառնայ: Կը կարծուի թէ ասոր պատճառը այն է որ ներկայ կացութեան մէջ խիստ դժուար է գերմանա-խորհրդային մերձեցում մը յառաջ բերել:

ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ մէջ խլրտումները եւ ահաբեկչական գործողութիւնները փոխանակ նուազելու սաստկացած են՝ Լոնտոնի խորհրդաժողովին պատրաստութենէն ի վեր: Այդ օրէն ասդին սպաննուած են 110 եւ վիրաւորուած 112 հոգի, մէկ ամսուան ընթացքին:

ԱՆԳԼԻՈՅ ԴԱՀԼԻՃԸ երկու անգամ նիստ գումարեց անցած օր, քննելու համար հրատապ խնդիրներ: Ժողովէն վերջը վարչապետը այցելեց Թագաւորին, զեկուցում տալու համար: Նախարարական խորհուրդը երէկ առտու ալ գումարուեցաւ, քննելու համար միջազգային կացութիւնը, մանաւանդ որ ընդդիմադիրները լայն լուսաբանութիւններ կը պահանջեն Գերմանիոյ գաղթային պահանջներու, սպառազինութեանց եւ սպանիական հարցի մասին:

ՌՈՒՄԱՆԻՈՅ դահլիճը հրաժարեցաւ, բայց պատրիարք-վարչապետը անմիջապէս վերակազմեց, հինգ նոր նախարարներ առնելով:

ՄՈՍԿՈՒԱՅԷՆ կը հեռագրեն թէ կարեւոր փոփոխութիւններ կատարուած են բանակին հրամանատարութեան մէջ: Մարաջախտ Բուտիէննի եւ հրամանատար Կուլիկ նշանակուած են փոխ-գործավար պաշտպանողական գործավարութեան: Յաջորդներ նշանակուած են մարաջախտ Եգորովի եւ Զօր. Ֆեդկոյի տեղ, որոնց մասին լուր չկայ երկար ատենէ ի վեր: Գաւտոնանկ եղած է Լէ-նինկրատի շրջանին զինուորական հրամանատարը եւն.: — Մոլոթով զեկուցում մը կարդալով, ըսաւ թէ 11,000 քիլոմեթր նոր երկաթուղի պիտի շինուի, թէ քարիւղի նոր կեդրոն մը պիտի հաստատուի Ուրալի եւ Վոլկայի միջեւ եւն.:

ՖԱՇԻՍՏ ԿԱՆ գերագոյն խորհուրդին գումարման առթիւ, Մուսոլինի քաղաքական ճառ մը պիտի խօսի շաբաթ օր: Իտալական թերթերը նորէն կը յիշեցնեն թէ իտալա-ֆրանսական յարաբերութիւնները կրնան բարւոքիլ միայն այն ատեն «երբ փակուին ներկայ հաշիւները»: (Կ'ակնարկէ սպանիական հարցին):

ՀՐՁԻԳ ՌՌՈՒՄԲԵՐ (իրական) արձակուեցան անցի օր Փորթ ու Վէրտայի շրջանին մէջ, փորձելու համար քաղաքացիներու պաշտպանութեան միջոցները: Ռումբերը 3000 աստիճան տաքութիւն ունէին: Հրշէջները անմիջապէս գործի ձեռնարկեցին եւ կրակը մարեցին աւազով եւ ջուրով: Արդիւնքը գոհացուցիչ կը համարուի: Փորձերը սկսան գիշերուան ժամը 9ին եւ վերջացան 10ին:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԴԱՀԻՃԸ, Տէպլէր, երէկ յանկարծամահ եղաւ Փորթ Սէն Քլուի մեթրոյին մէջ: 75 տարեկան էր եւ այս շարաշուք պաշտօնը կը կատարէր 1899էն ի վեր, յաջորդելով իր հօրը:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՓԱՐԻԶԻ «Նոր Սերունդ»ի կոմիտէն դասախօսական Ընդհ. Ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի բոլոր ընկերները 3 Փետր., Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին 6 Գվրոիւ տ'իթա ի սրճարանին վերնայարկը: Նիւթ՝ Միտքերու փոխանակութիւն Ընկ. Իշխանեանի դասախօսութեան շուրջ:

Գաւառ

ԼԻՈՆԻ Շրջ. կոմիտէն Ընդհ. Ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր խումբերու ընկերները, 3 Փետր., Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, 181 Քուռ Լաֆայէթ, «Զարդարեան» գրադարանին մէջ, կարեւոր օրակարգ:

ՄՈՒԱԼԻԶԻԻ (Մարսէյլ) «Վարանդեան» խումբի Ընդհ. Ժողովը 4 Փետրուար, Շաբաթ երեկոյ ժամը ճիշդ 9ին, ընկեր Արապեաններու բնակարանը: Կարեւոր օրակարգ, Պարտաւորիչ ներկայութիւն

ՆԷՕՎԻԼԻ (Լիոն) «Երկաթ» խումբի Ժողովը՝ 4 Փետր., Շաբաթ երեկոյ ժամը 6ին, ծանօթ հաւաքատեղին: Ներկայ կ'ըլլայ Լիոնի Շրջ. Կոմիտէի ներկայացուցիչը:

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 18Ը ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ 19 ՓԵՏՐ., ԿԻՐԱԿԻ ԵՐԵԿՈՅ ԺԱՄԸ 8 30ԻՆ ՍՈՍԻԷԹԷ ՍԱՎԱՆԹԻ ՄԵԾ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ:

Հրապարակային դասախօսութիւն

ՍԱՐՍԷԼԻ «ՎԱՐԴԱՆ» ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

5 Փետրուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին Սալ Կոլմանի մէջ, Առնուվիլ լէ Կոնէս: Կայարանին դիմաց:

Կը խօսի Ընկ. Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

ԱՆԻԷՌ-ԳՈՒԱՔՈԼՈՆԳԻ ԱՐԱՄ ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

5 Փետրուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3.30ին

Անիէռի Քաղաքապետարանի շքեղ սրահին մէջ

Ղեկավարութեամբ ՄԻՇԱ ԱԶՆԱՒՈՐԵԱՆԻ եւ մասնակցութեամբ Ա. ԳՄԲԷԹԵԱՆԻ, Գ. ՏԷՐՎԻՇԵԱՆԻ եւ կարող ուժերու:

Կը ներկայացուի «ԱՇՈՒՂ ՂԱՐԻԲ»,

Արեւելեան երաժշտութիւն՝ ղեկավարութեամբ Թաթոս ԱԲԳԱՐԻ.

Հարմնիքի շքեղ տեսարաններ եւ երգեր հոգեւորներ, պար եւ տօլեր:

Մուտք՝ 10, 7.50 եւ 5 Ֆրանք:

ԵՐԳԱՀԱՆԴԷՍ

ԱՐՓԻԿ ԱՐՂՈՒԹԵԱՆԻ

5 Փետրուար, Կիրակի երեկոյ ժամը 9ին

Salle du Conservatoire Russe, 26 Ave. de Tokio, Paris

Երգեր՝ Կոմիտաս, Չէյնայէլ, Սէն Սանս, Ֆօրէ, Կոմիտաս, Չայկովսկի, Մուսորկսկի, Չերպնին, Ռախմանինով,

Մուտք՝ 25, 20, 15 եւ 10 Ֆրանք:

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԽՆՋՈՅՔ

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ ԼԻՈՆԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

11 Փետրուար, Շաբաթ երեկոյ ժամը 9էն մինչեւ առաւօտ

Բարեգործականի սրահին մէջ, 202 Rue Boileau

Հայկական պար մորթիներու կողմէ եւ զանազան անակնկալներ։ Ուրախ եւ հաճելի մթնոլորտ Ճոխ պիւֆէ գիւրամատչելի գիներով

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ ՓԱՐԻԶԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

4 Փետրուար, Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին. 8 Ռիւ Գոսիւէ, Փարիզ

ԿԸ ԽՕՍԻ ՏՈՔԹ. Հ. ԶԱՐԴԱՐԵԱՆ

ՄՈՒՏՔ 4 ՖՐԱՆՔ (թէյ եւ կարկանդակ միասին)

Դպրոցս եւ Տիկնանց Ընկերութեան Հիմնադրամը

Ցերեկոյթ պիտի ունենայ պարանցիկ ցերեկոյթով մը 5 Փետրուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, 8 րիւ Գոսիւէ, Բարեգործականի սրահին մէջ:

Մէթրօ Կառ տիւ Նոռ և Փուասոնիէր

Կը նուագէ «Էմբրասս» նուագախումբը՝ ղեկավարութեամբ Գ. ՕՆՈՍԵԱՆԻ: Վիճակախաղի տոմսերը պիտի ծառայեն մուտքի համար:

Ը ՏԱՐԵԿԱՆ ՀԱՒԱՔՈՅԹ

ՍԷՆԹ ԷԹԻԷՆԻ Ֆ. Հ. Կ. ԽԱՉԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

5 Փետրուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 1 էն մինչեւ երեկոյ Փլաս Գրուէթ թիւ 6 սրահին մէջ (անցեալ տարուան խնջոյքին տեղը)

Հայկական եւ արեւելեան նուագ եւ պարեր: Ճոխ պիւֆէ:

Մուտքը ազատ է:

«ՎԷՄ»

Մամուլի տակ է եւ շուտով լոյս կը տեսնէ «ՎէՄ»ի ԻԴ թիւը հետեւեալ բովանդակութեամբ.—

Ա. ԿԵՍԱՐ՝ «Հայկական խնդիրը 19րդ դարուն»: Ա. ԱԲԵՂԵԱՆ՝ «Միջազգային դաշնագիրները Հայաստանի մասին»: ԳՆԴ. Տ. ԲԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆ՝ «Վանի երկրորդ կռիւները եւ վերջին իշխանութիւնը»: ՏՈՔԹ. Վ. ԹՈՐԳՈՄԵԱՆ՝ «Յուշատետրէս»: Ռ. ԲԷՐԲԷՐԵԱՆ՝ «Պոնտական կոմիտէներու շրջանից»: Յովհ. Թումանեանը պատերազմի հանդէպ»: Ա. Ա.՝ «Լեման Հաւապա»: Մ. ՎԱՐԱՆԴԵԱՆ՝ «Մի համաձայնութեան առթիւ»: ԿԵԱՆՔ ԵՒ ՄՇԱԿՈՅԹ՝ «Հ. Յ. Դ. Տունը»: ԳԻՐՔ ԵՒ ՄԱՄՈՒԼ: ԳՐԱԽՕՍԱԿԱՆ: Շ. Նարդունի, Ս. Վր.: ՅԱՒԵԼՈՒԱԾ՝ Գ. Մխիթարեան»: Պրազիլահայ գաղութը:

Բաժանորդներէն կը խնդրուի փութացնել բաժնեգինի առաքումը:

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ.— Այսուհետեւ «ՎԷՄ»ին վերաբերող նամակները եւ դրամը ուղարկել հետեւեալ հասցէի՝

S. Ter Tomassian 79 bis Rue des Chesnaux Montmorency, (S et O)

ԲԱԺՆԵԳԻՆ.— Ֆրանսա եւ Սուրիա տարեկան 60 Ֆրանք. Ամերիկա, Բրիտ. Կայսրութիւն եւ Եգիպտոս 4 տոլար, մնացեալ երկիրները՝ 3 տոլար:

Տարեկան երեկոյթ—պարահանդէս

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ ՍԷՆԹ ԱՆԹՈՒԱՆԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

4 Փետրուար, Շաբաթ երեկոյեան ժամը 8էն մինչեւ լոյս, Ալֆորվիլ «Հէրմիթաժ»ի հանրածանօթ եւ շքեղ սրահին մէջ:

Կը խօսի Պ. ՍԱՐԳԻՍ ՊՕՅԱՃԵԱՆ

Գեղարուեստական ճոխ բաժին, մասնակցութեամբ Պ. Հայկ Թիւթիւնճեանի նուագախումբի: Ֆ. Հ. Կ. Խաչի Սանուհիներու կողմէ պիտի ըլլան՝ խմբերգ, արտասանութիւն եւ զաւեշտ մը Ընկերուհիներու կողմէ պիտի ներկայացուի 1 արարուածով ԲԱՆ-ԳՈՂԸ

Ճոխ պիւֆէ դիւրամատչելի գիներով, դուրսէն որ եւ է բան ծախել արգիլուած է:

Մուտք 4 ֆրանք: Զինուորական համազգեստ կրողներուն մուտքը ազատ է, իսկ 8էն 12 տարեկան փոքրերու համար 1 Ֆր.

ԾԱՆՕԹ. Հանդիսավայրը երթալու համար, առնել 26 եւ 27 թիւ հանրակառքերը եւ իջնել Ալֆորվիլ:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Հ. Յ. Դ. Ալֆորվիլի «Մարգիս Մինասեան» Ենթակոմիտէն իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Ընկ. Գրիգոր Դոստիկեանի, Յովհաննէս Դոստիկեանի եւ իրենց պարագաներուն՝ իրենց հօրեղբօրկնոջ՝ Տիկին ՀԱՐԻՆՈՍ ԴՈՍՏԻԿԵԱՆի դառնակսկիծ մահուան առթիւ:

×

Հ. Յ. Դ. Մարսէյլի Շրջ. Կոմիտէն բոլոր խումբերու եւ ենթակոմիտէներու կողմէ խորին ցաւակցութիւն կը յայտնէ Տիկին Արուսի Եղիաեանին եւ պարագաներուն, Ընկեր ԼԵՒՈՆ ԵՂԻԱԵԱՆի Աֆրիկեան դառնակսկիծ մահուան առթիւ:

×

Հ. Յ. Դ. Մարսէյլի Շրջ. Կոմիտէն իր բոլոր ընկերներու կողմէ ցաւակցութիւն կը յայտնէ Ընկ. Լեւոն Օվիկեանին եւ պարագաներուն, իրենց հօրեղբօր դառնաղէտ մահուան առթիւ:

×

Խորին ցաւակցութիւններս կը յայտնեմ Այրի Տիկին Ե. Հայրապետեանի, Գ. Ա. Հայրապետեանի եւ բոլոր ազգականներուն, սիրելի հայրենակցիս՝ Բ. ՀԱՅՐԱՊԵՏԵԱՆի դառնակսկիծ մահուան առթիւ:

Յ. Կարապետեան

Մարսէյլ, 31 Յունուար 1939

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Տէր եւ Տիկին Մանուկ Բաչայեան, Այրի Տիկին Մնունդ Ջամասեան եւ պարագաները շնորհակալութիւն կը յայտնեն ամէն անոնց որոնք անձամբ կամ գրաւոր ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց փոքրիկին եւ թոռան մահուան առթիւ.

ՀԱՅՏԱՐԱՐ

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ Շավիլի Մասնաճիւղի վարչութիւնը տարեկան Ընդհ. Ժողովի կը հրաւիրէ իր անդամները եւ անդամուհիները 12 Փետր., Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին, դպրոցի սրահին մէջ:

ՍԵԲԱՍՏԱՀԱՅԵՐՈՒ Միութեան Փարիզի Ընդհ. Ժողովը՝ 5 Փետր., Կիրակի, ժամը 2.30ին, 8 Ռիւ Գոսիւէ, մէթրօ Փուասոնիէր: Օրակարգ՝ Համարատուութիւն Նախորդ վարչութեան եւ ընտրութիւն Նոր վարչութեան: Կը հրաւիրուին անդամները եւ համակիրները:

Հ. Բ. Ը. ՄԻՈՒԹԵԱՆ Փարիզի Մասնաժողովը իր վերջին նիստին մէջ որոշեց վերաբանալ 8 Ռիւ Գոսիւէ Բարեգործականի Տան շաբաթական հայերէնի դասընթացքը, այն յայտնելով թէ շուտով պիտի սպահովուի այդ դասընթացքին պահպանումին համար անհրաժեշտ նկատուած նուազագոյն 20 աշակերտներու ներկայութիւնը

Դասաւանդութիւնները յանձնուած են փորձառու եւ ձեռնհաս ուսուցչուհիի մը խնամքին, եւ տեղի կ'ունենան ամէն Հինգշաբթի օր, առտուան ժամը 8.30էն մինչեւ 11.30: Սաներէն կը գանձուի անձ գլուխ 5 ֆրանքի ամսավճար, իբրեւ ծախսաբաժին:

Փարիզաբնակ հայ ծնողներէն կը խնդրուի այս դասընթացքին դրկել անպայման Ֆրանսական նախակրթարանները յաճախող իրենց երկսեռ զաւակները.

ԾԱԽՈՒ Է

Փոքրիկ հողամաս մը, 8,30 մէթր լայնքով եւ 18 մէթր խորութեամբ հարթ, ամէն յարմարութիւններով Պայմաններու համար դիմել՝ Արզուման, 10 allée de L'Isle, Clamart (Seine), Hôpital Perreyի ճիշդ դիմացը:

Le Gerant : H. STEPHAN
Imprimerie A-DER (AGOPIAN)
17, Rue Dameame — PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : GOBelins 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՇԱԲԱԹ 4 ՓԵՏՐՈՒԱՐ
SAMEDI 4 Février 1939

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 3956

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԿՈՂՄՆՈՐՈՇՈՒԹԵԱՆ

— oo —

Ուրեմն, օտար գրիչներ ու վարիչներ ե՛ւ կը մոռնան ե՛ւ կը յիշեն մեր մինուճար Հայաստանը կամ Հայկական Դատը, համաձայն պարագաներուն: Համաձայն իրենց հայեցողութեան կամ շահերուն :

Այսպէս, «Ժուռնալ տը մընեւ»ի խմբագրապետը անտեսած էր Հայաստանը, իր այն գրութեան մէջ ուր կը նախատեսէր Վրաստանի, Ազրբէջանի եւ Հիւս. Կովկասի անջատումը Ռուսաստանէն, Ուկրայնայի հետ:

Անցեալ, Տոքթ. Ռորպախ, գերմանացի գիտնականը, ճառ մը խօսելով Վիէննա, Հայ Երիտ. Միութեան սարքած հանդէսին մէջ, կը ջատագովէր Հայաստանի ազատութիւնը, զուգընթաց Ուկրայնայի հետ: Այս առթիւ կը յիշէր երկու երկիրներուն ընական հարստութիւնները: Եւ կ'եզրակացնէր.

—«Ոչ մէկ ժողովուրդ այնքան շահ ունի Հայաստանի ազատման մէջ որքան գերման ժողովուրդը»: (Գէթ այսպէս կը հաղորդէր հեռագիրը, ինչպէս բացատրած էինք երէկ):

Ի՞նչ կը թելադրեն այս երկու իրողութիւնները: Երկուքն ալ հիմնուած՝ նոյն հաւանականութեանց, Խ. Միութեան փլուզման եւ Միջերկրականի ազդեցութեան պայքարին վրայ:

Ամէն բանէ առաջ՝ քաղաքական – դիւանագիտական շրջանակներու խորհրդաւոր գործունէութիւնը՝ ի նախատեսութիւն շարք մը անակնկալներու :

Արդարեւ, միջազգային կացութիւնը այնքան բարդ եւ փափուկ հանգամանք մը ստացած է որ, անակնկալներ միշտ ալ հաւանական են: Ուստի, օրուան աշխարհակալները սուր կը պահեն իրենց աչքերն ու ականջները, այլ մանաւանդ ախորժակները :

Միայն այս պարագան բաւական է, սթափեցնելու համար նաեւ մեզ, որպէսզի արթուն կենանք, միակամ եւ ուժով ըլլանք, եւ գոնէ չերթանք նոր խաղերու, ինչպէս անցեալին մէջ:

Կը տեսնէք թէ մարդիկ ինչպէս կը բանաձեւեն, կը դասաւորեն հարցերը.— ազդեցութեան պայքար: Տնտեսական շահեր: Հանքածուխ եւ երկաթ (Ուկրայնա): Քարիւղ, պղինձ եւ մանկանէզ (Հայաստան):

Նոր չէ որ այս ազդակները կը կազմեն շարժառիթ, մղիչ ուժ՝ միջազգային աշխարհակալութեան: Միայն մէկ նորութիւն, Մեծ Պատերազմէն ի վեր մարդիկ աւելի բաց կը խօսին: Աւելի թանձրացեալ եւ զօնաւոր :

Այնպէս որ, այլեւս անհերքելի է պատրանքներ սնուցանել: Եւ յետոյ, չմոռնանք թէ մենք ալ Եւրոպա կը գտնուինք, ականատես եւ ականջալուր՝ եթէ ոչ ամէն բանի, գոնէ դէպքերու ընթացքին:

Արդ, մատնանշուած պարագան մեզի կը հարկադրէ ոչ միայն ուշադիր քննութիւն դէպքերու, այլեւ հաւաքական գործունէութիւն:

Բաւ չենք ուզեր թէ մենք ալ մեր գուլպանները հանած՝ ջուրը նետուելու ենք:

Մեր արիւնագանգ փորձառութիւնը շատ բան սորվեցուցած է մեզի: Եւ կը կարծենք թէ բաւական դաս առած ենք, թեթեւամիտ շարժումները սանձելու համար:

Ընդհակառակն, պարագան կը հարկադրէ համախմբուիլ, ոտքի վրայ եւ զգաստ ըլլալ ամէն տեղ, կանխելու համար դաւերը, ինչպէս եւ արժեցնելու շահեր՝ երբ առիթը ներկայանայ:

Խ. Միութիւնը կը փլի՞ թէ կը դիմանայ,— հարց մըն է որու մասին կրնանք միշտ վիճիլ: Բայց ժամանակները մեզի թոյլ չեն տար մոռնալ հիմնական հոգը,— Ի՞նչ պիտի ընենք, եթէ խաչպէս անակնկալներ սարքուին այդ պետութեան գլխուն, կամ Կովկասի մէջ:

Քաղաքական կեանքի մէջ ներելի չէ վճիռներ արձակել,— «այդպէս բան չի կրնար ըլլալ»: Ներելի չէ մանաւանդ երբ ժողովուրդ ունիս եւ երկիր մը՝ իբրեւ խարիսխ պետական կարգուսարքի:

Ուրեմն, տեսակէտներու զանազանութիւնը պատրուակ չի կրնար ծառայել անհոգութեան եւ լաւատեսութեան: Եւ կամ կղզիացման :

Երկրորդ, ենթադրելով թէ յաւէտ անսասան պիտի մնան ե՛ւ Խ. Միութիւնը ե՛ւ Կովկասը, ահա Միջերկրականի ջուրերն են որ կը պղտորին :

Որ եւ է ալեկոծութիւն՝ այդ շրջանին մէջ, կրնայ հասնիլ մինչեւ մեր ափերը: Մինչեւ հոն ուր հայկական համրանքներ բոյն հիւսած են: Ամէն պարագայի մէջ, որ եւ է ընդհարում կրնայ վերարծարծել Մօտաւոր Արեւելքի խնդիրը, այնքան արկածալի ելեւէջներով :

Այս պարագան ալ կը պարտադրէ ուշադրութիւն, այլ մանաւանդ զգաստութիւն :

Բացական միշտ ալ դատապարտուած է կորսնցնելու: Կամ անգիտակից գործիք մը դառնալու:

Մենք պարտաւոր ենք միջոցներ ճարել եւ գիտնալ թէ ինչ կ'անցնի կը դառնայ մեր չուրջը, մեր ճամբուն վրայ: Պարտաւոր ենք լարել բոլոր ուժերը, որպէսզի այդ անցուդարձը գիտնանք օրը օրին եւ կարելի խորութեամբ: Այլապէս, դժուար թէ տարբերութիւն ունենանք չիմար կոյսերէն :

Բոլոր ազգերը զինուած են ոտքէն մինչեւ ակռաները: Ժամանակը եկած է որ մենք ալ գոնէ բարոյական վերազինումը կազմակերպենք, համախմբելով բոլոր ալիտանի տարրերը, եւ սեղանի վրայ դնելով այս հիմնական հոգերը :

Տեսէք, Հայտար Պամատները հայերէն ալ կը հրատարակեն «Կովկաս»ը, լայն վարկեր բանալով, որպէսզի լուսաբանեն մոլորած հայրենակիցները ...

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԾԱՆՐ ԴԵՊՔԵՐ ՊԵԼԺԻՈՅ ՄԷՋ

— oo —

Նախկին ռազմիկներ ծեծեցին վարչապետը

Հինգշաբթի օր ծանր դէպքեր պատահեցան Պրիւսէլի մէջ, Երեսփ. Ժողովէն մինչեւ փողոցը, իբրեւ հետեւանք ներքին պառակտումներու: Նախկին ռազմիկները չափազանց զայրացած էին, կառավարութիւնը Բժշկական Ակադեմիային անդամ ընտրած ըլլալով Տոքթ. Մարթէնսը, որ 1920ին ի բացակայութեան մահուան դատապարտուած էր, իբրեւ լրտես: Այս խնդիրը ոչ միայն երկու թշնամի բանակներու բաժնած է երկիրը, այլեւ աւելի սրած՝ պառակտումը՝ Պելժիոյ ժողովուրդին Ֆլաման եւ Ֆրանսախօս հատուածներուն միջեւ :

Առաջին փոթորիկը պայթեցաւ երեսփ. Ժողովին մէջ, երբ ընկերվարական երեսփոխան մը բանաձեւ կը ներկայացնէր, պահանջելով Պելժիան վերածել դաշնակցային պետութեան մը,— Վալոնեան շրջան (Ֆրանսախօս), Պրիւսէլի շրջան եւ Ֆլանտր: Վարչապետը, Պ. Սփաք, որ ընկերվարական է, կառչեցաւ այս բանաձեւին վրայ, զայն խափանարար ցոյց մը նկատելով իր իսկ իշխանութեան դէմ: Եւ աղաղակեց, խօսքն ուղղելով իր ընկերներուն.

—«Հանգիստ պիտի ձգէ՞ք զիս: Ա՛լ զզուեցայ այս կեանքէն: Ամէն օր նարինջի կեղեւներ կը նետէք ոտքերուս տակ: Ես որոշումս տուած եմ, կա՛մ կը թողուք որ կառավարութիւնը հանգիստ աշխատի, եւ կամ կ'ելլենք կ'երթանք»:

Այս յայտարարութիւնը աւելի սաստկացուց ժխորը: Ընկերվարականներ եւ համայնավարներ իրարու վրայ խոյացան, կոկորդ կոկորդի փարելով: Ֆլաման երեսփոխաններ ցատկեցին վալոն երեսփոխաններու նստարաններուն վրայ եւ բռունցքներ փոխանակուեցան: Նիստը ընդհատուեցաւ, բայց բաւական ժամանակ անցաւ, մինչեւ որ պարապանները յաջողեցան մաքրել սրահը, ուր լուրջ կռիւներ տեղի կ'ունենային:

Երբ նիստը վերսկսաւ, վարչապետը ներողութիւն խնդրեց ժողովէն եւ յայտարարեց թէ ընկերվարական բանաձեւը անպատեհ է (դաշնակցային պետութիւն), նկատի առնելով ներքին եւ արտաքին կացութիւնը: Եւ խնդրեց ժողովէն մերժել զայն: Այդպէս ալ եղաւ, 62ի դէմ 111 ձայնով:

Բայց ժխորը վերսկսաւ, երբ ամէն անկիւնէ երեսփոխաններ թարգման հանդիսանալով նախկին ռազմիկներու կարծիքին, պահանջեցին չեղեալ հռչակել Տոքթ. Մարթէնսի անուանումը՝ իբրեւ անդամ բժշկական ակադեմիային:

Այս անգամ Ֆլաման կաթոլիկները եւ վալոնեան կաթոլիկները իրար խառնուեցան, հարուածներ փոխանակելով: Բարեկարգութիւնը ատրճան մը վերահաստատուեցաւ, երբ քուէի դրուեցաւ կառավարական բանաձեւ մը, որ կ'առաջարկէր մէկդի դնել Տոքթ. Մարթէնսի անուանումը, իբրեւ վարչական խնդիր: Այս բանաձեւը քուէարկուեցաւ 86ի դէմ 88 ձայնով — միայն երկու ձայնի առաւելութեամբ, ինչ որ անվստահութիւն կը նշանակէր, (եօթը հոգի ձեռնպահ մնացին):

Մինչ այս մինչ այն, ահագին բազմութիւն մը խռնուած էր երեսփ. ժողովէն դուրս, հակառակ ոստիկանական խիստ հսկողութեան: Մեծամասնութիւն կը կազմէին նախկին ռազմիկները: Վարչապետը դուրս ելաւ կողմնակի դուռնէ մը, բայց երբ իր բնակարանին կը մօտենար, տեսաւ որ փողոցը լեցուած է բազմաթիւ ցուցարարներով: Փորձեց կառքէն վար իջնել եւ տուն երթալ: Երբ իր անունը կը հարցնէին, պատասխանեց,— «Այո՛, ես եմ»: Այդ միջոցին ցուցարարները իր վրայ յարձակեցան, եւ մէկն ալ ուժգին հարուած մը իջեցուց դէմքին: Ոստիկանութիւնը ցրուեց ամբոխը: Վարչապետը իր բնակարանը մտնելով, տեսաւ որ իրեն կը սպասեն նախկին ռազմիկներու Ազգ. Դաշնակցութեան եւ Հրեղէն Խաչի կազմակերպութեան նախագահները, իր հրաժարականը պահանջելու համար: Պ. Սփաք մերժեց հրաժարիլ, յայտարարելով թէ ինք պատասխանատու է միայն խորհրդարանին եւ թագաւորին առջեւ:

Ոստիկանութիւնը ձերբակալեց նախկին ռազմիկ մը, կոմս տը Լալէն, որուն վրայ քար մը գտնուած էր, վարչապետին դէմ կատարուած յարձակման առթիւ :

*** Նախարարական խորհուրդը նիստ գումարելով, քննեց թագաւորին ծրագիրը, որ հետեւեալ թելադրութիւնները կը պարունակէ.— 1. Ելմտացոյցը յարմարցնել երկրին նիւթական կարողութեան: 2. Պահպանել ընկերային օրէնսդրութիւնը: 3. Յարգել սահմանադրական սկզբունքները: 4. Ճշդել վեհապետին եւ նախարարներուն պարտականութիւնները: 5. Անյապաղ գլուխ հանել վարչական բարենորոգումը եւն.:

— oo —

Խ. ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ ԽԶԵՑ իր դիւանագիտական յարաբերութիւնները Հունգարիոյ հետ, որ միացած էր հակաքոմինթերնի ուխտին: Այս յարաբերութիւնները վերահաստատուած էին 1934ին: Մոսկուայի այս քայլը ազդարարութիւն մը կը համարուի Պուլկարիոյ, Ռումանիոյ, Չեխոսլովաքիոյ եւ Թուրքիոյ համար, որպէսզի Հունգարիոյ օրինակին չհետեւին :

ԾԵՐԱՑԵԱԼ ԲԱՆՒՈՐՆԵՐՈՒ հանգստեան թոշակին համար նոր ծրագիր մը կազմած է աշխատանքի նախարարը: Ծրագիրը կը նախատեսէ 1500 – 1800 ֆրանք թոշակ, 60, 65 եւ 67 տարեկան ծերունիներու համար: Բուռն պայքար կը մղուի այս ծրագրին շուրջ :

ԻՏԱԼԻՈՅ արտաքին նախարարը Վարշաւա պիտի երթայ այս օրերս եւ պիտի հանդիպի նաեւ Պէրլին, փետրուարի կիսուն:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՈՒՍՈՒՄՆԱՐԱ՞Ն ԹԷ ՇՐՋԻԿ ՍԱԿԱՐԱՆ

— • —

Աջէն – ձախէն խմբագրութեան հասած տրտունջներ կը ստիպեն զիս քանի մը հարցումներ ուղղել հրապարակաւ, Դպրոցասէր Տիկնանց Ընկերութեան :

Ճի՞շդ է որ վարժարանը Պէյրութ կը փոխադրուի:

Պոլսէն հեռացած ատեն, վարժարանը հաստատուեցաւ Սելանիկ, ինչ որ շատ բնական էր:

Ցետոյ ինչո՞ւ փոխադրեցիք ուրիշ աշխարհ մը, Մարսէյլ:

Ենթադրենք թէ այդ ալ գէշ մտածում չէր:

Բայց, ինչո՞ւ նորէն *սրլիկ* չըրին եւ վարժարանը տեղափոխուեցաւ փարիզ :

Այս փարթամ քաղաքին մէջ սեփական շէնք մըն ալ ունեցաք, շնորհիւ բարերարի մը առատաձեռնութեան :

Եւ հիմա նորէն «ելք» դէպի Պէյրութ :

Դպրո՞ց է, որբանո՞ց է, ուսումնարա՞ն է այս հաստատութիւնը թէ մանրավաճառի կրպակ: Եւ կամ շրջիկ սակարան:

Ամէն պարագայի մէջ, չորս տեղափոխութիւն՝ 15 — 16 տարուան մէջ՝ գործողութիւն մըն է որ երկու իմաստ կրնայ ունենալ.—

Կամ ձեր ընկերութիւնը բրածոյ – դաղափար չի գիտեր:

Եւ կամ՝ այնքան վարպետ է որ, կառավարութեան քթին կը խնդայ:

Երկու պարագաներն ալ լուսաբանութեան կը կարօտին:

Ուրիշ կէտ մը եւս:

Տարիներէ ի վեր, զարմանազան պատմութիւններ կը լսուին ձեր ընկերութեան եւ հաստատութեան հաշիւներու մասին, ներսէն թէ դուրսէն:

Պանդուխտներու մէջ կան այնպիսիները որ ձայն-ծպտուն չէին հաներ, երբ մեղրի կարասը չէր հալած տակաւին,— եւ հիմա լեզու ելեր են: Կան եւ ուրիշ իրազեկներ :

Ի՞նչպէս կ'ըլլար, եթէ դուք հրապարակաւ լուսաբանէիք ամէն բան, «ի բաց մուծման զայթակղեալ մտաց»:

Եւ վերջապէս երրորդ կէտ մը.—

Տարիներէ ի վեր ձեր վարիչ - պատուիրակուհին պտոյտներ կը կատարէ գաղութէ գաղութ, հանգանակութիւններ սարքելով :

Այդ պտոյտները տեւած են մէկէն մինչեւ երկու տարի (Մօտաւոր Արեւելք, Ամերիկա — քանի՛ անգամ — եւն.):

Պետական գաղտնի՞ք են այդ պտոյտներուն եւ հանգանակութեանց հաշիւները :

Երկիրներ կան որ թոյլ չեն տար դըրամ արտածել : Արդ, որո՞ւ անունով ի պահ դրուած կամ զանուած են այդ գումարները :

Գիտէք թէ այս թերթը ո՛րքան բարեացակամ է եղած ձեր ընկերութեան եւ հաստատութեան հանդէպ: Այսօր ալ անխախտ կը մնան նոյն տրամադրութիւնները:

Բայց, ոչ մենք, ոչ ալ դուք իրաւունք ունինք անտեսելու հանրային կարծիքը:

Ուրեմն, ձեզի կ'իյնայ փրկել ձեր իսկ վարկը :

ՎԱՀԷ

ՆՈՐ ԿԱՆՈՆԱԳԻՐ ԲՈԼՇԵՒԻԿԵԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

— oo —

Մոսկուայէն կը հեռագրեն.— Պարբերական «մաքրագործումները» ռուս համայնավար կուսակցութեան մէջ անցեալին վերաբերեալ իրողութիւն մը պիտի դառնան, երբ ընդունուի նոր կանոնագիրը, մարտ 10ի համագումարին մէջ :

Համաձայն այդ կանոնագրին, որուն մէկ նախագիծը հրատարակուեցաւ փետրուար 1ին, այսուհետեւ ո եւ է համայնավար վախ պիտի չունենայ կամայականութենէ, քանի որ նախ քան կուսակցութեան մէջ մտնելը պէտք է որ անցընէ փորձի շրջան մը:

Այս շրջանին տեւողութիւնը պիտի ըլլայ մէկ տարի բոլորին համար ալ,— բանուորներ, գիւղացիներ եւ մտաւորականներ: Այս եւս նորութիւն մըն է, քանի որ ցարդ կիրարկուած դրութեամբ բանուորները աւելի դիւրաւ կը յաջողէին մտնել կուսակցութեան մէջ քան գիւղացիներն ու մտաւորականները: Ասով՝ պիտի ջնջուի համայնավար կուսակցութեան մէջ բանուորներու դրաւած առանձնաշնորհեալ դիրքը :

Այժմ գիւղացիները եւ մանաւանդ մտաւորականները աւելի քիչ կասկածելի են համայնավար կուսակցութեան աչքին: Ասիկա կը պատճառաբանուի այն իրողութեամբ, թէ ընկերվարութիւնը այժմ ամբողջն հաստատուած է խորհրդային Ռուսիոյ մէջ եւ բանւորներու շահագործումը ուրիշ դասակարգերու կողմէ անկարելի է :

Այսուհետեւ կասկածելի պիտի մնան միայն նախկին մեռեալ քաղաքական կուսակցութիւններու մնացորդները: Ատոնց համար խստութիւնները պիտի շարունակուին եւ անոնց առջեւ համայնավար կուսակցութեան դուռները գոց պիտի պահուին:

Զանգուածային «մաքրագործումներ»ու դադարումը կը պատճառաբանուի անով, որ համայնավար կուսակցութիւնը այժմ ամբողջապէս ազատագրուած է «դրամատիրական տարրերէ» եւ պարբերական մաքրագործումները որեւէ օգուտ տուած չեն «ժողովրդի թշնամիները» խորտակելու մէջ: Ընդհակառակն, այժմ կը պարզուի թէ «մաքրագործումներուն» աւելի շատ զոհ գացած են կուսակցութեան կրաւորական տարրերը, որոնք գործօն կեանք չվարելու պատճառով կասկածելի համարուած են, մինչ վստահելի եւ գիտակից համայնավարներ են:

Նոր կանոնագրով՝ համայնավար մը այսուհետեւ պիտի վայելէ այն իրաւունքը որ զինքը լսեն ամբաստանութեան մը առթիւ եւ իր դատը քննուի ոչ միայն տեղական կոմիտէին, այլեւ կեդր. կոմիտէին առջեւ, ի հարկին:

Նոր օրէնքը կը տրամադրէ նաեւ, որ հանրապետութիւններու մէջ կուսակցական համագումարները տեղի ունենան տարեկան մեծ համագումարէն առաջ եւ այնտեղ քննութեան առնուին կուսակցական խնդիրները: Այս տեղական համագումարներուն մէջ է որ պիտի ընտրուի կեդրոնական կոմիտէի անդամներու մէկ հինգերորդը :

(Լուրերու շարունակութիւնը Դ. էջ)

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԱԶՈՒԼԻՍ

ՊԵՐՃԱԽՕՍ ԼՌՈՒԹԻՒՆԸ

Մեծն Գերմանիոյ խորհրդարանին մէջ,— ուր եկան բազմեցան գերման պատգամաւորներու կողքին, պատմութեան մէջ առաջին անգամ ըլլալով, նաեւ նորանուաճ Աւստրիոյ եւ Զուտէթիայի պատգամաւորները — Հիթլէր խօսեցաւ Յունուար 30ին ընդարձակ ճառ մը, որուն քաղաքական աշխարհը ունկնդրեց ամենայն անձկութեամբ:

Միւնիխէն ետք առաջին հանդիսաւոր խօսքն էր, զոր պիտի ըսէր Առաջնորդը, մասնաւորաբար Գերմանիոյ արտաքին քաղաքականութեան ընթացքին մասին: Մթնոլորտը բաւականաչափ լեցուն էր ամենուրեք դաժնագոյն պայթուցիկներով — Սպանիոյ կնճիռ, գաղթավայրերու պահանջ, դէպի Արեւելք գրոհ, իտալական ծաւալականութեան աղաղակներ Միջերկրականի արեւմտեան աւազանին մէջ, եւայլն: Եւ անցեալ Սեպտեմբերի սուր տագնապին յիշողութիւնը տակաւին թարմ էր միտքերու մէջ:

Եւ Հիթլէր խօսեցաւ աւելի քան երկու ժամ, շօշափեց ներքին ու արտաքին բազմաթիւ հարցեր: Եւ այժմ, երբ իր խօսքերուն անմիջական ազդեցութիւնը փարատած է ու մարդիկ հնարաւորութիւն ունին քիչ մը աւելի պաղարիւն ու առարկայական ոգիով քննելու այս նշանակալից ճառին բովանդակութիւնը, չեն կրնար չզգալ տեսակ մը գոհունակութիւն կամ թեթեւացում: Որովհետեւ, արդարեւ, Հիթլէր այս անգամ ոչ միայն զուսպ էր իր արտայայտութեանց մէջ, այլ եւ ուշագրաւ ճիգ գործ կը դնէր որ ընդհանուր համագործակցութեան դուռը շիտակ արեւմտեան մեծ պետութեանց առջեւ եւ, եթէ կ'ուզէք, նորանոր Միւնիխներու ճամբան հարթէ:

Եթէ արդէն ճիշդ է շատերու այն եզրակացութիւնը, թէ Հիթլէրի այս ճառը ոչ խաղաղութիւնը անհրաժեշտ, ոչ ալ պատերազմի մը վտանգը անխուսափելի դարձուց, ճիշդ է առաւելապէս նաեւ այն, որ գոյութիւն ունեցող տագնապը չսրեց, նոր Սեպտեմբեր չստեղծեց: Ընդհակառակն, կարգ մը յոռետես ու ամէն օր ընդհանուր պատերազմ նախագուշակող [illegible] յուսախաբութիւն պատճառեց:

Հիթլէրի ճառին երեք չորրորդներէն աւելին սահմանուած քարոզութիւն էր, ինչ որ պէտք է բնական նկատել: Պետական ղեկավար մը, որ մեկ տարուան կարճ ժամանակի մը մէջ կը յաջողի հիմնովին յեղաշրջել պատերազմէն յառաջ եկած մեծ ժողովուրդի մը կեանքը, որ կը փշրէ Վերսայլի դաշնագրին կապանքները, կը վերազինէ երկիրը, կը վերակազմէ տնտեսութիւնը, կը մտցնէ նոր կարգուսարք պետութեան մէջ, գլուխ կը հանէ գերման ազգային միութիւնը, այսպիսի ղեկավար մը չի կրնար լռութեամբ անցնիլ չափուած յաղթանակներու վրայէն եւ չյանձնացնել զանոնք: Նացի խորհրդարանին մէջ նացի պետը փառքի ու յաղթանակի արդարանալի խօսքեր պիտի ըսէր: Եւ արտաքին աշխարհը չի կրնար շատ տեսնել ասիկա Հիթլէրի:

Ներքին շուկային համար արտասանուած երկարապատում փառաբանքը չէր կարեւորը՝ արտաքին աշխարհին համար: Դուրսի աշխարհին համար Հիթլէրի ճառին մէջ կային երեք կէտեր, որոնք անմիջապէս աչքի կը զարնէին մեծ պետութեանց կամ երկրագունդի բախտը տնօրինող մեծ ժողովուրդներու վարիչներուն կողմէ:

Առաջին — Գաղթավայրերու հարց: Նացի Գերմանիան ետ կը պահանջէ, ինչ որ կորսնցուցած է մեծ պատերազմի ընթացքին: Հիթլէր պաղարիւն ու, եթէ կ'ուզէք, տրամաբանական պատճառաբանութիւններով, որոնք յաճախ կրկնուած են զանազան առիթներու մէջ եւ նոր չեն, հարցը կը դնէ ընթացիկ քաղաքականութեան սեղանին վրայ. Կը պահանջէ, բայց չի սպառնար: Կը հիմնաւորէ թէ առանց նոր հողերու՝ Գերմանիան չի կրնար ապրիլ, բայց զէնքով վերանուաճելու խօսք չըներ: Ընդհակառակն, կը շեշտէ, ինչպէս հաւաստած էր Միւնիխի մէջ Չէմպըրլէնին, թէ գաղթավայրերու պահանջը պատերազմի պատճառ չէ: Հիթլէր փորձ կը կատարէ վերադարձնելու գերման նախկին գաղթավայրերը՝ բանակցութեամբ, դիւանագիտական խաղաղ ճամբով, նոր Միւնիխով:

Ասիկա կը նշանակէ չափով մը ընդառաջ երթալ Չէմպըրլէնի այն յամառ տեսակէտին, թէ պետութեանց միջեւ չկայ որեւէ հարց, որ բանակցութեամբ չլուծուի, թէ ժողովրդավար պետութիւնները տրամադիր են լսելու խաղաղ խօսքի, ոչ բռնի ուժի, ձայնին:

Եւ ահա Մեծն Բրիտանիոյ վարչապետը անմիջապէս կ'օգտագործէ առիթը, անգլիական խորհրդարանին մէջ իր խօսած ճառով, Հիթլէրի ճառին յաջորդ օրն իսկ, ներկայացնելով տեսակ մը հակառաջարկ՝ թէ գաղթավայրերու մասին Լոնտոն-Փարիզ կը հաւանին խօսակցութեան նստիլ, եթէ Գերմանիա ընդառաջ երթայ զինաթափութեան կամ սպառազինումներու սահմանափակման բաղձանքին, որ ընդհանուր է աշխարհի մէջ:

Կը կարծուի թէ կամաց կամաց ճամբայ կը հարթուի մօտալուտ խորհրդաժողովի մը, Եւրոպայի մեծերուն միջեւ, հարթելու համար կարգ մը կնճռոտ հարցեր, որոնք կը հասուննան, ինչպէս Սպանիոյ քաղաքացիական պատերազմի հաշուեյարդար, իտալական ոտնձգութիւններու ճշդում, գերման գաղթավայրերը վերադարձնելու խնդիր եւայլն

Տակաւին խիստ կանխահաս է ըսել, թէ իրապէս Գերմանիան իր գաղթավայրերու վերադարձն է որ կ'ուզէ եւ կամ այս ճակատին վրայ Փարիզ-Լոնտոն իրապէս տեղի կուտան: Գերմանիոյ հողային պահանջի գոհացման ուրիշ կերպեր որոնեն ու գտնեն թերեւս, առանց բրիտանական ու ֆրանսական կայսրութեանց արդի դոյավիճակը խանգարելու: Նշանակալիցը այն է այսօր, որ գաղթավայրի պահանջ դնող Գերմանիան իր այդ պահանջը իրականացնելու համար զէնքի ուժին դիմելու մտածումէն հեռու է: Աւելի պարզ խօսքով՝ Պերլին տակաւին կը շարունակէ իր քաղաքական գիծը տանիլ արեւմուտքի հետ լեզու գտնելու, արեւմտեան ճակատի մէջ զէնքով ասպարէզ իջնելէ խուսափելու հիմնական ուղղութեամբ:

Երկրորդ — Իտալիոյ հետ գործակցութեան խնդիր: Հիթլէր վարձահատոյց կը դառնայ իր բարեկամ Մուսոլինիի մատուցած հսկայական ծառայութեան 1938ին, երբ կը յայտարարէ թէ Իտալիոյ դէմ պատերազմի պարագային աշխարհ Գերմանիան պիտի գտնէ Իտալիոյ կողքին: Այս յայտարարութիւնը քիչ մը մութ է ու առաձգական: Թողլով որ համաշխարհային մամուլը գլուխ պայթեցնէ՝ փորձելու փորփրելու եւ տակէն դուրս հանելու իրական, աներկդիմի ու անկասկածելի իմաստը Հիթլէրի մշուշապատ խօսքերուն՝ այժմէն կարելի է որոշապէս ըսել, թէ ոչ ոք կայ աշխարհի մէջ, որ միտքէն անցընէ յարձակիլ Իտալիոյ վրայ, ոչ ոք կայ որ հողային կամ այլ որեւէ պահանջ ներկայացնէ Հռոմին եւ զէնքի ուժով հետապնդէ, երբ նկատի առնենք մանաւանդ որ ինքը Մուսոլինին հանդիսաւորապէս խոստացած է Անգլիոյ վարչապետին հետ քաշել Սպանիայէն իտալ. փաղանգները, երբ ժամանակը գայ, այսինքն՝ երբ Ֆրանքօ ամբողջապէս նուաճէ Սպանիան:

Սպանիայէն իտալական կամաւորական բանակներու ետ քաշուելու խնդիրը կրնայ յառաջիկային պահանջներու եւ հակապահանջներու տեղի տալ— բայց այս պատճառով Իտալիոյ հետ պատերազմի մտնելու գաղափար որոճացող պետութիւն չկայ երկրագունդի վրայ, մանաւանդ որ սկզբունքի տեսակէտէ հարցը վճռուած է: ետ քաշել զանոնք:

Ընդհակառակն, Հռոմ ինքն է որ ծաւալական տենչանքներ ունի արեւմտեան Միջերկրականի մէջ եւ օրն ի բուն դառն պայքար կը մղէ Ֆրանսայի դէմ՝ Ճիպութիէն մինչեւ Քորսիքա աչք տնկելով ֆրանսական կայսերական ստացուածքներուն վրայ՝ ծովերէն անդին: Եթէ Իտալիա ինքը նախայարձակ ըլլայ, ինչ որ տարակուսելի է, քանի որ ի վերջոյ Ֆրանսա Չէխոսլովաքիա չէ եւ մանաւանդ այլեւս անտարակուսելի է Մեծն Բրիտանիոյ անվարան գործակցութիւնը անոր հետ— եթէ Հռոմ ինք փորձէ պատերազմի սպառնալիքի առջեւ դնել Փարիզը, այս պարագային ալ Հիթլէր իր ամբողջ թափով պիտի կանգնի ֆաշական բարեկամին կողքին: Այս է հարցը, որուն պատասխանը մեկին ու յստակ չէ Առաջնորդին ճառին մէջ:

Կասկածէ դուրս է, որ Պերլին-Հռոմ առանցքը կենսունակ է եւ նացի Գերմանիան թոյլ չի կրնար տալ, որ ֆաշական Իտալիան ճզմուի: Բայց ճզմող չկայ:

Կը թուի թէ, նկատի ունենալով Լոնտոն-Փարիզ առանցքին վարած խաղաղեցման հիմնական քաղաքականութիւնը, որ տակաւին չեղեալ չճանչցաւ, նկատի ունենալով մանաւանդ Գերմանիոյ իրական շահերը, որոնք աւելի շատ Եւրոպայի արեւելքին ու հարաւին մէջն են, Պերլին խորհուրդ պիտի տայ Հռոմին՝ մեղմացնել իր պահանջները կամ պայքարը արեւմուտքի դէմ, կամ առնուազն՝ զէնքով լուծումի չմտնել Ֆրանսայի դէմ: Բարեկամ Մուսոլինիին զինական աջակցութիւն խոստացող Հիթլէր միաժամանակ զգաստութեան եւ դէպքերը չզահավիժելու խորհուրդն է որ կուտայ անոր:

Երրորդ — Դէպի Արեւելք: Հիթլէր ոչինչ ըսաւ այս մասին իր մեծ ճառին մէջ: Եւ այս, ըստ երեւոյթին, ամէնէն ուշագրաւն է:

Հիթլէրի խօսքերը վերլուծելու ատեն, այս անգամ, ամէնէն կարեւորը այն չէր թէ ի՛նչ ըսաւ, այլ թէ ի՛նչ չըսաւ:

Ոչ մէկ խօսք Խ. Ռուսիոյ դէմ, որուն ուղղուած էին ցարդ տարիներէ ի վեր նացիական ամէնէն թունաւոր սլաքները: Ոչ մէկ խօսք, ոչ իսկ հեռաւոր ակնարկ Ուկրայնայի մասին, որ գերման ծաւալականութեան բնական ելքն է՝ աւելի քան նախկին գաղթավայրերը: Ոչ մէկ բառ՝ գերման գրոհի մասին դէպի Արեւելք...

Այս լռութիւնը աւելի քան պերճախօս է:

Հրաժարա՞ծ է Գերմանիա՝ իր արեւելեան ծրագիրներէն, որոնք կենսական կարեւորութիւն ունին Մեծն Գերմանիոյ կայսերական շահերուն տեսակէտէն: Ի հարկէ ոչ: Ազգերը կամ պետութիւնները մէկ օրէն միւսը չեն փոխեր իրենց հիմնական ձգտումները: Ճիշդ է, նշաններ կան, որ Պերլինի ղեկավարները դանդաղեցուցած են գերման թափանցումի թափը դէպի Արեւելք: Ճիշդ են թերեւս այն լուրերը, թէ Հիթլէր տրամադիր չէ յանկարծական արկածախնդրութեան մը մէջ նետել գերման ռազմական ուժը Ռուսիոյ դէմ, երբ տակաւին հարթուած չէ իր ճամբուն վրայ ցցուող խոչընդոտները՝ Լեհաստան, Ռումանիա, մասամբ Եուկոսլաւիա եւայլն: Բայց դանդաղեցումը կամ յետաձգումը հրաժարում չեն նշանակեր:

Հիթլէր կը լռէ այս ճակատին մասին, իր մեծ ճառին մէջ: Ան տակաւին կանխահաս կը նկատէ բացորէն, չեղակարծօրէն կրկէս իջնել կամ հրապարակ դնել հարցը: Այս պատճառով թերեւս՝ կը նախընտրէ լռել:

Բայց այս լռութիւնը շատ պերճախօս է...

Ա. ԿԵՍԱՐ

ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԻՆ

Անցեալ Հինգշաբթի գիշեր Բարեգործականի Տան մէջ դասախօսութիւն մը սարքուած էր: Դասախօսն էր Պ. Միհրան Քիւրքճեան: Ծնած Փարիզ, ապրած իր հօրը շունչին տակ, ան դժբախտութիւնը ունեցած է կանուխէն կորսնցնելու իր մայրիկը: Հայրը ներշնչած է խորունկ սէր դէպի հայ հայրենիքը, մայրենի լեզուն եւ հայ ընտանիքը: Իր հայերէնի առաջին եւ վերջին դաստիարակը եղած է իր հայրը: Հրահանգիչ է այս պարագան եւ լաւ օրինակ այն անտարբեր ծնողներուն, որոնք կը պատճառաբանեն, թէ իրենց զաւակին հայերէն կրթութիւնը դրաղելու ժամանակ չունին:

Դասախօսին նիւթն էր— «Հայկական ջարդերը եւ իրենց հետեւանքները»:

Դասախօսը կը բացատրէ մեզ, թէ շատ մը եւրոպական գիրքեր կարդացած է պատրաստելու համար այս նիւթը

Ինք ծնած ըլլալով մայրենի հողէն դուրս, օտար երկնակամարի մը տակ, կը խոստովանի, թէ չի պատկանիր ո՛չ մէկ քաղաքական խմբակցութեան: Մեզի թրքական ջարդերուն ո՛չ մանրամասնութիւնը կուտայ եւ ոչ ալ նկարագրութիւնը, այլ, կը փնտռէ բուն պատճառը ջարդերուն: Եւ կը ընէ իր բուն նիւթը այսպէս.

— «Հայերու մէջ կարեւոր սխալ կարծիք մը գոյութիւն ունի դարերէ ի վեր: Յաճախ իմացած եմ շատ մը անձերէ, որ ջարդերուն պատասխանատուութիւնը կ'իյնայ հայ յեղափոխական կուսակցութիւններու վրայ: Այսինքն, եթէ հայ յեղափոխական կուսակցութիւններ գոյութիւն չունենային, ջարդերն ալ տեղի պիտի չունենային:

Այս սխալ մտայնութիւնն է, որ դասախօսը մղած է փնտռելու պատճառը, ու կուգայ այն եզրակացութեան, թէ ջարդերուն պատասխանատուն ո՛չ թէ յեղափոխական կուսակցութիւններն են եղած, այլ Թուրքին զարթումը: Թուրքին զարթումին հետ զուգընթաց, Հայերուն բնաջնջման որոշումն ալ տրուած է: Որովհետեւ ըստ դասախօսի պրպտումին եւ եզրակացութեան, Հայերը օսմանեան կայսրութեան մէջ վտանգ մը կը կազմէին այդ կայսրութեան հիմերուն խախտումին:

Եւ համոզուած կերպով մեզ կը վստահեցնէ, թէ հայկական կուսակցութիւնները մազաչափ իսկ մաս եւ բաժին չունին ջարդերու խնդրոյն մէջ, այլ անոնք ալ ստեղծուած են լեզու գտնել Իթթիհատի հետ, միմիայն հայ ժողովուրդին ապահովութեան եւ անդորրութեան համար: «Ջարդերը գոյութիւն ունէին կուսակցութիւններէ առաջ ալ»: Նոյնպէս յստակ կերպով մեզ կը յայտնէ, թէ «Թուրքերուն համար կուսակցութիւնները գոյութիւն չունէին, այլ մէկ կուսակցութիւն», այն է հայ ժողովուրդը ամբողջութեամբ. առանց խտիր դնելու ոչ յեղափոխականի եւ ոչ ալ չէզոքի: Թուրքը կը տեսնէ ամէն տեղ «Հայ» բառը. սիրողը, ըլլայ Պատրիարքարանին ըլլայ կուսակցութիւններու անունին սիրողը,— այսպէս Հայ Յեղ. Դաշնակցութիւն, Հայ Հնչակ. կուսակցութիւն եւ Հայոց Պատրիարքարան:

Դասախօսը առաւելապէս օգտուած է Ժագ տը Մորկանի գիրքէն, որուն մէջ բացորոշապէս կ'ըսեն Թուրքերը թէ «Թուրքիան Թուրքերուն է»: Հետեւաբար կը հարցնէ ունկնդիրներուն, թէ ի՞նչպէս կարելի է ամբաստանել յեղափոխականները, երբ անոնք կը համաձայնէին Թուրքերուն հետ, ի խնդիր «կեանքի, պատուի եւ ինչքի ապահովութեան»: Հոս, մէջ կը բերէ Ատանայի 1909ի ջարդերը եւ կը դուշակէ, թէ այս ջարդը յետադայի հակառակ վարչաձեւի փոփոխութեան, սահմանադրութեան հռչակումով, հակառակ Թուրքերուն կողմէ տրուած հաւաստիքներուն եւ Յուդայի կեղծ համբոյրներուն, ազդանշանն էր այդ ջարդը ապագայ մեծ բնաջնջումի դիւային ծրագրին:

Իրենք գիրենք չէզոք յայտարարողները այն օր իրականին մէջ յայտ Թուրքին չէզո՞ք էին, քանի որ անոնք ալ իրենց կարգին դպրոցներ, եկեղեցիներ, հիւանդանոցներ եւ Պատրիարքարան ու Առաջնորդարաններ կը կառավարէին ի խնդիր ազգին տեւականացումին, որով անոնք ալ հաւասար կերպով թշնամի էին Թուրքին:

Յետոյ դասախօսը մեզ կը փոխադրէ Հայկական բարձրաւանդակը, Հայաստանի աշխարհագրական նկարագրին մասին կը խօսի եւ կը գտնէ թէ Հայաշխարհը քառուղի մըն է ընդ մէջ արեւելքի եւ արեւմուտքի, որով կը հանդիսանայ խնձոր մը ընդ մէջ Ռուսին եւ Անգլիացիին. Ռուսը կ'ուզէ իջնել Միջերկրականի տաք ջուրերը, Անգլիա կը փափաքի փակել Պոլսոյ նեղուցները եւ այսպէս յաւիտենական վէճ երկու մեծազօր կայսրութեանց միջեւ: Եւ այդ տաք ջուրերուն իջնելու միակ ճամբան կ'ըլլայ մեր դժբախտ հայրենիքը: Կը գտնէ իրաւամբ դասախօսը, թէ քաղաքականութեան հիմը տնտեսականն է. երկրի մը տնտեսական դիրքն ալ կախուած է իր աշխարհագրական դիրքէն, իսկ պատերազմի յաջողութիւնը ռազմագիտական դիրքէն: Մեր հայրենիքը հետեւաբար ունի այս առաւելները: Ծանօթ իրողութիւն է, որ Ռուսերը աշխարհի այս մասին մէջ ... Մեծն Պետրոսէ ի վեր իջնել դէպի Սեւ ծով եւ տիրանալ հին Բիւզանդիոնին, իրականացնելով Կոստանդին Պալէոլոգ յոյն կայսեր կտակը: (Ան աւանդած էր Մոսկովեան իշխաններուն շնորհելով ... թագաւորներուն «կեսար» տիտղոսը, որ յետոյ ... եղած է ցար:

Երբ Ռուսերուն յաւիտենական երազն է Հայաստանի միակ ճամբով իջնել Պոլիս եւ ձեռք առնել նեղուցները ու կէ՛ Միջերկրական, նոյնպէս Թուրքերուն ալ մղձաւանջն է միանալ իրենց Թուրք եղբայրներուն, անցնելով Հայկական ցամաքամասէն եւ ձուլել Թուրքերուն, այսպէսով իրականացնելով Թուրանականութեան հսկայ երազը:

Դասախօսը մեզ կը թելադրէ շըլլալ քիչ մըն ալ Կիլիկեան ծովեզերքին ցամաքամասին վրայ, մեր ակնարկները ուղղելով դէպի հեռաւոր Հնդկաստանի ճամբաները, եւ սա տեսակ հարցում մը կ'ուղղէ — «Ո՞վ կրնայ հաշուել քանակը այն պատուհասներուն որ պատճառ եղաւ հայ ազգին, Հնդկաստանի ճամբայ» ըսէ դասախօսը դառնութեամբ կը նկատէ թէ շատեր այս հարցին չեն մօտենար արժանի հետաքրքրութեամբ «որ իրեն երբեմն այժմէութիւն կը ստանայ եւ պիտի ստանայ տակաւին միեւնոյն վտանգներով»: Հնդկաստանի «ճանապարհին» մասին խօսած ատեն մեզ կը տանի քանի մը դարեր ետ, ցոյց տալու համար, թէ Հնդկաստան եւ աւելի հեռու երթալու համար միջին դարուն միայն երկու ճամբայ կար, մէկը Փոքր Ասիոյ ճամբան, հիւսիսէն՝ Պոլսոյ ճամբով, իսկ միւսը՝ հարաւէն՝ Կիլիկիոյ ճամբովն էր որ աւելի կարեւորն էր:

Հնդկաստան կ'արտադրէր համեմ եւ ուրիշ թանկական նիւթեր, Փոքր Ասիոյ ճամբով կ'անցնէր մետաքսի հսկայ վաճառականութիւնը, որ բնականաբար հարստութեան անսպառ աղբիւր էր, եւ որ այդ առեւտուրը նշական դեր եւ կարեւորութիւն կուտար զինք լինողող նաւահանգիստներուն: Այս նոյն առեւտուրը կը կատարէին Վենետիկցիներու եւ Ճենովացիներու ձեռքով եւ որ անշուշտ պիտի անցնէր Կիլիկիոյ վրայով իր Այաս նաւահանգիստէն: Ահա տնտեսական մրցակցութեան եւ նախանձի զարթումը, աւելի զօրաւոր պետութիւններու միջեւ տնտեսութեան նոխազ դառնալու համար Կիլիկեան թագաւորութիւնը:

Կայսերական Գերմանիոյ վարիչները Թուրքերու հետ միասին կազմակերպելով հայկական ջարդերը միանգամ ընդ միշտ ազատած կ'ըլլային մըցակից տարրէ մը՝ Հայերէ եւ միեւնոյն ատեն իրենց առջեւ կը բացուէր Հնդկաստանի ճամբան:

Դասախօսը կ'եզրակացնէ, թէ Հայ-

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (7)

ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գրեց՝ ՄՈՒՐԱՑԱՆ

— Զարմանում եմ... ասաց Թագուհին եւ մի տարակուսական հայեացք ձգեց պառաւու վրայ:

Իսկ բերդակալը դէմքը խոժոռեց, կարծես վախենալով Գոռի նոր [illegible], որոնք կարող էին իւր [illegible] գայթակղութիւնը վիրաւորել, հրաման խնդրեց Թագուհուց եւ ողջունելով նըրան՝ հեռացաւ դահլիճից:

Մարզպետունի իշխանուհին այդ նըկատեց եւ վշտանալով որդու անհամեստ պատասխանի վրայ, շտապով հարցրեց նրան:

— Ինչո՞ւ Կաթողիկոսի գալուստը անհաճոյ է քեզ:

— Եթէ Մայր-Թագուհին կը հրամայէ ինձ անկեղծօրէն խօսել...

— Խօսի՛ր. ամէն յանցանքներից թեթեւը անկեղծօրէն խօսելն է, ասաց Թագուհին:

— Տխրում եմ, որովհետեւ նա գալիս է մեր ամրոցը ո՛չ Մայր-Թագուհուն այցելելու եւ ոչ մեզ օրհնելու:

— Գո՛ռ, զգուշութեամբ խօսիր, ընդհատեց մայրը որդուն՝ յանկարծական յուզմունքից շառագունելով:

— Գոհար իշխանուհի, թո՛ղ որ նա իւր միտքն ազատօրէն յայտնէ, նկատեց Թագուհին ծանրութեամբ:

Անկեղծօրէն խօսելու համար, չպէտք է զգուշութեան ուշք դարձնել, մայրի՛կ, ես խօսում եմ իմ Թագուհու եւ մօր առաջ: Այո՛, կրկնում եմ, Կաթողիկոսը գալիս է ոչ թէ մեզ օրհնելու, այլ Գառնիում ամրանալու:

— Ի՞նչպէս թէ ամրանալու, հարցրեց Թագուհին:

— Անշուշտ նա լսել է որ յարձակում է պատրաստւում մեր լեռների վրայ, եւ ահա՛ ապաստանում է Գառնիին:

— Եթէ նա լսել է այդպիսի բան, ապա ուրեմն խոհեմութիւն է անում մեր ամրոցը գալով, նկատեց իշխանուհին:

— Ո՛չ, մայրիկ, նա չպէտք է իւր միաբաններին անյոյս ու անօգնական ձգէ Այրիվանքում եւ միայն իւր անձի փրկութեան համար հոգայ:

— Իսկ դու այդպիսի մի բան լսե՞լ ես, հարցրեց Թագուհին անհանգստութեամբ:

— Ո՛չ, Թագուհի, ես այդպէս ենթադրում եմ:

— Բայց պէտք է խօսել ապացոյցների եւ ոչ թէ ենթադրութիւնների վրայ հիմնուած, ծանրութեամբ նկատեց իշխանուհին:

— Մայր Թագուհի, կը հրամայէ՞ք ինձ պատասխանել, դարձաւ Գոռը Թագուհուն:

— Խօսի՛ր, պատասխանեց վերջինս:

— Ապացոյցն այն է, մայրիկ, որ Վեհը Յուսուֆի տեղակալից, մի [illegible] Նսրից վախենալով, [illegible] է լքել Դուինի Կաթողիկոսարանը եւ ապաստանել Այրիվանքի ծործորներին: Իսկ Նսրը վաղ թէ ուշ կը մտնէ Դուին եւ կը գրաւէ թէ՛ Կաթողիկոսարանը եւ թէ նրա կալուածները:

— Եթէ Ոստիկանը կը տիրէ մայրաքաղաքին, որի պաշտպանը բացակայ Թագաւորն է, ի՞նչ կայ զարմանալու, եթէ նա գրաւէ նաեւ Կաթողիկոսարանը, որի պաշտպանը մի անզէն հոգեւորական է, յուզուած խօսեց իշխանուհին, առանց մտածելու որ այդ խօսքերով վշտացնում է Թագուհուն:

Իսկ վերջինս ոչ միայն խոցուեց իշխանուհու խօսքերից, այլեւ ներքին վրդովմունքից դրեթէ այլայլուեց: Բայց չկամենալով երեւան հանել իւր յուզմունքը, կամաց կամաց բարձրացաւ բազմոցից եւ անուշադիր դէպի իշխանուհին՝ մեղմ ձայնով ասաց դայեակին.

— Մայր-Սեդա, ես յոգնած եմ, պատրա՞ստ է արդեօք հանգստարանս:

— Այո՛, սիրելի Թագուհի, պատասխանեց դայեակը:

Թագուհին մի բռնադբօսիկ ժպիտով ողջունեց իշխանուհուն եւ իշխանիկին, եւ բարի գիշեր մաղթելով նրանց, ուղղուեցաւ դէպի առանձնարանը: Սեդան եւ նաժիշտները հետեւեցին նրան:

— Ի՞նչ արիր դու այդ, մայր իմ, ինձ էիր զգուշացնում ազատ խօսելուց, իսկ դու սուր ցցեցիր Թագուհու սիրտը, վրդովուած բացագանչեց Գոռը:

Գոհար իշխանուհին, որ իւր պատասխանը տուել էր միայն իւր որդու համարձակախօսութիւնից գրգռուած եւ ոչ թէ Թագուհուն վշտացնելու մտադրով, յիշեց նորից իւր խօսքերը եւ մնաց կարծես շանթահար:

— Ես չէի կամենում նրան վիրաւորել... ես չմտածեցի... յանկարծ դուրս թռան իմ խօսքերը... ընդհատուելով եւ նուաղած ձայնով պատասխանեց որդուն Գոհարը եւ սաստիկ տխրեց:

Իշխանիկը բարկացած անցուդարձ էր անում դահլիճի մէջ: Յանկարծ նա կանգ առաւ եւ դիմելով մօրը հարցրեց.

— Մայրիկ, բոլո՞ր կանայք մոռացկոտ են քեզ պէս:

— Ինչո՞ւ համար ես հարցնում:

— Ինչո՞ւ համար... Յիշո՞ւմ ես, Հայրս իւր հրաժեշտի ժամին խնդրեց ինձ եւ դայեակի միւս կանանց՝ աշխատել ուրախ պահել Թագուհուն, ասաց որ նա ծանր վիշտեր ունի եւ թէ պէտք է մոռացնել տալ նրան այդ վշտերը... Ես ծանօթ չեմ Թագուհու վշտերին, որովհետեւ անոնք ծածկում են ինձանից, բայց դու եւ քո բարեկամները անշուշտ ծանօթ էք. դու չպէտք է մեղանչէիր ոչ Թագուհու հանգստութեան եւ ոչ հօրս պատուէրի դէմ:

— Դո՛ւ էիր յանցաւորը, Գո՛ռ. ինչպէ՞ս կարողացար լոկ ենթադրութեանց վրայ հիմնուած, Թագուհու ներկայութեամբ ասել թէ՝ Կաթողիկոսը փախչում է Այրիվանքից...

— Ենթադրութեան վրայ չեմ հիմնուած, մայրիկ, այլ իրականութեան, ընդհատեց Գոռը:

— Իրականութեա՞ն. ինչպէ՞ս:

— Այո՛, ճշմարտութիւնը ես ծածկեցի Թագուհուց, որովհետեւ չէի կամենում անհանգստացնել նրան:

— Ի՞նչ ճշմարտութիւն:

— Այն, որ շուտով մեր լեռների վրայ յարձակում կը լինի:

— Ի՞նչ ես ասում, Գոռ, եւ ո՞վ պիտի յարձակի:

— Ինքը Նսրը: Նա արդէն դուրս է եկել Նախիջեւանից եւ գալիս է Դըւին:

— Աստուած իմ, ի՞նչ ասացիր, բացականչեց իշխանուհին:

(Շար.)

...ակառակ որ մրցակիցներու կողմէ ...րնքան անողոքաբար չարչարուեցան, ...եւ սակայն անոնք իրենց նպատակին ...ասան», տեսան իրենց երազներուն ...իրականացումը, «բայց դժբախտա- ...բար յուսախաբ եղան»

...յուսախաբութեան մէջ կը տես- ...ն բացի յաղթական ազգերուն չկամ ...ւ երբեմն դէպի Հայերը, ներքին, ...ական սխալներ: Այդ սխալները ... 1. Հայկ. կառավարութեան ... 2. փարիզ նստող եւ Հա- ... կառավարութեան դիրքը ... չմրանոց հայկ. պատուիրա- ... ամերիկեան հոգատարու- ... հանդիսանալը

...պարտութենէն վերջ այս կէտին ...կը լուսաբանէ Գ. Ս. Վրացեան, ...Հայերը Թուրքիոյ դէմ երբեք պա- ...չէն յայտարարած, այլ Թուրք- ...ինքնաբերաբար յարձակած է Հա- ...անի վրայ, ինչպէս նիրկայիս ...եւ Ատրպէյճանի, խաղաղեցման ...եւ սպանիական պատերազմներ ...ամերիկեան հոգատարութեան ...ք գտաւ առնուազն ծիծաղելի ...նախապատրաստ- ... եւրոպական հոգատա- ...եւ մասնաւորապէս Ֆրան- ...կան վրայ. իսկ Գ. ...վերին Հայաստանի վրայ ...թեան մը ներկայու- ...կը զանէր անիմաստ եւ անիրա- ...Ամերիկեան հոգատարու- ...Հայաստանի վրայ, պիտի վր- ...Անգլիոյ շահերը ...թեան կը ...

Այս խորհրդածութիւններէն վերջ ...կ'աւելցնէ, թէ «մեզ պակ- ...քաղաքական հասունութիւնը» եւ այդ անհաստատութիւնը կը դանէ ներքին անհամաձայնութեանց մէջ, եւ որ մինչեւ այսօր կը տեւեն դըժ- բախտաբար »։ Հայ քաղաքական կեանքին մէջ կը տեսնէ ... Հայ կեդրոնական մարմնի մը ... մարմին մը ... նոյն նպատակին համար» ։ «Հերի ազգերը պէտք է համախմբ- ուին առանց այլեւայլի ազգային ան- կախութեան ... երկրորդական եւ երրորդական ... վրայ Թողլով իրենց ներքին հա- կամարտութիւնները»։

— «Եթէ կ'ուզենք խուսափիլ ... փորձառութեան մէջ ... մեր շարժումը պէտք է ըլլայ անմիջական եւ ուժղին. պէտք է ... հայ ազգը»։ Պատասխա- նատուութիւնը ... Հիմնած, մաշած յանկերգ մը կը նկա- տէ կուսակցութիւնները վարկաբեկե- լու եւ պատասխանատուութիւնը ա- նոնց վրայ բարդելու յոռի մտայնու- թիւնը, եւ կ'առաջարկէ արմատական միջոց մը.— «Մերժել տաք երկաթը կ'արախոտ վէրքին մէջ», մեղմէ տար- բեր մտածողներուն հանդէպ ըլլալ նե- րողամիտ, յարգել անոնց մտածում- ները։ «Մեր քաղաքական յարաբե- րութիւնները պէտք է կրեն ամենախո- րունկ դրոշմը իրար հասկնալու բաղ- ձանքին։ Հակառակ շարժումը կ'ա- ռաջնորդէ մեզ դէպի անկում»։

Հայերը Թուրքերուն չա՞փ ալ չեն սրժեր, որ անկարելի եղած է իրարու հետ համերաշխութեան դետին մը գտ- նել, մտցուեցա՞ն ջարդերը, որոնց ա-

Ի ՊԷՏՍ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ...

Սիրելի Արազ.— Հոմանիշ են երկու բառեր՝ որ տարբեր կերպով գրուե- լով միեւնոյն նշանակութիւնը ունին։ Ժամանակին շատ օրինակներ տուած էինք, այսօր կը բաւէ միայն տալ՝ կազմ-պատրաստ, թուք-մուր, կեր- թալ սիրել-ճերել, գոյն երփն- երանգ-թոյր եւ բազում այլ տա- նակներ։— Հոմանուն են երկու բա- ռեր՝ որ միեւնոյն կերպով գրուելով տարբեր նշանակութիւն ունին։ Մայր — մայր (երկրորդը մայրի - ծառ), ... երկրորդը բերանակապ ... կենդանիներու համար), գեղ — գեղ (երկրորդը գեղեցկու- թիւն), (լծորդ գիրով) դոյլ — թոյլ. հաւ — հաւ. օդ — օդ (երկրորդը ոտ- նաման), եւ այս ձեւով ուրիշներ։

Իսկ ընդհանրապէս համանուն են երկու միեւնոյն յատուկ անուններ, համանուն քաղաքներ, վայրեր, եր- կիրներ։— Այո, Վաղարշակ, կրկնու- թիւն են, բայց պէտք է հոգալ նորեկ- ները։

Սակայն կը խորհիմ թէ «բլուր» բա- ռին համար ըսելիքս հաւասարապէս անծանօթ է ամէնուդ.— «Բլուր» կր թուի համաձեւ կազմութիւնը ըլլալ «բոլործին», որմէ նաեւ «բոլորուկ» բայը։ Գիտէք արդէն թէ բոլոր, ոլոր, կլոր, գլոր ինչ առնչութիւններ ունին իրարու հետ։ Այս մասին աւելի քան որ հարկ էր խօսուած է արդէն։

«Ձիրք» — կը նշանակէ ինչ որ ա- ռանց փոխարէնի շնորհ է, ընծայ է։ Աւելց ինքնաբերաբար, առանց մաս- նիկի կամ տարբեր բառի յաւելումի ե- կած է «ձրի», իբրեւ մակբայ եւ իբրեւ ածական։ Այս տեսակէտով, ուրեմն, աւելորդ է ըսել ձրիապէս, ձրիօրէն, քանի որ «ձրի» կը բաւէ։ Իրաւ, մեզ մտած չենք ըլլար, բայց աւելորդ է, չէ՞։ «Ձրի առէք եւ ձրի տուէք» յա- ւագոյն է եւ ուղիղ, քան ձրիապէս ա- ռէք եւ ձրիօրէն տուէք։ Վերջին երկու ձեւերը ճոխութիւն չեն լեզուին հա- մար, այլ պալար, ուռեցք, այտուց, զոր կրնանք կտրել նետել, քանի որ, մանաւանդ, անոնց կը սպասեն գեղե- ցիկ բառեր եւ ասութիւններ, որոնք, հակառակ դարերու փոշիին տակ մնա- լուն, թարմ են եւ կենդանի։ Ենդիրը միայն այն է, որ դարը փոխուի եւ մեր ճշմարիտ Ակադեմիան գայ։ Երա- նի որոնց այդ օրուան պիտի հասնին։

Ինք իրեն մէջ զառնալով ինքնաբե- րաբար նոր բառ մըն է նաեւ «պողի», պատուէն առաջ եկած, ձրիին պէս, եւ ...անց խարութեան զոհ գացին բոլորը, բոլորը»։

Ազգ. զօրաւոր միութեան մը կազ- մութեան ազդակներէն մեծագոյնը կը դանէ ժամուլը, որուն կուտայ դեր մը, որ իր աննախապաշար եւ լայնա- միտ հրատարակութիւններով կրնայ համախմբել դայթակղած միտքերը եւ բերել լծել ազգ. կեանքի անիւին։ Ցե- տոյ ջերմագին կոչ մը ուղղելով երի- տասարդութեան, որպէսզի չարժի, սերտէ հայկական մշակոյթը, ազգ. պատմութիւնը եւ աշխարհագրութիւ- նը, կ'եզրակացնէ.

— «Պատմութիւնը մեզ կը սորվե- ցնէ թէ, աշխարհակալ տէրութիւննե- րը իրենց անկումի շրջանին, կը վե- րադառնան միշտ իրենց նախկին սահ- մաններուն մէջ»։ Եւ ապա՛ «մարդիկ կը մեռնին, բայց արի, ուժեղ ցեղերը, որոնց մէջ ազգ. յիշատակները ուժգին են, կը մնան անմահ»։

ՌԻՆԿՆԴԻՐ

որ կը նշանակէ «վանքերու համար ժո- ղովրդային հանգանակութիւն աբ- սաիքով, ոչ թէ դրամով»։

Հայ մշակոյթին մեծ նահապետը, Մեծն Սահակ Կաթողիկոս Մեսրոպէն վեց ամիս առաջ վախճանեցաւ։ Քանի որ այս երկուքին ամէնէն մօտաւորնե- րէն, նաեւ ամէնէն անկախ միտքերէն Թորենացին գնահատականը գրեցինք Մեսրոպին համար, չենք կրնար զանց ընել անդրադառնալ Պատմահօր դա- սատանը Սահակին նկատմամբ։ Սի- րելի Արազ, բաէք, խնդրեմ, տղոց, թող չընդմզին իրենց աշխարհիկ մըտ- քը։ Խօսքը մեր Մշակոյթին վրայ է, ըհէ՞. մշակոյթին վրայ, որով կը պա- հենք հիմա մեր ինքնորոշ դիրքը այս եղեւններանդ արտասահմաններուն մէջ, որոնք քաղաքականօրէն հողը կը փլատասառեն մեզ որամաս ընելու հա- մար, ամէնուրեք, Գալքաններէն ըՔալթիկ։ Մեր գիրն ու տառը ունինք միայն վահան ու ասպար, մկունդ, փքին, աշտեայ ու նետ, առ այժմ միակ պատկանդարանը, կապարճը մեր ինքնուրոյն գոյութեան։ Ըսէք, եթէ մեր օրագիրները, պարբերա- կանները, անօր չափով մեր գիրքերը հրըլան, հըլլան մեր մշակոյթային ա- ւելի կամ նուազ կարեւոր ակումբնե- րը, հըլլան մեր դասախօսութիւննե- րը, ի՞նչ պիտի ըլլար ցարդ մեր վախ- ճանը։ Թող որ այս ձեւ մշակութային չարողութիւնն ալ կայ որ, առնն պի- տի գայ որ անօգուտ պիտի ըլլայ, եթէ լրբեմնի ժամաւանդ կորիճ հայ զա- ւառացի երիտասարդներ հետզհետէ քուլցնեն, մեղկացնեն իրենց ոգնա- յարի ոխմը...։ Դուք, մեր դասարա- նին կորիճները, հայապահ սրբու- թեան Ցանարական Ասպետներ եղէք։ Մեր զառամած միտքերը, այլեւս հին գիրքերուն իբրեւ ուտիճ, կը հայթայ- թին հազիւ կոկտանքը դարերու սար- սուռին մէջէն։

Եւ այսօր ահա կ'արտագրեմ Խորե- նացիին դասատանին մէկ մասը՝ մեր արդի գոյութեան իսկ վերամարտիկ ախոյեանին՝ Սահակի մասին.—

Ցայնժամ մեծին Սահակայ հասեալ ի խանդուրկն մահու, եւ առեալ ա- շակերտացն՝ տարան ի գեօղն որ կոչի Բլուր։ Ուր եհաս վախճան, յետ ամ- սոյն Նաւասարդի, յաւուր իւրոյ ծը- նընդեանն։ Որ մահկանացու ծնեալ, սեռման գիրն յիշատակ եթող պատու- եաց զպատկերն, պատկառեաց ի կոչ- ման քն, փոխանորդեաց զկեանսն։ Զպատուական մարմին նորա բարձեալ սարկաւագապետին Երեմիայի՝ յանդերձ աշակերտօքն եւ տիկնաւն Մամիկոնէից, նորին Դուստ, որում ա- նուն էր Դստրիկ, կին Վարդանայ տարաուլասի, տարեալ հանգուցին յԱշտիշատ գիւղն Տարօնի, որ է ի գաւառին Տարօն։

Ցաջողութիւն կը մեռնենք։

ՏԱՐԱԶ

ՑԱՒԱԼԻ ՎՐԻՊԱԿԻ մը հետեւան- քով, «Ցառաջ»ի յունուար 27ի թի- ւին մէջ, ողբացեալ Քեռիի (Մ. Մա- սոյեան) համար տպուած էր,— «Որ- բացած զինուոր ըլլալով»։ Կարդալ՝ ԲՐԹՔԱԿԱՆ զինուոր։

ՆՈՒԿԱՐԱՆԱՆ ՈՒՄԱՂ

Հայր Փէթէօ (մտահոգ).— Մանչս հարս մը բերաւ տուն։ Աղջիկս՝ փեսայ մը։ Կնիկս ալ՝ զաւակ մը ունեցաւ։ Լաւ, բայց այս փոքրամասնութիւնը ի՞նչպէս պիտի գոհացնենք, քանի որ գաղթավայր չունինք...

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԳՈՐԾԵՐԸ՝ ՌՈՒՍԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒՈՎ

«Խորհրդային Հայաստանի» յունուար 16ի թիւին մէջ կը կարդանք.—

Այս տարի «Գոսլիտիզդատ»ը իր հրատարակութեան ծրագրին մէջ ըզ- գալի տեղ յատկացուցած է հայ գրող- ներու ստեղծագործութիւններուն։

Խորհրդ. Միութեան եղբայրական միւս ժողովուրդներուն մեր գրակա- նութիւնը աւելի մօտէն ծանօթացնե- լու համար, 1939 թուին Մոսկուայի մէջ հայերէն լեզուով պիտի հրատա- րակուին հայ գրողներու բազմաթիւ երկեր ու բանաստեղծութիւններ։ Ա- մէնէն առաջ լոյս պիտի տեսնէ Վ. Նիրպոտին «Հայ ժողովրդի բանաս- տեղծութիւնը» եւ «Հայ բանաստեղ- ծութեան հատընտրեալ»։

Հայ դասական գրողներէն առանձին գրքով լոյս պիտի տեսնեն Խ. Աբով- եանի «Վէրք Հայաստանի»ն, Գ. Սուն- դուկեանցի թատերգութիւնները, ո- րոնց մէջ պիտի մտնեն «Պէպօն» եւ «Խաթաբալան», մեծանուն բանաս- տեղծ Յովհ. Թումանեանի երկհատոր- եակի առաջին հատորը, Մուրացանի «Գէորգ Մարզպետունի» պատմա- կան վէպը, հայկ. հէքեաթներու ժո- ղովածոյին առաջին հատորը, Սայաթ Նովայի «Տաղերը» եւայլն։

Ժամանակակից բանաստեղծներէն առանձին գրքով լոյս պիտի տեսնեն Գ. Սարեանի, Ն. Զարեանի, Յովհ. Շիրազի բանաստեղծութիւնները։

Ժամանակակից արձակագիրներէն պիտի տպագրուին Դերենիկ Դէմիր- ճեանի «Ընտիր պատմուածքներ»ը, Ստ. Զօրեանի «Մի կեանքի պատմու- թիւնը», Մ. Մանուէլեանի «Նովէլ- ներ», Ստ. Շահումեանի եւ Ս. Սպանդարեանի գրական — քննադա- տական յօդուածներու ժողովածոն։

«Արդէն յանձնուած է «Գոսլիտիզ- դատին» տպագրութեան «Հայաստա- նի երիտասարդ գրողները» ժողովա- ծոն, որուն մէջ նիւթեր ունին երի- տասարդ գրողներ Վ. Գրիգորեան, Յովհ. Շիրազ, Գ. Բորեան, Բ. Կա- րապետեան, Ղ. Կոմունի, Գ. Հայր- եան, Մ. Խերանեան, Մ. Մարգար- եան, Աղաւնի, Հ. Թումանեան, Մ. Նորիւն, Վ. Արամեան, Ս. Կապու- տիկեան, Վ. Ցոլեան եւ ուրիշներ։

«Գոսլիտիզդատ»ը հայ գրողներու ստեղծագործութիւններէն պիտի հրա- տարակէ նաեւ 1940ին։

ՀԱՅ ՆԿԱՐԻՉՆԵՐԸ ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍԻՆ ՄԷՋ

«Խ. Հայաստան» 16 յունուար.— Կոմունիստ Երիտասարդներու Մի- ութեան 20ամեակին առթիւ Մոսկուա- յի մէջ բացուած ցուցահանդէսին ի- րենց ստեղծագործութիւններով պիտի մասնակցին Խ. Միութեան բոլոր հանրապետութեանց նկարիչները։ Այս առթիւ Մոսկուա դրկուած էին Հա- յաստանի թէ վարպետ եւ թէ երիտա- սարդ շնորհալի նկարիչներու ստեղ- ծագործութիւնները։

Կեդրոնական ժիւրիի կողմէ յայտ- նուած է որ ցուցահանդէսին համար ընդունուած են հայկական ժողովրդա- կան նկարիչներ՝ չզանչանակիր Մ. Սարեանի կողմէ նկարած հայկ. գե- ղագոյն խորհ.ի երեսփոխան Գեորգա- եանի կենդանագիրը, Ս. Աղաջանեանի «Կարմիր բանակային», «Հօկտեմ- բերեան», «Աղջկայ» եւ «Տղայի» դի- մանկարները, Փանոս Թէրլէմէզեանի «Գարունը Երեւանում», վաստակա- ւոր նկարիչ Ս. Առաքելեանի «Նորքի սանկական սանատորիան» եւն.։

Ցուցահանդէսին մէջ առանձին տեղ պիտի յատկացուի Հայաստանի երի- տասարդ նկարիչներու ստեղծագոր- ծութիւններուն, որու համար համա- միութենական ժիւրին ընդունած է ե- րիտասարդ նկարիչներ Մ. Աբեղեանի «Արարատ»ը, «Շիրակի այգիները գարնան»ը, Ա. Ղարիբեանի «Երեւան Զապայեւի անուան փողոցը», Օ. Սաս- տրեանի «Ընկեր Ստալինը 1905 թը- ւին» իւղանկարը, Վ. Այվազեանի «Արարատ» ջրանկարը, Ա. Բաբայ- եանի «Բամպակի հաւաքը», «Կոնոր», Տ. Արզումանեանի «Պարաշիւտիստ Ղարագէօզեանը», Գ. Սիմոնեանի «Սե- ւանի ափին», «Ծաղկաձորի պիոներա- կան ճամբարը», Մ. Խասյեանի «Պա- ռանի քանդակագործը», «Բամպակի հաւաքը» վիմատիպները, ինչպէս նաեւ Կարապետեանի, Ստեփանեանի, Խուրշուտեանի եւ Զաքարեանի մի չորք նկարները։

ԹՈՒՐՔԻԱ

ՆՈՐ ՎԱՐՉԱՊԵՏԻՆ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Տօքթ. Րէֆիք Սայտամ, Թուրքիոյ նոր վարչապետը, հետեւեալ յայտա- րարութիւններն ըրաւ Ազգ. Ժողովի վերջին նիստին մէջ.

— «Իմ կառավարութեանս ծրագի- րը ըստ առաջնորդն իրեն իբր հիմ ու- նի մեր պատկանած Հալք կուսակցու- թեան ծրագրին իրականացումը։ Որո- շած ենք խղճմտօրէն շարունակել գոր- ծադրութիւնը ցարդ ձեռք առնուած միջոցներուն, որոնք կը ձգտին անսա- սան պահել յեղափոխական օրէնքնե- րուն գործունէութիւնը՝ մեր ազգային կեանքին մէջ, եւ դատական կազմա- կերպութեան տեւական յառաջդիմու- թիւնը։

Պիտի շարունակենք իրագործել մեր պաշտպանութեան ուժերը զինելու ծը- րագիրը եւ ջանք պիտի տանք մեր պաշտպանութեան ուժերուն զարգաց- ման, պատերազմին պարտադրու- թիւններուն պատշաճ ձեւի մը մէջ։ Մեր ծրագրին գլուխը կուգայ հայրե- նիքին մէջ ապահով եւ անդորր մթնո- լորտ մը ստեղծելու եւ հայրենակից- ները անխախտութենէ ու բռնու- թենէ հեռու պահելու մտահոգութիւ- նը։ Մեր գլխաւոր պարտականութիւնն է հիմնական օրէնքի սկզբունքներուն վրայ հաստատուած ընկերային կար- գին պահպանութիւնը։

Մեր արտաքին քաղաքականութիւ- նը, որ մեծ ուշադրութեամբ եւ ջա- նադրութեամբ ճշդուած եւ երկար տարիներու փորձառութեամբ երկրին ամէնէն օգտակար ձեւը տուած է, պիտի շարունակէ իր ուղղութիւնը։ Հանրապետական կառավարութեան յանձնառութիւնները պիտի յարգուին եւ հաստատուած բարեկամութիւննե- րը պիտի պահուին։

Մեր հիմնական ուղղութիւնը պիտի ըլլայ Հանրապետական շրջանին միշտ նախանձախնդրութեամբ ապահով- ուած պետէնէի հաւասարակշռութեան պահել։ Մենք համոզուած ենք թէ մի- այն հաւասարակշռուած պետէնէով մըն է որ կրնանք շատ աւելի զօրա- ցնել աւելցող պետական վարկը։

Հանրային ծառայութեանց գործա- դրութիւնը ապահովող հասոյթի աղ- բիւրները կարգադրուած ատեն ըսաւ աչքէ չպիտի հեռացնենք հայրենակից- ներուն վճարման կարողութիւնը։ Մեր նիւթական դրութեան մէջ պիտի չա- րունակենք իրագործել տեւական բա- րեփոխութիւնները, որոնք կը ձգտին միեւնոյն ատեն հայրենակիցներուն եւ պետութեան իրաւունքները պահպա- նելու։ Գիւղացիներուն տուրքերը ա- ւելի պիտի թեթեւցնենք եւ գիւղերուն վերականգնումը դիւրացնելու աշխա- տանքը առաջ պիտի մղենք։

Մեր հիմնական սկզբունքն է պահել ազգ. դրամին գործնական կայունու- թիւնը։

Համոզուած ենք թէ հայրենիքին նիւթական բարօրութիւնը եւ տնտե- սական վերականգնումը կարելի է մի- այն այն ատեն, երբ մեր կրթական մակարդակն ալ բարձրանայ հաւասար չափով։ Այս ճամբուն մէջ ապահով լնթանալու համար ուժ պիտի տանք նախակրթութեան, որակապէս պիտի բարձրացնենք մեր լիսէները, եւ բարձրագոյն վարժարանները երիտա- սարդութիւնը կեանքի պատրաստող հաստատութիւններու պիտի վերա- ծենք։

Տնտեսական մարզին մէջ ալ մեր աշ- խատանքը պիտի հետեւի կուսակցու- թեան ծրագրին մայր գիծերուն։ Ար- տածումներուն քանակը աւելցնելու համար կարգ մը կարեւոր նիւթերը «սթանտարտիզէ» ընելու գործին թափ պիտի տանք, մեր ապրանքներուն ար- տաքին շուկաներու վրայ վարկը բարձրացնելու ջանադրութեամբ։ Մի- եւնոյն ատեն պիտի քաջալերենք ան- հատական ձեռնարկները։

Երկաթուղիներու շինութեան եւ ո- ռոգման ծրագրերուն գործադրութիւ- նը պիտի շարունակուի։

Լաւագոյնս պիտի կարգադրենք մաքսային գործերը եւ ընկերային լիէքնիք միջոցներով պայքար պիտի մղենք ոգելից Թունդ ըմպելիներուն դէմ։

Այս բոլորը կառավարական գործու- նէութեան գլխաւոր գիծերը պիտի ըլ- լան։ Ասոնց կարգին դեռ հազարաւոր խնդիրներ կան։ Ինչպէս ըսի մենք Հալք կուսակցութեան ծրագրին հա- ւատարիմ եւ զայն գործադրել ջանա- ցող մարդիկ ենք, եւ մտադիր ենք թուրք ազգին բարօրութեան եւ եր- ջանկութեան համար աշխատիլ ձեր նորմէ տրուելիք հրահանգներուն սահմանին մէջ։ Եթէ կը կարծէք թէ մեր այս ուղղութեամբ պիտի կրնանք օգտակար ըլլալ թուրք ազգին եւ հայ- րենիքին, ձեր վստահութեան քուէով պաշտպանեցէք մեզ»։

Վարչապետին ճառէն վերջ Մանի- սայի երեսփոխան Րէֆիք Շէվքէթ Ին- ճէ խօսք առնելով դիտել տուաւ թէ Աթաթիւրքի մահէն 2 - 3 ամիս վերջ նոր պահլինի մը կազմութենէն իմաստ հանել փորձողներուն մէկ պատաս- խան պէտք է տալ. «Թուրքիա ամբող- ջովին Հալք կուսակցութեան իտէալին անսասան կուսակիցն է եւ Ազգ. Մեծ Ժողովն ալ անոր խորհրդանշանն է։ Հերթավարները կրնան փոխուիլ, բայց ծրագրին մայր գիծերը անփոփոխ կը մնան միշտ»։

Անկախ երեսփոխան Հիւսնիւ Քի- թապճը յայտարարեց թէ վարչապե- տին կարդացած ծրագիրը կուսակցա- կան կառավարութեան մը ծրագիրը ըլլալէ առաջ ամբողջ ազգի մը ծրա- գիրն է։

Ապա վստահութիւն յայտնուեցաւ 241 ձայնով։

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐԷԹԻ ԱԳԻՍՏԸ

(ՀԱՏՈՒԱԾՆԵՐ ՓՕԼ ՏԻՒ ՎԷՌԻԻ ԳԻՐՔԷՆ)

—— ∞ ——

Ալեքսանդրէթի շրջանը Ամանայի լեռներէն բաժնուած է Ամանոսով, Ան- տիոքիայէն՝ Օրոնդէսով։ Պայաս-Սուէ եւ Աֆրոն գիծի հովիտները աշխար- հագրօրէն կը պատկանին իրեն։

Նաւահանգիստներն են Սուէտիա եւ Ալեքսանդրէթ, որուն անունով կը կոչուի շրջանը։

Առաջ Ալեքսանդրէթի Սանճաքը կը կոչուէր Անտիոքի փըխանութիւն, մայ- րաքաղաք ունենալով Անտիոքը։

301ին (Ք. Ա.) Սելեւկիոս Նիքատոր, Աղեքսանդր Մակեդոնացիի զինուորա- կաններէն, ուղելով իր հօր՝ Անտիո- քոսի անունը մշտնջենաւորել եւ տա- նիլ Իփսիուսի յաղթանակը, որոշեց կառուցանել Անտիոքը, ուր բնական ճամբաներ իրար կը խաչաձեւէին։

Ասորիներ, Մակեդոնացիներ, Հրէ- աներ, բոլորն ալ ճարտար մարդիկ, բը- նակեցան այս նոր քաղաքը եւ շատ շանցած ծաղկեցուցին այնքան, որ մրցակից Անտիգոնոս սկսաւ խաւա- րիլ։ Հրեաները իրենց սինակոկը շի- նեցին Օրոնդէսի կամուրջին մօտ։

Անտիոքի բերդը պաշտպանեց իր հարստութիւնները՝ Ասորիներու եւ Ցոյներու ախորժակներուն դէմ։

Տիգրան Թագաւոր Հայաստանի, գրաւեց այդ ամբողջը, բայց Հռոմայե- ցիները զայն վտարեցին եւ ամբողջ տասը դար Անտիոքը դարձուցին երկ- րորդ Քափու մը, ուր շինեցին արձան- ներ, կրկէսներ, մարզադաշտեր, թատ- րոններ, ապարանքներ, բայց այս շի- նութեանց փառաւորութիւնը չցեց Սելեւկիացիներու եւ Հայերու շինու- թեանց շքեղութիւնը։

Քրիստոնէական դարաշրջանի բա- կիլը, երբ Բառնաբաս, Պօղոս Տար- սոնացի, Պետրոս եւ Յովհաննէս Ոս- կեբերան հոն կը քարոզէին Յիսուսի խօսքը, Անտիոք կը կազմէր աշխարհի չորրորդ քաղաքը, Հռոմէն, Աղեք- սանդրիայէն եւ Կարքեդոնէն վերջ։ Ունէր 400.000 բնակիչ. ոմանք կ'ըսեն՝ 800,000։ Քրիստոնէութեան երկրորդ օրօրոցն էր եւ Աւետարանը անկէ բա- ւացաւ իր թռիչքը դէպի Եւրոպա։ 528ին Անտիոք գրաւուեցաւ Ասորինե- րուն կողմէ եւ 540ին քանդուեցաւ Խոսրովի ձեռքով։ 560ին վերաշինուե- ցաւ Յուստինիանոսի կողմէ։ Արաբները 697ին գրաւեցին զայն, Նիկեփոր Ֆո- կաս վերագրաւեց 960ին, իսկ 1084ին դաւաճանութեամբ անցաւ Սօլիմանի ձեռքը։

Բայց շուտով, Կոտֆրուա եւ Պու- յոն Եւրոպայէն բերին 300,000 ռազ- միկներ (մեծ մասով Ֆրանսացի), որ անձկագին կ'ուզէին ազատել Յիսուսի շիրիմը։ Ռազմիկները անցան Օրոնդէս գետը եւ պաշարեցին Անտիոքը։ Հա- յերը եղան անոնց առաջին դաշնակից- ները։

Ի զուր Դամասկոսի եւ Հալէպի Իս- լամները օգնութեան փութացին իրենց պաշարուած եղբայրներուն. Անտիոք կրկին քրիստոնեայ դարձաւ։

Տասնմէկ Ֆրանսացի իշխաններ ի- րարու յաջորդեցին Անտիոքի գահին վրայ։ Երկար ատեն անոնք դիմադրե- ցին Մարաշին, Հալէպի, Պաղտատի, Մուսուլի իշխաններուն եւ պարսիկ թագաւորներու յարձակումներուն։ Սա՛ղ, 1268ին Եգիպտոսի սուլթանը արշաւեց քաղաքին վերի մասը, ջար- դեց 17,000 քրիստոնեաներ եւ գերի տարաւ 100,000 ուրիշներ։ Եւ Անտիո- քի իշխանապետութիւնը վերջ գտաւ։

Եւ սակայն, չքեղ մզկիթներ շինուե- ցան եւ բանաստեղծութիւնը ծաղկե- ցաւ։ Յետոյ օր մը Թուրքերը տարա- ծեցին իրենց դիչերը, ջարդ, թալան, անիշխանութիւն, անապահովութիւն, չանդում... բարբարոսութեան ազդե- րը մահացու հարուածը տուին Ան- տիոքի։

Միայն մեր միսիոնարներն էին որ, տարուած մեր մեծ կուսքերու եւ խա- չակրութեանց յիշատակէն, իրենց տե- ւական ներկայութեամբ թոյլ չտուին որ ֆրանսական անունը միանայ աւե- րակներուն։ Անոնց անձնուիրութիւնը պարտաւորեց եւ արդարացուց առա- ջին հոգատարութիւնը, չորս անգամ հարիւրամեայ, քափիթիւլասիոններու անուան տակ։ Անոնք պատրաստեցին նաեւ երկրորդ հոգատարութիւնը, երբ Եւրոպա մեզի յանձնեց Սան Ռէ- մոյի դաշնագրով, վստահ որ, հակա- ռակ գերմանական միջնորդութեանց եւ հակապատական Իտալիոյ պայքար- ներուն, մեր զինուորները Անտիոքի, Լիբանանի եւ Հալէպի մէջ պիտի ըն- դունուէին այնպէս, ինչպէս ընդուն- ուեցան Ստրազպուրկի մէջ։

✕

Այն տարիներուն, երբ մեր մարզ- պանները տակաւին հրաժեշտ տուած չէին ողջմտութեան, Ֆրանսա աշխա- տեցաւ իր բարիքներովը արժանի հան- դիսանալ հոգատարութեան։ Ան ըը- պաստեց անտեսութեան, ապահովու- թեան հաստատեց եւ ճամբաներ շոր- ցուց։

1918ին, Ալեքսանդրէթ ուրիշ բան չէր, եթէ ոչ ճահճախտաւ վայր մը, ուր կը կրկնային միլիոնաւոր գոր- տեր, բնակիչներն ալ՝ սաւերներ։ Տասը տարուան մէջ՝ մենք ցամքեցու- ցինք 450,000 քառակուսի մեթր հող, ստեղծեցինք բազմահազար ծառեր։ Նոյն աշխատանքը կը շարունակուի դեռ Ամբղի շրջանին մէջ։

Գիւղացիներուն հայթայթեցինք հո- ղագործական գործիքներ, 1926ին վե- րակազմեցինք երկրագործական դրա- մատունը։ Մեր տնկարկութիւնները շուտով շուք եւ բարեբեր անձրեւ ալ- լին հոն, ուր ծառերու թշնամի Թուր- քը չորցուցած էր հողը։

1919էն 1924, հունձքին արժէքը 47,906,000 ս. ղ. էն բարձրացած էր 192,426,000 ս. ղ.ի։

1921ին կային 26 նախակրթարան- ներ 1500 աշակերտներով, իսկ 1936ին՝ 65 դպրոց, 6000 աշակերտներով։ Ելեկտրականութեամբ օժտեցինք Ան- տիոքն ու Ալեքսանդրէթը ու հասցու- ցինք այդ մինչեւ Ամանոս։

✕

Ալեքսանդրէթը «ահարկու դիրք» մըն է, իսլամութեան դրան բանալին, առաջապահը մեր իսլամական նա- հանգներուն։ Իսկ Անտիոքը՝ աթոռը արեւելքի բոլոր պատրիարքներուն, քաղաքը որուն սրբազան համբաւը կը լուսաւորէ քրիստոնէութիւնը։

Արդ, Իտալացին, Գերմանը, Ռու- սը եւ Թուրքը չհանդուրժեցին որ մենք շարունակենք մեր ձեռքը պահել Ալեք- սանդրէթը՝ առաջիկայ պատերազմի սեմին։ Մենք ենթարկուեցանք անոնց միջնորդութեանց եւ ֆրանսական դը- րօշը որ հոն կը ծածանէր գիտազդա- րէն ի վեր, վար իջեցուցինք։

ՏԻԳՐԱՆԱԿԵՐՏԻ ԵՒ ՇՐՋ. ՀԱՅՐ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ-ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄԸ ԱՊՐԻԼ 23ի

ՍՊԱՆԻՈՅ ԱԶԳԱՅՆԱԿԱՆՆԵՐԸ ԴԷՊԻ ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԳԼՈՒԽ

— oo —

Կը վախցուի նոր խուժումէ մը

— oo —

Սպանիոյ ազգայնական բանակը շարունակելով իր յառաջխաղացութիւնը, իրարու ետեւէ գրաւեց երեք նոր քաղաքներ Պարսելոնայի հիւսիսային կողմը,— Վիք (50 քիլոմեթր հեռու ֆրանսական սահմանագլուխէն), Պէրկա (35 քիլոմեթր) եւ Լա Սէօ տ'Ուրկէլ: Այժմ կը սպառնայ Փուիչէրտայի: Յառաջխաղացութեան գլխաւոր նպատակն է գրաւել Կերոնան, ուր կեդրոնացած են հանրապետական կառավարութեան անդամները եւ Պարսելոնայէն հեռացած զօրքը: Աւելորդ է ըսել թէ այս յառաջխաղացութիւնը պատճառ պիտի դառնայ նոր եւ աւելի ստուարաթիւ արտագաղթի մը, դէպի ֆրանսական սահմանագլուխը: Խուճապը սաստկացած է արդէն եւ մեծ մտահոգութիւն կը տիրէ սահմանամերձ նահանգներուն մէջ: Փէրփինեան այնքան խճողուած է որ կացութիւնը մտահոգութիւն կը պատճառէ կառավարութեան:

Հակառակ այս յառաջխաղացութեան, հանրապետական խորհրդարանը նիստ գումարելով Ֆիկուէրասի մէջ, լսեց վարչապետին յայտարարութիւնները եւ որոշեց շարունակել պատերազմը: Վարչապետ Նէկրին յայտարարեց.

— «Մեր բանակը չպարտուեցաւ, այլ հարկադրուեցաւ նահանջել: Ամէնէն ծանրակշիռ խնդիրն է ռազմանիւթի պակասը, որուն համար ստիպուած ենք պայքարիլ ոչ միայն թշնամիներուն, այլեւ մեր բարեկամներուն դէմ, որոնք ոստիկանի դեր կը կատարեն: Մենք հարկադրուած ենք զէնքի մաքսանենգութեան դիմել: Ինչո՞ւ ծածկենք,— մենք զէնք եւ ռազմանիւթ գնած ենք նոյն իսկ Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ մէջ: Եւ այժմ զէնք ունինք, ճարուած՝ մաքսանենգութեամբ եւ կեդրոնական - հարաւային շրջանէն հասած օգնութեամբ: Այս բոլորը ուշ հասան, բայց ոչ ամէն բան կորսուելէ առաջ: Պէտք է կասեցնել թշնամին Քաթալոնիոյ մէջ եւ պիտի կասեցնենք: Մենք մեր շահերուն հետ կը պաշտպանենք նաեւ ուրիշ երկիրներու շահերը, թէեւ անոնք ոչ միայն չօգնեցին մեզի, այլեւ արգելքներ յարուցին մեզի դէմ: Ես հպարտօրէն կը յայտարարեմ թէ այստեղ, Պիրէնեանց ամրոցներուն վրայ է որ պիտի ծնի աշխարհի վերջնական ուղղութիւնը: Մենք պիտի կռուինք եւ պիտի պաշտպանենք Քաթալոնիան: Բայց եթէ չկարենանք ընել այդ, միլիոնաւոր Սպանիացիներ մեզի կը սպասեն կեդրոնական եւ հարաւային շրջանին մէջ, որոնց հետ ձեռք ձեռքի պիտի շարունակենք պայքարը: Մենք պէտք է յաղթենք, եւ պիտի յաղթենք, սպանիացի ժողովուրդին օգնութեամբ»:

*** Նախկին նախարար եւ ակադեմական Լէօն Պէրառ ազգայնական Սպանիոյ մայրաքաղաքը գնաց, մասնաւոր պաշտօնով մը որ գաղտնի կը պահուի: Կ'ըսուի թէ նախկին նախարարը պիտի յանձնէր Զօր. Ֆրանքոյի հետ, դեսպան մը նշանակելու համար Պուրկոսի մէջ:

*** Ընկերվարական կուսակցութեան Վարչական Խորհուրդը յայտարարութիւն մը հրատարակեց, որով կը պահանջէ բանալ սահմանագլուխը, զէնք եւ ռազմանիւթ ճարելու համար հանրապետական Սպանիոյ: Կոչը ուղղուած է Ֆրանսայի ժողովուրդին, «յանուն Ֆրանսայի ապահովութեան, յանուն արդարութեան եւ խաղաղութեան»: Համայնավարներն ալ շարունակ հրապարակային ժողովներ կը սարքեն, սահմանագլուխը բանալ տալու համար:

«Առանցքին սահմանը Փանամանն է»

— oo —

Միջազգային մամուլը կը շարունակէ իր շնորհալից հրատարակութիւնները նախագահ Ռուզվէլթի վերագրուած յայտարարութեան առթիւ: Ինչպէս գրած էինք, նախագահը իբրեւ թէ ըսեր է Ծերակոյտի զինուորական յանձնախումբի գաղտնի նիստին մէջ՝ թէ «Մ. Նահանգներու սահմանագլուխը Հռենոսի վրայ կը գտնուի»: Այս պատմութիւնը մէջտեղ հանած են ընդդիմադիր ծերակուտականները, չափազանց զայրանալով: Խնդիրը լուրջ լուսաբանութեան կը կարօտի: Ստոյգ է միայն որ նախագահը յայտարարած է թէ Ամերիկա պատրաստ է զէնք եւ ռազմանիւթ ճարել Անգլիոյ, Ֆրանսայի եւ ուրիշ ժողովրդավար երկիրներու, իր իսկ ապահովութեան համար, թէ չի կրնար կղզիացեալ քաղաքականութիւն մը վարել աշխարհի ներկայ վիճակին մէջ եւն.:

Ամէն պարագայի մէջ, բանավէճը կը շարունակուի: Փարիզի մէջ շատ գոհ են, բայց Պերլինի եւ Հռոմի մէջ թերթերը բուռն յարձակումներ կը կատարեն նախագահ Ռուզվէլթի դէմ:

Վ. Կայտա, որ Մուսոլինիի թարգմանը կը համարուի, իր վերջին խմբագրականին գլուխը գրած էր հետեւեալ խորագիրները.— «Ռուզվէլթի ռազմաշունչ քմայքները.— Ուաշինկթըն կը խափանէ խաղաղութիւնը.— Գրգռիչ շարժումներ»: Իտալացի հրապարակագիրը կ'ըսէ.

— «Ի՞նչ մտային խաւարում թելադրեց Ռուզվէլթի այդ յայտարարութիւնները, որոնք պայթելով Եւրոպայի բարեմիտ մարդոց ճակատագրական ճիգերուն մէջ՝ ի խնդիր խաղաղութեան, կը թուին կանխամտածուած գրգռութիւններ՝ պատերազմի համար»:

Եւ կ'եզրակացնէ թէ՝ Ռուզվէլթ Մ. Նահանգներու յարձակողական սահմանները երկարելով մինչեւ Հռենոս, ինքնին պարտականութիւն կը դնէ Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ վրայ՝ իրենց պաշտպանողական սահմանագլուխները երկարելու մինչեւ Փանամայի Ջրանցքը: Մէկ խօսքով, իբրեւ խաղաղութեան խանգարիչ կը ներկայացնէ Ռուզվէլթը: Միւս թերթերն ալ նոյն լեզուն կը գործածեն, չմոռնալով թէ «միջազգային հրէութիւնը գործի վրայ է նորէն»:

Փարիզի դահիճը 400 գլուխ կտրած էր

— oo —

Երէկ հաղորդած էինք թէ մեթրօ նստած ատեն յանկարծամահ եղած է Պ. Անաթօլ Տէպլէր, Ֆրանսայի պաշտօնական դահիճը:

Հանգուցեալը որդին, թոռը եւ թոռնորդին էր Տէպլէրի, վերջին շառաւիղը ընտանիքի մը որ պաշտօնական դահիճի ժառանգութիւնը կը պահէր 120 տարիէ ի վեր: Իր պաշտօնավարութեան 40 տարիներու ընթացքին կտրած է 400 գլուխներ: Մեռած օրն ալ ուրիշ գլուխ մը կտրելու կը պատրաստուէր (կ'ըսուի թէ պիտի ներեն այս մահապարտին, նկատի առնելով դահիճին մահը):

Անաթօլ Տէպլէր առաջին գլուխը կտրելու առաջնորդուեցաւ իր հօրը կողմէ, երբ 19 տարեկան էր: (1889 յունուար 1): Իր պաշտօնին համար կը ստանար տարեկան 18,000 ֆրանք, որքան ալ գլուխ կտրած ըլլար: Բայց իր վիճակը նկատի առնելով, առտնին ծախքեր կը վճարէին կիյոթինի փոխադրութեան գործողութեան համար: Իր ամէնէն բանուկ տարին եղած էր 1921ը, երբ 23 գլուխներ կտրեց:

Հ. Յ. Դ.

Գաւառ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Շրջ. Կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ «Զաւարեան» ենթակոմիտէի ընկերները, 5 Փետրուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ, ժամը 3ին, «Վարանդեան» սրահին մէջ: Ներկայանալ անդամատետրով:

ՊՈՒԱԼԻՒՋԻ (Մարսէյլ) «Վարանդեան» խումբի ընդհ. ժողովը 4 փետրուար, Շաբաթ երեկոյ ժամը ճիշդ 9ին, ընկեր Աբրապետեաններու բնակարանը: Կարեւոր օրակարգ: Պարտաւորիչ ներկայութիւն:

ՆԷՕՎԻԼԻ (Լիոն) «Երկաթ» խումբի ժողովը՝ 4 Փետր., Շաբաթ երեկոյ ժամը 6ին, ծանօթ հաւաքատեղին: Ներկայ կ'ըլլայ Լիոնի Շրջ. Կոմիտէի ներկայացուցիչը:

Հրապարակային դասախօսութիւն

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «ՎԱՐԴԱՆ» ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

5 Փետրուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին Սալ Կոլմանի մէջ, Առնուվիլ լէ Կոնէս: Կայարանին դիմաց:

Կը խօսի Ընկ. Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

ԱՆԻԷՌ - ԳՈՒԱՔՈԼՈՆԳԻ ԱՐԱՄ ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

5 Փետրուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին

Անիէռի Քաղաքապետարանի շքեղ սրահին մէջ

Ղեկավարութեամբ ՄԻՇԱ ԱԶՆԱՒՈՐԵԱՆԻ եւ մասնակցութեամբ Ա. ԳՄԲԷԹԵԱՆԻ, Գ. ՏԷՐՎԻՇԵԱՆԻ եւ կարող ուժերու,

Կը ներկայացուի «ԱՇՈՒՂ ՂԱՐԻԲ»,

Արեւելեան երաժշտութիւն՝ ղեկավարութեամբ Թաթիոս ԱԲԳԱՐի:

Հարանիքի շքեղ տեսարաններ եւ երկսեռ հարսնեւորներ, պար եւ սօլօներ:

Մուտք՝ 10, 7.50 եւ 5 ֆրանք:

ԵՐԳԱՀԱՆԴԷՍ
ԱՐՓԻԿ ԱՐՂՈՒԹԵԱՆԻ

5 Փետրուար, Կիրակի երեկոյ ժամը 9ին

Salle du Conservatoire Russe, 26 Ave. de Tokio, Paris

Երգեր՝ Կլուքէ, Հէնտէլէ, Սէն Լըֆէբրէ, Ֆոռէ, Կամբառակէ, Տուրգոմիլսկիէ, Չայկովսկիէ՝ Մուսորսկիէ, Չերպնինէ, Ռախմանինովէ:

Մուտք՝ 25, 20, 15 եւ 10 ֆրանք:

Տէր եւ Տիկին Վահան Սպէնչեան եւ զաւակունք, Տէր եւ Տիկին Արամ Սպէնչեան եւ զաւակունք, Տէր եւ Տիկին Պետրոս Աշըգեան եւ զաւակունք (Պէյրութ), Այրի Տիկին Եսթէր Ֆրէնքեան եւ զաւակունք (Քալիֆորնիա), Այրի Տիկին Հրանոյշ Ֆրէնքեան եւ զաւակունք (Պոլիս), Այրի Տիկին Սուլթան Քէչիչեան, Պ. Մարտիրոս Քէչիչեան, Այրի Տիկին Մարի Ճրճրեան եւ զաւակունք (Աղեքսանդրիա), Պ. Նուպար Ֆրէնքեան (Գահիրէ), Այրի Տիկին Շաքլօթ Ֆրէնքեան եւ զաւակունք (Պոլիս), Այրի Տիկին Ասանէթ Տապանեան եւ զաւակունք եւ Տօքթ. Հայկ Տապանեան (Տիթրոյթ), Տէր եւ Տիկին Խորէն Ֆրէնքեան, Տէր եւ Տիկին Արամ Ֆրէնքեան (Մարսէյլ) Պ. Երուանդ Ֆրէնքեան եւ զաւակունք (Պոլիս), Տէր եւ Տիկին Տիգրան Խան Քէլէքեան, Տէր եւ Տիկին Սերովբէ Գախթիարեան, Տէր եւ Տիկին Յարութիւն Հասըլճեան, Օր. Զարուհի Մօրուքեան (Փարիզ), Տէր եւ Տիկին Միհրան Օհանեան, Տէր եւ Տիկին Տօքթ. Մալխասեան (Պոլիս), Այրի Տիկին Վերժին Սպէնչեան եւ զաւակունք (Վառնա), Տէր եւ Տիկին Կարապետ Ասլանեան եւ զաւակունք (Կրընոպլ), Տէր եւ Տիկին Սիմոն Մաքինաճեան (Էքս), Տէր եւ Տիկին Վահրամ Փափազեան (Մարսէյլ), Տէր եւ Տիկին Գաբրիէլ Քէչիչեան (Վիէն), ինչպէս նաեւ Սպէնչեան, Ասլանեան, Փափազեան, Քէչիչեան, Ճրճրեան ընտանիքները ցաւօք սրտի կը ծանուցանեն իրենց մօր եւ ազգականին՝

ԱՅՐԻ ՏԻԿԻՆ ՎԵՐԺԻՆ Կ. ՍՊԷՆՉԵԱՆԻ
(Ծնեալ Ֆրէնքեան, Կեսարիա)

դառնաղէտ մահը:

Յուղարկաւորութիւնը տեղի պիտի ունենայ Թրոնշի (Կրընոպլի) հիւանդանոցին մատրան մէջ, այսօր, 4 փետրուար, Շաբաթ կէսօրէ վերջ ժամը 3ին:

ԾԱՆ.— Մասնաւոր մահազդ ղրկուած չըլլալով, կը խնդրուի ներկայս իբր այն նկատել:

ՇԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԳԵՐՄԱՆԻԱ վերջնապէս որոշեց Անգլիոյ հաւասար սուզանաւեր շինել: Այս որոշման վրայ, Անգլիան ալ իր կարգին բազմաթիւ թորփիլանաւեր, սուզանաւեր եւն. պիտի շինէ: Ուրեմն նաւաշինութեան ալ պիտի շարունակուի, ինչպէս զինարշաւը:

ՍԻՆԷՄԱՅԻ ՏԷՐԵՐԸ որոշեցին կարգ մը միջոցներ ձեռք առնել, իբրեւ բողոք նոր տուրքերու դէմ զորս 37 առ հարիւր կը հասնին: Այսպէս, յայտագիրներէն պիտի ջնջեն այն բոլոր շարժանկարները որ կը ծառայեն կառավարութեան եւ քաղաքապետութեան շահերուն, պիտի կրճատեն լուսափիւռ ազդերը եւն.:

ԱՆԳԼԻՈՅ ելմտական նախարարութիւնը որոշեց վերադնահատել դրամատան ոսկի պահեստը: Այս գործողութեան շնորհիւ, պահեստը, որ 126 միլիոն անգլ. ոսկի կը գնահատուի, պիտի բարձրանայ 226 միլիոնի:

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ ՓԱՐԻԶԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

4 Փետրուար, Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, 8 Ռիւ Պոսիւէ, Փարիզ

ԿԸ ԽՕՍԻ ՏՈՔԹ. Հ. ԶԸՐԴԱՐԵԱՆ

Նիւթ՝ «Վասպուրականի Արծիւը եւ Կ. Խաչերը»:

ՄՈՒՏՔ 4 ՖՐԱՆՔ (Թէյ եւ կարկանդակ միասին)

Տարեկան երեկոյթ—պարահանդէս

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ ՍԷՆԹ ԱՆԹՈՒԱՆԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

4 Փետրուար, Շաբաթ երեկոյեան ժամը 8էն մինչեւ լոյս, վիստ «Հէրմիթաժ»ի հանրածանօթ եւ շքեղ սրահին մէջ:

Կը խօսի Պ. ՍԱՐԳԻՍ ՊՕՅԱՃԵԱՆ

Գեղարուեստական ճոխ բաժին, մասնակցութեամբ Պ. Հ. Թիւթիւնճեանի նուագախումբի: Ֆ. Հ. Կ. Խաչի Սանուհիներ կողմէ պիտի ըլլան՝ խմբերգ, արտասանութիւն եւ պարեր: Ընկերուհիներու կողմէ պիտի ներկայացուի 1 արարնոց ԲԱՆ-ԳԻՐ[illegible]

Ճոխ պիւֆէ դիւրամատչելի գիներով, դուրսէն որ եւ է բան ծախել արգիլուած է:

Մուտք 4 ֆրանք: Զինուորական համազգեստ կրողներու մուտքը ազատ է, իսկ 8էն 12 տարեկան փոքրերու համար 1 ֆր.

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ՀԱՒԱՔՈՅԹ

ՍԷՆԹ ԷԹԻԷՆԻ Ֆ. Հ. Կ. ԽԱՉԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

5 Փետրուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3էն մինչեւ երեկոյ Փլաս Կրընէթ, թիւ 6 սրահին մէջ (անցեալ տարուան նոյն տեղը):

Հայկական եւ արեւելեան նուագ եւ պարեր: Ճոխ պիւֆէ:

Մուտքը ազատ է:

Գպրոցասէր Տիկնանց Ընկերութեան վիճակախաղ

Տեղի պիտի ունենայ պարանցիկ ցերեկոյթով մը 5 Փետրուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, 8 րիւ Պոսիւէ, Բարեգործականի սրահին մէջ

Մէթրօ Կառ տիւ Նոռ և Փուասոնիէռ

Կը նուագէ «Ծիրան» նուագախումբը՝ ղեկավարութեամբ Պ. ՕՆՈՍԵԱՆԻ: Վիճակախաղի տոմսերը պիտի ծառայեն մուտքի համար:

Գ Ր Ա Խ Օ Ս Ա Ծ Օ Ր

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ՏԻԿՆԱՆՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՊԵՏ. Հ. ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ պարահանդէսը տեղի պիտի ունենայ 18 Մարտ, 1939, Շաբաթ երեկոյ, ժամը 11էն մինչեւ լոյս: Կը խնդրուի հայ կազմակերպութիւններէն չխաչաձեւել

Le Gerant : H. STEPHAN
Imprimerie A-DER (AGOPIAN) 17, Rue Dameame — PARIS (13)

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Dameane, PARIS (13e) (ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

Téléphone : GOBelins 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ԿԻՐԱԿԻ 5 ՓԵՏՐՈՒԱՐ
DIMANCHE 5 Février 1939

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 3957

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԽՕՍՔ

ՄԻԱՑԵԱԼ ԵՒ ԱՒԵԼԻ ԳՈՐԾՕՆ

—— oo ——

Մօտաւորապէս մէկ ամիս առաջ, պարզելով Հայկական Մշակոյթին տագնապը, կը յիշեցնէինք թէ ամէնէն առաջ Արտասահմանի գրող - բրոցներուն կ՚իյնայ ասպարէզ նետուիլ, խորհրդակցական ժողովներ սարքել եւ միջոցներ ճարել, գիրն ու գրականութիւնը տարածելու համար :

Մանաւանդ հիմա, երբ Հայաստանի հետ եղած խախուտ կապն ալ խզուած է,— աւելի քան երկու տարիէ ի վեր :

Տագնապը նոր չէ, բայց երթալով կը սաստկանայ. քանի որ միացեալ եւ գործօն ճակատէ մը զրկուած ենք նաեւ այս գետնին վրայ :

Ի՞նչ օգուտ աջէն ձախէն արձակուած տրտունջներէն, երբ մշակոյթին զինուորեալները իրենք իրարու կռնակ դարձուցած են ։ Երբ կը գոհանան յօրանջելով, հառաչելով կամ հողմաղացներու դէմ նիզակ ճօճելով :

Գիրքերու հրատարակութիւնը դարձած է տեսակ մը բախտ։ Հայկական երգը պարբերաբար կը հնչայ, շնորհիւ անհատական ճիգերու։ Թատրոնը քաշքշուքէ մը տարբերութիւն չունի։ Գրական-գեղարուեստական ձեռնարկները կը մնան ոտքգոյն։ Լեզուն փլատակներ է անտէր սնդուսանի մը։ Իսկ մամուլը, իբրեւ ընդհանուր երեւոյթ, կը նմանի բանջարանոցի մը ուր որոմն ու մակարոյծ խոտերը անարգել կ՚աճին։ (Խոստովանինք թէ տարիներ առաջ, Պոլսոյ եւ խաւարակուռ Անատոլուի մէջ մարդիկ աւելի ուշադիր էին, աւելի համեստ եւ բարեխիղճ, նոյնիսկ լուր մը չարադրած ատեն...)։

Ու վերջապէս, երեւութական է, խարուսիկ է հոգեկան կապը՝ գաղութէ գաղութ եւ սերունդէ սերունդ։ Անհատական թղթակցութիւնները կը ծառայեն միայն իրար մխիթարելու, իբրեւ տեսակ մը խնամութիւն, որ երկար չի կրնար տեւել :

Ի՞նչ ընել,— տարին տասներկու ամիս գիր գրել՝ անօգուտ է, երբ կը պակսի որ եւ է նախաձեռնութիւն, խօսքէն գործի անցնելու համար ։

Այն ձեռնարկներն անգամ որ հաստատուն կը համարուին, ինչպէս Մխիթարեանց եւ Երուսաղէմի վանքերը՝ իրենց արժէքաւոր հրատարակութիւններով, սահմանափակ շրջանէ մը անդին չեն անցնիր ։

Կան հաստատութիւններ ալ, ինչպէս Ամերիկայի Կրթական Ընկերակցութիւնը եւ Բարեգործականը, որոնք իրենք իրենց համար պզտիկ պատուհաններ չինած, չեն ուզեր ուրիշ լոյս տեսնել։ Իսկ Համազգայինը տակաւին չունի այնքան ուժ, բուն կրթականէն զատ գրական - գեղարուեստական անդաստան մը եւս բանալու համար :

Հրաշքի պէս բան մըն է որ ափ մը հաւատաւորներու նախաձեռնութիւնը, Հայ Գրագէտներու Բարեկամներու Միութիւնը կըցաւ տեւել եւ մէջտեղ նետել 11 հատոր գիրք,— բոլորն ալ հայկական գրականութիւն ։

Դեռ չենք յիշեր զանազան թերթերու գոյնզգոյն հրատարակութիւնները, աւելի կամ պակաս գնահատելի։ (Աւ նոյնպէս հինգ թերթեր արտատպեր վերջ առանձին հատորներու վերածեցին Րաֆֆիի գլխաւոր գործերը)։

Ուրեմն ճիգը չէ որ կը պակսի, այլ կազմակերպութիւնը։ Աւելի պարզ բացատրութեամբ՝ ընդհանուր կապ մը, որ ծառայէր տարածելու արտադրուած փաստակը, եւ նորեր արտադրելու։ Հրատարակելով կամ սատեղծագործելու մղելով:

Կարելի՞ է հաստատել այդպիսի կապ մը, թող ըլլայ պարզապէս բարոյական :

Քանի մը տարի առաջ, մետաքսէ թել մը կ՚երկարէր Երեւանէն Արտասահման, եւ մարդիկ ուրախ էին.

Դժուա՞ր է այդ մետաքսը, անոր պէս բան մը երկարել գաղութէ գաղութ, իբրեւ աղբիւր ներշնչման եւ գործակցութեան ։

Մենք ծրագիր չէ որ կը ներկայացնենք։ Ծրագիր կազմելու համար, անհրաժեշտ է նախ հարցը հրապարակ դնել, թերթերով, այլ մանաւանդ ժողովներով։

Դէմ դիմաց խօսակցութիւն մը՝ կրնայ լուսաբանել շատ մը կէտեր, խորհելու եւ գործելու մղել մտքի մշակները, ինչպէս եւ այն հասարակութիւնը որ կը կոչուի «ընթերցող» կամ «գրասէր»։

Ամէն պարագայի մէջ, այդպիսի խօսակցութիւն մը պիտի ծառայէր քակելու տագնապին բոլոր ծալքերը, զայն պարզելով իր ամբողջ խորութեամբ ։

Ինչպէս աշխատաւորական եւ արհեստակցական տագնապին առթիւ, այս հարցին մէջ ալ փաստերն ու թուանշաններն են որ աչք ու միտք պիտի բանան, անոր համեմատ ուղեգիծ մշակելու համար։

Օրինակ,— ի՞նչ կը հրատարակուի, ամէն տարի, հայկական գաղութներու մէջ։

Ո՞ր գիրքերն են որ ամէնէն աւելի կը սպառին :

Ի՞նչ տեսակ հատորներ կամ ձեռագիրներ կան որ տպագրութեան կը սպասեն :

Հայ գրավաճառները ո՞ր ատիճան կը նպաստեն գրական - գեղարուեստական հրատարակութեանց սպառման ։

Կարելի չէ՞ հարուստ հաստատութեանց վարիչները դարձնել, որպէսզի աւելի արդիւնաւորապէս ծառայեն Հայկական Մշակոյթին զարգացման եւն.։

Վա՜յ մեզ, եթէ Հայկական Մշակոյթն ալ պիտի վերածենք ...ն վաշտախմբերու, կամ «յարանուանութեանց»,— իմ ...ս, իմ խունկս, իմ ժամս...

Մեր բոլոր յուսախաբութիւնները դատապարտուած են դառնալու օձաձի պղպջակներ, թէ չկարենանք մէկ աչքով նայիլ նաեւ այս տագնապին վրայ, որ կրնայ անդարմանելի դառնալ, տարիներու ընթացքին ։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՆԱԽԱԳԱՀ ՌՈԶՎԷԼԹ ԿԸ ՀԵՐՔԷ ԻՐԵՆ ՎԵՐԱԳՐՈՒԱԾ ԽՕՍՔԵՐԸ

Հռոմի ամերիկեան դեսպանին բողոքը

Նախագահ Ռոզվէլթ ունկնդրութեան ընդունելով մօտ հարիւր թղթակիցներ, յայտարարեց թէ «կանխամտածուած սուտ մըն է» իրեն վերագրուած խօսքը,— «Մ. Նահանգներու սահմանագլուխը Ֆրանսայի մէջ է կամ Հռենոսի վրայ»։ Վճռապէս հերքելով որ եւ է ակնարկ Հռենոսի սահմանի մասին, Ծերակոյտի զինուորական յանձնաժողովի գաղտնի նիստին մէջ, նախագահը յայտարարեց թէ պատրաստ է դէմ դիմաց գալու այդ լուրի հեղինակին հետ ։ Եւ աւելցուց թէ «Մ. Նահանգներու արտաքին քաղաքականութիւնը չէ փոխուած եւ պիտի չփոխուի»։

Ահաւասիկ իր յայտարարութեանց ամփոփումը.—

1. Մենք հակառակ ենք կնճռոտ զինակցութեանց։

2. Մենք կը պաշտպանենք համաշխարհային վաճառականութեան պահպանումը բոլոր ազգերուն հետ, մէջն ըլլալով Մ. Նահանգները ։

3. Մենք կատարելապէս համակիր ենք այն բոլոր ջանքերուն որ կը ձգտին կրճատելու եւ սահմանափակելու սպառազինութիւնները :

4. Իբրեւ ազգ եւ ամերիկեան ժողովուրդ, մենք համակիր ենք աշխարհի բոլոր ազգերուն քաղաքական, տնտեսական եւ ընկերային անկախութեան պահպանման ։

Նախագահը այս առթիւ մեղադրեց կարգ մը թերթեր որոնք չանդալից խորագիրներ եւ զարմանազան պատմութիւններ տպած էին, խեղաթիւրելով կառավարութեան մտադրութիւնները։ Ըստ թէ շատ մը թերթերու հրատարակութիւնները պարզապէս գուշակութիւններ էին։ Ծերակոյտին անդամներն ալ մեղադրանքի արժանացան։

*** Հռոմի ամերիկեան դեսպանը բողոքագիր մը ուղղեց իտալական կառավարութեան, գանգատելով կարգ մը թերթերու դէմ որոնք անուանարկած էին նախագահ Ռոզվէլթը։ Մուսոլինիի թերթը, «Ճիորնալէ տ՚Իթալիա» եւ «Իլ Թէվէրէ» նախագահին քաղաքականութիւնը վերագրած էին իր «մանկական անդամալուծութեան»։ Ուրիշ թերթեր գրած էին թէ նախագահը «դիւահար է եւ ախտաւոր», իբրեւ հետեւանք անդամալուծման։ «Փոփոլօ տ՚Իթալիա» գրած էր.

— «Ռոզվէլթի քաղաքականութիւնը աւելի քան ջղագարութիւն է։ Աշխարհի հանրային կարծիքը կը գտնուի խելագարութեան մը առջեւ, որ անտոր պիտի չհամարուէր, եթէ նախագահական պալատը պարզապէս յիմարանոց մը ըլլար եւ եթէ իրապէս հիւանդապահներ գտնուէին հոն, փոխանակ Հրեաներու եւ յեղափոխականներու»։

Կարգ մը թերթեր ալ «անձնական դիկտատուրա» եւ «կամայական յանդգնութիւն» կը վերագրէին նախագահին, միեւնոյն ատեն դայթակղելի գտնելով ամերիկեան օդանաւերու վաճառումը Ֆրանսայի։ Այս առթիւ կը մեղադրէին նաեւ Ֆրանսան։ «Փոփոլօ տ՚Իթալիա» կ՚ազդարարէր.

— «Աննկարագրելի պատրանք մը կը սնուցանէ Ֆրանսան. որովհետեւ եթէ, հակառակ միահեծան պետութեանց ճիգերուն՝ արդար խաղաղութիւն մը ապահովելու համար, պատերազմ ծագի, Մ. Նահանգները դեռ «օ՛հ» չըսած, Ֆրանսայի սահմանագլուխը ջարդուփշուր պիտի ըլլայ»։

Անգլիոյ նոր ազդարարութիւնները

—— oo ——

Լորտ Հալիֆաքս, Անգլիոյ արտաքին նախարարը, ճառ մը խօսելով, գնահատեց նախագահ Ռոզվէլթի քաղաքականութիւնը։ Այս առթիւ յայտարարեց թէ Մեծն Բրիտանիա շօշափելի յառաջ կը տանի ցամաքային եւ ծովային սպառազինութիւնները, կազմ եւ պատրաստ ըլլալու համար եւ թէ անհրաժեշտ է որ փոխադարձ վստահութիւնը վերահաստատուի, նոր բանակցութիւններ փորձելէ առաջ։ «Գոհունակութեամբ ողջունելով մեր եւ Իտալիոյ յարաբերութեանց բարւոքումը, կը ցաւինք որ աւելի դժուարացած են Իտալիոյ եւ Ֆրանսայի յարաբերութիւնները։ Ցորչափ կը տեւէ այս վիճակը, անկարելի է մեղմացնել ձգտումը շրջանի մը մէջ ուր մեր շահերը ուղղակի են եւ կենսական։ Եթէ ոչ - միջամտութեան քաղաքականութիւնը մէկդի դրուի, անմիջապէս պիտի աւելնայ համաշխարհային պատերազմի մը վտանգը»։

Խօսելով անգլեւգերման յարաբերութեանց վրայ, նախարարը յայտարարեց .

— «Սուտ է թէ Մեծ պատերազմը մղուեցաւ Գերմանիոյ համաշխարհային շուկաները խլելու համար։ Ինչ որ ամէն բանէ առաջ կը փճացնէ վաճառականութիւնը՝ պատերազմն է, պատերազմի վախը։ Ոչ ոք մեզի չափ ջերմօրէն կը յուսայ որ իրականանայ Հիթլէրի նախատեսութիւնը՝ երկարատեւ խաղաղութեան մը համար, բայց ես համոզուած եմ թէ ցորչափ աշխարհը սպառազէն բանակատեղի մը կը մնայ, ներկայ դժուարութիւնները պիտի տեւեն բոլորին համար ալ, աւելի կամ նուազ չափով»։

Նախարարը այս առթիւ հաստատեց թէ մօտերս բանակցութիւններ պիտի կատարուին Գերմանիոյ հետ, առեւտրական մրցակցութեան վտանգը մեղմացնելու համար։

—— oo ——

ԳՈՐԾԱԶՐԿՈՒԹԵԱՆ շաբաթական տեղեկագրին համաձայն, նպաստընկալ անգործներու թիւը աւելցած է 1299 հոգի, բաղդատելով անցեալ շաբթուան հետ ։

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՊԱՐԵՐԸ

— o —

Անցեալ Նոյեմբերին, Երեւանի մէջ տեղի ունեցաւ պարի ողիմպիական մը։ Այդ առթիւ, եւ այնուհետեւ զանազան հանդիսութիւններէ վերջ, *Խորհ. Հայաստան* անուններ կու տար պարերու, ոմանք անունով շատ խորթ, բայց ոմանք տոհմիկ, որքան գեղարուեստական, նոյնքան իմաստալից ։ Կ՚ուզեմ արձանագրել այստեղ քանի մը անուններ այդ պարերէն. — «*Վերվերին*», «*Շորոր*», «*Կոունկ*», որոնք սենապար են կարծեմ ։ «*Խորումի*», ժողովրդական խմբապար մը, զոր պարած են Երեւանի որբանոցին երեխաները։ «*Մանեմ, գզեմ, կարեմ*», ժողովրդական մենապար մը, աշխատանքի ռճաւորումով՝ ինչպէս կը մատնէ անունն ալ, զոր պարած է Ովսաննա Գալայեան, 70 տարեկան։ Այս պարի մասին կը գրէ *Խորհ. Հայաստան*.— Աշխատանքի հայ ժողովրդական պարը, որ մինչեւ հիմա թաղուած էր մնում մեր ժողովրդի մէջ եւ որ հայ ժողովրդական պարարուեստի բնագաւառում հանդիսանում է մի ռանկագին գոհար»։ Յիշենք նաեւ «Թարս պարը», «Շավերին», «Զոնին», — խմբական պարեր, Լոռիի շրջանէն, զոր պարած են ութ ծերունիներ։ Աշտարակի գիւղացիները պարած են «Մուտք» ժողովրդական պարը, որ, «ինչպէս կը գրէ *Խորհ. Հայաստան*, «կատարւում է հարազատ, զերծ այն աղաւաղումներից, որ մեր պարարուեստի բնագաւառն էին փորձում սողոսկել ժողովրդի անտաղանդ թշնամիները»։ Նոյն թերթը կը յիշատակէ նաեւ Գիւմրիի (Ալեքսանդրապոլ) պարերը,— «Կենդառուրի», «Կոխ», «Թէլլօ», որոնց անունները խորթ կը թուին մեր տոհմիկ արուեստին։

Արդէն անկարելի է որ բոլոր այդ պարերն ալ անաղարտ մնացած ըլլան, ապահովաբար անոնց կշռոյթին ու շարժումին մէջ մտած են օտար տարրեր։ Բայց եւ այնպէս այն բազմաթիւ անունները, որ յիշեցինք, ապացոյց մը կը կազմեն թէ ինքնատիպ պարեր ունի հայ ժողովուրդը։ Ուրիշ առթիւ մը, յիշած եմ նաեւ Մաքսիմ Կորքիի վկայութիւնը հայկական պարերու մասին ։

Այսուհանդերձ, մեր հայկական խանդէսներուն մէջ սովորութիւն մը դարձած է մեզի հրամցնել յեռնակաղ շատկրտուք մը,— հայրեր կան, որ կը ուրեն իրենց երեխաները հագուեցնել չէրքէզկայով մը, կուրծքին վրայ քանի մը փամփուշտակալ, մէջքին՝ ոչխարի կոտոշի պէս սուր մը, եւ հո՛փ - հո՛փ - հո՛փ։ Դեռ մինչեւ երէկ՝ ուրիշ ազգերու ազդեցութիւն մը մեր հարսներուն պարել կու տար ձեռով մը, զոր հայ գիւղացին կ՚անուանէր «... մանկել»։

Կարելի չէ՞ր քիչ մը ճաշակ, քիչ մը խնամքոտութիւն պահանջել պարի մեր սիրահարներէն, յանուն այն ժողովուրդին, որ կրնայ պարծենալ իր գեղարուեստական պարերով, այնքա՜ն այլազան ։ Յիշեցէք իր գեղագիտական պարերը, աշխատանքի պարերը, նոյնիսկ երգիծական պարերը ուրիշ ազգերու անծանօթ, (օրինակ «կաղերու պարը»)։

Ափսո՜ս, պարարուեստի մէջ այնքան հարուստ մեր ժողովուրդին անունը իսկ յիշատակուած չէ պարերու պատմութեան եւ ուսումնասիրութեան յատուկ գիրքերու մէջ,— որովհետեւ մեզմէ ոչ ոք կը հետաքրքրուի այս արուեստին գեղեցկութեամբ, բայց կը ծափահարէ մեր հոգիին խորթ պարերը ։

Ձեռ ուզեր յիշել Լէվինսոնի տուած գործը, որ տարբեր մտահոգութիւն ունի։ Վերջերս լոյս տեսան երկու նոր գործեր, Վէրնէր Շիֆֆրանի գիրքը եւ Ֆիւրթ Շալսոնի «Պարի պատմութիւնը»։ Առաջինը հարեւանցի ակնարկ մը կը նետէ պարի պատմութեան վրայ եւ մեզ կը մոռնայ, իսկ գերմանացի Շալս, նկարագրելով բոլոր ժողովուրդներու պարերը, ոչ իսկ տող մը կը նուիրէ հայկական պարին։ Միայն Ֆ Էրնան Տիվուար, իր գեղեցիկ գործին մէջ, էջ մը կու տայ Արմէն Օհանեանի, բայց այս տաղանդաւոր պարուհին եւս չի ներկայացներ հայկական պարը .— իր բոլոր պարերը նման են իրարու, կ՚ըսէ Տիվուար, գիծը կը պակսի, միայն կշռոյթն է որ կը տիրապետէ, եւ այդ կշռոյթը՝ կիրքն է։

Ո՛չ, այս չէ մեր պարը։ Ուրեմն, երիտասարդնե՛ր, փնտռեցէ՛ք մեր պարը, հայկական պարարուեստը,— ազնուացնելու համար մեր հոգին եւ յարծենալու համար հայկական ստեղծագործութիւններով ։

Ազգասպանութի՛ւն է ոչ միայն խօսիլ հայերէն, այլ եւ արտայայտուիլ բարբառօրէն։

Դո՛ւրս ռամիկ եւ գռեհիկ ամէն բան, որպէսզի օտարը մեզ ճանչնայ մեր արժէքներովը եւ մեր բարձրութեանը վրայ ։

ԱՐԱԶ

ՆՈՒԷՐՆԵՐ ՆԱՀԱՏԱԿՆԵՐՈՒ ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ

(Անթիլիաս)

Մարտիրոս Տէրտէրեան ի յիշատակ իր հանգուցեալ ծնողաց	100
Շահէն Ցակորեան, Մարսէյլ	100
Խ. Գալֆայեան, Մոնթռոու (Վառ)	10
Գումար՝	210
Փետր. 1ի գումարը	160
Ընդհ. գումար	370

61,000 ՍՊԱՆԻԱՑԻ ՓԱԽՍՏԱԿԱՆՆԵՐ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՄԷՋ

— oo —

Յառաջխաղացութիւնը կը շարունակուի

— oo —

Պաշտօնական տեղեկագրի մը համաձայն, մինչեւ փետր. 3 Ֆրանսա ընդունած էին 61,159 սպանիացի փախստականներ ։ Գաղթը կը շարունակուի նոյն ուժգնութեամբ, մեծ դժուարութիւններ պատճառելով տեղաւորման եւ պարենաւորման համար։

Միեւնոյն ատեն կռիւներն ալ կը շարունակուին։ Ազգայնականները շարունակելով իրենց յառաջխաղացութիւնը դէպի հիւսիս, հասան Թէր գետին ափը, իսկ ծովեզերքէն գրաւեցին Լիաս կոսթէրա քաղաքը, որ 15 քիլոմեթր հեռու է Ժերոնայէն (հանրապետական զօրքին կեդրոնը)։ Առջի օր վեց անգամ ռմբակոծուեցաւ Ֆիկուէրաս քաղաքը, ուր բազմաթիւ փախստականներ ապաստանած են, Պարսելոնայի անկումէն ի վեր։ Իւրաքանչիւր անգամուն 20 ռումբ արձակուեցաւ ։ Զոհերու թիւը կը հաշուեն 500։

Պարսելոնայի փապուղին (մեթրօ), որ ամիսներէ ի վեր իբրեւ պատսպարան կը ծառայէր հազարաւոր անտուն քաղաքացիներու, սկսաւ բանիլ փետրուար 3ին։ Երկու իտալական նաւեր հասան Պարսելոնա, ուտելիք տանելով քաղաքին բնակիչներուն եւ ի-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՏԱՐՕՆԻ ՄՈՒՇԱԿԸ ՁԱՐՆՈՒԱԾ

Français! Français! vous voulez donc me tuer ?
VOLTAIRE

Տարիներ անցան որ Շահմուրատեան ալ չերգեր: Երգիչը կորսնցուցած է միակ գործիքը որով կը հանէր «հացն հանապազորդ»: Մնացեալը՝ պա՛րզ ու որո՛շ... Թշուառութեան հետզհետէ աճող հոսանքը իր ճամբուն վրայ կը քանդէ առողջութիւն, կը տորէ արժանապատուութիւն, ծերութեան վերջին օրերը կը լեցնէ լեղիով ու կը դարձնէ զայն քստմնելի ու անվերջ հոգեվարք մը:

Այսպէ՞ս ահա՝ արժանաւոր մէկ զաւակը, տարաբախտ ժողովուրդի մը:

Դաւաճա՛ն ժամանակ: Երէկ չէ՞ր դեռ... Կոկորդէն ժայթքող վայրի նժոյգը՝ Մուշի, Կարինի, Էջմիածնի մայր եկեղեցիները կ'արշաւէր ու իր մոլեգին դոփիւնովը՝ գմբէթները վար կ'առնէր: Լոյս քաղաքին մէջ, վերին օրէնքներու երասաններուն ու ասպանդակներուն կը հնազանդեցնէն՝ եւ վայրի նժոյգը դուրս կուգայ կրթուած ու ազնուական: Նաև ափոթ-հօղը: Աշխարհի մայրաքաղաքին Սրահը կը բանայ իր նախանձոտ գիրկը ուր Մշոյ Սոխակին հագագը անլուր հնչիւններ կ'արձակէ: Անկէ վերջ, տասնեակ տարիներ, մայր բոյնէն զրկուած, կը ոստնու ճիւղէ ճիւղ, կը թռչի ծառէ ծառ, ո՛ր քաղաքին, ո՛ր ցամաքամասին մէջ ալ ըլլան, կը բաւէ որ անոնց բունին շուրջ, ճիւղերուն տակերը ծառի մը Արմէն շունչ կը քաշեն:

Ինչպէ՞ս չմոռցուիլ ժամանակաշրջանը նաեւ, այս անգամ այլ ափոթ մը, վաւերակա՛նը: Սահմանադրութեան շրջա՞ն, ժամանակներ արբեցումի՞... Բերնէ բերան կ'անցնի սքեմաւորի մը անունը որուն կախարդանքին առջեւ ոչ ոք եւ ոչինչ կը դիմանայ, ո՛չ դասակարգ, ո՛չ մեծ ու պզտիկ, ո՛չ ազգութիւն: Աչքէ աչք կ'անցնի պատկերը օլացիկ հասակի ու վերիվեր չափով կենդանի դէմքի մը ուր զոյգ մը աստղ անհունի հեռաւորութեամբ կը պլպլան: Աղջիկներու ու տղոց տարմեր, հոսանք առ հոսանք, ալիք առ ալիք, մագնիսացած, իր կուռքերուն շուրջը: Եւ ահա՝ ուրի՛շ անուն մը Թնդագին: Մշոյ Սոխակը: Ու պատրաստութիւնը, աննախընթաց համերգի մը մէջ, այս բոլոր ուժերուն երկնասլաց մէկ հրթիռին ժենդի:

Եւ հանճարեղ վանականէն վերջ՝ ահա Շահմուրատեանը՝ նոյնօրինակ անողոք ձեռքէ մը հարուածահար... Ու այսօրուան ողբալի կացութեան առջեւ՝ երբ երախտիքի մը խորունկ զգացումը կը բարձրանայ Հայու սրտէն՝ միայն երգչի՞ն ուղղուած է ան: Ապահովաբար ո՛չ: Հայ արուեստին ճշմարիտ սպասարկուները՝ իրենց արուեստին կից, անոր հետ խառն, անոր հետամիաձոյլ՝ միշտ ցեղային առաքելութիւն մըն ալ կատարած են: Շահմուրատեանին երգը, զուտ գեղարուեստական հաճոյքին հետ, անոր միջոցով, հայ արուեստի մը գիտոյն, վերանորոգման ու վերստեղծման ալ ծառայած է որոշ չափով: Զգացողութեան այն անխմանալի ճանապարհներով, անցեալ յորդակուտակ հարստութեանց խորհրդաւոր գիտութեամբը որոնցմով իր բնազաւառը օժտած էր զինք, ինչ հնչի՛ւն, ինչ ե՛րգ, ինչ ժայնական հագներգութի՛ւն, ո՛ր խառնաստաքը հանքերէն ալ հանուած ըլլային, շնչափողային իր լարերէն անցնելով, մոգականօրէն, կը վերածուէին քիմիապէս զուտ հայկական ոսկիի: Ինչքան ալ պզտոր ու աղճատուած ըլլար երգը՝ իր զգայնութենէն անցնելով, կը ստանար այնպիսի ոճաւորում, թրթռացումի այնպիսի նրբութիւններ պայծառ՝ որով հայ արուեստին անմահ դէմքէն դարերու մուրը կը սրբուէր եւ կը յայտնուէր ունկնդրին՝ զգային անխորտակելի մարտկոցի մը աստուածային հզօրութեամբը: Ու գին չունի այն հեշտանքը որ ունկնդիրը զուտ գեղարուեստականին հետ՝ զուտ հա՛յ գեղարուեստականը կ'ըմբոշխնէ:

Ն իսկ այդ Երգը աւելի ծառայած է՝ քան հարիւրաւոր հայաստան հատորներ, քան տարիներ քարոզ կարդացող հրատարակութիւններ, քան երկրորդական կուսակցութիւն մը ամբողջ՝ ի խնդիր ցեղային վերազարթումի: Ի լուր այդ Երգին՝ ինչպիսի՞ զարմացումի, ինչպիսի՞ զմայլանքի, ինչպիսի արբեցութեան մէջ կ'իյնային՝ ամէնէն վաւերական հայ արիւնը կրող քերթողներն իսկ այն շրջանի՝ Զարդարեան, Վարուժան, Ինտրա, Սիամանթօ, Դուրեան եւ ուրիշներ:

Հոն ուր խօսքն ու տառը անզօր էին, հոն ուր համր գիրք մուտք չունէր, այն տեղերն իսկ որ կը մնային ամէնէն աւելի անհասկրդ մշակոյթի ճաճանչումներուն՝ այդ ամէնէն անմատչելի անկիւններն ալ տոգորուեցան ու վերածնան անոր Երգովը: Ան խորտակեց ուծացման ամէնէն անառիկ պատուարներն իսկ որոնց առջեւ միւս ջինջերը կը մնային անզօր: Ու զործի այն դաշտերը ուր սրբազան ու հրաշագործ Սքեմը չկրցաւ պատել՝ Շահմուրատեանը եղաւ ե՛ւ իր երգին, ե՛ւ Վարդապետին պատգամատարը: Երգիչը կրնայ օր մը մոռցուիլ. ան չէ վերին տիտղոսը որ պիտի մնայ իրեն: Իր տիտղոսը՝ հայ բանուորն է որ — իր չափովը — զուտ հայկական ժողովրդական երգին յառնումը ապահովելով՝ սատարեց հայ անհատի ցեղային ինքնաճանաչման, հայ զանգուածի ցեղային ինքնիւրացման: Մեզմէ ամէն մէկը քիչ մը աւելի ցեղայնօրէն հայ է՝ նաեւ Շահմուրատեանին շնորհիւ:

Եւ հիմա՝ Մշոյ Սոխակը ինկեր է վիրաւոր: Եւ հիմա՝ անտարբերութիւն, մոռացումի ապերախտ, հակաբարոյական փոշին կը լեցուի ու կը դառնայ ապաժամ ու զորշ պատանքը իր ծերութեան: Արտասահմա՛ն, թող պիտի տա՞ս: Տարոնցինե՛ր, Սասունցինե՛ր, Կարնեցինե՛ր, Հայե՛ր Արարատեան դաշտի՝ թող պիտի տա՞ք: Դեռ երէկ էր, դեռ երէ՛կ: Ակա՛նջ դրէք՝ իր որոտաղոռ ձայնը կը լսուի դեռ...

Կանգնէ՛, Արտասահման: Քանի ուշ չէ՝ տո՛ւր քու հարկդ: Ինչո՞ւ պիտի չփացնես մի՛շտ միեւնոյնները, վարպետօրդինե՛րը, մի՛շտ նուազ արժանաւորները: Քանի ուշ չէ՝ տո՛ւր քու հարկդ: Իր կեանքը եղաւ մերասիր: Իր ճակատը՝ զաւառական մոլեռանդ հպարտութեամբ մը միայն սէգ կաց: Բայց հիմա, իր հունկ ծերութեան ժամուն ինկեր է... Դաժան ապերախտութեան պատմական փաստ ալ եւս չէ՛ որ պէտք է աւելնայ: Եթէ ըչ՝ գալոց սերունդին դատաստանը խիստ կ'ըլլայ: Այնպէս ինչպէս այսօր մենք նախատինքի սիւնին կը գամենք Ադամեաններու Դուրեաններու Մեծարենցներու այն անարժան ժամանակակիցները որ անխնամ ու անօթի մեռցուցին զիրենք, այդպէս ալ՝ կուգայ սերունդ մը որ ափ մը կուտ ըլլացուած ըլլալուն համար Մշոյ վիրաւոր Սոխակին՝ թուք ու մուր կը նետէ մեր ճակտին: Պիտի սպասե՞նք որ մեռնի՞: Յուղարկաւորի մաշնագիտութեան մրցանի՞ւը պիտի պահենք միշտ:

Ո՛չ, Արտասահմա՛ն: Ուշ չէ դեռ: Ոտքի՛, Լոյս Քաղաքին երաժիշտնե՛ր, գեղասէրնե՛ր, մտաւորականնե՛ր: Երէց եղբայր մը անձկութեան մէջ է: Մեծարե՛նք Երգիչը, մեծարելու համար հայ արուեստը: Բաւէ՛ մը մոռնանք մեր կեանքը,— որքան ալ դաժան ըլլայ ան,— ծառայե՛նք ուրիշին, լաւագոյն կերպով ծառայած ըլլալու համար մե՛ր հայւոյն: Ուշ չէ դեռ: Երբ գիտակցութեան չոյը կը վերադառնայ դեռ երբեմն պայծառացնելու համար զալուկ դէմքը: Նախ՝ արժանավայել հանդիսութեան մը մէջ տրէ՛ք իրեն գերագոյն հեշտանքը արդա՛ր մեծարանքին: Երբ իմացական աշխարհին մահամերձ իշխանը, երբ ամբողջ Ֆրանսան ոտքի՝ պատիւ ու յարգանք կը ընծայէր իր մեծագործ յոբելենական արարողութեան, երբ վերջին երկու խօսք կ'աղերսէին իրմէ, հազիւ կրցաւ կանգնիլ օթեակին մէջ ու անսահման յուզումէ մը խեղդուած «Français! Françai! vous voulez donc me tuer?», արտաբերեց ու ինկաւ թիկնաթոռին մէջ: Այդպէս ալ՝ թող տուէք որ մեր անմահ Երգիչը կարենայ մըրմնջել, խօսքին պատուարեր առումովը.

— «Հայե՛ր, Հայե՛ր, ուրեմն զիս մեռցնե՞լ կ'ուզէք»:

ՀՐԱՉ ԶԱՐԴԱՐԵԱՆ

ԷՋ ՄԸ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ՊԱՏՄՈՒԹԵՆԷՆ

«ԸՆԹԵՐՑՈՒԱԾՍ ՅԵԼԻՑ»

»»» · «««

Ժամանակակից քսաներորդ դար պատմութեան մէջ, ահա, այս երկրորդ անգամ ըլլալով, եւրոպամերիկեան քաղաքակրթութիւնը իր պատկառանքին եւ զօրութեան բովանդակ ծանրութեան տակ, հանդիսատես կ'ըլլայ Նոր Ելքի մը (Exode): Առաջինը, հա՞րկ է արդեօք յիշեցնել Հայկական Ելքն է, մարտիրոսական գնացքը անապատէ անապատ, հովիտէ հովիտ, ձորէ ձոր, լեռնէ լեռ: Իսկ բառը, Ելք, աւանդական անուն է, տիտղոսն է այն նախապատմական գնացքին՝ զոր ըրաւ Եբրայեցի ժողովուրդը, Մովսէսի եւ Ահարոնի առաջնորդութեամբ, եւ Եհովայի երկիւղի ու տեսակ մը յանդիմանական հսկողութեան տակ: Հրաշք գործելու ձեւով նախ Կարմիր Ծովը կամ Եղեգնածովը կը ծակէ ու ցամաքաթեւ կը գործէ, միւս կողմէն՝ հէք գաղթականները հազարումէկ բռնապանալիքներու տակ կը ճնշէ, համատարմութեան ամենաթեթեւ յանցանքներու համար, որոնք աններելի էին այդ... Քառասնամեայ Ելքի միջոցին:—

Ահա, համառօտիւ, Եբրայականը:

Բայց հայկականը,— գլեց անցաւ ան բոլոր հին ու նոր, նախապատմական ու պատմական ելքերէն, գլխաւորաբար այն պատճառով որ մեր Ելքը, մեր երէկի թոպաժահ ու անարդարաբար մահացող բիւրաւոր սերունդը հզօրներու անտարբեր աչքին տակ կատարեց անոնց նիւթական ու բարոյական սեծութեան նպաստող իր չարչարանքը: Փարաւոն, համեմատաբար գթոտ ու բարեացակամ արքան, աներեւոյթ Եհովայի մը անողոքելի սպառնալիքին տակ, իր սեփական ներշնչումէն մղուած զանազան միջոցներով աշխատեցաւ կասեցնել Եբրայական Ելքը, խնա մարտիրոսութիւնը: Մոսէէ չրին չալեցին: Եբրայական յոխորտութիւնը կը տանէր զիրենք առանձին կալ ու մարզ հանգերձելու: Ցաւոտ ժողովուրդի մը ճակատագրական վազքին անդրանիկ նմոյշը, որ դեռ վերջացած չէ, բայց վճռական փուլի մը մէջ կ'երեւի Պաղեստինեան հարթավայրին վրայ:

Հայուն Ելքը գիտցին ու հիացան մեզ դէպի աքսորագրական կուխ մղողները: Գիտցին, թէ ինչպէս ափ մը ժողովուրդին մէկ մասը տարագրեն կը ճակատի սուրի, թէփի, անվեհեր կուրծք մերկացնելով հաստրակաց իրենց եւրոպացիներուն ոտոխին, եւ միւս մասը, ամէնէն արիւնոտ տառապանքներուն մէջ՝ աչքը հօրին դարձուցած՝ իր հերոսներուն կողմը, բախտորոշ մաքառումներուն, մարդախանձ ոգորումներուն վախճանին կը սպասէ, պատմական նոր անկախութեան շրջան մը վերսկսելու համար:

Ու յաղթականները, հիացկոտ ու զովաբան, Լոյս Ծօրն արտասանելեց, եւ Զըրչէլ շարունակելով ոլորել զալարել իր հատտ թթամատը թշնամի ոխիներ կոտրելու համար, — այո, յաղթականները կը սպասեն համբուրելու Հայ Փէտային, ու անոր ցեղակիցները բարձրացնելու Փոքր Ասիոյ աւազանին վերելքը:

Եւ, ահ, ինչ հեգնութիւն կամ զուգադիպութիւն դէպքերու, Հայկական Ելքին պատասխանատու թուրք իշխանաւորներուն անգլօ-ֆրանսական աւետաւոր պաշտպանութեան պաշտօնական լուրը, պատգամը կը վիճակի ալ Կ. Պոլսոյ Սպանիական դեսպանին, իբրեւ միջնորդին չէզոք պետութեան:

Եւ այդ ճակատագրական թուականէն հազիւ քսաներորդ դար վերջ, այսօր միեւնոյն ապերասան Սպանիոյ մէկ կարեւոր մասին հիւքացած սերունդը կը մտնէ միեւնոյն ելքի ճամբան, ճարահատ եւ յուսահատ, եռամեայ անլուր փորձութիւններուն իբրեւ վախճան, ոչ տաք, ոչ պաղ արտասահմանը գտնելով իր քայլամոլոր պրպտումներուն առջեւ...

«Ընթերցուածս յելից» — Ու բաւ ճակատագիրը — Դուն պիտի տառապիս, Սպանիա, քաղաքակրթութեան երկու պարիսպներու միջեւ, ինչպէս Հայկական Ելքի հարազատները յուսահատութեան, լռումի, Նախարարների յետին չափերուն հանդուրժելու պարտաւորուեցան... յետ մահու իսկ իբրեւ մեռել, իբրեւ ոսկր, իբրեւ գանկ բացը մնալու համար:

«Ընթերցուածս յելից» — ինչ դարերով կարդացեր ենք, ու կը կարդանք դեռ մեր մնացած տաճարներուն մէջ ալ, Եբրայական Ելքին աւուլիաները, որոնք բնագիրէն շատ աւելի խոր դրոշմուեցան մեր ցաւատանջ եւ մաքրանց մորթին վրայ: Առանց երբեք դէշ ըսելու այդ Ելքին համար որ, իր կարգին, հպարտ ու զօրծունեայ տարրի մը մարտիրոսագրութիւնն է, եւ գիտենք թէ ան կը կարդացուի, կը սերտուի յաւէտ Սինակոկներուն եւ ակումբներուն մէջ, մե՞ղք կ'ըլլայ արդեօք, երբ մենք սկսինք մեր սեփական Ելքը կարդալ մեր, աւաղ, անարժանդանդ ժամերուն եւ ժողովներուն մէջ:

«Ընթերցուածս յելից» — կարդալ, այո, մեր ժամերուն մէջ տխուր հէքեաթը քաղաքակրթիչ ազդեցութիւններուն, որոնք տակաւին կը յաւակնին կառավարել տիեզերքին բնակուած կարեւոր մասը, կարդալ մեր հերոսապատումները եւ վերծանել խժդժութիւնները մեր Ելքին, անոր զանազան եւ զարմանազան դրուագները:

Այո, յոյժ ցաւալի եւ արհաւրալից լսկ է Սպանիական Ելքը, որուն դառնութիւնը չկրցաւ մեղմել նոյն իսկ Տօն Քիշօթի արհամարհանքը ընդդէմ բռնութեան, ընդդէմ ամէն կարգի յաւակնութիւններու, ընդդէմ խարէութիւններու, բայց Հայկական Ելքը, գիտէ՞ք, ինչ դարհուրելի կոտանք, ըկանք, չարչարանք եղաւ անթիւ մրցոններով տարածութիւններու վրայ, յաճախ հետի «քաղաքակրթութիւն» կոչուած միակամի ու կաղ Պոլիփեմի չփումէն:

«Ընթերցուածս յելից» — Ուր որ այս պահուս Հայորդի մը կայ եւ կը կարդայ Ֆրանսական եւ հայ թերթերու մէջ կսկծալի մանրամասնութիւնները սպանիական սպանդին, այս նորօրինակ պատարագին, որ կը մատուցուի, հայկականէն վերջ, եւրոպամերիկեան սեղանին վրայ, կ'անդրադառնայ իսկոյն իր երէկի ճակատագրին, աղօտ կամ պայծառ պատկերացումներ ընելով աղեկտուր, չարակոտ տեսարաններուն: Ամբողջ գիւղեր, զոր օր. տիզահան եղած, մինչեւ հինգ քիլոմեթր միջոցի վրայ եղկելիներու տողանցքը, եւ այսպէս շարունակաբար, կորելով ննջելով քիլոմեթր քիլոմեթրի վրայ, տեսակ մը դանդաղաքայլ կառախումբ ստերգումի քաղաքակրթութեան մարդկային մէջէն, արիւնոտ, վարդակարմիր: Ո՞վ կը համարձակի հիմա ի յանցանս կամ ի մեղս գրել այս պատմը վերյիշումը աղէտքի ծովէն, երբ նուազագոյն չափի վրայ նոյն աղէտքը կը նշմարենք:

«Ընթերցուածս յելից», — Որք յարբառոյ ռամկին ոչ ի ճահ թուիցին էնչել՝ յեղջիւրս խորանին, բե՛ր առից ցցյոնցն, զի զատոյցն պատմեսցուք զոյոց ըստ մեզ անցին անցք: Թէ որպէս ուրք ի պատերազմի անդ յաղթողք՝ եւ ւռին տանել պատգամ առ — Հագարացիս, ի տանէն Հագարայ աղախնոյ, զարդիս «Թուրք» կոչեցեալս, առնել ընդ նոսա որպէս արարին նոքին ինքեանք ընդ Հայս ..

Եւ այսպէս պատրաստել Հայոց նոր պատմութիւնը, ներկային ու ապագային համար, համատարակս գիտնալով հանդերձ, թէ ԵԼՔ չարչարանք չէ ներշանակեր միայն, այլ նաեւ ՎԵՐԵԼՔ, ի բարձունս ելանել, եւ անկէց հնչել ոսկիական նուագներ, մեր բարձրաւանդակներուն վրայ:

Honni soit qui mal y pense!

***

ԻՐԱՎԷՊ—ՄԱՆՐԱՎԷՊ

Գաւառէն իրավէպ մը կը հաղորդեն ինծի: Հայ ուսանող մը եւ հայ ուսանողուհի մը, որոնք կը բնակին յարմէ հեռու քաղաքներու մէջ, մը կը ծանօթանան, կը պարուրուին փոխադարձ համակրութեամբ մը կ'որոշեն թղթակցիլ:

Իրենց թղթակցութեան մէջ կը խօսին Ֆրանսական գրականութեան ու արուեստին, ինչպէս նաեւ հայկական մշակոյթին մասին

Երկուքն ալ ունին հայր ու մայր. Հայուհիին ծնողքը կը թոյլատրէ մակագրութիւնը, գիտնալով որ դիրերուն մէջ մտային հարստութիւն մըն է որ կը հասուննայ:

Տղուն հայրը բարի է, սակայն նը նուազեսութիւնը յանձնած է կնոջ որ, խստամոլից կեսուր, կ' նէ մկրատը, կը կտրէ թղթակցութեան թելը, հետեւեալ ձեւով.—

Օր մը, նամակատուփին մէջ գտնէ կապոյտ պահարան մը, ղուած իր տղուն: Պահարանին կռնակի հասցէն կարդալով կ'իմանայ գրողը աղջիկ մըն է: Էգի հոտառութեամբ ու եւայական երեւակայութեամբ կ'ենթադրէ որ պահարանին մէջ կան սիրոյ լարեր, վարդի թերթեր, քիչ մը լուսնի շող, խուրձ մազ, նայուածք մը, չիթ մը ցունք, սիրերգի մը յորդորակ բոցեղէն համբոյր մը:

Կը զայթակղի ու կը սարսափ սրտմտի ու կը զայթակղի. Ու կը նայ պահարանը:

Նամակին Ֆրանսերէն գիրերը չութեամբ կը նային տաղանդաւոր սուրցուին թթուած երեսին: Այս ջինը յուսախաբ կ'ըլլայ պահարանին մէջ չգտնելով պատկերը նետաձի ղութի մը, բոլոր սիրամոլ ծաղիկի րոցերը կրակէ մելանի մը:

Նամակին մէջ վարժ գիրով մը ուած, միայն բառե՞ր, բառե՞ր ու բառե՞ր..

Իր տասնամեայ տղուն կուտայ սակը որ կարդայ ու թարգմանէ. Մանչուկը չի կրնար ամբողջին կարդալ ու կարդացած մասերէն շատ բան չի հասկնար: Վերջապէս յանուի մեղաւոր տող մը:

— «Անկէ առաջ մէյ մը Լամարթին սիրած եմ, մէյ մըն ալ Ալֆրէտ դը Միւսէն...»

Մայրը կ'աղաղակէ.

— Վա՜յ լկտի աղջիկ, առանց ամօթ նայու կը խոստովանի որ արդէն երկու հոգի սիրած է:

Ու կը հրամայէ մանչուն.

— Կարդա՛, կարդա՛: Գործը գործ տալ սկսաւ: Ո՛վ գիտէ դեռ ինչ խայտառակութիւններ գրած է: Կարդա՛

Նոր խայտառակ տող մը.

— Հիմա Գոռլերի բարձունքներուն վրայ եմ ..

— Նեցի՛ր: Վա՜յ անամօթ աղջիկ, Հիմա Գոռ լեռին բարձունքին վրայ եղեր: Աղջիկ վիճակովը լեռան վրա ի՞նչ կը փնտռէ: Կարդա՛ հիմա.

Տղան կը շարունակէ.

— «Ճարաթէ մը ազատ պիտի ըլլամ երկու օր: Մտադիր եմ այդ երկու օրը ըլլալ Լը Քոնթ Տը Լիլին հետ»

Մայրը կ'աղաղակէ.

— Հէ՞, հէ՞, հէ...: Քոնթի՞ն հետ... Լիլի Քոնթի՞ն հետ...: Վա՜յ փոտամ Վա՜յ անբեռ...

Ու մայրը կը հանդրձէ թեւերը անմիջապէս վսեմ ոճով նամակ մը կը

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (8)

ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գրեց՝ ՄՈՒՐԱՑԱՆ

— Այո՛, եւ այդ պատահում է հէնց այն ժամանակ, երբ բացակայ են Ոստանից թէ Թագաւորը եւ թէ զօրքերը:

— Ի՞նչ պիտի անենք ուրեմն:

— Դու պիտի ծածկես Թագուհուց այս նորութիւնը եւ ուրիշ ոչինչ. իսկ մենք կ'անենք այն, ինչ որ պարտաւոր ենք: Այժմ ես գնում եմ բերդակալի մօտ:

Այս ասելով իշխանիկը ողջունեց մօրը եւ շտապ քայլերով դուրս գնաց դահլիճից:

Գոհար իշխանուհին շուարած եւ մոլոր ուղղուեցաւ դէպի իւր կացարանը:

Գ.

ԴԱՅԵԱԿԻ ՉՐՈՑՑՆԵՐԸ

Դահլիճից հեռանալով, Թագուհին մտաւ իւր առանձնարանը որ նոյնպէս զարդարուած: Առաստաղից կախուած արծաթէ կանթեղի լոյսը տկար ու աղօտագոյն թուաց նրան, թէպէտ իւր հրամանն էր, որ միայն մի ճրագ էր վառւում իւր ննջարանում: Ուրիշ անգամ այդպիսի թերութիւն նա չէր նկատել այնտեղ. բայց այժմ չկարողացաւ հաշտուել փոքրիկ ճրագի հետ:

— Լոյս տուէք, ասաց այն էլ սիրտս մթապատ է, բացականչեց Թագուհին եւ դիմեց դէպի նեղ, կամարակապ պատուհանը, որ նայում էր լուսնի լուսով լուսաւորուած Գեղայ լերան բարձունքներին, եւ որտեղից հով էր անում սենեակը:

Կանգ առնելով այնտեղ, նա սկսաւ անյագաբար շնչել թարմ օդը, կարծես կամենալով մեղմել նրա զովութեամբ իւր սիրտը վառող կրակի տապը:

Նաժիշտներից մէնը ներս բերաւ յուկոյն ոսկեզօծ հնգճիւղեան ճրագարանը եւ դրաւ ընկուզեայ շինած եւ սատափով ու փղոսկրով զարդարած նզոյքի (բոլորշի սեղան) վրայ:

Սենեակը լուսաւորուելով՝ երեւան հանեց հինաւուրց արհեստի նրբաճաշակ զարդարանքները, որոնցով գեղարուեստասէր Տրդատը դարեր առաջ պաճուճել էր առել իւր սիրարժան Քեռ՝ Հայոց Թագաւորին Օրիորդի եւ յաւերժական կուսի գիշերային հանգստարանը: Դղեակի ուրիշ շատ սենեակների նման քարաշէն էր եւ այս առանձնարանը, միայն այն զանազանութեամբ, որ սա կերտուած էր ընտիր, գոյնզգոյն քարերից: Պատերից իւրաքանչիւրը բաժանուած էր չորս կամարամասի, հնգական զոյգ որմասիւներով, որոնք հաստատուած էին գօտեզարդ պատուանդանների վրայ: Նրանց յոնիական խոյակները միաւորում էին չորս կիսաբոլոր կամարները: Պատերի հարթ ու ողորկ մասերը շինուած էին սպիտակ, սիւներն ու կամարները՝ դեղնագոյն քարից, իսկ պատուանդաններն ու խոյակները հրաշէկ պորփիւրից: Որմնասիւներով բաժանուած մասերում մէջ ընդ մէջ շինուած էին կամարազարդ խորշեր, որոնց ներսը կերտուած էր յախճապակեայ գոյնզգոյն աղիւսներից, իսկ եզերքը զարդարած ծիրանաքարի մանեկաձեւ գօտիներով: Իւրաքանչիւր երկու խորշերի մէջտեղը գտնուող հարթ տարածութեանց վրայ քանդակուած էին դրասանդներ ու ծաղկանկարներ:

Սենեակի ձեղունը գմբեթարդ էր, զարդարուած սեւ ու կարմիր քարերի ծաղկաձեւ շարուածքներով. իսկ առաստաղը պատերի հետ միաւորող քառանկիւնները՝ պճնուած խորշխորշեայ ոսկեզօծ միւռոններով:

Պատերից երկուսի վրայ շինուած էին երկ-երկու նեղ, բայց երկար ու կամարաւոր պատուհաններ, եզերուած պորփիւրեայ մանեկաձեւ գօտիներով:

Համակ քարաշէն այդ սենեակի հետ գեղեցիկ հակադրութիւն էր կազմում Թագուհու ննջարանը, որ բռնած էր սենեակի աջ անկիւնը սքօղուած մետաքսեայ ծիրանեգոյն առագաստներով եւ զարդարուած ոսկեթել ծոպերով ու փնջերով: Դայեակը մտանելով մահճին՝ բացաւ նրա ծանր առագաստները եւ երեւան հանեց հարուստ դիպակներից ու նրբահիւս բեհեզներից հաստատուած անկողինը. գըլխուած պարսկական թաւշեայ ծաղկանկար բարձերով: Ապա դառնալով թագուհուն՝ մեղմ ձայնով հարցրեց.

— Կը կամենայի՞ք, Մեծափառ, այժմէն իսկ հանգստանալ:

— Այո՛, այժմէն իսկ, սաստիկ յոգնած եմ, պատասխանեց Թագուհին եւ երեսը պատուհանից դարձնելով, հրամայեց նաժիշտներին իւր հանդերձը հանել:

Բայց նրա երեսն այդ միջոցին արտայայտում էր ոչ թէ յոգնածութիւն, այլ ներքին, հոգեկան յուզմունք, որ սակայն մի գրաւիչ փայլ էր տալիս նրա գեղանի դէմքին, լուսալիր աչքերին, նազելի հասակին եւ դշխոյեան սիգաճեմ շարժմանը:

Երկու նաժիշտները միաժամանակ մօտեցան նրան: Հանեցին նախ Թագուհու սովորական զարդերը, որոնք էին իւր բիւզանդական ծանրագին ապարանջաններն ու գինդերը. ապա ոսկեհուռ մանեակը՝ որ գրկում էր նրա փղոսկրեայ պարանոցը, գոհարազարդ գօտին՝ որ սեղմում էր նրա նազիկ իրանը մետաքսէ նուրբ պատմուճանի մէջ, եւ ձախ ուսի վրայ փայլող յակինթէ ճարմանդը, որով կոճկուած էր իւր հարուստ կուրծքն սքօղող ոսկենկար բաճկոնակը: Արձակեցին նոյնպէս մարգարտեայ վարսակալը, որ ամփոփում էր նրա մազերը յանակ տարաղով: Հարուստ հիւսերը ոսկի կապերից ազատուելով՝ ալեծածան սփռուեցան նրա կիսամերկ ուսերի եւ կրծքի վրայ:

Կիսով չափ հանուելով Թագուհին նստեց մահճի վրայ եւ պահանջեց իւր սաղմոսարանը:

Նաժիշտներից մէնը մօտեցաւ մահճի սնարին եւ այնտեղ դրուած փոքրիկ դարակից հանելով ոսկեկազմ եւ ակունքներով զարդարած մի գիրք համբուրեց այն եւ տուաւ Թագուհուն, ընդ նմին մօտեցնելով նրան ճրագարանը:

— Այժմ արդէն գոհ եմ, գնացէք հանգստացէք, այս գիշեր ինձ մօտ մնայ Սեդան, ասաց Թագուհին նաժիշտներին:

— Բայց միթէ՞ չէիր կամենալ բան ճաշակել, գորովալից ձայնով հոգատար եղանակով հարցրեց Սեդան մօտենալով Թագուհուն:

— Ճաշակե՞լ... ո՛չ:

— Կամ ըմպել մի գաւաթ օշարակ

(Շար.)

ղէ աղջիկան, ընելով ի մէջ այլոց.

— Գնա բանդ, գնա ճամբադ, գնա գնա լեռ, գնա Լէյի Քոնթիդ հետ ու ...ող սեւր ադուս օձիքը։ Իմ աղուս ...րանը դեռ կայթ կը հոտի ու ճակա... մը մխւած։ Գնա՛, գնա՛ Արթէննե ..., Մարթէննները հետ, մեւսիս Ալ... ...դէնները հետ։ Իմ աղաս դեռ շատ ...պիկ է ամուսնանալու համար, իսկ ...ամուսնանալու համար դեռ ծը ... չէ։

...Հը արմէնուհին կը խղէ յարաբե... ...բինը Արմէնուրդին ու՞ց մխոտա... կրլայ խրղութեան։ Կը դրէ, կը ...Անհայրն ի կ՚ըլլայ պատաս... ...ինդունիկ։ Մայրը լաւ շանդած ...կէն ինչ։ Սիրտը բիւրեր բաժակ ... է, բաւած է բանաստեղծը, երբ ան... ...փշրուիլ ալ չի չինուիր։ Երկու բաժակ փշրուած էին, միակ հարուա...

...անգնին օրեր...

...ն կ՚իյնայ, զառնալով, պարապը...

...ակի պարել պարերուն ամէն տե... — կռախրջններու պարը, կարա..., վերջին Հայերուն պարը, ...մի պարը, Հայը Հայ չպա... մայրական նախանձի ...սխաութեան պարը եւ վերջա... ...աղջիկ առնելու պարը։

...որն ալ մայրը կը տեսնէ որ ե... է կեսուր. Ու ոչ միայն կեսուր, ...մեծ մայրիկ։ Եւ կեսուրը ստա... ...գի յարփ մը որ ունի զալամով ...յոնիր, ռակեճուրէ զուրս ե... մայր. նկարիչի մը աշխատանա... ...հայած տարին ու մանաւանդ ...պարուկ ու բարձր Տղուն ...կէն ...բարձր

Եւ ի՜նչ բարերար աղջիկ, Աստուած ...ի՜նչ բարձր ու բարձրացնող աղ... Օտար այս հարսը ինքն ալ նկա... ...որ իր ամուսինին հասակը իրմէ ...է, կը մոռնէ ամէն գինով բարձ... ...ցնել Հայ տղուն հասակը։ Ու տարիէ մը կը յաջողի

Կը բարձրացնէ իր ամուսնոյն հա... ...ր անոր նուիրելով... աղջիկներ։

ՄԱՆՐԱՎԷՊ

Ֆրանսացի բարեկամի մը տանը մէջ ...ծանօթացայ զանիացի պարոնի մը որ ...տարի առաջ այցած է խորհրդա... ...կին կրղաւնական աձուին Մոսկուայի մէջ։ Դանիացին բաւ, ի մէջի այլոց.

Անշուշտ գիտէք որ խորհրդային եր... ...կիրներու մէջ մամուլի ազատութեան ...րի անդամ չկայ։ Արգիլուած է բա... ...ն ու երկիծանքը։ Մարդկային միտ... ...սակայն, նոյնիսկ այդ անօրինակ ...նութեան տակ անկարելի է որ ազրի ...նց քննադատելու կամ հեգնելու։ ...նց մարդիկ իրենց շատոնց յոր... ...ած զանութիւնը արտայայտելու ...ր կը ստեղծեն մանրավէպեր ու ...նց մէջ խտացնելով շատ խօսուն ...տակերներ խորհրդային կեանքէն։ Մանրավէպերը ցած ձայնով կը փո... ...ւին շրթունքէ ականջ ու մէկ ...ոչ շրջաթուան մէջ շրջանը կ՚ընէին ...մբողջ երկրին։ Ամէն օրէնք, ամէն ...նութիւն, ամէն վճիռ կը պատկե... ...դրուէր փոքրիկ մանրավէպով մը։ Այդ մանրավէպերը կարելի է անուա... ...ժողովրդի վարդեր, երգիծաբանու... ...նք կամ արամաութեան փայլակ... ...նք Անոնցմէ ոմանք շատ յաջող են, ...րիչներ կան որ միջակ են ու մաս ...ալ կայ որ անթարգմանելի է, բա... ...առ ըլլալով։ Առեն մը մեծ յա... ...թիւն ունէին անոնք։ Բառէք եւ Մանուէլեկի սովորութիւն ունէին զա... ...նք հիւրընկալելու եւ անմիջապէս ...թերթութեան զննելու, համայնա... ...ր շրջանակի մէջ։ Վերջը, կէփէուն ...ստ գրաքննութիւն հաստատեց այս ...նոր գրականութեան վրայ։ Բառէ... ...ը եւ Մանուէլեկին հրաւիրուեցան... ...ի։ Հրաւիրուեցան յաւիտենական ...թեան։

Անհատեկի փոքրիկ փունջ մը այդ մանրավէպերէն։

Յոյց տալու համար թէ համայնա... ...ները ինչքան ահան կը դնեն ու ...ս սուղ կը ծախեն ամէն բան, ...պատմուէր հետեւեալը.—

Նիւթապէս ինկած ծերուկ մը, ...մը իր տան մէջ, հին սնտուկի մը ...ին կը գտնէ արծաթ դգալ մը։ ...րունին զողացող ձեռքերով արծա... ...դգալը բոնած կ՚երթայ Դորկսին, ...կ մը գնելու համար։ Դորկսի ... պաշտօնեան կ՚առնէ արծաթ դգա... կը կշռէ ու կ՚ըսէ.

— Կարժէ եօթը կոպէկ

Ինչո՞ւ ծերուկը կը հարցնէ.

— Ի՞նչ կրնամ գնել այդ գնով

Պաշտօնեան կը պատասխանէ, ցուց... ...մը վրայ նայելով.

— Թիթեղէ դգալ մը։

ՀՐԱՆԴ ԱՍԱՏՈՒՐ

Գամառ-Քաթիպա

ՄԱՐՍԷՅԼ.— «Մշակութային Միութեան» հօթներորդ ասուլիսը նուիրուած էր Գամառ Քաթիպայի։ Պ. Գօղոս Հիւսեան լուրջ, խղճամիտ ուսումնասիրութիւն մը պատրաստած էր կոր կորդայ

Դասախօսը հաւաքած էր եւ ներկայացուց հաճելի ձեւով մը այն բոլոր տեղեկութիւնները որ կան մեր գրականութեան մէջ, ազգային մեր բանաստեղծին կեանքին ու գործին վրա... բարերխայ։ Յուզիչ եւ այնքան օգտակար պատրաստ մը կատարեցինք զասախօսին առաջնորդութեամբ ժամանակի մը եւ շրջանի մը մէջ որ արդէն մեր պատմութիւնը կը կազմեն։ Եղանք պատանի Ռաֆայէլին հետ անցեալ գարուն կիսուն, ուր, թէ մեր աշխարհիկ եղբայրներուն եւ թէ՛ այդին, թրքահայաստանի մէջ, ծնունդ կ՚առնէր, կը ձեւաւորուէր մեր նորագոյն պատմութիւնը։

Ռաֆայէլ Պատկանեան մեծ դեր մը ունեցած է այդ պատմութեան յետադայ ուղղութեան եւ ոգիին մէջ։ Անոր կեանքին եւ գործին մասին խօսիլ՝ կը նշանակէ խօսիլ քիչ մը այդ պատմութեան մասին։ Անձնաւորութիւններ կան որոնք ապրած են անջատ իրենց ժամանակէն եւ շրջանէն, իրենք իրենց մէջ ամփոփուած, քաշուած իրենց փըղոսկրէ աշտարակներուն մէջ, գննելով տխեղերքը եւ անոր օրէնքները, խո... ...մարդկութիւնը չարչարող մեծ ...րներուն վրայ եւ արձանագրելով իրենց ապրումները, գիտողու-

թիւնները։

Կան որ խառնուած են ժողովուրդին. ապրած անոր հետ, անոր համար. Գամառ Քաթիպա ապրած է իր ժողովուրդին հետ եւ գրած անոր համար։

Ընդհանուր պարագայ մըն է այս, ...իշդ, գրեթէ բոլոր հայ մտքի մշակներուն համար։ Ճի՛շդ է եղած անոնց բռնած ուղին թէ սխալ, հարց մըն է որուն մասին երկար չենք կրնար վիճաբանիլ, բայց որուն հաւանաբար անդրադառնանք։ Սակայն պէտք է այն նկատի առնենք ամէն անգամ երբ կը մօտենանք անոնցմէ մէկուն, որ պէտք մեր գատաստաններուն մէջ միակողմանի եւ անարդար չըլլանք։

Հետեւինք պատանի Ռաֆայէլին, ըմբռնելու համար այն տեսակ մը ալբբութիւնը, հերոսութիւնը որ կայ այդ կեանքերուն մէջ։ Կայ նախ յուզիչ ողբերգութիւն մը արուեստագէտի հոգիին մէջ։ Ռաֆայէլ ծնած է ընտանիքի մը մէջ ուր գիրն ու գրականութիւնը կը տիրապետէին, սիրելի էին, յարգանքի եւ պաշտամունքի առարկայ։ Օժտուած պատանի, տիրացած մեր գրաբար լեզուին, զմայլած անոր գեղեցկութեամբ, կը նետուի գրականութեան մէջ։ Իր շուրջ, իր գիւղը հայ ժողովուրդը, դեռ տզէտ, դեռ անուս, դեռ լոյսի կարօտ։ Ճարտնա՞լ գրաբարեան պերճ լեզուով հիւսել քերթուածներ։ Քաշուի՞լ իր եսին մէջ։ Ոչ, պէտք է իջնել իր եղբայրներուն մօտ, անոնց խօսիլ, զանոնք մխիթարել, լուսաւորել, զանոնք բարձրացնել։ Հապա արուեստագէ՞տը։ Գեղեցիկ ու գաշնակաւոր լե՞զո՞ւն։ Զէն հասկնար։ Պէտք է սանդ... Պէտք է անոնցմէ հասկնալի դառ... ...նք է անոնց լեզուով խօսիլ։

Ահա՛ հերոսութիւնը, ահա՛ ողբերգութիւնը։

Կ՚անդրադառնա՞նք այս բաներուն, երբ այսօր կը դատենք այդ մարդիկը։ ..., ի՞ր բանի՞ ի՞ր ... պէտք է յաճախ երեւան գայ մարդը, ...ննելու, դառնելու համար հայ գրողը։ Եթէ արուեստի մէջ տկարութիւնը մահացու մեղք — եւ տկարութիւնը մարդկայի՞ն է — Հայ գրագէտին այս ազնիւ տկարութիւնը մի... ...նեկի է, ու մանաւանդ ըմբռնելի, ...

Ռաֆայէլ Պատկանեան իր պատանեկութենէն մինչեւ վերջին շունչը կը նուիրուի այդ սրբազան ուխտին, համալսարանը, Դորպատ, յետոյ Փեթերպուրկ, կ՚աշխատի, ընկերներ եւ գաղափարակիցներ կը գտնէ, ժողովուրդին հասկնալի լեզուով գրականութիւն ստեղծելու։ Պայծառ հրապարակախօսական ընկերութիւն մըն է Գամառ Քաթիպան — իր հիմնադիրներուն անուններէն կազմուած, որ յետոյ իր գրական կեղծանունը կը դառնայ։

Ամբողջ պատմական շրջան մը կը լ՚ցնէ այդ անունը, մերթ քնարերգական քնքոյշ եւ հուժկու երգերով, պարերով, բայց միշտ ժողովուրդի ախորժէն անոյշ, մերթ կծու, խայթող վերաշարթումին, անոր լուսաւորման, անոր ազատութեան ի խնդիր։

Պ. Հիւսեան շատ իրաւացի է երբ կը հաստատէ թէ Գամառ Քաթիպայի նպաստը արժէքաւոր է թէ մեր ազգային կեանքին եւ թէ գրականութեան համար։

Գամառ Քաթիպա, Աբովեանէն անմիջապէս վերջ, Րաֆֆիի հետ մեր ... ...ինքնութեան, ինքնաճանաչման վառուակաւոր եւ տաղանդաւոր բանաստեղծն է, մարգարէն, առաքեալը

Ազատութեան անհրաժեշտութեան եւ գեղեցկութեան քարոզիչը, որուն ընկերային եւ քաղաքական զաւանանքը շատ աւելի իրապաշտ եւ տրամաբանական է քան կը կարծուի։

Որովհետեւ Գամառ Քաթիպա աւելի քան կէս դար առաջ, իր սուր եւ խոր միտքով կը գծուշացնէր հայ ժողովուրդը ուրիշներէն յուսալու իր ազատութիւնը։ Մեր սեփական միջոցներով միայն պիտի կրնանք դառնալ անկախ։ Իր կարծիքը եւրոպական պայմանադրական օգնութեան մասին ճիշդ էր, եւ մանաւանդ ճիշդ է այսօր, աւելի քան երբեք։ Իր ըմբռնումները մեր ընկերային — հանրային բարեխոութիւններու վերաբերեալ նոյնպէս արմատական եւ իրապաշտ են։ Համեւասխութիւն քարոզած է, երգած է Գամառ Քաթիպա.

Թրէնյ եմ ճու էլ, փողիդ էլ վրայ...

Եւ կամ —

Թէ մէկ անձնուէր մարդ ունենայինք։

Նմոյշներ են զոր մինչեւ հիմա կ՚երգենք եւ... չենք գործադրեր։ Ու հասարակ կեղծ աղքատէրներու, հարուստներու որ դրամ չեն տար, մտաւորականներու որոնք չեն աշխատիր

ժողովուրդին համար, այդ բոլորին դէմ, Գամառ Քաթիպա խարազան շաչեցուց, կծեց, խայթեց, ինքնաքննադատութեան բերելու, իրարու մօտ հաւաքելու եւ մեծ ընդհանուր ստոտամով մը վերականգնելու համար այս հնադարեան ազնիւ ժողովուրդը որ տարկամիտ եւ թուլամորթ դարձած էր։

Այնպէս որ, իրմէ վերջ եկող գրագէտները, Ահարոնեան, Թումանեան, Շիրվանզադէ ոչ միայն գտան արդէն բարեփոխուած ընկերութիւն մը, այլ եւ անոր խօսող լեզու մը, զոր ինքը, Գամառ Քաթիպան շինած, կոկած, բիւրեղացուցած էր հետզհետէ։

Գամառ Քաթիպա կատարած էր առանձին ազնիւ, բայց ամէնէն դժուար եւ գեղեցիկ գործը։ Ան տառապած էր, լացած, բարկացած, մտրակած, խայթած, գէշ մարդ եղած, եւ մանաւանդ իր արուեստագէտի հոգւոյն տողանքը յաճախ զոհած, որ պէտք իրեն յաջորդները ահան դարձնէին իրեն...

Չէ, ժողովուրդը չի սխալիր, չի մոռնար զինքը սիրող, իրեն համար աշխատող իրական ու մեծ բանաստեղծը։ Մեր հայրենակիցները կանգնեցին իր գեղեցիկ արձանը, յայտնելով յդպէս պաշտամունքը իրենց մեծ զաւկին։

Չէ մոռցած նաեւ զինքը իր աստանդական ժողովուրդը, իր հոգին ամէնախոր ծալքերուն մէջ ծրարած է իր հերթուածները ու իր հետ կը տանի աշխարհէ աշխարհ։ Մերթ՝ երբ օտար երկինքի տակ կը յուսահատի, կը բանայ իր հոգին, դուրս կը հանէ ծրարը, արդոտան մասունքի մը պէս, ու կ՚երգէ.

Մայր Արաքսի ափերով
Ծամանօրոր գրճում եմ,
Հին հին դարուց յիշատակ
Ալեաց մէջը փնտռում եմ։

Ու յետոյ ազնիւ հպարտութեամբ մը կը թօթափէ իր յուսահատութիւնը, կը շտկուի, եւ կը գոռայ.

Հիմի՞ էլ լռենք, եղբարք,
Երբ մեր բըշնամին...։

×

Այս գրական ասուլիսները շահեկան են նաեւ եւ մանաւանդ իրենց արծարծած միտքերով։ Շատ մը ունկնդիրներ խօսք առին։ Շուտով երկու տարբեր եւ հակընդէմ հակառներ մէջտեղ եկան, Գամառ Քաթիպայի գրականութեան թեր եւ դէմ։

Առաջին տեսակէտը Հիւսեան պաշտպանած էր արդէն իր դասախօսութեան ընթացքին։

Երկրորդ տեսակէտը բանաձեւեց Լեւոն Մելիտոնեան, յայտարարելով ոչ աւելի ոչ պակաս։

— «Գամառ Քաթիպայի գրականութիւնը, արուեստի տեսակէտով, արդէ՞ք չի ներկայացներ մեզի այսօր, անոր բանաստեղծութիւնները, իրենց գաղափարներով եւ լեզուով, միջակ են։ Գամառ Քաթիպայի անունը յիշատակ մըն է միայն մեզի համար, ուրիշ ոչինչ։

Եւ աՀա բուռն յարձակում Հերիտիկոսին դէմ... Պ. Հիւսեան կը բողոքէ, Պ. Ուշաքլեան կը բողոքէ, ես կը բողոքեմ, մանաւանդ ունկնդիրները կը բողոքեն։ Բողոքներուն կը պատասխանեն։ Այսօր Գամառ Քաթիպայի գրական գործը կը քննենք։ Գրականութիւնը արուեստ մըն է, հայրենիքի ծառայելը զովելի խէժալ մը։ Երբ բանաստեղծը կը զոհէ արուեստը, իր լեզուն կ՚աղքատացնէ, ժողովուրդին հասկնալի ըլլալու համար, թուրքերէն եւ թաթարերէն բառեր կը գործածէ, կ՚իջնէ ժողովուրդի մակարդակին, պէտք է իր ստուերը վճարէ արուեստին։ Արուեստը պայման, ժեղմացուցիչ պարագայ չի ճանչնար։

Բանավէճը կը շարունակուի դեռ...

ԿԱՐԱՊԵՏ ՓՕԼԱՏԵԱՆ

— Թիթեղէ դգալ մը։

×

Իր ամբողջ ունեցածը ծախածու կերած ծերուկ մը ինկած է սեւ թշուառութեան մէջ եւ քանի որ է որ փնտրելիք չէ դրած։ Իրրեւ վերջին հարստութիւն ունի երկու ոսկի... ակռայ։ Անշուշտ նախարարութեան շրջ...

— Ծախե՞լ երեք հատ ոսկի ակռան։ Ճանէն։ Ծերուկը կը մտածէ.

Ներս թէ չծախել։ Ահա հարցը։ Եթէ չծախեմ՝ ի՞նչ պիտի ուտեմ։ Իսկ եթէ ծախեմ՝ ի՞նչով պիտի ուտեմ

×

Համայնավար ուսուցիչ մը, փոքրիկ մը դասի կը հանէ, տեսնելու համար թէ աշակերտ կը ճանչնա՞յ գոյները։ Թատաքարտի մը վրայ գոյն մը ցոյց տալով կ՚ըսէ.

— Աս ի՞նչ գոյն է։

— Սեւ է։

— Կեցցէ՛։ Ի՞նչեր գիտես սեւ գոյնով։

— Ֆաշիստները ու քահանաները։

— Կեցցէ՛։ Աս ի՞նչ գոյն է հապա։

— Մոխրագոյն։

— Կեցցէ։ Ի՞նչ բան գիտես մոխրագոյնով։

— Մեր կերած հացը։

— Կրծէ՛...։ Իսկ աս ի՞նչ գոյն է։

— Դեղին։

— Կեցցէ։ Ի՞նչ գիտես դեղին գոյնով։

— Մեր բանուորներուն երեսները։

— Կորսուէ՛։

×

Հայր մը իր տասնամեայ տղուն հետ կ՚անցնի Մոսկուայի Կարմիր Հրապարակէն ուր կը գտնուի Լէնինի դամբարանը.

Տղան կը հարցնէ հօրը, ցոյց տալով ...

— Հայրիկ, ի՞նչ է աս...

— Լէնինի գերեզմանն է, տղաս։

— Լէնինը ո՞վ է, հայրիկ...

— Լէնի՞նը... չե՞ս գիտեր, տղաս, թէ ո՞վ էր Լէնինը...

— Չեմ գիտեր, հայրիկ...

— Ամօթ է, տղաս... Լէնինը այն մարդն էր որ մեր շղթաները քակեց, հանեց...

— Ո՞ր շղթաները, հայրիկ...

— Ի՞նչպէս թէ ո՞ր շղթաները... մեր ոսկի ժամացոյցներուն շղթաները։

×

Հիմա խորհրդային երկիրներու մէջ, խիստ հալածանք կայ մանրավէպերու դէմ։

Քանզի գրախօսի կառավարութիւնը շուզեր որ իր բնակիչները խնդայէ... արտասուեն։

Զուզեր նաեւ որ իր բնակիչները խնդայ... մարին.

Խորհրդային աշխարհը այն միակ երկիրն է ուր մարդիկ վախ չունին մեռնելու... խնդալէ։

ՆՇԱՆ ՓԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

ՀԷԺԷՋԻՓ ՄՈՐՕ

Ֆրանսայի ընկերվարական գրագէտները անցեալ ամիս տօնեցին Հէժէզիփ Մորոյի մահուան հարիւրամեակը։

Մորօ ծնած է 1810ին, Փարիզ, բայց իր մանկութիւնը անցուցած՝ Փրովէնի մէջ։ Կանուխէն որբ կը մնայ հօրմէ, եւ մայրը, աղատուհի, կ՚աշխատի տղան մեծցնել հազար զրկանքով։ Շուտով կը մեռնի մայրն ալ։ Եւ բոլորովին որբ, Մորօ կը յանձնուի բարերար կնոջ մը, որ ամէն խնամք կը տանի, մօր մը պէս կը մեծցնէ, յետոյ դպրոց կը ղրկէ Ավոն։ 16 տարեկան էր, երբ լրացուց Ավոնի վարժարանը եւ մտաւ, Փրովէնի մէջ, տպարան մը։

Փրովէն վարդերու քաղաք մըն է, սիրոյ պարտէզ։ ՈւրՄորօ կը սիրահարի աղջկան մը, զոր քոյր կ՚անուանէր եւ որու նուիրեց իր բոլոր պատմուածքները։ Թէ ինչո՛ւ չամուսնացան, զաղտնիքը կը մնայ զաղտնիք։

1830ին Մորօ կը վերադառնայ Փարիզ եւ կ՚աշխատի Ֆիրմէն Տիտօ հըրատարակչական տան տպարանին մէջ։ Կը պայթի Յուլիսի յեղափոխութիւնը, եւ Մորօ, ձեռքը հրացան, «ռազմը արեան մէջ», կը հետապնդէ ...անրապետութեան թշնամիները։ Յեղափոխութեան որոտումը կը դադրի։ Փակ են սակայն տպարանները։ Մորօ մաստաւոր դասեր կուտայ պահ մը, յետոյ կը մեկնի Փրովէն, ուր յարձակողական մը կը սկսի, առանաւոր նէրով, ընդդէմ քաղքենիներուն, — այդ յարձակողականները զինք կը վարժարեն... ձեռնամարտով մը, բարեխառտաբար անվնաս։

Քիչ վերջ Փարիզ է դարձեալ, ուր կ՚աշխատի ապրիլ իր գրիչով, ի զու՞ր։ Անօթի է օրն ի բուն, կը թափառի փողոցներուն մէջ, կը գիշերէ ասողերուն տակ։ Անօթութիւնը, կ՚ըսէ այդ օրերու իր կեանքին մասին խօսելով, կը զրդռէ երեւակայութիւնը։ Ինչ որ ճիշդ է, անօթութիւնը եթէ արմատախիլ չըրաւ իր հպարտութիւնը, եթէ չմղեց զինք անձնասպանութեան, պատրաստեց մահուան զաշափարին։ «Կեանքը խոյս կուտայ ինձմէ, կը խոստովանէր արդէն մահուընէ քանի մը շաբաթ առաջ՝ զգալով մահուան քայլը, եւ սակայն, անկեղծօրէն կ՚ըսեմ, չեմ ցաւիր ատոր համար։ Քաղաքէ ի՞նչ է այդ կեանքը ինծի համար։ Պատրանք։ Կ՚արժէ՞ տառապիլ ատոր համար, պահպանելու համար գոյութիւն մը որ ծանր է արդէն ուսերուս։ Տխմարութիւն չէ՞ յոգնիլ՝ ապրելու համար, երբ այլեւս յոգնած եմ կեանքէն»։

1838ին, Դեկտեմբերի վերջերը, կը փակէ աչքերը Շարիթէ հիւանդանոցին մէջ։

Բարեկամները հաւաքածոյի մը մէջ հրատարակեցին իր ցանուցրիւ պատմուածքները եւ քերթուածները։ Հատորը անուանեցին Myosotis (ծաղիկ մը, որու անունին թարգմանութիւնն է՝ «մի՛ մոռնար զիս»)։

1854ին, Ալեքսանտր Տիւմա տապանագիր մը գրեց այսպէս.

ԱՍՏ ՀԱՆԳՉԻ

Հէժէզիփ Մորօ, բանաստեղծ, որ մեռաւ անօթութենէ եւ թշուառութենէ, 20 դեկտեմբեր 1838ին, երբ Լուի Ֆիլիփ թագաւոր էր Ֆրանսայի եւ Մոնթալիվէ՝ ներքին նախարար, Սալվանտի՝ կրթական նախարար։

Մորոյի աճիւնը կը գտնուի Մոնփառնասի գերեզմանատան մէջ. 1903ին, զինք սիրողները կիսանդրի մը դրին իր գերեզմանին վրայ։

Մորօ բանաստեղծ է, կրնար աւելի լաւ բանաստեղծ մը դառնալ, եթէ անօթութիւնը չփշրէր իր թեւերը։ «Անօթութիւնը, կ՚ըսէր Մորօ, ամօթալի հիւանդութիւն մըն է, զոր պէտք չէ յայտնել ուրիշին»։ Ու զոհ գնաց այդ հպարտութեան, զոհ գնաց նաեւ իր փառքը։ «Եթէ բարձր ընտանիքի զաւակ ըլլայի, եւ ոչ թէ պարզ Հէժէզիփ Մորօ մը, շատոնց համբաւի տիրացած էի», կը գրէ իր «Քրոզ»։ Մինչդեռ, այսպէս անծանօթ, «Մարդիկ պիտի մեռցնեն զիս անօթութենէ եւ վիշտէ, որպէսզի յետոյ ըսեն. — Մե՞ղք։ Այնուհետեւ, մեռնելէս վերջ, համբաւ պիտի չինեն ինծի»։

Իր պատմուածքներուն մէջ պարզութիւն եւ անկեղծութիւն կայ։ Իր քերթուածները ընկերային զարկերակ ... ունին, բայց եւ գեղարուեստական գոյն։ Կ՚երգէ բնութիւնը, աղբարակը, ուր մացառները կ՚ողողուին ծաղիկներով ու լոյսով, կամ Վուլզին, ուր մացառները կը սեւնան մորմերով։ Որքան զգայուն, նոյնքան փիլիսոփայ է, երբ կ՚երգէ.

Հիւանդանոցին մէջ, ռազմանակատին վրայ,
Ամէն տեղ դուն միս Աշըրակի, միս քնդանօթի,
Պիտի տառապիս դուն, եւ երբ յարդին վրայ
Վ՚նճաս, անօթութիւնը պիտի պռռայ.
— Ոտքի՛։
Դուն պիտի դառնաս ժողովուրդը, բայց արիացի՛ր,
Տառապիլ, հեծել, այս է բնդհանուր օրէնքը։
Անա կը լսեմ ձայնը փոքրիկին, որ կ՚ոռնայ դղեակին վրայ։
Քնացի՛ր, զաւակս, փոքրիկը պիտի անցնի վրայէդ։

Իտալերէն գրքոյկ մը Հայոց արիականութեան մասին

Մեր ընթերցողներուն յայտնի է, որ 1934ին Գերմանիոյ մէջ լոյս տեսաւ «Armeniertum — Ariertum» վերնագրով գրքոյկ մը, որու մէջ կարգ մը գերման գիտնականներ եւ հրապարակագիրներ կը հաստատեն հայ ժողովուրդի արիական ծագումը։

Նկատի առնելով այդ գրքոյկին կարեւորութիւնը հայ ժողովուրդի ճանաչման համար՝ իտալահայկական «Him» հրատարակչականը վերջերս լոյս է ընծայած անոր իտալերէն թարգմանութիւնը՝ «Armeni Ariani» անունով։

Այս թարգմանութեան առթիւ, Հայկական Դատի ջերմ պաշտպան Քարլօ Պարտուցցի հետեւեալ նախաբանը գրած է.

— «Քանի մը տարի առաջ տասնեակ գերմանացի գիտնականներէ կատարուած հետազօտութիւններու այս խիտ ամփոփոյքը, հայ ժողովուրդի արիական ծագման վրայ, գիտական բացորոշ շահեկանութենէն զատ՝ քաղաքական հրատապ արդիականութիւն ունի։ Գիտական շահեկանութիւն ունի անոր համար, որ այդպիսի փաստացի ապացոյցներով կ՚իյնայ ինքնին հայ եւ հրեայ ժողովուրդներու ցեղային առընչութեան մասին տարածուած անմիտ եւ ընդհանրացած կարծիքը։ Քաղաքական հրատապ արդիականութիւն ունի, քանի որ Հայկական Հարցը վերարծարծուելու վրայ է։

Հայ ազգը ուրեմն, զուտ արիական ծագում ունի, եւ իր երեսուն դարերու պատմութիւնը, իր առաքեալները, իր դիւցազները, իր շատ մը, կամ աւելի ճիշդ չ բազմաթիւ մարտիրոսները, ինքնուրոյն կեանքի մը իրաւունքը կուտան իրեն։ Թուրքերու եւ Ռուսերու կողմէ գործուած հայկական քամահելի ջարդերուն վրայ պատմութիւնը իր վճիռը տուած է. այդ ջարդերը ուրիշ բան չէին, բայց եթէ քաղաքակիրթութեամբ տկար երկու ժողովուրդներու բիրտ բռնատիրական ոգիի արտայայտութիւնը՝ հոգեպէս աւելի զօրաւոր ժողովուրդի մը հանդէպ, որ մեծ չափով իր քաղաքակրթութիւնը առած է Հռոմէն։ Հայաստանի դէմ Ռուսերու եւ Թուրքերու կողմէ մղուած եւ մղուող կատաղի պայքարը, որ անշուշտ հողային կամ ցեղական հարստութեանց անհրաժեշտ պէտքէն չէր ծագեր, եղած է վերջին հաշուով պայքար մը հռոմէական քաղաքակրթութեան դէմ, որուն մէկ լուսաւոր շառաւիղն է հայկական քաղաքակրթութիւնը։

Դարերէ ի վեր վառ կը պահուի Իտալիոյ մէջ հայկական մշակոյթի ջահը։ Հայոց արդար ձգտումները գրաւած են եւ կը գտնեն Իտալիոյ մէջ ամէնէն խանդավառ ջատագովները։ Հայ ազգն ալ իտալական ազգը կը նըկատէ իբրեւ այն՝ որ ամէնէն աւելի խորապէս իր մեծ ողբերգութեան գիտակցութիւնն ունեցաւ եւ պաշտպանեց իր իրաւունքները գործին կատարեալ ծանօթութեամբ, հիմնուելով հայ հռոմէական հարազատութեան վրայ, որուն հիմքը կը կազմէ երկու ժողովուրդներու ազգագրական, մշակութային եւ կրօնական սերտ կապակցութիւնը։

Քանի որ Ա. Միութեան ամբողջականութիւնը օրէ օր աւելի խախուտ կը դառնայ, հեռու չէ թերեւս ժամը, երբ այլեւս հայկական հազարամեայ ձգտումները փառաւոր յաջողութեամբ մը պիտի պսակուին։

Աշխարհիս վրայ ցրուած Հայերու թիւը կը համնի շուրջ երեք եւ կէս միլիոնի։ Անոնց անշէջ սէրը՝ իրենց տարաբախտ հայրենիքին հանդէպ՝ գնահատանքի եւ յարգանքի արժանի ...ընէ զիրենք։

Ջերմօրէն կը մաղթենք իրենց՝ իրականացումը ազգային ազատութեան այն իտէալներուն որ արդարութեան արտայայտութիւն ըլլալով ժողովուրդներու համար, միաժամանակ յենակը կը կազմեն քաղաքակրթական յառաջդիմութեան աղբիւրը եւ մեր դարուն անջնջելի կնիքը հանդիսացող Մուսոլինեան գաղափարին։

ՔԱՐԼՕ ՊԱՐՏՈՒՑՑԻ

ԽՄԲ.— Այս առթիւ ըսենք որ նոյն հրատարակչականը սկսած է հրատարակել նաեւ պարբերական մը, «Armenia», որուն առաջին թիւը լոյս տեսաւ Յունուար 10ին, Հռոմի մէջ։ Պարբերականը կը պարունակէ հետեւեալ նիւթերը.— Առաջին յարաբերութիւնները Վենետիկի եւ Հայաստանի միջեւ.— Հայկական ճարտարապետութիւնը արիական է (պատկերազարդ)։ Ցոյցում մը Վրաստանի մասին եւն.։

տալացի կամաւորներուն համար:

*** Նախկին նախարար եւ ծերակուտական Լէոն Պէրար, որ Սպանիա գացած էր մասնաւոր պաշտօնով, տեսակցութիւն մը ունեցաւ Զօր. Ֆրանքոյի մէկ խորհրդականին հետ: Փարիզի ձախակողմեան թերթերը բուռն պայքար կը մղեն այս առաքելութեան դէմ, որուն հետեւանքը պիտի ըլլայ դեսպանի մը անուանումը Զօր. Ֆրանքոյի մօտ:

*** Զօր. Ֆրանքոյի քարոզիչները գործի լծուած են, անձնատուութեան հրաւիրելու համար հանրապետական Սպանիոյ մնացեալ մասը: Իր գլխաւոր փոխանորդը ճառ մը խօսելով, «հաց, ներում եւ արդարութիւն» խոստացաւ բոլորին: Այս առթիւ ըսաւ թէ մինչեւ հիմա բռնուած 300,000 գերիներէն 70,000ը արդէն ազատ արձակուած են: Եւ աւելցուց.— «Կօշիկի ներկարարներ, լրագրավաճառներ, սպասաւորներ, կառավարներ, կրնա՞ք կասկածիլ ինծմէ: Եկէք միացէք Ֆրանքոյի: Դուք յաղթուած էք: Եթէ կ'ուզէք, Ֆրանքօ կրնայ ոչնչացնել Մատրիտը»:

*** Զօր. Ֆրանքօ իր ստացած ռազմական նիւթերու փոխարէն 60,000 թոն հանքածուխ սկսած է ղրկել Իտալիա:

Քաղաքացիներու պաշտպանութեան համար

—— ∞ ——

Ֆրանսայի պաշտօնաթերթը հրատարակեց օդային յարձակումներու դէմ պաշտպանութեան մասին կառավարութեան մշակած հրահանգները: Կրաւորական պաշտպանութեան ղեկավարն է պատերազմական նախարարը, որ իրրեւ աջակից ունի գերագոյն յանձնախումբ մը: Պաշտպանութեան պատասխանատու են Ֆրանսայի 91 նահանգներու նահանգապետները, որոնց պիտի գործակցին շրջանային զինուորական հրամանատարները:

Կրաւորական պաշտպանութեան առթիւ քաղաքացիները կամաւոր ծառայութեան պիտի կոչուին հետեւեալ գործերու համար.— Օդային յարձակման դէմ տեղական պաշտպանութեան գործը ղեկավարող պաշտօնատարներ, ահազանգ հնչեցնող հսկիչներ, ելեկտրագէտներ եւ կազի պաշտօնեաներ ու հրշէջներ, որ մարեն ու եւ է տեղ ծագած հրդեհը, մեքենագէտներ որ պիտի հսկեն խրամներ փորելու աշխատանքին, կահագործներ, երկաթագործներ եւ ուրիշ մասնագէտներ, որ պիտի մաքրեն փողոցները, բժիշկներ, քիմիագէտներ, հիւանդապահներ, որոնք առողջապահական ծառայութիւններ պիտի կատարեն, մեքենավարներ՝ փոխադրական գործի համար եւ գրագիրներ՝ կրաւորական պաշտպանութեան դրասենեկային գործերը վարելու համար: Խաղաղութեան ժամանակ կրաւորական պաշտպանութեան մէջ ծառայելու տեւողութիւնը պիտի ըլլայ տարեկան 72 ժամ:

Ազգային վիճակահանութեան պարգեւները

—— ∞ ——

Ազգ. պարգեւախաղի 1939ի առաջին շարքին վիճակահանութիւնը տեղի ունեցաւ ուրբաթ գիշեր, Կռան Փալէի մէջ: Հինգ միլիոնի մեծ պարգեւը շահեցաւ 1,315,257 թիւը:

Հետեւեալ չորս թիւերէն իւրաքանչիւրը շահեցաւ մէկ միլիոն փրանք.— 009.132, 1.268.577, 1.303.063, 529.549:

Հետեւեալ վեց թիւերէն իւրաքանչիւրը շահեցաւ 500.000 փր. 074.656, 935.236, 140.060, 1.048.748, 617.557, 317.463:

25.652 վերջացող թիւերը շահեցան 100.000 փրանք:

79.373 եւ 83.132 վերջացող թիւերը շահեցան 80.000 փրանք:

38.832 եւ 50.432 վերջացող թիւերը շահեցան 50.000 փրանք:

6239, 9815, 8131 եւ 3857 վերջացող թիւերը շահեցան 20.000 փրանք:

337 վերջացող թիւերը շահեցան 10.000 փրանք:

165 վերջացող թիւերը շահեցան 5000 փրանք:

19 վերջացող թիւերը շահեցան 1000 փրանք:

33 վերջացող թիւերը շահեցան 220 փրանք:

54 վերջացող թիւերը շահեցան 220 փրանք:

7 վերջացող թիւերը շահեցան 110 փրանք:

ԾԱՆՕԹ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

«ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ԿԱՅՍՐՈՒԹԻՒՆԸ ԱՆԲԱԺԱՆ» հռչակելով, երեսփ. ժողովը առջի օր միաձայնութեամբ քուէարկեց արտակարգ բանաձեւ մը, որ կ'ըսէ.— «Երեսփ. ժողովը հանդիսաւորապէս կը յայտարարէ թէ ինչպէս ցամաքային Ֆրանսան, կայսրութեան բոլոր մասերն ալ կը դրուին հայրենիքին պաշտպանութեան տակ, իր դրօշին հովանաւորած բնակիչներով, թէ Ֆրանսայի վեհապետութիւնը անբաժանելի է եւ չի կրնար ոչ փոխանցուիլ, ոչ փոխանորդի յանձնուիլ, ոչ ալ բաժնուիլ»:

ՆՈՅ. 30Ի ԳՈՐԾԱԴՈՒԼԻՆ առթիւ դատապարտուած պաշտօնեաներու եւ բանուորներու ընդհ. ներման օրինագիծը բուռն վիճաբանութեանց դուռ բացաւ երեսփ. ժողովին մէջ, ուրբաթ օր: Դատական նախարարը այս առթիւ կծու խօսքեր ուղղեց համայնավարներու, որոնք միշտ կ'աղմկէին: Նախարարը ըսաւ թէ 1,330,000 պետական պաշտօնեաներէն, 1,313,390ը իրենց պաշտօնին վրայ մնացին, իսկ տասնուեկս միլիոն բանուորներէն գործադուլին մասնակցեցան 773,000 հոգի, որոնց երեք առ հարիւրը ճամբուեցաւ:

ՊԵԼԺԻՈՅ Թագաւորին մասնաւոր դատախազը քննութիւն բացաւ, վարչապետին դէմ կատարուած յարձակման առթիւ: Այս առթիւ ձերբակալուեցաւ նախկին ռազմիկ մը: Վարչապետը կը մնայ իր պաշտօնին վրայ:

ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ մէջ հրապարակ հանուած է եւ կը ծախուի Հիթլէրի «Իմ Պայքարը» գիրքը, արաբերէն լեզուով: Եգիպտացիներու եւ Արաբներու ոչ-արիականութեան վերաբերեալ մասերը ջնջուած են այս արաբական թարգմանութեան մէջ:

ՆՈՐԷՆ ՌՈՒՄԲԵՐ ՊԱՅԹԵՑԱՆ Լոնտոնի ստորերկրեայ երկաթուղիներուն մէջ, վիրաւորելով տասը հոգի եւ մեծ վնասներ պատճառելով: Այս արարքն ալ կը վերագրուի իրլանտացի յեղա[illegible]: Ապահովութեան տեսչութիւնը խիստ միջոցներ ձեռք առաւ:

ՆԱԽԱԳԱՀԱԿԱՆ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆԸ պիտի կատարուի ապրիլ 6ին: Թեկնածու կը համարուին երեսփ. ժողովին եւ ծերակոյտին նախագահները եւ ուրիշ երեւելիներ:

ԱՐՏԱՔԻՆ նախարարութիւնը կը հերքէ այն լուրը թէ Պ. [illegible] Պոնէ Ֆերլին պիտի երթայ: Ամէն պարագայի մէջ լուրը [illegible] կը համարուի:

ԱՐՏԱՔՍՈՒՐԻ, ՉՐԱՄԱՆ ստացած ըլլալով, լեհ հանքագործ [illegible] մը [illegible] մօտ կացինով սպաննեց իր կինը եւ չորս զաւակները՝ 9, 10, 12 եւ 15 տարեկան: Մարդասպանը անհետացած է: Կը կարծուի թէ անձնասպան եղած է:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Ֆ. Հ. Կ. Խաչի Պուլվար Օտոյի Մասնաճիւղը իր խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնէ Գ. ԲԱՐՍԵՂ ՀԱՑՐԱՊԵՏԵԱՆԻ մահուան առթիւ ընկերուհի Ե. Հայրապետեանի եւ Տէր եւ Տիկին Հայրապետեանի եւ իրենց պարագաներուն:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Աւետիս Զատիկեան կամ Եսայեան, կը փնտռէ իր ազգականները, Մանուէլ, Բենօ եւ Վահան Գալթաքեան եղբայրները (Եօզկատի Մէնթէշէ գիւղացի), որոնք 1928ին եղած են Հարաւային Ամերիկայի Պուէնոս-Այրէս քաղաքը: Կը խնդրուի հասցէն գիտցողներէն իմացնել Աւետիս Զատիկեանի 15 Rue Wilson, Décines (Isère) France: Կը խնդրուի «Արմէնիա» թերթէն արտատպել:

×

— Նարինկիւլ Աւագեան, Եօզկատի Մէնթէշէ գիւղացի, կը փնտռէ իր եղբայրը՝ Միհրան Աւագեան, որ 1928ին եղած է Քորֆու (Յունաստան): Այս թուականէն յետոյ տեղեկութիւն չկայ իրմէ: Կը խնդրուի հասցէն գիտցողներէն իմացնել՝ Նարինկիւլ Աւագեանին, 15 Rue Wilson, Décines (Isère) France: Կը խնդրուի «Նոր Օր»էն արտատպել

Հ. Բ. Ը. ՄԻՈՒԹԵԱՆ Փարիզի Մասնաժողովը իր վերջին նիստին մէջ որոշեց վերաբանալ 8 Ռիւ Գոտէֆի Բարեգործականի Տան շաբաթական հայերէնի դասընթացքը, այն յոյսով թէ շուտով պիտի ապահովուի այդ դասընթացքին պահպանումին համար անհրաժեշտ նկատուած նուազագոյն 20 աշակերտներու ներկայութիւնը:

Դասաւանդութիւնները յանձնուած են փորձառու եւ ձեռնհաս ուսուցչուհիի մը խնամքին, եւ տեղի կ'ունենան ամէն Հինգշաբթի օր, առտուան ժամը 8.30էն մինչեւ 11.30: Սաներէն կը գանձուի անձ գլուխ 5 Ֆրանքի ամսավճար, իբրեւ ծախսարամին

Փարիզաբնակ հայ ծնողներէն կը խնդրուի այս դասընթացքին ղրկել անպայման Ֆրանսական նախակրթարանները յաճախող իրենց երկսեռ զաւակները:

Հրապարակային դասախօսութիւն

ՍԱՐՍԷԼԻ «ՎԱՐԴԱՆ» ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

5 Փետրուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին Սալ Կալմանի մէջ.

Առնուվիլ լէ Կոնէս: Կայարանին դիմաց:

Կը խօսի Ընկ. Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

ԱՆԻԷՌ - ԳՈՒԱՔՈԼՈՆԳԻ ԱՐԱՄ ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

5 Փետրուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին

Անիէռի Քաղաքապետարանի շքեղ սրահին մէջ

Ղեկավարութեամբ ՄԻՇԱ ԱՋՆԱՒՈՐԵԱՆԻ եւ մասնակցութեամբ Ա. ԴՄԲԼԵԹԵԱՆԻ, Գ. ՏԷՐՎԻՇԵԱՆԻ եւ կարող ուժերու:

Կը ներկայացուի «ԱՇՈՒՂ ՂԱՐԻԲ»,

Արեւելեան նուագախումբ՝ ղեկավարութեամբ Թաթոս ԱԲԳԱՐԻ:

Հարսնիքի շքեղ տեսարաններ եւ երկսեռ հարսնեւորներ, պար եւ սոլոներ:

Մուտք՝ 10, 7.50 եւ 5 Ֆրանք:

ԵՐԳԱՀԱՆԴԷՍ

ԱՐՓԻԿ ԱՐՂՈՒԹԵԱՆԻ

5 Փետրուար, Կիրակի երեկոյ ժամը 9ին

Salle du Conservatoire Russe, 26 Ave. de Tokio, Paris

Երգեր՝ Կլուքէ, Հէնտէլէ, Սէն Լըֆէրվէ, Ֆօրէ, Կամիտասէ, Տուրգամիլսկիէ, Չայկովսկիէ՝ Մուսորսկիէ, Չերպնին, Ռախմանինովէ:

Մուտք՝ 25, 20, 15 եւ 10 Ֆրանք:

Դպրոցասէր Տիկնանց Ընկերութեան վիճակախաղը

Տեղի պիտի ունենայ պարանցիկ ցերեկոյթով մը 5 Փետրուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, 8 րիւ Գօտէֆ, Բարեգործականի սրահին մէջ:

Մէթրօ Կառ տիւ Նոռ և Փուասոնիէռ

Կը նուագէ «Եփրատ» նուագախումբը՝ ղեկավարութեամբ Գ. ՕՆՈՍԵԱՆԻ: Վիճակախաղի տոմսը պիտի ծառայէ մուտքի համար:

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

ՍԱՄՈՒԷԼ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ ԱՇԱԿԵՐՏՆԵՐՈՒ ԿՈՂՄԷ

19 Փետրուար, Կիրակի ժամը ճիշդ 15ին «Պէշիքթաշլեան» թատրոնին մէջ, 26 Rue Troyon, Sèvres. Métro: Pont de Sèvres:

Կը ներկայացուի «ԱՆԻՄԵԱԼԸ» (վերածում Շիլլէրի «Աւազակներուն») եւ երգիծական զաւեշտներ՝ Flageolet եւ La scuola del Solfeggio.

Տոմսերու գինն է՝ 10 եւ 7 Ֆրանք

ՑԵՐԵԿՈՅԹ-ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

ՌՈՄԷՆՎԻԼԻ Կ. ԽԱՉԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

Միութեան տասնամեակին առթիւ 26 Փետրուար, Կիրակի: Կը խնդրուի չխաչաձեւել

ՏԱՐՕՆ - ՏՈՒՐՈՒԲԵՐԱՆԻ ՀԱՅՐ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ Ֆրանսայի Կեդր. Վարչութիւնը կը տօնէ Վարդանանցը 12 Փետրուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ Պ'ալանի մէջ:

ԴԻՄԱԿԱՒՈՐ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Կազմակերպուած միասնաբար Փարիզի Հայուհեաց եւ Երիտասարդաց միութիւններուն կողմէ:

25 Փետրուար Շաբաթ, ժամը 10էն մինչեւ լոյս

Le Gerant : H. STEPHAN

Imprimerie A-DER (AGOPIAN) 17. Rue Damesme — PARIS (13)

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e) (ՆՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

Téléphone : GOBelins 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 7 ՓԵՏՐՈՒԱՐ
MARDI 7 Février 1939

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 3958 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԽՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

No Passaran - Passaremo...

Արդէն իսկ ահռելի համեմատութիւններ ստացած է սպանիական ողբերգութիւնը, իբրեւ հետեւանք անպարտելի համարուած ճակատի մը՝ ամբողջ Քաթալոնիոյ շրջանին քայքայման:

Այս տեսակէտէն չափազանց պերճախօս են օրուան լուրերը:

Անցեալ շաբթու, անհամար փախստականներու խուճապահար խուժումն էր որ ժամանոցութիւն կը պատճառէր սահմանակից գիւղերեան: Այսօր ամբողջ բանակ մըն է որ Ֆրանսա կը խուժէ, զէնքերը վար դնելով սահմանին վրայ: Եւ բանակէն առաջ, Հանրապետութեան նախագահը այս երկիրը ապաստանեցաւ իր նախարարներուն, Քաթալոնիոյ ինքնավար շրջանի նախագահին եւ ուրիշ երեւելիներու հետ:

Անցեալ շաբթու, սահմանագլուխը բաց էր միայն անկարեներու, անօթեւաններու եւ կիներու առջեւ: Կիրակի օր, դուռները բացուեցան նաեւ պարտեալ բանակին առջեւ, որուն թիւը կը հաշուեն 200,000 անձ պաշտօնագրի մէջ, [illegible] 100,000ն ալ պակաս:

Թողո՛ւնք տեղաւորման եւ պարենաւորման հարցը,— այս աննախընթաց, զանգուածային խուժումը — տեսակ մը ներգաղթ — կը կազմէ ծանրակշիռ հող մը՝ նաեւ միջազգային տեսակէտով:

Ֆրանսա, որ մինչեւ հիմա ամուր կառչած կը մնայ ոչ-միջամտութեան տեսակէտին, եւ նոյնիսկ ձեռնարկած է դեսպան մը նշանակելու Զօր. Ֆրանքոյի մօտ, ո՞րքան ատեն պիտի կրնայ տանիլ այս ծանրութիւնը, առանց տրտունջներ պատճառելու Հռոմ-Պերլինի առանցքին:

Տարօրինակ զուգադիպութեամբ մը, այս խուժումը, հանրապետական Սպանիոյ պարտուած բանակին հիւրընկալութիւնը տեղի կ'ունենայ ճիշդ այն պահուն երբ Իտալիոյ Ֆաշական Գերագոյն Խորհուրդը նոր բանաձեւ մը գրած է մէջտեղ,— Ֆաշականութեան կամաւորները պիտի չքաշուին պայքարէն, մինչեւ Զօր. Ֆրանքոյի վերջնական յաղթանակը:

Իտալական մամուլը դեռ ուրիշ բան մըն ալ կ'ըսէ.— Իտալիա պիտի չգոհանայ միայն զինուորական յաղթանակով, այլեւ պիտի ապահովէ քաղաքական յաղթանակը:

Միայն այս պարագան ինքնին կը կազմէ վրդովիչ հարցական մը, միջազգային կացութեան տեսակէտով:

Ինչպէս կը յիշուի, Մուսոլինի բացատրած էր Անգլիոյ վարչապետին՝ թէ չի կրնար որ եւ է բանակցութիւն կատարել Ֆրանսայի հետ, սպանիական հարցին լուծումէն առաջ:

Լաւատեսներ կը կարծէին թէ Իտալիոյ վարչապետ կ'ակնարկէր պատերազմի վախճանին: Մինչդեռ, նոր բանաձեւը այնքան առաձգական է որ, կրնայ պատրուակ ծառայել երկարաձգելու իտալական զօրքին բնակութիւնը, մինչեւ Սպանիոյ քաղաքական-վարչական վերակազմութիւնը:

Մուսոլինիի կիսապաշտօնական օրկանն է որ կը բացատրէ,— նոր վաւերական թարգմանիչն՝ Վ. Կայտայի բերնով.

« Զինուորական յաղթանակին վրայ պէտք է աւելնայ քաղաքական յաղթանակը: Փորձառութիւնը կը յիշեցնէ Զօր. Ֆրանքոյի բարեկամներուն թէ մէկ եւ միւս յաղթանակին միջեւ կրնայ աւրդիլ օտար դաւը՝ մինչեւ Սպանիոյ կարմիր ռազմիկներուն ամբողջական հաշուեյարդարը Սպանիոյ եւ յարակից հողերուն մէջ, ուր անոնք վերակազմուած են եւ աջակցութիւն ու քաղաքական ապաստան կը գտնեն: Մինչեւ ուրիշ որ եւ է քաղաքական անհատ միջամտութեան բարձումը՝ Զօր. Ֆրանքոյի յաղթանակը չի կրնար վերջնական համարուիլ: Ահա թէ ինչո՛ւ իտալացի լեգէոնականները սպանիական հողէն պիտի հեռանան միայն այն ատեն երբ ան ամբողջովին մաքրուած ըլլայ կարմիր ռազմիկներէն եւ անոնց բարեկամներու մաշեցնող փորձերէն »:

Ուրեմն, իտալական զօրքը Սպանիա կրնայ մնալ դեռ երկար ատեն: Անոր մեկնումի ժամանակը կախում ունի Հռոմ-Պերլին առանցքին հայեցողութենէն...

Տրամաբանօրէն կարելի էր եզրակացնել թէ այդ ժամանակը պիտի ճշդուի, երբ Իտալիա Ֆրանսայի ներկայացնէ իր պահանջները, դրական պատասխանի մը սպասելով:

Այս եզրակացութեան կը տանի նաեւ Մուսոլինիի նոր ազդանշանը.— «Փասսէրէմօ՛». (պիտի անցնինք), իբրեւ պատասխան հանրապետական Սպանիոյ եւ Ֆրանսայի ձախակողմեան հոսանքներու ծանօթ ազդանշանին,— «Նօ փասարան» (պիտի չանցնիք: Չիք անցք):

Նոյն եզրակացութեան կ'առաջնորդէ նաեւ Մուսոլինիի լռութիւնը՝ Ֆաշական Գերագոյն Խորհուրդին գումարման առթիւ:

Մինչ բովանդակ աշխարհ չանգալից ճառի մը կը սպասէր, Առաջնորդը գոհացաւ ընդարձակ զեկուցում մը կարդալով եւ առայժմ պահելով իր գաղտնիքը, որ ապահովաբար ծանրակշիռ անակնկալներ կը պարունակէ:

Մեր գործը չէ գուշակութիւններ կատարել այդ գաղտնիքներու եւ ուրիշ անակնկալներու մասին: Միայն իտալական եւ գերմանական թերթերուն հրապարակութիւնները բաւական են, պարզելու համար կացութեան բարդացումը:

Քանի մը օրէ ի վեր, նոր եղանակ մը եւս կը հնչեցնեն Հռոմի եւ Պերլինի թերթերը.— արեւմտեան Եւրոպան պէտք է պատրաստուի գոհացում տալու Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ գաղթային պահանջներուն, եթէ կարելի է՝ խաղաղութեամբ, եթէ ոչ՝ պատերազմով: «Ընտրութիւնը կախում ունի ուրիշներու քաղաքական իմաստութենէն»: (Ռէլացիոնի Ինթէրնացիոնալի):

Ուրեմն, առանցքը միակամ է նաեւ գաղթային հարցին մէջ:

Մօտաւոր ապագան պիտի ցուցնէ թէ մինչեւ ու՛ր կրնայ յանգիլ այս միակամութիւնը:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՔԱԹԱԼՈՆԻՈՅ ՊԱՐՏՈՒԱԾ ԲԱՆԱԿԸ, 200,000 ՀՈԳԻ, ՖՐԱՆՍԱ ԿՈՒԳԱՅ

— oo —

ՍՊԱՆԻՈՅ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽԱԳԱՀԸ, ՎԱՐՉԱՊԵՏԸ ԵՒ ՆԱԽԱՐԱՐՆԵՐ ՀԱՍԱԾ ԵՆ ԱՐԴԷՆ

— oo —

Անհամար փախստականներ սահմանին վրայ, կրակի տակ

— oo —

Սպանիոյ ազգայնական բանակը սրընթաց յառաջխաղացութիւն մը կատարելով, շաբաթ օր գրաւեց Կերոնան, ուր ապաստանած էր հանրապետական բանակը, Պարսելոնայի անկումէն վերջ: Կիրակի օր ինկան ուրիշ քաղաքներ ալ եւ մանաւանդ Ֆիկուէրաս, որ կէս առ կէս քարուքանդ եղած էր ռումբերով եւ ուժանակներով: Ֆրանսական կառավարութիւնը անմիջապէս արտակարգ միջոցներ ձեռք առաւ, աւելցնելով սահմանամերձ քաղաքներու զինուորական ուժը: Մինչեւ հիմա կառավարութիւնը ետ կը մղէր սպանիացի զինուորները, ներս առնելով միայն տարեցները, կիները եւ մանուկները: Բայց հիմա որ Զօր. Ֆրանքօ մօտեցած է սահմանագլուխին եւ կրակի տակ առած՝ հանրապետական բանակը, կառավարութիւնը այլեւս չի կրնար շարունակել նոյն քաղաքականութիւնը: Ուժասպառ, ցրտահար եւ անօթի զինուորներ զանգուածով խռնուած են սահմանագլուխին վրայ եւ ուրիշ ելք չունին եթէ ոչ Ֆրանսա մտնել: Եւ արտօնութիւն տրուած է որ մտնեն, անցնելու համար կեդրոնացման բանակատեղիներու մէջ:

Կիրակի գիշեր առաջին առթիւ ընդունուեցան քսան հազար հանրապետական զինուորներ, յառաջապահները առ նուազն 200 հազար հոգինոց բանակի մը որ կը հնչէ ետեւէն: Երէկ ներս առնուած պիտի ըլլար բուն բանակը, իր զէնքերով եւ մեքենաշարժ կազմածներով: Միջոցներ ձեռք առնուած են որպէսզի զէնքերը ազգայնական բանակին ձեռքը չանցնին:

Կերոնայէն վերջը առժամեայ մայրաքաղաք ընտրուած էր Ֆիկուէրասը, բայց այն ալ պարպուեցաւ, եւ ազգայնական դրօշը — կարմիր-դեղին — կը ծածանի արդէն սահմանամերձ շրջաններուն մէջ:

Իրազեկներ կ'ըսեն թէ ամենամեծ պարտեալ բանակն է որ վար պիտի դրուի Եւրոպայի մէջ, այն օրէն ի վեր երբ Զօր. Պուրպաքի Զուիցերիա կը քաշուէր, Ֆրանքօ-գերմանական պատերազմին ատեն: Հանրապետական զինուորները Ֆրանսա կը հասնին ոչ միայն Լը Փէրթիւսէն, այլեւ Սէրպէրէն եւ Պուրկ-Մատամէն: Թղթակիցներու տեղեկութեանց համաձայն, կանոնաւոր բանակ մը չէ որ կը նահանջէ, այլ խառնիխուռն բազմութիւն մը: Այս նահանջը չի նմանիր գերմանական բանակի վերադարձին՝ մեծ պատերազմին ատեն: Բայց չի նմանիր նաեւ Վաթէրլոյի մեծ նահանջին, որովհետեւ սպանիացի զինուորները միասին կը բերեն իրենց զէնքերը, ֆրանսական իշխանութեանց յանձնելով զանոնք, սահմանագլուխին վրայ:

Բանակէն առաջ, Ֆրանսա մտան Սպանիոյ Հանրապետութեան նախագահը՝ Ազանա, վարչապետ, խորհրդարանին նախագահ՝ Պարրիօ, Քաթալոնիոյ ինքնավար շրջանին նախագահ՝ Քոմփանիս, Պասքեան շրջանի նախագահը եւ կարգ մը նախարարներ:

Վերջին պահուն Ֆրանսա եկաւ նաեւ արտաքին նախարարը, Ալվարէզ Տէլ Վայօ: Փէրփինեանի մէջ կարեւոր խօսակցութիւններ տեղի ունեցան նախարարին եւ անգլիական ու ֆրանսական դեսպաններուն միջեւ: Կ'ըսուի թէ միջոցներ կը խորհուին հաշտութիւն գոյացնելու համար: Ֆրանսա իջան նաեւ 28 հանրապետական օդանաւեր եւ դեռ 60 հատ ալ կը սպասուին:

Նախագահ Քոմփանիս Ֆրանսա հասած ատեն յայտարարեց.

— Կորսուա՛ծ ենք, այլեւս բան չենք կրնար ընել:

Հանրապետական յառաջապահները սկսան Ֆրանսա մտնել կիրակի իրիկուն ժամը 4.30ին, ժամերով արտօնութեան սպասելէ վերջ: Այս անգամ սահմանագլուխին վրայ կեցած էին ոչ թէ Սենեկալցի, այլ բուն ֆրանսացի զինուորներ: Սահմանագլուխէն սա[...]ւոյն մէկ մղոն հեռաւորութեան վրայ ճամբան խճողուած էր զինուորներով, զինակառքերով եւ փախստականներով: Տեսարանը շատ կը նմանէր անցեալ շաբթուան կացութեան, բայց այս անգամ աչքի կը զարնէր կարեւոր տարբերութիւն մը,— անցեալ շաբթու փախստականներուն ստուար մեծամասնութիւնը կիներ եւ մանուկներ էին. իսկ այս անգամ՝ զինուորներ, խայտաբղէտ հագուստներով եւ ուժասպառ: Զինուորներէն շատերը վիրաւորուած էին, եւ ատեն-ատեն կը տեսնուէին մէկ սրունքով զինուորներ՝ անթացուպերու կռթնած:

Պարտուած բանակը ներս առնելու արտօնութիւնը տրուեցաւ զինուորական խորհրդակցութենէ մը վերջ: Ֆրանսայի ներկայացուցիչն էր Զօր. Ֆակալտ, Փէրթիւսի շրջանին հրամանատարը, որուն զինուորները կազմ եւ պատրաստ կը սպասէին, սուինները ցցած: Ցեռոյ զինուորները չորս շարքեր կազմեցին ճամբուն վրայ, իւրաքանչիւրը ութ հոգի: Սպանիացի զինուորները խումբ խումբ կ'անցնէին, խուզարկուելով ֆրանսացի զինուորներուն կողմէ: Խուզարկութիւնը շատ խիստ չէր, բայց կատարեալ էր: «Գլխարկներուն մէջ ալ նայեցէք», կը հրամայէր ֆրանսացի սպան: Վերջին օրերս կրակ բացուած էր կարգ մը շրջուն պահակներու վրայ, եւ ֆրանսական իշխանութիւնները հարկադրուած էին զգուշանալ: Սահմանագլուխն անցած զինուորներէն շատեր անցեալ շաբթու ալ երեւցած, բայց նորէն Սպանիա վերադարձուած էին: Գործողութեանց ներկայ էր նաեւ Պարսելոնայի ֆրանսական դեսպանը, որ դեռ մէկ ամիս առաջ նշանակուեցաւ:

Զինուորները սահմանագլուխը անցնելէ վերջ, կ'առաջնորդուէին մերձակայ բլուր մը, ուր կառքեր կը սպասէին, զիրենք Լը Պուլու փոխադրելու եւ պատսպարելու համար: Իւրաքանչիւր կառքի կ'ընկերանար ֆրանսացի զինուոր մը: Կեդրոնացման բանակատեղի մը կազմուած է Արժէլէս-սիւր-Մէրի վրայ, Փէրփինեանի մօտ: Այն զինուորները որ կ'ուզեն ազգայնական Սպանիա երթալ, դեղին թուղթեր կը ստանան եւ ճամբայ կը հանուին:

Այս գործողութենէն 45 վայրկեան վերջը սահմանագլուխը նորէն փակուեցաւ զինուորներու առջեւ, որպէսզի կիներ եւ մանուկներ ընդունուին:

Անհամար բազմութիւն մը խռնուած է սահմանամերձ շրջաններուն մէջ, ճամբաներու եւ լեռներու վրայ, ուր ցուրտը եւ անօթութիւնը աննկարագրելի տառապանքներ կը պատճառեն: Կառքերը անընդհատ կը բանին, գիշեր-ցերեկ:

Կ'ըսուի թէ Ֆրանսական կառավարութիւնը խնդրած է ազգայնական հրամանատարութենէն ընդհատել իր յառաջխաղացութիւնը, որպէսզի կարելի ըլլայ աւելի բարեկարգօրէն կատարել հանրապետական զօրքին պարպումը եւ կանխել ընդհարումներ՝ ֆրանսական սահմանագլուխին վրայ: Ազգայնականները իրենց ումբ թափած են Փուիկչէրտայի վրայ, ուր անիշխանականները զօրաւոր ըլլալով, կը վախցուի որ կրակի տան քաղաքը, ինչպէս ըրին Իրունը, 1936ին:

Հարիւրաւոր փախստականներ կառախումբերու կը սպասեն սահմանագլուխին վրայ: Մինչեւ շաբաթ աւելի քան 100,000 փախստականներ ընդունուած էին Ֆրանսա, մեծագոյն մասով կիներ, մանուկներ եւ ծերունիներ:

Ֆիկուէրաս, ուր ապաստանած էր հանրապետական բանակը Կերոնայի անկումէն վերջը, հինգ ժամ անընդհատ ռմբակոծուեցաւ, աւերակներու կոյտ մը դառնալով: Անկէ առաջ Կերոնան ռմբակոծած էր 16 անգամ: Հաղորդակցութիւնները խզուած ըլլալով, կարելի չէ եղած ստոյգ տեղեկութիւններ ստանալ զոհերու թիւի մասին, որ ապահովաբար շատ մեծ է: Քաղաքին պատսպարանները անբաւական էին եւ հազարաւոր փախստականներ լեռ ու դաշտ ինկան, թնդանօթներու եւ օդանաւերու կրակին տակ:

Սնտուկներով գեղարուեստական առարկաներ եւ թանկագին հնութիւններ փոխադրուած են Ֆրանսա:

*** Պարենաւորման խնդիրը երթալով կը դժուարանայ, քանի որ քաղաքացի փախստականներէն զատ, ֆրանսական կառավարութիւնը հարկադրուած է կերակրել նաեւ 150-200,000 զինուորներ: Զինուորական մատակարարութեան վարչութիւնը 85,000 օրապահիկ ճարելու ստիպուած էր ամէն օր, իսկ այժմ այդ ալ անբաւական կուգայ:

ԱՀԱԲԵԿՉԱԿԱՆ ՍՊԱՌՆԱԼԻՔՆԵՐ ԱՆԳԼԻՈՅ ՄԷՋ

— oo —

Արքայական պալատը, խորհրդարանը եւայլն շղթայի տակ

Անգլիոյ Ապահովութեան Տեսչութիւնը (Սքաթլէնտ Եարտ) ձեռք անցուցած է կարգ մը գաղտնի թուղթեր, որոնց համաձայն ոչ միայն մահափորձեր սարքուած էին կարգ մը երեւելիներու դէմ, այլեւ օդը պիտի հանուէին Պըքինկէմի պալատը, խորհրդարանը, Անգլիոյ դրամատունը եւ ուրիշ բազմաթիւ շէնքեր:

Այս յայտնութեան վրայ, արտակարգ միջոցներ ձեռք առնուեցան ամբողջ Անգլիոյ մէջ. Երեսփ. Ժողովը փակուեցաւ 500 այցելուներու առջեւ շաբաթ օր,— առաջին անգամ ըլլալով պատերազմէն ի վեր: Մասնաւոր հսկողութեան տակ առնուած է նաեւ Ուինզըրի դղեակը, ուր այցելուներուն ծրարները բանալ կուտան: Ապահովութեան Տեսչութեան բոլոր դուռները ամուր փակուած են եւ ներս մտնողները կը քննուին:

Այս առթիւ կը հաստատուի նաեւ թէ յունուար 13ին վերջնագիր մը ուղղուած է Անգլիոյ արտաքին նախարարին, որպէսզի Իրլանտայէն ետ քաշէ անգլիական զօրքը մինչեւ յունուար 16, այլապէս վրէժխնդրական միջոցներու պիտի դիմեն:

Ապահովութեան Տեսչութիւնը ազդարարութիւն մը ուղղեց ազգին, որպէսզի ուշադրութեամբ հսկեն պայթուցիկներու մթերանոցներուն վրայ, որքան ալ փոքր ըլլան:

Իրազեկ շրջանակներու մէջ ահաբեկչական այս գործունէութիւնը կը վերագրուի Իրլանտայի հանրապետական բանակին:

Շաբաթ եւ Կիրակի ամբողջ օրը գաղտնի ոստիկաններ խուզարկութիւններ կատարեցին Լոնտոնի կասկածելի թաղերուն մէջ, մանաւանդ երեւան հանելու համար երկու դաւադիրներ որոնք իրլանտական գաղտնի կազմակերպութեան ուղեղը կը համարուին: Գաւառի մէջ ալ խուզարկութիւններ եւ ձերբակալութիւններ կատարուեցան: Մանչէսթրի մէջ ձերբակալուեցաւ մարդ մը որ կ'ամբաստանուի թէ մահափորձ մը ծրագրած էր 1938 հոկ-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

1°ՆՉ ԿԱՆՑՆԻ ԿԸ ԴԱՌՆԱՑ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՄԷՋ

ԼԵԶՈՒԱԿԱՆ ՑԵՆՔՆ Է ՈՐ ԿԸ ՓԼԻ

Թուրքիոյ նոր նախագահը՝ Իսմէթ Ինէօնիւ, հազիւ տեղաւորուած էր իր աթոռին վրայ, հինգ նախարար փոխեց: Եւ հինգն ալ էական կարեւոր — արտաքին, ներքին, կրթական, տնտեսական եւ գաւառական: Ցետոյ փոխուեցան նաեւ պատերազմական եւ ելմտական նախարարները, եւ ի վերջոյ ամբողջ դահլիճը:

Կասկած չկայ թէ առանց պատճառի չեն այդ փոփոխութիւնները եւ բան մը կը նշանակեն, նոր գործելակերպ մը կը մատնեն: Թերեւս ալ ենթադրուածէն շատ աւելի խորութեամբ:

Փորձենք կարգով վերլուծել վերջին շնորհազրկումները եւ ամէնէն առաջ կրթականը:

Սխալ պիտի ըլլար անձնական հակառակութեամբ բացատրել եղածը: Նախորդ կրթական նախարար Սաֆֆէթ Արըգան տարիներով գործակցած է Իսմէթի հետ եւ ոեւէ գժտութեան տեղի չէ տուած: Արդէն խառնուածքով թոյլ մէկն է եւ հետեւաբար լաւ կամակատար մը:

Բուն պատճառը քաղաքական է: Աւելի ճիշդ՝ ընկերային: Եւ կը շօշափէ քէմալական յեղափոխութեան ամէնէն նուրբ կէտը՝ կրթական յեղաշրջումը, որուն անձնապէս լծուեցաւ Աթաթուրք, ամբողջ վեց տարի շարունակ պրպտելով եւ պրպտել տալով:

Կրթական նախարարը նետելով, Իսմէթ կուզայ զօրաւոր հարուած մը տալու այդ յեղաշրջման, եւ հետեւաբար, անոր հեղինակին:

Բուն նիւթին անցնելէ առաջ, յիշեմ երկու դէպքեր, իբրեւ օժանդակ փաստ:

1. Ծանօթ իթթիհատական պրագէտ եւ օրագրող Հիւսէյին Ճահիտ Եալչըն, որ ժամանակին քիչ մնաց կախաղան բարձրանար ելմտական նախկին նախարար Ճաւիտի հետ, իբրեւ Մ. Քէմալի դէմ սարքուած դաւադրութեան մեղսակից, այս անգամ երեսփոխան ընտրուեցաւ Զօնկուլտաքէն եւ անցնելով կատարեց օրինական երդումը՝ խորհրդարանին առջեւ:

2. Թրքական թերթերու մէջ հրատարակուած սա լուրը:

«ՎԵՑ ՏԱՐԻԷ Ի ՎԵՐ քերականութիւն (կռամէր) չէր աւանդուեր նախակրթարաններու եւ միջնակարգ վարժարաններու մէջ: Այս պատճառաւ ուսուցիչները մեծ դժուարութեանց կը հանդիպին ուղղագրութեան եւ շարադրութեան մէջ, տղոց թուրքերէնի ծանօթութիւնն ալ թերի կը մնայ:

Դպրոցական վարչութիւնները այս կէտը զանազան առթներ հաղորդած էին կրթական նախարարութեան: Նկատի առնելով այս բողոքները, նախարարութիւնը շրջաբերական մը դրկած է դպրոցներուն: Շրջաբերականը կը յանձնարարէ առայժմ միայն միջնակարգ վարժարաններու մէջ բառերու շուրջ կռամէրի վարժութիւններ ընել տալ տղոց: Շրջաբերականը սակայն կարծիք չի յայտներ կռամէրի գիրքի մասին: Շրջաբերականը չէ գոհացուցած թուրքերէնի ուսուցիչները: Կռամէրի դասաւանդութեան համար անյապաղ անհրաժեշտ դարձած է կռամէրի գիրք մը» («Սոն Փոսթա», 29 Դեկտեմբեր, 1938):

×

Երկու դէպքերն ալ սերտ կապ ունին կրթական նախարարին փոխուելուն հետ: Նախ, նոյն ժամանակին կը զուգադիպին: Արդարեւ, 28 Դեկտեմբեր 1938ին է որ Անատոլու գործակալութիւնը ծանոյց թէ Սաֆֆէթ Արըգան հրաժարած է «թանխոնէւի տկարութեան եւ չափազանց խոնջէնքի (սիւրմէնաժ) հետեւանքով», եւ Հալք կուսակցութեան վարչական խորհուրդն ալ այդ օրը յայտարարեց երեսփոխանական թեկնածուներու ցանկը, որուն մէջ կար նաեւ Հիւսէյին Ճահիտ անունը:

Պարզ զուգադիպութի՞ւն: Այն ատեն ուրիշ փաստեր ալ մէջ բերենք:

Ուշադրութիւն ըրէք «Սոն Փոսթա»յի առաջին տողերուն, «ՎԵՑ ՏԱՐԻԷ Ի ՎԵՐ քերականութիւն չէր աւանդուեր»: Արդ, եթէ հոս երթանք վեց տարի, կը հասնինք 1932ին, երբ տեղի ունեցաւ թուրք լեզուական Ա. Համաժողովը, Պոլսոյ Տոլմապահչէի սուլթանական պալատին մէջ, բուն իսկ Մ. Քէմալի նախագահութեամբ եւ անմիջական հովանիին տակ:

Տարուած այն գաղափարէն թէ թուրք ազգը ունենալու է սեփական լեզու եւ պատմութիւն, Մ. Քէմալ պատերազմ յայտարարեց արաբերէն ու պարսկերէն բառերուն դէմ եւ անոնց փոխարէն փնտռել տուաւ զուտ թուրքերէններ: Եւ որովհետեւ քերականութիւնը վերէն վար արաբերէն կանոններու վրայ հիմնուած էր, իսկ անդին չկար սեփական լեզու եւ հետեւաբար սեփական քերականութիւն, հրամայեց այդ նիւթը չաւանդել դպրոցներու մէջ: Գալով իրարմէ ածանցուած արաբերէն բառերուն, անոնք պիտի սորվեցուէին իբրեւ անկախ բառեր եւ ոչ թէ նոյն արմատէն բխած, որոշ կանոնի մը վրայ:

Միւս կողմէ, մասնաւոր յանձնաժողով մը սկսաւ թուրքերէն բառ գտնել կամ ընել, օգտուելով հին լեզուներու եւ ի մէջ այլոց չաղաթայերէնի բառերէն: Միաժամանակ որդեգրեց ֆրանսերէն բազմաթիւ բացատրութիւններ, ինչպէս կռամէր, տիրէքթոր, քիւլթիւր, ֆինանս, էքոնոմի, ռէքէյբէ (ռէքօրթ) փռոժէ, աւան-փռոժէ (նախագիծ) եւն., եւն.:

Այս առթիւ ծիծաղելի դէպքեր ալ անպակաս չեղան: Այսպէս, յայտարարեցին թէ 100 ոսկի մրցանակ պիտի տրուի անոր, որ գտնէ Cosinus եռանկիւնաչափին բացատրութեան թուրքերէն համապատասխանը: Քանի մը օրէն ալ ծանուցին թէ Անգարայի լեզուական վարժարանէն աշակերտ մը շահած է մրցանակը, հաստատած ըլլալով թէ Cosinus... հարազատ թուրքերէն է: (Փակագծի մէջ ըսենք թէ մեր մեծաւորանշ լեզուն ունի բոլորին ալ համապատասխանները.— sinus՝ ծոց, cosinus համածոց, եւն.):

Ինչպէս ըսի, «դիւտը» ծիծաղելի էր, որովհետեւ միայն «Co» նախդիրը (որ համայն իմաստը ունի, ինչպէս Coopératif — համագործակցական, Coobligé — պարտակից, Coordination— համակարգութիւն) կը բաւէր ցուցնելու թէ բառը օտար է: Բայց ո՞վ կը մտահոգուէր այս տեսակ բաներով, քանի որ մեծաւորը ըսաւ թէ թուրքերէն է, ուրեմն թուրքերէն է սա:

Յիշենք նաեւ արուեստական շինութիւնները: Ֆրանսերէնի al եւ el վերջաւորական մասնիկները իւրացուեցին — անշուշտ իբրեւ հարազատ թուրքերէն — եւ բառեր կազմելու: Օրինակ՝ ուլուսալ (ազգային, ուլուս բառէն), կէնէլ (ընդհանուր, général բառին առաջին վանկը առնելով եւ տողին կցելով elը):

×

Այսքանն ալ բաւական չըլլալով, Աթաթիւրք անձնապէս նամակ գրեց խմբագրապետներուն եւ խնդրեց որ իրենց խմբագրականները գրեն զուտ թուրքերէն բառերով: Անոնք ալ բնականաբար հնազանդեցան, թարգմանի դիմելով: Իրենք կը գրէին — եւ տակաւին կը գրեն — արաբերէն տառերով եւ բառերով, մասնաւոր խմբագիր մըն ալ կը թարգմանէր նոր տառերու եւ թուրքերէն բառերով կը փոխարինէր արաբերէնները...

Նոյն հրամանը տրուեցաւ պետական թղթակցութեանց եւ դատարանի արձանագրութեանց համար:

Քանի մը ամիս չանցած, սակայն, Իսմէթ Ինէօնիւ (այն ատեն վարչապետ) կը ներկայանայ Աթաթիւրքին, առարկելու համար:

— Փաշա, պետական պաշտօնեաները չեն հասկնար իրար, գործերը կը կաղան:

Եւ Աթաթիւրք ստիպուեցաւ տեղի տալ: Խմբագրապետները ազատուեցան չինարէն գրելու հարկադրանքէն, Իչ պաքան (ներքին նախարար) տըշ պաքան (արտաքին նախարար), պայընտըրլըք պաքանը (հանրօգուտ նախարար) եւ նման անճոռնի բացատրութիւններն ալ վերցան հրապարակէն:

Բայց լեզուն կը մնար նորէն կատարեալ քաոս մը, մանաւանդ դպրոցներու մէջ, ուր ջնջուած էր քերականութեան դասը: Ի զուր անդադար կը բողոքէին ուսուցիչները: Քանի որ Աթաթիւրք այդպէս յարմար դատած է, այդպէս ալ պէտք է մնայ: Կրթական նախարարը ի՞նչ կրնայ ընել, երբ հրամանը վերէն է:

Հիմա որ Աթաթիւրքը այլեւս չկայ, անոր հաստատած դրութիւնն ալ կարելի եղաւ ջնջել: Եւ ջնջողն է Իսմէթը, այն որ քանի մը տարի առաջ կը ներկայանար եւ դիտել կուտար թէ պաշտօնատուները բաբելոնի վերածուած են:

Ահա թէ ինչու Դեկտեմբեր 28ին յանձնարարուեցաւ հաստատել քերականութեան ուսուցումը, որ դադրած էր վեց տարիէ ի վեր:

Ահա թէ ինչո՞ւ փոխուեցաւ կրթական նախարար Սաֆֆէթ Արըգան, որ միաժամանակ ի պաշտօնէ նախագահն էր թուրք լեզուական միութեան:

Գալով Հիւսէյին Ճահիտի երեսփոխանական խնդրին, այս մասին յաջորդով:

ԴԷՏ

ՖՐԱՆՍԱ ԵՒ ԹՈՒՐՔԻԱ

Փարի Սուարի թղթակիցը, Պէրթրան տըժուվնէլ, երկար տեսակցութիւն մը ունեցաւ Թուրքիոյ արտաքին գործավարին հետ, Էնկիւրիի մէջ: Ուրբաթ օր ամփոփեր էինք տեսակցութեան Սանճաքի վերաբերեալ մասը: Անաւասիկ ամբողջութիւնը.—

Էնկիւրի մայրաքաղաքն է երկրի մը, որ դրացի է մեզի,— իր զինուորները կը ճակատին մեր զինուորներուն՝ 550 քիլոմեթր երկայն սահմանագլուխի մը վրայ: Ճիշդ ինչպէս հաստատակաց սահմանագլուխ մը ունինք Գերմանիոյ հետ, երկու սահմանագլուխ՝ Իտալիոյ հետ, երկու սահմանագլուխ՝ Սպանիոյ հետ, այնպէս ալ հաստատակաց սահմանագլուխ մը ունինք Թուրքիոյ հետ,— մեր վեցերորդ սահմանագլուխը, զոր կը պաշտպանէ Ֆրանսական բանակը: Այդ սահմանագլուխին վրայ ոչ Մաժինոյի գիծ գոյութիւն ունի, ոչ ալ Տալատիէի գիծ: Թուրքիա միշտ կը ներկայանայ իբրեւ բարեկամ պետութիւն մը, որմէ կասկած չկայ: 1920—1921, թրքական եւ Ֆրանսական բանակները ծանր կռիւներ վարեցին, մինչեւ որ Ֆրանքլէն Պույոն Էնկիւրի գնաց՝ ստորագրելու համար Թուրքեւֆրանսական դաշնագիր մը, եւ այդ օրէն ի վեր երկու երկիրները բարեկամ են իրարու հետ:

Արդ, Թուրքիա այսօր կը պահանջէ կարեւոր փոփոխութիւն մը կատարել այդ խաղաղ սահմանագլուխին վրայ: Անմիջապէս աւելցնենք որ իր պահանջները չունին այն շեշտը, զոր Իտալիա կը դնէ իր պահանջներուն մէջ: Կը կարծուի թէ այդ մասին կատարուող բանակցութիւններուն իբրեւ հետեւանք, Ֆրանսական քաղաքականութիւնը ամուր յենարան մը պիտի ստանայ Արեւելքի մէջ:

Թուրք երիտասարդ պետութիւնը զաւակն է օսմանեան կայսրութեան.— Թուրք հեծեալազօրքը եկաւ Ասիոյ տափաստաններէն: Ոչ մէկ դիմադրութիւն կեցուց զանոնք: Արաբները, Պարսիկները, Սլաւները պարտուեցան բոլորն ալ: Բիւզանդիոն, որ աշխարհի ամէնէն քաղաքակիրթ եւ փարթամ քաղաքն էր, գրաւուեցաւ Մէհմէտ Բ.ի կողմէ, որ ձիով ներս մտաւ Ս. Սոֆիայի կաթուղիկէէն, ուր սիւնի մը վրայ տակաւին ցոյց կը տրուի յաղթականին սուրի հարուածին նշանը: Այնուհետեւ քիչ մնաց որ իյնար Վիէննան ալ: Թուրքերու տիրապետութիւնը տարածուեցաւ մինչեւ Հունգարիա եւ մինչեւ Ալճերիա: Ցետոյ, սակայն, կորսնցուցին իրենց կորովը Բիւզանդիոնի մէջ հաստատուած սուլթանները:

Անոնց պալատին մէջ գոյութիւն ունէր փոքրիկ սենեակ մը, ուր ժողով կ'ընէին նախարարները: Պատին վրայ, ձեղունին մօտ, փորուած էր ծակ մը, վանդակով մը ծածկուած: Այդ վանդակին ետեւ պահուըտած, սուլթանը մտիկ կ'ընէր իր նախարարներուն խորհրդակցութիւնը: Նախարարները չէին գիտեր թէ սուլթանը ներկա՞յ էր վանդակին ետեւ թէ բացակայ: Հետզհետէ սուլթանին համար սովորութիւն դարձաւ բացակայիլ, փակուելու համար իր հարէմին մէջ, որ անվերջանալի լաբիւրինթոս մըն է նրբանցքներու եւ հաճոյքի խուցերու, պայծառ եւ հայելազարդ:

Կտոր կտոր՝ կայսրութիւնը անդամատուեցաւ, արժանի՝ տիտղոսին որ տրուեցաւ անոր,— «Հիւանդ մարդը»: Պալքանեան պատերազմէն վերջ՝ Ընդհ. Պատերազմը քիչ մնաց բոլորովին յօշոտէր զինք, եթէ երիտասարդ զօրավար մը յուսահատական դիմադրութիւն մը չկազմակերպէր Ասիոյ լեռներուն մէջ: Ցոյները պարտուեցան եւ նահանջեցին, պարպելով Իզմիրն ալ: Վտանգին ճնշումին տակ, Անգլիացիները հեռացան Պոլսէն: Հայրենական կռիւներէն յոգնած, Ֆրանսացիներն ալ պարպեցին Կիլիկիան:

Քէմալ ազատագրեց ամբողջ Անատոլուն,— ընդարձակ սարահարթ մը ապառաժուտ, որ բուն թրքական հողն է, ուր կ'ապրին գրեթէ միայն Թուրքեր: Զօրավարը, դիկտատոր դարձած, Անատոլուի մէջ ստեղծեց երիտասարդ Թուրքիա մը այնքան զօրաւոր որքան տկար էր օսմ. կայսրութիւնը:

Այսօր կը գտնուինք վերանորոգ ժողովուրդի մը առջեւ, որու բարեկամութիւնը թանկագին է մեզի համար, եւ որու թշնամութիւնը՝ սարսափ կ'ազդէ: Ահա թէ ինչո՛ւ դիւանագիտական կարեւոր իրողութիւն մը պէտք է նկատել դիրքը զոր Էնկիւրիի կառավարութիւնը կը բռնէ հանդէպ մեզի: Դիրք մը զոր ինծի պարզեց, երկար տեսակցութեան մը ընթացքին, Թուրք հանրապետութեան արտաքին գործավարը

Ի՞նչ ըսաւ արտաքին գործավարը.—

Աթաթիւրքի արտաքին գործավարն էր Րիւշտիւ Արաս: Հանրապետութեան նոր նախագահը, Իսմէթ Ինէօնիւ, զայն դեսպան անուանեց Լոնտոնի, իսկ արտաքին գործավար՝ Սարաճօղլուն, որ հռչակաւոր տնտեսագէտ մըն է:

Սարաճօղլու, մեր տեսակցութեան ընթացքին, նախ խօսեցաւ տնտեսական հարցերու մասին:

Աղքատ է Անատոլուն եւ դժուարմատչելի: Իր առաջին հարստութիւնն է բնակչութիւնը, որ կը հասնի 17 միլիոնի (?), եւ երեք տարին անգամ մը կ'աճի մէկ միլիոն (??): Այս ընթացքով՝ Թուրքիա շուտով մեծ պետութիւն մը կը դառնայ: Իրեն կը պակսի միայն ճարտարարուեստը:

Սարաճօղլու 1930ին ուսումնասիրութիւններ կատարած է Միացեալ Նահանգներուն մէջ, ուրիշներ՝ Գերմանիոյ եւ Ռուսիոյ մէջ: Այնուհետեւ Թուրքիա հիմնեց երկու մեծ ճարտարարուեստներ,— հիւսուածեղէնի եւ մետաղագործութեան կեդրոններ: Մետաղագործութեան կեդրոնը կը գտնուի Գարապիւքի մէջ, Սեւ ծովէն ոչ շատ հեռու, հիմնուած՝ անգլիացի մասնագէտներու, Գրասար խմբակին կողմէ, որ Գերմանիոյ մէջ եւս կը հիմնէ Կէօրինկի ճարտարարուեստական մեծագոյն կեդրոնը: Գարապիւք, պողպատ պիտի հայթայթէ քաղաքին, որ հիմնուած է Էնկիւրիէն 60 քիլոմեթր հեռու, ի պէտս պատերազմական պիտոյքներու: Այդ քաղաքը կը կոչուի Քըրըքգալէ: Թուրքիա չի կրնար գնում կատարել դրամով, ուստի գերմանական վակոնները, մեքենայ բարձած, կը մտնեն Թուրքիա եւ կը մեկնին ծխախոտ բարձած: Գերմանիա առաջինն եղաւ որ սատարեց երկրին առեւտրական փոխադրութեան, ահա թէ ինչո՛ւ տիրական դիրք մը կը գրաւէ թրքական առեւտրական հրապարակին վրայ: Անգլիա եւս հիմա կը հետեւի նոյն եղանակին:

Այժմ անցնինք արտաքին քաղաքականութեան,— շատ աւելի փափուկ հարցի մը:

Թուրքիա հողային ցանկութիւններ չունի.—

Թուրքիա հող չի պահանջեր: Ան սահմանափակուած եւ ինքնամփոփուած է Անատոլուի մէջ, որ պատառ մըն է օսմ. կայսրութենէն: Ան վճռած է, բոլորովին թրքական այս հողին վրայ, դառնալ բարգաւաճ պետութիւն մը: Բան մը չի պահանջեր դրացիներէն: Այդ ոգիով, դա... կնքած է պալքանեան երկիրնե... հետ (Ցունաստան, Ռումանիա, Եւ... կոսլաւիա, Պուլկարիա), ինչ... նաեւ արեւելեան դրացիներուն (Իրան, Իրաք, Աֆղանիստան). Թ... քիա պատրաստ է դաշինք կնքել... արեւմտեան դրացիներուն հետ, ... քանի որ վճռած է դառնալ արեւմտ... քաղաքակրթութեան հետեւորդ եր... մը, ինչպէս նաեւ իր արեւելեան դ... ցիներուն հետ, քանի որ անոնք Թ... քիոյ կը հետեւին նոյն ճամբուն: Ոչ մէկ վէճ այս կամ այն պետ... թեան հետ: Գոյութիւն ունի մի... Ալեքսանտրէթի հարցը, Սարաճօ... կը հաւատայ թէ Ըսմէթի կառավա... րութիւնը պիտի պահպանէ բարե... մական յարաբերութիւնները Ֆրան... սայի հետ, այնպէս ինչպէս Աթա... թիւրքի օրով: Եւ ինծի հարցուց ... նկատած չե՞մ միթէ այն բացա... դիրքը, զոր Ֆրանսա կը վայելէ Թ... քիոյ մէջ: Կ'ընդունիմ որ ճիշդ է. Ա... շութեամբ եւ հիացումով կը տես... որ ամէն թրքական թերթ կը հրա... րակէ ֆրանսերէն պատճէն մը. ... Թուրքիոյ մէջ իմ կարճ բնակու... ...ն տպաւորութիւնը կրեցի, որ ... «անգլիներու պատերազմին», որ... հետեւին Թուրքերը մեծ քաղ... ութեամբ, երկրին համակրանք... Ֆրանսայի կողմն էր:

Գործավարը ըսաւ.

— Երբ մեր բարեկամը, Ֆրանք... Պույոն, Էնկիւրի եկաւ կնքելու ... մեր բարեկամական դաշնագիրը, ... կը ճշդէ նաեւ Թուրքիոյ եւ Սու... սահմանները: Ալեքսանտրէթի ... ճաքը տրուեցաւ Սուրիոյ, այն վ... պահութեամբ որ Թուրքիա ... մասնաւոր իրաւունքներ ունի Սան... քին մէջ: Այս տրամադրութիւնը ... ացի, մեծ նշանակութիւն մը չ... բայց դաշնագիրը մշակողներու ... րին մէջ պարզ էր որ օր մը Սան... պիտի վերադարձուէր Թուրքիո... Ֆրանսական կառավարութիւնը ... ըսպէս կ'իմրնէր, քանի որ յ... դարար մեզի թոյլ տրուեցաւ յ... ...ուն դեր մը խաղալ Սանճաքին վ... չութեան մէջ: Գլումի կառավար... թիւնը ուղեց ծրնել երթալ, ... համար Սանճաքին վարչական ... ինքնավարութիւն կուտար այս փո... րէկ երկրամասին: Տակաւին կը ... այդ երկար վաւերաթուղթը, ... մը բարդ վարչաձեւ մը կը սահմ... Կը յիշեմ նոյնպէս որ երկրամ... վարչութիւնը յանձնեցինք 40 հո... նոց երեսփ. ժողովի մը, պայման... Թուրքերուն մեծամասնութիւնը ... մէջ: Կը յիշեմ վերջապէս որ ... ըմառ թրքական չորս զօրամ... դրկեցինք Ալեքսանտրէթ, ուր Ֆր... սացիները ունէին միայն երկու զ... մարտակ:

Այնուհետեւ Սարաճօղլու կը ... տարարէ թէ վճռած է վերջ դնել ... ծղումներուն եւ վերջապէս լուծե... լէքսանտրէթի հարցը, (այդ մաս... որ տուինք Ուրբաթի թիւին մէջ)

Այս տեսակցութիւնը տեղի ունե... օրը, Սարաճօղլու հացկերոյթ մը ... աւ ի պատիւ Ֆրանսայի դեսպան... Այդ առթիւ Պէրթրան տը Ժուվնէ... հրճուանքը կը յայտնէ որ Ֆրանսա... վեցերորդ սահմանագլուխը պաշտ... նելու մտահոգութիւնը չունի, ... որ Թուրքիա վստահելի դրացի մը...

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (9)

ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գրեց՝ ՄՈՒՐԱՑԱՆ

— Լաւ, բերէք ինձ զովացուցիչ մի բան, ասաց Թագուհին, կարծես կամենալով շնորհ անել դայեակին:

Նաժիշտները դուրս գացին Թագուհու հրամանը կատարելու:

Առանձնարանի մէջ լռութիւն տիրեց: Թագուհին բացաւ սաղմոսարանը իբր թէ կարդալու համար. բայց նրա աչքերը խաղում էին գրուածքի վրայ մեքենայաբար. նա ոչինչ չէր կարդում, այլ միայն այդպիսով կամենում էր հեռացնել իւր աչքերը Սեդայից, որպէսզի մինչեւ նաժիշտները գալը ու վերադառնալը ո՛չ մի զրոյց չսկսէ նրա հետ: Բայց նա շնչում էր անհանգիստ եւ իւր կուրծքը, միթորկելու մօտեցած ալիքի նման, անընդհատ բարձրանում եւ իջնում էր:

Վերջապէս վերադարձան նաժիշտները, բերելով իրանց հետ արծաթէ սկուտեղի վրայ ոսկէ գաւաթով զովացուցիչ օշարակ, որ պատրաստուած էր մրգերի հիւթից ու մեղրաջրից, այլ եւ Արարատեան այգիների ընտիր պտուղներ:

— Այժմ դուրս էք, ասաց Թագուհին նաժիշտներին, երբ նրանք բերածները դրին սեղանի վրայ:

Նաժիշտները գլուխ խոնարհեցրին Թագուհուն եւ «հանգիստ ննջեց» մաղթելով նրան հեռացան:

Թագուհին խորը շունչ քաշեց, որպէս թէ մի ճնշող ծանրութիւնից ազատուած: Ապա գիրքը դնելով նոտիի վրայ եւ երեսը դարձնելով դէպի Սեդան, որ ձեռքերը խաչած կանգնած էր իւր աթոռի մօտ, հարցրեց.

— Սեդա, դու լսեցի՞ր ինչ ասաց Գոհար իշխանուհին:

— Այո՛, Տիկին, լսեցի:

— Բայց հասկացա՞ր այն ակնարկութիւնը, որ նա թագաւորին էր վերաբերում

— Այն, որ ասաց թէ՝ «բացակայում է Դուինի՞ց»:

— Եւ թէ՝ «շարունակ շրջում է Ուտիքում»:

— Ո՛չ, Թագուհի, նա Ուտիքի մասին ոչինչ չասաց:

— Ի՞նչպէս թէ չասաց, ուրեմն ես սխա՞լ լսեցի:

— Նրա բոլոր խօսքերը մի առ մի կարող եմ կրկնել. նա Ուտիքի անունը չտուաւ

— Ի՞նչ ես խօսում, ա՛յ կին, ուրեմն ես... բայց անկարելի է, ես յիշում եմ որ նա Ուտիքի մասին էլ ակնարկեց: Միթէ՞ դու չտեսար թէ ինչպէս այլայլուեցայ ես:

— Այո՛, սիրելի Թագուհի, ես տեսայ թէ «Թագաւորի բացակայութեան» մասին իշխանուհու արած ակնարկութիւնն ի՛նչպէս ազդեց ու վրայ արաւ քեզ: Բայց Ուտիքի մասին խօսք չէ եղել: Եթէ իշխանուհու ակնարկութիւնից դու այն ես եզրակացրել, թէ երբ նա ասում է՝ «Թագաւորը բացակայում է մայրաքաղաքից», որովհետեւ «զբաղուած է Ուտիքում լինել»... Եւ ահա այժմ քեզ թւում է թէ՝ վերջին խօսքը նոյնպէս լսել ես նրանից. բայց ես լաւ յիշում եմ, որ նա այդ խօսքը չարտասանեց:

Դայեակի դիտողութիւնը լռեցրեց Թագուհու միտքը, նրա յիշողութիւնը բացուեցաւ. նա զգաստացաւ եւ միեւնոյն ժամանակ սաստիկ ամաչեց, տեսնելով թէ՝ ո՛ր աստիճան ինքն անձնատուր է եղել իր երեւակայութեանը.

Բացի այդ, նա մտաբերեց յանկարծ, որ ինքը Սեդայի մօտ դեռ ոչինչ չունի խօսած իւր վիշտերի մասին, ուրեմն ինչո՞ւ Ուտիքի վերաբերմամբ խօսում է այժմ այնպէս ազատ, որ կարծես թէ նրանից ծածուկ ոչինչ չունի այլեւս: Այդ հանգամանքը ճնշեց նրան ակամայ: Բայց յետոյ մտածելով որ բաժակն արդէն լցուել է, որ այսուհետեւ գաղտնի կերպով տանջուելը ոչ մի օգուտ չի բերելու իրան, հարցրեց յանկարծ դայեակին.

— Սեդա, դու ի՞նչ գիտես Ուտիքի մասին:

Սեդան նայեց Թագուհու աչքերին մի հայեացքով, որ թէ զարմանք եւ թէ անվստահութիւն էր արտայայտում, եւ ոչինչ չպատասխանեց:

— Սեդա, քեզ հարցնում է Թագուհին, ինչո՞ւ ես լռում:

— Ուտիքի մասին, սիրելի Թագուհի, ես շատ բան գիտեմ, ես ամէն բան գիտեմ...

— Այո՛, յիշում եմ, մի երկու ժամ առաջ հովանոցումն էլ նոյնը ասացիր... Ասացիր թէ՝ վաղուց յայտնի է քեզ թէ ի՛նչ վիշտեր է կրծում իմ սիրտը, բայց թէ չես համարձակուել խօսել ինձ հետ, որովհետեւ հաւատացած ես եղել՝ որ դրանով միայն իմ վէրքերը պիտի նորոգես, առանց ինձ մի օգուտ տալ կարողանալու... Այդպէս չասացի՞ր, Սեդա:

— Այո՛, իմ սիրելի Թագուհի, այդպէս ասացի:

— Է՛հ, խօսիր այժմ համարձակ. քո խօսքերով դու այլեւս չես նորոգել իմ ցաւերը, այլ դուցէ եւ մեղմես նրանց.

— Իսկ եթէ...

— Ո՛չ, ասում եմ քեզ. այժմ ես կարօտում եմ մի հաւատարիմ բարեկամի, մի ընկերուհու, որին սիրտս բանալ կարողանամ. դո՛ւ եղիր այդ բարեկամը, մայր Սեդա. ես արդէն յոգնել, թուլացել եմ իմ վիշտերը միայնակ տանելուց:

— Բայց չէ՞ որ ամէն ինչ յայտնի է քեզ արդէն. ինչո՞ւ ինձանից ես կամենում քո ցաւերի պատմութիւնը լսել:

— Ինչո՞ւ, այդ մի՛ հարցներ, մայր Սեդա, կամենում եմ լսել նորից ... բոլորը, ինչ որ ինքս գիտեմ. ... այն՝ ինչ որ մինչեւ այժմ ծածկ... է մնացել ինձանից:

— Բայց... չգիտեմ թէ ո՛ր... սկսեմ:

— Սկզբից, բոլորովին սկզբից ... շերը երկար է. ես չպիտի կարող... քնել:

— Բայց... ի՞նչ ասեմ... այդ ... լոր պատմութիւնը կարելի է ամփո... մի քանի բառերի մէջ. «Թագաւ... սիրում է Ցլիկ Ամրամի կնոջը»: Այս չէ՞ բոլորը:

Թագուհին բոլորպէս ցնցուեց... մի գաղտնի յուզմունք անցաւ սրտից ինչպէս մի կայծակ, եւ ... հոգին խռովուեցաւ նման ծովակի ... ջրին, որի մէջ յանկարծ գլորուած ... լեռան կողերից պոկուած մի քա... ժայռ: Մի թեթեւ վարդագոյն ... այտերը ծածկեց եւ ճակատը ... ցաւ անըմբռնելի ցօղով: Ըստ եր... թին նա չէր սպասում դայեակի ... կարճ եւ ամէն ինչ մերկացնող պ... տասխանին: Նա կամենում էր ... լսել նրանից բոլորը, բայց այ... չո՞ւ, այսքան մերկապարզաբա...

(Շար.

որ կրնայ դաշնակից մը դառնալ։

Եւ սակայն, կ'աւելցնէ, փոհացում ալ Թուրքերուն՝ պիտի նշանակէր ըմբոստութիւն արթնցնել Սուրիացիներուն մէջ, որոնց երկրին հոգատարութիւնը յանձնուած է Ֆրանսայի։ Այդ հանր հարցին լուծումը վստահուած է Ֆիլիբի ֆրանսական դեսպանին եւ Լիբի Արեւելքի Ֆրանսական մարզ-անին

Դէպի Վիլժուիֆ

Լսին թէ 85 թիւ հանրակառքը պիտի սանէ Փարիզէն հոն երթալու համար

Եւ չորրորդ ժամէ մը, իր վերջաւորութեան, կ'իջնեմ ճիշդ դիմացը այն ....ութեան որ ապաստանարանն է մտային հիւանդութեամբ տառապողներուն։

Ա՜լ չի յիշեր այդ հոգեկան դալարներու եւ մտային ցաւերու տունը ....ր երբեմն երգէ Մեծ Վարուժանը, կոչնամ վարդապետ իր տաժանելի տառեր ...., ճգնեցաւ չորս ....ր պատերու մէջ եւ ....ուականներ .... մինչեւ որ փակեց իր աչքերը։

Նիւս չմտած, աչքիս առջեւ կը ....նամ նորէն ան, հայրենիքի .... իր պարթեւ հասակով եւ ...., իր համեստ այլ տպաւորիչ ....ով, ինչպէս տեսած էինք Պոլսոյ բեմերուն վրայ։

Աւաղ մը այսօր ալ, այս տխուր ....ը սեւ անցեալին, կը նորոգուի, իր յիշատակով ....։

Այցելութեանս նպատակը հոն, ...մ մը տեսնել էր։ Այս ալ դժբախտ մը, մտային խանգարման են-թարկուած, հոս բերեր են որ դարմանուի։

Իր քովն ենք հիմակ։ Չի դիտեր թէ ի՞նչ այդտեղ է ինք, մերթ կը ժպտի բայց այդ ժպիտը գիւղային բան մը կը մատնէ։ Դեռ պատանի, հագին ....ն զարուններ բոլորած, մերթ տխուր է ու մտածկոտ եւ հանդարտ, բայց ....ն ոտքի կը տեսնենք։ Ձիգերն են կը պրկուին ու ծխել կ'ուզէ։ Կը ծխէ, մաքին տալով իր հոգեբը ու մտածութեան ամէն ինչ...։

Իրեն պէս եւ չատեր մէկ սրահի մէջ, քովէ քով, մէկը անկիւն մը կծկուած, միւսը բաներ մը խօսելու վրայ, ուրիշ մը թղթախաղի սեղանի չուրջ, թուղթերու հետ կռուելով։ Բայց ոչ մէկը միւսին մնասելու առ-ումին մէջ, այլ իրենք իրենց վնասուած, որ եւ է պատճառով։

Եւ հիմա կապոյտ տառապողներհաւաքած, փականքի տակ են ամէնքը, ինչպէս բանտարկեալներ ակամայ, որ կրնան տեսնուիլ միայն խիստ հսկողութեամբ եւ արտօնութեամբ։

Աշխարհը այդ է իրենց համար, այդ սրահը եւ նեղ չրջապատը եւ անկէ դուրս գոյութիւն չունի ուրիշ բան։ Օրերն իսկ չեն յիշեր, ոչ ալ ժամերը, այլ թերեւս դուրսէն միայն կերակուրին կամ հիւանդարթին, այցելութեանց օրերը եւ ցերեկն ու իրիկունը ճաշելու ատեն...

Կը տեղեկանամ այդ պահուն որ, երկու Հայեր եւս կը գտնուին տարբեր սրահներու մէջ, բայց թէ ժամանակը ուշ ըլլալով, չկրցայ այցել, մանաւանդ որ արտօնութիւն չունէի։

Վերջին պահուն «Յառաջ»էն իմացայ որ մէկը ժառանգական մըն էր, Արտաչէս Յովհաննէսեան, արդէն մեռած։

Եթէ ըլլային հայրենի առողջ հողի վրայ եւ այրէին պայծառ երկինքի տակ, այս բաները կը պատահէին արդեօ՞ք։ Միայն թէ ըլլային, ըլլային...

ՄԷՆ - ՍԷ

Հ. Յ. Դ.
ԹԱՆԳԱՐԱՆ ԵՒ ԿԵԴՐ. ԴԻՒԱՆ

Շնորհակալութեամբ ստացուած են.

Տիկին Ն. Ահարոնեան, (Մարսէյլ). — 1) Ինքնահոս ոսկեայ գրիչ մը, որով Աւետիս Ահարոնեան 1920ին ստորագրած է Սէվրի դաշնագիրը։ 2) Ինքնահոս ոսկեայ գրիչ մը զոր 1930ին Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը նուիրած է Աւետիս Ահարոնեանին իր քառասնամեայ գրական յոբելեանին։

Բժշկուհի Օր. Վարանդեան, Հ. Յ. Դաշնակցութեան ոսկեայ զինանշանը, զոր 1919ին Ամերիկայի Կ. Կոմիտէն նուիրած է Մ. Վարանդեանին։

Ս. Վրացեան. — 1) Գապաչայի արծաթեայ ժամացոյցը, զոր 1898ին Քրիստափոր Միքայէլեանը նուիրած է Գապաչային, Թիֆլիզի մէջ։ 2) Վարդգէս Սերէնկիւլեանի ոսկեայ մետալիոնը, Վարդգէսի եւ իր կնոջ նկարով։

Վահան Մաղմանեան (Պուլկարիա). — Վեց նկար եւ 23 նամակ, գրուած մեր նահատակ ու մեռած ընկերներու կողմէ։

Կորիւնէն (Իրան). — Հ. Յ. Դաշնակցութեան սաղաֆեայ զինանշանը, ոսկեայ մեծ չրջանակով։

Հ. Յ. Դ. Մարսէյլի Շրջ. Կոմ.էն. — Երեսուն եւ մէկ արժէքաւոր նկարներ Հայաստանի կեանքէն։

Բանաստեղծ Կ. Բասմաճեան. — Աղթամարի Սուրբ Խաչ Տաճարի նկարը։

Հրանդ Քէօսէեան. — Հ. Յ. Դաշնակցութեան 9րդ ընդհանուր ժողովի եւ Յունաստանի 5րդ պատգամաւորական ժողովի մեծադիր խմբանկարները։

Հ. Յ. Դ. Փարիզի Րաֆֆի խումբէն. — Րաֆֆիի մեծադիր նկարը գեղեցիկ չրջանակով։

Սուրէնէն (Թաւրիզ). — Հինգ նկար մեր նահատակ ընկերներու։

Խաչիկ Փէշեան. — Եղիպտահայ ....ութեան կողմէ Անդրանիկին նուիրած ....ին նկարը, Անդրանիկի ստորագրութեամբ։

Եղիազար Միքայելեան (Իսի). — Արմաշի դպրեվանքի վարժարանի .... նկարը, նուիրուած 1920ին Կ. Պոլիս։

ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆ

Հ. Յ. Դ. Ար. Ե. Կ. Կոմիտէէն. — 10 օրինակ խորհրդ. քաղաք. հայկ. հարցում (Վ. Նաւասարդեանի)։

Մարսէյլի Շրջ. Կոմիտէէն. — 22 օր. հայերէն արժէքաւոր գրքեր։

Տիկ. Տ. Բաղդասարեան. — 2 օր. Լեռնային պատերազմ (Հ. Փաստրմաճեանի)։

Շ. Նարդունի. — 2 օր. «Երուսաղէմ, Երուսաղէմ»....

Տիկիններ Զաքմաքճեան եւ Նանարեան.... 1 օր. Սաղմոսաց Դաւթի Մարգարէին, տպագրուած Վենետիկ, 152 տարի առաջ։

Հայ Գրագէտներու Բարեկամներէն. — 2 օր. Արդի Հայ գրականութիւն ժողովածուն։

Բենիամին Թաշճեան (Գահիրէ). — 2 օր. Աշոտ Երկաթ պատմ. վէպ, (Բ. Նալպանդեան)։

Կիւլպէնկ Սիւքիասեան (Վիէն). — 1 օր. Աղ Տաղի քառամեայ գոյամարտը։

Գրատուն Հ. Սամուէլ. — 2 օր. Օտար Խայեամ եւ 2 օր. Ակսէլ Բակունց (պատմուածքներ)։

Հայկ Անէմեան (Թաւրիզ). — Հ. Յ. Դ. Վանի «Զօհ» խումբի խմբանկարը (1909)։

Մերկեր Առաքելեան (Նիս). — Օսմ. կառավարութեան հրատարակած գիրքը՝ հայկական չարժումներու մասին։

Բ. Զիլճեան (Մարսէյլ). — Մէկ տուփ Արարատի հող, իր եղբօրը մէկ յանձնարարութեան հետ։

ԴՐԱՄԱԿԱՆ ՆՈՒԷՐՆԵՐ

Քաչանի «Արծիւ» կոմիտէի ընկերներէն եւ բարեկամներէն 595 ֆրանք։ Մ. Ը. Մ.ի Անկարա մասնաճիւղէն 100 ֆրանք։ Բ. Զիլճեան ընտանիք (Մարսէյլ) 100, Տէր եւ Տիկին Հրաչ Եարդըմեանէ 100, Տիկին Կատարինէ Յովսէփեանէ 50, Աստուր Քէօսէեանէ (Մարսէյլ) 40, Ոմն 20 ֆրանք։

Վարիչ՝ Գ. ԲԱԼԱՅԵԱՆ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՀԱՅԵՐԸ ԼԻԲԱՆԱՆԻ ՄԷՋ

Լիբանանի նոր դահլիճին կազմութեան առթիւ, երեսփոխան Գ. Վ. Լէյլէկեան հետեւեալ դիտողութիւնները ըրաւ, ինչպէս կը հաղորդէ Պէյրութի թերթերը.

— Չորրորդ անգամն է որ Լիբանանի մէջ կը կազմուի դահլիճ մը 7 հոգիէ, այն ըմբռնումով թէ այդ կերպով կարելի կ'ըլլայ դահլիճին մէջ ներկայացնել Լիբանանի տարբեր համայնքները որոնց պատկանող անձեր նկատի կ'առնուին դահլիճի կազմութեան մէջ։ Սակայն մինչեւ հիմա նկատի չէ առնուած հայ համայնքը։

Այս պարագան մատնանշելով Գ. Լէյլէկեան ներկայացուց հարցում մը կառավարութեան հասկնալու համար թէ դահլիճին բաղկացուցիչ տարրերը ընտրելու առթիւ հայ համայնքը ինչու երբեք նկատի չառնուիր։ Արդեօք ասիկա կը նշանակէ թէ հայ համայնքը միւս համայնքներու հաւասար իրաւունքներ չունի՞

«Եթէ ըսաւ Գ. Լէյլէկեան, այս հարցումին պատասխանը ի նպաստ չէ հայ համայնքին, չի կրնար քուէարկել նոր դահլիճին համար»։

Լեռնալիբանանի երեսփոխան Գ. Քամիլ Շամուն խօսք առնելով յայտնեց թէ հայութիւնը այս երկրին մէջ մօտ 50 հազար թիւով համայնք մը կը կազմէ եւ մէկն է «Լիբանանի սիւներէն», ուրեմն երեսփոխաններէն ոչ ոք կրնայ խորհիլ թէ Հայերը միւս համայնքներու հաւասար իրաւունք չեն ....։ .... կազմութեան ատեն ցարդ նկատի առնուած է բանակցութեան խնդիր մը, ինչ որ Հայու մը դահլիճին մաս կազմելուն համար սկզբունք մը չենթադրեր։

Ներքին նախարար Գ. Ապու Շահլա պատասխանելով Գ. Լէյլէկեանի հարցումին, հաստատեց թէ Հայերը Լիբանանի միւս համայնքներուն հաւասար իրաւունքներ ունին եւ անոնք եւս պիտի յարգուին։

Խորհրդարանը այս հարցումը եւ առ նոր պատասխանները արձանագրելով հաստատեց Գ. Վ. Լէյլէկեանի պաշտպանած տեսակէտը, որ է Հայոց հաւասար իրաւունքներ վայելելը Լիբանանի ուրիշ համայնքներու հետ։

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԹՈՒԼՈՆԻ ՀԱՅԵՐՆ ԱԼ

ԹՈՒԼՈՆ. — Ֆրանսաբնակ օտարահպատակներու կարգին երբ նոր օրէնքներ սկսան կիրարկուիլ, հայ բախտակիցներու հանդէպ, Թուլոնն ալ պէտքը զգաց հաւաքական խորհրդակցութեան։ Այս առթիւ 50ի չափ ազգակիցներու ներկայութեամբ կազմուեցաւ Միութիւն մը, Amicale Franco - Arménien, որուն նպատակը պիտի ըլլայ 1.— Հայը ծանօթացնել իր շրջանի Ֆրանսացիներուն 2.— Ընել ինչ որ կարելի է պաշտպանելու համար հայ անհատին բարոյական եւ նիւթական շահերը։ Միութեան պաշտօնական հաւաքավայրն է Grand Café de Lyon, Toulon։

Դիւանին անդամ ընտրուեցան Գ. Գ. Վէնսան, նախագահ, Լեւոն Փամուքճեան, Արտաշէս Պէհրէեան, Մ. Կազանճեան եւ իբրեւ խորհրդական երկու բարեհաճ Ֆրանսացիներ։

Դիտելի է որ Գ. Վէնսան յայտնեց հրապարակաւ իր կաթոլիկ Հայ ըլլալը, ուրախութիւն պատճառելով թըրքահօս ներկաներէն ոմանց որոնք վերհաչէս, համիտեան անջատողական ծրագրին համը առած, կրցեր էին ծըլել «պիզ կաթոլիկիզ էրմէնի տէյիլիզ» տղեղ մեկնութիւնները։

Արտաշէս

ՀԱՅ ԳՐՔԻ ՏՕՆԸ

Մեզի կը հաղորդեն թէ Հայ Գրողներու Ընկերակցութեան վարչութիւնը կազմակերպած է ի պատիւ Հայ Գիրքին գրական ու գեղարուեստական հանդէս մը որ տեղի պիտի ունենայ Խարեպործականի Տան մէջ, 8, Rue Bossuet, Փետրուար 12ի կիրակի օրը, ժամը 2.30էն 7 եւ 8.30էն 12, նախագահութեամբ Գ. Ա. Չօպանեանի.

Խօսք պիտի առնեն Ա. Չօպանեան, Տիրան վարդապետ Ներսոյեան, Միքայէլ Պարտամեան եւ ուրիշ քանի մը յայտնի մտաւորականներ, որոնց հրաւէր ուղղուած է։

Գեղարուեստական բաժնին իրենց աջակցութիւնը պիտի բերեն՝ երգով, նուագածութեամբ կամ բանաստեղծութեանց արտասանութեամբ՝ ծանօթ արուեստագէտներ եւ արուեստագիտուհիներ։ Միրուած գրագէտներ ու բանաստեղծներ իրենց անտիպ մէկ էջը պիտի կարդան։

Փափաքողները պիտի կարենան գնել հոն գրական գործեր՝ հեղինակէն ստորագրուած։

Մուտքի վճարում, 5 ֆրանք։

Ժամը 7էն 8.30, ճաշ (մասնակի գիներով), որուն պիտի կարենան մասնակցիլ փափաքողները

Փարիզի Հայ Երիտասարդաց Միութիւնը, Հայ Երիտասարդաց Ակումբը եւ Հայ Օրիորդաց Միութիւնը իրենց աջակցութիւնը խոստացած են Հայ Գրողներու ընկերակցութեան՝ այս ծրագրին յաջող գործադրութեան համար։

Մանրամասնութիւնները քիչ օրէն կը ծանուցուին մամուլի միջոցով։

Գերմանիա կ'ընդարձակէ իր գաղթային պահանջները

— oo —

«Տէյլի Թէլէկրաֆ»ի թղթակիցը կը գրէ թէ կարեւոր փոփոխութիւններ կատարուած են Գերմանիոյ գաղթային պահանջներուն մէջ։ 1936 յունիսին երբ այս պայքարը բացուեցաւ, նպատակն էր եւ առնել Գերմանիոյ նախապատերազմեան գաղթավայրերը, որոնք «իրմէ գողցուած էին»։ Այժմ նոր պահանջ մը կը դրուի։ Գաղթային ընկերակցութեան բոլոր մասնաճիւղերուն հրահանգուած է կարճ կապել հին գաղթավայրերու վերադարձի մասին եղած քարոզութիւնը եւ անոր տեղ ներկայացնել աւելի բովանդակալից պահանջ մը գաղթավայրերու, հաւասար՝ միւս մեծ պետութեանց ունեցածին։ Պէտք է բացատրել թէ Գերմանիոյ գաղթային պահանջը մաս կը կազմէ անոր որոշման՝ բոլորովին անկախ մնալու օտար հրապարակներէն։ Այս առթիւ կը պատճառաբանուի թէ Գերմանիա իր նախկին գաղթավայրերուն տէր եղած էր կարճ ատեն մը միայն, այնպէս որ ժամանակ չունեցաւ զարգացնելու զանոնք։ Աւելի զատ, պատերազմէն իվեր այդ գաղթավայրերը կը գտնուին ուրիշ ձեռքերու մէջ։ Եւ այդ երկիրները գաղթային ստացուածքներ ունին որոնք զարգացած են եւ արժէքաւոր նախանիւթեր եւ պաշար կ'արտադրեն։ Նկատի առնելով իր ընդարձակութիւնը եւ բնակչութիւնը, Գերմանիա իրաւունք ունի միւս պետութեանց հաւասար հողեր ստանալու, բռնի կամ արդար համաձայնութեամբ։

Այս միեւնոյն պատճառաբանութեամբ յառաջ կը տարուի Փաշական քարոզութիւնը Թունուզի եւ ուրիշ հողերու մասին։ Եւ երկու երկիրները փոխադարձաբար ուժ կուտան իրենց պահանջներուն։

Լոնտոն հասած լուրերու համաձայն, Ֆրանսայի արտաքին նախարարը փորձած է բանակցիլ Ֆրանքօ-իտալական համաձայնութեան մը համար, հողային պահանջները դուրս ձգելու պայմանով, բայց չէ յաջողած։

ՅՈՒՑԻ ՄԸ ԱՌԹԻՒ

Ռամկավար թերթերը հետեւեալ պաշտօնական յայտարարութիւնը հրատարակած են.—

Ռամկ. Ազատ. Կուսակցութեան պատասխանատու վերին մարմինը կը հաղորդէ մեզ թէ Պէյրութի «Ժողովուրդի Ձայն» թերթին 1939 յունուար 1ի թիւին լոյս տեսած այն լուրը, որ իբր թէ այս կուսակցութեան եւ Հ. Յ. Դաշնակցութեան Բիւրոյին միջեւ գաղտնի համաձայնագիր մը ստորագրուած է ընդդէմ Խորհ. Միութեան եւ Խ. Հայաստանի ու ի նըպաստ հիթլերական ծրագիրներու, ուրիշ բան չէ բայց եթէ անհեթեթ եւ նպատակաւոր յերիւրանք մը, որուած ըլլալով որ Ռամկ. Ազատական Կուսակցութեան տարիներէ ի վեր հետեւած ազգային ուղղութիւնը ո եւ է փոփոխութիւն կրած չէ եւ կուսակցութիւնը կը մնայ հետեւաբար միշտ լոյալ հանդէպ Խ. Հայաստանի, որուն ապահովութիւնն ու զարգացումը անվրէպ կը շարունակէ գտնել, Խ. Միութեան իր անդամակցութեանը մէջ։

ԻՏԱԼԱՑԻ ՄԱՐՏԻԿՆԵՐՈՒ ԴԵՐԸ ՍՊԱՆԻՈՅ ՄԷՋ

Սպանիոյ մէջ գործող իտալական լէգէոնականներու հրամանատար Զօր. Կամպարա տեղեկագիր մը ղրկած է Գ. Մուսոլինիին։ Ըստ այս տեղեկագրին՝ իտալական զօրագունդն է որ յաղթանակը շահած է Գաթալոնիայի մէջ, դեկտեմբեր 29 — յունուար 27 կռիւներու ընթացքին։

Զօր. Ֆրանքոյի բռնած գերիներու ամբողջ թիւն է 40,000, որոնցմէ 16.500ը իտալական զօրագունդը բռնած է։

Նոյնպէս ան գրաւած է հինգ հրետանի։ Իր հրետանիներէն արձակած է 400,000 ռումբ։ Կռիւներու ընթացքին կատարած է 160 մղոնի առաջխաղացք, պարտութեան մատնելով 108 գունդեր։ Ազատագրած է 151 գիւղեր ու գիւղաքաղաքներ։

Իտալական զօրագունդի կորուստները եղած են՝ սպաննեալ 70 սպայ, որոնցմէ 39ը իտալացի, վիրաւորեալ՝ 350 սպայ, որոնցմէ 200ը իտալացի։ Սպաննուած են նաեւ 620 զինուոր եւ 4000 զինուոր ալ վիրաւորուած, որոնց կէսը Իտալացիներ։

ՀԱՅԸ ԵՒ ՀՐԵԱՆ

Պուլկարական պատմութիւն մը կ'ըսէ.—

Մահուան դատապարտուեցան Հայ մը եւ Հրեայ մը։ Մահապատիժը ձմեռը պիտի գործադրուէր։ Երբ օրը եկաւ, կախաղան բարձրացնելէ առաջ, Հայուն հարցուցին թէ ի՞նչ կ'ուզէ ուտել։

— «Իչկէմպէ չօրպասը», պատասխանեց։

— Իսկ ո՞ւր կ'ուզես թաղուիլ։

— Ուր որ կ'ուզէք։

Կերաւ ապուրը եւ հանգիստ կերպով կախուեցաւ։

Կարգը եկաւ Հրեային. անոր ալ հարցուցին թէ ի՞նչ կ'ուզէ։

— Ելակ տուէք ինծի։

— Բայց հիմա ելակ չկայ։

— Կը սպասենք։

— Իսկ ո՞ւր կ'ուզէք թաղուիլ։

— Տրոցկիի կողքին։

— Բայց Տրոցկի ողջ է։

— Ոչինչ, կը սպասենք։

Ի՞ՆՉ ԱՐԺԷՔ ԿԸ ՆԵՐԿԱՅԱՑՆԷ ՌՈՒՍԱԿԱՆ ԲԱՆԱԿԸ

— oo —

La Revue de Parisի մէջ, զինուորական հարցերու մասնագէտ մը կ'աշխատի ներկայացնել ռուսական բանակին արժէքը։ Հետաքրքրական հարց մը, որ կը շահագրգռէ մասնաւորապէս Ֆրանսան, կապուած ըլլալով Ռուսիոյ՝ 2 Մայիս 1935ի դաշնագրով, մանաւանդ այն դէպքերէն վերջ, որոնք Գերմանիոյ տուին գերիշխան դիրք մը Կեդր. Եւրոպայի մէջ ու վերարծարծեցին Ուկրայնիայի հարցը, որ հրապարակ պիտի դրուի ուշ կամ կանուխ։

Խորհ. Ռուսիա, կը գրէ յօդուածագիրը, վերջին չորս տարիներու ընթացքին հսկայական ճիգեր ըրաւ՝ զօրացնելու համար իր բանակը քանակով եւ որակով։ 1934—1938, զինուորական վարկերը հինգէն բարձրացած են մինչեւ քսան միլիար ռուբլիի։ Բանակին թիւը, որ 560.000 էր, բարձրացաւ 1.300.000ի։ Ռուսական բանակը կարելի է կոչել դասակարգային բանակ որ տեսակ մը զօրծիք է պրոլետարական յեղափոխութեան։ Ռուս զինուորը չարքաշ է, պնդակազմ, սակաւապէտ, դիմացկուն, յանուութեան տոկացող, կրաւորական, համակերպող, անտրտունջ, համբերատար, բայց եւ ձեռներէցութենէ զուրկ։

Ցամաքային բանակը 1937էն ի վեր կը բաղկանայ 22 զօրաբանակներէ, այսինքն 77 զօրաբաժիններէ, 51ը գործօն, 26ը տեղական, եւ 7 հեծելազօրայ զօրաբանակներէ, այսինքն 32 զօրաբաժիններէ, 29ը գործօն։

Արդիականացնելով բանակը՝ վերջերս դայն օժտեցին մեքենական ուժերով, այնպէս որ այժմ ռուսական բանակը ունի երեք զօրաբանակ մոթոռիզէ, երկու կիսաբաժին մէքանի-զէ եւ երկու մոթոռիզէ, քանիերք ինքնավար կիսաբաժին մեքենայացուած միաւորներով եւ հրասայլերով, հրասայլի ինքնավար տասնեակ գումարտակներով։ Բոլոր հրասայլերուն թիւն է 5,000։ Օդային բանակին գալով, 1933ին գոյութիւն ունէր 20 կիսաբաժին, 1937ին՝ 50, աւելի քան 4,000 օդանաւով։ Աւելի զատ օդային փոխադրութեան սպառազինութիւն եւ անկարգելներու կազմակերպութիւն մը, որու նպատակն է յարձակիլ երկիր իջնելով թշնամի բանակին թիկունքէն։ Այս գործողութիւնը կը կատարուի հետեւեալ ձեւով,— հսկայ օդանաւեր թշնամի բանակին կռնակը անցնելով վար կ'իջեցնեն անկարգելաւորներու բանակ մը, որ գէրք կը գրաւէ։

Ղեկավարութեան տեսակէտով տկար է ռուսական բանակը։ Անցապարանչով, վերջերս երիտասարդ սպաներէն պատեցին արժէքաւորները եւ լեցուցին հրամանատարական կազմին «փոսերը»։ Եւ սակայն այդ սպաները չունին ընդհանուր զարգացում, զինուորական փորձառութիւն եւ ռազմագիտական հմտութիւն։ Արդ, ի՞նչ արժէք կը ներկայացնէ բանակ մը, որ ոչ միայն զրկուեցաւ պատկառելի վարիչներէ, այլ եւ ամբաստանուեցաւ թէ կը գտնուի «հայրենիքի դաւաճան» զօրավարներու ներչնչման տակ։ Եւ գնդակահարուեցան բանակի խօթը հըրամանատարներ, մէկը մարաջախտ, որ կը համարուէր զինուորական տաղանդ մը։

Այս պայմաններուն մէջ, պէտք է եզրակացնել թէ ռուսական արդի բանակը թուապէս մեծ է, լաւ սպառազինուած, բայց գէշ ղեկավարուած։

Ռուսական բանակը, գործելու համար արեւմտեան սահմանին վրայ, կը բախի կարգ մը դժուարութիւններու, — նախ պիտի նեղուի փոխադրական միջոցներու պակասէն եւ յետոյ գետինէն, որ անյարմար է իր մեքենաչարժ միաւորներու յառաջխաղացութեան։ Ռուս սպայակոյտը նկատի չէ առած այս իրողութիւնները, այնպէս որ բանակը մեքենականացնելու իր հսկայ ծրագիրը չի համապատասխաներ արեւմտեան սահմաններու կացութեան։

Պատերազմի մը պարագային, Ռուսիա, յարձակելու համար Գերմանիոյ վրայ, ստիպուած է իր բանակը փոխադրել Լեհաստանի մէջէն։ Արեւելեան Փրուսիա մտնելու համար, եթէ Ռուսիա ուզէ եւ արտօնուի իջնել Պալթեան երկիրներն ի վար, ստիպուած է դարձեալ անցնիլ Լեհաստանէն։ Բայց դժուար է ենթադրել թէ Լեհաստան պիտի յօժարի որ ռուսական բանակը անցնի իր մէջէն։ Այդ պարագային, երբ ռուսական բանակը փորձէ մտնել Լեհաստանի մէջ, իր դէմ պիտի գտնէ ոչ միայն լեհական բանակը, այլեւ ռումանական բանակը, ինչ որ նպաստաւոր կացութիւն մը պիտի ստեղծէ Գերմանիոյ համար։

Այս ամէնէն կը հետեւի, որ գերմանեւֆրանսական պատերազմի մը պարագային, ռուսական բանակը չի կրնար դեր մը խաղալ Գերմանիոյ արեւելեան սահմաններուն վրայ, ոչ ուղղակի, ոչ ալ անուղղակի։ Պարզ է, ուրեմն, որ 2 Մայիս 1935ի ռուսեւֆրանսական փոխադարձ օգնութեան դաշնագիրը չի կրնար փոխադարձ օգուտ մը ունենալ, քանի որ Ֆրանսա կրնայ օգտակար դառնալ Ռուսիոյ, բայց Ռուսիա չի կրնար օգտակար դառնալ Ֆրանսայի, երբ Գերմանիա պատերազմ յայտարարէ մէկուն կամ միւսին դէմ։ Այս տեսակէտով, ռուսեւֆրանսական դաշնագիրը զինուորական մեծ սխալ մըն է, որ կրնայ մեծ վտանգներ բերել Ֆրանսայի գլխուն։ Ահա թէ ինչո՛ւ, կ'եզրակացնէ յօդուածագիրը, ատեն է չեղեալ համարելու 2 Մայիս 1935ի դաշնագիրը, որ կնքուած է հինգ տարուան համար, եւ ի զօրու պիտի մնայ երկրորդ հնգամեակ մը եւս՝ եթէ չեղեալ համարելու նպատակով գրաւոր յայտարարութիւն մը չըլլայ մէկ տարի առաջ, ուրեմն նախքան 2 Մայիս 1939։

ՃԱՓՈՆԻ խորհրդարանին առջեւ խօսելով Խ. Միութեան տուած աջակցութեան մասին, արտաքին նախարար Արիթա ըսաւ, թէ այս աջակցութիւնը կրնայ պատճառ դառնալ, որ չինեւճափոնական բախումը վերածուի համեւրոպական պատերազմի։

Արտաքին նախարարը ըսաւ նաեւ, որ Ճափոն պիտի չփոխէ իր հիմնական քաղաքականութիւնը Չինաստանի մէջ, հակառակ եւրոպական ու ամերիկեան դժգոհութեանց։

Վարչապետ Հիրանիւմա, հարցման մը ի պատասխան, ըսաւ թէ սակային կանխահաս է ըսել, թէ առանց եկա՞ծ է հակաքոմինթեռնի ուխտը ընդլայնելու եւ վերածելու պաշտպանողական ու յարձակողական զինակցութեան մը՝ ընդդէմ Խ. Միութեան։

ամբերին եւ 1939ին: Ձերբակալուած ամեն մարդը յայտարարեց ոստիկաններուն.

— «Մեզ բռնեցիք, բայց պայքարը պիտի շարունակուի» :

Լիվըփուլի մէջ ալ ձերբակալուեցան երկու կասկածելիներ որոնց վրայ գտնուեցան ելեկտրական թելեր եւ շատ կարեւոր թուղթեր :

*** Կիրակի օր չորս հրդեհներ ծագեցան Լոնտոն, Քովընթրի վաճառատուններուն մէջ, մէկ ժամուան ընթացքին: Կարելի եղաւ անմիջապէս մարել հրդեհը: Ոստիկանութիւնը հրդեհի վայրին մէջ գտաւ գարշագոյն փոշի մը որ օդին մէջ դրուելով անմիջապէս կը բռնկի :

Շաբաթէն կիրակի լուսնալու գիշերը ռումբ մը պայթեցաւ Լիվըփուլ, Ուոլթընի բանտին դէմ, առանց վնաս հասցնելու: Բազմաթիւ ոստիկաններ անմիջապէս պաշարեցին բանտին շրջակաները եւ իրլանտական թաղերը, բայց չկրցան հետք մը գտնել:

*** Վերջին լուրերու համաձայն, տասը հազար յայտնի եւ գաղտնի ոստիկներ շարժման մէջ դրուած են, հանրային շէնքերը պաշտպանելու համար: Մասնաւորապէս կը պաշտպանուին կազի եւ ելեկտրականութեան գործարանները, ստորերկրեայ երկաթուղիները, կայարանները եւ վերջապէս Լոնտոնի բոլոր կենսական կէտերը :

Օտարականներու խնդիրը Ֆրանսայի մէջ

— ∞ —

Ոստիկաններու ընկերակցութեան առջեւ ճառ մը խօսելով, ներքին նախարարը անոնց ուշադրութիւնը հրաւիրեց օտարականներու հարցին վրայ: Նախարարը շեշտեց թէ Ֆրանսա միշտ ալ կը մնայ «պատմական ապաստանը տարագիրներու, մարդկային բոլոր ու ր դժբախտութիւնը միշտ պաշտպանութիւն կը գտնէ» : Այս ստանդութիւնները անվթար պահելով հանդերձ, կառավարութիւնը հարկադրուած է փոխադարձաբար պահանջելու «բացարձակապէս ուղղամիտ ընթացք հանրապետութեան եւ անոր հաստատութեանց հանդէպ»:

— «Անոնք որ կը հիւրընկալուին Ֆրանսայի մէջ, պէտք է մանաւանդ մեր հողին վրայ չփոխադրեն իրենց գաղափարական վէճերը: Բացարձակապէս արգիլուած է մասնակցիլ այն քաղաքական կամ ընկերային շարժումներուն որոնք կրնան ազդել մեր ազգային կեանքին վրայ: Օտարականներու այս խնդիրը մասնաւորապէս փափուկ եւ դժուարին պարագայ մը կը կազմէ ձեզի համար, քանի որ ձեր հսկողութեան տակ ունիք, Սէնի նահանգին մէջ, մօտաւորապէս 300.000 օտարականներ»:

Նախարարը եզրակացնելով, յիշեցուց թէ Ֆրանսան պէտք է միշտ մնայ զօրաւոր եւ միացեալ :

ՖԱՇԱԿԱՆ ՄԵԾ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻՆ ԳՈՒՄԱՐՈՒՄԸ

— ∞ —

Սպանիա պիտի չպարպուի մինչեւ որ...

∞

Շաբաթ օր տեղի ունեցաւ Ֆաշական Մեծ Խորհուրդին գումարումը, նախագահութեամբ Մուսոլինիի, որ ճառ չխօսեցաւ, հակառակ արտաքին աշխարհի ակնկալութեան: Այս պարագան ալ կը հաստատէ թէ Իտալիոյ Առաջնորդը լուռ պիտի մնայ, մինչեւ որ Զօր. Ֆրանքօ վերջնապէս նուաճէ ամբողջ Սպանիան:

Թէեւ երկար ատենէ ի վեր կը սպասուէր այս ժողովին, բայց նիստին մասնաւոր կարեւորութիւն կ'ընծայէին անոր գումարման: Իրազեկներ կը հաւատան թէ առաջին նիստը ամբողջովին նուիրուած էր արտաքին քաղաքականութեան եւ մասնաւորապէս սպանիական հարցին: Այս առթիւ Մուսոլինի կարդաց ընդարձակ զեկուցում մը, որուն մանրամասնութիւնները գաղտնի կը պահուին :

Ժողովին լրացման առթիւ հրատարակուած պաշտօնական զեկոյցը կ'ըսէ.

— «Առաջնորդը զեկուցում մը տուաւ միջազգային ընդհանուր կացութեան մասին: Մեծ Խորհուրդը խանդավառօրէն ծափահարեց զեկուցումը եւ անոր եզրակացութիւնները: Առաջնորդին վերջը արտաքին նախարարը պարզեց արտաքին քաղաքականութեան զանազան երեւոյթները, որոնց մասին իր կարծիքները յայտնեց Առաջնորդը: Մեծ խորհուրդը ծափերով վաւերացուց հետեւեալ երկու օրակարգերը.—

«Ֆաշականութեան Գերագոյն Խորհուրդը իր խորին գոհունակութիւնը կը յայտնէ Ֆիւհրէրին (Առաջնորդ, Հիթլէր) կողմէ արտասանուած ճառին համար, որուն մէջ ան վերստին հաստատեց քաղաքական, գաղափարական եւ զինուորական համերաշխութիւնը որ կը միացնէ Ֆաշական եւ ազգային-ընկերվարական երկու յեղափոխութիւնները, ինչպէս եւ երկու ժողովուրդներուն ապագան :

«Ֆաշականութեան Մեծ Խորհուրդը գումարուելով այն օրը երբ Կերոնայի գրաւումով ամբողջ Քաթալոնիան ազատագրուած է բոլշեւիկեան բարբարոս հարստահարութենէն, իր ջերմ ողջոյնը կը հաղորդէ սպանիացի եւ լեգէոնական հերոս ռազմիկներուն, եւ կը յայտարարէ բոլորին թէ Ֆաշականութեան կամաւոր ուժերը պիտի չքաշուին պայքարէն, մինչեւ որ ան վերջանայ այնպէս ինչպէս պէտք է վերջանայ,— Ֆրանքոյի յաղթանակով»:

Իտալիա եւ Գերմանիա միշտ համերաշխ

— ∞ —

Իտալական թերթերը այժմ առանց վերապահութեան կը յայտարարեն թէ իտալացի կամաւորները Սպանիայէն պիտի քաշուին միայն այն ատեն երբ Զօր. Ֆրանքօ վերջնապէս ապահովէ ոչ միայն զինուորական, այլեւ քաղաքական յաղթանակը: Վ. Կայտա, Մուսոլինիի թարգմանը, կը գրէ թէ Քաթալոնիոյ անկումէն վերջը. «կը մնայ կեդրոնական Սպանիոյ ազատումը, որ կրնայ վերջանալ միայն քանի մը շաբաթէն: Բայց, զինուորական յաղթանակին վրայ պէտք է աւելնայ քաղաքականը: Այս պատճառով ալ, իտալացի լեգէոնականները սպանիական հողէն պիտի հեռանան միայն այն ատեն երբ ան կատարելապէս մաքրուած ըլլայ կարմիր ռազմիկներէն եւ անոնց մաչեցնող փորձերէն »:

*** Իտալական եւ գերմանական թերթերը կը շարունակեն նոյն ուժգնութեամբ արծարծել երկու երկիրներուն պահանջները, առանց ճշգօրէն սահմանելու զանոնք: Հռոմի արտաքին քաղաքականութեան օրկանը, «Ճէյոռնալէ տ'Իթալիա», իր շաբաթական տեսութեան մէջ կը յիշեցնէ Իտալիոյ պահանջները Ֆրանսայէն եւ Գերմանիոյ գաղթային պահանջները: Եւ կը շեշտէ.

« Այս երկու խնդիրները սերտօրէն կապուած են իրարու

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Սէն Ժէռոմի (Մարսէյլ) «Հայաստան» Ենթակոմիտէն իր խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնէ այրի տիկին Ե. Հայրապետեանի եւ եղբօրը՝ ընկեր Ա. Հայրապետեանի եւ պարագաներուն, ընկեր ԲԱՐՍԵՂ ՀԱՅՐԱՊԵՏԵԱՆԻ մահուան առթիւ :

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

ՎԻԷՆՆԱ, Թղթակից. - Շատոնց պատասխանուած է նամակին: Մոռցեր էք նոր բաժանորդին հասցէն:

ՄԱՐՍԷՅԼԷՆ մեզի կը հաղորդեն թէ Տօքթ. Լ. Համբարձումեան վերադարձած ըլլալով, կը գտնուի Canebièreի վրայ, 107 թիւ ատամնաբուժարանը .

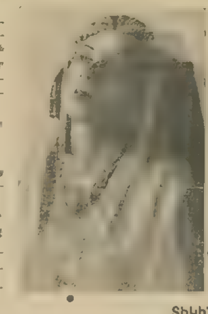

ՏԻԿԻՆ ՍԷՏԷՖԵԱՆ ՎԱՐԴԻԹԵՐԻ ԴԵՐԻՆ ՄԷՋ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՈՒ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ...

հետ եւ Եւրոպան պէտք է պատրաստուի լուծելու զանոնք: Մնացեալը երկրորդական է եւ կարելի է դիմագրաւել յարաբերական դիւրութեամբ. բայց անհրաժեշտ է ժամանակ չկորսնցնել կեղծուպատիր եւ աւելորդ վիճաբանութիւններով: Պէտք է որ ժողովրդապետական կոչուած երկիրները վարժուին գաղթավայրեր փոխանցելու եւ իրաւունքներ ճանչնալու գաղափարին: Ցորչափ այդպէս չըլլար, աւելորդ է յարաբերութեանց մեղմացում փնտռել եւ խաղաղասիրութեան հրաւիրել կարգ մը ժողովուրդներ որոնք ի պատիւ ուրիշներու խաղաղութեան պէտք է խեղդեն իրենց զարգացման եւ խաղաղ ծաւալման կենսական պահանջները: Ժողովուրդներու բնական տենչերուն դէմ ուրիշ ընելիք չկայ եթէ ոչ դիւրացնել անոնց զարգացումը. այլապէս զինեալ գործողութիւնը օրինաւոր կը դառնայ: Անմիջական ապագան պիտի ցուցնէ թէ ինչպէս կ'ուզեն լուծել իտալական եւ գերմանական հարցերը»:

Կիսապաշտօնական օրկանը կը հարցնէ.

— Ինչո՞ւ եւ յանուն ո՞ր իրաւունքին ժողովրդավար պետութիւնները պիտի մերժէին «վերադարձնել գաղթավայրեր՝ Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ »:

ՏԱՆԱՋԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՆԳԼԻՈՅ օդանաւային նախարարութիւնը աւելցուց օդանաւերու ապսպրանքը Ամերիկայի մէջ, 400էն բարձրացնելով 650ի Առաջին ապսպրանքին համար տրամադրուած էր 28 միլիոն տոլար: Ֆրանսական կառավարութիւնն ալ պիտի աւելցնէ իր ապսպրանքը,— 700էն մինչեւ 1000 ռազմական օդանաւ: Նախապէս ապսպրուած էր միայն 200 հատ: Գերմանական եւ իտալական թերթերը կը շարունակեն մեղադրել նախագահ Ռուզվէլթի կառավարութիւնը, այս ապսպրանքներուն առթիւ:

ԳԱՇԱՐՄԱՆ ՎԻՃԱԿ հրատարակուեցաւ Հունգարիոյ մէջ, իբրեւ հետեւանք հակահրէական շարժման: Ուրբաթ գիշեր, երբ հազարաւոր հաւատացեալներ դուրս կ'ելլէին Փէշթայի գլխաւոր սինակոկէն, Հիթլէրականներ երկու ռումբեր պայթեցուցին, ծանրապէս վիրաւորելով 10 – 15 հոգի: Գաշարման վիճակի օրէնքով խստօրէն պիտի պատժուին անոնք որ կը փորձեն ոճրագործութիւններ կատարել հրազէնով, պայթուցիկներով, դժոխային մեքենաներով, ռումբերով, բռնութիւններ բանեցնել կամ խանգարել բարեկարգութիւնը: Հիթլէրական թերթ մըն ալ դադարման դատապարտուեցաւ.

ՄԻՆՉԵՒ ՓԵՏՐՈՒԱՐ 15 երկարաձգուած է թուշակներու յայտարարութեան պայմանաժամը, որ սովորաբար կը վերջանար փետրուար 1ին (տուրքերու համար):

ՑԱՆԿԱՐԾԱՄԱՀ ԵՂԱՒ Սըր Հէնրի Տէթէրտինկ, քարիւղի թագաւորը (Ռոյըլ Տըչ), որ աշխարհ կը սարսէր իր զարմանազան խաղերով: 73 տարեկան էր եւ ամուսնացած՝ երեք անգամ (երկրորդ անգամին՝ Զօր. Բագրատունիի կնոջ հետ, որմէ ունեցաւ երկու զաւակներ): Թունդ հակաբոլշեւիկ ըլլալով, բուռն յարձակումներու կ'ենթարկուէր խորհրդային մամուլին կողմէ: Իր գլխաւոր մրցակիցն էր Պ. Գ. Կիւլպէնկեան: Քառասուն երկու տարի առաջ պարզ քարտուղար էր իր վարած ընկերութեան մէջ. յետոյ դարձաւ ընդհ. տնօրէն եւ վերջապէս տէր եւ տիրական, իր հրամանին տակ ունենալով 40.000 պաշտօնեաներ: Առասպելական պայքարներ մղած է Սթանտարտ Օյլի դէմ, անոր հաւասար իրաւունքներ ձեռք բերելով նոյնիսկ Մ. Նահանգներուն մէջ:

ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ հրէական եւ արաբական պատուիրակութեանց խորհրդաժողովը բացուեցաւ երէկ, երկուշաբթի, Լոնտոնի մէջ: Առաջին օրէն իսկ դժուարութիւններ ծագեցան: Երկու կողմերը կը մերժեն նստիլ միեւնոյն կլոր սեղանին շուրջը:

ԻՐԱՆԻ գահաժառանգին եւ Եգիպտոսի թագաւորին քրոջը ամուսնութեան առթիւ, որ տեղի պիտի ունենայ յառաջիկայ մարտին, աննախընթաց պատրաստութիւններ տեսնուած են: Հարիւր տասը միլիոն ֆրանքի գոհարեղէն պիտի ստանայ այս առթիւ: Միայն ադամանդէ մանեակ մը կ'արժէ 2.700.000 ֆրանք: Կ'ըսուի թէ այս ամուսնութեան առթիւ հաւանական է որ մշակութային սերտ միութիւն մը հաստատուի Եգիպտոսի, Իրանի, Սուրիոյ եւ Արաբիոյ միջեւ, առանց զինուորական դաշինքի :

ՅՈՒԿՈՍԼԱՎԻՈՅ դահլիճը հրաժարեցաւ, խրուաթական հարցին առթիւ: Նոր դահլիճը կազմեց Ցվէթքովիչ: Արտաքին նախարարն է Պերլինի դեսպանը :

ԱԴՐԻԱԿԱՆԷՆ ՍԵՒ ԾՈՎ ճամբայ մը բանալու ծրագիրը քննուած է Պելկրատի մէջ, Ռումանիոյ արտաքին նախարարին այցելութեան առթիւ: Ճամբան պիտի սկսի Թրիէստէն, Զագրէպ - Պելկրատ - Պուքրէշ – Քոնսթանցա գծով: Այս ծրագիրը բոլորովին նորութիւն մըն է եւ շատ գործնական կը համարուի, քանի որ ներկայ ճամբան անտանելի է, նոյնիսկ Զագրէպի եւ Պելկրատի միջեւ: Կ'ըսուի թէ այս ծրագիրը թելադրուած է Իտալիոյ արտաքին նախարարին կողմէ :

Le Gerant : H. STEPHAN
Imprimerie A-DER (AGOPIAN) 17, Rue Dameame — PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Dameume, PARIS (13e) (ԽՐԹԻՒՆԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

Téléphone : GOBelins 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ. ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ. ԳՐԱԿԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 8 ՓԵՏՐՈՒԱՐ
MERCREDI 8 Février 1939

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 3959

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԵՐԿՈՒ ՃԱԿԱՏՆԵՐ ԴԷՄ ԴԻՄԱՑ

Սփոփանքի ճիչ մը արձակեց Փարիզի մամուլը, երբ հեռագիրը կը հաղորդէր Անգլիոյ վարչապետին յայտարարութիւնը՝ Մեծն Բրիտանիոյ եւ Ֆրանսայի զինուորական գործակցութեան մասին:

Արդարեւ, առաջին անգամ է որ այսքան բացորոշ եւ վճռական յայտարարութիւն մը կը լսուի Մեծն Բրիտանիոյ խորհրդարանին մէջ, սպանիական պատերազմէն ի վեր:

Ինչպէս բացատրած ենք լուրերու բաժնին մէջ, Պ. Չէյմպըլէն, աւանդապաշտ եւ զգոյշ քաղաքագէտ, միշտ կը խուսափէր փաստական յանձնառութիւններէ, ամէն անգամ որ հարցումներ կ'ուղղուէին երկու երկիրներուն զինուորական գործակցութեան մասին:

Ինք եւ իր նախարարները պարբերաբար հաւաստիքներ կ'ընծայէին, բայց խօսքը կարճ կը կապէին, երբ հարցնողները կը փորձէին իմանալ թէ իսկապէս դաշնագիր մը կնքուա՞ծ է, զինուորական գործակցութեան համար:

Բնականաբար, այս պարագան ոչ հարցապնդողները կը գոհացնէր, ոչ ալ բարեկամ Ֆրանսան:

Եւ ահաւասիկ պատասխան մը, որ կը փարատէ Ֆրանսայի մտավախութիւնները, միեւնոյն ատեն մատծել տալով Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ:

Օրուան հեռագիրները կ'ըսեն թէ Պ. Չէյմպըլէնի յայտարարութիւնը խոր տպաւորութիւն գործած է Հռոմի եւ Պերլինի մէջ: Անոնք ձայն չեն հաներ տակաւին. բայց ստոյգ է որ Անգլիոյ վարչապետին պայմանաւոր ... պիտի ... դրութեանց վրայ:

Կը թուի թէ Պ. Չէյմպըլէն նոր ռազմախաղ մը կը փորձէ, կանխելու համար նոր փորձանք մը, որ կրնայ ծագիլ մէկ օրէն միւսը, եթէ Իտալացիները ուղեն իբրեւ տէր տիրական գործել Սպանիոյ մէջ, Զօր. Ֆրանքոյի յաղթանակէն վերջն ալ:

Երէկ հաղորդած էինք Փաշական Գերագոյն Խորհուրդին բանաձեւը, որ կ'ազդարարէր թէ իտալացի կամաւորները պիտի չքաշուին, մինչեւ Զօր. Ֆրանքոյի վերջնական յաղթանակը:

Հռոմի թերթերը անմիջապէս օգտուեցան այս նոր առիթէն, աւելի յառաջ երթալու համար,— ազդարարելով թէ Իտալիա պիտի չգոհանայ զինուորական յաղթանակով, այլեւ պիտի ապահովէ քաղաքական յաղթանակը:

Բացատրութեան չի կարօտիր այս սպառնալիքը: Մանաւանդ որ, միեւնոյն ատեն իրապէսներ կը հաղորդէին թէ Մուսոլինի իր գաղտնի զեկուցումին մէջ բացատրած է թէ Փրանքօ-իտալական հարցը կը պահէ իր ամբողջ ծանրութիւնը, « որ իր սաստկացոյն սատիճանին պիտի հասնի Զօր. Ֆրանքոյի վերջնական յաղթանակէն ետքը»:

Արդ, Փրանքօ-իտալական յարաբերութիւնները սերտ կապ ունին սպանիական հարցին հետ: Ուրեմն, եթէ գործնական քաղաքականութեան վերածուի Հռոմի նոր տեսակէտը,— ոչ միայն զինուորական, այլեւ քաղաքական յաղթանակ --- դժուար է նախատեսել հետեւանքները:

Անգլիոյ վարչապետին ազդարարութիւնը պիտի կրնա՞յ սանձել Հռոմի տենչերը, Սպանիոյ մէջ եւ այլուր:

Իտալական թերթ մը հետեւեալ խօսքերը կը սահեցնէր, Չէյմպըլէնի յայտարարութենէն առաջ.

— « Փարիզ այսօր կը յիշեցնէ Լոնտոնի համերաշխութիւնը: Բայց Չէյմպըլէնի իմաստուն կառավարութիւնը պիտի ուզէ՞ իր իսկ ձեռքերով ոչնչացնել Իտալիոյ ստանձնած գործակցութեան համբերատար գործը, խռովքի մատնելով բրիտանական ազգը եւ կայսրութիւնը: Մենք ալ այս հարցումը կ'ուղղենք Անգլիոյ»:

Մնաց որ, Իտալիան մինակ չէ այս տաղնապին մէջ: Գերմանական թերթերն ալ միշտ կը յիշեցնեն երկու երկիրներուն համերաշխութիւնն ու զինակցութիւնը: Իսկ Հռոմի մէջ դիտել կուտան թէ Պ. Չէյմպըլէնի «հաւաստիքները երբեք չեն կրնար բաղդատուիլ Հիթլէրի յանձնառութեանց հետ՝ Մուսոլինիի հանդէպ»:

Մինչ այս մինչ այն, ֆրանսական կառավարութիւնը եւ խորհրդարանը լուրջ վերաքննութիւն մը կը կատարեն ազգ. պաշտպանութեան մասին: Այսպէս՝ այն գաղտնի ժողովները որ սոր ... ուած են Ծերակոյտին զինուորական, ծովային եւ օդանաւային յանձնաժողովներուն կողմէ, լսելու համար ազգ. պաշտպանութեան նախարարներուն զեկուցումները: Այս առթիւ պիտի քննուի ոչ միայն բուն Ֆրանսական ուժը, այլ եւ անգլիականը, եւ երկուքին միացեալ արժէքը՝ Հռոմ - Պերլին առանցքին հանդէպ:

Նոյն ... Մեծն Բրիտանիոյ մէջ, ուր կառավարութիւնը 500 ոսկիի նոր վարկ մը սահմանեց, ընդլայնելու եւ փութացնելու համար վերազինումը, բոլոր ճակատներուն վրայ:

Աւելորդ է խօսիլ իտալական եւ գերմանական զինարշաւին վրայ: Երկու պետութիւններն ալ շատոնց կը գործադրեն « զինուորեալ ազգ»ի ծրագիրը, օգտագործելով բոլոր գիտելիքները

Այսպէս երկու ճակատները կեցած են դէմ դիմաց: Այս անգամ աւելի պատրաստ քան անցեալ Սեպտեմբերին, երբ քանի՜ ... ժամ էր մնացած, պատերազմ հռչակելու համար:

... [illegible]

... ... [illegible]

... եղածը, ակռայ ցուցնելով, փոխադարձաբար:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՆԳԼԻԱ ՊԻՏԻ ՕԳՆԷ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԵԹԷ ՎՏԱՆԳՈՒԻՆ ԱՆՈՐ ԿԵՆՍԱԿԱՆ ՇԱՀԵՐԸ

— ∞ —

ՉԵՅՄՊՐԼԷՆԻ ՈՒՇԱԳՐԱՒ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Ճիշդ այն պահուն երբ Զօր. Ֆրանքոյի բանակները դէպի Ֆրանսական սահմանագլուխը կը քալեն աջակցութեամբ իտալացի եւ գերման կամաւորներու, Անգլիոյ վարչապետը հետեւեալ յայտարարութիւնն ըրաւ երեսփ. Ժողովին մէջ, երկուշաբթի օր, իբրեւ պատասխան հարցումի մը.

— «Պարտք կը զգամ բացորոշապէս յայտարարել թէ՝ Ֆրանսայի եւ մեր երկրին շահերու համերաշխութիւնը այնպէս է որ, ո եւ է սպառնալիք Ֆրանսայի կենսական շահերուն դէմ, ո՛ր կողմէն ալ գայ, յառաջ պիտի բերէ մեր երկրին անմիջական գործակցութիւնը »:

Հարցապնդող երեսփոխանը ուզած էր գիտնալ թէ Ֆրանսայի արտաքին նախարարին վերջին յայտարարութիւնը կը համապատասխանէ՞ բրիտանական կառավարութեան տեսակէտին: Պ. Չէյմպըլէն աւելցուց.

— « Բրիտանական կառավարութիւնը կատարելապէս համաձայն է Պ. Պոնէի յայտարարութեան, որուն համաձայն, պատերազմի պարագային, Մեծն Բրիտանիոյ բոլոր ուժերը պիտի գտնուին Ֆրանսայի տրամադրութեան տակ, ինչպէս Ֆրանսայի ուժերը՝ Մեծն Բրիտանիոյ տրամադրութեան տակ»:

Առաջին անգամ է որ Մեծն Բրիտանիոյ վարչապետը այսքան վճռական հաւաստիք մը կուտայ Ֆրանսայի: Անշուշտ Պ. Չէյմպըլէն իր յօժար կամքովը չէր որ ըրաւ այս յայտարարութիւնը, այլ իբրեւ հետեւանք Սպանիոյ դէպքերուն եւ ուրիշ իրողութեանց, որոնք միեւնոյն մտահոգութիւնները կը պատճառեն Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի:

Անցեալ դեկտեմբեր 12ին, երբ երեսփ. Ժողովին մէջ կը հարցնէին թէ որ եւ է դաշնագիր կամ յանձնառութիւն կա՞յ որ ստիպէ Անգլիան զինուորական օգնութիւն տրամադրելու Ֆրանսայի, եթէ Իտալիա պատերազմական գործողութիւններ կատարէ Ֆրանսայի դէմ, Չէյմպըլէն պատասխանեց.— «Այդպիսի յանձնառութիւններ չկան»: Այս յայտարարութիւնը յուսախաբութեան մատնեց Ֆրանսան, ուրախացնելով Իտալիան: Յաջորդ օրը, իբրեւ պատասխան նոր հարցումներու, վարչապետը հետեւեալ յայտարարութիւնն ըրաւ սատր թղթակիցներու առջեւ.

«Մեր յարաբերութիւնները Ֆրանսայի հետ այնքան սերտ են որ, կ'անցնին պարզ օրինական պարտաւորութեանց սահմանը, հիմնուած ըլլալով շահերու նոյնութեան վրայ»:

Մէկ շաբաթ վերջը, նորէն նոյն դրուած ըլլալով, Պ. Չէյմպըլէն յայտարարեց, տեսակ մը չկամութեամբ.

« Կը կարծեմ թէ Ֆրանսական կառավարութիւնը բոլորովին գոհացում ստացած է»:

Բայց Ֆրանսա գոհ չէր, մանաւանդ որ Սպանիոյ դէպքերը կը զարգանային ի վնաս իր շահերուն: Եւ ահաւասիկ աւելի վճռական յայտարարութիւն մը

Ի՞նչ բանի կ'ակնարկէ Անգլիոյ վարչապետ, «Ֆրանսայի կենսական շահերը» խօսքով:

Իրազեկներ կը կարծեն թէ այս խօսքը կապ ունի իտալական թերթերու նոր բանաձեւին հետ, որուն համաձայն իտալական զօրքը պիտի չքաշուի Սպանիայէն, մինչեւ որ զինուորականին հետ քաղաքական յաղթանակն ալ ապահովուի: Այդ պարագային, իտալացի կամաւորները կրնան Սպանիա մնալ ամիսներով եւ տարիներով, ինչ որ հաճելի չէ ոչ Ֆրանսայի, ոչ ալ Անգլիոյ համար: Դիւ. աւելին.— Իտալացիները քաղաքական գործունէութեան լծուելով Սպանիոյ մէջ, աւելի վտանգաւոր կրնան դառնալ Ֆրանսայի ապահովութեան համար, քան կամաւորներ պահելով:

Անգլիա եւ Ֆրանսա հաւաքարար խնդրած են Զօր. Ֆրանքոյէն որ Ֆրանսական սահմանագլուխէն հեռու պահէ իտալական զինուորները, որպէսզի ընդհարումներ չպատահին Ֆրանսացի զինուորներու հետ: Միեւնոյն ատեն երկու կառավարութիւնները միջնորդներ կը խորհին, պատերազմը դադրեցնելու համար: Զօր. Ֆրանքօ բացարձակ անձնատուութիւն կը պահանջէ, ապահոված համարելով իր վերջնական յաղթանակը: Կ'ըսուի նաեւ թէ պահանջած է որ Ֆրանսա իրեն վերադարձնէ հանրապետական զինուորներու անձնած թնդանօթներն ու հրասայլերը, ինչպէս եւ Ֆրանսայի մէջ վար դրուած օդանաւերն եւ մարտանաւերը:

270-300.000 Փ ԽՍՏԱԿԱՆՆԵՐ ԴԷՊԻ ՖՐԱՆՍԱ

— ∞ —

Աւելի քան 50,000 զինուորներ ընդունուած են արդէն

— ∞ —

Քաթալոնիոյ հանրապետական բանակին գլխաւոր զանգուածը հետզհետէ կ'անցնի սահմանը, տեղաւորուելով մասնաւոր բանակատեղիներու մէջ: Մինչեւ երկուշաբթի արդէն Ֆրանսա մտած էին 50.000 զինուորներ: Օրն ի բուն հազարաւոր զինուորներ կ'անցնին հարաւային Ֆրանսայի փողոցներէն, ուժասպառ եւ նկուն: Բոլորն ալ նախապէս զինաթափ կ'ըլլան: Քաղաքապահ

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՍԱԿԱՐԱՆ ԹԻՒ 2

— • —

Անցեալ օր կարգ մը հարցումներ ուղղած էի Դպրոցասէր Տիկնանց Միութեան, վարժարանին Պէյրութ փոխադրութեան, անվերջ հանգանակութեանց եւ առ հասարակ հաշիւներու մասին:

Գրած ատեն ալ, գիտէի որ միամտութիւն է անմիջական պատասխան ակնկալել:

Հոգ չէ. ես հարցերը դրած եղայ հրապարակաւ: Դպրոցասէրի վարիչներուն եւ անոնց բարեկամներուն կը մնայ կա՛մ լուսաբանել, եւ կամ ձգել որ տրտունջները աւելի զօրանան, ի վնաս իրենց իսկ վարկին ու գործին:

Խմբագրութեան հասած զանգատներ կը ստիպեն զիս շարք մը հարցումներ եւս բանաձեւել, այս անգամ տարբեր ուղղութեամբ,— դէպի ժամկոչներ թիւ 15:

Իրազեկներ կը պատմեն թէ հին ու նոր վէրքեր կուշկառ կապած՝ թունաւոր մթնոլորտ մը ստեղծեր են Փարիզի Հայոց թանկալին շուրջը:

Մթնոլորտ մը, որ կը նեղէ ոչ միայն գործի համար գացողները, «դրանցիները», այլ եւ ներսի մարդիկը:

Ազդեցութեան պայքա՞ր քարտուղարին եւ վարդապետին միջեւ: Կամ հոգաբարձութեան եւ քարտուղարին միջեւ:

Մրցակցութի՞ւն եկեղեցւոյ վարչութեան եւ թիւ 2 Օփիսին միջեւ, կարելի եղածին չափ շատ սակագին կորզելու համար, փոխան վկայագրի:

Եւ կամ ընդհարո՞ւմ անհատական եւ հաւաքական դիկտատուրաներու. (չէ՞ որ դիկտատուրաներու շրջան մը կը յոլորենք)

Ամէն պարագայի մէջ, համ ու հոտ չէ մնացած թանկալին մէջ:

Սխալ ըսի,— կը մնայ աւանդական համ ու հոտը,— Զինովնիկի շարժուձեւեր՝ եկող - գացողին առջեւ, համով - հոտով բառերով, որոնք յանախ կը փոխադարձուին, այցելուներուն կողմէ:

(Այդ բառերը ընդհանրապէս թրքախառն ըլլալով, անշուշտ չեն կրնար խուճկի հոտ ունենալ):

Ինչո՞ւ ծածկեմ. ես ինքս շատ բան չեմ գիտեր թանկալ - սակարանի ամենօրեայ անցուդարձի մասին.

Պարզապէս բարեմիտ մարդոց տրտունջներն է որ կ'արձանագրեմ, որ - պէսզի «Յառաջ»ը չստիպուի «բաց նամակներ» տպել շաբաթը անգամ մը:

Կ'ուզեմ հաւատալ թէ այդ բարեմիտ մարդիկը անկեղծօրէն շահագրգռուած են թանկալին բարեկարգութեամբ:

Ուրեմն, անոնց կ'իյնայ տնօրինել «պարտ ու պատշաճը», իրենց աջակից ունենալով համրային կարծիքը:

Տակաւին քանի՞ տարի պիտի շարունակուին փոփուքները քարտուղարի մը կամ Օփիսի մը կամայականութեանց, սեղանաւորական չարաշահութեանց, զանազան «Թայֆա»ներու մրցակցութեան եւ ուրիշ անախորժութեանց մասին:

Փարիզի եկեղեցին — կրօնական ընկերակցութիւն — ունի՞ ղեկավարութիւն: Ունի՞ պատասխանատուութեան գիտակցութիւն: Իր վարչութիւնը եւ հոգաբարձութիւնը չե՞ն ճշդած իւրաքանչիւրին իրաւասութեանց սահմանը:

Իրենք որ ուղեցոյց մը կազմած են հասարակութեան համար, ուղեցոյց մը, ուղեգիծ մը, մանաւանդ բարեկրթութեան եւ բարեկրթութեան տառարանեայ մըն ալ չունի՞ն իրենց մեծ ու փոքր պաշտօնեաներուն համար:

ՎԱՀԷ

ՆԱՀԱՏԱԿՆԵՐՈՒ ՈՐՇԱՏԱԿԱՐԱՆՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ

(Անթիլիաս)

Ե. Տ. Ե.	50
Մկրտիչ Մեղպուրեան (Գոնաի)	25
Մ. Ս. Շավիլ	25
Գումար	100
Փետր. 5ի գումարը	370
Ընդհ. գումար՝	470

ԳԱՂՏՆԻ ԶԵԿՈՒՑՈՒՄՆԵՐ ԱԶԳ. ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

— ∞ —

Ծերակոյտին զինուորական, օդանաւային եւ ծովային յանձնաժողովները գաղտնի նիստեր պիտի գումարեն երեք օր իրարու վրայ,— չորեքշաբթի, հինգշաբթի եւ ուրբաթ, լսելու համար մանրամասն զեկուցումներ՝ ազգ. պաշտպանութեան մասին: Մեծ պատերազմէն ի վեր առաջին անգամ է որ այսպիսի բան մը տեղի կ'ունենայ: Զեկուցումները պիտի տան համապատասխան նախարարները եւ մասնագէտներ, հետեւեալ նիւթերու մասին.—

1. Բանակին, նաւատորմին եւ օդատորմիղին ուժը: 2. Տեղեկագիրներ՝ պահեստի զէնքերու եւ ռազմամթերքի մասին: 3. Տեղեկագիր մը՝ Մեծն Բրիտանիոյ վերազինման մասին եւ երկու երկիրներուն միացեալ ուժը՝ բաղդատելով Հռոմ - Պերլին առանցքին հետ: 4. Ֆրանսացի զինուորական դիրքը Միւնիխի համաձայնութենէն եւ Զօր. Ֆրանքոյի յաղթանակէն վերջը:

Երկրին զինուորական վարիչները պիտի չխօսին, այլ իրենց փոխարէն պիտի արտայայտուին Պ. Տալատիէ՝ իբրեւ ազգային պաշտպանութեան նախարար, Քամփէնքի (ծովային) եւ Կի լա Շամպր (օդանաւային): Կառավարութիւնը կը կարծէ թէ ժամանակը եկած է այսպիսի քննութիւն մը կատարելու, քանի որ բացորոշ է թէ խորհրդարանը ուժ պիտի չտայ ո եւ է դահլիճի որ հողային զիջումներ կը կատարէ Իտալիոյ:

Այս գաղտնի նիստերուն պիտի նախագահէ Պ. Քայեօ, նախկին վարչապետ: Միեւնոյն ատեն ծերակոյտը պիտի քննէ արտաքին քաղաքականութիւնը: Այս առթիւ պիտի խօսի նաեւ Պ. Ալէքսանտր Մելան, միակ նախկին նախագահը, որ ողջ մնացած է:

*** Իտալական թերթերը կը շարունակեն խայթել Ֆրանսան, Սպանիոյ նոր դէպքերուն առթիւ: Թերթ մը, «Ռէսթօ տէլ Քարլինօ», կը գրէ այս առթիւ.— «Եթէ Եթովպիոյ պատերազմը իտալական յաղթանակ մըն էր 52 ազգերու վրայ, Սպանիոյ պատերազմը Փաշական Իտալիոյ մէկ յաղթանակն է Ֆրանսայի վրայ: Կորսուած պատերազմները սուղի կը նստին մանաւանդ անոր համար որ հին հաշիւներ կան կարգադրելիք, ինչպէս անոնք որ կը կոչենք Թունուզ, Քորսիքա, Նիս, Սավուա, Ճիպութի, Սուէզի ջրանցքն եւն.»: Որոշուեցաւ գրքի վերածել Ֆրանսայի դէմ ուղղուած բուռն յօդուածաշարք մը, «Մենք եւ Ֆրանսա»:

Ի՞ՆՉ Կ'ԱՆՑՆԻ ԿԸ ԴԱՌՆԱՑ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՄԷՋ

ԼԵԶՈՒԱԿԱՆ ՇԷՆՔՆ Է ՈՐ ԿԸ ՓԼԻ...

(Բ. եւ վերջին մաս)

Անտարակոյս Հիւսէյին Ճահիտի ներփոխանութիւնը աւելի լայն իմաստ մը կը պարունակէ եւ կապ ունի Իսմէթի վարած նոր քաղաքականութեան հետ, որով կը փորձէ սիրաշահիլ ընդդիմադիրները: Այս կէտին պիտի անդրադառնամ առանձնապէս. այս անգամ քննեմ միայն կրթական նախարարին հրաժարեցման հետ կապ ունեցող մասը:

×

1932 Հոկտ. 2 : Տոլմա Պաղչէի լեզուական համաժողովը նիստ ունի : Ներկայ են բոլոր նախարարները եւ Թուրք մտաւորականութեան ընտրանին: Աթաթիւրքն ալ որ դեռ «Գազի» էր այն ատեն, օթեակին մէջ բազմած է եւ ուշադիր կը հետեւի վիճաբանութեանց:

Շատ մը ճառախօսներէ յետոյ, խօսք կը բարձրանայ Հիւսէյին Ճահիտ եւ հիանալի ճառով մը պաղ ջուր կը թափէ գէմալական թութակներուն վրայ, որոնք կը ճղնէին հաստատել թէ Թուրքերէնը մայրն է եւ թէ բոլոր միւս լեզուները անկէ սերած են: Միաժամանակ կը հեգնէր Կազին եւ հետեւորդները, որ կը փորձեն արուեստական լեզու շինել: Ահա քանի մը հատուածներ այդ պատմական ճառէն.—

Մեր լեզուին ծագումը, զանազան ցեղերու եւ եւրոպական լեզուներու հետ ունեցած կապը քննելու գործը՝ գիտական խնդիր մըն է: Ես վախ մը ունիմ: Այնպէս կը հասկնամ թէ վճռական կարեւորութիւն կը տրուի երեւութական նմանութեանց: Զգոյշ ըլլալու ենք խաբող նմանութեանց հանդէպ:

Լեզուն արուեստական գործի՞ք մըն է թէ մեր կամքէն անկախ օրկան մը: ԼԵԶՈՒՆ ՉԻ ԿՐՆԱՐ ՔՄԱՀԱՃՈՅՔԻ ԵՆԹԱՐԿՈՒԻԼ:

Ժամանակին երէ Թայյարէի (սաւառնակ) փոխարէն ուչքուն բառը գործածէինք, աղէկ կ'ըլլար, բայց Թայյարէ բառը այսօր մինչեւ գիւղերը մտած է: Թայյարը արաբերէն ալ ըլլայ, Թայյարէն թուրքերէն է:

Այո՛, դժգոյն հասկնալի դարձնենք զանգուածներու մեծամասնութեան : Բայց անոնք ու Թաքսիմի ամալը (աղբիւրատանը բաժանում) չեն հասկնար, ի՞նչ կը հասկնան անոր տեղ գործածուող իչ պէօլիւմիւ բացատրութենէն:

Մեր քերականութենէն կը գանգատինք: Այսպէս գանգատիլ՝ կը նշանակէ ՉՀԱՍԿՆԱԼ ԼԵԶՈՒԻՆ ԷՈՒԹԻՒՆԸ: Ազգի մը քերականութիւնը՝ այդ ազգի մտածումի ձեւին արտայայտութիւնն է: Ինչպէս որ չենք կրնար փոխել մեր գլուխը (գաֆա), նոյնպէս ալ ՉԵՆՔ ԿՐՆԱՐ ՓՈԽԵԼ ՄԵՐ ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ:

Ոեւէ մարմին չի կրնար սահմանել լեզուին մէջ բուն Թուրքերէն բառեր դնելու գործը: Ասիկա անձնական, աւելի ճիշդ՝ անանձնական բան մը կ'ըլլայ :

×

Ինչպէս կը տեսնէք, իւրաքանչիւր բառը քար մըն է, եւ բոլորն ալ նետուած ուղղակի Կազիին, քանի որ ան էր որ կը կատարէր այդ «արուեստական» աշխատանքը, կը փոխէր քերականութիւնը եւ կը կազմէր մարմին մը՝ լեզուին մէջ բուն Թուրքերէն բառեր դնելու համար:

Մէկ խօսքով կատաղի Ճահիտը կուգար փաստիկութեամբ յայտարարելու թէ Կազին լծուած է պարզապէս յիմարական գործի մը, որուն հետեւանքը պիտի ըլլայ կատարեալ լեզուական քաոս մը:

Ահա թէ ինչո՞ւ Մեծաւորը կատաղութենէն շրթները կը խածնէր օթեակին մէջ եւ Էշէֆ (աւանակ) կ'որակէր համաժողովին կազմակերպիչները, որ խօսք տուին Ճահիտին եւ պատճառ դարձան ներկայ պատկերին, որ կատարեալ զայթակղութիւն մըն է: Որովհետեւ, ամբողջ սրահը համամիտ էր ճառախօսին:

Ամէնէն աւելի բարկացած էր խորհրդարանի նախագահ Քեազըմ փաշան, որ նախագահն էր համաժողովին: Եւ կ'ըսուի թէ այս բարկութիւնը դեր ունեցաւ Քեազըմ փաշայի յետագայ նշանակման մէջ, որով խորհրդարանի նախագահութենէն նետուեցաւ եւ դարձաւ պարզ պատերազմական նախարար մը:

Կազին ցասումը մեղմելու համար, ճիշդ նոյն հոգի խօսք առին եւ ուղղակի հայհոյեցին Ճահիտին: Ոմանք ալ սպառնացին:

Ահա ուսուցիչ Նամդար, իր յատկանշական վերջաբանով. «Ցեղափոխութեան մէջ կ'առաջանանք եւ կը տեսնենք մեր նշանակէտը: Եթէ այս նշանակէտին չհաւատացողներ կան, թող մէկ կողմը քաշուին...»:

Յարձակումներէն յետոյ, ըստ օրին խօսքը տրուեցաւ Ճահիտի, որ հարց մը բացատրութիւններէ յետոյ հարցուց. «Ձեզ հասկնար թէ ի՞նչ կայ, ի՞նչ ընել կ'ուզուի որուն արդիւնք կ'ըլլամ ես: Ձեզ հասկնար թէ ինչո՞ւ ասանկ յարձակումներու ենթարկուեցայ»:

Յետոյ բեմ բարձրացաւ համաժողովի ընդհանուր քարտուղար Սամիհ Րիֆաթ եւ երկար ճառ մը կարդաց: Ամէնէն առաջ չեչտեց Ճահիտի ահաւոր անձը: «Անձեղ լրագրող, Ճահիտ պէյ նիւթի մասին այնպէս մը կը կիւրարկէ իր տիալէկտիք տեսակէտը, որ ունկնդիրը իսկապէս կը զարմանայ անոր ճարտարութեանը: Ցեւութիւններ՝ որոնք ուրիշներու կողմէ առաջ կը քշուին իբրեւ գիտական փաստեր, Ճահիտ պէյի ձեռքին մէջ կը դառնան նիւրահասկնալի անձնական կարծիքներ»:

Ամէնէն վերջը, Սամիհ Րիֆաթ սա սպառնալիքը կը շողացնէր.

«Այսօր, Եւգոսլաւները եւ Չեխոսլաւները կ'աշխատին ազգային լեզու կազմել իրենց համար: Հիւսէյին Ճահիտ պէյի չի վայլեր ՆՈՅՆ ԲԱՆԸ ՇԱՏ ՏԵՍՆԵԼ ՄԵԶԻ ՀԱՄԱՐ: Էֆէնտիներ, լեզուական յեղափոխութիւնը ամէնէն մեծը պիտի ըլլայ եւ անոր գլուխը կը գտնուի մեր Ղեկավարը (ծափեր): Գիտական մարդոց հետ այս ժողովին միջոցաւ անոր պարզած պատկերը՝ մեզ յարգանքով յիշել կուտայ ամբողջ աշխարհին: Այդ միութիւնն է որ հիմը դրաւ Թուրք պետութեան: Թող ցաւի մատը այնպիսիներուն, որոնք նոյնիսկ անգիտակցաբար իրենց մատը կ'երկարեն այս միութեան դէմ: ԵՒ ԹՈՂ ՉՀԱՄԱՐՁԱԿԻՆ անգամ մըն ալ այդ տեսակ խօսքեր ընել մեզի» (բուռն ծափեր):

×

Հոկտեմբեր 4 1932ին ալ, Ուղղագրութեան Յանձնաժողովի անդամներէն Իպրահիմ Նէճմի պէյ կը գրէր «Միլլիէթ» թերթին մէջ.

«Համաժողովին մէջ երկրորդ անգամ խօսք առած ատեն, Ճահիտ պէյ հարցուց. «Չեմ հասկնար թէ ինչո՞ւ այսքան յարձակումի կ'ենթարկուիմ»: Մինչդեռ պատճառը մէջտեղն է: Ճահիտ պէյ ԴԷՄ ԳՆԱՑ ԱՅՆ ՀԱՒԱՏՔԻՆ, որ տարիներէ ի վեր հաւատքով հոգիներու մէջ, վերջապէս խոյանքի վերածուեցաւ: Իր գրաւոր ու սամնասիրութեան մէջ Ճահիտ պէյ քանի մը անգամ կրկնեց. «ԲՈՆԻ ՉԸԼԼԱՐ...»: Ասով ի՞նչ ըսել կ'ուզէ: Լեզուն կը պարզանայ, բայց թուրքերէն բառերը չեն յարմարիր իրարու: Ժողովուրդը չի հասկնար մեր գրածները, դպրոցներու մէջ ԴԱՍԱՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆԸ ՉԻ ՔԱԼԵՐ: Ասոնց նոր մը գտնելու համար, 758 հոգինոց համաժողով մը կը կազմուի եւ կ'ըսուի հրաւիրեալներուն.— եկէք նայինք ի՞նչ կրնանք ընել: Բոնի կատարուած գործը այսպէ՞ս կ'ըլլայ »:

×

Յատկապէս քիչ մը լայն մէջբերում ըրի 1932ի Լեզուական Համաժողովի պաշտօնական արձանագրութիւններէն, որպէսզի կարենանք աւելի յստակօրէն ըմբռնել այսօրուան դէպքերը:

Ուրեմն բուն իսկ Իպրահիմ Նէճմիներու խոստովանութեամբ, Հիւսէյին Ճահիտ դէմ էր «խոյանքի վերածուած ՀԱՒԱՏՔԻՆ»: Արդ, վեց տարի յետոյ, այդ «անհաւատը» կը պատուուի եւ խորհրդարան կը հրաւիրուի, երբ Սամիհ Րիֆաթ պէտք կը տեսնէր ընդհակառակն կոտրելու անոր մտքը, հակցէք՝ թողնելու գլուխը...:

Ճահի՞տը դարձի եկաւ արդեօք: Ամենեւին: Այնքան յամառ եւ պատուախնդիր է, որ գլուխը կուտայ եւ համոզումը չի տար: Ուրեմն Աթաթիւրքին սանձած այդ «հաւատքն» էր որ խորտակուեցաւ: Եւ խորտակուած էր շատ առաջ, որովհետեւ «բոնի չըլլար», որովհետեւ կարելի չէ հրամանագրով լեզու շինել: Միայն թէ դիկտատորը քանի ողջ էր, ոչ ոք կը համարձակէր հրապարակային դարձնել խորտակումը: Մեռաւ, վախը փարատեցաւ, եւ ահա այդ խորտակումը նոյն վեց տարի առաջ ծանուցանող մարդը անմիջապէս դարձաւ ի պատուի, թերեւս վաղն ալ դառնալու համար կրթական նախարար...:

Դարձեալ, Իպրահիմ Նէճմի 1932ին կ'ըսէր թէ «դպրոցներու մէջ դասաւանդութիւնը չի քալեր», եւ կը հետեւցնէր թէ Լեզուական Համաժողովին շնորհիւ պիտի կարենայ քալել: Արդ, կամմէնի ջնջումը որ իբրեւ անբացոյ տրուեցաւ դպրոցներուն, ահա մէկ կողմ կը նետուի այսօր, իբրեւ անպէտք:

Թուրք ծանօթ հրապարակագիր Զիւրհան Ճահիտ ահա թէ ի՞նչ կը գրէ, կրթական նախարարին փոխուելուն առթիւ:

Տասնըվեց տարուան մեր կրթական կեանքը լոկ, վարչական մտայնութեան հետեւանքով, փորձերով անցաւ: Թերեւս չենք կրնար տեսնել մեր կաղ կողմերը, բայց կրթական շարունակ շահագրգռուողները միաձայն են թէ կացութիւնը բնաւ ապահովիչ չէ (Սոն Փոսթա, 2 Յունուար 1939):

Ուրեմն ինչ որ Աթաթիւրք կատարեց 1932ին, այնքան շառինդով եւ իբրեւ աշխարհը զարմացնող յեղափոխութիւն մը, պարզ «փորձ» մըն էր որ այսօր կը լքուի, իբրեւ աղէտալի:

Կը հետեւի թէ, հազիւ վեց տարի անցած, պաշտօնապէս կը փլի շէնքը զոր Մ. Քէմալ շինեց, հաստատելու համար թէ Թուրքն ալ քաղաքակիրթ ազգ մըն է, սեփական լեզուի եւ պատմութեան տէր: Այսպէս, ինչո՞ւ վերահաստատէին արաբերէն կանոններու ուսուցումը որ 1932ին ջնջուեցաւ անոր հրամանով: Ինչո՞ւ երեսփոխան ընտրէին մէկը որ այնքան գայթակղեցիչ ելոյթ մը ունեցաւ Տոլմա Պաղչէի պալատին մէջ: Եւ վերջապէս ինչո՞ւ թալալըլոր նետէին կրթական նախարար Սաֆֆէթը, որ միաժամանակ Լեզուական միութեան նախագահն էր, այսինքն վարիչը Քէմալի սանձած շարժումին:

Կատարեալ «հակայեղափոխութիւն» մըն է որ կը կատարուի Թրքական աշխարհին մէջ:

ԴԻՏ

ԳՐԱԿԱՆ ԱՍՈՒԼԻՍ

ՀԱՄԱՍՏԵՂ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Սատանիկ ցուրտը՝ որ սորված էր մեզ ձգելու «Շահրիկեան» սրահը տաժամապէս, կրկին իր յայտնութիւնը կ'ընէ այս օրերս:

Ու սիբերեան մթնոլորտի մը մէջ է որ կը սկսինք այս ութերորդ ասուլիսը:

Բարեբախտաբար խօսողը Գ. Փայլակ Սանասարն է, եւ Համաստեղի մասին...

Ողջունելէ վերջը զինքը Մշակութային Միութեան մէջ, օրուան նախագահը կը յուսայ թէ համակրելի գրագէտը ջանք պիտի չխնայէ աւելի բարձրացնելու Միութիւն մը՝ որ այնքա՜ն կը խօսի իր սիրտին եւ ուր այնքան գործ կայ կատարելիք:

Գ. Սանասար կը սկսի ինքնավստահ:

— «Համաստեղ մեր նոր գրական սերունդին ամէնէն ինքնատիպ գրագէտը չէ, բայց ամէնէն Հայեցին է, ամէնէն տաժմիկը: Համաստեղի մշակած նիւթը, իր չունեցը նոր չեն մեր գրականութեան մէջ: Հայ գիւղը երգուած է իրմէ առաջ: Գեղամ, Զարդարեան, Օշական եւ մանաւանդ Թլկատինցին տուած են նոյն առաջնով, նոյն ժառանգութեամբ գեղեցիկ էջեր: Նոյնիսկ աւելի առաջ, Աբովեան, յետոյ Թումանեան, այնքա՜ն տարբեր իրենց գրական խառնուածքով, սակայն շօշափած են նոյն նիւթը, իրենց ներշնչումը քաղած նոյն միջավայրէն որ նաեւ նիւթ ծառայած է Համաստեղին, հայ գիւղը: Հայ գիւղը, անոր պարզ ու վճիտ ըմբռնումները, անոր չխաթարուած բարքերը, պշտիկ վէճերով ու մեծ առաքինութիւններով հայ գիւղը: Համաստեղ բացուած ակօսի մը մէջ է որ կատարած է իր մուտքը»:

Գ. Սանասար ոտքի է, կը խօսի տաք ու խանդավառ շունչով մը: Կը խօսի Գաւառի գրականութեան մասին: Թէ ի՞նչպէս ան սկսած էր ըլլալ ու պիտի ըլլար ժամանակ մեր վաղուան գրականութիւնը, եթէ... (Ա՜հ, այդ ստուար «եթէ»ն):

Այժմ անցած է իր նիւթին, կ'առաջարկէ հետեւիլ Համաստեղի կեանքին:— Այդ պատոյտը մեզ օգտակար է, կ'ըսէ, աւելի լաւ ըմբռնելու գործ մը:

Ահա՛, կը տեսնենք զայն իր փոքրիկ գիւղին մէջ, որ Այրուբէնին առաջին վանքերը կը հեղէ: Ու մանուկ կը խաղայ, կ'ըմպէ արեգակը որ պայծառ է ու տաք այդ դաշտերուն վրայ: Իր գիւղէն վերջ Խարբերդ, քանի մը ժամուան ճամբայ: Թլկատինցի, Զարդարեան կը դնեն իրենց դրոշմը անոր պատանի հոգիին վրայ:

Զինքը կը գտնենք Ամերիկա 1914ի փոթորիկէն անմիջապէս առաջ: Առանձինն մեքենաներու աղմուկին մէջ: Զարգաշ աշխատանք, գործարանի երկաթներուն պլլուած: Այդ ծուխն ու ժխորը պիտի մարե՞ն արեգակը որ բիւրած է իր գիւղին: Ո՛չ:

Ահ կը ծնին անոր հոգիին մէջ առաջին լոյսերը, կը ծնին յամր ու տխրանոյշ պլպլումով մը: Կարծէք այդ անոյշ լոյսերուն վրայ բարակ քօղ մը կայ, սուգի ու արտմութեան քօղ մը, ծուխի ծուէններ: Լոյսէ՜ ծաղիկներ որ հետզհետէ կը բացուին «Հայրենիքի» էջերուն վրայ եւ որոնք յետոյ կ'ամփոփուին երկու գիրքերու մէջ, Գիւղը եւ Անձրեւը:

— Կեանքի շերտեր են անոնք, պիտի ըսէ քիչ յետոյ դասախօսը այդ պատմուածքներու մասին: Կ'առնէ այդ երկու գիրքերը եւ ձմերուկի մը պէս կը կտրէ: Ցոյց կուտայ այդ շերտերը մեզի: Ի՜նչ աղուոր՝ կարմրութիւն, ի՜նչ զով ու ծիծղուն գրաւչութիւն: Ահա՛ մէկը Միջօն, ահա՛ Փիլիկ Աղբարը, Զալօն, Համբոյրը, Երէ՜կ այն օրերունը:

Քաղցրահամ ձմերուկի շերտեր, կեանքի շերտեր:

Դասախօսը կը գրգռէ մեր ախորժակները, կը հրամցնէ, կը բացատրէ, կը պատմէ: Ինչո՞ւ, ինչո՞ւ պատմել: Կարելի չէ պատմել զանոնք: Պատկերներ են անոնք, պէտք է դիտել, ըմպել: Անոնք պատուհաններ են բացուած աշխարհի մը վրայ, որ ալ չկա՛յ: Պէտք է կենալ, ձեռքը ծնօտին, անոնց առջեւ, այս մեր կեանքի մթագած սենեակի պատուհաններուն առջեւ ու դիտե՛լ, դիտե՛լ, աչքերը փակ:

Գիւղը, անձրեւը, պատկերներ, թարմ ու նկարագեղ, անխարդախ ու սրբեւոր կեանքի պատկերներ:

Որքա՜ն զօրաւոր պէտք է ըլլայ ակնարկը որ կարողացած է այդքան հեռաւոր պատկերները մօտիկցնել, տալ զանոնք իրենց առաջին թարմութեան, անաղարտ հարազատութեանը մէջ:

Համաստեղի պատմուածքները ընդունելով ժուժկալ եւ ինքնատիպ արուեստի գործեր, դասախօսը կ'անցնի հեղինակի երկրորդ գործին, «Սպիտակ Ձիաւորին»:

Քննադատի անկողմնակալ ոգիով մը կը մօտենայ այդ մեծ երկին: Նոյն ազնիւ ոգին վերլուծելու գծերը, ուսումնասիրելու հերոսներն ու անոնց հոգեբանութիւնը: Իր յղացումով եւ շատ մը մասերով գեղեցիկ գտնելով հանդերձ, զայն վար կը դասէ իր պատմուածքներէն:

— «Հիմնական մտածում մը կայ, կ'ըսէ, Սպիտակ Ձիաւորին մէջ, կայ հերոսը, սակայն կան նաեւ անհարկի թիւով երկրորդական դէմքեր, որոնց իւրաքանչիւրին պատմութիւնն ալ այդ նոյն երկին մէջ դնելու սխալը գործած է Համաստեղ: Մանրամասնած այդ երկրորդական պատմութիւնները, ամէն բան ըսելու, շատ բան ըսելու վնասակար փափաքով: Ի վերջոյ կեդրոնական դէմքը անյայտացած է, աւելի ճիշդ կորսնցուցած՝ իր կարեւորութիւնը, եւ պատմութիւնը՝ իր հըրապոյրը: Հիանալիօրէն յղացուած եւ առաջին մասին մէջ մշակուած նիւթը երթալով տափակցած է»:

«Սպիտակ Ձիաւորը», իր ընդհանուր ձգտումին մէջ ձախողած է»:

Ընդհակառակն Համաստեղի վերջին գործը, «Սիրազան կատակերգութիւն կամ «Տօմար ժաքիական», յաջող գործ մըն է: Նիւթը մշակելու իր նոր արուեստով, իր քիչ մը զուարթ, բայց խորքին մէջ շատ լուրջ երկով՝ Համաստեղ, իր լաւագոյն գործերէն մէկն է որ տուած է մեզի: Գ. Սանասար իր վերլուծումով հաստատեց այս միտքը եւ համոզեց բոլորս, կը յուսամ:

Գ. Դասախօսը առաւելութիւն մը ունեցաւ,— կրցաւ նիւթը դնել այնպիսի ձեւով մը որ կատարեալ Ասուլիսի մը հանգամանքը առաւ իր դասախօսութեան յաջորդող բանավէճը:

Իրենց գլխաւոր կէտերուն մէջ Սանասարի վճիռները հաստատուեցան խօսք առնողներու կողմէ:

Լեւոն Մելիտոսեան էր [illegible], որ սկսած է մեր Ասուլիսներու բամբասանիչ դասախօսի պաշտօնը վարել, յաջողապէս:

— «Համաստեղի պատմուածքները խորք չունին»:

Այդ բառը ամբողջ կէս ժամ գրգռեց մեզ, պատճառ դառնալով որ բարու եռանդ խօսք առնեն, Գ. Գ. Արմէն, Կ. Ուշաքլեան, Մխիթարեան, Բ. Միլոնեան, այս տողերը գրողն ու ուրիշներ:

Ե. Արմէն ընդհանուր սահմանում ըրաւ «խորք»ին եւ գտաւ որ Համաստեղի պատմուածքները ունէին խորք:

Մելիտոսեանի միտքին մէջ խորք բառը կը նշանակէր նպատակ, միտք որոշ արդիւնքի մը հասնելու մտածում, բան մը հաստատելու հետապնդում:

Արդարեւ, Համաստեղի պատմուածքները այդ ըմբռնումով, խորք չունին: Բարեբախտաբար:

Հոդ է գեղեցկութիւնը անոնց: Արուեստը նպատակ չէ, օգտակար եւ բարոյական քարոզ չէ: Մանաւանդ Համաստեղի համար: Այնքան ատեն որ ան մնացած է արուեստի այս առաջին ըմբռնումին մէջ, հիանալի գործեր տուած է, Գիւղը, Անձրեւը:

Երբ ուզած է բան մը հաստատելու համար գրել, այսինքն, երբ որոշ կանխորոշ միտքերով մօտեցած է նիւթի մը, ձախողած է, շուտով դարձած է քարոզչական, օրինակ Սպիտակ Ձիաւորը:

Բնական է կան գրական գործեր, որոնք որոշ ձգտումով մը գրուած եւ յաջողած են, շնորհիւ յաճախ, միտքի ուժեղ եւ մեծ գեղեցկութեան հեղինակի պարտադիր տաղանդին:

Այդ ուրիշ հարց:

Երբ բաժնուեցանք իրարմէ, սառած ունկնդիրներ սկիզբը, կը գտնուէինք մարմնական եւ հոգեկան [illegible]ութեան մը մէջ:

Շնորհակալութիւն, Համաստեղ, շնորհակալութիւն որ Մարսէյլի [illegible]ուած սենեակի մը մէջ մեզ տաքցուցիր այսօր, քու Գիւղիդ անոյշ, տաք արեւով:

ԿԱՐԱՊԵՏ ՓՕԼԱՏԵԱՆ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (10)

ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գրեց՝ ՄՈՒՐԱՑԱՆ

Չէ՞ որ իւր ականջները դեռ սովոր չէին այդ բաների... Յանկարծ մի դայեակ համարձակուեց իւր ներկայութեամբ անպատշաճ խօսքեր ասել իւր Թագաւոր ամուսնու մասին, միթէ՞ այդ հնարաւոր էր. միթէ՞ Թագուհին այդ կարող էր լսել...:

— Լռի՛ր, Սեդա, ոչինչ մի՛ խօսիր, յանկարծ հրամայեց նա, ինքն էլ չիմանալով թէ՝ ինչո՞ւ համար է լռեցնում խեղճ կնոջը:

Դայեակը մնաց ապշած: Նա երկիւղածին ու անթարթ աչքերով նայում էր Թագուհուն, առանց նրա բարկութեան պատճառը գուշակել կարողանալու:

Բայց Թագուհին լուռ էր: Նա գլխիկոր եւ աչքերը խոժոռած նայում էր յատակին:

Անցան մի քանի վայրկեաններ:

Ցասմունքը տեղի տուաւ առողջ դատողութեանը: Թագուհին բարձրացրեց աչքերը եւ նայեց Սեդային, որի երկչոտ հայեացքը եւ այլայլած դէմքը ճնշեցին իւր քնքոյշ սիրտը:

— «Արժէ՞ միթէ նրա պատճառով վիրաւորել այս խեղճին: Ինչո՞ւ կեղծութեան քօղը այսքան յամառութեամբ սեղմել իմ երեսին...», մտածեց ինքն իրան Թագուհին եւ ձեռքը պարզելով դէպի դայեակը, գորովալից ձայնով ասաց.

— Սեդա, մօտեցի՛ր, տո՛ւր ինձ քո ձեռքը:

Սեդան մօտեցաւ խնդրոսիկ քայլերով, բայց ձեռքը Թագուհուն տալ չհամարձակեցաւ:

— Մօտեցի՛ր, ասում եմ, եւ տուր ինձ քո ձեռքը:

Սեդան մօտեցաւ եւ իւր փափուկ ու սպիտակ աջը պարզեց դէպի Թագուհին:

Վերջինս բռնեց այն քնքշութեամբ եւ սիրալիր հայեացքով նայելով դայեակի աչքերին, ասաց.

— Մայր Սեդա, ես քեզ վշտացրի, ների՛ր ինձ. եւ այս ասելով ջերմութեամբ համբուրեց նրա ձեռքը, բայց այնպէս արագ, որ դայեակն արգելել չկարողացաւ:

— Իմ Թագուհի, իմ Մեծափառ Տիկին, ի՞նչ ես անում, այլայլուած բացականչեց Սեդան եւ խոնարհելով Թագուհու առաջ, փարեց նրա ծնկներով եւ սաստիկ յուզմունքից սկսեց արտասուել:

— Մայր-Սեդա, մի՛ յուզուիր, մի՛ վրդովուիր. ես համբուրեցի այն ձեռը, որ շատ անգամ համբուրել եմ մանկութեանս ժամանակ, որ այնքան շատ գգուել, գրկել ու պահպանել է ինձ. համբուրեցի ա՛յն կնոջ ձեռը, որ ինձ կաթ է ջամբել, որ ինձ երկրորդ մայր է եղել... վե՛ր կաց, Սեդա, գրկի՛ր քո Սահանուշին. յիշո՞ւմ ես որ ասում էիր թէ՝ Սահականոյշը խիստ երկար է, դու ինձ Սահանոյշ պիտի անուանես... Ո՜հ, ի՜նչպէս անդառնալի անցան մանկական այդ քաղցր օրերը. եւ ո՜րքան փոքրիկ երջանկութիւններ կորան անյիշատակ... Այդ բոլորից միայն դու մնացիր ինձ, իմ բարի Սեդա, վե՛ր կաց, գրկի՛ր եւ համբուրի՛ր ինձ...:

Սեդան բարձրացաւ եւ բազուկները տարածելով, իւր գիրկն առաւ Թագուհու գեղեցիկ գլուխը եւ սկսաւ համբոյրներով ծածկել նրա շուշան ճակատը եւ մարմարիոնի պէս սպիտակ ուսերը, որոնք կիսով չափ ծածկւում էին իւր հարուստ, ալէծածան մազերով :

— Ա՜խ, այսպէս ուրեմն քաղցր են մայրական համբոյրները... շշնջաց Թագուհին եւ ջերմութեամբ փարելով դայեակին՝ «ես մայր չունեմ, Սեդա՛, դու ինձ մայր եղիր», ասաց նա եւ հեկեկաց:

— Մի՛ լար, իմ անգին Սահանոյշ, ես քո մայրն եմ, քո աղախինն եմ, քո ստրուկն եմ. մի՛ լար, իմ աննման Թագուհի...

Երկար նրանք գրկախառնուած մնացին եւ յորդ արտասուքներով իրար կուրծք թրջեցին: Ապա դայեակը առաջինը հեռանալով, մօտեցաւ սեղանի վրայ դրած օշարակին եւ սեւէ ըմպանակն առնելով, լցրեց ու բերաւ Թագուհուն.

— Խմի՛ր այս ջրից մի բաժակ. սա կը հանգստացնէ քո յուզմունքը, խնդրեց նա Թագուհուն:

— Բայց նա, կարծես, օշարակը չտեսնելով եւ նոյնիսկ Սեդային չլսելով, սկսաւ խօսել նրա հետ մի տեսակ ինքնամոռացութեան մէջ:

— Լսի՛ր, Սեդա. միթէ՞ ես աւելի բաղդաւոր չէի լինիլ, եթէ մի հովուի կին լինէի...:

— Ի՞նչ ես ասում, Թագուհի, հարցրեց Սեդան տարակուսած :

— Այո՛, այն ժամանակ մեր իշխանները կը ծաղրէին Սահակ-Սեւադային. կ'ասէին թէ՝ Գարդմանայ հզօր իշխանը իւր դուստրը տուել է լեռներում ապրող մի հովուի. այնպէս չէ՞... Այո՛, ու այն ժամանակ ես, Հայոց Թագուհին, Աշոտ-Երկաթի ամուսինը չէի լինիլ. ինձ չէին շրջապատիլ այս հոյակապ զարդարանքները, այս [illegible] դիպակները, այս արծաթէ ու փղոսկրեայ կարասիները... այո՛, եւ զօրախմբերը չէին խոնարհիլ իմ առաջ իրանց դրօշն ու նիզակները... Բայց հովուական խրճիթի մէջ իմ հոգին խաղաղ եւ սիրտս հանգիստ կը լինէր... իմ հայրն ու սիրելի եղբայրը աչքերի լուսից չէին զրկուիլ, ես շարունակ, գաղտնի հառաչանքով, Թագուհու արտասուքներով ողբալ մէկի ծերութիւնը եւ միւսի ծաղիկ հասակը... Եւ այս բոլորը [illegible], մի նուաստացած կնոջ համար... Ո՜հ, խելքս թռչում է երբ [illegible] կուում եմ մտածել...:

— Թագուհի, դու դարձեալ վրդովւում ես. խմի՛ր այս բաժակը, աղաչում եմ, նա կը հանգստացնէ սիրտդ, խնդրեց Սեդան, օշարակի բաժակը մօտեցնելով նրան:

Թագուհին բաժակը վերցրեց եւ խմեց միանուագ: Զովարար ըմպելիքը մեղմացրեց նրա սրտում վառուող կրակը: Նա լռեց մի վայրկեան: Սեդան հանգամանքից օգտուելով, ընտիր նաժիշտների բերած մրգերից ծիրանի նոյն խաղողի մի գեղեցիկ ողկոյզ բերաւ Թագուհուն:

— Այս նոյնպէս կը հանգստացնէ սիրտդ. ճաշակի՛ր մի քանի հատ, խնդրեց նա Թագուհուն:

— Լա՛ւ, բայց նստի՛ր դու այստեղ իմ առաջ, եւ պատմի՛ր բոլորը, ինչ որ գիտես, հրամայեց Թագուհին:

(Շար.)

ԿԱՐՄԻՐ ԳԻԾԷՆ ՆԵՐՍ

Խ. Ռուսիոյ մարդահամարը

...Միութիւնը Նոր Տարին թեւակոխեց երկու կարեւոր ձեռնարկներով։ Առաջին — Իր բնակչութեան ճըշգրիտ մարդահամարը։

Երկրորդ — Երկրէն ներս աշխատանքի կարգապահութիւնը ուժեղցնել։

Խօսինք միայն առաջինի մասին։

Խ. Միութեան նման ընդարձակ երկրի մը մէջ, որ զուրկ է փոխադրութեան արագ միջոցներէ, բնակչութեան ընդհանուր մարդահամարը դիւրին գործ չէ։ Ու զարմանալի չէ որ Մոսկուա վեց ամիսէ ի վեր կը պատրաստուի ատոր։ Մարդահամարի գրասենեակները նկատի ունէին ուրիշ պարագայ մը։ Կը յիշուի որ 1937ին տեղի ունեցաւ մարդահամար մը։ Եւ, սակայն, կարգ եղաւ չեղեալ նկատել զայն, արդիւնքը, որովհետեւ,— համաձայն պաշտօնական մարմիններու պատճառաբանութեան, այդ մարդահամարը խափանարարութեան ենթարկուած էր «Ժողովուրդի թշնամիներուն» կողմէ։ Կասկած չկար, որ «յանցաւորները» ձերբակալուեցան եւ պատժուեցան։

Այս անգամ, սակայն, Մոսկուա վստահ է թէ ամէն ինչ լաւ կ'ընթանայ եւ թէ ամէն նախազգուշութիւն կատարած էր խափանարարներուն դէմ, յաջողութեամբ պսակելու համար այս կարգային գործը որ փայլուն արդիւնք մը կը խոստանայ»։

Արդ, մարդահամարը կատարուեցաւ 16—17 Յունուարին, ընդհանուր փորձ մը վերջ, որու ընթացքին մարդահամարի ամէն պաշտօնեայ կրցաւ ստուգել իրեն յատկացուած վայրը եւ ցուցակել բնակեալ բոլոր անկիւնները։ Մարդահամարի գործին լծուած էին 500 000 պաշտօնեաներ։ Առժամեայ բանակ մը, ուրեմն։ Ասոնցմէ ոմանք դժուարին գործեր ունէին կատարելիք եւ, օրեր առաջ ճամբայ ելած՝ 16—17ին գտնուելու համար նշանակուած վայրերը։ Արեւելեան Սիպերիոյ մէջ, օրինակ, Թունդրայի մէջ կորսուած գիւղակ մը հասնելու համար հարկ եղաւ 300 կամ 400 քիլոմեթր ճամբայ կտրել ձիեններուն վրայէն։ Շարժման մէջ դրուեցան նաեւ օդանաւեր՝ Բեւեռային շրջաններուն համար։ Կովկասի եւ ուրիշ լեռնային վայրերու համար՝ մագլցելու փորձառութիւն ունեցող մարզիկներ դժնդակ վերելքներ կատարելու ստիպուեցան։ Անոնցմէ մին, կը գրէ «Փրաւտա» իր 20 Յունուարի թիւով, իր շրջանին մէջ ունէր Էլպրուսի օդերեւութաբանական կայանը։ Ան չթերացաւ իր պարտականութեան մէջ ու յաջողեցաւ արձանագրել կայանի գիտունները՝ ճիշդ այն օրը, երբ Մոսկուայի այս կամ այն թաղի բնակիչները կ'արձանագրուէին։

Ամէն քաղաքացի պարտաւոր էր լեցնել հարցարան մը, ուր կային 16 հարցումներ։ Այդ հարցումները չորս բաժանում ունէին։ Առաջինը կը վերաբերէր ընտանիքի պետին եւ անդամներուն, ինչպէս նաեւ բնակարանին (առժամեայ կամ տեւական)։ Երկրորդը՝ սեռին, տարիքին, ազգութեան, լեզուին, ամուսնացած կամ ամուրի ըլլալուն։ Երրորդը՝ կրթական մակարդակին։ Իսկ չորրորդը՝ արհեստին, ընկերային դիրքին ու աշխատանքի վարձքին։

Բոլոր թերթերը կը յայտարարեն թէ «ընդհանուր մարդահամարը ցոյց պիտի տայ այն վիթխարի յառաջդիմութիւնները զորս կատարած է Խ. Միութեան բնակչութիւնը՝ ամէն մարզի մէջ», ինչպէս նաեւ «պիտի ցոյց տայ աճումի յաւելումն ու մահացութեան թիւի նուազումը»։ Աւելին,— «մարդահամարը երեւան պիտի հանէ թէ երկրին մէջ տարածուած է [illegible]. Ճարտարագործութիւնն ու հողագործական համագործակցութիւնը արմատական բարեփոխումներ յառաջ են բերած», եւն.։ Կայ, սակայն, կէտ մը, որու մասին համր կը մնայ հարցարանը,— կրօնքի պարագան։ Արդ, ան յիշուած էր 1937ի անյաջող մարդահամարի հարցարանին մէջ։ Ինչո՞ւ, արդեօք, Խ. Միութեան վերին շրջանակները այլեւս չեն ուզեր գիտնալ թէ քանի տարուան յեղափոխական կեանքէ մը վերջ երկրին մէջ դեռ քանի՞ քաղաքացիներ կապուած են կրօնքի։ Կը վախնա՞ն երեւան գալիք թիւէն կամ՝ խո՞յս կուտան այդ կերպով խոստովանած ըլլալէ թէ՝ անյաջողութեան մատնըւած է այդ պայքարը։ Չէ՞ որ «Անաստուածականներու» պէտք ունին գիտնալու թէ մասնաւորաբար ո՛ր անկիւնը պէտք է իջեցնել հարուածը։

Ի՞նչ պիտի ըլլայ Խ. Միութեան բընակչութեան ընդհանուր թիւը։ Ոչ մէկ թերթ կը համարձակի որեւէ ենթադրութիւն ընել։ Կը յիշուի թէ վերջին մարդահամարին (1926), Խ. Միութիւնը ունէր 147 միլիոն բնակիչ՝ կլոր թիւով։ Զանազան առիթներով, պաշտօնական անձեր ու նոյնիսկ Ստալին յայտարարեցին թէ տարեկան աճումն է առնուազն երեք միլիոն։ Այս ընթացքով, ուրեմն, 1926—1938՝ տասներկու տարուան ընթացքին բընակչութեան թիւը աճած պէտք է ըլլայ 36 միլիոն։ Ներկայիս 183 միլիոն։

Մարդահամարին պաշտօնական արդիւնքը յայտնի պիտի ըլլայ քանի մը ամիսէն։ Կը կարծուի թէ՝ քաղաքներուն եւ գործատեղիներու պաշտօնեաներու համեմատութիւնը պիտի ըլլայ 33 առ հարիւր։ Կոլխոզ - գիւղացիներունը՝ 55 առ հարիւր։ Անհատ-գիւղացիներունը 5—6 առ հարիւր։

Մարդահամարը ցոյց պիտի տայ թէ ուր նոր բնակչութիւններ են հաստատուած։

Քանի մը ամիս վերջ, ուրեմն, պիտի հաղորդուի նաեւ Հայաստանի բընակչութիւնը,— անշուշտ այն ձեւով՝ ինչ ձեւով որ Մոսկուա յարմար պիտի դատէ։

Ա.

Մ. Քեմալ և Լաթիֆէ հանըմ

Գ. Սալիհ Փօզօք, որ երկար տարիներ իբր անբաժան ընկերը միասին ապրած է Աթաթիւրքի հետ եւ Ազգ-պայքարի ընթացքին թէ անկէ յետոյ երկար տարիներ անոր ընկերացած է իբր ատաք թիկնապահը, սկսած է «Ճիւմհուրիյէթ»ի մէջ պատմել իր յիշատակները, որոնց կարգին, վերի խորագրին տակ կուտայ նաեւ Աթաթիւրքի ամուսնութեան եւ բաժանումին մասին հետեւեալ հետաքրքրական դրուագները.

Սեպտեմբեր 10ին Աթաթիւրքի հետ Իզմիր մտանք։ Փրկուած Իզմիրի եւ Իզմիրը փրկողին քաղաքին վրայ դէմ յանդիման գալը, ուրախութեան սարսուռի մը նման, ակընթարթի մը մէջ իր հըջանը ըրաւ քաղաքին մէջ։ Երեք տարի տեւող արիւնալի կարօտը մեղմացնելու համար, բոլոր աչքերը անոր աչքերուն յառած, բոլոր գլուխները ուղղուած էին անոր ոսկեգոյն մազերուն, որոնք թագի մը կը վերածուէին արեւուն լոյսին տակ։

Քաղաքին երեւելիները, հոծ պատուիրակութեամբ մը, դիմաւորելու եկան զայն։ Ոչ մէկ կերպով չէին կըրնար բաժնել Մուսթաֆա Քէմալը։ Ան, ո՞ւր, որո՞ւն տունը պիտի հիւրասիրուի... Ահա օրուան ամէնէն մեծ հարցը... Իր երակներուն քարախումը Անոր անունէն ստացող Իզմիրը, եթէ կարելի ըլլար, սրտին մէջ պիտի պահէր իր ազատարարը։ «Քաղաքին երեւելիներէն իւրաքանչիւրը, զայն իր տունը կարենալ հիւրընկալելու խանդով, անոր շուրջը կը դառնար պտուտակի նման։

Շատ մը քէօշկերու, վիլլաներու, հովեղերեայ ապարանքներու անունները ներկայացուեցան իրեն։

Ասոնց կարգին կը գտնուէր նաեւ Ուշաքիզատէ Մուամմէր պէյի Կէօզթէփէի դոնաքը։ Մուսթաֆա Քէմալ մի առ մի պտըտելէ յետոյ մատնանշուած տուները, որքան կը յիշեմ, Կրոմէրի շրջակայքը բժիշկի մը ամառնային տունը յարմար գտաւ բանակատեղի ընտրելու։ Առժամաբար հոն տեղաւորուեցանք։ Մենք երբ բժիշկին տունը կը գտնուէինք, Իզմիրի մեծ հըրդեհը տեղի ունեցաւ։ Հրդեհը կէսօրէ քիչ վերջ սկսած էր։ Հրձիգներու միջամտութեամբ շուտով շրջակայքը պատեց։

Մուսթաֆա Քէմալ կը հետեւէր հըրդեհի ընթացքին։ Պահ մը իրեն լուր տրուեցաւ թէ կրակը կը մօտենայ մեր բանակատեղիին։ Պայթող ռումբերու ձայնէն ապակիները կը դղրդան, բոցերը իրենց սրեղէն լեզուներով կը լափէին ինչ որ գտնէին իրենց առաջք։

Այլեւս ժամը հասած է Աթաթիւրքին յայտնելու թէ, յարմար պիտի ըլլար հրդեհէն ապահով վայր մը երթալ։ Բայց խիստ դժուար եղաւ զինքը համոզել այս տեղափոխութեան։ Ոչ մէկ կերպով կ'ուզէր դուրս ելլել իր գտնուած շէնքէն։ Մինչդեռ ամէն կողմ պատած էր, երբ հրդեհը սկսած էր բանակատեղիին մօտենալ, բոցերը ձեռքերով բռնելու ատեն։

Աթաթիւրք գուցէ այս քաղաքայի վտանգն ալ պիտի ուզէր արհամարհել, բայց մենք տեղի չտալով, պարտադիր բռնի հեռացուցինք զայն։ Ուշաքիզատէ Մուամմէր պէյի Կէօզթէփէի տունը հրդեհի դէմ ամէնէն ապահով տեղն էր։ Աթաթիւրք ալ, մեզի նման, համակարծիք գտնուեցաւ հոն երթալու։

Կէօզթէփէի տան մէջ միայն Լաթիֆէ հանըմը եւ իր մեծ մայրը կը բնակէին։ Մուամմէր պէյ, իր կինը եւ Լաթիֆէ հանըմի քոյրերը նոյն միջոցին Եւրոպա կը գտնուէին։ Աթաթիւրքին ես եւ — այժմ Կիրասոնի երեսփոխան — Մուզաֆֆէր Գըլըճ կ'ընկերանայինք իբր թիկնապահ։

Լաթիֆէ Մուսթաֆա Քէմալը այնքան մեծ բաղձանքով եւ այնքան սըրտագին դիմաւորեց որ, մինչ կը զգացուիմ, երբ հիմա կը վերյիշեմ սովորամանութիւնները։ Աթաթիւրք, որ իր աչքէն ոչ մէկ շարժում կը փախցնէր, անտարբեր չմնաց Լաթիֆէ հանըմի այս անկեղծ վերաբերմունքին հանդէպ։ Լաթիֆէ հանըմ զաւակն էր ընտանիքի մը որ Իզմիրի շրջանակին մէջ ընկերային բարձր դիրք ունէր։ Բայց ամէն բանէ առաջ զարգացումի տէր աղջիկ մըն էր։

Ճաշի ատեն Աթաթիւրքի հանդէպ ցոյց տուած գուրգուրանքը, ոչ միայն անոր, այլ մեր աչքերէն ալ չխուսափեցաւ։

Յովահայեաց պատշգամին վրայ, Մուսթաֆա Քէմալ եւ Լաթիֆէ հանըմ առանձին մնացած էին։ Մենք, երկու թիկնապահներս, քիչ մը հեռուն տեղ գրաւած էինք։

Թէեւ չէինք իմանար թէ ինչ կը խօսէին, բայց ես պահ մը ականջս լարեցի։ Լաթիֆէ հանըմ իր հօրը եւ մօրը ու տունի վերաբերեալ իր զգացումներուն մասին կը խօսէր։ Մուսթաֆա Քէմալ ալ, քանի առիթը գտնէր, Իզմիրի վերագրաւումովը վերջացած ընդհ. հրամանատարութեան ճակատամարտին վերաբերեալ իր յիշատակները կը պատմէր։

Այս միջոցին հրդեհը իր բոլոր սաստկութեամբը կը շարունակէր։ Գորտոնպոյուն, հիմա «Քիւլթիւր-փարքը» գրաւած ընդարձակ գետնին հետ բոցերու մէջ էր։ Աթաթիւրք Լաթիֆէ հանըմի հարցուց.

— Այս հրդեհուած վայրին մէջ ձեր սեփական շէնքերն ալ կը գտնուի՞ն..

— Մեր կալուածներէն կարեւոր մէկ մասը այրող վայրին մէջ կը գտնուի ըսելէ վերջ, Լաթիֆէ հանըմ մեծ յուզումով մը աւելցուց.

— Փաշա... եթէ բոլորն ալ այրին... կը բաւէ որ դուք ողջ ըլլաք... Այս երջանիկ օրերը տեսնող մարդոց համար ստացուածքը ինչ արժէք կ'ունենայ... քանի որ երկիրը փրկուեցաւ, յառաջիկային անոնց նորերը եւ աւելի կատարեալները կը շինենք։

Այս պատասխանը խիստ հաճոյ երեւցաւ Աթաթիւրքի։ Աչքերը արտասուալից։

— Այո, զաւակս, այրին ու կործանին... բոլորն ալ դարմանել կարելի է։

Լաթիֆէ հանըմ, Աթաթիւրքի այս «Այրին ու կործանին» խօսքը ամիսներ վերջ ալ չէ մոռցած եւ իր գրած մէկ նամակին մէջ կրկնած է զայն։

ԹՈՒՐՔԻԱ

Նոր վարչապետին յայտարարութիւնը

Թուրքիոյ նոր վարչապետը հետեւեալ յայտարարութիւններն ըրաւ Թուրք մամուլի ներկայացուցիչներուն.

— Մեր ականջները հասնող կարգ մը լուրեր կան.— հին այրուբենին պիտի վերադառնանք եղեր, դպրոցներու մէջ կրօնի դասաւանդութիւններ պիտի կատարուին եղեր, կիները գործէ պիտի հանուին եղեր։

Ասոնք յերիւրածոյ ըսի-բսաներէ կը բաղկանան։ Նոյնիսկ խորհիլը անգամ սխալ է թէ վարչաձեւին աշխարհիկ հանգամանքը, ընկերային ազատութիւնները, կիներու իրաւունքը եւ նոր գիրերը ո եւ է փոփոխութեան պիտի կրնան ենթարկուիլ։

Վարչաձեւն ու յեղաշրջումը եղածին պէս պիտի շարունակեն։ Ոչ մէկ սայթաքում, ոչ մէկ շեղում խնդրոյ առարկայ է։

Քննադատութիւնը ազատ է։ Կողմնակից չենք ոչ մէկուն քննադատութեան իրաւունքը սահմանափակելու։ Բայց լրատուութեան մէջ եւ առհասարակ հրատարակութեանց մէջ սուտ եւ գրգռիչ արտայայտութիւններ չենք ուզեր։ Եթէ մեր գործերուն մէջ սխալ մը տեսնէք եւ ցոյց տաք, սխալը տեսնուած տեղէն ետ դառնալու մասին չենք վարանիր։ Բայց քննադատութեան եւ հրատարակութեանց մէջ չափազանցութենէ եւ սուտէ պէտք է [illegible]։

Վերջերս հանրային կարծիքը զբաղեցնող «Իմփէքս», օդանաւային եւ այլ նման դէպքերը պարզապէս դատական հարցեր են։ Դատական իշխանութիւնը խնդիրը ձեռք առած է, պատասխանատուները դատարան յանձնուած են։ Անոնք որոնց պատասխանատուութիւնը կը հաստատուի, օրէնքի ճշդած պատիժները պիտի կրեն։ Այս դէպքերը պետութեան հեղինակութեանն ու նկարագրին վրայ ազդելու հանգամանք չունին։ Ասոնք չափազանցելով պէտք չէ պղտորել մթնոլորտը։ Սխալ է ասոնց արտասահմանի մէջ խանդարումի մը տեսարանը տալ։

Կը կրկնեմ։ Վճռապար կրնամ ըսել թէ, վարչաձեւին եւ յեղաշրջումին բոլոր տարրերը եւ սկզբունքները կը պահպանուին։ Ոչ մէկ առնին փոքր շեղում եւ փոքր սայթաքում մը անցած է մեր մտքէն։

Վերջերս հրէական հարց մըն ալ խնդրոյ նիւթ սկսած է ըլլալ։ Երկրին մէջ բնակող Հրեաները մեր հարազատ հայրենակիցներն են, օրէնքներով հաստատուած իրենց իրաւունքները ապահով են։ Իրենց դէմ ոչ մէկ շարժում կը թոյլատրենք։ Բայց պիտի չթոյլատրենք որ աշխարհի կարգ մը մասերուն մէջ անհանգիստ եղած Հրեաները մեր երկիրը գաղթեն։

Միայն թէ մեր երկրին մէջ իբր մասնագէտ աշխատող Հրեաներ կան։ Ասոնց ամենամօտիկ ազգականները կրնան իբրեւ հիւր ընդունիլ, մինչեւ որ լրանայ մասնագէտներուն պայմանաժամը։ Այլապիսիները Թուրք հպատակ չդառնալու եւ իբր հիւր մնալու պայմանով կրնան ընդունուիլ։

ՄԱՄՈՒԼ

«ԺՈՂՈՎԸ ԵՒ ԱՆ»

Պէյրութի «Ազդակ»ը հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (24 Յունուար).

— «Այս վերնագրին տակ, «Ճումհուրիյէթ»ի մէջ (17 Յունուար 1939) յօդուած մը ունի օրագրող Իսմայիլ Հապիպ, իր յուշերու հրատարակութեան առթիւ։

Վերլուծումի անցնելէ առաջ, բացատրենք վերնագիրը։ «Ժողով»ը՝ Անգորայի Ազգային Մեծ Ժողովն է (խորհրդարան), իսկ «ան»՝ Աթաթիւրքը, որ ժամանակին Կազի կը կոչուէր։

1922 Մայիս 5, Թուրքեւհելլէն պատերազմին ամէնէն ճակատագրական շրջանը։ Ազգային Ժողովը գոնփակ նիստի մէջ կը քննէ սպարապետութիւնը երեք ամիս ալ երկարաձգելու օրինագիծը։ Բայց խօսքը տանք յուշագրողին։

— «Շէֆը հիւանդ պառկած է ապարանքին մէջ։ Ժողովը աւարտելէ յետոյ, ամբողջով կ'իմանանք թէ ՄԵՐԺՈՒԱԾ Է ՍՊԱՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՕՐԻՆԱԳԻԾԸ։ Երկու գիշեր քուն չեկաւ մեր աչքերուն։ Ազգային պայքարի շրջանին՝ ոչ մէկ ատեն այդքան նեղուած էինք։ Եթէ Կազին չընդունի ժողովին որոշումը՝ գէշ։ Եթէ ընդունի՝ բոլորովին գէշ։ Առաջին պարագային՝ պիտի ոչնչանայ ազգային վեհապետութիւնը որուն փարած էինք այնքան յուզումով։ Երկրորդ պարագային՝ պիտի փճանայ յաղթանակը, որուն կը հաւատայինք այնքան։

Բայց Ան գտաւ երկուքին ալ տեղի չտալու ճամբան։ Ժողովին արձանագրութիւնը կարդաց անկողինին մէջ եւ Մայիս 7ին խորհրդարան գալով որոտաց բեմէն. «Ձեր տուած որոշումով, բանակը անգլուխ մնաց երկու օր։ Բայց թշնամիին առջեւ կարելի՞ է անգլուխ թողուլ բանակը։ Չթողուցի, չեմ թողուր եւ չպիտի թողում»։

Բայց մը երեք խոնարհումը։ ՕՐԻՆԱԳԻԾԸ ՄԻԱՁԱՅՆՈՒԹԵԱՄԲ ԸՆԴՈՒՆՈՒԵՑԱՒ»։

Յատկանշական չէ՞ դէպքը։ Երբ «Շէֆ»ը հիւանդ պառկած է, այսինքն ԲԱՑԱԿԱՅ է, խորհրդարանը ԿԸ ՄԵՐԺԷ անոր սպարապետութեան պաշտօնը երեք ամիս երկարաձգելու օրինագիծը։ Երկու օր յետոյ, երբ «Շէֆ»ը կուգայ ու «ԿՈՐՈՏԱՅ», նոյն ժողովը այս անգամ միաձայնութեամբ կ'ընդունի։

Պարզ է, ուրեմն, որ ժողովը չէր ուզեր Մ. Քէմալի ղեկավարութիւնը, բայց տեղի տուաւ, վախնալով որ դիկտատորը կը լուծէ խորհրդարանը եւ զիրենք ալ կը կախէ...։ Ապա թէ ոչ, ապայ չէին այդ երեսփոխանները որ երկու օրուան մէջ կարծիք փոխէին։

Թերեւս ըսէք թէ աւելի շատ օրուան կացութեան բերումն էր։ Տեսնելով որ պատերազմական դէպքերը լաւ չեն ընթանար, երեսփոխանները Մ. Քէմալը պատասխանատու կը նկատեն եւ հետեւաբար չեն ուզեր անոր սպարապետութիւնը.

Բայց եկէք տեսէք որ նոյն անվստահութիւնը կը յայտնուի նաեւ ՅԱՂԹԱՆԱԿԷՆ ԵՏՔԸ։

— «Մեծ յաղթանակէն երեք ամիս յետոյ, 1922 Դեկտեմբեր 2։ Քանի մը երեսփոխաններ օրինագիծ մը կը պատրաստեն խորհրդարանական ընտրական օրէնքի բարեփոխման մասին։ Երեսփոխան ըլլալու համար հարկ է ծնած ըլլալ ներկայ Թուրքիոյ սահմաններուն մէջ, կամ գոնէ հինգ տարի ապրած ըլլալ ընտրական շրջանակին մէջ։ ԿԱԶԻՆ ՉԷՐ ԼՐԱՑՆԵՐ ԵՐԿՈՒ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐՆ ԱԼ։ Ուրեմն, ԱՆ ՉԻ ԿՐՆԱՐ ԵՐԵՍՓՈԽԱՆ ԸԼԼԱԼ։

Շէֆին ամէնէն լիրիք (քնարական), ամէնէն գառն ու ամէնէն դպչող ճառն էր որ այդ օրը լսեցինք։ Սրտէն վիրաւորուողի, սրբազան ցասումով փրփըրողի ճառը։ Եթէ ծննդավայրը (Սելանիկ) հայրենիքէն դուրս մնացած է, ատիկա անցեալին մեղքն է։ Եւ եթէ չէ կրցած հինգ տարի մնալ հայրենի մէկ վայրը, ասիկա եղած է հայրենիքի փրկութեան համար։ Վիրաւոր սրտին ձայնը կայծակի նման կը ծակէ սիրտերը։ Այդ ձայնը ժողովէն դուրս յորդելով՝ հարցուց ամբողջ երկրին. «Ժողովա՛ւրդ, դո՞ւն ինչ կ'ըսես»։ Պատասխան.— Երկրին ամէն կողմէն՝ հեռագրի ողողում»։

Կը գիտէ՞ք եղածը։ Չէին ուզեր Կազին տեսնել ոչ միայն սպարապետ, այլ եւ ԻԲՐԵՒ ՊԱՐԶ ԵՐԵՍՓՈԽԱՆ։ Եւ ատիկա տեղի կ'ունենայ այնպիսի ատեն մը, երբ «Մեծ յաղթանակ»ը շահուած էր, այսինքն թշնամին «ծովը նետուած»։

Այո՛, այդ օրինագիծը որով փորձեցին Կազին դուրս նետել խորհրդարանէն, մերժուեցաւ. բայց մերժումը եղաւ նորէն ՎԱԽԻ ՏԱԿ, ինչպէս կը հասկցնէ նաեւ Իսմայիլ Հապիպ, իր «բնորոշական» բացատրութեամբ. «ձայնը ժողովէն դուրս յորդելով, հարցուց ազգին...»։

Իրականին մէջ, ատիկա ժողովը լուծելու սպառնալիք մըն էր, ինչպէս Թուրք յուշագիրը կը խոստովանի, մէջ բերելով իր խօսակցութիւնը Կազիին հետ, այդ միջադէպէն մօտ տարի մը առաջ.

— Ուրեմն կը լուծե՞ք ժողովը, կը հարցնէ Իսմայիլ Հապիպ։

Երեսս նայեցաւ, կարծես ըսել ուզելով. ուրկէ՞ գիտցար։

— Որովհետեւ ըսիք թէ «աղջկան նման ժողով մը մէջտեղ բերինք»։

— Ո՛չ, ոչ, պատասխանեց Կազին, ժողովը չի կրնար լուծուիլ՝ ՄԻԱՅՆ ԳԻՏԻ ՈՐՈՇԷ ՆՈՐ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆ ԿԱՏԱՐԵԼ (Ճումհուրիյէթ 17 Յունուար 1939)։

Այդպէս ալ եղաւ։ Ուղղակի սուինի սպառնալիքին տակ, խորհրդարանը լուծեց ինքզինքը...

Վերջացա՞ւ։ Երբե՛ք։ «Ժողովը եւ ան» ողբերգութիւնը շարունակուեցաւ նաեւ յետագային, ամբողջ 15 տարի։ Որ ժողովը որ յանդգնեցաւ բերանը բանալ, «լուծեց ինքզինքը»։ Որ երեսփոխանը որ «Էվէտ Էֆէնտիմ» չըսաւ, ճամբու դրուեցաւ։ Դեռ առանց յիշելու անոնք որ կախաղան բարձրացան կամ փողոցը շպրտուեցան, ինչպէս Գարաբէքիր փաշաներ, Ճիւաէյին Ճահիտներ եւ վերջապէս նոյն ինքն Իսմէթ Ինէօնիւն, Թուրքիոյ ներկայ նախագահը»։

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով։

ԷՆՎԷՐ ՓԱՇԱՅԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ԳԱՂՏՆԻՔԸ

ՊՈԼՇԵՒԻԿՆԵՐՈՒ ԹՌՈՒՑԻԿՆԵՐԸ ԷՆՎԷՐ ՓԱՇԱՅԻ ԴԷՄ

Պոլշեւիկ օդանաւորդներու նետած թռուցիկները կարդալէ յետոյ փաշան խնդաց, թէեւ իրեն դէմ գրուած ըլլային անոնք։ Սակայն ուզեց հասկնալ թէ այդ թռուցիկները ինչ ազդեցութիւն գործած էին տեղացիներուն վըրայ։ Շան Սուլթան ալ սա համոզումը ունէր թէ պոլշեւիկեան թռուցիկները շահագրգռութեամբ չէին ընդունուած Թուրքիստանի մէջ։ Արդարեւ, Էնվէր փաշան երկրին մէջ իբր փրկիչ կ'ընդունուէր, բացի անհատական շահեր հետապնդողներէ։ Սակայն, գործ տեսնելու համար, զէնքի եւ ռազմանիւթի պէտք կար։

1922 Յունուար 18ին, Էնվէր փաշա առաջին անգամ պաշտօնական պայքար բացաւ Ռուսերուն դէմ։ Իր պատրաստութիւնները աւարտած էին։ Էնվէր փաշայի քով կը գտնուէին Շան Սուլթան, տեղական շատ մը ցեղերու պետերը, որոնք մօլլաներ էին։ Արդարեւ, կ'արժէր տեսնել Էնվէր փաշայի պատերազմի երթալը։ Իր զինուորները տեղական տարազ եւ ռուսական զէնքեր կը կրէին։ Իրենց հետ ունէին ջուրի ամաններ, կաշիէ շինուած, որոնք երկայն եղջիւրներու կը նմանէին։ Զինուորները իրենց զգեստներուն վրայ մուշտակ կը կրէին։ Բոլորն ալ երկայնահասակ, թուխ եւ սեւաչուի էին։ Կարելի է ըսել թէ Թուրք ցեղին ամէնէն վայելուչ թիպերն էին անոնք, խնդումերես, ընկերական ու անկեղծ։ Այդ մարդիկը տեսնողները համոզուած էին որ ոչ թէ մարդ, այլ թռչուն իսկ չէին կրնար սպաննել։ Սակայն դերութեան չհանդուրժելնուն այլ եւս, ամէնքն ալ մէյմէկ առիւծ կտրած էին։ Անոնց ձայնը սարսափ կազդէր լեռներուն մէջ։

ԷՆՎԷՐ ՓԱՇԱ ՇԱՏ ԶՈՒԱՐԹ ԷՐ

Էնվէր փաշա ալ լեռնոտ տեղ մը կը գտնուէր, ու առաջին անգամ էր որ իր զինուորներուն հետ յառաջխաղացում մը կ'ընէր զինուորական գնացքով։ Փաշան շատ զուարթ էր, որովհետեւ իր նպատակին կը հասնէր, այն է, կռուի մէջ մտնել։ Ան կ'ըսէր. «Զինուորը պէտք է կռուի։ Մեզի չի վայլեր նստիլ»։

Մինչեւ կէս օր յառաջացան, ու յետոյ ճաշեցին ջուրի մը եզերքը։ Օդը ուրուած էր, ու կծու հով մը կը փըչէր։ Էնվէր փաշա իր քով նստած Շան Սուլթանին ըսաւ. «Փոթորիկ մը առաջ պիտի գայ, եթէ օդը գէշ երթայ»։

Արդարեւ, Բամիրի լեռնաշղթային կողերուն առջեւ կը գտնուէին։ Օդը ցրտելուն պէս, անկարելի պիտի ըլլար յառաջանալ, պատերազմելու համար. այն ատեն հարկ պիտի ըլլար [illegible] սպասել։

Այս պահուն, կայծակ մը փայլեցաւ, ու երկինքը որոտաց։ Շան Սուլթան բերանաբաց ըսաւ.

— Տէր Աստուած, առաջին անգամ է որ կայծակ կը տեսնեմ այս տեղերը։ Կ'երեւայ թէ անցաւ գնաց մեր գըլխուն իջնելիք կայծակը։

Քիչ յետոյ ճամբայ ելած Էնվէր փաշա եւ Շան Սուլթան սաստիկ ցուրտէն նեղուած էին։ Փաշան ձիուն վզին կը քսէր ձեռքը, տաքնալու համար։ Այդ միջոցին բաւական յառաջացած էին, ու բարձր ժայռի մը ստորոտը կը գտնուէին։ Էնվէր փաշա հեռաւոր տեսարանները կը դիտէր։ Այդ լեռնոտ տեղերուն մէջ կռուելու համար, կատարելագործեալ բանակի մը պէտք կար։

Սակայն Պասմաճիները գոհ էին ու կ'երգէին, քիչ մըն ալ տաքնալու համար։ Անտառոտ տեղերէ դուրս ելլելէ յետոյ, տափաստանը մտած էին։ Մութը կոխած պահուն, հեռուէն փոքր գիւղ մը երեւցաւ։ Գիւղացիները զարմանքով կը դիտէին այդ բազմութիւնը։ Էնվէր փաշա եւ ընկերները ու զինուորները թէյարաններու մէջ խռնըւեցան։

Այդ գիւղին մէջ Ռուս չկար։ Տեղացիները կղզիացած կեանք մը կ'ապրէին։ Էնվէր փաշա գոհ էր որ գիւղացիներուն հետ շփում ունենալով անոնց գաղափարները պիտի հասկնար։

Թէյէն յետոյ կլկլակ քաշելը սովորութիւն դարձած էր այդ գիւղին մէջ։ Էնվէր փաշա ալ կլկլակ մը ապսպրեց, վերջերը անոր վարժուած ըլլալուն։

(Շար.)

զինուորներու ջոկատ մը (230 հոգի) մերժած ըլլալով զինաթափ ըլլալ, Ֆրանսական վաշտ մը ղրկուեցաւ, արգիլելու համար անոր մուտքը:

Մէկ օրէն միւսը կ'աճի զինուորներու եւ փախստականներու խուժումը: Միայն երկուշաբթի օր սահմանն անցած էին 50-80,000 զինուորներ եւ փախստականներ:

Հանրապետական կառավարութեան անդամները Ֆրանսա ապաստանած ըլլալով, Ֆրանսական կառավարութիւնը վերջացած կը նկատէ Քաթալոնիոյ պատերազմը: Ուստի, այլեւս դատալիք չի նկատեր բանակին զինուորները, զանոնք ետ ղրկելու համար:

Կը կարծուի թէ պարտուած բանակին ելքը դէպի Ֆրանսա պիտի տեւէ առ նուազն երկու օր: Այսօր-վաղը Ֆրանսա մտած պիտի ըլլայ բանակին վերջապահ գունդը, թնդանօթներով եւ հրասայլերով

Կռիւները կը շարունակուին կարգ մը կէտերու վրայ, բայց այլեւս անօգուտ է որ եւ է դիմադրութիւն: Լեռներուն եւ դաշտերուն մէջ, ընդարձակ տարածութիւններու վրայ խարոյկներ կը վառեն, փախստականները տաքցնելու համար: Հին զինուորներէն շատերը այնքան յոգնած են որ ճամբուն վրայ կը փռուին, քնանալու եւ քիչ մը հանգստանալու համար,— առաջին անվրդով քունը ամիսներէ ի վեր:

ԴԺՈԽԱՅԻՆ ՏԵՍԱՐԱՆՆԵՐ

Աւելի ահաւոր վիճակ մը կը ներկայացնեն բուն փախստականները,— կիներ, մանուկներ, ծերունիներ: Կերոնայի փախստականները Ֆիկուէրաս ապաստանած էին, երբ քաղաքը ռմբակոծուեցաւ: Աւելի քան 300,000 հոգի խռնուած էին փողոցներուն մէջ եւ ճամբաներուն վրայ, խափանելով երթեւեկը: Երկու հարիւր ռումբեր պայթեցան այս բազմութեան մէջ, ահուսարսափ եւ մահ տարածելով: Քաղաքին միակ պատսպարանը, որ վնասուած էր վերջին ռմբակոծութեան ատեն, մինչեւ դուռ լեցուած էր կիներով եւ մանուկներով: Լացուկոծը, աղաչանքը եւ հայհոյութիւնները իրար խառնուած՝ դժոխային տեսարան մը կը պարզէին: Էրիկ մարդոց լեզուն բռնուած էր: Ամբողջ օրը աւելի քան 300 մեռեալներ համրուեցան, իսկ վիրաւորներուն թիւը կարելի չէր հաշուել: Մէկ ռմբակոծութենէն միւսը կարաւանը ճամբան կը շարունակէր յամրաբար, յեղապատառ կանչերու եւ անէծքներու մէջ: Ռումբերը քանդած էին ճամբուն մէկ մասը: Ամէն մէկը կը ձգնէր անցնիլ բլուրէն, առանց վայրկեան մը կորսնցնելու: Դէպքերը այնքան զահաւէժ ընթացք առած էին որ, կարելի չէր բարեկարգութիւն հաստատել: Կիրակի առտու 60,000 հոգի խռնուած էին սահմանամերձ փոքր քաղաքի մը մէջ, եւ եւէն ալ հարիւրաւոր կառքեր կուգային, թնդանօթներու եւ օդանաւերու կրակին տակ: Փախստականները գետի պէս կը հոսէին տասը օրէ ի վեր, երբ հանրապետական բանակին զինուորներն ալ խառնուեցան հոսանքին, աւելի սաստկացնելով արհաւիրքը:

Գերմանիա կը վերակազմէ իր օդատորմիղը

—— ∞ ——

Գերման օդային ուժերու կազմակերպիչին՝ մարաջախտ Կէօրինկի խնդրանքով Հիթլէր հրատարակեց հրամանագիր մը, որով վերակազմութեան կ'ենթարկուի գերման օդատորմիղը, զայն աւելի եւս աճեցնելու եւ ներկայ պահանջներուն համապատասխան վիճակի մը մէջ դնելու համար:

Այս վերակազմութեան նպատակն է ոչ միայն աւելցնել օդային ուժերը, օդաչու եւ սարք, այլ եւ այնպէս դասաւորել որ համապատասխանէ Եւրոպայի նոր կացութեան եւ 1938էն ետքի նոր քարտէսին: Միւնիխէն ասդին կացութիւնը շատ փոխուած է: Նախապէս գերման օդային ռազմական ուժը այնպէս էր յարմարցուած, որ համապատասխանէր Եւրոպայի հարաւ-արեւելեան մասի ռազմագիտական հաշիւներուն: Այժմ Աւստրիան կցուած է, Չուէթիան զրաւուած եւ Չեխոսլովաքիան մտած գերման ազդեցութեան տակ, հետեւաբար այդ հողամասերու ռազմագիտական պահանջներն ալ փոխուած են:

Միւս կողմէ՝ Անգլիա եւ Ֆրանսա տենդագին կը զօրացնեն իրենց օդատորմիղները, թէ իրենց ապահովելու իրենց պաշտպանութիւնը եւ թէ Մ. Նահանգներէն օդանաւ ներածելով: Ուստի Գերմանիա պարտաւորուած է նկատի առնել այս պարագան եւ արեւմտեան ճակատի վրայ պէտք եղած չափով զօրացնել իր օդային պաշտպանութիւնը, մանաւանդ որ կը վախցուի նոր տագնապներէ, երբ Մուսոլինի հրապարակ դնէ Իտալիոյ պահանջները Ֆրանսայէն: Հիթլէր պարտաւորուած է այս պահանջներուն զօրավիգ հանդիսանալ, ի հարկին զէնքի ուժով:

Այսուհետեւ օդանաւային գունդերը, որոնք կը կոչուէին «օդային խմբակ»ներ, պիտի անուանուին «օդատորմիղներ»: Այս օդատորմիղներու կեդրոնատեղիները պիտի ըլլան արեւելքի մէջ Պերլին, հիւսիսի մէջ՝ Պրունշվիք, արեւմտեան կողմը՝ Միւնիխ: Եթէ հարկը պահանջէ, Միւնիխի կեդրոնէն է որ օդանաւային ույժ պիտի ղրկուի Իտալիոյ աջակցութեան:

Նորէն կը յիշեցնենք, [illegible]

—— ∞ ——

«Փաշտոնթերթը (4 փետրուար) կը հրատարակէ հրովարտակ մը, որ կը ճշդէ թէ ի՛նչ պայմաններու տակ պիտի տրուին օտար առեւտրականներու ինքնութեան մասնաւոր թուղթերը:

Այսուհետեւ ամէն օտար առեւտրական պարտաւոր է ունենալ ինքնութեան մասնաւոր թուղթ մը, որ պիտի տրուի իր բնակած վայրին նահանգապետին կողմէ եւ որու վրայ արձանագրուած պիտի ըլլան արհեստը կամ արհեստները, ընտրուած իր կողմէ, նահանգը կամ նահանգները, ուր պիտի կրնայ գործել:

Միայն յայտարարութեան, անանկութեան, ոճիրի կամ քրէական յանցանքի համար դատապարտութեան պարագաներու մէջ, ետ պիտի առնուի այդ թուղթը եւ ազդէ զայն ենթական կրնայ վտարուիլ երկրէն:

Նոյն պատժական միջոցները ձեռք պիտի առնուին անանուն ընկերութեանց վարչութեանց մասին ալ:

—— ∞ ——

[illegible] ԴՈՒՐԻ Ք[illegible]ՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

[illegible], տագնապէն ասդին Գերմանիա եւ Իտալիա մեծա- [illegible] միլիոն: Օգոստոսէն մինչեւ դեկտեմբեր միայն [illegible] միլիոն գրիւ ցորեն: Այժմ Գերմանիոյ ցորենի պահեստը կը հասնի 189 միլիոն գրիւի, 69 միլիոն գրիւ աւելի քան անցեալ տարուան պահեստը: Կը կարծուի թէ այս մթերումին պատճառը այն է, որ իտալական եւ գերմանական կառավարու-

Իսի-լէ-Մուլինոյի կապոյտ խաչի «Խրիմեան» դպրոցի սրահի ընդարձակման եւ բարեզարդման համար նուիրած են հետեւեալ նուիրատուութիւնները:

Ցանկ թիւ 4

Գ. Գ. Մ. Պետրոսեան, Խ. Խաչատուրեան, Ն. Մինասեան, Խ. Կարապետեան, Ա. Ճամճեան 50 ական ֆր.: Գ. Կ. Բարսեղեան 25, Գ. Գ. Վ. Կազմարարեան, Թ. Գույումճեան, Կ. Շուպարալեան Ց. Շիրվանեան 20ական: Գ. Գ. Անդր. Գօյաճեան, Ա. Սահակեան, Ոմն, Արթինեան, Բ. Գարագաշեան, Ա. Դանիէլեան, Մ. Գօչեան, Կ. Հայրապետեան, Լ. Գոլոյեան, 10ական: Մանր նուէրներ՝ 35 ֆրանք: Գումար՝ 480: Նոյեմբեր 9ի գումարը՝ 4700: Ընդհանուր գումար՝ 5180 ֆր.:

ՏԻԿԻՆ ՍԷՏԷՖԵԱՆ ՎԱՐԴԻԹԵՐԻ ԴԵՐԻՆ ՄԷՋ

Հ. Յ. Դ.

ՊԱՆԹԷՕՆ-ԲԱՇԱՆԻ «Արծիւ» ենթակոմիտէէն Ընդհ. Ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այս Ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին «Կորբին» սրճարանին մէջ:

ԳՈՒԼԱՄ

ՍԷՆ ԼՈՒԻ (Մարսէյլ) «Ակունք» ենթակոմիտէի Ընդհ. Ժողովը 10 Փետրուար, Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8ին: Պարտաւորիչ ներկայութիւն:

«ՌՈՍՏՈՄ» ԼՍԱՐԱՆ

Յառաջիկայ դասախօսութիւնը 8 Փետր., Չորեքշաբթի երեկոյ ժամը 9ին Cadet սրճարանին վերնայարկը, Մեթրօ Cadet:

Կը խօսի՝ Պ. Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ: Նիւթ՝ Ի՞նչ է Դաշնակցութիւնը:

ԸՆԿԵՐԱՀԱՄԱԿՐԱԿԱՆ ՀԱՒԱՔՈՅԹ

Ընկեր Ս. ՎՐԱՑԵԱՆի ժեկնման առթիւ

կազմակերպուած Հ. Յ. Դ. «ՐԱՖՖԻ» խումբին կողմէ

11 Փետրուար, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին 8 Ռիւ Պոռիէ, մեթրօ Փուասոնիէռ

Մասնակցութեան համար 6 ֆրանք (խմիչք եւ անուշեղէն միասին):

Հայ Մշակութային Միութիւն, ՄԱՐՍԷՅԼ

Գրական դասախօսութիւն

Նուիրուած Հայ Գրական դէմքերու ուսումնասիրութեան:

Յառաջիկայ դասախօսութիւնը տեղի պիտի ունենայ 10 Փետրուար, Ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին, 5 Ռիւ տը լ'Էգլիզ, Մարսէյլ: Կը խօսի Պ. ԱՐՏԱՇԷՍ ԹԻՒՐՔԵՃԵԱՆ: Նիւթ՝ «Երաժշտութեան արուեստը». Ջութակով պիտի ներկայացնէ նիւթը: Սրահի տաքութիւնը ապահովուած է:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՏԱՐՕՆ ՏՈՒՐՈՒԲԵՐԱՆԻ Հայր. Միութեան Ֆրանսայի Շրջկեդր. վարչութիւնը իր բոլոր մասնաճիւղերուն կողմէ ցաւակցութիւն կը յայտնէ Միութեան Մարսէյլի վարչութեան եւ անդամներէն՝ հայրենակից ԲԱՐՍԵՂ ՀԱՑՐԱՊԵՏԵԱՆի դառնաղէտ մահուան առթիւ, իր տիկնոջ, իր եղբօր՝ Անդրանիկ Հայրապետեանի, իրենց զաւակներուն եւ պարագաներուն:

Այրի Տիկին Սարատարեան, Տէր եւ Տիկին Խօժէն Մաքէր, Օր. Սիւզան Սարատարեան, Տէր եւ Տիկին Համբարձում Մարմարեան եւ Ֆրանսական բանակի Հայ Նախկին կամաւոր ռազմիկներու միութիւնը սրտի խորունկ կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց սիրելի հօր, եղբօր, աներոջ, մօրեղբօր, բարեկամին, եւ իրենց նախկին նախագահ եւ զէնքի ընկերոջ

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՏԱՐԱՅԵԱՆի

դառնաղէտ մահը՝ որ տեղի ունեցաւ փետրուար 4ին, 54 տարեկան հասակին:

Յուղարկաւորութիւնը տեղի պիտի ունենայ 8 փետրուար, չորեքշաբթի կէսօրէ վերջ ժամը ճիշդ 1·45ին, Փարիզի Հայոց եկեղեցիին մէջ, 15 ռիւ Ժան Կուժոն, ուրկէ հանգուցեալին մարմինը պիտի փոխադրուի Փանթէն Փարիզիէնի գերեզմանատունը:

ԾԱՆՕԹ.— Կը խնդրուի Հայ Նախկին կամաւորներէ դնել իրենց պատուանշանները:

Մասնաւոր մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբր այն նկատել:

թիւնները նոր տագնապներ կը նախատեսեն, նման անցեալ սեպտեմբերի:

ՄԱՐՍԱՉԱՆՏ ՓԷԹԷՆ յայտարարեց, թէ նոր պատերազմի մը պարագային զինուորական փոխադրութիւնները մէկ ռազմաճակատէն դէպի միւսը գլխաւորաբար պիտի կատարուին օդանաւերով: «Երբ այդ օրը գայ, օդանաւերը պատասխանը պիտի տան անոնց, որոնք այժմ կ'ըսեն, թէ օդանաւը միայն ռմբակոծելու եւ գնդացիրի կրակ տեղացնելու կը ծառայէ, եւ թէ կարելի չէ թշնամի հողամաս գրաւել անով»:

ՍՊԱՆԻՈՅ հանրապետական նախարարներուն Ֆրանսա ապաստանիլը նոր հոգ մը կը կազմէ, քաղաքական տեսակէտով: Միջազգային օրէնքը չարտօներ որ այդ նախարարները օտար հողի վրայ գործեն իբրեւ կառավարութիւն: Խնդիրը կը քննուի: Վարչապետ Նէկրին Քաթալոնիա վերադարձաւ:— Օրական տասը միլիոն ֆրանք կը ծախսուի փախստականներուն համար:

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ մէջ բանուոր մը, Մորոզէվ, մահուան դատապարտուեցաւ բանուորական նոր օրէնքին դէմ մեղանչած ըլլալուն համար: Ան իր մեծաւորին վրայ յարձակած եւ վիրաւորած էր:

Le Garant : H. STEPHAN

Imprimerie A-DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme — PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : GOBelins 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԽՐԹԻՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—	ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ		
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 9 ՓԵՏՐՈՒԱՐ
9 Février 1939

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 3960

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԽՕՍՔ

Ի՞ՆՉ Կ'ԱՆՑՆԻ ԿԸ ԴԱՌՆԱՅ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՄԷՋ

Կը թուի թէ բաներ մը դարձած են կամ կը դառնան Թուրքիոյ մէջ, Զօր. Իսմէթի նախագահութեան կոչուելէն ի վեր (1938 նոյեմբեր 11):

Այս տպաւորութիւնը կը գործեն ոչ միայն Թուրք մամուլին հրատարակութիւնները, այլեւ նոր վարչապետին՝ Տոքթ. Րէֆիք Սայտամի կարգ մը յայտարարութիւնները, որոնց ամփոփումը հաղորդեր էինք առջի օր։

Թուրքերէն թերթ մը, «Սօն Փոստա», աւելի խօսուն ձեւով մը ներկայացուցած էր այդ յայտարարութիւնները (27 յունուար):

Ահաւասիկ յայտարարութեանց հիմնական մասերը, համաձայն նոյն թերթին.

— « Նախ նկատի առնենք այն հրատարակութիւնները որոնք եղան վերջին մախսաննշութեան (սաւառնակներու գործը) եւ Իմփէքսի խնդրին շուրջ: Այդ հրատարակութիւնները տեսնողները կրնան կարծել թէ մէջտեղը կայ խորտակման եւ քայքայման (պօզկունճուքլուք վէ սէօքիւնթիւ) պատկերը պարզող վիճակ մը: Այս տեսակ բան մը չկայ եւ ասիկա չենք ընդունիր: Նման խորտակում մը եւ քայքայում մը խնդրոյ առարկայ չէ: Եթէ կայ այդ տեսակ բան մը, միասին քննենք: Ասիկա առաջին կէտը:

... Երկրորդ կէտը սա է: Որ եւ է փոփոխութիւն չենք ընդունիր ներկայ վարչաձեւի բոլոր մասերուն մէջ: Ականջէ ականջ զանազան փրոյցներ կը պտտին.— Կէսօրէն յետոյ հին այբուբէնը պիտի ուսանիւի վարժարաններու մէջ, կրօնքի դասը պիտի վերահաստատուի, եւն.: Ամենափոքր շեղում մը չկայ վարչաձեւի սկզբունքներուն մէջ: Նոյն ճամբան պիտի շարունակենք:

... Գանք հիմա ուրիշ խնդրի մը: Վերջերս կատարուեցան հրատարակութիւններ, որոնք կրնան տեղի տալ վարչաձեւին համար ժխտական քարոզութեանց: Ամէնէն վերջին օրինակը կայ, որ ի վերջոյ կը վերաբերի աշխարհականութեան եւ կրօնքի խնդրին: Այս ժխտական ազդեցութիւնները արթնցնող հրատարակութեանց համար մեր գործածած ուժը եթէ յատկացնենք դրական հարցերու, աւելի շատ ճամբայ կը կտրենք մեր յառաջդիմութեան մէջ»:

... Որ եւ է փոփոխութիւն խնդրոյ առարկայ չէ աշխարհականութեան (լայիսիզմ), ընկերային ազատութեանց, կնոջական իրաւունքներու եւ տառերու հարցին մէջ: Ասոնց մասին շրջող փրոյցները սուտ են »:

Վարչապետը հրէական հարցն ալ չօշափելէ վերջ, հետեւեալ խօսքերը սահեցուցած է.

... ԵԹԷ ՀԱՐԿ ԸԼԼԱՅ ՏԱՐԱԳՐԵԼ ԵԱՀՈՒՏԻՆ, ՀԱՅԸ ԵՒ ՅՈՅՆԸ, օրինագիծ մը կը յանձնուի խորհրդարանին և խորհրդարանը որոշում կուտայ: Ասոր ալ հարկ չկայ: Եթէ ընենք, գիտակցաբար կ'ընենք, եւ ասիկա կ'ընէ պետական իշխանութիւնը »:

Ի՞նչ կը նշանակեն այս ակնարկները: Աւելի ճիշդ՝ ուրկէ՞ կը բխին այդ «սուտերը», որոնք իրարու ետեւէ շարունակ եւ հերքուելով, ոչ թէ մշուշը կը փարատեն, այլ աւելի կը թանձրացնեն։

« Առանց կրակի ծուխ չըլլար», կ'ըսէ մեր իմաստուն ժողովուրդը :

Արդ, ինչո՞ւ այդ «սուտերը» շրջան չէին ըներ երէկ, եւ իրարու ետեւէ բուսան, նոր նախագահին ընտրութենէն անմիջապէս վերջը :

Կը յիշուի թէ Իսմէթ Ինէօնիւ անցեալ դեկտեմբերին քննական պտոյտ մը կատարեց դէպի Գաւթէյմունի, եւ այս առթիւ բերնէն թռցուց նշանակալից խօսք մը,— « Հոգիս շատ նեղուած էր»։

Արդարեւ, արաբերէն «էզան» կարդացուած էր գիւղի մը մէջ, եւ Նախագահը կասկածելով յետաշրջական շարժումէ մը , հարկ դատած էր անձամբ երթալ եւ քննել: Այդ առթիւ իրեն բացատրեցին թէ եղածը հետեւանք էր «իմամին չփոթութեան», եւ թէ «հաստատակութիւնը երբեք չէ մասնակցած»:

Այնուհետեւ ուրիշ դէպքեր ալ պատահեցան, մէկը միւսէն ուշագրաւ,— խմբական փոփոխութիւն կուսակալներու եւ վարչական բարձր պաշտօնատարներու, երեսփոխանական անուանումէ մեկուսացման դատապարտուած երեւելիներու (զօր. Քեազիմ Գարապէքիր, Հիւսէյին Ճահիտ եւն.), արձակում կարգ մը նախարարներու եւ յետոյ փոփոխութիւն դահլիճի, սկսելով վարչապետէն :

Միեւնոյն ատեն թերթերը աւելի համարձակ խօսիլ սկսան լեզուական հարցի մասին, եւ երկու երեսփոխաններ համարձակեցան հեգնել «պար»ն ու «պայան»ը (պարոն եւ տիկին կամ օրիորդ), որոնք հաստատուած էին Աթաթիւրքի օրով :

Ծաղրելով կարգ մը նորաբանութիւններ,— պաշ պագան, իչ պագան, տիշ պագան *եւն. (վարչապետ, ներքին նախարար, արտաքին նախարար), ամէնէն մոլեռանդներն ալ սկսան փնտռել հին բառեր եւ ասութիւններ, որոնց դարերէ ի վեր վարժուած է ժողովուրդը:*

Ուրեմն, բան մը փոխուած է մթնոլորտին, եթէ ոչ կացութեան մէջ։ Եւ կը փոխուի ամէն օր, զարմանալի արագութեամբ:

Այսքանը ինքնին կը բացատրէ վարչապետին ակնարկած «ըմփըրաւ»ներն ալ,— տառերու փոփոխութիւն, կիներու կարգավիճակի կամ աշխարհականութեան վերափոխում եւն.:

Իսկ « Եահուտիներու, Յոյներու եւ Հայերու տարագրութեան» *պարագան ակնարկ մըն է որ յայտնապէս կը մատնէ նոր նախագահին դիտումները՝ ոչ - Թուրք փոքրամասնութեանց հանդէպ :*

Ամէն պարագայի մէջ, «բաներ մը կը դառնան», ինչպէս պիտի ըսէր ժողովուրդը, որուն հոտառութիւնը յաճախ աւելի սուր է քան շատ մը դիւանագէտներու բանգիտութիւնը :

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՖՐԱՆՍԱ ՊԻՏԻ ՊԱՇՏՊԱՆԷ ՍՊԱՆԻՈՅ ՀՈՂԱՅԻՆ ԱՄԲՈՂՋՈՒԹԻՒՆԸ

— ∞ —

ԱՐՏԱՔԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐԻՆ ԱԶԴԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԵՒ ՈՒՐԻՇ ՃԱՌԵՐ

— ∞ —

Երեքշաբթի օր կարեւոր վիճաբանութիւն մը տեղի ունեցաւ Ծերակոյտին մէջ, արտաքին քաղաքականութեան մասին: Առաջին հարցապնդումն ուղղեց համայնավար ներկայացուցիչը, Գ. Մարսէլ Քաշէն, պարզելով ֆաշական պետութեանց յարձակողական գործունէութիւնը,— Ճափոն՝ Չինաստանի դէմ, Իտալիա՝ Եթովպիոյ դէմ, Աւստրիոյ կցումը եւ Չեխոսլովաքիոյ մէկ մասին գրաւումը, գերմանեւիտալական տիրապետութիւնը Սպանիոյ ազգայնականներուն վրայ եւն.: «Իսկ Ռուսաստա՞նը», հարցուցին շատ մը ծերակուտականներ: Մարսէլ Քաշէն շարունակելով, բացատրեց թէ Գերմանիա գաղթավայրեր կը պահանջէ, ինչպէս եւ Ուկրայնան, քաջալերուած՝ Միւնիխի յաջողութենէն: Իտալիան ալ «անպատկառ» պահանջներ դրած է ֆրանսական հողերու մասին: « Միջազգային ֆաշականութեան այս քաղաքականութիւնը ուղղուած է Ֆրանսայի եւ Անգլիոյ դէմ: Ֆաշականութեան տիրակալութիւնը Սպանիոյ վրայ՝ նախապայմանն է Միջերկրականի տիրապետութեան, երկար ատենէ ի վեր մշակուած՝ Մուսոլինիի կողմէ: Մայորքա եւ Սպանիա հիմնական դիրքեր են, մեկնակէտներ՝ Միջերկրականի նուաճման համար »:

Ուրիշ ճառախօսներէ վերջ, որոնց գլխաւորն էր նախկին վարչապետ մը, Փոլ Գոնքուռ, խօսք առաւ արտաքին նախարարը, Գ. Ժորժ Պօնէ, պարզելու համար կառավարութեան քաղաքականութիւնը:

Նախարարը ուժգնօրէն շեշտեց թէ Ֆրանսա պիտի չհրաժարի իր մեծ պետութեան դիրքէն եւ թոյլ պիտի չտայ որ ակարանայ իր ազդեցութիւնը աշխարհի մէջ: «Ֆրանսա միշտ յօժարութիւն յայտնած է համաձայնելու Գերմանիոյ հետ: Ան նոր ապացոյց մը տուաւ այդ խաղաղասիրական կամքի մասին, Միւնիխի խորհրդակցութեան ատեն: Չկայ Ֆրանսացի մը որ իր ամբողջ սրտով եւ բանականութեամբ չըղձայ բարւոք համաձայնութիւն մը Ֆրանսայի եւ Գերմանիոյ միջեւ: Այս կը հաստատէ նաեւ Ֆրանքօ-գերման յայտարարութիւնը զոր ստորագրեցինք անցեալ դեկտեմբերին: Գալով Իտալիոյ, մենք որ եւ է ջանք չխնայեցինք, փարատելու համար որ եւ է թիւրիմացութիւն Իտալիոյ եւ Ֆրանսայի միջեւ: Ապացոյց՝ բանակցութեանց վերսկսումը անցեալ ապրիլին, կառավարութեան կազմութենէն քանի մը օր վերջը, դեսպանի մը առաքումը՝ Միւնիխի համաձայնութենէն վերջը: Բայց բարեկամութեան այդ կապերը կը պարտադրէին Ֆրանսայի՝ բացորոշապէս արտայայտուիլ, իտալական երեսփ. ժողովի եւ մամուլի կարգ մը արտայայտութեանց հետեւանքով: Կառավարութիւնը չթերացաւ այդ պարտականութեան մէջ: Դեկտեմբեր 19ին եւ յայտարարութիւն մը ուղղեցի յանուն կառավարութեան,— «Ֆրանսա երբեք պիտի չընդունի մէկ թիզ հող ձգել Իտալիոյ: Որ եւ է փորձ այդ ուղղութեամբ՝ ուրիշ բանի չի կրնար յանգիլ եթէ ոչ զինեալ ընդհարումի :

« Սպանիոյ հանդէպ ալ մեր լաւագոյնը փորձած ենք, վստահելից յարաբերութիւններ մշակելու համար, *ինչպէս կը պարտադրէ մեր ափրիկեան եւ եւրոպական դրացնութիւնը: 1936ին Ֆրանսա յայտարարեց թէ պիտի չմիջամտէ այս պատերազմին մէջ, որովհետեւ իր սկզբունքն է երբեք չխառնուիլ իր դրացիներու ներքին գործերուն: Ան կառչած մնաց այդ ուղղութեան: Բայց մենք չենք կրնար հանդուրժել որ ո եւ է օտար պետութիւն սպառնայ Սպանիոյ հողային ամբողջութեան եւ ատով՝ Ֆրանսայի ապահովութեան: Սպանիա իր աշխարհագրական դիրքով կենսական արժէք մը կը ներկայացնէ մեզի համար, ռազմագիտական տեսակէտէն, նկատի առնելով մեր հաղորդակցութիւնները Հիւսիսային Ափրիկէի հետ: Պուրկոսի կառավարութիւնը (ազգայնական), որ անցեալ սեպտեմբերին հաղորդած էր մեզի թէ չէզոքութիւն պիտի պահէ պատերազմի պարագային, հրապարակաւ յայտարարեց եւ մեզի ալ յայտնեց թէ նախանձախնդրութեամբ պիտի պաշտպանէ Սպանիոյ անկախութիւնը եւ երբեք պիտի չընդունի որ եւ է օտար տիրապետութիւն: Անգլիոյ հետ կնքած համաձայնութեամբ Իտալական կառավարութիւնը հաստատեց թէ հողային կամ քաղաքական նպատակներ չի հետապնդեր Սպանիոյ մէջ, ոչ ալ անոր կղզիներուն կամ գաղթավայրերուն մէջ: Անգլիական կառավարութիւնն ալ, որուն մանաւորապէս պարզեցինք հարցը, մեզի հաղորդեց թէ կատարելապէս համաձայն է Ֆրանսայի հետ, ապահովելու համար Սպանիոյ անկախութիւնը: Ֆրանսայի ամբողջ ուզածը այն է որ յարգուին այս յանձնառութիւնները: Ամէն բանէ առաջ, մենք կ'ուզենք ապահովել մեր երկիրը եւ կայսրութիւնը: Ինչ որ ստեղծած են Ֆրանսացիներու աշխատանքն ու արիւնը, պիտի պաշտպանուի Ֆրանսացիներու քաջութեամբ: Մենք մեր նախահայրերէն ստացած ենք ժառանգութիւն մը եւ զայն անվթար պիտի փոխանցենք մեր յաջորդներուն: Այս մասին ոչ մէկ տարակոյս, ոչ մէկ սատեր կամ անհամաձայնութիւն կայ Ֆրանսացիներու միջեւ: Ֆրանսայի բռնած դիրքը ոչ թէ թուլցուց, այլ աւելի սերտացուց իր բարեկամութիւնը Անգլիոյ եւ Մ. Նահանգներուն հետ: Երբեք այսքան լաւ եղած չէին Ֆրանսայի, Անգլիոյ եւ Մ. Նահանգներուն յարաբերութիւնները :*

Այստեղ նախարարը յիշեց Գ. Ջէմպըրլէնի բացորոշ յայտարարութիւնը՝ Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի զինուորական գործակցութեան մասին, գոհունակութիւն յայտնեց, նաեւ, Մ. Նահանգներուն մէջ տիրող տրամադրութեանց մասին, զգուշանալով չափազանց խանդավառութենէ: Յետոյ կրկնեց իր նախորդ յայտարարութիւնները Ֆրանսայի յանձնառութեանց մասին՝ Արեւելեան Եւրոպայի եւ Խ. Միութեան հետ եւ եզրակացուց.

«Անդիրը պատերազմի մասին ըլլայ թէ խաղաղութեան, իր հայրենի ժառանգութիւնը պահպանելու թէ իր մարդկային բարձր առաքելութիւնը կատարելու մասին, էական պայման մը կայ,— անհրաժեշտ է որ Ֆրանսա զօրաւոր ըլլայ: Այս դժուարին ժամանակներուն մէջ, ուր այնքան սպառնալիքներ կը ծանրանան մեր վրայ, ուր նաեւ այնքան լաւագոյն հնարաւորութիւններ կ'երեւան, կառավարութիւնը իրաւունք ունի պահանջելու որ բոլոր ազգային ուժերը համախմբուին իր շուրջը»:

Նախարարէն վերջը խօսք առնելով, նախկին նախագահ Միլռան ցաւ յայտնեց թէ դաշնակիցներու յաղթանակէն քսան տարի վերջը կացութիւնը նպաստաւոր է դարձած պարտեալներուն համար: Վարչապետ Գ. Տալատիէ եւս վերջին պահուն հասնելով, յիշեցուց թէ «աշխարհը դարձած է հսկայական զինագործարան մը, ուր սպառազինութեանց արտադրութիւնը ջախջախիչ կերպով կը գերազանցէ մարդկային կեանքին համար անհրաժեշտ բարիքներու արտադրութիւնը»: Եւ վախ յայտնեց թէ «այս մահացու հակամարտութիւնը» կրնայ ամէնէն վայրագ եւ ամէնէն անօգուտ ընդհարումներուն յանգիլ, եթէ կարելի չըլլայ համակցողութիւն հաստատել ազգերու միջեւ: Այս առթիւ անգամ մը եւս շեշտեց թէ կառավարութիւնը պիտի պաշտպանէ կայսրութեան հողային ամբողջութիւնը եւ հաղորդակցութեանց ապահովութիւնը:

Ծերակոյտը գոհունակութեամբ ողջունելով այս յայտարարութիւնները, վստահութիւն յայտնեց, 16ի դէմ 306 ձայնով:

— ∞ —

ԱԼԶԱՍԻ ինքնավարութեան կուսակցութեան գլխաւոր վարիչը, Տոքթ. Քարլ Ռօս, նորէն ձերբակալուեցաւ, խորհրդաւոր պարագաներու մէջ: Մանրամասնութիւնները գաղտնի կը պահուին: Ամբաստանեալը Նանսիի զինուորական բանտը փոխադրուեցաւ եւ պիտի դատուի զինուորական ատեանի մը առջեւ :

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՀԱՒԿԻԹԻ ՄԱՍԻՆ

— • —

Կանուխ է խօսիլ հաւկիթի մասին, Զատիկը հեռու է տակաւին: Բայց քը-լ իս տակ ինկաւ պզտիկ յօդուած մը, որ կը խօսէր հաւկիթի մասին, եւ կարդացի՛: Այսպէս է հրապարակագրութիւնը, ստիպուած ես կարդալ ամէն բան, յիմար յօդուածներ, բաղաձայն քերթուածներ, զուգաղ սուտ լուրեր, «անճախըրթաց» հանդէսներու նկարագրութիւններ, նոյնիսկ նպաստաւորի ծանուցումներ:

Եւ... հաւկթաբանական ուսումնասիրութիւններ, ինչպէս այս :

Մեր յօդուածագիրը կ'ըսէ թէ ամէնէն փոքր հաւկիթը,— թռչնազգիներու մէջ,— կը պատկանի ճնճղուաքաղին (colibri): Ներողութի՛ւն, մեր գիւղին ճթճիկը աւելի պզտիկ կ'ածէր, քան արդէն այնքան պզտիկ որ չէինք կրնար վանդակի մէջ պահել: Կ'ոստոստէր կը պտըտէր մոլախոտներուն մէջ, կը կորսուէր խաչերուն (խրամատածեւ փոս) վրայ արտեւաններուն պէս կոխուած թուփերուն ետեւ: Բայց եթէ ճթճիկը ճթճիկ է, (գաւառաբարբառով՝ ճթճիկ կը կոչուին նաեւ պզտիկ աղջիկները եւ պզտիկ կնիկները), իր ածած հաւկիթն ալ իրեն պէս պզտիկ, այդ՝ ի՞նչ ըսել եւ ի՞նչպէս չըզարմանալ որ անթեւուկը (aptéryx), այլ անուամբ՝ քիվի - քիվի, որ ոչ պոչ ունի եւ ոչ թեւ, հաւկիթ կ'ածէ... իրմէ մեծ: Բնագէտներն ալ խելք չեն կրնար հասկնալ ասոր: Թռչուններ ալ կան, օրինակ բուն, որոնք հաւկիթ մը կ'ածեն կլոր - կլոր, մինչդեռ ջրահաւերուն (guillemot) հաւկիթը բոլորովին տանձի ձեւ ունի :

Սքանչելի՛ զոյներ ունին հաւկիթները,— մեր յօդուածագիրը կը սխալի՝ կարծելով թէ եղէգ կամ ծառի խոռոչներու մէջ ածող թռչուններուն հաւկիթները ճերմակ կ'ըլլան ձիւնի պէս: Երկան - շըլլի կը կոչենք մենք թռչուն մը, որուն վիզը երկար էր եւ կ'ածէր ծառի խոռոչներու մէջ: Դարանակալ կը սպասէինք եւ խոռոչին մէջ ողջ կը բռնէինք երկան - շըլլին, որ ոչ կուլար, ոչ ալ կը թեւահարէր փախչելու ճարն ընելով, այլ գլուխը կը դարձնէր վիզին շուրջ, եւ անա՛նկ ողորմուկ կը շարժէր, որ սաշ միսի պէս մեր ձեռքին մէջ դողդղացողգունդմըմարմինով մեր զուրը կը շարժէր, ու կ'արձակէինք, բայց կը գրպանէինք հաւկիթները, որոնք խատուտիկ էին թուրքի պէս: Վերջապէս լորամարգին ալ, որ ցորենի արտերուն մէջ հողի խոռոչներ կը փնտռէ ածելու համար, հաւկիթ մը ունի պուտ - պուտիկ (նոխշուն, կէտկէտուած): Ճիշդ է թէ թռչուններ ալ կան, որոնք կ'ածեն կրենց բոյնին գոյնովը,— խաբելու համար հաւկիթ փնտռողները: Իսկ կկուն բոյն չի շիներ, կ'ածէ ուրիշի բոյնի մէջ,— ափսո՜ս, հասնելու վրայ է այս թռչունին տեսակը, որովհետեւ մտածած չունի ազգապահպանումի մասին, ճիշդ ինչպէս Հայերս որ նոյնպէս կը հասնինք:

Դաշտերու երգեցիկ թռչունները կ'ածեն սովորաբար հինգ հատ: Ծովաբաղը (macreuse) միայն մէկ հատ:

Գիտէ՞ք, սակայն, թէ թռչուն մըն ալ կայ, որ կ'ածէ ամէն օր եւ ի՞նչ հաւկիթներ: — Կարմիր մամուլը:

Սպանիական դէպքերուն առթիւ՝ կը հետեւիմ բոլշեւիկեան թերթերուն,— անանկ հաւկիթներ կ'ածեն, որ կը զարմանաս գոյնին, մեծութեան եւ յիւին վրայ: Ֆրանսացիները canard կ'անուանեն թերթերը, այն իմաստով որ *մարթավալ* կը շինեն, բայց կարծեմ բոլշեւիկեան թերթերուն մասին է խօսքը, քանի որ կարմիր հրապարակագրութիւնը մրցանիշ կոտրեց... հաւկիթ (*մարթավալ*) ածելու մէջ :

ԱՐԱԶ

ՇԱՀՄՈՒՐԱՏԵԱՆԻ ՀԱՄԱՐ

Ցիսնապետ Գըլճեան, Մարոք	50
Ս. Վաչեանց	25
Լ. Գեւոնեան	20
Գումար	95
1938 *Սեպտ. 10ի գումարը*	971
Ընդհ. գումար	1066

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻՆ ՀԱՄԱՐ

Ա. Վաչեանց	25
1938 *յուլիս 27ի գումարը*	6726
Ընդհ. գումար	6751

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՕՐԵՐ ՎԻԵՆՆԱՅԻ ՄԷՋ

Վիեննայի Երեւ. Միակ Միութիւնն ու ամբողջ գաղութը անմոռանալի օրեր ապրեցան վերջերս:

Երեւ. Միութիւնը նախորդ տարի կազմակերպման եւ կազդուրման շըրջան մը անցուց: Աւստրիոյ նոր կարգուսարքը մեզի այնպիսի ուռճացում և կենսունակութիւն բերաւ, որուն նմանը չենք ունեցած:

Այլեւս հպարտօրէն կրնանք ամէն տեղ իբր Հայ երեւալ եւ մեզ հիւրընկալող մեծ ազգին զաւակներուն յիշեցնել, թէ մենք ալ ազգայնական ենք, եւ այն՝ դարերէ ի վեր, ազգային գաղափարականներու համար զոհուած ենք եւ միայն մեր ազգային երազներուն համար կը գործենք ու կ'ապրինք.

×

Դասախօսութիւններու շարքը, զոր կանոնաւորապէս գրեթէ երկու շաբաթը անգամ մը կուտայ մեր Միութիւնը, ճոխացաւ Dr. Paul Rohrbachի դասախօսութիւններով: Այս անունը ծանօթ է մեզի զինադադարին եւ անկից առաջ ալ: Փ. Ռօրպախ, մէկը Դոկտ. Լէփսիուսի երբեմնի գործակիցներէն, այժմ Հայ-Գերման Ընկերութեան նախագահը, արդէն երեք անգամ ճամբորդած է Հայաստան եւ հայ ժողովուրդը անձնապէս կը ճանչնայ:

Մեր Միութեան հրաւէրով Ռօրպախ Պերլինէն Վիեննա եկաւ հայ ժողովուրդի մասին Uraniaի մէջ դասախօսութիւն մը տալու համար:

Ղազարոս Զատէեան, Երեւ. Միութեան ներկայ աշխոյժ ատենապետը, այդ դասախօսութիւնն ու յարակից պարագաներն այնպէս մը կազմակերպած էր, որ ամբողջ եղածը մէկ նըպատակ պիտի հետապնդէր,— հայ ազգին աւելի լայն ճանաչումը: Եւ ուրախութեամբ կրնանք հաւատալ, թէ մեր ջանքերը յաջողութեամբ պսակուեցան:

Յունուար 21ին Փ. Ռօրպախ Վիեննա հասաւ, ընկերակցութեամբ Պ. Ֆրունճեանի, որ Պերլինի հայ երիտասարդութիւնն ու ուսանողութիւնը կը ներկայացնէր:

Hotel Imperialի մէջ նոյն օրը մամուլին ընդունելութիւն մը սարքուեցաւ, որուն փութացած էին Վիեննայի գըլխաւոր թերթերուն տեղեկատուներն ու «Յառաջ»ի թղթակիցը: Ռօրպախ մէկ ժամ խօսակցեցաւ մեզի հետ: Գերմանիոյ մէջ ան ճանչցուած է իբրեւ մասնագէտ մը գաղթային գիտութեանց, հարց մը որ հրատապ է այսօր Գերմանիոյ մէջ: Խօսակցութիւնը [illegible] յատկապէս Հայոց վրայ դարձաւ: Թղթակիցները շահագրգռուած կ'երեւային այս նիւթով, զոր Ռօրպախ բոլորովին ինքնայատուկ տեսակէտներով կը ներկայացնէր— Հայերը շնորհիւ իրենց ազգայնականութեան եւ ուշիմութեան մեծ դեր մը կատարելու կոչուած են Կովկասի մէջ:

Wiener Zeitung հետեւեալ կերպով կու տայ Hotel Imperialի խօսակցութիւնը.

— «Արեւելեան Եւրոպան ճիշդ ըմբռնելու համար, պէտք է ունենալ մայր գաղափար մը, այն՝ թէ այդ հողամասերուն վրայ բազմաթիւ ժողովուրդներ կը բնակին, որոնք խորհըրդային բռնակալութեան ներքեւ կամայ ակամայ մէկ լուծի տակ կ'ապրին,— Ուկրայնացիներ, Ճերմակ Ռուսներ, Հայեր, Վրացիներ եւ որոնք ամէն փորձ կը կատարեն, իրենց անկախութիւնը վերստանալու համար: Գերմանիա դիտաւորութիւն չունի, որ պէն ծայր տուած քայքայումը դարձնելու արագացնելու,— կործանումը ներսէն պիտի գայ: Երբ օր մը Արեւելեան Եւրոպայի ազգերն յաջողին բռնութեան շղթաներն թօթափել, Եւրոպայի համար երկու ազգեր երեւան պիտի գան, Ուկրայնացիներն ու Հայերը, առաջինները իբրեւ ազգայնական տարր մը բազմամիլիոն համրանքով եւ Հայերը՝ շնորհիւ իրենց հոգեկան աշխուժութեան եւ անտեսական ձեռներէցութեան: Գերմանիոյ համար նշանակալից է նաեւ, որ Հայերու մէջ Գերմանիոյ եւ գերմաններէնի գիտութիւնը շատ տարածուած է: Հայերը, ուրոնք յայտնի են իրենց ազգայնական [illegible] եւ կորովամտութեամբ ամբողջ օսմանեան ազգակոյտերուն մէջ, Գերմանիոյ հետ, համեմատութեամբ ուրիշ ազգերու, ամէնէն աւելի մշակութային եւ քաղաքակրթական կապերն ունին: Կովկասի մէջ չկայ ազգ մը, որ Գերմանիոյ հետ անցեալին այնքան սերտ կապեր ունեցած ըլլայ, ինչպէս Հայերը: Այս բազմաչարչար ժողովուրդը [illegible] գերման տնտեսութեան միջնորդը ըլլալու կոչուած է Արեւելքի մէջ»:

Այս էր նաեւ դասախօսութեան նիւթը, զոր Ռօրպախ բերնէ բերան լեցուն սրահի մը մէջ տուաւ յաջորդ օրը.

— «Ամէնէն աւելի վրաս կ'ազդէ Հայոց ազգայնական գիտակցութիւնը, ըսաւ ան մէկ ու կէս ժամուան դասախօսութիւնը վերջացնելով»:

Ճիշդ է որ Վրացիներն ալ իրենց ազգայնականութիւնը պահած են - բայց անոնք շնորհիւ իրենց մեկուսացած աշխարհագրական դիրքին, Հայերուն չափ ստորաբաժանուելու վտանգին մէջ չեն գտնուած: Մինչդեռ Հայաստան դարեր շարունակ գտնուած է պողոտայի մը վրայ, որ երկու աշխարհներու— Եւրոպայի եւ Ասիոյ— միջեւ իբրեւ կամուրջ ծառայած է: Դարերու ընթացքին անհամար վոհմակներ Փոքր Ասիայի վրայէն անցած գացած են, տեղացի ժողովուրդները, իրենց լեզուն ու մշակոյթը աշխարհի երեսէն սրբելով, իսկ հայ ազգը, որ ամէնէն աւելի զգացած է ասպատակներու բարբարոսութիւնը, կրցած է պահել իր լեզուն, իր գիրն ու իր հաւատքը— շնորհիւ իր ազգային գիտակցութեան, որ Հայկականէն զատ՝ ուրիշ օրինակ չունի»:

Դասախօսութեան ներկայ էին բազմաթիւ հայագէտներ (Փրոֆ. Սարգիսեան հակառակ հիւանդ ըլլալուն, եկած էր) պետական եւ կուսակցական (գերման) ներկայացուցիչներ:

Ցետոյ հաւաքուեցանք Hotel Imperialի մեծ հանդիսասրահին մէջ, ուր նախ խօսեցաւ Ս. Տէրունեան (գաղութին կողմէ) Եղիշէ քահանայ Իւթիւճեան (հայ եկեղեցւոյ կողմէ) եւ Dr. Leitner գերման երիտասարդութեան կողմէ: Այս վերջինը խօսքը Ռօրպախի ուղղելով ըսաւ.

— «Մենք, Հայ Միութեան գերման անդամներս, շնորհակալ ենք ձեզի, որ մեզ աւելի մօտէն ճանչցուցիք հայ ժողովուրդը, որ դարաւոր պայքարներու շնորհիւ պողպատի պէս դիմացկուն է դարձած: Հպարտ ենք, ձեր անձին մէջ տեսնելով Գերմանացի մը, որուն կեանքին նպատակը եղած է ազգերու միջեւ հասկացողութիւն ստեղծել, նպատակ մը, զոր մենք Գերմանացիներս եւ յատկապէս գերման երիտասարդներս եւս իրագործել կը փափաքինք: Թող Աստուած այնպէս մը վարէ մեր ժողովուրդներուն ճակատագիրը, որ ո՛չ թէ անհատ Հայն ու Գերմանացին, այլ ազատ Հայաստան մը եւ Մեծ Գերմանիան երջանիկ յարեկամութեամբ իրարու միանան: Կեցցէ՛ Հայաստան, կեցցէ՛ Գերմանիա»:

ԱՐՓԻԱՐ

Ն.°Ֆ. ՓՐԷՍԷ
(«ՆՈՐ ԱԶԱՏ ՄԱՄՈՒԼ»)

Իրաւունք ունի «Յառաջ» որ ցաւ կը յայտնէ ինծի, սիրելի Վիեննական օրաթերթին փակումին համար: Ան շատ մօտէն գիտէ, թէ ո՛րքան կապուած էի անոր իբրեւ թերթ մը, որ ոչ միայն լրիւ եւ ամէնէն աւելի կը գոհացնէր զիս միջազգային, տեղեկատուական տեղեկութիւններով, այլ եւ քաղաքական, ընկերային, իմաստասիրական բազմազան ու գործնական յօդուածներով կը լրացնէր ժամանակակից [illegible]:

Նոյն ճամբուն վրայ— բայց երկրորդ աստիճանի վրայ— կուգար ինծի համար «Պերլինըր Թակպլաթ».

Սակայն հրապարակագրական ասպարէզիս մէջ ձեռքիս տակ անփոխարինելին էր «Ն. Ֆ. Փրէսէ», վիեննական այն մեծ օրկանը, ռուսաճափոնական պատերազմէն ի վեր, երբ թարմ եւ շուտափոյթ լուրեր տալու նախանձելի պէտքը գրգեց մղեց զիս թարթափելու գերմաններէնի մէջ գիշերային աշխատութիւններով, քանի որ Վիեննա Փարիզէն ու Լոնտոնէն մէկուկէս օր աւելի մօտ էր Կ. Պոլսոյ, եւ քանի որ «Բիւզանդիոն» մինչեւ [illegible] գացած էր գերմանական թերթերէ օգտուելու թարգմանիչ մը շնորհիւ, «Մանզումէի» խմբագրութեան նախանձախնդրութիւնը չէր կրնար անոր հետ մրցելու յաւակնութիւնն հրամայել մինչեւ վերջը, եթէ չէր ուզեր պակսեցնել իր ընթերցողներուն թիւը: Չէ՛ որ միջազգային ամէն բարդութիւն կամ կնճռոտութիւն յանկարծ կը լարէր հետաքրքիր Հայութեան ուշադրութիւնը, խնամով եւ երանով հետեւելու դէպքերուն, քաղաքական դարձուածքներուն, որոնց մէջ, ո՛վ գիտէ, թերեւս լոյս մը ծագէր «ի լուծումն հայկական խնդրոյն»:

Յիշատակի խանդաղատանքով եւ պատմական [illegible] յուզումով մը կը [illegible] հոս վիեննական Մխիթարեան Միաբանութենէն Հ. Գաբրիէլ Մենեվիշեանի (Թաթուլ Վանանդեցի) անունը: Ան նուիրեց ինծի Կոյլսի գերմաններէնէ հայերէն ընտիր բառարանը, մաղթելով շուտափոյթ յաջողութիւն այդ լեզուին գօթական փուշերուն մէջէն անվնաս ու անվտանգ դուրս ելլելու: Գէթ ընդառաջ երթալու եւ պարտականութիւն կատարելու գիտակցութեան վրայ երբ բարի մարդու մը մաղթանքն ալ իր կնիքը կը դնէ, ծառային կը մնայ այլեւս ընթանալ ուղիղ, անձանձրոյթ, անդադար, [illegible] աշխատութիւն ի յանդ հանելու համար:

Բայց «Ն. Ֆ. Փրէսէ» երթալով թանկագին գործիք մը դարձաւ խմբագրութեան գրասեղանին վրայ, ինչպէս վերջը ակնարկեցի: Ազատամիտ, [illegible], [illegible] ծաւալէն երբեք չըհեռացող, [illegible] աւելի արդ, քաղաքական խիզախ տեսութիւններով կը կարենար մեզ լրել, երբեմն աւելի անսուր եւ անաչառ: Մանաւանդ որ եւրոպական բոլոր երկիրներուն վերաբերող ամէնէն նշանաւոր պետականները, էր՝ թերթին դիմումին վրայ, օրուան դէպքերուն առթիւ իրենց տեսութիւնները ոչ միայն կը պարզէին, այլեւ անցեր անցելոց պատմականը կ'ընէին ժամանակագրական անձեռնմխելի ճշդութեամբ: Երէկի եւ այսօրուան բոլոր քաղաքական շարժերը ապահովաբար յօդուած մը ստորագրած են «Ն. Ֆ. Փրէսէ»ի սիւնակներուն մէջ: Հայոց գիտունները, բանաստեղծ եւ իմաստասէր մտածողները, ամէն կարգի վրայ եւ ամէն ճիւղի մէջ: Ինչպէս նոյնքան անհրաժեշտ մը, ամէն վայրկեան ձեռքի տակ: Եւ ըմբռնումի առաւելութիւնը կը փայլատակէր իր խմբագրականներուն մէջ:

Մանր գիրերով աշխարհիկ անհուն ծանօթութիւնները, իրենց կարգին, տարբեր հետաքրքրական խաղանդ մը կուտային այդ թերթին, որ մէջ կատարած թարգմանութիւններս, կանոնաւոր նիւթերու վրայ, աւելի երկարացնող քան թէ կարճ, կրնան ստուար հատոր մը կազմել, լրագրական էջերէն դուրս:

Գոտած եմ զինքը, իմ փառաց գաղտնութեամբ, միշտ ի նպաստ ազգերու, որ միջօրէականին տակ եւ որ աստիճանին վրայ ալ որ ըլլային անոնք: Եւ սատն որ ատեն որ աշխարհը ներկայացած է հայկական խնդիրը պարզելու, անոր սա կամ նա իրագործութեան մէջ, ի նպաստ մեր դատին շարժած է գրիչը: Եւ, ապահովաբար, այս հասարակական ջիղը այդ թերթին մէջ, օրգանական խեղճ կը կայծէր մեզ իրեն եւ պարտել կուտար զայն իր գօթական ցանկապատէն ամէն կողմերը Վերջին պատերազմին արտատուոց այն օրերուն, երբ թրքական խժդժութիւններուն մղձաւանջը կը սկսէր չարժել հայկական օճախներուն վերեւ, եւ սատանայի տգարի եւ սպանութիւններու արհաւիրքը սեւ թեւերով կուռ կը սաւառնէր, «Ն. Ֆ. Փրէսէ»ի սիւնակներուն մէջ էր որ կարդացինք, եւ հայրենեան մը յուսացինք, այն լուրը լէյ Դաշնակից Պետութիւններու արտաքին նախարարներէն Գոլտոպպալահեանի(?) դեսպանին միջոցով Պապը Ալիի ծիւղերուն(?) ապառաժոտ էնվէրի եւ Թալէաթի յանձնած են ծանօթ գիտոգրդերը կամ, աւելի, սպառնալիք, որուն յիշատակութիւնը կ'ընէի գեռ անցեալներս այս էջերուն մէջ: Այդ կարեւորելի օրերուն՝ Փարիզի եւ Լոնտոնի թերթերուն երեսը անգամ տեսած էինք, մեր հրապարակագրական անունը մնացած էր «Ն. Ֆ. Փրէսէ» որ, հակառակ Թուրքին «բարեկամ» երկրի մը օրկանը ըլլալուն, միջոցը գտած էր այնպիսի լեզուով մը խմբագրելու, որմէ գոհ մնայինք եւ յուսադրիչ լուրեր առնէինք մինչեւ իսկ մենք, աղետալի հալածեալներս... Ինչ օրեր, ինչ օրեր, բայց, աւաղ, որ այդ օրերուն յաջորդեցին այլապէս նոյնքան ցաւատանջ օրեր, որոնց երկարաձգումը... կը վայելենք ցայսօր:

Կարելի՞ է միթէ որ առանց յիշատակութեան թողում նաեւ այն պարագան, թէ առաջին անգամ հրապարակի վրայ ծանօթացուց ինք, այս վիեննական մեծ օրկանը, Ֆրանց Վէրֆէլի հայկական հերոսապատումը, Մուսա Լեռը, քաղուածներ տալով ատկաւին չհրատարակուած գիրքէն: Այդ հատուածներուն նախօրօք թարգմանութիւնը «Յառաջ»ի էջերուն մէջ՝ ընդհանուր հիացում եւ հետաքրքրութեան արթնցուց, այնքան խոր, այնքան անկեղծ, մինչեւ որ Սոֆիայի «Մասիս» հրատարակչականը ազգային ժառանգութեան կերպարանք տուաւ, երկու հատորներէ ի լոյս ընծայելով թարգմանաբար: Այս տողերը ստորագրողին հասատած հաճոյքը այն է, թէ տարիներով պիտի յապաղէր Հայաստանեայց հերոսութեան այդ դրուագներէն մէկուն թարգմանական ժառանգութիւնը, եթէ «Ն. Ֆ. Փրէսէ»ի մէջ չկանխէին այն հատուածները

Այս համառօտիւ ուրուագծուած յիշատակներուն ծանրութիւնը թեթեւցնելու համար՝ այսքանը գոհէ համարձակեցայ գրի առնել, Տէր Խմբագիր «Յառաջ»ի, տեսակ մը երախտագիտական պարտք հատուցանելով այն պատուական մեծ օրաթերթին, որուն ոչ Արիականութիւնը կը շահագրգռէ կամ կը շահագրգռէր մեզ ոչ ալ այս կամ այն փետուրով Սեմականութիւնը:

ԵՏԱՆ

ՊՈՒԼԿԱՐԱԿԱՆ ՄԱՄՈՒԼԸ

«Թան ջի Գոլէմեաթ հրկիրներու բզբակցըը, փարժ հաթօ, այապշտ կը նըզբպայագէ պուլկարաին ժամու-լը—

Ներկայացնելէ առաջ պուլկարական մամուլին գոյութեան պայմանները եւ զարգացման ուղին, նշել է յիշեցնել թէ երկիր մը մէջ որ վաթսուն տարի առաջ միայն ազատագրուած է ինչ հարիւր տարիներու գերութենէ մը, հրապարակագրական գործունէութիւնը, ինչպէս մտաւորական ամբողջ կեանքը կախում ունէր կարգ մը ընդհանուր պարագաներէ: Սոճ. կայսրութիւնը կարծեցի ազատութեան շըրջան տուած էր, շատ սահմանափակ շատ միով մը, ժԹ. դարու երկրորդ կիսուն միայն, այնպէս որ պուլկարական հրապարակագրութեան առաջին քանները թերթ հրատարակած են, առաջին անգամ, ... երկրէն դուրս,— օրինակ՝ Լայպցիկ լոյս կը տեսնէր Իզմիրի մէջ 1844ին: Թերթը գայն կը հրատարակէր բողոքականներ մը տպարանին մէջ, որ սըլաւական գիր ունէր: Իսկ Պուլկարական առաջին լրագիրը հրատարակուէր Լայպցիկի մէջ, 1846ին, Իվան Պոկորովի կողմէ, զոր իր կենսագիրները կը սիրեն բաղդատել Ֆրանսացի հրապարակագիրին՝ Թէոֆրաստ Ռընոտոյի հետ: Աւելի վերջ, պուլկարական թերթեր լոյս տեսան Պրայլայի, Պուքրէշի եւ Կ. Պոլսոյ մէջ, եւ այդ թերթերուն ուղղութիւնը եւ նիւթական հոգը բացառաբար էին հարստացած Պուլկարներ ը:

«Դրուին այս նկարագրին հետ, զոր կը ներկայացնէին պուլկարական առաջին թերթերը, պէտք է յիշել նաեւ բոլորին հասարակաց ուրիշ նկարագիր մը. պուլկարական թերթերը ըսկիզբները եղած են ազգային ազատագրութեան գործիքներ, որոնք մէկ նըշանաւոր ունեցած են, տիրանալ անկախութեան: Եւ վերջապէս, նըւաղ որ ընթերցողները փոքր թիւ կը կազմէին եւ հրատարակիչներ նիւթական միջոցները՝ տակաւ, կողմէ՝ Բաբէ. Դրան դրամնունիւթեր խաս խեղճ, պուլկարական թերթերը լոյս կը տեսնէին պարբերաբար. Պէտք է հասնիլ ազատագրութեան, ընել, մինչեւ 1890, որպէսզի տեսնէ առաջին օրաթերթը, Պալքանէն Զարյա, որ կ'ապրի չորս տարի.

1878էն վերջ, երբ երկրասարկ խանդաղատութեան եւ արեւելեան միլիոց միութեան հարցը, պահ մը առաջին գծի վրայ կը դնէ ազգային հարցը, մամուլին կերպարանքը փոխէ արագօրէն: Երբ Պուլկարիա առնելով յառաջդիմութեամբ մը խորհրդարանական կեանքի մարզում կը կատարէր, թերթերն ալ դարձան կուսակցական օրկաններ: Եւ հետզհետէ ալ բազմացան, քանի առաջին երկրի քաղաքական մեծ կազմակերպութիւնները ծնունդ տուին բազմազան խմբակցութեանց, իբրեւ հետեւանք նոր ձուլուածներու: Քաղաքական այս վայրը, որ բաւական ազատութեան կը վայելէր եւ յաճախ խիստ յարձակումներ կը կատարէր, իր պատմութեան մէջ ունեցաւ երկու դժուար շրջաններ եւ հետեւանք այն խիստ գրաքննութեան, որ առաջին անգամ հաստատուեցաւ Սթամպոլովի դիկտատուրային օրով (1887 - 1894), եւ երկրորդ անգամ Պալքանեան եւ Համաշխարհային պատերազմներուն ընթացքին: Պուլկարական թերթերը, որոնք կապրէին քաղաքական կազմակերպութեանց դրամով, կամ նպաստով այն անձնաւորութիւններուն որոնց կը ծառայէին իբրեւ բեմ, շատ նեղ օրեր անցուցին անոր համար որ իրենց ընթերցողներուն թիւը սահմանափակ էր, միւս կողմէ ծանուցումները կը պակսէին.

Պալքանեան եւ Համաշխարհային պատերազմները վերարծարծեցին ազգային եւ Հայրենասիրական մասնորութիւնները, որոնցմով միայն կը հետաքրքրուէին այդ շրջանին: Բայց 1919էն սկսեալ, կուսակցութեանց օրկանները, մասնաւորաբար անոնք որ կը ներկայացնէին ազատական ընդդիմադիր հոսանքը Սթէմպոլովոնի իշխանութեան օրով, մեծ կարեւորութիւն ստացան իրենց պայքարով: Այդ թերթերն էին ժողովրդավարներու Զնամէն եւ Փրէփորէցը, ինչպէս նաեւ Արմատականը, Զէմլէտէլսքօ Զնամէ-ն եւ ամէն, վերջին այս երկու թերթերը՝ հողագործական, Նարոտ ընկերվարական, Ռապոթնիչէսքի Վեսթնիք համայնավար: Երբ, 1923էն, ... բէնքէ դուրս հռչակուեցաւ համայնավար կուսակցութիւնը եւ խափանուեցաւ համայնավար կուսակցութեան պաշտօնաթերթը, համայնավարները սկսան գաղտնի հրատարակութիւններ ընել: Գաղտնի մամուլի այս էջին մէջ պէտք է արձանագրել նաեւ մակեդոնական յեղափոխական կազմակերպութեան հրատարակութիւնը, Մաքեդոնիա օրկանը, որ լոյս տեսաւ 1920 — 1934: Մակեդոնացի տարագիրներն ալ, որոնք թէեւ յարած չէին յեղափոխական կազմակերպութեանց կը հրատարակէին ուժեղ օրաթերթ մը, «Մակեդոնիա», որ յաճախ կատաղի պայքար մը կը բանար պուլկար կառավարութեան դէմ: Նոյն շրջանին կային նաեւ ուրիշ թերթեր, նուազ տարածուած, որոնք կը պաշտպանէին տարագիր Պուլկարներու պահանջնե-

ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ
(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գրեց՝ ՄՈՒՐԱՑԱՆ

Սեդան հնազանդուեցաւ, եւ մօտեցնելով Թագուհու մահճակալին մի աթոռանի աթոռ, նստեց նրա վրայ:

— Այդպէս. այժմ սկսի՛ր:

— Դու յուզուած ես, իմ սիրելի Թագուհի. աւելի լաւ կը լինէր, եթէ մենք ցաւերից չխօսէինք... հոգատար եղանակով աղաչեց Սեդան:

— Ես կամենում եմ անպայման իմանալ, թէ ո՛րքան բան գիտեն ուրիշները իմ ցաւերի մասին. այդ անհրաժեշտ է. այդ կարող է օգնել գործին եւ հէնց այդ պատճառով դու պիտի պատմես ինձ ոչ միայն քո գիտցածները, այլեւ լսածներդ:

— Եթէ այդ կարող է օգնել քո գործին...

— Այո՛, անպատճառ կ'օգնէ, ասաց Թագուհին ախոյեան մի եղանակով, որի մէջ նկատւում էր նրա անզսպելի հրամանը՝ չկրկնել տալ իրան այլեւս միեւնոյն պատուէրը:

Սեդան գլուխը խոնարհեց եւ սկսեց մտածել: Ըստ երեւոյթին նա վերադառնում էր դէպի անցեալը եւ աշխատում էր զարթեցնել իւր մէջ հին յիշողութիւնները: Դրա համար, ի հարկէ, ժամանակ չէր հարկաւոր. այն՝ ինչ որ պիտի պատմէր կատարուել էր ընդամէնը չորս կամ հինգ տարուայ ընթացքում. ուրեմն, հազիւ թէ Սեդան մի որեւէ դէպք մոռացած լինէր: Բայց նրան տանջում էր այն միտքը թէ՝ արդեօք պատմէ՞ Թագուհուն ա՛յն ամէնը, ինչ որ ինքը գիտէ, թէ՞ միայն այն, ինչ որ կարող է գոհացնել նրա հետաքրքրութիւնը, առանց, սակայն, նրա սիրտը խռովելու:

Թագուհին զուշակեց Սեդայի տարակուսանքը եւ ժպտելով նրան սիրտ տալու համար ժպիտով ասաց.

— Գիտեմ, իմ բարի Սեդա, թէ ինչու համար ես դժուարանում խօսել: Այո՛, չես կամենում ինձ վրդովել, այնպէս չէ՞. բայց ծածուկ վէրքն աւելի ցաւ ու տանջանք է պատճառում քան յայտնին: Խօսի՛ր ազատ եւ անկեղծօրէն: Դրանով դու աւելի թեթեւութիւն կը բերես իմ սրտին. եւ ես խոստանում եմ լսել քեզ սառնասրտութեամբ:

— Այո, իմ Մեծափառ Թագուհի, ինձ պաշարել է այն երկիւղը թէ՝ դուցէ իմ պատմածներով վրդովմունք պատճառեմ քո սրտին: Այժմ՝ որովհետեւ դու այդ գուշակեցիր եւ խոստանում ես սառնասրտութեամբ լսել ինձ, ապա ուրեմն կը պատմեմ քեզ գիտցածներս, առանց որեւէ մի բան թաքցնելու. մանաւանդ որ ասում ես, թէ իմ տուած տեղեկութիւնները օգուտ պիտի բերեն գործին:

Այս ասելով Սեդան ուղղեց իր դիրքը, ծնկների վրայ բերաւ կապոյտ պճղնաւորի ծղանցքները եւ աչքերը մի քանի վայրկեան գետնին յառելուց յետոյ նորից բարձրացրեց նրանց եւ Թագուհու պայծառ հայեացքին ուղղելով՝ սկսաւ մեղմ եւ հանդիսաւոր ձայնով շարունակել:

Դ.

ԹԷ ԵՐԲ ՈՐՈՇՈՒԵՑ ՍԱՀԱՆՈՅՇԻ ԲԱԽՏԸ

— Այն, ինչ որ պիտի պատմեմ, սիրելի Թագուհի, շատ տարուայ բաներ չեն. նրանցից շատերը գուցէ եւ յիշում ես դու,— այսպէս շարունակեց Սեդա իւր զրոյցը:— Թէպէտ անցեալը նորոգելը լաւ չունի քեզ համար, բայց քո վշտերի արմատը նրա մէջ է թաղնուած, ուստի եթէ կամենում ենք այդ վշտերը մեղմել, պէտք է որ մի փոքր անցեալով զբաղուենք:

— Այո՛, Սեդա, անցեալից պիտի սկսես, որովհետեւ իմ ներկան մեռել է այդ անցեալով... Գուցէ քո պատմածների մէջ ես գտնեմ ապացոյցներ, որոնք արդարացնեն Արան իմ առաջ... Ո՛հ, ինչպէս կը կամենայի որ Արան արդար լինէր...

— Թագաւորի համար է խօսքդ, այնպէս չէ՞:

— Զրոյցդ շարունակիր, Սեդա, այդ մասին յետոյ...

— ...Այո՛, այն ժամանակ դու դեռ նորատի աղջիկ էիր եւ ապրում էիր հօրդ ապարանքում ուրախ ու անհոգ, ինչպէս գարնան առաւօտի նորատունկ մի թիթեռնիկ... Հանգուցեալ մայրդ սիրում էր քեզ կաթոգին, իսկ Գարդմանայ իշխանը իւր ամենաքնքոյշ գգուանքները միայն քեզ համար էր պահում: Դու էիր նաեւ եղբարցդ հրճուանքի միակ առարկան: Ի՜նչ զուարճութիւններով, ասես, չէին շրջապատում նրանք քեզ: Սահակ Սեւադայի ապարանքը մի զարդ ունէր միայն, այդ գեղանի Սահանոյշն էր. ամբողջ Աղուանքը մի աստղ ունէր, այդ Գարդմանի Օրիորդն էր:

«Յիշո՞ւմ ես դու այն խնջոյքներն ու հանդէսները, որ յաճախ տրւում էին քո հօր ապարանքում. այն ձիարշաւները եւ զինախաղերը, որ կատարւում էին մեծ բերդի առաջ... Դրանք բոլորը պատրաստւում էին միայն քո պատճառով.

— Ինչո՞ւ իմ պատճառով, մայր Սեդա. հայրս զբօսնում էր ի քնէ:

— Ո՛չ, իմ սիրելի. այդպէս համարում էին նրան ուրիշները: Նոյնիսկ դրացի իշխանները բամբասում էին հօրդ անսովոր զբօսասիրութեանց համար: Բայց Գարդմանայ տէրը ո՛չ վատնող էր եւ ո՛չ ալ զբօսասէր: Ընդհակառակն նա միակ իշխանն էր Հայոց երկրի մէջ, որ խոհեմութեան, լուրջ փառաւորութեան եւ քաջարութեան հետ միասին ունէր նաեւ ուսումնասէր ոգի, որ իւր տան մէջ գպրոց հաստատեց, դպրապետներ կարգից եւ Գարդմանայ վանքերում ուսումը ծաղկեցուց. դրանք հօ քաջ յայտնի են քեզ:

— Անշուշտ:

— Բայց միեւնոյն ժամանակ նա հիւրամեծար եւ շքասէր մարդ էր. Յաճախ նրան այցելում էին Արցախու Սիւնեաց, Վասպուրականի եւ ուրիշ շատ տեղերի ազնուատոհմ իշխաններ. Նոյնպէս եւ Ռոստոմի արքայազունք Գարդմանայ Տէրը չէր կարող չընդունել նրանց իւր անուան ու հօրական փառքին շուքով: Մանաւանդ որ դրանցից շատերը նրա գեղանի դստեր փեսայութեան պարծանքը վաստակելու նպատակով էին յաճախում Գարդմանի Ծնողներդ եւ ես այս մասին ոչինչ չէինք յայտնում քեզ. բայց տեղի ունեցող հանդէսները, զինախաղերը ու ձիարշաւները պատրաստւում էին նրա համար, որ դու միջոց ունենաս մեր ազնուագոյն իշխանազուններից մէկից քո սրտի սիրելին եւ քո սիրոյն արժանի փեսացուն ընտրելու:

(Շար.)

...ըր, անոնց որոնք ելած էին Տօղբուլը կամ Թրակիայէն։ Վերջապէս, ...այէն թերթերէն զատ, որոնք բարոյապէս եւ նիւթապէս կախում ունէին ...աջէն եւ ...կազմակերպութենէ մը, կը հրատարակուէին մեծ լրագիրներ՝ ինչպէս «Ութ...» (...), հիմնուած 1911ին, եւ «Զօրաւոր» (արշալոյս), հիմնուած 1913-ին, որոնց նպատակն է, քաղաքական ... ազդուեցեան մը հանդէպ սատարել ... նաեւ նախասիրութիւն ցոյց տալ ..., իրենց ընթերցողները ... պահել համաշխարհային ... մասին, մեծ տեղ տալով, միաժամանակ, ծանուցումներու։

Այսպէս, մինչեւ 1934, Սոֆիայի ... կը համրուէին մօտ քսան օրաթերթեր, որոնց մէկ քառորդը լրագիրներ. մնացեալը քաղաքական հրատարակութիւններ։ Գաւառական մամուլն ... կը հաշուէր նոյնքան թերթեր, որոնց ոչ մէկը կրցաւ տպուիլ կամ տարածուիլ այնքան որքան Սոֆիայի օրաթերթերէն որ եւ է մէկը։

934ին յանկարծակի փոխուեցաւ ...ղարյաձեւը եւ ակզբունքով թշնամական վերաբերմունք ցոյց տրուեցաւ ...ազմական կուսակցութիւններուն, ... պատճառով բաւական փոխուեցաւ նաեւ մամուլին քարտէսը։ Երբ փակուեցաւ խորհրդարանը, լուծուեցան քաղաքական կուսակցութիւնները, այլ ... ոչ մէկ կասկած որ փակուելու դատապարտուած էին նաեւ հին քաղաքական կուսակցութեանց թերթերը։ Իրենց հրատարակութիւնը շարունակեցին լրագիր «Զօրա», «Ութ...» առաւօտեան թերթեր, «Տնեվնիկ»՝ միջօրէի թերթ, «Քամպանա»՝ ...րեկոյեան թերթ, ինչպէս նաեւ այն թերթերը, որոնց նպատակն էր պաշտպանել բնդհանուր եւ ազգային շահեր եւ ոչ թէ քաղաքական ծրագիրներ օրինակ՝ «Միր» եւ «Սլովօ», որոնք կը հրատարակուէին յետմիջօրէին)։ Այդ շրջանին հիմնուեցաւ նոր օրաթերթ մը, որ լոյս կը տեսնէր կէսօրէն — «Տնէս», որու պաշտօնն էր պաշտպանել կառավարական քաղաքականութիւնը։ Միւս կողմէ, ֆրանսերէն լեզուով հրատարակուած օրաթերթ մը, որ նախ L'Echo de Bulgarie, յետոյ La Bulgarie կը կոչուէր եւ օտար ...ղութին կուսար թանկագին, կիսապաշտօնական տեղեկութիւններ Պուլկարիոյ մասին, ի վերջոյ դարձաւ պատկերազարդ շաբաթաթերթ մը La Parole Bulgare անունով։

Առաւօտեան թերթերը լոյս չէին տեսներ երկուշաբթի եւ տօնական օրերը, այդ օրերուն կը հրատարակուէին մասնաւոր շաբաթաթերթեր «Յէկա», «Փոնյէտնա Փոշթա», «Սոֆիա»։ Անշուշտ, թերթերու թիւին պակսիլը միակ հետեւանքը չեղաւ 1934ի այն դէպքերուն, որոնք ազդեցին պուլկարական մամուլին վրայ։ Հաստատուեցաւ նաեւ խիստ հսկողութիւն մը, որ սկսաւ գործել պետական հարուածին յաջորդ օրն իսկ եւ օրէնքի կարգ անցաւ երկու հրովարտակներով, մէկը 1934 Յունիսին, երկրորդը 1938 Ապրիլին։ Համաձայն այդ հակակշիռին տրամադրութիւններուն, կառավարութիւնը իրաւունք կը ստանայ կանխարգել գրաքննութիւն հաստատելու եւ խիստ պատիժներ անօրինելու, նոյնիսկ թերթը դադրեցնելու՝ երբ խմբագիրները չենազանդին։ Միւս կողմէ, խմբագիրները իրաւունք չունին պահելու «Ծածկանուններ», որոնք յայտարար - նշաններն են անձնաւորական միջամտութեան, այնպէս որ

Աթէնքի մէջ կը պանծացնեն հայկական բանաստեղծութիւնը

ԽՄԲ.— Ինչպէս գրած էինք ժամանակին, յոյն բանաստեղծ մը, Ալեքիս, յունարէնի թարգմանած է հայկական բանաստեղծութեան լաւագոյն կտորները, աջակցութեամբ «Նոր Օր»ի աշխատակիցներուն։

Աթէնքի թերթերը խանդավառ ներբողականներ հրատարակեցին այս հրատարակութեան առթիւ։ Ստորեւ՝ քանի մը հատուածներ՝ կարեւոր թերթերէն.—

ՄԻԽԱՅԻԼ ՌՈՏԱՍ, («Էլ Վիմա» 7 նոյեմբեր).

— «Յոյներն ու Հայերը, ամբողջ դարերու պատմութիւնով իրարու կապուած միաձնաբար ճակատին են տառապանքներու դառնութիւնները, հին թէ նոր ժամանակներուն։ Ազատութեան գաղափարականներուն համար պայքարելով, անոնք զարգացուցած են գրականութիւն եւ արուեստներ ու տուած են ազնուական քաղաքակրթութեան մը ամէնէն պայծառ տարրերը։

Հայկական պատմութիւնը, պատմուածքներու եւ բանաստեղծութեան մէջ կը ներկայացնէ իր ամէնէն հարազատ ներկայացուցիչները, հայրենասիրական եւ մարդկային տրոփը արտայայտող գործերով, որոնք այնքան յուզիչ կերպով կ'արտայայտեն վշտահար ժողովուրդի մը հոգին։ Անառողջ ճամբաները, դաշտերը, լեռներն ու հովիտները թրջած են արիւնով ու արցունքով, եւ այս բազմաց դժնդակութիւններէն կը բխի հայկական գրականութիւնը։

Հիմա որ մէկ հատորի մէջ ամփոփուելով լոյս տեսած են անոնք, Գ. Ալեքսիսի աշխատանքը կուտայ մեզի իր արժէքին բուն չափը եւ կ'ամբողջացնէ տպաւորութիւնը հայկական գրականութեան մասին։

Անմոռանալի ու միանգամայն քնարերգակ, Եղիշէ Դուրեան, գաղափարներն ու զգացումները կը բարձրացնէ արուեստի պատուանդանին վրայ։

Վարուժան՝ բառին ամենալայն իմաստով բանաստեղծ, իր տողերով կը ցոլացնէ ողբերգութիւնը իր պանդուխտ զաւկին սպասող մօր եւ կ'ողբերգէ։ Քառասուն տողերու մէջ, անիկա կը պարուրէ ամբողջ աշխարհը, որովհետեւ ամբողջ աշխարհ մըն է մայրական ցաւը։

Ն. Մ. Փաննիքօբուլոս, («Փրոյիա», 14 նոյ.).

— «Հայկական Մուսան» նպատակ ունի մեզի ընծայաբերելու ամբողջական ծանօթութիւնը Հայերու քերթողական Բանին։ Ծաղկաքաղ մըն է, որ առաջին ճաշակը կուտայ միայն։

Գ. Ալեքսիս կրցած է տալ այս կենդարուեստական այլազան խառնուածքներու գործերը անտարակուսելի յաջողութեամբ։ Կայ զարմանալի խղճմտութիւն մը, անսպառ ջանասիրութիւն մը, հոգեկան ստամադրութիւն, սուր զգայնութիւն այս թարգմանութիւններուն մէջ, որոնք կ'արտայայտեն քնարական տենդը, մտածումը ու տրոփիւնը տառապահար ցանուցիր ցեղի մը՝ որ օր չունեցաւ արեւուն տակ։ Երբ մարդ կը փակէ «Հայկական Մուսան», անհատական տարբերութիւնները կը չքանան։ Հոգեւորական Դուրեանը կ'եղբայրանայ վերլէնեան Տէրեանին հետ եւ ուրիշներ չեն ըներ բայց եթէ արձագանգը ջերմ սրտի մը՝ որ յաճախ վիրաւոր բայց միշտ անհանգիստ իր բաբախիւնները կը վերածէ պարզ եւ ամբողջ մեղեդիի մը։

Փոթոս Եոֆիլլիս («Էթնիքի», 21 նոյեմբեր).

— «Հայերը, արիական ժողովուրդ, բաւական անծանօթ, մեզի աւելի ծանօթ էին իրենց չարչարանքներով։ Կը ճանչնայինք հայ հաշակաւոր առեւտրականները։ Այս պատճառով, ոչ միայն չէինք ճանչնար Հայերու մտաւորական կեանքը, այլ՝ չառ ալ չէինք հետաքրքրուեր ճանչնալու համար։

Սակայն, հիմա, Գ. Թուլիս Ալեքսիս իր «Հայկական Մուսան» գիրքով մեզի կը ներկայացնէ հաւաքածոյ մը հայ բանաստեղծներու, բոլորն ալ գրուած վերջին յիսնամեակի ընթացքին։

Հայերու ժամանակակից բանաստեղծութեան այս ծաղկաքաղը բաւական հետաքրքրական է։ Մեզի կը ներկայացնէ ուժգին եւ յորդառատ քնարական եւ ողբերգական ներշնչումներ՝ հին ժամանակաշրջանի։

Հաւաքածոյին սկիզբը հրատարակուած են մէկ քանի քերթուածները Եղիշէ Դուրեան պատրիարքի (1860—1932) որ պատրիարք ըլլալով հանդերձ կը մշակէր բանաստեղծութիւնը, բանաստեղծութիւն մը փարթամօրէն նրբաճաշակ եւ կշռութաւոր, մեծապատկեր եւ վեհաշուք։

Կը յաջորդէ «Տրտունջք»ը Պետրոս Դուրեանի, պատրիարքին եղբօր, որ մեռաւ հազիւ քսան տարեկան։ Մինչ այդ, մեզի ձգեց երգեր՝ բուռն եւ բազմերանգ։

Ապա կուգան քերթուածները մեծագոյն բանաստեղծ Դ. Վարուժանի, ջերմ քնարերգութեամբ յորդուն։ Իր տողերուն մէջէն կ'անցնին արիւն եւ ուժգին զգացումներ եւ նկարներ, շողշողուն եւ ներդաշնակ։ Վարուժանի փարթամ քնարերգութիւնը նշումի արժանի է։

Յետոյ, գիրքին մէջ կը կարդանք բանաստեղծութիւնները Մ. Մեծարենցի, Գամառ Քաթիպայի, Սիպիլի, Անայիսի, Մ. Պէշիկթաշլեանի, Վ. Թէքէեանի, Գ. Պէշկէօթիւրեանի, Ս. Շահազիզեանի, Վ. Տէրեանի, Ա. Ահարոնեանի, Մ. Զարիֆեանի։ Բոլորին քերթուածներուն մէջ ալ կեանքի քաղցր կամ հրճուանքը գեղեցկօրէն կը յորդին տողերու մէջէն, զորս հելլէն լեզուն կ'արտաբերէ նախատիպարի նման։ Ինչպէս, թարգմանութիւնը հրաշալի արդիւնք տուած է։ Գ. Ալեքսիս արժանի է շնորհաւորութեան։

Եւ այսպէս, Գ. Ալեքսիսի գիրքը մեր առջեւ կը բանայ նոր աշխարհներ՝ լեցուն անծանօթ գեղեցկութիւններով։ Կ'արժէ որ հելլէն ընթերցողները ջերմ շնորհակալութիւն յայտնեն իրեն»։

(Մնացեալը յաջորդով)

ԿՈՒՍԱԿՑԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

Կինեոյ խումբ մը Ավինեոնի մէջ

ՄԱՐՍԷՅԼ, 3 Փետրուար.— Կիրակի (Յունուար 29) առաւօտ, խումբ մը ընկերներ եւ բարեկամներ այցելելով ողբացեալ ընկեր Լեւոն Եղիայեանի գերեզմանը, Ավինեոն, ծաղկեպսակ մը դրին անոր թարմ հողաթումբին վրայ։

Ընկերական այս պարտականութիւնը կատարելէ ետք, «Մուրատ» խումբի վարչութեան եւ ներկայացուցիչ ընկերոջ միջեւ կարեւոր խորհրդակցութիւն մը տեղի ունեցաւ։

Այդ օրը հրապարակային բանախօսութիւն մը տեղի պիտի ունենար եւ այդ իսկ պատճառաւ ընկերներու եւ համակիրներու շրջանակին մէջ լաւ տրամադրութիւն ստեղծուած էր։ Ժամը 5ին եկաւ նաեւ օրուան բանախօսը ընկեր Հայկ Սէրէնկիւլեանը։ Ավինեոնի ծանօթ սրահը լեցուած էր արդէն, երբ ընկեր Ազգին Մարտիրոսեան յայտարարեց թէ ընկեր Լեւոն Եղիայեանի մահուան պատճառով, հաւաքոյթին առթիւ պատրաստուած գեղարուեստական բաժինը պիտի զեղչուի եւ խօսելու հրաւիրեց ընկեր Սէրէնկիւլեանը։

Ընկեր բանախօսը մօտ մէկ ժամ խօսեցաւ ընթացիկ կարեւոր հարցերու շուրջ, պարզեց ստեղծուած նոր պայմանները, բացատրեց Դաշնակցութեան ու Դաշնակցականի արժանիքները եւ անոնց վերապահուած դերը։ Շեշտեց սփիւռքի ուժին հաւատալու եւ անոր ապաւինելու կարեւորութիւնը, մայրենի լեզուի պահպանման, նոր սերունդի փրկութեան, ինչպէս եւ համագործակցութեան եւ ազգովին կազմակերպուելու անհրաժեշտութիւնը։ Եւ եզրակացուց.

— «Եթէ բոլորս անարժէք համարենք մենք մեզ, կը փլի մեր ազգային շէնքը, որ երկար տարիներ կրցած է կանգուն մնալ։ Որքան ալ պզտիկ ըլլանք, ունինք արժէքներ, որոնք մէկ-մէկ փրկարար ազդակներ կը դառնան։ Մենք կը ճանչնանք այդ արժէքները եւ մեր հաւատքը մեծ է ու անխորտակելի։ Հայ ժողովուրդի մէջ կայ կուսակցութիւն մը, որ կը ճանչնայ այդ արժանիքը եւ ինքն արդէն սիւնն է ցեղապահպանման մեծ գործին։ Պէտք է կազմ ու պատրաստ սպասել յարմար ժամուն եւ պայմաններու զաւառումին։ Կազմակերպուեցէք եւ ոյժ տուէք այդ կուսակցութեան»։

Բանախօսութենէն վերջ, ընկեր Ա. Մարտիրոսեան փակեց հաւաքոյթը եւ բնալաբրեց որ ընկերները եւ թեկնածու ընկերուհիները մնան։

Անկողմները ցրուեցան գոհ եւ սրտապնդուած։ Մնացեր էին ընկերներ եւ խումբ մը տիկիններ։

Ընկեր Ազգին բացատրեց Դաշնակցական կնոջ պարտականութիւնները եւ թուեց այն միջոցներն ու հնարաւորութիւնները որ կան, յետոյ պատրաստեց վիճակագրութեան եւ հրաւիրեց ընկեր Սէրէնկիւլեանը նոր ընկերուհիներու երդման արարողութիւնը կատարելու։

Յուզիչ եւ խորհրդաւոր էր պահը։

Ուրախ էին ընկերները։ Ուշագրաւ էր գեղարդն Սպանուհի Տիկին Զապէլ Մատօեանի պարագան, որ նոյնպէս

ՄԱՄՈՒԼ

ՀԻՆ, ԲԱՅՑ ԵՒ ՄԻՇՏ ՆՈՐ ԽՆԴԻՐ ՄԸ

«Հայրենիք» համախմբական հարցերու մասին ... այս խորագրով խմբագրական մը մէջ (26 Յունուար).

— «Ազգային միութիւն առաջ բերելու եւ համազգային կազմակերպութիւն մը ստեղծելու խնդիրը վերջերս նորէն սկսած է յուզել եւ զբաղեցնել Հայ հանրային միտքը։

Եւ առիկա հասկնալի է միանգամայն։ Հայ գաղութներու ներքին անմխիթարական վիճակը, որ տարուէ տարի աւելի մտահոգիչ կը դառնայ, Խորհրդային Միութեան եւ Հայաստանի պայմաններու վատթարացումը, որ անխուսափ է թէ' ներքին եւ թէ' արտաքին տեսակէտով, եւ, վերջապէս, միջազգային փոթորկալից կեանքի ընթացքը, որ լի է ամէն տեսակ անակնկալներով, չեն կրնար չհարկադրել բոլոր արդար եւ գիտակից Հայերը՝ լրջօրէն մտածելու ազգային միութեան մասին եւ գործնականապէս աշխատելու զայն գլուխ բերելու համար։

Շուտափոյթ լուծման կարօտ այս հրատապ խնդիրը լուսաբանելու հետաքրքրական փորձ մը ըրած է ընկեր Ս. Վրացեան «Վէմ»ի վերջին թիւին մէջ հրատարակած իր մեծապէս շահեկան յօդուածով։

Իբր ազգային միութեան արգելք եղող ազդակներ ընկեր Ս. Վրացեան ցոյց կուտայ՝

ա) Կրօնական - յարանուանական խտրութիւնները,

բ) Հայ լուսաւորչական հոգեւորականութեան իր կոչման բարձրութեան վրայ չըլլալը,

գ) Կրօնք ազգութեան հետ շփոթելը,

դ) Հայ զանգուածներու ցրուածութիւնը աշխարհէ աշխարհ, եւ

ե) Քաղաքական կուսակցութիւնները իրենց անհաշտ պայքարով, նախանձով ու կերգով։

փափաք յայտնած էր մասնակցիլ կիներու նորակազմ խումբին։

Ընկեր Հայկ Ֆրանսերէն բացատրութիւններ տուաւ Դաշնակցութեան եւ դաշնակցական կնոջ պարտականութեանց մասին, որոնք խորապէս յուզեցին տիկինը։

Ապա ընկերը արտասանեց երդման արարողութեան բանաձեւը։ Մեր ընկերուհիները երդուեցան եւ խումբը կոչուեցաւ «Շաքէ»։ Յետոյ ընկերները շնորհաւորեցին իրենց նոր ընկերուհիները եւ մեկնեցան սրահէն խանդավառ եւ գոհունակ։

••• «Մուրատ» խումբը որ ցարդ հռանդուն եւ պարտաճանաչ խումբ մը եղած է, շնորհիւ իր ջանքերուն արդէն իսկ ենթակոմիտէի վերածուեցաւ։

Ապրին «Մուրատ» ենթակոմիտէի ընկերները։

••• Երկուշաբթի առաւօտ ընկերներ Հ. Սէրէնկիւլեան եւ Ազգին ընկերակցութեամբ ընկեր Յակոբ Տօլպաշեանի եւ Վազգէն Սէրէնկիւլեանի այցելեցին Ավինեոնէն հեռու Սէն Սաթուրնէն եւ հետաքրքրուեցան Հայերու վիճակով։ Այցելեցին նաեւ ընկերներու։

ԹՂԹԱԿԻՑ

հասկած չկայ, որ այս բոլորը, ոչ եւ նոյնիսկ շատ կարեւոր դեր կատարած են ու կը կատարեն մեր գաղութները ներկայ անկազմակերպ, անկերպարան ու պառակտեալ վիճակ մը ներկայացնելուն մէջ։

Սակայն, եթէ միայն ատոնք ըլլային ազգային միութեան արգելքները, վստահ ենք թէ, արտասահմանի հայութիւնը ցարդ յաջողած պիտի ըլլար յաղթահարելու զանոնք եւ կրցած պիտի ըլլար աւելի ներդաշնակ ու շինիչ մթնոլորտ մը ստեղծել եւ համազգային կազմակերպութիւն մը կեանքի կոչել՝ գէթ իր ամէնէն աղաղակող ազգային պէտքերը հաւաքական կերպով հոգալու համար։

Ընկեր Վրացեան մոռցած է յիշատակելու Հայ գաղութներու կեանքը վերջին 17—18 տարիներու ընթացքին թունաւորող եւ պառակտող ամէնէն մեծ ազդակը, այն է՝ Խորհրդային Կառավարութիւնը։

Որեւէ կասկած չի կրնար ըլլալ այն մասին թէ՝ Խորհրդային կառավարութիւնը, թէեւ մտահոգուած չէ երբեք գաղութահայութեան վիճակով, բայց չափազանց հետաքրքրուած է անոր կեանքով։ Եւ հետաքրքրուած ոչ թէ այն պատճառով, որ կ'ուզէ հայ գաղութներուն բարիք մը ընել կամ անոնց նիւթական եւ բարոյական ոյժերը ի սպաս դնել Հայաստանի, այլ այն պատճառով միայն, որ կ'ուզէ արտասահմանի մէջ եւս քայքայել հայ ազգային նպատակներու ծառայող բոլոր կազմակերպութիւնները Այդ կերպով ան կը ձգտի չէզոքացնել իրեն հակառակորդ տարրերը եւ օգտուիլ միւսներէն՝ իր բոլշեւիկեան կամ սոցիալեան (ոչ երբեք հայկական) մութ նպատակները իրագործելու համար։

Ուրիշ խօսքով՝ Խորհրդային կառավարութիւնը ոչ թէ անտարբեր է դէպի մեր գաղութները, այլ, ընդհակառակը, շատ գործօն եւ դաւադիր կերպով կը միջամտէ մեր ներքին կեանքին եւ վարագոյրներու ետեւ գործող այն չարաշուք ոյժն է, որ տարիներէ ի վեր ամէն գնով աշխատած է եւ, դժբախտաբար, յաջողած է վիժեցնել ազգային միութեան եւ համագործակցութեան ամէն փորձ։

Խորհրդային կառավարութիւնը, իր այդ պառակտիչ դերը կարենալ կատարելու համար, ինչպէս յայտնի է, իր ձեռքին գործիք դարձուցած է էջմիածինն անգամ եւ անոր օգնութեամբ յաջողած պառակտելու մինչեւ իսկ արտասահմանի մէջ եղող եկեղեցիները։

Հարկաւ, էջմիածնի հեղինակութիւնը չարաչար գործածելն ալ չպիտի բաւեր պառակտելու եւ մանաւանդ պառակտեալ վիճակի մէջ այսքան երկար պահելու հայ գաղութները, եթէ Խորհրդային կառավարութիւնը արտասահմանի մէջ չունենար աչքեցիկ գործակալներ, որոնք, ծածկելով իրենց վարձկանի հանգամանքը դաղափարական մշուշով մը, մութին մէջ շարունակ կը դաւեն մեր գաղութներու միութեան եւ համերաշխութեան դէմ։

Կարելի չէ չտեսնել, որ Խորհրդային այդ գործակալները բաւականին կարեւոր դիրքերու վրայ նստած են եւ մասամբ դեռ են գաղութային եկեղեցիներու, ինչպէս եւ մեր արդ քաղաքական կուսակցութեանց, բարեսիրական հաստատութեանց կամ հայրենակցական միութեանց մարմիններուն մէջ։

Այդ մարդիկն են որ տարիներէ ի վեր թունաւորած են մթնոլորտը եւ անվերջ կռիւներու ու վէճերու ասպարէզ են ստեղծած, որպէսզի հրահրեն կիրքերը եւ թոյլ չտան, որ մեր գաղութները, վերջապէս, բնական կեանք մը ունենան եւ հաւաքական ոյժերով կարենան աշխատիլ իրենց իսկ ինքնապաշտպանութեան համար։

Այդ մարդիկն են որ այնքան ճնճող եւ յամառ կերպով կը նոյնացնեն Հայաստանը Խորհրդային կառավարութեան հետ ու ամէն տեսակ կեղծիքներու եւ ...ութիւններու կը դիմեն, որպէսզի Խորհրդային կառավարութեան ծառայելը պայման դարձնեն Հայաստանին ծառայելուն եւ այդ կերպով ոեւէ գործակցութիւն ժխտողներն նոյնիսկ ոչ-քաղաքական հարցերու շուրջ»։

ԷՆՎԷՐ ՓԱՇԱՅԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ԳԱՂՏՆԻՔԸ

Յետոյ փաշան ու իր ընկերները գիւղին երեւելիներուն հետ սկսան տեսակցիլ. «Պոլշեւիկները ի՞նչ կ'ընեն», հարցուցին։ Էնվէր փաշա աջէն ու ձախէն եղած հարցումներուն չպատասխանեց։ Անկիւն մը նստած ծերունի մը ձեռքը սեղանին զարնելով ըսաւ.

— Անկէ առաջ Ցարերը կային։ Անոնցմէ ազատեցանք։ Ես փոքր տղայ մը էի, տեսած եմ Ցարին մօրը եւ թոռանը հետ կ'ապրէի։ Մեր փափաքն է խաղաղութեան մէջ ապրիլ։ Սակայն, երկրին մէջ խաղաղութիւն չկայ։ Այս ընթացքով՝ մեր արտն ալ վտանգի մէջ է։ Մեր տունը կանգուն պիտի մնայ արդեօք։ Ո՞վ կրնայ ապահովել թէ վաղը մեր տունը հրոյ ճարակ չը պիտի ըլլայ։ Երկիրը պետ չունի։ Սակայն, այս օրերս իմացայ որ Էնվէր փաշա անուն Թուրք հրամանատար մը Պուխարա եկած է, Ռուսերուն դէմ կռուելու համար։ Ինչպէս կը յաջողի։

Այս խօսքերէն յետոյ, ծերունիք էնվէր փաշայի երկարեց ծխամորճը։

— Նարկիլէս աղէկ կը քաշէ, ըսաւ Էնվէր փաշա, խօսակցութեան նիւթը փոխելու համար։

Սակայն, Շահ Սուլթան առջի ելլելով յայտարարեց.

— Ընկերներ, հայրենակիցներ, այս ծերունի տէտէին ըսածին պէս, մեր մէջ գտնուող անձը Էնվէր փաշան է։ Հեռաւոր ճամբաներէ հոս եկած փաշան մեզի ցոյց պիտի տայ աշխատելու կէրպանները։ Ինչպէս, ազատութիւն պիտի պարգեւէ մեզի։ Եթէ օրին մէկը յաջողինք, այն ատեն պիտի իմանաք թէ Էնվէր փաշա այս գիւղին մէջ բնակած է։

Էնվէր փաշա ալ յուզուեցաւ այս խօսքերէն, եւ ուզեց խօսիլ, բայց թարգմանի պէտք կար։ Շահ Սուլթան շարունակեց իր խօսքը.

— Մենք ընկերներ ունինք Տէօշէմպէի, Ֆէրկանայի եւ նոյն իսկ Խիվէի մէջ։ Ինչպէս, մեր պատասխանը ձեռք պիտի բերենք։

ԿԱՄԱՒՈՐՆԵՐ ԿԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԻՆ ՉԻՆ. ՑԱՄԱՔՆԱՂԱՑՈՒՄԻ ՀԱՄԱՐ

Շահ Սուլթանի կէս ժամ տեւող խօսքերը յուզման մատնեցին գիւղացիները։ Ամէն ոք էնվէր փաշայի կը նայէր։ Թէյարանը հետզհետէ կը լեցուէր, ու տեղի վրայ կենալիք տեղ չկար։ Շահ Սուլթանէն յետոյ ծերունիք ըսաւ.

— Ուրեմն, որը մնացած տղուս վերջ տալը պիտի լուծես։ Եթէ ծեր չըլլայի ու կարենայի հրացան կրել, փոքր տղաս ձգելով քովդ կուգայի։ Մեզ որ...։

Ծերունին խօսքը չաւարտած, ամէն կողմէ հարցումներ կը տեղային.

— Ձեզի հետ միասին պայքարելու համար ի՞նչ ընելու է։

— Ես երեք ամիսէ ի վեր զաւակներէս հեռու կ'ապրիմ։ Որովհետեւ բոլշեւիկները գրաւեցին մեր բնավայրը։

— Ինչ ատեռ աւան յղի կինս երեխի վրայ ձգելով խոյս տուի։

Ամէն մարդ իր վէրքը կը յայտնէր, ու կը հարցնէր թէ ի՞նչ պայմաններով պիտի կռուին Էնվէր փաշայի կողքին։

Փաշային աչքերը լեցուած էին։ Ի վերջոյ, ըսաւ ան, Համբերութիւնը պէտք...

— Ընկերնե՛ր, մեր թիւերը քայլ են անոնց համար, որոնք կ'ուզեն մեզի հետ գալ։

Այս խօսքը ամէնուն կողմէ ծափահարուեցաւ։ Ամէն ոք կ'ուզէր կամաւոր արձանագրուիլ։

Այդ միջոցին ներս մտած վայելուչ երիտասարդ մը Էնվէր փաշայի մօտ գնաց ու ըսաւ.

— Ես գիւղին ուսուցիչն եմ։ Հոս յաճախ խօսքերուհայոցինցիս Յաջողութիւն կը մաղթեմ այս ձեռնարկին։

Էնվէր փաշա այդ երիտասարդին երկար նայելով սա պատասխանը տուաւ.

— Քանի որ ուսուցիչ էք, Հիւսիսային Թուրքեստանի մեծ բանաստեղծին խօսքերը լաւ գիտնալու էք։ Իր առանձնութը մօտէս եկած է, բայց սա իմաստով բան մը գրած է. «Աշխարհի մէջ ամէնէն մեծ հաճոյքը եւ գեղեցկութիւնը իմ ազգիս ու հայրենիքիս մէջ են։ Անոր ծառայելով կը գտնեմ բուն սէրը եւ հաճոյքը։ Որովհետեւ այս սէրը կը գտնեմ ազգին ու հայրենիքին ծառայութեան մէջ։

— Այո՛, այդ ստանաւորը շատ լաւ գիտենք, ըսաւ երիտասարդը յուզուած։

Յետոյ, ուսուցիչը խօսեցաւ 1916ի յեղափոխման, պատմական դէպքերու եւ Թուրքեստանի անցուդարձերի մասին։ Էնվէր փաշա օգտուեցաւ այդ տեղեկութիւններէն, որովհետեւ իրեն անծանօթ դէպքեր ալ կային։

Յետոյ Շահ Սուլթան առանձին տեսակցութիւն մը ունեցաւ Էնվէր փաշայի հետ։ Ու խօսքը ներկաներուն ուղղելով ըսաւ.

— Ընկերնե՛ր, մեզի հետ գալու փափաք ունեցողներուն անունները պիտի գրեմ։ Նախ զէնք ունեցողները պիտի արձանագրեմ, որովհետեւ քիչ զէնք ունինք։ Անոնց ալ ընկերներու պիտի բաժնենք։

Ամէն կողմէ ձայներ կը բարձրանային։ Շատեր կ'ուզէին կամաւոր արձանագրուիլ։ Յետոյ կը հասկցնէին թէ ե՞րբ ճամբայ պիտի ելլէին։ Որոշուած էր յաջորդ օրը մեկնիլ։

Էնվէր փաշա հիացումով կը դիտէր այս տեսարանը։ Անհնար պատասխան մըն էր ամէն անոնց, որոնք կը կարծէին թէ տգէտ ժողովուրդը մտացած էր անկախութիւնը, երկար ատեն ցարական գերութեան տակ ապրած ըլլալուն։ Երկրին ամէն կողմերը կը տեսնուէր պատերազմի այդ շարժումը։

(Շար.)

(27)

ՍՊԱՆԻԱԿԱՆ ԳԱՂԹԸ ԴԷՊԻ ՖՐԱՆՍԱ

Պատերազմը պիտի շարունակուի՞

Անընդհատ կը շարունակուի սպանիական արտագաղթը դէպի Ֆրանսա: Հազարաւոր բազմութեանց հետ, Ֆրանսա կը փոխադրուին նաեւ պատերազմական նիւթեր եւ գեղարուեստական հարստութիւններ: Առջի օր սահմանագլուխէն անցան 11 կառք ձոյլ ոսկի եւ արծաթ, խոշոր թնդանօթներ, քակուած օդանաւեր, 200 վակոն ռազմամթերք, բազմաթիւ գնդացիրներ եւն.: Ֆրանսա եկած են նաեւ 700 կամաւորներ միջազգային վաշտերէն, հրամանատարութեամբ բոլշեւիկ երեսփոխան Մարթիի:

Միեւնոյն ատեն կը շարունակուի ազգայնական զօրքին յառաջխաղացութիւնը: Ազգայնականները գրաւեցին երկու քաղաքներ սահմանագլուխին վրայ: Հանրապետական զօրքը ամբողջովին պարպեց Ֆիկուէրասը: Կարգ մը հանրապետական մարտանաւեր Թուլոն ապաստանած են:

Վերջին լուրերու համաձայն, Հանրապետական կառավարութիւնը որոշած է շարունակել պատերազմը, իբրեւ կեդրոն ունենալով Մատրիտը եւ Վալենսիան: Արտաքին նախարարը, Ալվարէզ տէլ Վայօ, որ Սպանիա վերադարձած էր վարչապետին հետ, հետեւեալ յայտարարութիւնն ըրաւ առջի օր.

— «Մեր կառավարութիւնը վճռած է մինչեւ ծայրը շարունակել պայքարը: Կեդրոնական շրջանին մէջ մենք ունինք այնպիսի միջոցներ որոնց շնորհիւ կրնանք պայքարը երկարել ամիսներով: Հակառակ կացութեան ծանրութեան, մենք վստահ ենք վերջնական արդիւնքի մասին, որովհետեւ ամբողջ ժողովուրդ մը մեզի կը հետեւի».

Վարչապետը եւ երեսփ. ժողովին նախագահն ալ նոյնիմաստ յայտարարութիւններ ըրած են: Հակառակ այս յայտարարութեանց, մասնաւորապէս Լոնտոնի եւ Փարիզի մէջ ձեռնարկներ կը կատարուին, հաշտութիւն գոյացնելու համար: Երկու կառավարութիւնները տրամադիր են ճանչնալու զօր. Ֆրանքոյի պատերազմիկի հանգամանքը: Նախկին նախարար Պ. Լէօն Պէրառ, որ Զօր. Ֆրանքոյի մօտ ղրկուած էր, Փարիզ վերադարձաւ լաւագոյն տրամադրութեամբ:

*** Ֆրանսա հասած հանրապետական զինուորները առժամապէս կը տեղաւորուին Արժէլէս սիւր Մէռի մէջ, ուր երկրորդ բանակատեղի մը կազմակերպուած է: Արդէն իսկ տեղաւորուած են աւելի քան 20,000 զինուորներ: Առ նուազն 270,000 կը հաշուեն զաղթող Սպանիացիներուն թիւը, փախստական թէ զինուոր, իսկ ամէն մէկուն համար օրական ծախք կը նախատեսուի առ նուազն մէկ ֆրանք: Փայտէ խրճիթներ կը շինուին, փախստականները տեղաւորելու համար: Ամէն կողմ հանգամանքներ կը կատարուին եւ արտասահմանէն ալ օգնութիւն կը հասնի, բայց թշուառութիւնը աննկարագրելի է: Քանի մը հազար զինուորներ Զօր. Ֆրանքոյի մօտ երթալու տրամադրութիւն յայտնած ըլլալով, Սպանիա փոխադրուեցան:

***Կարգ մը թերթեր կը գրեն թէ Հիթլէր կը ջանայ չափաւորել Մուսոլինիի պահանջները, առանց սակայն վհատեցնելու: Գերմանիոյ արտաքին նախարարութեան օրկանը կը բացատրէ թէ ընդհանուր դէպքերը Ֆրանքօ-գերմանական յայտարարութենէն վերջը, Ֆրանսա պատճառ չունի վախնալու իր կենսական շահերու մասին: Փարիզի մէջ կը կասկածին թէ Զօր. Ֆրանքօ պիտի գրաւէ Մինորքա կղզին, ինչ որ մտահոգութիւն կը պատճառէ Փարիզի մէջ:

*** Իտալիոյ արտաքին նախարարը, Կոմս Չիանօ, ունկնդրութեան ընդունելով անգլիական դեսպանը, նորէն հաւաստեց թէ Իտալացիները պիտի հեռանան Սպանիայէն, երբ վերջանայ պատերազմը: Դեսպանը այս գիմումը կատարած էր իբրեւ հետեւանք իտալական թերթերու հրատարակութեանց, որ կ'ըսէին թէ Իտալացիները պիտի հեռանան, քաղաքական յաղթանակն ալ ապահովելէ վերջը:

Այս առթիւ, Մուսոլինիի թերթը կը պահանջէ որ Զօր. Ֆրանքոյի վերադարձուին Սպանիայէն Ֆրանսա փոխադրուած ոսկիները: Ցետոյ կը դանգատի թէ 200,000 կարմիր զինուորներ կ'ընդունուին Ֆրանսայի մէջ, ինչ որ սպառնալիք մը կը կազմէ Զօր. Ֆրանքոյի համար:

552,000,000 տոլար վարկ, 5500 օդանաւ

— oo —

Մ. Նահանգներու ծերակոյտին զինուորական յանձնաժողովը փետրուար 7ին վաւերացուց նախագահին պահանջած ստիպողական վարկը՝ 550,000.000 տոլար, որուն մեծ մասը պիտի յատկացուի օդանաւային սպառազինութեանց: Կառավարութիւնը որոշած է 2320էն 5500ի բարձրացնել ռազմական օդանաւերու թիւը: Միեւնոյն ատեն պիտի պատրաստուին քանի հազար օդաչուորդներ:

Մ. Նահանգներու կառավարութեան այս ծրագիրը մեծ ուշադրութիւն գրաւած է Եւրոպայի մէջ, ուր միշտ պատրուակներ կը փնտռեն, զինարշաւը շարունակելու համար:

Ծովային եւ օդանաւային ուժերուն հետ, Ամերիկա պիտի աւելցնէ նաեւ ցամաքային բանակը, 165.000էն բարձրացնելով 205 հազարի: Օժանդակ ուժերու թիւն ալ պիտի բարձրանայ 400.000ի, պատրաստութեան ատեն:

ՅԱՆԱՁԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՆՈՅ. 30ի ԳՈՐԾԱԴՈՒԼԻՆ առթիւ, Երեսփ. ժողովը 264ի դէմ 334 ձայնով մերժեց ընդհ. ներման առաջարկը, եւ քուէարկեց ուրիշ բանաձեւ մը, որուն համաձայն կառավարութիւնը ներում պիտի շնորհէ իր յարմար դատած եղանակով: Այս ծրագրին դէմ բուռն ճառ մը խօսեցաւ Պ. Լէօն Պլում, մեծ աղմուկ յարուցանելով: Ուրիշներ ալ առարկեցին, բայց Պ. Տալատիէ վստահութեան խնդիր յարոյց երկու անգամ, եւ քուէարկել տուաւ իր նախընտրած բանաձեւը:

ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ հրէական եւ արաբական պատուիրակութեանց խորհրդաժողովը բացուեցաւ Լոնտոնի մէջ: Արաբները մերժեցին միասին նստիլ նոյն կլոր սեղանին շուրջը: Պ. Չէյմպըլէն հարկադրուեցաւ երկու անգամ բացման ճառ խօսիլ, տարբեր սրահներու մէջ: Երբ հրեայ պատուիրակութեան անդամները վարչապետին կը ներկայացուէին պաշտօնապէս, տեսնուեցաւ որ Արաբները բացակայ են: Կառավարութիւնը ամէն միջոց կը փորձէ, միեւնոյն սեղանին շուրջը հաւաքելու համար երկու պատուիրակութիւնները: Պ. Չէյմպըլէն իր ճառերուն մէջ բացատրեց թէ իր գործը պիտի ըլլայ համաձայնութիւն մը գոյացնել, հաւասարութեան հիման վրայ:

ԱՆԳԼԻՈՅ երեսփ. ժողովին մէջ բաղձանք յայտնուեցաւ որ Պ. Չէյմպըլէն նախագահ Րուզվէլթի այցելէ, ինչպէս այցելեց Հիթլէրի եւ Մուսոլինիի: Վարչապետը հաւանութիւն յայտնեց, բայց դիտել տուաւ թէ այնքան զբաղած է որ չի կրնար ամերիկեան ճամբորդութիւն մը եւս կատարել: Իրազեկներ կը հաւատան թէ վարչապետը հակառակ չէ Ամերիկա երթալու, եթէ 1. Վստահ ըլլայ որ Գերմանիա եւ Իտալիա պիտի չօգտուին իր բացակայութենէն, նոր տագնապ մը սարքելու համար: 2. Եթէ նախագահ Րուզվէլթ ինք հրաւիրէ:

ԻՐԼԱՆՏԱՅԻ յեղափոխականներու դատավարութիւնը սկսաւ Լոնտոնի մէջ: Այս առթիւ ընդհ. դատախազը կարդաց գաղտնի տեղեկագիր մը, որուն համաձայն պիտի խափանուէր սպառազինութեանց շինութիւնը, պայթուցիկներով եւ հրդեհներով:

ԷՆԿԻԻՐԻԻ Ֆրանսական նոր դեսպանը, Պ. Մասիլի, փառաւոր ընդունելութիւն մը սարքեց յունուար 28ին: Այս առթիւ ցուցադրուեցաւ Տալատիէի այցելութեան շարժանկարը՝ դէպի Քորսիքա եւ Հիւսիսային Ափրիկէ:

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՀԱՅ ԼԵԳԷՈՆԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ Լիոնի եւ Շրջաններու Մասնաճիւղի Ընդհանուր ժողովը 12 Փետր., Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին, Տէսին, Պ. Կարօ Օհանեանի օրճարանին ներքնայարկը: Խիստ կարեւոր օրակարգ: [illegible] համար զինուորական վկայականները միասին բերել:

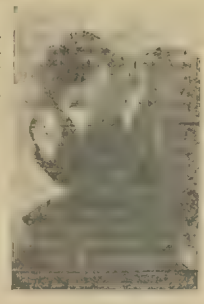
ՍՈՒՐԷՆԵԱՆ ՍՕՍԻ ԴԵՐԻՆ ՄԷՋ

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Պուլվար Օտտոյի Ֆ. Հ. Կ. Խաչի Մասնաճիւղը շնորհակալութիւն կը յայտնէ իր թաղեցիներուն որոնք 650 ֆրանք հանգանակեցին Նոր Տարիի առթիւ չքաւոր ընտանիքներու համար:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՊԱՆԵԷՕ - ՔԱՇԱՆԻ «Արծիւ» Ենթակոմիտէն Ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այս Ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին «Կորիւն» ակումբին մէջ:

Գ. [illegible]

ՍԷՆ ԼՈՒԻ (Մարսէյլ) «Ակնունի» Ենթակոմիտէի Ընդհ. ժողովը 10 Փետրուար, Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8ին: Պարտաւորիչ ներկայութիւն:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Քրիստափոր» Ենթակոմիտէի Ընդհ. ժողովը՝ 11 Փետրուար, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30-ին: Կարեւոր օրակարգ:

Հրապարակային դասախօսութիւն

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ԿՈՒՍԷՆՎԻԼԻ «ՌԱԶՄԻԿ» ԽՈՒՄԲԻՆ ԿՈՂՄԷ

12 Փետրուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին

Մէզօն Գոմդառքի սրահին մէջ, 65 Պուլվառ Ֆօնրնէ

Կը խօսի ընկեր ԻՇԽԱՆԵԱՆ: Նիւթ՝ Խորհրդ. իշխանութիւնը եւ Հայաստան

ԸՆԿԵՐԱՀԱՄԱԿԻՐՆԵՐՈՒ ՀԱՒԱՔՈՅԹ

ԸՆԿԵՐ Ս. ՎՐԱՑԵԱՆԻ ՄԵԿՆՈՒՄԻՆ ԱՌԹԻՒ

Կազմակերպուած Հ. Յ. Դ. (ՐԱՖՖԻ» խումբին կողմէ

11 Փետրուար, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8,30ին 8 Ռիւ Պոսիւէ, մէթրօ Փուասոնիէռ:

Մասնակցութեան համար 6 ֆրանք (խմիչք եւ անուշեղէն միասին):

Հայ Մշակութային Միութիւն, ՄԱՐՍԷՅԼ

Դրական դասախօսութիւն

Նուիրուած Հայ Գրական դէմքերու ուսումնասիրութեան:

Յառաջիկայ դասախօսութիւնը տեղի պիտի ունենայ 10 Փետրուար, Ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին, 5 Ռիւ տը լ'Էգլիզ, Մարսէյլ: Կը խօսի Պ. ԱՐՏԱՇԷՍ ԹԻՒՐՔՃԵԱՆ: Նիւթ՝ «Երաժշտական արուեստը»: Ջութակով պիտի ներկայացնէ նիւթը: Մուտքը ազատ է:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Տէր եւ Տիկին Պ. Սահակեան իրենց խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնեն Այրի Տիկին Եղիսաբեթի եւ հայրենակից Անդրանիկ Հայրապետեանին իրենց ամուսնոյն եւ եղբօր՝ հայրենակից ԲԱՐՍԵՂ ՀԱՅՐԱՊԵՏԵԱՆի ցաւակսկիծ մահուան առթիւ եւ կ'ողբան երիտասարդ հայրենակիցին մահը:

Մարսէյլ

×

Տէր եւ Տիկին Մ. Սարգիսեան իրենց խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնեն Այրի Տիկին Եղիսաբեթի եւ հայրենակից Անդրանիկ Հայրապետեանի եւ իրենց պարագաներուն, իրենց ամուսնոյն եւ եղբօր՝ հայրենակից ԲԱՐՍԵՂ ՀԱՅՐԱՊԵՏԵԱՆի ցաւակսկիծ մահուան առթիւ:

Մարսէյլ

×

Տէր եւ Տիկին Մ. Դարբինեան իրենց խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնեն Այրի Տիկին Եղիսաբեթի եւ հայրենակից Անդրանիկ Հայրապետեանի եւ իրենց պարագաներուն, իրենց ամուսնոյն եւ եղբօր՝ հայրենակից ԲԱՐՍԵՂ ՀԱՅՐԱՊԵՏԵԱՆի ցաւակսկիծ մահուան առթիւ:

Մարսէյլ

×

Սէն-Լուի (Պուլվար Օտտօ) հողածարութիւնը իր խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնէ Այրի Տիկին Եղիսաբեթի եւ Պ. Ա. Հայրապետեանի եւ իրենց պարագաներուն, իրենց ամուսնոյն եւ եղբօր՝ ԲԱՐՍԵՂ ՀԱՅՐԱՊԵՏԵԱՆի ցաւակսկիծ մահուան առթիւ:

×

Տէր եւ Տիկին Գ. Ամերիկեան իրենց խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնեն Այրի Տիկին Եղիսաբեթի եւ հայրենակից Անդրանիկ Հայրապետեանի եւ իրենց պարագաներուն, իրենց ամուսնոյն եւ եղբօր՝ հայրենակից ԲԱՐՍԵՂ ՀԱՅՐԱՊԵՏԵԱՆի ցաւակսկիծ մահուան առթիւ:

Մարսէյլ

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Աւետիս Զատիկեան կամ [illegible], կը փնտռէ իր ազգականները Մանուէլ, Բենօ եւ Վահան [illegible] եղբայրները (Եօզկատի [illegible] գիւղացի), որոնք 1928ին եղած Հարաւային Ամերիկայի Պուէնոս [illegible] քաղաքը: Կը խնդրուի [illegible] գիտցողներէն իմացնել Աւետիս Զատիկեանի 15 Rue Wilson, Dec[illegible] (Isère) France: Կը խնդրուի «Արմենիա» թերթէն արտատպել:

Le Gerant : H. STEPHAN
Imprimerie A-DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme — PARIS (13)

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : GOBelins 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՈՒՐԲԱԹ 10 ՓԵՏՐՈՒԱՐ
VENDREDI 10 Février 1939

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 3961 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿԱՅԻ ԽՕՍՔ

ՍԵՐՈՒՆԴԻ ՓՐԿՈՒԹԵԱՆ ՀԱՐՑԸ

Ջուիցերիոյ մեր աշխատակիցը դառնօրէն կը գանգատի որ ֆրանսերէն ամսագիր պիտի հրատարակուի Փարիզի մէջ, նախաձեռնութեամբ նորահաս երիտասարդներու :

— « Ցաւալին այն չէ որ խումբ մը ֆրանսախօս երիտասարդներ ծախող գաղափարը ունեցած ըլլան «Հայաստան»ը հրատարակելու : Տխրեցնողը, յուսահատեցնողը այն է որ այդ ձեռնարկը քաջալերանքի խօսքեր կը գտնէ ձեր յունուար 24ի խմբագրականով :

... Ուրեմն 15 տարի Եւրոպայի պողոտաներուն վրայ թափառելէ վերջ, այս լուծումը միայն հայկական միտքը կրցաւ գտնել,— այնքան վտանգաւոր : Ուրեմն հայ «ստեղծագործ» միտքը պարպուած, ամլացա՞ծ է : Թէ ոչ կը փորձէք «նմանաբուծութիւն մը», ինչպէս կ'ընեն բժիշկները՝ անհատներու վրայ : Կարելի՞ է Խանասորի արշաւանքը ֆրանսերէնով պատմել ու խանդավառել երիտասարդութիւնը : Եւ կամ փորձեցէք ֆրանսերէն պատմել Աւետ Գեւոյի պատմութիւնը (*Ջարթօնք*), պիտի տեսնէք որ տափակութիւն մը յառաջ պիտի գայ : Թերեւս Մովսէս Խորենացին կարելի բլայ սորվիլ ֆրանսերէնով, բայց Սիամանթօն, Վարուժանը, Ահարոնեանը կարելի չէ ֆրանսերէնով կարդալ եւ մանաւանդ զգալ : Ուրիշ լեզու մը խօսիլը ուրիշ ոգի մը առնել է, ինչպէս բսած է Կարոլոս Ն.»:

Եւ դեռ ուրիշ դիտողութիւններ, որոնք միեւնոյն վրդովումը կը յայտնեն .

— «Այն երիտասարդները որոնք ժամանակ գտեր են դժուարին գիտութիւններ եւ օտար լեզուներ ուսանելու, եթէ կամք ունենային անպատճառ հայերէն ալ կը սորվէին, ինչպէս շատ մը հայասէր օտարներ սորված են. Անոնք չեն սորված, որովհետեւ իրենց բսեր են.— «Ինչի՞ կը ծառայէ հայերէնը» Այդպիսիները ուծացածներ են, որոնց ոչ ֆրանսերէն «Հայաստան»ը, ոչ դուք, ոչ ալ ես կրնանք բան մը ընել»:

Հատուած մը եւս, իբրեւ լրացուցիչ .

— « Մեր գլխաւոր պակասը *կազմակերպութեան չգոյութիւնն* է : Տեսէք, Դաշնակցութեան մէջ ուր կայ կազմակերպութիւն, երիտասարդութիւնը ի՞նչպէս է : Դաշնակցութեան ժողովները ֆրանսերէ՞ն կ'ընէք, ատենագրութիւնները ֆրանսերէ՞ն կը բռնէք : Ինչո՞ւ համար կարելի չըլլար այդպիսի կազմակերպութիւն մը ընդարձակել, յանուն ազգապահպանման »:

Մեր աշխատակիցը ուրիշ խորհրդածութիւններ ալ կ'ընէ, միեւնոյն ատեն առաջարկ մը ներկայացնելով : Այդ մասը կը վերապահենք յառաջիկային, աւելի հանգամանօրէն քննելու համար :

Ընթերցողները պիտի յիշեն,— Ֆրանսերէն «Հայաստան»ի հրատարակութիւնը ծանուցած ատեն, յայտներ էինք թէ «անխառն գոհունակութիւն մը չէ որ կը պատճառէ այս ձեռնարկը»:

Եւ, պարզելով անոնց իրականութիւն մը, գիտել կուտայինք թէ՝ «երբ ցանկալին ժայռերու կը զարնուի, հարկադրուած ենք փորձել կարելին : «Բոլոր կարելի միջոցները»:

Մեր աշխատակիցը իր արդար դառնութեան թափին մէջ, կ'անտեսէ այդ իրականութեան կարգ մը երեսները :

Առաջին,— *Ոչ նորութիւն է, ոչ ալ հրաշագործ միջոց մը՝ օտարալեզու հրատարակութիւնը՝ յանուն սերունդի փրկութեան : Պարզապէս* կարելի միջոցներէն մէկն է, *լրացնելու համար պահանջ մը որ գոյութիւն ունի հակառակ մեր կամքին :*

Երկրորդ.— *Այն երիտասարդները որ ձեռնարկած են այդ գործին, հայերէն գիտեն : Կը գրեն ալ : Բայց, ոչ իսկ հարիւրին տասը կը կազմեն անոնք, բաղդատելով իրենց սերունդի համրանքին հետ : Արդ, ի՞նչպէս պիտի կրնաս հարիւրին 10-20 եւս փրկել միւս բազմութենէն, որ 8 - 10 տարեկանին հոս դպրոց գացած, մոռցեր է ոչ միայն հայերէնը, այլեւ թերեւս իր ծագումն անգամ : («Ինչո՞ւ»ն եւ «ինչպէս»ը տարբեր խնդիր է : Մենք իրականութիւնն է որ կը քննենք) :*

Երրորդ.— *Նոյնիսկ անոնք որ հայերէն գիտեն կամ կը սորվին, ապարէզ կը փնտռեն գործելու, իրենց ստացած գիտելիքները* արժեցնելու : *Եթէ անոնք անդամ են կուսակցութեան մը, օրինակ՝ Դաշնակցութեան, շատ ալ դժուարութիւն չեն քաշեր : Անտրճանաբար կը վարժուին : Իսկ միւսնե՞րը :*

Բոլորովին տարբեր հնոցի մը մէջ թրծուած բայց տակաւին ունծացած չըլլալով, այս վերջինները տրամադիր են գործելու, «իւրովսանն ծառայելու» : Բայց ... Մէկ հարուածով անտեսե՞նք, թէ փորձենք լաստ մը երկարել, որպէսզի կարենան փրկուիլ : Ամէն պարագայի մէջ, պահել իրենց հոգեկան կապը՝ այս ժողովուրդին հետ :

Չորրորդ.— *Օտարալեզու հրատարակութիւնը քարոզչական ձեռնարկ մըն է նաեւ օտարներու համար :*

Այս տղաքը դաստիարակուած ըլլալով Ֆրանսայի ճեմարաններուն եւ համալսարաններուն մէջ, ունին բազմազգի տարեկից — ներ, որոնց կրնան ծանօթացնել մեր ժողովուրդը՝ իր արժէքներով, ինչպէս եւ Հայկական Դատը :

Անշուշտ պէտք է հսկել որ Ֆրանսերէն հրատարակութիւնը նպատակ մը չդառնայ այս երիտասարդներուն համար, այլ պարզապէս միջոց մը : Կարելի է թելադրել նաեւ որ հայերէնի բաժին մըն ալ ունենայ «Հայաստան»ը : (Արդէն ունի հայերէնի դասընթացք մը, մայրենի լեզուն սորվեցնելու համար նորահասներուն) :

Շարունակենք մեր խորհրդածութիւնները, ներկայացնելով մեր աշխատակցին միւս դիտողութիւնները :

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԻՏԱԼԻԱ ԿԸ ՓՈՒԹԱՑՆԷ ԶԻՆԱՐՇԱՒԸ ԻԲՐԵՒ ՊԱՏԱՍԽԱՆ ԼՈՆՏՈՆԻ ԱԶԴԱՐԱՐՈՒԹԵԱՆ

« Ինֆորմացիոնէ Տիփլոմաթիքա», Իտալիոյ արտաքին նախարարութեան պաշտօնաթերթը, զեկոյց մը հրատարակեց, իբրեւ անուղղակի պատասխան Անգլիոյ վարչապետին վերջին ազդարարութեանց՝ անգլեւֆրանսական զինակցութեան մասին : Այս օրկանը յստակօրէն տրամադրութիւն մը կը մատնէ այս անգամ, գիտել տալով թէ Գ. Չէմպըրլէնի յայտարարութիւնը անակնկալ մը չէր Իտալիոյ համար եւ մեղադրելով Ֆրանսացիներու խանդավառութիւնը : Կ'ըսէ թէ Իտալիա շատոնց գիտէր որ իրական զինակցութիւն մը հաստատուած է Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի միջեւ : Ցետոյ կը շարունակէ .

— « Այս ճշմարիտ զինակցութեան հանգամանքը բնականաբար պաշտպանողական է : Բայց աւելորդ է պատրանքներ օրօրել այդ բառին նշանակութեան մասին : Առ այժմ կարելի է մէկդի դնել այն տեսակէտը թէ այս իրական զինակցութիւնը կը ձգտի կանխարգիլել կամ նախայարձակ պատերազմ մը սարքել միահեծան պետութեանց դէմ. այլապէս անիմաստ պիտի դառնային ապրիլ 16ի անգլեւիտալական եւ դեկտեմբեր 6ի ֆրանքեւգերմանական համաձայնութիւնները : Բայց եւ այնպէս, անխոհեմութիւն պիտի ըլլար երաշխաւորել ապագան : Հռոմի պատասխանատու շրջանակներուն կարծիքն այն է թէ, շարունակելով հանդերձ խաղաղասիրական քաղաքականութիւն մը վարել, Իտալիա միայն մէկ եզրակացութիւն կրնայ հանել այս պարագայէն,— փութացնել եւ կատարելագործել ազգին զինուորական պատրաստութիւնը : Այդ ճիգը պիտի կատարուի »:

Իտալիոյ մէջ կը կարծեն թէ ոչ միայն իրական, այլեւ ստորագրուած *զինակցութիւն մը գոյութիւն ունի Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի միջեւ :*

**** Անգլիոյ երեսփ. ժողովին անցի օրուան նիստին մէջ նորէն հարցումներ ուղղուեցան կառավարութեան, իմանալու համար թէ իտալական զինուորները իսկապէս պիտի քաշուի՞ն Սպանիայէն, երբ պատերազմը վերջանայ : Այս առթիւ ուշադրութեան յանձնուեցան իտալական մամուլին վերջին հրատարակութիւնները, որոնց համաձայն Իտալացիները պիտի չքաշուին, մինչեւ որ քաղաքական յաղթանակն ալ ապահովուի :*

Գ. Չէմպըրլէն փոխանակ ուղղակի պատասխանելու դրուած հարցին, յայտարարեց .

— « Մամուլին հրատարակութիւնները անպատճառ երկրին կարծիքը չէ որ կը ներկայացնեն »:

Հարցապնդող երեսփոխանը, ընկերվարական ,գոհ չմնալով կրկնեց.— « Կառավարութիւնը կը կարծէ՞ թէ իտալական կառավարութիւնը յանձն առած է քաշել իր զօրքը, երբ թշնամութիւնները վերջանան»:— «Այո», պատասխանեց վարչապետը, չոր ու ցամաք .

Հակառակ այս յայտարարութեան, իրազեկներ կը կարծեն թէ Գ. Չէմպըրլէն մեծապէս ազդուած է իտալական մամուլին հրատարակութիւններէն, իսկ Անգլիոյ ընդդիմադիրները միշտ յոռետես են

Լոնտոնի մէջ կը կարծեն թէ Զօր. Ֆրանքօ պիտի վերահաստատէ Պուրպոնեան միապետութիւնը, երբ գրաւէ Մատրիտը :

ԱՆԳԼԻՈՅ ԵՒ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՆՈՐ ՊԵՏՈՒՆՍԱԿՆԵՐԸ

Բ Նակցութիւններ Զօր Ֆրանքոյի հետ

Անգլիական ծովապետութիւնը չորեքշաբթի օր Մինորքա կղզին ղրկեց մեծ յածանաւ մը, որուն մէջ կը գտնուէր Զօր. Ֆրանքոյի մէկ պատուիրակը : Այս ձեռնարկին նպատակն էր համոզել Մինորքայի հանրապետական պահակազօրքը որ Զօր. Ֆրանքոյի յանձնէ կղզին, խաղաղ բանակցութիւններով : Այս կղզին, որ ռազմագիտական կեդրոն մը կը կազմէ Միջերկրականի մէջ, պատերազմին սկիզբէն ի վեր կը գտնուի հանրապետական կառավարութեան ձեռքը : Անգլիա եւ Ֆրանսա կը վախնան որ Իտալացիները կրնան Մինորքան ալ գրաւել, իրենց ձեռքն ըլլալով դրացի կղզին՝ Մայորքա : Ուրեմն Անգլիա ամէն միջոց կը փորձէ, որ պէտք է Մինորքան յանձնուի Սպանիոյ ազգայնականներուն, առանց դիմադրութեան : Ատոր համար ալ անգլիական մարտանաւ մը տրամադրած է, քանի որ Զօր. Ֆրանքոյի մարտանաւերը կրնան ռմբակոծուիլ ճամբան :

**** Նախկին նախարար Գ. Լէոն Պէրառ, որ Զօր. Ֆրանքոյի մօտ ղրկուած էր մասնաւոր պաշտօնով, առջի օր իր զեկուցումը ներկայացուց արտաքին նախարարին եւ վարչապետին : Իր տպաւորութիւնն այն է թէ Զօր. Ֆրանքօ կը սպասէ որ Ֆրանսա իրաւապէս ճանչնայ իր կառավարութիւնը եւ դեսպան մը նշանակէ, ուրիշ որ եւ է բանակցութենէ առաջ : Կը կարծուի թէ Ֆրանսա պիտի փութացնէ իր որոշումը, նկատի առնելով միջազգային կացութիւնը եւ Սպանիոյ փախստականներուն եւ զօրքին խուժումը : Զօր. Նորտանա, Զօր. Ֆրանքոյի արտաքին նախարարը, ամէն հաւաստիք տուած է թէ իտալացի զինուոր պիտի չմնայ Սպանիոյ մէջ, պատերազմէն վերջը եւ թէ Իտալացիներ պիտի չմասնակցին ազգայնական յառաջխաղացութեան դէպի Ֆրանսական սահմանագլուխը : Արդարեւ, երէկ իտալացի զինուորները հանուեցան բա —*

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԼՈՅՍ ՄԸ «ԼՈՒՍԱԲԵՐ»ԷՆ

Հայրենակցականները քիթ - բերան կ'ընեն, ամէն անգամ որ կը յիշեցնենք իրենց հիմնական մեղքը,— մանր - մունր ճիւղաւորում՝ տասնորդական նստուածքներու պէս :

Չէր բաւեր որ խայրերը բաժնուեր էին քաղաքներու, գիւղերու եւ թաղերու, ոմանք ալ սկսան «երիտասարդացներ» հիմնել ծննդավայրի անունով :

« Ցառաջ »ի բերանը մազ բուսաւ, թելադրելով, յանձնարարելով, աղաչելով որ գոնէ նահանգներու, շրջաններու վրայ բաժնուին,— 1. Վեց նահանգներ.— 2. Կիլիկիա.— 3. Սեւ ծով :

— Պարապ տեղը կը յոգնիս, կ'ըսէր փորձառու հայրենակից մը : « Ջուր ծեծ եւ անօգուտ վաստակ »:

— Եւ սակայն, ո՞ւր կ'երթար մեր վիճակը, եթէ վհատէինք առաջին յուսախաբութեան առջեւ : Գրելով - գրելով, խօսելով - խօսելով, կա'մ Հայրենակցականները խելքի կուգան եւ կամ մեր խելքն ալ կը դառնայ... Վերաշինաց :

Բանավէճը պիտի շարունակուէր մինչեւ իրիկուն, երբ թղթաբերը աւետիս մը բերաւ հեռաւոր Ամերիկայէն : Թերթ մը, անտարբեր անունն ալ վրան,— «*Լուսաբեր*»:

Իբրեւ պաշտօնական օրկան «Սեբաստացիներու հայրենակցական միութեան կեդրոնական վարչութեան », « *Լուսաբեր* » իր Բ. տարուան Ա. թիւին մէջ (1939 յունուար) հրատարակած է խմբագրական մը, հետեւեալ խորագրին տակ.— «*Ուժերու կեդրոնացում եւ արդիւնաւոր օգտագործում* »:

Ի՞նչ կ'ըսէ.— ճիշդ այն ինչ որ կը քարոզէ «*Յառաջ*», տարիներէ ի վեր, — « *Համաշխարհային պատերազմէն առաջ հասկնալի էր անջատ - անջատ Հայրենակցականներու գոյութիւնը : Քաղաքն իր առանձին պահանջներն ունէր, ամէն գիւղ իր առանձին պահանջները : Անոնց որոշ չափով գոհացում տալու համար քաղաքը՝ իրեն համար, գիւղերն՝ իրենց համար ունէին իրենց առանձին կազմակերպութիւնները, կրթական, բարեգործական եւայլն : Նոյն պահանջները եւ զանոնք գոհացնելու համար կազմակերպուած անջատ - անջատ Հայրենակցականները, Վերաշինացները, Կրթասիրացները հաւանաբար այսօր ալ արդարացնէին իրենց գոյութեան իրաւունքը, եթէ նախապատերազմեան հայութեան գէթ մէկ փոքր տոկոսը մնացած ըլլար Սեբաստիոյ, ինչպէս նաեւ Հայաստանի այլ մասերուն մէջ :*

« Դժբախտաբար Հայաստան դատարկուեցաւ իր հայ բնակչութենէն : Սեբաստիան, ըլլալով Հայաստանի կարեւոր մէկ մասը, չզատուեցաւ անոր ճակատագրէն : Եւ այսօր Սեբաստիոյ նահանգին բնակչութեան մէկ փոքր վերապրող տոկոսը ցրուած է Սուրիոյ, Յունաստանի, Եւրոպայի ու Ամերիկայի մէջ : Օտար հորիզոններու ներքեւ անոնք ինքնաբերաբար դարձած են միայն Սեբաստացիներ : *Քաղաքացիական եւ գիւղացիական տարբերութիւնները վերցած են : Բոլորն ալ իրենք զիրենք հաւասարապէս Սեբաստացի կը զգան եւ ոչ ոք կրնայ ժխտել անոնց այդ իրաւունքը : Եւ այդ զգացումով անոնք իրաւամբ աջակցութիւն կ'ակնկալեն իրենց Սեբաստացի եղբայրներէն, քաղաքացի ըլլան անոնք թէ գիւղացի : Եւ ո՞ր քաղաքացի Սեբաստացին կրնայ չըլսել օգնութեան աղաղակը գիւղացի Սեբաստացիին եւ ո՞ր գիւղացի Սեբաստացին է որ անտարբեր պիտի մնայ քաղաքացի Սեբաստացիի մը կարօտութեան առջեւ »:*

Ճի՞շդ է որ հայրենակիցները աւելի լաւ կը հասկնան իրար :

Ուրեմն, ծափահարեցէք «Լուսաբեր»ը :

Այդ չի բաւեր : Օրինակեցէք եւ տարածեցէք իր խմբագրականը :

ՎԱՀԷ

ԳԱՂՏՆԻ ԶԵԿՈՒՅՑՈՒՄՆԵՐ ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

Ծերակոյտին զինուորական, ծովային եւ օդանաւային յանձնաժողովները չորեքշաբթի օր սկսան լսել համապատասխան նախարարներուն գաղտնի զեկուցումները, ազգ. պաշտպանութեան մասին :

Ատենական գործողութիւններէն վերջը, Գ. Տալատիէ մանրամասն զեկուցում մը կարդաց : (Առաջին նիւթը յատկացուած էր ցամաքային բանակին) : Այս առթիւ շեշտուեցաւ թէ անհրաժեշտ է արագացնել սպառազինութեանց արտադրութիւնը : Ընդհանուր տպաւորութիւնն այն է թէ Ֆրանսական բանակը ի վիճակի է որ եւ է պատահականութեան հանդէպ :

Երէկ, հինգշաբթի, լսուեցաւ ծովային նախարարին զեկուցումը : Ամէնէն փափուկ խնդիրը կը կազմէ օդանաւային պաշտպանութիւնը, որու մասին պիտի խօսուի այսօր, ուրբաթ : Անցեալ սեպտեմբերի զօրաշարժին առթիւ երեւան հանուած էին շարք մը թերութիւններ եւ անկէ ի վեր մեծ բարեփոխումներ կատարուած են :

Ի՞նչ կ'ըսէ իտալական մամուլը

«Մէսաճէրօյ»ի Լոնտոնի թղթակիցը կը գրէ, թէ Լոնտոնի հեղինակաւոր շրջանակները կը ժխտեն, թէ Գ. Չէմպըրլէն աւելի առաջ գացած ըլլայ Սեպտ.էն ասդին : Ան կը հաւատայ, թէ Մուսոլինի պիտի յարգէ իր խոստումը՝ Սպանիան պարպելու մասին :

« Ճիօրնալէ տ'Իթալիա»ի մէջ Գ. Կայտա կը գրէ. «Իտալիոյ մէջ ոչ ոք կը կասկածի, թէ պատերազմի մը պարագային Անգլիա պիտի ըլլայ Ֆրանսայի կողքին, բայց պէտք է սպասել տեսնելու, թէ անգլիական կառավարութիւնը համամի՞տ է Ֆրանսական յամառութեան եւ անհաշտ քաղաքականութեան Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ պահանջներուն հանդէպ»:

« Թէվէրէ» կ'ըսէ.— « Գ. Չէմպըրլէնի յայտարարութիւնները մշուշապատ են. Անգլիա պիտի աջակցի Ֆրանսայի այն պարագային միայն, երբ երկու երկիրներն ալ իյնան պատերազմի մէջ»:

ՍՈՒՐԻՈՅ նոր մարզպանին գործունէութիւնը քննադատելով, « Իւմանիթէ» կը գանգատի թէ անոր նպատակն է անդամատել Սուրիան, զանազան պետութեանց եւ փոքրամասնութեանց բաժնելով զայն : Սուրիական դրօշը վերցուած է Ճէպէլը Տրիւզի մէջ, ուր վերջերս փառաւոր ընդունելութիւն մը գտաւ մարզպանը :

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ՑԵՂԱՅԻՆ ԱԶՆՈՒԱՑՈՒՄԸ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՄԷՋ

Հոս առիթը ունեցած եմ կրկնելու ուրիշներու կարգին թէ Նացիականութիւնը Գերմանիոյ մէջ կրօնական դաւանանքի, «միսթիքի»ի մը հմայքով կը ներկայանայ: Ան կը փոխարինէ ամէն տեսակ անհատական եւ ընկերային համոզում: Հոդ է իր ուժը եւ յաջողութեան գաղտնիքը. որովհետեւ ամբոխները կը շարժին աւելի զգացական շարժառիթներով քան իմացական մըղիչներով:

Ընդունինք սակայն որ հիթլէրականութիւնը քաղաքական յեղաշրջում մը ըլլալով հանդերձ, նոյնքան եւ աւելի ընկերային այլափոխութիւն մըն է, որ կը ձգտի ամէն բանէ առաջ բարձրացնել գերման ցեղին հոգեբանական, բայց մանաւանդ Ֆիզիքական որակը: Ոչ մէկ երկիր այնքան չէ ըմբռնած ցեղային ազնուացման կարեւորութիւնը, այնքան չի ներշնչուիր «մարդաբուծութեան», «էօժէնիք»ի սկզբունքներէն որքան Գերմանիոյ արդի վարիչները: «Գերմանիա ամէն բանէ վեր» նշանաբանը վերջի վերջոյ կը վերածուի սա նշանախօսքին.— Գերման մարդը՝ բարձր ամէն ազգի մարդէ, մարմնով եւ ոգիով:

Գերմանիոյ մէջ հինէն ի վեր տիրապետած է սա տեսակէտը թէ պետութեան մը քաղաքականութիւնը, խաղաղութեան թէ պատերազմի դաշտին վրայ, կը հիմնուի իր ժողովուրդին Ֆիզիքա-հոգեբանական առողջութեան, անոր գործօն ուժերուն կարողութեան վրայ. վերջ ի վերջոյ մարդ անհատներն են որ կը գործեն, կ'արտադրեն, կը կռուին, կ'ազդեն կամ կը հակազդեն գործունէութեան ամէն մարզերուն վրայ:

Այս տեսակէտը պարզ կամէութիւն մը չէ մնացած: Անիկա տուն կուտայ ներքին չափազանց հետեւողական տնօրինութեանց, նոյնքան արմատական որքան յախուռն:

Առաջին քայլը պէտք է նկատել ցեղային արիւնի մաքրութեան մտահոգութիւնը, որուն մասին այնքան տարակարծութիւններ կան հրահրուած: Գերման վարիչները առանց տեսաբանական կասկածներէ տարուելու, «գերման-արիական տիպարի» հին վարկածը վերականգնանացուցին եւ կտրուկ կերպով հետամուտ եղան այդ գաղափարը օրինականացնելու եւ պարտադրելու հանրային բարքերուն: Ցայտնի են ամուսնութեանց մասին հաստատուած օրինական թծախնդրութիւնները: Գերման արիւնը՝ գերծ օտար խառնուրդներէ: Հակահրէական պայքարը, իր ծալքերուն մէջ ունի նաեւ արենակցական ընտրողութեան եւ զտումի այդ հիմնական շարժառիթը:

Վարչական տնօրինութեանց կարգին ամենանոր միջոցներէն մէկն է հետեւեալը.— բոլոր բժիշկներու գործակցութեամբ կառավարութիւնը աշխատած է քննել աշխատաւոր անհատներու Ֆիզիքական ու առողջական վիճակը: Իւրաքանչիւր անհատ պիտի ունենայ իր «առողջացոյց տետրակ»ը ուր պարբերաբար պիտի արձանագրուին քննութեանց արդիւնքները: Այս ձեւով կը յուսացուի դիւրացնել խաղուն տկարութեանց, առողջական հիւանդութեանց կանխումը, անհատը իրազեկ պահել իր ներքին կացութեան եւ միանգամայն աշխատանքը պատշաճեցնել գործաւորի տարողութեան: Համազգային այս հետազօտութիւնը պարզապէս պիտի ընդգրկէ բոլոր խաւերը եւ առողջապահական տեսրակը որ պարտաւորիչ պիտի ըլլայ ամէնուն համար, այր թէ կին:

Իբրեւ լրացուցիչ կարգադրութիւն, մոռցուած չէ որ օրէնքը պարտաւորիչ ամլացումի դրութեամբ կը ջանայ ապարդիւն եւ անվնաս ընծայել ամէն այլասերած, անբնական, պակասաւոր մարդուկները, մոլագարները, ինչպէս նաեւ այն քրոնիկ հիւանդները՝ որոնց սերնդագործումը բացասական վիճակներու պիտի յանգի: Օրէնքը կը քալէ անողոքաբար:

Այս խստութեան զուգընթաց Հիթլէրական Գերմանիան բոլոր տրամադրելի միջոցներով կը ջանայ քաջալերել քաջառողջ ընտանիքներու կազմութիւնը եւ բազմածնութիւնը. Նախ պետական օժանդակութիւն կ'ընծայուի նորակազմ ընտանիքներուն, պայմանաւ որ կինը հրաժարի արտաքին աշխատանքէ եւ նուիրուի առտնին զբաղումներու: Բազմազաւակ ընտանիքներու կը հայթայթուի «գերման ընտանիքի պատուոյ տետր» մը, որ բարոյական նշանակութեան չափ կ'ապահովէ նիւթական առաւելութիւններ տուրքի եւ պաշարի տեսակէտով: Բազմանդամ ընտանիքի հայրերը կոչուած են Հիթլէրի կողմէ «առաջին կարգի քաղաքացիներ»... Վերջերս այս տեսակէտը արժանանալու համար նախապայման է վեց զաւակի ծնող ըլլալը, ազատ՝ արիւնի որեւէ խառնուրդէ.

Գաղափարներու զուգորդութեամբ, հարկ է յիշատակել ընտանիքի նուիրուած մեծ ընկերակցութեանց դերը, մասնաւորաբար «Մայր եւ Զաւակ» հովանաւորեալ ընկերութիւնը, որ նըպատակ ընտրած է օգնել կարօտ ընտանիքներուն: 1937ին մէկ միլիոնի մօտ մայրեր օժանդակութիւն գտած են: Ընկերութիւնը երկրին մէջ հիմնած է 23,000ի չափ քննարաններ ուր երեք միլիոնի մօտ կին եւ տղաքներ բժշկական հոգածութիւն վայելած են ձրի; 640,000 տղաքներ հիւրընկալուած են մասնաւոր «օճախներու», արձակուրդի կայաններու մէջ:

Արդիւնք.— երախաներուն մահացութիւնը 4 տարուան ընթացքին հազարին 7,9էն իջած է 6,6ի: Գերմանիա կը յուսայ որ այս ընթացքով երախաներու մահացութեան համեմատութիւնը Եւրոպայի ամէնէն ցածը պիտի ըլլայ: Մասնագէտներ միայն կրնան ըմբռնել այս համեմատութեան իմաստը եւ կշիռը ցեղի ապագային տեսակէտով:

Իբրեւ լրացուցիչ ցեղապահպանումն այս բոլոր միջոցներուն՝ կուգան մարմնակրթանքի նուիրուած այն միթխարի ճիգերը ու ձեռնարկները, որոնց համար Գերմանիա ոչինչ կը խնայէ: Մարզանքը պարտադրիչ է ամէն սեռի, ամէն տարիքի անձերու համար: Պետութիւնը՝ ուղղակի եւ անուղղակի միջոցներով բռնադրուած է մարդ էակը եւ դայն կը վարէ, կը կոչէ ու կը կոփէ համաձայն իր նպատակներուն: Շարժումը կը սկսի նախակրթարանէն, ուր դպրոցական ծրագրին մէջ շաբաթը 5 ժամ յատկացուած է մարմնակրթանքի: Այնուհետեւ բազմաթիւ ընկերակցութիւններ իրենց դռները կը բանան պատանիին, երիտասարդին, չափահասին առջեւ, չարունակելու համար դպրոցին գործը, պարտաւորիչ աշխատանքը ենթիուորական ծառայութիւնը կուգան լըրացնելու եւ պսակելու անհատի Ֆիզիքական կռանումը: Զարմանալի չեն ընաւ մարզական աշխարհի մէջ գերման մարզիկներու շահած յաջողութիւնները եւ յաղթանակները: Անոնք ցուցանիշն են ցեղի մը վերելքին: Ոչ մէկ դրամական զոհողութիւն, ոչ մէկ աշխատանք աւելի չի նկատուիր, հոն, երբ հարցը կը վերաբերի մարդկային դրամագլուխի որակի եւ քանակի բարելաւումին: Այդ շարժումին հետեւոր հետեւանքները լիովին պիտի արդարացնեն, պիտի հատուցանեն եղած զոհողութիւնները:

Ու կառավարութիւնը, համոզուած՝ ,, արտաքին հարկադրանքէ աւելի մարդուն ներքին թափն է յաւագոյն մղիչ ուժը, կը ջանայ թէլադրական բոլոր միջոցներով այդ գաղափարները ցանդուածին սեփականութիւնը դարձնել: Դաստիարակչական միջոցներու կարգին կ'օգտագործուի եւ շարժանկարը: Ցեչենք «Մրցադաշտի աստուածներ» ժապաւէնը. եւ նաեւ սա միւսը, «Անցեալի զոհերը», պետական նախաձեռնութեամբ պատրաստուած ժապաւէն մը, ուր ցուցադրուած են վեներական հիւանդութեանց քայքայիչ դերը ցեղի ապագային վրայ: Ժապաւէնը կ'առաջնորդէ ախտաժէտ ընտանիքի մը պատմութիւնը մինչեւ յիմարանոց կամ ոճիր եւ իբրեւ եզրակացութիւն կը ցուցնէ ամուսնութեան թեկնածու զոյգ մը որ կ'երթան պաշտօնատուն բժշկական քննութիւն անցընելու եւ թոյլտուութիւն ստանալու: Հոդ անոնք կը դրուին դէմ դիմաց իրենց ապագայ պատասխանատուութեան:

Այս հարեւանցի տեղեկատուութիւնը կը բաւէ կարծեմ ցոյց տալու թէ ինչ նախամտածումներէ, ինչ հեռանկարներէ կ'առաջնորդուի գերման պետական միտքը իր ընկերային քաղաքականութեան մարզին վրայ: Աղոտ՞ զինուորնե՞ր պատրաստել,— անշուշտ. բայց նաեւ տոկուն եւ կորովի աշխատողներ, որոնք կարենան բարձրացնել երկրին տնտեսական մակարդակը: Եւ ալ աւելի, զտարիւն ու ազնուացում տիպարներ տալ, որոնք երկրին հմայքը ու գերման ժողովուրդին վարկը պէտի զօրացնեն աշխարհի դիմաց.

Ուրեմն այնքան կը յաջողի որքան «յաջողութիւնը»: Ու ուժ է որ կը ըսէ Ուժ:

ՍԱՐԱՍԱՆ

ՔՍԱՆԸՄԷԿ ՏԱՐԻ՛ ՎԵՐՋ

ԽՄԲ.— Պրիւսէլի «Քաղաքակրթութիւն եւ Բոլշեւիզմ» անուն ամսագիրին խմբագիր Գորիս Վարդանոֆ, (Հայ) որուն գործերը նետաքրքրութեամբ կարդացուած են, «Յառաջ»ի դրկած է հետեւեալ գրութիւնը.—

X

Երկու տարուան անընդհատ մաքրագործումներէն վերջ, հետաքրքրական է հաշուեկշիռ մը կազմել, Խ. Ռուսիոյ մէջ յառաջ եկած կազմալուծումը եւ քայքայումը հասկնալու համար:

Այսպէս, Կեդր. Գործադիր Կոմիտէի եօթը անդամներէն միայն մէկը՝ Քալինինը՝ կը մնայ ողջ, միւս վեցը «մաքրագործուած» են:

Գործավարներու խորհուրդի 19 անդամներէն միայն վեցը տակաւին կը շարունակեն ապրիլ, մնացած 13ը մաքրագործուած են:

Կեդր. Կոմիտէի 27 անդամներէն, 7ին տեւնները միայն կը յիշուին խորհրդային մամուլին մէջ, մնացած 20ը ոչնչացուած են:

Դաշնակցային 11 հանրապետութեանց նախագահներէն, միայն երկուքը կը պահեն իրենց պաշտօնները, ուրիշն «փոշիացուած» են միւս 9ը, իբրեւ դաւադիր:

Մաքրագործուած գեր նախագահներու, քարտուղարներու, փոխ-գործավարներու թիւը կը հասնի 90 առ հարիւրի:

Բանակի 5 մարէջախտներէն կը մընան այժմ երկուքը, Վորոշիլով եւ Պուտէնին, մնացեալ երեքը ղրկուած են անդիի աշխարհ:

Բանակին 10 քաղաքական կոմիսէրներէն միայն մէկը կ'ապրի նմոյշի համար, մնացած 9ը ոչնչացուած են իբրեւ դաւաճան:

Զինուորական բարձրագոյն խորհուրդի 8 զօրավարներէն 6ը հրացանի բռնուած են, այժմ կը մնան 2 հոգի այդ խումբէն:

Նաւատորմին 28 ծովակալներէն եւ բարձրաստիճան պաշտօնեաներէն, կ'ապրին 3 հոգի միայն: Միւսները անփառունակ մահով մը ոչնչացուած են իբրեւ լրտես եւ դաւաճան:

Հոյակապ Ձէկան անգամ մաքրագործուած է: Անոր 18 բարձր վարիչներէն ոչ մէկը ողջ է, նոյնիսկ ամենազօր Եաkոտան գնդակահարուեցաւ իբրեւ դաւաճան:

Դեսպաններու, հիւպատոսներու եւ առ հասարակ դիւանագիտական մարմինին 80 առ հարիւրը ջնջուած է:

Հապա՞ տղաս ասպարէզներու մէջ կատարուած մաքրագործումը: Դժուար է ճշդիւ թիւ մը տալ: «Անյայտացուած» եւ «փոշիացուած» բժիշկներու, գիտուններու, գաստիարակներու, գրագէտներու, արուեստագէտներու թիւը հարիւր հազարաւորներու կը հասնի:

Ահա թէ ուր է եկած Սթալինի եւ Մոլոթովի Խ. Ռուսիան, միայն քանի մէկ տարուան իշխանութենէ մը վերջ: Այս ախտավարակ իշխանութիւնը իր գոյութիւնը ապահովելու համար ընտելացուած է անխնայ կոտորել իր իսկ հարազատները:

Այսպիսի նախճիր մը նոյնիսկ պատմութեան մէջ, հազիւ թէ հաւատալի ըլլար, եւ ըսել թէ այսօր ան կը գործադրուի 20րդ դարու քաղաքակրթութեան քիթին տակ:

Ի՞նչ եզրակացնել այս չարաչուք հաշուեկշիռէն:

Առաջին Քաղաքական Բիւրոն կազմուած էր Լէնինէն, Թրոցքիէն, Բոմաքինէն, Զինովիէվէն, Պուխարինէն, Ռիքովէն եւ Սթալինէն:

Լէնին խմաստութիւնը ունեցաւ ատենին մեռնելու, Թրոցքի աքսորուեցաւ, Բոմսքի սոսկալի անձնասպան եղաւ եւ Սթալին մնացած չորսը փճացուց եւ ոչնչացուց իբրեւ լրտես, դաւաճան եւն.:

Ուրեմն արժանաւորէն Խ. Ռուսիան կը կառավարուէր չարագործներէ, դաւաճաններէ եւ լրտեսներէ:

Բանակին էն կարող ղեկավարը, Թուխաչեւսկին գնդակահարուեցաւ իբրեւ լրտես եւ դաւադիր: Սա՞ այնքան փառաբանուած ահաւորութիւնը գիտե՞ք թէ որու գործն է: Մեծ մասամբ Պուխարինին է որ պատրաստած էր եւ Պուխարինին ալ գնդակահարուեցաւ իբրեւ լրտես եւ դաւաճան:

Եզրակացութիւն.— Խ. Ռուսիան կառավարուեր է եւ կը կառավարուի լրտեսներու, դաւաճաններու խմբակի մը կողմէ եւ անոր սահմանադրութիւնը ուրիշ բան չէ, բայց եթէ դաւաճանի մը գործը:

ԳՈՐԻՍ ՎԱՐԴԱՆՈՎ

ՊՈՒԼԿԱՐԱԿԱՆ ՄԱՄՈՒԼԸ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Երկիրը ստիճանաբար վերադառնալով խորհրդարանական - բայց առանց կուսակցութիւններու — դրութեան, այն յոյսը կը ներշնչէ թէ մամուլի հակակշիռը վերջ պիտի գտնէ այլեւս: Հակառակ Սոֆիայի Օրագրողներու Ընկերակցութեան կրկնակի դիմումներուն, այդ հակակշիռը շարունակուեցաւ ու մնաց, թէեւ զանազան պարագաներու մէջ եւ զանազան հարցերու մասին, օրինակ՝ ընտրութեանց նախօրեակին, գրաքննութիւնը որոշ ժեղմութիւն ցոյց տուաւ: Ընդհակառակն, յուլիսի նստաշրջանին վերջերը, Սոպրանիէին ներկայացուեցաւ օրինագիծ մը յատկապէս մամուլին համար,— այդ օրինագիծը, յայտարարելով հանդերձ մամուլին ազատութիւնը, կը տրամադրէր հակակշիռ գործ դնել մամուլին վրայ՝ կարգ մը բացառիկ պարագաներու մէջ, զորս անորոշ կը ձգէր: Նոյնպէս կը պարտադրէր նախապէս արտօնութիւն ստանալ՝ որ եւ է թերթ հրատարակելէ առաջ, կը ճշդէր պատասխանի իրաւունքի պայմանները եւ մանաւանդ, 42 յօդուածներով, բազմաթիւ ծանր պատիժներ կը սահմանէր անոնց դէմ, որոնք, իրենց յօդուածներով, կը վարկաբեկէին պետութիւնը կամ վըտանգ կը հասցնէին ազգ. պաշտպանութեան, կը խաթարէին բարքերը, կը յարձակէին կրօնքին վրայ, եւայլն:

Եթէ վաւերացուէր այս օրէնքը, հրապարակագրին աշխատանքը պիտի դառնար որքան փափուկ, այնքան վըտանգաւոր: Պուլկար մտաւորական աշխարհը յուզուեցաւ, խիստ քննադատութիւններ եղան խորհրդարանին դէմ, այնպէս որ ի վերջոյ յետաձգուեցաւ վիճաբանութիւնը այդ օրինագծին մասին, վերջին նստաշրջանը շփակուած: Հաւանական է որ այլեւս օրակարգի վրայ չդրուի յառաջիկային, գէթ առանց բարեփոխութեան:

Անհաւասիկ այն բարոյական պայմանները, քիչ մը բացառիկ եւ անշուշտ ժամանակաւոր, որոնց մէջ կը գտնուի ներկայիս մամուլն այն երկրին, որ ժողովրդապետական կեանքի շատ որոշ հակումներ ունի եւ Թրնովայի իր Սահմանադրութեան 79րդ յօդուածով կը ճանչնայ մամուլի ազատութիւնը: Գալով նիւթական պայմաններուն, համեմատաբար նպաստաւոր են, նոյնիսկ լրագրային հրատարակութիւնները, որոնք մեծ տեղ կուտան ծանուցումներու, իրենց բերած կարեւոր հասոյթներով՝ առեւտրական չնահանջ ձեռնարկ մը կը կազմեն: Ամէնէն աւելի ․ բախտաւոր թերթերուն տպաքանակը կը տատանի 90էն 100 հազար օրինակի միջեւ, իսկ քիչ տարածուած թերթերու-

ն՝ 10էն 15 հազար օրինակի մէջ. Ծանուցումներուն մեծ մասը օտարական ամէնէն արդիական ձեռնարկներ[...] Գաւառի[...] մեծ տեղ կը գր[...] էջերուն մէջ, որոնք սովոր[...] կան են լուր օրերու համար, եւ [...] ներկայ էջերուն մէջ, որոնք սովոր[...] կան են կիրակնօրեայ թերթեր[...] մարզ. Միր ծանրակշիռ թերթն իսկ[...] րու ընթերցողները ընդհանրապէս [...] տնտեսական են եւ որ [...] մամուլին վեթերանը կը [...] սկսաւ իր կարգին զուարթութիւն [...] տալ իր էջերուն՝ հրատարակ[...] պատկերներ:

Արտասահմանեան լուրերու հրատարակութիւնը եւս մեծ տեղ մը կը գրաւէ պուլկար մամուլին մէջ, Պուլկար հեռագրական գործակալութիւն որ պուլկարերէն եւ ֆրանսերէն [...] կարգութիւն մը կը հրատարակէ [...] օր, արձագանգ կուտայ այն բոլոր [...] րեսոր դէպքերուն, որոնք տեղի կ[...] նենան մեծ մայրաքաղաքներուն [...] միւս կողմէ՝ մասնաւոր թղթակիցներ, որոնք հաստատուած են Պերլին, [...] տոնի, Փարիզի, Հռոմի եւ Պալքանեան մայրաքաղաքներու մէջ, օրինակ՝ [...] բանջի եւ «Ուեթրոշի» թղթակիցներ, հեռագիրով եւ հեռախօսով մանր[...] մասն կը տեղեկագրեն օրուան քաղ[...] քական դէպքերը: Թերթերը-կարե[...] բաժիններ յատկացուցած են գրա[...] եւ գեղարուեստական կեանքին, [...] պէս եւ մարզական շարժումին, [...] վանդներու, պատմուածքներու, [...] ճախ թարգմանելով արտասահմանեան մամուլէն, մասնաւորաբար ֆրանսական թերթերէ: Բայց քաղաքական նեցին դէպքերու կամ Պուլկարիոյ շահագրգռող արտասահմանեան [...] նազան լուրերու վերլուծումը կը [...] տարուի զգուշաւոր եւ ձուլածոյ [...] ցատրութիւններով, [...] յաւագիւտութեան [...] յայտարարեցինք վերը: Գալով տարօրինակ դէպքերուն, կը ներկայացնեն անոնց չափազանցելու: Քանի մը [...] րէ ի վեր, Սոֆիայի մայնաստիկ[...] կայանը, որ զեկոյցներ կուտայ [...] միայն պուլկարերէն, այլեւ գերմա[...] րէն, ֆրանսերէն եւ իտալերէն, [...] կութիւններ կը հաղորդէ՝ այդ [...] կութիւնները քաղելով պուլկար [...] ռագրական գործակալութենէն, [...] այս պարագան երբեք չէ մնացած [...] ուան թերթերուն:

Պուլկարիոյ մէջ եթէ թերթերը [...] քան շատ տարածուած են, պատճառ[...] այն է որ թերթերուն գինը շատ [...] է, Առաւօտեան թերթի մը գինը [...] նօրեայ թիւը, որ տասներկու էջ [...] նի միշտ, կ'արժէ մէկ լեւա, ֆրանս[...] կան դրամով՝ 30 սանթիմ, մինչ [...] մը յուզիչ գնելու համար պիտի վճ[...] րես առոր կրկինը: Միւս կողմէ [...] թերու ցրուումը, որ առաջ կը [...] տարուէր ընկերութեան մը կողմէ [...] այժմ մենաշնորհ դարձած է, հաս[...] ման 1934 հոկտեմբերի հրովարտակ[...] օրէնքին, նոր ընկերութեան մը ձեռ[...] քը, «Սթրէթա» (Նոտ) ; ենթակա[...] Սոֆիայի Լրագրողներու Ընկերակցութեան հակակշիռին: Այս ձեւով [...] թերը կը վայելեն հաւասար պայման[...] ներ՝ ցրուումի համար եւ հրատարակիչները հաւասար չափով կ'օգտ[...] շահէն: Ասկէ զատ, թերթերու [...] ճառումէն կարեւոր տոկոս մը [...] կը հանուի Լրագրողներու Ընկերակցութեան, որ այդ գումարը կը [...] կայնէ զանազան հիմնադրամներ[...] եւ այսպէս կ'ապահովէ, օգնութեան հանգստեան թոշակ մը ամէն պաշտ[...]

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (12)

ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գրեց՝ ՄՈՒՐԱՑԱՆ

«Հայրդ չէր կամենում խռովք գնել իրան ներկայացող եւ քո ձեռը խնդրող երիտասարդների մէջ, որովհետեւ նրանք բոլորն էլ քաջ, բոլորն էլ գեղեցիկ, հարուստ եւ համբաւաւոր իշխաններ էին: Մէկին ընդունելով եւ միւսին մերժելով նա կարող էր նախանձի եւ թշնամութեան դրդիչ յարուցանել այդ քաջերի մէջ, հետեւապէս եւ վտանգի ենթարկել թէ իւր եւ թէ նրանց երկիրների խաղաղութիւնը: Նա տեսնում էր որ մեր աշխարհի կործանիչ խռովութեանց մեծագոյն մասը նմանօրինակ չնչին պատճառներից է առաջացած: Այս իսկ պատճառով պայման էր դրել, եւ, ամէնքին էլ պարզ ասում էր թէ՝ «իմ Սահականոյշը հարս կը լինի այն իշխանին, որին նա ինքը կը հաւանէ»: Այդ պայմանին նախապէս եւ անտրտունջ հաւանութիւն էր տուել ամէն մի իշխան:

«Բայց դու, լսե՞մ ես, չհաւանեցիր ոչ Սիւնեաց Սմբատ իշխանին, ոչ արքայեղբայր Գուրգէն Արծրունուն, ոչ քաջ Ատոմ Անձեւացուն, ոչ Մոգաց Տէր Գրիգորին եւ ոչ Աղուական գահի որեւէ մի սեպուհի:

— Ցիշում եմ, այո, չհաւանեցի եւ ոչ մէկին... Ես հպարտ էի այդ ժամանակ ինչպէս լերան կծքին բուսած բարձրաբուն կաղնին, որ արհամարհում է իւր կողերը քերող ազոխներն ու չամին, բայց որին վերջապէս կործանում է բքաբեր հողմը... Օ՛, ինչպէ՛ս չարաչար պատժուեցայ ես իմ հպարտութեան համար...

— Թագուհի, եթէ դու վրդովւում ես, ապա հրաման տուր որ լռեմ:

— Ոչ՛, Սեդա, խօսիր, բայց այդքան հեռուից մի՛ սկսիր:

— Այդպէս հարկաւոր է, սիրելի Տիկին. աւելի լաւ է կարգով պատմել եւ ոչինչ չմոռանալ, քան շտապել եւ կարեւորը չասել:

— Եթէ դու կամենում ես որ ես իմ ցանկացածները դեռ քեզանից չըսած քո՞ն ժամեմ... ինչպէս չէ՞, Սեդա, հարցրեց Թագուհին հեգնաբար:

— Ոչ, ես բոլորը կը պատմեմ...

[illegible]

Համարաբական շարժումը եւ Թուրքիա

Լեհական թերթ մը, «Կոնէց Վարչաւսքի», հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ համարաբական շարժման եւ Թուրքիոյ մտահոգութեանց մասին.

— «Ինկիլըրիի եւ Կ. Պոլսոյ Թրքական շրջանակները չեն ծածկեր իրենց անհանգստութիւնը Միջնաւոր Արեւելքի մէջ ստեղծուող նոր կացութեան նկատմամբ, որ կապ ունի Իրաքի կառավարութեան ելոյթներուն հետ, Նուրի փաշայի ղեկավարութեամբ:

Իրաքի վարչապետ Նուրի փաշա համարաբական շարժման ղեկավարներէն մէկն է եւ եռանդուն կերպով կը գործակցի Համարաբական Դաշնակցութեան հեղինակ Իպն Սաուտ թագաւորին.

Իպն Սաուտ թագաւորի եւ Իրաքի վարչապետ Նուրի փաշայի Համարաբական Դաշնակցութեան գաղափարը յաջողելն կը սպառնայ Փոքր Ասիոյ վրայ Թուրքիոյ ցարդ ունեցած տիրապետող դիրքին:

Թուրք քաղաքական շրջանակները կ'ընդգծեն թէ Նուրի փաշան պիտի օգտագործէ Լոնտոնի «Կլոր սեղանի» խորհրդաժողովը գլուխ բերելու համար Համարաբական խմբակցութիւնը որ ի վնաս Թուրքիոյ պիտի հաստատէ Իրաքի եւ Իպն Սաուտի տիրապետութիւնը Փոքր Ասիոյ մէջ:

Թուրք շրջանակները մասնաւորապէս կ'ընդգծեն թէ Իրաքի վարչապետ Նուրի փաշա խոստացած է առաջարկել Ասիոյ կամ Սաադապատի ուխտը, որ Թուրք նախկին արտաքին նախարար Թէֆիք Արասի նախաձեռնութեամբ ստորագրուեցաւ Թուրքիոյ, Իրանի, Իրաքի եւ Աֆղանիստանի միջեւ, նպատակ ունենալով Փոքր Ասիոյ մէջ կազմել Պալքանեան ուխտի նման պետութիւններու պլոք մը:

Երուսաղէմէն կը գրեն թէ հոն մեծ ուշադրութիւն կը դարձնեն պաղեստինեան Արաբներու մէջ Համարաբական Դաշնակցութեան յարաճուն պրոպագանդին վրայ մասնաւորապէս Լոնտոնի խորհրդաժողովին կապակցութեամբ եւ Իրաքի ու Սաուտի Արաբիոյ յատուկ գործիչներու միջոցով:

Այդ գործունէութեան ամէնէն փայլուն արդիւնքը այն էր կը չէզոքացուին համարաբական շարժման մէջ գոյութիւն ունեցող երկու ծայրայեղ թեւերը՝ Պաղեստինի եւ դրացի Անդրյորդանանի մէջ, առաջինը՝ ապստամբներու հոսանքը՝ գլխաւորութեամբ Երուսաղէմի նախկին մուֆթիին, եւ երկրորդը՝ ծայրայեղ բարեշրջական՝ խմբուած Անդրյորդանանի էմիր Ապտուլլահ Իպն Հիւսէյինի շուրջ: Պաղեստինեան—Անդրյորդանանեան չափաւոր խմբակը այլեւս կը միանայ համարաբական շարժման: Ու նկատի ունենալով ապստամբներու ուժերու նուաղումը, պէտք է կարծել թէ շուտով պիտի զօրանայ Իրաքի եւ Սաուտի Արաբիոյ ազդեցութիւնը:

Համարաբական Դաշնակցութեան իրագործումը որոշ անախորժութիւններ պիտի պատճառէ նաեւ Անգլիոյ, բայց անիկա գլխաւորաբար պիտի նեղէ Թուրքիան:»

…դի համար որ քսան տարուան հրապարակագրական գործունէութիւն ունի իր ետեւ եւ հասած է 45 տարեկանին: Լրագրողներու Ընկերակցութիւնը իր անդամներուն համար կը կազմակերպէ նաեւ դասընթացքներ օտար լեզուներ սորվեցնելու: Նոյն Ընկերակցութիւնը, արտաքին Նախարարութեան հսկողութեան տակ, ռոճիկ կը յատկացնէ իր երիտասարդ լրագրողներուն, որոնք արտասահման կը մեկնին եւ միւս կողմէ կը վճարէ ծախքերը անոնց որոնք ճամբորդութիւններ կը կատարեն:

Ու վերջապէս պէտք է արձանագրել, օրուան մամուլին կողքին, գոյութիւնը պարբերական մամուլին, որ այնքան ծաղկած է, ինչպէս կը հաստատեն թիւերն ալ, — 1937ին գոյութիւն ունէին 747 պարբերաթերթեր, որոնք շահագրգռութիւն ցոյց կուտան երկրին տնտեսական, ընկերային եւ մտաւորական կեանքի զանազան երեւոյթներուն մասին: Ու ասիկա թող ոչ ոք զարմացնէ, անոր համար որ Պուլկարիա պալքանեան այն երկիրն է, ուր կրթութեան սէրը չափազանց ժողովրդական է, ուր ամէն գիւղ իր ընթերցարանն ունի, ուր, ազգային վերածնունդի նախանշանները առաջ տարիներէն սկսեալ, գիրքն ու թերթը [illegible] դարձած են պաշտամունքի, իբրեւ խորհրդանշան ազատութեան:

ԺՈՐԺ ՀԱԹՕ

ԻՆՉԵՐ ԿԱՏԱՐՈՒԱԾ ԷԻՆ 1938 ՆՈՅԵՄԲԵՐ 30Ի ԳՈՐԾԱԴՈՒԼԻՆ ԱՌԹԻՒ

Երեսփ. Ժողովի վերջին նիստին մէջ ձախակողմեան երեսփոխանները պահանջեցին ընդհ. ներում շնորհել այն բանուորներուն, որոնք ձերբակալուած եւ դատապարտուած են Նոյեմբեր 30ի գործադուլի փորձին հետեւանքով:

Այս առթիւ, դատական նախարար Մարշանտօ կարգ մը յայտնութիւններ ըրաւ, հաստատելու համար թէ անոնք որ զանազան դատապարտութիւններ կրեցին, իրապէս արժանի էին այդ պատիժներուն եւ կարելի չէ ներել անոնց:

Անոնց մէջ կան շրջուն - բանթողներ, որոնք կը պտտէին գործարանէ գործարան, նոյնիսկ տունէ տուն, արգիլելու եւ սպառնալու համար՝ երբ բանուոր մը կը փորձուէր աշխատիլ: Աւելի զատ, գոյութիւն ունէին բանթողներու դատարաններ, ուր աշխատող բանուորները կը դատապարտուէին տուգանքի եւ ծեծի: Ու վերջապէս գոյութիւն ունէին ահաբեկիչ բանթողներ, որոնք կը յարձակէին աշխատողներուն վրայ,— օրինակ, 400 բանթողներ օր մը կը թափին գործատան մը մէջ 7 բանուորի վրայ: Աշխատող բանուորներէն մէկուն գանկը կը ջախջախուի եւ հիւանդանոց կը փոխադրուի: Դարձեալ, բանթողները կը սպաննեն բանուոր մը, սպասելով գործարանի ճամբուն վրայ, երեկոյեան ժամանակ:

Բանթողները ունէին նաեւ «Թումբե» կազմակերպութիւններ, արգելք հանդիսանալու համար աշխատանքի գացողներուն: Նախ կ'աշխատէին ճամբան փակել, յետոյ կը սպառնային, ի վերջոյ կը ծեծէին: Այսպէս այս բանթողները մինչեւ տունը հետապնդեցին եւ հալածեցին բանուոր մը, որ կ'ուզէր աշխատիլ: Կինը, որ յղի էր, փորձեց պաշտպանել ամուսինը,— բանթողները յարձակեցան եւ կինն ալ ծեծեցին: Ուրիշ տեղ մը, բանթողները դանակով վիրաւորեցին բանուոր մը որ կ'աշխատէր, ծեծեցին կին մը որ չէր հնազանդեր գործադուլի հրամանին, եւ դեռ շատ ուրիշ կիներ, որոնց երեսը թքին եւ մազերը փետեցին: Կարելի է թուել նաեւ փողոցներու մէջ կատարուած կռիւները, բանթողներու եւ աշխատողներու միջեւ, եւ ահաբեկումները գործատէրերու դէմ:

Կարելի՞ է ներել այսպիսի դէպքերու հեղինակներուն:

Այնուհետեւ վիճաբանութիւն կատարուեցաւ ընդհանուր ներումի եւ ներողամտութեան սահմաններուն մասին, փաստեր բերուեցան Վալտէք — Րուսոյի օրէնքէն: Յանուն կառավարութեան՝ յայտարարուեցաւ որ ներողամիտ ոգի կարելի է ցոյց տալ, բայց ներում չի շնորհուիր անոնց որոնք ոճրական յանցանք գործած են:

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԵՐԵԿՈՅԹ

ՄԱՐՍԷՅԼ, 5 փետրուար.— Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Սէնթ Անթուանի մասնաճիւղը կազմակերպած էր ընտանեկան երեկոյթ մը, Էրմիթաժի սրահին մէջ, փետրուար 4ի գիշերը:

Սրահը լիքն էր երկսեռ բազմութեամբ մասնաւորապէս երիտասարդ-երիտասարդուհիներէ բաղկացած: Ուրիշ թաղերէ եւ Մարսէյլէն ալ ընտանիքներ եկած էին, բարոյա-նիւթապէս քաջալերելու այս ձեռնարկը:

Օրուան նախագահը, ընկերուհի Ս. Բաղրիկեան պատշաճ խօսքերով բացաւ հանդէսը: Յետոյ Կապոյտ Խաչի սան ու սանուհիները իրենց միօրինակ ու կոկիկ տարազներով բեմ եկան եւ ղեկավարութեամբ Օր. Շուշանիկ Էլմասեանի երգեցին շատ մը ազգ. երգեր:

Գեղարուեստական բաժինը շատ ճոխ էր, երգերով եւ արտասանութիւններով

«Ցաւոք չի սուղ էջերը չխճողելու համար, պիտի յիշեմ միայն գլխաւոր դերակատարներու անունները:

Ուրեմն, երգերով, արտասանութիւններով, պատկերով կամ պարերով իրենց մասնակցութիւնը բերին, Պարոններ՝ Անդրանիկ Երիմեան (Սեբաստացի Մուրատի եղբօր որդին), Գրիգոր Մանուկեան, Մուրատ Էլմասեան Յ. Գամպուրեան, Թ. Էլմասեան եւ ուրիշներ: Օրիորդներ՝ Շուշանիկ Էլմասեան, Ս. Մաթթէոսեան, Առաղիկ եւ Ժիրիըլիէզ Էլմասեաններ, Ե. Գամպուրեան, Լ. Աղազարեան, Վարդ Գալստեան, Թորոսեան, Ա. Մոքոսեան, Վ. Շառեան եւ ուրիշներ:

Աճուրդի դրուեցաւ խաչուհիներու կողմէ պատրաստուած գեղեցիկ բարձ մը, որմէ գոյացաւ 189 ֆրանք, կոկիկ գումար մը: Բարձը շահեցաւ Պ. Անդրանիկ Երիմեան:

Կէս գիշերէն ետքը սկսան պարերը, որոնք տեւեցին մինչեւ լոյս:

Ն. Մ. Կայեցի

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՏՈՒԱՑՏԱՆՔՆԵՐ (բանաստեղծութիւն) 1930 — 1935: Գրեց՝ Ֆերապ: Տպ. Սիփան, Մարսէյլ: Գին՝ 4 ֆր.: Հասցէ — Ֆ. Ապաջեան, Քամփայն Քաթթանէօ, Լէ Գ'Օլիվ, Մարսէյլ:

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐԻ ՑԵՐԵԿՈՅԹԸ

Դպրոցասէր Տիկնանց Ընկերութեան վիճակախաղը տեղի ունեցաւ կիրակի 5 փետրուար, Բարեգործական տան մէջ:

Որոշեալ ժամէն առաջ հոծ բազմութիւն մը փութացած էր, իր ներկայութեամբ քաջալերելու համար այս բարենպատակ ձեռնարկը:

Ժամը 3ուկէսին Գ. Մ. Աստուրեան հանդէսը բացուած յայտարարելով բացատրեց անոր նպատակը: Տեղի ունեցաւ հայերէն դասընթացքի հետեւող (1936 - 1938) շրջանաւարտ սանուհիներու վկայականներու բաշխումը, վարժարանին վաստակաւոր տնօրէնուհի տիկին Գօյաճեանի ձեռքով:

Վկայական ստացան հետեւեալ սանուհիները,— Օրիորդներ, Ռօզա Գիւլեան, Վարդուհի Գասպարեան, Մարի Գասպարեան, Հռիփսիմէ Ճօշկունեան, Մարինէթ Գալպաքեան, Եւգինէ Գօզոսեան, Արաքսի Գարսամեան, Անթուանէթ Կարապետեան, Անժէլ Քէլէշեան

Յետոյ տեղի ունեցան արտասանութիւններ, մեներգ եւ խմբերգ սանուհիներու կողմէ, բոլորն ալ յաջող:

Ժամը 5ին գեղարուեստական բաժինը լրացաւ եւ տեղի ունեցաւ վիճակախաղը որուն յաջորդեցին եւրոպական պարերը: Ներկաներու փափաքին գոհացում տալու համար սանուհիները կատարեցին նաեւ հայկական շնորհալի պարեր:

Հանդէսը տեւեց մինչեւ իրիկուան ժամը 11, ընտանեկան ջերմ մթնոլորտի մը տակ: Ներկաները մեկնեցան շատ գոհ տպաւորութեամբ:

Փափաքելի է որ Դպրոցասէրը աւելի յաճախ կազմակերպէ այսպիսի ցերեկոյթներ Փարիզի մէջ:

Միսաք Երամեան

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԲՆԱԿՉՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ՆՈՒԱԶԻ

1938ին Ֆրանսայի բնակչութիւնը զգալի նուազում կրեց: Ըստ 1938ի առաջին 9 ամսուան վիճակագրութեան՝ մահերը աւելի էին ծնունդներէն 27365, մինչ 1937ին ծնունդները 7 աւելի էին քան մահերը:

1938ին պակսած են նոյնպէս ամուսնութիւնները, 1937ի առաջին 9 ամիսներուն ամուսնութիւններու թիւը եղած է 202,881, մինչ 1938ի 9 ամիսներուն 200,160: Իսկ ապահարզան ըրողներու թիւը բարձրացած է 1937ի 17,677էն 18134ի՝ 1938ին:

1937ի առաջին 9 ամիսներուն մահերու թիւը եղած է 471,139, իսկ 1938ին՝ 494,107: Ֆրանսայի բնակչութեան նուազումը գլխաւորաբար կը վերագրուի մահերու թիւի աճումին, որովհետեւ ծնունդները այնքան ալ շատ պակսած չեն, 1937ին ծնունդներու թիւը եղած է 471,150, իսկ 1938ին 466,742:

---

510 ՈՍԿԻԻ «ՀԱՃՔ»

Պոլսոյ Գարակէօզեան որբանոցի Նախորդ Հոգաբարձութեան օրով 935 եւ 936 տարեշրջաններուն համար 460 ոսկի շահաւորէք պարտք մնացած եւ տուգանքով միասին 510 ոսկիի յանգած ըլլալով, գործադիր պաշտօնեաներ ներկայացան որբանոց դաշխերն ու գոյքերը փոխադրելու եւ վաճառելով այդ պարտքին հաշուեկցելու համար: Ներկայ խնամակալութեան գանձապետ Պ. Մ. Իւթիւճեան հարկ եղած բացատրութիւնը տալով, վերջին պայմանաժամ տրուած է մինչեւ եկող երկուշաբթի: Արդի Խնամակալութիւնը որոշած է մէկ կողմէ վճռաբեկին դիմել եւ միւս կողմէ պահանջուած գումարը վճարելով՝ հաճքի գործողութենէն որբանոցը զերծ պահել: Կամ 510 ոսկին վճարել կամ գոյքերը «հաճք» ընելով այդ գումարը հայթայթելու որոշումը տրուած է ու գործադրելի: Իսկ վճռաբեկը եթէ ի նըպաստ որբանոցին վճիռ տայ՝ ետ կ'առնուի ըստ օրէնքի:

ՄԱՄՈՒԼ

ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆԻ «ԲԱՐԵԿԱՄՆԵՐԸ»

Աթէնքի Նոր Օրը հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (2 Փետր.).

— «Մենք ընդդիմադիր եղած ենք Բարեգործականի եւ հրապարակ դրած ենք մեր դիտողութիւնները, յաճախ ծայրայեղութիւններու հասնելու աստիճան: Մեր քննադատութիւններէն անպայման օգտուած է Հ. Բ. Ը. Միութիւնը, որովհետեւ չենք խորհած քանդել գործը: Անդամ չենք եղած Բարեգործականին, անոր ներքին կեանքին մէջ ոեւէ դեր ունեցած չենք, բայց մեր արտայայտութիւնները անտարակուսելիօրէն դրական դեր մը կատարած են:

Բարեգործականը [illegible] ըլլալով հսկայ նուիրատուութիւններու, իր շուրջ անխուսափելիօրէն պիտի ունենար նաեւ չակերտաւոր բարեկամներ: Ու ինչքա՞ն ուղիղ է՝ երբ կ'ըսեն.— Աստուած զիս ազատէ իմ բարեկամներէս. Թշնամիներուն հետ դիւրին է գլուխ ելլել:

Աթէնքի մասնաճիւղը, դժբախտութիւնը ունեցաւ շրջապատուելու այս տեսակ «բարեկամներէ»: Ցեխոտութիւնները թարմացնելու համար պէտք է մտաբերել անցեալ տարուան դէպքերը

Ներքին անհամաձայնութիւնները հարթելու նպատակով, Փարիզի կեդրոնը Աթէնք ուղարկեց երկու պատուիրակներ, որոնք ակամայ ինկան չակերտաւոր բարեկամներու ազդեցութեան տակ: Անոնց կարգադրութիւններուն արդիւնքը եղաւ Միութեան գործօն անդամներէն մէկ մասին հեռացումը: Ծուրսի ազդեցութիւնները յաջողեցան կազմելու երիտասարդ տարրերէ բաղկացած վարչութիւն մը, յուսալով որ պիտի կրնան օգտագործել երիտասարդ անդամներուն անփորձութիւնը:

Այժմ կը տեսնենք թէ սխալ դուրս եկած է իրենց հաշիւը: Երիտասարդ եւ անփորձ նկատուածները, բաւական իմաստութիւն ունեցան են գործիք չըդառնալու Հօկի թափթփուքներուն ձեռքը: Վերջինները սկսած են կազմակերպուած խաչակրութեան մը մասնաճիւղին դէմ, թէ ինչո՞ւ քանի մը կոտրած նստարաններու համար դատարան չեն դիմեր Գօգինիոյ Բարեգործականի անդամներուն դէմ: Ու այս պահանջը կը ներկայացուի հրապարակով: (Անշուշտ նոյն իրաւունքը չի տրուիր իշխանութիւններուն դիմելու անոնց դէմ, որոնք ապօրինութեան եւ զեղծումի բոյն դարձուցած են Առաջնորդարանը):

Բարեգործականի Աթէնքի մասնաճիւղը կը մեղադրուի նաեւ անգործութեամբ, որուն մէջ որոշ ճշմարտութիւն կայ: Բայց ո՞վ է յանցաւորը: Կրկին Հօկի թափթփուքները, որոնք նշանակովի թաղականութիւններու մէջ տեղաւորուած, կրաւորական դերք մը բռնած են Բարեգործականի բոլոր ձեռնարկներուն դէմ: Դեռ քանի մը տարիներ առաջ, թաղերու մասնաճիւղերուն մէջ կային ժրաջան ազգայիններ, որոնք հեռացուեցան զանազան պատրուակներով: Իսկ անոնց տեղ, խոստացած էին փոխարինել Հօկի 1500 անդամները (...?): Գոնէ այս ձեւով խաբած էին պատուիրակ Գ. Նալպանտեանը, որպէսզի չէզոքացուին ռամկավարներն ու չէզոքները, կեդրոնի եւ թաղերու մէջ:

Այժմ նոր դաւ մըն է որ կը ծրագրուի: Մարդիկ կ'ենթադրեն թէ ատենը եկած է երիտասարդները փախցնելու— ինչպէս անցեալին նոյն անձերը Ազգ. Կեդր. Վարչութենէն հեռացուցին— եւ կազմել տալ մասնաճիւղի նոր վարչութիւն մը, բոլորովին վստահելի հօկեաններուն:

Դժբախտաբար Փարիզի կեդրոնը ոչինչ կ'ըմբռնէ տարիէ մը ի վեր այս շրջանի մասնաճիւղին շուրջ պատահած դէպքերէն: Անհատական փառասիրութիւններ եւ տարակարծութիւններ կ'օգտագործուին «բարեկամներու» կողմէ, իրենց ազդեցութեան ներքեւ պահելու եւ օգտագործելու այն նպատակներուն, ինչ որ լուծարքի ենթարկուած Հօկի կալուածին մէջ կ'ընէր:

Մասնաճիւղի գործունէութենէն դժգոհ այս մարդիկը, ուրիշ ահազանգ մըն ալ կը հնչեցնեն Փարիզի կեդրոնին դէմ, որ յանդգնած է իր տրամադրած գումարներու մասին բացատրութիւններ պահանջել Ն. Միութենէն, այլապէս սպառնալով դադրեցնել իր առաքումները եւ յատկացնել զանոնք արտասահմանի գաղթականներու զետեղման եւ կրթական կարիքներուն:

«Բարեկամներու» ցոյց տուած այս դժգոհութիւնը, լաւագոյն փաստն է՝ հասկնալու համար, թէ անոնք, ո՞րո՞ն իրական բարեկամն են, Բարեգործականի՞ն, հայ գաղթականներո՞ւն, թէ երրորդի մը: Տարիներու [illegible] յետոյ, փոքր ճիգ մը ի գործ դրուեցաւ եւ ահա Աթէնքի հայ գաղթականներու զետեղման գործին ձեռնարկուեցաւ եւ կարելիութիւն կայ մեծ չափով առաջ տանելու: Երբ Հայաստանի դռները ամբողջապէս փակուած են տարագիրներու առջեւ, միթէ կարելի՞ է զանոնք ձգել յաւիտենապէս հիւղակներուն մէջ: Հայաստանի իշխանութեան անունով մսխուած գումարներուն կէսը եթէ գործածուած ըլլար արտասահմանի մէջ, մինչեւ այժմ տեղաւորուած կ'ըլլային մեր ազգակիցները»:

Օր. ԱՐՏԵՄԻՍ ՄՈՎՍԷՍԵԱՆ

եւ

ԸՆԿ. ՄԻՍԱՔ - ՄԻՐՋԷ

Նշանուած

Լիոն, 4 Փետրուար, 1939

ՏԷՐ ԵՒ ՏԻԿԻՆ ՍՈՒՐԷՆ ԳԱԼԷՆՏԷՐԵԱՆ կը ծանուցանեն ծնունդը՝ իրենց անդրանիկ աղջկան՝ ԼԻՏԻ - ԱՆՆԻԿԻ:

Փարիզ 7 փետրուար, 1939

ԷՆՎԷՐ ՓԱՇԱՅԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ԳԱՂՏՆԻՔԸ

Էնվէր փաշա շարժումի սկսած առաջին Թաշքէնդի, Խիվէի եւ Սմրղանդի մէջ Ռուսերու դէմ ըմբոստացումի գործը կ'ընդարձակուէր: Ռուսերն ալ առիթէ օգտուեցան զինուոր հաւաքել իրենց գրաւած տեղերուն ըմբոստները զըսպելու համար: 19էն մինչեւ 43 տարեկանները զէնքի տակ կանչեցին զինուորական պարտաւորիչ ծառայութեան պատրուակով, առանց պատերազմի խօսք ընելու:

Զօրակոչի այդ հրամանը հասած էր մինչեւ Էնվէր փաշայի գտնուած գիւղը: Երիտասարդ ուսուցիչը կարդալէ յետոյ զօրակոչի հրամանը, ըսաւ.

— Ինչպէս կը տեսնէք, Ռուսերը սխալմամբ տեղ դրած են մեզ: Անոնք չեն գիտեր թէ զինուոր հաւաքելով եղբայրասպան կռիւ մը առաջ պիտի բերեն: Մինչեւ հիմա Ռուսերուն հաշուին կռուեցանք: Ալ կը բաւէ: Մեզ չհետաքրքրող տեղերու, Եւրոպայի մէջ կռուեցանք: Աւելի հեռքը ա'լ առանց բան չըլլար:

Յետոյ խօսքը Էնվէր փաշային ուղղելով ուսուցիչը յարեց.

Շատ լաւ կը յիշեմ, Ռուսերը 1916ին զօրք ղրկած էին Թուրքեստան, այս երկիրը ձեռքէ չհանելու համար: Անոնց գլուխը գտնուող հրամանատարը եկաւ այս Թէյարանը, գիւղին երեւելիները ժողվեց, անոնց հետ տեսակցեցաւ ու յետոյ գնաց: Ան գոհ կ'երեւէր: Սակայն, անոր մեկնումէն յետոյ, գիւղացիները կտրեցին Ռուսերուն հաստատած հեռագրական թելերը ինչ որ շատ բնական էր, քանի որ ցարական Ռուսիոյ ճնշումէն ազատած Թուրքեստանցիները կ'ուզէին անկախութեան տիրանալ:

Էնվէր փաշա եւ ընկերները մինչեւ կէս գիշեր գիւղացիներուն հետ տեսակցեցան: Երկու հարիւր հոգիի չափ գիւղացիներ կամաւոր արձանագրուած էին: Փաշան եւ ընկերները ճամբայ ելած էին ու Տէօշէմպէի մօտ կը գտնուէին: Շան Սուլթան ըսաւ.

— Մինչեւ այսօր կարմիր զինուորներու հետ դէմ առ դէմ չենք եկած: Տեսնենք վախճանը ի՞նչ պիտի ըլլայ:

— Ջանապարհինք, ան ալ կ'ըլլայ, ըսաւ Էնվէր փաշա խնդալով: Միայն մաղթենք որ վեհանձնօրէն դէմ առ դէմ գան, ու կռնակէն զարնելու քաղաքականութեան չհետեւին...: Ուսուցչին ըսած խօսքերուն մէջ նկատողութեան արժանի շատ մը կէտեր կան: Ես սորվուած եմ շատ աշալուրջ վարուիլ անոնց հանդէպ:

— Այո՛, բայց անոնք շատոնց իմացած են թէ քանի մը շաբաթներէ ի վեր կը ճամբորդենք: Ռուսերը լրտեսական շատ զօրաւոր կազմակերպութիւն մը ունին: Ամէն ինչ արձագանգ կը գտնէ Մոսկուայի մէջ: Քիչ մը զարմանք առաջ բերած է Ռուսերուն անձայն մնալը մեզի հանդէպ, ըսաւ Շան Սուլթան:

— Ինչո՞ւ գիտէք այդպէս ըլլալը: Վաղը միւս օր Տէօշէմպէի շրջակայքը հասած ատեննիս կացութիւնը պիտի պարզուի:

— Մեր զինուորները գոհ ու անհամբեր են: Որովհետեւ անոնք շատոնց կ'ուզեն Ռուսերէն վրէժ լուծել, բնական է որ յուզուին ճամբու ընթացքին:

— Մօտ ատենէն, [illegible] ռոքը կը կոտրենք:

— Գաւամաճիններու մասին կը խօսհիմ: Եթէ երբեք անոնք ապահոված են իրենց զէնքերը եւ ռազմամթերքը, շատ շուտով յաջողութիւն ձեռք պիտի բերենք Տէօշէմպէի մէջ: Անոր համոզուած եմ: Միւս գիւղերն ալ ապստամբութեան պիտի մասնակցին իսկոյն, մանաւանդ տաճիկ գիւղերը շատ ապահովուած ըլլալով, ա՛լ աւելի յաջողութիւն ձեռք պիտի բերուի:

ԲՈԼՇԵՒԻԿ ԶԻՆՈՒՈՐՆԵՐՈՒ ՀԵՏ ԸՆԴՀԱՐՈՒՄ

Էնվէր փաշա Ռուսերու դէմ յարձակում սկսելէ առաջ, Տէօշէմպէի մէջ շատ մը փոփոխութիւններ առաջ եկած էին: Կարմիր բանակը Ալի Րիզայի եւ Օսման Հօճայի հետ դէմ առ դէմ գալով շատ մը կռիւներ եղած էին Տէօշէմպէի մէջ: Ալի Րիզա պէյ ստիպուած էր իր զինուորները քաշել: Սակայն Գաւամաճինները շահաւոր ելած էին այս գործին մէջ 250 զէնքերու տէր դառնալնուն համար:

Այն օրերուն, հազուադէպ էր զէնքը: Ռուսական փամփուշտները չէին յարմարեր օտար զէնքերու: Իսկ Աֆղանիստանի ճամբով եկած զէնքերն ալ ռազմամթերք չունէին: Անոր համար նախընտրած էին ռուսական զէնքերը:

Կացութիւնը մեծ փոփոխութիւն մը կրած չէր Ռուսերուն կողմէ Տէօշէմպէի գրաւումէն յետոյ: Զինուորները տեղաւորուած էին զօրանոցներու մէջ, ու քաղաքին շուրջն ալ պահակներ կային: Հեռաձայնի թելեր հաստատուած էին Պուխարայի հետ: Հարկ կա՞յ ըսելու թէ բոլոր այս միջոցներն ու պատրաստութիւնները ձեռք առնուած էին Էնվէր փաշայի դիմադրելու համար: Փաշան իմացած էր այդ պատրաստութիւնները՝ Տէօշէմպէէն եկող մարդոց միջոցաւ, ու իր հոգին կը նեղուէր, վերջին օրերը Ալի Րիզայի եւ Օսման Հօճայի հետ հաղորդակցութիւն չունենալուն համար: Սակայն Էնվէր փաշա վստահ էր որ իր զինուորներուն եւ երկրին ամէն կողմերը առաջ եկած շարժումին շնորհիւ պիտի կրնար շատ նեղել Ռուսերը:

Տէօշէմպէի առաջ պահակազօրքին հրամանատարը հեռաձայնով կը խօսէր երկու ժամ հեռու գտնուող բլուրի մը պահակներուն հետ, ու կ'ըսէր.

— Գաւամաճինները եկա՞ն: Ուշադրութիւն ըրէք: Հաւանական է որ այս գիշեր յարձակում ընեն:

Ռուս պահակները կը դիտէին իրենց շուրջը, ու բան մը չէին տեսներ: Սակայն, հրամանատարը սեղանին զարնելով ձեռքը, կը գոչէր.

— Կարելի բան չէ: Գաւամաճինները անպատճառ հոգ կը տանին: Ի՞նչպէս կ'ըլլայ որ չեն երեւար: Ասդին անդին պահուըտած ըլլան, գիշերը յարձակում գործելու համար:

Կէսօրին, բոլշեւիկ հրամանատարը սենեակին մէջ ըրաւ իր ճաշը, առանց դուրս ելլելու: Իրիկուան, հեռաձայնի զանգը հնչեց: Հրամանատարը մտիկ ընելէ ետք ըսաւ.

— Ի՞նչ, տեսնուեցա՞ն անոնք: Բլուրի՞ն ետին. Յառաջապահներէն լուր կա՞յ: Էնվէր փաշա՞ն ալ անոնց մէջն է եղեր:

Հրամանատարը հեռաձայնին մէջ ըրած խօսքը լսելէ յետոյ, բարկացած, սկսաւ հայհոյել: Ի վերջոյ, սա հրամանը տուաւ.

— Սկսա՞ք կրակել: Սպասեցէք մինչեւ իմ հրամանս: Մանրամասն տեղեկագիր տուէք թէ անոնք ի՞նչ ուղղութեամբ կը յառաջանան: Դաշտի հրամանատարը կանչեցէք:

Այս վերջինը յայտարարեց.

(Շար.)

(28)

նակէն, երբ ազգայնական զօրքը Ֆիկուէրաս կը մտնէր, մօտենալով սահմանագլուխին ։

Գ. Լէոն Պէրառ խօսած է նաեւ Սպանիոյ փախստականներու եւ զինուորներու ինչպէս եւ անոնց զէնքերու վերադարձի մասին։ Ֆրանսա կ'ուզէ վերադարձնել կիները, մանուկները եւ ծերունիները, երբ ճամբան բացուի։ Գալով զինուորներուն, զօր. Ֆրանքօ տրամադիր է ընդհ.ներում շնորհելու, բացի անոնցմէ որ քրէական յանցանքներ գործած են։ Ասոնք պիտի դատուին զինուորական եւ սովորական դատարաններու առջեւ ։

Համաձայնութիւն գոյացած է նաեւ որ Ֆրանսա փոխադրուած բոլոր զէնքերը դառնան Ֆրանսայի սեփականութիւնը, իբրեւ մասնաւճար փախստականներու պատսպարման համար եղած մեծագումար ծախքերու։ Մնացեալը պիտի վճարուի Սպանիոյ դրամատան ոսկի պահեստէն, որ 40 միլիոն տոլար կը գնահատուի եւ որ նոյնպէս Ֆրանսա փոխադրուած է ։

Վարչապետին հետ մէկուկէս ժամ խօսելէ վերջ, Գ. Լէոն Պէրառ յայտարարեց թէ իր համոզումն այն է որ Սպանիոյ մէջ բարեկարգութիւնը պիտի վերահաստատուի «շատ շուտով»։

ԱԶԳԱՅՆԱԿԱՆ ԶՕՐՔԸ ՍԱՀՄԱՆԻՆ ՎՐԱՅ

Կառավարութիւնը Ֆրանսա ապաստանեցաւ

Սպանիոյ հանրապետական կառավարութեան մնացեալ անդամներն ալ Ֆրանսա ապաստանեցան առջի օր, երբ ազգայնական զօրքը գրաւեց Ֆիկուէրասը։ Առաջին անգամ սահմանն անցաւ վարչապետը, Նէկրին, որ քանի մը օր առաջ ալ եկած էր։ Սահմանապահ զինուորները բարեւի կեցան, համաձայն միջազգային օրէնքի։ Վարչապետին կ'ընկերանային սպարապետը, Եղմտական եւ պատերազմական նախարարները եւն.։ Վարչապետը մերժեց որ եւ է յայտարարութիւն ընել ։

Հանրապետական զօրքը Ֆիկուէրասը պարպելէ առաջ պայթեցուց քաղաքին միջնաբերդը եւ երկու կամուրջներ, դժուարացնելու համար ազգայնականներուն յառաջխաղացութիւնը։ Պայթումի ձայները կը լսուէին Ֆրանսական սահմանէն։ Ամբողջ օրը հարիւրաւոր կառքեր անցան սահմանագլուխը, զինուորներով եւ սայլամթերքով, ետեւէն ալ՝ հազարաւոր փախստականներ։

Կ'ըսուի թէ վարչապետ Նէկրին Վալենցիա պիտի երթայ, դիմադրութիւնը շարունակելու համար։ Իրեն համամիտ են 4-5 նախարարներ եւ Պարսելոնայի արհեստակցական միութեանց կարգ մը վարիչները։ Հանրապետութեան Նախագահը Փարիզ եկաւ ։ Ֆրանսայի ներքին նախարարը պատասխանելով հարցումի մը, յայտարարեց թէ կառավարութիւնը չի կրնար թոյլատրել որ սպանիական կառավարութիւն մը հաստատուի Ֆրանսական հողին վրայ, շարունակելու համար իր քաղաքական գործունէութիւնը կամ վարելու զինուորական գործողութիւնները։ «Միջոցներ ձեռք առած ենք, յարգել տալու համար այս տարրական սկզբունքները»։

Ի՞նչ կը խորհին Գերմանիոյ մէջ

Գերման մամուլը, խօսելով վարչապետ Չէմպրլէնի յայտարարութեան մասին, որ կը շեշտէ թէ պատերազմի մը պարագային Անգլիա եւ Ֆրանսա միասին պիտի ըլլան, կ'ըսէ թէ «Չէմպրլէնի յայտարարութեան մէջ նորութիւն չկայ, բայց ցաւալի քաջալերանք մըն է Ֆրանսայի՝ քաղաքական ներկայ կացութեան մէջ»։

Թերթ մը գիտել կուտայ թէ այդ յայտարարութիւնը պիտի ծառայէ մթագնելու հորիզոնը եւ զօրացնելու Ֆրանսայի դիրքը Իտալիոյ դէմ։ «Նոյնիսկ այս ալ նորութիւն պէտք չէ համարել։ Սեպտեմբերի տագնապէն իվեր աշխարհ գիտցաւ, որ Անգլիա եւ Ֆրանսա միասին պիտի ընթանան պատերազմի մը պարագային։ Բայց քաղաքական տագնապի մը կամ մանաւանդ լուրջ դէպքի մը պարագային՝ իրական ուժն է որ հաշուի կ'առնուի։ Այս ուժին արժէքը Գերմանիոյ մէջ կրնան չափել, երբ ըսենք թէ աւելի քան երկու միլիոն անգործներ կան Անգլիոյ մէջ այժմ։ Ամբողջական պետութեանց ապարէզ կարդալը անիմաստ է այլեւս»։

Կիսապաշտօնական օրկան մը կը գրէ թէ ոչ ոք կը սպառնայ Ֆրանսայի «կենսական շահերուն»։ Դեկտեմբեր 6ի յայտարարութեամբ գերման-ֆրանսական յարաբերութիւնները բարւոքած են. իսկ Իտալիոյ պահանջածը որոշ գօտիներու մէջ հաշուեյարդար մըն է, որ կ'ընդգրկէ Իտալիոյ կենսական շահերը։ Անկարելի է գլուխ հանել առանց Ֆրանսայի կենսական շահերուն դպչելու ։

Մարսէյլէն Կէօլնիշէ օրկանը գիտել կուտայ թէ Անգլիոյ վարչապետին յայտարարութիւնները աւելի շատ ռազմաշունչ են քան խաղաղասիրական ։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ մէջ ահաբեկչական գործողութիւնները կը շարունակուին։ Կ'ըսուի թէ զէնք, ռումբ եւ պայթուցիկ հաւասարապէս պիտի գործածուին, որպէսզի արար պատուիրակութեան դիրքը ամրանայ Լոնտոնի մէջ։ Ճամբաներու վրայ հաստատուեցաւ զինուորական խիստ հսկողութիւն։ Վերջին դէպքերու ընթացքին սպաննուեցան չորս հոգի ։

ՄԻՍԻՐԻ այցելած են այս տարի 80,000 մահմէտական ուխտաւորներ, որոնց մէջ Եգիպտոսի գահաժառանգ իշխանը, Մուհամմէտ Ալի։ 1912էն ի վեր առաջին անգամն է, որ եգիպտացի իշխան մը կ'այցելէ մահմէտական սրբատեղին ։

ՆՈՐ ԴԷՊՔԵՐ պատահեցան Խ. Միութեան եւ Մանչուրիոյ սահմանին վրայ։ Սպանեալներ եւ վիրաւորներ կան երկու կողմէն ալ .

ԻՐԼԱՆՏԱՅԻ կառավարութիւնը խիստ միջոցներ ձեռք առաւ, խափանելու համար ահաբեկչական արարքները, որոնք ուղղուած են Անգլիոյ դէմ եւ կը կատարուին յանուն «Իրլանտայի հանրապետական բանակին»։

ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ պատուիրակութեանց ժողովին մէջ, Լոնտոն, Հրեաներու ներկայացուցիչը խօսեցաւ երկու ժամ, պարզելով իրենց տեսակէտը։ Երէկ ալ արաբական պատուիրակութիւնը լսուեցաւ։ Երկու կողմերը տակաւին կը մերժեն միեւնոյն սեղանին շուրջը նստիլ… ճիշդ մեզի պէս։

ԻՏԱԼԻԱ ԵՒ Խ. ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ առեւտրական պայմանագրութիւն մը կնքեցին, որուն շնորհիւ Հռոմ պիտի կրնայ մեծ քանակութեամբ քարիւղ, մանկանէզ, փայտ, հանքածուխ եւ արմտիք ստանալ։ Մինչեւ հիմա Իտալիոյ առեւտուրին գումարը կը հասնէր 400 միլիոն լիրի։ Նոր պայմանագրութեամբ այս գումարը պիտի բարձրանայ մինչեւ մէկ միլիառի։ Մինչեւ հիմա Իտալիա իր քարիւղը կը ճարէր Մ. Նահանգներէն ։

ՄՈՍԿՈՒԱՅԷՆ հասած լուրերու համաձայն, պիտի փոխուին Ուաշինկթընի, Փարիզի եւ Հռոմի դեսպանները։

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կրընոպլի Հ. Յ. Դ. «Մկրտիչ Եօթնեղբայրեան» Ենթակոմիտէէն իր խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնէ ընկեր Արամ Սպէնչեանի եւ Տէր եւ Տիկին Վահան Սպէնչեանի եւ պարագաներուն իրենց մօր մահուան առթիւ ։

Հ. Յ. Դ. Լանսէյի «Մուրատ» խումբը խորին ցաւակցութիւն կը յայտնէ ընկեր Արամ Սպէնչեանի եւ պարագաներու իր մօր մահուան առթիւ ։

×

Խորին ցաւով եւ կսկիծով կ'ողբանք մեր կնքահօր՝ ԲԱՐՍԵՂ ՀԱՅՐԱՊԵՏԵԱՆի դառնաղէտ մահը եւ մեր սրտագին վշտակցութիւնը կը յայտնենք մեր կնքամօր՝ ԵՂԻՍԱԲԵԹին եւ կնքահայր Անդրանիկին եւ իրենց պարագաներուն.

Տէր եւ Տիկին Գարեգին Բրուտեան
Տէօին

ՍՈՒՐԷՆԵԱՆ ՑՕՅԻ ԴԵՐԻՆ ՄԷՋ

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՊԱՆԵԻՕ - ՔԱՇԱՆԻ «Արծիւ» Ենթակոմիտէէն Ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այս Ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին «Կոբիւն» ակումբին մէջ։

Գաւառ

ՍԷՆ ԼՈՒԻ (Մարսէյլ) «Ակնունի» Ենթակոմիտէի Ընդհ. ժողովը 10 Փետրուար, Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8ին։ Կարեւորիչ ներկայութիւն։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Քրիստափոր» Ենթակոմիտէի Ընդհ. ժողովը՝ 11 Փետրուար, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30-ին։ Կարեւոր օրակարգ։

ՍԷՆ-ԺԷՌՈՄԻ «Հայաստան» Ենթակոմիտէի Ընդհ. ժողովը 12 Փետրուար, Կիրակի երեկոյ ժամը ճիշդ 8ին։ Կը հրաւիրուին Սարգանի, Նոթր-Տամի, Լէ Օլիվի եւ Սէն-Ժէռոմի ընկերները, սովորական հաւաքատեղին.

Կը խօսի Ընկ. ՀԱՅԿ ՍԻՐԷՆԿԻՒԼԵԱՆ։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Մարօ» խումբի ժողովը 12 փետր., կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, «Շարժիկեան» սրահին մէջ։

ՎԻԷՆԻ ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը 12 փետր., կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին, «Խաժակ» ակումբին մէջ։

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

HAYASTAN

Նոր սերունդին ամսագիրը, 16 մեծադիր էջերով, նոյն եւ շահեկան բովանդակութեամբ, ամբողջովին խմբագրուած երիտասարդ ուժերու կողմէ։ Ամսագիրը կը պարունակէ նաեւ քարտէսներ։

Տարեկան բաժնեգին՝ Ֆրանսա եւ գաղութներ՝ 25 ֆրանք, Արտասահման 1 տոլար, ձեռքէ հատը 2.50 ֆրանք։

Փնտռել բոլոր այն կրպակներուն մէջ, ուր ՅԱՌԱՋ կը ծախուի։

Խմբագրական հասցէ — Monsieur Armik Djamalian, 5, Villa Virginie, Paris (14e)

Վարչական հասցէ.— Monsieur H. Keusséyan, 51, Rue du Caire. Paris (2e)

Հրապարակային բանախօսութիւն

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ԿՈՒՍԷՆ-ՎԻԼԻ «ՌԱԶՄԻԿ» ԽՈՒՄԲԻՆ ԿՈՂՄԷ

12 Փետրուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին

Մէզօն Գուղասքի սրահին մէջ, 65 Գուսթաւ Ֆոնընէ

Կը խօսի ընկեր ԻՇԽԱՆԵԱՆ։ Նիւթ՝ Խորհրդ. իշխանութիւնը եւ Հայաստան

ԸՆԿԵՐԱՀԱՄԱԽՄԲՈՒԹԻՒՆ ՀԱՒԱՔՈՅԹ

ԸՆԿԵՐ Մ. ՎԻՐԱՊԵԱՆԻ ՄԵԿՆՈՒՄԻՆ ԱՌԹԻՒ

Կազմակերպուած Հ. Յ. Դ. (ՐԱՖՖԻ» խումբին կողմէ

11 Փետրուար, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին 8 Ռիւ Գոսիւէ, մէթրօ Վոլտոնիէռ։

Մասնակցութեան համար 6 ֆրանք (խմիչք եւ անուշեղէն միասին)։

Թ Է Յ Ա Ս Ե Ղ Ա Ն

Ֆ. Հ. Կ. ԽԱՉԻ ՕՐՈՒԱՆ ԱՌԹԻՒ, ՇԱՎԻԼԻ Մ.ՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

12 Փետր., Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, դպրոցի սրահին մէջ

Երգ, արտասանութիւն, հաճելի ժամանց։

Մուտք՝ մեծերու 3 ֆրանք, փոքրերու 1 ֆրանք։

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԽՆՋՈՅՔ

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ ԼԻՈՆԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

11 Փետրուար, Շաբաթ երեկոյ ժամը 9էն մինչեւ առաւօտ Բարեգործականի սրահին մէջ, 202 Rue Boileau

Հայկական պար՝ փոքրիկներու կողմէ եւ զանազան անակնկալներ։ Ուրախ եւ հաճելի մթնոլորտ։ Ճոխ պիւֆէ գիւրամատչելի գիներով։

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅԻՆ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ ՍԷՆ-ԼՈՒԻ (ՄԱՐՍԷՅԼ) Մ.ՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

11 Փետր., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին ազգ. վարժարանին մէջ։

Կը խօսի Տոքթ. ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ առողջապահութեան մասին։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Այրի Տիկին Թամամ Արզումանեան, Այրի Տիկին Մարգրիտ Արզումանեան եւ զաւակունք, Տէր եւ Տիկին Գաղտասար Արզումանեան եւ զաւակը, Տէր եւ Տիկին Յովսէփ Գալուստեան եւ զաւակունք, Տէր եւ Տիկին Սարգիս Եղիազարեան եւ զաւակունք, Տէր եւ Տիկին Յովակիմ Խօջաբեգեան եւ զաւակունք (Վալանս), Տէր եւ Տիկին Եղիա Շահբազեան եւ զաւակունք (Վալանս) շնորհակալութիւն կը յայտնեն Հ. Յ. Դ. Իսիի Զաւարեան կոմիտէին եւ իր բոլոր խումբերուն, ազգականներու, բարեկամներու եւ ամէն անոնց որոնք անձամբ, գրաւոր եւ ծաղկեպսակով ցաւակցութիւն յայտնեցին ՍԱՐԳԻՍ ԱՐԶՈՒՄԱՆԵԱՆի դառնաղէտ մահուան առթիւ։

Յ Ա Յ Տ Ա Ր Ա Ր Ո Ւ Թ Ի Ւ Ն

Հարաւային Ֆրանսահայոց Թեմական Երեսփ. Ժողովը կը գումարուի 12 Փետրուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ, ժամը 2ին, Առաջնորդարանին մէջ, 57 Rue Tapis-Vert, Մարսէյլ։

Թիւրիմացութեան մը արդիւնքով, Երեսփոխաններու ղրկուած հրաւիրագրերուն մէջ, ժողովի վայր նշանակուած է Փրատոյի Մայր եկեղեցիին սրահը։ Կը խնդրուի երեսփոխաններէն նկատի ունենալ այս պարագան, եւ ներկայ ըլլալ 57 Rue Tapis-Vert Առաջնորդարան, որոշեալ ժամուն։

(Կնիք)

ԼՈՒՍԱՆԿԱՐԻՉՆԵՐՈՒՆ

Եթէ կ'ուզէք գործածել նկարի հաւար, տաքէն չի դեղնող, փայլուն եւ բարիք քարթ 9—14, դիմեցէք H. KATANIANի, 35 Rue Four de la Terre, Avignon, (Vaucluse): Կը ղրկենք նմոյշ։ Մեծաքանակ գնողներուն 15 ֆրանք contre remboursementով։

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Կը փնտռուի Մուշի Վարի Թաղ Գառէի Անուշին տղան՝ Օվասափ..., որ 1921ին Պոլիս կը գտնուէր։ Ցինքը ճանչցողներէն կը խնդրուի տեղեկացնել ՀՈՒՓՍԻՄԷ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆի (ծնեալ Գառէեան), 85 bis, Jean Jaurès, Décines (Isère), France։ Կը խնդրուի արտասահմանի թերթերէն արտատպել։

— Նարինկիւլ Աւագեան, Եզգաւ Սէնթէշէ գիւղացի, կը փնտռէ իր հայրը՝ Միհրան Աւագեան, որ 1920ին եղած է Քորֆու (Յունաստան)։ Խուականէն յետոյ տեղեկութիւն չունիմ։ Կը խնդրուի հասցէն գիտցողներէն իմացնել՝ Նարինկիւլ Աւագեանին, 15 Rue Wilson, Décines (Isère), France: Կը խնդրուի «Նոր Օր»էն արտատպել։

Le Gerant : H. STEPHAN
Imprimerie A-DER (AGOPIAN)
17, Rue Dameame — PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : GOBelins 15-70
Chèque Postal Paris 1678-63
(ԾՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ՇԱԲԱԹ 11 ՓԵՏՐՈՒԱՐ
SAMEDI 11 Février 1939

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 3962 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԵՐԲ ՅԱՆԿԱԼԻՆ ՔԱՐԻ ԿԸ ՎԱՐՆՈՒԻ

Տակաւին ուրիշ առարկութիւններ ալ կը ներկայացնէ Զուիցերիոյ մեր աշխատակիցը, Ֆրանսերէն «Հայաստան»ի հրատարակութեան դէմ, եւ կը հարցնէ.

— « Ձկա՞ն միջոցներ նոր սերունդին փրկութեան համար: Միջոցներ կան, մեր մէջ պակասը ուժականութիւնն է, մանաւանդ *կազմակերպութիւնը* :

Ի՞նչ լուրջ, մեթոտիկ, կշռուած ու չափուած ծրագրով աշխատանք է տարուած այս տեսակէտին: Ի՞նչ կազմակերպութիւն կրցած ենք յառաջ բերել, զանգուածային բուռն քարոզութիւն մըղուա՞ծ է Հայոց մէջ, լեզուն ու յատկութիւնները պահելու : Ո՞վ է, խնդրեմ ըսէք անունովը, որ գործնականապէս կը զբաղի այս հարցով եւ հայկական փրոփականտը կը մղէ Հայուն մէջ: Միթէ պատահական ձեռնարկներ, հատուկոտոր աշխատանքները միջո՞ց կը նկատէք »:

Ու վերջապէս առաջարկ մը.

— « Պէտք է հաստատել «*Հայոց մէջ հայկական փրոփականտի*» կոմիտէ մը որ իր աշխատանքը տանի նոր մեթոտներով, *փիւպլիսիթէ*ի մը ձման: Բնական է ասոր համար դրամ պէտք է, ո՛հ, ոչ շատ, 60 հազարնոց գաղութի մը մէկ վեցերորդը, 10,000 հոգի երբ տան ամսական 3 ֆրանք (օրական երկու սու) պիտի ըլլայ ամսական 30,000 ֆրանք, որուն նոյնիսկ 10,000ը պիտի օգտէ Հայը Հայ պահելու Ֆրանսայի մէջ»:

Ամփոփած եղանք մեր երիտասարդ եւ արտօնաւ աշխատակցին բողոքը, իր գլխաւոր գիծերով:

Իր համոզումն այն է թէ Ֆրանսերէն «Հայաստան»ի հրատարակութիւնը կորսուելու դատապարտուած երիտասարդութեան ձեռքէն պիտի տանի նաեւ այն երիտասարդները որոնք կան ի կացը, ազգասիրաբար դեռ կը կարդային հայերէն թերթ ու գիրք »:

Երէկ պարզեր էինք մէկ մասը այն պարագաներուն, որ կը հարկադրեն փորձել նա՛եւ այս միջոցը — Ֆրանսերէն թերթ — համբանք մը եւս փրկելու համար նոր սերունդէն: Տեսակ մը անհրաժեշտ չարիք, որմէ չեն կրցած խուսափիլ նաեւ Ամերիկայի մէջ :

Ձենք ուզեր տաղտկալի դառնալ, ուրիշ պարագաներ ալ ներկայացնելով :

Կը բաւէ ըսել թէ՝ այն հարցարանին առթիւ որ հրատարակուեցաւ քանի մը տարի առաջ, այս թերթին մէջ, պատասխանողներէն շատերը անհրաժեշտ կը գտնէին Ֆրանսերէն բաժին մը, գոնէ «Յառաջ»ի մէջ:

Այժմ քննենք իր դրած հարցերը,— կազմակերպութիւն մը, որ հայկական քարոզութիւն կատարէ նոր սերունդին մէջ:

Մենք ալ կը խոստովանինք թէ լուրջ եւ մեթոտիկ աշխատանք չէ կատարուած, այս ուղղութեամբ: Ինչ որ եղած է 15 տարուան ընթացքին, աւելի շատ կը պարտինք զանազան միութեանց նախանձախնդրութեան, եւ մասնաւորապէս Դաշնակցութեան եւ անոր հովանաւորած կազմակերպութեանց ճիգերուն:

Գո՞հ ենք արդիւնքէն: Ոչ: Բայց, որ եւ է վճիռ արձակելէ առաջ, հարկ է պարագաներն ալ նկատի առնել: Հարկ է աչքի առջեւ բերել այն ամուլ վէճերն ու պայքարները, որ արիւն կը պղտորէին — եւ կը պղտորեն դեռ — նոյնիսկ ծաղկոցի մը բացման առթիւ:

Ոչ «ուժականութիւնը», ո՛չ ալ նորութեանց խայծը կրնան զօրել, երբ գլուխը քարին կը զարնուի, ցանկալին կատարելու համար: Մանաւանդ այս միջավայրին մէջ:

Տակաւին ուրիշ ողբերգութիւն մը,— նոյնիսկ այն արեւելեան գաղութներուն մէջ ուր նոր սերունդը հայերէն կը սորվէր մինչեւ 15—18 տարեկանը, այսօր հաստատած են լուրջ արգելքներ, սկսելով մանկապարտէզներէն ...

Մեր աշխատակիցը կ'առաջարկէ կազմակերպութիւն մը ստեղծել հայկական քարոզութեան համար, նիւթական աղբիւրներ ալ ցուցնելով :

Այս թերթը տարիներով քարոզ կարդացած է, տեսակ մը «Ալիանս Արմէնիէն» ստեղծելու համար, մասնաւորապէս նկատի ունենալով նոր սերունդին փրկութիւնը: Եւ սակայն...

Այո, մեծ բան չէ օրական երկու սուն: «Համազգային»ը ամսական անդամավճար սահմանած է միայն մէկ ֆրանք, յանուն մշակոյթի. բայց իր անդամները ոչ թէ հազարներով, այլ հարիւրներով իսկ չեն համրուիր այս գաղութին մէջ: Մարդիկ 3-5 ֆրանքը ջուրի պէս կը նետեն, որ եւ է խաղասեղանի կամ գինեսեղանի առջեւ, բայց կը խնայեն թերթի մը 50 սանթիմը, գրքի մը 5 – 10 ֆրանքը, կամ 1-2 ֆրանքի անդամավճար մը:

Ուրի՞նք «ուժական» միջոց մը, ոչ թէ 10,000, այլ քանի մը հազար անդամներ եւ անդամավճարներ կապելու համար «հայկական քարոզութեանց կոմիտէ»ի մը :

Հարկ է կենդանի միջավայրի մը մէջ ապրիլ, ինալ - ելլել զանգուածին հետ, պատասխանելու համար այս հարցումին :

Մենք յաճախ կը չփոթենք մեր բաղձանքները՝ անողոք իրականութեան հետ: Կը մոռնանք որ ցիրուցան, անկերպարան, տեսակ մը անիշխանական վիճակի մատնուած ենք, իսկ մեր գործելու միջոցները միայն բարոյական են: Կը քարոզես, կը խրատես, կը համոզես, բայց չես կրնար պարտադրել: Կը պարտադրես միայն քու հրջանակիդ մէջ:

Բացատրել այս պարագաները՝ չի նշանակեր համակերպիլ, ընկրկիլ կամ նահանջել: Ընդհակառակն, դժուարութիւնները, խոչընդոտները մեզի համար կը կազմեն խթան՝ միշտ որոնելու եւ տքնելու: Երբ ցանկալին կը ձախողի, կարելին փորձելու:

Վերջին խօսք մը եւս:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՍՊԱՆԻԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ ԿԸ ՎԵՐՋԱՆԱ՞Յ

ՄԻՆՈՐՔԱ ԿՂԶԻՆ ԶՕՐ. ՖՐԱՆՔՈՅԻ ՅԱՆՁՆՈՒԵՑԱՒ

Անգլիոյ խորհրդաւոր ձեռնարկները հաշտութիւն գոյացնելու համար

Ինչպէս հաղորդած էինք երէկ, անգլիական յածանաւ մը Մինորքա տարաւ Զօր. Ֆրանքոյի լիազօր պատուիրակը, որպէսզի բանակցի հանրապետական պահակազօրքին հետ, կղզին յանձնելու համար առանց արիւնահեղութեան :

Այս ձեռնարկը յաջողութեամբ պսակուեցաւ: Հինգշաբթի գիշեր երկու կողմի պատուիրակները ժողովի նստան անգլիացի հրամանատարին բարեխօսութեամբ եւ համաձայնութիւն գոյացաւ կղզին յանձնելու: Անգլիական մարտանաւը Մարսէյլ փոխադրեց 450 հանրապետական զինուորներ, որոնց մէջ կը գտնուէին Մինորքայի կառավարութեան ներկայացուցիչներն ալ :

Երբ անգլիական մարտանաւը ճամբայ կ'ելլէր դէպի Մարսէյլ, ըմբոստութիւն մը ծագեցաւ պահակազօրքին սպաներուն եւ զինուորներուն միջեւ, որոնց քաղաքական վարիչները լքած էին զիրենք: Այս ըմբոստները արագօրէն զսպուեցան Մայորքայէն փոխադրուած զինուորներու միջոցաւ: Այս առթիւ Լոնտոնի թերթերը կը հերքեն այն լուրը թէ ճնշում գործադրուած է պահակազօրքին վրայ :

Անգլիական կառավարութիւնը անհրաժեշտ համարած էր այս ձեռնարկը, որովհետեւ Մինորքա ռազմագիտական կարեւոր դիրք մը կը կազմէ Միջերկրականի մէջ: Երկուքուկէս տարիէ ի վեր անգլիական եւ ֆրանսական կառավարութիւնները ամէն միջոց կը փորձեն, Իտալացիները հեռու պահելու համար Մինորքայէն, որ Պալէարեան կղզեխումբին երկրորդ մեծագոյն կղզին է եւ իր դիրքով լուրջ սպառնալիք մը կը կազմէ Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի հաղորդակցութեանց դէմ: Պարսելոնայի անկումէն վերջը զրոյց կը շրջէր թէ Մայորքայի իտալական զինուորները կը պատրաստուէին գրաւել նաեւ Մինորքան :

Անգլիական կառավարութիւնը այժմ աւելի կարեւոր գործի մը ձեռնարկած է, Մատրիտն ալ պարպել տալու եւ հաշտութիւն գոյացնելու համար: Ամէն պարագայի մէջ, պիտի փորձուի զինադադար մը կնքել: Զօր. Միախա, Մատրիտի սպարապետը, յայտարարած է թէ 500,000 զինուոր ունի իր հրամանին տակ եւ կռիւը պիտի շարունակէ մինչեւ ծայրը: Հակառակ այս յայտարարութեան, անգլիական կառավարութիւնը կարելին կը փորձէ, կարճ կապելու համար պատերազմը: Հանրապետական կառավարութիւնը կը յուսայ վեց շաբաթէն մինչեւ երկու ամիս եւս շահիլ, բայց Փարիզի եւ Լոնտոնի մէջ կը կարծեն թէ այլեւս աւելորդ է շարունակել նոր արիւնահեղութիւններ:

Արժանահաւատ աղբիւրներու համաձայն, մանրամասն հրահանգներ տրուած են Մատրիտի անգլիական դեսպանին, որպէս զի բանակցութիւններ վարէ Փէրփինեանի մէջ, հանրապետական կառավարութեան ներկայացուցիչներուն հետ: Միւս կողմէ Պուրկոսի անգլիական ներկայացուցիչը հրաման ստացած է գիշեր ցերեկ Զօր. Ֆրանքոյի տրամադրութեան տակ գտնուիլ:

Վարչապետ Նէկրին վերջերս ճառ մը խօսելով խորհրդարանին մէջ, կը յայտարարէր թէ զինադադար կրնայ ընդունիլ երեք պայմաններով,— ա) Պարպել օտար կամաւորները: բ) Ապահովութիւն տալ հանրաքուէ մը կատարելու յառաջիկային: գ) Ընդհ. ներում շնորհել բոլոր հանրապետականներուն: Զօր. Ֆրանքօ մերժեց այս բոլոր պայմանները, բայց Լոնտոնի մէջ կը կարծեն թէ զօրավարը տրամադիր է միջին ճամբայ մը բռնելու, եթէ ուղղակի առաջարկ ներկայացուի անգլիական կառավարութեան կողմէ : Կ'ըսուի թէ Զօր. Ֆրանքօ խոստացած է Անգլիացիներուն ոչ մէկ օտար զինուոր ղրկել Մատրիտի վրայ, եւ թէ հաշտութենէն անմիջապէս վերջը բոլոր օտար կամաւորները պիտի ճամբուին: Նոյն աղբիւրին համաձայն, զօրավարը խոստացած է նաեւ ներողամտութեամբ վարուիլ բոլոր հանրապետական ռազմիկներուն հանդէպ, բացի բանակներու քաղաքական վարիչներէն եւ քրէական յանցաւորներէն :

Լոնտոնի մէջ կը յուսան հանրապետական կառավարութեան անձնատուութիւնը ապահովել մինչեւ երեքշաբթի, յետոյ դեսպան մը ղրկել Զօր. Ֆրանքոյի մօտ, որպէսզի Գերմանիա եւ Իտալիա չկարենան միջամտել :

Այս առթիւ կարգ մը թերթեր կը գրեն թէ Անգլիոյ ձեռնարկները մեծ վրդովում պատճառած են Հռոմի եւ Պերլինի մէջ: Նոյն թերթերը կ'ըսեն նաեւ թէ Անգլիա դրամական աջակցութիւն խոստացած է Զօր. Ֆրանքոյի: Վերջին լուրերու համաձայն, Իտալիա զէնքի տակ առած է 1898ի, 1899ի եւ 1900ի դասերը, ինչպէս եւ պահեստի սպաներն ու մասնագէտները, ի նախատեսութիւն նոր դէպքերու: Պերլինի մէջ ալ իրար անցած են, եւ կ'ըսուի թէ փետրուար 5էն 7 նոր սուզանաւեր ղրկուած են Միջերկրական: Միեւնոյն ատեն զինուորական միջոցներ ալ ձեռք առնուած են:

**** Անգլիական կառավարութիւնը հինգշաբթի օրուան նիստին մէջ սկզբունքով որոշեց ճանչնալ Զօր. Ֆրանքոյի կառավարութիւնը: Մանրամասնութիւնները պիտի ճշդուին այսօր: Ֆրանսական կառավարութիւնն ալ Անգլիոյ հետ համաձայն է այս հարցին մէջ:*

Շ.

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

HAYASTAN

Երէկ լոյս տեսաւ ֆրանսերէն «Հայաստան»ի առաջին թիւը:

Ընտիր թուղթ, մաքուր տպագրութիւն: Միայն անունին տառերը քիչ մը խորթ երեւցան, աւելի ճիշդ՝ չափազանց զեղարուեստական, ձիւնապատ Արարատի մը վրայ :

Եւ ամէնքս մէկ թափեցանք նորընծայ «վարչապետ»ին վրայ:

— Հրանտ, ուրկէ՞ գտաք այս *ֆանթէզի* տառերը. թերթերու անուններուն տառերը պարզ կ'ըլլան, ամուր բարեձեւ :

— Ի՞նչ էք իրար անցեր: Թագաւորին աղջիկն անգամ *խուսուր* մը կ'ունենայ... Մէջը նայեցէք :

Ակնարկ մը նետելով բովանդակութեան վրայ, առաջին առթիւ ուշադրութիւնս գրաւեց խմբագրականի, եւ թէ ոչ նոր շեշտ մը, խմբագրականին մէջ.

— « Ամէն բանէ առաջ, մեր ամսաթերթին նպատակը պիտի ըլլայ ողջաւ մեր ազգին եւ երիտասարդութեան գլխուն եկած դժբախտութիւններն ու վիշտերը: « Հայաստան » պիտի ըլլայ հանդէսը «մարտիրոս ժողովուրդի» ժառանգորդներուն: Մեր Հայու արժանապատուութիւնը թոյլ չի տար ողբ ու կոծ արձակել այն անարդար ճակատագրին համար որ մեր ծնունդէն իսկ բաժին ինկաւ մեր սերունդին:

Եւ ուրիշ կայծ մը՝ աշխատակցի մը յօդուածէն, նոր սերունդի գիտակցութեան մասին.

— « Մեր նպատակն է բարձրացնել այս «նոր սերունդ»ը, ոչ միայն անցեալ մեծութեան պաշտամունքին, այլ եւ մանաւանդ հասցնել զայն բարձրութեանը այն բացառիկ կացութեան ուր կը գտնուի ներկայիս եւ զայն պատրաստել գալիք մեծութեան մշակումին: Մենք գիտակցութիւնն ունինք մեր պատասխանատուութեանց »:

Բերնէ բերան լսելով, գիշերը ժամը 10ին «վարչապետ»ին շուրջը հաւաքուեր էին «Րաֆֆի»ի տղաքը:

— Ես 30 հատ կը սպառեմ :

— Ես ալ քսան:

— Ահա ձեզի երկու բաժանորդ :

— Երեք հատ ալ ես գտած եմ :

— Քառասուն հատ ղրկեցէք մեր հիւղը, ես խօսած եմ :

—Այսքան պիտի խանդավառուէի՞ք, եթէ «Հայաստան»ը հայերէն ըլլար:

— Մի՛ մեղադրէք. մենք մոլորած ենք չենք: Հարկը կը ստիպէ ամէն միջոց փորձել, դարձի բերելու մեր այն տարեկիցները որ հայերէն չեն գիտեր: Մնացեալը դիւրին է :

— Զտարուիք, ձեր սորված հայերէնն ալ մոռնալով:

— Ոչ. ոչ. ո՞ր օրուան համար են մեր սորված դասերը :

ՎԱՀԷ

ՆԱՀԱՏԱԿՆԵՐՈՒ ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ

(Աթէնք)

Մասիս Սալիանճեան	100
Փետր. 8 գումարը	470
Ընդհ. գումար	570

125,000 ՓԱԽՍՏԱԿԱՆՆԵՐ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՄԷՋ

Տեղական թերթերը կը գրեն թէ արդէն իսկ 125,000 փախստականներ ընդունուած են Ֆրանսայի մէջ: Ասոնց 40,000ը զինուորներ են եւ կ'ըսուի թէ 10,000ը փափաք յայտնած են ազգայնական բանակին միանալու: Տակաւին 40-50,000 զինուորներ ալ կը սպասուին, որով ընդհ. գումարը պիտի բարձրանայ 175,000ի: Բայց տակաւին դժուար ըլլալով ճշգրիտ հաշիւ մը ներկայացնել, այս գումարը նուազագոյնը կը համարուի :

Զրոյցի մը համաձայն, ազգայնական զօրքը յաջողած է պաշարել 35,000 հանրապետական զինուորներ, որոնք յատկացուած էին պաշտպանելու բանակին նահանջը: Միեւնոյն ատեն ձեռք անցած են մեծաքանակ զէնք եւ ռազմամթերք:

**** Առողջապահական նախարարը նորէն սահմանամերձ շրջանները գնաց, քննական պտոյտ մը կատարելու համար:*

**** Փարիզի ոստիկանութիւնը վտարեց կարգ մը սպանիացի զինուորներ որոնք սահմանը գաղտնապէս անցնելով, յաջողեր էին մայրաքաղաքի արուարձանները հասնիլ: Խիստ հրահանգներ տրուած են, որպէս զի փախստականները չմտնեն Փարիզի շրջանը:*

Ազգային պաշտպանութեան քննութիւնը

Ծերակոյտին երեք մասնաւոր յանձնաժողովները (զինուորական, ծովային եւ օդանաւային) երէկ վերջացուցին իրենց գաղտնի քննութիւնը՝ ազգային պաշտպանութեան մասին եւ տեղեկագիր մը պատրաստելով պիտի ներկայացնեն հանրապետութեան նախագահին: Ընդհանուր տպաւորութիւնը նպաստաւոր է:

Զեկուցումներու ընթացքին, թելադրուեցաւ որ Զօր. Կամլէն քաշուի ընդհ. սպայակոյտի նախագահութենէն եւ իր ամբողջ ուշադրութիւնը նուիրէ ազգ. պաշտպանութեան սպայակոյտին, ինչ որ աւելի բարձր պաշտօն մըն է: Իրեն պիտի յաջորդէ, իբրեւ նախագահ ընդհ. սպայակոյտին, իր պաշտպանեալը, Զօր. Ժորժ, որ վիրաւորուեցաւ 1934ին, Մարսէյլի մէջ, Ալեքսանտր Թագաւորին եւ Պ. Պարթուի սպանութեան ատեն:

Հինգշաբթի իրիկուան նիստին մէջ, լսուեցաւ օդանաւային նախարարին ընդարձակ զեկուցումը եւ հաստատուեցաւ որ մեծ բարեփոխումներ կատարուած են վերջին ամիսներու ընթացքին: Այս առթիւ յանձնարարուեցաւ նոր գործարաններ բանալ, ինչպէս եւ կիներ բանեցնել՝ կարգ մը օդանաւային գործարաններու մէջ: Միեւնոյն ատեն պիտի շարունակուի ռազմական օդանաւերու գնումը Մ. Նահանգներուն մէջ :

Պապին վախճանումը

Պիոս Ժ. Պապը, որ հիւանդ էր երկար ատենէ ի վեր, առջի օր յանկարծ տկարանալով, վախճանեցաւ երէկ առտու ժամը 5ին : Ծնած էր 1857ին: Պապ ընտրուեցաւ 1922 յունուար 22ին: Վերջին ժամանակներս խորապէս ազդուած էր քաղաքական դէպքերէն եւ հակակրօնական հալածանքներէն: Իր օրով էր որ վերահաստատուեցան յարաբերութիւնները Իտալիոյ հետ եւ Վատիկան դարձաւ անկախ պետութիւն (1929 փետրուար 11):

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԱԿՈՒԼԻՍ

ՃԱԿԱՏ ԿԸ ՅԱՐԴԱՐԵՆ

— ՕՕ —

Սպանիոյ ողբերգութիւնը կը մօտենայ իր վախճանին: Զօր. Ֆրանքօյի լեգէոնները՝ նացի Գերմանիոյ եւ մանաւանդ ֆաշական Իտալիոյ գործօն աջակցութեամբ, եկած կանգնած են Ֆրանսայի պիրենեան սահմանագլուխին վրայ, Քաթալոնիան նուաճելէ վերջ:

Զօր. Ֆրանքօյի, ըսել է— Պերլին-Հռոմ առանցքի— յաղթանակը տակաւին կատարեալ չէ, երկուքուկէս տարուան արիւնալի ու աննախընթաց քաղաքացիական պատերազմէ եւ երկրին մէջ ընդհանուր աւերածութենէ ետք: Ծակաւին Սպանիոյ մէկ չորրորդը, Մատրիտ մայրաքաղաքով ու Վալենցիա նաւահանգիստով, մօտ 7 միլիոն բնակչութեամբ կը գտնուի հանրապետականներու ձեռքը: Բայց Քաթալոնիոյ քայքայումէն ու անկումէն ետք՝ այլեւս դժուար պիտի ըլլայ յաղթական կողմին համար կեդրոնացնել իր բովանդակ ռազմական ոյժը այս հատուածին վրայ ու անձնատուութեան մղել զայն:

Պերլին-Հռոմ առանցքը, մեծերու գօտեմարտի այս ահաւոր կրկէսին մէջ — որովհետեւ Սպանիոյ քաղաքացիական պատերազմը ուրիշ բան չէ եթէ ոչ մեծերու կռիւը ուրիշի հողամասերուն մէջ, աւա՜ղ— նշանակալից յաջողութիւն մը եւս կ'արձանագրէ Քաթալոնիոյ անկումով:

Այս յաջողութիւնը արդիւնք է ոչ-միջամտութեան այն կեղծիքին, զոր մեծերը հրապարակ դրին այնքան ընդալից(?) կերպով եւ որուն դէմ ձեռքի տակէ, ուղղակի ու անուղղակի ամէն միջոցներով, մեղանչեցին:

Առաջինը Ն. Ռուսիան էր, որ կամաւորներով ու մանաւանդ ռազմամթերքով ու զէնքով աջակցութիւն տուաւ Մատրիտի ձախերուն: Նիւթական փոքր օգնութիւններ բրաւ նաեւ Ֆրանսան՝ իր սահմանակից երկրին մէջ տեղի ունեցող տակնուվրայութեանց անտարբեր չկարենալ մնալու մտածումով, իսկ Անգլիան ոչ-միջամտութեան սկզբունքին փարած՝ դիտողի դեր ստանձնեց: Ասոնց դիմաց՝ զօր. Ֆրանքօյին անդնահատելի օգնութիւն փութացուցին Գերմանիա՝ մասնագէտներով, սաւառնակներով ու զօրամասերով, իսկ Իտալիա՝ կամաւորական գործօն բանակով ու ամէն կարգի նիւթերով,— օդանաւէն մինչեւ սուզանաւ:

Եւ այս վերջիններու օգնութիւնը որդիհնաւորուեցաւ(?), որովհետեւ իրական, շօշափելի օգնութիւն էր, ոչ թէ սնոտի խօսք ու ղաղտագողի դատարկ խրախուսանք: Պերլին - Հռոմ առանցքը իր ընթացիկ քաղաքականութեան կական կէտերէն մին նկատեց սպանիական ճակատը եւ ըստ այնմ շարժեցաւ, իսկ ժողովրդավար մեծերը ոչ միջամտութեան խաբկանքով օրօրուեցան:

Եւ արդիւնքը ահա՛ մէջտեղն է այսօր: Միջերկրականեան կարեւոր պետութիւն մը, մօտ 30 միլիոն բնակչութեամբ եւ Ֆրանսայի անմիջականօրէն սահմանակից, կը մտնէ ամբողջավար (totalitaire) պետութեանց ազդեցութեան տակ, եթէ ոչ առանցքին մէջ:

Ահաւոր է Քաթալոնիոյ նուաճումէն յառաջ եկած աղէտը: Հարիւր հազարաւոր փախստականներ,— կին, մանուկ ու ծեր— հազարաւոր ու բիւրաւոր անկանոն զինուորներ ու մարտիկներ թափուած են Ֆրանսական մեծ հանրապետութեան դուռները, մինչ իրենց ետեւէն Ֆրանքօյի լեգէոնները կը յառաջանան կրնկակոխ: Եւ դարձեալ Ֆրանսան է, որ, իրեն յատուկ ասպնջականութեամբ ու մարդասիրական ոգիով, ներս կ'ընդունի զանոնք, անմիջական խնամք ու հոգածութիւն կը կազմակերպէ, մէկ կողմէն մարդկային պարտականութիւն մը կատարելու եւ միւս կողմէն միջազգային ոեւէ բարդութիւն չստեղծելու դժուարին ճիգով մը, ծերերը, կիներն ու մանուկները կը խնամէ, կը պատսպարէ, իսկ զօրքը կը զինաթափէ ու կը համախմբէ կեդրոնացման կայաններու մէջ, որպէսզի ոեւէ նոր դժուարութիւն չծագի միջազգային տեսակէտով:

Մէկ կողմ թողլով սպանիական այս սահմռկեցուցիչ Ելքին (exode) ողբախառն կողմը, որ այլապէս ահաւոր էջ մը կը կազմէ քսաներորդ դարու Եւրոպայի խղճի գրքին մէջ, ըսենք որ քաղաքական տեսակէտով սպանիական պատերազմին վերջանալը կամ վախճանի մօտենալը զգալապէս պիտի յստակացնէ ընդհանուր կացութիւնը Եւրոպայի մէջ:

Արդէն Փարիզի կառավարութիւնը, հասկնալի պատճառներով մինչեւ այժմ ուշանալէ ետք, Պուրկոս է փութացուցած Պ. Պարէրը, որ ճամբայ կը հարթէ զօր. Ֆրանքօյի կառավարութեան ճանաչման՝ Ֆրանսայի կողմէ: Ասիկա նախաքայլ մըն է՝ ընդունելու սպանիական գոյավիճակը այնպէս ինչպէս է այսօր: Փարիզ կը կարծէ ու ընդառաջ կ'երթայ իրերու հարկադրանքին:

Արդէն ֆրանսական կարեւոր թերթեր, ինչպէս «Թան», եւ անգլիական մամուլը զգոյշ կերպով խորհուրդ կուտան Մատրիտի ու Վալենցիայի մէջ կռիւը շարունակողներուն, որ ջանան լեզու մը գտնել թիրական կողմին հետ, խուսափելու աւելորդ արիւնահեղութիւններէ ու պատերազմը ի զուր-երկարաձգելէ, քանի որ փրկութեան ոեւէ յոյս չկայ ոեւէ կողմէ: Անոնք կը փաստարկեն որ ոչ միայն զուր է աւելորդ մարտնչումը, այլ սպանիական ժողովուրդի միութեան ու զուտ սպանիական ազգային շահերու պաշտպանութեան տեսակէտէ այսօր Ֆրանքօյի յաղթանակը ճանչնալէն զատ ուրիշ ելք գոյութիւն չունի:

Այս խորհուրդը կը լսուի՞ թէ ոչ. Եւրոպայի մեծերը կերպ մը կը գտնի՞ն քաղաքացիական կռուին այժմէն վերջ տալու. կիրքը տեղի կուտա՞յ յանկականութեան ձայնին: Մօտիկ ապագան ցոյց պիտի տայ, բայց այժմէն կարելի է ըսել, որ քաղաքական հարցերը պիտի զարգանան այնպէս իբր զօր. Ֆրանքօ տէրն է ամբողջ Սպանիոյ եւ կը ներկայացնէ երկրին միակ իշխանութիւնը:

Եւ ահա, այս կացութեան նախատեսութեամբ է, որ, երբ դեռ Մուսոլինի պաշտօնապէս հրապարակ դրած է իտալական պահանջները Միջերկրականի աւազանին մէջ Ֆրանսայէն, Ձէյմպըլէն կը փութայ խորհրդարանին մէջ վճռական յայտարարութեամբ ըսել, թէ Անգլիա անվերապահօրէն կը կանգնի Ֆրանսայի կողքին պատերազմի մը պարագային,— ա՛յնքան սերտօրէն շաղկապուած են ֆրանսական ու բրիտանական կայսերական շահերը: Ասով Լոնտոնի դահլիճը փորձ կ'ընէ նախազգուշացնելու Մուսոլինին, որ չդահավիժեցնէ դէպքերը, արտակարգ պահանջներ դնելով եւ Եւրոպայի մէջ նոր Սեպտեմբեր մը չստեղծէ, մանաւանդ որ այսպիսի վտանգի մը նախանշանները կ'երեւան արդէն, երբ իտալական մամուլը ոչ միայն կը շարունակէ իր անսանձ պայքարը Ֆրանսայի դէմ,— առանց յիշելու Ամերիկան, որուն դէմ մոլեկին գրչամարտ կը մղէ Հռոմ, կրակին վրայ իւղ թափելու անողոք ու դառն թշնամանքով մը — այլ վարագոյրը քիչ մը վեր կը վերցնէ խորհրդաւոր գաղտնիքին վրայէն, յայտարարելով թէ իտալական բանակները ետ պիտի չքաշուին Սպանիայէն, մինչեւ որ վերջնական չդառնայ զօր. Ֆրանքօյի ոչ միայն ռազմական, այլ եւ քաղաքական յաղթանակը:

Ի հարկէ, վարչապետ Ձէյմպըլէնի մեկին ու վճռական յայտարարութիւնը անուղղակի պատասխան մըն է նաեւ Հիթլէրի այն քիչ մը մշուշապատ յայտարարութեան, որով Գերմանիան զօրավիգ կը կանգնէր իր հարաւի բարեկամին: Եթէ Պերլին - Հռոմ առանցքը կը սեղմուի աւելի սերտ կերպով, այն աստիճան որ զինուորական համագործակցութիւն մը կը կանխատեսուի այժմէն, ինչու Փարիզ - Լոնտոն առանցքն ալ պիտի չսեղմուի իրեն իր մէջ ու զինական համագործակցութեան յստակ խօսքը պիտի չարտասանէ, մանաւանդ որ պատերազմի վտանգը մօտէն կայ ու կայ ու նախայարձակ կողմը — եթէ փորձերը փրթի — պիտի ըլլան ամբողջավար պետութիւնները:

Պէտք է աւելցնել անմիջապէս, որ վարչապետին այս ուղղակի յայտարարութեան տեղի տուաւ ազդակ մը նաեւ վերջերս շատ աղմուկ հանած նախագահ Բոզվէլթին վերագրուած այն խօսքը, թէ «Մ. Նահանգներու սահմանները Ֆրանսայի մէջ են»: Այս յայտարարութիւնը, որ ռումբի պէս պայթեցաւ քաղաքական հորիզոնին մէջ եւ այնքան մեծ սպասել տուաւ համաշխարհային մամուլին եւ որուն արձագանգները մինչեւ այժմ ալ կը շարունակուին ամենուրեք, հերքուեցաւ նոյն ինքն նախագահին կողմէ:

Բայց ծուխ չկայ առանց կրակի: Իրողութիւն է, որ Մ. Նահանգներու նման հսկայ երկիր մը իր համակրանքներով ամէն օր քիչ մը կը հակի դէպի ժողովրդավար պետութիւնները եւ կամ ամէն օր քիչ մը կը պաղի ու կը հեռանայ ամբողջավար պետութիւններէն:

Ճիշդ է, Մ. Նահանգներու արտաքին քաղաքականութիւնը տակաւին կ'ընթանայ «մեկուսացման» գծով կամ Մընրոյի նախագծած շաւղով, բայց 1917ին ալ այդպէս էր, երբ Ուիլսըն յաջողեցաւ դուրս բերել երկիրը չէզոքութենէն ու նետել այդ անսահման ժողովուրդին մարդկային ու նիւթական ուժերը պատերազմի նժարին մէջ, դաշնակիցներու կողքին:

Բոզվէլթ շատ հաւանաբար բառացի ըսած չէ այն, ինչ որ կը վերագրուի իրեն: Բայց իր դիրքը բացորոշ է, իր համակրանքը՝ ճշդուած, իր գաղափարականութեամբ՝ դէմ է ամբողջավար երկիրներուն: Եւ այսպէս է նաեւ ամերիկեան ժողովրդի ճնշող մեծամասնութեան վերաբերմունքը, բացի՝ կարգ մը ընդդիմադիրներէ, որոնք աւելի շատ կուսակցական հաշիւներով եւ ներքին սպառման նկատումներով է որ աղմուկ կը յարուցանեն նախագահին դէմ:

Մ. Նահանգներու այս դիրքը դեր կը խաղայ, որ Ձէյմպըլէն իր այդ յանդուգն յայտարարութիւնը ընէ, ինչպէս նաեւ Պերլին - Հռոմ առանցքի ղեկավարները թերեւս քիչ մը աւելի զգուշաւորութեամբ առաջ մղեն իրենց պահանջները:

Այսպէս թէ այնպէս, Քաթալոնիայի անկումը նախօրեակ մըն է մեծ դէպքերու, որոնք ստիպողաբար կը զարգանան Եւրոպայի քաղաքական մրցադաշտին մէջ, մանաւանդ այսուհետեւ, երբ գարունն ու ամառը կը մօտենան, եւ առանցքներն ալ իրարու հանդէպ ճակատ կը յարդարեն, Պերլին-Հռոմ-Թոքիօ՝ իրենց յարձակողական գծով ու Լոնտոն - Փարիզ, եւ ինչո՞ւ չէ, նաեւ Ուաշինկթըն՝ իրենց պաշտպանողական գծով:

Ա. ԿԵՍԱՐ

ՀԱՅՐԵՆԻՔ ԵՒ ՄԱՅՐ

Աշխարհի ամէնէն գեղեցիկ մահը իր իսկ հայրենիքին համար մեռնիլն է.

Վանքի մանուկը, ամէն բանէ առաջ, իր մօր կաթին հետ հայրենիքին, հրաշափառ բնութեան ծոցին մէջ է որ կամաց - կամաց հասակ կը նետէ, արշալոյս առ արշալոյս, անոր գեղեցկութիւնը կ'ըմբոշխնէ, անով կ'արբենայ, իբրեւ իր պապենական սրբազան հողը: Երբ արդէն խելահաս է, անգիտակցաբար կապուած է անոր՝ հայրենիքին:

Հարցուցէք ուշիմ ու մտացի պատանիի մը, թէ ինչո՞ւ իր հարազատ մայրը կը փնտռէ, եւ իր ամբողջ մտածումը իր մօր կաթին վրայ է, քանզի մայրն է, որ ամիսներով իր արգանդին մէջ կը պահէ, կը սնուցանէ այդ անծանօթ էակը:

Ցետո՞յ— յետոյ երկար ամիսներով իր ծիծերը կը մաշեցնէ, նորածինին տալով մայրական կաթը:

Ի՞նչպէս մոռնալ, յուղայարար ուրանալ, մօր կաթը, որ առաջին ոյժն է, Աստուածային հրաշքը՝ անմահական աղբիւրներուն:

Ահա թէ ինչու, ոչ մէկ տարբերութիւն կայ, հարազատ մօր կաթին եւ պապենական հայրենիքին միջեւ:

Հայրենիքի սէրը եւ իր փառքը, դարերու խորհուրդը ունին ուր գիտակից ժողովուրդները յաւիտենական մոխիրները կը քրքրեն, մեծ դուրգուրանքով, մեծ խոլալով(?), որպէսզի վերստին այդ սրբազան սեղանին երկիւղապաշտներն ըլլան

Մայր աշխարհը, Հայոց աշխարհը, այսօր պատմութեան փոշիներուն տակ պիտի մնար, եթէ սերունդէ սերունդ իր սէրը, իր կրակը չարծարծուէր, եթէ զոհաբերութեան տենչը չհրահրուէր:

Հայրենիքի սէրը ամէն բանէ վեր է:

Ահա թէ ինչու դարձեալ ու դարձեալ, ես քեզ երգել կ'ուզեմ, իմ անուշ, իմ նուշ Հայրենիք:

Գիտեմ, վիրաւոր է սիրտդ, քանի որ ցեղդ, անցեալի ստեղծագործութեամբ հպարտ, նոր եւ դալար փոթորիկին դէմ, իր գոյութեան պայքարն է, որ կը մղէ: Պայքար, յանուն ճանկ մը Ազատ հողի, պայքար, յանուն հայրենիքի:

Ես եւ հարիւրաւորներ ինծի պէս, զինուորագրուած օտար բանակի մէջ, քու պաշտամունքդ ունինք, առ մեր թափառական եւ դաժան կեանքին մէջ, քու կարօտովդ կը տոչորինք:

Անմահ Հայրենիք, քու չորս հազարամեայ ցեղիդ ձագուկները, փշապսակը իրենց տարբեր գլուխներուն, տիւ եւ գիշեր չորս հովերուն կը զարնուին...:

Ի՜նչ կ'ըլլար, ի՜նչ կ'ըլլար, հին հայորդիներդ, առիւծներդ ծոցէդ սրբթնային(?) ու տեսնէին պոռնկացած Եւրոպան, որ մեծագոյն դահիճը եղաւ մեր սրբազան եւ անմոռանալի Դատին: Եւ այսօր քու սեւաչեայ ձագուկներդ, իրենց ձիւնափայլ ակռաները սեղմած, կը սպասեն արշալոյսին, որ պիտի ծագի, բայց կ'ուշանայ...

Խաբեցին քեզ, ու սեւեր հագար, խարուեցաւ ու մոխիրներու վրայ նստաւ, ցեղդ հրաշափառ:

Ես կը հաւատամ, որ հատուցումը պիտի չուշանայ, եւ դուն վերստին պիտի վերածնիս, շողկլով մէջէդ, արեան մոխիրներու մէջէն..

Այն ատեն դուն քու անմահ գեղեցկութեանդ պատմուճանը պիտի հագնիս, քու փառքը պիտի արծարծուի, քու ստեղծագործ հանճարդ նորէն պիտի գործէ:

Քու դարերու խոյանքդ ու ստեղծագործ հանճարդ նման է ճշմարիտ բանաստեղծի մը հանճարին, որուն ճառագայթները երբեք մարած չեն:

Դուն աղբիւրն ես ստեղծագործութեան:

Դուն վարդն ես բիւրամեակներու պարտէզներուն, եւ ես խելագարի մը նման կապուած եմ քեզի, ինչպէս՝ մանուկ մը իր հարազատ մօր, ինչպէս սիրական մը իր սիրահարին:

Օ՜հ, իմ նուշ ու անուշ Հայրենիք:

Ս. ԸՆՏՐԻԿԵԱՆ

ՀԻԹԼԵՐԱԿԱՆ ԱՐԱՐՈՂՈՒԹԻՒՆ ՄԿՐՏՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ՀԱՐՍՆԻՔԻ ԱՏԵՆ

Պերլինի զօրք չասպիկաւորներու պաշտօնաթերթը հրատարակած է խմբագրական յօդուած մը, որով կոչ կ'ընէ որ ժողովուրդը մկրտութեան եւ հարսնիքի ատեն հրաժարի քրիստոնէական արարողութենէ եւ գործադրէ նացիականութեան կամ գերման կրօնքի թելադրած ծէսերը:

Անկէ առաջ ալ ներքին նախարարը հրահանգած էր, որ ամուսնութիւնները կատարուին նոր արարողութեամբ, Հիթլէրին արձանին կամ նըկարին առջեւ, կէս - խորհրդաւոր մթնոլորտի մէջ: Ամուսնութիւնը կատարող պաշտօնեան կոչուած է հագուելու մասնաւոր զգեստ պարեգօտ մը, քահանաներու հագածին նման: Նացի պաշտօնաթերթը կոչ կ'ընէ բոլոր կուսակցականներուն, որ քարոզութիւն կատարեն եւ մղեն ժողովուրդը հեռանալու քրիստոնէական ծէսերէ մկրտութեան ու ամուսնութեան ատեն, որդեգրելով նոր կարգը՝ ըստ «գերման կրօնի»:

Ի ՊԷՅՍ [illegible]

Սիրելի Արազ. — Խոստացած էի, վեց ամիս վերջ հին գրականի վրայ վերլուծումի փորձեր կատարել. Ըստ այնմ, նախորդ դարու հատուածին նոր գրականի վերածումով միայն պիտի զբաղինք այսօր:

Բայց սկսելէ առաջ, պէտք է գիտնանք, թէ մեր Մեծասքանչը բացառիկ շնորհք մը ունի,— գլխաւոր [illegible] նոյն իսկ երկրորդական մասերով [illegible] հին ու նոր բաժանումներուն նոյնութիւնը: Խորհեցէք, դիտեցէք. Հատուածը (վերջինին վրայ միայն խօսելով) զոր մեր առջեւ ունինք, առնուազն 1450 տարիներու հնութիւն ունի. Լեզու մը՝ կատարեալ քերականութեամբ եւ տրամաբանութեամբ, ամէնէն զարգացածներուն ախոյեան մը կորովի, ոչինչով պակաս չէ լատիներէն, նոյնիսկ հելլէնէն, որոնք մեծապէս օժանդակած են իր զատախօսութեան: Ձեզ կրնար օրինակ բերել այս մասին արդի եւրոպական ազգերէն ոչ մէկուն լեզուն, որ այս բանաւոր, նոյն իսկ նուազագոյն ասպարէզի վրայ, ձեւը ունենայ, պատշաճ ըլլայ անաղարտ: Բայց աւելին պահանջեցի, պէտք է ըսեմ, թէ կարելի է արդեօք եւրոպական ազգերէն ո եւ է մէկուն անունը տալ, որ Ե դարու ունենայ այսքան բարձր [illegible] մշակոյթ մը, որովհետեւ լեզուն նախանշանն է ո եւ է ժողովուրդի [illegible] զարգացումին եւ մեծութեան: Ոչ մէկ օրինակ պիտի կարենաք բերել, մանաւանդ որ [illegible] մէջերնիս, արդի եւրոպական ազգերէն ոչ մին այն թուականին նիւթական գոյութիւն ալ չունէր:

Բայց դառնանք նախորդ հատուածին.— Հիւանդութիւն մահու — [illegible] այսինքն այլեւս բուժում չկայ. Իր (Սահակին) աշակերտները առին [illegible] ու տարին Բլուր կոչուած գիւղ մը, ուր հանգիստ ընէ եւ [illegible] մէջ մնայ, հեռու ըլլայ պաշտօնական զբաղումներէն, որոնք Վաղարշապատ մօտերը կը բանակէին եւ [illegible] նեղութիւն կը պատճառէին [illegible]: Վախճանը հասաւ [illegible] այնքան ծեր ալ չէր, 51 տարեկան կաթողիկոսութիւնն ալ հաշուելով. (Անցեալ — կեալ (ապրիլ) [illegible] ինչպէս կալ — կացեալ, մնալ — մնացեալ, աղալ — աղացեալ, դառնալ — դարձեալ, մտանել — մտեալ [illegible] Ն եւ Ա [illegible] վերջաւորութեամբ բայերուն հին գրական անցեալ ձեւը, ինչպէս նոր գրականին մէջ կ'ըլլայ ելով, ալով — կենալով, մնալով, դառնալով, եւն.):

Յաւուր իւրոյ ծննդեանն — Ծնած [illegible] մեկնելոյն օրուան պատահեր է մահը. Մահկանացու ծնած էր պարզ [illegible] մը պէս, բայց իր յիշատակը անմահ. Բողուց: — Եթող — Թողուց: [illegible] — տեսաւ: Խառ — առաւ: [illegible] Նման, Հագաւ: [illegible] Ձեր ուշադրութենէն [illegible] որ հասկցած ըլլաք միայն [illegible] Ն եւ Ե գիրերը աւելցուցինք [illegible] արդի բայերուն վրայ, որովհետեւ կատարեալ անցեալ եզակի Գ. դէմքն են: Ասիկա կ'ըլլայ երբ բայը միավանկ է: Կը գրուի Ն, երբ բայը կը սկսի բաղաձայնով, Է՝ երբ կը սկսի ձայնաւորով: Այս ծանօթութիւնը [illegible] գլխաւորաբար այն պատճառաւ [illegible] մեր դասարանին յառաջադէմներէն [illegible]

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (13)

ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

— ՕՕ —

Գրեց՝ ՄՈՒՐԱՑԱՆ

Երկար այս դրութեան մէջ մնաց Թագուհին եւ ապա վերջապէս խոր հառաչ հանեց: Կարծես ծանր աշխատութիւնից վաստակաբեկ՝ նա իր աչքերը դարձրեց դէպի Սեդան յոգնած ձեւով. Նայեց եւ գլուխը շարժեց:

Ներքին դայեակը դեռ լուռ, անշարժ եւ ձեռքերը կրծքին խաչած նայում էր Թագուհուն: Մի փոքր առաջ նրան թւացել էր թէ իր սիրասուն Սահանոյշը՝ չդիմանալով վշտերի ծանրութեան, խելագարւում է արդէն... չէ՞ որ նրան իր հօր տանը պահել, մեծացրել էին այնպէս փափուկ, այնպէս քնքոյշ, ինչպէս արքայական բուրաստանի մի գողտրիկ շուշան, որին միայն գարնան հովը կարող էր շարժել եւ այգածին ցօղը՝ կամ սեղմով(?) ճնշել, բայց երբեք դոյզնուկի հոյզ(?), կոպիտ ձեռքերը...: Սակայն այդ բուրաստանի ծաղիկը, այդ ձիւնաթոյր շուշանը կքում է այժմ իր վշտերի ծանր հարուածի տակ. միթէ՞ կարող էր նա դիմանալ... Այդպէս էր մտածում Սեդան:

Բայց երբ տեսաւ որ Թագուհին նայում էր իրան խաղաղ եւ անվրդով հայեացքով, որովհետեւ նեարդերի գրգռումն անցել էր արդէն, նա հանգիստ շունչ քաշեց եւ ձեռքերի խաչը լուծեց:

— Սեդա, շարունակիր պատմութիւնդ, ասաց Թագուհին մեղմ եւ հանգիստ ձայնով:

— Շարունակե՞մ... բայց... չգիտեմ, չեմ յիշում թէ ո՞րտեղ մնացի. ինչպէ՞ս չփոթեց ինձ քո վրդովմունքը...

— Պատմում էիր՝ Սմբատ Թագաւորի մասին, թէ խաչեցին Դուինի առաջ.

— Այո՛, յիշում եմ. բայց... ի՞նչ ասեմ, իմ Թագուհի, իմ հրեշտակ, դու նեղանում ես. - վրդովւում ես... քո Սեդան պառաւել է. չի կարողանում այնպէս յարմարեցնել իր զրոյցները, որ հաճոյք պատճառէ քեզ... ինչպէս անեմ...:

— Չէ, Սեդա, այդպէս լաւ է. այժմ տեսնում եմ որ զրոյցներն օգնում են ինձ, ես կամաց-կամաց ընտելանում եմ իմ վշտերը յիշեցնող ակնարկներին. այդ լաւ է. երեւի ես այժմ կը սովորեմ հաշտուել իմ դրութեան հետ. դու շարունակի՛ր:

— Ի հարկէ, ի հարկէ. չպէտք է հօ միշտ տանջուել. Աստուած ոչ ոքին առանց ցաւերի չէ ստեղծել... Բայց դու, ի՛մ հրեշտակ, խմի՛ր դարձեալ մի բաժակ օշարակ. նա աւելի եւս կը հանգստացնէ քեզ, ասաց Սեդան, սիրտ առնելով Թագուհու խօսքերից. եւ ապա վեր կենալով բերաւ նրան օշարակը:

Թագուհին թէպէտ սիրտմտաշոք չըվայելեց առաջարկուած ըմպելիքը, բայց դայեակի սիրտն առնելու համար [illegible] չյայտնեց: Բաժակը դարձնելով Սեդային՝ նա յենուեցաւ թաւշեայ բարձերին եւ սկսաւ լուռ նրա զրոյցը լսել:

— Այո՛, այդպէս. անխոհեմ եւ անբարեխիղճ իշխանների շնորհիւ այդ չարհուրելի եւ անարգ հարուածը հասաւ մեր գլխին. տուրք եւ առաջինի Թագաւորին խաչեցին փայտի վրայ, իր իսկ մայրաքաղաքի առաջ...

«Բայց այդ գազանային վրէժխնդրութիւնը տեղի չէր ունենալ, եթէ հայ իշխանները միանային, թեւ ու թիկունք լինէին իրանց դիւցազնասիրտ թագաւորին եւ ընդհանուր ուժով դէմ դնէին հայրենիքի թշնամուն. Այդ թշուառութիւնը չէր պատահիլ, եթէ տիրանենգ եւ դաւաճան Գագիկ Արծրունին, Վասպուրականում թագաւորելու փառամոլութեամբ կուրացած՝ չմիանար Յուսուփ Ոստիկանի, իր հայրենիքի անհաշտ թշնամու հետ. չկրկնապատկէր նրա կործանիչ ուժը. չբանար նրա առաջ փակուած ճանապարհները, որի արդիւնքը եղաւ բազմաթիւ հայ զոհերի կոտորածը, բերդերի եւ ամրոցների առումը, ժողովրդական ջարդը... Այս ամէնը տեսաւ առաջինի Թագաւորը, որ ամրացած էր Կապոյտ բերդի մէջ, եւ որին, հարկաւ, թշնամին վնասել չէր կարող, բայց չդիմացաւ. չկարողացաւ սառնարտութեամբ նայել բիւրաւոր զոհերին, անընդհատ հոսող արեանը եւ մտածեց. «Թշնամին իմ անձին է հետամուտ, ինչո՞ւ թոյլ տամ, որ իմ պատճառով հայրենիքս աւերուի... Աւելի լաւ չէ՞ որ նրա փրկութիւնը գնեմ իմ արեամբ, քանի որ դաւաճան իշխանները ջլատել են մեր ոյժը, թուլացրել մեր բազուկը եւ մենք զէնքի ուժով թշնամուն դիմադրել չենք կարող...»: Եւ ահա նա դուրս եկաւ բերդից եւ յանձնեց իրան թշնամուն, ճիշդ այնպէս, ինչպէս Յիսուս, սիրոյ եւ խաղաղութեան Վարդապետը յանձնեց իրան Հրէից գազանամիտ ամբոխին՝ Գողգոթայի վրայ անարգանաց խաչին բեւեռուելու...:

«Այդպէս էր այդ ժամանակ եւ Գագիկ Արծրունին, Հայոց Յուդան... Բայց ոչ, նրան Յուդա անուանել չի կարելի. Յուդան խիղճ ունէր, սիրտ ունէր. նա երբ տեսաւ, որ իր անմեղ ու բարի Վարդապետին մատնել է երեսուն արծաթի համար, զզուեցաւ իր անձից եւ գնաց կախուեցաւ: Բայց Գագիկ Արծրունին՝ երբ տեսաւ թէ իւր շնորհիւ հայրենիքի պաշտպան, անձնուէր եւ քաջ Թագաւորը մատնուած է թշնամու ձեռքը, հոգու իւր անձի անզօրութեան մասին, [illegible] նատեց եւ չտապեց իր երկիրը, որ պէտք Յուսուփից ստացած եւ ազգին անիծուած թագի փառքը ապահովութեան մէջ վայելէ... Օ՛, եւ այդ հրէշը դեռ ապրում է աշխարհում. ու [illegible] յայական շուքով դրօշմներ է կատարում Վասպուրականի մէջ... եւ Աղթամարում, ասում են, գոյական եկեղեցի է կառուցանում... ինչու համար: Արդեօք Ցաւիտենականի՞ց Ա՞յդ է ուզում խաբել, թէ՞ [illegible] սերունդների անէծքից է կամենում [illegible] պատսպարել... ինչո՞ւ, ո՛վ բարեգութ Աստուած, ինչո՞ւ այդ եկեղեցու կամարներն չեն փլչում նրա գլխին: [illegible] թէ Դու պիտի ընդունե՞ս այն աղօթքն ու պատարագը, որ դաւաճանի ձեռքով կառուցուած եկեղեցում պիտի վերառաքեն Քեզ...»:

Սեդան այդ յիշատակներով այնպէս յուզուեցաւ, որ վերջին խօսքերն արտասանելիս նրա շրթունքները դողում եւ աչքերը փայլում էին անսովոր կրակով:

(Շար.)

մէկը խնդրած էր։ Բացատրութիւն ըլլալով այս անգամ, որովհետեւ մեր նկատառած գրաքարբառ քերականութեան ուղղակի սահմանէն դուրս է։

Գառնուհաց զպատկերը — Գառնի պարու մարդկային պատկերին, պատուած եղաւ Աստուծոյ իրեն (մարդուն) տուած պատկերը։ — Գառնկառեաց ի կուշակածէն — Կռշնականը Տէրն է, որ հիմա կանչեց անոր, եւ ինք խոնարհելով, պատկառելով, փոխուեցաւ այս կեանքէն (մեռաւ), այս կեանքը փոխանորդեց միւսով, հանգերձեալով — Իր աշակերտները, առաջնորդութեամբ սարկաւագապետ Երեմիայի՝ մարմինը կը տանին կը թաղեցնեն Աշտիշատ գիւղը, Տարօն գաւառին մէջ, ինչպէս Մեսրոպը տարած էին Օշական։ Ցուղարկաւորներուն մէջ կը գտնուէր Մամիկոնեան իշխան մը՝ Դաւրիկ անունով, որ նոյն իրենց երանելի Սահակին (կրօնաւորութենէ առաջ ամուսնացած) զաւակին կինն էր, այսինքն իր (Սահակին) թոռն (հարսը)։ Ուրեմն Սահակ եւս, Գրիգոր Լուսաւորիչին պէս, եկեղեցական աստիճանը մտնելէ առաջ, ամուսնացած եւ զաւակներու հայր եղած էր, ինչպէս կը հասկցուի Խորենացիին այս հատուածէն։ Բայց պատմութիւնը չըսեր, թէ ով էր Տիկին Դաւրիկին այրը, այն է՝ Սահակին զաւակը

Մամիկոն, իրաւունք ունիս զանգատելու, որ օտարոտի անուններով մեր նախկանութիւնը կը խճողենք, հետզհետէ նշաւակելով մեր ազգային — ցեղային մերկութիւնը։ Ինչ գեղեցիկ երկսեռ անուններ ունինք, ինչպէս առա այս հատուածին մէջ հատ մը — Դաւրիկ, Սահակ կաթողիկոսին պատուական նուն Ուշադրութիւն նաեւ այս «նուս» բառին, զոր կ'արժէ «հարս» նշանակութեամբ որդեգրել մեր նոր գրականին մէջ։ Այս առթիւ նշած կ'ըլլանք նաեւ «հարս»ին սահմանը։ Կը կրկնենք — հարսը՝ փեսային կինն է, մինչդեռ նուն է փեսային ծնողքին համար։

Սիրելի Արաղ, պիտի կրնա՞ս աւելի Դաւրիկ անունով երախայի մը խայտալը իր խանձարուրքին մէջ։

ՏԱՐԱՁ

«Բացատրութեան» պատասխանը

Գ. Ա. Ս. «Արեւ»ի 14 Յունուար 1939ի թիւին մէջ «քննադատած» է «Յառաջ»ի մէջ գրած իմ «Հայերն ու Հրեաները» յօդուածը, զոր արտատպած էին նաեւ «Հայրենիք» եւ «Արեւ»։

Մարդիկ կան, որոնք իրենց խելապատակին մէջ անցած դարձած ամէն խնդիր՝ ամէն գնով իրենց ուզածին պէս ներկայացնել կ'ուզեն հանրութեան, դիմելով հանդերձ թէ անպաշտպանելի խնդրոյ մը առջեւ կը գտնուին. բա՛ւ է, որ ուրիշներու հակառակը սնդեն եւ զանոնք տգէտ ներկայացնեն, իրենք զիրենք «գիտնական» անուանելու հովեր առնելով։

Այս դասակարգէն է Գ. Ս.։

Ցարգելի բարեկամս՝ Իշխան Բորիս Ե. Արղութեան՝ Հայերու եւ Հրեաներու ազգակցական կապը հասկնալ ուզած էր, որուն՝ միրով պատասխանեցի «Յառաջ»ի մէջ։ Արդ, Գ. Ս. «Արեւ»ի մէջ իր չգիտցած խնդիրներն երբոր կը խառնէ, եւ կ'ուզէ որ մարդիկ իմանան, թէ գիրքը՝ բնաբանաբանութեան գաղտնիքներուն տեղեակ է, առանց խոստովանելու, սակայն, թէ ինք՝ այդ բաներն անձամբ չէ սերտած, այլ շատ թերի կերպով ուրիշներէ իմացած է։ Այս վիճակին մէջ Գ. Ս. կը սուտէ զիս, որ հաւատամ էր «գիտութեան», Տրոգոս Պոմպէոսի գիրքն առաջարկելով ինծ։

Ինչպէս կ'երեւայ՝ Գ. Ս. չի գիտեր, թէ իր առաջարկած Տրոգոս Պոմպէոսը՝ Յուստինոսի գործն է, ոչ թէ «Տրոգոս»ի, որուն գրչէն ելած եւ 44 գլուխներէ բաղկացած խակական բնագիրը՝ կորսուած է, այլ անիկա Յուստինոսի կողմէ գրուած ապաւաղուած համառօտ աշխատութիւն մըն է, զոր Գ. Ս. Տրոգոսի կ'ընծայէ...։ (Տեսնել այս մասին Յուստինոսի՝ Դիւբների կողմէ 1831ին Լայպցիկ տպուած հատորը)։

Ահա այս գործն է, որուն յենլով Գ. Ս. «սխալ» կ'անուանէ մեր աւուրցապատում հեղինակներէն Փաւստոս Բուզանդի պատմագրութիւնը։

Գ. Ս.ի համար՝ իմ գանկաբանական եզրակացութիւններս ալ «վճռապէս» սխալ են։ Անկէ կը տեսնուի, թէ Գալոնը չէ քննած ոչ Պրոֆ. Եմիլ Պիտտարի Illustrationի մէջ (1938, թիւ 10) 1938ին հրատարակած գանկաբանական քարտէսը, ոչ ալ՝ անկէ հանած հետեւութիւններս, նկատի առնելով Մորգանի, Շանտրի, Լուշանի, Ֆիրխովի, Դենիկերի, ինչպէս նաեւ Երկերտի ու Գանտիխովի աշխատութիւնները։

Բայց ինչո՞ւ Գ. Ս. կը լռէ, երբ արեան քննութեամբ խակ կարելի եղած է ապացուցանել, թէ Հայոց արեան կազմութիւնը՝ Եւրոպական է։ (Տեսնել «Յառաջ»ի մէջ յիշեալ յօդուածս)։

Փակելէ առաջ՝ պարտք կը զգամ պատուական ընթերցողներս զգուշացնել, թէ «Խալտ»երն ու Հայերը ո եւ է կապ ունեցած չեն իրարու հետ, ինչպէս կը նոյնացնէ Գ. Ս.։

Նոյնպէս, Ա.) Մեր այբուբենքը «խալտեան» սեպագիրներէ չէ ծագած։ Անհեթեթ գաղափար։

Բ) Հայոց Նախալեզուն «խալտերէն»՞ ասիկա ամէն չափ ու սահման կ'անցնէ, այնպէս որ ես բառ մը անգամ չեմ գտներ որակելու համար Գ. Ս.ի այս առտիճանի յանդգնութիւնը։

Գ) Այստեղ հրապարակաւ կը յայտարարեմ, թէ «Խալտ» անունով ազգ մը գոյութիւն ունեցած չէ պատմութեան մէջ, ինչպէս չէ եղած նոյն անունը կրող լեզու մը, որոնցմով՝ Հարպիկորէն՝ ուզածին պէս կը խաղայ յօդուածագիրը։

Դ) Իսկ Սըվըրատանը չարափոխել եւ մեկնել «Իշպուինի» քաղաքով, չափազանց «ծիծաղելի» է...։

Գ. Ս. նկատի առնելու էր, որ ես բացարձակապէս Նախաքրիստոնէական շրջանով չեմ զբաղած, այլ միայն հայ պատմիչներու կողմէ Հրէից մասին գրուած ծանօթութիւններով։ Կրնայի, ինչպէս աղնուաբար կը խոստովանի, Աստրեստանեայց կողմէ քանդակուած արձանագրութիւններով ու նկարներով հաստատել իրենց գործած թրքավարի տարազութիւններն ու խժդժութիւնները, ինչպէս նաեւ իրենց դրհերուն գլուխներով կազմուած անհամար բուրգերը, բայց անոնք Հայոց հետ կապ չունին. ուստի՝ աւելորդ էր անոնց մասին խօսիլ։

Կ. Ց. ԲԱՍՄԱՋԵԱՆ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ ԱՄԵՐԻԿԱ

Հարաւ. Ամերիկայի կաթող. պատուիրակը, Գարեգին արք. Խաչատուրեան, հետեւեալ յայտարարութիւնը ուղղած է իր հօտին.

— «Ի գիտութիւն մեր պատուական ժողովուրդին կը յայտարարենք թէ, Հարաւ Ամերիկահայոց Առաջնորդութեան խնդրի շուրջ մեր կատարած ուսումնական ուսումնասիրական նախնական աշխատանքներէ վերջ՝ առած ենք երկրորդ քայլը՝ ձեռնարկելով բուն կազմակերպական գործին։

Իբր սկզբնակէտ այս ձեռնարկին՝ յարմար եւ օգտակար գտած ենք ընել ժամանակաւոր կարգադրութիւն, իբր ուղեցոյց որդեգրելով Ազգային Սահմանադրութիւնը, եւ իբր կառուցման հիմն՝ մեր եկեղեցւոյ Սահմանադրութեան ոգին՝ հաշտուած երկրին օրէնքներուն հետ։

Ըստ այսմ, երեք Հանրապետութեան — Արժանթին, Պրազիլ եւ Ուրուկուէյ — մէջ գոյութիւն ունեցող գաղութները կ'ունենան իրենց եկեղեցական - վարչական ուրոյն կազմը՝ Գաւառական - Առաջնորդի նախագահութեան եւ պատասխանատուութեան տակ։

Այսպէս, ինչպէս եղաւ Պրազիլի մէջ, այստեղ եւս Ս. Գր. Լուսաւորիչ մայր - եկեղեցւոյ հոգաբարձութեան տուած ենք — ԱՐԺԱՆԹԻՆԱՀԱՅ ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՎԱՐՉԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ – Դի հանգամանքը, իբրեւ ժամանակաւոր կարգադրութիւն։ Այս խորհուրդին հետ է որ՝ Գաւառական - Նախագահի միջոցով՝ կապ պիտի պահեն բոլոր թաղային եւ շրջանային հոգաբարձութիւնները։

Տարակոյս չենք ուզեր ունենալ թէ մեր ժողովուրդին պիտի չպակսի իմաստութիւն եւ շրջահայեցողութիւն ըմբռնելու նշանակութիւնը ժամանակաւոր այս կարգադրութեան, եւ բարի նախանձ՝ տալու մեզ ամէն հնարաւորութիւն սահմանելու առաւելագոյն աւելի բնական եւ բարեկարգ վիճակ, որով եւ տանելու աւելի բեղմնաւոր աշխատանք։

Կարեւորութեամբ յանձնարարելի է մանաւանդ զգուշանալ փութկոտ դատաստաններէ եւ աղմկայարոյց շարժումներէ։ Այս է նաեւ մեր խնդրանքը մամուլի ներկայացուցիչներէ՝ որոնց ուղղամիտ գործակցութեան արժէքը գնահատող ենք եղեր միշտ։

Եւ որպէս զի կատարուած աշխատանքները չվրիպին իրենց խակական նպատակէն, եւ չըլլին օրինական չափէն, կը կարօտինք վստահութեան հետ նաեւ նիւթական յօժարակամ զոհաբերութեան։ Մանաւանդ պարտաճանաչութեան։ Տրուած չափով միայն կարելի է եւ արդարացի է ակնկալութիւններ ունենալ։ Ձեր օժանդակութեանց չափը պէտք է համեմատական ըլլայ մեր կարիքներուն՝ որոնք քիչ չեն։

Կը յայտարարենք նաեւ թէ, որպէսզի յառաջիկայ ընտրութեանց ոչ ոք զրկուած ըլլայ իր սահմանադրական իրաւունքներէն, պարտի անպայման այժմէն արձանագրուիլ եկեղեցւոյ ռեգիստրին՝ եկեղեցական տուրքը ժամանակին վճարելու հաստատ առաջադրութեամբ։ Ոչ մէկ արդարացում ուշացած տուրքերութեանց, եւ ոչ մէկ տարեկութիւն օրինական պահանջումներու դէմ։

Դարձեալ, եկեղեցւոյ իւրաքանչիւր զաւակ անզանցառելի պարտականութիւն պիտի նկատէ իր կարողութեան չափով, բայց մանաւանդ զոհողական ոգիով, ժամանակին այն հանգանակութեան՝ որով ջանք պիտի ըլլայ մաքրել մեր կեդրոնի հաստատութեանց, որ է ըսել՝ մեր իսկ վրայ՝ ծանրացած եւ մեր աւելի լայն գործունէութեան կարելիութիւնը զգուաբացնող մօտաւորապէս 80.000ի պարտքը։

Մեզ ծանօթ է Հայուն առաքինական ոգին՝ իր Տան, այսինքն՝ հասարակական հաստատութեանց հանդէպ ցոյց տալու միշտ բարենախանձ վերաբերում։ Այս է այն զօրաւոր պատճառը, որ մենք հաւատքով կը դիմենք բոլորիդ անխտիր, կոչում ընելով այդ բարի ոգիին՝ անարձագանգ չթողլու մեր ձայնը։ Կատարեցէք ձեր պարտքը, եւ մենք պիտի ջանանք կատարել մեր պարտքը՝ յօգուտ մեր բազմակարօտ եւ սիրելի համայնքին։

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ԿՐԿՆՈՒԻ

Հանրապետական Սպանիոյ բանակը առաջինը չէ որ կ'ապաստանի օտար երկիր։ Գերմանեւֆրանսական պատերազմին մէջ, Ֆրանսայի արեւելեան բանակը, որ կը գտնուէր Զօր. Պուրպաքիի հրամանատարութեան տակ, 1871 Յունուարին կ'աշխատէր կասեցնել գերմանական բանակը՝ դիմադրելով Փրուսիացի զօրավար Հէրտէրի։ Եւ սակայն իր դիմադրութիւնը խորտակուեցաւ եւ իր բանակն ալ պաշարուեցաւ 27 յունուար 1871ին, Պըզանսոնի մէջ։ Զօր. Պուրպաքի, վախնալով որ յետոյ կ'ամբաստանուի իբրեւ հայրենադաւ, անձնասպան եղաւ, բայց նախ բանակին հրամանատարութիւնը յանձնեց Զօր. Քլէնշանի։ Նոր հրամանատարին ուղղամտութեամբ, Արեւելեան բանակը փորձեց նահանջել դէպի Փոնթարլիէ, որոշ չափով յաջողեցաւ եւ կրցաւ հաղորդակցութիւն հաստատել Զօր. Քրէմէրի բանակին հետ։ Այդ շրջանին լուր առաւ որ Փարիզի կառավարութիւնը զինադադար կնքած է։ Խորհելով որ այս զինադադարը կը վերաբերի Ֆրանսայի մէջ գործող բոլոր բանակներուն,— մինչդեռ իրականին մէջ, զինադադարի պարտաւորութիւններէն դուրս կը մընար Արեւելեան բանակը,— Զօր. Քլէնշան անշարժ մնաց 48 ժամ։ Թշնամին, օգտուելով Քլէնշանի անշարժութենէն, յառաջ քշեց բանակը եւ ամբողջովին խզեց Ֆրանսական բանակին հաղորդակցութիւնը։ Զօր. Քլէնշան պարտաւորուեցաւ մտնել զուիցերիական հող, համաձայն դաշնագրի, մը կնքուած էր դաշնակցային կառավարութեան հետ։ 1 փետրուար 1871ին, Ֆրանսայի Արեւելեան բանակը անցաւ սահմանը, իբր գլուխ ունենալով Զօր. Քլէնշան։ Սահմանը անցնելէ վերջ, Ֆրանսական բանակը զինաթափ եղաւ Զուիցերիա մտած էին 92,000 զինուոր, 110,000 ձի եւ 202 թնդանօթ։ Բանակին հետ Զուիցերիա մտած գաղթականները եւ վիրաւորները մարդկային ամէն հոգածութիւն վայելեցին Զուիցերիոյ մէջ։ Եւ Ֆրանսա վերադարձան բոլորը, հաշտութիւնը կնքուելէ վերջ միայն։

ՄԱՄՈՒԼ

ՄԽՏԱՍԱՆԵՐՈՐԴ ԺԱՄՈՒՆ

«Յուսարեր» հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (28 Յունուար).

— Ուշ մանացած ենք, կասկած չկայ։

Գործի, աշխատանքի, ստեղծագործութեան ու կազմակերպութեան լոյս ժամերը սահած անցած են։ Ձենք ըղձացած կամ հազիւ զգացած ենք ժամանակին վազքը, ու այսօր յանկարծ, ժամացոյց կը նայինք, երբ այնքան շատ գործ ունինք եւ այնքան քիչ ժամանակ։ Սլաքը կը շարժի անընդհատ, ու մենք դեռ ծրագիրներ կը կազմենք եւ հազիւ նախապատրաստական փորձեր կ'ընենք հոս հոն։ Ձենք անդրադառնար, որ մութը կուգայ եւ անգործութեան կը դատապարտէ մեզ։

Շուրջ քսան տարի է արմատախիլ՝ ինկած ենք օտար աշխարհներ, հին յուշերը կը տժգունին, դէմքերը կը մարին կամ կը հիւծին, իսկ նորերը, խզուած անցեալէն, հազիւ կը պահեն ցեղային հարազատ գոյնը, խանդավառութիւնը, եւ, հետեւաբար, հետաքրքրութի՛ւնը ազգային արժէքներու եւ ստեղծագործութեանց հանդէպ։ Հինը, սերունդի բոլոր ներկայացուցիչներով, կը քալուի ասպարէզէն՝ տարիքին ու կեանքին ճնշումով. Նորը, զուտ, հազիւ կուտայ հայ ոգին, իր գործին կամ գործունէութեան մէջ։

Պիտի սպասե՞նք դեռ քիչ մը մտածուած, կայուն ու կազմակերպուած ճիգ մը ընելու համար, թողունք միւս ճակատները, գոնէ մշակոյթի, գիրի ու գրականութեան ճակատին վրայ, որ հեռու հայրենիքէն ու հայրենի շունչէն, ամէնէն անպաշտպան, ամէնէն անտեսուածն է։

Անհագին գործ կայ ընելիք, հաւաքելու, հրատարակելու, թարգմանելու եւ թարմացնելու. եւ մենք, հաւաքաբար, ազգովին ոչինչ, կամ շատ քիչ բան կ'ընենք։ Կան անշուշտ աշխատանքներ ու աշխատողներ, վանք ու վանական, մշակութային կազմակերպութիւն ու անհատական կամ խմբական փոքր ձեռնարկներ. բայց բաւակա՞ն են այս բոլորը պանդուխտ ժողովուրդի մը կեանքը, անոր միտքը եւ մշակոյթը փրկելու համար. անաղարտ ու արթուն պահելու համար անցեալը եւ զայն խառնելով ներկային, ապագան ապահովելու համար։ Քանի՜ անգամ հայ մամուլի էջերէն կոչ եղաւ ու առաջարկներ՝ ծաւալուն գործունէութեան մը համար, գործունէութիւն մը՝ որ դադրէր պատահական ըլլալէ, դառնար տեւական ու ծաւալուն, լեցուած՝ ազգային ու ազգապահպանման մտահոգութիւններով։ Ի՞նչ գործեր կան որոնք կամք, մտածում ու ոգի ունեցող Մարմիններու կը սպասեն, իրականութիւն դառնալու եւ բարիք ու սփոփանք, ոյժ ու կորով եւ վերջապէս փրկարար շունչ թափելու համար մեր կեանքին ներս։ Քանի՜ անգամ կրկնուած է եւ մատնանշուած թէ հայ ժողովուրդը, որ շքեղ պատմութիւն կերտած է, չունի դեռ դրաւոր արժանավայել յիշատակարանը. թանկագին մատենագրութիւն ստեղծած է, բայց զուրկ է անոր արժէքաւոր պատմութենէն. աւելի՛ն, չունի մինչեւ իսկ անոր աշխարհաբար թարգմանութիւնը, երբ Խորենացին, Եղիշէ, Եզնիկ, Փարպեցին եւ Կորիւնը թարգմանուած են եւրոպական բազմաթիւ լեզուներու։

Թողունք վանքերու եւ մատենադարաններու դարակներուն մէջ դարերէ ի վեր սպասող ձեռագիրները, որոնց լոյս ընծայումը կրնար անգնահատելի հարստութիւն մը դառնալ ժամանակակից հայ մտքին ու մշակոյթին համար. Թողունք սոսնք, յիշելու համար թէ մեր նոր պատմութեան ընթացքին, վերջին յիսնամեակին, գրուած ու թերթերու մէջ ցրուած թանկագին գրութիւններ կան, գրական, պատմական, քննադատական ու հրապարակագրական էջեր, որոնք պէ՛տք է որ հաւաքուին ու դրուին մեր սերունդներու վրայ. էջեր՝ որոնք կը խօսին դեռ մեր լեզուով, որոնց հեղինակները կը զգան ու կը մտածեն մեզի նման, բայց թերեւս աւելի լոյսով ու խորութեամբ։ Աւելցնե՞նք դեռ այս առթիւ, թէ կան ձեռագիր գործեր ալ, ապրող գրողներու մօտ, որոնք նիւթական հընարաւորութիւններու կը սպասեն։ Անհրաժեշտ է, մանաւանդ այս օրերուն, այս սերունդներուն եւ անոնց ստեղծագործութեանց խառնումը մեր կեանքին ու ստեղծումներուն, ոչ միայն հայ մշակոյթը ճոխացնելու, այլ տաշտապանելու համար հայը եւ ապահովելու համար ապագան, անոնցմէ չահուած շունչովն ու ոգիովը։

Ո՞վ պիտի ընէ այս բոլորը։ Ձունինք պատրաստ դրամագլուխ, ոչ ալ Մարմիններ, որոնք մտածէին այս ուղղութեամբ։ Ձունի՞նք սակայն մարդիկ, հայ, ունեւոր դասէն մարդիկ, որոնք նիւթին հետ քիչ մը զգացում, դրամին հետ քիչ մը ոգի ունենային եւ հրապարակ գային առանձին նուիրատուութիւններով Հայ ունեւոր դասը, անցեալին մէջ, ոչ միայն գործով այլ եւ իր դրամովը մասնակցած է հայ կեանքին, կառուցած է հիւանդանոց, դըպրոց, որբանոց, եկեղեցի. հրատարակած է գիրք ու բառարան, ու նպաստած հայ ազգային ու մշակութային կեանքի վերելքին։

Այսքան պզտիկցա՞ծ է սերունդը հայ քաղքենի դասին, այսքան պարպուա՞ծ ազգային ոգիէ հայ ունեւորը, նախորդ սերունդներու շունչն իսկ չյիշեցնելու աստիճան։

Ինչո՞ւ հայ մտաւորականը, հայ արհեստաւորը, առեւտրականը եւ վերջապէս հասարակ գործաւորը պիտի մտածեն ու պիտի կատարեն իրենց պարտքը, եւ հայ ունեւորը պիտի մընայ անտարբեր. առաջին գծի վրայ՝ տօնական, հանդիսաւոր օրերու, եւ յետին գծին, եթէ ոչ բացակայ, զոհաբերութեան ու ազգային գործունէութեան ասպարէզին մէջ»։

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ մէջ նպարավաճառներու խանութներուն առջեւ պոչ կապելու կացութիւնը կը շարունակուի՝ պաշարի սակաւութեան պատճառով։ Գերման մամուլը կը թելադրէ, որ տանտիկիններուն առմեր բաժնեն եւ մարդ գլուխ որոշ չափով պաշար ստանալու դրութիւնը տարածուի շատ մը ապրանքներու վրայ, ինչպէս շաքար, ծխախոտ եւն.։ Մինչեւ այժմ տոմսով կը բաժնուին կարագը, իւղը, հաւկիթը, միսը եւ սուրճը։

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնելի եւ մելանով։

ԷՆՎԷՐ ՓԱՇԱՅԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ԳԱՂՏՆԻՔԸ

— Մեր դիմացի բլուրին վրայ յառաջխաղացումի շարժում մը կ'ընէ բաւական թուով բազմութիւն մը։

— Ուրեմն թնդանօթներու գլուխը անցէք։

Բլուրին ետեւը ծածկուած բոլշեւիկեան թնդանօթներէն երկուքը գոռացին։

Ցեօլէժապէի ռուս հրամանատարը անձնակէն դուրս նետուեցաւ խելոյն, դողալով.

— Ոն յառաջ։

Հրամանատարը ձիու վրայ հեծաւ, ու իր մօտ 30 զինուորներ ունենալով, Ցեօլէժապէէն դուրս ելաւ։ Ամէն ոք պատուհաններէն կը դիտէր, կռահելով որ դէպք մը սկսելու վրայ էր։ Թնդանօթի ձայները կը լռուէին արդէն, կէս ժամ տեւող թնդանօթաձգութիւնը մեծ յուզման մատնեց քաղաքը։ Տեղացիները, փողոց ինկած, աղբին անդին կը վազէին պոռալով, ու չէին կրնար որոշում մը տալ քաղաքէն հեռանալու կամ հոն մնալու մասին։ Ցանկարծ հեռուէն եկող կարաւանի մը միջոցաւ լուր տարածուեցաւ թէ Էնվէր փաշա եկած էր։

Քաղաքէն դուրս ելած կարմիր հեծեալազօրքը շատոնց մտած էր բըրամները ու Էնվէր փաշային կը սպասէր։ Ան կը կարծէր թէ Էնվէր փաշա կանոնաւոր բանակով մը կը յառաջանար։ Ուստի բոլշեւիկ հետեւակազօրքը ըստ այնմ պատրաստութիւններ տեսած էր։ Մինչդեռ թշնամին թնդանօթ արձակած առեն Էնվէր փաշա օձիքը վեր դարձուցած, դիմացի բլուրը կը գտնուէր 60 Պասմաճիներու հետ։ Միւս Պասմաճիներն ալ ուրիշ կողմեր կը գտնուէին։ Արեւմուտքէն առաջացող Պասմաճիները բոլշեւիկեան առաջին ջոկատներուն հանդիպելով՝ անոնց վրայ յարձակում գործած էին յանկարծ, չորս հոգի սպաննած եւ երեք հոգի վիրաւորած էին։ Քսան հոգի ալ խոյս տուած էին։

Ռուս հրամանատարը լուր չունէր այս դէպքէն, իսկ Էնվէր փաշա գոհ էր ու նոր լուրերու կը սպասէր։

Այդ միջոցին պայթած թնդանօթներու ձայնը լսելով Էնվէր փաշա ըսաւ.

— Կեցէք, տղաք։ Այս առնումը վերջ գտնելէն յետոյ գործը դիւրին է...

Փաշան մութին մէջ յառեց իր աչքերը։ Հեռուն կը տեսնուէին Ցեօլէժապէի ղողդոջ լոյսերը։ Քաղաքին հիւսիսային դրան առջեւ զրուած չորս թնդանօթները կը գոռային։ Էնվէր փաշա այդ կրակէն չպատասխանելուն համար, Պասմաճիները խրամներուն մէջ պահուած էին։ Ի վերջոյ, թնդանօթաձգութիւնը դադրեցաւ, ու ռուս հրամանատարն ալ իր մարդոցմով սկսաւ յառաջանալ քաղաքին բերդերէն դուրս։

ՊԱՍՄԱՃԻՆԵՐՈՒ ՑԱՆԿԱՐԾԱԿԱՆ ՅԱՐՁԱԿՈՒՄԸ

Կարմիր բանակէն դրեթէ երեք վաշտ զինուոր կար հոն։ Այդ վաշտերը զանազան ուղղութիւններով դիրք բռընեցին։ Էնվէր փաշա տեղեկութիւն չունէր այդ բանէն։ Ան կ'ուզէր յարձակումով քաղաք մտնել այդ գիշեր։ Սակայն Ցեօլէժապէ գտնուող կամաւոր Պասմաճի մը յաղողեցաւ Էնվէր փաշայի քով հասնիլ, կացութիւնը պարզել ու կատարուած պատրաստութիւնները յայտնել։

Ասոր վրայ, Էնվէր փաշա որոշեց յաջորդ օրուան սպասել։ Բայց Ռուսները կ'ուզէին յարձակում գործել, Պասմաճիներուն թիւը չգիտնալով հանդերձ։ Անոնց հրամանատարը հեծեալներին գլուխը կը գտնուէր, բարձունքին վրայ։ Մինչեւ առաւօտ սակէ յարձակում չեղաւ։ Սառնիկ ցուրտ մը կար, ու կծու հով մը կը փչէր։ Ամէն ոք իր առնը քաշուած էր, ու գէպքի մը կը սպասէր։

Առտուան դէմ, Ռուսերը քաղքէն դուրս զրկեցին իրենց ուժերը։ Ցեօլէժապէի շուրջը մեծ բազմութիւն կար։ Բայց Էնվէր փաշայի դեկավարած Պասմաճիներէն լուր չկար։

Ռուս հրամանատարը բլուրին վրայ իր շուրջը գննած պահուն, յանկարծ հրակը սկսաւ դիմացի բլուրէն։ Սոսեկէն մեծ խումբ մը առաջ նետուեցաւ։ Պասմաճիները շարժումի ձեռնարկած էին։

Թնդանօթները սկսան գոռալ։ Ձիաւոր Պասմաճիները ուժգին յառաջխաղացումով մը երկրորդ բլուրը հասան, թնդանօթներու հասողութենէն հեռու։ Հիմա ռուս հետեւակազօրքը եւ խորաընկէցները կը յառաջանային։ Հետեւակազօրքը մէկ գլուխով իր կրակին տակ առաւ Էնվէր փաշան ու իր հետեւորդները. մէկ քանի գնդակներ փաշային ականջին քովէն անցան։ Էնվէր փաշա խակոյն իր ձիէն վար իջաւ, ու Պասմաճիներուն հրաման տուաւ։ Անոնք ալ իրենց ձիերէն իջան, ու խըրամներու մէջ ապաստանեցան։ Փաշան լաւ պատսպարուած էր թնդանօթաձգութեան դէմ, ու տեղէն չէր շարժեր։

Սակայն քաղաքին արեւմուտքը այսպէս չէր։ Ռուսերը տկար էին հոն, թնդանօթները ուրիշ կողմ համախմբած ըլլալնուն համար, իսկ Պասմաճիներուն սաստիկ մասը արեւմտեան կողմը կը գտնուէր։

Մինչ արեւելեան կողմը թնդանօթաձգութեան եւ հրացանաձգութեան ձայներ կը լսուէին, արեւմտեան կողմը շարժումի անցան Պասմաճիները։ Հոն շատ քիչ ռուսական զինուոր կը գտնուէր։ Պասմաճիները բուռն յարձակումի մը ձեռնարկեցին, ու կէս ժամ յետոյ սուրէն սուրի եկան կարմիր զինուորներուն հետ։ Երկրորդ Պասմաճիները զրոհով մը սպաննեցին քանի մը ռուս զինուորներ, ու սկսան յառաջանալ։ Թուրքերու եւ Ռուսերու ձայները իրար կը խառնուէին ողբուկոծի մէջ։ Պասմաճիները աւելի համարձակութիւն առին, տեսնելով որ Ռուսերը կը վախնան։ Անոնք կը ջանային ռուս պահակազօրքը գերի բըռնել։

Արեւելեան ճակատին վրայ հանդարտութիւն կը տիրէր ա՛լ։ Էնվէր փաշա խրամի մը մէջ պահուըտած, երբեմն գլուխը դուրս կը հանէր, շրջակայքը աչքէ կ'անցընէր դիտակով, ու ըստ այնմ հրաման կուտար։

Այդ միջոցին, Էնվէր փաշային քով կը գտնուէին երկու Տաճիկներ։ Անոնք, երկու եղբայր, փաշային պաշտպանութիւնը ստանձնած էին կարծես։ Բնաւ մինակ չէին ձգեր զայն։ Էնվէր փաշա պարզ զգեստ մը հագած ըլլալուն, ոչ ոք գիտէր թէ ան օսմանեան յանակի վերին հրամանատարը եղած էր։ Միայն քովը գտնուող Պասմաճիները տեղեակ էին։ Անոնց ալ հրաման տրուած էր այդ մասին մէկու մը բան չըսելու։ Ռուսերը չէին կարծեր որ իրենց դէմ կռուողներուն մէջ կը գըտնուէր Էնվէր փաշան։ Ռուս հրամանատարը ապշութեամբ կը դիտէր Պասմաճիներու քէչուոր ըլլալը, թէեւ անոնց համար իր բոլոր ուժերը շարժման մէջ դրած էր։

(Շար.)

Ազգայնական դրօշը փրանսական սահմանին վրայ

—— oo ——

Սպանիոյ ազգայնական բանակին յառաջապահները Ֆրանսական սահմանագլուխը հասան հինգշաբթի կէս օրէն վերջը եւ իրենց դրօշը պարզեցին Լը Փէրթիւսի դիմաց: Զօրքին ժամանումէն 2 ժամ առաջ հանրապետական վարչապետը եւ արտաքին նախարարը մեկնեցան այն տունէն որ կը գտնուի բլուրին սպանիական կողին վրայ: Դրաւելով Լը Փէրթիւսի կամուրջը, ազգայնականները տիրացած են ամբողջ Քաթալոնիոյ, որուն արշաւանքը սկսած էր դեկտեմբեր 23ին:

Հանրապետական բանակին վերջապահները տակաւին համբան էին, երբ երեւցան ազգայնական դրօշները, յառաջապահներու արքայական գլխանոցներով: Հանրապետական բանակը ամբողջովին անցած էր, իր ետեւէն պայթեցնելով կամուրջները: Բայց ազգայնականներուն անակնկալ երեւումը զարմանք պատճառեց փախստականներուն եւ ընդհանուր խուճապ մը ծագեցաւ:

Ազգայնական զօրքին յառաջխաղացութիւնը տեսակ մը զօրահանդէս էր: Ոչ կռիւ տեղի ունեցաւ, ոչ ալ դիմադրութիւն: Երբ ազգայնականները միջազգային կամուրջը հասան զինուորական եղանակներ հնչեցնելով, անմիջապէս իրենց դրօշը պարզեցին հետագրական ձողին վրայ, Ֆրանսական դրօշին դիմաց: Իտալական զինուորները հեռու պահուած էին սահմանագլուխէն: Դրօշը պարզելէ վերջը, հրամանատարը ճառ մը խօսեցաւ, իր խօսքն ուղղելով զօրքին.

—« Չկայ աւելի գեղեցիկ օր մը քան այս օրը, երբ մեր փառապանծ դրօշը կը պարզենք Եւրոպայի առջեւ: Մենք յաղթեցինք շնորհիւ մեր կատարեալ կարգապահութեան: Կեցցէ՜ Սպանիա, կեցցէ՜ Ֆրանքօ»:

Այս առթիւ համակրական ցոյցեր եղան նաեւ Ֆրանսայի հանդէպ:

*** Լոնտոնի մէջ կը կարծեն թէ Զօր. Ֆրանքօ պիտի վերահաստատէ Պուրպոնեան միապետութիւնը, գահ բարձրացնելով ոչ թէ Ալֆոնսօ թագաւորը, այլ անոր երկրորդ որդին, Տոն Խուան, որ աւելի ընդունելի է Անգլիոյ համար, մայրը անգլիացի ըլլալով, իսկ ինքն ալ բրիտանական նաւատորմին մէջ կրթուած:

—— ——

ՁԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՆԳԼԻՈՅ քաղաքային պաշտպանութեան նախարար Սըր Անտէրսըն յայտարարեց խորհրդարանին մէջ, թէ ցարդ 100,000 կամաւորներ գիմած են կառավարութեան եւ արձանագրուած տեղական պաշտպանութեան կազմերուն մէջ: Անգլիոյ մէջ այն բնակիչները, որոնք չարաթական 5 սթերլինէն պակաս եկամուտ ունին, կառավարութենէն ձրի պիտի ստանան երկաթեայ պատսպարաններ՝ օդային ամբախծման դէմ:

ԻՏԱԼԻԱ առեւտրական պատուիրակութիւն մը ղրկեց Պուքրէշ, մեծաքանակ ցորեն գնելու համար: Իտալական «ավթարքի» արտադրութիւնը այնքան աւելցած է որ, թուղթի արտակարգ սպառումը անհրաժեշտ է, որպէս գործարանները կարենան աշխատիլ բանիլ:

ՊԵԼԺԻՈՅ ԴԱՀԼԻՃԸ ՀՐԱԺԱՐԵՑԱՒ, իբրեւ հետեւանք Տօքթ. Մարթէնսի դէմ եղած առարկութեանց: Ինչպէս կը յիշուի, կառավարութիւնը բժշկական ակադեմիային անդամ նշանակած էր այս դիտնականը, բայց ընդդիմադիրները ուժգնօրէն բողոքեցին եւ նախկին ռազմիկներն ալ ծեծեցին վարչապետը, առարկելով թէ Տօքթ. Մարթէնս մահուան դատապարտուած էր, իբրեւ լրտես:

ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ արաբական պատուիրակութեան նախագահը խօսելով Լոնտոնի խորհրդաժողովին մէջ, պահանջեց որ Անգլիա մէկդի դնէ Պաղեստինը հրէական ազգ. տան մը վերածելու ծրագիրը: Այս ճառը տեւեց քան վայրկեան, մինչդեռ հրէական պատուիրակութեան նախագահը խօսած էր երկու ժամ: Արաբ ներկայացուցիչը պահանջեց նաեւ դադրեցնել Հրեաներու ներգաղթը, հողերու վաճառումը եւ բրիտանական հոգատարութիւնը, կատարեալ անկախութիւն պահանջելով Արաբներուն համար:

ԱԼԶԱՍԻ ինքնավարութեան հոսանքին վարիչը՝ Տօքթ. Քարլ Ռօս, ձերբակալուած էր վերջերս: Առջի օր ձերբակալուեցաւ նաեւ նախկին հանրապետական պահակ մը, Շմիտ, որ ամբաստանեալին բարեկամը եղած է: Զուիցերիոյ ոստիկանութիւնն ալ հետապնդումներ կը կատարէ գերման գործակալներու դէմ:

ԶՈՐՍ ՆՈՐ ՌՈՒՄԲԵՐ պայթեցան Լոնտոնի մէջ, միշտ խորհրդաւոր պարագաներու տակ: Սպառնագիրներ ղրկուած են ոստիկանութեան, որ տակաւին չէ կրցած երեւան հանել գլխաւոր դաւադիրները:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

ՄԱՐՄԱՐԵԱՆ եւ ՉՕԼԱԳԵԱՆ ընտանիքները կը ծանուցանեն թէ 12 փետրուար, Կիրակի առաւօտ Փարիզի Հայոց եկեղեցիին մէջ տեղի պիտի ունենայ հոգեհանգիստ ողբացեալ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՄԱՐՄԱՐԵԱՆի յիշատակին: Կը հրաւիրուին բարեկամները, ազգականները եւ հանգուցեալին յիշատակը յարգողները:

×

Վաղը՝ Կիրակի Փարիզի Հայոց եկեղեցիին մէջ հոգեհանգիստ պիտի կատարուի հանգուցեալ ՍՄԲԱՏ ՇԱՀԻՆԵԱՆի մահուան քառասունքին առթիւ:

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

Փարիզի Հայ Երիտասարդաց Միութեան Վարչութիւնը կը ծանուցանէ իր անդամ-անդամուհիներուն եւ համակիրներուն, որ Միութեան դասախօսութիւններուն եւ ձեռնարկներուն վերաբերող հրաւիրագիրներ եւ շրջաբերականներ իրենց պիտի ղրկուին ներկայ թուականէն սկսեալ:

Կազմակերպուած հաւաքոյթները պիտի յայտարարուին Միութեան պաշտօնաթերթ «Նոր Սերունդ»ի (որ լոյս կը տեսնէ այս շաբաթ), եւ տեղական մամուլի միջոցով:

Փարիզ 8 Փետրուար, 1939 — ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Ֆ. Հ. Կ. Խաչի Ալֆորվիլի Մասնաճիւղը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Փափազեան եղբայրներու եւ ընկերուհի Տիկին Մ. Բիբերեանի իրենց սիրելի մօր եւ մեր ժրաջան ընկերուհի՝ ՏԻԿԻՆ ԲԵՐԲՈՒ ՓԱՓԱԶԵԱՆի մահուան առթիւ, եւ փոխան ծաղկեպսակի, գումար մը կը տրամադրէ չքաւոր ընտանիքի մը:

×

Տարօն - Տուրուբերանի Նահանգային Հայրենակցական Միութեան Մարսէյլի Մասնաճիւղի հայրենակիցները իրենց խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնեն Այրի Տիկին Ե. Հայրապետեանի եւ եղբօրը՝ Ա. Հայրապետեանի եւ պարագաներուն հայրենակից ԲԱՐՍԵՂ ՀԱՅՐԱՊԵՏԵԱՆի մահուան առթիւ:

ՍՈՒՐԷՆԵԱՆ ՍՕՍԻ ԴԵՐԻՆ ՄԷՋ

Հ. Յ. Դ.

Գաւառ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Քրիստափոր» ենթակոմիտէի Ընդհ. Ժողովը՝ 11 փետրուար, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30-ին: Կարեւոր օրակարգ:

ՍԷՆ-ՇԷՌՈՄԻ «Հայաստան» ենթակոմիտէի Ընդհ. Ժողովը 12 փետրուար, Կիրակի երեկոյ ժամը ճիշդ 8ին: Կը հրաւիրուին Սարդանի, Նօթր-Տամի, Լէ Զ'Օլիվի եւ Սէն-Ժէռօմի ընկերները, սովորական հաւաքատեղին:

Կը խօսի Ընկ. ՀԱՅԿ ՍԷՐԷՆԿԻՒԼԵԱՆ:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Վարդան» խումբի ժողովը 12 փետր., Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, «Արմենիեան» սրահին մէջ:

ՎԻԷՆԻ ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը 12 փետր., Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին, «Խամակ» ակումբին մէջ:

ՍԷՆԹ-ԷԹԻԷՆԻ «Անտօք» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը 12 փետր. Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, «Դ. Ալթանի» գրադարանի կարեւոր ներկայութեամբ անդամներուն...

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

HAYASTAN

Նոր սերունդին ամսագիրը, 16 մեծադիր էջերով, ճոխ եւ շահեկան բովանդակութեամբ, ամբողջովին խմբագրուած երիտասարդ ուժերու կողմէ: Ամսագիրը կը պարունակէ նաեւ քարտէսներ:

Տարեկան բաժնեգին՝ Ֆրանսա եւ գաղութներ՝ 25 ֆրանք, Արտասահման 1 տոլար, ձեռքէ հատը 2.50 ֆրանք:

Փնտռել բոլոր այն կրպակներուն մէջ, ուր ՅԱՌԱՋ կը ծախուի:

Խմբագրական հասցէ — Monsieur Armik Djamalian, 5, Villa Virginie, Paris (14e)

Վարչական հասցէ — Monsieur H. Keusséyan, 51, Rue du Caire, Paris (2e)

Le Gerant : H. STEPHAN

Imprimerie A-DER (AGOPIAN) 17, Rue Dameame — PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Dameame, PARIS (13e) (ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

Téléphone : GOBelins 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 փրանք	75 փրանք	40փր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 փրանք	140 փրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 փրանք	110 փրանք	

ԿԻՐԱԿԻ 12 ՓԵՏՐՈՒԱՐ
DIMANCHE 12 Février 1939

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 3963 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՈՒՐԻՇ ՀՈԳԻՐ ԵՒ ՍՏՈՒԵՐՆԵՐ

— oo —

Եզրակացնենք.— Մենք ոչ մասնաւորապէս խանդավառուած ենք ֆրանսերէն ամսագրի մը հրատարակութեամբ, ոչ ալ պաշտպան փաստաբանի դեր կատարել կ'ուզենք:

Մեզի համար, նոր սերունդի փրկութեան հոգը միշտ ալ կը պահէ իր հրատապ հանգամանքը, եւ գիտենք որ ֆրանսերէն «Հայաստանը» պարզապէս առուակ մըն է, օտարացման, եթէ ոչ այլասերման անծայրածիր ծովուն դիմաց:

Ուրեմն, հարցը կը մնայ սեղանի վրայ, եւ բոլորս մէկ պարտաւոր ենք մտածել աւելի ազդու եւ գործնական միջոցներ, կարելի եղածին չափ շատ համրանք փրկելու համար:

Այո, ոչ հրաշագործ միջոցներ կան այս ճամբուն վրայ, ոչ ալ արմատական, ընդհանրական դիւտեր:

Որքան ալ որոճանք եւ մեր գլուխները քարին զարնենք, միայն կարելին է որ պիտի փորձենք, երբ ոչ հայրենիք մը ունինք, դուռները լայնօրէն բացած, ոչ ալ գոնէ «գաղթավայր» մը, այնտեղ համախմբուելու եւ մեր ուզած կարգուսարքը պարտադրելու համար:

Մատնանշելով այս պարագաները, նորէն կը յիշեցնենք,— այս պատճառաբանութիւնը ոչ նահանջ կը նշանակէ, ոչ ալ յոգնութիւն կամ յուսահատութիւն:

Երբ կ'ուզես գործել, պէտք է լայնօրէն եւ խորապէս ուսումնասիրած ըլլաս բուն իրականութիւնը եւ միջավայրը: Ինչ որ կարելի է ընել Ռումանիոյ կամ Սուրիոյ եւ Լիբանանի մէջ, նոյնութեամբ չի յաջողիր Ամերիկայի եւ Ֆրանսայի մէջ: Այո՛, պէտք է հին մեթոտները վերաքննել եւ նորութիւններ յղանալ. բայց, այնպիսի նորութիւններ որ գործադրելի ըլլան: Այլապէս, կը դառնան մարզանք, նոր ճեղքեր բանալով:

Երէկ պարզեր էինք «Համազգային»ի պարագան: Կարելի էր ուրիշ օրինակներ ալ յիշել, ապացուցանելու համար թէ ամէն գեղեցիկ ծրագիր կամ բաղձանք անպատճառ յաջողութիւն չի նշանակեր:

Եթէ ամէն արտի մօտիկ բան ժողովրդականութիւն պիտի չահէր, ինչո՞ւ Ապրիլ Տասնմէկին անգամ հարիւրեակներով կը սոնուի, փոխանակ ոտքի հանելու ամբողջ քաղաքներ ու գիւղեր: Ինչո՞ւ կան գաղութներ որ տասը տարին մէկ անգամ ալ չեն յիշեր Հայաշխէն Սարտարապատնեաց յիշատակը, խօ ուրիշ տեղեր կը յիշեն հարեւանցի, իբրեւ տեսակ մը տարեդարձակ աշխատանք...

Թերեւս հարցնողներ ըլլան,— ինչո՞ւ այսքան սեւ կը տեսնէք իրականութիւնը, երբ այնքան ձեռնարկներ կը յաջողին, հակառակ բոլոր խոչընդոտներուն:

Գլխաւորաբար անոր համար որ, Արտասահմանի սանձարձակ ազատութիւնը եւ նոր միջավայրին բարքերը լայն եւ խոր ճեղք մը բացին նաեւ երիտասարդութեան մէջ:

Հարեւանցի ակնարկ մը կը բաւէ, համոզուելու համար այս ճշմարտութեան:

Ինչ որ նոր սերունդ կը կոչենք, բաժնուած է բազմաթիւ մանր ճակատներու: «Շերտաւորումներ», եթէ կ'ուզէք:

Անշուշտ կարելի չէ միեւնոյն կաղապարին մէջ ձուլել բոլոր երիտասարդները, ինչպէս կ'ընեն Ռ. Միութեան, Իտալիոյ կամ Գերմանիոյ մէջ: Ժողովրդավար երկիրներու մէջ, ուր կը գտնուի մեր թափառական բազմութեանց մեծագոյն մասը, հաստատուած կարգուսարքը կ'ենթադրէ ազատութիւն խորհելու եւ գործելու, համաձայն իւրաքանչիւրի զարգացման եւ խառնուածքին:

Մեր երիտասարդները չէին որ պիտի զրկուէին այս բնական իրաւունքէն: Անոնք ալ օգտուեցան լիովին:

Բայց, ի՞նչ կը տեսնենք այսօր,— 15 - 17 տարի վերջը:

Շատերը հասուն կամ նորահաս երիտասարդներէն այնքան լայն բացին իրենց աչքերն ու թեւերը, որ կորսնցուցին իրենց ուղղութիւնը եւ հաւասարակշռութիւնը: Ու իբրեւ հետեւանք, յաճախ աւելի դժուար է միեւնոյն դրօշին տակ համախմբել նոր սերունդը, գոնէ հիմնական հարցերու մասին:

Միւս կողմէ, շատ ալ մեծ բազմութիւն մը չեն կազմեր այն երիտասարդները որ կապուած են այս կամ այն հոսանքի միութեան: Ամէնէն բախտաւորներն ալ տասնեակներով կը համրեն իրենց անդամները, մանր — մունր գլուխներու, «փարախ»ներու բաժնուած: Ցնորքի պէս բան մը դարձած է հարիւրաւորներ հաւաքել նոյնիսկ ազատ եւ ամբողջական հայրենիքի գաղափարին շուրջը, եթէ չհաշուենք Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը:

Օրինակ, փորձեցէք նոյն հաւաքական ծրագրին շուրջը համախմբել նոր սերունդը, իր իսկ փրկութեան համար: Պիտի տեսնէք որ ձայնատր, բազաձայն, խմբակ, աջ, ձախ իրար պիտի խառնուին, բաբելոնի վերածելով որ եւ է բանաձեւ կամ ժողով:

Հայրերուն մե՞ղքն է որ կը քաշեն այս տղաքը: Բայց ի՞նչ երիտասարդութիւն կ'ըլլար այդ, եթէ պիտի չկարենար թօթափել իր ժառանգած ժանգերը:

Անշուշտ այդ դժբախտութեան հիմնական մէկ պատճառն ալ այն է որ նոր սերունդին մէկ մասը մայրենի լեզուն իսկ մոռցած է, իր ծագումին եւ պատմութեան հետ:

Արդ, ո՞րն է այն հրաշագործ միջոցը, որ պիտի կրնար միեւնոյն գաւանանքին շուրջը համախմբել գոնէ քանի մը հազար երիտասարդներ:

Սորվուած են նախ այս պահանջը լրացնել, որպէսզի կարենան ապահովել հայկականը, թերթ, գիրք եւ քարոզութիւն: Ո՛րովհետեւ, բուն իսկ երիտասարդութեան մէջ շատեր կան որ տակաւին չեն ըմբռներ կամ անհրաժեշտ չեն նկատեր հայերէնը, ազգապահպանումը: Մէկ խօսքով՝ սերունդի փրկութիւնը:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԿԱԹՈԼԻԿ ԱՇԽԱՐՀԻՆ ՍՈՒԳԸ

— oo —

ՆՈՐ ՊԱՊԸ ՊԻՏԻ ԸՆՏՐՈՒԻ ՄԱՐՏԻՆ

— oo —

Ինչպէս հաղորդած էինք երէկ, Պիոս ԺԱ. Պապը վախճանեցաւ հինգշաբթի առտու ժամը 5ին, տաժանելի հոգեվարքէ մը վերջը: Իր վերջին խօսքերն եղան.— «Խաղաղութիւն, խաղաղութիւն, ո՛վ Յիսուս», հազիւ լսելի: Աւանդական սովորութեան համաձայն, կարտինալ Փաչէլլի, Վատիկանի արտաքին գործավարը, երեք անգամ զարկաւ Պապին ճակատին, արծաթէ մուրճով մը, կանչելով իր անունով,— Աքիլլէս: Եւ հաստատելով թէ մեռած է, յայտարարեց ներկաներուն, — «Արդարեւ մեռած է Պապը»:

Մահէն անմիջապէս վերջը, Պապին մարմինը զմռսուելով ցուցադրուեցաւ Սիքստինեան մատուռին մէջ, փառաւոր մահարձանի մը վրայ: Իր փորոտիքն ալ սափորի մը մէջ դրուելով տեղաւորուեցաւ Վատիկանի մայր տաճարին գետնայարկը:

Արդէն իսկ ձեռնարկուած է նախապատրաստական աշխատանքներու, նոր Պապին ընտրութեան համար: Փակարանը (քոնք-լավ) պիտի գումարուի Մարտ 1ին: Բառին կազմութիւնը,— «քում քլավ», տառապէս կը նշանակէ կղպանքի տակ պահել կարտինալներու ժողովին անդամները: Արդարեւ, անոնք տառապէս փակուած պիտի մնան Վատիկանի մէջ, գաղտնի ժողովի ամբողջ տեւողութեան ընթացքին, իրենց հետեւորդներուն հետ: Արտաքին աշխարհին հետ իրենց հաղորդակցութիւնը պիտի կատարուի միայն երկու աշտարակներու կամ վերելակներու միջոցաւ, պարզապէս կերակուր եւ բացուած նամակներ ստանալու համար: Այսպէս փակուած պիտի մնան աւելի քան 300 հոգի: Հարիւր բանուորներ աշխատանքի լծուած են, տեղաւորման համար: Կարտինալներու ընտրական ժողովին բոլոր անդամները, 63 հոգի, պարտաւոր են ներկայ ըլլալ այս գաղտնի ժողովին, բացի անոնցմէ որ անկար են կամ շատ ծանր հիւանդ: Կարտինալները պիտի շարունակեն քուէարկել օրական չորս անգամ, մինչեւ որ 2)3ի մեծամասնութիւն գոյանայ: Որ եւ է թեկնածութիւն չի դրուիր: Քուէթուղթերը կը վառեն, ամէն անգամ որ քուէարկութիւնը արդիւնք չտայ: Այն ատեն բարակ ծուխ մը կը բարձրանայ Ս. Պետրոսի տաճարին վերեւ, ինչ որ կը նշանակէ թէ Պապը չէ ընտրուած տակաւին: Երբ անհրաժեշտ մեծամասնութիւնը գոյանայ եւ ընտրեալը հաւանութիւն յայտնէ, քուէթուղթերուն հետ յարդ ալ կը խառնեն, եւ այն ատեն թանձր ծուխ մը կը բարձրանայ ծխնելոյզէն, ինչոր կը նշանակէ թէ Ս. Պետրոսի 265րդ յաջորդը ընտրուած է օրինապէս:

Կարտինալներու ընտրողական ժողովը (Սաքրէ - Քոլէժ) ըստ օրէնի կը բաղկանայ 70 անդամներէ: Այժմ եօթը կարտինալութիւններ թափուր են, որով կը մնան 63 հոգի: Ասոնց 35ը իտալացի են, 27ը օտար: Այս վերջիններուն մէջ կան վեց Ֆրանսացիներ, չորս Գերմանացիներ, երեք Հիւս. Ամերիկացիներ, երեք Սպանիացիներ, մէկ Չեխ, մէկ Լեհ, մէկ Պելժ, մէկ Հունգարացի, մէկ Արեւելքցի, մէկ Անգլիացի, մէկ Պրազիլիացի, մէկ Արժանթինցի, մէկ Փորթուկալցի, մէկ Իրլանտացի եւ մէկ Քանատացի:

Հաւանական ընտրելիներ կը համարուին կարտինալ Փաչէլլի, որուն հանդէպ մասնաւոր համակրանք ունէր հանգուցեալ Պապը: Այս կարտինալը ճարտար դիւանագէտի համբաւ կը վայելէ Եւրոպայի եւ Ամերիկայի մէջ: Երկրորդ թեկնածու մը կը համարուի Միլանի արքեպիսկոպոսը, կարտինալ Շուսթէր, որ իտալական կառավարութեան համակրութիւնը կը վայելէ, իբրեւ բարեկամ ֆաշականութեան եւ հիթլէրականութեան, ինչ որ ընդդիմութիւն պիտի յարուցանէ օտար կարտինալներու կողմէ, թէեւ այս կարտինալը վերջերս դիրք բռնեց այդ երկու հոսանքներուն դէմ, Միլանի մէջ խօսած քարոզով մը: Կը խօսուի նաեւ հետեւեալ թեկնածուներու մասին.— Կարտինալ Տէլլա Քոսթա, արքեպիսկոպոս Ֆիորէնցայի, որ խստակրօն եւ սրբակեաց կղերականի մը համբաւը կը վայելէ, բոլորովին հեռու՝ քաղաքական գործերէ.— Կարտինալ Թէդէշինի, Սպանիոյ նախորդ նուիրակը, որ դիւանագէտ մըն է, ձախակողմեան հակումներով:

Վատիկանի մէջ կարեւորութիւն չեն տար այս թեկնածութեանց, որովհետեւ անցեալին մէջ ընտրուած են այնպիսի կարտինալներ որոնց անունը երբեք չէր արտասանուած: Հռոմէական առած մը կ'ըսէ.— «Ո՛վ որ փակարան կը մտնէ իբրեւ Պապ, դուրս կ'ելլէ իբրեւ կարտինալ»:

*** Պապին մահէն անմիջապէս վերջը, ամբողջ օրը ղօղանջեցին Ս. Պետրոսի եւ ամբողջ աշխարհի կաթոլիկ եկեղեցիներու զանգակները: Միեւնոյն ատեն սուգի դրօշներ պարզուեցան: Մ. Նահանգներուն մէջ, ուր 21,500,000 կաթոլիկներ կան, ընդհանուր սգահանդէս պիտի կատարուի այսօր, կիրակի: Փարիզի մէջ օրուան գոյժը հաղորդեց Նոթր Տամի մայր եկեղեցին, եւ բոլոր կաթոլիկ եկեղեցիները 81 անգամ ղօղանջեցին, խորհրդանշելով հանգուցեալին տարիքը — 81: Աշխարհի բոլոր վեհապետներէն եւ կառավարութիւններէն ցաւակցական հեռագիրներ հասան: Հիթլէր ալ կէս դրօշ պարզել տուաւ:

Պապին մարմինը ցուցադրուած պիտի մնայ երեք օր, մահարձանի վրայ, ծածկուած՝ ոսկեհուռ կարմիր թաւիշով: Յետոյ պիտի դրուի կաղնիէ դագաղի մը մէջ, որ բաց պիտի մնայ երեք օր եւս, եւ վերջապէս պիտի ամփոփուի Ս. Պետրոսի դամբարանին մէջ, կիրակի օր մը, ինըօրեայ յուղարկաւորութենէ մը վերջ:

ԹՈՐԳՈՄ ՊԱՏՐԻԱՐՔ ՅԱՆԿԱՐԾԱՄԱՀ

Վերջին պահուն կ'իմանանք թէ յանկարծամահ եղած է Երուսաղէմի պատրիարքը, Թորգոմ արք. Գուշակեան: Հանգուցեալը նախապէս Եգիպտոսի առաջնորդն էր եւ երկար ատեն վարած է ուրիշ պաշտօններ: Վաթսունը անցած էր:

ՀՐԵԱԿԱՆ ՏՈՒՆԸ ՋՈ՞ՒՐԸ Կ'ԻՅՆԱՅ

— oo —

Անգլիոյ գաղթային նախարարին ազդարարութիւնը

Անգլիոյ գաղթային նախարարը ծանրակշիռ յայտարարութիւն մը ըրաւ ուրբաթ օր, լսելէ վերջ արաբական եւ հրէական պատուիրակութեանց զեկուցումները: Նախարարը փափկօրէն եւ վճռապէս հասկցուց հրէական պատուիրակութեան թէ Մեծն Բրիտանիա չի կրնար Հրէական Տուն մը պարտադրել Պաղեստինի մէջ, բրիտանական սուինով: Այս յայտարարութիւնն ըրաւ ի պատասխան հրէական պատուիրակութեան նախագահին, Տոքթ. Վայցմանի, որ կը հարցնէր թէ Մեծն Բրիտանիա կը ճանչնա՞յ Հրեաներու ազգ. Տունի բարոյական իրաւունքը, համաձայն հոգատարութեան դաշնագրին:

Նախարարը ամբողջովին մէջտեղ չհանեց կառավարութեան ծրագիրը. բայց իրազեկներ կը հաւատան թէ Մեծն Բրիտանիա մեծապէս ազդուած է վերջին խռովութիւններէն եւ անոնց մէջ կը տեսնէ Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ մատը: Հետեւաբար, չուզեր վըտանգել կայսրութեան շահերը՝ Մօտաւոր եւ Միջին Արեւելքի մէջ, որոնք մեծ արժէք ունին ռազմագիտական տեսակէտով: Անգլիացիները աւելի քան երբեք կ'ըմբռնեն որ խաղաղութիւնը չի կրնար վերահաստատուիլ Պաղեստինի մէջ, ուրիշ խօսքով՝ ամբողջ արեւելեան Միջերկրականի, Սուէզի եւ Կարմիր ծովու շըրջաններուն մէջ, եթէ շարունակուին հրէական ներգաղթը եւ արաբական հողերու գնումը: Արաբները բացորոշապէս հասկցուցած են թէ պիտի չդադրեցնեն ահաբեկչական պայքարը, մինչեւ որ արմատապէս չփոխուի ներկայ վիճակը, այսինքն չեղեալ չհամարուի Պալֆուրի յայտարարութիւնը: Անգլիա կը յուսայ վերջնապէս ձեռք բերել արեւմտեան Միջերկրականի ապահովութիւնը, մեծագումար վարկեր բանալով զօր. Ֆրանքոյի, եւ յետոյ նոյն ապահովութիւնն ստանալ արեւելեան Միջերկրականի մէջ, գոհացնելով Պաղեստինի, Եգիպտոսի, Իրաքի, Եէմէնի, Անդրյորդանանի եւ Արաբիոյ միլիոնաւոր Արաբները, առանց յիշելու Իրանը եւ Սուրիան:

Կ'ըսուի թէ Անգլիա կը խորհի Պաղեստինն ալ միացնել արաբական դաշնակցութեան մը, իր կողմէ հովանաւորուած թագաւոր մը նշանակելով: Այս ծրագրին համաձայն, Պաղեստինի Հրեաներուն ներգաղթը պիտի սահմանափակուի, բայց անոնց իրաւունքները պիտի պաշտպանուին եւ դիրութիւն պիտի տրուի որ ուրիշ արաբական երկիրներու մէջ ալ հաստատուին:

ՃԱՓՈՆՑԻՆԵՐԸ ԿԱՐԵՒՈՐ ԿՂԶԻ ՄԸ ԳՐԱՒԵՑԻՆ

Մեծ յուզում Ֆրանսայի, Անգլիոյ եւ Ամերիկայի մէջ

Ճափոնական զօրքը բուռն փոթորիկի մը տակ եւ կայծակի արագութեամբ գրաւեց շատ կարեւոր կղզի մը, Հայնան, որ Չինաստանի հարաւային պահականացն է եւ կ'իշխէ Ֆրանսական Հնդկաչինի ծովեզերքին վրայ:

Այս գրաւումը մեծ յուզում պատճառեց Ֆրանսայի, Անգլիոյ եւ Ամերիկայի մէջ, հետեւեալ պատճառներով.—

1. Հայնան կ'իշխէ Թոնքինի ծոցին վրայ, որ կը գտնուի Ֆրանսական Հնդկաչինի դիմացը, ինչպէս եւ հարաւային Չինաստանի ծովուն շրջակաները՝ դէպի Չինաստան եւ ճափոնական Ֆորմոզա կղզին:

2. Եթէ Ճափոն նաւային հզօր կայան մը հաստատէ Հայնանի մէջ, կը փճանայ Հոնկ Քոնկի բրիտանական կայանը, ինչպէս եւ հարաւային Չինաստանի ֆրանսական կայանը, Քուանկչու:

3. Հայնան միայն 700 մղոն հեռու է Փիլիփփեան կղզիներէն, ինչ որ կրնայ ազդել ամերիկեան շահերուն վրայ:

4. Հայնանի տիրացումը անհրաժեշտ է, Ճափոնի տիրապետութիւնը հաստատելու համար արեւելեան Ասիոյ վրայ:

5. Հայնան բազմամարդ չէ, բայց ունի բնական հարստութիւններ, եւ հերկելի հողեր, եւ կլիման տաք ըլլալով, կրնայ ընդունիլ միլիոնաւոր Ճափոնցիներ: Մասնագէտի մը կարծիքով, կարելի է 15,000,000 գաղթական տեղաւորել Հայնանի մէջ, որ այժմ ունի միայն 3,000,000 բնակիչ եւ Չինաստանի կը պատկանի 2000 տարիէ ի վեր

Չինացիները յանկարծակիի եկան, երբ ճափոնական զօրքը ցամաք ելաւ: Ամբողջ կղզին կը քնանար եւ Ճափոնցիները ներս մտան պաշտպանութեամբ շարք մը մարտանաւերու, որոնք նախապէս պատրաստուած էին: Բերդէ մը կրակ բացուեցաւ, բայց Ճափոնցիները շուտով լռութեան դատապարտեցին զայն: Ճափոնական կառավարութիւնը անմիջապէս զեկոյցներ հաղորդեց անոր որ անկ է, համոզելու համար թէ այս գրաւումը յարձակողական նպատակներ չունի, այլ պարզապէս հետեւանք է զինուորական պահանջներու: Կը հաստատուի թէ գրաւման մասին նախապէս լուր տրուած է Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ, բայց ոչ Ֆրանսայի կամ Անգլիոյ:

Մատրիտ պիտի դիմադրէ

Հանրապետական Սպանիոյ վարչապետը եւ արտաքին նախարարը, որոնք Ֆրանսա ապաստանած էին, Վալենցիա հանդիպելէ վերջ գացին Մատրիտ, ուր հաստատուած է կառավարութեան նոր կեդրոնը: Այս առթիւ ձայնասփիւռ ճառ մը խօսելով, վարչապետը յայտարարեց.

—« Քաթալոնիոյ բանակին գործունէութիւնը վերջացաւ եւ

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՀԻՆ ՎԱՐՊԵՏՆԵՐ

— oo —

Հիւանդագին հետաքրքրութեամբ միշտ նորութիւններ կը փնտռենք.— ինքնատիպ թատերգութիւններ տես-նել, կամ կարդալ վէպ մը, որուն նիւ-թը նոր բան մը ըսէ, մեզի տխտաւոր հեշտանքներ պարգեւէ: Եւ մեր այս անգիտակից, ջղային պահանջին գո-հացում տալու համար, կարծէք, նոր հեղինակներ իրար կը գերազանցեն, այնպէս որ Փարիզի այս տարուան բե-մերուն վրայ այլանդակ թատերախաղ շատ կայ: Անոնցմէ պահ մը հեռանա-լու համար գացի տեսնել Անտոն Ձե-խովի «Որորը» — La Mouette — զոր Փիթօէվները վերսկսան խաղալ Մա-թիւրէն թատրոնին մէջ:

Ձեխովի այս գործը գրուած է 1897-ին: Թէեւ անոր թատերգութիւններուն լաւագոյնը չէ, եւ պէտք նախընտրէլ «Կեռասներու պարտէզը» կամ «Երեք Քոյրերը», սակայն այնպիսի թախծոտ բանաստեղծութեամբ օծուած է որ յի-սուն տարի վերջն ալ ռուս վարպետին հերոսները կը շարժին, կը սիրեն, կը տառապին ու կը մեռնին բնական ու կենդանի յոյզերով:

Ձեխովի արուեստը իրական կեանքը կը պատկերացնէ առանց չպարի եւ ա-ռանց գիտական կամ հոգեբանախօսա-կան վերլուծումներու: Անոր թատրո-նը վարպետ սադրանքներու մանուա-ծապատ փապուղիներու մէջ չի կոր-սուիր, ոչ ալ ինքնատիպ, տարօրինակ երեւալու ճիգը կը զգանք իր թատեր-գութեանց մէջ: Ձեխովի տիպարնե-րուն շարժումները բանաջրօսիկ չեն: Ամէն ինչ կեանքը կը ցուցադրէ, տը-խուր, միապաղաղ, ռուսական գիւղի կեանքը: Եւ արդէն կեանքը իր պար-զութեան մէջ իսկ ամէնէն տարօրինակ եւ բացառիկ դէպքերով չէ՞ շաղկապ-ուած անհատին հետ:

Նոր սերունդը, Եւրոպայի մէջ, բա-ցառիկ քմայք մը ունի,— անկարելի եւ այլանդակ տիպարներ ցուցադրե-լը տխտաւոր պահանջ մը դարձած է Ներկայիս եւ մասնաւորապէս Փարի-զի թատերական բեմերուն վրայ, ամէն օր կը տեսնենք թատերական գործեր որոնք անբնական, ցաւագար ճակներ կը ցուցադրեն մեզի:

Անոնք դասականները ընդհանրա-պէս բարին, գեղեցիկը, ճշմարիտ կերտելու ոգիով կը մօտենային ար-ուեստին, տեսակ մը ապսպրուած բա-րոյախօսութիւն որ կը փճացնէր ար-ուեստին էական ոգին: Հիմակ ալ, մէկ ծայրէն միւսը երթալու ձգտումով ա-մէնէն սարսափելի, ճիւաղային, փը-տախտ կտրած դէմքեր ու դէպքեր կը վերակենդանացնեն իրենց գործերուն մէջ. ինքնատիպ երեւալու գոհունա-կութեամբ կը վատնեն իրենց տաղան-դին լաւագոյն ձիրքերը:

Վէպերուն մեծագոյն մասը, անբը-նական, բացառիկ հերոսներ կը խա-ղին եւ կը ճգնին զանոնք վերապրե-ցնել, հմայիչ դարձնել, եւ կը յաջողին յաճախ ողջնցնել դիակներ, իրենց հանճարին հրեղէն խոյանքներով:

Ձեխովի թատրոնը իր պարզութեան եւ միամիտ դասաւորումին մէջ, հե-ղինակին հոգին եւ անոր նկարագրին սրող յատկանիշները կը ցուցադրէ Անոր խելայեղ դառնութիւնը կը յա-ծի, կը թրթռայ բանաստեղծական ե-րանգներով իր ստեղծած տիպարնե-րուն վրայ: Անոր կերտած հերոսները կը սիրեն, կը տառապին մեր հոգիին քովէն, մեզ ալ իրենց հետ տանելով:

Անոնց ապրումները զարաշրջան մը կը պատկերացնեն որ հեռացած է մեզմէ, եւ որ սակայն Ձեխովի արուեստին շունչովը կը մօտիկնայ մեզի. մարդ-կային յաւակ դիմագիծ կը ստանայ: Անոր կախարդանքին ազդեցութիւնէն իր բոլոր պատկերները, բնութիւնը եւ ճակները կը դիմաստուերուին մարդ-կային շունչով:

Վարպետին ոգին է որ կը թեւածէ եւ գլխաւոր հերոսը՝ ինքն է, իսկ միւսները շարժման մէջ կը դնէ հարա-զատօրէն, անոր տիպարներուն լուռ եւ բազկատարած տխրութիւնը բառերով օժտուած եւ խորհուրդներով սրբա-ցործուած է, բանաստեղծական այն-պիսի բիւրեղացումով մը որ իր հե-րոսներուն սիրահալ եւ բոցանուտ ե-րազանքները մարմին առած են բեմին վրայ: Անոնց հետ ունկնդիրներն ալ կը յարաքին Ձեխովի տիպարներուն տաք միտքերուն տենչերով, անոնց ալեկոծ հոգիին յուզումներով:

Նորագոյն սերունդը Արեւմուտքի մէջ կը նկարագրէ մարդը գիտնակա-նի խիստ եւ չափուած լրջութեամբ եւ հաշուուած հաւատքով: Նորերն ալ տաղանդ ունին— նորերն ալ հանճա-րեղ գրիչ կը շարժեն, ոճի վարպետ-ներ շատ կան: Սակայն մեծ մասով դաժան եւ անդրդուելի են մարդկա-յին տկարութիւններու հանդէպ, ա-ւելի կը մտածեն, քան կը զգան, եւ այնպիսի ախտեր կը քրքրեն որ դիակ կը հոտին ....:

Իրաւ է որ նորերուն դիտելու եւ վերլուծելու ձեւը ճշգրիտ է, մանրա-մասնութիւններու մէջ վարպետ լու-սանկարիչներ կան, սակայն խորունկ յուզումներու տեղ, կուտան անոնք զմայլելի պատկերներ որ կը հիացնեն մեզի: Կարծէք մարդակազմական հրա-կայ դահլիճի մը մէջ ըլլայինք, կամ հիւանդանոցի մը գործողութեանց սը-րահը ...:

Ձեխով՝ թէեւ ինքն ալ բժիշկ եղած է, մօտեցած է կեանքին, թախծու-թեամբ, յուզումով եւ բանաստեղծու-թեամբ: Իր տեսած ճակները եղած են ակար արարածներ, տառապակոծ մար-դիկ, ախտաւորներ, զրկուածներ, սի-րահարներ, յուսահատներ, նոյնիսկ ցաւագարներ ու յիմարներ: Սակայն Ձեխով երբեք չէ մօտեցած իր ստեղ-ծած տիպարներուն իբրեւ ուսումնա-սիրութեան կարօտ անկենդան առար-կաներ կամ կորտուելիք դիակներ: Ձեխովի հերոսները, իրենց ախտերով եւ արատներով եղած են մարդիկ: Ինք մօտեցած է անոնց մեղքնալով, ծնողքի մը գուրգուրանքը դրած է, իր տիպարները կլտամբած ժամանակ, խոստովանցուցած է զանոնք հազար խրատներով, եւ համբերութեամբ, իբրեւ մօտիկ ընկեր մը կամ բարեկամ մը որ գիտէ ամէն բան: Կարծէք իր գլխէն անցած ըլլան այդ ամէն փոր-ձանքները ու դառնութիւնները: Ծա-ւակից եղած է անոնց տառապանքնե-րուն, մօտիկ բրած է միշտ անոնց խենթ յոյզերը, սիրատոչոր մորմոք-ները եւ յուսահատօրէն թափած է իր բոլոր սրտցաւ խօսքերը, իր ամբողջ այրած հոգիին համակրանքը: Ձեխով եղած է մանաւանդ լաւատես մը, տե-սած է հրաշքներ, խատամբեր եր-կունքներու մէջէն, լոյսի շողեր նըշ-մարած է անդունդներու խորքերէն, մարդկային անկումներուն եւ եղերա-կան սայթաքումներուն մօտիկը գրած է, այնքան փափկութեամբ, հրաշալի խօսքեր, մխիթարական բառեր, որոնք բանաստեղծութեամբ հիւսուած են:

Ձեխովի «Որորին» նիւթը այնքան պարզ է եւ սրտագրաւ որ չի պատ-մուիր, «Որորը» խորհրդանշան մըն է, թռչուն մը որ կ'ապրի լիճերու ա-փը ազատ համարձակ: Ցանկարծ օր մը, անցորդ մը գայն կը սպաննէ, ինչպէս Ձեխովի թատերգութեան հե-րոսուհին՝ Նինան որ կ'ապրի ազատ այդ լճին մօտիկը, Որորին պէս: Նի-նա կը սիրէ բնութիւնը, կեանքը, սա-կայն կը սիրահարի գրագէտ Թրիկո-րինին: Անոր անուան հմայքը խելքը գլխէն կ'առնէ, ու թարոյապէս կը սպաննուի, ինչպէս Որորը: Նինա ա-զատ եւ երջանիկ էր, դէմքը գեղե-ցիկ, մարմինը վարդերէ շաղուած, Հարուստ հողատէրի մը աղջիկը, խե-լացի եւ ձիրքերով օժտուած:

Թուսաստանի յետամնաց գաւառնե-րէն մէկուն մէջ, ամառուան տաքին, հեռուն մելամաղձոտ նուագը կ'ար-տասուէ, բնութիւնը, հանդարտ բայց լուռ կիրքերով յղի, կը սանձէ Նինայի միտքը: Ան հիացում ունի անուանի գրագէտին հանդէպ, անգիտակից սէր մը կը ծնի ու կ'այրէ իր կոյս հոգին...: Կան սակայն ուրիշ դէմքեր, ուրիշ դէպքեր եւ սէրեր չաղկապուած թա-տերգութեան մէջ եւ կան շղթայուած ճակներ որ կը տառապին եւ կը սիրեն ցաւատանք յոյզերով: Հեղինակը իր մողական շունչին տակ կենդանացու-ցած եւ բանաստեղծի ալիքներով շարժման դրած է իր հերոսները:

Ձեխովի Որորը արգիլուած է Ներ-կայիս Խորհրդային Ռուսաստանի մէջ: Տկար ճակներ, տխուր հոգեբա-նութեամբ տարուածմիսթիք սիրահար-ներ, կիրքերով խանձած դժբախտ-ներ, մելամաղձոտ ձգտումներով լճա-ցած հերոսներ տեղ չունին յեղափո-խական Ռուսաստանի մէջ:

Արդար է թերեւս այս վճիռը, սա-կայն Ձեխովի թատերգութիւնը այն-քան բնական արուեստով գրուած է եւ այնքան յորդահոսան՝ զգացումով որ այդ արգելքը աւելի կ'արժեցնէ Ձեխո-վի գրականութիւնը եւ թատրոնը: Մարդկային զգացումներ կերտող, արուեստի կարկառներ արժանացնող միտք մը որ տուած է իր դարաշրջա-նին մէջ ապրող իրական տիպարնե-րուն խորունկ դիմագիծը, ճշգրիտ ե-րանգներով երեւան բերած յիսուն տա-րի առաջ ապրող հոգիներ, դժբախտ հոգիներ, որոնք եթէ մեռած են Ներ-կայ Ռուսաստանի համար, սակայն Ձեխովի վարպետ վրձինին տակ կ'ապ-րին միշտ իբրեւ արժէքաւոր հեռա-թիւններ:

Ձեխով հին վարպետ մըն է, որ միշտ պիտի ապրի իբրեւ խորունկ արուես-տագէտ, եւ զգայուն բանաստեղծ:

ՀՐԱՉ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ

ՆՈՒՇԵՐ ՈՒ ՓՈՒՇԵՐ

ՖԱՌԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅ ԵՐԳԻՆ

Նոր հրատարակութիւն մը ուշա-գրաւ տեղեկութիւններ կուտայ Պոլ-սոյ երաժշտական կեանքին մասին:

Հայ թէ օտար արուեստագէտ ու-սուցիչներու հիմնած երաժշտական դպրոցներու աշակերտներուն մեծա-մասնութիւնը Հայեր են, կ'ըսէ այդ հրատարակութիւնը, եւ նոր սերունդը կ'օգտուի Նաեւ Պետական Երաժշտա-նոցի դասընթացքներէն:

Հանրածանօթ արուեստագէտներու, կամ մտերիմներու սիրուած անուն-ներէն զատ կը հանդիպինք նաեւ նոր անուններու՝ տեղեկանալով թէ ա-նոնք բեղուն գործունէութիւն ցոյց կուտան փիլարքանչիւրը իր ճիւղինմէջ. — դաշնակ, ջութակ, երգ եւն.:

Եւ ակամայ՝ երեւակայութիւնս կը սլանայ քսան տարի ետ, զինադադարի շրջանին, 1919:

Հայկական հանդէսներու հաղորդա-կան մթնոլորտը, տոհմիկ համերգնե-րու պանծացումին շրջանը, ուր հա-յութիւնը շունչ կ'առնէր, շունչ մը բոլորովին տարբեր միւս բոլոր պա-տերազմիկ ժողովուրդներու առած շունչէն, ազատագրումի շունչ մը՝ հեւասպառ մաքառումներէ վերջ: Հայ-կական երգը քառաձայն կամ բազմա-ձայն կը հնչէր եկեղեցիներէն մինչեւ լիոնները, կ'արձագանգէր հայրենա-գուրկ, հայրենաբաղձ հոգիներէն Ներս ու մինչեւ օտար հետաքրքիրնե-րու ականջներուն: Սկիւտարի երկսեռ երգչախումբը առաջնորդութեամբ իր անզուգական ղեկավար Վարդան Սար-գիսեանին, լաւագոյն խմբաւորումը որ կազմուած ըլլայ այդ արուարձա-նին քերթողածին կլիմային ու հոգե-մտաւորական մթնոլորտին տակ սու-ճացած երիտասարդ տարրերով, իր համերգներուն անպատում, հոգեպա-րար հմայքը կը տանէր սրահէ սրահ, Ինիրօ Թրանէզ, Փըթի Շան, Սիլլօ-գոս, Ամերիկեան Գոլէճ եւն.:

Այդ համերգներէն մէկէն դարձին էր, կը յիշեմ, երբ 150 հոգիով անցա-ւորուած էինք Սկիւտարի շոգենաւին միջնայարկը ու երբ լաւ գլուխ հան-ուած գործի մը պարգեւած գոհունա-կութեամբ ոգեւոր, կրկին կ'երգէինք մեր այնքան սիրած երգերը, առեւտ-րական Թուրք մը որ, եթէ չեմ սխալիր, զինուորական բարձր աստիճան ալ ունէր, իբրեւ թէ իր ազգային զգա-ցումներուն մէջ վիրաւորուած սկսաւ կարգ մը լեզուագարութիւններ ընել, աջ ու ձախ կողմնակիցներ փնտռելով: Բայց տեսնելով որ մենք անտարբեր ու անսայլայլ կը շարունակէինք մերինը, բարկածայթ ու ապառնագին ոտքի կանգնելով պոռաց.— « Լռեցէք... պիտի լռէք ... »:

Պահ մը ժեռնկային լռութիւն տի-րեց: Սահմռկած ու յայտնապէս դըժ-գոհ — այս բառը ամենաթեթեւ ար-տայայտութիւնն է այդ վայրկեանի մեր զգացումներուն — երբ աղջիկ, տղայ իրարու երես կը նայէինք ու կը սկսէինք մռլտալ, յանկարծ տաեն-տուրեան ձայն մը բարձրացաւ սրահին ուրիշ մէկ կողմէն, դէպի իրեն դար-ձնելով բոլոր գլուխները.

— « Ինչո՞ւ կ'ուզէք արգիլել երգը այս տղոց... չի՞ բաւեր միթէ այս սերունդին քաշածը... Հազիւ ազա-տած ամէնէն դաժան տառապանքներէն ու արհաւիրքներէն, երբ բուլ մը տը-ղաք ուրախ կիրակի մը կ'ուզեն ան-ցընել երգին մէջ գտնելով իրենց սփո-փանքը, առկէ՞ ալ կ'ուզէք զրկել զա-նոնք... Ի՞նչն ալ շատ կը տեսնէք ... ժեռնկային լռութենէն միայն կ'ախոր-ժիք դուք... չի՞ բաւեր որքան լացին անոնք »:

Ու դեռ այս իմաստով ու ոճով խօս-քեր զորս սրոչ չեմ յիշեր, բոլորն ար-տասանուած մաքուր, Թուրքի մը քաք հանող Թուրքերէնով, ու ձայնով մը ուր անկարելի էր չզգալ զուսպ մըր-մռուքներ: Տպաւորութիւնը տիրական-օրէն կատարեալ էր: Թերեւս պատ-րաստուած ճառ մը այդքան ազդու պիտի չըլլար: Ոչ ոք համարձակեցաւ տարակուսանք մը փորձել: Թուրք սպան, հեռատես ու խոհամանկ, նա-խընտրեց ինքը լռել: Մինչ մեր յան-պատրաստ բեմբասացը իր համակ-րելի դէմքը մեր կողմը դարձնելով՝ վերջացուց իր խօսքը ըսելով.— «Եր-գեցէք, տղաք»:

Ու մենք շարունակեցինք երգել, սրտապնդուած եւ աւելի եռանդուն, պատապրուածներու խանդավառու-թեամբ:

Իրաւ է որ այն ատեն համաձայնա-կան մարտանաւեր կային մեր շուրջը:

Ուրիշ օր մը, Ամերիկեան Գոլէճի հանդիսասրահին մէջ երբ մեր ցեղին սրչացումները կը թարգմանէինք կե-կին, անզուգական Կոմիտասի դաշ-նակութիւններով, տեսանք ու զգա-ցինք որ ամերիկացի ծովակալ Պրիս-թոլ, ինչպէս նաեւ անգլիացի եւ ֆը-րանսացի սպաներ անհանգիստ էին ի-րենց թիկնաթոռներուն մէջ ի լուր ժողովուրդին հոգիէն ծնած այդ երգե-րուն՝ փոխն իփոխ տխուր ու զուարթ, հերարձակ ու տարածական: Ցուցա-կան ալիքները անոնց կ'ազատեն քեզ ամէն արտաքին տպաւորութենէ կամ կաղափարներէ, ու կը սուզուիս ներ-քին աշխարհին խորունկը՝ զգացում-ներուն վիրկը:

Այդպէս է կախարդանքը հայ տոհ-միկ երգերուն:

Մեղեդին կը քալէ անոնց մէջ բաղ-ձանքին հունէն: Ներքին յուսաճաճանչ գիծն են անոնք գիւղի ազատ երկնքին տակ սնած Հայդուկին, Հայու հոգիին ամէնէն խորը թաքնուած կամքին: Քննեցէք անոնց ձայնապինը, ու պիտի գտնէք զայն համապատասխան իր ներկայացուցած հոգիին եւ նկարագ-րին: Հայկական մեղեդիին մէջն մի շարժումը Հայուն տենչանքներուն զա-նազան ձեւերը կը կերպարանաւորէ: Վերջինները նօթը ճիչ մը, բացական-չութիւն մը կ'ըլլայ հոն, իսկ վերջին նօթը՝ կամ դարձը հիմնական ձայնին, այդ տենչանքներուն իրականացումը կը խորհրդանշէ:

Վերջինները նօթի այդ աղաղակը, միշտ մէկ ձայն վեր հիմնական նօ-թէն, յատկանշական է մանաւանդ մեր պատարագի երգեցողութեանց մէջ:

Մեր շարականներն ալ ուրիշ բան չեն այլ իր Աստուծոյն հետ ուղղակի եր-կխօսական յարաբերութիւններ Հայուն, որ չգիտնալով ինչ լեզու գոր-ծածել անոր հետ, երաժշտութեան է դիմեր, եւ այդպէս ալ կ'ընէ մինչեւ այսօր

Իմ սերունդիս երեխաները մայրա-կան օրօրին կը սպասէին քնանալու համար: Հայ մանուկը, իր ճչուն եր-գերով, համառօտ վերանորոգումը կ'ընէ ցեղին ամբողջ գոյութեան: Իր կեանքը կ'երգէ: Նոր սերունդը իրա-ւունք ունի երգին փարելու: Ամբողջ մարդկութիւնը իր մանկութիւնն է եր-գած:

Երգին կը գիժենք, ամէն անգամ որ զգացումը շարժման մէջ կը դնէ մեր հոգիին, ալուցքին խորախոր ու թա-քուն մասերը որոնցմով կը հաղոր-դակցինք անցեալին հետ, բնութեան հետ:

Տոհմիկ երաժշտութիւնը հարազատ է, անժխտելի, անմահ: Մէկը որ չի կրնար անուն տալ իր զգացումներուն ինչպէ՞ս կրնայ զանազանել զանոնք: Գրագէտներն են որ նկարագրելով այդ զգացումները, կը ճանչցնեն զանոնք յուրովին: Ու երբ որ կը ճանչնաս, յի-շողութեանդ խորը նեղող ծեր նանա-ւանը ոտքի կ'ելլէ: Ի տես այդ հնա-մենի ուրուականին աւանդական ապ-րում մը կը պատէ քեզ: Ցաւիս կախարդանքն է հայ տոհմիկ երաժշ-տութեան:

ԱՐԱՄԱՅԻՍ

Ատցաշէս Թովմանեանի

(Գրական ու թատերական գանձ-ուած յիշատակներ.— Պեզօններ կը մահուան առթիւ)

Ա.

Պալքանեան պատերազմը վերջացած էր երբ Հայ Տրամաթիկ Թատերա-խումբի անդամներէն (Վահրամ Փա-փազեան, Ենովք Շահէն, Աշոտ Մա-տաթեանց, Գ. Սարգիսեան, Ե. Զաք-բաստ ու այս տողերը գրողը, ինչպէս նաեւ Տիկին Հրաչեայ Փափազեան, կը մեկնէին Զմիւռնիա Զարմանազան խնդիրներու հետեւանքով այս թատե-րախումբին մաս չէին կազմած խում-բին միւս անդամները, որոնց մէջ էր նաեւ Օր. Աստրինէ, քոյրը Հրաչեայի Եօթը հոգիով կը մեկնէինք: Կը ճամ-բորդէինք սակայն ինը հոգիով. Ու թերորդն էր Զմիւռնիոյ «Գնար» ե-րաժշտական ակումբին գործակատա-րը, չէն ու տաքարիւն ծերունի մը, «-րուն «Պարպա» կ'ըսէինք ամէնքս ալ Զմիւռնահայոց պէս: Իսկ իններորդն էր բժիշկ Տիգրան Գասպարեանը, սի-րող բանաստեղծութեան եւ քերթող ինքն ալ, ամուսնացած տաքթորուհի Օֆէլիայի հետ:

Հազիւ պատանի էի, այն ատեն. հա-ռակիս բարձրութիւնը եւ ձայնիս ւմգնութիւնը սակայն կը թոյլատրէին մաս կազմել թատերախումբին: Դե-լասաններէն ոմանք գիտէին զրօս ըլ-լալս: Ենովք Շահէն որ մեծ նպաստ մը վերաբերումը ունեցած է միշտ ինծի հանդէպ, լաւագոյն կարծիք մը ունէր դրական կարողութիւններուս մասին: Այս վերջինը, Արքիպեղագոսի վրայ, մեր եգիպտական շոգենաւին մէջ, զի-ծանօթացուց Տոքթ. Գասպարեանին ո-րուն հետ ունեցանք զուարթ դրամէ ճէր Մեծարենցի, Վարուժանի ու Ի. սահանեանի բանաստեղծութեանց մա-սին: Անգաղար կը հակաճառէր բժիշ-կին, դիտմամբ, Ներքնապէս բոլորո-վին համաձայն ըլլալով իր յայտնած կարծիքներուն: Կը հակառակէի պար-զապէս երկարելու համար հաճելի ա-ւուլիքը: Դերասանները հաճելի չէին երբ կը զուարթարանէին ու անհաճոյ երբ կը հիւէին, խոժոռ դէմքով սաղրանքներ: Ըսելու հարկ կա՞յ որ կը ճամբորդէինք վերջին կարգով, այլ ի հաշին «Գնար» ակումբին որուն դրկած գումարը այդքանին իսկ անբա-ւական եկած էր ու շոգենաւին վրայ առմասկներու քննութեան պահուն Ե-նովք Շահէն մոռցուած էր վարագոյ-րի եւ անուկի եւոե պահուըտիլ, տ-առմասկ ըլլալով մենէ մէկը:

Հասանք Զմիւռնիա, Պաղանդի իրի-կունով: Ամրովին անօթի էինք: Մեզ դիմաւորեցին վարչութեան անդամ-ներէն ոմանք «Գնար» ակումբին, ան-շուշտ առանց քնարի ու փողի: Երաժշ-տական բոլոր գործիքները մեր առա-ւօտին մէջ էին, որով մենք ֆինք "

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (14)

ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

— oo —

Գրեց՝ ՄՈՒՐԱՑԱՆ

— Մի՛ յուզուիր, մայր-Սեդա, ա-սաց Թագուհին. Արծրունեաց տոհմը հարուստ է դաւաճաններով. բարիք սպասել նրանցից անկարելի է: Մեհ-րուժան Արծրունին Շապուհի հետ միացաւ, որպէսզի քրիստոնէութիւնը Հայաստանից բառնայ եւ Արշակունե-եաց գահը յափշտակէ. բայց այդ ժա-մանակ ազգը ոյժ ունէր եւ դաւաճա-նին չարաչար պատժեց: Վաչէ Արծ-րունին իւր արբանեակներով Վասակ հետ միացաւ եւ, Հայոց թագաւոր Ար-տաշիրը նրա ձեռքով մատնելով, Ար-շակունեաց աէրութիւնը կործանեց: Գագիկ Արծրունին էլ Հագարացիների հետ էր միացել, Բագրատունեաց հա-րստութիւնը ջնջելու յուսով. եւ այդ միայն նրա համար, որ Սմբատ թագա-ւորը մերժել էր նրա աղջրինի խնդի-րը, այսինքն Նախիջեւանը չէր տուել իրան, որ Սիւնեաց Սմբատ իշխանի հայրենական կալուածքն էր...: Զը-պէտք է զարմանալ եւ վրդովուել, ո-րովհետեւ ոչ փշից խաղող կը քաղուի, ոչ տատասկից թուզ:

— Բայց ի՞նչպէս չվրդովուես, երբ տեսնում ես թէ նա այդ բոլոր ոճիր-ները գործելուց յետոյ դեռ ապագայ սերունդները խաբելու համար էլ յի-շատակարաններ է կառուցանում...

— Այդ եկեղեցին յաւիտեան չի ապ-րիլ, Սեդա, ընդհատեց Թագուհին, բայց մատնչի անունը կը մնայ անմո-ռաց:

— Դրա համար էլ հոգացել է Գա-գիկը: Ասում են որ իւր ազգից Թովմա Արծրունի անունով մի վարդապետ գրում է այժմ Արծրունեաց ցեղի պատմութիւնը: Հարկաւ այդ վարդա-պետը պաշտելի գիւցազանց կարգը կը դասէ իւր ազգակցին

— Ուրիշներն էլ կը գրեն, Սեդա, ճշմարտութիւնը չի թաղչիլ... Բայց դու մեր զրոյցի նիւթից հեռացար:

— Հա՛, այն էի ասում. երբ դիւ-ցազն ամուսինդ լսեց իւր հօր՝ Սմբատ արքայի մարտիրոսական մահը, Երն-ջակի առումը եւ Սիւնեաց Տիկնոջ, այլեւ ուրիշ ազատանի կանանց Ցու-սուփից գերուելը, կայծակի արագու-թեամբ իջաւ Բագրեւանդ: Նա վառ-ուած, բորբոքուած էր վրէժխնդրու-թեան բոցով:

«Պէտք է տեսնէիր դու նորան այն ժամանակ, երբ իւր զօրքերով անց-նում էր Գարդմանից: Այդ օրերը Դու մեծ Տիկնոջ հետ հիւր էիր Խաչէնում: Ինչպէս լեռնային մի հեղեղ, ինչպէս կայծակնացայտ մի փոթորիկ, այնպէս անցաւ նա մեր դաշտերից: Մեծ չէր իւր զօրքի թիւը, ընդամէնը վեց հա-րիւր հոգի. բայց նրանցից ամէն մէկը կը վանէր հարիւր հագարացի: Բո-լորն էլ յաղթանդամ, հսատաբազուկ, զրահազգեստ, երկաթակուռ վահան-ներով, հզօր նիզակներով, ծանր սրե-րով. ամէնքի աչքերից էլ կրակ ու կայծակ էին թափւում. Նրանց տեսնո-ղը կամ պիտի սարսափէր, կամ ոգե-ւորուէր: Իսկ ինքը, Արքայորդին... կարո՞ղ եմ միթէ նկարագրել,— կա-տարեալ հին դարերի մի դիւցազն: Երբ զալարափողերը իւր գալուստը յայտ-նեցին եւ նա սիւնացի Նժոյգի վրայ նստած՝ յաղթապանծ գնդի հետ միա-սին՝ մօտեցաւ բերդին, Գարդմանը կարծես տեղից դղրդաց... Բոլոր ժո-ղովուրդը շունչը բռնած նրան էին նայում: Եւ քանի՛ քանի՛ բերաններ այդ բոպէին օրհնանք կարդացին եւ բարեմաղթութիւններ արին նրա հա-մար...

«Երբ ղեկավարն առաջ հասաւ, իջաւ ձիուց: Այդ ժամանակ ահա՛ երեւան ե-կաւ բուն դիւցազնը: Բարձրահասակ, թիկնաւէտ, թխադէմ, բայց գեղեցիկ, կենդանի աչքերով, որոնց մէջ շողում էր քաջութիւն՝ երբ խօսում էր մեզ հետ եւ փայլում կրակ՝ երբ զօրքին էր հրամայում: Հօր մահուան պատ-ճառով նա սեւազգեստ էր տակաւին: Ձիւր վրան ոչ ոսկու եւ ոչ արծաթի զարդ: Նոյնիսկ սաղաւարտը ոեւ պող-պատից էր. իսկ դէմքը համակուած՝ անոյշ տխրութեամբ: Այսու ամենայ-նիւ այս բոլորը ոչինչ չէին պակա-ցնում նրա առնական գեղեցկութիւ-նից:

«Սահակ իշխանի հետ դիրկընդխառ-նուեցաւ նա դղեակի մուտքի մօտ. նրանք համբուրուեցան եւ արտասուե-ցին, հարկաւ ապարդէ արքայի մա-հը յիշելով...:

«Հազիւ մի քանի ժամ մնաց մեզ մօտ Արքայորդին: Իշխանի աշխատութիւ-նը՝ գոնէ մի օր պահել նրան մեզ մօտ, ապարդիւն անցաւ: «Հիւրասիրելու եւ հիւրասիրուելու ժամանակ չէ, իշ-խան, ասաց նա հօրը, երկիրը ոտնա-կոխ է լինում, պէտք է փրկութեան հասնիլ»:— Իմ քաջերից կը տամ քեզ մի գունդ, եթէ կը խոստանաս արշա-ւանքը յաջողութեամբ պսակուելուց յետոյ՝ վերադառնալ Գարդման՝ գէթ մի շաբաթ ինձ հիւր լինելու», ասաց իշխանը Արքայորդուն:

— «Խոստանում եմ վերադառնալ երկիրս ազատելուց յետոյ, ասաց Ար-քայորդին. իսկ քո օգնութեան հա-մար՝ կը մնամ շնորհապարտ, որով-հետեւ Գարդմանայ զօրաց քաջութեա-ն, կարող եմ վստահանալ »:

«Եւ իշխանը Արքայորդու ձեռքը սը-տուէ հինգ հարիւր քաջերից կազմած այն բանակը, որ հսկում էր Գարդմա-նայ մուտքին:

«Երեկոյեան դէմ հեռացաւ Արքա-յորդին իւր եւ իշխանի տուած զօրքե-րով: Չեմ կարող մոռանալ երբեք այն վայրկեանը, որ նա Սահակ իշխանի հետ համբուրուելով՝ իւր օդապարիկ նժոյգն աշտանակեց: Գարդմանայ աղջկերանց հարիւրաւոր աչեր գերեց նա իւր հետ, երբ պողպատեայ սուրը օդի մէջ շողացնելով բարձրակոչ ա-սաց՝ «Ցտեսութի՜ւն, քաջերս...»: Գարդ-մանայ ձորը արձագանգ տուեց. կար-ծես հարիւր մարդ միասին գոռացին: այնքան ահեղ էր դիւցազնի ձայնը.

— «Կեցցէ՛ Արքայորդին, կեցցէ՛ ըսկ-համար ամս...» որոտընդոստ ձայնով պատասխանեց զօրքը եւ առաջ խա-ղաց:

«Իշխանը ճանապարհ դրաւ Արքա-յորդուն մինչեւ Գարդմանայ կամուր-ջը, եւ երբ վերադարձաւ ասաց ին-ւռանձին.— Սեդա, գոհ եմ որ Սահա-նոյշն այստեղ չէր այսօր. սա Աստու-ծոյ տնօրինութիւնն է»:— «Ինչո՞ւ», հարցրի ես իշխանին:

— Արքայորդին գեղեցիկ է բոլոր այն իշխաններից, որոնք երբ եւ իցէ խնդրել են իմ դստեր ձեռքը. Սահանոյշը այստեղ լինէր, անկարելի է որ այս քաջը նրա սիրտը չգերէր

(Շար.)

ՍԱՍՈՒՆՑԻ ԴԱՒԻԹ

ՄԱՆՈՒԿ ՀՈՎԻՒ

Ա.

«Բարձր լեռան ձիւն շատ կուգայ»:
Դարեր առաջ փորձանքն եկաց՝
Որչափ գազան, աղուէս որ կայ՝
Բազում ցեղեր, ազահ, դժնեայ,
Բերեր պարպեր իբրեւ ընծայ՝
Արարատի կրծքին վրայ.
Ու էլու շատեր կորած հիմա,
Արարատը միշտ հայ վկայ:
Արարատէն մինչ Ծովասար
Ու Մարաթուք, դեռ անհամար
Դեւ ու գազան կար, կը մնար,
Թշնամիներ չար բռնավար,
Վայրենութեամբ խափանարար,
Մեր լոյսին դէմ իրենք խաւար:

✕

Անյիշատակ հին, հին դարեր՝
Հովուութիւնը մեծ պատուի էր.
Արտօտ մարդը ինք կը հսկէր,
Ու չէր ձգեր հօտը անտէր.
Ոչ հանդերը կամ այգիներ:
Ստանուկն իսկ քաջ պահնորդ էր
Կամ լեռները նախիր կ'արծէր
Եւ տեսնողը հսկայ կարծէր:

✕

.. Ջոջաց տունէն փորձի համար,
Ուչափ որ կար այծ ու ոչխար
. Իրենց վատակն առատ արդար—
Դուրս հանեցին ու ըսին, «տա՛ր
Դաւի՛թ, հեռուն անտառ ու սար,
Ու եթէ դո՛ւն արծել գիտցար,
Մենք ալ կուտանք ի՛նչ կամեցար՝
Ոսկի, զէնք, հյոտ քեզ բաւարար:

Այսպէս եղաւ որ երբ Դաւիթ
Սասնոյ լեռներն ինկաւ ընդմիշտ:
Արտին չունէր ոխ, կիրք ու վիշտ,
Ան ծնած չէր ոգնիմ, վտիտ.
Ոչ ալ վախը գերած էր միտ,
Ջարհուրանքը կամ ուժը բիրտ:
Ազատ ծնած արիասիրտ՝
Հովիւ եղաւ մեր քաջ Դաւիթ:

✕

Շատ հեռուէն մարդ ու գազան՝
Գիւղէն եկող ամպն որ տեսան,
Նախ կանգ առին զարմացական,
Վերջն ալ տեսան երբ եղան փախան:
Դաւիթ այսպէ՛ս հովմի նման՝
Կոխէր կ'անցնէր քաջ անվարան,
Փողպատ ոտքով դար ու դուրան:

Սեւ մազերը գանգուր հովին՝
Ծակատը բաց վահագնային
Իր աչքերը կրակ էին
Բոցը առած քագինէն հին:
Միլդան հագած լայն քամակին
Սէջքին պըրկած կաշեգօտին,
Ծալք, ծալք շուրջը մինչեւ ծնկին՝
Ծոպով բներ քաշած ոտքին:

Այս հայ մանուկն արիական՝
Դեռ հագիւ կար տասը տարեկան,
Կ'ապահովէր ինքը միայն՝
Զաղենական հօտերն այնքան.
Բռնած լեռ, ձոր ու անդաստան:
Թշնամիներ դեւ կամ գազան
Հեռուէն ուժը տեսան
Անեղ սարսով ճանչըցան զայն:

ԽՈՍՐՈՎ ԱՐԱՄԱՆԻ

Գաւառական բառեր.— Հլաւ՝ հալաւ, նուէր հագուստ.— Միլդան՝ մինդան, սալթա բաճկոն.— բուն (բներ)՝ զուլպայ:

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

ՋՈԼԱ ԵՒ ՔՆՆԱԴԱՏՈՒԹԻՒՆԸ

ՏԻԿ. ԱՐՓ. ԱՐՂՈՒԹԵԱՆԻ ԵՐԳԱՀԱՆԴԷՍԸ

Տիկին Արփենիկ Արղութեանի կիրակի օրուան համերգը ռուսական երաժշտանոցի մէջ գեղարուեստական իրական հաճոյք մը եղաւ երաժշտասէր ունկնդիրներու համար.

Համերգի ծրագիրը բաղկացած էր երեք մասէ, Ֆրանսերէն, հայերէն, ռուսերէն: Առաջին բաժնին մէջ երգչուհին քիչ մը կարծես կը քաշուէր եւ դեռ երեւան չեկերաւ իր ձայնին բոլոր հրապոյրները, թէեւ ամբողջութեան մէջ յաջող էր, իսկ տեղ — տեղ, նոյն իսկ անթերի:

Լ.ՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

HAÏASTAN

Նոր սերունդին ամսագիրը, 16 մեծադիր էջերով, նոխ եւ շահեկան բովանդակութեամբ, ամբողջովին խմբագրուած երիտասարդ ուժերու կողմէ: Ամսագիրը կը պարունակէ նաեւ քարտէսներ:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

*ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ՝ Նոր սերունդը: *** ՝ Հայոց պատմութիւն: ՅՈՎՀ. ԻՈՒՄԱՆԵԱՆ՝ Հայրենի լեռներում: ԱՇՈՒՂ ՋԻՒԱՆԻ՝ Ձախորդ օրեր: Ն. ՔՈՒՉԱԿ՝ Քառեակներ:* MAURICE BOUKEY' L'Hymne Arménien: *ՅՈՎԻԿ ԵԴԻԱԶԱՐԵԱՆ՝ Հայկական հարցի ընդհանուր տեսութիւն: ՔԱՑՔԱՐ՝ Նոր սերունդ: ՀԵՆՐԻ ԹՐՈՒԱՅԱ՝ Հայկական պատարագը: Ի. Հայաստանի եւ արտասահմանի լուրեր: Սասունցի Դաւիթի մասին: Հայերէնի դասընթացք ելայլն:*

Տարեկան բաժնեգին՝ Ֆրանսա եւ գաղութներ՝ 25 փրանք, Արտասահման 1 տոլար, ձեռքէ հատը 2.50 փրանք:

Փնտռել բոլոր այն կրպակներուն մէջ, ուր ՅԱՌԱՋ կը ծախուի:

Խմբագրական հասցէ — Armik Djamalian, 5, Villa Virginie, Paris (14e)

Վարչական հասցէ — H. Keusséyan, 51, Rue du Caire, Paris (2e)

ՔՐԱԿԱՆ ԱՄՈՒԼԻՑ

Ռ. ԶԱՐԴԱՐԵԱՆ

ՄԱՐՍԷՅԼ.-Յն.26ի գրական երեկոյթը նուիրուած էր Ռուբէն Զարդարեանի: Լեւոն Մելիտոսեան կարդաց ամփոփ ու շահեկան դասախօսութիւն մը, բարախօսն՝ ջերմ հիացումով, որ աւելի եւս կ'ընդլայնէր իր դասուածները եւ վէճերնները Թէքեան ...

ՀՈԼԻՎՈՒՏԻ ԱՇԽԱՐՀԷՆ

կառավարութիւնը փոխադրուելով ազատ մնացած Սպանիա, Մատրիտը նշանակեց պաշտօնական կեդրոն: Հակառակ բոլոր դժուարութեանց, կառավարութիւնը որոշած է մինչեւ վերջին վայրկեանը պաշտպանել ազգային ազատութեան սկզբունքները »:

Ցեառոյ միութեան եւ համերաշխութեան կոչ մը ուղղեց ժողովուրդին :

*** Ազգայնական հրամանատարութիւնը կը ծանուցանէ թէ Քաթալոնիոյ պատերազմը վերջացած է, բանակը գրաւած ըլլալով Ֆրանսական սահմանագլուխը, Փուիկչէրտայէն մինչեւ Փոռ-Պու: Այս առթիւ ազգայնական մամուլը կը փառաբանէ սպանիացի եւ ֆրանսացի սպաներու սիրալիր հանդիպումը :

*** Ըմբոստութիւններ ծագեցան երկու Ֆրանսական բանակատեղիներու մէջ, ուր սպանիացի զինուորներ տեղաւորուած են: Այս վերջինները կ'ուզէին բողոքի միթինկ մը սարքել, ուրիշներ ալ կայանէն դուրս ելլելով կը պտտէին: Ֆրանսական զօրքը միջամտելով պաշարեց ըմբոստները եւ վերահաստատեց բարեկարգութիւնը :

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Տէր եւ Տիկին Ց. Փափազեան եւ զաւակը, Տէր եւ Տիկին Մկրտիչ Փափազեան (Նիւ Եորք), Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Փափազեան եւ զաւակը, Տէրեւ Տիկին Ա. Պիպէռեան եւ զաւակունք, Աւլանեան ընտանիքները շնորհակալութիւն կը յայտնեն ազգականներու, բարեկամներու, Զէնկիլէրի Հայր. Միութեան, Յ. Կ. Խաչի Ալֆորվիլի մասնաճիւղին եւ ամէն անոնց որոնք անձամբ, գրաւոր եւ ծաղկեպսակով ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց սիրելի մօր, քրոջ, զոքանչին՝

ԱՅՐԻ ՏԻԿԻՆ ԲԵՐՐՈՆ ՓԱՓԱԶԵԱՆԻ

(Ծնեալ Աւլանեան) դառնաղէտ մահուան առթիւ :

ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ
ՎԱՐԴԱՆԱՆՑԻ ԱՌԹԻՒ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՏԱՐՕՆ-ՏՈՒՐՈՒԲԵՐԱՆԻ

ՀԱՅՐ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿԵԴՐ. ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

12 ՓԵՏՐՈՒԱՐ, ԿԻՐԱԿԻ ԿԷՍՕՐԷ ՎԵՐՋ ԺԱՄԸ 3-7

173 Ave. Aristide Briand, Cachan (Seine)

ԿԸ ԽՕՍԻՆ **Պ. ԼԵՒՈՆ ԶՈՐՄԻՍԵԱՆ**

ԵՒ ՈՒՐԻՇՆԵՐ

Կը հրաւիրուին անխտիր Տարօնի բոլոր հայրենակիցները եւ հայկական ուանդութիւնները սիրող հայրենակիցները:

Մասնակցութեան համար 5 ֆրանք.

ՃԱՆԱՊԱՐՀՈՐԴՈՒԹԻՒՆ — Denfertէն առնել Sceauxի գիծը եւ իջնել arrêt Bagneux:

ՓԱՐԻԶԻ ՍԵԲԱՍՏԻԱՑ Նահանգային Միութեան պարահանդէսը տեղի պիտի ունենայ 5 Մարտ, Կիրակի օր: Կը խնդրուի նկատի ունենալ այդ թուականը.

Միութեան հասցէն՝ Զ. Մինասեան, 14 Rue de Paradis, Paris (10):

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

Յ. Կ. Խաչի Ալֆորվիլի Սանաց Միութիւնը, հովանաւորութեամբ Մասնաճիւղի վարչութեան, տեղիս Թաղապետարանի սրահին մէջ՝ 148 Rue P. Vaillant Couturier, 12 Փետրուար, Կիրակի, ժամը 3ին կը ներկայացնէ՝

Յ. Թումանեանի Ա Ն Ո Ւ Շ օփէրէթը

Բեմավար՝ Ս. Միութեան, վարիչ՝ Պ. Սահակ Ցոլհաննէսեան: Երաժշտական բաժինը կը վարէ՝ Պ. Բէչչեան:

Մուտք՝ 7, 5, 3, փոքրերու՝ 2 ֆրանք:

Դերասան Ց. Ղազարեանի ներկայացումները

Սէն Շամոնի մէջ.— 12 Փետրուար, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, Սէն Շամոն, Մալաթ. Կրթ. Միութեան սրահին մէջ :

ԱՇՈՒՂ - ՂԱՐԻԲ

Փոն տը Շէրիւիի մէջ.— 19 Փետրուար կիրակի կէսօրէ վերջ, ժամը 3ին, Ցոյներու սրահին մէջ :

ԱԿԱՄԱՅ – ԲԺԻՇԿ ԵՒ ԱԴԱՄ ԵՒ ԵՒԱ

Սէնթ Էթէնի մէջ.— 25 Փետրուար շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30-ին Թէփիւպլիքի սրահին մէջ:

Սէն Շամոնի մէջ.— 26 Փետրուար կիրակի կէսօրէ վերջ, ժամը 3ին, Մալաթ. Կրթ. Միութեան սրահին մէջ:

ՄԱՐՈՒՌԻ ՃՐԱԳՆԵՐ

ՀԱՅՐԵՆԻՔ ամսագրի 15ամեակին առթիւ մասնաւոր կարգադրութիւն մը եղած էր անցեալ տարուան համար, «Յառաջ»ի հետ զեղչեալ բաժնեգին: Այդ պայմանաժամը լրացած ըլլալով, կը յանձնարարենք բաժանորդներուն դիմել ուղղակի «Հայրենիք»ի վարչութեան :

Հ. Բ. Ը. ՄԻՈՒԹԵԱՆ Փարիզի Մասնաժողովը իր վերջին նիստին մէջ որոշեց վերաբանալ 8 Ռիւ Գոռէլէի Բարեգործականի Տան շաբաթական հայերէնի դասընթացքը, այն յոյսով թէ շուտով պիտի ապահովուի այդ դասընթացքին պահպանումին համար անհրաժեշտ նկատուած նուազագոյն 20 աշակերտներու ներկայութիւնը:

Դասաւանդութիւնները յանձնուած են փորձառու եւ ձեռնհաս ուսուցչուհիի մը խնամքին, եւ տեղի կ'ունենան ամէն Հինգշաբթի օր, առաւօտեան ժամը 8.30էն մինչեւ 11.30: Սաներէն կը գանձուի ամսական 5 ֆրանքի ամսավճար, իբրեւ ծախսաբաժին:

Փարիզաբնակ հայ ծնողներէն կը խնդրուի այս դասընթացքին ղրկել անպայման ֆրանսական նախակրթարանները յաճախող իրենց երկսեռ զաւակները:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— ՍԱՀԱԿ ԽԱՉԱՏՈՒՐԵԱՆ Իգդիրի Ագուէր քաղաքէն, կը փնտռէ իր եղբայրը՝ Խաչատուր Խաչատուրեան, հօր անունը՝ Աբրահամ, մօր անունը՝ Անուշ, քրոջ անունը՝ Փերուզիկ: 1922ին ջէմալական ջարդումին իրար կորսնցուցած են: Կը խնդրուի հասցէն գիտցողներէն իմացնել իր եղբօրը՝ Sohak Hatchadourian, 9 Docteur Colmette, St. Martin de Hères, Grenoble (Isère) France:

ՔՐԻՇՄԸՍԸՐ

ՀԱՅ ԳԻՐՔԻ ՕՐԸ այսօր, կիրակի, Բարեգործականի տան մէջ, 8, Rue Bossuet, ժամը 3էն կէս գիշեր: Կազմակերպուած՝ Հայ Գրողներու Ընկերակցութեան կողմէ, նախագահութեամբ՝ Պ. Ա. Չօպանեանի: Գրականգեղարուեստական ճոխ բաժինով:

Մուտք 5 ֆրանք :

Հրապարակային բանախօսութիւն

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ԿՈՒՍԷՆՎԻԼԻ «ՌԱԶՄԻԿ» ԽՈՒՄԲԻՆ ԿՈՂՄԷ

12 Փետրուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին

Մէզօն Գուդոռքի սրահին մէջ, 65 Գուլվառ Ֆօնթէն

Կը խօսի ընկեր ԻՇԽԱՆԵԱՆ: Նիւթ՝ Խորհրդ. իշխանութիւնը եւ Հայաստան

Թ Է Յ Ա Ս Ե Ղ Ա Ն

Յ. Հ. Կ. ԽԱՉԻ ՕՐՈՒԱՆ ԱՌԹԻՒ, ՇԱՎԻԼԻ Մ.ՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

12 Փետր., Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին. դպրոցի սրահին մէջ

Երգ. արտասանութիւն, հաճելի ժամանց:

Մուտք՝ մեծերու 3 ֆրանք, փոքրերու 1 ֆրանք:

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

ՅԱՄՈՒԷԼ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ ԱՇԱԿԵՐՏՆԵՐՈՒ ԿՈՂՄԷ

19 Փետրուար, Կիրակի ժամը ճիշդ 15ին «Պէշիքթաշլեան» թատերաբեմի մէջ, 26 Rue Troyon, Sèvres. Métro: Pont de Sèvres:

Կը ներկայացուի «ԱՆԻՒԹԵԱԼԸ» (վերածուած Շիլլէրի «Աւազակներուն») եւ երգիծական զաւեշտներ՝ Flageolet եւ La scuola del Solfeggio:

Տոմսերու գինն է՝ 10 եւ 7 ֆրանք

ԲԱՑՕԹԵԱՅ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ԴԵՐԱՍԱՆ ՍՈՒՐԷՆԵԱՆԻ ԿՈՂՄԷ

ՂԵԿԱՎԱՐՈՒԹԵԱՄԲ ԳՄԲԷԹԵԱՆԻ ԵՒ ՄԱՆՈՒԹ ՈՒԺԵՐՈՒ

12 Փետրուար, Կիրակի ցերեկ ժամը ճիշդ 3ին

Théâtre Renée Maubelի մէջ

Թիւ 4 à 10 Rue de L'Orient. Paris (18) Metro Blanche կամ Abbesses

ԿԸ ԲԵՄԱԴՐՈՒԻ Պ. ՊՌՕՇԵԱՆԻ **ՍՕՍ ԵՒ ՎԱՐԴԻԹԵՐ**

(երաժշտական տրամ 4 արար)

Ժամադրուեցէք այսօրուան ներկայացումին:

Le Gerant : H. STEPHAN

Imprimerie A-DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme — PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e) (ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

Téléphone : GOBelins 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ՆՈՒԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 14 ՓԵՏՐՈՒԱՐ
MARDI 14 Février 1939

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 3964

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԹՈՐԳՈՄ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

Ուշագրաւ դէմք մըն էր Թորգոմ արք. Գուշակեան, Երուսաղէմի պատրիարքը, շատ մը տեսակէտներով: Նախ իբրեւ կղերական, յետոյ իբրեւ հաւատաւոր մշակ մը գրութեանց:

Հանգուցեալը մէկն էր Օրմանեան արք.ի առաջին սաս ձեռնասուններէն, որոնք հրապարակ նետուեցան 1895 - 96ի ջարդերէն անմիջապէս վերջը, հիմնական դաստիարակութիւն մը ստանալէ վերջ:

Որքան գիտենք, ինք աւելի շատ Դուրեան արք.ի ներշնչումներով տոգորուած էր եւ երկար ատեն մնաց վանքին մէջ, պրպտելու եւ սերտելու համար, առաջնորդական պաշտօն ստանձնելէ առաջ: Աւելի հասուն տարիքին մէջ ալ, միշտ կ'ոգեկոչէր Դուրեանը, թէեւ չունէր անոր ոչ նուրբ խառնուածքը, ոչ ալ իմաստասիրական խորութիւնը:

Երիտասարդութեան շրջանին, աւելի սպառամիտ կ'երեւար քան աւելի վերջը, մանաւանդ Եգիպտոսի առաջնորդութեան եւ Երուսաղէմի պատրիարքութեան շրջանին, երբ արդէն դարձած էր «իշխան եկեղեցւոյ»:

Այս եզրակացութեան յանգելու համար, կը բաւէ բաղդատել իր «Թրիմեան Հայրիկը» եւ, օրինակ, «Սիոն»ի խմբագրականները եւ ուրիշ արտայայտութիւններ: Տեսակ մը դարձ՝ դէպ ի պահպանողականութիւն, եթէ ոչ դէպ ի կղերապետութիւն:

Արդեօք ատո՞ր համար է որ իր ձեռնադրած վարդապետներն ալ, գոնէ անոնք որ ծանօթ են մեզի, կը փայլին տեսակ մը կրօնամոլութեամբ, ամէն լոյս եւ ամէն փաստ վերագրելով Աստուծոյ եւ եկեղեցւոյ:

Կղերապետական այս գիծը բացորոշ կ'երեւար նաեւ Աստուածաշունչի 1500ամեակի տօնակատարութեան առթիւ, իր յայտնած գաղափարներով, բանաւէճերով եւ հրատարակած «Յուշարձան»ով:

Երէկ ստացանք «Սիոն»ի վերջին թիւը (1939 փետրուար), ուր իր խմբագրականը — թերեւս վերջինը — նոյն ոգին կը մատնէ, «Ազգապահպանման խնդրին առթիւ»:

Հատուած մը, պատահաբար.

- « Այս սկզբունքը իբրեւ կեդրոնական կէտ անգամ մը ընդունելէ, այսինքն իբրեւ կրօնական կամ եկեղեցական հասարակութիւն միայն ապրիլ կարենալնիս հասկնալէ վերջ, դժուար չըլլար ծչդել գործին կազմակերպական մանրամասնութիւնները, ի նկատի ունենալով ազգային ոգիին պահպանութեան եւ բարգաւաճման պահանջը եւ տեղական պետական օրէնքներուն բստ կարելւոյն պատշաճելու հարկը»:

Կրնայինք աւելի պերճախօս օրինակներ յիշել, բայց մեր նպատակը չէ բանավէճ յարուցանել գաղափարի մը առջեւ, այլ երեւան հանել գիծ մը որ կը տիրապետէր Թորգոմ արք.ի գործունէութեան վերջին շրջանին վրայ:

Այստեղ մեր նիւթէն դուրս կը մնայ հանգուցեալին առաջնորդական եւ վարչական գործունէութեան քննութիւնը: Կը բաւէ ըսել որ, եթէ այնքան բուռն վէճեր ծագեցան Եգիպտոսի առաջնորդութեան շրջանին, մէկ պատճառն ալ դարձեալ Թորգոմ արք.ի կղերամտութիւնն էր: Ու կամ փառասիրութիւնը: Ամէն պարագայի մէջ, արդար պիտի չըլլար բոլոր մեղքերը բեռնաւորել իր ընդդիմադիրներուն վրայ:

Բարեբախտաբար, երկար չտեւեցին այդ վէճերը, եւ անցեալ տարի, երբ առաջնորդը Եգիպտոս կ'այցելէր այս անգամ իբրեւ պատրիարք, իր շուրջն ստեղծուեցաւ համերաշխութեան մթնոլորտ մը: Այն աստիճան որ, « Սիոն »ի նոյն խմբագրականին մէջ հանգուցեալ պատրիարքը հետեւեալ յորդորը կը կարդայ,— « Եգիպտահայութիւնը կրնայ այս մասին օրինակ հանդիսանալ ամբողջ Սփիւռքին»:

Վերջին տարիներու ընթացքին Թորգոմ արք. տեսակ մը փոխանորդն էր Ամենայն Հայոց կաթողիկոսութեան: Էջմիածին իր միջոցաւ կը հաղորդէր զանազան հրահանգներ, եւ Երուսաղէմի պատրիարքը անոնց գործադրութեան կը հսկէր տառապէս: Եւ, « Սիոն »ի մէջ ալ, յաճախ կը ջանար պարտկել կամ չքմեղացնել ըմբոստացուցիչ իրողութիւններ, փոխանակ արտայայտելու կամ լռել դարձնելու ազատ արտասահմանի մտածումները:

Միջանկեալ ըսենք որ Թորգոմ արք. առանձին չէ այս մեղքին մէջ: Տարբե՞ր դիրք բռնած է և կը բռնէ արտասահմանի բարձրաստիճան կղերը, նոյն կացութեան հանդէպ: Նուիրապետութի՞ւն, այո՛. բայց երբ գիտենք որ Էջմիածինը բոլորովին ուրի՛շ բան է այսօր...

Ողբացեալ պատրիարքը եղաւ նաեւ հաւատաւոր մշակ մը գրութեանց, իր պրպտումներով, ուսումնասիրութիւններով, ինքնագիր եւ թարգմանածոյ արտադրութիւններով, որոնց մէջ առաջին տեղը կը բռնէ «Թրիմեան Հայրիկ»ը: Բանաստեղծութիւններ ալ կը փորձէր եւ մանաւանդ կը թարգմանէր. բայց ատոնք շատ բան չեն աւելցներ իր գրական բերքին վրայ:

Իբրեւ պատրիարք, եւ մանաւանդ յաջորդելով Դուրեան արք.ի, ինք ալ ուզեց դառնալ մղիչ ուժ մը՝ հայկական մշակոյթի զարգացման: Իր առաջին գործն եղաւ «Դուրեան Մատենադարան»ին հրատարակութիւնը, եւ կը կարծենք թէ աւելին պիտի կրնար ընել, եթէ վանքը ծանրաբեռնուած չըլլար խոշոր պարտքով մը, իսկ ինքն ալ ուզէր աւելի լայն մտածել,— գոնէ այնքան որքան Արմաշի մէջ:

Պատրիարքին հետ, մտքի մարդ մը, վաստակաւոր մըն է որ կը թաղուի Երուսաղէմի մէջ, այնպիսի ատեն մը երբ այնքան սակաւաթիւ են «ընտրեալները»:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՄՏԱՀՈԳՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԻՏԱԼԱԿԱՆ ՊԱՀԱՆՋՆԵՐՈՒ ԱՌԹԻՒ

Պոլսէն կը հեռագրեն փետրուար 12 թուականով.— Թուրքիոյ հանրային կարծիքը բուռն ջղագրգռութիւն կը ցուցնէ, իտալական կարգ մը քարտէսներու հրատարակութեան առթիւ, ուր կը տեսնուի թէ Իտալիա աչք ունի նաեւ թրքական հողերու վրայ: Ամբողջ մամուլը իր զայրոյթը կը յայտնէ այս նոր պահանջներուն առթիւ եւ կ'ազդարարէ որ Իտալիա չհամարձակի վնասել Թուրքիոյ հողային ամբողջութեան:

ԹՈՒՆՈՒԶ, ՔՈՐՍԻՔԱ, ՃԻՊՈՒԹԻ, ՆԻՍ...

Իտալացիները կը սպառնան ի հարկին զէնքով գրաւել

«Ինֆորմացիոնի Տիպլոմաթիքէ», Հռոմի կիսապաշտօնական շաբաթաթերթը, իր վերջին թիւին մէջ նորէն կը յուզէ Սպանիոյ, Ճիպութիի, Թունուզի, Քորսիքայի եւ Նիսի խնդիրները եւ կը յայտարարէ.

— «Եթէ կ'ուզեն ապահովել Եւրոպայի խաղաղութիւնը, պէտք է քաջութիւնն ունենան ընդունելու եւ իրականացնելու երիտասարդ ժողովուրդներու կենսական շահերը, իբրեւ բնական իրաւունք: Գերմանիա եւ Իտալիա դրած են պահանջներ որոնք հիմն են արդարութեան: Այս կէտին մէջ ոչ շահախնդրական տեսութիւնները, ոչ ժողովրդապետական սպառնալիքները, նոյնիսկ Րոզվէլթի տեսակէտ, որ եւ է արժէք չունին: Սպանիան կ'ապացուցանէ այս ճշմարտութիւնը: Սպանիոյ մէջ Իտալիան փրկեց Եւրոպան: Իտալիա Սպանիա պիտի մնայ մինչեւ Ֆրանքոյի կատարեալ ամբացումը: Իտալիա կրնայ Սպանիա մնալ ցորչափ Ֆրանսա չէ ճշդած իր ուղղութիւնը: Եթէ Ֆրանսայի կենսական շահերը կը տրամադրեն որ եւ է օտար միջամտութիւն չթոյլատրել Սպանիոյ մէջ, Իտալիոյ շահերն ալ նոյնը կը պահանջեն: Ահա թէ ինչու լաւ է որ Իտալիա Սպանիա մնայ, հսկելու համար Ֆրանսական քաղաքականութեան վրայ: Ֆրանսան ապահովութեան տարր մը չէ Եւրոպայի մէջ: Ֆրանսան պէտք է բանադատել որ ըմբռնէ դէպքերու իրականութիւնը: Իր ներկայ դիրքը ծայր աստիճան վնասակար է եւ վտանգաւոր: Իր յամառ մերժումը Իտալիոյ բնական տենչերուն առջեւ՝ ճակատագրական պիտի ըլլայ իրեն՝ Եւրոպայի համար: Եթէ այս իտալական տենչերը չիրականանան բանակցութիւններով, գլուխ պիտի հանուին զէնու զօրութեամբ: Ֆրանսական կառավարութիւնը պէտք է նկատի առնէ այս պարագան»:

Իտալական շաբաթաթերթը յետոյ կը բացատրէ թէ Ֆրանսայի հետ բացուած հաշիւները պիտի կարգադրուին ճիշդ այնպէս ինչպէս Եթովպիոյ հետ: «Իտալացի ժողովուրդը կարգադրեց քառասուն տարի առաջ բացուած հաշիւները»: Թերթը ապա նորէն կը պարզէ իտալական տենչերը:

— « Իտալիա Ֆրանսայէն կը պահանջէ ինչ որ իրեն կը պատկանի պատմականօրէն, ոչ աւելի ոչ պակաս: Ան ունի ափրիկեան պահանջներ, ինչպէս Թունուզը, Սուէզը, Ճիպութին որ Միջերկրականեան չէ, այլ ամէնէն յարմար ելքը իր կայսրութեան եւ զոր չի կրնար ուրիշին ձեռքին մէջ ձգել ինչպէս իր տունին բանալին: Կայ նաեւ Քորսիքայի խնդիրը որ պէտք է կարգադրուի, որովհետեւ ան կը կազմէ հիմնական մէկ երեսը Իտալիոյ ապահովութեան ցանցին: Այս է խորունկ համոզումը իտալացի ժողովուրդին որ գիտէ թէ Քորսիքան իրեն կը պատկանի եւ թէ ուշ կանուխ պէտք է վերադառնայ հայրենիքին ծոցը: Քորսիքայի ճակատագիրը այսուհետեւ կնքուած է իտալացի ժողովուրդին յարաճուն զօրութեամբ: Այս իտալացի ժողովուրդը չի կրնար թոյլատրել որ միեւնոյն ցեղին, միեւնոյն լեզուին, միեւնոյն պատմութեան պատկանող մարդիկ օտարին ծառայեն»:

Եւ վերջապէս իտալական թերթը կը պահանջէ Նիսը:

— « Նիսը իտալական է ինչպէս Փիէմոնթէն եւ այս երկու հողային միաւորներու կապերը խզուեցան հանրաքուէով մը որուն վրայ ամէնէն առաջ Ֆրանսացիները իրենք պէտք է անդրադառնան: Այս բարդ հարցերը զորս իտալացի ժողովուրդը կ'ըմբռնէ Ֆրանսայի հետ եղած յարաբերութեանց մէջ, եթէ նոյնիսկ Ֆաշական կառավարութիւնը չէ արտայայտուած, կրնան յետաձգուիլ: Բայց անոնց կեանքը սերտօրէն կապուած է բուն իսկ իտալացի ժողովուրդին կեանքին հետ, հետեւաբար անոնք պէտք է լուծուին իտալացի ժողովուրդին բացորոշ կամքովը, այլապէս Ֆրանսան կ'անցնի իտալացի ժողովուրդին ամէնէն վատ թշնամիներուն շարքին մէջ: Իտալացի ժողովուրդը իր թշնամիները պիտի ոչնչացնէ զէնու զօրութեամբ: Այս տեղ հարցը պարզապէս կը վերաբերի իրաւունքի հասկացողութեան, հակառակ պարագային զէնու զօրութեամբ լուծումը կը դառնայ տրամաբանական: Ֆրանսա կրնայ յոյս դնել իր ուզած բոլոր աջակցութեանց վրայ, բարոյական թէ նիւթական, մարդկային թէ զինական: Ֆրանսայի դէմ մղուած պատերազմի մը մէջ իտալացի ժողովուրդը պիտի քալէ խիտ շարքերով, իբրեւ մէկ մարդ: Ֆրանսան կ'երեւակայէ՞ թէ ինչ կը նշանակէ իր դիմացը ունենալ իտալացի եւ գերման ժողովուրդները, հոծ եւ սպառազէն»:

ՃԱՓՈՆԱԿԱՆ ԶՕՐՔԸ անարգել կը շարունակէ Հայնանի գրաւումը: Ֆրանսական եւ անգլիական կառավարութիւնները բացատրութիւն պահանջեցին այս անակնկալ գրաւման առթիւ:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԿՈՅՍԻՆ ԱՂԲԻՒՐԸ

(Հէքեաթ)

Մոգէլի հովիտին մէջ լեռները, ապիտակ շղարշներ ձգած իրենց գլխուն, սրբուհիներու նման, կը ծալեն գետին եզերքներն ի վար: Ու ծաղկած, լեռնացած այս սրբուհիներուն գլխուն վըրայ, վերը, գէ՞հ Հալլէնտի կատարին, մենաստան մը կոյսերու, ուր սրբուհիները, անբծութեան շղարշը ձգած իրենց գլխուն, վերջալոյսէ վերջալոյս կը յածին Սաղմոսի մը կշռոյթով:

Այնտեղ է քոյր Սաբինան,— մատաղատո՜ւնկ սարփինայ,— ողկոյզի մը պէս պճլտուն դէմքով, մարմնով՝ շաղ ու շաղ: Լեռներէն վար մինչեւ հեռաւոր հովիտները, բոլորը գիտէին թէ անմահ գեղուհի մը կ'ապրի լեռան կատարը, ձիւներու թագաւորութեան մէջ: Բայց ոչ ոք կը համարձակէր բարձրանալ լեռն ի վեր, այն վախով թէ Աստուած կը հսկէ մենաստանին սահմաններուն վրայ,— ո՞վ գիտէ, թերեւս Աստուած իսկ սիրահար այս գեղուհիին:

Ու սակայն, երբ բարբարոս Հոնները եկան, բարձրացան լեռն ի վեր, մինչեւ մենաստան: փախա՜ւ սրբուհին, փախաւ Գորշ - Ուխար լերան վրայ: Հոներ ալ եռուէն: Երբ բարբարոս - ները հասան իրեն, Սաբինա յոգնաբեկ նետեր էր աղբիւրի մը եզերք: Բարբարոս մը վերցուց կոյսին:

Սաբինա կախեր էր գլուխը ջուրին աւազանին վրայ, ինչպէս բաժակ մը նունուֆարի: Դողա՞ց թէ ոչ՝ երբ կացինը բարձրացաւ, չեմ գիտեր: Բայց, ո՞վ հրաշք, անտեսանելի ձեռք մը զարկաւ բարբարոսին ուսին, ցնցեց եւ լացինը ձգեց աւազանին մէջ:

Տարինե՞ր վերջ, տակաւին կացինը գը ծփար ջուրին վրայ: Հրաշք մը միայն կրնար ծանր երկաթը պահել ջուրին վրայ, կ'ըսէ հէքեաթը:

Այնուհետեւ աւանդութիւն դարձաւ աղջիկներուն՝ ամէն տարի բարձրանալ լերան կատարը, հաւաքուիլ աղբիւրին շուրջ եւ կատարել խորհրդաւոր արարողութիւններ: Այդ արարողութիւններէն վերջ, ամէն աղջիկ գնդասեղ մը կը նետէր ջուրին մէջ,— եթէ գնդասեղը ծփար, նշան էր թէ աղջիկը պիտի ամուսնանար նոյն տարուան մէջ: Եթէ սուզէր ջուրին մէջ, աղջիկը տունը պիտի մնար:

×

Կը թելադրեմ հայ ազգին մեծերը ղրկել կոյսին աղբիւրը,— թող գնդասեղ նետեն ջուրին մէջ: Եթէ գնդասեղը ծփայ ջուրին վրայ, նշան է թէ այս տարի տեղի պիտի ունենայ արտասահմանի Հայոց Համագումարը, պիտի ընտրուի կեդր. վարչութիւն մը՝ վարելու համար այս անգլուխ ու դժբախտ ժողովուրդին գործերը, այնպիսի պահու մը՝ երբ նոր արարչագործութիւն մը կը կատարուի աշխարհի մէջ:

Իսկ եթէ գնդասեղը սուզի, նշան է թէ պիտի բնկղմի մեր արեւն ալ վերջնապէս:

ԱՐԱԶ

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ ՊԱՏՐԻԱՐՔԻՆ ՄԱՀԸ

Կիրակի օրուան թերթին մէկ փոքր մասը տպուած էր, երբ ցաւով իմացանք Երուսաղէմի պատրիարք Թորգոմ արք. Գուշակեանի մահը:

Մահը տեղի ունեցած է ուրբաթ օր, ուղեղային արիւնախըռնումի հետեւանքով: Օծումը կատարուած է կիրակի օր, Ս. Յակոբեանց վանքին մէջ: Կիրակի օր հոգեհանգիստ կատարուեցաւ Փարիզի եկեղեցին: Յաջորդ Կիրակի ալ հանդիսաւոր արարողութիւն մը պիտի կատարուի, եւ այս առթիւ դամբանական մը պիտի խօսի Տիրան վարդապետ:

Վախճանեալ պատրիարքը ծնած էր 1874ին, Պարտիզակ (Նիկոմիդիա): Վարդապետ ձեռնադրուած է 1896ին, Արմաշի մէջ, եպիսկոպոս՝ 1910ին: Երուսաղէմի պատրիարք ընտրուեցաւ 1931 Յունիս 16ին: Նախապէս երկար ատեն վարած է Սեբաստիոյ եւ Եգիպտոսի առաջնորդութիւնները: Եղած է նաեւ փոխ-վանահայր Արմաշի վանքին:

Թորգոմ արք. ունի նաեւ գրական եւ մատենագրական աշխատութիւններ, ուսումնասիրութիւններ եւ թարգմանութիւններ (մանաւանդ բանաստեղծութիւններ Սիւլլի Փրիւտոմէ, Վինիէ եւն).: 1925ին Փարիզի մէջ հրատարակեց ընդարձակ ուսումնասիրութիւն մը Խրիմեան Հայրիկի մասին: 1932ին՝ Եղիշէ արք. Դուրեանի կենսագրութիւնը, Երուսաղէմի մէջ: Հրատարակած է նաեւ Սեբաստիոյ Ս. Նշան վանքի ձեռագիրներու ցուցակը եւ «Նարեկ»ի աշխարհաբար թարգմանութիւնը: Պատրիարքութենէն ի վեր կը վարէր Երուսաղէմի պաշտօնաթերթին՝ «Սիոն» ամսագրի խմբագրութիւնը: Ունի թարգմանութիւն մը եւս, Ֆոնէկրիվի «Հոգեբանութիւնը»:

Օսմ. Սահմանադրութեան շրջանին պատրիարքական թեկնածուն էր ազգ. ժողովի ազատական խմբակցութեան: Երբ Հայաստանի հանրապետութիւնը հռչակուեցաւ, այնքան խանդավառուած էր որ օրհներգ մը ձօնեց հայկական դրօշին եւ իր թանկագին մատանին նուիրեց անկախութեան փոխառութեան: Իր կարգադրութեամբ երկար ատեն Գահիրէի եկեղեցիի խորանին մէջ կը մնար հայկական եռագոյնը: Իր ամէնէն տագնապալի շրջանն եղաւ Եգիպտոսի առաջնորդութիւնը, երբ ներքին պառակտումները ծայրայեղութեան հասան:

Ուրիշ մանրամասնութիւններ յառաջիկայի

ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՊԱՊԻՆ ԸՆՏՐՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

Վատիկանի մէջ փութով յառաջ կը տարուին պատրաստութիւնները, նոր պապին ընտրութեան համար: Փակարանը պիտի բացուի փետրուար 26ին, բայց հաւանական է որ յետաձգուի քանի մը օր, որպէս զի կարենան հասնիլ Հարաւ. Ամերիկայի կարտինալները:

Կիրակի օր աւելի քան 500,000 այցելուներ մտան Ս. Պետրոսի մայր եկեղեցին, իրենց վերջին յարգանքը մատուցանելու համար հանգուցեալ պապին: Երթեւեկը խափանուած էր Վատիկանի շրջականները, կէս մղոն հեռաւորութեան վրայ: Մարդկային գլուխ-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԻՐ՞ՆՉ Կ'ԱՆՑՆԻ ԿԸ ԴԱՌՆԱՑ ԹՈ ԻՐՔԻՈՑ ՄԷՋ

ՀԵՐԹԱԿԱՆ ԳԱՅԹԱԿՂՈՒԹԻՒՆԸ

Վերջերս Թուրքիոյ մէջ պայթեցաւ նոր ու մեծ գայթակղութիւն մը, սատանակի գնման ծանօթ գործումը։

«Գայթեցաւ» կ'ըսենք, որովհետեւ եղածը մօտ մէկ տարուան խնդիր է եւ խնամով ծածուկ կը պահուէր։ Հիմա այ կը փորձեն փակել, փախնալով բոլոր հանգամանքէ համեմատութենէն։

Ի՞նչ է դէպքը։ Պատմենք, համաձայն Թուրք պաշտօնական հաղորդագրութեան մը (Անատոլու Գործակալութիւն, 10 Յունուար, 1939).—

2 կամ 3 Յուլիս 1937ին, էքրէմ Քէօնիկ յանուն Թուրքիոյ 50 սաւառնակ կ'ապսպրէ Գանատայի մէկ գործարանին, կեղծելով Պատերազմական նախարարութեան պաշտօնաթուղթը, կնիքները, ինչպէս նաեւ նախարարին եւ խորհրդականին ստորագրութիւնները։

Ըստ կանոնի, գործարանը կ'ուղէ ստուգել ապսպրանքը եւ 17 Օգոստոս 1937ին հեռագիր մը կ'ուղղէ Անգարա՝ արտաքին նախարարութեան։ Փոքր-Հայքի ճիւղին պաշտօնեաներէն Րուհի, փոխանակ արձանագրելու եւ նախարարութեան հաղորդելու հեռագիրը, ուղղակի կը յանձնէ էքրէմ Քէօնիկին, որ յաջորդ օրը հեռագրով կը պատասխանէ գործարանին թէ արդարեւ Թուրքիոյ համար է ապսպրանքը։

1938 Յունիսին խնդիրը երեւան կ'ելլէ։ Զօր. Ֆրանքոյի Անգարայի ներկայացուցիչը եւ Ուաշինկթընի Թըրքական դեսպանը Թուրք կառավարութեան կը հաղորդեն թէ բազմաթիւ սաւառնակներ Ամերիկայէն ճամբայ հանուած են Թուրքիոյ անունով։ Թըրքական իշխանութիւնը անմիջապէս կը ձերբակալէ Րուհին, իսկ էքրէմը կ'ուզէ ֆրանսական ոստիկանութենէն, նկատելով որ Փարիզ փախած էր։

Երբ Քէօնիկը յանձնուի, դատավարութիւնը պիտի սկսի եւ պիտի ըլլայ հրապարակային, որպէսզի ժողովուրդը գիտնայ բոլոր անցուդարձերը։

X

Եթէ դէպքը պարզ ըլլար, այսինքն վերաբերէր միայն մէկ երկու չահախնդիրներու, խնդիր չէր մնար։ Դատական իշխանութիւնը կը քննէր եւ կ'արձակէր վճիռը։

Հարցը հոն է որ, դէպքը շատ բարդ է եւ ուղղակի վարչաձեւը կը շօշափէ, անհատական բնոյթէն աւելի՝ կառավարական բնոյթ ունենալով։

Հալէպի խորհրդարանական խմբակի Յունուար 10ի նիստին, վարչապետ Ճէլալ Պայար մանաւոր խնամքով փորձեց հերքել այս պարագան, չէզոքելով որ եղածը գործն է քանի մը շահախնդիրներու, որոնք չարժած են միջազգային խմբակի ազդեցութեամբ։ Աւելցուց թէ Պատերազմական նախարարութեան կեղծ թուղթերը եւ կնիքները պատրաստուած են արտասահմանի մէջ եւ անկէ Թուրքիա ղրկուած։

Ըսել կ'ուզէ թէ Թուրք պետական մարդիկ դեր չունին, եւ թէ հետեւաբար՝ եղածը հասարակ խաչագողութիւն մըն է, զուրկ քաղաքական ոեւէ հանգամանքէ։

Այսպէս է որ, Դատական նախարարն ալ նոյն նիստին յայտարարեց թէ հաստատուած չէ որեւէ երեսփոխանի մեղսակցութիւնը, եւ թէ Րուհէն զատ ձերբակալուած պաշտօնեայ չկայ։

Միւս կողմէ կրկին խօսք առնելով, վարչապետը յայտարարեց թէ՝ եթէ կան մարդիկ որ ի վիճակի են նոր փաստեր հրապարակելու, այսինքն հաստատելու որ բարձր անձեր ալ գեր ունեցած են, կառավարութիւնը պիտի լսէ զիրենք եւ պիտի չքաշուի հետեւանք տալէ ըլլալիք յայտնութեանց։

Աւելցուց թէ, իբրեւ առաջին քայլ, հրահանգած է որ Պոլսոյ ընդհանուր դատախազութեան կողմէ լուծուին այդ մասին հրատարակութիւն ըրած խմբագիրները։ Եւ լուծուին իբրեւ վկայ, այսինքն հրաւիրուին հաստատելու իրենց մեղադրանքը։

X

Այս քննութեան «արդիւնքը» հաղորդելէ առաջ նախ գիտնանք թէ ի՞նչ ըսած են այդ խմբագիրները։

Չորս թերթեր («ԵՆի Սապահ», «Թան», «Հապէր» և «Սօն Թէլէկրաֆ») բացէ ի բաց գրեցին թէ գործին մէջ դեր ունին երեք երեսփոխաններ։ Աւելի ըլլալով, հասկցուցին թէ այդ երեսփոխաններուն մէջ են նախորդ ներքին եւ արտաքին նախարարները (Շիւքրի Գայա եւ Րիւշտիւ Արաս), ինչպէս նաեւ Պոլսոյ նախորդ քաղաքապետ - կուսակալ Մուհիտտին Իւսթիւնտաղ։

Ապսպրանքը կատարուած ժամանակ — կը գրէր «ԵՆի Սապահ»— Րիւշտիւ Արաս բացակայ էր եւ Շիւքրիւ Գայա կը փոխանորդէր անոր, իբրեւ արտաքին նախարար։

Կը հասկցնէր նաեւ թէ էքրէմ Քէօնիկ չողենաւով Պոլիս կուգայ, անմիջապէս խնդրին երեւան գալուն, Շիւքրիւ Գայա անապարանքով Պոլիս կը վազէ, տարբեր անունով անցագիր մը կուտայ անոր եւ Ռումանիոյ ճամբով Եւրոպա կը վերադարձնէ, որպէսզի էքրէմը ձերբակալուելով յայտարարութիւններ չընէ։

Միաժամանակ կը հրատարակէ լուսանկար մը, որ կը ցուցնէր էքրէմ Քէօնիկը՝ Շիւքրիւ Գայայի եւ Մուհիտտին Իւսթիւնտաղի հետ։ Լուսանկարին տակն ալ՝ սա մահացու արձանագրութիւնը.

— Թուրք Սթավիսքի էքրէմ Քէօնիկ կը տեսնուի Շիւքրիւ Գայայի եւ Միւհիտտին Իւսթիւնտաղի մէջտեղը։

Աւելի բացէ ի բաց կարելի չէր ըսել թէ եղածը Սթավիսքեան խոշոր «խայտառակութիւն» (բէզանէթ) մըն է, որուն մեղսակիցներն նաեւ նախորդ ներքին նախարարը եւ ուրիշ կարեւոր դէմքեր։

X

Ահա այս խայթող հրատարակութեանց վրայ է որ Հայք կուսակցութեան խորհրդարանական հատուածը նիստ գումարեց Յունուար 20ին եւ հարցաքննեց կառավարութիւնը։ Պաշտօնական զեկոյցը կ'ըսէ թէ «խօսք առին բազմաթիւ անդամներ», բայց չի յայտներ թէ ի՞նչ ըսին անոնք. միայն որոշ է որ շատ կծու արտայայտուած են եւ պահանջած խորտիլ պատժել այդ թերթերը, որոնք կը համարձակին արատաւորել վարչաձեւը։

«Որոշ է», կ'ըսեմ, որովհետեւ թէ եւ զեկոյցը լուռ է, կառավարութեան թերթերը արդէն շատ խօսուն են, զուր ըսէք՝ զայրացկոտ։ Ահա «Ճումհուրիէթ»ը, միլիոնատէր Եոնուս Նատիի թերթը, որ կը սպառնայ յիշեալ չորս թերթերուն, գրելով թէ «առենը եկած է այլեւս տալու» (13 Յունուար 1939)։ Որովհետեւ— կ'աւելցնէ— կարգ մը պաշտօնակիցներ փորձեցին պարզապէս պետական գործ մը զարձնել հասարակ կեղծարարութիւն մը։

Աւելի բաց կը խօսի «Սօն Փօսթա» (10 Յունուար)։ — «Այդ տեսակ ամբարկութիւններ կրնան մինչեւ ամբողջ վարչակարգը եւ անոր գլխաւորը փտեցնելու յանգիլ։ Ասիկա շատ գէշ բան մըն է, հայրենասիրութեան հակառակ է եւ ոչ-քաղաքակիրթ արտայայտութիւն մըն է»։

«Ո՛չ, ամօթ է ըսի-ըսաւ եւ ակնարկութիւն ընել այնպիսի խնդիրներու մէջ, որոնք կը շահագրգռեն Հայրենակիցներու դատերը եւ վաչաձեւին մաքրութիւնը։ Իսկ իրեն ակնարկուած անձերուն մէջ կը գտնուէին մարդիկ որոնք փոխած են իրենց քաղաքական դիրքը (ԴԻՏ — այսինքն դադրած են նախարար ըլլալէ), առիկա արդէն ծանր յանցանք մը կը կազմէ անոնց համար, որ երէկ ԼՈՒԱՅ ԷԻՆ. ԻՍԿ ԱՅՍՕՐ ԿԸ ԳԵՂԴԵՂԵՆ ՍՈՒԱԿԻ ՆՄԱՆ»։

Դիտողութիւնը պարզ է։ «Սօն Փօսթա» ըսել կ'ուզէ քննադատող լրագրողներուն.— եթէ ազամարդիկ էիք, Թող ակնարկութիւնը ընէիք 4—5 ամիս առաջ, երբ Շիւքրիւ Գայան ներքին նախարար էր եւ միաժամանակ Հալքի ընդհանուր քարտուղարը։ Այն առեն՝ վախէն մուկ դարձած, իսկ հիմա առիւծ կտրած էք եւ կը փորձէք խեղդել խեղճ մարդը, որ այլեւս դիրք չունի, շնորհազրկուած է։

Յաջորդ յօդուածով պիտի տամ մեղադրուող լրագրողներուն պաշտպանողական պատասխանը, իսկ մինչ այդ չըշեմ թէ Ճէլալ Պայարի կառավարութիւնը եկաւ հաստատելու թէ բանական շատ բան փոխուած է։ Արդարեւ, հակառակ երեսփոխաններու բուռն պահանջին ՋՓԱԿԵՑ ԲՈՂՈՔՈՂ ԹԵՐԹԵՐԸ, ՁՁԵՐԲԱԿԱԼԵՑ ԱՆՈՆՑ ՏԷՐԵՐԸ։ Մինչդեռ, եթէ նոյն հրատարակութեանց մէկ հարիւրորդն իսկ ուրիշ ունեցած ըլլար անցեալ տարի, Շիւքրիւ Գայա ուղղակի կը խաչէր բոլորը, մեծով պզտիկով

Աւելի ըլլալով, վարչապետը հրահանգեց որ այդ լրագրողները լսուին ոչ թէ իբրեւ ամբաստանեալ, այլ իբրեւ վկայ, տեղեկատու, (մուհպիր)։ Հալքը, իբրեւ պատասխանատու վարիչ, աշխատեցաւ որ վարչապետն ալ չցնցուի, այսինքն փակուի միջադէպը։

Այսպէս է որ, խմբակի նիստին առջեւ բրած յայտարարութենէն յետոյ, Յունուար 16ին ալ հրատարակել տուաւ Անգարայի ընդհանուր դատախազութեան մէկ զեկոյցը, որ կ'ըսէ թէ Պոլսոյ մէջ հարցաքննուած լրագրողները չեն կրցած հաստատել իրենց ըսածները՝ երեք երեսփոխաններու եւ կարգ մը բարձր անձերուն մեղսակցութեան մասին։

Կը տեսնուի որ— կ'եզրակացնէ զեկոյցը— Դատական յարգելի նախարարին կողմէ խմբակի նիստին մէջ եղած յայտարարութիւններէն դուրս կատարուած հրատարակութիւնները կը բաղկանան խմբագիրներուն քմածին էնթադրութիւններէն, աւելի ճիշդ՝ շատ թերթեր ծախելու շահադիտութենէն»։

Այս հացուով, ըստ Անգարայի, անցի ունեցածը պետական գայթակղութիւն մը չէ, վարչաձեւին հետ գործ չունի, այլ հասարակ կեղծարարութիւն մըն է, մասնակցութեամբը քանի մը բախտախնդիրներու։

Մինչդեռ իրողութիւնը ճիշդ հակառակն է։ Անուրանալի գործումը ուրիշ բան չէ, եթէ ոչ մէկը այն գայթակղութիւններէն, որոնք սովորական երեւոյթ դարձած են քեմալական վարչաձեւին համար։ Որովհետեւ, ոչ առաջինն է, ոչ ալ վերջինը պիտի ըլլայ, եթէ չարունակուի ներկայ կարգը։

Բայց լաւ է չխորհրդածել, այլ խօսքը տալ պերճախօս դէպքերուն։

(Մնացեալը յաջորդով)

ԴԻՏ

ՕՐՈՒԱՆ ՄԵԾԵՐԸ

ՄՈՒՍՈԼԻՆԻ

Երբ արշալոյսը կը ծագի, Մուսոլինի դրկած է արդէն իր դրասեղանը։

Հին վարժութիւն։ Հայրն ալ, Ալեսանտրօ, արեւը չծագած՝ պայտ կը դամէր ձիերուն, որպէսզի գիւղացիները, յետոյ, դաշտ մեկնէին հերկի, սառոյն կանուխ։ Մինչ մայրը, Ռոզա Մալթոնի, կը պատրաստէր առաւօտեան սուրճը, կը հագուեցնէր տղաքը, կը մաքրէր տունը, յետոյ մեկնելու համար դպրոց, ուր ուսուցիչ էր։

Տակաւին մանուկ, այսպէս կանուխ կ'արթննար Մուսոլինի, որ կնքուեցաւ Պէնիթօ անունով, ի յիշատակ Մեքսիկացի յեղափոխականին՝ Պէնիթօ Խուարէզի,— Մուսոլինիի հայրը եւս յեղափոխական աւիշ ունէր։

Բայց են իր աշխատասենեակին պատուհանները, որոնք կը նային Հռոմի անդաստանին։ Գիշերազգեստին փաթթուած, անկողինէն հազիւ ելած, կոկորդալից կ'ըմպէ դաւաթ մը ջուր, որ բերուած է Հռոմի զանգերուն տակ բխող աղբիւրէ մը,— Մուսոլինի շատ կը սիրէ այդ ջուրը եւ չի ձանձրանար զայն յանձնարարելէ իր բարեկամներուն։ Սրուակ մը լեցուն այդ ջուրը կ'արժէ մէկ լիր։

Ու մինչ ջուրը կը գլգլայ իր կոկորդին մէջ, զանէն կը լսուի ջուրին շաղփաղփը, որ կը լեցնէ լողարանը։ Այդ պահուն ներս կը մտնէ Տոմինիքօ Ռոսսի,— վարսավիրան։ Մուսոլինիի մօրուքը շուտ կը բուսնի եւ շատ կարծր է, ըմբոստ մօրուք մը վերջապէս։ Այդ սատանաով, հին բարեկամ մը, Տոմինիքօ Ռոսսի, քսա՛ն տարիէ ի վեր, կը փորձէ խելք հասկցնել զինուորին անսանձ մօրուքին՝ հնազանդութեան հրաւիրելով զայն։ Վարսավիրային հմտութիւնը, սակայն մօրուաբուղութեան մէջ չէ այնքան, որքան իր գիմանանչութեան մէջ, որով անմիջապէս կը հասկնայ թէ Մուսոլինիի գլխերը ձախի՞ն վրայ պառկած էր թէ աջին, այսինքն թէ Դուչէն սրտնե՞ղ արթնցած էր թէ զուարթ։ Եթէ սրտնեղ էր, Տոմինիքօ Ռոսսի կը զգուշանար հարցում ընելէ,— կզակը զրած իր բերնին՝ կ'ածիլէր Դուչէն ու կը հեռանար շտապով։

Քիչ վերջ լողարանէն դուրս կ'ելլէր Մուսոլինի, պատրաստ մը կ'ուտէր, ամառը՝ ընդհանրապէս խաղող,— ձմեռը՝ բաժակ մը արեւ, այն արեւէն որ քիչ յետոյ կը ցոլէր. ժամը կը նետէր պատուհանէն ներս։

Ժամը վեցուկէսն է։ Մուսոլինին ալ իր ձիուն վրայ, արդէն։ Դուչէ շատ կը սիրէ ձիավարել, այլ մանաւանդ ձիով ցատկել թումբերու վրայէն, Վիլլա Թորլոնիայի ընդարձակ պարտէզին մէջ։

— Կը սիրե՛մ ձին, կը յայտարարէ Մուսոլինի հնչող պղինձի մը ձայնով, կը սիրեմ, որովհետեւ ինծի առիթ կուտայ, ամէն առաւօտ, ցատկել նրբագոյն չափով վտանգի մը վրայէն, որ անհրաժեշտ է արթնութեան համար։

Վտանգին այս սէրը կուգայ ի մանկութենէ։ Պզտիկ պատանի մըն էր դեռ, երբ, տօնական օրերուն, եղբօրը՝ Առնալտոյի հետ, գաղտնի՝ ձուկ որսալու կ'երթար։ Իր յիշատակներուն մէջ կը պատմէ թէ ի՛նչպէս, օր մը, յատկապէս լարուած թակարդի մը մէջէն կը գողնայ թռչունները եւ կը փախչի,— տէրը կը տեսնէ եւ կը հետապնդէ։ Եւ վազք մը խելայեղ, տէրը ետեւէն, պատանին առջեւէն,— Մուսոլինի կը վազէ հեւասպառ, շրջան մը կ'ընէ բլուրին շուրջ, որուն ստորոտէն կ'անցնէր գետակ մը, կը գտնէ հունը եւ կ'անցնի դիմացի եզերքը։

— Բայց եւ այնպէս տէրոջ չյանձնեցի, այլ պահեցի թռչունները, կ'ըսէ չարաճճի ժպիտով մը։

Վտանգին սէրը զոր ունի Մուսոլինի՝ ծանօթ է բոլոր զինք ճանչցողներուն,— պարտէզին ծառերուն վրայէն անոնք յաճախ կը դիտեն իր խօլական արշաւը, սատուերը արգելքներու վրայէն, ու կը ծափահարեն։ Մուսոլինի, ամառը՝ մինչեւ մէջքը մերկ, ձմեռը՝ չայլիկով, պատասխան կուտայ Փաշական ողջոյնով։ Քիչ վերջ, ձին կ'առաջնորդէ ախոռը, գրպանէն շաքարի կտոր մը կը հանէ, կը կերցնէ անասունին ու կը մեկնի։

Բայց երբեմն ալ, փոխանակ ձիավարելու, կը նախընտրէ կառավարել, կը նետուի իր ինքնաշարժին վրայ, որարշաւ կը հեռանայ մայրաքաղաքէն, շրջան կ'ընէ գիւղ ու գաւառ, փորձելով ամէն վտանգաւոր ձեւ, որ ծանօթ է կառավարներուն։ Քանի՜ քանի՜ անգամներ, մեքենաշարժ հեծեալներով ուզած են հետեւիլ իրեն,— եւ ձգած զանոնք՝ կորսուած զացած է։ Ինք եւ մեքենաշարժ հեծեալներ կը վարէ, կ'իջնէ մինչեւ Օսթիա, 2 — 3 վայրկեան ծովու օդ կը շնչէ՝ երբ դեռ ամէն մարդ կը քնանայ, յետոյ կը վերադառնայ իր ապարանքը, կը նստի մայլուն ինքնաշարժ մը, ու ժամը 8.30ին կը սկսի աշխատանքի։

Շատ քիչ անգամ կը հագուի քաղաքային ձեւով,— ահա թէ ինչո՛ւ տարին մէկ ձեռք հագուստ միայն շինել կուտայ, կերպասէ խաւլական արտադրութիւն։

Իր ապարանքէն մինչեւ մայրաքաղաքի պաշտօնատունը, ամէն քառամեթրի վրայ «Թափառաշրջիկներ» կան, որոնք կ'ողջունեն զինք։ Մուսոլինի չի պատասխաներ անոնց բարեւին, չի սիրեր ոստիկանները եւ չափազանց կը բարկանայ՝ երբ ոստիկան կը տեսնէ իր պարտէզին մէջ։

Այն պահուն, երբ մայրաքաղաք կը մտնէ ժամական հարիւր քիլոմեթրի վրայ քշելով ինքնաշարժը, իր նախարարները անապարանքով կուլ կուտան սուրճը՝ վախնալով որ ուշը կը մնան, որովհետեւ Մուսոլինի ժամը 8.30ին կը հասնի անպայման, բայց կը մտնէ ո՛ր նախարարութիւնը որ միտքը իյնայ։

Նախարարութեանց շէնքերուն առջեւ, բարապանները կ'անդամալուծ ուին պահ մը հոգեկան բարեւութեամբ։ Ժամը 9ին, ներքին նախարարութեան մէջ, մտիկ կ'ընէ համապատասխան զեկոյցը, յետոյ պահ մը կը մեկուսանայ անոր հետ, որու ռահվորուն վրայ կը ծանրանայ Փաշական շէնքը — ոստիկանութեան պետը Արթուրօ Պոչինի։

Այնուհետեւ մինչեւ ցերեկուան ճաշու ժամը, Մուսոլինի կ'աշխատի։

Սեղանին վրայ,— այս այն պահն է երբ Մուսոլինի կը հանգչի։ Մեծերը չկան, կրտսեր զաւակներն են միայն Աննա Մարիան եւ Ռոմանօ, որ կը ճաշեն միասին, բայց աւելի՝ կը շաղակրատեն, փարատելով օրուան հոգերը իրենց հօր միտքէն։ Համեստ է ճաշը, Մուսոլինի սակաւապէտ է,— քիչ մը հայկազնէ կամ ձկնեղէն եւ առատ պտուղ, քիչ անգամ գինի, բայց երբեք ոգելից ըմպելի կամ սուրճ կամ ծխախոտ։ Դուչէն հիւանդութեան մը վախով չէ որ սակաւապէտ է, ոչ ալ ստամոքսի խոցն է (այժմ զարմանալի) որ կը պարտադրէ անմնել այդ ձեւով։ Մուսոլինի սակաւապէտ է ի մանկութենէ։

Ճաշէն վերջ մրափել չկայ,— ընթերցում թերթերու։ Ու կէսօրէ վերջ զարմանալ աշխատանք։ Այդ ինքնատիպ աշխատանքը երբեմն կ'ընդհատէ՝ բնականէն աւելի իր կորովը մարմար պահելու համար մարզախաղ մը,— ու կը լողայ, մէկ քիլոմեթր կը լողայ առանց շունչը բռնելու։ Կամ սուսերամարտ կը կատարէ։ Կամ օդանաւ կը նստի, քննութեան կ'երթայ օդանաւային կայանները՝ յաճախ թռչելով ցածէն, մարդոց գլխին վրայէն։

Ամերիկացի լրագրող մը կը հարցնէ, օր մը, Մուսոլինիի.

— Ձեր կնոջ հետ կը խօսի՞ք պետութեան գործերուն մասին։

— Ո՛չ։

Բայց Մուսոլինի կը սիրէ իր կնոջ հետ ազնկոչել աղջիկը որ մեկնած է, — Վիթթորիօ, իր չէկ կինը Նաւախ... ձգած, մեկնած է Հոլիվուտ՝ բեմադրութեան արուեստը ուսումնասիրելու։ Պռունօ, նշանաւոր օդաչուորդ կը կռուի Սպանիոյ մէջ։ Խոստովանած է կոմս Չիանոյի հետ՝ ըսեն թէ Մուսոլինի իր զաւակներուն մէջ ամէնէն աւելի կը սիրէ էտտան, որովհետեւ նկարագրով շատ կը նմանի իրեն։

Երեկոյեան ընթրիքէն վերջ, Մուսոլինի կը սիրէ կարդալ՝ եթէ օրուան յոգնութիւնները ներեն, ու կը կարդայ իր սիրական հեղինակները,— Սորէլ, Ժիւլ Կէտ, Հէկէլ, Նափոլէոն, մանաւանդ Նափոլէոն։

Այսպէս կ'աւարտի Մուսոլինիի օրը։ Օրուան մէջ, սակայն, պայման է որ տեսնէ Փաշական կուսակցութեան քարտուղարն ու կրթական նախարարը։ Պայման է նոյնպէս որ անէ բոլոր թերթերը,— արագօրէն աչքէ կ'անցնէ, կարմիր մատիտով կը գծէ զինք շահագրգռող մասերը, յետոյ դասաւորել կուտայ ատոնք, բայց չի սիրեր թոյլ տալ որ թերթերը իրեն մկրատուած...

Շատ քիչ խօսք կը փոխանակէ իր աշխատակիցներուն հետ,— բառ մը, երկու բառ, միշտ չոր եւ յանախ բիրտ։ Նոյն բրտութեամբ նաեւ իր փեսային հետ, զոր իր ցոյցն է դարձուցած, կ'ըսեն։ Անոր հետ կը նստի կը խմբագրէ հեռագիրները, — կը

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (15)

ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գրեց՝ ՄՈՒՐԱՑԱՆ

— Աւելի լաւ, ասացի ես իշխանին. միթէ՞ դու կը մերժէիր քո դստեր ձեռքը Հայոց ապագայ Թագաւորին։

— Ո՛չ, Սեդա, չէի մերժել. բայց դեռ հարց է թէ՝ կը ժառանգէ՞ նա հօր գահը։ Գիտե՞ս թէ որքա՛ն արգելքներ ունի բառնալու։ Արտաքին թշնամիները պիտի վանէ, ներքինները՝ նուաճէ. իսկ դրա համար հսկայական ոյժ, հզօր իշխանութիւն եւ մեծ փորձառութիւն է հարկաւոր։ Տեսնենք թէ երիտասարդ Արքայորդին կ'ունենա՞յ այդ բոլորը։

— Եթէ չունենա՞յ, հարցրի ես։

— Այն ժամանակ կ'ընկճուի եւ հօրը գահը կը կորցնէ։ Այդ դէպքում, հարկաւ, կը դժբաղդանար իմ դուստրը, եթէ նա սիրում լինէր Արքայորդուն։ Իսկ այժմ նա ազատ է այդ երկիւղից։ Եթէ Աշոտը կը յաջողի հօրը գահը պայպանելու, այն ժամանակ ես զարձեալ կը փեսայացնեմ նրան։

— Դուցէ յաջողութեան ժամանակ Գարդմանայ Օրիորդը նրան չգրաւէ, ասացի ես իշխանին։

— Բայց Սահակ - Սեւադայի հզօր աջակցութիւնը կը գրաւէ, պատասխանեց իշխանը վստահութեամբ.— քաջերի այն գունդը, որ ես տուի նըրան, մեր նշանտուքի գրաւականն է։ Նա ասաց թէ՝ «այս օգնութեան համար կը մնամ քեզ շնորհապարտ»։ Մենք իրար հասկացանք եւ Արքայորդին իր խոստումը կը կատարէ, մանաւանդ որ ապագայում պիտի կարօտի իմ աջակցութեան։

— Ուրեմն հարցը վճռուա՞ծ է, իմ Սահանոյշը ապագայ Թագուհի՞ն է, հարցրի ես հօրդ։

— Այո՛, այդպէս որոշեցի ես, հէնց որ Արքայորդին մտաւ Գարդման, ասաց իշխանը հաստատուն ձայնով։ Եւ ահա այդ օրը, իմ սիրելի Սահանոյշ, քո ապագայ բաղդը որոշուեցաւ։

Ե.

ԹԷ ԻՆՉ ԱՐԳԵԼՔՆԵՐ
ԷԻՆ ՍՊԱՌՆՈՒՄ
ԱՅԴ ԲԱՂԴԻՆ

— «Արքայորդու զօրքը մինչեւ Գարդման հասնելը,— շարունակեց Սեդան— ընդհարում էր ունեցել Բերդակում գտնուող հագարացի զօրաց մի գնդի հետ, որին եւ ջարդել ու ցրւել էր։ Այդ կռուի մէջ, սակայն, ծանր վէրք էր ստացել Արքայորդու զինակիցներից մինը, որ ստիպուած էր մի առ ժամանակ մնալ մեր ամրոցում, մինչեւ իւր վէրքը կը բուժուէր։— Դա Մարզպետունի իշխան Գէորգն էր։ Իշխան Սեւադայի հրամանով, այլ եւ իմ սրտագին ցանկութեամբ, ինձ սկսայ խնամ տանել մեր հիւանդ հիւրին, որին զարմանում էր բանակի հմուտ վիրաբոյժը։ Իշխանի վէրքը աջ թեւի վրայ էր։ Նա թէպէտ անվտանգ, բայց առողջանալու համար ժամանակի պէտք ունէր։ Եւ ահա՛ այդ պատճառով, որպէսզի պարապութիւնը ստանձրոյթ չպատճառէ նրան, ես յաճախ մօտը նստում էի եւ ժամերով հետը խօսակցում էի։ Գէորգ իշխանը սիրելի եւ բարեսիրտ անձն էր. շուտով նա մտերմացաւ ինձ հետ։ Պատերազմական շատ մի անցքերի ու դէպքերի պատմութիւնն անելուց յետ, նա շատ տեղեկութիւններ հաղորդեց ինձ նաեւ Արքայորդու մասին. տեղեկութիւններ, որոնք իմ համակրութիւնն ու հիացմունքը հետզհետէ գրաւում էին դէպի մեր ապագայ Թագաւորը։

«Մի օր, այսպիսի մի զրոյցի ժամանակ, ասացի ես Գէորգ իշխանին.

— Կարծեմ Գարդմանայ Օրիորդը ապագայ արքայի ամուսինը պիտի լինի։

— Ինչո՞ւ համար ես այդպէս կարծում, հարցրեց նա։

— Իշխան Սեւադան այդպիսի մի ցանկութիւն յայտնեց, ասացի ես. իսկ մեր իշխանը մինչեւ որ հաստատ յոյս չունենար, այդ զրոյցը չէր անել։

— Այդ ցանկութիւնը չի իրագործուել, նկատեց Մարզպետունին խորհրդաւոր եղանակով։

— Ինչո՞ւ, հարցրի ես զարմացած։

— Պատճառը մի գաղտնիք է, որ երեւան հանել չեմ կարող, պատասխանեց նա։

«Ճշմարիտն ասած, ես շատ տխրեցի։ Գէորգ իշխանը Արքայորդու մտերիմն էր, եւ որքան որ կարողացել էի ճանաչել՝ նա լուրջ եւ խոհեմ մարդ էր, ուրեմն թեթեւամտութեամբ չէր կարծիք յայտնում։ Այս յայտնութիւնն ինձ մտատանջութեան մէջ ձգեց։ Ի՞նչ պատճառ արգելք կարող էր արգելք լինել այս միութեանը. մտածում էի ինքս ինձ, եւ սակայն մի բան գուշակել չէի կարողանում։ Շատ մտածելուց եւ մտատանջուելուց յետոյ վերջապէս որոշեցի, ի՛նչ կերպ ուզում է լինի, իմանալ իշխանից այդ գաղտնիքը

«Մի օր, երբ վիրաբուժի կարգադրած դարմանը իշխանի վէրքին դնելով թեւը խնամքով փաթթում էի, նա ժպտալով ասաց.

— Զգիտեմ թէ ինչո՛վ պիտի փոխարինեմ քո երախտիքը, քոյր-Սեդա։

— Ոչ մի երախտիք չունեմ քեզ վըրայ, իշխան, ասացի ես. եթէ հայ զինուորը կռուի դաշտում վէրք է ընդունում, հայ կնոջ պարտաւորութիւնն է կապել ու դարմանել նրան, եւ այդ պարտքը մենք պիտի կատարենք մինչեւ անգամ կռուի դաշտում։ Իսկ մեր տան մէջ այդ անելը ոչ մէկ նեղութիւն չէ պատճառում մեզ։

— Ձէ, քոյր Սեդա, ես շնորհապարտ մնացի քեզ, եւ շատ գոհ կը մնէի, եթէ ինքդ ասէիր ինձ թէ՝ ի՞նչ չով փոխարինեմ այդ շնորհը։

«Ես ժպտացի։

— Ուրեմն դու ինձ այդ կ'ասես, այնպէս չէ՞, քոյր-Սեդա, հարցրեց կրկին իշխանը։

— Ես իմ արածների մէջ ուշադրութեան արժանի մի շնորհ չեմ տեսնում, ասացի ես. բայց եթէ դու ցանկութիւն ունես մի բարիք անելով շնորհապարտ կացուցանել ինձ, այդ ես կ'ասեմ թէ՝ ինչ բարիք եմ սպասում քեզանից։

— Ասա՛, քոյր-Սեդա, ասա՛, աղաչում եմ, թախանձեց իշխանը։

— Յայտնի՛ր ինձ այն գաղտնիքը որ արգելում է Արքայորդուն ամուսնանալ իշխան Սեւադայի դստեր հետ, խնդրեցի ես նրան։

«Իշխանը ժպտաց եւ ուշինչ չպատասխանեց։

— Կարծեմ խնդրածս ծանր շնորհ մը չէ, այնպէս չէ՞, հարցրի ես։

(Շար.)

…լ չարունակ կը դնէ իր երկու …անիրովը, որոնք կորսնցուցած են …ց ձեւերը՝ գրեթէ բոլորին …կիթասակիցներու հետ խօսակցու…ան պահերուն՝ բերնէն դուրս կը …ն …տաւնջներ.

— Մ՚ի, աս ժողովրդապետութիւն… որոնք պիտի չհասկնան երբեք … ինչ որ ըրած է փաչական Խոտ… ըրած է յօդուած իր ժողովուրդ… Ֆրանսացիները յանցապարտ են … պատմական հայրենադաւու… գոր կատարեցին դաշնակցե… Մոսկուայի հետ,— Մարքսի այդ …ները, աշխարհ քախքախելէ … պիտի քախքախեն նախ Ֆրան… Անգլիացիները, որոնք օրը չորս … հաց կ՚ուտեն, պիտի հասկնա՞ն …ք թէ ինչ ժողովուրդ է Խոտ… որ օրուան մէջ փորը կը կշ… չորս միթայատուղով։ Ինչո՞ւ … ընդդիմութիւնը Համէշէպ աղքատ… ժողովուրդներու, որոնցմէ չմիանան, … կերպարին եւ չպահանջեն ի… բանիր աշխարհի մէջ…։

…իրեր այցելութիւնները, զիւա…ներու կամ պատուիրակու… կոզմէ կը սիրէ մենութիւնը, …թիւնը. Հեռու իր կնոջմէն, …րի զեղուհիներէն, նախարար… …իքն է իրեն առանձնանալ

եւ աշխատիլ,— աշխատած պահուն՝ ակռաներովը պատռ պատռ կ՚ընէ խնձոր մը եւ կ՚ուտէ, կամ ժամերով կը ծամէ նարինջ մը եւ բերանը կը նետէ, առանց ընդհատելու իր աշխատանքը։

Իր բնակարանին մէջ, իրեն համար շինել տուած է չարժանկարիժապատէն մը, որու վրայ կը սիրէ դիտել, դի-չերները, խորհրդային եւ ամերիկեան ժապաւէնները։

Նախկին արուեստագէտը, Մուսոլինի չի մոռնար կարօտ արուեստագէտները եւ հին Լատինացիներուն առատաձեռնութեամբ՝ նպաստ կուտայ թշուառ բանաստեղծներուն, վիպասաններուն, թատերագիրներուն եւ գիտուններուն։

Արգիլած է թերթերուն՝ տալ իր պատկերը սպառնացայտ կզակով եւ դուրս ցատկող աչքերով։ Հրաման տուած է ժողովուրդին ցոյց տալ իրմէ նկար մը, որ կը ժպտի, որ խաղաղութիւն մը կը ցոլացնէ, որ վստահութիւն մը կ՚արտայայտէ ապագային մասին։

Ահա այս ուժեղ դէմքն է, որ, երբ գիշերը ժամը տասը կը հնչէ, կը փակէ աչքերը եւ կը քնանայ խաղա՞ղ։

ՔԱՂՀԱՆ

Թրքական «Ցայխոն»ներ

Թէ որ «ինչ լաւ մը յաղթանակ» կրնայ ամէն իրիկուն ժա…ր … մի ժամ, մօտաւորապէս 31 մէթր… կարճ ալիքներով Անգարայի կա…ր բաշխական դահացուցիչ եղանակ…։

Այս ալիքները Ֆրանսերէն կը կոչ…ն ondes courtes։ Թուրքերէնը պէտք … … գրաւ տալկա կամ ալեյի … բիլիք տալկալարը…։

Թէ ինչ տալկաներ կլլէ կուտան … երեւութապէս անմեղ այս ժամանակները՝ լսողն ու հասկցողը միայն կրնան չափել անոնց տարողութիւնը։

Մենք այդ տալկաներուն շնորհիւ է … իմացանք թէ, Զուիցերիոյ քաղա…… որբնադիրքը որդեգրող … … Թուրքիոյ մէջ տակա… Գարակէօզ – Հաճիէյվատ կը խա… Քէօր – Օղլու կ՚երգէն եւ պայ… … … ու փաչան տխու… …ներ են դեռ, գործածող մարդուն …րոնումէն եւ աւանդապաշտութիւ…ն կախուած։

Երէկ իրիկուն, ականջներս լարած, … տալկաներու բազմաժխոր յոր… … մեզ կը չարչարէր խորոր էլ… … հովի մը պէս, յանկարծ Հայու մը անունը լսեցինք «դերասանի» մը բերնէն։ Իբրեւ թէ Սուլթաններու վարչութեան օրով տեղի ունեցած … ները ձաղկելու մտ… կը պատմէր թէ, անուս գատր մը … է դրկուեր՝ գաւառի դատա… գործերը վարելու համար։ Եւ ա… Հրեայ մը եւ Հայ մը — Ակոբ Եազիկեան— ներկայացեր են գատրին եւ իրենց լեզուին յատուկ չէշտերով … են Թուրքերէն խօսիլ՝ դրուս… մարդուն … չունեցած յատ…ները եւ խոստացեր են ուզա… … դրամ ճարել՝ եթէ բարեհա… … հրաման տալ …։

Հայր կեղծող Թուրք դերասանը … պաղ եւ այնքան անճարակ … մը արտայայտութեամբ ինքզինքը … ..Մնակեան մը, Պէնլիեան մը կամ … մը պիտի չգիջանէին նոյն

ծուխ փէրտէճի կարգել զինքը Ֆէլ Նաչիոի Թատրոնին։ Գիւլպիւլ – Տէրէի մէյտանը իսպիւութիւն ընելու համբոյն ալ չպատաժանէին Թերեւս իրեն։ «Անպար պէօյլէ օլո՞ւր մը» Նախագասութիւնը, երբ թէ հայկական չեշտին նմանցնելու մտքով ի գործ դրած կոկորդային բռնաբեռ հռպխութիւններն ու խեղդուելէ բռնուած մարդու կցկտուր շնչառութիւնը, զինքը վերածեցին կատարեալ…մամուլ մասղարայի եւ փափազանի մը։ Մարդ առնուազն Նալկանը Թուրքի համրար վայելելու է՝ իրենց լեզուն ամբողջ Գալքանների ու Եգիպտոս պատգնող եւ արդիական իմաստով Թուրք Թատրոն մը ստեղծող Հայ վարպետներուն մայրենի բարբառը չնականորէն ծաղրելու համար։

Քանի որ Անգարայի ռաբթիսթները մասալներով դաստիարակելու ելեր են ժողովուրդը, մենք ալ մեր կարգին հատ մը պատմենք անոնցմէ —

Օր մը, Գօճա – Իլիցի մեծահարուստ Թուրք մը, Իւլէժշէ – զասէ Խալիլ աղա Փարիզ կ՚երթայ իր երկու հետեւորդներուն հետ։ Եղանակը ձմեռ։ Գիշերը ՍԷՆ Միշէլի խոշոր սրճարաններէն մէկուն մէջ, առաջին անգամ ըլլալով grog մը կը խմէ։ (Կրօկը, մեր ամէնուս ծանօթ չաքարախառն տաք – ցած զինին է, որուն վրայ կ՚աւելցնեն մէկ երկու դգալ քօնեաք եւ չերտ մը կիտրոն)։ Խալիլ աղան այնչափ կ՚ա – խորժի այս ըմպելիէն որ, կը հրամայէ իր մարդոց գրի առնել պատրաստելու եղանակը, երկիր վերադառնալ մերձի աւելի յաճախ խմելու առաջադրութեամբ։

Կը վերադառնան երկիր։ Առաջին իսկ առիթով, հրաման կ՚ընէ այն ըմպելիքը շէրպէթէն գաւաթ մը պատրաստել։ Ծառաները անգամ մը աչքէ անցընելէ վերջ պատրաստութեան եղանակը, դիտել կուտան թէ «կիրօկ» չինելը բան մը չէ, բայց քօնեաք չկայ։

— Քօնեաքին տեղ ուրիշ բան մը չունի՞ք, կը հարցնէ մեծաւորը։

— Օղի կայ, կը պատասխանեն անոնք։

— Էհ, օղի դրէք, ինչ վնաս ունի… երկուքն ալ միեւնոյն բաներն են։

— Լաւ, բայց շաքար ալ չունինք անուշցնելու համար գինին… տարբեր բան որ, գինի ըսուած բանը զդյու – թիւն չունի մեր տան մէջ։

— Առանց նմանող բանիկ մը չունի՞ք Խաղիւ…

— Գինիի տեղ ջուր ունինք, շաքարի տեղ փէքմէզ, աղա.

— Հա՛յ, հա՛յ… առանք ալ կ՚ըլ – լան, յարմարցուցէք էֆէնտիմ.

— Սակայն, ամէնէն կարեւորը մոռցանք կարծեմ։ Կիտրոնը…։ Այդ չէ – շխոին հոսը նոյնիսկ չունինք։ Եթէ կ՚ուզես՝ անոր տեղ քացախ դնենք։

— Քացախ դրէք կիտրոնին տեղ, այդ ալ լաւ խելք է… միայն թէ չուտ ըրէք որ, բերնի համով «կիրօկ» մը խմեմ, Փարիզի պէս։

Եւ Իւլէժշէ – զասէ Խալիլ աղան կրօկ խմած կ՚ըլլայ… իբր թէ։

Երէկուան Խալիլ աղային եւ այսօրուան Հասան Գաղա – Թաչին միջեւ տարբերութիւն մը եթէ տեսնող կայ՝ թող ձայն բարձրացնէ։ Եւրոպական սովորութիւնները կեղծելու եւլող նախկին Գաղա – Թիւրքը եթէ սքանչելի կը գտնէ քացախով, ջուրով, եւ փէքմէզով շինուած «կիրօկ»ը՝ այսօրուան Հասան Գաղա Թաչները, Մահմուտ Զամաղըզները եւս առաւել օքանչելի կը գտնեն՝ Օփերայի պէս Քէօր – Օղլուները, օփէրէթի պէս տ – մալէէքէթօղլանները, ժանտօլինի պէս սազերը, դերասանի պէս իպիշները, երգի պէս Ըէհավէնտ շարգըները, գուեցերիական օրէնքներու պէս իլլէ – ի շէրիէները օրքէսթրի պէս իռմէ – ռագերը, հարուստ ըլլալու համար կողոպուտը, երեւելու համար Հայոց կալուածները, միաձոյլ ազգ մը կազմելու համար Տէր – Զօրի մէջ ջարդած հարիւր հազարաւոր Նահատակ Հայերու թողած բացը…

Ուխար չգտնուած վայրի մը մէջ, այծերուն Ապտիւրրահման չէլէպի կը կանչեն եղեր…։

Այս առածը, Թուրքերը իրենք են հնարած։

Վ. ՏՈՎԱՍԱՐ

ԲԺՇԿԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԺՈՂՈՎԸ

Յունուար 24ի գիշերը Նուպարեան մատենադարանին մէջ տեղի ունեցաւ Փարիզի Հայ Բժշկական Միութեան տարեկան ընդհ. ժողովը։

Միութեան նախագահ Տոքթ. Քօլօլեանի բացման խօսքէն վերջ, կազմըւեցաւ ընդհ. ժողովի դիւանը, նախագահ Տոքթ. Թորգոմեան եւ քարտուղար՝ Տոքթ. Ճինճեան։

Ետնոյ տեղի ունեցաւ վարչութեան տարեկան գործունէութեան տեղեկագրի ընթերցումը Միութեան քարտուղար Տոքթ. Կարապետեանի կողմէ։

Միութիւնը նախորդ տարուան մէ – ջոցին ունեցած էզահացուցիչ գործունէութիւն մը։ Փարիզահայ զանազան ճաշարաններու մէջ սարքուեցան բազմաթիւ ճաշկերոյթներ, որոնք մեծ յաջողութիւն գտան միութեան թէ անդամներու եւ թէ համակիրներու մօտ։ Տեղի ունեցան գրական ու պատմական կարգ մը բանախօսութիւններ, որոնց դլխաւորներն են,— Մարի Լաֆարժի պատմական դատը, «Ժամանակէն մա – ռին գիտական եւ փիլիսոփայական ուսումնասիրութիւն մը, ցեղագիտական ուսումնասիրութիւն մը Հայերու ու Հրեաներու մասին։ Զանազան անդամներու կողմէ եղան նաեւ գիտա –

կան դասախօսութիւններ բժշկական մասնագիտութիւններու վերաբերեալ եւ որոնց մանրամասնութիւնները կարելի է գտնել Միութեան ամսական տեղեկագիրներուն մէջ։

Միութիւնը այս տարի դժբախտութիւնն ունեցաւ կորսնցնելու իր երիցագոյն անդամներէն մին, Տոքթ. Կալայճեան Խանճեան, որ իր գիտական հմտութեամբ ու համեստութեամբ համակրութիւնը շահած էր թէ իր արհեստակիցներուն եւ թէ իր հիւանդներուն։

Միութեան գանձապետ Տոքթ. Տէր Անդրէասեան ներկայացուց տարեկան հաշիւները եւ ապա ժողովը անցաւ 1939ի վարչութեան ընտրութեան։ Ընտրուեցան ութ անդամներ — նախագահ՝ Տոքթ. Քօլօլեան, փոխ նախագահ՝ Տոքթ. Ջիլինկիրեան, քարտուղար՝ Տոքթ. Կարապետեան, գանձապետ՝ Տոքթ. Տէր Անդրէասեան, խորհրդականներ Բժ. Ալլահվերտի, Ճինճեան, Գոլճեան, եւ Ֆինճի։ Փարիզի Հայ Բժշկական Միութիւնը այս տարի կը մտնէ իր քսաներորդ տարեշրջանին մէջ, Միութեան անդամները ցրուած են ոչ միայն Փարիզի, այլ եւ արուարձաններու եւ Ֆրանսայի բազմաթիւ նահանգներու մէջ։

Հակառակ այս աննպաստ պայմաններուն, Միութեան անդամներու մեծամասնութեան մօտ եռանդը չի պակսիր, շարունակելու համար հիմնադիրներու գնահատելի գործը։

Ամէն ամիս կը կազմակերպուի ճաշկերոյթ մը եւ կամ գիտական ու պատմական հաւաքոյթ մը որուն կը հրաւիրուին ոչ միայն բժշկական մարմինը, այլ եւ ամէն կարգի ազատ ասպարէզներ։ Փարիզի Հայ Բժշկական Միութիւնը ոչ միայն չփման միջոց մըն է Ֆրանսաբնակ հայ բժշկական մարմնին բազմաթիւ անդամներու հետ, այլ եւ իր սարքած ժողովրդական դասախօսութիւններով եւ Փարիզի բժշկական կաճառի շարք մը բժշկապետներու հետ իր մշակած յարաբերութիւններով կրնայ կարեւոր դեր մը կատարել ազգային կեանքի մէջ

ՏՈՔԹ. Մ. Տ. Կ.

ՄԱՄՈՒԼ

ՍԿԶԲՈՒՆՔԻ ՀԱՐՑ ՄԸ

Պէյրութի Ազդակը հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ՚ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (4 Փետրուար),

— «Լիբանանի խորհրդարանի անցեալ չորեքշաբթի նիստին, կարդացուեցաւ յուշագիր մը որով հայ երեսփոխաններէն Պ. Վ. Լէյլէկեան կը հարցնէր թէ «ինչո՞ւ հայ համայնքը ներկայ չունի դահլիճի կազմութեան առթիւ։ Արդեօք ասիկա կը նշանակէ թէ հայ համայնքը միւսներուն հաւասար իրաւունքներ չունի՞։ Եթէ այս հարցումիս պատասխանը ի նպաստ չէ հայ համայնքին, չեմ կրնար քուէարկել ի նպաստ նոր դահլիճին»։

Երեսփոխան Պ. Քեամիլ Շամուն այս առթիւ ըսաւ թէ երեսփոխաններէն ոչ ոք կրնայ խորհիլ թէ Հայերը միւս համայնքներուն հաւասար իրաւունքներ չեն վայելեր։ «Դահլիճներու կազմութեան առեն ամէն … աւելցուց—մինչեւ հիմա նկատի առնուած է խառն դահլիճի (coalition) խնդիր մը, ինչ որ Հայու մը դահլիճին անդամակցելու հակառակ սկզբունք մը չենթադրեր»։

Իր կարգին, Ներքին նախարարը պատասխանեց թէ Հայերը ունին միւս համայնքներուն հաւասար իրաւունքներ, որոնք եւս պիտի յարգուին։

Պարզ հայերէնով, Պ. Վ. Լէյլէկեան կը պահանջէ հայ մըն ալ նախարար կարգել եւ կը սպառնայ հակառակ պարագային վստահութիւն չըյայտնել կառավարութեան։

Առաջարկը տեղի՞ թէ անտեղի է, Անկէ առաջ, ուրիշ հարցում մը—հայ երեսփոխանը իրաւունք ունի՞ր այդ քայլը առնելու։

Պատասխանը կասկած չի վերցներ, երբ խնդիրը սովորական է։ Այսպէս, ամէն հայ երեսփոխան իրաւունք ունի օգտագործելու բոլոր առիթները, սեփական համայնքին շահերը պաշտպանելու համար։ Օրինակ, նպաստ կ՚ուզէ մեր վարժարաններուն համար, թաղի մը կարիքները կը պարզէ, այսինչ անիրաւութեան բարձումը կը պահանջէ, եւայլն։

Ասոր համար ոչ միայն չենք դժգոհիր, այլ ընդհակառակն շնորհակալ կ՚ըլլանք որ հայ ներկայացուցիչը կ՚արդարացնէ իր կոչումը, խղճմտօրէն կը կատարէ իրեն յանձնուած պարտականութիւնը։

Պարագան կը փոխուի սակայն, երբ խնդիրը կը վերաբերի քաղաքական քայլի մը, ինչպէս է Հայերու մասնակցութիւնը դահլիճին։ Որքան ալ նախանձախնդիր, հայ երեսփոխան մը իրաւունք չունի ինքնագլուխ շարժելու, որովհետեւ քայլը պատասխանատու է եւ կրնայ ծանր հետեւանքներ ունենալ։ Հետեւաբար, հրապարակային եւրոյթ կատարելէ առաջ, պարտաւոր է խորհրդակցիլ ազգային իշխանութեան հետ։ Վերջ ի վերջոյ, Պ. Վ. Լէյլէկեան իրեն համար չէ որ աթոռ մը կ՚ուզէ, այլ Լիբանանի հայութեան համար։ Արդ, պարզ տրամաբանութիւնը կը հրամայէ ամէնէն առաջ հարցնել իրաւատէրոջը թէ կ՚ուզէ՞ ունենալ այդ, անդամակցութիւն մը՞ սեփական ատոր մէջ։ Եթէ կ՚ուզէ, ապա ուրեմն, իբրեւ փոխանորդ, թող կ՚ելլէ եւ բարձրաձայն կը յարուցանէ խնդիրը։ Հակառակ պարագային, տեղը կը նստի ու բերան չի բանար։

Ինչպէս ըսինք, տարրական ողջմտութեան բերումն է այս սկզբունքը եւ հետեւաբար անվիճելի է բոլորին համար։ Այսպէս է որ, բուն իսկ համեստ թերթը, որ անուղղակի ջատագով հանդիսացաւ այդ առաջարկին, չորաթ մը առաջ նոյն դիտողութիւնը կ՚ընէր ուրիշ առիթով մը։

«Ընտրուած երեսփոխանները— բացառութիւնները յարգելով—իրենց զինենց անձէ կերպով ՊԱՐՏԱԻՈՐ ՉԵՆ ՑԳԱՐ ՀԱՇԻՒ կամ զա՛նէ բացատրութիւն տալու ազգային մարմիններու, իրենց խորհրդարանական գործունէութեան մասին»։

Արդ, երբ մէկը պարտաւոր է «ՀԱՇԻՒ» տալ, ինքնին կը հետեւի թէ պարտաւոր է նաեւ հրահանգ ստանալ։ Գոնէ՝ խորհրդակցիլ։ Մանաւանդ երբ առնելիք քայլը փոքր չէ՝ այլ մեծ, վարչական չէ՝ այլ քաղաքական։

Դեռ չըսինք թէ՝ իր վերի տողերով, մեր պաշտօնակիցը Պ. Լէյլէկեանը կը նկատէ «յարգելի բացառութիւն» մը, սյսինքն երեսփոխան մը որ ոչ միայն բացատրութիւն, այլեւ «ՀԱՇԻՒ» կուտայ իր գործունէութեան մասին։ Այնով, իրաւունք ունինք «բացառիկ»էն բացառիկ նախանձախնդրութիւն ըսպասելու՝ այդքան հիմնական սկզբունքի մը հանդէպ։

Ինչ կը վերաբերի առաջարկի հանգամանքին, ասիպուած ենք ըսել թէ առնուազն անպատեհ էր։ Արդարեւ, ուրկէ՞ ուր այդ հարցին արծարծումը այնպիսի առեն մը, երբ ազգային լըղացումները այնքան բորբոքած են ամէն կողմ։ Երբ այնքան հրատապ կերպով հրապարակ դրուած է Լիբանանի եւ Սուրիոյ անկախութեան խնդիրը։ Երբ, ինչպէս դիտել կուտար Պէյրութի մեր պաշտօնակիցը, պէտք է ըլլանք «զգոյշ հայ անուննը, որպէսզի ամէն տեղի անբաղձալի չըլլամք»։

Այս տեսակ պահու մը, ելլել եւ դահլիճի մէջ աթոռի խնդիր յարուցանել, պարզապէս կը նշանակէ կիրք գրգռել, պատրուակ հայթայթել չար լեզուներու որ չորս կողմէ չարժին ու՛ յամբաւոն»։

ԵՐԿՈՒ ԴԺՈԽԱՅԻՆ ՄԵՔԵՆԱՆԵՐ գտնուեցան Լոնտոնի մէջ։ Մէկը դրուած էր հանրակառքի մը մէջ, միւսը՝ նամակատուփի մը մէջ։ Հետապնդումները կը շարունակուին։ Դատավարութեանց առեն կարդացուեցան Իրլանտացիներու գաղտնի հրահանգները, որոնք դաւադրական ծրագիրներ կը պարունակէին Անգլիոյ դէմ, զայն ամբաստանելով իբրեւ «բռնակալը Իրլանտայի ազատութեան»։

ԳԱՂԹԱՑԻՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ ՄԸ կազմուեցաւ Լոնտոնի մէջ, գաղթավայրերու պաշտպանութեան համար։ Պերլինի մէջ այս ձեռնարկը մարտահրաւէր մը կը նկատեն Գերմանիոյ դէմ. մանաւանդ որ Միութիւնը կազմուած է հակագերման անդամներէ։ Թերթերը փրփրած են եւ անուղղակի սպառնալիքներ ալ կ՚ուղղեն, ի հարկին զինու զօրութեամբ լուծելու համար գաղթային խնդիրը։

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԵՒ ԵՈՒԿՈՍԼԱՎԻՈՅ միջեւ ստորագրուեցաւ առեւտրական դաշնագիր մը։ Ֆրանսական առեւտրական պատուիրակութիւն մը, որ արեւելեան Եւրոպայի երկիրները գացած էր, կը տեղեկացնէ թէ Ֆրանսայի առեւտուրը նուազած է Եուկոսլավիոյ, Ռումանիոյ եւ Պուլկարիոյ հետ։ Շուտով դաշնագիր մը պիտի կնքուի նաեւ Ռումանիոյ հետ։

ԱՆԳԼԻԱՅԻ սաւառնորդ Ալեքս Հէնչօ, 24 տարեկան, փոքր արագաթռիչ օդանաւով մը յաջողեցաւ Լոնտոնէն Բարեյուսոյ Գըլուխ (Հարաւային Ափրիկէ) թռչիլ, ու վերադառնալ ընդամէնը 79 ժամէն։ Իրմէ առաջ ուրիշներ ալ կատարած են այսպիսի թռիչք մը, բայց Հէնչօ յաջողեցաւ ամէնէն արագ թռչողին ժամանակը կրճատել 30 ժամ։

ԻՏԱԼԻՈՅ մէջ 900 հեղինակներու գիրքերու վաճառումը արգիլուեցաւ, Ֆաշական գաղափարներու համաձայն չըլլալով։

ԳՐԱԿԱՆ ԱՇԽԱՐՀ

Ռ. ԶԱՐԴԱՐԵԱՆ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Ու անխուսափելի հարցականը.— «Ի՞նչ է որ գեղարուեստական գրա… … մը քաղաքական ասպարէզին մէջ նետէ ինքզինքը, սպառելով իր ի… մացական եւ հոգեկան թարմութիւնները»։

Ու հարց է նաեւ թէ «ազգային ու քաղաքական պայմաններն ու հարկադրանքները կարո՞ղ էին գերծ կացուցանել Զարդարեանը հրապարակագրական ասպարէզէն», ուրիշ բառով, «…ատուագէտը կարո՞ղ է, պարտաւո՞ր է խուլ կեանքի ահազանգին առ… ջեւ…

Իր եզրակացութիւնը անգամ մը եւս … վեր կը հանէ Զարդարեանի գրականութեան որքան տոհմիկ, միաչխար… … բնոյթը, նոյնքան գեղապաշտ ու … քաղաքական թափէքը, դասախօսը ճա… … կուտայ զմայլելի եւ իմաստուն … … թիւնը արեւելահայոց հեքիաթն…— «Իմ որ սուլթան մը ունի հո… … … մէջը»։

Դասախօսութենէն վերջ, տեղի ունեցաւ կարծիքներու փոխանակութիւն մը առհասարակ Զարդարեանի լեզուական բնոյթի եւ չօշափած նիւթերուն շուրջ. ընդդիմնեք սակայն որ վիճաբանութիւնը ժամանակի կէտերու շուրջ կը դառնար աւելի, քան թէ կ՚ընդգրկէր Զարդարեանի գրականութեան ընդհանուր պատկերը։

Կարօ Ուշագլեան, որ իր կարծիքները երգիծականօրէն արտայայտելու իրաւասութիւն ձեւ մը ունի, կը գտնէ որ դասախօսը գերդնահատութեան խոշորացոյցին տակ դրած էր Զարդարեանը. բառ իրեն բաւականաչափ յուսարանուած չէր որոշ կտորներու, — «Գամբռոյի, «Իմ սուլթան մը ու – նիսի իմաստը։

Յ. Ալպոյեան եւս գտաւ որ չափազանցելու չէ Զարդարեանի արժէքը իբրեւ արձակագիր եւ ոչ ալ իր կարգ մը գրութեանց իմաստասիրական խորքը։

Միքոնեան եւս կը գտնէ որ գեղագրութեան մարզին մէջ սխալ է զընել Արովեան, Զարդարեան եւ Համաստեղ նոյն գծին վրայ։ Զարդարեանի աւելի անճառած է, հէքեաթացուցած է գիւղի աշխարհը, մինչ Համաստեղ չարժանկարչական վաւերագրութեամբ արտայայտած է զայն։ Բայց մոռնալու չէ գիւղանուէր գրականութեան մէջ Օշականի տեղը, որ գիտցած է հոգեբանական խորութիւն տալ իր նիւթերուն։

Տատուրեան եւս կը խոստովանէր թէ Զարդարեանի երկրորդ ընթերցումը չունի այն հմայքը ինչ որ ունէր տարիներ առաջ։

Կարծիքներու այս թոհուբոհին մէջ նոյնիսկ ոմանք Պարթեւեանի, Գ. Բաշալեանի արժէքները Զարդարեանի լեզուէն գերազանց գտնողներ եղան։

Փոլատեան, Միքայէլեան, Սանասար եւ դասախօսը ընդհակառակն հիմնաւորուած չէին գտներ Զարդարեանի հանդէպ եղած այդ վերապահ արտայայտութիւնները։

Փոլատեան.—«Առանց աւելորդ բաղդատութիւններու հարկ ըլլալու, առնուազնելի է որ Զարդարեան թրքահայ այն առաջնակարգ արձակագիրներու չարքին կը պատկանի, որոնք օժտուած են մեր այսօրուան աշխարհաբարի կազմութեան, եւ գրականութիւնը կը բնորոշուի մանաւանդ տրամաչական գաղափարաբանութեամբ եւ իմաստասիրական հարազատ խոր –

քով, որ պարզ է այնքան որքան խոր ու չէ ու թիւրիմացութեան տեղի չի տար»։

Միքայէլեան չնչտեց նմանապէս Զարդարեանի կարգ մը գրութեանց այլաբանական արժէքը եւ տուաւ ճշգումներ գիւղագրութեան զանազան ստորինմներու մասին, որոնք կը բանին պարզ ազգագրութենէ, կ՚անցնին դէպի նիւթերու օգտագործում եւ կը բարձրանան դէպի գեղարուեստական, հոգեբանական մշակում, զոր կը գտնենք Զարդարեանի, Օշականի մօտ։

Սանասար ի վեր հանեց խնդրոյ առարկայ գրութեանց գաղափարական ամբողջութիւնը, «Գամբռոյի իմաստը պարփակելու չէ զայն վերածելով գաւառացի եւ պոլսեցի գրողներու հակադրութեան, ինչպէս մեկնաբանողներ եղած են. «Գամբռոյը հակադրութիւնն է անհատի եւ ամբոխի, եւ միանգամայն կեղծ, քաղքենի կեանքով լըլքուած մարդոց եւ կոյս, բնապաշտ կեանքով անխարդախ մնացած ոգեր– տանելու, «Գամբռոյի մէջ արծագանգը կայ Նիցշէի «Գերմարդ»ու խոհանքին։ «Իմ որ սուլթան մը ունի հոգիին մէջն» նիւթը նոյնպէս գեղարուեստական արտայայտութիւնն է անհատա –

պաշտ, ազատատենչ այն խոհանքին, որուն ոսկեթել շաղախուած է Զարդարեանի ամբողջ գրականութիւնը։

Դատելու համար գրագէտը եւ հրապարակագիրը, անհրաժեշտ է պահ մը մերկանալ մեր այժմեան չափանիշներէն ու Զարդարեանը դնել իր ժամանակաշրջանին կեդրոնը, որովհետեւ ինք մէկ արժէքաւոր օղակը կը կազմէ մեր գրական, լրագրական կեանքի եւ ղեկավարութեան։

Սխալ է, ըստ Փ. Սանասարի, Զարդարեանը ձախողած նկատել իբրեւ հրապարակագիր։ Կը բաւէ նկատի առնել այն վիթխարի անդրդւելը որ «Աղատամարտ»ը կը գտնէ պոլսահայ երբեմնի մամուլէն, իր լեզուով, իր բովանդակութեամբ, իր ոգիով եւ գաղափարաբանութեամբ, ըմբռնելու համար գէթը Զարդարեանի, որ գիտցաւ համադրել լրագրութիւն եւ գրականութիւն, եւ մամուլը ի սպաս դնել օրուշ հանքանայէն ծրագիրներու, խօսալի մը։ Իսկ դառնալ իր տեսակէտները՝ կը նշանակէ դառնալ կուսակցութիւնը՝ որուն բանբերն էր ինք։

ՍԱՐԱՍԱՆ

ՃԱՓՈՆԻ ՊԱՏԱՍԽԱՆԸ — Մ. Նահանգներու, Մեծն Բրիտանիոյ եւ Ֆրանսայի կառավարութիւնները ծանուցագիրներ տուած էին Ճափոնի կառավարութեան եւ մերժած էին ճանչնալ ինք պետութիւններու դաշնագիրը միակողմանի կերպով փոփոխելու կամ անտեսելու ո եւ է փորձ Ճափոնի կողմէ։ Ճափոնի կառավարութիւնը արդէն պատրաստած է իր պատասխանը այս ծանուցագիրներուն, որով կը մերժէ երեք ժողովրդապետութեանց տեսակէտը՝ հետեւեալ միտքերով. — 1) Ճափոնի կառավարութիւնը չի բաժներ Ամերիկայի, Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի տեսակէտները՝ Չինաստանի գործերուն մասին. 2) Ճափոն ո եւ է ջանք չի խնայեր, որ իր քաղաքականութիւնը ըմբռնելի դառնայ. 3) Երեք ժողովրդապետութիւններու կողմէ չինական հարցերուն մասին խորհրդաժողով մը գումարելու թելադրութիւնը գործնական չի գտներ։

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնելի եւ մելանով։

ներու ծով մը կը բարձրանար Ս. Պետրոսի հրապարակին վրայ : Իննօրեայ յուղարկաւորութիւններն սկսած են արդէն եւ պաշտօնապէս կը ծանուցուի թէ թաղումը պիտի կատարուի երեքշաբթի իրիկուն :

Իտալական թերթերը խօսելով թեկնածուներու մասին, այժմէն դուրս կը ձգեն շատ մը կարտինալներ։ Ոչ-իտալացի պապի մը ընտրութիւնը բոլորովին անհաւանական է, քանի որ 35 իտալացի կարտինալներ կը գտնուին 27 օտարներու դիմաց։ (Աշխարհի կաթոլիկներուն թիւն է 350 միլիոն)։ Աւանդութիւնն ալ միշտ նախընտրելի կը ցուցնէ իտալացի Պապ մը։ Վերջին օտար պապը եղած է Հոլանտացի մը, Ադրիանոս Զ., որ իշխեց 1522 - 1523։ Կղերական շրջանակներու մէջ կը նախընտրեն հարազատ եկեղեցական մը, առանց դիւանագիտական թիկունքի։ Այս տեսակէտով թեկնածուներու շարքէն դուրս կը մնան Վատիկանի արտաքին գործերու վարիչը՝ կարտինալ Փաչէլլի եւ առ հասարակ բոլոր պապական նուիրակները։ Կը փնտռուի նաեւ բաղդատաբար երիտասարդ թեկնածու մը, որպէսզի կարենայ երկար իշխել եւ տանիլ պապութեան ծանր բեռը։ Այս տեսակէտէն եւ իտալական մամուլին կարծիքով հաւանական թեկնածու կը համարուին կարտինալ Էլիա Տալլա Քոսթա, Ֆիորէնցայի արքեպիսկոպոսը, որ լաւ քարոզիչ է եւ 66 տարեկան, ինչպէս եւ կարտինալ Մասիմօ Մասիմի, քաջ իրաւագէտ եւ խստակրօն կղերական :

ԱՆԳԼԻԱ ԵՒ ՖՐԱՆՍԱ ՊԻՏԻ ՃԱՆՉՆԱՆ ՖՐԱՆՔՈՅԻ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

— oo —

Հաւանաբար որոշումը ծանուցուի այսօր

— oo —

Անգլիական եւ Ֆրանսական կառավարութիւնները միասին խորհրդակցելով, պատրաստուած են ճանչնալու Զօր. Ֆրանքոյի կառավարութիւնը եւ համախորհուրդ գործելու Սպանիոյ մէջ : Ֆրանսայի նախարարական խորհուրդը պիտի գումարուի այսօր, եւ հաւանաբար ճանաչումը հաղորդուի ժողովէն վերջը։ Այս նիստին պիտի նախագահէ հանրապետութեան նախագահը, որ համաձայն է ճանաչման եւ դիւանագիտական յարաբերութեանց հաստատման։ Զօր. Ֆրանքօ հաւաստած է Ֆրանսական պատուիրակին՝ Լէօն Պէրառի թէ անվթար պիտի պահէ Սպանիոյ հողային ամբողջութիւնը եւ քաղաքական անկախութիւնը եւ պիտի ճամբէ օտար կամաւորները՝ պատերազմէն վերջը։ Իրադեկներ կը հաւատեն թէ կլէմական, ծովային եւ գաղթային նախարարները հակառակ են ճանաչման, ուստի այսօրուան նիստը վճռական պիտի ըլլայ։

Անգլիական դահլիճն ալ պիտի գումարուի այսօր, միեւնոյն հարցին առթիւ։ Պ. Չէմպըրլէն վճռական յայտարարութիւններ պիտի ընէ երեսփ. ժողովին մէջ, պարզելով կառավարութեան տեսակէտները։ Աշխատաւորականները հակառակ են թէ փաստական եւ թէ իրաւական ճանաչման :

*** Սպանիոյ հանրապետական կառավարութիւնը պատրաստութիւններ կը տեսնէ գերագոյն դիմադրութեան համար, Մատրիտի մէջ։ Ազգայնական օդանաւեր եւ թնդանօթներ առջի օր ուժգնօրէն ռմբակոծեցին Մատրիտը։ 16 հոգի մեռան եւ 23 հոգի վիրաւորուեցան։ Լոնտոնի մէջ կը կարծեն թէ Մատրիտ պիտի չկրնայ երկար դիմանալ, քանի որ հանրապետական բանակը տկար է զինուորական տեսակէտով, իսկ ժողովուրդը՝ վհատած։

18 նացիներ եւ երեք թղթակիցներ ձերբակալուեցան Փարիզի մէջ

— oo —

Ապահովութեան տեսչութիւնը ձերբակալեց գերմանական երեք թերթերու թղթակիցները եւ տասնըութը հիթլէրականներ, շատ խորհրդաւոր պայմաններու տակ։

Գործողութիւնը իմացուեցաւ երբ Փարիզի գերմանական դեսպանը դիմեց արտաքին նախարարին, լուսաբանութիւններ խնդրելու համար։ Նախարարը պատասխանեց թէ բան չի գիտեր. բայց խոստացաւ խնդիրը քննել։ (Պաշտօնական զեկոյց մը կը հերքէ այս լուրը, զոր կը քաղենք տեղական թերթէ մը)։

Գերման երեք թղթակիցներն են Հէր ֆոն Քրուգ, աշխատակից «Տէօյչէ Ալկէմայնէ Ցայթունկ»ի, եւ նախագահը գերման թերթերու ընկերակցութեան, Հէռ Հակ, ազատ գրող մը որ կ'աշխատակցի «Ֆրանքֆուրթէր Ցայթունկ»ի, եւ Հէր Պառօն, թղթակից «Պէօրսէն Ցայթունկ»ի։ Ձերբակալուած է նաեւ իր կինը։ Ոստիկանութիւնը կը մերժէ որ եւ է բացատրութիւն տալ, բայց կը կարծուի թէ խնդիրը կապ ունի Այգասի ինքնավարութեան հետ։ Կալանաւորներէն Պ. Կրուգ ազատ արձակուեցաւ, իր գրասենեակը խուզարկուելէ վերջը։ Պ. Հակ նոյնպէս արձակուեցաւ, բայց ու ժամայէս, իսկ Պառօն եւ տիկինը բանտը կը մնան, բազմաթիւ վտանգաւոր թուղթեր գտնուած ըլլալով իրենց տան մէջ։ Միւս Գերմանացիները հրաման ստացան 48 ժամէն հեռանալու Ֆրանսայէն։

Գերմանական դեսպանը դիմած է նաեւ Պ. Տալատիէի, քանի որ խնդիրը կապ ունի զինուորական իշխանութեան հետ։

Նոր դաւադրութիւն մը Պուքրէշի մէջ

— oo —

Պուքրէշէն կը հեռագրեն փետրուար 11 թուականով.—

Այսօր, գիշերանց ձերբակալուեցան 25 դաւադիրներ, հաստատուած ըլլալով թէ մահափորձ մը սարքած էին փոխ-վարչապետ եւ ներքին նախարար Քալինէսքուի դէմ։ Բոլորն ալ անդամ են Երկաթեայ Պահակներու կազմակերպութեան :

Ոստիկանութեան տեղեկութեան համաձայն, նախարարին դէմ մահափորձ պիտի կատարուէր Յունուար 6ին, բայց յետաձգուեցաւ, նկատի առնելով ոստիկանական հսկողութեան խստացումը։

Դաւադիրները կը յուսային նախարարը սպաննել փետրուար 20ին, նոր սահմանադրութեան տարեդարձին առթիւ։ Խուզարկութեանց ատեն երեւան հանուեցան բազմաթիւ ատրճանակներ եւ ձեռնառումբեր, հազար փամփուշտ, եւ հինգ քիլօ փօթաս եւն.։ Ոստիկանութիւնը նախ պաշարեց դաւադիրներուն թաքստոցը եւ պահանջեց որ անձնատուր ըլլան։ Իբրեւ պատասխան՝ ատրճանակ պարպուեցաւ եւ ոստիկանութիւնն ալ, իր կարգին, կրակեց։ Ի վերջոյ բոլորը մէկ ձերբակալուեցան, իսկ ոստիկան մը մեռաւ։

Հետապնդումները խստօրէն կը շարունակուին, երեւան հանելու համար կազմակերպութեան բոլոր ցանցերը։ Ամենախիստ միջոցներ ձեռք առնուած են փետրուար 20ի ազգ. տօնին առթիւ, որովհետեւ կառավարութիւնը գիտէ որ Փաշական եւ ահաբեկչական կազմակերպութիւնը հազարաւոր անդամներ ունի՝ հակառակ լուծման բոլոր փորձերուն :

ՆՈՒԷՐ. ԱՆՈՒՆ

ՄԱՐՍԷՅԼԷՆ Պ. Պ. Կարապետ եւ Վերժինէ Ճրճրեան եղբայրներ 100 Ֆրանք կը նուիրեն Ֆ. Կապոյտ Խաչի Լեգր. վարչութեան, փոխան ծաղկեպսակի, Տիկին ՎԵՐԺԻՆ ՍՊԷՆՋԵԱՆի մահուան առթիւ։

Ֆ. Հ. Կ. ԽԱՉԻ Անէէնի մասնաճիւղի ընդհ. ժողովը 15 փետրուար չորեքշաբթի գիշեր, ժամը 8.30ին, Café des Sportsի մէջ, խիստ կարեւոր օրակարգ։ Անդամներու ներկայութիւնը անհրաժեշտ է։ Անդամատետրերը միասին բերել։ Մասնաւոր հրաւէր չպիտի ղրկուի :

ՋԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԲՐԻՏԱՆԱԿԱՆ ներքին եւ Միջերկրականի տորմիղները այս շաբթու ճամբայ կ'ելլեն դէպի Սպանիոյ եւ Մալթայի ջուրերը, երկամսեայ պտոյտ մը կատարելու համար Այս «պտոյտ»ը պիտի զուգադիպի սպանիական հարցին ամէնէն տագնապալի շրջանին։

ՊԵՐԼԻՆԷՆ կը հեռագրեն թէ գերմանական կառավարութիւնը տրամադիր է որոշ զիջումներ կատարելու Հրեաներուն համար, վերահաստատելով անոնց կարգ մը իրաւունքները՝ առեւտուրի եւ ընկերային կեանքի մասին։ Միեւնոյն ատեն դիւրութիւններ պիտի ընծայուին արտագաղթի համար :

ՓԷՇԹԱՅԻ մէջ երկու հոգի մահուան դատապարտուեցան, «դրացի երկրի» մը օգտին լրտեսութիւն կատարած ըլլալու յանցանքով :

ՌՈՍՏՈՍԹՈՑԻ մէջ (Թուրքիա) քարածուխի հանք մը փլած ըլլալով 13 հոգի մեռան եւ 20 հոգի վիրաւորուեցան։

ՍՈՒՐԻՈՅ մարզպանը Պէյրութ վերադարձաւ, քննական պտոյտ մը կատարելէ վերջ։ Այս առթիւ հրապարակաւ շնորհակալութիւն յայտնեց «բոլոր դաւանութեանց եւ ցեղերուն որոնք եկեր էին իրենց զգացումները յայտնելու Ֆրանսայի հանդէպ»։

Le Gerant : H. STEPHAN
Imprimerie A-DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme — PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e) (ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

Téléphone : GOBelins 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 15 ՓԵՏՐՈՒԱՐ
MERCREDI 15 Février 1939

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 3965 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՔԱՐՏԷՍ ՄԸ ԵՒ ԹՐՔԱԿԱՆ ՓՈԹՈՐԻԿԸ

Հեռագիրները կը հաղորդեն թէ թրքական մամուլը խռով անցած է, քարտէսի մը հրատարակութեան առթիւ:

Այդ քարտէսին համաձայն, Իտալիան հողեր կը պահանջէ ե- գեր ոչ միայն Ֆրանսայէն, այլեւ Թուրքիայէն:

Մենք տեսած չենք այդ քարտէսը: Բայց կը յիշենք հատ մը, որ հրատարակուած էր տեղական թերթի մը մէջ, իբրեւ ծաղրանք: փարիզեան թերթը ներկայացնելով հին հռոմէական կայսրութեան քարտէսը, արեւմուտքէն մինչեւ արեւելք, պարզապէս կը հեգնէր ֆաշական Իտալիոյ ախորժակները:

Թերեւս Թուրքերը ուրիշ քարտէս մը եւս տեսած են, իտալական թերթերու մէջ: Եւ կամ չանդալից հրատարակութիւն մը, որ ամփոփուած ըլլայ ախորժակ սրելու: Չէ՞ որ պարբերաբար կը յիշուի նաեւ 1915ի դաշնագիրը, Թուրքիոյ բաժանման մասին:

Ամէն պարագայի մէջ, Թուրք մամուլին վրդովումն իսկ ախտանշան մը կը կազմէ, ներկայ կացութեան մէջ: Եւ կը թուի թէ իսկապէս ծայրայեղութեան հասած է հակիտալական պայքարը, քանի որ հեռագիրը կը հաղորդէ նաեւ ուրիշ լուր մը,— Էնկիւրիի իտալական դեսպանին բողոքը:

Երբ հասուն համարուած հրապարակագիր մը, նոյն ինքն Հիւսէյին Ճահիտ «տաղտկալի մժեղներ» կը կոչէ Իտալացիները, կարելի է երեւակայել թէ ինչե՜ր գրած են միւս ամբոխավարները, «Ճիւմհուրիյէթ»էն մինչեւ «Սօն Փոստա»:

Մեր կարծիքով, պարզապէս խուժանավարութեան փորձ մըն է որ կը կատարէ Թուրք մամուլը:

Առաջին անգամ չէ որ քարտէսներ կը հրատարակուին, Թուրքիոյ բաժանման մասին: Եթէ Թուրքերը իսկապէս քաղաքական հեռատեսութիւն ունենային, իրենք շատոնց կատարած կ'ըլլային այդ բաժանումը: Ոչ թէ գաղթավայրեր տրամադրելով օրուան աչ խարհակալներուն, այլ բուն իրաւատէրներուն վերադարձնելով անոնց սեփական հողերը: Եւ այս՝ ոչ թէ իբրեւ շնորհ, այլ իբրեւ արդարութեան տարրական պարտք մը:

Ո՞վ կ'ուզեն խաբել, վերջապէս, 17 միլիոն ժողովուրդ եւ տարիկան երեք միլիոն(?) յաւելում երեւակայելով անծայրածիր տարածութեան մը վրայ,— 750,000 քառ. քիլոմեթր: (Խ. Միութիւնը հազիւ երեք միլիոն յաւելում կը հաշուէ, 170 միլիոն բնակչութեան վրայ):

Անոնք, Թուրքերը, օսմանեան կոչուին թէ իթթիհատական կամ քեմալական, չունեցան այդ հեռատեսութիւնը դեռ այն օրերէն երբ իրենց աշխարհակալութեան թաթը կը հասնէր մինչեւ Վիէննայի դուռները: Եւ իրարու ետեւէ կորսնցուցին ամբողջ երկիրներ, Պալքաններէն մինչեւ Եգիպտոս, Լիբանան, Սուրիա, Իրաք եւ Արաբիա, իրենց ետեւ ձգելով միայն աւերակներ եւ ջախջախուած գանկերու շեղջակոյտեր:

Ամենավերջին օրինակը տեսանք Մեծ Պատերազմին մէջ, ուր քաղաքական իմաստութեան տեղ նորէն եաթաղանը փայլեցաւ: Եւ ի՞նչ,— Մեծերէն անոնք որ պատրաստ էին եւ զօրաւոր, յետոյ տարցան իրենց աւարը, իսկ միւսները մնացին յուսախաբ, սպասելով յարմար ժամու:

Եթէ ճիշդ է որ պատմութիւնը միշտ կը վերսկսի, աւարներու հետապնդումը միշտ ալ պիտի շարունակուի, այսօր այս, վաղը ուրիշ մեծ պետութեան մը կողմէ: Եւ բնականաբար պիտի կորսնցնէ ան որ շատ ունի, իւրացուցած ըլլալով ուրիշին ժառանգութիւնը:

Կարգը Իտալիո՞յ կամ հարեւան Պուլկարիո՞յ եկած է: Չենք գիտեր: Զօնեւորին ախորժակը միշտ սուր կ'ըլլայ: Աւելի սուր՝ երբ ունի յաւաճուն ժողովուրդ եւ բանուկ ճարտարագործութիւն, կարօտ՝ չահաստանի:

Խնդիրը այն է որ, ներկայ պայմաններուն մէջ, ոչ Իտալիա, ոչ ալ Պուլկարիա մուտք կ'անցընեն յարձակիլ Թուրքիոյ վրայ:

Այդ երկիրը այսօր ալ կը վայելէ զօրաւոր խնամակալութիններ, որոնց դէմ դժուար է ճակատիլ, առանց նպաստաւոր պարագաներու,— պատերազմ, յեղափոխութիւն եւայլն:

Այսպէս, Թուրքիոյ բարեկամ եւ զինակից են Խ. Միութիւնը, Մեծն Բրիտանիա եւ Յունաստան: Ֆրանսան ալ գէշ բան չի կամենար Թուրքիոյ, ինչպէս հաստատեց Ալեքսանտրէթի շրջանին ողբերգութիւնը: Իսկ Պալքանեան դաշինքը առ այժմ կը պահէ իր ուժը, գոնէ իբրեւ բարոյական ազդակ:

Արդ, Իտալիան, որ դեռ նոր վերջացուց Եթովպիոյ պատերազմը եւ այժմ իր ուշադրութիւնը կեդրոնացուցած է արեւմտեան Միջերկրականի եւ ափրիկեան ափերուն վրայ, ի՞նչպէս կրնար անտեսել այս պարագաները, տարարկել նետուելու համար, ինքնագլուխ: Թուրքիոյ դէմ գործելէ առաջ, ան հարկադրուած է նկատի առնել նաեւ գերմանական տեսակէտը, որ բոլորովին տարբեր ուղղութեամբ կը գործէ, առ այժմ:

Կը նշանակէ թէ անմիջական վտանգ մը չսպառնար Թուրքիոյ հողային ամբողջութեան, ցորչափ կը շարունակուի ներկայ վիճակը:

Իսկ ապագայի՞ն,— ըսինք արդէն, Թուրքիան ինքն է որ պիտի մտածէ այդ մասին: Իրեն կ'իյնայ հեռատեսութեան, արդարութեան պարտք մը կատարել, իրենց տէրերուն, հարազատ ժառանգորդներուն վերադարձնելով գէթ մէկ մասը այն աւարին, որուն վրայ աչք ունին աւելի զօրաւորներ:

Այս հարցը չի լուծուիր ոչ լրագրական սպառնալիքներով, ոչ ալ անվերջ տրտնջելով, փոխարինելով ափ մը փոքրամասնութիւններ, որոնք ահուդողով տուն կը վերադառնան իրիկունը, եւ մղձաւանջներով կ'արթննան առտուն:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԷՆԿԻՒՐԻԻ ԻՏԱԼԱԿԱՆ ԴԵՍՊԱՆԸ ԿԸ ԲՈՂՈՔԷ ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼԻՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԵԱՆՑ ԴԷՄ

Հիւսէյին Ճահիտ «մժեղ» կը կոչէ Իտալացիները

Պոլսէն կը հեռագրեն փետրուար 13 թուականով (Հավաս).—

Թուրք մամուլին հակիտալական պայքարին առթիւ, որուն տեղի տուած է քարտէս մը որով Իտալիա հողեր կը պահանջէ նաեւ Թուրքիայէն, կը լսուի թէ իտալական դեսպանը, Պ. Քարլօ Կալլի, բողոքած է Թրքական կառավարութեան:

«Ճիւմհուրիյէթ» յօդուած մը հրատարակեց որ զինուորի մը ձեւն ունի եւ յայտնապէս կը ձգտի հանդարտեցնել Թուրքիոյ հանրային կարծիքը: Յօդուածը մանաւանդ կ'արտատպէ կիսապաշտօնական «Ուլուս»ի (Հաքիմիյէթը Միլլիյէ) մէկ տեսութիւնը որ կ'ըսէ թէ Իտալիա ուրիշ գործերով զբաղած է այս միջոցին եւ թէ Թուրքիա պէտք եղած ուժն ունի, պաշտպանելու համար իր հողային ամբողջութիւնը:

Սակայն եւ այնպէս, Հիւսէյին Ճահիտ կը շարունակէ իր հակիտալական պայքարը «Եէնի Սապահ»ի մէջ: Այս առթիւ Իտալացիները կը կոչէ «տաղտկալի մժեղներ», որոնք միշտ խծբծանքներ, վէճեր եւ կռիւներ կը յարուցանեն բոլոր երկիրներուն հետ:

Զարաչալ զրոյցներ փոխադրութեանց մասին

Լաւատեղեակ աղբիւրէ մը կը հաղորդեն թէ Կեսարիա քաղաքին մէջ հաստատուած Հայերը տարագրուելով բաժնուած են շրջակայ գիւղերու մէջ:

Պոլսոյ ոչ-Թուրք փոքրամասնութեանց մասին ալ վրդովիչ զրոյցներ կը շրջին, բայց դեռ չկրցանք ստուգել: Ինչպէս հաղորդած էինք արդէն, Թուրքիոյ նոր վարչապետը, Րէֆիք Սայտամ, հետեւեալ յայտարարութիւնն ըրած էր վերջերս, Թուրք խմբագիրներու առջեւ.

« Եթէ հարկ ըլլայ տարագրել Եահուտին, Հայր եւ Յոյնը, օրինագիծ մը կը յանձնուի խորհրդարանին եւ խորհրդարանը որոշում կուտայ: Ասոր ալ հարկ չկայ: Եթէ ընենք, գիտակցաբար կ'ընենք, եւ սահկա կ'ընէ պետական իշխանութիւնը:

Գաղթական Հրեաներու տեղաւորման համար

Տարագիրներու միջազգային ժողովին մէջ, որ գումարուեցաւ Լոնտոն, երկուշաբթի օր, նորէն քննուեցաւ Գերմանիոյ Հրեաներու տեղաւորման խնդիրը (աւելի քան 400,000 հոգի): Այս առթիւ կարդացուեցաւ Փիլիպպեան կղզիներու կառավարութեան մէկ պաշտօնագիրը, որուն համաձայն ամէն տարի հազար հոգի պիտի ընդունուին, տեղաւորուելու համար հարաւային կղզին՝ Մինտանոյի մէջ: Սան Տոմինկոյի ներկայացուցիչն ալ յայտնեց թէ իր կառավարութիւնը պատրաստ է 100,000 հոգի ընդունելու, որոշ պայմաններով եւ նախընտրելով անոնք որ գործի կամ արհեստի տէր են: Աւստրալիա եւս պատրաստակամութիւն յայտնած է 15 հազար գաղթականներ ընդունելու, երեք տարուան շրջանի մը մէջ:

Ուրիշ աղբիւրի մը համաձայն, միջոցներ պիտի ճարուին 1.500.000 գաղթականներ տեղաւորելու հարաւային Ամերիկայի մէջ եւ այլուր:

**** Գաղթականներու յանձնախումբին ամերիկացի վարիչը, Ճորճ Րուպլի, որ վերջերս բանակցութիւններ կը կատարէր գերմանական կառավարութեան հետ, հրաժարեցաւ, վերջացած համարելով իր պաշտօնը: Իրեն յաջորդեց Անգլիացի մը, Սըր Հըրպըրթ Էմըրսըն:*

Անգլիա դրամ կը տամ՝ դրէ Ռումանիոյ

—— oo ——

Գերման մամուլը վրդովուած կը յայտնէ որ Անգլիա եւ Ֆրանսա Սպանիոյ տնտեսական վերակազմութեան միջամտելէ վերջ, այժմ ալ Ռումանիոյ մէջ քաղաքական նպատակներ կը հետապնդեն, փոխ դրամ տալու ձեւին տակ:

«Պէօրսէն Ցայթունկ» տարօրինակ կը գտնէ որ որ եւ է պետութիւն Անգլիայէն կը յաջողի դիւրաւ դրամ փոխ առնել, փոխանակ իր հին պարտքերը վճարելու մասին կարգադրութիւն ընելու: Ասոր վերջին օրինակներն են Սպանիա եւ Ռումանիա:

Այս առթիւ մարաջախտ Կէօրինկի օրկանին թղթակիցը կը գրէ թէ ծրագիր մշակուած է Ռոնաթանցայի մօտ նաւահանգիստ մը շինելու, որուն ծախքը պիտի ճարուի Անգլիայէն փոխ առնուած դրամով: Այս փոխառութեան գումարը պիտի ըլլայ 3 - 5 միլիոն սթերլին: Այս մասին բանակցեր են դեսպան Թաթարէսքօւ եւ ինքը Կարոլ թագաւորը՝ Լոնտոն գտնուած ժամանակ:

—— oo ——

ՊԻՈՍ ԺԱ. ՊԱՊԸ թաղուեցաւ երէկ, երեքշաբթի, արեւամուտին, աւանդական արարողութեամբ: Իտալական մամուլը կը շարունակէ սեւցնել շատ մը կարտինալներ, որպէսզի իր ուզած թեկնածուն ընտրուի իբրեւ նոր պապ:

ՃԱՓՈՆԻ կառավարութիւնը կոչ մը ուղղեց 500.000 բարեկեցիկ բնտանիքներու, որպէսզի պետութեան յանձնեն իրենց բոլոր ոսկեղէն առարկաները, աւելցնելու համար ոսկեդրամի պահեստը, քանի որ պատերազմը կը շարունակուի:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

« ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐ ՄԻԱՑԵԱԼ ԵՂԲԱՅՐՈՒԹԻՒՆ»

Նամակ մը ստացայ «Ֆրանսահայ Հոգեւոր Միացեալ Եղբայրութեան» պետէն:

Հակառակորդ մը չէ ինծի: Ոչ նախանձ, ոչ թշնամութիւն կը մատնէ: «Գրութիւններդ ախորժով ու ծարաւով կը կարդամ,— կը գրէ,— արտայայտութիւններդ վճիտ են ու խիզախ, անօթեւան եւ ասացուածք չունիս, պատկառելի նիւթերն իսկ մարսելի կը դարձնես մեզի, ատոր համար է որ ժողովուրդին մէջ համակրանքը եւ ընթերցանքը շատ է անձիդ հանդէպ»:

Միայն թէ, կ'աւելցնէ, շատ կը խօսիս Աստուծոյ դէմ:

Եւ յետոյ օրինակներ կը բերէ Աստուածաշունչէն, ապացուցանելու համար որ կրօնքի եւ Աստուծոյ դէմ հեգնական արտայայտութիւններս «մեռած ճանճերու գարշահոտութիւն են», ինչպէս կ'ըսէ Սողոմոն: Հակառակ ատոր, կը շարունակէ, «ձեզի հանդէպ համակրանքս եւ յարգանքս մեծ ըլլալուն համար, չեմ փափաքիր որ Սողոմոնի Ժ Դ. եւ Ժ Գ. գլուխներուն անարգանքին արժանանաս»:

Միւս կողմէ, «Ֆրանսահայ Հոգեւոր Միացեալ Եղբայրութեան» պետը կ'ապահովցնէ զիս թէ առանց յուսահատելու պիտի աղօթէ, մինչեւ որ Աստուած «պօղոսացնէ» Սօղոսի հոգիս:

Ինչպէս կը տեսնուի, Ամերիկայէն մինչեւ Ֆրանսա եւ մինչեւ Լիբանան՝ շատեր կան որ կ'աղօթեն հոգւոյս փրկութեան համար: Ուրեմն, մինչեւ պօղոսութեանս օրը՝ ազատ եմ սօղոսութիւն ընելու:

Նոր սօղոսութիւն մըն ալ այս:

Մեր բարեկամը բազմաթիւ վկայութիւններ կը բերէ Սողոմոնէն, Ժողովողէն եւ Յովհաննու աւետարանէն, խնդրելով որ անպայման կարդամ այդ [illegible]

Կարդացի: Պիտի չհնազանդիմ իր աշխարհաբարին թարգմանական սխալներու, որոնց պատճառով՝ յաճախ անիմաստ դարձած են զանազան գլուխներ: Պիտի չըսեմ նաեւ թէ ուրիշ գլուխներ ալ կան, Աստուածաշունչին մէջ, որոնք չես կրնար կարդալ ոչ իսկ... կնոջդ առջեւ, պարզ այն պատճառով որ ինչ որ գայթակղեցուցիչ է ինծի, գայթակղեցուցիչ չէ Հրեաներուն: Պիտի չըսեմ, դարձեալ, որ, եթէ ստոյգ է թէ Հին Կտակարանով գրուած ու կրկնուած է Նոր Կտակարանը (երկրորդը՝ կրկնութիւնն է առաջինին), ռամկօրէն ձեւով, սխալ է ամբողջովին քրիստոնէութեան կապել Աստուածաշունչը, (Ս. Գիրք կոչուած այդ գրականութիւնը, զոր ոմանք գլուխ-գործոց ալ կոչած են, թխածոյ խառնուրդ մըն է բազմաստուածեան, միաստուածեան, հեթանոսական եւ [illegible] աւանդութիւններու):

Հարկ կը տեսնեմ աւելցնել, սակայն, որ ես, անաստուած Սողոս, Աստուածաշունչը կարդացած եմ թերեւս աւելի շատ անգամներ քան բոլոր աստուածապաշտ Պօղոսները,— բաղդատած եմ, անբացատրելի հետաքրքրութեամբ մը, գրաբարը աշխարհաբարին եւ փրանսերէնը ... երբայականին հետ, այո՛, երբայականին հետ: Անկէ զատ կարդացած եմ թեր ու դէմ բազմաթիւ քննադատութիւններ Աստուածաշունչի մասին, պրպտումներ լեզուին, աւանդութեանց եւ այնտեղ յիշուած ժողովուրդներու կեանքին մասին:

Հակառակ ատոր, ոչ պօղոսացայ, ոչ ալ ջղագարի պէս ինկայ Դամասկոսի ճամբուն վրայ: Վանեցի Հայերը քրիստոնէացնելու ձեռնարկած նանէի (ամերիկացի) քրիստոնեաներու դրամը լոյս չհամարեցայ ինծի: Իմ լո՞յսս, իմ Աստուա՞ծս... յաջորդով:

ԱՐԱՋ

ՆԱՀԱՏԱԿՆԵՐՈՒ ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ

(Անթիլիաս)

Գ. Վարուժան Ֆէշէրճեանէ (իր մեծ մօր եւ մեծ հօր յիշատակին)	30
Փետր. 11 գումարը	570
Ընդհ. գումար	600

ՋՕՐ. ՖՐԱՆՔՕՅԻ ՃԱՆԱՉՄԱՆ ԽՆԴԻՐԸ

—— oo ——

Կռիւները վերսկսան Սպանիոյ մէջ

Անգլիոյ երեսփ. ժողովին երկուշաբթի օրուան նիստին մէջ, աշխատաւորականները նեղացուցիչ հարցումներ ուղղեցին կառավարութեան, Ջօր. Ֆրանքօյի ճանաչման մասին: Անոնք փորձեցին բացորոշ խօսք առնել թէ Մեծն Բրիտանիա պիտի չճանչնայ Ջօր. Ֆրանքօյի կառավարութիւնը, փաստօրէն եւ իրաւապէս: Վարչապետը մերժեց սահմանափակել իր գործելու ազատութիւնը եւ գոհացաւ յայտարարելով.

— «Ինծի համար յայտնապէս անկարելի է այդպիսի ապահովութիւն մը տալ այնպիսի կացութեան մը մէջ որ կը փոխուի արագօրէն: Կրնամ ըսել, սակայն, թէ Ն. Վեհափառութեան կառավարութիւնը, որ սերտ յարաբերութեան մէջ է Ֆրանսական կառավարութեան հետ, տակաւին որոշում տուած չէ այդ մասին»:

Աշխատաւորական առաջնորդը պահանջեց որ խորհրդարանին կարծիքը առնուի, «քաղաքականութիւնը հիմնապէս փոխելէ առաջ»: Պ. Չէյմպըրլէն պատասխանեց թէ կառավարութիւնը կը ստանձնէ ամէն պատասխանատուութիւն: Ուրիշ աշխատաւորական երեսփոխան մը դիտել տուաւ թէ Պ. Չէյմպըրլէն խոստացած էր պատերազմիկի իրաւունքներ չտալ Ջօր. Ֆրանքօյի, մինչեւ որ իտալական զինուորները չհեռանան Սպանիայէն: Եւ եզրակացուց թէ այս պայմանը կը վերաբերի նաեւ Ֆրանքօյի կառավարութեան ճանաչման: Պ. Չէյմպըրլէն չկրնալով անմիջապէս պատասխանել, խնդրեց որ հարցումը գրաւոր ներկայացուի, որպէսզի պատասխանէ յառաջիկային:

Վարչապետը յետոյ բացատրութիւններ հաղորդեց Մինորքայի գրաւման մասին, որ տեղի ունեցած էր անգլիական մարտանաւի մը պաշտպանութեան տակ: Այս առթիւ կրկնեց թէ ֆրանսական կառավարութիւնը տեղեակ էր ամբողջ անցուդարձին: Աշխատաւորականները գոհ չմնացին եւ հեգնական կանչեր արձակեցին:

Իրազեկներ կը հաստատեն թէ Լոնտոն եւ Փարիզ սկզբունքով համաձայնած են արդէն, Ֆրանքօյի կառավարութիւնը ճանչնալու համար եւ վերջնական որոշումը պիտի տրուի այս օրերս: Այս առթիւ, Ջօր. Ֆրանքօն սիրաշահելու համար, կ'ըսուի թէ անոնք մէկդի դրած են հանրապետական կառավարութեան պայ-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

Ի՞ՆՉ Կ'ԱՆՑՆԻ ԿԸ ԴԱՌՆԱՑ ԹՈՒՐՔԻՈՑ ՄԷՋ

ՀԵՐԹԱԿԱՆ ԳԱՅԹԱԿՂՈՒԹԻՒՆԸ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Միրկացնող թերթերը բնականաբար չկրցան հայթայթել ուզուած փաստերը, որովհետեւ սաւառնակի գայթակղութիւնը տեղի ունեցած է շատ գաղտնի։ Ասոր փոխարէն, սակայն, մէջտեղ հանեցին դէպք մը, որ պէտք եղածէն աւելի կը հաստատէ Շիւքրիւ Գայայի եւ ընկերներուն մեղսակցութիւնը։

Դէպքը սա է, համաձայն Թան, Հապէր եւ Եէնի Սապահ թերթերուն (13 եւ 14 Յունուար) ջախջախիչ տեղեկութեանց.—

1932—33ին, Սեն Փոսթա պատմուածք մը կը հրատարակէ խորհրդաւոր անձի մը մասին, որ հինէն ի վեր գիտցած է յարմարիլ ամեն վարչաձեւի եւ մեծ չափեր գրպանել։ Որ, ի մէջ այլոց, դեր ունեցած է Նավուզ հավուզի գեղծումին մէջ, ինչպէս նաեւ էտոյի-լի մաքսանենգութեամբ ղբաղած։

Պատմուածքին կ'ընկերանար նաեւ դիմակաւոր անձի մը լուսանկարը։

Ոչ մէկ անուն, ոչ մէկ որոշ տեղեկութիւն։ Եւ սակայն, գող՝ «բռնը դող», Էքրէմ Քէօնիկ, մարդը որ այս անգամ 50 սաւառնակ ծախեց Հանրապետական Սպանիոյ եւ ճիշդ 200,000 ոսկի շահ ըրաւ, իր հարազատ պատկերը կը տեսնէ այդ պատմուածքին մէջ եւ կը վրդովուի։

Թող դատարան դիմէ, պիտի ըսէք։ Այդպէս կ'ըսեն հոն՝ ուր օրէնք կայ, արդարութիւն կայ։ Եւ որովհետեւ Թուրքիա կը գտնուինք, Էքրէմ Քէօնիկ ուղղակի կը դիմէ իր հանոյքի եւ շահի ընկերոջը՝ Ներքին Նախարար Շիւքրիւ Գայայի։

Եւ ահա անլուր խայտառակութիւն մը։ Հրաման մը Պոլսոյ ոստիկանութեան, եւ Սեն Փոսթայի պատասխանատու տնօրէն Իսհեր եւ սեփականատէրերէն Էքրէմ Անգարա կը տարուին, ոստիկանական հսկողութեամբ։ Առաջինն ալ՝ ՁԵՌՆԱԿԱՊՈՎ։

Անգարայի մէջ, չխօսկ կ'առաջնորդուին Ներքին Նախարարութեան իրաւագէտ խորհրդականին գրասենեակը եւ երկարօրէն կը հարցաքննուին։ Եւ հարցաքննութեան ընթացքին կ'ըլլայ նաեւ ԷՔՐԷՄ ՔԷՕՆԻԿԸ...։

Յաջորդ օրը՝ աւելի ահաւոր պատմութիւն մը։ Իրիկուան ժամը 9ին պանդոկէն կ'առնեն Թահերը, կը տանին Անգարայի Իշ գրաժատան տնօրէնին՝ Ֆէթհի Նամանի (անզղոֆ) տունը եւ մինչեւ առաւօտ կը հարցաքննեն։ Աւելի ճիշդ՝ ԿԸ ԾԵԾԵՆ։

«Թահիր— կը պատմէ ականատես Էքրէմը— առտուան դէմ վերադարձաւ ԼԱԼՈՎ։ Ինծի բան մը չըսաւ ծեծ կերած ըլլալու մասին, բայց վիճակէն որոշապէս յայտնի էր որ ՆԻՒԹԱԿԱՆ ԻՄԱՍՏ ԲԱՐՈՑԱԿԱՆ ՇԱՏ ՃՆՇՈՒՄ ԿԸՐԱԾ էր»։ (Հապէր 13 Յունուար, Եէնի Սապահ՝ 14 Յունուար)։

X

Ինչո՞ւ այս անլուր խստութիւնը, այս բոլոր ծեծերը։ Պարզապէս պատժելու համար անոնք, որ համարձակած են, հոգ չէ թէ ակնարկութեան ձեւով, դպչիլ Էքրէմ Քէօնիկի մէկ մազին։

Բայց ո՞վ է այդ անձը, որուն համար չարժման մէջ կը դրուի ոստիկանութիւնը եւ մանաւանդ Ներքին Նախարարութիւնը, Իշ դրամատունը, ոստիկան զինուորութիւնը, եւն., եւն.։ Հասարակ մարդ մը, պաշտօնական ոեւէ հանգամանք չունեցող մէկը։ Աւելի ճիշդ՝ նշանաւոր արկածախնդիր մը, որ պաշտօնեաներ ալ վատահամբաւ է։ Արդարեւ, տարիներ առաջ երբ աւազան (հավուզ) մը շինուեցաւ Իզմիթի աղբեւ՝ «Նավուզ» զրահաւորին նորոգութեան համար, եւ մէջտեղ ելաւ մեծ գեղծում մը, Էքրէմ Քէօնիկ ալ յիշուեցաւ իբրեւ գեղծարարներէն մէկը։

Այս դէպքը ժամանակին մեծ աղմուկ հանեց գտաւ, որովհետեւ դատի տակ առնուածներուն մէջ կար նաեւ օրուան ծովային նախարար Իհսան, որ յայտնի դէմք մըն էր, իբրեւ անկախութեան պատերազմի նախկին նախագահ։

Դատավարութեան հետեւանքով, Նախարար Իհսան բանտարկուեցաւ, բայց Էքրէմ Քէօնիկ եւ ուրիշներ կըրցան ազատել իրենց օձիքը։

Ահա այս տեսակ վատահամբաւ մը պաշտպանելու համար է որ Ներքին Նախարար Շիւքրիւ Գայա Անգարա կը տանի եւ կը ծեծէ յայտնի լրագրող մը։ Եւ եթէ Թահեր միայն ծեծով ազատեցաւ, ասիկա կը պարտի արկածի մը։ Հարցաքննողները կը կարծեն թէ պատմուածքը երեւակայական է, քանի որ գրողը (Թահեր) չէր ճանչնար Էքրէմ Քէօնիկը։ Մինչդեռ, իրականին մէջ, պատմուածքը արտատպուած էր թուրքերէն պարբերաթերթէ մը, որուն տէրը՝ Հաճի Սամուլլահ, կը ճանչնար Էքրէմը։

Այսպէս է որ, Անգարայէն Պոլիս վերադարձին, Թահեր կ'ըսէ Հաճիին.

«Մարդու չըսես թէ քու պարբերաթերթէդ արտատպած եմ պատմուածքը։ Ինչպէս եղած է թերթդ աչքի զարկած չէ։ Եթէ գիտնան թէ քեզմէ արտատպած եմ, երկուքս ալ այրած ենք։ Որովհետեւ դուն կը ճանչնաս Քէօնիկը»։

X

Դէպքը շատ յատկանշական է, որովհետեւ կը ցուցնէ սերտ մտերմութիւնը որ կայ Էքրէմ Քէօնիկի եւ Ներքին Նախարար Շիւքրիւ Գայայի միջեւ։ Արդ, մէկը որ այսքան գայթակղալից ձեւով մը կը հովանաւորէ հասարակ խաչագող մը, կասկած չկայ որ պաշտպանած է զայն նաեւ սաւառնակի գեղծումին մէջ։

Արդէն, այս մասին ոչ մէկ կասկած։ Բոլորը գիտեն թէ Էքրէմ Քէօնիկ ուղղակի միջնորդն էր Շիւքրիւ Գայային։ Միջնորդ՝ ամէն տեսակէտով, սկսեալ անբարոյական գործերէ մինչեւ... կնոջական հարցեր։

Էքրէմն ալ միմնակը չէր այս «բարոյական» դերին մէջ, այլ իրեն հետ ունէր խումբ մը սիրակցորդ պաշտօնակիցներ, դլխուին ըլլալով հռչակաւոր Սապուր Սամին, որ վերջերս դիմակազերծ եղաւ պաշտօնապէս եւ այժմ դատի տակ է բազմաթիւ գեղծումներուն համար։

Փակագծի մէջ յիշեցնենք թէ գեղծումին մէկը կը վերաբերի Բանկալթիի (Պոլիսո հայկական գերեզմանատան, արժէ 150,000 ոսկինոց հողամաս մը առնուած է։

Գեղծումին մէկն ալ կապ ունի օթոպիւսի մենաշնորհի խնդրին հետ։ Եւ երկուքն ալ կատարած է՝ շնորհիւ Շիւքրիւ Գայայի եւ Պոլսոյ նախորդ կուսակալ-քաղաքապետ Մուհիտտինի։

Էքրէմ Քէօնիկն ալ ահա այս խմբակէն էր, Սապուր Սամիի նման «ասուած» մը, որուն ձեռքէն բան չի փախիր։ «Բռնածը կը փրցնէ», ինչպէս կ'ըսեն։ Եւ ինչո՞ւ չփրցնէր, երբ կըռնակը տուած էր օրուան ամէնէն մեծերուն։

Ահա թէ ինչո՞ւ սաւառնակի գեղծումին առթիւ, Եէնի Սապահ կը հրատարակէր խմբանկար մը, ուր կ'երեւէր «Թուրք Սթավիսքի» Էքրէմ Քէօնիկ՝ Շիւքրիւ Գայայի եւ Մուհիտտինի մէջտեղը։

X

Ձենք գիտեր թէ ի՞նչ պիտի ըլլայ քննութեան արդիւնքը. բայց Թուրք հանրային կարծիքը շատոնց տուած է իր վճիռը, տարիներէ ի վեր ականատես ըլլալով չարաշահութեանց եւ խարդախութիւններու, որոնք ծածուկ մնալու պարզ քողն իսկ չէին կրեր, այլ կը կատարուէին օր ցերեկով, բոլորին աչքին առջեւ։ Որովհետեւ, անկարելի է որ պարզ պաշտօնեայ մը (Բուհի) և դուրսէն մարդ մը (Էքրէմ Քէօնիկ) կարենան առանձինն գլուխ հանել այդքան խոշոր ու դժուարին գործ մը։ Ըսի՞ թէ խնդիրը կը վերաբերի աւելի քան 2 միլիոն ոսկինոց գործի մը։ Պարզ է որ գործին մէջ գտնուած են բարձր հովանաւորներ եւ ամէնէն առաջ Շիւքրիւ Գայան, որ այդ թուականին արտաքին փոխ նախարար էր, այսինքն կրնար ամերիկեան գործարանին պատասխանել թէ արդարեւ Թուրքիոյ կը պատկանի առաջարկը։

Արդէն ինքը, Իսմէթ Ինէօնիւն ալ ակնարկ թէ ինչ գայթակղալից համեմատութիւններ առած է պետական «անձնականաարութիւնը (քոմիսիոն-ճոյզուք) եւ մանրամասն օրէնքով մը փնտռեց այդ դրութիւնը։ Համաձայն նոր օրէնքին, կառավարութիւնը ուղղակի եւրոպական գործարաններէն պիտի ընէ իր գնումները, առանց ոեւէ միջնորդ ընդունելու։

Դժուար թէ քայլ որոշումը։ Պետական գանձի չահագործումը այնքան խոր արմատ նետած է, որ չահագործողները ձեւ մը պիտի գտնեն եւ նորէն պիտի շարունակեն հարիւր հազարաւոր ոսկիներ գրպանել։ Հիմնովին ջնջելու համար այդ դրութիւնը, հարկ է հիմնովին փոխել վարչաձեւը, որ վերէն վար ապականած վերածած է երկիրը, ի նպաստ խումբ մը մարդիկներու։

Գործողութիւն մըն է այս, որ կըրնայ ժահացու հետեւանք ունենալ։ Ահա թէ ինչո՞ւ, հակառակ ամէն բան գիտնալուն, կառավարութիւնը կը ջանայ փակել սաւառնակի խնդիրը։ Չէ՞ որ «խայտառակութիւն» մըն է (րէզալէթ), համաձայն բուն իսկ թրքական մամուլին։

Բայց ապականութիւնը այնքան շատ է որ, առանց նշմարելի ալ կրնայ պայթիլ։

Դ.Ե.Տ

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ԹՈՒՆՈՒԶԻ ՀԱՐՑԸ

ԽՄԲ.— Տէյլի Թէլէկրաֆի մէջ Ճ. Ցրրթի գրած է յօդուած մը, որուն նարեւոր մասերը կ'ամփոփենք ստորեւ.—

Ըստ 1936 Մարտի մարդահամարին, Թունուզի մէջ կան 108,000 Ֆրանսացիներ եւ 94,000 Իտալացիներ։ Եթէ այս երկուքը իրարու վրայ գումարենք, տակաւին երկրին բնակչութեան հազիւ 15 առհարիւրը կը կազմեն, քանի որ ամբողջ բնակչութեան թիւն է 2,600,000։ Մնացեալները բնիկներ են, որոնք, բնականաբար, իսլամ են։

Թունուզի բնիկները Ֆրանսասէր են։ Անոնցմէ 35,000 հոգի իրենց կեանքերը զոհեցին մեծ պատերազմի ընթացքին Ֆրանսայի, կամ աւելի ճիշդը՝ Ֆրանսական կայսրութեան համար, որուն մասը կազմելու հպարտութիւնը ունին։ Անոնք տրամադիր չեն դէմ ելլելու իրենց Պէյին եւ Ֆրանսական ընդհանուր նահանգապետին եւ զարձնելու Ցիւշէն իրենց տէրն ու կառավարիչը։

Երբ Ֆրանսա գրաւեց Թունուզը 1881ին, կային այնտեղ մօտ 12,000 Իտալացիներ, մեծ մասամբ իտալական հրեաներ, որոնք գաղթած էին Լէ-հօրնէն ու Ճենովայէն, մօտ դար մը առաջ։ Անոնք հաստատուեցան այնտեղ իբր առեւտրականներ՝ Պէյին պաշտպանութեան տակ։ Եւ ասոնք չէ որ՝ պիտի ուզեն Թունուզի իտալականացումը։

1881ին այս 12,000 իտալացիներու դէմ կային միայն քանի մը հարիւր Ֆրանսացիներ։ Այսօր երկուքին իրական թիւին մասին վէճ կայ, բայց կարելի է ըսել թէ Իտալացիները թիւով հաւասար են Ֆրանսացիներուն— թէեւ իրենք կ'ըսեն թէ աւելի շատ են— քանի որ Իտալացիներէն շատ շատեր ձուլուած են ու ընդունած Ֆրանսական քաղաքացիութիւնը մինչեւ այն օրը, երբ Ֆաշական Հռոմը սկսաւ իր հզօր ազդեցութիւնը գործ դնել անոնց մէջ։

Պէտք է նկատի ունենալ, որ Ֆրանսայի պաշտօնական քաղաքականութիւնը Թունուզի մէջ կը տարբերի իր Ալժէրիական քաղաքականութենէն։ Այնտեղ, Ալժէրիոյ մէջ, սկիզբէն ի վեր Ֆրանսա քաջալերած է, որ Ֆրանսացի երկրագործներ հաստատուին եւ հողի տիրանան։ Ալժէրիա նկատուած է Ֆրանսայի մէկ անբաժան մասը։ Մինչ Թունուզ Բրոթէքթորա մըն էր, որուն համար մշակուած ու գործադրուած է տարբեր քաղաքականութիւն մը։

Այս պատճառով այնտեղ քաջալերուեցաւ, որ հաստատուին դրամատէրեր։ Մեծ ընկերութիւններու տրուեցան ընդարձակ հողեր, որոնց վրայ աշխատցուցին բնիկները։ Ֆրանսացի ներդաղթողները դրամատէրեր էին, որոնց թիւը բնականօրէն փոքր էր։

Երբ նկատուեցաւ որ այս դրութիւնը Նպաստաւոր է, հաստատուեցաւ ուրիշ դրութիւն մը՝ միջին դասի, այսինքն «մեծ» տնտեսութեան փոխարէն «փոքր» բազմաթիւ տնտեսութիւններու դրութիւնը, որ կը հարկադրէր բազմաթիւ մարդոց գալ հաստատուիլը Թունուզի մէջ, թէեւ տակաւին անոնց թիւը չէր հաւասարեր Իտալացիներու թիւին։

Այսպէս, Թունուզը Ֆրանսացինելով լեցնելու ճիգ չէր թափուեր։ Ֆրանսայի գաղթային նախարարութիւնը շահագրգռուած էր միայն, որ երկրին եղանակն վիճակը բարւոքի, եւ ոչ թէ Ալժէրիոյ նման՝ Ֆրանսացի ներգաղթողներով բնակեցուի։ Եւ այս քաղաքականութիւնը տնտեսական տեսակէտէ կատարեալ յաջողութիւն մը եղաւ։ Թունուզի նախահաշիւը միշտ յաւելեալ գումար ցոյց կուտայ։ Հանրային պարտքը աւելի քիչ է քան ընկերական շրջանին, հակառակ անոր որ երկրին զարգացումին համար ծանր փոխառութիւններ կնքուած են։

Բայց Ֆրանսացիները 1896ին ըստ օրեւոյթին սխալ մը գործած են— թէեւ այն ատեն ոչ ոք կրնար նախատեսել թէ Իտալիոյ մէջ այսօր Ֆաշական իշխանութիւն մը պիտի տիրէ։ Ֆրանսա կնքած է Իտալիոյ հետ համաձայնագիր մը, որով հաւանած է որ Թունուզի Իտալացիներուն իրաւական դրութիւնը նորէն չըդուի փոխարէն այն զիջումին, զոր Իտալիա ըրած էր հրաժարելով ամէնէն աւելի նպաստաւորեալ ազգի» իրաւունքէն։ Ըստ այս համաձայնագրին՝ իրաւունք կը տրուէր որ Թունուզ ներգաղթող Իտալացիներու զաւակները միշտ մնան իտալացի, գոյութիւն ունեցող իտալական դպրոցները պահպանուին, ազատ ասպարէզներու դուռները հաւասարապէս բաց ըլլան երկու ցեղերուն առջեւ եւ Իտալացիները ապրին զուտ իտալական շրջապատի մը ու մթնոլորտի մը մէջ։

Այս կացութիւնը վրդովիչ էր Ֆրանսացիներուն համար, որոնք յետագային զգացին այդ։ Ստեղծուած էր տեսակ մը արտահողային առանձնաշնորհեալ վիճակ, որ ոչ մէկ տեղ գոյութիւն ունէր, բացի արեւելեան քանի մը երկիրներէ (քափիթիւլասիոններուն նման կացութիւն մը)։ Այս վիճակը ոչ միայն կը խանգարէր Թունուզի ներքին միութիւնը, այլ բնիկներու շահին ալ դէմ էր։

Եւ Ֆաշականութեան երեւան գալէն ետք Թունուզ գաղթող Իտալացիները իրենց հետ կը բերէին իտալացի մնալու վճռականութիւնը։ Ֆրանսա մըստածեց հակազդել ասոր՝ «ձուլման» քաղաքականութեամբ եւ հողային տուրքեր դրաւ անոնց վրայ, որոնք կը մերժէին ընդունիլ Ֆրանսական քաղաքացիութիւնը, ճիշդ ինչպէս Իտալացիները կ'ընեն Թիրոլի մէջ, ինչ որ թշնամական տրամադրութիւններ ստեղծեց երկուստեք։

1934ի վերջերը Մուսոլինի մօտեցաւ Ֆրանսայի՝ նոր դաշնագիր մը կնքելու։ Ան այսպէսով կ'ուզէր Ֆրանսայի բարեկամութիւնը ապահովել, որովհետեւ վճռած էր Եթովպիոյ վրայ արշաւել։ Եւ լայն զիջումներ ըրաւ Ֆրանսայի, յուսալով որ անոր չէզոքութիւնը կ'ապահովէ դէթ, եթէ նոյնիսկ հաւանութիւնը չի կրնայ շահիլ, իր եթովպական արշաւանքին համար։

Պ. Լավալ, որ 1935 Յունուար 7ին կնքեց դաշնագիրը, կրցա՞ւ ըմբռնել ասիկա լաւ կերպով թէ ո՛չ՝ մութ է տակաւին։ Բայց իրողութիւնը այն է, որ սակարկութեան մէջ ան շահեցաւ ինչքան որ կրնար, որովհետեւ ընդունուեցաւ որ մինչեւ 1865 թուականը Թունուզի մէջ ծնող Իտալացիները մնան իտալացի, բայց այդ թուականէն ետք ծնողները նկատուին Ֆրանսացի եւ ենթարկուին զինուորական

հաւասարութեան։ Իսկ 1845 — 1865ին ծնողները 20 տարեկան ըլլալուն պիտի կրնային դիմել Ֆրանսացի գառնալու համար։ Նաեւ՝ 1955էն սկսեալ բոլոր իտալական դպրոցները պիտի նկատուին անհատական հաստատութիւններ եւ ենթարկուին Ֆրանսական կրթական օրէնքներուն։

Ֆրանսացիներու չահած ... ջումները շատ աւելի արժէքաւոր քան այն 114,000 քառ. քիլոմեթր Դ... ... անապատային հողամասը, զոր ... որ միանայ Լիբիոյ, Էրիթրէայի ... Ֆրանսական Սոմալիի միջեւ ... թիւթեւ սրբագրութիւնը եւ Ատիս Ա... պէպա - Ճիպութիի երկաթուղիի ... բաժնեթուղթներու 20 առկոսը։

Այժմ Հռոմ պաշտօնապէս ... հռչակած է Հռոմի համաձայնագրի ... եւ կը պահանջէ որ Իտալիոյ ... խոստումները գործադրուին՝ ... 1915ի դաշինքին։

Տակաւին խիստ դժուար է ... չել, թէ Հռոմի համաձայնագրին ... մասերը իրապէս գործադրուած ... ցարդ։

Երկու կողմերէն մէկուն ըրած ... տարաբերութիւնները այս մասին ... միւսոսին միւսին կողմէ։ Բայց ... դութիւն չոր երկաթուղային ... բաժնեթուղթերը յանձնուած են եւ Ֆրանսական Սոմալիէն նեղ շերտ մը ... ուած է Իտալացիներու կողմէ։

Իտալիա անմիջական գործադր... փորառութիւններ ... տակ ... չէր, որով ան ոչինչ կորսնցուցած ... զաւ, այլ ինչ որ ստացաւ շահ է, ... ցի միայն որ իր դաշնագրային ... դժեց։

Վերջին երկու տարիներու ընթացքին Իտալիոյ եւ Ֆրանսայի մ... ձգտումը փարատելու ամէն փորձ ... ի՞ն ապարդիւն անցան։ Բայց Թունուզի անունը երբեք չէր լսուեր ... չեւ այն օրը, անցեալ նոյեմբեր 30ին երբ իտալական խորհրդարանին ... ցուցարար կերպով այդպիսի ա... վիճեց։

Վերջին հաշուով՝ ռազմագիտական նկատումն է որ տուն պիտի տայ Ֆրանսական քաղաքականութեան Թունուզի մասին։ Այս տեսակէտէն Թունուզի Լիբիական սահմանը ... դարձուած է արշաւանքի մը ... Բայց եթէ Իտալացիները Թունուզի մէջ ըլլան, այն ատեն Ալժէրիո պաշտպանութիւնը անհամեմա... պիտի դժուարանայ։

Ֆրանսայի դիրքը Միջերկրական մէջ կը պարտադրէ, որ Պիզէրթ նաւահանգիստը Ֆրանսացիներուն ձեռք մնայ, ոչ թէ Իտալացիներու ... նի։ Այսպէս կը պահանջէ նաեւ ... լիական շահը։

Բայց խաղաղ լուծումի հնարաւորութիւններ կան, բարեբախտաբար։

Քարտէսին վրայ ակնարկ մը ... պիտի տայ, թէ բնութիւնը բաժնած Միջերկրականը երկու աւազաններ (Իտալացիներու այժմ ... «mare nostrum» — մեր ծովը — ... կողմանի չափազանցութիւն մըն ... Ատամ՝ Թունուզի հարցը նախ ... ռազմագիտական հարց մըն է։

Գալով Թունուզի իտալացի բնակչութեան իրաւական դրութեան, ... անզական խնդիր մըն է եւ իրաւ... հութեամբ դժուար չէ լուծել։ Որով... հետեւ, վերջապէս ի՞նչ տեսակէտ... անթոյլատրելի է որ Ֆրանսական ... ղամասի մէջ չապրին հարիւր հազ... րաւոր բարգաւաճ Իտալացիներ, ...

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (16)

ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

— oo —

Գրեց՝ ՄՈՒՐԱՑԱՆ

— Օ՛, ծանր, շատ ծանր խնդիր է, քոյր-Սեդա. կրկնապատիկ շնորհապարտ կը մնայի, եթէ յետ առնէիր խնդիրդ։

— Ո՛չ, կամ այդ խնդիրը, կամ ոչինչ, Թախանձանօք պնդեցի ես։

Իշխանը գլուխը շարժեց եւ ժպտալով ասաց.

— Այդ գաղտնիքը ես չեմ յայտնել նոյնիսկ իմ ամուսնուն, Գոհար իշխանուհուն։ Ներէ՛ր ինձ, քոյր-Սեդա, դու պատուական կին ես. բայց ես կ'ասեմ, որ առհասարակ վախենում եմ գաղտնիքներ յայտնել կանանց։

— Ա՛խ, իշխան, այդ հին նախապաշարմունք է, որ շարունակ ժառանգութիւն է մնում հօրից որդուն, ասացի ես. կանայք իսկապէս աւելի գաղտնապահ են քան տղամարդիկ։

... ...ացիր։

— Դու այդպէս չէ՞ս ընդունում, հարցրի ես նրան։

— Մենք այնպէս մտերմացել ենք, քոյր-Սեդա, որ ես ազատ կարող եմ իմ մի քանի կարծիքները յայտնել քեզ,— ասաց իշխանը ժպտալով.— կանայք պինդ պահում են միմիայն իրանց սիրային գաղտնիքները, իսկ մընացեալի համար նրանց բերանը զուռ չունի։

«Ես ծիծաղեցի, որովհետեւ համաձայն էի իշխանի հետ, բայց միեւնոյն ժամանակ առարկեցի.

— Կ'ապացուցանեմ քեզ, իշխան, որ մինչեւ այսօր ճանչցածդ ոչ մի կնոջ չեմ նմանում ես։

— Բոլոր իմծ պատահած կանայք այդպէս են խօսել իրանց մասին, նկատեց իշխանը շարունակ ծիծաղելով. նրանցից ոչ մինը չկամեցաւ նմանուել ... ... չեմ պատահել մի կնոջ, որ տարբեր լինէր միւսից որեւէ մի բանով։ Միակ տարբերութիւնը եղել է այն, որ ամէնից լաւագոյնը՝ հէնց ամէնից թոյլն է եղել։

— Դու այդպէս խիստ ես խօսում, որպէսզի ես վշտանամ եւ յետ առնեմ խնդիրս, ասացի իշխանին. բայց ես չեմ վշտանում, այլ եւ իրաւունք եմ տալիս քեզ ճշմարտութիւնը խօսելու եւ միեւնոյն ժամանակ պնդում եմ՝ որ ես իմ օրինակով կ'ապացուցանեմ, թէ կան ալխարհում կանայք, որոնց վրայ կարելի է վստահել։

— Ես սպասում էի քո այդ խոստման, քոյր-Սեդա, որ խնդիրդ կատարեմ եւ պարտքից ազատուեմ, ասաց իշխանը լրջութեամբ, այժմ կը հաղորդեմ քեզ այն գաղտնիքը, որ յայտնի է միայն ինձ, երբ Արքայորդու սպարմին ու նիզակակցին եւ յուսով եմ որ այդ գաղտնիքը քո սրտի մէջ էլ կը մեռնի։

— Անշուշտ, յարեցի ես։

— Արքայորդին չի կարող ամուսնանալ իշխան Սեւադայի դստեր հետ այն պարզ պատճառով, որ նա սիրում է ուրիշին, որին եւ նուիրուած է հոգով ու սրտով, ասաց իշխանը գրեթէ շշնջալով։

— Ո՞ւմ, մայր-Սեդա, ո՞ւմ. Ցլիկ-Ամրամի կնոջը, այնպէս չէ՞. ասա՛, շուտ. այնպէս չասա՞ց իշխանը... ընդմիջեց վեր թռչելով եւ կարծես թէ շնչասպառ բացագանչեց Թագուհին։

— Խօսիր, սիրելի, խօսի՛ր. մի՛ ըլլար, մի՛ վրդովուիր. այդպիսով եղածից ոչինչ չես փոխել, այլ միայն քեզ կը տանջես։

— Ա՛խ, Սեդա, համբերութիւնս սպառում ես. ասա՛, ի՞նչ ես ծանրացնում։

— Ասում եմ էլի՛։

— Ուրեմն Ցլիկ Ամրամի կնոջը, այնպէս չէ՞։

— Ո՛չ։

— Հապա՞։

— Ցլիկ - Ամրամն այն ժամանակ մինչեւ անգամ ամուսնացած չէր։

— Ո՞ւմն էր սիրում ուրեմն։

— Սեւորդիների նահապետ Գէորգ իշխանի դստերը։

— Գէորգ իշխանի՞. այն որ իւր Արուսեակ եղբօրը հետ միասին Ափշինի ներքինապետից Փայտակարանում նահատակուեցա՞ւ։

— Այո՛, Թագուհի։

— Էհ, այդ միեւնոյն անձն է։ Գէորգ նահապետի դուստրը, որ մի օր Արքայորդու հարսնացուն էր, այսօր արդէն Ցլիկ - Ամրամի կինն է...

— Այո՛, այդպէս է...

— Եւ իմ թագաւոր ամուսնոյ սիրուհին...

— Կամաց, սիրելի Թագուհի, մեզ կարող են լսել։ Նաժիշտները շատ անգամ լրտեսում են։

— Ա՛խ, Սեդա, այսուհետեւ այլեւս ի՞նչ զգուշութիւն... իմ վիշտը ուրեմն յայտնի է ամէնքին...

— Ոչ ո՛չ, Թագուհի... գնա...

— Լա՛ւ, պատմէ՛ր, յետոյ ի՞նչ ասաց իշխանը։

— Այն ասաց որ Արքայորդին սիրում էր այդ աղջկան։

— Այդ իմացայ։ Բայց յետոյ չհարցրի՞ր թէ ի՞նչպէս է սկսուել այդ չարաբաստիկ սէրը։

— Ինչպէս չէ, հարցրի եւ նա հետեւեալն ասաց.

«Գէորգ Նահապետի մահուանից առաջ Աշոտ Արքայորդին գնա պատանդ էր Ափշինի մօտ։ Նոյն այն Ներքինապետը, որ Սեւորդեաց Նահապետին սպանեց, մտերիմ բարեկամ էր Սմբատ Թագաւորին։ Վերջինս երբ Նահապետի մահուան լուրը լսեց, մեղադրական գրեց Ներքինապետին՝ այնպիսի անմեղ մարդը սպանելուն համար։ Ներքինապետը որպէսզի Թագաւորի սիրտն առնէ, Աշոտ Արքայորդու վերադառնալուն պէս, Ափշինից ծածուկ, ազատեց Աշոտ Արքայորդուն մի քանի իշխանազն հայ կանանց ուղարկեց Սմբատին։ Թագաւորն արկէ շնորհակալ եղաւ Ներքինապետին։ Իսկ Աշոտ Արքայորդուն անձամբ պէս ուղարկեց Ուտիք Սեւորդի... ազատ իշխանուհուն մխիթարելու։ Այստեղ ահա երիտասարդ Աշոտ տեսնում է Սեւորդեաց գեղանի ... բորդին եւ վրան սիրահարւում։

— Եւ հաստատապէ՞ս սիրահարւում։

— Այո՛, եւ երբ ապացոյց ... պետումն իշխանը յիշում է մի դէպք, որ արժանի է ուշադրութեան։

— Այսի՞նքն։

— Երբ Յուսուֆի հրամանով ... ւոր Գագիկ Արծրունին իւր եւ ... րացի զօրքերով ընկնում է Սմբատ Թագաւորի ետեւից նրան բռնելու ... սպանելու համար, Սմբատ Թագաւոր իւր զօրքերը տալիս է Մուշեղ եւ ... շատ որդիների ձեռքը եւ ուղարկում նրանց Գագիկի դէմ։ Երկու եղբայրները հանդիպելով բռնաւորին, ... բուռն զօրաւոր ջարդ են տալիս ... ցի զօրքերին։

(Շար.

Պիոս ԺԱ. պապին
ԳԼԽԱՒՈՐ ԳՈՐԾԵՐԸ

Պիոս ԺԱ. Պապին մեծագոյն գործերէն մին եղաւ 1929ին Իտալիոյ հետ կնքել Լատերանի դաշնագիրը եւ անով վերջ տալ Պապերու կամաւոր «բանտարկութեան» (Վատիկանի «բանտարկութեան») որ տեւեց 60 տարի։

Իտալիոյ եւ Վատիկանի միջեւ վէճը սուր կերպով շարունակուեցաւ այն օրէն, երբ անկախ Իտալիան 1870ին գրաւեց Վատիկանը։ Պիոս ԺԱ. Պապը, երբ օծուեցաւ, երեւցաւ ժողովուրդին Ս. Պետրոսի պատշգամէն, օրհնեց համախմբուած բազմութիւնը եւ յայտարարեց, թէ իր նշանաբանն է «խաղաղութիւնը»։

Ամբողջ 50 տարի ո եւ է Պապ չհամարձակեցաւ Վատիկանէն դուրս ոտք դնել, այլ մնաց «բանտարկեալ»։ 1929ի դաշինքով էր որ Վատիկան անկախացաւ իբր պետութիւն։

Վախճանեալ Պապը փոքր հասակէն սկսեալ ձեռք մը ցոյց տուած է մարզանքի հանդէպ, եւ բարեփոխած է Վատիկանը զգալապէս։ Առաջին Պապն է, որ թոյլ տուած է որ զինք ցոյց տան շարժանկարի վրայ, ինչպէս նաեւ խօսած է ձայնասփիւռով, հաստատուած Վատիկանի մէջ։ Պապը կերտել տուած է Վատիկանի հեռախօսի ցանցը եւ այնտեղ ապրող 500 հոգիի համար հաստատել տուած է 800 հեռախօսի գործիքներ։ Իր սեղանի վրայի հեռախօսը զուտ ոսկիէ շինուած էր։ Շինել տուած է նաեւ փողոցներ եւ հրամայած է որ հին շինութիւնները տեղ տան նոր գործատուներու։

Լատերանի դաշնագիրը իրեն հնարաւորութիւն տուաւ, որ Վատիկան ունենայ սեփական դրամ, նամականիշ, առանձին պահակազօրք, բանտ, նամակատուն եւ հեռագրատուն։

Պապը ծնած էր 1857 Մայիս 31ին, Միլանի մօտակայ գիւղի մը մէջ եւ իր աշխարհական անունն էր Տամիանոս Աքիլլէս Րաթթի։ Կրօնական ասպարէզը ընտրելէ առաջ եղաւ պապական նուիրակ եւ յետոյ Միլանի արքեպիսկոպոս։

Մինչեւ մահը պահեց իր արթնամտութիւնը եւ կորովը։ Գրած է աւելի քան երկվեցեակ մը ընդհանրական խուղթեր։ Իրմէ առաջ ո եւ է Պապ այսքան բազմաթիւ կոնդակ գրած չէ։

1933 - 1934ին խօսեցաւ աւելի քան 200 ճառ մօտ 1,200,000 ուխտաւորներու, որոնք Հռոմ այցելեցին։ Պատերազմի վերջաւորութեան Վատիկանի մօտ կային 16 օտար պետական ներկայացուցիչներ, այժմ անոնց թիւը բարձրացած է 30ի։

ԻՆՉՊԷՍ Կ'ԸՆՏՐԵՆ ՊԱՊԸ ԵՒ ԻՆՉՊԷՍ ԿԸ ԹԱՂԵՆ

«Թան» հետեւեալ տեղեկութիւններ կու տայ.—

Պապը կ'ընտրուի Կարտինալներու ժողովին կողմէ, որ տեսակ մը եկեղեցական ծերակոյտ է։ Անկիղները, յէեւ, ժողովուրդն էր որ կ'ընտրէր,

---

կանոնք ապստամբութեան ջրդողներ Հէլլան, եւ անոնք սիրով պիտի յարդէն նուագողը, վստահաբար։ Իսկ եթէ դժգոհներ կան, կրնան մեկնիլ մօտակայ Լիբիա, որ գրաւցի է եւ ուր յախուած է Փաշական երկինք մը։

կղերական եւ զինուորական դասակարգերուն հետ միասնաբար։ Հետզհետէ ընտրութիւնը մենաշնորհ դարձաւ կղերականներուն ձեռքը, կղերականներէն վերջ՝ կարտինալներուն ձեռքը։

Սակայն երբ քահանայապետութիւնը իր իշխանութիւնը տարածեց բազմաթիւ երկիրներու վրայ, Պապը ընտրելու իրաւունքը տրուեցաւ «եկեղեցւոյ իշխաններուն», կամ «եկեղեցւոյ լոյսերուն ու օծեալներուն», որոնք կուգային Հռոմ կը հաւաքուէին, յատկապէս ընտրութեան համար։ Նիկողայոս Բ. Պապն էր, որ, 1059ին, հիմը կը դնէր պապընտիր ժողովի կանոնադրութեան։ Եւ սակայն այս կանոնադրութիւնն ալ անպատեհութիւններ ունէր, վէճեր կը յարուցանէր եւ ընտրութիւնը կ'երկարէր, այդ պատճառով Գրիգորիոս Ժ. Պապը մշակեց Փակարանի կանոնադրութիւնը, — պապընտիր կարտինալները իրենք զիրենք կը բանտարկէին՝ կտրուելով աշխարհէն եւ արտաքին ազդեցութիւններէ։

Հակառակ պապընտիր ժողովին ցոյց տուած բծախնդրութեան եւ տանդամօրութեան, պապ ընտրուած են նաեւ երիտասարդներ, մինչեւ իսկ վեց տարեկան։ Կը պատմուի նոյնպէս որ պապ ընտրուած է կին մը, այդ պատճառով, սովորութիւն դարձած էր, կ'ըսեն, որ պապընտիր կարտինալներէն մէկը ոչ միայն աչքով, այլ եւ շօշափելիքով ճշդէր թէ երկսեռ է նորընտիր պապը։

Մեռուած պապական, պապին մարմինը կը լուան Ս. Պետրոսի ապաշխարահայրերը անուշահոտութիւններով, յետոյ կը զգեստն ու կը հագուեցնեն սպիտակ պատմուճան, սպիտակ գուլպաներ, վարդագոյն մուճակ, կարմիր վտաւակ, մետաքսեայ սպիտակ ուրար եւ գօտի։ Այսպէս կը դնեն պահուորակի մը վրայ, ծիրանեգոյն կերպասով ծածկուած։ Չորս հսկայ մոմեր կը վառեն շուրջը, ոտքերուն տակ կ'աղօթեն ապաշխարահայրերը։ Ցուցադրութիւնը կը տեւէ ինը օր, վերջին օրը կարտինալ մը կը կարդայ դամբանականը։ Ու մարմինը կը դրուի դագաղի մը մէջ, ուր կը զետեղեն միաժամանակ կարմիր թաւիշէ երեք քսակներ, որոնց մէջ՝ ոսկիէ, արծաթէ եւ անագէ չքանշաններ հանգուցեալին պատկերով։

ՆՈՐԱԳԻՒՏ ՄԵՔԵՆԱՅ ՄԸ, ՈՐ ՍՏԱԽՕՍՆԵՐԸ ՊԻՏԻ ԲՌՆԷ

Տօքթ. Ուիլեըմ Մարսթըն, ամերիկացի, հնարած է մեքենայ մը, որ մարդու մտածումները ճշդիւ կ'արտայայտէ։ Այս գիւտին պատճառով բոլոր ոճրագործները եւ ստախօսները յարատեւ պիտի մատնուին։

Տօքթ. Մարսթըն քանի մը օր առաջ ցուցադրեց այս մեքենան «Ամերիկեան կանանց» ին առջեւ, ուր յայտարարեց, որ մեքենան պիտի պիտանայ, թէ

1) կին մը իր ամուսինը կը սիրէ՞ թէ ոչ, 2) կին մը ամուսնացած է իր ամուսինին հետ դրամի՞ թէ սիրոյ համար, եւայլն։

Կը կարծեն, թէ մարդկային ուղեղի գաղտագողի մտածումները երեւան հանող այս մեքենան գործածական պիտի ըլլայ ոստիկանութեանց համար։

ԹՈՒՐՔԻԱ
ՆՈՐ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Պելկրատի «Փոլիթիքա» թերթին մէջ Ա. Շմաուր կուտայ իր խօսակցութիւնները Թուրք երկու գրողներու՝ Սատրի Էրթէմի եւ Եաշար Նապիի հետ, արդի Թուրք գրականութեան մասին։

Թուրք հանրապետութեան հաստատումէն վերջ, աշխարհիկ ազգեցութիւնը յաղթանակեց կրօնական ազդեցութեան՝ Թուրք գրականութեան մէջ, մինչ առաջ գրական ստեղծագործութիւնը կը դառնար գլխաւորաբար կրօնքի շուրջ՝ փակուած քօղի տակ, հիմա Թուրք գրականութիւնը շատ հարուստ է արդիական հարցերու եւ ընկերային կնճիռներու քննութեամբ։

Գիւղը Թուրք գրողի համար տակաւին բաւական հեռու է։ Ասկէ 25—30 տարի առաջ քաղաքը իրբեւ ընկերային կեդրոն, գոյութիւն չունէր Թուրք գրողին գիտակցութեան մէջ։ Սակայն այսօր քաղաքային բնակչութեան բոլոր խաւերը կը մտնեն գրական ստեղծագործութեան մէջ։ Ու գրողի հետաքրքրութիւնը այլեւս բացառաբար կեդրոնացած չէ Պոլսոյ բարձր դասուն վրայ, ինչպէս երբեմն։

Այսօր կարելի չէ խօսիլ որոշ ընդհանուր ոճի մը մասին։ Ամէնէն կայ: Թուրք գրողները գլխաւորաբար իրապաշտներ են, եւ Թուրք արդի գրականութեան մէջ վիպապաշտներու համար շատ տեղ չկայ։ Պետութիւնը, որ գրական շրջան մը բացաւ անտեսական կեանքի, ծարտարարուեստի եւն., սորվեց որ Թուրք գրողը դառնայ իրապաշտութեան։

Շնորհիւ Թուրքիոյ կազմակերպական գործին, շատով մտաւորական-ներ պիտի հասնին փոքրիկ քաղաքներու եւ Անատոլուի գիւղերուն մէջ։ Այդ առեն գիւղի եւ լայն զանգուածներու կեանքը նոյնպէս պիտի արտայայտուի գրականութեան մէջ։ Ճիշդ է թէ այսօր ալ տակաւին պարբերականները եւ գրքերը ամէնէն շատ Պոլսոյ մէջ լոյս կը տեսնեն, բայց անոնք այլեւս աւելի շատ կը դրաղին Անատոլուի հարցերով եւ դէպքերով, որովհետեւ ընթերցող զանգուածը կը գտնուի Անատոլուի մէջ։

Թուրք արդի գրականութիւնը իր առանգութիւնները հաստատելու ճամբուն վրայ կը գտնուի։ Թուրք գիւղը տակաւին իր տեղը գրաւած չէ գրականութեան մէջ։ Չկան կարեւոր ստեղծագործութիւններ գիւղական նիւթերով։ Գրողները բաւարար չափով չեն ճանչնար գիւղը։ Հազիւ վերջերս, եւ այն ալ ամենանոր գրական սերունդի ներկայացուցիչները, կը փորձեն գիւղը մտցնել գրականութեան մէջ, գրելով փոքրիկ պատմուածքներ։

Թուրք Թարգմանական գրականութիւնը հիմա կ'աճի եւ աւելի շատ կը կարդացուի քան ինքնուրոյն գրականութիւնը, մանաւանդ որ Թարգմանութիւնները կը գտնուին բարձր մակարդակի վրայ։ Անցեալին մէջ Թարգմանութիւններ չէին փնտռուեր, որովհետեւ ամէնէն շատ կրթուած ընթերցողները գանոնք կը կարդային իրենց բնագրով, եւ այսօր ալ կը կարդան նոյն ձեւով։ Սակայն այսօր Թուրքիոյ մէջ արդէն գոյութիւն ունի ընթերցող հասարակութիւն մը, այդ պատճառով ալ Թարգմանական գրականութիւնը կը փնտռուի։

ՓԱՐԻԶ ԵՒ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐ
ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

ԱՆԻԷԹ.— «Արամ» ներթակոմիտէն սարքած էր թատերական ներկայացում մը որ տեղի ունեցաւ Փետրուար 5ին, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ու կէսին Անիէի քաղաքապետական շէնքի սրահին մէջ, մասնակցութեամբ կարող ուժերու։ Ներկայացուեցաւ «Աշուղ Ղարիպ» գուսարք օփէրէթը։ Սրահը կանուխէն լեցուած եւ ամէն մարդ իր տեղը գրաւած էր։ Շատերը ոտքի վրայ մնացին մինչեւ վերջ։ Հանդիսականները թերահաւատ էին, որովհետեւ շատ մը ներկայացումներ լաւ տպաւորութիւն չձգած։ Սակայն փարատեցաւ այս վախը, երբ առաջին վարագոյրը բացուեցաւ։ Դերակատարներն էին «Աշուղ Ղարիպ» Մ. Աղնաւորեան, «Սանամ» Տիկին Ֆիւթնէքեան, «Խօջա-Սահակ» Գրմրէթեան, «Գիժ-Մանուկ» Տէրվիշեան, «Ղարիպին մայրը» Տիկին Աղնաւորեան, «Ս. Սարգիս եւ երկրորդ Աշուղ» Գրիգոր Վահան, «Արիզնադ» Օր. Վ. Մանուկեան, «Խօջա Մինաս» Պ. Կարապետեան։ Միայն վերջին երկուքը սկսնակներ էին։

Հանդիսականները ջերմ ծափերով ողջունեցին ներկայացումը։ Իրապէս բոլոր դերակատարները արժանի էին գովասանքի։ Հանդէսը վերջացաւ ուշ ատեն։

Կը սպասենք որ «Արամ» ներթակոմիտէն ուրիշ ներկայացումներ սարքէ յաջողութիւններով։

Արաքս

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ
ՀԱՅԵՐԸ ՔԱԶԱՆԼԸՔԻ ՄԷՋ

Քազանլըք քաղաքը, որ կը գտնուի Պուլկարիոյ կեդրոնը, ունի շատ գեղեցիկ դիրք մը եւ իր լեռներով կը յիշեցնէ Հայաստանը։

Այս լեռնային շրջանին մէջ էր որ Պուլկարիոյ ազատագրութեան վերջին ռազմաճակատ յեղափոխական հերոսները ...

Այս քաղաքին մէջ կան 20—22 ընտանիք Հայեր, որոնք եկած են Թրակիայէն եւ այլ շրջաններէ։ Անոնք կը յարգին մանր առեւտուրով եւ մասամբ ալ արհեստաւոր են։ Դժբախտաբար իրենց բանակի փոքրութեան պատճառով դպրոց եւ եկեղեցի չունին։ Սակայն տօնական օրերուն եւ ուրիշ առիթներով Սթ. Զակորայի քահանան կ'այցելէ եւ հոգեւոր մխիթարութիւն կուտայ այս փոքրիկ գաղութին։

Մեր հայրենակիցները բոլորն ալ գիտակից են իրենց ազգային պարտականութեանց։ Գոնէ մասամբ դպրոցի պակասը լրացնելու համար, կը սատարեն հայերէն թերթեր։ Այցելու մը պատմելով որ ճամբաններ, տեսած է որ հաւաքուած Հայերը բոլորն ալ հայերէն կը խօսին։

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐ, Ստեփան Զօրեան։ (Հայաստանի գրականութեան հին ուղղագրութեամբ։ Մատենաշար թիւ 2)։ Փարիզ։ 1939։ Գին 7.50 ֆր.։ Դիմել Հրանտ Սամուէլ գրատուն, 51, Rue Mr. le Prince եւ Մ. Պարսամեան գրատուն, 46, Rue Richer, Paris։

ՄԱՄՈՒԼ
ԱՆԿԱ՞Խ ԹԷ ՉԷԶՈՔ

Պուքրէշի «Արագած» եռանեայ խմբագրութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (5 փետրուար).

— «Առեւտ մը ի վեր մեր երիտասարդ տղաքը ամբարտաւան կեցուածք մը ունին։ Ճիշդ է՝ նշմարիմ է անոնց թիւը, եւ աւելի նշմարիմ՝ անոնց ազդեցութիւնը իրենց տարեկիցներուն վրայ։ Բայց անոնք յաւակնութիւնը ունին սերունդի մը անունով ընելու իրենց մեծախօսիկ յայտարարութիւնները, եւ սերունդի մը անունով նշաւակներ նետելու իրենցմէ տարեց սերունդին վրայ։

Բայց ինչ որ ամէնէն ծիծաղելին է այդ ճամարտակութեանց մէջ՝ այս կանի մը տղոց յաւակնոտ քրթմնջիւնն է տարեցներուն հասցէին, որոնք իբրեւ թէ պէտք չունենք կ'առթեն նորափետուր այս վառեակներուն՝ իրենց չափէն աւելի կուսակցական գոյնին, իրարու հետ իրենց ունեցած տգեղ վէճերուն ու կռիւներուն, ու նման մեղքերու համար, որոնցմէ իբրեւ թէ յեթափուած կ'ուզեն մնալ նորերը, պահելով չէզոք դիծ հայ ժողովուրդի ներքին յուզումներուն ու վէճերուն մէջ։

Ու չէզոք մնալու այս արտօրանքն է որ մոլորութենէ մոլորութիւն կը մղէ զանոնք, նախ հեռու պահելով զանոնք կեանքի բուն հնոցէն ու հայ ժողովուրդի դատին հետ անմիջական առնչութենէ, ու յետոյ բարեխառն միութիւններու մէջ սպառելով իրենց լիովանդակ երիտասարդութիւնը, միշտ այն ինքնախաբէութիւնը սնուցանելով սակայն թէ այդ կը փրկեն իրենք ալ։

Չէզոքութիւնը փառքի տիտղոս մըն է իրենց համար, ու անով կ'ուզեն պահել իրենց վարած միութիւններն ալ՝ իբրեւ թէ բոլորին հաճելի դարձնելու համար զանոնք, մինչդեռ պարզապէս անտարբերութիւնն է որ կ'աճեցնեն անոնց շուրջը։ Ոչ ներկայ Հայաստանին կուսակից են, ոչ ալ հայ ժողովուրդի ամբողջական ազատագրութեան։ Աւելին. դէմ են հայ ժողովուրդի երկու թեւերուն ալ, ու իրենք զիրենք երկուքէն ալ բարձր կը դասեն։ Թէ Երեւանի անունը կ'արտասանեն դողով, եւ թէ «Մեր Հայրենիքը»ին կը սոսկան. երրորդ տեսակի հայրենասիրութիւն մը հնարած են իրենց համար,— չհաւնիլ աջին ու ձախին, ու պարծենալ իրենց չէզոքութեամբը։

Հոգեկան անկախութիւնը չէ իրենց դաւանած չէզոքութիւնը, ոչ ալ վէճերէ հեռու մնալու փափաք։ Վէճե՞ր՝ իրենք ալ ունին, ու շատ աւելի գռեհիկ տեսակը։ Իրենցը՝ գիւղին ալ խատաւններու վրայ իրենց երիտասարդութիւնը փճացնելու մոլորանքն է պարզապէս, որ պիտի ծերացնէ զիրենք առանց հետք ձգելու տալու։ Անոնց հայրենիքը թուղթի վրայ է միայն, ու իրենց ամբողջ հայրենասիրութիւնը հիներուն դէմ մոլտուք ու ամուլ յաւակնութիւն։ Եւ, այո, իրենցմէ ոմանք կ'աշխատին այս կամ այն միութեան մէջ իբրեւ ժողովական, բայց առանց այդ աշխատանքը բերել համադրելու հայ ժողովուրդի հաւաքական ճիգին մէջ։

Գեղեցիկ է երբեմն հոգեկան անկախութիւն պահել՝ միեւնոյն դատին համար աշխատելով կողմնակի ճամբով. այս կամ այն միութիւնը անկախ պահել իր գործունէութեան մէջ՝ համարակաց խոչալի մը ի սպաս դնելով սակայն անոր ճիգերը. բայց հոգեկան թշուառութիւն է մեկուսացած ապրիլ հայ ժողովուրդի մեծ տառապանքէն, ու բամբասանքով սպառել երիտասարդութեան սրբազան կրակը»։

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ
ԼՈՒՍԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

ՀԱՄՊՈՒՐԿ, 6 Փետր.— Պերլինէն 3 փետրուար, «Յառաջ»ի մէջ կարդացի թղթակցութիւն մը, անցեալ 22 յունուար, իմ տուած երգահանդէսի մասին։

Նախ պէտք է ասել, որ «Զնոյ - պատուհաս» կոչուած նոր օփէրէթը եւ իր երգերը ոչ մի առնչութիւն ունին համարեց Կոմիտաս վարդապետի հետ։

Օփէրէթի նիւթ առած եմ պատմական «Աղամ Եւայի» ստուերապատկերէն եւ բոլոր երգերը իմ համեստ յղացումի արդիւնքն են։ Հայ գեղջկական երգերը որոնք ես դաշնաւորած եմ դրնջերգներու, կը պատկանին Կոմիտաս վարդապետին, ինչ որ նմանապէս չէր յիշուած։

«Պաղ - աղբիւր» անունով երգ մը յայտագրի մէջ բնաւ չէ եղած, իսկ զալով «Մի՛ լար», երգին, այդ իմ հեղինակութիւնը չէ, ինչպէս յիշուած էր, այլ մեծատաղանդ երաժշտապետ Թոմանոս Մելիքեանի գործը։

Իմ հեղինակած երգերն են «Շէկ տղայ» եւ «Մոռանալը» նոր երգեր։ Չէր յիշուած նոյնպէս Գ. Սունիի, Վ. Սրուանձտեանցի, Դ. Ղազարեանի, Ս. Բարխուտարեանի գոհարներու անունները, այն երգերը որոնք հասարակութեան խնդրանքին վրայ կրկնուեցան արժանացան։

Հայկ Արծիւ

ՆՄՈՅՇ ՄԸ ԱՇԽԱՐՀԻ ՏԱՐՕՐԻՆԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐԷՆ

Մ. Նահանգներու մէջ Ուիլ Փիւրվիս անունով մարդ մը կախաղանի դատապարտուած էր 45 տարի առաջ, սպանութեան մը պատճառով։ Երբ զինք կը դատէին, ան դատարանին առջեւ ըսած էր երդուեալ դատաւորներուն. «Ձեզմէ իւրաքանչիւրը ինծմէ առաջ պիտի մեռնի»։ Այսպէս ալ եղաւ։

Երբ որոշեալ ժամուն բանտապետ Մաքկի զինք կախաղան առաջնորդեց եւ չուանը քաշեց, Փիւրվիս գետին ինկաւ։ Իշխանութիւնները զինք մեռած կարծեցին եւ արձանագրութիւն կազմեցին։ Բայց մեռած չէր։ Չուանը փրցած էր։ Բանտապետը մերժեց երկրորդ անգամ կախել զինք, եւ յետոյ, երկարապատում վէճերէ ետք, իր մահավճիռը փոխուեցաւ ցկեանս բանտարկութեան։ Փիւրվիս մեռաւ քանի մը օր առաջ։ Զինքը դատապարտող երդուեալ դատաւորները բոլորն ալ մեռած են արդէն։ Իսկ բանտապետը, 81 տարեկան, մահացաւ հիմա՛ն է։

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնելի եւ մելանով։

ԷՆՎԷՐ ՓԱՇԱՅԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ՊԱՐԱԳԱՆԵՐԸ

Նոյն պահուն, քաղաքին պահակազօրքի հրամանատարը հեռաձայնեց, որ արեւմտեան ճակատի վիրաւորները քաղաքին մէջ լեցուած էին, ու Պասմաճիներն ալ կը յառաջանային։

Էնվէր փաշա կացութիւնը քննելէ ետոյ սա եզրակացութեան յանգեցաւ թէ բոլշեւիկեան ուժերը շուտով պարտութեան պիտի մատնուէին, մանաւանդ որ քաղաքին մէջ մնացած պահեստի երկու հարիւր զինուորներէն ալ չպիտի կրնային օգտուիլ։

Կարմիր բանակը Արմղանտի հետ կապ հաստատած էր, ու հոն տեղեկութիւն ունէին անցուդարձերէն, բայց մինչեւ որ Արմղանտէն ուժ ղրկուէր, բոլշեւիկները դաս մը պիտի առնէին Տէօշէմպէի առջեւ։ Էնվէր փաշա իբրեւ սպայակոյտի սպայ՝ սա կարծիքը կը յայտնէր. «Բոլշեւիկները այս գործին մէջ պիտի կորսնցնեն, որովհետեւ շատ յոգնեցան»։

Փետրուարի ցուրտ գիշեր մըն էր։ Պասմաճիները աւելի շատցած էին Տէօշէմպէի շուրջը, ու շրջականներու գիւղացիներն ալ օգնութեան կը փութային։ Ռուս լրտեսները բանակի հրամանատարին լուր կուտային այդ իրողութիւնը։ Հրամանատարը կը ջղայնանար, խորհելով որ պիտի ըսս խղուէր անձնատուր ըլլալ մինչեւ ուժերուն ժամանումը։

Կէս գիշերէն յետոյ, Պասմաճիները, որոնց թիւը աւելցած էր նոր կամաւորներով, սկսան յարձակում գործել Տէօշէմպէի վրայ։ Անձրեւը դադրած էր, ու ամպերը կը հեռանային։ Պասմաճիները մինչեւ քաղաքին դռները յառաջացան։ Սուինաւոր գիրկընդխառն կռիւ մը տեղի ունեցաւ, ու Ռուսերը սկսան ետ քաշուիլ։

ԳԻՇԵՐԱՅԻՆ ՅԱՐՁԱԿՈՒՄՆԵՐԸ ԵՒ ՌՈՒՍԵՐՈՒՆ ՆԱՀԱՆՋԸ

Ռուսերը բաւական կորուստ ունեցած էին քանի մը ընդհարումներու մէջ։ Կարմիր զինուորներուն հրամանատարը բլուրէն հեռանալով Տէօշէմպէ գացած էր։ Քաղաքէն դուրս գտնուող զինուորներն ալ տակաւ կը քաշուէին։ Կ'երեւար թէ ռուս հրամանատարը որոշում տուած էր քաղաքը պաշտպանելու։ Սակայն, դանդաղ կերպով հասած լուրերու համաձայն, Ռուսերը կորուստներ կ'ունենային։ Պասմաճիները անընդհատ կը յարձակէին։ Կարմիր բանակը կը դիմադրէր, բայց իր առաջնութիւնն ալ հետզհետէ կը պակսէր։ Սակայն Ռուսերը որոշած էին ամէն գնով պաշտպանել քաղաքը, առանց Պասմաճիներուն զգացնելու։

Գիշերային քանի մը յարձակումներէ յետոյ, առտուն Տէօշէմպէի գանձարան առջեւ հասնող Պասմաճիները ընդմիջուած էին ետ քաշուիլ։ Էնվէր փաշա չէր կրցած պէտք եղած արդիւնքը ձեռք բերել գիշերային յարձակումներով, թէեւ Պասմաճիները շատ լաւ շարժումներ կ'ընէին, ու իրենց առաջին յարձակումներով ալ կախուցած էին ռուս հրամանատարը։ Այս վերջինը հիմա կը խորհէր թէ ի՛նչ պիտի ընէր, եթէ Պասմաճիները ցերեկն ալ յարձակում գործէին։ Ան կ'ուզէր բնաջինջ ընել Պասմաճիները բուռն յարձակողականով մը, բայց ապահովութիւնը կը պակսէր։ Ուստի ո-րոշեց հրամանատարը պաշտպանողական վրան մնալ։ Բայց ո՞րքան ատեն պիտի կրնար այդ դիրքին մէջ մնալ։ Պասմաճիները կարած էին թշնամիին հաղորդակցութիւնը երկրին միւս շրջաններուն հետ։ Ռուսերը կրցած էին միայն Սմրղանտ լուր ղրկել, օգնական ուժ ուղելու համար։ Տրամադրելի զինուորներով ալ ռուս հրամանատարը չպիտի կրնար ամիսներով դիմանալ։ Բոլորովին քաշուելու առենն ալ չէր եկած տակաւին։

ԸՆԴՀԱՐՈՒՄԻ ՄԸ ԱՏԵՆ ԷՆՎԷՐ ՓԱՇԱ ԹԵԹԵՒՕՐԷՆ ՎԻՐԱՒՈՐՈՒԱԾ ԷՐ ԳՆԴԱԿՈՎ ՄԸ

Էնվէր փաշայի զինուորները շատ համբերատար, իրենց ոտքերուն հետ խաղացող որոտումներու կը նմանէին։ Փաշան ալ ճկուն ու խորամանկ արտօրդի դերը կը կատարէր, որպէս ձեռք անցնելու համար, շնորհիւ իր եռանդուն ռազմիկներուն, որոնց նմանը չէր տեսած ռուս հրամանատարը եւ այդ պատճառով յուսահատութեան մատնուած էր ան։

Փաշային զինուորները նապաստակներու պէս կը պահուըտէին լերան ղանի վրայ, բլուրին վրայ, ծառերու հովանիին տակ, մեծ քարերու ետին։ Ցեխոյ, երեւան կ'ելլէին յանկարծ, գետնէն բուսած կարծես։ Շատ կը փափաքէին գիրկընդխառն կռիւներ ընել սուիններով։ Իսկ կարմիր զինուորները կը խուսափէին այդ կռիւներէն եւ պաշտպանողական դիրք կը բռնէին։ Էնվէր փաշա իր նպատակին հասնելու վրայ էր։

Քաղաքին մէջ գտնուող Թուրքերը Ռուսերուն չէին օգներ։ Բանի եղած օգնութիւններէն ալ Ռուսերը օգուտ մը չէին տեսներ։ Բոլշեւիկեան ուժերը շատ նուազած էին։ Ամենօրեայ յարձակումները ա՛լ աւելի կը պակսեցնէին անոնց թիւը։ Ռուս հրամանատարը մեծ մտահոգութեան մատնուած էր այդ յարձակումներուն պատճառով։ Վերջապէս հրամանատարը որոշում տուած էր քաղաքէն հեռանալ ու արագօրէն նահանջել, այսինքն փախչիլ բառին բուն իմաստով։ Սակայն դժուար գործ մըն էր, որովհետեւ քաղաքին կացութեան մէջ առաջ եկած ամենափոքր փոփոխութիւն մը իսկոյն իմաց պիտի տրուէր Պասմաճիներուն։

Ռուս հրամանատարը նախ որոշեց քաղաքին հաղորդակցութիւնը դուրսի հետ՝ բոլորովին կտրել։ Քանի մը օրէ ի վեր, դուրսէն ուեւէ կարաւան քաղաք չէր գար։ Քանի մը գիւղացի միայն քաղաքէն դուրս կ'ելլէին։ Այդ բանն ալ արգիլելու էր։

Անգամ մը եւս քննելէ յետոյ քաղաքին կարդապահութիւնը, ռուս հրամանատարը համոզում գոյացուց թէ փախուստի դէպքը իսկոյն չպիտի տարածայնուէր։ Ուստի նահանջի հրաման տուաւ։ Ռուս հետեւակազօրքը եւ հեծելազօրքը սկսան քաղաքէն խոյս տալ։

Փետրուարի վերջին օրերն էին։ Առտու մը, քաղաքին վրայ նորէն յարձակում ընող Պասմաճիները իմացան սա լուրը. «Կարմիր բանակը շատոնց նահանջած է»։

Պասմաճիները կէս գիշերէն յետոյ համկցած էին որ քաղաքին մէջ շարժում մը կար, շուները շատ կը հաչէին, եւ կարգ մը փոխադրութիւններ կ'ըլլային քաղաքին ներսը եւ դուրսը։ Սակայն Պասմաճիները չէին յուսացած որ թշնամին այդքան կարճ ատենի մը մէջ Տէօշէմպէէն խոյս պիտի տար։

(Շար.)

(30)

*** Հանրապետական կառավարութեան սպարապետը պաշտօնանկ ըրաւ 86 բարձրաստիճան սպաներ, անոնց տեղ նշանակելով մասնաւորապէս համայնավարներ։ Անիշխանականները հեռացուած են․
մանները, որոնց մէկն է ընդհ․ Ներումը ։

Պաշտօնական ճանաչման շնորհիւ, Զօր․ Ֆրանքօ պիտի կրնայ ետ առնել Ֆրանսայի մէջ պահուած սպանիական ոսկին եւ գեղարուեստական գանձերը։ Ետքը, վարկ չահիլ եւ նոյնիսկ փոխառութիւն մը կնքել անգլիական հրապարակին վրայ, Սպանիոյ վերակազմութեան համար։

*** Ֆրանսայի նախարարական խորհուրդը ժողով գումարեց երէկ, քննելու համար ճանաչման խնդիրը։ Իրազեկ աղբիւրէ կը հաւաստեն թէ՝ հակառակ Անգլիոյ ճնշումին, Ֆրանսա չուզեր ստանձնել ճանաչման նախաձեռնութիւնը։ Իբրեւ միջին ճամբայ, նորէն Սպանիա պիտի ղրկուի ծերակուտական Լէօն Պէրառ, այս անգամ պաշտօնապէս, բանակցելու համար Զօր․ Ֆրանքօյի հետ։ Իր գլխաւոր պաշտօնը պիտի ըլլայ ապահովութիւն ստանալ թէ իտալացի կամաւորները արագօրէն պիտի պարպուին, երբ վերջանայ պատերազմը։ Անոնց ներկայութիւնը վտանգաւոր կը համարուի Ֆրանսայի ապահովութեան համար, մանաւանդ այն պատճառով որ իտալ․ մամուլը կը շարունակէ պահանջել Թունուզը, Քորսիքան եւ Նիսը։ Եթէ Պ․ Լէօն Պէրառ յաջողի գոհացուցիչ երաշխիքներ ստանալ, հաւանական է որ դեսպան նշանակուի։ Կը խօսուի նաեւ Զօր․ Քատրուի մասին, որ մեծ համակրութիւն կը վայելէ ազգայնական Սպանիոյ մէջ ։

Մինչ այս մինչ այն, կռիւները վերսկսած են արդէն։ Զօր․ Ֆրանքօյի զօրքը մաքրեց Քաթալոնիոյ մէկ անկիւնը, ուր կը կռուէին 10.000 անիշխանականներ։ Ասոնք ալ Ֆրանսա ընդունուեցան։ Այժմ յարձակումը փոխադրուած է դէպի հարաւ, Վալենսիայի շրջանին մէջ։ Ազգայնական նաւատորմն ալ կը մասնակցի գործողութեանց ։

*** Մինչեւ հիմա Ֆրանսա ընդունուած են 350–370.000 Սպանիացիներ, որոնց 150.000ը զինուոր։ Կեդրոնացման բանակատեղիներուն մէջ ըմբոստութիւն ծագած ըլլալով, զօրավար մը ղրկուեցաւ, քննութիւն կատարելու համար։ Ընկերվարական եւ համայնավար թերթերը կը գանգատին թէ փախստականները խստութեանց կ՚ենթարկուին, անօթի կը ձգուին, բռնի Սպանիա կը վերադարձուին եւն․ ։

Իտալիոյ պահանջները Ֆրանսայէն

—— ∞ ——

Պերլինի քաղաքական շրջանակներու մէջ կը խօսուի, թէ իտալացի քաղաքագէտ մը Պերլին պիտի այցելէ այս ամսու վերջերը։ Տակաւին ճշդուած չէ թէ այդ անձը կոմս Չիանօ՞ն պիտի ըլլայ թէ ուրիշ մը ։

Այս այցելութեան նպատակն է գերման կառավարութեան յանձնել պատճէնը Իտալիոյ պահանջներուն՝ Ֆրանսայէն։

Պերլինի մէջ կը յուսան, թէ իտալա-ֆրանսական վէճին մէջ Մեծն Բրիտանիա չէզոք դիրք պիտի բռնէ։ Անոնք որ չեն հաւատար ասոր, կ՚ըսեն թէ Իտալիա այնպիսի չափաւոր պահանջներ պիտի ներկայացնէ, որ չմղէ Անգլիան՝ կանգնելու Ֆրանսայի կողքին։ Կ՚ըսուի նաեւ թէ իտալական պահանջներու ծրագրին մէջ Թունուզի պէյին վիճակուած է կարեւոր դեր մը։

Ճափոնի պատասխանը Հայնանի մասին

—— ∞ ——

Ճափոնի արտաքին նախարարը պատասխանելով Ֆրանսական դեսպանին ծանուցագրին, յայտարարեց թէ հողային դիտումներ չունին Հայնանի մասին եւ թէ կղզին գրաւած են պարզապէս իբրեւ հետեւանք զինուորական պահանջներու։ Ճափոնական մամուլը այս առթիւ կը գրէ թէ այդպիսի հաւաստիքներ տրուած չեն եւ թէ Հայնան կը կազմէ «մեր ազգային պաշտպանութեան դուռը, Ֆրանսական , անգլիական եւ ամերիկեան ստացուածքներուն դիմաց»։

Փարիզի եւ Լոնտոնի մէջ ալ չեն հաւատար Ճափոնի անկեղծութեան. եւ արդէն իսկ զրոյցներ կը հրջին թէ Ճափոն նաւակայանի պիտի վերածէ Հայնանը, մասնաւորապէս սուզանաւերու համար։

»»» · «««

ՋԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԻՐԱՆԻ առեւտրական պատուիրակութիւնը, որ Մոսկուա գացած էր բանակցութիւններ վարելու համար, ունկնդրութեան ընդունուեցաւ Պ․ Միկոյեանի կողմէ։

ԹԻՐԱՆԱՅԻ մէջ (Ալպանիա) 15 հոգի 2 ամիսէն տասը տարի բանտարկութեանց դատապարտուեցան, իբրեւ բոլշեւիկներ ։

ՊՈՒՔՐԷՇԷՆ Աւստրալիա մեկնեցան 150 հրեայ երիտասարդ ճարտարագէտներ, երկրաչափներ ու ճամբաներու շինութեանց մասնագէտներ ։

ՏԱՆՑԻԿԻ մէջ լեհական կառավարութիւնը ձերբակալեց քանի գերման նացիներ, որոնք քարոզութեամբ կը զբաղէին ։ Վարշաւայի գերման դեսպանը այս մասին տեսակցութիւն մը ունեցաւ արտաքին նախարար գնդ․ Պէքի հետ։

ԱԹԷՆՔԻ եւ արուարձաններուն մէջ 200,000 նոր ծառեր պիտի տնկուին այս տարի։ Այս գործը գլուխ պիտի հանուի հանրային հանգանակութեամբ եւ կամաւորներու ձրի աշխատանքով։

ՄՈՍԿՈՒԱՅԷՆ կը հեռագրեն թէ մահուան դատապարտուեցան ութ հոգի, Սէմիփալաթինսքի մէջ, իբրեւ լրտես։ Բոլորն ալ գնդակահարուեցան անմիջապէս ։

ՀԱԿԱԲՈԼՇԵՒԻԿ ՈՒԽՏԸ յարձակողական եւ պաշտպանողական զինակցութեան մը վերածելու համար ծրագիր մը մշակուած է Ճափոնի մէջ։ Այս առաջարկութեամբ միջազգային համաժողով մը պիտի գումարուի յառաջիկայ սեպտեմբերին ։

ՄՈՒՍՈԼԻՆԻ կարեւոր ճառ մը պիտի խօսի, կ՚ըսեն, կիրակի օր, Թորինոյի մէջ։ Իտալիոյ արտաքին նախարարը տեսակցութիւն մը ունեցաւ անգլիական եւ ճափոնական դեսպաններուն հետ։

ՊԵԼԺԻՈՅ նոր դահլիճը չէ կազմուած տակաւին։ Պ․ Ժասփառ, որ ստանձնած էր կազմել զայն, հրաժարեցաւ վերջին պահուն, մեծ դժուարութեանց հանդիպած ըլլալով ։

ԿԵՂԾ ԱՆՑԱԳԻՐՆԵՐՈՒ գրասենեակ մը երեւան հանուեցաւ Փարիզի մէջ։ Գլխաւոր ամբաստանեալն է Ալպէռ Իւււի, որ իրաւագիտական գրասենեակ մը ունէր եւ գործէր մեղսակցութեամբ գերմանացի, լեհ եւ ռուս գործակալներու։ Ցրբեմն ալ օտար աղջիկներ կ՚ամուսնացնէին հարազատ Ֆրանսացիներու հետ, հպատակ դարձնելու համար։ Սակագինն էր 5000 ֆրանք։ Ամուսնական արարողութենէն անմիջապէս վերջը «այր եւ կին» կը բաժնուէին։ Առաջին ձերբակալութիւնը կատարուեցաւ Նիսի մէջ։

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 18Ը ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ ՓԱՐԻԶԻ Հ. Յ. Դ. «ԵԳԻՊՏԱՑԻ» ԿՈՄԻՏԷԻՆ, 19 ՓԵՏՐ. ԿԻՐԱԿԻ ԵՐԵԿՈՅ ԺԱՄԸ 8.30ԻՆ
ՍՈՍԻԷԹԷ ՍԱՎԱՆԹԻ ՄԵԾ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ, 8 Rue Danton, ՄԷԹՐՕ ՕՏԷՕՆ
Կը նախագահէ՝ Ընկ. ԳԵՐԱՍԻՄ ԲԱԼԱՅԵԱՆ
ԿԸ ԽՕՍԻՆ՝ ԸՆԿ. Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ ԵՒ ԳՆԴ. Տ. ԲԱՂԴԱՍԱՐԵԱՆ
Մասնակցութեան համար 3 ֆրանք։

Հ. Յ. Դ.

Գաւառ

ԱՆԻԷՌ - ԳՈՒԱՔՈԼՈՆԳի «Արամ» ենթակոմիտէի Ընդհ․ ժողովը՝ 17 փետր․, Ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին , սովորական հաւաքատեղին։

ՎԱԼԱՆՍԻ կոմիտէն ընկ․ ընդհ․ ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները՝ 16 փետր․, Հինգշաբթի երեկոյեան ժամը ճիշդ 8ին, «Միամանթօ» Ակումբը։ Անդամատետրերը միասին բերել։

Հ. Յ. Դ. ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԺՈՂՈՎՆԵՐԸ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՆՈՐ ՅԱՄԻ պատանիներու ժողովը՝ եզի պէ․ի ունենայ 15 փետր․, Չորեքշաբթի երեկոյեան՝ ժամը 8ին։ Կը խօսի Ընկ․ ՄՅ․ ՄԻՔ-ՏՕՆԵԱՆ

ՊՈՒԼՎԱՐ ՕՏՏՈՅԻ Գատ խումբերու ժողովը՝ 15 փետր․, Չորեքշաբթի երեկոյեան ժամը 8ին սովորական տեղը՝ կը խօսի՝ Ընկ. ՏՐ. ՓԻԼԻՊԵԱՆ.

ՄԱՐՍԷՅԼ ՔԱՂԱՔԻ Թ լոր պատանիներու ժողովը՝ 15 փետր․, Չորեքշաբթի երեկոյ ժամը 8ին, «Շահրիկեան» սրահին մէջ՝ կը խօսի Ընկ. ԱՐՏԱԿ ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ.

ՍԷՆԹ ԱՆԹՈՒԱՆԻ (Գ․մք․ Բիքիկ) պատանիներու ժողովը՝ 19 փետր․ կիրակի կէսօրէ ետք․ ժամը 4ին․ ընկ․ Մարկոսեանի բնակարանին մէջ՝ կը խօսի՝ Ընկ․ Ա. ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ.

ՍԷՆ ԺԷՐՈՄԻ պատանիներու ժողովը՝ 15 փետր․, Չորեքշաբթի երեկոյ ժամը 8ին, սովորական տեղը, կը խօսի՝ Ընկ․ Ն. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ.

Թ Է Յ Ա Ս Ե Ղ Ա Ն

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՀՕՑ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ԱԿՈՒՄԲԻ ԿՈՂՄԷ
Ի ՊԱՏԻՒ Պ. Ս. ՎՐԱՑԵԱՆԻ, ԻՐ ՄԵԿՆՈՒՄԻՆ ԱՌԹԻՒ
15 Փետրուար, Չորեքշաբթի երեկոյ ժամը 9ին
8 Ռիւ Գօսիէ, Փարիզ
Հրաժեշտի խօսք Պ. ՎՐԱՑԵԱՆԻ կողմէ։

«ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՕՐԸ»

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ Ֆ. Հ. ԿՈՊՈՅՑ ԽԱՉԻ ԱՆԿԷՆԻ Մ.ՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ
26 Փետրուար, Կիրակի, ժամը 3ին,
Անկէն, Cascade du Lac սրահին մէջ, լճին քէմը։
Տեղի պիտի ունենան՝ սիրուն պատկեր մը, զաւեշտ մը, երգեր եւ արտասանութիւններ։ Մեծերու համար մուտք 3 ֆր.։

ԳՐԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅ

Կազմակերպուած Փարիզի Հայ Երիտասարդաց Միութեան կողմէ, բանաստեղծ Յովհ․ Թումանեանի, մահուան տասնըհինգամեակին առթիւ, 16 փետրուար հինգշաբթի իրիկուն ժամը 21ին, Միութեան կեդրոնը՝ 8 բիւ Գօսիէ, Փարիզ։

Կը խօսին՝ Պ․ Արշակ Չօպանեան, նիւթ ունենալով «Յովհ․ Թումանեան, իր գրական գործը»։ Տօքթ․ Հրաչ Զարդարեան, «Յովհ․ Թումանեան, կեանքը եւ Մարդը»։

Արտասանութիւն եւ երգ, իր հեղինակութիւններէն։

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԽՆՋՈՅՔ ԲԱՐԵԿԵՆԴԱՆԻ ԱՌԹԻՒ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՄԱՐՍԻԼԻՈՅ ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆԻ ՀԱՅՐ․ ՄԻՈՒԹ․ ԿՈՂՄԷ
19 Փետր․, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 5էն 12 «Շահրիկեան» սրահը,
5 Rue de l'Eclipse

Կը նախագահէ՝ Պ․ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՀԱՅԱԳՈՐԾԵԱՆ

Կը խօսի՝ Պ․ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՇԱԼՃԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժին.— Նուագ Թառով՝ ՋՕՐՊԱՃԵԱՆ եղբայրներու կողմէ։ Արտասանութիւն՝ Օրիորդներ Ռօզա Եղիշէեան եւ Իվօ Անէմեան։ Մէջընդ մէջ պիտի նուագէ «Ալգազոֆ» բարձրախօսը նոր հրապարակ ելած տիգերով՝ հայկական ընտիր եղանակներ։

Հայկական, Կովկասեան եւ եւրոպական պարեր, գեղջկական զուարճալի չուրջպար։ Պիտի ցուցադրուին խիստ հետաքրքրաշարժ ֆիլմեր։ Դաշնակի վրայ պիտի նուագէ Օր․ Լուիզ Հացագործեան։

Մուտք 4 ֆրանք

Շ Ն Ո Ր Հ Ա Կ Ա Լ Ի Ք

Տէր եւ Տիկին Վահան Սպէնչեան եւ զաւակունք, Տէր եւ Տիկին Արամ Սպէնչեան եւ զաւակունք իրենց շնորհակալութիւնը կը յայտնեն ազգականներու, Կրընոպլի եւ Լանսէյի Հ․ Յ․ Դ․ Ենթակոմիտէներուն եւ Ֆ․ Կ․ Խաչի Մասնաճիւղերուն, եւ ամէն անոնց որոնք անձամբ, գրաւոր կամ ծաղկեպսակով ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց սիրելի մօր եւ մեծ մօր՝

Տիկին ՎԵՐԺԻՆ ՍՊԵՆՉԵԱՆԻ

դառնագէտ մահուան առթիւ։

ԵՐԿՈՒ ՋԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆ ՕԴԱՆԱՒԵՐ իրարու զարնուեցան Իստրի մօտ։ Չորս հոգի մեռան, երկու հոգի վիրաւորուեցան։

115 ՆՈՐ ՕԴԱՆԱՒԵՐ ապսպրուեցան Ամերիկա, փութացնելու համար Ֆրանսայի սպառազինութիւնները։ Կ՚ըսուի թէ մինչեւ հազարի պիտի հասնի ամբողջ ապսպրանքը ։

ԶՕՐ․ ՎԷԿԱՆ, որ Եգիպտոս գացած էր, Պէյրութ իջաւ օդանաւով։ Երեք օր հիւր պիտի մնայ մարզպանին, այցելելով նաեւ Մարոնիներու պատրիարքին ։

ՊԱԼՔԱՆԵԱՆ ԽՈՐՀՐԴԱԺՈՂՈՎԸ պիտի գումարուի փետր․ 20ին, Պուքրէշի մէջ։ Օրակարգի գլխաւոր խնդիրներն են դաշինքին վերանորոգումը, միջազգային կացութեան քննութիւնը՝ Միւնիխի համաձայնութենէն վերջը, Պուլկարիոյ հողային պահանջները եւն․ ։

Le Gerant : H. STEPHAN
Imprimerie A-DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme – PARIS (13)

ՀԱՅՐԵՆԻՔ ամսագրի 15ամեակին առթիւ մասնաւոր կարգադրութիւն մը եղած էր անցեալ տարուան համար, «Ցառաջ»ի հետ (զեղչեալ բաժնեգին)։ Այդ պայմանաժամը լրացած ըլլալով, կը յանձնարարենք բաժանորդներուն դիմել ուղղակի «Հայրենիք»ի վարչութեան։

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— ՍԱՀԱԿ ԽԱՉԱՏՈՒՐԵԱՆ Իզմիրի Ագուէր քաղաքէն, կը փնտռէ իր եղբայրը՝ Խաչատուր Խաչատուրեան, հօր անունը՝ Աբրահամ, մօր անունը՝ Անուշ, քրոջ անունը՝ Փերուզիկ ։ 1922ին քէմալական յարձումին իրար կորսնցուցած են։ Կը խնդրուի հաւցէն գիտցողներէն իմացնել իր եղբօրը՝ Sahak Hatchadourian, 9 Docteur Colmette, St. Martin de Hérès, Grenoble (Isère) France։

— Քէսապի գերմանական որբանոցէն դուրս ձգուած Հեպէնցի Ներսէս Հալաճեան, հօր անունը՝ Գրիգոր, մօր անունը՝ Մառի, կը փնտռէ իր հօրեղբայրը՝ Կարապետ Հալաճեան որ վեց տարի առաջ Ֆրանսայէն նամակով դիմած էր որբանոցի տնօրէնութեան վինքը փոխադրելու իր մօտ։ Տնօրէնութիւնը չէ թոյլատրած իր մեկնումը, իր տարիքը փոքր ըլլալով։ Իր հօրեղբօր հասցէն գիտցողներէն կը խնդրուի իմացնել Պ․ Միհրան Թուրլէեանի, Hôtel Lux, Rue Alenby, Beyrouth (Gr. Liban)։

ՄԻՈՒԹԵԱՆՑ

Ֆ․ Հ․ Կ․ ԽԱՉԻ Անկէնի մասնաճիւղի ընդհ․ ժողովը 15 փետրուար Չորեքշաբթի գիշեր, ժամը 8.30ին, Café des Sportsի մէջ, խիստ կարեւոր օրակարգ։ Անդամներու ներկայութիւնը անհրաժեշտ է։ Անդամատետրերը միասին բերել։ Մասնաւոր հրաւէր չպիտի ղրկուի ։

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Տէր եւ Տիկին Յարութիւն Խանոյեան իրենց կսկիծով ցաւակցութիւն կը յայտնեն Այրի Տիկին Ե․ Հայրապետեանի, Անդրանիկ եւ Միսաք (Ամերիկա) Հայրապետեաններու եւ իրենց պարագաներուն հայրենակից ՍԵՂ ՀԱՅՐԱՊԵՏԵԱՆի մահուան առթիւ ։
Մարսէյլ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Dameme, PARIS (13e) (ԻՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

Téléphone : GOBelins 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 16 ՓԵՏՐՈՒԱՐ
JEUDI 16 Février 1939

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 3966

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՆՈՐ ԱՀԽԱՆՇԱՆ ՄԸ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՄԷՋ

Նորէն չարաշուք հով մը կը փչէ Պոլսոյ վրայ, ոչ-Թուրք փոքրամասնութեանց գլխուն, գատելով բուն իսկ Թուրք մամուլին հրատարակութիւններէն :

Տարագրութեան զրոյցներու մասին չենք խօսիր, չունենալով որեւէ ստոյգ տեղեկութիւն, բայց ի նոր վարչապետին ծանօթ յայտարարութենէն, այնքան չարաշուք՝ իր չոր ու ցամաք ոճով.

«Եթէ հարկ ըլլայ տարագրել Եահուտին, Հայը ևայլն, օրինագիծ մը կը յանձնուի խորհրդարանին եւ խորհրդարանը որոշում կուտայ: Աստր ալ հարկ չկայ: Եթէ ընենք, գիտակցաբար կ'ընենք, եւ ատիկա կ'ընէ պետական իշխանութիւնը»:

Անշուշտ «աստր ալ հարկ չկայ», քանի որ Թրքական կառավարութիւնը շատոնց մշակած է օրէնք մը — ոչ թէ օրինագիծ — ի հարկին տեղահանութիւններ կատարելու համար, ինչպէս եղաւ 1915ին, եւ, նոյն ինքն քէմալական իշխանութեան օրով, քրտական ապստամբութեան շրջանին :

Արդ, եթէ Պոլսոյ տարագրութեան խնդիրը զրոյց է առ այժմ, ուրիշ մտահոգիչ փաստեր չեն պակսիր, ապացուցանելու համար թէ նորէն սեւ հեռանկարի մը առջեւ կը գտնուին ոչ-Թուրք փոքրամասնութիւնները, — միշտ աչքի փուշ, հակառակ իրենց ամբողջական վիճակին :

Վաղը պիտի կարդաք երկու գրութիւններ, արտատպուած «Ճիւմհուրիյէթ»էն, եւ ծանօթ գրագէտ-հրապարակագրի մը ստորագրութեամբ :

Փէյամի Սէֆա կը կոչուի այդ հրապարակագիրը, որ վերջերս ուշագրաւ յօդուածաշարք մը հրատարակեց, Թուրք ազգային շարժման մասին :

Յօդուածագիրը ուրիշ առթիւ ալ յիշեցուցած է թէ «Եահուտին, Հայը եւ Յոյնը» պարտաւոր են Թուրքերէն խօսիլ ամէն տեղ, որ պէտք արդարացնեն իրենց «Թուրք հայրենակից»ի կոչումը:

Բայց այս անգամ ուղղակի ծրագիր մըն է որ մէջտեղ կը դնէ Փէյամի Սէֆա, երկու յօդուածներով: Ան պարզապէս կը պահանջէ մէկդի դնել մայրենի լեզուն, եւ ոչ միայն Թուրքերէն խօսիլ, այլ եւ Թուրքերէն գրել :

Հատուած մը՝ իր առաջին գրութենէն (31 յունուար).

— «Ազգային միութիւնը կը հալեցնէ նախ ազգի կազմին խառնուած փոքրամասնութեանց ցեղային ու լեզուական տարբերութիւնները: Թուրք է այն յոյն եւ հայ հայրենակիցը, որ թարքի եւ ամբողջութեան տեսակէտով տարբերութիւն չունի ինծմէ եւ ինծի չափ թուրքերէն կը խօսի: Բայց ամբողջ խնդիրը կը վերաբերի այն ընդդիմութեան, զոր կը ցուցնեն այդ տարբերութիւնները: Երկրին մէջ մեծ յուզում առաջ բերած են փոքրամասնութիւնները, որոնք չեն ուզեր թուրքերէն խօսիլ, թուրքերէն կարդալ, ինչպէս նաեւ հարազատ Թուրքեր աշխատցնել իրենց առեւտրական հաստատութեանց մէջ: Որովհետեւ կը գտնուինք աջերու ընդդիմութեան մը, որ առաջ կուգայ հիմնական ու ազգային պայմաններու բռնաբարումէն: Տարիներ եւ այս ընթացքով դարեր պէտք են, մշակութային ճամբով այդ ընդդիմութիւնը խորտակելու համար: Պէտք ունինք *ստիպող* (արմատական) *սիսթէմի* (դրութեան) մը:

Դեռ աւելի բացորոշ յայտարարութիւն մը.

— «Եթէ ներկայ աշխարհը գտնուէր խաղաղ ու բարգաւաճ զարգացման շրջանի մը մէջ, մեր ազգային միութեան պաշտպանութիւնը կրնար մնալ ազգային մշակոյթի շարժումի մը սահմանին մէջ: Թուրքերէն տառի, թուրքերէն գիրքի ու թերթի նման զէնքերու դանդաղ ազդեցութիւնը կը բաւէր մեզի: Բայց ներկայ աշխարհը ալեկոծուած է եւ մեր ապրած պատմական դժուար շրջանը անհրաժեշտ կը դարձնէ *անմիջապէս հաշուեյարդարի ենթարկել մեր ազգային միութեան անհաշտ ցանկութիւնները* »:

Յաջորդ գրութեան մէջ (10 փետրուար), *Թուրք հրապարակագիրը աւելի ընդլայնելով իր տեսակէտը, կը հարցնէ թէ ի՛նչ-պէ՞ս կ'ըլլայ որ Հայ Ուիլեըմ Սարոյեան մը կը փայլի ամերիկեան գրականութեան մէջ, Մայքըլ Արլէն՝ անգլիական գրականութեան մէջ, Անրի Թրուայա՝ Ֆրանսական գրականութեան մէջ, բայց նոյն ժողովուրդէն գրագէտներ չեն երեւար Թրքական գրականութեան մէջ:*

— «Մէկ ազգի եւ մէկ ազգային միութեան պատկանելու համար, չի բաւեր միայն առեւտուրով յարաբերութիւնները: Այս «հեռուէն բարեւ հայրենակցութեան» կատարելութեան հասնելու համար, թուրքերէն, նոյնիսկ լաւ թուրքերէն խօսիլն ալ ոչ թէ վերջաւորութիւն, այլ սկզբնաւորութիւն մըն է»:

Բացորոշ է եզրակացութիւնը: Որչափ ատեն որ ոչ-Թուրք փոքրամասնութիւնները կը շարունակեն իրենց մայրենի լեզուով խօսիլ ու գրել, չեն կրնար վստահելի համարուիլ: «Ընդհակառակն, այդ ընթացքով անոնք «հաւատարիմ մնացած պիտի ըլլան ասանդական ընդդիմութեանց, որոնք կը վիրաւորեն մեր ազգային միութիւնը»:

Եւ որովհետեւ ժամանակները ալեկոծ են, Թուրք հրապարակագիրը չուզեր սպասել ատոխանական Թրքացման, այլ կը պահանջէ արմատական *միջոցներ, մէկ անգամէն հաշուեյարդարի ենթարկելու, լուծելու համար բոլոր տարբերութիւնները:*

Այս արտայայտութեանց առջեւ, չափազանցութի՞ւն է եզրակացնել թէ անուղղակի կապ մը կը գտնուի տարագրութեան զրոյցներուն եւ այս առաջարկին միջեւ:

Ուրիշ պատրուակ մը կը կազմէ, անշուշտ, քաղաքական կացութիւնը :

Բայց ճղճիմ պատրուակ մըն է այդ, իսկ բուն հարցը՝ կատարեալ թրքացում: *Շոգեգլինդ : Օր առաջ: Բոլոր միջոցներով:*

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՋՕՐ. ՖՐԱՆՔՕՅԻ ՃԱՆԱՉՈՒՄԸ ՅԵՏԱՁԳՈՒԵՑԱՒ

— · ∞ —

Նախ բանակցութիւններ պիտի կատարուին

— ∞ —

Նախարարական խորհուրդը բացառիկ ժողով մը գումարելով երեքշաբթի օր, որոշեց Պուրկոս ղրկել ծերակուտական Լէոն Պէրառը, այս անգամ պաշտօնապէս, որպէսզի բանակցութիւններ կատարէ, գետինը հարթելու համար: Տեղական թերթերը այս որոշումը կը նկատեն փաստական ճանաչում, իբրեւ նախաքայլը իրաւական ճանաչման, որ տեղի պիտի ունենայ Անգլիոյ հետ համախորհուրդ: Երկու երկիրներն ալ կ'ուզեն դեսպաններ ղրկել, կարելի եղածին չափ շուտ, որպէսզի կարենան հակազդել Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ գործունէութեան: Բայց երկուքն ալ կ'ուզեն կարգ մը երաշխաւորութիւններ ստանալ նախապէս, Ջօր. Ֆրանքոյի ապագայ քաղաքականութեան մասին: Այդ երաշխաւորութեանց մասին որոշ գաղափար կուտայ «Թան»ը, իր վերջին խմբագրականով: Կիսապաշտօնական օրկանին կարծիքով, Անգլիա եւ Ֆրանսա կ'ուզեն ապահով ըլլալ թէ իրապէս անկախ եւ գերիշխան պետութիւն մըն է որ պիտի ճանչնան, այսինքն՝ որ եւ է օտար խնամակալութենէ եւ տէր տիրական իր ճակատագրին: Ցետոյ, կ'ուզեն ապահովութիւն ստանալ թէ օտար զինուորներ պիտի չմնան Սպանիոյ մէջ, քաղաքացիական պատերազմէն վերջը, եւ թէ նոյն իսկ ներկայ պարագաներուն մէջ օտար զինուորները պէտք է գտնուին միայն սպանիական իշխանութեանց եւ սպանիացի սպաներու հրամանին տակ, առանց իրենց իրաւունքները բաժնելու օտարներու հետ :

Անմիջական ճանաչման գլխաւոր կուսակիցն է արտաքին նախարարը, Պ. Ժորժ Պոնէ: Սպանիոյ հանրապետութեան նախագահը, Պ. Ազանա, Փարիզ կը մնայ տակաւին եւ ճանաչման կուսակիցները կը կարծեն թէ ան համաձայն չէ վարչապետ Նէկրինի եւ արտաքին նախարարին, որոնք վճռած են պատերազմը շարունակել մինչեւ ծայրը: Նախագահը հերքեց իր հրաժարման լուրը: Իսկ Ֆրանսայի արտաքին նախարարութիւնն ալ հերքեց այն զրոյցը թէ Անգլիա եւ Ֆրանսա վերջնագիր մը ուղղած են Պ. Նէկրինի, պահանջելով դադրեցնել պատերազմը: Բայց եւ այնպէս, իրազեկներ կը հաւաստեն թէ Ֆրանսայի արտաքին նախարարը գժգոհ է Նէկրինի բռնած դիրքէն :

Փարիզի ձախակողմեան թերթերը եւ մանաւանդ «Էւմանիթէ», որոնք բուռն պայքար կը մղեն Պ. Ժորժ Պոնէի դէմ, կը գրեն թէ շատ յուզումնալից էր երեքշաբթի օրուան ժողովը: Համայնավար օրկանը կը գրէ, «Ամբաստանեալ Պոնէ, ոտքի՛» խորագրին տակ.

— «Պոնէի մաֆիային նպատակն էր այսօրուընէ իսկ թշնամութիւններն սկսիլ սպանիական հանրապետութեան դէմ: Հարուածը վրիպեցաւ: Պուրկոսի իշխանութիւնը չճանչցուեցաւ ոչ փաստօրէն, ոչ ալ իրաւապէս: Այս որոշումը, որ գայթակղութիւն մը պիտի կազմէր, յետաձգուեցաւ յառաջիկայ չորեքշաբթին: Պոնէ պարտուեցաւ. Արձանագրենք իրողութիւնը: Արձանագրենք գոհունակութեամբ, որովհետեւ Պոնէի իւրաքանչիւր ձախողանքը յաջողութիւն մըն է Ֆրանսայի համար»:

Թերթը այս առթիւ կը պատմէ թէ արտաքին նախարարը իր վստահելի մարդիկը ղրկած է Պերլին եւ Հռոմ, սակարկութիւններ կատարելու համար գաղութներու գլխուն վրայ, թէ յանձն առած է Իտալիոյ ձգել Ճիպութիի երկաթուղիի բաժնեթուղթերուն մէկ մասը եւն.: Եւ կը պահանջէ քննիչ յանձնաժողով մը կազմել :

Իտալացիները ա՞չք ունին Թուրքիոյ վրայ

— ∞ —

Ինչպէս հաղորդած էինք, Թուրք մամուլը կատղած է Իտալիոյ դէմ, խմացած ըլլալով թէ Իտալիա աչք ունի Թրքական հողերու վրայ, համաձայն իտալական քարտէսի մը:

Թուրքերէն «Թան» անգլիական պարբերականէ մը արտատպելով այդ քարտէսը, կը գրէ (10 փետրուար).

— «Մուսոլինիին մեծ երազն է վերահաստատել Հռոմի հին կայսրութիւնը: Իր աշխատութեան սենեակին մէջ պատին վրայ կախուած է Հռոմի կայսրութեան մէկ քարտէսը: Ասկէ զատ, Հռոմի մեծ հրապարակին վրայ, շինուած է վաղուան Հռոմի մեծ կայսրութեան քարտէսը:*

Այս քարտէսը ցոյց կուտայ թէ՝ Ֆաշական Իտալիան՝ Հռոմի մեծ կայսրութիւնը հիմնելու համար ո՛ր տեղերը պիտի գրաւէ եւ ո՛ր տեղերը իր ազդեցութեան գօտիին մէջ պիտի առնէ:

Լոնտոնի «Նիւզ Րիվիու» պարբերաթերթը հրատարակած է Մուսոլինիի մեծ երեւակայութիւնը ծնցող Հռոմի մեծ կայսրութեան քարտէսին մէկ օրինակը (19 յունուար): Մեր արտատպած քարտէսին տակ գրուած են սա տողերը.

— «Ծայրայեղ Ֆաշականները կը պահանջեն որ՝ Իտալիա պնդէ իր իրաւունքներուն վրայ զորս ունի սպանիական Մարոքի, Պալէարեան կղզիներու, Քորսիքայի, Թունուզի, Անատոլուի եւ Եգէականի կարգ մը հողամասերուն մասին: Ասկէ զատ, կը պահանջեն որ Սոմալիի մէջ տրուին մենաշնորհներ, Տրիպոլսոյ եւ Հապէշիստանի միջեւ նրբանցք մը բացուի, ու Սպանիա, Եգիպտոս, Սուրիա, Սուէզ, Եուկոսլավիա, Ցունաստան եւ Սպանիոյ Րիօ տէլ Օրօ անուն գաղթավայրը Իտալիոյ ազդեցութեան շրջանակին մէջ մտնեն» :

Այս քարտէսին համաձայն, Թուրքիա Հռոմի մեծ կայսրութեան մասերէն կը համարուի: Իտալիոյ կողմէ շինուած եւ Ֆաշա-

(Լարերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

« ՄԵՆՔ ՀԱՅԵՐՍ ... »

— • —

Մանեկ Պէրպէրեան խմբ-ական մանրավէպը կը պատմէ «Արեւ»ի մէջ (4 փետրուար).

— «*Իրիկուն մը, հայ տան մը մէջ, ուր մէկ քանի հայ մտաւորական եւ գրագէտ կային, յանկարծ ներկայ տիկիններէն մէկը, մեր բոլորիս վրայէն ակնարկը արագ սալելով, եւ երազուն դառնալով, ըսաւ.*

— «*Եղբայրս հիմա Փարիզ է, եւ չէք գիտեր ի՛նչ մեծ բախտ մը ունեցած է*»:

— *Ի՞նչ, ի՞նչ*

— «*Երեւակայեցէ՛ք, Մայքըլ Արլէնը տեսած է: Այո, եւ խօսած է հետը*»

— *Ի՞նչ կ'ըսէք. առ ի՛նչ հրաշալի բան: Ան, ըսէք, ինչպէ՞ս է եղեր, ի՞նչպէս*.

— «*Հարկաւ, ի՛նչ կ'ուզէք: Սքանչելի է եղեր: Հայերէն բնաւ չի խօսիր: Միայն անգլիերէն, ճիշդ Անգլիացիի պէս: Գիրքեր կը գրէ, վէպեր: Բայց սքանչելի: Շատ հարուստ է: Քանի որ Անգլիացիները կը հաւնին, ով գիտէ ինչ մեծ գրագէտ մը պէտք է ըլլայ: Մենք Հայերս դժբախտաբար չունինք մեր մէջ տաղանդներ*»:

— *Այո, դժբախտաբար բնաւ չունինք*

— «*Բայց ի՛նչ կ'ըլլայ եթէ հայ ըլլալը ըսէ*»:

— *Այո, ի՛նչ կ'ըլլայ. Թող ըսէ, ա-ամօթ է*

— «*Հա, մոռցայ, միայն մէկ մեծ դժբախտութիւն կայ իր վրայ*»:

— *Ի՞նչ, ի՞նչ ...*

— «*Դէմքով ճիշդ Հայու կը նմանի եղեր ...*»:

Ինչո՞ւ այս պատմութիւնը, այնքան հարազատօրէն հայկական :

Անոր համար որ մեր սուրբ գետնէն կը կտրի, երբ «հայազգի» մը կը փայլի միջազգային գրականութեան երկնակամարին վրայ:

Մայքըլ Արլէնը ունէինք արդէն: Աւելցաւ Անրի Թրուայան, որ դեռ իր հայութիւնը չխոստովանած, զանց պսակուեցաւ փարիզի ռուսական եկեղեցին:

Եւ դեռ ուրիշներ, գրագէտ կամ արուեստագէտ, որ երբ բարեհաճին խոստովանիլ իրենց հայկական ծագումը, լոյս կ'իջնէ մեր վրայ :

Եթէ Թրուայա հայերէն գրած ըլլար, շատ աւելի տաղանդաւոր գործեր...

— «*Ապահովաբար անիկա ալ պիտի զգուշէր, գրած ըլլալու մեղքովը ծանրաբեռն հայ գրագէտի խաչին, չծախուած գիրքերը ոտքերուն տակ.. եւ քանի մը քննադատ, դամբանական քանի մը տարտամ խօսքերով պիտի փակէին անոր ալ կեանքը*»:

— «*... Մեր հրաշալի հայերէնով գրուած շատ գեղեցիկ բան մը գրուած չէ հիմակուան Հայուն համար: Անոր առջեւ ան կը խորշի, ինքն իր մէջ կը քաշուի եւ հայերէն կարդալն անգամ կը մոռնայ: Բայց աչքը յառած է շլացումով, յաճախ միջակ գրագէտներու վրայ, որոնք ուրիշ լեզուներով գրելով «գրամ կը շահին»:*

Մեր իմաստուն ժողովուրդը պիտի ըսէր.

— Իրա համար քնում ա, ուրիշի համար երազ տեսնում »:

ՎԱՀԷ

ՉԱՐԱՇՈՒՔ ԼՈՒՐ ՄԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԷՆ

— ∞ —

Պոլսոյ «Նոր Լուր» թերթին մէջ կը կարդանք (10 փետրուար).

— *Երեւանէն կը հաղորդուէր երէկ իրիկուան ատենով թէ ի մօտոյ իրենց պատիժը պիտի կրեն Թօլայեան, Զապէլ Եսայեան եւ Փրօֆ. Խաչատուրեան, որոնք արգելափակուած էին:*

*** *Իտալական թերթ մը, «Քորիէրա Տէլլա Սէրա», զարհուրելի տեղեկութիւններ կը հաղորդէ Խ. Միութեան մասին, Թիֆլիսի թղթակցին՝ Վիթթօրիօ Ֆօսքինիի ստորագրութեամբ եւ փետր. 11 թուականով: Այդ լուրերուն համաձայն, «հալածանքներու եւ գնդակահարութեանց ահաւոր շարժում մը սկսած է ամբողջ Խ. Միութեան մէջ: Վորոշիլովի հրամանով ձերբակալուած են կարմիր բանակի քաղաքական վարիչները, 11,000 հոգի, ինչպէս եւ Քրէմլինի պահակազօրքը, գնդակահարուած են եօթը գործավարներ (նախարար) եւն.:*

Ուրիշ մանրամասնութիւններ ալ հաղորդելէ վերջ, Իտալացի թղթակիցը կը խօսի նաեւ Հայաստանի մասին, հետեւեալ տեղեկութիւնը հաղորդելով .

— « Հայաստանի հանրապետութեան մէջ պաշարման վիճակ հրատարակուած է, ժողովրդական ապստամբութիւն մը ծագած ըլլալով Երեւանի մէջ: Շարժումը կը տարածուի ժամէ ժամ, թէեւ Չեկան արդէն իսկ հրացանի բռնած է 400 (չորս հարիւր) ապստամբներ»:

Այս ծանրակշիռ լուրերը չտեսանք ուրիշ եւրոպական թերթերու մէջ: Միւս կողմէ, չունենալով անմիջական միջոց՝ ստուգելու, կ'արձանագրենք իբրեւ տեղեկութիւն, կատարեալ վերապահութեամբ :

ԹՈՐԳՈՄ ՊԱՏՐԻԱՐՔԻ ՄԱՀԸ ԵՒ «ԹԱՅՄԶ»

— ∞ —

Լոնտոնի «Թայմզ»ը հաղորդելով Երուսաղէմի պատրիարքին մահը, կը հրատարակէ նաեւ անոր կենսագրութիւնը եւ այս առթիւ կը գրէ.

— «*Երուսաղէմի Հայոց պատրիարքը մէկն է այդ քաղաքին մէջ հաստատուած երեք պատրիարքներէն, միւս երկուքն ըլլալով օրթոտոքս եւ լատին: Երուսաղէմի մէջ հայ պատրիարք մը կը գտնուի առ նուազն 900 տարիէ ի վեր եւ թերեւս աւելի: Իր իրաւասութիւնը կը տարածուի Պաղեստինի Գրիգորեան Հայերուն վրայ, բայց վերջին տարիներս, իբրեւ հետեւանք Հայաստանի հանրապետութեան բոլշեւիկացման (ուր կը գտնուի Ամենայն Հայոց կաթողիկոսը) եւ Պոլսոյ արժէքին սահմանափակման, (ուր եւս Հայոց պատրիարք մը կը գտնուի), Երուսաղէմի պատրիարքութիւնը ձգտած է դառնալ հայկական եկեղեցւոյ ամէնէն կարեւոր դիրքերէն մէկը, քանի որ կը կազմէ մէկը այն սակաւաթիւ հայ հաստատութիւններէն որոնք կրնան շարունակել եւ զարգացնել իրենց հոգեւոր եւ կրթական գործը, երկրին իշխանութեանց կատարեալ քաջալերութեամբ* »:

Անգլ. թերթը կը յիշէ նաեւ թէ 1921ին առաջին անգամ էր որ Մեծն Բրիտանիոյ վեհապետը պաշտօնապէս կը վաւերացնէր արեւելեան եկեղեցիի մը պատրիարքին ընտրութիւնը (Եղիշէ արք. Դուրեան):

ԵՐԵՔ ՕՐ ՎԻԵՆՆԱՅԻ ՄԷՋ ՏՈՔԹ. ՌՈՐՊԱԽԻ ՀԵՏ

Իրիկուան, Վիէննայի Հայ Երիտասարդական Մշակութային Միութեան հաւաքատեղիին մէջ ընդունելութիւն եւ գինեձօն սարքուած էր ի պատիւ գերման հիւրին։

Գ. Զատիկեանի ողջոյնի խօսքին եւ ճառէն ետք որով Տոքթ. Ռորպախ կը յայտարարուէր պատուակալ անդամ Միութեան, գերման հիւրը պատասխանեց պատշաճ բանախօսութեամբ մը։ Տոքթ. Ռորպախ մեծ յուզումով եւ ուրախութիւնով ընդունեց նկարիչ Նեւրուզեանի գեղեցիկ մէկ գործը, զոր Երիտասարդական Միութեան վարչութիւնը գնած էր եւ նուիրեց յարգելի հիւրին իբրեւ յիշատակ իր Վիէննա այցին։

Պերլինի Երիտասարդական Միութեան եւ Ուսանողական Միութեան կողմէ եւս Վիէննայի հանդէսներուն մասնակցելու համար ողջոյնի խօսքին մէջ գեղեցիկ խօսքեր ըսած էր Գ. Զատիկեան, որուն ճառով մը պատասխանեցի։ Նախ գերմաներէն քանի մը խօսքերէ վերջ, ըստ մեր Պերլինի տղոց փափաքին, խօսեցայ հայերէն, յայտնելով գերման ներկաներուն եւ անդամներուն թէ շատ լաւ է որ Գերմանացիներ սիրով կը լսեն հայերէն եւ հետաքրքրութիւն ունին թէ հայերէն ալ ճառ կը խօսուի՞…

Ուրախալի է արձանագրել որ Վիէննայի հայ երիտասարդութեան մէջ հայ լեզուն խօսակցական լեզու է դեռ եւ շատեր խոստովանելով հանդերձ մայրենի լեզուով գրել-կարդալու իրենց տկարութիւնը հպարտութեամբ կ՚ըսէին թէ Եղիշէ քահանայէն կամ Մխիթարեան հայրերէն դաս առած են եւ քիչ ժամանակի մէջ բաւական յառաջացած են։ Կը հաւատամ որ ազգայնական զգացումներու ընդհանուր զօրացումին հետ հայերէնի ուսուցման խնամքը պիտի տանին աւելի վերջ Մշակութային Միութենէն ներս ալ։ Կարող ուժ մըն է իրենց մէջ Գ. Գաբամանլեանը, ինչպէս Մխիթարեան վանքէն երիտասարդ վարդապետներ որոնք անյապաղ գործի պէտք է մղուին, ի սէր հայ համայնքի եւ հայ մշակոյթի պաշտպանութեան։ Մեր Եւրոպայի երուն կ՚ըսենք, ուրիշ գաղութներ չա՞տ կ՚ուզեն այդ կարգի տրամադրելի ուժեր ունենալ, մանաւանդ երիտասարդ ուժեր, բայց չունին. կը փնտռեն եւ չեն կրնար գտնել։ Փոքր զոհողութեամբ մը կրնան մեր Վիէննահայերը լաւագոյն կերպով մշակել հայ լեզուի ուսուցումը։ Ի՞նչ խօսք որ վանքին հետ գործակցելով կրնան նոյնիսկ հայկական մշակոյթի եւ հրատարակչական լուսաւորութ. կեդրոնի վերածել Վիէննան։

×

Կիրակի, եկեղեցական արարողութիւն կայ հայ մատուռին մէջ։ Տոքթ. Ռորպախ կ՚ուզէ ներկայ ըլլալ եւ ինքն իսկ կը յայտարարէ թէ Ֆրունճեանը պիտի մասնակցի երգեցողութեան։ Ուրեմն։ Հիւրը կը մեկնի կէս գիշերին… բայց մենք մինչեւ առաւօտեան ժամը երկուքը կը մնանք երիտասարդական շրջանակի մէջ. չենք կշտանար հայկական շրջանակէ։ Ի պատիւ հիւրին երգուեցան նաեւ երգեր։ Նշանաւոր էին մասնաւորապէս Գ. Զատիկեանի երգչախումբին զուտ հայկական երգերը։ Գ. Զատիկեան ոչ միայն վարիչն է Միութեան, այլ եւ ինքն ալ երգիչ մը ըլլալով եւ ունենալով երաժշտական պատրաստութիւն, վարիչն է երգչախումբին։ Հիացումով կը տեսնէք մարդ գերման երիտասարդներ սիրով անդամակցած երգչախումբին, ուր հայ Մեծաքանչին բառերով Կոմիտասեան երգեր կ՚երգուին։ Միւս կողմէ, ի խորոց սրտի, որքա՜ն աւելի պիտի ուրախանայինք եթէ աւելի մեծ թիւով հայ երիտասարդ երիտասարդուհիներ օգտուէին, հաւաքուելով Միութեան եւ երգչախումբին շուրջ։

Գաղութին եկեղեցական վարչութեան Նախագահին՝ Գ. Տիգրան Փափազեանի երիտասարդութեան հետ գործակցութիւնը տեսնելով, կրնանք յուսալ թէ մօտ ատենէն, հեռուէն դիտողներն ալ պիտի գործակցին ու լըրջօրէն մասնակցին ազգային կեանքին՝ նոյնինքն իրենց ընտանիքին եւ զաւակներուն բարօրութեան համար։ Հիմա որ իրենց Հայ ըլլալը կը խոստովանին նոյնիսկ բոլորովին օտարացած կամ տեղացի դարձած Վիէննացիներ, վասնզի հայածին ըլլալը իրենց համար դարձեալ պատիւ մըն է այսօր։ Ճշմարտութիւն չի կրնար ըլլալ այլեւս։ Հայ երիտասարդութիւնը ճակատաբաց կը խօսի Մեծն Գերմանիոյ մէջ այնպէս ինչպէս վայել է հայ ազնիւ ցեղի ներկայացուցիչին։ Իսկապէ՛ս, արիական ցեղի ի՛նչ արուեստ է այս որ յանկարծ նոր ուժեր հրապարակ կը բերէ եւ հայ ցեղին վայել դիրք կ՚ապահովէ, որմէ անշուշտ կ՚օգտուին նա՛եւ ամբաններ…

Բայց կը խորհինք թէ այդ սահմաններն ու փախուստները այլեւս աւելորդ է, ապարէզը ձգեն երիտասարդութեան եւ հետեւին անոր առողջ եւ հաստատ քայլերուն, այնպէս միայն պիտի կրնանք նոր վարիչ դասակարգ մը ունենալ։

×

Կիրակի, ըստ խոստման կ՚երթամ Հայոց եկեղեցի։ Աւելի ճիշդ կը տանին զիս հոն. վասնզի Վիէննան ալ պզտիկ քաղաք չէ, այլ զոց գիրք մըն է ինծի համար։ Պանդոկէն բաւական հեռու է եկեղեցին։ Ճամբան կը տեսնեմ գեղեցիկ շինութիւնները եւ հանրային պարտէզներ, Թուրքեքայթը եւ միտքս կ՚երթայ Ելքոնորա Տիւզէի մը կամ Ասլանի մը պէս հայածին արժանաւորներու, որոնք իրենց ուժը ի սպաս դրած են նաեւ գերման արուեստին։ Եւ կը խորհիմ նոյն օրն իսկ մեր ընելիք այցելութեան՝ Փրոֆ. Սթրզիգովսկիին, այն մեծ վարպետին, որ հայկական ճարտարապետութեան կը վերագրէ հայրութիւնը եւրոպական շինարուեստին։

… Եկեղեցի Հայո՞ց։ Կը սխալի՞մ։ Բայց զիս հոս բերողը Զատիկեան Եդուարդն է, ա՛ն որ «Յէրայրթ»ին ալ աշակերտ եղած է… Վերելակ. վեցերորդ յարկ. հայերէն գիրեր։ Կիսամար կանթեղ մը խորը։ Լուսաւորչի կանթեղը… Վիէննայի Հայոց եկեղեցին բաւական մեծ սրահ մըն է։ Արեւելեան կողմը խորան մը հաստատուած է որ քանի մը սանդուխ բարձր է եւ զաւթով մը բաժնուած սրահէն։ Կողը քահանային փոքրիկ բնակարանն է։ «Աստր ալ փառք տանք» որ 1913էն ի վեր կանգուն կը մնայ» կը լսուի։

Եկեղեցական արարողութեան կ՚ընկնինք։ Իսկ մեր սրտի ամէնէն խորունկ զգացումով կը հարցնենք մենք մեզի եւ մեր ցեղին.

— Մինչեւ ե՞րբ այսպէս զողթական…։

Կէսօրին կ՚այցելենք Մխիթարեան վանքը։ Կը հիւրասիրուինք վանքի քաղցրահամ խմիչքով եւ հայկական սուրճով։ Աբբահայր Հաճողեան ան ձամբ կը պատուէ մեզ եւ կը ծանօթացնէ հիւրանոցին մէջ կախուած հին թագաւորներու, իշխաններու եւ իշխանուհիներու եւ անոնց վանքին ըրած նուէրներուն, որոնց շնորհիւ կարելի եղած է 1810էն իվեր կանգուն պահել վանքը։ Տըշ՛ազատուած միայն հայ լեզէ կ՚առաջնորդուինք գրադարանը, ուր կատարեալ հաւաքածոներ ունինք հայերէն պարբերականներու եւ գանձեր հայ մշակոյթի։ Տեսանք եկեղեցին եւ սրահները, հնութիւններ եւ թանկարժէք ձեռագրեր։ Տոքթ. Ռորպախ շատ գոհ մնաց եւ փափաք յայտնեց այցելել նաեւ Ս. Ղազարու վանքը, երբ դառնան Վենետիկէն դէպի Տրիպոլիս ճամբորդէ։

Ճաշը ըրինք Քահլենբերկ լերան վրայ, որ մէկ ծայրն է Ալպերուն եւ ուրկէ պայծառ օդին կը տեսնուի ամբողջ Վիէննան։ Անկէ էր որ լեհ ազատարար իշխանը Վիէննան փրկելու համար օսմանեան գրոհէն եւ իր հետ կային 10,000 Հայեր։

Կիրակի իրիկուան Urania-յի սրահին մէջ տեղի ունեցաւ Հայ Եր. Մշակութային Միութեան կողմէ կազմակերպուած եւ գերման կուսակցական մշակութային պաշտօնատան կողմէ ընդունուած բանախօսութիւնը Տոքթ. Պաուլ Ռորբախի։

Պէտք է առ ի գիտութիւն լրացնել որ Վիէննայի հայ երիտասարդներէն շատեր նախկին կառավարութեան ատեն իսկ երբ ազգայնականներ ծանօթ էին, որով հիմա կը վայելեն ամէն հաւասարութիւն պաշտօնական հաստատութիւններու մէջ։ Արդէն պէտք եղած բացատրութիւնը տրուած էր թէ ցոյցի մը հանգամանքը չունի այս բանախօսութիւնը։

Գ. Զատիկեան գեղեցիկ ճառի մը ընթերցումով ծանօթացուց Տոքթ. Ռորբախը ներկայ հոծ բազմութեան եւ հրաւիրեց խօսելու։

Տոքթ. Ռորբախ խօսեցաւ իր լաւագոյն ճառերէն մէկը, ճիշդ այն սահմաններուն մէջ, որ թղթակիցներուն տուած տեղեկութեան ատեն գծած էր։ Նաեւ նիւթապաշտ եւ իրապաշտ ձգտումներով մարդուն համար պէտք էր ըմբռնելի ըլլար թէ որքան օգտակար կրնայ ըլլալ Հայուն բարեկամութիւնը Գերմանացիին։ Արդէն Հայերն են որ ամէնէն շատ գերմաներէն գիտուն արեւելքցի ժողովուրդներուն մէջ. եւ հինէն ի վեր մշակութապէս կապուած են գերման մտքին։ Այսպէս մօտեցաւ բանախօսը այն մեծ կապակցութեան, որ պատմականօրէն ունեցած են Հայերը Գերմաններուն հետ. իսկ 19րդ դարէն ասդին հայ մտաւորականութիւնը սերտ յարաբերութեան մէջ եղած է գերման մտքին հետ։ Ըստ իրեն, Գերմանիա պատասողական դիրքի մը մէջ է արեւելեան Եւրոպայի հանդէպ, միայն, այն պարագային որ այդ ժողովուրդները ազատ պետութիւններ կազմեն, ինչպէս քիչ ատեն միայն եղաւ ընդհ. պատերազմէն վերջ, Գերմանիա շահագրգռուած պէտք է ըլլայ գործելու անոնց հետ փոխանակութեան հիման վրայ եւ ինչպէս Կովկասի նաեւ մերձաւոր արեւելքի մէջ Հայերը օգտակար կրնան ըլլալ։ Թէ Հայերը արիացեղ են՝ հարցումն իսկ անիմաստ պիտի ըլլար, վասնզի… եւ պատմական ազգութեան ներկայացուցիչ ամէնէն տգէտներն իսկ. Ազգայնական են մանաւանդ Հայերը, որովհետեւ եթէ իրենց ազգին, լեզուին եւ կրօնին փարած չըլլային ի՞նչպէս պիտի դիմանային դարաւոր աղէտներուն…։ Բայց ծածկենք այս տխուր մասը։ Բանախօսը համառօտակի տեղեկացնելով 1914էն իվեր գոյութիւն ունեցող Հայեւգերման միութեան մասին, կոչեց նաեւ Վիէննայի Հայ Երիտասարդական Մշակութային Միութիւնը եւ յանձնարարեց անոր միջոցով ծանօթանալ Հայութեան եւ յարաբերութեան մէջ մնալ։

Երկարատեւ ծափերու մէջ վերջացաւ մէկ ժամ տեւող բանախօսութիւնը, ձգելով լաւագոյն տպաւորութիւն։

Հիւրերը եւ գաղութին մեծ մասը քիչ վերջ հաւաքուեցան օթէլ Իմպէրիալ, ուր գինեձօն սարքուած էր. այս անգամ ներկայ էր Աբբահայր Հաճողեան եւս։ Անոր եւ Եղիշէ քահանայ Իւթիւճեանի մէջտեղ նստած էր Տոքթ. Ռորբախ, որ ունկնդրելէ ետք Գ. Արամ Տէրունեանի եւ քահանային ուղերձները, պատասխանեց իրեն յատուկ մտերմախօսութիւնով եւ յիշեց դրուագ մը իր եւ իր տիկնոջ այցելութենէն Երիվան Հայրիկի, Էջմիածնի մէջ։ «Նոր ամուսններ էինք այն ատեն եւ իր օրհնէնքը խնդրեցինք. Հայրիկ ըսաւ — «Եթէ պատահի որ ձեր մէջ ալ մը անհամաձայնութիւն ծագի, այն ատեն ինծի եկէք, ես ձեզ կը հաշտեցնեմ»։ Հաւնելի էր. վասնզի Պերլինէն Էջմիածին առ նուազն վեց օրուան ճամբորդութիւն մը ընել պէտք էր, այն ատենի հաղորդակցութեան միջոցներով…»

Ուրախ տրամադրութեան մէջ գինի եւ աղանդեր հրամցուեցաւ, ներկայ էին նաեւ կուսակցական դէմքեր, թղթակիցներ եւ թղթակցուհի մը։ Մշակութային միութեան գերմանադաւաններու կողմէ խօսեցաւ Տոքթ. Ռորբախ, վերջացնելով իր խօսքը՝ «կեցցէ Հայաստան, կեցցէ Գերմանիա» գոչելով։ Ես ալ շնորհակալութիւն յայտնելով մեր վիէննահայ երիտասարդութեան որ առիթը տուաւ գերման եւ հայ գործակցութեան այս շողշողուն սրահներուն մէջ, գերմաներէն ճառով մը յիշեցի 1907ին հայկական ժողովը (Հ. Յ. Դ. ընդհ. ժողով) նոյն այս քաղաքին մէջ, յանուն հայ ժողովուրդի ազատագրութեան համար։

Երկուշաբթի օրը անցաւ ընկերական եւ խորհրդակցական շրջանակի մէջ, առաջարկներ եւ ծրագիրներ ալ յաղագս գործունէութեան։

Գ. ՖՐՈՒՆՃԵԱՆ

ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԻՒՆ

Փետրուար 9 թուակիր «Յառաջ»ի մէջ, Ներքին էջերը իրօք պճնազարդուած էին երկու թարգմանութիւններով, երկու կատարեալ քերականութեամբ եւ շարադրութեամբ համբաւաւոր լեզուներէ — գերմաներէն եւ յունարէն։— Այդ երկու թարգմանութիւններուն մէջ ալ կը շողար մեր հին գրականին փայլը, նոր գրականին արդէն իսկ չափահասութեամբ զօրացած փայլը եւ — եթէ կ՚ուզէք — սքանչելի շնորհը։ Այո, սքանչելի, եթէ գիտակցօրէն մօտենայ թարգմանիչը իր բնագրին, այն գիտակցութեամբ՝ որ չի վրիպիր, եթէ տեղեակ է իր մայրենիքին։ Այդ երկու թարգմանութիւններն էին Վիէննայէն Արփիարի թղթակցութիւնը, որ կը համառօտէր գերման փրոֆէսէօրներու ճառերը ի նպաստ հայկականութեան եւ Աթէնքի քանի մը թերթերուն գնահատականք՝ հելլէն բանաստեղծ Ալեփիսի ժամանակակից հայ քերթողներու թարգմանութեան առթիւ։

Հրճուանքս անկարելի եղաւ ծածկել եւ փափաքեցայ անհա հաղորդել զայն, գուցէ մեր դասարանին հետեւողներուն, քանի որ յաճախ ակնարկած եմ այն պէտքին, թէ արդի մեր գրականը լաւագոյն օտար հաստատմներու բառական եւ, կամ, բովանդակին թարգմանութեան շնորհիւ կրնայ աւելի զարգանալ իրեն յատուկ ներքին ուժին եւ հնարաւորութիւններուն հետեւանքով։ Հայկական Մշակոյթին էական պայմաններէն մին եղած է թարգմանութիւնը։ Հա՞րկ կայ արդեօք կրկին յիշեցնել հոս, թէ մեր նախաքրիստոնէական լեզուն եւ յետքրիստոնէութեան առաջին երեք — չորս դարերուն մշակոյթը — նախաշաւիղը միշտ լեզուն ըլլալով— զարգացաւ, աճեցաւ, բարգաւաճեցաւ թարգմանութեան միջոցով։ Եւ առաջին անգամ յայտնի եղաւ Հայ լեզուին անսպառ փարթամութիւնն ու հոյզը՝ որով կարողացաւ դիմաւորել ամէնէն հին, պերճ ու բազմահնար լեզուներուն ամէն տեսակ խրթնաբանութիւնները անգամ, որոնց յաճախ անցուց իր պոպատեայ պայծառութեամբ վերարկուն։ Այս իրողութեան անհերքելի ապացոյցը — թողլով ուրիշ ամէն հետաքնին հանգամանք — տուաւ Ս. Գիրքին թարգմանութիւնը Ե. դարուն։ Հելլէներէնի եւ լատիներէնի, եւ յետոյ, պարսկերէնի ու արաբերէնի ճոխութիւնն ու հնարաւորութիւնները անծանօթ էին — երեւութապէս — հայերէնի նախնական շրջանին։ Փութանք յայտնել, թէ այս անծանօթ մնալուն գլխաւոր պատճառը հայկական կեանքին քաղաքական պայմաններուն սեղմուած վիճակն էր։ Մեր լեզուին բովքը գանձեր կը պարունակէր, բայց զանոնք երեւան հանելու, անոնցմով փայլուն մետաղներ շինելու բաւական միջավայր չունէր դեռ հայկականութիւնը։ Գտաւ զայն Ե. դարուն, ստեղծեց այդ միջավայրը։ Ձինքը յուզող բնական զարգացումին կրակը ապահովաբար պիտի պոռթկար, պիտի բորբոքէր — ինչ որ պատահեցաւ Ե. դարուն։ Քաղաքական պայմանները դարձեալ թոյլատու չէին, բայց կրակը որուն ակնարկեցինք, այն կրակը, որմէ զուրկ էին Հայուն ժամանակակից հին ցեղերէն շատերը եւ աններեւոյթ եղան այդ պատճառով իսկ։

Գոնէ ամէնուս համար հիմա պայծառ ճշմարտութիւն մըն է, թէ ո եւ է մշակոյթ, հոս հայկականը այսօր, անքակտելի կերպով կապուած է իբրատայայտութեան արմատին — լեզուին, որուն ճկունութիւնը, պէսպիսութիւնը, հարստութիւնը անխուսափելի պայմաններն են նոյն այն մշակոյթին ոչ միայն զարգացումին, այլ գոյութեան իսկ։

Ահա այս սկզբունքին ընդդիմումը կը տանի կ՚առաջնորդէ թարգմանութեան պէտքին։ Մեր հին գրականին վրայ տեսնուած այդ շնորհը փայլեցաւ նաեւ արդի գրականին վրայ. Հալեցի հանճարին եւ բնիկ տաղանդին ճոխութիւնը էական հիմը նկատելով հանդերձ մեր մշակոյթին, թարգմանութիւնը արուեստ մը դարձաւ անհրաժեշտ, որուն համար գրական են ամէն դարերու մէջ մեր գրական պատմութեան մեզի պահած հրաշակերտները, կամ գլուխ-գործոցները։

Ինչ մեծ հաճոյք էր կարդալ, կրկին կարդալ վերագոյն ակնարկուած թարգմանութիւնները «Յառաջ»ի մէջ. Տեսէք, տեսնէիք հայերէնը ինչպէս զուգափայլ կ՚ընթանայ բնագիրներու հետ։ Հարկ չկայ բնագիր փնտռելու Հայերէն թարգմանութեան ընթերցումը կը բաւէ զգալու համար մեծութիւնն ու բաւականութիւնը, վսեմութեան տակալու անվիճելի գնայքի. համեմ ու մեծաքայլ։ Եւ այս առթիւ յիշեցէք Ս. Գիրքին, Հոմերոսին, Վիրգիլիոսին եւ Ռսկերբրանին եւ այ տաղանդներով հրաշակերտներու թարգմանութիւնները, չըսելու համար բոլոր այն փոխառութիւնները զոր ամէնքս օգտագործած ենք բոլոր նոր լեզուներուն ընտիր գրուածներէն։ Իրաւ է թէ հիմա դիւրութիւններ կը պակսին, բայց կարելի է որ ստանայ փոքրիկ փաղանգ մը մեր նորերունդին խանդավառներէն, որ աղբիւրն ալ անսպառ պահելու համար։

ՆՏԱՆ

ԼՐԱԳԻՐ ԵՒ ԼՐԱԳՐՈՂ

Վերջերս շահեկան գրութիւն մը կարդացի այս նիւթին շուրջը եւ կ՚ուզեմ ծանօթացնել «Յառաջ»ի ընթերցողներուն։

Եթէ կայ ասպարէզ մը որ միաժամանակ վարկաբեկուած եւ փնտռուած է, այն ալ լրագրութիւնն է։ Հասարակութիւնը որ թերթին մէջ կը գտնէ աշխարհի բոլոր տեղեկութիւնները՝ հաւաքուած, մեկնաբանուած կամ խտացուած, տպուած քանի մը ժամուան ընթացքին, ցերեկ ըլլայ թէ գիշեր,— տեսակ մը հեղնանքով կը նայի անոր աշխատակիցներուն։ Բայց հասարակութենէն անցնէք անհատներուն ու, պիտի տեսնէք թէ կան մեծ թիւով մարդիկ որ յաւակնութիւնը կամ փառասիրութիւնն ունին իբրեւ լրագրող ներկայանալու եւ հաճոյք կը զգան պարծենալու իբրեւ այդպիսին։

Լրագրողի ասպարէզին այս հմայքը որ հակասութիւն մը կը կազմէ սովորական քննադատութեանց հետ, յառաջ կուգայ այն մտայնութենէն զոր մարդիկ ունին թերթի մէջ յօդուած գրողներու մասին։

Կ՚ըսեն թէ լրագրողը ամէն տեղ կը մտնէ կ՚ելլէ, ամէն բանի տեղեակ է, թէ իր յօդուածները հանդիսաւորապէս ստորագրուած՝ կը կարդացուին ամէն տեղ։ Անիկա գրչի մէկ հարուածով կը փոխէ հանրային կարծիքը։ Այսպիսի պարզամիտ խօսքեր, որոնք լուսաբանութեան կը կարօտին։

Լրագրողը ամէն տեղ չի մտներ բայց պէտք է երթայ բոլոր այն վայրերը ուր իր ներկայութիւնը կարեւոր է. Անիկա չի կրնար խօսիլ ամէն բանի մասին, բայց պէտք է ընդունակ ըլլայ բազմաթիւ նիւթեր շօշափելու։ Չի կրնար բոլորին կողմէն կարդացուիլ, սակայն իր մեծագոյն գերն

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (17)

ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գրեց՝ ՄՈՒՐԱՑԱՆ

— Բայց վերջը Սեւորդիների դունդը, որին զօրավարում էր Աշոտը, դաւաճանում է իւր զօրապետին եւ խոյս տալիս կռուի ճակատից։ Այդպիսով Հայոց բանակը թուլանում եւ յաղթուում է, իսկ Մուշեղը, որ առիւծի պէս էր կռւում, գերի է ընկնում թըշնամու ձեռքը։

«Մարզպետունի իշխանն ասում էր թէ՝ այդ դէպքը մինչեւ անգամ չառնեցրեց Աշոտին դաւաճան Սեւորդիներից եւ նա նրանց հետ միասին վերադարձաւ Ուտիք, չնայելով որ եղբայրը գերի էր տարուել Դուին։

— Ուրեմն այդպէս վաղո՞ւց է ըսկսուել իմ դժբախտութիւնը…

— Հապա ես որ ասում էի, թէ անցեալի մէջ են ծածկուած քո ցաւերի արմատնե՞րը։

— Բայց յետո՞յ, յետոյ ինչպէ՞ս եղաւ, որ Աշոտը թողեց Սեւորդեաց Օրիորդին եւ ինձ, դժբաղդիս հետ ամուսնացաւ։

— Պետական շահերը, սիրելիս, պետական շահերը այդպէս էին պահանջում… Աշոտը միայնակ էր զօրաւոր թշնամիների առաջ։ Իսկ Սահակ Սեւադան իւր Գարդմանացի զօրքերով կարող էր արքայական բանակին աւելացնել…

— Եւ ուրեմն Սեւադայի աղջիկը զոհ պէտք է լինէր այդ պետական շահերի՞ն…

— Աստուծոյ տնօրինութիւնն էր այդ։

— Ի՞նչ Աստուծոյ տնօրինութիւն, մայր Սեդա, իսկապէս դու ես իմ դժբաղդութեանս պատճառը։

— Ո՞վ, ի՞նչ ասացիր, Թագուհի, Սեդա՞ն իւր Սահականոյշի դժբաղդութեան պատճա՞ռը… Օ՜, մի՛ ասիր… այդ մի անէծք է… յուզուած բացականչեց Սեդան։

— Այո՛, մայր Սեդա, դու ես պատճառը, բայց մի՛ վշտանար։ Եթէ դու Մարզպետունի իշխանից լսածդ խոլոյն եւեթ յայտնէիր հօրս, նա կը զգուշանար եւ Աշոտ թագաւորի պետական հաշիւներին չէր զոհել իւր աղջիկը.

Սեդան լուռ եւ խորհրդաւոր նայեց թագուհուն եւ ոչինչ չպատասխանեց։

— Այնպէս չէ՞, Սեդա։

Դայեակը լուռ էր։

— Ինչո՞ւ չես պատասխանում, հարցրեց թագուհին.

— Երանի՛ կը լինէր, Թագուհի, թէ այդ լինէր իմ յանցանքը.

— Հապա ուրիշ ի՞նչ ես արել։

— Դժբախտաբար ես խոստմնազանց եղայ. Մարզպետունի իշխանին տուած խօսքս չպահեցի, եւ նրա հաղորդած գաղտնիքը յայտնեցի հօրդ, հէնց այն օրը, որ Մարզպետունի իշխանը հեռացել էր մեր ամրոցից։ Ի՞նչ անեմ. խնդիրը քո ապագայ բաղդին էր վերաբերում, չկարողացայ լռութեան տալ։

— Եւ ի՞նչ ասաց հայրս։

— Ծիծաղեց. մանաւանդ երբ ես երկիւղ յայտնեցի թէ՝ Սահականոյշը ապագայում կը դժբաղդանայ, եթէ այդ միութիւնը կայանայ։

— Ի՞նչու համար ծիծաղեց։

— Ասաց թէ՝ «բոլոր երիտասարդները մինչեւ ամուսնութիւնը ունենում են հազար ու մի այդ տեսակ կապեր, որոնք ոչնչանում են օրինաւոր ամուսնութեան սուրբ պսակի զօրութեամբ. թէ Արքայորդու այդ սէրն անցողական տպաւորութեան արդիւնք է, եւ անշուշտ յառաջացել է նրանից, որ Սեւորդեաց Օրիորդը՝ տխրութեան օրերում, սգաւոր հանդերձների մէջ, ներկայանալով Արքայորդուն՝ շարժել է նրա գութը. իսկ սէրը շատ անգամ ծնւում է, ասաց, այնտեղ, ուր ազրում է կարեկցութիւնը։ Եւ թէ վերջապէս Արքայորդին կը զբաղուի շուտով իւր պետական գործերով եւ կը մոռանայ այդ Օրիորդին։ Իսկ մինչեւ այն՝ ես կը պատրաստեմ ճանապարհը այնպէս, ինչպէս հաճելի է ինձ։

— Եւ յետոյ ի՞նչ արաւ նա։

— Անմիջապէս գնաց Ուտիք Սեւորդեաց գաւառը, եւ համոզեց Գէորգ Նահապետի կնոջը՝ ամուսնացնել իւր դուստրը մի քաջ իշխանի հետ, որպէսզի նա խնամէ իւր կալուածները, որովհետեւ Գէորգ Նահապետի միակ ժառանգը այդ աղջիկն էր։

Ցետո՞յ.

— Սեւորդեաց իշխանուհին ընդունեց այդ խորհուրդը շնորհակալութեամբ։ Միեւնոյն ժամանակ նա խնդրեց մեր իշխանին, որ նա ինքը անօրինէ այդ գործը։ Իսկ Սեւադայ իշխանը ժամանակ չկորցրեց. նա համոզեց Ցաւրայ Սեպուհ Ցլիկ-Ամրամին եւ ամուսնացրեց նրան այդ իշխանադստեր հետ։

— Իսկ այդ աղջիկը, ինքը, ի՞նչ արած է ուրեմն, որ Արքայորդու նըման գեղեցիկի սէրը փոխում էր Ցլիկ-Ամրամի հետ…։ Իմ թագաւոր ամուսինը նսեմանում է իմ աչքում, Սեդա, երբ մտածում եմ թէ նա այդ կընոջն է սիրում…։

— Այդպէս չպէտք է դատել, Թագուհի։ Առաջին, ամէն իշխանազն օրիորդ ազատ չէ մեծանում, ինչպէս մեծացել է Գարդմանայ Օրիորդը, որին մինչեւ անգամ տրուած էր փեսայ ընտրելու իրաւունքը. երկրորդ՝ Ամրամ Սեպուհը մի հասարակ մարդ չէ. թէ քաջութեամբ, թէ գեղեցկութեամբ եւ թէ հարստութեամբ նա յետ չի մնալ մեր արդի ամենանշանաւոր իշխաններից. երրորդ՝ թէ Սեւորդեաց Օրիորդը մինչեւ անգամ խելագարուած սիրում լինէր Արքայորդուն այսուամենայնիւ, դժուար չէր նրա սէրը սառեցնել, քանի որ մէջտեղ Սեւադայ իշխանը կար՝ իւր ճարտար ու համոզիչ լեզուով…

— Նրա սէրը չէին կարող սառեցնել. Աշոտին մի անգամ սիրողը՝ չէր կարող այլեւս դադարել սիրելուց. երեւի այդ աղջկանը յուսահատեցրել են՝ անհնարին համարելով նրա ամուսնութիւնը Արքայորդու հետ։

— Երեւի։

— Այդ հաստատ է. եւ ապացոյցն այն է, որ նոյն սէրը շարունակւում է տակաւին, չնայելով որ ամուսնացած են՝ թէ՛ Աշոտը եւ թէ՛ Նահապետի աղջիկը։

— Ինձ էլ այդպէս է թւում։

— Եւ այդպէս ուրեմն Սահակ-Սեւադան ինքը իւր ձեռքով սեփական տունը քանդեց. «Զգուբն, զոր փորեաց եւ պեղեաց՝ ի նոյն անկցի ի խորխորատ, զոր եւ գործեաց»… ահա որի համար է ասել մարգարէն։

(Շար.)

ընթերցանութեան փափաք արթնցնել։

Շատ անգամ իր յօդուածները լոյս կը տեսնեն առանց սրբագրութեան, բայց պէտք է գրէ այնպէս, որ միշտ պատրաստ ըլլայ ճանչնալու իր գրածը եւ ստանձնելու անոր բոլոր հետեւանքները։

Լրագրողը կարծուածէն նուազ ազդեցութիւն ունի հանրային կարծիքին վրայ, բայց ունի շատ մեծ պատասխանատուութիւն։ Եթէ հանրային կարծիքը իր փափաքածին պէս չի փոխեր, սակայն իր գրութիւնները մասամբ կը նպաստեն անոր բարեփոխութեան կամ չարափոխումին, ինչ որ շատ անվիճելի է։

Զէնք չէ կարծել թէ լրագրութիւնը, երբեմն մը յօդուած տալուն մէջ կը այնքան Ցայանի գրող մը, որ պարբերաբար գրութիւն մը կը ղրկէ թերթի մը, տաղանդաւոր անձ մը կրնայ ըլլալ, սակայն լրագրող մը չէ։ Հրապարակ կու գայ, չնորհիւ իր ժողովուրդին արհամարհանքով կը նային ինքն իր լրագրողները, կը յաջողին գրուած մը զետեղել թերթին մէջ, լրագրող չէ նոյնպէս։

Արդեօք որո՞նք են լրագրող ըլլալու պայմանները։

— Մարդ կրնայ ըլլալ լրագրող ինչպէս կ'ըլլայ ուսմնագիր, պարտիզպան, բժիշկ կամ ատենադպիր։ Այսինքն լրագրութիւնն ալ արհեստ մըն է, բայց ան սիրուած արհեստ մը պէտք է ըլլայ եւ մարդ պէտք է զայն իրեն համար տեւական ասպարէզ դարձնէ։ Ամէն բանէ առաջ պահանջուած յատկութիւնն է յարգանք ճշգրտութեան՝ մտաւորութեան հասնելու ատոր ճամ։ Պզտիկ է նոյն իսկ կարծել թէ խմբագիր մը, որ եւ է ոճիր արկածի մը շուրջ կրնայ մտացածին յօդուած մը գրել նեթէ տուեալները բաւական չեն եւ լուրը կը պահանջէ որ անմիջական բան մը գրուի այդ մասին, լրագրողը իր ամբողջ կարողութիւնը ի գործ պէտք է դնէ, ճոխացնելու համար իր նիւթը։

Լրագիր ընդհանրապէս գրութիւն մըն է որուն մէջ կը պատմուին օրուան դէպքերը։

Լրագրի քանի մը տեսակներ կան, հետեւաբար եւ լրագրական ասպարէզը տեսակման կարելիութիւններ ունի։ Նախ ամենէն Փարիզի կամ գաւառի լրատու մեծ օրաթերթերը, որոնք քաղաքական որոշ հակումներ ունին։ Ասոնք ամենաչնորհալից լուրերու կարգին կը հրատարակեն՝ քաղաքական առաջնորդող յօդուած մը եւ սիւնակներ կը յատկացնեն՝ զանազան լուրերու, մարզական մրցումներու, սակարանի, թատերական նորութիւններու, ժողովրդական պատմուածքներու, դրականութեան, գեղարուեստի, երաժշտութեան, բժշկութեան, հարստահարութեան, առեւտուր եւն.։ Այս ընդհանուր լրատու թերթերէ զատ կան նաեւ օրաթերթեր եւ պարբերաթերթեր մասնագիտական, գրական, գիտական, երկրագործական, մասնաւորական, առեւտրական։ Կան նաեւ արհեստակցական թերթեր, ինչպէս են բժշկական, երկրագործական, մարզական, ծովային, ձիարշաւի։ Պարբերաթերթերն ալ ունին իրենց հիմնական դրական, գեղարուեստական կամ գիտական։ Ցետոյ կայ նաեւ պաշտօնաթերթը։ Որուն մէջ լոյս կը տեսնեն բոլոր պաշտօնական լուրերը, օրէնքները, հրամանագիրները, նախարարական որոշումները, խորհր –

Հ.. ՅԱՍՏԱՆ

ԵՐԵՒԱՆԻ ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ԹԱՏՐՈՆԸ

«Խորհ. Հայաստան» կը գրէ (27 յունուար).—

Երեւանի պատանեկան թատրոնին հիմը դրուած է 1929ին։ Այսօր կը տօնէ իր գոյութեան տասնամեակը։

Այս տասը տարիներու ընթացքին տրուած է 920 ներկայացում եւ ունեցած 400,000 հանդիսատես։ Թատրոնը ունի 38 դերասաններ, որոնց կարգին՝ Վ. Միրզոյեան, Մ. Մանուչարեան, Ս. Աղասեան, Ս. Քոչարեան, Գ. Սանթրոսեան, Ի. Մկրտիչեան, Ա. Մասուչեան։

Ներկայացուած թատերախաղերէն յիշենք՝ Ի՞նչպէս է կոփւում պողպատը (Օսարովսկի), Թոմ կիտոին (Միխալկով), Զիամկա կոպալ (Դանիէլ), Կայր Երամիչտը (Ա. Քոչարեան), Գիքոր (Ց. Թումանեան)։ Պատանիներուն իսկ պահանջով կրկնուած են այն ներկայացումները, որոնք ջերմ հայրենասիրութեան զգացումներ կ'արթնցնեն, ինչպէս Կայր Երամիչտը կրկնուած է 48 անգամ, Փարոսի կը – բակները՝ 18 անգամ, նաեւ Ի՞նչպէս է կոփւում պողպատը։

Այժմ Երեւանի պատանեկան թատրոնը պատրաստութիւն կը տեսնէ մասնակցելու համար պատանեկան թատրոններու մրցումին, որ տեղի պիտի ունենայ մարտ ամսուն, Մոս –

կուայի մէջ։ Այդ նպատակով փորձի համար կը ներկայացուին Դ. Դեմիր – ճեանի Քաջ Նազարը, Գ. Գարբիէլեանի Գիքորը (ըստ Ց. Թումանեանի), Մ. Միրաքեանի Նա պէտք է ապրի։ Իսկ Սեպտեմբերին պիտի տօնէ իր տասնամեայ յոբելեանը։

ԵՐԵՒԱՆԻ ԹՂԹԱՏԱՐԱԿԱՆ ՍՊԱՍԱՐԿՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

Դրեցինք թէ դեղծում կատարած ըլլալով դատապարտուած են Երեւանի թղթատարական վարչութեան կարգ մը պաշտօնեաները։ «Խորհ. Հայաստան» (27 յունուար) հետեւեալ մանրամասնութիւնները կու տայ.—

Երեւանի թղթատարական սպասարկութեան վարիչները զբաղած էին հակլոկայով, իրար վարկաբեկելով, պետական դրամներու իւրացումով, հարբեցողութեամբ, քէֆերով։ Այսպէս, յունիս 12ին, Գեղարդոյն խորհուրդի ընտրութեանց օրը, քէֆ կազմակերպած եւ ծախսած են 922 րուբլի 60 կոպէկ, «հերթապահ աշխատաւորներուն սպասարկելու համար»։ Ցունիս 15ին գործավարներու խորհուրդին նախագահ Յովսէփեանի կարգադրութեամբ, «Նոտարիատ» մէջ կը կազմակերպուի քէֆ, որու մէջ կը ծախսուի 1080 րուբլի։ Կը մասնակցին Յովսէփեան, Մելիք Սարգսեան, Շահնազեան, Սօսեան, Եակուբով, Ցակոբեան եւ ուրիշ քան 25 մարդ։ Ցունիս 25 — 26ին նոր քէֆ մը, որու մէջ կը ծախսուի 1675 րուբլի։ Մայիս 5ին ուրիշ քէֆ մը, «Ցերջան ճաշարանին մէջ, ուր կը ծախսուի 360 րուբլի։ Ցուլիս 25ին քէֆ մը եւս նոյն տեղը, մասնակցութեամբ Յովսէփեանի, Շահնազեանի, Մելիք Սարգսեանի, Ցակոբեանի, Յովհաննիսեանի, Գիւլբաշեանի, Սահակեանի։ Գործավարներու խորհուրդին լիագորը ճաշարան կը ղրկէ 7399 րուբլի, «ուժեղ մնանդ կազմակերպելու համար քէֆ ընողներուն, ըստ ցուցակի,— Յովսէփեան, Շահնազեան, Սօսեան, Արրահամեան, Ցարիքեան, Սահակեան, Յովհաննէսեան, Ասատրեան։

Այս պատասխանատու – վարիչները յաճախ կը հաւաքուէին այսպէս, քէֆ ընելու եւ գինովնալու համար։

Այս խմբակէն, Վարդումեան ակռաները դարմանելու պատրուակով կը ցանձէ 400 րուբլի, յետոյ իբրեւ կարծես՝ նպաստ յատկացնել կուտայ ինքնիրեն 880 րուբլի։ 500 րուբլի կ'առնէ աթոռ գնելու համար եւ աթոռ չի գներ

ՊԱՅՔԱՐ ՏԽԵԼՈՒ ԵՒ ԽՄԵԼՈՒ ԴԷՄ

Գերմանիոյ նացիները ուժգին պայքար բացած են ալքոլի եւ ծխախոտի առատ գործածութեան դէմ, առողջական ու խնայողական պատճառներով։ Այսուհետեւ Գերմանիոյ մէջ ոգելից ըմպելիի եւ ծխախոտի ամէն ծանուցում պէտք է նախօրօք ենթարկուի նացի կուսակցութեան մասնաւոր մէկ յանձնախումբի հաւանութեան։ Թերթերու մէջ կը հրատարակուին բազմաթիւ յօդուածներ՝ ծխախոտի ու ոգելից ըմպելիի յառաջ բերած վնասներուն մասին։ Ազգային տնտեսութեան տեսակէտէ՝ մամուլը կ'ըսէ թէ միայն ծխախոտի ներմուծումը գերման ժողովուրդին կ'արժէ տարեկան 125 միլիոն մարք։ Վիճակագրութիւնը ցոյց կուտայ նաեւ որ ոգելից ըմպելիներու եւ ծխախոտի գործածութիւնը 1932ին մարդ գլուխ 41 մարք կ'արժէր, 1938ին 64 մարք։

դարձնային վիճաբանութիւնները եւ այլն։

Բոլոր այս թերթերը կը կառավարուին նոյն ձեւով։ Թերթին գլուխը կը գտնուին տէր եւ տնօրէնը ու խմբագրապետը, խմբագրութեան քարտուղարն ու թերթին վարիչը կը գտնուին տնօրէնին եւ խմբագրապետին անմիջական հրամանին տակ։ Ասոնց շուրջ կը խմբուին աշխատակիցները, լրատուները, քրոնիկագիրները, տեղեկարիններն ու քննադատները։

Այս զանազան պաշտօնները իրարու չեն հակասեր։ Ցաճախ կը պատահի — մանաւանդ հայկական մամուլին մէջ — որ թերթի մը տնօրէնը միաժամանակ խմբագրապետ կամ վարչական տնօրէն ըլլայ։ Նոյնպէս խմբագրապետը յաճախ խմբագրութեան քարտուղարի պաշտօնը կը ստանձնէ։

Թերթի մը տնօրէնը նոյնիսկ խմբագրապետը կրնայ ըլլալ, թերթին տէրը յաճախ հիմնադիրն է, իսկ անանուն ընկերութեան մը պատկանելու պարագային, բաժնետէր կամ վարչական խորհուրդի անդամ։

Այս պաշտօնները երբեմն կը յանձնեն մասնագէտներու։ Թերթին տնօրէնը թելադրութիւններ կ'ընէ, կը մարէ եւ կը հակակշռէ։ Իբրեւ առեւտրական եւ իբրեւ գրագէտ, պէտք է գիտնայ իր թերթին հետ կապ ունեցող ամէն բան։ Իբրեւ գործի վարիչ, պատասխանատու ըլլալու վարչական խորհուրդին կամ թերթին տիրոջը առջեւ, պէտք է ունենայ մեծ կարողութիւն խելելու եւ կառավարելու։ Եթէ ան շատ բարեկամներ ունի, ունի նաեւ հակառակորդներ որով պէտք է ունենայ հոգեբանական մեծ նրբութիւն, արդիւնաւորապէս տանելու համար իր ստանձնած աշխատանքները։

ՀՐԱՆՈՅՇ ԳԱԶԱՋԵԱՆ

ՄԻՍԹՐԱԼԻ ՀԱՑԵՐՈՒՆ

ԱՑՑԸ ՔԱՂԱՔԱՊԵՏԻՆ

ՄԻՍԹՐԱԼ.— Փետրուար 8ին չորեքշաբթի օր Փարիզի արուարձան Միսթրալի Հայերէն պատուիրակութիւնմը՝ առաջնորդութեամբ Գ. Հրանտ Սամուէլի ներկայացաւ տեղւոյն քաղաքապետ Գ. Հանրի Տալլէժի, որուն յանձնեց Հայոց պատմութեան, մշակոյթին եւ զինուորական ծառայութեանց վերաբերեալ զանազան ֆրանսերէն գրքեր, գրուած ֆրանսացի եւ հայ հեղինակներու կողմէ։ Այս գրքերը նուէր պիտի տրուին Միսթրալի գոյգ մը գրադարաններուն, կարդացուելու համար ֆրանսացի հասարակութեան կողմէ։

Քաղաքապետին յանձնուեցաւ նաեւ գրութիւն մը՝ որուն մէջ համառօտ տեղեկութիւններ կը տրուին ընդհանրապէս հայ ժողովուրդին եւ մասնաւորապէս Միսթրալի հայ գաղութին մասին։

Քաղաքապետը շատ սիրալիր ընդունելութիւն ըրաւ պատուիրակութեան. Ըսաւ թէ ինք ծանօթ է հայկական դատին եւ հայ բարեկամներ ալ ունի շատ հինէն. յիշեց նոյնիսկ թէ հայկական ջարդերուն առթիւ Սեւրէթի Սամանի մէջ կազմակերպուած հաւաքոյթի մը ներկայ գտնուած է տարիներ առաջ։ Խօսակցութիւնը դարձաւ Հայերու ներկայ քաղաքական անստոյգ վիճակին մասին ու մանաւանդ Ֆրանսահայերու իրաւական կացութեան, զինուորական ծառայութեան, աշխատանքի իրաւունքի եւ յարակից խնդիրներու շուրջ։ Պատուիրակները բացատրեցին որ պէտք է զանազանութիւն դնել օտարականներու միջեւ։ Հայերը պէտք է ստանան մը առաւելութիւն ունենան միւսներուն վրայ, քանի որ երթալիք տեղ չունին եւ իրենց անհայրենիք զինուորական ծառայութիւն կը կատարեն երկու տարէ ի վեր։ Գ. Տալլէժ խոստացաւ ըստ առաւելոյն բարեացակամ վերաբերում ցոյց տալ իրեն դիմող Հայերուն հանդէպ։

Խօսակցութիւնը վերջացաւ շատ ջերմ մթնոլորտի մէջ, շատ գոհ մնաց քաղաքապետը մանաւանդ երբ տեղեկացաւ թէ հայեւֆրանսական յարաբերութիւնները կը սկսին խաչակիրներու շրջանէն եւ թէ Կիլիկիոյ վերջին հայ թագաւորը ֆրանսական ծագում ունի (Լեւոն Ն. Լուսինեան) եւ սաղաւաքարն ալ ներկայիս կը գտնուի Սէն Տընիի մայր եկեղեցիին մէջ։

Նուէր տրուած ֆրանսերէն գրքերն էին Փօլ տիւ Վէուի «Կիլիկիոյ չարչարանքը», Ժաք տը Մորկանի «Հայ պատմութիւնը», Արշակ Չօպանեանի «Վարդենիք Հայաստանեայցի երկու հատորները, Րաֆֆիի «Սամուէլը», Նալպանդեանի «Հայ բանաստեղծներու հաւաքածոն», զօր. Նորդանեանի «Հայոց մասնակցութիւնը համաշխարհային պատերազմին» եւայլն։

Այս գրքերը կարդալով յոյս կայ թէ Ֆրանսացիները լաւագոյնս պիտի ճանչնան հայ ժողովուրդը, որուն մասին շատ քիչերը միայն բան մը գիտեն։ Կը յուսանք թէ ուրիշ վայրերու մեր հայրենակիցներն ալ օրինակ պիտի առնեն ասկէ եւ նոյն ճակատին վրայ օգտակար աշխատանքներ պիտի կատարեն։

Ա.

ՄԱՄՈՒԼ

ՔՆՆԱԴԱՏՈՒԹԵՆԷ ԿԸ ԽՈՒՍԱՓԻՆ

«Պայքար», Ամերիկայի ռամկավարներուն օրկանը, խեղճեցայ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ, Բարեգործականի Կեդր. Վարչութեան պաշտօնաթերթին՝ «Միութիւն»ի մէջ հրատարակուած պաշտպանողականի մը առթիւ (2 փետրուար).

— «Պաշտօնաթերթին այս պաշտպանողականին մէջ բաժին մըն ալ հանուած է այս թերթին, մէջ բերելով մեր մէկ խօսքը.—

Հ. Բ. Ը. Միութեան «վարչական մեքենան մեծածախս է, շրջանակներում եւ մանաւանդ կեդրոնին մէջ, որում թոյլատրուած է ունենալ գործի առանցքէն աւելի բիւով պաշտօնէութիւն»։

Պաշտօնաթերթին հաւաստումով «առասպելին» մը ուղղուած է մեր այս քննադատութիւնը. եւ ապացուցանելու համար թէ «առասպելին» մը նետած ենք մեր նետը, Կեդրոնին օրկանը կը համրէ անհամար մեծ, մե՛ծ գործերը որոնց թուումը լսին անգամ լեզապատառ պիտի ընէր տկար սրտի տէրերը եւ որոնք սակայն կը կատարուին «մի մարդոց ձեռքով «այդ մեղուաջան փեթակին», այսինքն Կեդրոնի պաշտօնատան մէջ։

Եւ ընթերցողը սոսկումի այդ զգացումէն փախուցրելու համար կարեկցութեան ու արդահատանքի զգացումին մէջ, պաշտօնաթերթը կը հաւաստէ թէ այդ բոլոր, բոլո՛ր գործերուն համար պաշտօնեաները կը ստանան միայն 6,500 տոլար տարեթոշակ, «մէջն ըլլալով Վարիչ-Պատուիրակին թոշակն ալ, մինչ այդ ճղճիմ գումարին դէմ Միութեան «տարեկան ընդհանուր ունեցած գումարը 300—400,000ին մէջ կը տարուբերի»։

Ունինք ուրեմն «վիթխարի կազմակերպութեան» պաշտպանողականը, իր «աշխատա՛նք ջախջախի՛չ» առեւտրով խնդրանքի ողին դէմ, որմէ զուրկ չենք եղած մենք ալ, «Պողպին հրատարակող թերթ մը», ինչպէս կ'ըսէ պաշտօնաթերթը։

Դիւրին բան է ամէնէն ճիշդ եւ ամէնէն հիմնաւոր ու բաց-սիրտ քննադատութիւնները փորձել երբ խնդրանք «մէկ կողմ վանել» ձեռքի մէկ շարժումով, կամ գրչի ինքնագով խաղերով, բայց անոնք «չեն վանուիր» ընդհակառակն այդ շարժումն ու խաղը կը բանան նոր փորձանք անոնց տէրերու գլխուն։

Այդ տեսակ կացութեան մը մատնած է ինքզինքը Կեդրոնի պաշտօնաթերթը, իր խո՛ր խոր պաշտպանողականով։

Կ'առնենք փաստը իր հայթայթած երկու գումարներէն։ Սովորութենէն աւելի՝ անհրաժեշտ բան մըն է որ հրապարակութիւն մը երբ գումար մը պիտի յիշէ, զայն յիշէ իր գտնուած տեղին դրամով, իսկ եթէ պէտք ունենայ իբր լուսաբանութիւն, յիշէ օտար դրամն ալ անոր հետ։

Բարեգործականի Կեդրոնը կը գտնուի Փարիզ, պաշտօնեաներու վճարումը կ'ըլլայ ֆրանքով։ Ինչո՞ւ չէ յիշուած ֆրանքը, այլ յիշուած է տոլարը։

«Ներձանքի ոգին պիտի թելադրէր որ այսպէս մեկնուի պաշտօնաթերթին հնարամտութիւնը.— Ֆրանքը իր վեր-

Օր. ԱԶԱՏՈՒՀԻ ՓՍԱԿԵԱՆ
եւ
ԱՐԻՍՏԻՍ ՏԷՕՎԼԵԹԵԱՆ

Նշանուած

Փարիզ, 12 փետր. 1939

ջին անկումներուն բերումով կը ներկայացնէ շատ ցած սակ մը. 37—38 ֆրանքը տոլար մըն է, հետեւաբար ձեռնտու է որ ֆրանքներու գումարը ներկայացուի 6,500 տոլարի համեմատաբար համեստ թուանշաններով։

Բայց այդ տոլարը ատեն կար որ կ'արժէր միայն 15 ֆրանք եւ եթէ այդ պաշտպանողականը գրուէր այն ատեն, փոխանակ տոլարի որ պիտի բարձրանար 16—17,000ի պատկառելի գումարին վստահօրէն պիտի յիշուէր ֆրանքներու համեստ գումարը։

Հնարամտութի՜ւն, ի հարկէ, անվիճելիօրէն եւ առաջնակարգ։

Հիմա միւս պատկառազդու գումարը, «երիցէն չորս հարիւր հազարին մէջ տարուբերող տարեկան մուտքը», որուն բաղդատմամբ աննշան պէտք է թուի վարչային ծախքը։

Զգիտցող չկայ թէ Բարեգործականը տարիներու ընթացքին գոյացուց պահեստի խոշոր գումար մը, որ տոկոս կը բերէ, ստացաւ խոշոր կտակներ, ուղղակի իրեն, կամ իր միջոցաւ յանձնաձեւի, ստացաւ Մելգոնեան իրաւունքէ հսկայ նուիրատուութեան յանձնարարի իրաւունքը, այդ բոլորին տոկոսները եւ հետզհետէ նոր բացուելիք աղբիւրներ բնական է որ տարեկան այդքան խոշոր գումար մը պիտի հոսեցնէին կեդրոնին գանձը։

Բայց հարցը այն չէ թէ հինները ինչ ժառանգ ձգած են եւ կամ նորերը ինչ գումարներ կը տրամադրեն ինքնաբուխ կերպով, այլ այն թէ՝ «վիթխարի կազմակերպութիւնը» իր գրեթէ նոյնքան «վիթխարի» վարչային կազմածով իր ճակատի քրտինքով ինչ կ'արտադրէ. Ի՞նչ մասը այն ծախքերուն, որ կ'ընէ, որովհետեւ հետազօտութենէն աւելի հնուն տարուած բան մը կ'ըլլայ վարչային այդ ծախքերուն համար տարիներով ու տարիներով բաժին կորզել Ցուիրատուութիւններէն եւ կտակներէն, որոնց համար ամբողջ «աշխատութիւնը» փոխանակագիր մը մէկ տեղէն միւսը փոխադրելէն անդին չանցնիր, իսկ ա՛յդ իրողութիւնը չի կրնար ներքողել սոսկավիթխա՛ր գործերու թուումով, ինչպէս փորձուած է ակնարկուած պաշտպանողականին մէջ իրաւագիտական յուզի՛չ փաստարկութեամբ եւ բանաստեղծակա՛ն թռիչքով։

Թուանշանները լեզու մը ունին, որ չի փոխուիր, չի խաթարուիր։

Եւ այդ լեզուն կը պահանջէ որ «վիթխարի» կազմակերպութիւնը չափաւորանի անցեալին տուած գիւրութիւններուն եւ, արժեցնէ իր այսօրուան ծախքերը իր այսօրուան արտադրութեան ապացոյցներով եւ հաստատէ նոյն իսկ աւելին, թէ արտադրութիւնը, գործը աւելի է քան ծախքը, որովհետեւ հանրային ծառայութիւնն է արժանիքի չափացոյցը եւ այդ կերպով կը տնօրինուին Բարեգործականի բոլոր գործերը, առանց նկատի առնելու ծախսելու դիւրութիւնները, որ հիներու ժառանգութիւններէն ստեղծուած են։

Դժբախտաբար պաշտօնաթերթին պաշտպանողականը իր բանաստեղծ ճիգերով չի նպաստեր որ զօրանայ այդ համոզումը»։

ԷՆՎԷՐ ՓԱՇԱՅԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ԳԱՂՏՆԻՔԸ

Էնվէր փաշայի ուժերուն մէկ մասը Տէօշէմպէ մասն պահուն, միւս մասն ալ սկսաւ հետապնդել ռուս զինուոր... Սակայն, այս վերջինները քիչ ատենէն շատ ճամբայ կտրած էին, Պասմաճիները չկրցան անոնց հասնիլ, հակառակ քառասուն ... արշաւելնուն։

Հետապնդող ուժերը զանազան ուղութիւններով ցրուեցան, որովհետեւ հրամանատարը ենթադրած էր որ թշնամին մէկ ուղղութեամբ խոյս չէր տար։ Ուստի Պասմաճիները լեռ ու ձոր նորէն արշաւեց, ու երկրորդ օրը, միջօրէին, հեռուէն տեսան կարմիր բանակի զինուորները։

Ուսս հրամանատարը չուարումի մատնուեցաւ, հետապնդող Պասմաճիները տեսնելով, որոնք յանկարծ դիտուած էին կարծես ի՞նչ պիտի ըլլար հիմա։ Ան խորհեցաւ որ լաւագոյն պիտի ըլլար Պասմաճիներուն հետ կռուի բռնուիլը քան թէ չարունակեր նահանջելը։ Սակայն, Պասմաճիները յաջողեցան թուաբերան ետեւէն հասնիլ Միրթէպէի մէջ։ Անոնք մեծ ուրախութեան մէջ էին։ Ցաղթութիւնը կրկնապատկած էր անոնց բարոյական կորովը։ Բոլոր Պասմաճիները մէկ մէկ հերոս կտրած էին։

Կարմիր բանակին հրամանատարը տագնապի մատնուեցաւ։ Թէեւ կըռուելու սովորութեան մէջ կը գտնուէր, չարունակեց նահանջը դիրութիւնն իսկ ալ առնելով։ Ի վերջոյ, թշնամին ստիպուեցաւ ետ դառնալ ու կռուի բռնուիլ Պասմաճիներուն հետ։ Այդ միջոցին, թշնամին պարտութեան մատնող Պասմաճիները յաղթութեան առաջնորդող Էնվէր փաշա թշնամիին մէկ գնդակով վիրաւորուեցաւ։

Բայց վէրքը շատ թեթեւ էր. գնդակը ձիուն ալ հանդիպած ըլլալուն։ Կեանքը վտանգի մէջ չէր։ Պասմաճիները այլեւս ետ կեցան թուսերը հետապնդելէ, փաշային վիրաւորումէն յետոյ։ Որովհետեւ ոեւէ օգուտ պիտի չբաղէին այդ հետապնդումէն, կարմիր զինուորները թիւով քիչ ըլլալնուն համար։ Ի վերջոյ Էնվէր փաշա իր զինուորներուն հրամայեց ետ դառնալ։

Այսպէս, մեծ յաջողութենէ մը յետոյ Տէօշէմպէ դարձան Պասմաճիները, որոնք աւաղակ կը յօրջորջուէին ռուս հրամանատարին կողմէ։ Անոնք փառաւոր մուտք մը գործեցին քաղաքին մէջ։ Սառուցիւ, փաշան վիրաւորուած էր, բայց վէրքը թեթեւ ըլլալուն, ամէն օր զայն կը շնորհաւորէր, նոր կռիւներու մէջ յաջողութիւն մաղթելով։

Արդարեւ, քանի մը օր յետոյ, ձեռքերու պայտերուն նորոգումէն կը հասկցուէր որ նոր շարժում մը պիտի բռնկէր։

ԷՆՎԷՐ ՓԱՇԱ ԳՈՀ ԷՐ ՋԵՌՔ ԲԵՐՈՒԱԾ ԱՐԴԻՒՆՔԷՆ

Ամիսներ անցած էին, ու գեղածիծաղ Մայիսը եկած էր։ Բնութեան վերազարթումին շնորհիւ, ամէն կողմ կանաչութիւնը կը տիրէր ու հովիտներու մէջ փթթող ծաղիկները կը ժպտէին։

Թուրքեստանի սափրատանը տեսնելու է, զարնան գեղեցկութիւնը ըմբռնելու համար բարձր լեռներու ստորոտը գտնուող հովիտներու մէջ։ Ամառը չորցող վտակները կը դղրդէին զանազան բազմականութեան ծոցին մէջ։

Էնվէր փաշա երեք օրէ ի վեր ձիէն վար չէր իջած։ Բնութեան վերանորոգումի այդ եղանակին, փաշանկրցողար թէ արիւնը իր մէջ կ'եռեւեփէր, ու սոսկալի ուժ մը ունէր, կռիւ մղելու համար։

Երեք օրէ ի վեր, փաշան Պալճիվանի մէջ Տավլէթմէնի քով կը գտնուէր։ Անոր հետ խօսած պահուն յուզումի կը մատնուէր Տավլէթմէն քառասուն տարու մարդ մըն էր, ու իրեն պարգեւած նոր ծրագիրներուն համաձայնութիւն կը յայտնէր երխտասարդական աւիւնով։

Էնվէր փաշա Պալճիվան գտնուած ատեն գեղեցիկ ձայն մը կը լսէր արթնցած պահուն, ու արշալոյսով մըտիկ կ'ընէր Պասմաճիներու նախապէս երգած մէկ ժողովրդական եղանակը, որ յետոյ փոփոխութիւններ կրած էր։ Ահա այդ երգին բառերը.

«Մ'վ կը պառկի սա լեռներուն մէջ, — Երիտասարդ զինուորներ եղ պառկին հոն...,— Աղատամէջ կուրծքերով...— Գնդակներ կ'արձակէին թշնամիներուն դէմ առաւ...— Երիտասարդ են մեր զինուորները,— Ու անոնց ճամբաները գծուած են ու քաջ...— Սակայն ո՞վ երիտասարդ – դացուց զանոնք։— Ազատութիւնն է անոնց նպատակակէտը բարձր,— Անոնց ամէնէն մեծ առաջնորդն է Էնվէր փաշա.— Ան կը հանէ զինուոր ճահիճներէն ու ձորերէն— Անոր նպատակն է ազատութիւնը երկրին ու ազգին։— Աշխարհի չափ անգին է արժէքն անոր. — Ո՛վ մեր առաջնորդ Էնվէր փաշա»։

Էնվէր փաշա մտիկ կ'ընէր այս երգը, աչքերը մարմանդներուն յառած։ Ցետոյ միեւնոյն եղանակը սուլելով կ'երգէր։

Տավլէթմէնի հետ ունեցած երեք օրուան տեսակցութեան մէջ Էնվէր փաշա համաձայնութեան եկած էր կատարուելիք գործերու մասին։ Տավլէթմէն կ'ըսէր Էնվէր փաշային.

— Իրաւունք ունիս, փաշա.... Երկիրը կատարեալ միութեան պէտք ունի թշնամիին դէմ. Կազմակերպութիւն ընելու է։ Տէօշէմպէի դռներուն առջեւ անգամ մը եւս հաւաքուինք այս անհրաժեշտութիւնը։ Պէտք է միանալ, մէկ դրօշի տակ հաւաքուիլ։ Որքան ալ հերոս, աշխատասէր ու հայրենասէր ըլլանք, մէկ դրօշի տակ հաւաքուելէ զատ ուրիշ ճար չկայ։ Տէօշէմպէի մէջ հաւաքուած կարմիր բանակին հետ ըէ՞ն կռուեցանք։ Բիչ մնաց որ պիտի կորսնցնէինք։ Որովհետեւ անոնք միութիւն ունէին, ու մէկ դրօշի տակ կը գտնուէին։

Տավլէթմէն պետն էր այն 500 Պասմաճիներուն, որոնք Պալճիվանի շրջակայքը կը գտնուէին։ Էնվէր փաշայի հետ տեսակցելէ յետոյ, Տավլէթմէն հաւանած էր փաշային տրամադրութեան տակ դնել իր ռազմիկներու ուժը։ Ցաւ վհանձ եղող Տավլէթմէն ընդհուպ փաշային հաւատից ընծայած էր այդ մասին։

Էնվէր փաշա գոհ էր, որովհետեւ ան կը տեսնէր Տավլէթմէնի գործերը ու կը գնահատէր զանոնք։

Տավլէթմէն հին գլուխ մարդ մը չէր։ Աֆղանիստանի սահմանը հաղուաւոր եղանող համազգեստ մը կը կրէր։ Իր քով կը գտնուէին Ապտիւլ Գատէր, Աշուր եւ Ապտիւլ Քէրիմ անուն հրամանատարները։ Քանի մը մոլլաներ ալ կային իր քով։ Էնվէր փաշայի ժամանումէն առաջ, Տավլէթմէն հաւատ ընծայած էր Պուխարայի նոր շարժումին։ Սակայն, տեսնելով որ նոր հոսանքի կողմնակիցները կարմիր բանակին միացած էին, բարկութեամբ յայտարարած էր թէ ինք ազատութեան կուսակից է։

(Շար.)

կաններու մինչեւ Հռոմի մեծ կայսրութեան համար փրոփականտի իբր նիւթ պատրաստուած այս քարտէսին մէջ, Թուրքիոյ մէկ մասը սեւով ներկուած է, իբրեւ Իտալիոյ մէկ մասը: Նոյնպէս այս քարտէսին մէջ Միջերկրականը կը կոչուի «Մեր ծովը»:

Այս քարտէսը ազդարարութիւն մըն է որ ցոյց կու տայ մեզի այն վտանգները զորս պիտի յարուցանէ Սպանիոյ աղէտը՝ Միջերկրականեան ազգերուն համար»:

Թուրք թերթը յետոյ խմբագրականի մը մէջ պարզելով Իտալիոյ ցանկութիւնները, կ'ազդարարէ.

— «Մուսոլինիի իտէալն է հին Հռոմէական կայսրութիւն հիմնել: Ինչպէս որ Հիթլեր «Իմ Պայքարս» գրքին մէջ գծած է Գերմանիոյ սահմանը, եւ իշխանութեան գլուխ անցնելէ վերջ հաստատ եղած է զայն իրագործելու, Մուսոլինին ալ Հռոմէական կայսրութիւնը կենդանացնելու գաղափարը հռչակելէն ի վեր կ'աշխատի իրագործել զայն: Այդ իտէալին անմիջականօրէն իրագործելի մասը տիրապետութիւնն է Միջերկրականի, զոր «մեր ծովը» կը կոչեն Իտալացիները: Եւ այդ նպատակին հասնելու համար, Իտալիա կարգ մը խնդիրներ մէջտեղ կը նետէ,— Թունուզ, Քորսիքա, Պալէարեան կղզիները եւ Նիս:

Պէտք է ուշադրութեամբ քննել ամէն տեղ ցրուած քարտէսը, որ կը ճշդէ Մուսոլինիի ցնորքը հռոմէական մեծ կայսրութեան մասին, տեսնելու համար որ Սպանիոյ ետին երեւան եկած խառնաշփոթութիւնը մինչեւ Անատոլուի եզերքը պիտի տարածուի, ու Ֆրանքոյի յաղթութեան առաջ բերելիք վտանգը աւելի պիտի մօտենայ: Միջերկրականի մէջ ամէնէն աւելի երկիւղ պատճառող բանն է այդ ծաւալապաշտ նպատակներուն անսահման ընդարձակութիւնը: Արդարեւ, վերոյիշեալ քարտէսը այդ ցնորքին արտայայտութիւնն է: Պէտք է արթուն գտնուիլ, նկատի ունենալով աշխարհի ընթացքը եւ ցնորամիտներու բռնած ճամբան: Ամէն Թուրք իրաւունք եւ պարտականութիւն ունի գիտնալու թէ Սպանիոյ մէջ Զօր. Ֆրանքօն յաղթական հանդիսացնող Իտալիա ի՛նչ նպատակներ կը հետապնդէ: Այս բացայայտ եւ դառն իրականութեան հանդէպ՝ մեզի ցաւ կը պատճառէ սա բանը որ մեր մէջ կը գտնուին մարդիկ, որոնք կը ծափահարեն Սպանիոյ մէջ Իտալիոյ տարած յաղթութիւնը:

Մանուկներ ի ծարկին պիտի ճեռացուին Փարիզէն

— օօ —

Ոստիկանութեան վերատեսչութիւնը հարցարաններ ուղղած է Սէնի նահանգին գպրոցականներուն համար, անմիջական պատասխան պահանջելով ծնողքներէն: Այդ հարցարաններով ոստիկանութիւնը կ'ուզէ իմանալ թէ որքան մանուկներ ազգական ունին գաւառի մէջ, հոն ղրկուելու համար, պատերազմի պարագային, կամ եթէ ծնողները բացակայ ըլլան, որո՞ւ հետ պէտք է խօսիլ զաւակներու մասին: Պատասխանները պէտք է անմիջապէս հաղորդել Սէնի նահանգապետութեան տեղեկութեանց բաժնին:

Փոփոխութի՞ւն Սանճաքին մէջ

Արաբական գործակալութիւնը կը հաղորդէ.—

Իրաւասու աղբիւրէ կ'իմանանք թէ Սանճաքի կառավարութիւնը նորէն պաշտօնի պիտի կոչէ Ֆրանսացի խորհրդականները եւ մասնագէտները, որոնք անկէ առաջ դուրս հանուեցան կամ չէզոքացուեցան: Կարգ մը կրթական մասնագէտներ արդէն իսկ վերսկսած են գործի: Թէեւ դժուար է ճշդել այս անսպասելի ձեռնարկին պատճառները, բայց կը կարծուի թէ հետեւանքն է նոր համաձայնութեան մը զոր կնքած է մարզպանութեան Սանճաքի պատուիրակ գնդապետ Գոլէ, Անգարայի իր վերջին այցելութեան առթին:

Խռովութիւննե՞ր պատահած են Սուրիոյ մէջ

— օօ —

Արտաքին գործերու նախարարութիւնը հետեւեալ զեկոյցը հրատարակեց երէկ.—

Կարգ մը զրոյցներու համաձայն, որ հրատարակուած են զանազան երկիրներու մամուլին մէջ, վերջերս անկարգութիւններ պատահած են Սուրիոյ մէջ: Պէյրութէն եւ Դամասկոսէն մեզի հասած տեղեկութեանց համաձայն, այս լուրերը չեն համապատասխաներ իրականութեան: Ծայրայեղ տարրեր կարգ մը ցոյցեր սարքած են Դամասկոսի մէջ, բայց ժողովուրդին ստուար մեծամասնութիւնը չէ մասնակցած: Այս շարժումները որ եւ է արձագանգ չեն գտած: Տրիպոլսոյ եւ Հոմսի մէջ շուկաները փակուած են մէկ օր: Այս միջադէպերը որ եւ է ատեն չեն խանգարած հանրային բարեկարգութիւնը: Մնաց որ, հանրապետութեան մարզպանը, Պ. Կապուքէ, Փարիզ, ամէնաջերմ ընդունելութեան արժանացած է ամբողջ երկրին մէջ:

Պապին թաղումը եւ նորին ընտրութիւնը

Ինչպէս հաղորդած էինք երէկ, Պիոս ԺԱ. պապը թաղուեցաւ Ս. Պետրոսի դամբարանին մէջ, երեքշաբթի իրիկուն: Արարողութիւնը նախորդներէն կը տարբերէր իր հանդիսաւորութեամբ եւ ձայնասփիւռով հաղորդուեցաւ ամբողջ աշխարհի մէջ:

Պապին մարմինը տեղաւորուած էր երեքակ դագաղի մը մէջ, առաջինը՝ յղկուած կնձնի, երկրորդը՝ կապար, բուն ներքին մասը՝ նոճի, երիզուած կարմիր մետաքսով: Դէմքին եւ ձեռքերուն վրայ դրուած էին ճերմակ մետաքսէ շղարշներ: Պապին կարճ կենսագրականը, մագաղաթի մը վրայ գրուած, կարդացուելէ վերջ արոյրէ խողովակի մը մէջ տեղաւորուելով դրուեցաւ դագաղին մէջ, հանգուցեալին օրով կոխուած ոսկի, արծաթ, պղինձ դրամներու եւ շքանշաններու հետ: Դագաղին կափարիչը փակուած էր ոսկի պտուտակներով: Դագաղին ծանրութիւնն էր կէս թոն:

Վերջին լուրերու համաձայն, նոր պապին ընտրութիւնը եւ անունը պիտի ծանուցուին ձայնասփիւռով, որպէսզի բոլոր երկիրներուն մէջ իմացուի միեւնոյն ժամուն: Աւանդական ծուխն ալ պիտի բարձրանայ Վատիկանի կատարէն:

ՁԱՆԱՁԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ԱՌԱՋԻՆ ՄԵԾ ԶՐԱՀԱՒՈՐԸ, 35.000 թոն, ծով իջեցուցին Համպուրկի մէջ, երեքշաբթի օր: Արարողութեան ներկայ էին 50,000 հանդիսականներ: Հիթլէր այս առթիւ ճառ մը խօսելով, զրահաւորը կոչեց «Պիսմարք» եւ երկաթեայ վարչապետը փառաբանեց իբրեւ հիմնադիրը գերմանական նոր պետութեան:

ՏՈՒԽՈՊՈՐՆԵՐՈՒ ՀԱՑՐԱՊԵՏԸ, Վերեգին, մեռաւ Քանատայի մէջ: 1892ին էր որ այս աղանդին անդամներէն 15,000 հոգի Ռուսաստանէն Քանատա գաղթեցին: Միշտ կ'ընդհարէին տեղական իշխանութեանց հետ, որովհետեւ ոչ միայն տուրք չէին վճարեր, այլեւ բոպիկ կը պտտէին: Հարկ եղաւ բանտարկել «հայրապետ»ը եւ 725 հետեւորդներ, որպէսզի համակերպին օրէնքին: Հանգուցեալին որդին Եւրոպա կը գտնուի եւ հեռագրուած է որ վերադառնայ, հօրը աթոռը գրաւելու համար:

ՉԻԼԻԻՈՅ նոր դահլիճին կազմութիւնը յանձնուեցաւ Պ. Փիէրլոյի, կաթոլիկ ծերակուտական մը, որ պիտի ջանայ ազգային միութիւն յառաջ բերել:

ԱԶԳ. ՊԱՐԳԵՒԱՀԱՆԻ 1939ի Բ. շարքին վիճակահանութիւնը պիտի կատարուի երեքշաբթի, 21 փետրուար:

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 18Ը ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ ՓԱՐԻԶԻ Հ. Յ. Դ. «ԵԳԻՊՏԱՑԻ» ԿՈՄԻՏԷԻՆ, 19 ՓԵՏՐ. ԿԻՐԱԿԻ ԵՐԵԿՈՅ ԺԱՄԸ 8.30ԻՆ

ՍՈՍԻԷԹԷ ՍԱՎԱՆԹԻ ՄԵԾ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ, 8 *Rue Danton*, ՄԵԹՐՕ ՕՏԷՕՆ

Կը նախագահէ՝ Ընկ. ԳԵՐԱՍԻՄ ԲԱԼԱՅԵԱՆ

ԿԸ ԽՕՍԻՆ՝ ԸՆԿ. Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ — ԵՒ ԳՆԴ. Տ. ԲԱՂԴԱՍԱՐԵԱՆ

Ծախսերու մասնակցութեան համար 3 ֆրանք:

ՀԱՅ ԿԵԱՆՔ

ԱՆԻԷՌ – ԳՈՒԱՔՈԼՈՆԳի «Արամ» ենթակոմիտէի Ընդհ. ժողովը՝ 17 փետր., Ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին, սովորական հաւաքատեղին:

ՎԱԼԱՆՍԻ կոմիտէն ընկ. ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները՝ 16 փետր., Հինգշաբթի երեկոյեան ժամը ճիշդ 8ին, «Սիամանթօ» Ակումբը: Անզամասարերը միասին բերել:

ՍԵՆԹ-ԱՆԹՈՒԱՆԻ (Գամբ. Բեքիէ) պատանիներու ժողով 19 փետր. կիրակի կէսօրէ ետք ժամը 4ին ընկ. Ծաթուրեանի բնակարանին մէջ կը խօսի՝ Ընկ. Ա. ՄԱ ՏԻՐՈՍԵԱՆ.

ԸՆԿԵՐ ԱՀԱՐՈՆԵԱՆ ՅԱՐԳԱՆՔԻՆ ԽՆՋՈՅՔ ՓԵՏՐ. 18Ի ԱՌԹԻՒ

Հ. Յ. Դ. ՎԻԷՆԻ ԿՈՄԻՏԷԻՆ ԿՈՂՄԷ

18 փետր., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին «Կամավոր» ակումբին մէջ

ԸՆԿԵՐԱԿԱՆ ՀԱՒԱՔՈՅԹ ԽՆՋՈՅՔ ՓԵՏՐ. 18Ի ԱՌԹԻՒ

ԻՍԻԻ Հ. Յ. Դ. «ԶԱՒԱՐԵԱՆ» ԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

19 Փետրուար կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին

«Երիմեան» սրահին մէջ, 2 Ռիւ տը լա Տէֆանս, Իսի.

Երգ, արտասանութիւն, եւայլն:

Մուտք՝ 7 ֆրանք, 3 տարեկանէ վեր փոքրիկներու 3 ֆր.:

ԽՆՋՈՅՔ-ՏՕՆԱԿԱՏԱՐՈՒԹԻՒՆ ՓԵՏՐՈՒԱՐ 18Ի ԱՌԹԻՒ

Կազմակերպուած Հ. Յ. Դ. Վալանսի «Քրիստափոր» կոմիտէի կողմէ

18 Փետրուար, Շաբաթ երեկոյ ժամը ճիշդ 8ին, Հ. Յ. Դ. «Սիամանթօ» ակումբը: Բանախօսութիւն, արտասանութիւն, նուագ եւ պարահանդէս մանկցի «Զօրի» «Արաքս» երգչախումբը: Կը հրաւիրուին ընկերներն ու համակիրները:

ԳՐԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ

Կազմակերպուած Փարիզի Հայ Երիտասարդաց Միութեան կողմէ, բանաստեղծ Յովհ. Թումանեանի, մահուան տասնըհինգամեակին առթիւ, 16 փետրուար հինգշաբթի իրիկուն ժամը 21ին, Միութեան կեդրոնը՝ 8 բիւ Գօսիէ, Փարիզ:

Կը խօսին՝ Պ. Արշակ Չօպանեան, նիւթ ունենալով՝ «Յովհ. Թումանեան, իբր գրական գործը»: Տօքթ. Հրաչ Զարդարեան, «Յովհ. Թումանեան, Կեանքը եւ Մարդը»:

Արտասանութիւն եւ երգ, իր հեղինակութիւններէն:

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅԻՆ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Հայ Կամ. եւ Մարտիկներու Անիէռ-Պուա Քոլոմպի վարչութեան կողմէ

18 Փետր., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին 149 bis, Ave. d'Argenteuil, ընկերվարականներու սրահին մէջ:

Կը խօսի Գնդ. Տ. ԲԱՂԴԱՍԱՐԵԱՆ «Վարդանանց պատերազմի մասին»:

ԴՐԱՒՈՒԱԾ ՕՐ

Նախաձեռնութեամբ Ղարաբաղ-Զանգեզուր Հայրենակց. Միութեան, 16 Ապրիլ, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին Մութիւալիթէի սրահին մէջ, 2d Rue St. Victor, կը ներկայացուի Լ. Շանթի «ՕՇԻՆ ՊԱՅԼ»ը

Կը խնդրուի նկատի ունենալ այդ թուականը եւ չխաչաձեւել:

[illegible]

ՓԱՐԻԶԱՀԱՅ Շօֆէօրներու միութեան ընդհ. ժողովը 16 փետր. հինգշաբթի երեկոյ ժամը 9ին, Մութիւալիթէի սրահին մէջ, (24, Rue St. Victor):

ՀԱՅ ԿԱՄ. ԵՒ ՄԱՐՏ. Միութեան Մարսէյլի անդամական Ընդհ. ժողովը 26 Փետր., Կիրակի առաւօտ ժամը 8ին, «Քաֆէ Նուաձյի Նեգրի» սրահին մէջ (1 Bld. Dugomier): Ներկայանալ անզամատոմսով: Խիստ կարեւոր օրակարգ եւ զեկոյց:

Ֆ. Կ. Խաչի Փարիզի Մասնաճիւղի Ընդհ. ժողովը, 18 Փետր., Շաբաթ կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, 8 Ռիւ Գօսիէ.

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ Իսիի Մասնաճիւղի Ընդհ. ժողովը՝ 18 Փետր., Շաբաթ կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, իր դպրոցին մէջ: Կարեւոր օրակարգ:

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐԻ Տիկնանց Ընկերութեան վիճակախաղէն շահած են հետեւեալ թիւերը՝

13, 35, 43, 45, 54, 74, 112, 114, 156, 162, 163, 164, 191, 194, 198, 204, 208, 221, 222, 229, 243, 249, 257, 275, 283, 285, 291, 308, 311, 334, 340, 341, 348, 356, 371, 392, 407, 447, 481, 488, 496, 517, 536, 557, 560, 575, 594, 596, 638, 644, 648, 657, 671, 695, 701, 703, 704, 715, 720, 728, 742, 753, 763, 765, 776, 777, 779, 790, 805, 813, 819, 824, 826, 828, 832, 840, 843, 865, 869, 882, 886, 911, 918, 951, 957, 960, 966, 968, 981, 983, 987, 990, 994, 995, 997, 998, 999, 1000, 1007, 1027, 1054, 1066, 1069, 1082, 1096, 1099, 1111, 1109, 1118, 1123, 1124, 1131, 1132, 1135, 1156, 1157, 1160, 1166, 1171, 1184, 1192, 1222, 1223, 1233, 1238, 1244, 1259, 1274, 1278, 1282, 1292, 1296, 1300, 1332, 1334, 1349, 1352, 1356, 1379, 1381, 1393, 1411, 1427, 1437, 1449, 1468, 1471, 1476, 1477, 1503, 1515, 1517, 1518, 1544, 1560, 1587, 1630, 1632, 1635, 1648, 1650, 1651, 1656, 1674, 1677, 1682, 1702, 1706, 1712, 1716, 1724, 1744, 1749, 1756, 1760, 1770, 1778, 1779, 1806, 1809, 1810, 1813, 1835, 1858, 1863, 1880, 1894, 1897, 1919, 1923, 1927, 1936, 1946, 1947, 1958, 1963, 1975, 1988, 1993, 1762.

ԾԱՆՕԹ.— Շահողներէն կը խնդրուի մինչեւ մարտի վերջը ներկայանալ Դպրոցասէրի վարչութեան, ստանալու համար իրենց վիճակուած պարգեւները: Այդ պայմանաժամը լրանալէ վերջ կատարուած դիմումներուն ընթացք չի տրուիր:

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԽՆՋՈՅՔ ԲԱՐԵԿԵՆԴԱՆԻ ԱՌԹԻՒ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՄԱՐՍԻԼԻՈՅ ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆԻ ՀԱՅՐ. ՄԻՈՒԹ. ԿՈՂՄԷ

19 Փետր., Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 5էն 12 «Շահրիկեան» սրահը

5 Rue de l'Eclipse

Կը նախագահէ՝ Պ. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՀԱՅԱԳՈՐԾԵԱՆ

Կը խօսի՝ Պ. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՇԱԼՃԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժին.— Նուագ թառով՝ ՋՕՐՊԱՃԵԱՆ եղբայրներու կողմէ: Արտասանութիւն՝ Օրիորդներ Ռօզա Եղիշէեան եւ Իվօ Անէմեան: Մէջընդ մէջ պիտի նուագէ «Ալզարդի բարձրախօսը նոր հրապարակ ելած տեղերով՝ հայկական ընտիր եղանակներ:

Հայկական, Կովկասեան եւ եւրոպական պարեր, գեղջկական զուարճալի շուրջպար: Պիտի ցուցադրուին խիստ հետաքրքրաշարժ ֆիլմեր. Դաշնակի վրայ պիտի նուագէ Օր. Լուիզ Հայգազեան:

Մուտք 4 ֆրանք

ՅԻՇԱՏԱԿԻ ԾԵՐԵԿՈՅԹ

Գորտոյի «Սունդուկեան» թատերախումբի առաջին ներկայացումը, նուիրուած Սունդուկեանի յիշատակին:

Տեղի կ'ունենայ 19 Փետր., Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3.30ին, Պ. Դ. Շաղլամեանի ճաշարանը:

Ծախսերու մասնակցութեան համար 1 ֆրանք:

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

ՍԱՄՈՒԷԼ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ ԱՇԱԿԵՐՏՆԵՐՈՒ ԿՈՂՄԷ

19 Փետրուար, Կիրակի ժամը ճիշդ 15ին «Պէշիքթաշլեան» թատերախումբին մէջ, 26 Rue Troyon, Sèvres. Métro: Pont de Sèvres:

Կը ներկայացուի «ԱՆԻՇԵԱԼԸ» (վերածուած Շիլլէրի «Աւազակներուն») եւ երգիծական զաւեշտներ՝ Flageolet եւ La scuola del Solfeggio:

Տոմսերու գինն է՝ 10 եւ 7 ֆրանք

ԾԱԽՍՈՒ ԵՆ ԿՕՇԿԱԿԱՐԻ ՄԵՔԵՆԱՆԵՐ

Մէկ Blake եւ մէկ փորագրութեան մեքենայ (Machine à graver) Նոր վիճակի մէջ Նպաստաւոր գինով: Դիմել՝ Պ. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆԻ

35 Les Grands Pins St-Loup, Marseille.

Le Gerant : H. STEPHAN

Imprimerie A-DER (AGOPIAN) 17, Rue Dameame — PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN

Rédaction et Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Dameame, PARIS (13e) (ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

Téléphone : GOBelins 15 - 70

Chèque Postal Paris 1678 - 63

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՈՒՐԲԱԹ 17 ՓԵՏՐՈՒԱՐ

VENDREDI 17 Février 1939

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. [redacted]

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՉԻ՛Ն ԵՐԿՈՒ ԱՆԳԱ՛Մ ԾԱԽՈՒԱԾ Է

Քանի մը օր առաջ Լոնտոնի թերթերը կը հաղորդէին ուշագրաւ լուր մը.– Գաղթային նախարարը լսելով հրէական պատուիրակութեան զեկուցումը, փափկօրէն բայց վճռապէս հասկցուցած է թէ Մեծն Բրիտանիա չի կրնար Հրէական Տուն մը պարտադրել Պաղեստինի մէջ, բրիտանական սուինով :

Տեղեկութիւնը կ'աւելցնէր թէ Անգլիա հարկադրուած է փոխել իր քաղաքականութիւնը, ուրիշ խօսքով՝ մէկդի դնել Պալֆըրի հռչակաւոր յայտարարութիւնը, իբրեւ հետեւանք նոր եւ աւելի ծանրակշիռ կացութեան մը, – ապահովութիւն Մօտաւոր եւ Միջին Արեւելքի մէջ:

Միշտ միեւնոյն աղբիւրին համաձայն, Մեծն Բրիտանիա կը խորհի Պաղեստինն ալ միացնել արաբական դաշնակցութեան մը, իր կողմէ հովանաւորուած թագաւոր մը նշանակելով :

Դժուար է ըսել թէ այս տեղեկութեանց ո՛րքանը վաւերական է, ո՛րքանը պարզ ենթադրութիւն :

Ամէն պարագայի մէջ, լուրը խորունկ վրդովում պատճառեց հրէական շրջանակներու մէջ, եւ բանակցութիւնները անելի մը յանգած են արդէն:

Մանաւանդ որ, արաբական պատուիրակութիւնը վճռապէս կը մերժէ Հրէական Տան ծրագիրը, կը պահանջէ դադրեցնել ներգաղթը եւ արաբական հողերու վաճառումը, եւ ճանչնալ իրենց կատարեալ անկախութիւնը :

Միւս կողմէ, Լոնտոնի թերթերը կը հաւաստեն թէ վարչապետը խոստացած է հրատարակութեան տալ 1915ին Եգիպտոսի բրիտանական մարզպանին՝ Սըր Հէնրի Մաք Մահոնի եւ Էմիր Հիւսէյնի միջեւ փոխանակուած նամակները, պարզելու համար Մեծն Բրիտանիոյ յանձնառութեանց էութիւնը :

Այս հրատարակութեամբ, կը յուսան յայնօրէն լուսաբանել ամէն բան եւ թեթեւցնել Անգլիոյ բեռը:

Ինչպէս կ'երեւայ, բրիտանական կառավարութիւնը 24 տարիէ ի վեր գաղտնի պահած է այս թղթակցութիւնները:

Քաղուած տեղեկութեանց համաձայն, 1915 յունիսին բրիտանական կառավարութիւնը խոստացած է անկախութիւն շնորհել բուն Արաբիոյ, ի վարձ ապստամբութեան: Նոյն տարուան հոկտեմբերին Մաք Մահոն նորէն կը գծէ նախատեսուած երկրամասին սահմանները, մէջն առնելով Մօտաւոր Արեւելքի մեծ մասը, բայց կը թուի թէ դուրս ձգած կ'ըլլայ Պաղեստինը :

Արդ, Արաբները միշտ կը պնդեն թէ Պաղեստինն ալ կը գտնուի նշանակուած սահմաններուն մէջ: Նախկին մարզպանը այս պնդումը հերքեց 1937 յուլիսին. իսկ բրիտանական կառավարութիւնը միշտ կը մերժէր հրատարակութեան տալ թղթակցութիւնները, առարկելով թէ «օգտակար չէ հանրային շահերու տեսակէտէն »:

Ուրեմն, եթէ ճիշդ է Արաբներուն պնդումը, այն ատեն ինքնին ջուրը կ'իյնայ Պալֆըրի յայտարարութիւնը (1917), որուն համաձայն Անգլիա Հրէական Տուն մը կը խոստանար Պաղեստինի մէջ, առանձնելով այդ երկրին հողատարութիւնը :

Այս առթիւ, անգամ մը եւս կը հաստատուի թէ «Անգլիա երկու անգամ ծախած է միեւնոյն ձին», ինչպէս դիտել կուտար սրամիտ քրոնիկագիր մը :

Մինչ Արաբները կը փորձեն ամբողջ գաղտնիքը մէջտեղ հանել, արժեցնելու համար իրենց պահանջները, Հրեաներն ալ սկսեր են ակռայ ցուցնել:

Վերջին լուրերու համաձայն, Լոնտոնի հրէական պատուիրակութիւնը ազդարարած է թէ իրենք ալ ահաբեկչական գործունէութեան պիտի ձեռնարկեն, եթէ Մեծնբրիտանիա տեղի տայ արաբական սպառնալիքին առջեւ, մէկդի դնելով Հրէական Տան ծրագիրը: Ականաւոր Սիոնական մը ազդարարած է .

– «Եթէ ուրիշ Միւնիխ մը փորձուի մեր գլխուն, թող բրիտանական կառավարութիւնը գիտնայ թէ Հրեաները զայն պիտի չընդունին երկրպագութեամբ, ինչպէս բրին Չեխերը»:

Ուրիշ հրեայ պատուիրակ մը յայտարարած է.

– «Եթէ բրիտանական կառավարութիւնը կը վարձատրէ միայն անոնք որ կը սպառնան, թերեւս մենք ալ հարկադրուինք սպառնալ : Ամէն պարագայի մէջ, այն արտակարգ ինքնակարգապահութիւնը զոր ցոյց տուին Պաղեստինի Հրեաները վերջին երկու տարիներու ընթացքին, պիտի չշարունակուի, եթէ բրիտանական կառավարութիւնը տեղի տայ Արաբներուն եւ պատժէ Հրեաները»:

Քանի մը տեղեկութիւններ եւս, լրացնելու համար պատկերը:

Լաւատեղեակ աղբիւրներու համաձայն, բրիտանական կառավարութիւնը իսկապէս մէկդի դնելով նախատեսուած Հրէական Տան ծրագիրը, հետեւեալ կարգադրութիւնները պիտի ընէ, եթէ ձախողի Լոնտոնի խորհրդաժողովը.

• Պաղեստինը բաժնել երկու շրջաններու, արաբական եւ հրէական, ներգաղթի եւ հողերու վաճառման համար որոշ չափ մը սահմանելով հրէական շրջանին մէջ: Հասկնալի է թէ Հրեաները պիտի չկրնան գաղթել արաբական շրջանը կամ հող գնել: Իսկ բուն հրէական շրջանի ներգաղթի համեմատութիւնն ալ կախում պիտի ունենայ Անգլիոյ ռազմագիտական եւ տնտեսական շահերէն :

Ետքը, երկիրը պիտի ունենայ օրէնսդրական ժողով մը, ուր Արաբները մեծամասնութիւն պիտի վայելեն :

Աւելորդ է ըսել թէ Հրեաները կը մերժեն այս ծրագիրը, որ լայնօրէն կը գոհացնէ Արաբները :

Հետեւա՞նքը,– նորէն բրիտանական սուինն է որ պիտի գործէ, ո՛չ թէ հանդիսաւոր յանձնառութիւն մը գործադրելու, այլ ապահովելու համար աշխարհակալութեան շահերը:

Առաջին անգամ չէ որ երկու անգամ կը ծախուի միեւնոյն ձին, յանուն այդ շահերուն :

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՆԳԼԻԱ 580,000,000 ՈՍԿԻ ԿԸ ԾԱԽՍԷ ՍՊԱՌԱԶԻՆՈՒԹԵԱՆՑ ՅԱՒԵԼՄԱՆ ՀԱՄԱՐ

Ամերիկա պիտի շինէ 3032 նոր օդանաւ

Մէկ օրէն միւսը ահռելի համեմատութիւններ կը ստանայ զինարշաւը, մանաւանդ մեծ պետութեանց մէջ :

Անգլիական կառավարութիւնը փետրուար 15ին հրատարակեց Սպիտակ Տետրակ մը, որուն համաձայն յառաջիկայ ելմտական տարեշրջանի ընթացքին պիտի ծախսուի 580,000,000 ոսկի, ցամաքային, ծովային եւ օդանաւային սպառազինութեանց յաւելման համար,– 175,000,000 ոսկի աւելի ներկայ տարեշրջանէն որ կը վերջանայ մարտ 31ին:

Այս գումարով պիտի շինուին 60 նոր մարտանաւեր – երկուքը մեծ զրահաւոր – 1939ի ընթացքին: 42,000,000 ոսկի պիտի յատկացուի հակօդային պաշտպանութեան համար, 9,000,000 ոսկի՝ հանրօգուտ սպասարկութեանց (ջուր, առողջապահական միջոցներ եւն.): Հինգ միլիոն ոսկիի ուրիշ գումար մը պիտի յատկացուի պաշար եւ քարիւղ ամբարելու: Իսկ մեծագոյն գումարը պիտի յատկացուի նաւատորմին, ցամաքային եւ օդային ուժերու յաւելման,– մօտաւորապէս 523,000,000 ոսկի: Առաջին անգամ է որ այսքան մեծ գումար մը կը ծախսուի խաղաղութեան ատեն:

Ծրագրուած երկու նոր զրահաւորներու շինութեամբ, Անգլիա պիտի ունենայ ինը վիթխարի զրահաւորներ, որոնք երբ լրանան, առաջին կարգի մարտանաւերու թիւը պիտի բարձրանայ 24ի: Գաղափար մը տալու համար Անգլիոյ ծովային սպառազինութեանց սրընթաց յաւելման վրայ, կը բաւէ ըսել թէ 1935 յունուար 1ին նոր շինուած մարտանաւերու տարողութիւնը կը հասնէր 139,300 թոնի: Տարուէ տարի շինութիւնները աճելով, 1937ին տարողութիւնը բարձրացած էր 375,000 թոնի, 1938ին 547,000ի, իսկ 1939ին կը հաշուեն 659,500 թոն: Նաւային պաշտօնէութիւնը, որ 89,214 սպաներէ եւ նաւաստիներէ կը բաղկանար 1932ին, այժմ կը մօտենայ 119,000ի :

Նոյն սրընթաց յաւելումը նաեւ օդատորմիղին մէջ, որուն սահմանուած է 200,000,000 ոսկի, յառաջիկայ տարեշրջանին: Մարտ 31ին առաջին գծի՝ մայր երկրի պաշտպանութեան յատկացուած օդանաւերու թիւը պիտի բարձրանայ 1750ի: Կառավարութիւնը այժմ կը ջանայ այս թիւը բարձրացնել 2370ի, 500 հատ ալ յատկացնելով անդրծովեան պաշտպանութեան, իսկ քանի մը հարիւր եւս՝ իբրեւ օժանդակ նաւատորմին:

Նախապէս կառավարութիւնը որոշած էր 1,500,000,000 ոսկի ծախսել հինգ տարուան ընթացքին, ազգ. պաշտպանութեան համար: Այժմ անհրաժեշտ կը գտնէ աւելին ծախսել, փութացնելու համար սպառազինութիւնները: Դրամին մեծ մասը պիտի ճարուի փոխառութեամբ: 1937ին քուէարկուած օրէնքով մը կառավարութիւնը իրաւունք ստացած էր 400,000,000 ոսկիի փոխառութիւն մը կնքելու : Այս գումարին կէսը ծախսուած է արդէն: Կառավարութիւնը խորհրդարանէն պիտի խնդրէ 800,000,000 ոսկիի բարձրացնել փոխառութեան գումարը (144 միլիառ ֆրանք):

*** Մ. Նահանգներու երեսփ. ժողովը փետրուար 15ին վաւերացուց 376,000,000 տոլարի յաւելուածական վարկ մը , զոր պահանջած էր նախագահը, ազգ. պաշտպանութեան զօրացման համար: Վարկը քուէարկուեցաւ 15ի դէմ 367 ձայնով: Այս գումարին շնորհիւ, ամրութիւններ պիտի շինուին, բանակին թիւը165,000էն պիտի բարձրանայ 205,000ի, որոնց 20,000ը միայն օդանաւային պաշտպանութեան համար: Իսկ ամէնէն կարեւորը՝ անմիջապէս պիտի ձեռնարկուի 3032 նոր օդանաւերու շինութեան:

*** Ամերիկա ղրկուած Ֆրանսական պատուիրակութիւնը վերջացուցած ըլլալով իր պաշտօնը, Ուաշինկթընի Ֆրանսական դեսպանատունը պաշտօնապէս հաղորդեց թէ Ֆրանսա 500 օդանաւ ապսպրած է Մ. Նահանգներուն մէջ, բաց ի անցեալ դեկտեմբերին յանձնարարուած 135 օդանաւերէն: Ուրեմն համագումար 635 ռազմական օդանաւ: Արժէքը կանխիկ վճարուած է, համագումար 2,000,000,000 ֆրանք (մօտաւորապէս 50 միլիոն տոլար):

ՖՐԱՆՔՈՅԻ ՃԱՆԱՉՄԱՆ ԽՆԴԻՐԸ

Նախագահ Ազեանա կ'ընդդիմանայ պատերազմին շարունակութեան

Անգլիոյ նախարարական խորհուրդը առջի օր քննեց Զօր. Ֆրանքոյի կառավարութեան ճանաչման խնդիրը, բայց որ եւ է զեկոյց չհրատարակեց: Իրազեկներ կը հաւաստեն թէ համաձայնութիւն գոյացած է սկզբունքով ճանչնալու ազգայնական կառավարութիւնը: Կառավարութիւնը կը սպասէ յարմար վայրկեանին, հաշակելու համար ճանաչումը, համախորհուրդ Ֆրանսայի հետ:

Պատասխանելով երեսփ. ժողովին մէջ եղած հարցումի մը, Պ. Չէմպըրլէն մերժեց որ եւ է յայտարարութիւն ընել ճանաչման մասին: Միայն աւելցուց թէ կառավարութիւնը ջերմապէս կը բաղձայ վերջացած տեսնել սպանիական սպանդը: Այս առթիւ նորէն յիշեց Հիթլէրի եւ Մուսոլինիի խոստումները՝ օտար կամաւորներու յետս կոչման մասին:

*** Ծերակուտական Պ. Լէոն Պէրար այսօր Սպանիա կ'երթայ

(Վերջին շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՍՐԲԱԶԱՆ ԸՆԴՎԶՈՒՄ

Կը յիշեմ կարդացած ըլլալ Լեւ Թոլսթոյի պատմուածքներուն մէջ.—

Սուրբ մը կ'ապրէր անապատին մէջ, սուրբ մը որ իր օրը կ'անցընէր աղօթելով, քիչ մը կանանչեղէն ծամելով եւ վրայէն ալ փարչ մը ջուր խմելով: Սրբութեան բոլոր պատուիրանքները աւյսպէս իրագործելէ վերջ, կը խորհի Ճերկնային անապատի մեծաւորին, որու սրբութեան համբաւը երաշխներ գործել կուտար :

— Հա՛յր, կ'ըսէ սուրբը իր մեծաւորին, յարգեցի սրբութեան բոլոր պատուիրանները, այժմ ի՞նչ կրնամ ընել՝ արժանի դառնալու համար երկնաւորին :

Սուրբերուն սուրբը կը հարցնէ ·

— Օրդ ի՞նչպէս կ'անցընես:

— Աղօթքով :

Մեծաւորը, առանց յայտնելու իր դժգոհութիւնը, փարչ մը ջուր կուտայ տնապատականին ձեռքը,— փարչը լեցուն է մինչեւ շրթները, փոքր շարժում մը եւ ջուրը կը թափի :

— Ա՛ռ այս փարչը, ամբողջ օրը դարձի՛ր հիւղակիս շուրջը, բայց նայէ՛ որ կաթիլ մը անգամ չթափես :

Իրիկունը կը վերադառնայ անապատականը,— կաթիլ մը ջուր անգամ չէ թափած :

— Ի՞նչպէս անցուցիր օրդ:

— Հա՛յր, փարչը ձեռքիս՝ ամբողջ օրը դարձայ հիւղակիդ շուրջը, բայց այնքան ուշադրութիւնս լարած էի ջուրին վրայ, որ չկրցայ աղօթել :

X

Թոլսթոյական չեմ: Բայց Թոլսթոյի այս դասով կ'ուզէի հասկցնել մեր աղօթասէրներուն թէ սրբութիւնը կը հայանայ աշխատանքին մէջ միայն : Կ'աղօթեն անոնք միայն, որոնց հոգին լեցուած է բռջախնդութեամբ, վաւաշոտութեամբ եւ պագշոտութեամբ,— անոնք իրենք զիրենք կը խաբեն կրօնական տարազներով վանել փորձելով այն չխոստովանուելիք մտածումները, որոնք պաշարած են իրենց հոգին:

Ուրեմն փա՜ռք աշխատանքին, որուն հրաշքը աւելի մեծ է, որուն բարոյականը աւելի սուրբ է, քան ինչ որ կը սպասեն ու բիշներ բոլոր սուտ ու փուտ Աստուածներէն, — (այստեղ տակաւին չեմ ուզեր վէճ յարուցանել «աշխատանքը — անէծք» տարազին մասին, որ հրէական է եւ զոր ընդունած էին քնկերվարութեան առաջին քարոզիչները):

Ահա թէ ինչո՛ւ կատաղի թշնամին եմ բոլոր պիրատէքներուն, բուհճիներուն եւ ··· աստուածավանանեբուն: Հակառակ չեմ անոնց, որոնք առանց երբեք մոռնալու մարդկային պայմանները՝ կը մշակեն նաեւ իրենց կրօնական զգացումները: Վասնզի կրօնքը— չեմ ուզեր կրկնել նիւթապաշտներու տարազը — գրօսանք մըն է փիլիփոփայական ստուերով, զբօսանք մը հոգեկան: Երբ հոգին լեցուած չէ ստեղծագործական իրաշալի աշխատանքով, առողջութիւնը կը պահանջէ որ պարապութիւնը լեցուի անվնաս, դիւրամարս եւ հաճելի նիւթով մը : Զբօսանքով: Եւ կրօնքը զբօսանք մըն է, (ափսոս գրուած չէ ձեր մօրուսաւոր փրոֆէսէօրներուն գիրքին մէջ): Բայց թոյլատրելի չէ որ այդ զբօսանքը մոռցնէ կեանքին նպատակը :

Արդ, հայ ժողովուրդին մէջ բնդվզումով կը տեսնեմ յանախ որ մոռցուած է կեանքի նպատակը, մոռցուած է մանաւանդ հայ պատմութեան նշանակութիւնը եւ բնդացքը :

Ու մինչ բուհճիները մարդ կ'որսան ու յետոյ կը քանդեն անոնց մէջ ազգային տենամիզմը, կը քայքայեն մարդկային արութիւնը, անդին յետադիմականները գլուխ կը ցցեն՝ ջանալով մեր ազգային պատմութիւնը փոխադրել եկեղեցիին մէջ, եկեղեցիին խոյանքին տակ: Որդ մը կը բանի մեր ժամանակակից պատմութեան մէջ,— բնրացիկ վէճերը արգիլք եղած են շատերուն, որ ճանչնան այդ որդին կատարած աւերը :

« Ֆրանսահայ Հոգեւոր Միացեալ Եղբայրութեան » կողմէ խօսող մեր բարեկամին նամակը առիթ համարելով, դեռ պիտի արծարծեմ պայքարը, զոր պէտք է վարել, արձակ - համարձակ, կրօնքի բոլոր պախալներուն դէմ, յանուն ազգային սրբազան բնդվզումի մը :

ԱՐԱԶ

Բոլշեւիկեան բացառիկ խորհրդաժողով մը

Ամերիկեան թերթ մը Մոսկուայէն կը հաղորդէ թէ յառաջիկայ մարտին Քրէմլինի մէջ պիտի գումարուի համայնավար կուսակցութեան խորհրդաժողովը, ուր պիտի վերահաստատուի խաղաղութիւնը կուսակցութեան ծոցին մէջ: Ժողովին բացումը պիտի կատարուի մարտ 10ին, եւ այս առթիւ պիտի փակուի մաքրագործումներու շրջանը, որ կը տեւէր երկու տարիէ ի վեր:

Ամերիկեան թերթին կարծիքով, ուրիշ նշաններ ալ կան, թէ «խաղաղեցման» քաղաքականութիւն կը վարեն այժմ Ռուսիոյ մէջ: Լաւրէնտա Բերիայի Չեկայի պետ նշանակուելէն ի վեր ձեր բակալութիւններու թիւը զգալապէս նուազած է :

Ռուսիոյ մէջ բոլոր թերթերը յանկարծ դադրեցուցին «ժողովրդի թշնամիներ» եւ «վնասարարներ» գտնելու աղաղակը: Ասոր փոխարէն այժմ կը յարձակին անոնց վրայ, որոնք «հաւար» ձգեցին եւ շատ մը անմեղ ու անվնաս համայնավարներ արտաքսեցին: Այժմ «մաքրագործում»ի մաքրագործման շրջանն է :

Համայնավար կուսակցութեան անդամներուն արդէն տեղեկացուցած են, թէ ինչ պիտի տայ իրենց այս «խաղաղեցումը »: Սթալինի մօտիկ գործակից Անտրէ Ժտանով հրատարակեց առաջարկներ, որոնցմով կ'ուզէ փոփոխել համայնավար կուսակցութեան կանոնագիրը: Վերջ գտած են «զանգուածային» մաքրագործումները եւ կուսակցութենէն դուրս վտարումները: Այսուհետեւ կուսակցութեան վերահսկիչ մարմինը, որ, ամենազօր էր, պիտի ենթարկուի կեդրոնական կոմիտէներու որոշման:

Ասոնցմէ աւելի կարեւոր են հետեւեալ երկու փոփոխութիւնները.– Առաջին՝ այսուհետեւ կուսակցութեան մէջ պիտի թոյլատրուի ընդունիլ բոլոր անոնք որ կը բաղձան արձանագրուիլ, առանց նկատի առնելու թէ ծագումով ինչ են: Մինչեւ հիմա անոնք որ բանուոր կամ բանուորի զաւակ չէին, դժուարութիւն կը կրէին համայնավար դառնալու: Երկրորդ՝ տարին անգամ մը զեկավար համայնավարները խորհրդաժողով պիտի գումարեն ու ճշդեն երկրին քաղաքականութիւնը :

Եթէ այս առաջարկները քանի մը տարի առաջ ըլլային, հեղինակները կրնային պատժուիլ իբրեւ Լենինի աւանդութիւնները սրբապղծող: Բայց այժմ կացութիւնը փոխուած է : Սթալին կը հաւատայ թէ այս փոփոխութիւնները պիտի մտցնէր ինքը Լենին, եթէ ողջ ըլլար: Սթալին ըսած է.– «Յեղափոխութիւնը յաղթած է. դասակարգերը ջնջուած են. ընկերվարութիւնը իրականացած է: Ուստի համայնավար կուսակցութիւնն ալ պէտք է փոխուի »:

ՄԷԿ ՆՇԱՆԱԽՕՍՔ ԲՈԼՈՐԻՆ ՀԱՄԱՐ

Վերջին տարիներու փորձառութիւնը ի՞նչ սորվեցուց մեզի։ Սորվեցուց որ, միջազգային կարգուսարքը յօգուտ իրենց ձեւափոխելու ձեռնարկներուն յաջողութիւնը յաւրաբերական եղաւ ոչ թէ ձեռնարկուներուն ռեփական ուժերուն զօրացման հետ, այլ ուրիշներուն տկարացումով կամ անդամալուծումով։

Եթովպական պատերազմը տեղի ունեցաւ, որովհետեւ Իտալացիները վըստահ էին թէ Անգլիա հինցած նաւատորմ մը ունէր եւ Ֆրանսա պիտի չուզէր շարժիլ։ Հռենոսեան շրջանին վերագրաւումը, յետոյ Սպանիոյ մէջ միահեծան պետութեանց յայտնի, հըրապարակաւ միջամտութիւնը տեղի ունեցաւ, որովհետեւ Ֆրանսա ընկերային ու դրամական տագնապ մը կ'անցընէր, մինչ Անգլիա տակաւին վերազինման ձեւերուն ընտրութեան մէջ կը վարանէր։

Չինեւճափոնական պատերազմը ծագեցաւ, որովհետեւ Ծորհրդային Միութիւնը «մաքրագործումներով» էր զբաղած, Անգլիա անշարժութեան էր ստանուած արեւմուտքի եւ Պաղեստինի մէջ, եւ Ռուզվէլթի փորձին ներքին հետեւանքները արգելք եղան ամերիկեան քաղաքականութեան՝ որ եւ է յանդուգն փորձ կատարելու արտաքին աշխարհի մէջ։

Անշլուսը տեղի ունեցաւ, որովհետեւ Ֆրանսա նորէն ինկած էր ընկերային, դրամական եւ նախարարական անհաստատութեան մէջ, Իտալիա իր խողովակը տապկուէր ու չէր կրնար չհղիլ իր խաղէն, իսկ Անգլիա Ֆոն Ռիպէնթրոփը կը տօնէր։

Սանճաքի, Չուտէթեան երկիրներու կարգադրուած զբաւումներն ալ այս կարգէն են, ու տասր նման պատճառներով ներկայացած աւիթներու արդիւնք։

Հայոց պատմութեան ընթացքին ալ, ամէն առեն, ներքին քայքայումները եւ անկազմակերպ վիճակը չե՞ն որ առիթ են տուած օտար աշխարհակալութեանց, ինչպէս աւելի վերջը, ազգային միաձեւ, միաձոյլ կամքի պակասը տեղի պիտի տար ամէնէն ահաւոր հարուածին, դիւրացնելով գործը նիւաղներուն։

Բայց ի՞նչ արժէք կ'ունենան այս փորձառութիւնները, եթէ չենք կրնար դաս առնել անոնցմէ, եթէ չենք կրնար օգտագործել զանոնք ի նպաստ մեր ապահովութեան։

Մեզի ամէնէն առաջ անհրաժեշտ է մէկ բան,— դիտակցութիւն մեր հաւաքական միութեան,— ազգային գիտակցութիւն։ Ցետոյ գալ իրարու քով ոչ թէ սակարկելու եւ ձեռք բանալու համար, այլ սի՛րտ բանալու, ոչ թէ զուր ախոյեաններ արձակելու, այլ ուղեգիծ որոշելու, ծրագիր որդեգրելու, հաւաքական ճիգի համար, որպէսզի հնարաւոր ըլլայ ճամբայ ապահովել տարաշխարհիկ ջուրերու վրայ տատանեալ անդեկ ու հողմավար մեր նաւուն։

Պիտի սթափի՞նք վերջապէս. թէ ոչ այս անգամ ալ պիտի սպասենք մեռասաներորդ ժամուն։

Բաղմատենչ, տարամերժ ազգայնականութեան մը քամին սկսած է փչել արեւմտեան կողմն այս աշխարհի, տանելով ընելով ամէն մարդկային իրաւունք։ Կը յարգուին միմիայն քաղաքացիին իրաւունքները։ Հետեւանքը զգալի կ'ըլլայ նաեւ Հայուն վրայ որ չի կրնար անտարբեր մնալ։ Մենք Հայերս չենք կրնար արժանապատուութեամբ չլեցուիլ եւ մեր մասին սընուցուած հանրային կարծիքին համար մնալ անվրդով։ Պատրանքներ տալու հետամտութիւն մը չէ մերը, այլ ճանչցուելու, զանազանուելու բուռն փափաք մը։ Այո, Հայը իր վերապահումն ունի։ Այդ վերապահումին խորքը ծանօթ է բոլորին։ Ամէն անգամ որ, իրաւացի կամ անիրաւ, վախին ունենանք գէշ զատուելու, մեր արժանապատուութիւնը կը խօսի անհատապէս. Բայց հակամարդկային սաղնապի բոյլներուն պէտք է խօսի ողջայնապէս։

Արեւելքցի ենք ու դիւրազգած։ Բընութեամբ հարուստ, տաղաւորուող, ծայրայեղ զգացումներէ տարուող։ Չունինք թերեւս սառ վերլուծում եւ ճիշդ չափ։ Ցետոյ մեծ հեռաստեսութիւն մը չկայ մեր ազգին ծայրագոյն ատրերուն միջեւ։ Ամէնէն հարուստն անգամ շատ հարուստ չէ այստեղ. եւ մսուրացկաններ չունինք։ Ցեղը քիչ զանազանութիւն ունի, մանաւանդ մեծ աղէտէն ասդին։ Ամէն ինչ խոր միատեսակութեան կը ձգտի. կէտ մը որ հետզհետէ աւելի կը չէզոքի պարագաներու եւ դէպքերու ստացած դրոշմով, եւ անհրաժեշտ պահանջ կը դառնայ։ Ատոր համար, որ եւ է արտայայտութիւն անհատական ըլլալէ աւելի ամէնունը եղող լար մը կը թրթռացնէ։

Գիտակցինք սատր։

Ցետոյ, այս մշտնջենական վերիվայրումին մէջ որ մարդերու պատմութիւնն է, պէտք է յենակէտներ ունենալ։ Մեզ հիւրընկալողներուն հետ մեր գործակցութիւնը պէտք է հետապնդուի փոխադարձ վստահութեան ոգիով։ Իւրաքանչիւրը պարտաւոր է օժանդակելու այս համաձայնութեան։ Այդ համաձայնութիւնը կարելի կ'ըլլայ այն ատեն միայն, երբ որ եւ է կասկածի, որ եւ է թիւրիմացութեան տեղի չի տրուիր։

Քանի որ քովէ քով պիտի կռուինք, անհրաժեշտ է իրար հասկնալ եւ իրար յարգել։

Մեր զանազան միութեանց անդամները երբ ներկայ կ'ըլլան օտար յարանուն կազմակերպութեանց հանդէսներուն, պէտք չէ որ այդ տեղափոխութիւնը նկատեն պարզ առիթ մը նոր բաներ, նոր մարդիկ տեսնելու։ Բաւական չէ առիկա։ Պէտք է անոնք վստահ ըլլան թէ կուտան օտարին աւելի բարձր գաղափար մը մեր դեղարուեստական ըմբռնումներուն, մեր ճաշակին, մեր համոզումներուն եւ մեր զգացումներուն մասին։ Առիկա անհամեմատօրէն աւելի պիտի ծառայէր մեր դատին։

Կարելի է, առանց վիրաւորելու ազգային հպարտանքը մեր հարեւաններուն, աշխատակցութեան գետիններ ստեղծել, հասարակաց շահեր որոնել, վերջապէս փափաք արթնցնել անոնց մօտ մեր ժառանգութեան եւս դիմելու ամէն անգամ որ առիթը ներկայանայ։

Այս նպատակին առաջնորդութեամբ կարելի է Ֆրանքօ-հայ, ռումանօ-հայ, յոյնօ-հայ ընկերակցութիւններ կազմել։ Հոգ չէ, թէ-որ երկրին գոյները խող ծածանին մեր գլխուն վերեւ։ Բայց մեր մշակոյթի դաշտերուն բերքն ալ, խնամով յարդարուած, հըրամցնենք մեր հարեւաններուն իրենց արուեստի հարստութեանց հետ փոխն ի փոխ։ Այս կը պահանջէ մեր ազգային արժանապատուութիւնը։

Հող չունինք՝ արձան եւ կոթող կանգնելու համար, բոյն չունինք՝ հայ անունով մկրտելու. տէր տիրական չունինք. գէթ մեր ազգային հարստութիւններն արժեցնենք, արժեցնելով նաեւ մեզ անոնցմով։ Օտարին վրայ լաւ տպաւորութիւն չենք թողուրածէն անգամ։ Պէտք է վերջ տանք մեր անհաւասարութեանց։ Երբ օտարը կը հրաւիրենք, մեր զանազան արտայայտութեանց մէջ պէտք է աւելի հրապուրիչ յարդարանք մը գնել։ Ֆրանսացին մանաւանդ, երբ ինքզինքը հանդիստ զգայ, աւելի հեշտօրէն մեր տրամադրութեան տակ մտնելու հակամէտ է, ու աւելի դիւրայօժար՝ խնդրուած որ եւ է ծառայութեան կատարման։ Մեր հարեւանները մեր կարծածէն շատ աւելի լայն տրամադրութիւններ ունին զորս չենք գիտեր յօգուտ մեր դատին օգտագործել։ Ֆրանսացին կ'ուզէ եւ ուզած է միշտ հաճելի ըլլալ, քան թէ փայլիլ։ Զարգացած Փարիզցին իր նմաններուն հետ ապրելու սահմանուած ամենայաջող եւ ամենակատարեալ քաղաքակիրթ մարդն է։

Թող չատարկուի թէ չեն հետաքըրքրուիր մեզմով։ Ֆրանսացին միշտ հետաքրքիր է, նորութեան, ինքնատիպութեան ծարաւի։ Միայն թէ, հեռաւորականութիւն կը փնտռէ ձեւի։

Պէտք չէ անտեսել այս կէտը։

Ձեմ գիտեր, նկատեցի՞ք թէ, երկու տարիէ ի վեր Փրանսաբնակ Սպանացիներ այստեղ սարքեցին բազմաթիւ հանդէսներ ու ներկայացումներ, որոնց ընթացքին ոչ միայն իրենց ռոհմային հարստութիւնները, մշակութային գանձերը ցուցադրեցին, այլ եւ, մէջ ընդ մէջ, Ֆրանսացի թէ Սպանիացի բանախօսներով, լուսաբանեցին ներկաները, չէզոքութեան ընհրային, կրօն - պատմական նոյնութիւններ կամ նմանութիւններ ունին տեղացիներուն հետ։ Այդ բոլորը անշուշտ մթնոլորտ ստեղծելու, դատին պատրաստելու դիտումով։ Կարելի չէ ըսել թէ այդ ջանքերը ապարդիւն անցան։

Բայց թողունք այդ հարցը որ մեզ շատ հեռուները կրնայ տանիլ։

Անոնք որ կը հաւատան թէ յաւիտենականութեան ճառագայթը թափանցած է այս ցեղին մէջ, անոնք՝ որոնց սրտերը ընդունակ են բաբախելու խաչալին հետ համաչափ, վերջապէս անոնք որ՝ ունին ազգային միութեան ու ապահովութեան ըմբռնումը, պէտք է գիտնան թէ այդ ըմբռնումը կը պարտադրէ մէկ կարգախօս բոլորին համար, եթէ երբեք կ'ուզեն գալն յարգել։

Եթէ չփորձենք այս ճիգը,— որ հանդիսաւոսական միութենէ աւելի բան մըն է, ու պէտք է որ թարգմանուի, ամէն առաւօտ, հոգիի քաղուածքով, վերաշինութեան կամքով, կրնանք թաղել մեր դատը։

ԱՐԱՄ ԱՋՆԱՒՈՐ

ՆՈՐ ԵՒ ՉԱՐԱՇՈՒՔ ԱԶԴԱՆՇԱՆ ՄԸ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՄԷՋ

« ՊԷՏՔ Է ԱՆՄԻՋԱՊԷՍ ՀԱՇՈՒԵՑԱՐԴԱՐԻ ԵՆԹԱՐԿԵԼ ՓՈՔՐԱՄԱՍՆՈՒԹԵԱՆՑ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԵՒ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄՆԵՐԸ »

»»» . [illegible]

ԽՄԲ.— Թուրք ծանօթ հրապարակագիր մը, Փէյամի Սէֆա, գլուխն անցած է նոր շարժումի մը, վերջնապէս փոշիացնելու համար ոչ-թուրք փոքրամասնութիւնները։ Ահաւասիկ իր առաջին գրութիւնը, այնքան չարաշուք (Ճիւմհուրիյէթ, 31 Յունուար).

— «Ազգային միութիւնը կը հալեցնէ նաեւ ազգի կազմին խառնուած փոքրամասնութեանց ցեղային ու լեզուական տարբերութիւնները։ Թուրք է այն յոյն եւ հայ հայրենակիցը, որ լեզուի ու սովորութեան տեսակէտով տարբերութիւն չունի ինձմէ եւ ինծի չափ Թուրքերէն կը խօսի։ Բայց ամբողջ խնդիրը կը վերաբերի այն ընդդիմութեան, զոր կը ցուցնեն այդ տարբերութիւնները։ Երկրին մէջ մեծ յուզում առաջ բերած են փոքրամասնութիւնները, որոնք չեն ուզեր Թուրքերէն խօսիլ, Թուրքերէն կարդալ, ինչպէս նաեւ հարազատ Թուրքեր աշխատցնել իրենց առեւտրական հաստատութեանց մէջ։ Որովհետեւ կը դտնուինք առջեւը ընդդիմութեան մը, որ առաջ կուգայ հիմնական ու ազգային պայմաններու բռնաբարումէն։ Տարիներ, եւ այս ընթացքով դարեր պէտք են, մշակութային ճամբով այդ ընդդիմութիւնը խորտակելու համար։ Պէտք ունինք ռատիքալ (արմատական) սիսթէմի (դրութեան) մը։

Եթէ չգտնուէինք ռէվիզիոնի (վերաքննութեան) շրջանի մը մէջ, որ ազգերը կը հրաւիրէ որոշ ըլլալ իրենց տեսակէտներուն մէջ, կրնայինք իր ընթացքին թողուլ եւ անուշի կապել այս դատը։ Բայց կը մտնենք այնպիսի պատմական շրջանի մը մէջ, ուր բռնադատուած ենք մեր ամէն սկզբունքին համար հաշիւ տալ մեզի եւ աշխարհի։ Ըսել տարբերենք թէ ազգայնականութիւնը, որ թրքական յեղափոխութեան երկու հիմերէն մէկն է, չի կրնար հանդուրժել սակարկութեան։

Եթէ Օսմանեան կայսրութիւնը տըկարացաւ եւ ամէնէն վերջը բաժան բաժան եղաւ, արտաքին ազդակներէն աւելի՝ ներսը իր հանդիպած ընդդիմութիւնն էր պատճառը։ Այս դիմադրութիւնները երբ երեւան չգան որոշակի, կը զարդանան մշակութային եւ տնտեսական տեսեղուկ շարժումով մը։ Տոս զաղանի թըրստ մը, հոն՝ բացայայտ հակաթրքութիւն մը։ Աչա նըշանները այն ընդդիմութեան որ կը սպառնայ ազգային միութեան։

Եթէ ներկայ աշխարհը դտնուէր խաղաղ ու բարգաւաճ զարգացման շրջանի մը մէջ, մեր ազգային միութեան պաշտպանութիւնը կրնար մնալ ազգային մշակոյթի շարժումի մը սահմանին մէջ։ Թուրքերէն տառի, թուրքերէն գրքի ու թերթի նման զէնքերու դանդաղ ազդեցութիւնը կը բաւէր մեզի։ Բայց ներկայ աշխարհը ալեկոծուած է եւ մեր ապրած պատմական գժուար շրջանը անհրաժեշտ կը դարձնէ ԱՆՄԻՋԱՊԷՍ ՀԱՇՈՒԵՑԱՐԴԱՐԻ ԵՆԹԱՐԿԵԼ ՄԵՐ ԱԶԳԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԱՆՀԱՇՏ ՅԱՆԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ։

Քաղաքական միութեան անհաշտ կազմակերպութիւնները՝ կուսակցութիւններն են։ Ազգային միութեան անհաշտ ընդդիմութիւններն ալ՝ ազգային օրէնքը կրծող բոլոր մըրակեր յանկութիւնները, սկսեալ հակազգային գաղափարներէն մինչեւ թրքական միութեան օտար մշակութային եւ տնտեսական շարժումները։

Երբ առոնք հաշուեյարդարի ենթարկուին, այն ատեն փոքրամասնութեանց ցեղային եւ կրօնական տարբերութիւնները չեն կրնար խանգարել ազգային միութիւնը։ Միաժամանակ, հակազգային գաղափարները չեն կըրնար առօրեայ հրատարակութեանց մէջ մարդ խաբելու ելլել։ Այս է միակ ճամբան՝ ազգային միութիւնը արմատապէս առողջացնելու »։

Ահա երկրորդ յօդուածը, դարձեալ « Ճիւմհուրիյէթ »ի մէջ (8 փետր.)։

— « Թուրք գրականութեան մէջ երեայ բանաստեղծ մը, հայ քննադատ մը կամ յոյն վիպագիր մը չկայ։ Բայց ամերիկեան գրականութեան մէջ հայ Ուիլեըմ Սարոյեան մը կայ որ իր պատմուածքներով անուանի է եւ անցեալներս գրականութեան մեծ պարգեւ մը շահած է։ Անգլիական գրականութեան մէջ Մայքըլ Արլէն մը կայ որ, (իր բուն անունը Տիգրան Գույումճեան է) «Կանաչ Գլխարկ»ի նման, կարծեմ քանի մը լեզուներու թարգմանուած մէկէ աւելի վէպեր ունի։ Վերջերս ալ չիմացա՞նք որ Ֆրանսական գրականութեան մէջ վերջին Կոնքուռի մրցանակը շահող Անրի Թրուայան ալ Հայ է։ Եւրոպական գրականութեան եւ արուեստի պատմութեան մէջ հրեայ գրողներ եւ արուեստագէտներ ալ խիստ շատ են։

Ձենք անգիտանար թէ Հայերը Թուրք ժողովրդական բանահիւսութեան (ֆօքլոր), մասնաւորապէս մեր թատրոնին եւ երաժշտութեան մեծ ծառայութիւններ մատուցած են։ Բայց անոնց Թուրքերէն արուեստներու հետ շահագրգռութիւնը շրջանի մը համար սահմանափակուած է։ Գիտենք նաեւ թէ, իրենց տաղանդութիւնը չկարենալ կատարելագործելուն համար է որ ստիպուեցան հեռանալ բեմէն։

« Ազգային եւ քաղաքական միութիւն » խորագրով մէկ յօդուածիս մէջ, գրած էի թէ Թուրք միութիւնը կարելի չէ լրացնել միմիայն իրաւական եւ քաղաքական յատկութիւններով։ Ազգ. Միութիւնը, ոչ թէ մէկ շանի, այլ բոլոր ընկերային հաստատութիւններու մասնակցութեամբ է որ կրնայ իրականանալ։ Առոնց կարգին եւ առոնց գլուխը կուգայ լեզուի եւ գեղեցկագիտական ճաշակի կապը։

Ամէն բանէ առաջ լեզու եւ գրականութիւն։ Դեռ կը գտնուինք այն շըրջանին մէջ, ուր կը բաղձանք փոքրամասնութեանց ոչ թէ գեղեցիկ Թուրքերէն գրելը, այլ գէշ Թուրքերէն չըխօսիլը։ Կ'ուզենք որ, գէշ իսկ ըլլայ, անոնք Թուրքերէն խօսին հանրային վայրերու մէջ, եւ այսքանն իսկ չենք կրնար լսել ընել իրենց։

Մինչ մէկ ազգի մը եւ մէկ ազգ. միութեան մը պատկանելու համար, պաշտօնական պայմաններու եւ օրէնքներու առանցքին շուրջ ապրելով, չի բաւեր միայն առեւտուրով ... յարաբերութիւնը։ Այս «հեռուէն բարեւ հայրենակցութեան» կատարելութեան հասնելուն համար, թուրքերէն նայնիսկ լաւ թուրքերէն խօսիլն ալ, չէ վերջաւորութիւն, այլ սկզբնաւորութիւն մըն է։

Թուրքիոյ փոքրամասնութիւնները մինչեւ որ արագութեամբ յանձին փողոցի լեզուէն սկսեալ բոլոր լեզուական ոլորտները, հետաւորագոյն մնացած սիրտ ըլլան այն աւանդական ընդդիմութեանց, որոնք կը վիրաւորեն մեր ազգ. միութիւնը։ Որքան մեզմէ, անոնցմէ ալ կը սպասենք հայրենակից գործօն թափեր, խորտակելու համար այս ընդդիմութիւնը »։

*** Այս վերջին գրութեան առթիւ Հրեայ մը յիշեցուցած ըլլալով խոսք Ձէրրարան, Աւրամ Նաումը եւ Ա... բամ Կալանթին, թուրք հրապարակագիրը կը պատասխանէ.

— « Քանի՞ հոգի կայ Հրեաներու որ կը հասկնան անոնց լեզուն։ Խնդիրն ուզածս այն է որ՝ որքան ատեն որ ազգ. հաւաքական մշակոյթի շարժում մը չըլլայ փոքրամասնութեանց մէջ, մեզ չի գոհացներ անոնց մէջ ազգ. գոյութեան մէջ ունեցած իրաւական եւ քաղաքական կացութիւնը։ Ատոր համար անհրաժեշտ է որ մէկ տեղէն վերցուին չուկային մէջ եղածին պէս, գրականութեան մէջ ալ փոքրամասնութիւնները մեզմէ բաժնող լեզուի կատարելագործութեան տարբերութիւնը »։

Օտար աշխատաւորներուն մասին

« Սը Սուար »ի մէջ, Աշխատանքի Ընդհ. Դաշնակցութեան փոխ-քարտուղարը, Անտրէ Պաթրօ, կը քննէ Ֆրանսայի օտար աշխատաւորներու հարցը, հարց մը որ «կը մնայ միշտ արդիական»։

- Որքան օտարական կայ Ֆրանսայի մէջ։ Ո՞րբ, ինչպէս եւ ինչու եկած են։ Ի՞նչ պարտաւորութիւններու ենթակայ են։ Իրենց ներկայութիւնը ի՞նչ հետեւանքներ կրնայ ունենալ Ֆրանսացի աշխատաւորներու կեանքի պայմաններուն, աշխատանքի շուկային կացութեան եւ, ընդհանուր կերպով, անտեսական դէպքերու վըրայ։ Ամէն բան բնած ըլլալու համար օտար աշխատաւորներու ներկայութիւնը ցանկալի՞ է թէ ցանկալի չէ։

Ահաւասիկ հարցումներ, որ կը գրաւեն հանրային կարծիքին ուշքը, որոնց յաճախ ի վիճակի չէ պատասխանելու առարկայօրէն, մանաւանդ որ, ժամանակ առ ժամանակ, բազմաթիւ մարդիկ Ֆրանսա բերուած են րականներու վրայ կը նետեն մեր ներքին դժուարութեանց պատասխանատուութիւնը։

Օտար աշխատաւորներու հարցը կարեւոր է եւ թէ բարդ։ Ու կը մնայ միշտ արդիական։ Ճիշդն ըսելով, այս հարցը մասնաւոր ուշադրութեան արժանի դարձաւ պատերազմէն վերջ, երբ Ֆրանսա պարտաւորուեցաւ օտար աշխատաւորներ բերել, որովհետեւ պէտք ունէր՝ վերաշինելու համար աւերակները եւ փոխարինելու համար բազուկները, որ պակսեցան պատերազմին հետեւանքով։ Աշխատաւորներու զաղթը լայն չարժում մը սկսաւ դէպի Ֆրանսա, մասնաւորաբար Կեդր. Եւրոպայէն ։

«ՑԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (18)

ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գրեց՝ ՄՈՒՐԱՑԱՆ

— Այո՛, դժբաղդաբար այդպէս եղաւ վախճանը... բայց ո՞վ կը կարծէր...

— Ա՛խ, Սեդա, գոնէ մի կերպով հասկացնէիր ինձ այդ գաղտնիքը։

— Թագուհի... . հապա իմ տուած խոստո՞ւմը... կարո՞ղ էի միթէ դըրժել նրան։

— Ա՛յ կին, չէ՞ որ հօրս յայտնելով՝ դրժել էս արդէն։

— Հօ՞րդ... Այդ ուրիշ է, Թագուհի, նա ազամարդ էր. նա հեռատեսութիւն ունէր։

— Եւ ա՞յս է հեռատեսութիւնը. Ինքդ հօ տեսնում ես վախճանը։

— Մենք կանայքս շատ մտացիր ենք. ներկայի փոքրիկ դառնութիւնները հեշտութեամբ մոռացնել են տալիս մեզ անցեալի բիւրաւոր քաղցրութիւնները... Սեւագայ իշխանը մեծ փառք պատրաստեց իւր դստեր համար. այդ փառքը վայելեց իմ Թագուհին։

— Այո, եւ, սակայն, ներկան մոռացնել տուաւ անցեալը։

— Ինձ թւում է թէ առաւել արդարացի կը լինէր, եթէ ներկայի փոքրիկ վիշտերը աշխատէինք մեղմացնել անցեալի քաղցր յիշատակներով։

— Որո՞նք են դրանք, Սեդա, ես չեմ յիշում. ես քաղցրութիւն չեմ տեսել իմ ամուսնական կեանքում։

Սեդան խորհրդաւոր եղանակով ժպտաց։

— Դու ծիծաղո՞ւմ ես, մայր Սեդա. հապա յիշի՛ր, թւի՛ր այդ քաղցրութիւնները. գուցէ ես անոնք մտաբերելով իմ այժմեան ցաւերը մոռանամ։

— Օ՛, շատ երկար կը տեւէ այդ, Թագուհիս, դու պէտք է հանգստանաս։

— Ոչ, սաա, պատմի՛ր. իմ հանգստութիւնը քո զրոյցների մէջ եմ գտնում. այս գիշեր քունը չի մօտենալ աչքերիս. պատմի՛ր, ես լսում եմ։

Այս ասելով Թագուհին նորէն պառկեց՝ հոլանի թեւը բարձերին եւ ձեռքը ծնօտին յենելով։ Սեդան վեր կացաւ եւ ծածկեց նրան մի նրբագործ շղարշով։

— Եւ այդպէս, ուրեմն, մոռացել ես դու բոլորը, իմ սիրելի Թագուհի. յժմ կը յիշեցնեմ...

— Հապա՛։

— Մտաբերո՞ւմ ես այն օրը, երբ դու եւ մեծ իշխանուհին վերադարձաք Տաշիրից։

— Յիշում եմ. երկու օր էր ինչ Մարզպետունի իշխանը հեռացել էր մեր ամրոցից։

— Եւ ես պատմեցի քեզ բոլորը, ինչ որ ձեզանից յետոյ անցել էր Գարդմանում։

— Այո. եւ ես շատ վշտացայ որ Արքայորդուն չէի տեսել։

— Եւ ի՞նչպէս նրա մասին արած իմ նկարագրութիւնները ոգեւորում էին քեզ

— Յիշում եմ։

— Հէնց այդ օրը սուրհանդակ հասաւ Բագրեւանդից, որ յայտնում էր թէ՝ Յուսուփը Աշոտի գալը լսելով՝ խոյս է տալիս դէպի Ատրպատական. իսկ Արքայորդին հասնելով Բագրեւանդ՝ զօրեղ կռիւ է ունեցել Յուսուփի թողած զօրքերի հետ, որոնց ի բաղձառ ջարդել ու ցրել է. իսկ նրանց գլխաւոր իշխաններին բռնելով՝ տէր է հանել ու ամրոցի աշտարակներից կախել։ Այս առաջին վրէժն էր որ քաջ որդին լուծեց իւր հօր սպանիչներից։ Այս լուրը սարսափ էր ազդել Հագարացիների վրայ։

— Յիշում եմ. եւ ի՞նչպէս մեզ ամէնքիս ոգեւորում էր այդ։ Ես ինքս մեծագին նուէրներ տուի սուրհանդակին, այդ անդրանիկ բարելուրի համար։

— Այնուհետեւ հետզհետէ գալիս էին լուրեր թէ Արքայորդին մտաւ Շիրակ, անցաւ Գուգարք, թէ ամէն տեղ զօրաւոր կռիւ է մղում Հագարացիների դէմ, ջարդում, ոչնչացնում է նրանց, բերդերն ու քաղաքներն առնում, զօրերն ու բանտարկեալներն ազատում, աւերակ ամրոցները վերանորոգում, ամէն տեղ պահապան զօրքեր կարգում եւ արշաւանքը առաջ է տանում։

— Յիշում եմ... Ասում էին որ Յուսուփը, լսելով Արքայորդու քաջագործութիւնները, սարսափել էր, վախենալով թէ գուցէ նա իւր սուրը դարձնէ դէպի Ատրպատական, ուր որջանում էր ինքը։

— Այդպէս ասում էին, բայց Արքայորդին դեռ անգնահական երկիրը պէտք է մաքրէր Հագարացի հրէշներից։ Այդ էր պատճառը, որ Գուգարքը նուաճելուց եւ Վասակ ու Աշոտ Գնգունի իշխաններին յաղթելուց յետ՝ նա անցաւ Վրաստանի սահմանը, Տփխիս պաշարելու։ Այդտեղ էլ Հագարացիք մեծ ոյժ ունէին։ Վրացի ազգերը հեծում էին նրանց բարբարոսական լծի տակ։ Մեր դիւցազնը ինչպէս կատաղի մի փոթորիկ հասաւ Տփխիս։ Նրա հուժկու բանակի առաջ, որ բռնաւորացել էր հետզհետէ, Հագարացոց զօրութիւնը չկարողացաւ դիմանալ։

«Հայերը ջարդեցին նրանց, ցրեցին, Արաբացի իշխանները գերելով՝ շղթայի զարկեցին, իսկ Տփխիսը ազատելով՝ վերադարձաւ Ուտիք։

«Այստեղ էլ, ինչպէս գիտես, Ուտիացիք էին ապստամբել։ Սակայն նրանց նուաճելու համար մեծ աշխատանք գործ չդրաւ Արքայորդին։ Մի քանի արիւնալական գնդեր ցրելուց յետոյ ամէնքը խաղաղեցան, մանաւանդ որ վէթխարի Մովսէսը վերակացու կարգուեցաւ նրանց վրայ։

«Փառաւոր էր Արքայորդու յաղթութիւնը Աղստեւի խորաձորում ուր ընդհանուր բանակից վերցրած մեկ հարիւր զինուորներով միայն ճապտապուրեց ջնջեց այնտեղ թագնուած Հագարացիների վերջին զօրաբանակը։ Ասում էին որ նրանցից չէր ազատուել մինչեւ անգամ մի զօրական, որ գոնէ տանէր Յուսուփին իրանց կրած պարտութեան համար։

— Այդ բոլորը ես բերան գիտեմ Սեդա, դու ինչո՞ւ համար ես կրկնում, հարցրեց Թագուհին։

— Ցոյց տալու համար այն բնական ճանապարհը, որով առաջացել Դարդմանայ Օրիորդի դժբաղդութիւնը, պատասխանեց Սեդան խորհրդաւոր եղանակով։

(Շար.)

Անշուշտ քննադատելի շատ բաներ կան օտար բանուոր արձանագրելու ատաւ այդ օրերու պայմաններուն, ինչպէս նաեւ յանուն գործատէրեր — քու՝ օտար բանուորները գտնելու եւ փոխադրելու հոգն ստանձնած կազմակերպութեանց գործունէութեան. ինչ որ ալ ըլլան այդ թերութիւնները, չմոռնանք որ գաղթի այդ շարժումը պէտք է կատարուէր համաձայն այն օրէնքներուն, որոնք մշակուած էին 1919ին, Ուաշինկթընի մէջ, աշխատանքի միջազգային առաջին համագումարին, եւ ճշդուեցան յետագայ համագումարներու ընթացքին։ Այդ համաձայնութիւններու գլխաւոր սկզբունքները — Երբ երկրի մը մէջ աշխատցնելու նպատակով, երկրի մը մէջ աշխատաւորներու հաւաքական արձանագրութիւնը կրնայ տեղի ունենալ շահագրգռուող երկու երկիրներու միջեւ համաձայնութեան մը յանգելէ ետք միայն, կարծիքն առնելով նաեւ գործատէրերուն եւ համապատասխան արհեստակցական բանուորներուն։ Ասկէ մեկնելով, կազմուեցաւ հաւաքումի մը բանուորներու արձանագրութեան, փոխադրութեան, գետեղումին, բնակութեան եւ աշխատանքի իրաւունքներուն մասին։ Այսպէս, ... անհրաժեշտութիւն ծագելու, ... գործի եւ արհեստի փոփոխութեան, ինչպէս նաեւ հայրենիք վերադարձնելու պայմանները. Ցետոյ միջազգային համաձայնութիւններ կնքուեցան, որպէսզի ամէն երկրի մէջ հաւասարապէս վարձատրուին օտար ... բանուորները։

Ասոնք էին այն ընդհանուր համաձայնութիւնները, որոնք կը վերաբերէին օտար աշխատաւորներուն։

Սակայն պէտք է աւելցնել, որ կանոնաւորապէս արձանագրուած ու Ֆրանսա բերուած օտար աշխատաւորներէն զատ, հետպատերազմեան շրջանին քաղաքական տարագիրներ, որոնք ստիպուած էին փախչիլ իրենց երկրէն, անողոք հալածանքի մը բռնութեան տակ։ Բոլոր ասոնք եկան պարկեշտ Ֆրանսայի դուռը, որովհետեւ Ֆրանսա աւանդական ապաստարանն է հալածեալներուն համար, եւ ազատութեան երկիրը. Այսպէս, 1919էն սկսեալ, հակաբոլշեւիկեան տարագիրները, յետոյ Փաշական Սպանիայէն խոյս տուող Իտալացիները ... գաղթեցին, ու եկան մեր երկրին մէջ համախմբուեցան տարագիրներու ուրիշ խումբեր։ Օտարականներու ընդունելութեան իրաւունքի վերաբերեալ ֆրանսական օրէնքները ճշդուեցան նաեւ ասոնց նկատմամբ եւ աշխատաւոր ու տարագիր բոլոր օտարականները կը վայելեն հաւասար պաշտպանութիւն։

Ֆրանսայի մէջ բնակող օտար աշխատաւորներու թիւը անփոփոխ չէ, միշտ կը փոխուի իրբեւ հետեւանք քաղաքական պատճառներու, որոնց մէջ մեծ դեր կը խաղայ տնտեսականը։ Պատերազմէն առաջ 500.000 կը հաշուէին օտար աշխատաւորներու թիւը Ֆրանսայի մէջ։ 1926ին այդ թիւը բարձրացաւ մինչեւ մէկ միլիոն։ Ցետոյ նորէն բարձրացաւ տնտեսական յառաջացած տարիներու ընթացքին եւ հասաւ մէկ միլիոն 200 հազարի, 1930ին. Այնուհետեւ տեղի ունեցաւ տագնապին նուազումը, հետեւանք տնտեսական եւ գործազրկութեան, — այդ նուազումը շարունակուեցաւ նաեւ վարչական տնօրինութեանց պատճառով։

Ներկայիս, օտար աշխատաւորները, անոնք որ բերուած են կառավարութեան կողմէ, 700.000ի չեն հասնիր։ Այս թիւին մէջ կը մտնեն այն աշխատաւորները, որոնք շարունակաբար կ'ապրին Ֆրանսայի մէջ։ Ասոնց վրայ պէտք է աւելցնել սահմանակից գիւղերու աշխատաւորները, որոնք հիւսիսէն եւ արեւելքէն Ֆրանսա կը մտնեն ամէն օր, կ'աշխատին Ֆրանսայի մէջ, բայց կը բնակին իրենց երկրին մէջ։ Ասոնց վրայ պէտք է աւելցնել, դարձեալ, բառ եղանակի աշխատողները, — այգեկութքի մէջ, ճակնդեղի եւ վուշի մշակութեան ու փայտահատութեան մէջ աշխատողները, որոնք կուգան Պելճիքայէն, Սպանիայէն եւ Իտալիայէն։

Այս ամէնէն վերջ, տեսնենք այժմ թէ ինչ դեր կը խաղայ օտար աշխատաւորութիւնը ֆրանսական տնտեսութեան մէջ։

Ըսինք թէ օտար աշխատաւորները Ֆրանսա եկած են ֆրանսական իշխանութեանց հրաւէրով, որովհետեւ երկիրը պէտք ունէր անոնց։ Անոնց տնտեսական դերը կը կայանայ այն հաւասարակշռութեան մէջ, զոր կը կատարեն, զանգուածովի գալով՝ երբ գործը շատ է, սահմանափակ թիւով գալով՝ երբ գործը նուազած է։ Հաւասարակշռութեան այս դերը պէտք չէ որ տեղի ունենար համաձայն օրուան պահանջին, այլ ամէն ժամանակ, այս կամ այն ճարտարարուեստին կամ շրջանին ներկայացուցած անհրաժեշտութեան չափով։ Օտար աշխատաւորութիւնը շարժուն է, հետեւաբար անոր տեղափոխութիւնը աւելի դիւրին քան Ֆրանսացի բանուորներու տեղափոխութիւնը։ Այս տրամադրութիւնը, սակայն, հարկ է սրբագրել անոր համար որ ինթական մարդկային տարր մըն է զոր կարելի չէ փոխադրել ըստ կամս իբրեւ առարկայ։ Եւ հոս էր հարցը կը բարդանայ։

Քաղաքական տարագիրներէն զատ, որոնց հայրենիք վերադարձը անկարելի է եւ մենք ստիպուած ենք շարունակել մեր ասպնջականութիւնը շնորհել, պէտք չէ մոռնալ որ ներկայիս Ֆրանսայի մէջ կ'ապրի օտար աշխատաւորներու հսկայ զանգուած մը, տարիներէ ի վեր այստեղ հաստատուած, որոշ չափով իւրացուցած մեր յարքերը, յարմարած մեր կեանքի եւ աշխատանքի պայմաններուն, ստեղծած ընտանեկան կապեր, որոնք զիրենք կը միացնեն Ֆրանսայի բնակչութեան՝ մէկ մարմին կազմած, — ասոնք ուրիշ աւելի մեծ ցանկութիւն չունին, բայց եթէ ապրիլ իրենց նոր հայրենիքին մէջ։ Ասոնք անշուշտ պէտք է վայելեն մասնաւոր վերաբերմունք։ Չկայ աւելի անօգուտ, աւելի վնասակար վերաբերմունք քան ձեռք առնել այնպիսի միջոցներ, հանդէպ ասոնց, որ խրտչին։

Գալով վերջերս հասած օտարականներուն, անոնք կրնան, նոյնիսկ տնտեսական ներկայ պայմաններուն մէջ, իրական ծառայութիւններ մատուցանել մեր արդիւնաբերութեան, եթէ ուզենք օգտագործել զանոնք։

Ուրեմն, Ֆրանսայի մէջ օտար աշխատաւորներու գոյութիւնը վտանգ մը չի կազմեր երկրին ապահովութեան համար, ինչպէս կը կարծեն կարգ մը մարդիկ, գիտակցաբար կամ անգիտակցաբար տարածելով ցեղապաշտ նախապաշարումներ։ Ֆրանսացի աշխատաւորութիւնը սիրով կ'ընդունի անոնց ներկայութիւնը եւ լաւագոյն յարաբերութիւնը կը մշակէ անոնց հետ։ Օտար աշխատաւորութիւնը մրցակից մը չէ իրեն, որովհետեւ օտար աշխատաւորներն ալ կապուած են սէնտիքաներուն, եւ անոնց աշխատանքի պայմանները ճշդուած են նոյնպէս հաւաքական պայմանագրերով։ Օտար աշխատաւորները կապուած են մեր երկրին, զոր կը սիրեն որովհետեւ թոյլ տուաւ որ ապրին։ Անոնք կապուած են մեր ազատութիւններուն, որոնց արժէքը կը գնահատեն։ Արձակուրդի ժամանակ՝ վերադառնալով երկիր, անոնք ֆրանսական քարոզչութեան լաւագոյն գործակալներ կը դառնան։

Ճիշդ է որ աշխատանքի շուկային արդի պայմանները յարմար չեն նոր աշխատաւորներ բերելու արտասահմանէն։ Սակայն Աշխատանքի Ընդհ. Դաշնակցութիւնը կը կարծէ թէ պէտք է օտար աշխատաւորներուն տալ, — անհրաժեշտ հսկողութիւնը կատարելով հանդերձ — այն ամէն դիւրութիւնները, որոնք անհրաժեշտ են անոնց բնակութեան եւ երկրին կապուելու։ Ֆրանսացի աշխատաւորները պէտք չէ մասնակցին, մօտէն կամ հեռուէն, այն օտարատեաց պայքարներուն, որոնք ուրիշ նպատակ չունին, բայց եթէ չեզոքել զանգուածներու ուշադրութիւնը այն կարեւոր հարցերէն, որոնց լուծումը պէտք չէ ուշանայ, որպէսզի ապահովուին բոլոր աշխատաւորներու վայելքն երջանկութիւն եւ մարդկային արժանիքի իրենց իրաւունքները։

Ցիր ու ցան Հայեր

ՎԱԼԱՆՍ — Ձիւնը ճամբաներուն վրայ սառած էր, տեղ տեղ երթեւեկը տաժանելի։ Կը ճամբորդէինք մեծ զգուշութեամբ։ Վերջապէս ուշ ատեն հասանք Լօզէր նահանգի կուսակալանիստ քաղաքը, Մանտ։ Սիպերիական ցուրտ մը, զերոյէն վար 18 աստիճան։ Քաղաքին կեդրոնը, հրապարակի մը վրայ ձիւնապատ ու ալացիկ կը ցցուի յատկանշելի միջնադարեան հրաշալի տաճար մը։ Պահ մը զայն դիտելէ վերջ ուղղուեցանք դէպի պանդոկ, հանգստանալով յաջորդ օրուան մարզին պատրաստուելու համար։ Պանդոկի ճաշարահին մէջ մեզի պէս ուշացած ճամբորդներ կային, ուրիշներ սուրճ ըմպելով կը շաղակրատէին, իսկ T. S. F.-ը կը նուագէր։ Կծկուեցանք անկիւն մը առջեւ։ Մեզի ուղղուած աչքերը խորթ կը թուէին։ Սրահին եւ քաղաքին մէջ ուրիշ Հայ չկար անո՞ր համար։

Ցաջորդ օրը առտուն կանուխ հրապարակին վրայ ենք, ձիւնին վրայ։ «Պանքօ»ները բանալէ վերջ սրճարանէ մը ներս մտանք, տաք ըմպելի մը խմելու համար։ Ընկերս ուսիս զարնելով բաւ, — սա դիմացի երիտասարդը Հայ է։ Իսկապէս Հայ էր, սեւ աչքերով համակրելի երիտասարդ մը։

— Ներողութիւն պարոն, Հա՞յ էք դուք։

— Այո, պատասխանեց, անակնկալ հարցումէս շփոթած։

— Հո՞ս կը բնակիք։

— Ոչ, Միյօ։ Ավէյրօն նահանգի մայրաքաղաքին մէջ։

— Ուրիշ Հայեր ալ կա՞ն։

— Ոչ, միայն մեր ընտանիքը, մայրս, երկու եղբայրս եւ «չօճուխ»ները։

— Հայերէն թերթ կը ստանա՞ք։

— Այո, «Ցառաջ»ը, ուղղակի Փարիզէն։

Շնորհակալութիւն յայտնեցի եւ բաժնուեցանք։

Քանի մը օր առաջ ալ Ալէս էինք, Մարսէյլէն, Քլէրմօն—Ֆէրանէն, Լէ Վանէն եւ Վալանսէն Հայեր եկած էին տօնավաճառին մասնակցելու համար։ Տօնավաճառէն վերջ Ֆլօրիանի ճաշարանին տակ խմբուած կը շաղակրատէինք աշխարհիս ամէն ծայրէն։ Ալէս բնակող հայ երիտասարդ մը գրպանէն Ցառաջ մը հանելով, սկսաւ կարդալ։ Տասը օրէ իվեր Վալանսէն բացակայ էինք ու զրկուած «Ցառաջ»էն։ Անմիջապէս իրեն մօտեցայ անապատին մէջ ովասիս մը տեսնողի նման ու աչքերս Ցառաջին յառած հարցուցի։

— Բաժանո՞րդ էք «Ցառաջ»ին։

— Այո։

— Օրը օրին կը ստանա՞ք։

Այո։

— Կը սիրէ՞ք «Ցառաջ»ը։

Անմիջապէս չպատասխանեց եւ պահ մը երեսս նայելէ վերջ, — եթէ չսիրեմ բաժանորդ կ'ըլլա՞մ։

— Պահ մը տուր որ կարդամ։

— Առ, բայց չխզռես...

Եւ այսպէս սիրելի «Ցառաջ», կեդրոններէն հեռու գիւղերու եւ քաղաքներու մէջ ցրուած առանձին հայ ընտանիքներ օրը օրին քեզի կը սպասեն իրենց պանդուխտ կեանքի ցաւը սփոփելու համար։ Կը սպասեն քու բացած գիրերուդ, հայրենիքէն եւ հայկական կեանքէն։ Կաց անսասան, սիրելի «Ցառաջ»։

ՕՇԻՆ ԵՐԱՆԳՈՒՆԻ

ՀԱՅ ԳՐՔԻ ՏՕՆԸ

Կիրակի 12 փետրուար, կէսօրէն մինչեւ կէս գիշեր, Բարեգործականի սրահին մէջ տեղի ունեցաւ Հայ Գրողներու Ընկերակցութեան կազմակերպած Հայ գրքի տօնը, մասնակցութեամբ յայտնի գրագէտներու, բանաստեղծներու եւ արուեստագէտներու, նախագահութեամբ Գ. Արշակ Չօպանեանի։ Բացման խօսքէն վերջ հետզհետէ խօսք առին Գ. Արամ Չարըգ (Տիրան վրդ. Ներսոյեանի տեղ, որ Թորգոմ պատրիարքի մահուան պատճառով չէր կրցած ներկայ ըլլալ), Յ. Ֆէյտի, Մկրտիչ Պարսամեան, Տիկին Լաւ, Գ. Զատոյեան, Հ. Զարդարեան եւ Ա. Չօպանեան։ Ճառերը կ'ընդմիջէին արտասանութիւններով, երգով, դաշնակով, արինգով ու թառով։ Գեղարուեստական բաժնին իրենց մասնակցութիւնը բերած էին Տիկին Մարի Աթմաճեան, «Լը Շըվալիէ» (երգ), Օր. Արուսեակ Ալպան (երգ), Օր. Գ. Ղազարոսեան (դաշնակ), Գ. Ժուան Նազարեան (դաշնակ), Օր. Աղնաւոր (դաշնակ), Գ. Գէորգ Գալեան (ջութակ) եւ Գ. Միսա Աղնաւոր (թառ)։ Լիզանդ Թօփալեան, Ռաֆայէլ Զարզարեան, Զ. Որբունի եւ Ա. Սիմոն կարդացին եւ արտասանել տուին իրենց գրական էջերէն, իսկ Գ. Նուբհան Մարգարեան արտասանեց կտոր մը Ա. Չօպանեանէն։

Ներկայ էր բաւական բազմութիւն։ Շատերը ցուցադրուած գիրքերէն օրինակներ ստորագրել տուին հեղինակներուն։ Հանդէսը ընմիջուեցաւ ընթրիքով, որ անցաւ շատ ջերմ տրամադրութեան մը մէջ, երգով ու պարով։

Խօսողները անդրադարձան արտասահմանի, Հայաստանի եւ Պոլսոյ արդի հայ գրքին ու գրականութեան, ոգեկոչեցին անցեալը եւ անոր վաստակաւորները, գրողները հրաւիրեցին համերաշխ եւ ներդաշնակ գործունէութեան եւ փափաք յայտնեցին, իբրեւ դարման նախատեսուած վտանգներու եւ Հայը Հայ պահելու հրատապ եւ անմիջական հարցին, բացուած տեսնել միջնակարգ վարժարան մը, աշխարհահամախմբութեան մը հիմնարկութիւն մը եւ ձեռք առնել զանազան միջոցներ հայ գիրքը տարածելու գաղութէ գաղութ։

Թղթակից

«Հայ—Բոյժ»

Ժողովրդական ամսաթերթ
Բժշկութեան եւ առողջապահութեան
հինգերորդ տարի
Խմբ. Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

Տպագրութեան յանձնուած են «Հայ Բոյժ»ի Ցունուարի, Փետրուարի եւ Մարտի թիւերը, որոնք պիտի ղրկուին, դարձեալ, միասնաբար։ Մարտ ամսուն մէջ՝ պիտի տպագրուին Ապրիլ եւ Մայիս թիւերը, որոնք եւս պիտի ղրկուին միասնաբար, որպէսզի, այնուհետեւ, «Հայ — Բոյժ»ի ամէն մէկ ամսուան թիւը տպագրուի եւ փոստին յանձնուի մէկ ամիս առաջ։ Այս ուշացումը, որ կը պատահի ամէն տարեսկիզբ, հետեւանք է վարչական արձանագրութեանց նորոգութեան։

Հինգերորդ տարեշրջանին սկիզբը թերթերը ղրկած ենք միայն անոնց, որոնք անմիջապէս ղրկած են բաժնեգիններ կամ նամակով մեզմէ խնդրած որ նորոգենք իրենց բաժանորդագրութիւնը։ Թերթ ղրկուած չէ անոնց, որոնք թէեւ վստահելի եւ հաւատարիմ՝ նամակ չեն գրած մեզի, թերթ ղրկուած չէ խորհելով որ զինուոր գացած են կամ հասցէ փոխած։ Որովհետեւ այսպէս կը կորսուին «Հայ — Բոյժ»ի թիւերը եւ մեր հաւաքածոն կը պակսի։ Այս բծախնդրութիւնը պիտի շարունակուի, ու թերթ պիտի ղրկուի անոնց միայն, որոնք իրենց բաժանորդագրութեան շրջանը աւարտելէ վերջ՝ նամակով մը կը խնդրեն նորոգել։ Մեզի հետ աշխատողը պէտք է յարմարի աշխատելու մեր սովորութիւններուն,— մենք մնացած ենք ներողական ձեւով ու կանոնաւորութեամբ բաժանորդագրութեան վարժեցնել մեր ընթերցողները։ Ահա թէ ինչո՛ւ, այս տարի, աւելի քան երբեք հարիւր բաժանորդի թերթ ղրկուած չէ, որովհետեւ ուշ կը վճարեն կամ չեն գրած մեզի թէ կ'ուզեն շարունակել։ Մենք կ'անտեսենք անոնք որ 30 ֆրանք բաժնեգին մը համար՝ սպասած են ստանալ 30 նամակ, հրաւէր՝ վճարելու։ Մենք կ'անտեսենք նաեւ անոնք, որ 30 ֆրանք բաժնեգին մը վճարելով կը կարծեն ազգային բարերարի, գրականութեան մեկենասի պատիւը տալ իրենք իրենց։ «Հայ-Բոյժ» կը ղրկուի անոնց միայն, որոնք կը գնահատեն եւ օգտակար կը գտնեն զայն։ Շատեր կը գանգատին, որ «Հայ — Բոյժ» շատ խիստ է իր բաժանորդներուն հանդէպ, այո, խիստ է, որովհետեւ կ'ուզէ որ մեր «ընթերցող հասարակութիւնը» եւրոպական ձեւով շարժի, գնահատել գիտնայ իր մտաւորական մշակները՝ առանց ներողութիւն պաղատելու անոնց։ «Հայ — Բոյժ» իր ետեւ ունի ընթերցողներու թիւ մը, որ բաւական է անտեսելու անոնք որ իր ուզած ձեւով չեն շարժիր։ «Հայ — Բոյժ» այն թերթն է որ բաժանորդագրութիւնները կը դադրեցնէ կամ կը մերժէ, երբ բաժանորդին սովորութիւնները հաճելի չեն իրեն։ Եւ այս՝ որպէսզի վարչական այս գործերով չսպառի մեր ժամանակը եւ կարենանք ամբողջական նուիրուիլ խմբագրութեան։

Այս առթիւ, կրկին կը խնդրենք մեր բարեկամներէն, որ մեզի հասցէ չըտան, անծանօթներու թերթ ղրկել չյանձնարարեն,— «Հայ — Բոյժ» ծանօթ թերթ մըն է, ով որ կը փափաքի, ինքնաբերաբար կը բաժանորդագրուի։ Այնուհետեւ երբ մէկու մը բաժանորդագրութեան շրջանը կ'աւարտի, անմիջապէս ծանուցագիր պիտի ղրկուի,— երբ կը վճարեն, իրենց թերթն ալ կը ստանան։

Երկրորդ, ստիպուած ենք «Հայ — Բոյժ»ի բաժանորդագրութիւնը բարձրացնել Իրանի եւ Ռումանիոյ համար, դրամական փոխադրութեանց պետական ձեւակերպութիւններուն հետեւանքով։ Ուրեմն, հինգերորդ տարեշրջանին՝ 40 ֆրանք տարեկանը,— միւս երկիրներուն համար փոփոխութիւն չկայ։

Երրորդ, «Հայ — Բոյժ»ի համակիրները մեր տրամադրութեան տակ դրած են փոքրիկ գումարներ, թերթ ղրկուելու համար ազգ. վարժարաններու։ Անոնք որ կը փափաքին թերթ ստանալ, թող դիմեն մեզի։ Այն վարժարանները, որոնք այսպէս նուէր՝ թերթ կը ստանան, պարտաւոր են, ամէն տարեվերջ, գրել մեզի՝ որպէսզի ծրագիրնին իրենց ...

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

ԱՐՈՒԵՍՏԱԳԷՏ ՄԸ ԵՒՍ

ՊԵՐԼԻՆ.— Գերմանական բարձրագոյն երաժշտանոցի սրահին մէջ, փետրուար 2ի իրիկունը, նոյն հաստատութեան փրոֆ. Քուրթ Քէօրներ աշակերտներէն երիտասարդ Զաւէն Խաչատուրեան նուագեց նուագահանդէսի մը առաջին մասը ամբողջութեամբ Շուպերթի Շուպրթէն՝ Fantasie C-Dur op 15 (Wanderer - Fantasie)։ Այս երկար կտորը իր Allegro - Adagio - Presto (Scherzo) եւ դարձեալ Allegro մասերով այնքան յաջող զոց նուագեց մեր հայրենակիցը, որ գաղութէն ներկայ Հայերս հպարտութիւն կը զգայինք իր լուր բռնած ծափերուն եւ բժմակ...։ Դուրսը, անցքին մէջ, դադարի պահուն, այս դժուարահաճ հասարակութենէն մարդիկ կը հարցնէին իրարու թէ ի՞նչ ազգէ է այս նուագահանդիսականը։

Գ. Ց

ՕՆՆԻԿ ՊԱԼԸԳՃԵԱՆ ՖՐԱՆՍԱ ԿԸ ՀՐԱՒԻՐՈՒԻ

«Աշխատանք»ի մէջ կը կարդանք.—

Ընթերցողներուն ծանօթ են Հ. Մ. Ը. Մ.-ական Օննիկ Պալըգճեանի տարած յաղթանակները վերջին 4 տարիներու ընթացքին, հեծելանիւի մրցումներուն մէջ։ Առանց բացառութեան Սուրիոյ եւ Լիբանանի մէջ կազմակերպուած բոլոր մրցումներուն Օննիկ բերած է իր մասնակցութիւնը ծանօթ ու իրմէ տարէց մարդիկներու կողքին ու շահած է առաջնութիւնը, ստանալով Սուրիոյ եւ Լիբանանի հեծելանիւի ախոյեանութեան տիտղոսը։

Ներկայիս, Հ. Մ. Ը. Մ.-ի այս անպարտելի ախոյեանը հրաւէր ստացած է Ֆրանսայի «Մէքսիէ» հաստատութենէն առաջիկայ մարտին իր հաշւոյն Ֆրանսա երթալու, հոն մասնակցելու համար գարնան կազմակերպուելիք հեծելանիւի մրցումներուն։

Բնական է Օննիկ Լիբանանն է որ պիտի ներկայացնէ Ֆրանսայի մէջ։

ԷՆՎԷՐ ՓԱՇԱՅԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ԳԱՂՏՆԻՔԸ

ԶԷՆՔ ԲՌՆԵՑ ԱՄԷՆ ՊՈՒԽԱՐԱՑԻ ԷՆՎԷՐ ՓԱՇԱՅԻ ՀՐԱՄԱՆԻՆ ՏԱԿ

Ցավլէթմէն ամէն տեղ իր կարծիքը կը յայտնէր, ու իր բացայայտ խօսքերով ցոյց կուտար թէ ճշմարիտ հայրենասէր մըն էր։ Անոր համոզումին համաձայն, Պուխարա երբեք չէր կրնար սիրել Ռուսերը։ Ալ կը բաւէր որ անոնց ներկայութիւն կրած էր մինչեւ այն ատեն։ Այլ եւս չէր ուզեր օտար լուծի տակ մտնել նորէն։ Ահա ինչո՛ւ, Պասմաճիները ըմբոստանալով ու զէնքի դիմելով հայրենիքը պաշտպանելու էին։

Էնվէր փաշային պէս մեծանուն մարդու մը օգնութիւնն ալ բարիք մը կը նկատուէր։ Ապագային համար աւելի մեծ յոյս մը չէր կրնար ըլլալ։

Տեօշէմպէի յաղթանակէն յետոյ, Էնվէր փաշային կացութիւնը բոլորովին պարզուած էր։ Փաշան պէտք ունէր արդիական զէնքերով սպառազինուած ուժի մը, մինչդեռ կուսակ ու-մերը զուրկ էին այդ զէնքերէն։ Իսկ Ռուսերը կը պատրաստուէին զօրաւոր ուժ մը հանել փաշային դէմ։

Աֆղանիստանի հետ շփման մէջ մտնելու համար, Էնվէր փաշային հոն ղրկած Օսման Հօճան ու Հաճի Սամին լուրեր բերած էին։ Այդ երկու անձերը Աֆղանիստանի բարձրագոյն շրջանակներուն հետ շփման մէջ մտնելով շատ մը անձերու աջակցութիւնը ապահոված էին։ Ասոնց գլուխը կը գտնուէր պատերազմական նախարար Մէհմէտ Նատիր Խան։ Այս վերջինը շատ նպաստաւոր կը գտնէր Էնվէր փաշային առաջ բերած շարժումը Պուխարայի մէջ, ու բացորոշապէս կը յայտարարէր թէ ինք ալ պիտի օգնէր։ Հարկ եղած ձեռնարկներն ալ եղած էին օգնութեան համար։

Բնականաբար, Աֆղանիստան չէր կրնար պաշտօնապէս օգնել քաղաքական կացութեան պատճառով։ Սակայն Աֆղանիստանի մէջ ծանուցուեցաւ թէ Պուխարայի պայքարին մասնակցելիք կամաւորներուն թիւը կ'աւելնար։

Կարճ ատենի մէջ, կատարելապէս սպառազինուած 300 զինուորներ պատրաստուեցան։ Ասոնք Աֆղանիստան բնակող Թուրքեր էին, որոնք Թուրքեստանի ազատութեան համար պիտի կռուէին։ Սոյն կամաւորները իսկոյն սահմանագլուխը անցան ու Թուրքեստանի հողը մտան։ Էֆթալէտային Խան անոնց գլուխը անցած էր։ Ան կ'ուզէր ամենակարճ ճամբով միանալ Էնվէր փաշային։

Այս միջոցին, ուրիշ կողմէ ալ շարժումը սկսած էր։ Հիւսիսակողմը, Ֆուզարիէն ճամբայ ելած էին հազարի չափ զինուորներ։ Ֆէրկանէի եւ ուրիշ մարզերու մէջ Գրկըզներ զինուելով ճամբայ ելլելու վրայ էին։ 300 Թիւրքմէն եւ Խազախ ճամբան կը գտնուէին Խամաւլի պէյի ղեկավարութեամբ։ Նոյնիսկ Իպրահիմ պէյ բացայայտօրէն կ'օգնէր, բայց զինուոր ղրկելու համար, լաւ պատեհ մը կը փնտռէր։ Ի վերջոյ, նամակ մը ուղղելով Էնվէր փաշային, ներողութիւն խնդրած էր, ու մինչեւ այն ատեն օգնութիւն ղրկած չըլլալուն պատճառը բացատրած էր խուսափողական խօսքերով։

Այլեւս ամէն ոք շատ լաւ հասկցած էր Էնվէր փաշային նպատակը։ Ասոր վրայ, Պուխարացիներէն ու Թուրքեստանի միւս կողմերէն անոնք որ զէնք բռնելու կարող էին, Էնվէր փաշային շուրջը սկսած էին համախմբուիլ։ Անոնք ձեռնտու կուսակցութեան կը պատկանէին. ուստի կարելի էր ըսել թէ Էնվէր փաշա անոնց պետն էր։

Էնվէր փաշա շատ գոհ էր, ու ապագան լաւ կը տեսնէր, իր յարատեւ գործունէութեան շնորհիւ։ Փաշան հարիւրէն հարիւր վստահ էր իր յաջողութեան վրայ։

ՊԱՐԱԽԱՆԻ ՆԱՄԱԿԸ ԷՆՎԷՐ ՓԱՇԱՅԻ

Ամէն կողմէ հասած Պասմաճիներ, Ֆէտայիներ եւ կամաւորներ Էնվէր փաշային շուրջը կը հաւաքուէին սալ, ու երբ պետ կ'ընդունէին զայն։ Ամէն ոք գոհ էր, տեսնելով որ այդ առթէն հասկցող մարդու մը հրամանին տակ կը գտնուէր։

Էնվէր փաշա զանազան կողմերէ կը ստանար հաւատարմութեան ու երախտագիտութեան նամակներ, որոնք յաջողութիւն կը մաղթէին։

Այս գործին մէջ խօսքէ աւելի, գործի պէտք կար թերեւս, սակայն քաջալերական խօսքերն ալ մեծ ազդեցութիւն կը գործեն երբեմն։ Էնվէր փաշա այդ նամակները ստացած ատեն տղու մը պէս կը հրճուէր։ Անգամ մը ամէնուն ցոյց տուաւ իր առած մէկ նամակը, որ սապէս կ'սկսէր. «Էնվէր փաշա մեր պետն է»։ Ցետոյ մեծ գովեստներ կը բովանդակէր։ Փաշան մեծ ուրախութիւն կը զգար, այդ նամակը կարդալով։

Զինուորական պատրաստութիւնները կը շարունակուէին տակաւին։ Մանաւանդ Ֆէրկանայի շրջակայքը, շատ մը մարդիկ զինուոր կը հաւաքէին ու Էնվէր փաշային կը ղրկէին զանոնք։

Վերջապէս, Էնվէր փաշա համոզում գոյացուց թէ պատրաստութիւնները ամբողջացած էին։ 7000 զինեալ ազգայիններ հաւաքուած էին։ Թուրքեստանի պէս երկրի մը մէջ դժուար չէր 7000 զինուոր հանել, քանի որ քաղաքացիներէ, գիւղացիներէ եւ վաչկատուններէ բաղկացած այդ բոլոր զինուորներն ալ լաւ զէնք կը գործածէին։

Զինուորները քայլ առ քայլ գիտէին այդ տեղերը։ Անոնք հայրենիքի եւ ազատութեան գաղափարականն ալ ունէին։ Էնվէր փաշա իր զինուորներուն բարոյական կորովին տեղեակ, սա համոզումը ունէր թէ դիւրաւ չպիտի պարտուէին կարմիր բանակէն։

Սակայն Ռուսիայէն եկած կարմիր զինուորները ինչո՞ւ եւ ինչ բանի համար պիտի կռուէին Թուրքեստանի սահմաններուն մէջ։

Տեօշէմպէն Էնվէր փաշային կողմէ գրաւուելէ յետոյ, կարմիր բանակի հրամանատարը Մոսկուա տեղեկագրեց անցուդարձերը, ըսելով թէ մինչեւ այն ատեն չմիացած Պասմաճիները Էնվէր փաշային շնորհիւ միացած էին. ուստի հրամանատարը կը պահանջէր խստօրէն շարժիլ Էնվէր փաշային դէմ։ Մոսկուա այս տեղեկագիրը ստանալէ յետոյ, Էնվէր փաշային դիմեց, քաղաքականօրէն պարտութեան մատնելու համար զայն։

Պարախան նամակ մը յղելով Էնվէր փաշային, հարցուց թէ ինչ փափաք ունէր եւ անկէ կը խնդրէր բացատրել Պասմաճիներու հետ գործակցութեան նպատակը։ Պարախանի այդ նամակը Էնվէր փաշային ղրկուեցաւ կարմիր բանակին Պուխարայի ներկայացուցչին միջոցաւ։

(Շար.)

ՓԱՐԻԶԻ ՏԻԳՐԱՆԱԿԵՐՏԻ ԵՒ ՇՐՋ. ՀԱՅՐ. ՄԻ. ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ-ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄԸ ԱՊՐԻԼ 23ԻՆ

իբրեւ արտակարգ դեսպան, բանակցելու համար Զօր. Ֆրանքոյի եւ անոր գլխաւոր գործակիցներուն հետ։ Պ. Պէրառ երկար տեսակցութիւն մը ունեցաւ վարչապետին եւ արտաքին նախարարին հետ եւ շատ լաւատես կ'երեւայ։ Իր գլխաւոր գործը պիտի ըլլայ՝ կարգ մը երաշխաւորութիւններ ստանալ, որպէսզի Ֆրանսա կարենայ հաչակել պաշտօնական ճանաչումը։

*** «Նիւ Եորք Հէրըլտ», «Տէյլի Մէյլ» եւ ուրիշ թերթեր կը գրեն թէ հանրապետական Սպանիոյ նախագահը, Ազեանա, որ Փարիզ կը գտնուի, մերժած է Մատրիտ վերադառնալ, աւելորդ գտնելով պատերազմին շարունակութիւնը։ Արտաքին նախարարը, Տէլ Վայօ առջի օր Փարիզ եկաւ օդանաւով, եւ ամբողջ օրը զբաղեցաւ նախագահը համոզելու, բայց կ'ըսուի թէ ձախողած է եւ Վալէնցիա պիտի վերադառնայ։

Արտաքին նախարարէն զատ, նախագահին հետ կարեւոր տեսակցութիւններ ունեցան Լոնտոնի դեսպանը եւ երկու զօրավարներ։ Վարչապետն ալ ստիպողական հեռագիրներ ուղղած է նախագահին, որպէսզի վերադառնայ։ Ջեռնարկներ կը կատարուին որպէսզի նախագահը գոնէ չհրաժարի, որովհետեւ այդ պարագային ստիպուած է իր հրաժարագիրը յանձնել խորհրդարանի նախագահին, որ նոյնպէս Փարիզ կը գտնուի։ Եթէ երկու նախագահները համաձայնին, Մատրիտի կառավարութիւնը կը կորսնցնէ իր հեղինակութիւնը։

«Մաթէն» կ'իմանայ թէ 48 ժամէ ի վեր բազմաթիւ պաշտօնագիրներ կրակի տրուած են Փարիզի սպանիական դեսպանատան մէջ։ Իսկ «Թան» նկարագրելով դեսպանատան մէջ տիրող խռովութիւնը, կը գրէ թէ շէնքին երեք դուռները խիստ հսկողութեան տակ առնուած են ոստիկաններու կողմէ։ Պաշտօնեաները գլուխ քերելու ժամանակ չունին, բարապանները ստիպուած են ճամբել այցելուները, մասնաւորապէս լրագրողները։ Հազիւ կարելի է օգնական քարտուղար մը տեսնել, տասն անգամ փորձելէ վերջը։ Իսկ բացարձակապէս անկարելի է մօտենալ նախագահ Ազեանայի, որ դեսպանատան հիւրն է Փարիզ գալէն ի վեր։

Գերմանիա զօրաշարժ Մարտ 6ին ?

— ∞ —

«Թայմզ»ի Ուաշինկթընի թղթակիցը ձայնասփիւռ ճառի մը մէջ ըսաւ, թէ ինք որոշ տեղեկութիւն ստացած է որ Գերմանիա Մարտ 6ին ընդհ. զօրաշարժ պիտի կատարէ, «վախցնելու» համար Անգլիան ու Ֆրանսան, որպէսզի տեղի տան գերմանիական գաղթային պահանջներուն առջեւ։

Իտալիա 60,000 զինուոր համախմբած է Լիբիոյ մէջ

— ∞ —

Իտալիոյ արտաքին նախարար կոմս Չիանօ, անգլիական դեսպանին հետ խօսակցութեան մը ընթացքին, խոստովանեցաւ թէ Իտալիա 60,000 զինուոր համախմբած է Լիբիոյ մէջ եւ կրնայ ի հարկին այս քանակը աւելցնել, նկատի առնելով Ֆրանսայի պատրաստութիւնները Թունուզի մէջ։

Կոմս Չիանօ ըսաւ նաեւ անգլիական դեսպանին, թէ Իտալիա չի կրնար դադրեցնել մամուլի պայքարը Ֆրանսայի դէմ։

Սպանիոյ գեղարուեստական հարստութիւնները պահ կը դնեն Ժընեւ, Ազգաժողովի շէնքին մէջ

— ∞ —

Փետրուար 13ին Ֆրանսայի վրայով Ժընեւ զրկուեցան հանրապետական Սպանիոյ փախստականներու բերած գեղարուեստական հարստութիւնները, որպէսզի ի պահ դրուին Ազգաժողովի շէնքին մէջ, անորոշ ժամանակի համար։

Այս առարկաները կը պատկանէին նախապէս Մատրիտի Փրատօ գեղարուեստական թանգարանին եւ թագաւորական պալատին։ Երբ հանրապետականները նահանջեցին Մատրիտէն, իրենց հետ բերին զանոնք Պարսելոնա, անկէ ալ՝ Ֆրանսա, եւ այժմ՝ Ժընեւ։

Այս առարկաները զետեղուած էին 20 վակոններու մէջ եւ մինչեւ զուիցերիական սահմանագլուխը՝ ֆրանսական զինուորական խիստ հսկողութիւն ի գործ կը դրուէր։

Ասոնց մէջ են Փրատոյի թանգարանի 500 լաւագոյն նկարները, որոնք յայտնի նկարիչներ Վէլասքէզի, Կոյայի, Էլ Կրէքոյի, Մուրիլլոյի եւ Մանթէկնայի գործերն են։ Կան նաեւ մօտ 800 թանկագին գորգեր, որոնք 16րդ դարու հնութիւններ են, ֆլամանական։ Ասոնցմէ զատ՝ 1100 կտոր ուրիշ գեղարուեստական առարկաներ, ինչպէս արձաններ, ոսկեղէն անօթներ, գոհարեղէն եւն.։

*** Զօր. Ֆրանքոյի կառավարութիւնը լուծեց բոլոր քաղաքական կուսակցութիւնները, ազգայնական Սպանիոյ մէջ։

*** «Թայմզ»ի թղթակիցը քննութիւն մը կատարած ըլլալով Պարսելոնայի մէջ, կը գրէ թէ 2000 քահանաներ ջարդուած են, ութ եպիսկոպոսներէ երկուքը սպաննուած, Լերիտայի կղերին 80 առ հարիւրը ջարդուած, իսկ Պարսելոնայի բոլոր եկեղեցիները աւարի տրուած եւ հրկիզուած են, բացի մայր եկեղեցիէն եւ մերձակայ եկեղեցիներէն։ Պարսելոնայի եպիսկոպոսին հետքը կորսուած է 1936 դեկտեմբերէն ի վեր։

ՁԱՆԱՁԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԶՈՒԻՑԵՐԻՈՅ կառավարութիւնը որոշեց ճանչնալ զօր. Ֆրանքոյի կառավարութիւնը։

ՉԵԽՈՍԼՈՎԱՔԻՈՅ մէջ հրեայ պետական պաշտօնատարներուն բերանացի հաղորդուեցաւ, որ պաշտօնէ քաշուին։ Կամաւոր հրաժարողները կենսաթոշակ պիտի ստանան։ Չեխոսլովաք զինուորական պատուիրակութիւն մը Պերլին գնաց, գերման կառավարութեան ծախելու համար ռազմական գոյքեր։

ՀՈՒՆԳԱՐԻՈՅ վարչապետը, Իմրէտի, որ վերջերս կ'ամբաստանուէր իբրեւ հրէածին, բայց վճռապէս հերքած էր, ստիպուեցաւ հրաժարիլ, վերջին պահուն ստուգած ըլլալով թէ մօր կողմէ իր մեծ հայրերէն մէկը իսկապէս Հրեայ էր։ Այս յայտարարութիւնը մեծ տպաւորութիւն գործեց մասնաւորապէս անոր համար որ Պ. Իմրէտի դեռ նոր քուէարկել տուած էր հակահրէական օրէնք մը, շատ մը տեսակէտներով աւելի խիստ քան գերմանականը։ Նոր դահլիճին կազմութիւնը յանձնուեցաւ Պ. Թէլէքիի։

ՍՊԱՆԻԱՅԷՆ ՖՐԱՆՍԱ ԱՊԱՍՏԱՆԱԾ ԵՆ 340,000 հոգի, համաձայն պաշտօնական տեղեկագրի մը։ Ասոնց մէջ կան 68,035 մանուկներ, 63,543 կիներ, 9030 ծերունիներ եւն.։ Բանակատեղիներու մէջ կը գտնուին 180,000 զինուորներ, հիւանդանոցներու մէջ՝ 10,000 վիրաւորներ։

ՊԵԼԺԻՈՅ նոր դահլիճը չէ կազմուած տակաւին։ Նախկին վարչապետ Պ. Ժասփառ, որ քանի մը օր առաջ փորձած եւ ձախողած էր, մեռաւ հիւանդանոցին մէջ։

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՕՏԱՐԱԿԱՆՆԵՐՆ ԱԼ ենթակայ են պարտաւորիչ աշխատանքի օրէնքին, համաձայն մարաջախտ Կէօրինկի կողմէ հրատարակուած հրամանագրի մը, «ստիպողական եւ կարեւոր աշխատանքներ կատարելու համար»։ Անշուշտ նկատի պիտի առնուին միջազգային օրէնքը եւ կնքուած դաշնագիրները։

ՌՈՒՄԱՆԻՈՅ երկաթեայ պահակներու կազմակերպութեան անդամներէն եօթը հոգի եւս ձերբակալուեցան, արկածի մը հետեւանքով։ Օդանաւ մը Լեհաստան թռչելու կը պատրաստուէր, երբ վար իյնալով ջախջախուեցաւ։ Եօթը ուղեւորները եւ օդաչուն հիւանդանոց փոխադրուեցան, ուր հաստատուեցաւ թէ մէկը կազմակերպութեան գլխաւոր վարիչն է։ Միւսներն են փաստաբան մը, իշխանուհի Քանթաքուզէն, Տիկին մը եւ ուրիշ անդամներ։

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 18Ը ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ ՓԱՐԻԶԻ Հ. Յ. Դ. «ԵԳԻՊՏԱՑԻ» ԿՈՄԻՏԷԻՆ, 19 ՓԵՏՐ. ԿԻՐԱԿԻ ԵՐԵԿՈՅ ԺԱՄԸ 8.30ԻՆ

ՍՈՍԻԷԹԷ ՍԱՎԱՆԹԻ ՄԵԾ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ, 8 *Rue Danton*, ՄԷԹՐՕ ՕՏԷՕՆ

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ՝ ԸՆԿԵՐ **ԳԵՐԱՍԻՄ ԲԱԼԱՅԵԱՆ**

ԿԸ ԽՕՍԻՆ՝ ԸՆԿ. **Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ** ԵՒ ԳՆԴ. **Տ. ԲԱՂԴԱՍԱՐԵԱՆ**

Ծախսերու մասնակցութեան համար 3 ֆրանք։

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԱՆԻԷՌ - ԳՈՒԱՔՈԼՈՆԳի «Արամ» ենթակոմիտէի Ընդհ. Ժողովը՝ 17 Փետր., Ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին, սովորական հաւաքատեղին։

Գաւառ

ՍԷՆԹ-ԱՆԹՈՒԱՆԻ (Գամբ. Բէրիէ) պարտանիներու ժողովը 19 փետր., կիրակի կէսօրէ ետք ժամը 4ին ընկ. Մսրլեանի բնակարանին մէջ։ Կը խօսի՝ Ընկ. Ա. ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ.

ՍԷՆԹ-ԱՆԹՈՒԱՆի «Ընկեր Կարօ» ենթակոմիտէի Ընդհ. Ժողովը՝ 18 Փետր., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, Լա Վիստ, Ընկ. Աթանաս Ուլուչեանի բնակարանը։ Կարեւոր օրակարգ։ Ներկայանալ անդամատետրով։ Ներկայ պիտի ըլլայ Կոմիտէի ներկայացուցիչը։

ԿՐԸՆՈԲԼի «Մկրտիչ Եօթնեղբայրեան» ենթակոմիտէն Ընդհ. Ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները, 18 Փետր., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, դպրոցի սրահը։

ԼԻՈՆի «Մուսա Լեռ» խումբի ընկերները ժողովի կը հրաւիրուին 19 Փետր., Կիրակի, ժամը 2ին, սովորական հաւաքատեղին՝ 13 Quai Victor Augagneur։

ՄՈՆՓԷԼԻԷի «Իշխան» խումբի ընկերահամակրական հաւաքոյթը՝ 19 փետր., Կիրակի կէսօրէ ետք ժամը 3ին։ Կը խօսի՝ Ընկ. Ե. ՊԱՊԻԿԵԱՆ։

ԸՆԿԵՐԱՅԱՄՍԿՐԱԿԱՆ ԽՆՋՈՅՔ ՓԵՏՐ. 18Ի ՍՈՒՐԲԻ

Հ. Յ. Դ. Վ.ԻԷՆԻ ԿՈՄԻՏԷԻՆ ԿՈՂՄԷ

18 Փետր., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին «Խաժակ» ակումբին մէջ.

ԸՆԿԵՐ. ԱՀՍԱԿԱՆ. ԽՆՋՈՅՔ ՓԵՏՐ. 18 ԱՌԹԻՒ

ԻՍԻԻ Հ. Յ. Դ. «ԶԱՒԱՐԵԱՆ» ԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

19 Փետրուար Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին

«Արփիմեան» սրահին մէջ, 2 Ռիւ տը լա Տէֆանս, Իսի։

Երգ, արտասանութիւն, եւայլն։

Մուտք՝ 7 ֆրանք, 3 տարեկանէ վեր փոքրիկներուն 3 ֆր.։

ԽՆՋՈՅՔ-ՏՕՆԱԿԱՏԱՐՈՒԹԻՒՆ ՓԵՏՐՈՒԱՐ 18Ի ԱՌԹԻՒ

Կազմակերպուած Հ. Յ. Դ. Վալանսի «Քրիստափոր» Կոմիտէի կողմէ

18 Փետրուար, Շաբաթ երեկոյ ժամը ճիշդ 8ին, Հ. Յ. Դ. «Սիամանթօ» ակումբը։ Բանախօսութիւն, արտասանութիւն, նուագ եւ պար։ Կը մասնակցի «Զօրձի «Արաքս» երգչախումբը։ Կը հրաւիրուին ընկերներն ու համակիրները։

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅԻՆ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Հայ Կամ. եւ Մարտիկներու Աճիէռ-Գոլոմբի վարչութեան կողմէ

18 Փետր., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին 149 bis, Ave. d'Argenteuil, ընկերվարականներու սրահին մէջ։

Կը խօսի Գնդ. Տ. ԲԱՂԴԱՍԱՐԵԱՆ «Վարդանանց պատերազմի մասին»։

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

Հ. Յ. Դ. ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ «Ս. ՄԻՆԱՍԵԱՆ» ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

18 Փետրուար, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին տեղւոյն «Հայ Ակումբ»ին մէջ

Կը ներկայացուի «ԱՒԱՐԱՅՐԻ ԱՐԾԻՒԸ»

մասնակցութեամբ տեղական ուժերու։ Գիներ՝ 5 ֆրանք եւ 4 ֆրանք։

ԸՆԿԵՐԱՀԱՄԱԿՐԱԿԱՆ ԽՆՋՈՅՔ ՓԵՏՐՈՒԱՐ 18Ի ԱՌԹԻՒ

Սէնթ-Անի «Թաթուլ» խումբի կողմէ

18 Փետրուար, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին տեղւոյն դպրոցին մէջ։

Կը խօսի Ընկ. ԱԶԳԻՆ ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ

Կը հրաւիրուին մեր շրջանի ընկերները։

ՏԱՐԵԿԱՆ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Կազմակերպուած Հայ Երիտասարդաց Ակումբի կողմէ

4 Մարտ, Շաբաթ երեկոյ ժամը 5էն կէս գիշեր

Օթէլ Նափոլէոն Պոնափարթի դահլիճներուն մէջ,

38 Ave. FRIEDLAND, Paris, Մէթրօ Etoile։

ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Փարիզահայ «ՔՆԱՐ» եկեղեց. երգչախումբի

26 ՓԵՏՐՈՒԱՐ, ԿԻՐԱԿԻ ԿԷՍՕՐԷ ՎԵՐՋ ԺԱՄԸ 4ԷՆ ԿԷՍ ԳԻՇԵՐ

Aéro-Club de FranceԻ ՇՔԵՂ ՍՐԱՀՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

6 Rue Galilée, Metro: Boissière

ԱՐԺԱՆԹԻՆԵԱՆ ՄԵԾ ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲ

Տեղի պիտի ունենայ «ԹԱՆԿՕ»ի մրցում Ա. եւ Բ. հանդիսացողները կը շահին 125 ֆրանքնոց Էնտէֆրիզապլը նուիրուած ՍԱՓՐԻԶ ՇԱՀՊԱԶԵԱՆի կողմէ։

ՃՈՒ ՊԻՒՖԷ ՄՈՒՏՔ 12 ՖՐԱՆՔ

Տոմսերու համար դիմել՝ Միութեան նախագահ Պ. Փափազեանի, 40 րիւ տ'Ապուքիր։ Հանրածանօթ նպարավաճառատուն, Հրաչեան, 6 րիւ Լամարթին։ Սարօնեան՝ րիւ Թրէվիզ։ Շուշի Մարիժօ (Քարսեան)ի 14 րիւ Պէլվիլ փարիզ (19)։ Տէօ (Տէօվլեան)ի 23, րիւ Ժուլ Ռուվ, Փարիզ (19)։ Ժաքլին (Տէրվիշեան)ի 46 րիւ Փիքալ։ Ինչպէս նաեւ երգչախումբի բոլոր անդամներէն մօտ եւ պարահանդէսին օրը կիշէն։

Ժամադրուեցէք ԱԷՐՕ ՔԼԻՒՊ փետրուար 26ին։

ՅԻՇԱՏԱԿԻ ԾԵՐԵԿՈՅԹ

Գորտոյի «Սունդուկեան» թատերախումբի առաջին հաւաքոյթը, նուիրուած Սունդուկեանի յիշատակին։

Տեղի կ'ունենայ 19 Փետր., Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3.30ին, Պ. Դ. Շաղլամեանի ճաշարանը։

Ծախսերու մասնակցութեան համար 1 ֆրանք։

Հ. ԶԱՐԴԱՐԵԱՆ

ՎԻՐԱԲՈՅԺ - ԱՏԱՄՆԱԲՈՅԺ

44 Rue Dunkerque (ՄԷԹՐՕ ԿԱՐ ՏԸ ՆՈՐ)

Tél. Trudaine 42-69

Կ'ընդունի ամէն օր ժամը 14–20։

Ռատւօները ժամադրութեամբ։

ՏՈՔԹ. ԳՈՒՐԳԷՆ ՄԵԾԱՏՈՒՐԵԱՆ

ՄԱՍՆԱԳԷՏ ՆԵՐՔԻՆ, ԿԱՆԱՆՑ ԵՒ ԵՐԱԽԱՆԵՐՈՒ ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԵԱՆՑ

Կ'ընդունի, ամէն օր ժամը 14—17 եւ ժամադրութեամբ

230 Avenue du Maine, Paris (14), Métro: Alésia - Tél. Suffren 01—64

Autobus 8—28—AE—CB—123

ՀԱՍՑԷԻ ՓՈՓՈԽՈՒԹԻՒՆ

ԻՐԱՒԱԳԷՏ - ԽՈՐՀՐԴԱԿԱՆ

ՎԱՀԱՆ ԵԱՐՃԱՆԵԱՆԻ

Գրասենեակը փոխադրուած է

21, RUE BAUDIN, PARIS (9e)

Tél. Tru: 29 - 39

(Մէթրօ Cadet, Սգուար Մոնթոլոնի եւ րիւ Լաֆայէթի անկիւնը)

Ընդունելութիւն ամէն օր 9էն 11 եւ 5էն 7 եւ ժամադրութեամբ

ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ՆՈՐ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔ

Գ. Մ. ԱԼԷՄՇԱՀի ղեկավարութեամբ

Studios Wackerի մէջ, 69 Rue de Douai (Place Clichy)

Դաշնակի, ջութակի, երգի, սոլֆէժի եւայլն մասնաւոր ու խմբական դասեր՝ կարող հայ ուսուցիչներու կողմէ։

Արձանագրութեանց համար դիմել, ամէն առաւօտ ժամը 10—12 Գ. Մ. ԱԼԷՄՇԱՀի, 142 bis Av. Ed. Vaillant, Boulogne Seine, իսկ Շաբաթ օրերը ժամը 2—4 Studio Wacker։

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՀԱՅ ԿԱՄ. ԵՒ ՄԱՐՏ. Միութեան Մարսէյլի անդամական Ընդհ. Ժողովը 26 Փետր., Կիրակի առաւօտ ժամը 8ին, «Քաֆէ Նուայյի ներքի սրահին մէջ (1 Bld. Dugomier)։ Ներկայանալ անդամատետրով։ Խիստ կարեւոր օրակարգ եւ զեկոյց։

Տ. Կ. Խաչի Փարիզի Մասնաճիւղի Ընդհ. Ժողովը, 18 Փետր., Շաբաթ կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, 8 Ռիւ Գոսիւէ.

Տ. Կ. ԽԱՉԻ Իսիի Մասնաճիւղի Ընդհ. Ժողովը՝ 18 Փետր., Շաբաթ կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, իր դպրոցին մէջ։ Կարեւոր օրակարգ։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ Ընդհ. Ժողովը՝ 17 Փետր., Ուրբաթ իրիկուն, ժամը ճիշդ 9ին, «Շահրիկեան» սրահին մէջ։ Օրակարգ՝ զեկոյց - հաշուետուութիւն եւ նոր վարչութեան ընտրութիւն։

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— ՍԱՀԱԿ ԽԱՉԱՏՈՒՐԵԱՆ Իգդիր Ագուէր քաղաքէն, կը փնտռէ իր եղբայրը՝ Խաչատուր Խաչատուրեան հօր անուն՝ Աբրահամ, մօր անուն Անուշ, քրոջ անուն՝ Փերուզա 1922ին քէմալական շարժումին կորսնցուցած են։ Կը խնդրուի հայրենակից գիտցողներէն իմացնել իր եղբօր Sahak Hatchadourian, 9 Docteur Colmette St Martin de Hérès, Grenoble (Isère) France։

ՅԵՏԱՁԳՈՒԱԾ Է

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆԻ ՀԱՅՐԵՆԱԿՑ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ տարեկան խնճոյքը, որ տեղի պիտի ունենար 19 փետրուարին, «Շահրիկեան» սրահին մէջ, կարեւոր պատճառով մը յետաձգուած է 12 Մարտ, Կիրակի կէսօրէ մինչեւ գիշերուան 12։ Նկատի ունենալ այդ թուականը։ Մանրամասնութիւնները յառաջիկային։

Le Gerant : H. STEPHAN

Imprimerie A-DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme — PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : GOBelins 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՇԱԲԱԹ
18
ՓԵՏՐՈՒԱՐ
SAMEDI
18 Février
1939

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 3968

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԽՕՍՔ

ՊԵՏԱԿԱՆ ԼԵԶՈ՞Ւ ԹԷ ԱՐՇԱԿԱՒԱՆ

— oo —

Քանի որ ուղղակի եւ անմիջական միջոցներ կը պակսին՝ լուր ստանալու համար մեր հայրենիքէն, հարկադրուած ենք վերէն վար կարդալ «Խ. Հայաստան»ը եւ ուրիշ կարմիր թերթեր, ինչ որ յաճախ կը ծառայէ հանելուկներ լուծելու։

Փակագիծ,— «Հայաստանասէր» թերթ մը առջի օր կը գրէր հետեւեալ խորագրին տակ,— « Ո՞ր գրողները ողջ են».

«Հայաստանի Գրողներու ընկերակցութեան կազմակերպիչը, Միքայէլ Ռսկանեան, «Խ. Հայաստան»ի մէջ (9 յունուար) հրատարակած է յօդուած մը, որմէ կը հասկնանք թէ ներկայիս ողջ առողջ են հետեւեալ գրողները.

Գեմիջեան, Արազի, Զօրեան, Ա. Վարդանեան, Սարեան, Ղազարեան, Գեղամ Սարեան, Սարմէն, Ա. Գրիգորեան, Օր. Բարխան »:

Ուրեմն կը հետեւի թէ միւսները բոլորը գնդակահարուած, մեռա՞ծ են։ Եւ բազմութիւն մը պիտի կազմէին անոնք, եթէ ուզէինք շարել անունները։ Գոնէ մխիթարուի՞նք ենթադրելով թէ մէկ մասը «պահած է» (բանտարկուած)...

Արդ, աչքէ անցընելով «Խ. Հայաստան»ի վերջին թիւերէն մէկը, 2 փետրուար, հանդիպեցանք ուսումնասիրութեան մը,— «փոխ առնուած բառեր».

Յօդուածագիրը, ոմն Գ. Ստեփանեան, սարէն - ձորէն փաստեր հաւաքելով, կ'ուզէ ապացուցանել թէ հայերէնը արդէն իսկ դարձած է պետական լեզու։ Անշուշտ շնորհիւ Ստալինի անսահման հոգածութեան եւ «ռուս մեծ ժողովուրդի» աջակցութեան։

« Լեզուի «անաղարտութեան» ֆուրմերն ամէն կերպ աշխատում էին արգելակել լեզուական փոխառութիւնները, կասեցնել այդ յորդահոս գետը։ Ցաղեց կեանքը, ժողովուրդը»։

Արդարեւ, այնքան աղաւաղուեր այդ «յորդահոս գետը», որ այսօր հարկադրուած ենք բառարան չինել եւ մասնաւոր խմբագիր մը յատկացնել, թարգմանելու համար խորհրդային հրատարակութիւնները, երկուոյ յուրէն մինչեւ ամէնէն սովորական յօդուածը, մինչեւ անգամ դրական կտորը։

Եւ կը խոստովանինք որ շատ մը բառեր ալ անմատչելի կը մնան նոյնիսկ ռուսագէտներու, մանաւանդ երբ կը վերաբերին օրէնքներու։

— « Կեանքը մեր լեզուից դուրս վանեց բազմաթիւ հին բառեր, որոնք արտայայտում էին բուրժուական կամ կրօնական հասկացողութիւններ (*պատարագ, նուիրակ, մատաղ, խորան, սկիհ եւն.*)։ Իսկ դրա փոխարէն հազարաւոր նոր բառեր եւ տերմիններ, որոնք յատուկ են մեր նոր կեանքին, մտան գործածութեան մեր կեանքի մէջ (*սեսսիա, կոմսոմոլ, տրակտոր, կոմբայն, դեպուտատ, բրիգադա, կուրորտ* եւայլն)։

Փա՛ռք, հազար փառք եւ օրհնութիւն Երեւանի տիրացուներուն եւ իրենց հանճարաւո՜ր առաջնորդին՝ Ստալինի, որոնք բարեհաճեցան լուսաւորել մեզ։ Անոնք ոչ միայն թանգարան նետել տուին «պատարագ»ի եւ «խորան»ի պէս բառեր, այլեւ սորվեցուցին թէ «սեսսիա»ն «նստաշրջան»ը չէ, ոչ ալ «դեպուտատ»ը՝ մեր վիրցած երեսփոխանը կամ պատգամաւորը։

Դժբախտաբար «Խ. Հայաստան»ի աշխատակիցը կարճ կապած է այս գոհարներուն շարքը։ Մենք ամէն օր աւելցնելով կը ժողվենք զանոնք, եւ եթէ հարկ ըլլար բառագիտութեան ցուցահանդէս մը սարքել, ապահովաբար առաջին մրցանակը պիտի շահէր Երեւանի հայաստան բոլշեւիկարանութիւնը։

Չար զուգադիպութեամբ մը, յօդուածագիրը կ'երթայ կուզայ եւ գլուխը կը զարնէ Լէնինեան քարի մը։

Լէնին բացատրած է, ժամանակին, թէ անհրաժեշտ չէ օտար լեզուէ առնել այնպիսի բառեր որոնց համանիշը կայ մայրենի լեզուին մէջ։

— « Ինչո՞ւ ասել դեֆեկտներ», երբ կարելի է ասել *թերութիւններ, կամ պակասութիւններ, կամ բացեր»։*

Հիմա եկուր բացատրէ Խ. Հ.ի թութակին եւ իր ընկերներուն՝ թէ իրենց ըրածը եւ քարոզածը ճիշդ հակառակն է Լէնինի տեսութեան. թէ իրենք հայերէնը կ'այլանդակեն, կը թխեն, կը խարգախեն այնպիսի բառերով, որոնց համանիշը ունինք հազարաւոր տարիներէ ի վեր։ Եւ յաճախ երկու երեք հատ՝ խօսաքանչիւրին համար։

Անթարգմանելի բառեր, լեզուն ճոխացնելու սահմանուած փոխառութիւննե՞ր են երբ կը գրէք սէսսիա, դեպուտատ, ռենեկատ, փայատիրական, մոբիլիզացիա, տրադիցիա, միսսիա, ագրեսսոր, պրոգրեսիվ, էպոխա, էպոք, սոցիոլոգիա, դիւֆենան *եւ դեռ հազարաւոր խժաբանութիւններ, կապկօրէն օրինակելով ռուսերէնէ կամ թաթարերէնէ։*

Այո, լեզուները միշտ կարօտ են փոխառութեանց։ Եւ մեր լեզուն ալ ունի բազմաթիւ փոխառութիւններ պարսկերէնէ եւ ուրիշ լեզուներէ։ Բայց — սկզբունքը ճշդած է նոյն ինքն Լէնին, ձեր վարպետը,— փոխ պիտի առնես միայն այն ատեն, երբ չունիս համապատասխան բառը։ Իսկ ատոր համար անհրաժեշտ է նախ լաւ հայերէն գիտնալ, ոչ թէ թութակաբար հետեւիլ նախարդներուն, կամ բառարան նայիլ աշակերտի մը պէս։

Պետական լեզո՞ւ,— Արշակաւա՛ն։

Իսկ ամէնէն կսկծալին,— նոյն ճամբուն կը հետեւին նաեւ Արտասահմանի մէջ՝ բազմաթիւ թութակներ, որոնք պարզ հայերէն մը չսորված՝ թերթ կը խմբագրեն, քաղաքական իմաստութիւն ծախելու համար...

Եւ այդ խեղճերը ընդհանրապէս երիտասարդներ են, քանի մը պրօշիւր կարդացած, հինգ - տասը ճառ լսած, յիսուն - հարիւր թիւածոյ բառ գոց սորված։

Այս կապկութի՞ւնն ալ մաս կը կազմէ հաւատարմութեան դաշինքին։ Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿԵ՞Լ ԹԷ ՎԵՐՋԱՑՆԵԼ

— oo —

Խորհրդաւոր բանակցութիւններ Փարիզի մէջ

— oo —

Այս միջոցին խորհրդաւոր բանակցութիւններ տեղի կ'ունենան Փարիզի մէջ, երկու տարբեր ուղղութիւններով։

Ալվարէզ Տէլ Վայօ, հանրապետական Սպանիոյ արտաքին նախարարը, որ Փարիզ եկած էր օդանաւով, առջի օր ալ ջանաց համոզել հանրապետութեան նախագահը, որպէսզի Մատրիտ վերադառնայ եւ անձամբ վարէ պատերազմին շարունակութիւնը։ Նախագահը նորէն մերժեց, պնդելով թէ պատերազմին շարունակութիւնը անիմաստ է այլեւս, քանի որ հանրապետականները պատեհութիւն չունին յաջողութեամբ վերջացնելու զայն։ Իրազեկներ կը հաւաստեն թէ նախագահը կը ջանայ միջին ճամբայ մը գտնել, հաշտութիւն գոյացնելու համար զօր. Ֆրանքոյի հետ։ Իր գլխաւոր պայմաններն են,— ա) Պարպել օտար կամաւորները։ բ) Ընդհ. ներում շնորհել հանրապետական զօրքին։ գ) Կազմել կառավարութիւն մը որ վայելէ ամբողջ Սպանիոյ ժողովուրդին հաւանութիւնը։

Նոյն աղբիւրին համաձայն, Ֆրանսա եւ Անգլիա դիտմամբ կը ձգձգեն Ֆրանքոյի կառավարութեան ճանաչումը, յուսալով թէ կարելի պիտի ըլլայ հաշտութիւն գոյացնել երկու կողմերուն միջեւ։

Սպանիոյ արտաքին նախարարին եւ հանրապետութեան նախագահին խորհրդակցութեանց մասնակցեցան խորհրդարանին նախագահը, Փարիզի եւ Լոնտոնի դեսպանները եւ երեք զօրավարներ։

Կը հերքուի այն լուրը թէ նախագահ Ազանիա Փարիզէն յայտարարութիւն մը պիտի ուղղէ հանրապետական Սպանիոյ, յանձնարարելով անձնատուր ըլլալ Զօր. Ֆրանքոյի, յանուն ազգային միութեան։ Նախագահը չի կրնար այդպիսի յայտարարութիւն հանել, ցորչափ Ֆրանսա կը գտնուի։ Բայց հաւանական կը համարուի որ երբ Ֆրանսա եւ Անգլիա իրաւապէս ճանչնան Ֆրանքօն, նախագահը հրաժարի իր պաշտօնէն։ Կ'ըսուի թէ պատերազմին շարունակութեան հակառակ է նաեւ Զօր. Ռոխօ, հանրապետական բանակին նախկին սպարապետը, որ նոյնպէս Փարիզ կը գտնուի եւ մերժած է վերադառնալ։ Ընդհանուր կարծիքը այն է թէ պատերազմը պիտի դադրի, եթէ զօր. Ֆրանքօ ապահովութիւններ ընծայէ օտար կամաւորներու հեռացման եւ ընդհ. ներման մասին։

Փարիզի բանակցութեանց մէջ կարեւոր դեր մը կը կատարէ բրիտանական դեսպանը, իբրեւ միջնորդ հանրապետական Սպանիոյ եւ Զօր. Ֆրանքոյի ներկայացուցիչներուն միջեւ։

**** Գ. Լէոն Պէրառ, Ֆրանսայի արտակարգ դեսպանը, Պուրկոս մեկնեցաւ երէկ իրիկուն, երկրորդ երկար տեսակցութիւն մը ունենալով վարչապետին եւ արտաքին նախարարին հետ։ Իր գլխաւոր պաշտօնը պիտի ըլլայ ապահովութիւններ ստանալ իտալացի զինուորներու հեռացման մասին։ Պիտի ջանայ նաեւ համոզել որ Սպանիա չմտնակցի հակաբոլշեւիկեան ուխտին (Գերմանիա, Իտալիա, Ճափոն)։*

Իտալացիները պիտի չմեկնին, մինչեւ որ...

— oo —

Հռոմի « Ինֆորմացիոնէ Տիփլոմաթիքա » թերթը, որ արտաքին նախարարութեան օրկանն է, իր վերջին խմբագրականով կ'ազդարարէ թէ իտալացի կամաւորները պիտի չհեռանան Սպանիայէն, մինչեւ որ Զօր. Ֆրանքօ որոշէ թէ իրենց գործը վերջացած է։

Այս յայտարարութիւնը քաղաքավարի պատասխան մը կը համարուի Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի, որոնք միշտ կը պահանջեն որ իտալական զօրքը եւ ռազմամթերքը պարպուին։

Իտալական օրկանը կը գրէ այս առթիւ.

« 1936 յուլիս 27ին էր որ Իտալիա պատասխանեց Ֆրանքոյի առաջին կոչին (մեր առաջին կորուստները պատահեցան այդ օրը), երբ Ֆրանսացիները եւ Ռուսերը օգնական ուժ ղրկած էին հանրապետականներուն։ Կարծել թէ ցամաքի եւ օդի զինուորական ընկերակցութիւնը պիտի լուծուի առանց հետք մը ձգելու, կը նշանակէ չճանչնալ սպանիական ապետականութիւնը եւ Սպանիոյ ու Իտալիոյ շահերու միութիւնը։ Ինչ կը վերաբերի իտալացի լեգէոնականներուն—քանի մը տասնեակ հազար անվեհեր ռազմիկներ որոնք երկար ատենէ իվեր ճշմարիտ մղձաւանջ մը դարձած են ժողովրդապետական երկիրներու համար— անոնք իրենց հայրենիքը պիտի վերադառնան երբ Ֆրանքօ ծանուցանէ թէ իրենց գործը վերջացած է։ Ոչ ատկէ առաջ։ Ֆրանքոյի ճանաչման հարցին առթիւ յարուցուած խժալուր աղմուկը անտարբեր կը ձգէ Հռոմի պատասխանատու շրջանակները։ Ֆաշականները սորված են իրենց բարեկամներուն հետ քալել մինչեւ վերջը, ինչ որ ալ պատահի »։

— oo —

ԵՐԵՍՓ. ԺՈՂՈՎԻՆ մէջ բարեկամութեան խմբակցութիւն մը կազմուած է, մերժելու համար Զօր. Ֆրանքոյի կառավարութեան իրաւական ճանաչումը։ Մինչեւ հիմա աւելի քան 300 անդամներ միացած են շարժումին։

ՖԱՇԱԿԱՆ ՄԵԾ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ իր առջի օրուան նիստին մէջ վաւերացուց «դպրոցական սահմանադրութիւնը», որուն համաձայն սերտ գործակցութիւն պիտի հաստատուի դպրոցին եւ կուսակցութեան պատանեկան կազմակերպութեանց միջեւ։ Կարճ խօսքով, դպրոցին հիմը պիտի կազմէ Ֆաշականութիւնը։ Կուսակցութիւնը եւ դպրոցը միասին պիտի գործեն կրթական թէ քաղաքական նպատակներու համար։

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

Ո՞ՒՐ ՂՐԿԵՄ ՏՂԱՍ ...

—•—

Անցեալ տարի Սեպտեմբերին նամ֊բան խանդիպողը կը հարցնէր.

— Պատերազմ պիտի ըլլա՞յ, ո՞ւր պիտի երթանք :

— Ես ինծի համար չեմ մտածեր, բայց *զաւակները*...

— Ամէնէն առաջ անանց մասին պէտի մտածեն, եթէ փորձանք մը պատահի :

Բարեբախտաբար կարելի եղաւ կանխել փորձանքը, եւ ամէն մարդ իր տեղը մնաց, բաց ի անոնցմէ որ... բեռ կապած եւ այլուր գաղթած էին:

Հիմա նորէն տագնապի մատնուած են ծնողները :

Ինչպէս հաղորդած էր *Յառաջ*, ռուսիկանութեան վերատեսչութիւնը հարցարաններ ղրկած է դպրոցական վարչութեանց, որոշ պատասխաններ ստանալու համար ծնողներէն :

Տպագրական թերթեր են հարցումները. — ազգական ունի՞ք Փարիզէն դուրս, գաւառի մէջ: Որո՞ւ պէտք է դիմել, եթէ ծնողքը բացակայ ըլլայ: Կ'ընդունի՞ք որ դպրոցին վարչութիւնը ինք յարմար դատած վայրը ղրկէ ձեր զաւակները: Կ'ուզէ՞ք որ արձակուրդի կայաններ ղրկուին ձեր տղաքը եւն.:

Բացատրութեան չեն կարօտիր այս յղումը:

Կառավարութիւնը երկար ատենէ ի վեր բայց մանաւանդ վերջերս ամէն միջոց կը խորհի, զօրացնելու համար «քաղաքական պաշտպանութիւնը »: Ուրիշ խօսքով՝ ոչ - պատերազմիկներու ապահովութիւնը:

Այս ծանրոտին վրայ, բնականաբար ամէնէն մեծ հոգը պիտի ըլլար մանուկներու պաշտպանութիւնը: Ինչպէս ամէն տեղ :

Անգլիոյ մէջ դեռ անցեալ տարի կարգադրութիւններ եղած էին, տեղի քան երկու միլիոն մանուկներ տեղաւորելու համար գաւառի մէջ, պատերազմի կամ օդանաւային որ եւ է յարձակման պարագային:

Մինչեւ անգամ կազարգել դիմակներ շինուած են մանուկներու համար :

Միեւնոյն մտահոգութիւնն է որ այսօր հարցարաններ ղրկել կուտայ Ֆրանսայի մէջ, սկսելով Սէնի նահանգէն :

Կառավարութիւնը կ'ուզէ գիտնալ թէ ո՛րքան մանուկներ կան տեղափոխելի, ո՛րքանը ազգականներ ունին գաւառի մէջ: Եւ կամ որո՛ւ պիտի դիմեն, եթէ ծնողքը զինուոր գացած կամ որ եւ է պատճառով բացակայ եղած ըլլայ :

Այս տեղեկութիւնները անհրաժեշտ են, անոր համեմատ կազմակերպելու համար պաշտպանութիւնը :

Ուրեմն, լրար անցնելու բան չկայ: Անմիջապէս պատասխանեցէք հարցումներուն, եւ թող «չօնուլխ»ները էանգիստ քնանան :

Որպէսզի ձեր քունն ալ չխանգարուի, միշտ յիշեցէք թէ կառավարութիւնները հաստատուած են *նախատեսելու եւ վարելու* համար :

Բան չէք շահիր օրն ի բուն հարցնելով,— պատերազմ կ'ըլլա՞յ, պիտի ըլլա՞յ, ե՞րբ:

Դուք ձեր պարտականութիւնը կատարեցէք, մնացեալն ալ կառավարութեան գործն է: Եւ ջանացէք դիւրացնել այդ գործը, առանց չարաշուք հրազներ հիւսելու :

ՎԱՀԷ

ՆԱՀԱՏԱԿՆԵՐՈՒ
ՑԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ
(Աթէնքէն)

Գայլամեան եղբ.	40
Փետր. 15ի գումարը	600
Ընդհ. գումար	640

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼԻՆ ՎԱՎԱՇԸ ԻՏԱԼԱԿԱՆ ՔԱՐՏԷՍԻ ՄԸ ԱՌԹԻՒ

— oo —

Պոլսոյ վերջին թղթարերէն կ'իմանանք թէ էնկիւրիի մէջ մեծ դժգոհութիւն պատճառած է Պոլսոյ կարգ մը թերթերու վավաշը իտալական քարտէսի մը առթիւ, որուն բովանդակութիւնը յայտնի էինք արդէն։ «Ճումհուրիյէթ» եւ ուրիշ թերթեր կը մեղադրեն այս իրարանցումը։

Գաղափար մը տալու համար կարգ մը թերթերու խուժանավարութեան մասին, ստորեւ կ'ամփոփենք քանի մը նմոյշներ.—

Հիւսէյին Ճահիտ կը գրէ «Եէնի Սապահ»ի մէջ (10 փետր.).

« Իտալացիներուն պիտի չյարկանանք, պիտի չհաշտուինք Թուրք հողերուն աչք տնկելնուն համար։ Որո՞ւ մտքէն կ'անցնի գիշերները գալով մեր քունը փախցնող, մեզ նեղացնող մժեղներուն բարկանալ։ Ասոնց դէմ մեր պատուհաններուն բարակ շղարշ կ'անցընենք, մեր սենեակներուն մէջ դեղ կը սրսկենք, այսքան։ Միթէ կը բարկանա՞նք մեր հօտերէն ոչխար յափշտակել ուզող գայլերուն։ Չենք բարկանար, այլ մեր զէնքը ձեռք կ'առնենք եւ կը հարուածենք յարձակող գայլը։

Դժբախտաբար, ներկայ միջազգային քաղաքականութեան մարզն ալ այսպիսի անօթի վոհմակներու պոռչտուքներովն ու յարձակումներովը լեցուած է։ Ասոնց մէջ մժեղի բզզիւնը յիշեցնող նեղացուցիչ ձայներ ալ կը գտնուին, գայլի վոհմակներու նման արշաւող բանակներ ալ կը տեսնուին։

« Իտալիա հիմա դէպի Թուրքիա եւ Արեւելք դարձուցեր է իր «գաղպատայի»ութիւնը։ Կը խնդրենք որ այս խաղին մէջ մեզ նկատի չունենան։ Որովհետեւ կարելի չէ որ զիրենք լրջօրէն ընդունինք։ Որովհետեւ մեր իտալացի բարեկամները մեզ շատ լաւ, շատ մօտէն կը ճանչնան։ Իրենց հետ Ափրիկեան Տրիպոլսոյ եւ Պէնկազիի եզերքները քիչ մը չփման մէջ գտնուելու պատիւը ունեցած էինք։

Աշխարհ գիտէ թէ, 5 - 10 Թուրք սպաներ, անկարգապահ, անզէն, առանց դրամի, փոքր ուժով մը կրցան ամիսներով ծովեզերքը գամուած պահել 70 - 80 հազար զօրքէ բաղկացած իտալական բանակը։ Ֆաշականները եթէ ուզեն, այս պատմութիւնը կրնան կարդալ այն ատեն Իտալիոյ վարչապետ Ճիօլիթթիի յիշատակներէն։

Ամէն պարագայի մէջ, հաւանական չենք գտներ որ մեր բարեկամ Իտալացիներուն յիշողութիւնը Թուրքերը մոռնալու աստիճան տկար կրնայ ըլլալ։

Մենք գիտենք թէ այսօրուան Իտալիան երէկուան Իտալիան չէ, բայց տասը միլիոննոց իտալական բանակի մը խօսքերուն վրայ պիտի խնդան այն խեղճ Իտալացիներն իսկ որոնք այլեւս

(Լաւրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԱՍՈՒԼԻՍ

ՍՊԱՆԻԱԿԱՆ ՀԱՇՈՒԵՅԱՐԴԱՐԻ ՆԱԽՕՐԵԱԿԻՆ

Մուսոլինի տակաւին չխօսեցաւ այն ճառը, որով պիտի ուրուագծէր ֆաշական Իտալիոյ պահանջները Միջերկրականի աւազանին մէջ, հակառակ այն իրողութեան, որ «Թունուզ, Նիս, Քորսիքա, Ճիպուտի» աղաղակները դեռ կը շարունակեն, ամէն օր քիչ մը աւելի բուռն թափով, լեցնել իտալական մամուլի էջերը, եւ հակառակ անոր, որ, Իտալիոյ կողմէ 1935ի ֆրանքօ-իտալական դաշնագրի չեղեալ հռչակումէն աւդին, ֆաշական Մեծ Խորհուրդը երեք անգամ գումարուած է եւ երեք անգամին ալ հանգամանօրէն քննութեան առած երկրին արտաքին քաղաքականութեան էական հարցերը:

Այս պաշտօնական լռութեան մէջ խորհրդաւոր բան մը կայ, երբ երկուստեք մամուլը ամէն օր աւելի կը սրէ յարաբերութիւնները երկու երկիրներու միջեւ եւ երբ դիտումնաւոր կերպով թոյլ կը տրուի, որ լրագրական անսանձ պայքարով երկու դրացի մեծ ժողովուրդներու հանրային կարծիքները աւելի լարուին իրարու դէմ: Այս պաշտօնական լռութիւնը չզօրեցին փարատել ոչ անգլիական նախարարներու այցելութիւնը Հռոմ, ոչ Չէյմպըրլէնի ճառը խորհրդարանին մէջ, ոչ ալ մանաւանդ արտաքին նախարար Պոնէի անցեալ շաբթուան ընթացքին ըրած ուշագրաւ յայտարարութիւնները ֆրանսական ծերակոյտին մէջ:

Իտալիա պահանջներ ունի Ֆրանսայէն... Այսպէս կ՚աղաղակէ ֆաշական մամուլը դայրոյթով: Բայց ի՞նչ են այդ պահանջները իրապէս. ո՞ւր կը սկսի այդ պահանջներու սահմանը եւ ո՞ւր կը վերջանայ: Որոշ ու մեկին չեն տակաւին: Հռոմի լռութիւնը վերցուցած չէ քօղը տիրող խորհրդաւորութեան վրայէն: Մէկ բան միայն յստակ է ու անյեղլի. այն որ Ֆրանսա քանիցս պաշտօնապէս ու հանդիսաւորապէս ըսած է իր վճռական խօսքը, թէ մայր ցամաքամասէն կամ կայսերական գաղթավայրերէն թիզ մը հող չի կրնար ձգել որ եւ է մէկուն, թէ Միջերկրականեան գոյավիճակի պահպանումը, ինչպէս Լոնտոնի, նոյնպէս Փարիզի քաղաքականութեան խարիսխն է, եւ թէ այս կէտի մէջ անգլօ-ֆրանսական կայսերական շահերը այնքան սերտ են ու նոյնազօր, որ երկու երկիրները պիտի չվարանին զէնքի միացեալ ուժով պաշտպանել զանոնք:

Հռոմի յապաղման գլխաւոր պատճառը թերեւս այն է, որ սպանական կնճիռը տակաւին ամբողջովին լուծուած չէ եւ Մուսոլինի կը սպասէ զօր. Ֆրանքոյի լիակատար յաղթանակին ու տեղաւորման բովանդակ Սպանիոյ մէջ, որպէսզի կարենայ քաղաքական աշխարհի սեղանին վրայ դնել իր ակնկալութիւնները կամ պահանջները: Արդէն խօսքեր կան իտալական մամուլին մէջ, թէ Սպանիոյ պարպումը պիտի ուշանայ կամ Մուսոլինիի փաղանգները պիտի չքաշուին Պիրենեան թերակղզիէն, մինչեւ Պուրկոսի կառավարութեան «քաղաքական վերջնական յաղթանակը»:

Այս վտանգին, այսինքն իտալական ուժերու Սպանիոյ մէջ մնալու հաւանականութեան առջեւ էր որ Պոնէ խօսեցաւ իր ճառը եւ ըսաւ, թէ Փարիզ չի կրնար անտարբեր մնալ Սպանիոյ հողային ամբողջութեան ու անձեռնմխելի գերիշխանութեան վնասող որ եւ է երեւոյթի առջեւ: Այս վտանգին կանխատեսութեամբ է, որ բրիտանական խորհրդարանին մէջ յաճախ կ՚աղմկեն ընդդիմադիրները եւ կրկին ու կրկին հարցումներ կը յղեն վարչապետին, թէ Դուչէն խոստացած է պարպել Սպանիան եւ ինչ կը հաւաստէ որ ան կը յարգէ իր խոստումը, եւ թէ վերջապէս իտալական զօրամասերու սպանիական հողին վրայ մնալը անհաշտ է անգլօ-իտալական դաշնագրի ոգիին ու տառին:

Բայց այս վտանգը կայ:

Եւ այս կանխատեսութեամբ ալ Փարիզ ու Լոնտոն դիւանագիտական եռուզեռի մէջ են: Անցեալ շաբթուան ընթացքին, այս ճակատի վրայ, Անգլիոյ քաղաքական հնարամիտ միտքը նշանակալից յաղթանակ մը տարաւ: Երբ դեռ ոչ ոք արթնցած չէր, բրիտանական մարտանաւ մը զօր. Ֆրանքոյի մէկ ներկայացուցիչը ցամաք հանեց Մինորքա կղզին, որ Հանրապետականներու ձեռքն էր, եւ խաղաղ բանակցութեամբ կղզին մտաւ Պուրկոսի իշխանութեան տակ, երբ քիչ մը հեռուն միւս կղզին՝ Մայորքան, գրաւուած կը մնայ իտալական ուժերու կողմէ: Այս անակնկալ քայլը ի հարկէ չվրիպեցաւ Պերլին-Հռոմ առանցքի ուշադրութենէն, բայց ուրիշ բան է, երբ ինքը՝ Ֆրանքօն է որ կը մտնէ սպանիական հողը, հոգ չէ թէ բրիտանական միջամտութեան շնորհիւ:

Նոյնպէս այս վտանգի կանխատեսութեամբ է որ Լոնտոն - Փարիզ, հակառակ իրաւական կարգ մը բարդութիւններու, կը շտապեն ճանչնալ դէթ իրապէս, եթէ ոչ իրաւապէս, զօր. Ֆրանքոյի կառավարութիւնը, երբ դեռ երէկ, Քաթալոնիոյ անկումէն քանի մը շաբաթ առաջ, կը յամառէին անոր նոյնիսկ պատերազմիկի հանգամանքը մերժել:

Այսպէս է քաղաքական կեանքը: Իրողութիւնները եւ վայրկեանի հարկադրանքը միշտ աւելի ուժեղ են քան համակրանքները կամ ցանկութիւնները: Երկուքուկէս տարիէ ի վեր ոչ-միջամտութեան անգործնական ու կեղծ պատեանին մէջ սեղմուած ժողովրդավար մեծ պետութիւնները այժմ խուճապային թափով իրարու ետեւէ մարդ կը վազցնեն Պուրկոս, երբ կը տեսնեն թէ Սպանիոյ քաղաքացիական արիւնոտ պատերազմը ի նպաստ միւս կողմին է վճռուած, եւ, հետեւաբար, այժմէն պէտք է լեզու գտնել յաղթական կողմին հետ, պաշտպանելով սեփական շահերը, եւ հակել որ հանրապետական Սպանիոյ պարտութիւնը Լոնտոն - Փարիզ առանցքին քաղաքական պարտութեան հանգամանքը չառնէ

Սպանիական կնճիռի հաշուեյարդարը կը մօտենայ: Փարիզ-Լոնտոնի կողմէ զօր. Ֆրանքոյի ճանաչման անմիջական հետեւանքը այն պիտի ըլլայ, որ Մատրիտ ու Վալենցիա տեղի տան՝ առանց յուսահատ կռիւը մինչեւ վերջին խրամը շարունակելու եւ աւելորդ արիւնահեղութեանց ողբերգութիւնը երկարաձգելու.

Ի՞նչ կը հետապնդեն ժողովրդավար պետութիւնները, վերջին ժամու իրենց գործօն դերով, Սպանիոյ մէջ: Ոչ աւելին քան այն, որ անխախտ պահուի Սպանիոյ հողային ամբողջականութիւնը եւ պահպանուի Միջերկրականի արեւմտեան աւազանին այժմեան գոյավիճակը:

Այս նպատակին հասնելու համար Լոնտոն-Փարիզ առանցքը դիւանագիտական - քաղաքական զօրաւոր խաղաթուղթեր ունի իր ձեռքին մէջ:

Առաջին՝ ինքը զօր. Ֆրանքօ չի կրնար բաղձալ կամ փարել այնպիսի քաղաքականութիւն մը, որ ծառայէ Պերլին Հռոմ առանցքի քաղաքական նպատակներուն: Սպանիոյ աշխարհագրական դիրքը դժուար թէ թոյլ տայ անոր՝ մտնել գործօն կերպով ամբողջավար պետութեանց առանցքին մէջ, Զօր. Ֆրանքօ չի կրնար հաշուի չառնել, որ Միջերկրականի եւ Ատլանտեանի ջուրերուն սեղմուած Սպանիան չի կրնար հակաանգլիական ու հակաֆրանսական ճակատ պարզել: Ընդհակառակն, Սպանիոյ ամբողջականութեան նախանձախնդրութիւնը եւ ազգային շահերու գիտակցութիւնը պիտի մղեն զինք աստիճանաբար ամրանալ երկրին մէջ, դարմանել քաղաքացիական պատերազմի ընդարձակ աւերները եւ, հետեւաբար, ապրիլ հաշտ ու խաղաղ՝ դրացի մեծերուն հետ:

Երկրորդ՝ երկրին վերակառուցման ու խոր վէրքերու դարմանումին համար ան պէտք ունի նիւթական - ելմտական աջակցութեան, որ միայն Փարիզէն կամ Լոնտոնէն կրնայ գալ, ոչ թէ Պերլինէն կամ Հռոմէն, որոնք դրամ չունին.

Երրորդ՝ ֆաշական աջակցութեամբ յաղթանակող զօր. Ֆրանքօն, ինչքան ալ գաղափարական ճակատի վրայ Պերլին-Հռոմ առանցքին հետ հաշտ ըլլայ, այսուհանդերձ չի կրնար հանդուրժել, որ 30 միլիոննոց Սպանիան երկու ամբողջավար մեծերու արբանեակը դառնայ: Սպանիան ունի առանձին շահեր, եւ նախընտրած է ուշ դարձնել նախ եւ առաջ այդ շահերուն:

Զօր. Ֆրանքոյի բարեկամութիւնը, սակայն, Պերլին-Հռոմ առանցքին հետ պզտլի դեր պիտի խաղայ, որ Սպանիա այսուհետեւ ժամանակ մը շատ սիրալիր ու սերտ կերպով զօդուած մնայ առանձնապէս Իտալիոյ հետ, ինչ որ փոքր արժէք մը չէ քաղաքական ազդեցութեան մրցադաշտին մէջ:

Այսպէս թէ այնպէս՝ կը գտնուինք սպանիական հարցի հաշուեյարդարին նախօրեակին: Այս հաշուեյարդարը, շուտով պիտի տեսնենք, երկու մեծ առանցքներու մրցակցութեան բուռն տեսարանները պիտի պարզէ մեզ, եւ այդ տեսարաններու կարգին, թերեւս նաեւ այն, որ պարզուի աշխարհին թէ որոշապէս ի՞նչ կը պահանջէ Իտալիա Ֆրանսայէն:

Ա. ԿԵՍԱՐ

ՅԻՇԱՏԱԿՆԵՐ

Բ.

Ինչպէս ըսինք «Հայ Տրամաթիկ Թատերախումբ»ը (չշփոթել Զինադադարին հիմնուած Պոլսահայ Տրամաթիկ Ընկերութեան հետ) բաժնուած էր երկու մասի, Զմիւռնիոյ մէջ: Մէկ մասը ճամբայ կ՚ելլէր դէպի Եգիպտոս, միւս մասը դէպի Պոլիս:

Ես տոմսակ չունէի եւ մնացի շոգենաւին մէջ, սպասելով ընկերներուս գալուստին. Ժամերը ժամերու յաջորդեցին ու ոչ ոք երեւաց: Ճամբորդները լեցուած էին ու պատրաստութիւններ կը տեսնուէին, ճամբայ ելլելու համար:

Աչքերս ծովուն կը սպասէի ընկերներուս գալուստին: Շոգենաւին մօտեցող նաւակ մը չէր տեսնուեր որ պիտի յուսայի: Անհամբեր էր վիճակս: Ոչ միայն տոմսակ չունէի, այլեւ դրամ ալ չունէի բնաւ ու ոչ որ կը ճանչնայի, այն թուականներուն, Յունաստանի կամ Եգիպտոսի մէջ: Տագնապը կ՚աճէր մէջս եւ յուսահատութիւնը կը մթագնէր հոգիս: Յանկարծ տեսայ որ շոգենաւէն կախուած սանդուղը վեր առնել պիտի սկսին: Շոգենաւին չուրջ ահագին նաւակներ կային: Մտածեցի, եթէ քովս քիչ մը դրամ ըլլար՝ կրնայի նաւակ մը ցատկել ու Իզմիր հասնիլ, ազատելով այս անել կացութենէն: Վայրկեան մը վերջը գտած էի [illegible] նաւակ մը, [illegible] ցամաք [illegible] նշան ըրի մակուկավարի մը եւ հապճեպով իջայ սանդուղէն ու նետուեցայ մակոյկին մէջ, քարափ վերադառնալու համար: Թիերը կը քաշուէին: Կռնակ դարձուցած էի եգիպտական շոգենաւին որուն մէջ ապրած էի անձկութիւն մը: [illegible] Ծովափնեայ [illegible], անունս բարձրանալը լսեցի: Ձայնին եկած կողմը դառնալով՝ տեսայ որ Փափազեան, իր կինը ու Ենովք, միասնաբար իջած նաւակ մը վարձած կը շտապէին դէպի շոգենաւ: Երկու նաւակները իրար մօտեցուցինք: Փափազեան [illegible].

— Ի՞նչու դուրս ելար շոգենաւէն...

— Շոգենաւն է որ ինէ դուրս ելաւ...

— Շուտ, մեր մակոյկը անցիր...

— Շուտ, վճարէ աս մակուկավարին, դրամս մէթալիկ չկայ

Միացանք: Բոլորս կը պոռայինք: Թէ՛ մակուկավարին, որ շտապէ, թէ՛ ծովային պահակախումբին, զանազան թուղթեր իբրեւ անցագիր խաղցնելով օդին մէջ, որ հանդարտի, թէ՛ շոգենաւին որ բարեհաճի վայրկեան մը սպասել եւ թէ՛ իրարու կը պոռայինք: Հրէական ժխոր մը բռնած էր ջուրերուն վրայ: Ամէնուս ալ ձայնը լաւ կ՚ելլէր: Վերջապէս հասանք: Բարձրացանք շոգենաւ: Ճամբայ ինկանք: Տեղաւորուեցանք: Ու քիչ վերջ գլանիկները վառելով, յիշեցինք որ փշրանք մը չունէինք, ուտելու համար: Շատ ալ կարեւորութիւն չունէր այդ պարագան: Վարժուածներ էինք ու գրեթէ ամէն օր բսաւ.

— Բան մը կը կարգադրենք:

Ու կարգադրեցինք: Ճամբորդներուն մէջ աչքի կը զարնէին խումբ մը Հայեր որոնք ահագին պաշար ունէին եւ գրեթէ անդադար կերուխումի մէջ էին, ծխելով, շատաբանելով:

Մենք սուտ ու ծանր վիճաբանութիւն մը սարքեցինք: Մէկը կը պոռար.

— Ուտելիքներու ահագին ծրարներ ի՞նչպէս քարափը մոռցար... ըլլալի՞ք բան է աս...

— Իմ թեւս յոգնած էր ծանրութենէն, գետինը դրի ու ըսի որ հսկես, այդ պահուն բարեկամի մը հետ խօսքի բռնուած ըլլալով:

— Ես հսկեցի ու անկէ տուի [illegible]...

— Ճիշդ է, սակայն, ես կրկին քեզի վերադարձուցի...

— Հիմա ի՞նչ պիտի ընենք...

— Մեղք, ձեր երկուքին ըրածն ալ անմտութիւն է: Ահագին ծախք ըրած էինք...

— Այո՛, ահագին ծախք... ի՞նչ ըսես չկար մէջը... պաստուրմա, երշիկ, սալամ, տոլմա, երկու հաւ, հաւկիթ, բողկ, պանիր, թուրշի..

— Վերջին պահուն պատուական սեւ խաւիար ալ առինք..

— Հապա հացե՞րը..

— Պտուղնե՞րը հապա...

— Ու հապա գինի՞ն, հապա օղիի շիշե՞րը, հապա օշարա՞կը...

— Մե՛ղք, մե՛ղք, մե՛ղք...

Մարդիկը մօտեցան մեզի: Անգամ մը եւս վերահաստատ եղան խնդիրին: Հրաւիրեցին մեզ իրենց սեղանը: Պոլսեցիներ էին. արեւելեան նուագածուներ: Իրենցմէ մէկը ըսաւ.

— Ուտ սազի նուագախումբ մըն ենք: Պոլիս գործ չմնաց, Պալքանեան պատերազմին պատճառով: Սիրտերը տխուր են: Բաւական անգործ մնացինք: Լսեցինք որ Եգիպտոս կարելի է աշխատիլ: Գահիրէ կ՚երթանք: Անգաժըման մը չունինք: Կը վախնանք որ անգործ կը մնանք:

Փափազեան բացագանչեց.

— Անգաժըման չունի՞ք. հրաշալի է ուրեմն.

— Ի՞նչպէս թէ հրաշալի է:

— Որովհետեւ ձեզի անգաժէ կ՚ընեմ:

— Ի՞նչպէս թէ անգաժէ կ՚ընես...

— Այսպէս: (Ու քանի մը պատառ եւս կլլելէ վերջ սեղանէն՝ սկսաւ կլլեցնել) Աղեքսանդրիոյ ամէնէն մեծ թատրոնին Ալհամպրայի տնօրէնութեան կողմէ անգաժըման ունինք, շաբաթը հինգ ներկայացում տալու: Մեր ներկայացումներուն ընթացքին՝ դուք ալ միջնարարներուն կը նուագէք: Եգիպտոսի Հայերը շատ կը սիրեն ուտ սազը: Ու փառաւոր շահեր կը դրպանէք: Ի՞նչպէս է: Ալ կարծեմ մտահոգուելու պատճառ մը չունիք:

Նուագածուներուն երեսը փայլ եկաւ: Ծպտիլ սկսան ու բացին օղիի շիշերը: Խանդավառութիւնը բռնկեցաւ իր վիզէն: Նուագարանները մէջտեղ ելան, ձայները բացուեցան, հարսանեկան ուրախութիւն կար:

«Հայ տրամաթիկ թատերախումբ» կ՚ամուսնանար «հանրային Փիլիպոսի» արեւելեան նուագախումբին հետ, անշուշտ ոչինչէն...

Երեւակայեցէք, «Համլէթ» եւ ուտ սազ...

«Լինել թէ չլինել» եւ «փէշկիր ալտըմ տէրէկտէն, պիր նար սէվտիմ նիւրէկտէն»...

Օֆէլիա, Տէզտէմոնա եւ «ամա՜ն, ամա՜ն Քաթինա», «պէնիմ կիւզէլ Այիշէմ»:

Եւ սակայն Շէյքսփիրը երբեք մեզի այդքան հաց, այդքան աղանդեր կերցուցած ու այդքան օղի խմցուցած չէր

Աշխարհի մէջ միշտ գռեհկութիւնն է որ ունեցած է կուշտ փոր: Այդ գռեհկութիւնը շատ անգամ գործածած է ազնուականի դիմակ: Իրական ազնուականութիւնը մնացած է խորքի մէջ, [illegible] թշուառութեան մը հետ:

Մնացի մտածկոտ, դիտելով ալիքներու խաղերը, անոնց յարաշարժութիւնը, անհուն կապոյտները ծովուն ու երկինքին, ջուրերու եւ ամպերու տարածութեան մէջ կանգնած, [illegible] Զմիւռնիան...

Միտքս եկան Զմիւռնիոյ մեր թատերական քրոնիկագիրները...

Արտաշէս Յովհաննէսեանը եւ միւսը, մանաւանդ այն խորհրդաւոր մը, որ կը գրէր «Արեւելեան Մամուլ»ի մէջ:

Արտաշէս կը գրէր անկեղծութեամբ. Անդադար շփման մէջ էր մեզի հետ, նոյնիսկ շատ անգամ ներկայ փորձերուն, որով աւելի իրազեկ. Միւսին ո՞վ ըլլալը ոչ ոք գիտէր: «Միւս»ը Փափազեան [illegible] երկինք կը հանէր միշտ: Անշուշտ Փափազեան արժանի էր ամէն գովեստի, սակայն ո՞վ էր գրողը: Դերասանները հետաքրքիր էին ու անոնց համար մանաւանդ «չէք ինչ ծածուկ որ ոչ յայտնեսցի»:

Արտաշէս կը գրէր Դաշնակցական մամուլի մէջ, սակայն, գրաշար ըլլալով բարեկամ էր Մամուլեան [illegible] թերթին գրաշարներուն. Իմ թելադրութիւնովս «միւս»ին թատերական քրոնիկին ձեռագիրը, շարուելէ վերջ կը յաջողի առնել գրաշարներէն ու բերել մեզի: Գաղտնիքը պարզուած էր: Այդ թատերական քրոնիկը գրողը թատերախումբին մաս կը կազմէր

Այն ատեն գայթակղեցանք, թէեւ Ա. Տիւմա հօր «Քին» թատերախաղին մէջ, խօսքը կ՚ըլլար թատերական քրոնիկներու մէջ ինքնագովութիւն ընող դերասանի մը..

Այո՛, գայթակղեցանք եւ սակայն անկէ ի վեր որքան այդօրինակ դէպքերու հանդիպեցանք գրական, թատերական, երաժշտական եւ այլ ճիւղերու պատկանող փառամոլներու կողմէ: Եւ առանց չափազանցութեան կրնամ ըսել որ կարգ մը «համբաւներ» շինուած են սեփական գրիչներով [illegible] գրչակի մը սուտ տալով, յաճախ «գաւաթ մը սուրճի» փոխարէն: Ի՞նչ հարկ անուններու.

.. Շոգենաւը կ՚անցնէր Արշիպեղագոսի լաբիւրինթոսին մէջէն: Կղզիներ, ծովապարտէզներու նման, ամէն կողմ: Կապոյտը հետզհետէ աւելի կը կապուտնար: Օր ու գիշեր կը թառէին ծովերուն վրայ: Ցռուկին վրայ նստած կը կարդայի մեծ վայելքով լուռ բնութիւնը, ինչպէս նաեւ Աւետարանը, որ անբաժան էր քովէս. Յիսուս կ՚իջնէր էջերէն ու կը քալէր ջուրերուն վրայէն: Երբեմն ինծի կը թուէր թէ շոգենաւը հին առագաստանաւ մըն է որ կը փոխադրէ մեծ վարդապետի առաքեալներէն, սիրոյ թագաւորութեան քարոզելու:

Արքայութիւնը կը բացուէր Արշիպեղագոսի եւ Միջերկրականի ջուրերուն գիրկընդխառնումի ընթացքին:

Ենովք Շահէն երբեմն քովս էր...

Ու յանկարծ պլոշտ իրականութիւն. մահմէտական մը կը մօտենայ Ենովքին ու կ՚ըսէ պարզմտութեամբ

— Ի՞նչ գործով կը ճամբորդէք

— Առեւտրական գործով...

— Ի՞նչ կը ծախէք...

— Խօսք կը ծախենք...

— Շահաւո՞ր գործ է...

— Գէշ չէ. գոհ ենք. Կարեւորը սակայն գնողներուն գոհ ըլլալն է...

— Ներողութիւն, ի՞նչ տեսակ բան է այդ ձեր ծախած «խօսքերը» (լաֆ)

— Մարգրիտի հատիկներ են:

— Պիրատէր (եղբայր), դուք մեծ գործերու մէջ էք..

— Ո՞վ ըսաւ թէ պզտիկ մարդիկ ենք մենք:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (19)

ԳԷ՛ՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒ՛ՆԻ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գրեց՝ ՄՈՒՐԱՑԱՆ

Զ.

ՔԱՂՑՐ ՅԻՇՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ
ԹԱԳԱԴՐՈՒԹԵԱՆ
ԵՒ ՆՇԱՆԱԴՐՈՒԹԵԱՆ

— Շարունակիր, ասաց Թագուհին:

Սեդան առաջ քաշեց աթոռակը, եւ իր դիրքը նորից ուղղելով՝ շարունակեց զրոյցը:

— Արքայորդու յաջողութիւնները ոգեւորում էին քեզ: Առանց նրան տեսած լինելու, դու հիանում էիր այդ դիւցազնով: Քանի՛ քանի անգամ կրկնել տուիր ինձ այն պատմութիւնները, որ լսել էի Մարզպետունի իշխանից: Երեւում էր որ մի գաղտնի զօրութիւն շարունակ քո սիրտը քաշում էր դէպի նրան: Արքայորդու ձեռնարկութեանց ամէն մի յաջողութիւնը լցնում էր հա[illegible]դիդ ցնծութեամբ: Յիշո՞ւմ ես, Աղուանից յաղթութեան լուրը բերող Գարդմանցի զօրականին մի արտավար հող ընծայել տուիր:

«Հարկաւ, իշխան Սեւադայի սրատես աչքերից չէին կարող ծածկուել այդ բոլորը: Եւ նա, որ իւր ուրախութիւնը քո իղձերը կատարելու մէջ էր տեսնում, անուշադիր չպիտի թողնէր քո զգացմունքները, մանաւանդ որ նրանք չէին հակասում իւր փառասիրական նպատակներին:

— Եւ երեւի այդ պատճառով էլ ըշտապեց նոյն նպատակին հակառակող արգելքը բառնալու...:

— Այո՛, Սեւորդեաց Օրիորդը ամուսնացրեց Ցլիկ - Ամրամի հետ: Եւ, հիշում ես, մինչեւ անգամ, մի հայրենասիրական գործ էր: Արքայորդին միանգամընդմիշտ այդ աղջկայ կապանքներից ազատուելով՝ աւելի եռանդով զբաղուեց իւր գործերով: Սիրոյ շղթաները շատ անգամ ամենածանր կապանքներն են, որոնք արգելում են տղամարդուն փառքի ասպարէզում շահատակելու...

— Բայց շատ անգամ էլ նրանք թեւեր են տալիս նրան, ընդհատեց Թագուհին.

— Այո, միայն թոյլ արարածներին, որոնց մէջ մարած է բնական աշխուժի կրակը եւ որոնց դէպի գործունէութիւն մղում է միայն արհեստական ոգիները, ինչպէս երկչոտ զօրականին քաջութիւն է տալիս գինին...

«Այո՛, իմ Թագուհի, Արքայորդուն [illegible] այդ դէպքը, նա շարունակեց իւր յաղթական արշաւանքները, մինչեւ որ բոլոր թշնամիներին ցնցեց: Նրա օրինակից խրախուսուած եւ այն իշխանները, որոնք Հագարացոց [illegible], իրանց փրկութիւնը միայն բերդերի մէջ էին որոնում,— Գագիկ բռնաւորը, Սիւնեաց Տէրերը դուրս եկան ամրութիւններից եւ սկսան նոյնպէս հալածել թշնամուն: Հայոց երկրին տիրեց ընդհանուր ազատութիւն, խաղաղութեան արեւը ծագեց, ժողովուրդը շունչ առաւ...

— Երջանիկ օրեր էին...

— Այո՛, մանաւանդ որ այդ փայլուն յաղթանակներից յետոյ՝ Արքայորդին Հօր Գահն ու գաւազանը ժառանգեց:

— Ա՛խ, ինչո՞ւ յիշեցրիր ինձ այդ բոլորը, Սեդա... ինչո՞ւ յիշեցրիր երջանկութեան այն ժամերը, որ ես անցրել եմ [illegible]...

— Դուինում, այնպէս չէ՞:

— Օ՛, եւ ինչպէ՜ս բաղդաւոր էի ես... ինչո՞ւ, Սեդա, ինչո՞ւ Աստուած մարդուն տալիս է երջանկութիւն, եւ յետոյ խլում այն նրանից...:

— Աստուծոյ կամքն անքննելի եւ խորհուրդներն անհասանելի են:

- Յիշում եմ: Երբ առաջին անգամ հայրս յայտնեց թէ՝ Հայոց իշխանները Վրաց Թագաւորի եւ Ափխազաց Գուրգէնի հետ միասին պիտի ժողովուեն Աշոտ Արքայորդուն՝ Թագաւոր պսակելու եւ թէ մենք, իբրեւ Գարդմանայ տան Տէրեր, ներկայ պիտի լինենք այդ հանդէսին, ուրախութիւնից, քիչ մնաց, խելքս պիտի թռչէր. Օ՛, միայն այդ ժամերը... ոչ, նրանցից գոնէ մի քանի վայրկեան վերադարձնէին այժմ ինձ... Ի՛նչպիսի ուրախութեամբ, ի՛նչ անսահման ոգեւորութեամբ էի պատրաստւում ես արքայի թագադրութեան ներկայ լինելու, երեւակայել չես կարող: Երբ բերին ինձ այն զոհարներն ու ոսկեայ զարդերը, որ հայրս պատրաստել էր տուել յատկապէս այդ հանդէսի համար, հրճուեցայ ինչպէս մի մանուկ, որ յանկարծ գեղեցիկ խաղալիկներ է ստանում, եւ վազելով փարեցի հօրս պարանոցով եւ համբոյրներով նրա երեսը ծածկեցի: Ես հօ գիտես կարօտ չէի այդ զարդերին եւ դրանք գին չունէին իմ աչքում իբրեւ քարեղէն. այլ ուրախացայ այն պատճառով որ գիտէի թէ նրանց շնորհիւ աւելի շքեղ եւ աւելի վեհ պիտի երեւամ այն հանդէսում, ուր ներկայ պիտի լինի համայն Հայոց իշխանութիւնը եւ ուր շուքով ու պերճութեամբ պիտի փայլեն Վրաց եւ Ափխազաց Արքայազնի ընտանիք...

— Օ՛, ի՞նչպէս ցանկանում էի որ բոլոր իշխանազուն կանանց մէջ ամենից բարձր հանդիսանայի ես, եւ ամէնքի աչքերն ինձ վրայ նայէին, որ ամէնքն ինձմով զբաղուէին եւ որ այդ ամէնը Աշոտ Երկաթը տեսնէր...:

— Եւ հայրդ այդ բոլորը նկատում էր. ուստի եւ ինքն էլ աշխատում, որ Գարդմանաց տունը՝ Հայոց միւս իշխանական տներից աւելի գերազանց երեւայ Դուինում՝ թէ հարստութեամբ եւ թէ զօրութեան կողմից: Այդ էր պատճառը, որ նա Գարդմանայ հզօր բանակը իւր հետ միասին բերաւ Դուին: Գարդմանում միայն բերդապահները մնացին:

— Եւ իրաւ, Սեդա, Դուինում ալ [illegible] ընդունելութիւն արին մեզ: Ծնողներս ոչինչ չէին յայտնում բայց ինձ թւում էր թէ՝ Արքայի մերձաւորներին յայտնի է անշուշտ մի խորհուրդ մեր ապագայ միութեան մասին: Աչքի էր ընկնում մանաւանդ այն հանգամանքը՝ որ Հայոց իշխանական ընտանիքներից՝ միայն մեզ համար էին բնակութեան տեղ պատրաստել Արքունական պալատում:

Նոյնիսկ Վրաց Ատրներսեհ Թագաւորին կաթողիկոսարանում բնակեցրին, իսկ Ափխազաց Գուրգէն իշխանին՝ Աբաս Արքայեղբօր ապարանքում:

— Երեւի այդտեղից էլ սկսուեցաւ կաթողիկոսի բարեկամութիւնը Ատրներսեհ Թագաւորի հետ:

(Շար.)

Ի ՊԷՏՍ ԶԱՐԳԱՑԵԼՈՑ

Սիրելի Արամ — Մեր անցեալը, մեր ներկան մանաւանդ աւելի կամ նուազ ...ռաւոր ապագան կը մղեն մեզ — եւ պէտք է որ մղեն — կարելի բոլոր միջոցներով մեր նոր սերունդին առջեւ ...արգելու, կրկնաբանելու Հայ Ցեղին անցեալ ու ապագայ հնարաւորութիւնները ամէն ոլորտներու մէջ :

Այսօր, այս խել պատճառով, պահ մը փակենք քերականական դիտ... ...ներու միջա պատրաստ դասագիրքը ... տեսակ մը աչուղի պէս, քաղ մը ...ուր ընենքեղիչէի անմահ մատեանին ...ն մասէն՝ որ յատկացուած է Վարդանանց Պատերազմին գործնական ...ընդհանուր կենդանի նկարագրու... ...եան։ Չէ՞ որ այս չարաթը մեր պատ...ական կեանքին ամէնէն յուզիչ մէկ ...դանին յիշատակներովը օծուն, ...րամնաւէտ մթնոլորտ մը կ'ընծա... մեզի որ իւրաքանչիւրը, ներկայ անմիխթար չըջավայրին մէջ, կրնայ ...ճշդագանել իր ազգային պարտա...կանութիւններուն, երբ ամէն խնդիր, ...իմա ունի իրեն մէջ չատ զօրաւոր, ...սա խօսուն դաս մը, թէ ինչ է հրա...ական պահանջը հայկական գոյութեան Դիւէ՞ք արդեօք, որ հակառակ ...ասալի եւ քանի մը ուխտադրուժ ե...րուներու ապազգային վատթարու...թիւններուն, Վարդանանց շրջանը ...ազգային միաբանութեան, իրերա...ռակցութեան ոսկելար շրջան մըն ...հարձառեւ բայց իրական եւ, ա...ռօք իսկ, այդ շրջանը մինչեւ մեր ...օրերուն գծագիծ իրականութիւնը ...կարգաւոր յաւայից վանակներով ։

Եւ սրբեմն, սիրելի Արամ, այսօր եւ քանի մը չաբաթ իրարու վրայ, են... ...խարդեր մեր աչխոյժ ու անա եռան...դի դասարանին հետ, թէ վարդ ...ը բացուէր է նոր օրինակ Թոյլով ու ...յլով մեր արհաւիրքներու պատմութեան էջերը Վարդանանց յիչա...տակին ու անոնց մղած հերոսական ...ին յաղթական նորոգ յղութեան ...խորհրդանիչը։ Ինչեր կարելի չէ պատմութեան մէջ — մէկ օրէն միւսը ...նմի, յուսաբեկութեան թթու, ա...ոտ արչալոյսի մը չրջան չէ միայն ։ ...ն զոն դառնան, զոյ եւ Քաղցրիկ ա...տեղ կարիք : Յո՞ր ծով չանկաւ փո...ք ։ Բաւական որ իւրաքանչիւրը ...յս մը ունի կազմ, յօժար իր պար...տականութեան ճամբուն վրայ։ Բա...նենք պահ մը, այս քաղցրիկ յիշա...տակներուն վարակուելով, բանանք ...ռաղոյլը մեր դասարանին հետ... ...մա պրոյ, յուզումնալից բայց խո...սուն նոյնամնքին առջեւ ։ Ընենք պահ մը մեր հին — երեկի — դաստիարակ...

— Քաւ լիցի, այդ ըսել չուզեցի ։
Եւ վկիրկոր հեռացաւ մաշմէտավ...

Այո՛, խօսքի վաճառականներ էինք ...ներ տակաւին։ Հաւանաբար ամէ...նէն օրրակն վաճառականութիւնը ու ամէնէն նահատակը վաճառականնե...րուն

Արտաշէս Յովհաննէսեան ալ, որուն ...ճանուան առթիւ կը յուշագրեմ հին օ...րերու այս դէպքերը, որ ժամանակին ...ձեռքով հիմա կ'երեւին կատակախա...ղի, այո՛, Արտաշէսն ալ խօսքի ...տէր առեւտուրով վրադեցաւ Եթէ ...նքու ամէնէն տաղանդաւորներէն, ե...նու սակայն նուիրուած, պարկեշտ, ...ազնական ։

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

Ի պատիւ ընկեր Ս. Վրացեանի

Շաբաթ գիշեր Հ. Յ. Դ. Րաֆֆի խմբակը խնճոյք մը սարքած էր Բարեգործականխասն մէջ,ի պատիւ ընկ. Ս. Վրացեանի, որ Ամերիկա կը մեկնի այսօր, չաբաթ։

Կանուխէն լեցուած էր մեծ սրահը, ոչ միայն ընկերներով եւ երիտասարդներով, այլեւ հեռաւոր արուարձաններէ եկած բարեկամներով եւ համակիրներով։ Կը նախագահէր ընկեր Վ. Փափազեան, որ բացատրեց ընկերներ «Երկիր ճամբելու» աւանդութիւնը հին օրերուն, երբ կար այդ հնարաւորութիւնը սահմանէն անդին եւ նմանցնելով մահու եւ կենաց պայքարի այդ մեկնումները այս օրուանին, եզրակացուց.—«Ինչպէ մահ չէ որ կ'երթայ մեր ընկերը ինչպէս երբեմն, բայց պայքարը այս օրուան մեր գոյութեան պահպանման՝ նոյնքան բուռն է եւ դժուար ։ Ինչպէս հոս, Ամերիկայի մէջ ալ կայ երիտասարդութիւն մը որ աշխատանքի կը կարօտի »։

Բացման ճառէն անմիջապէս վերջ Նախագահը խօսք տուաւ Արմիկ Զամալեանի որ Րաֆֆի խմբակին յարգանքը յայտնեց ընկեր Ս. Վրացեանի, իրենց անխոնջ առաջնորդին, որ ոչ միայն այս խումբով, այլեւ ուրիչ երիտասարդական միութիւններով խանդավառուած, իր աշխատանքը չէ զլացած անոնց կազմակերպման եւ յառաջացման համար ։

Օր. Քնարզեան խօսողներու չարքը լեցուց իր անուշ երգով։ Տիկին Ս. Տէր Դաւիթեան Կարինէն հատով յիշատակներ բերաւ, այնքան կարօտով՝ երբ Կարինն ալ յիշատակ մը դարձած է այժմ մեզի համար, Գ. Շահեան իր առոյգ ձայնով ոգեկոչեց մեր հայրենի բնաչխարհը, պարեցնելով ներկաները անոր արեւով, լեռներով ու ջուրերով ։

Եւ ահա Շ. Միսաքեան։ Քանի մը գիծով, նկարիչի մը արագ վրձինին է կարծես ձեռքը, կուտայ Ս. Վրացեանի դիմագիծը հարազատ ու անաեթեւեթ.— կուսակցական գործիչը, ժամուլի աչխատաւորը, պետական ու հանրային մարդը եւ մանաւանդ պըրպըտող ,անխոնջ ու յարատեւ աջնող մտաւորականը։

Յաջորդաբար կ'երգեն եւ կ'արտասանեն, համեմելով ճառերը,Տիկիններ Նիւլպօլեան, Ս. Տէր Թովմասեան, Վ. Մանուկեան (երգ), Թ. Զարդարեան, Օր. Օսմանեան, Յով. Եղիազարեան (արտասանութիւն)։ Ընկեր Վ. Փափազեան խօսողներու երկար ցանկ մը ձեռքը՝ կը ստիպուի կրճատել զայն եւ կարգով խօսք կուտայ Օր. Ֆ. Շէօհլէեանի, ընկերներ Ս. Թորոսեանի, Գերասիմ Բալեանի, Ղեւոնդ Մելոյեանի, Տիկին Ե. Բիւզանդի (որ կ'երգէ նաեւ աչուղական երգեր), Գ. Հրաչ Զարդարեանի, Աչոտ Խաչիկեանի, ընկերներ Վ. Իչխանեանի, Արամ Մուրատեանի, Գ. Գէտ, Եղիազարեանի, Տիկին Յովսէփեանի եւ ընկեր Ս. Տէր Թովմասեանի։ Բոլոր բանախօսներ իրենց յարգանքի խօսքը կը վերջացնեն մաղթանքներով, գինիի բաժակները բարձրացուցած ։

Յոտնկայս կ'ունկնդրենք «Մշակ բանուորը» եւ յետոյ խօսելու կարգը կուգայ օրուան հիւրին։ Ընկեր Վրացեան չնորհակալութիւն կը յայտնէ Րաֆֆիի ադոց եւ ներկաներուն,իրենց համակրական արտայայտութեանց համար։

—«Այն բոլոր գովեստի բառերը ուղղուած իմ անձիս՝ կը պատկանին ամէն մէկ հանրային մշակի որ ճիգ մը, աչխատանք մը կը տանի մեր ժողովուրդին համար։ Ամէն մէկ անհատի որ իր փոքր կչտացնել չի խորհիր միայն, այլեւ կը մտածէ եւ բան մը կ'ընէ հանրային կեանքի մէջ։ Հոս բոլոր ընկերներուս եւ բարեկամներու խօսքերը լսած ատեն, Արմիկի մէկ բառը կառչեցաւ մտքիս, «հաւատքը»։ Հաւատքը երիտասարդութեան վաղուան համար, ահա ինչն է որ կը խանդավառէ եւ կը յուսադրէ զիս։ Միչդ է որ այսօր «երկիր չենք երթար մեռնելու» , բայց այն պայքարը զոր հայ ժողովուրդը հաւաքաբար եւ անոր մտաւորական կամ քաղաք. առաջնորդները կը տանին գաղթաչխարհի մէջ պահելու մեր ժողովուրդին «համրանքը», նոյնքան դժնդակ է։ Նոյնքան եւ թերեւս աւելի յաջութեան պէտք ունինք այսօր, պայքարելու համար որ մեր մայրերը հայ մեծցնեն իրենց զաւակները, որ մեր երիտասարդները հայ ոգիով ներչնչուած՝ հաւատքը ունենան իրենց վաղուան։ Ջուր է ձեռք բերել հայրենիքի մէջ երկիր, հող, դաչտեր ու լեռներ, երբ չունենանք զայն չէնցնողը, անոր տէրը, հայ ժողովուրդը ։ Մեզի համար այլեւս բառ մը չէ «համրանքը»։ Այդ բառը հրապարակ նետողը, «Յառաջի խմբագիրը, Շ. Միսաքեան, գաղափար մը, ամուր համոզում մը դարձուցած է զայն, իր յարատեւ յիչեցումով, սկսած մեր 10րդ ընդհ. ժողովէն։ Այո, «համրանքը», եւ հաւատքը մեր վաղուան հայրենիքին համար»։

Կէս գիչերին ցրուեցաւ բազմութիւնը «Մեր հայրենիք»ով, ոգեւորիչ եւ հաճելի մթնոլորտի մէջ, չնորհիւ ափ մը երիտասարդ աղջիկներու եւ տղոց, որոնց խանդավառութիւնը, չարժումը կարծես կրքով ու յոյս կը ներարկէր բոլորին ։

** Զորեքչաբթի գիչեր ալ Երիտասարդական Ակումբը թէյասեղան մը սարքած էր նոյն սրահին մէջ եւ այս առթիւ ընկեր Վրացեան խօսեցաւ իր հրաժեչտի ճառը։

Ա. Ա.

Սակայն չկարչին Թեզանը չկորանցնենք ։—

Ի բազմութենէ սաղաւարտիցն եւ ի փայլուն պատենազէն վառելոցն իբրեւ ճչոյլք ճառագայթից արեգական եաւանէին։ Նա եւ ի բազում սուսերացն շողալ, եւ ի ճօճել բազմախուռն նծակացն, իբրեւ յերկնուստ ահագին հրաձգութիւնք եռային։ Քանզի ո՞վ լսի է բաւական առնել զմեծամեծ տագնապ աղաղակին յերկոցունց կողմանցն՝ իբրեւ ի մէջ ամպոց շփոթելոց՝ ճայթմունս գործէր, եւ հնչումն ձայնից զհարաձաւս լերանցն չարժէր ։

Բայց, չարունակելէ առաջ, եկէք պահ մը, տղաք, դաստիարակի բնական եւ հրամայական թելադրութեամբ հրաւիրեմ ձեր լուրջ ուշադրութիւնը, թէ արդարեւ Եղիչէ իր պատկանած դարուն, հին, հին դարերուն հայկական հանճարին եւ միակողմին մէկ նմոյշն է որ կ'ընծայէ այս եւ հետեւորդ բոլոր հատուածներուն մէջ։ Այո, Անոնք, կը հիանաս , չէիր մտածեր, թէ պատերազմի այս տեսակ նկարագրութիւն մը այսօր, այս «լուսաւորեալ» դարուն մէջ, վարպետի գրիչ մը կը յայտնաբերէ, նկարագրական իր բոլոր ձեւերովը — բնական թէ արուեստական, պատմական թէ քերթողական։

Դաստիարակը կը փոխէ թեման այսօր պիտի ըլլայ Տղմուտ գետին եզերքը դէմ դիմաց յոխորտացող մարդկային բռունցքներու ցցապատնէշը — երկու այլազգիներն ալ քաջութեամբ հաւասար, թէեւ ոչ — հաւասար՝ նպատակի մեծութեամբ։ Ժամանակ չունին աւելի երկար գիրար դիտելու։ Մէկ կողմէն արքայական սաստիկ հրամանը եւ, միւս կողմէն, երկնային ու հայրենանուէր անչէջ բորբոքում մը կրակ վառած են կամքերուն եւ սիրտերուն մէջ։ Բայց ի՞նչու կը տատամսինք, երբ ահա բուն ոոխակը կրնայ, այնքան դարերու խաւի խաւոյ պարեգօտներուն տակէն, նոյնքան զօրեղ հնչեցնել Հայ աչխարհական (համաչխարհային, համազգային) ճակատամարտին արձագանգը։

Մենք, այսքան հեռուէն, քաջութիւն մը ունենանք , գոնէ, ուշադիր ականջ տալու պլպուլին.—

Եւ իբրեւ այսպէս պատրաստեցան Երկաքեան կողմանքն, լի արտմտութեամբ եւ մեծաւ բարկութեամբ զայրացեալք, եւ զազանացեալ զօրութեամբ յիրեարս յարձակէին երկոքեան. եւ ամբոխ աղաղակին

Կրնամ զալ հաւասար եռանդով յիտամնաց մեծեր — չափահասներ — աչակերտներու հիացումը յայտնել Եղիչէի այս տողերուն վրայ։ Կարծես, ...րչիական բանաստեղծ մը, մտածումով, կիրքով ու հայրենանուէր տենչանքներով թաթաւուն, զոր օր. Ահարոնը, սեննակի մը մէջ կը խոկայ եւ կը հրաշակերտէ մտովի սքանչելի գրուագ մը կռիւի դաչտէն, պահ մը մէկ կողմ թողած խաղաղութեան երազները, ներքնապէս արիւն ու սուր փառատող, բայց արտաքին երեւոյթով խաղաղութեան համար կոկորդիլոսի արցունք թափող կեղծաւորներու պատրաստած նախճիրի նկարագրութիւնը։ Բարի, ճղճղեաց Եղիչէին սա բորբոքումին նայեցէք, գիր ու բառ կը վառէ պարզ լուցկիի պէս, Հայկին, Արամին, Վարդգատին ծծումը դեղին գեղին կը փայլատակէ։ Զարմանալի է որ փետուր - գրիչը ի՞նչպէս ողջ կը մնայ եւ պիտի չարունակէ գեռ ։

Մենք հագիւ դողալով կրնանք մօտենալ այդ բոցին ։

ՏԱՐԱԶ

ԹՈՒՐՔԻԱ

«ՈՉ ՆԵՐՔԻՆ, ՈՉ ԱԼ ԱՐՏԱՔԻՆ ՎՏԱՆԳ»

ԽՄԲ.— Թուրք մամուլը ծայրայեղութեան հասցուցած ըլլալով հակիտալական պայքարը, քարտէսի մը հըրատարակութեան առթիւ, էնկիւրիի կիսապաչտօնական օրկանը, «Ուլուս» հարկ դատած է հետեւեալ խմբագրականը հրատարակել, միտքերը հանդարտեցնելու համար (11 Փետր.)։

— «Պատերազմի պատրաստութիւնը մեր երկրամասին ներսը թէ դուրսը, ...ընդհանուր վիճակ մը ստեղծած է Քրիստոնէական աշխարհի նշանաւոր 2000 տարուան փրկութեանը մէջ կը մտնենք 1939ի գարնան։ Ամէն օր, այլեւս մեր ուշադրութիւնն իսկ չգրաւուած այնպիսի դէպքեր տեղի կ'ունենան, որոնցմէ իւրաքանչիւրը,1914էն առաջ, առանձինն տագնապ մը կը կազմէր, դահլիճներն ու թերթերը իրար կ'այրնէր։ Ամէնէն կարեւորը այն է որ, թէ դիկտատորական եւ թէ ռամկավար վարչաձեւերու մէջ, ժողովրդային զանգուածները վարժուած են պատերազմի գաղափարին։ Եւրոպա, վտանգաւոր բայց անհրաժեչտ գործողութեան մը համար սեղանին վրայ վարանումի պահեր ապրող հիւանդի մը կը նմանի։ Անակնկալ հրաչք մը, արդեօք պիտի կանխէ՞, նշդրակին արիւնոտ ու սարսափազդու միջամտութիւնը։ Մենք պէտք է նախընտրենք աւելի իրապաչտ ըլլալ։

Ազգաժողովը, իր նպատակին ու ուրիչ ազգերու ազատութեան դէմ իսկ, ուղղ դո՞հացումներով, ուզած է ժամանակ չահիլ։ Կարելի չէ ուրանալ ու յուսալ որ մեր ...աղած է օր անցընելու ընթացքին մէջ։ Բայց դէպքերը հեռու չեն մնացած գիրար ծնելէ ։ Նոյնպէս չենք տեսներ թէ աւելի յաջող արդիւնքներ տըւած են Ազգաժողովին դուրս կատարուած համաձայնութեան փորձերը։

Թուրքիա, իր խաղաղասիրութեան, ու այսօրուան վէճերուն եւ կազմուած ...ակատներուն հանդէպ իր չէզոքութեանը հակառակ, անհոգօրէն չի կըրնար հետեւիլ դէպքերու զարգացումին։ Ստիպուած ենք զգալուն, աըթուն եւ կազմ եւ պատրաստ ըլլալ ։ Մեր ապահովութեանց համար առաջին պայմանն է կատարեալ եւ բացարձակ միութեան մը մէջ բռնել մեր չարքերը։ Ազգային պետին առաջին ընարութիւնը, պէտք է հասցնենք այն արդիւնքին թէ՝ ան կը կազմէ արտայայտութիւնը կամքերու միութեան եւ այս միութիւնը ոչ մէկուն քով որ եւ է վարանումի առիթ պիտի չտայ։ Այս միջազգային անկայունութեան եւ խառնակութեան մթնոլորտին մէջ, պէտք է բոլոր հայրենակիցներու կողմէ ըմբռնուի այն բացառիկ կարեւորութիւնը որ ունի ապացուցանելը թէ՝ աշխարհագրական այս փափուկ չըրջանակին ճակատագրին կարգապահ եւ հասուն ազգի մը անխախտ միութիւն, կը տիրէ ։

Հոլք կուսակցութեան խօսքի տէր եւ գործի գլուխ գտնուած բոլոր անկամները, իրենց ամբողջ ուշադրութիւնը եւ ջանքերը այս նպատակը ձեռք բերելու պէտք է տրամադրեն։

Մեր երկիրը, ներքին թէ արտաքին, ո՛չ մէկ վտանգի դէմ կը գտնուի ։ Բայց այն աղդակը որ մինչեւ հիմա անոր ապահովեց այս անձեռնմխելիութիւնը եւ վաղը ինչ ձեւով գալը մեզի անծանօթ դէպքերու պարագային ալ պիտի ապահովէ, բացարձակութիւնն է այն իրողութեան, թէ երբ անհրաժեչտ դառնայ պաչտպանել երկրին աղատութիւնն ու դասը, Թուրք ազգը իր բոլոր ուժերը քաղաքական թէ զինուորական միա՛կ հրամանի մը տակ եւ միակ ուղղութեան մը մէջ պիտի չարժէ ։

Ուրիչներու պատերազմի եւ խաղաղութեան ձգտումին չենք կրնար տիրապետել. բայց մեր խաղաղութիւնը մեր ձեռքն է։ Թուրք ազգը, որուն հերոսութեան առաքինութիւնները ամէն փորձի մէջ ճանչցուած են, որքան ատեն որ մտքի եւ զգացումի միաձոյլ տեսարան մը կը պարզէ, բոլոր յարձակումներու նշանակէտերէն դուրս պիտի մնայ անոր ապահովութիւնը։

ՆԻՒ ԵՈՐՔԻ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍԻՆ ՄԷՋ

Գաչտօնապէս յայտարարուեցաւ որ Նիւ Եորքի համաշխարհային ցուցահանդէսին մէջ ցուցադրութեան պիտի դրուին 500 նշանաւոր նկարներ, որոնց արժէքը կը գնահատուի 30 միլիոն տոլար։ Ասոնց նկարիչներն են Րաֆայէլ, Թիցիանոս, Րամպրանտ, Վէրմիր, Կոյա, Սըր Րէյնոլտս, Հոլպայն, Էլ Կրէքօ եւ ուրիչներ։ Այս նկարները հաւաքուած են Լոնտոնի, Լուվրի, Ֆիորէնցայի, Ամսթերտամի եւ ուրիչ թանգարաններէն ։

Օր. ՀԱՅԿԱԶՈՒՀԻ ՄԵԾԳԼՈՒԽԵԱՆ
եւ
Պ. ԳԵՂԱՄ ՉՈԹՈՒԹԵԱՆ
Նշանուած

Փարիզ 11 Փետր. 1939

ԷՆՎԷՐ ՓԱՇԱՅԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ԳԱՂՏՆԻՔԸ

Էնվէր փաչա ուչադրութեամբ կարդաց այդ նամակը։ Սակայն ըսելիք ...ան մը չկար։ Թրովհեռեւ յայտնի իրողութիւն մըն էր թէ Պասմաճիները ինչ կ'ուզէին եւ ինչու կը կռուէին ։ Ժամանակ չահելու համար այդ հարցումը եղած էր էնվէր փաչայի։ Այս ...երթինը իսկոյն պատասխան չտուաւ այդ նամակին։ Թրովհետեւ դրական ...րդիւնք մը ձեռք չձգելու պարագային, պատասխանելու հարկադրութեան մէջ կը գտնուէր, քանի որ չէր ...րցած ամբողջ Պասմաճիները մէկ դըրօշի տակ հաւաքել։

Սակայն, Մայիս ամսուն, 7000 զինուոր համախմբուելէ յետոյ, Էնվէր ...աչա նամակ մը յղեց Գարախանի ։ Այդ նամակով փաչան կը բողոքէր Թուրքեստանի մէջ հաստատուած ...ուսական քաղաքականութեան դէմ. ...րբէթ վերջնագրի հանգամանք ունեցող այդ նամակին մէջ, որ քոմիսէր ...արիմանովի ուղղուած էր, Էնվէր փաչա կ'ըսէր.

«Կը խնդրեմ որ Մոսկուայի գործադիր բարձր կոմիտէն եւ կենայ Միջին Ասիոյ իսլամ Թուրքերու երկիրը գրաւելէ ու զայն ազատ ձգէ։ Նոյնպէս կը խնդրեմ որ այս նամակը կեդրոնական գործադիր կոմիտէին հաղորդուելէ յետոյ՝ մինչեւ պատասխանին հասնիլը, ձեր կողմէ զինուորական գործողութիւններու չձեռնարկուի Թուրքեստանի մէջ։

«Այս առթիւ ձեզի կը տեղեկացնեմ թէ Թուրքեստանի, Պուխարայի եւ Խիվէի ժողովուրդը ուխտած է կատարել ազատութիւն եւ անկախութիւն ձեռք բերել։ Սովէտ ռուս կառավարութիւնն ալ պէտք է ճանչնայ այդ ազատութիւնը եւ անկախութիւնը։

«Անկէ զատ, կը խնդրեմ որ կարմիր բանակը 14 օրէն քաչուի Պուխարայէն, Խիվէէն եւ այն չրջանակներէն,որոնց՝ Թուրքեստանի պատկանիլը ճանչցըւած է ցարական վարչութեան օրով ։ Թուրքեստանի սովէտ հանրապետութեան գլուխը գտնուողները այդ ժամանակամիջոցին հեռանալու են։

«Փոխադարձաբար առնուած գերիները պիտի փոխանակուին ու ազատ պիտի ձգուին, դաչնագրին պայմանները ընդունուելէն յետոյ։

«Թուրքեստանի, Խիվէի ու Պուխարայի ժողովուրդը ձեր վսեմութեան միջոցաւ գործադիր բարձր կոմիտէէն եւ պատերազմական նախարար Թրոչքիէն կը խնդրէ որ հարկ եղած տնօրէնութիւնները ըլլան, ի զուր արիւնահեղութիւն չըլլալու եւ մարդ չզոհուելու համար։

«Բաց աստի, Թուրքեստանի, Խիվէի եւ Պուխարայի ժողովուրդը կը յայտնէ որ միչտ կ'ուզէ բարեդրացիութիւններ ունենալ բարձր ոգի կըրող ազնուական ռուս ազգին հետ ։ Նոյնպէս կը խնդրէ որ պաչտօնեաներ չղրկուին, ժողովուրդին մէջ բրոպականտ ընելու համար, որպէսզի պառակտում առաջ չգայ երկու ազգերու միջեւ, որոնք իրարու բարեկամ պիտի ըլլան

«Կը խնդրեմ որ այս փափաքները ընդունիք, ու պատուիրակ մը ղրկէք, այս պայմաններուն հիման վրայ պայմանագրութիւն մը կնքելու համար ։

Ստորագր. Թուրքեստանի, Պուխարայի եւ Խիվէի բանակներուն վերին հրամանատար Էնվէր փաչա»։

ԷՆՎԷՐ ՓԱՇԱՅԻ ՅԱՅՏԱՐԱՐԱԳԻՐԸ

Էնվէր փաչայի վերջնագիրը մեծ յուզում առաջ բերաւ Մոսկուայի մէջ։ Թրովհետեւ 17.Օի յեղափոխութենէն յետոյ նմանօրինակ չարժումներ եղած, բայց օտարի պղպջակներու պէս մարած էին։

Կը կարծուէր որ այս անգամ ալ նոյն բանը պիտի ըլլար։ Սովէտ ղեկավարները նոյնիսկ աւելորդ կը նկատէին պատասխան տալը։

Սակայն, Էնվէր փաչա պարապ չէր կենար այդ օրերը։ Մէկ կողմէն կը խորհէր Ռուսերու ընելիքին վրայ, ու միւս կողմէ Պասմաճիներու հետ չըփումը կ'աւելցնէր։ Այսպէս, Պուխարայի Ալիմ Էմիրին հետ կանոնաւորաբար կը թղթակցէր, ու համարձակութիւն եւ խրախոյս կը ներչնչէր։

Էնվէր փաչա նպաստաւոր կացութեան մը մէջ կը գտնուէր վերջին օրերը։ Իր ուժերը աւելցած էին։Թուրքեստանի կարգ մը մասերուն մէջ միայն չէին գործակցեր Էնվէր փաչային։ Ուստի փաչան այցելեց այդ չրջանակները, չարժման մէջ դնելու համար տեղացիները։ Իր մարդոց դրդումով, յայտարարագիր մըն ալ հրատարակեց, որպէսզի իր կատարած քրոպականտը աւելի ազդու ըլլայ։ Էնվէր փաչա վստահ էր թէ այդ յայտարարագրին չնորհիւ տոգի պիտի հանէր ամբողջ Թուրքեստանը,Խիվէն ու Պուխարան։ Փաչան իր յայտարարագրին մէջ կ'ըսէր ի միջի այլոց. «Ես, Աստուծոյ ծառան, Մարգարէին Խալիֆա, հաւատացեալներու պետ Սուլթան Մէհմէտի փեսան, բանակներու հրամանատար, Ահմէտիէ յայտնուած կրօնքին ծառան, Աֆղանիստանի էմիր Վեհափառ Ալան Ալլահ խանի բարեկամը եւ հրամանատարը անկրօններուն անհաշտ թշնամին եղող Էնվէր փաչա կ'ողջունեմ հայրենիքին պաչտպանութեան համար անկախութեան պայքարին մէջ նետուող հերոսները եւ կ'աղօթեմ անոնց համար։

«Ուստի անոնց կը տեղեկացնեմ որ ընդհանուր պատերազմ յայտարարած եմ այս վայրկեանէս սկսեալ,Ռուսիական Պուխարան, Խիվէն ու Թուրքեստանը մաքրելու համար հոն արչաւող Ռուսերէն...։

«Ֆէրկանէի, Խիվէի եւ Թուրքեստանի անկախութեան համար պայքարողներուն կը հրամայեմ հետեւեալը. ամէն կողմ գտնուող իսլամները Թող մասնակցին այս պատերազմին ու ըննաջինջ ընեն անկրօնները»։

Էնվէր փաչա այս յայտարարագիրը ղրկելէն յետոյ սա համոզումը ունեցաւ թէ կարեւոր պարտականութիւն մը կատարած էր։

Արդարեւ, այդ յայտարարագիրը ունեցաւ իր ազդեցութիւնը։ Ժողովրդեան զանազան խաւերու պատկանող փորձառու մարդիկ, որոնք կը կարծէին թէ դիւրին չէր Ռուսերուն դէմ պայքարիլ, հիմա վստահ էին թէ Էնվէր փաչայի պէս հերոս մը, Խալիֆայի մը փեսան պիտի յաջողէր ։

ՊՈՒԽԱՐԱՅԻ ՄԷՋ Ի՞ՆՉ ԱՆՈՒՆ ԿԸ ԳՈՐԾԱԾԷՐ ԷՆՎԷՐ ՓԱՇԱ

Թուրքեստանի մէջ Էնվէր փաչայի վարկը աւելցաւ ,երբ սա լուրը տարածուեցաւ թէ փաչան վերջնագիր մը ղըկած էր Ռուսերուն։ Թուրքեստան այդպիսի հրամանատար մը, պատերազմող մը կը փնտռէր, Ռուսերուն դէմ ասպարէզ կարդալու համար։

Էնվէր փաչա չատ մը նամակներ կը գրէր ասդին անդին, բոլոր Պասմաճիներուն հետ չփման մէջ մտնելու համար։ Ամէնէն կարեւոր նամակներէն մէկը՝ Ֆէրկանէցի Շիր Մէհմէտի ուղղած նամակն էր։ Փաչան կ'ըսէր.

(33) (Շար.)

ՑՐ. Կ. ԽԱՉԻ ՓԱՐԻԶԻ ՄԻՋԻՆԳԸ ԿԸ ՏՕՆԷ ԻՐ ՏԱՍՆԱՄԵԱԿԸ ԵՒ Կ. ԽԱՉԻ ՕՐԸ

2 ԱՊՐԻԼ, ԿԻՐԱԿԻ ՕՐ ԺԱՄԸ 3-12 AÉROCLUBի ՇՔԵՂ ՍՐԱՀՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

մոռցած են խնդալը։ Արդեօք Իտալացիները գիտե՞ն թէ այսօր-ուան Թուրքերն ալ Ափրիկեան Տրիպոլսոյ պատերազմի ատենուան Թուրքերը չեն։ Եթէ չեն գիտեր, վնաս չունի, իրենց մարմիններով մեր եզերքները պատռած ատեն կը սորվին»։

**** Նոյն թերթը կը գրէ ուրիշ յօդուածի մը մէջ.*

— «Վերջին անկախութեան պատերազմը, ամբողջ աշխարհի փաստեց թէ, Թուրքիան այդպէս դիւրութեամբ կլլելուելիք պատառ մը չէ եւ արիւն կը փսխեցնէ անոր որ պիտի ուզէ զինքը կլլել։

Ամբողջ Թուրքիա իր կատարեալ իմաստով անձեռնմխելի պողպատեայ ամրոց մըն է։ Ասիկա, բարեկամ թէ թշնամի բոլորը գիտեն»։

Պաղեստինի Արաբները ալ յուսախաբ

—— ∞ ——

Անգլիոյ գաղթային նախարարը անցի օր պաղ ջուր լեցուց Արաբներուն յուսատեսութեան վրայ, մերժելով արաբական անկախ պետութեան մը վերածել Պաղեստինը։ Ժողովի հրաւիրելով արաբ ներկայացուցիչները, նախարարը բացատրեց թէ այդ ծրագիրը «անմէջ երազ մըն է»։ Այս առթիւ ըսաւ թէ կարելի չէ անտեսել Պաղեստինի հրէական հոծ բնակչութիւնը, թէ միջազգային կացութիւնը ու հասարակ եւ Միջերկրականի կացութիւնը մասնաւորապէս թոյլ չեն տար Արաբները ազատ ձգել շրջանի մը մէջ որ հաւանաբար ռազմադաշտ մը պիտի դառնայ, նոր պատերազմի մը պարագային։

Արաբ ներկայացուցիչները առարկեցին թէ արաբական պետութիւն մը Պաղեստինի մէջ՝ չի կրնար խանգարել հրէական փոքրամասնութեան ապահովութիւնը։ Թէեւ վիճաբանութիւնը վերջնական եզրի մը չյանգեցաւ եւ պիտի շարունակուի այսօր, շաբաթ, բայց Արաբները հասկցած են թէ Անգլիա իրենցմէ ալ զիջումներ կը պահանջէ, ինչպէս Հրեաներէն։

Հրեայ պատուիրակները խնդրեցին Անգլիոյ վարչապետէն եւ գաղթային նախարարէն որ իրենց ազդեցութիւնը ի գործ դնեն, որպէսզի Արաբները հաւանին նստիլ միեւնոյն սեղանին առջեւ։ Արաբները մինչեւ հիմա կը մերժեն Հրեաներուն հետ նստիլ կլոր սեղանին շուրջը։

— — —

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄԱՐՍԷՅԼԷՆ մեզի կը գրեն թէ երեսփ. ժողովը փետրուար 12ին գումարուելով, ի մէջ այլոց 1ի դէմ 27 ձայնով ընդունած է առաջն. փոխանորդ Զգօն վրդ. Տ. Ցակոբեանի հրաժարականը։ Վարդապետը ոչ ժողովին ներկայ եղած է, ոչ ալ իր 13 ամսուան պաշտօնավարութեան զեկուցումը տուած։ Մանրամասնութիւնները յաջորդով։

ՀԻԹԼԷՐ որոշեց ընդարձակել Քիլի ջրանցքը, որպէսզի ամենամեծ նաւերը կարենան անցնիլ երկու կողմերէն միաժամանակ։ Հիւսիսային ծովը Պալթիկ ծովին միացնող այս ջրանցքին լայնութիւնը պիտի կրկնապատկուի, իսկ խորութիւնը նոյնպէս պիտի կրկնապատկուի։ Քիլի ջրանցքը բացուեցաւ 1887 - 1895ին, իսկ 1907 - 1914 լայնցուցին զայն։ Ջրանցքին երկայնութիւնն է 61 մղոն։ Նոր ծրագրով բազմահազար մարդիկ գործի պիտի դրուին քանի մը տարի շարունակ։

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ կառավարութիւնը թելադրած է անգլիական կառավարութեան, որ երկու երկիրներու զինուորական սպայակոյտերը պարբերաբար ու կանոնաւորաբար իրարու հետ ժողով գումարեն, փոխադարձ պաշտպանութեան խնդիրները նախապէս ճշդելու համար։

ՄՈՍԿՈՒԱՅԷՆ կը հաղորդեն, թէ շուտով Մ. Նահանգները պիտի մեկնի խորհրդային նաւային պատուիրակութիւն մը։ Կը կարծուի թէ այս այցելութեան նպատակն է Ամերիկայէն գնել նաւային շինութեանց մեքենաներ։

ՆՈՐ ԳԱԳԻՆ ընտրութեան պատրաստութիւնները կը շարունակուին։ Փախարանը հաւանաբար գումարուի մարտ 1ին։ Վատիկանի շէնքին մէջ փոփոխութիւններ կը կատարուին նոր հասած կարտինալներու տեղ բանալու համար։ Փախարանի պատրաստութեան ծախքերը պիտի հասնին մօտ 100,000 տոլարի։

ՀՈՒՆԳԱՐԻՈՅ նոր դահլիճը կազմեց կոմս Թէլէքի, անփոփոխ պահելով արտաքին քաղաքականութիւնը։ Հակահրէական օրէնքներն ալ պիտի գործադրուին։ Կը կարծուի թէ նոր դահլիճը որոշ անկախութիւն պիտի վայելէ Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ հանդէպ։

Այրի Տիկին Արաքսի Ճիտիչեան եւ զաւակներ, Օգսէն Ճիտիչեան (Պոլիս), Տէր եւ Տիկին Գառնիկ Ճիտիչեան եւ զաւակը, Անուշաւան Ճիտիչեան (Հայաստան), Ղազարեան եւ զաւակը (Թիֆլիս), Մարտիրոս Ճիտիչեան եւ զաւակունք (Պոլիս), Տէր եւ Տիկ. Տէր եւ Տիկին Միհրան Ճիտիչեան, Այրի Տիկին Աղմազայ ու զաւակունք, Վահրամ եւ Տօքթ. Երուանդ (Պէյրութ), Տէր եւ Տիկին Գաբրիէլ Ճիտիչեան եւ զաւակունք (Սուտան), Այրի Տիկին Ֆէրնարեան (Փարիզ), Այրի Տիկ. Զարուհի Գույումճեան եւ զաւակունք (Թուսիա), Տէր եւ Տիկին Տօքթ. Խոսրով Փանոսեան եւ զաւակունք (Թուսիա), Տէր եւ տիկին Նազարէթ Գունդութեան եւ զաւակունք (Թուսիա), Տօքթ Հայկ Գալճեան, Տէր եւ Տիկին Վարպետեան, Տէր եւ Տիկին Գարանվարդեան եւ զաւակը, Տէր եւ Տիկ. Մելիքեան (Վերսայլ), Քէչեան (Փարիզ), Վասպուրականի Հայրենակ. Միութիւնը (Փարիզ), խոր վշտով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր, եղբօր, հօրեղբօր, մօրեղբօր, փեսային, ազգականին եւ հայրենակիցին՝

ՄԿՐՏԻՉ ՃԻՏԷՉԵԱՆԻ

դառնաղէտ մահը, որ տեղի ունեցաւ փետրուար 14ին, կարճատեւ հիւանդութենէ յետոյ։

Թաղումը տեղի պիտի ունենայ 18 փետրուար, շաբաթ կէսօրէ վերջ ժամը 3ին Քլամարի գերեզմանատան մէջ։

Հաղորդակցութեան միջոց.— *Փոոթ տը Վերսայլէն առնել 89 թիւ օթօպիւս եւ իջնել Քլամառ, բիւ տը Սէն Քլուի կայարանը։*

ԾԱՆ.— Մասնաւոր մահազդ ղրկուած չըլլալով կը խնդրուի ներկայս իբր այդ նկատել։

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 18Ը ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ ՓԱՐԻԶԻ Հ. Յ. Դ. «ԵԳԻՊՏԱՑԻ» ԿՈՄԻՏԷԻՆ, 19 ՓԵՏՐ. ԿԻՐԱԿԻ ԵՐԵԿՈՅ ԺԱՄԸ 8.30ԻՆ

ՍՈՍԻԷԹԷ ՍԱՎԱՆԹԻ ՄԵԾ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ, 8 *Rue Danton*, ՄԷԹՐՕ ՕՏԷՕՆ

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԸՆԿԵՐ **ԳԵՐԱՍԻՄ ԲԱԼԱՅԵԱՆ**

ԿԸ ԽՕՍԻՆ՝ ԸՆԿ. **Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ** ԵՒ ԳՆԴ. **Տ. ԲԱՂԴԱՍԱՐԵԱՆ**

ԽՕՍՔ ՊԻՏԻ ԱՌՆԵՆ ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴՆԵՐՈՒ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉՆԵՐԸ

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԲԱԺԻՆ

Ծախսերու մասնակցութեան համար 3 ֆրանք։

Հ. Յ. Դ.

Գ.ՈՒԼԱՌ

ՍԷՆԹ-ԱՆՆԻ (Սալս յն) «Թոթուլ» խումբի փետր. 18ի դասախօսութիւնը յետաձգուած է փետր. 25ին։

ՍԷՆԹ ԱՆԹՈՒԱՆԻ (Գամբ. Բեքիէ) պատանիներու ժողով՝ 19 փետր. կիրակի կէսօրէ ետք ժամը 4ին, ընկ. Սարկոսեանի բնակարանին մէջ։ Կը խօսի՝ Ընկ. Ա. ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ.

ՍԷՆԹ-ԱՆԹՈՒԱՆԻ «Ընկեր Կարօ» ենթակոմիտէի Ընդհ. ժողովը՝ 18 փետր., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, Լա Վիստ, Ընկ. Աթանաս Ուլուչեանի բնակարանը։ Կարեւոր օրակարգ։ Ներկայանալ անդամատետրով։ Ներկայ պիտի ըլլայ Կոմիտէի ներկայացուցիչը։

ԿՐԸՆՈԲԼԻ «Մկրտիչ Եօթնեղբայրեան» ենթակոմիտէն Ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները, 18 փետր., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, ակումբի սրահը։

ԼԻՈՆԻ «Մուշս Լեռ» խումբի ընկերները ժողովի կը հրաւիրուին 19 փետր., Կիրակի, ժամը 2ին, սովորական հաւաքատեղին՝ 13 Quai Victor Augagneur։

ՄՈՆՓԵԼԻԷի «Իշխան» խումբի ընկերահամախմբական հաւաքոյթը՝ 19 փետր., Կիրակի կէսօրէ ետք ժամը 3ին։ Կը խօսի՝ Ընկ. Ց. ՊԱՊԻԿԵԱՆ։

ԸՆԿԵՐԱՀԱՄԱԽՄԲԱԿԱՆ ԽՆՋՈՅՔ ՓԵՏՐ. 18Ի ԱՌԹԻՒ

Հ. Յ. Դ. ՎԻԷՆԻ ԿՈՄԻՏԷԻՆ ԿՈՂՄԷ

18 փետր., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին «Խոժակ» ակումբին մէջ։

ԸՆԿԵՐԱՀԱՄԱԽՄԲԱԿԱՆ ԽՆՋՈՅՔ ՓԵՏՐ. 18Ի ԱՌԹԻՒ

ԻՍԻԻ Հ. Յ. Դ. «ԶԱՒԱՐԵԱՆ» ԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

19 Փետրուար Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին «Արմենիա» սրահին մէջ, 2 Ռիւ տը լա Տէֆանս, Իսի։

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿԵՐ ԱՐԱՄ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ

Երգ. արտասանութիւն. Նուագ

Մուտք՝ 7 ֆրանք. 3 տարեկանէ վեր փոքրիկներուն 3 ֆր.։

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 18Ը ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ ԱՎԻՆԵՈՆԻ ՄԷՋ

19 Փետրուար, Կիրակի, կէսօրէ վերջ, ժամը 4ին, Փիժոնէի սրահին ժամը 4ին, Փիժոնէի սրահին մէջ։

Գեղարուեստական ճոխ բաժին Կը խօսի՝ Ընկ. ՅԱԿՈԲ ՊԱՊԻԿԵԱՆ

ԽՆՋՈՅՔ-ՏՕՆԱԿԱՏԱՐՈՒԹԻՒՆ ՓԵՏՐՈՒԱՐ 18Ի ԱՌԹԻՒ

Կազմակերպուած Հ. Յ. Դ. Վալանսի «Քրիստափոր» Կոմիտէի կողմէ

18 Փետրուար, Շաբաթ երեկոյ ժամը ճիշդ 8ին, Հ. Յ. Դ. «Սիամանթօ» ակումբը։ Բանախօսութիւն, արտասանութիւն, նուագ եւ պար։ Կը մասնակցի «Զօրնի «Արաքս» երգչախումբը։ Կը հրաւիրուին ընկերներն ու համակիրները։

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅԻՆ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Հայ Կամ. եւ Մարտիկներու Անիէռ-Գոլոմպի վարչութեան կողմէ

18 Փետր., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին 149 bis, Ave. d'Argenteuil, *ընկերվարականներու սրահին մէջ։*

Կը խօսի Գնդ. Տ. ԲԱՂԴԱՍԱՐԵԱՆ «Վարգանանց պատերազմի մասին»։

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

Հ. Յ. Դ. ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ «Ս. ՄԻՆԱՍԵԱՆ» ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

18 Փետրուար, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին տեղւոյն «հայ Ակումբ»ին մէջ

Կը ներկայացուի «ԱՒԱՐԱՅՐԻ ԱՐՇԻՒԸ»

Մասնակցութեամբ տեղական ուժերու։ Գիններ՝ 5 փրանք եւ 4 փրանք։

ՊԱՏԱՐԱԳ ԵՒ ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Պուլկարիոյ առաջնորդ եւ Ամասիոյ եւ Մարզուանի Հայրենակցական Միութեան պատուոյ նախագահ Գեր. Տէր ԵՐՈՒԱՆԴ ԱՐՔ. ՓԷՐՏԱՀՃԵԱՆԻ վախճանման քառասունքին, ինչպէս նաեւ Ամասիայի եւ Մարզուանի բոլոր նահատակներու յիշատակին։

Նախաձեռնութեամբ ԱՄԱՍԻՈՅ ԵՒ ՄԱՐԶՈՒԱՆԻ ՀԱՅՐ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ

19 Փետր., Կիրակի, Փրատոյի Մայր - Եկեղեցիին մէջ։

Կը նախագահէ եւ կը քարոզէ՝ Տ. ԶԳՕՆ ՎՐԴ. ՏԷՐ-ՅԱԿՈԲԵԱՆ

Մարսէյլի հայ հասարակութիւնը ինչպէս եւ վախճանեալ Սրբազանի յիշատակը յարգող Ամասիացի եւ Մարզուանցի հայրենակիցներ կը հրաւիրուին ներկայ գտնուիլ։

ՅԻՇԱՏԱԿԻ ՀԵՐԵԿՈՅԹ

Գորտոյի «Սունդուկեան» թատրախումբի առաջին հաւաքոյթը, նուիրուած Սունդուկեանի յիշատակին։

Տեղի կ'ունենայ 19 Փետր., Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3.30ին, Գ. Դ. Շաղլամեանի ճաշարանը։

Ծախսերու մասնակցութեան համար 1 ֆրանք։

ԾԱԽՈՒԻ ԵՆ ՓՈՐԱԳԱՐԻ ՄԵՔԵՆԱՆԵՐ

Մէկ Blake *եւ մէկ փորագրութեան մեքենայ* (Machine à graver), *նոր վիճակի մէջ. Նպաստաւոր գինով։ Դիմել՝* Գ. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆԻ,

35 Les Grands Pins-St-Loup, Marseille.

ԺՈՂՈՎ ՆԵՐ / ԺՈՒՆՃԱՏԵՏՐ

ՀԱՅ ԿԱՄ. ԵՒ ՄԱՐՏ. Միութեան Մարսէյլի անդամական Ընդհ. ժողովը 19 Փետր., կիրակի առաւօտ ժամը 8ին, «Քաֆէ Նուաձյի ներքի սրահին մէջ (1 Bld. Dugomier)։ *Ներկայանալ անդամատետրով։ Խիստ կարեւոր օրակարգ եւ զեկոյց։*

ՓԱՐԻԶԻ ԵՒ ՇՐՋԱՆԻ ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆԻ Հայր. միութիւնը ընդհ. անդամական ժողովի կը հրաւիրէ. փարիզեան շրջանի վասպուրականցի հայրենակիցները 19 փետր., կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին. Բարեգործականի ցանկը մէջ, 8 Ռիւ Գոսիւէ, փարիզ։

Ֆ. Կ. Խաչի Փարիզի Մասնաճիւղի Ընդհ. ժողովը, 18 Փետր., Շաբաթ կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, 8 Ռիւ Գոսիւէ։

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ Իսիի Մասնաճիւղի Ընդհ. Ժողովը՝ 18 Փետր., Շաբաթ կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, իր դպրոցին մէջ։ Կարեւոր օրակարգ։

ՅԵՏԱՁԳՈՒԱԾ Է

Գանեքօ - Քաջունի «Արծիւ» են թակոմիտէի Փետր. 18ի առթիւ կազմակերպած հանդէսը, յետաձգուած է 25 Փետր., Շաբաթ երեկոյեան։

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— ՍԱՀԱԿ ԽԱՉԱՏՈՒՐԵԱՆ ... Ագնէր քաղաքէն, կը փնտռէ իր ... յայրը՝ Խաչատուր Խաչատուր..., հօր անուն՝ Աբրահամ, մօր ... Անուշ, քրոջ անուն՝ Փերուզ ... 1922ին քէմալական շարժումին ... կորսնցուցած են։ Կը խնդրուի ... գիտցողներէն իմացնել իր ... Sahak Hatchadourian, 9 Docteur C... St. Martin de Hérès, Grenoble (...) France։

ՊԱՏԱՐԱԳ ԵՒ ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Փարիզի եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը կը ծանուցանէ թէ Երուանդ Գարրիարք Թորգոմ Արք. Գուշ...եանի մահուան եօթնեակին առթիւ այս Կիրակի օր հոգեհանգստեան ... սուրբ արարողութիւն պիտի կատարուի պատարագի ընթացքին։

Պիտի պատարագէ ՏԻՐԱՆ ... ՆԵՐՍՈՅԵԱՆ։

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՖՐ. Կ. Խաչի Կրընոպլի Մասնաճիւղը իր խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնէ Տէր եւ Տիկին Սպէնչեան ... րայրներու, ազգականներուն եւ ... բարեկամներուն, իրենց սիրելի մօր ... նաղէտ մահուան առթիւ։

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e) (ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

Téléphone : GOBelins 15-70
Chèque Postal Paris 1678-63

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ԿԻՐԱԿԻ 19 ՓԵՏՐՈՒԱՐ
DIMANCHE 19 Février 1939

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 3969

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԵՐԲ ԴԱՆԱԿԸ ՈՍԿՈՐԻՆ ԿԸ ՀԱՍՆԻ

. . Բոլորն ալ սրտանց կը շնորհաւորէին շարժումը, երբ յաջող էր անոր ընթացքը: Եւ բոլորն ալ հպարտութեան բաժին մը կը վերապահէին իրենց: Ոչ մեղադրանք, ոչ ալ հեգնութիւն: Ընդհակառակն, խանդավառութեան կանչեր՝ մինչեւ իսկ Պոլսոյ մամուլին մէջ:

Եկան ձախորդ օրերը: Շարժումը խորտակուեցաւ գերազանց ուժերու ճնշումին տակ, եւ, քանի մը տարի վերջը, փոխուեցաւ եղանակը: Փետրուար 18ը դարձաւ դաւադրութիւն, արկածախնդրութիւն, խելագարութիւն,— կոչեցէք ինչպէս որ կ'ուզէք: Տարիներուն հետ, բառերուն գունաւորումն ալ խտացաւ: Այն աստիճան որ, ամէնէն խանդավառներն ալ այլեւս չէին ուզեր ո՛չ լսել, ո՛չ ալ տէր ըլլալ իրենց երէկուան պարծանքին: Կարծես անքաւելի մեղք մը գործուած էր, եւ մէկը միւսին հետ մրցումի ելաւ, այդ մեղքը երրորդի մը վրայ նետելու, ձեռքերը լուալու եւ անկիւն մը քաշուելու համար:

Այսպէս եղած է, առ հասարակ, մեր ժամանակակից պատմութեան ընթացքը: Ոչ միայն մեր մէջ, այլեւ աւելի բախտաւոր ժողովուրդներու մէջ:

Կանգո՞ւն ես, յաղթեցի՞ր,— բոլորը քեզի հետ են, եւ «կեցցէ»-ներով կը թնդացնեն օդը: Ինկա՞ր, պարտուեցա՞ր,— «Ես չէի, ան էր» . . .

Ի՛նչքան պերճախօս օրինակներ կարելի էր շարել, սկսելով օսմ. սահմանադրութեան շրջանէն: Կամ, աւելի առաջ, 1895-96ի բարենորոգումներու աւետաբեր օրերէն: «Ես ալ հոն էի, ես ալ ծառայեցի իմ կարողութեանս չափ: Կեցցէ՛ . . .»:

Անշուշտ հոգեբանական է այս երեւոյթը: Բոլորը ներկայ են, երբ ուժ կը տեսնեն, փառք եւ յաղթանակ, ծաղիկ եւ արեւ: Եւ յանկարծ բոլորը կը դառնան բացակայ, կը քաշուին իրենց պատուհաններուն տակ, վարագոյրներն անգամ գոցելով, երբ կ'իջնէ համատարած խաւարը, եւ կարգը կուգայ մեղքեր բաժնելու, պատասխանատուներ փնտռելու:

Եւ, ամէնէն սաստիկ կը մանրանան, կը գռեհկանան անոնք որ անուն չինած են երբեւ մտաւորական կամ ուսումնական:

Լեզուն ոսկոր չունի, գրիչն ալ մեքենաբար կը սահի թուղթին վրայ, ըսելու համար բոլորովին ուրիշ բաներ,— ճիշդ հակառակը այն բաներուն որ կ'ըսուէին երէկ: Պատմութիւնը կը շրջուի գլխիվայր, հերոսականը կը դառնայ հրէշային, ազատագրական պայքարը թշնամութիւն, անխուսափելին՝ դաւադրութիւն.

Մինչեւ անգամ բոլշեւիկը պատմական փաստերով կ'ապացուցանէ թէ ուրիշ ելք չկար, 1921 փետրուար 18ին, երբ դանակը ոսկորին էր հասած, թէ հոգեբանօրէն եւ թէ գործնապէս:

Վկայ՝ Բ. Բորեան, որուն երկհատոր ուսումնասիրութիւնը մինչեւ այսօր ալ կը կազմէ ամէնէն ջախջախիչ վաւերագիրը՝ Մոսկուայի վարած հակահայ քաղաքականութեան: Եթէ փետր. 18ի ընդդիմադիրները միայն այդ երկու գիրքերը կարդային, կը կարծենք թէ բազմաթիւ բանավէճեր ինքնին պիտի դադրէին: Այն ատեն բոլորս մէկ աչքով պիտի տեսնէինք ահաւոր ողբերգութիւնը, որուն հետեւանքները այսօր տեսանելի են ամէնուն համար:

Մենք պէտք չունինք նորէն մանրամասնելու այն ահուսարսափը որ կը տիրէր Հայաստանի մէջ, բոլշեւիկեան իշխանութեան հաստատումէն անմիջապէս վերջը: Պէտք չունինք յիշելու բանաւոր եւ գրաւոր վկայութիւններ, որոնք մինչեւ այսօր ալ կը պահեն իրենց ուժը:

Բոլորովին ուրիշ տեսակէտ մըն է որ կը զբաղեցնէ մեզ, այս տարեդարձին առթիւ:

Ինչո՞ւ մարդիկ այսքան ոխակալութեամբ լեցուած պիտի ըլլային համաժողովրդական շարժումի մը հանդէպ, որ ամէն բանէ առաջ մարդկային էր եւ յեղափոխական,— ըմբոստութիւն բռնութեան, աւարառութեան, եղբայրասպանութեան եւ ստրկացման դէմ:

Ինչո՞ւ պիտի ճգնէին նսեմացնել ամբողջ ժողովուրդի մը պոռթկումը քաղաքական խաբէութեան, տնտեսական կեղեքման, հանդիսաւոր յանձնառութիւններու խզման դէմ:

Եւ ինչո՞ւ, մանաւանդ, յարգանքով պիտի չխոնարհէին անոնց առջեւ որ ուզեցին գոնէ տարրական ազատութիւն մը ապահովել սահմանափակ զէնքերով, բահ ու բրիչով եւ սկռաններով:

Մանաւանդ որ, եթէ անոնք ի վերջոյ յաղթուեցան, այդ պարտութիւնը հետեւանք էր ոչ թէ ըմբոստներու քաջութեան, այլ արտաքին ուժի մը միջամտութեան,— ռուսական եւ միջազգային բանակի մը աջակցութեան:

«Կեցցէ՛»ն ե՞րբ կ'ըսեն, երբ եղբայրդ, ընկերդ կը մարտնչի ու կ'իյնայ յանուն ազատութեան ու օտար բռնութեան դէմ, թէ երբ այդ օտարը իր կրունկներուն տակ, իր թնդանօթներուն ուժով կը ճզմէ ընկերդ եւ եղբայրդ, իր ուզած կարգուսարքը պարտադրելու համար ամբողջ ժողովուրդի մը:

Եւ դեռ ուրիշ պարագայ մը.— իրականութիւն է որ մանաւանդ Կովկասի ժողովուրդը երբեք այնքան ուժգնօրէն չէր զգացած ազատութեան, սեփական հայրենիքի կարօտը, որքան այդ օրերուն.— Փետրուար 18ին, երբ ամբողջ Երեւանը փողոց թափած էր, ուրախութեան արցունքներով:

Կարճ տեւեց, այո, այդ ուրախութիւնը: Բայց դէպքին իմաստը այնքան խոր էր, որ մինչեւ այսօր ալ մարդիկ հպարտութեամբ կը յիշեն զայն:

Պարտութիւն մը չէ՞ր Վարդանանցն ալ, որ կ'ոգեկոչուի մինչեւ այսօր, այնքան խանդավառութեամբ:

Շ.

Վ Ե Ր Ջ Ի Ն Ժ Ա Մ

ՄԱՀԱՓՈՐՁ ՄՈՒՍՈԼԻՆԻԻ ԴԷՄ ?

»»» · «««

ԱՆԶՆԱՊԱՀ ԶԻՆՈՒՈՐ ՄԸ ԿԸ ՍՊԱՆՆՈՒԻ

Իտալիոյ Ժողովրդական Մշակոյթի նախարարութիւնը պաշտօնապէս հերքեց այն լուրը թէ երեքշաբթի օր մահափորձ մը կատարուած է Մուսոլինիի դէմ, հաստատելով հանդերձ թէ խելագար մը քանի մը գնդակ պարպած է Վիա Նոմէնթանայի մէջ, ուր կը բնակի Առաջնորդը: Հրատարակուած գեկոյցը կ'ըսէ.—

«Փետրուար 14ին, կէսօրէն վերջը ժամը 2ին ատեններ Վիա Նոմէնթանայի մէջ քաղաքային զգեստ հագած ֆաշական պահակ մը տեսաւ յայտնապէս անհաւասարակշիռ մարդ մը որ ջղագրգռութեան նշաններ կը ցուցնէր: Պահակը մօտեցաւ մարդուն, զայն հանդարտեցնելու համար: Մարդը յանկարծ ատրճանակը քաշելով կրակեց եւ փորէն վիրաւորեց պահակը: Ցարձակողը անմիջապէս ձերբակալուեցաւ: Անունն է Բրունօ Սիմոնի, 38 տարեկան, որ անցեալ տարի արձակուած էր յիմարանոցէ մը»:

Այս պաշտօնական գեկոյցէն առաջ, զանազան զրոյցներ կը շրջէին Հռոմի մէջ: Պատմութեան մը համաձայն, մարդ մը կը թափառէր Մուսոլինիի բնակարանին՝ Վիլլա Թորլոնիայի առջեւ, երբ դեռ Առաջնորդը Վենետիկի պալատը չէր դարձած: Երբ պահակը մօտեցաւ, մարդը ատրճանակ մը հանեց վերարկուին գրպանէն եւ կրակեց: Կ'ըսուի թէ Մուսոլինի լսեց ատրճանակին ձայնը եւ դուրս ելլելով, տեսաւ որ իր պահակները զինաթափ կ'ընեն զայն: Ուրիշ պատմութեան մը համաձայն, մարդը գլխարկ չէր դրած եւ ատրճանակը պարպեց ճիշդ այն պահուն երբ ոստիկանը իր թուղթերը կը հարցնէր: Պահակը գետին փռուեցաւ, երկու գնդակներ մխուած ըլլալով փորին: Հարցաքննութեան ատեն հաստատուեցաւ թէ նոր արձակուած է յիմարանոցէ մը որ կը գտնուի Հռոմի մօտերը: Երկու անգամ դրուած էր նոյն յիմարանոցը:

Բազմաթիւ կասկածելի մարդիկ ձերբակալուեցան այս դէպքին հետեւանքով:

*** Լոնտոնի թերթերը կը գրեն թէ 1922էն ի վեր զանազան մահափորձեր կատարուած են Մուսոլինիի դէմ: 1924 օգոստոսին երկու գնդակ արձակուեցաւ Հռոմի մէջ, երբ Առաջնորդը կառքով կ'անցնէր փողոցէն: 1925 նոյեմբեր 11ին նախկին երեսփոխան Զանիպոնի ձերբակալուեցաւ ճիշդ այն պահուն երբ հրացանով նշան կ'առնէր պատշգամի մը ուր ճառ պիտի խօսէր Մուսոլինի: 1926 ապրիլ 7ին Անգլուհի մը ատրճանակ պարպեց Առաջնորդին դէմ: 1926 Սեպտեմբեր 2ին անիշխանական Ճինօ Լուչէթթի ռումբ մը նետեց որ պայթեցաւ Մուսոլինիի կառքին ետեւէն, քանի մը մեթր հեռու: 1926 հոկտեմբեր 31ին Մուսոլինիի հագուստը ծակեցաւ գնդակէ մը զոր արձակած էր 15 տարեկան տղայ մը: Ամբոխը բզքտեց տղան: 1929 հոկտեմբեր 10ին սպայ մը գնդակ արձակեց իր պարապ կառքին վրայ: 1931 փետրուար 6ին երեւան հանուեցաւ անիշխանական դաւադրութիւն մը՝ ռումբով: Ամբաստանեալը մահուան դատապարտուեցաւ: 1932ին Նամակատան մէջ գտնուեցան երկու ռումբեր որոնք ուղղուած էին Մուսոլինիի: 1933 մարտ 19ին Վենետիկի մէկ ձերբակալուեցաւ կին մը, Ճիաքոմօ Ֆոճճիօ, որ ատրճանակ մը առած էր առաջնորդին դէմ կրակելու համար: Կ'ըսուի թէ երկու շաբաթ առաջ ալ ռումբ մը պայթած էր եւ այս առթիւ ձերբակալուեցաւ Սէրվանթի անուն մարդ մը:

ՍՊԱՆԻՈՅ ՆԱԽԱԳԱՀԸ ՉԻ ՎԵՐԱԴԱՌՆԱՐ

—— ∞ ——

Հաշտարար ձեռնարկները կը շարունակուին

—— ∞ ——

Հանրապետական Սպանիոյ արտաքին նախարարը, Ալվարէզ Տէլ Վայօ, որ երեք օրէ ի վեր կ'աշխատէր համոզել հանրապետութեան նախագահը, Մատրիտ վերադառնալու համար, վերջնապէս ձախողած ըլլալով, Փարիզէն մեկնեցաւ առջի օր: Մեկնելէ առաջ Պ. Տէլ Վայօ այցելեց Ֆրանսայի արտաքին նախարարին: Կ'ըսուի թէ այս առթիւ խնդրած է որ Ֆրանսա յետաձգէ Զօր. Ֆրանքոյի ճանաչումը: Նախարարը, որ օդանաւով եկած էր, վերադարձաւ կառախումբով, Թուլուզէն: Բոլոր տեղեկութիւնները կը հաստատեն թէ հանրապետութեան նախագահը բոլորովին հակառակ է պատերազմին շարունակութեան. եւ որովհետեւ Փարիզի աջակողմեան թերթերը կը քննադատեն իր ներկայութիւնը, որոշած է հեռանալ դեսպանատունէն եւ բնակիլ Ֆրանսական Ալպեաններու մէջ:

Կը կարծուի թէ Ֆրանսա պաշտօնապէս պիտի յայտարարէ ազգայնական կառավարութեան ճանաչումը, յառաջիկայ շաբթու, երբ ծերակուտական Լէօն Պէրառ երաշխիք ստանայ թէ Զօր. Ֆրանքօ պիտի պահէ իր քաղաքական եւ զինուորական անկախութիւնը: Ֆրանսայի արտակարգ դեսպանը պիտի խնդրէ նաեւ որ վրէժխնդրական միջոցներ ձեռք չառնուին փախստականներու դէմ: Իսկ Զօր. Ֆրանքոյի համար կ'ըսեն թէ ետ պիտի պահանջէ Ֆրանսա փոխադրուած գոհարեղէնները, ոսկիներն ու արծաթները եւ գեղարուեստական գանձերը, ինչպէս եւ 1,800.000.000 ֆրանքի ոսկին որ ի պահ դրուած է Պանք տը Ֆրանսի մէջ:

Դիւանագիտական շրջանակներու մէջ կը հաւաստեն թէ հանրապետական Սպանիոյ վարչապետը պատրաստ է հաշտութիւն կնքելու, եթէ ապահովութիւն ստանայ թէ վրէժխնդրական միջոցներ ձեռք պիտի չառնուին հանրապետականներուն դէմ: Գուր-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՓԵՏՐ. 18 ԵՒ ՍԱՍՈՒՆՑԻ ԴԱՒԻԹ

— • —

Բառեր կան, որ ամբողջ պատմութիւն մը կը խտացնեն իրենց երկու կամ երեք վանկերուն մէջ: Այսպէս հայ, ցեղնական իմաստով (տէրող) որ կը տրուի իրեն ընդհանրապէս, կը խտացնէ պատմութիւնը ժողովուրդի մը, որ մինչեւ Արարատի ստորոտն է հասեր իր սուրին զօրութեամբ: Արմէն, դարձեալ նախնական իմաստով (արեւմտեան) որ կը տրուի իրեն ընդհանրապէս, կը խտացնէ պատմութիւնը ժողովուրդի մը որ լուսաշող հոգի ունի եւ զարմանահրաշ քաղաքակրթութիւն:

Գիտէք, անշուշտ, որ լեզուներու գիրերն իսկ գաղափարներ կը խորհրդանշեն.— այսպէս, այբը կուտայ եզին պատկերը, բենը՝ տունին պատկերը, եւայլն:

Ժողովուրդներու պատմութեան մէջ մեծ դէպքերը եւս այսպէս կը վերածուին խորհրդանշանի,— վասնզի մարդկային միտքը կը սիրէ համադրել, (միտքը առաջին բանգարանն է): Վերլուծեցէք Զատիկ կամ Տեառնընդառաջ բառերը եւ դուք կ'ունենաք ամբողջ պատմութիւն մը:

Վաղը համադրական իմաստ մը պիտի ստանայ նաեւ Փետրուար 18ի պատմութիւնը:

Ի՞նչ կը նշանակէ այս թուականը:

Գիտե՞ն արդեօք Երեւանի բոլշեւիկները, թէ ի՛նչ որ այսօր իրենք կ'աշխատին պանծացնել Աբովեանի եւ Թումանեանի մէջ, կուգայ մեր . . . եկեղեցիէն,— հայ եկեղեցականներու քաղաքականութիւնը ազգային ազատագրութեան ամէն յոյս կը կապէր «խաչապաշտօններուն»: Մեր ԺԹ. դարը կարելի է նմանցնել մեծ լալկան աչքի մը, որ պատիր է նայելով «խաչապաշտ» Ռուսիոյ կողմը: Վասնզի ոչ միայն մեր մտաւորականները, այլ եւ ժողովուրդը առանձնութիւն կորսնցուցին՝ օրհնելով «Ռուսին ոտքը»: Հանրապետութեան անկումէն վերջ, Հայաստան մտնող արտասահմանի կարգ մը մտաւորականներ կը յիշեն, անշուշտ, այն անմոռանալի զարմանքը, զոր իրենց կը պատճառէր, Սանահինի ձորին մէջ, հայ գիւղացին՝ երբ կը նախընտրէր Նիկոլա Բ. ցարը եւ ոչ թէ Հայոց հանրապետութիւնը:

Այս խորհուրդներէն վերջ, Փետրուար 18ի պատմութիւնը ոչ վրիպած ապստամբութիւն է, ոչ ալ դատապարտելի արկածախնդրութիւն: Այլ՝ պատմական ու հոգեբանական հասունութիւն մը: Հայ ժողովուրդը եւ հայ մտաւորականութիւնը կ'ազատագրէրուէին, «Հօգեայ», այն ստրկամտութենէն, զոր ներարկեր էր Ռուսիա, նախ իբրեւ խաչապաշտ, յետոյ իբրեւ համամարդկային գաղափարներու ռահվիրայ: Պարտուեցաւ հայ ժողովուրդը, Ռուսը նորէն մտաւ Հայաստան, բայց ո՛չ ստրկամտութիւնը: Այդ ստրկամտութիւնը,— «օրհնեցէ՛ք Ռուսին ոտքը»,— ապաստանեցաւ արտասահման, բանկալներու մէջ, կարմիր ուրախ կապած Լէնինի սարկաւագներուն քթերուն մէջ: Հայաստան հոգեպէս ազատագրուած է այնտեղ,— ալ չի՛ սիրեր Ռուսը: Ինչպէս մենք, նոյնպէս ազատագրուած, չենք սիրեր Եւրոպան:

X

Այս նիշդ իմաստը տալէ վերջ պատմական ծանօթ թուականին, այժմ փորձենք հանգիտութիւն մը: Փետրուար 18ին, Սասունցի Դաւի՛թն էր որ դուրս թռաւ հայ ժողովուրդին ծոցէն: Այս անգամ Մսրայ Մելիքը կուգար ոչ թէ հարաւէն, այլ հիւսիսէն: Կարծես կապար թափած ըլլար հոգիներու վրայ,— կորսուած էր ազատութեան յոյսին շողը:

Կարո՞ղ է սակայն պատահել, որ՝
Որքան էլ լինի ապական մութ՝
Մնայ անժառանգ ու անսերունդ
Երկիր մի ամբողջ ու ժողովուրդ:

Կարո՞ղ է լինե՞լ, որ երկրում լուրթ,
Որքան էլ խաւարն իջնէ ախուր,
Ջրացի յանկարծ հրաշքով հուր
Գալիքի համար փրկութեան դուռ:

Այս հարցումը կը կատարէ բոլշեւիկ նշիչէ Չարենց, երբ կը պատմէ Սասունցի «ծուռերուն» դիւցազներգութիւնը:

Արդարեւ, Հայոց ժողովուրդը իր ծոցէն հանեց նոր օրերու «ծուռ» մը, զայն կանգնեցնելու համար հիւսիսի Մսրայ Մելիքին դէմ:

Առաջին օրէն իսկ, Զէնով Օհան (անունն եղէ՛ք այժմեան հայ բոլշեւիկները) հպատակութեան հրաւիրեց Հայոց աշխարհը: Ընդհակառակն, «ծուռ» Դաւիթ, որ քարտի մը դրած էր ուխտ՝ հովուութիւն կ'ընէր դաշտերուն մէջ, ըմբոստացաւ եւ պոռաց. «Ձեմ անցնի Մսրամելիքի թրի տակով»: Եւ երբ օտար զինուորները լայն լայն չափերով կը տանէին Հայաստանի հարստութիւնները, «ծուռ» Դաւիթ առաւ չափը անոնց ձեռքէն եւ չափեց իր գլտոր ձեւով.— Օ՛դ լեցնելով Մսրայ Մելիքի հարկահաւաքներուն կարասներուն ու պարկերուն մէջ: Զայրացաւ Մսրայ Մելիք ու եկաւ զօրքով, զէն ու զրահով՝ պատժելու «ծուռ»ը: Դաւիթ ոչ զէնք ունէր ոչ զրահ: Հաստ քարտի մը միայն, զարնելու համար թշնամիին գլխուն:

Եւ պարտուեցա՞ւ Մսրայ Մելիքը: Ասկայն չազատեցաւ Հայաստան: Փետրուար 18ին եւս պարտուեցաւ թշնամին, բայց չազատեցաւ Հայաստան: Այսուհանդերձ երաշալի դիւցազներգութիւն մը կայ ու կը մնայ, որ մեզի եւ գալոց սերունդին կ'աւանդէ թէ ազատութիւնը կրօնք մըն է Հայաստանի լեռներուն մէջ: Եթէ բոլշեւիկները այժմ գիտեն ու կ'ընդունին թէ Մսրայ Մելիքին դէմ ճակատող «ծուռ»ը Դաւիթ կը կոչուէր, քաջաց տունէն, ուզեն չուզեն վաղը պիտի յայտարարեն թէ կարմիր Մելիքին դէմ ճակատողն ալ «ծուռ» մըն էր, նոյն քաջաց տունէն, Դաշնակցութեան սերունդէն:

Ազնիւ է այն մարդը միայն, որ կը խոստովանի քաջին քաջութիւնը:

Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

ԹՐՔԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՍՈՒՐԻՈՅ ՄԱՍԻՆ

—— ∞ ——

Էնկիւրիէն կը հեռագրեն.— Ըստ Դամասկոսէն հասած լուրերու՝ կ'անի ձգտումը հովանաւոր պետութեան (Ֆրանսայի) եւ սուրիական կառավարութեան միջեւ:

Յառնակութիւնները եւ ցոյցերը կը շարունակուին, մանաւանդ Հոմսի շրջանին մէջ, ուր ընդհանուր գործադուլէն ետք բախում մը տեղի ունեցաւ ցուցարարներու եւ ոստիկանութեան միջեւ ու բազմաթիւ մարդիկ վիրաւորուեցան: Այս ցուցարարները կը պահանջէին որ վաւերացուի 1936ի ֆրանքօ-սուրիական դաշնագիրը, որով Ֆրանսա կը ճանչնար Սուրիոյ անկախութիւնը:

Այս շաբաթ Դամասկոսի մէջ պիտի գումարուի Ազգային ժողովի մէկ բացառիկ նիստը:

Կացութիւնը այնքան բարդ է որ, Սուրիացիները որոշած են պատուիրակութիւն մը ղրկել Էնկիւրի, խնդրելու Թուրքիոյ բարեխօսութիւնը:

—— ∞ ——

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐԻ վարչութիւնը ցաւով կը ծանուցանէ դաստիարակ մահը իր հիմնադիրներէն Օր. Թագուհի Պալըգազարեանի, որ յանկարծամահ եղաւ իր բնակարանին մէջ, ուրբաթ կէս գիշերէն վերջ: Հանգուցեալը երկար ատեն ծառայած է Դպրոցասէրի վարժարանին մէջ:

18 ՏԱՐԻ ՎԵՐՋ

1920 Դեկտ. 2 ին Հայաստանի Հանրապետութեան կառավարութիւնը, անզէն ձգուած ռուսեւթուրք կրկնակի ներխուժումին, երկրի իշխանութիւնը յանձնեց բոլշեւիկներուն։

Իշխանութեան փոխանցումը կատարուեցաւ առանց արիւնահեղութեան։ Այսպէս Հայաստանի Առաջին Հանրապետութիւնը, ստեղծուած 1918 Մայիս 28ին, երկուքուկէս տարի գոյութիւն ունենալէ վերջ, խորտակուեցաւ երկու հզօր հարեւաններու հարուածներուն տակ։

Դեկտ. 2ին, Հայաստանի Հանրապետութեան կառավարութիւնը, ինչպէս եւ ժողովուրդը, համոզուած էին, որ միակ ելքը այդ դառն պայմաններուն մէջ, Թրք. վտանգը չէզոքացնելու համար՝ Ռուսաստանին ապաւինելն էր։

Սակայն հարցը միմիայն Թրքական վտանգով չէր սահմանափակուեր։ Հայ ժողովուրդը, որ 1915էն ի վեր ինքզինքը ապահով չէր զգար եւ որու վէրքերը տակաւին չէին սպիացած, անհուն պահանջ կը զգար ո՛չ միայն խաղաղութեան, այլ եւ զինքը շրջապատող թշնամի հարեւաններու օղակը ոչնչացնելով՝ ապահովելու ռուսական ռուսաս չտեսաբանը։

Երկու դարէ ի վեր դէպի Ռուսաստան յառած աչքերը կրկին դէպի հիւսիս դարձան։

Հաց եւ խաղաղութիւն, — Ահա թէ ինչ կը սպասէր հայ ժողովուրդը նոր իշխանաւորէն եւ որու համար կը զոհէր դարերէ ի վեր փայփայած երազը, որ պահ մը իրականութիւն դարձած էր։

Սակայն այդ իշխանութեան հաստատումէն հազիւ երկուքուկէս ամիս վերջ, 1921 Փետրուար 18ին, նորէն այդ ժողովուրդը մէկ մարդու պէս, ապստամբութեան դրօշ բարձրացուց համայնավարներու դէմ եւ խորտակեց անոնց տիրապետութիւնը։

Արդ, միակ այն փաստը, որ հայ ժողովուրդը գերադասեց վերադառնալ նախկին կացութեան, կռնակն ունենալով Թրքական վտանգը եւ զէնքը ձեռքին ոտքի ելաւ իր նոր «փրկիչ»ներու դէմ, կ՚ապացուցանէ թէ հայ համայնավարները այն աստիճան յուսախաբ ըրին ժողովուրդը, որ ան իր փրկութիւնը փնտռեց ապստամբութեան մէջ։

Ինչո՞ւ տեղի ունեցաւ Փետրուարեան ապստամբութիւնը։

Ապստամբութեան պատճառները պէտք է փնտռել Դեկտ. 2ի յաջորդութեան մէջ։ Ինչպէս ըսինք, Դեկտեմբերին հայ ժողովուրդն ու իր կառավարութիւնը գիտակցաբար կը զոհէին Հայաստանի Առաջին Հանրապետութիւնը, հաց եւ խաղաղութիւն ունենալու համար։ Արդ, համայնավարները բերին արտաքին խաղաղութիւն մը՝ Հայաստանի յօշոտման գինով, երկրի ներքին անդորրութիւնը խանգարեցին, կատարելով դանդուածային ձերբակալութիւններ եւ ստեղծելով մեր հայրենիքին մէջ քաղաքացիական կռուի մթնոլորտ։ Աքսորեցին հայ բանակը եւ բանտերը լեցուցին հայ մտաւորականներով եւ հանրային գործիչներով։ Ճիշդ է, որ բացուեցան Ռուսաստանի ճամբաները, բայց ո՛չ թէ հայ ժողովուրդին օգնելու, այլ Հայաստանի մէջ եղած պաշարը վակոններով Ռուսաստան դրկելու համար...

Թէ Փետրուարեան ապստամբութիւնը կամայականօրէն չէր, այլ համաժողովրդական ընդվզում մը, այդ կը հաստատուի այն միակ փաստով, որ ապստամբական շարժման կը մասնակցէին բոլոր քաղաքական կուսակցութիւնները.— Հ. Յ. Դաշնակցութիւն, Սոցիալիստ Յեղափոխական, Սոցիալ Դեմոկրատ եւ նոյնիսկ Ռամկավար կուսակցութիւնը.

Արդ, յանուն ո՞ր նուիրականութեան հայ ժողովուրդը մոռացութեան պիտի տայ իր պատմութեան լուսաւոր մէկ էջը։

1) Յանուն այն բանի՞, որ համայնավար կուսակցութիւնը՝ զոհեց հայ ժողովուրդին կենսական շահերը Բրեստ-Լիտովսկի մէջ 1918 Մարտ 17ին։

2) Յանուն ռուսեւթուրք համաձայնութեա՞ն, կնքուած 1920 Մարտ 16ին Մոսկուայի մէջ, որով Հայաստանը վաճառքի կը հանուէր ի սէր միջազգային յեղափոխութեան եւ «Հերոսական» Թուրքիոյ փրկութեան։

3) Յանուն Դեկտ. 2ին Երեւանի մէջ կնքուած համաձայնութեա՞ն, որու ո՛չ մէկ կէտը յարգուեցաւ։

4) Թէ յանուն 1921 Հոկտ. 13ին Կարսի մէջ կնքուած դաշնագրին, որով ո՛չ միայն Հայաստանի յօշոտումը վերջնական ձեւ կը ստանար, այլ եւ Թուրքիոյ պահանջով Նախիջեւանը կը դրուէր Ազրբէջանի հովանաւորութեան տակ։ Դաշնագիր մը, որու մասին համայնավար պատմագիրն անգամ այսօր վարկաբեկիչ որակումներ կ՚ընէ։

5) Կամ թերեւս յանուն Ստալինեան Սահմանադրութեա՞ն (Նոյ. 1936), որով Հայաստանի ներքին սահմաններու գծումը վերջնական կը դառնար, Հայաստանէն կտրելով Ղարաբաղը, Ախալքալաքն ու Նախիջեւանը։

6) Եւ վերջապէս եթէ մեր արտաքին ու ներքին սահմաններու յօշոտումը անհրաժեշտութիւններ էին՝ համայնավար իրաւակարգ մը ստեղծելու համար, յանուն ի՞նչ բանի հայ ժողովուրդը 18 տարիէ ի վեր կը հալածուի իր երկրին մէջ, իր ղեկավարութիւնը կը գնդակահարուի եւ կ՚աքսորուի։

Փետրուարեան Ապստամբութեան տօնակատարութիւնը բարոյական պարտականութիւն մըն է ամէն հայ անհատի համար։

Ամբողջ Կովկասի մէջ, թէ՛ ցարական եւ թէ՛ համայնավար իշխանութեան տակ հայ ժողովուրդը եղած է ամէնէն հաւատարիմ տարրը։ Ան աստիճան, որ մեր հարեւանները կասկածով եւ թշնամութեամբ կը նային մեր վրայ։

Եւ սակայն, ի՞նչ է եղած վարձատրութիւնը այդ հաւատարմութեան,— Ցարական իրաւակարգի տակ՝ դպրոցներու եւ եկեղեցական կալուածներու գրաւում, Ռուսերու կողմէ զինուած Թաթարներու արշաւանքը հայ գիւղերու վրայ, իսկ համայնավարներու օրով՝ անվերջ հալածանք եւ իրաւազրկում։

Ո՞ր Ֆրանսացին մտքէն կ՚անցընէ հրաժարիլ Ժան Տ'Արքը տօնելէ, որովհետեւ այսօր Ֆրանսան ու Անգլիան բարեկամներ են։

Փետրուարեան Ապստամբութիւնը այլեւս մաս կը կազմէ հայ ժողովուրդի պատմութեան, իբրեւ անոր լուսաւոր մէկ էջը։ Մայիս 28ն ու Փետր. 18ը երկու Թուականներ են, որ կը խտացնեն հայ ժողովուրդի ազատ ապրելու ու յարատեւելու կամքը՝ ազատ եւ անկախ իրաւակարգի մը տակ։ Այդ կամքը կրնայ ժամանակաւորապէս տեղի տալ աւելի հզօր ուժի մը առջեւ, սակայն օր մը պիտի յաղթանակէ, որովհետեւ ժողովուրդ մը չի կրնար վերջ ազատութեան մէջ, եւ հայեացքը միշտ կը դարձնէ դէպի այդ լուսաւոր կէտը։

Կ՚անցնին պանդխտութեան այս դառն տարիները ու մենք, որ յարատեւելու եւ ազատ ապրելու երկաթէ կամքը ունինք, օր մը պիտի կրնանք հպարտութեամբ ներկայանալ հայ ժողովուրդի առջեւ, իր ազատ հայրենիքի մէջ եւ ըսել.

—Ահա քեզ կը յանձնենք, ազատ ժողովուրդ, տարիներ յարատեւ տարագրութեան մէջ պահուած եռագոյնը եւ անշէջ կրակը Մայիս 28ի եւ Փետր. 18ի...

Մենք կը հաւատանք այդ վերադարձին եւ այդ հաւատքով պիտի շարունակենք պայքարիլ լուսաւոր ապագայի մը՝ Միացեալ եւ Անկախ Հայաստանի համար։

ԱՐԱՄ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 18

Ինքնապաշտպանութիւնը միայն ճնշուած ազգերի արդար իրաւունքն է, բայց ոչ յարձակողների, զերիշխողների ու ուրիշի ազատութիւնը խլողների, որոնք երբեմն իրենց նմանների դէմ համարձակութիւն են ունենում բախել համաժողովրդային խղճի ու համակրանքի դուռը յանուն ինքնապաշտպանութեան։

Այս ճշմարտութիւնն անվիճելի է ոչ միայն անազատ հայրենիքների որդիներին, այլ եւ ընդհանրապէս բռնութեան դէմ ծառացող բոլոր իսկական յեղափոխականների եւ ընկերվարականների համար։

Չմոռանանք միայն, որ ամէն մի իրաւունքի կենսունակութեան ու հմայքի զօրավիգ պիտի կանգնէ նախ եւ առաջ իրաւատէրը։ Երբ ճնշուածը յայտնի բերում պաշտպանուելու, հարուածողին ուժերը ներածին չափ հակահարուած տալու գիտակցութիւնն ու կամքը, ամէնէն ներողամիտ բարոյականութեան տեսակէտից իսկ դատապարտւում է գետնահարուելու ու ճզմուելու բախտին։

Սակայն ամէն տեղ ու ամէն ժամանակ չղթայուածների չարքերից ճարպակալած փիլիսոփաներ պատգամել են անդադրում— անիմաստ է ըմբոստանալ հզօրի դէմ, որից պարտուելու մէջ համոզուած ես նախօրօք. լաւագոյն է հաշտուել ամէն գնով, խոնարհել գլուխը մինչեւ ոտների մատները փրկել սստմոքսի գոյութիւնը անմնադաժան սարկութեան մէջ անգամ կարելի է վայելել մարմնողութեան հաճոյքը, բատ իրենց՝ բոլոր հաճոյքներից ցանկալին։

Լենին գրում է դրանց մասին.— «Մէկը որ յանցաւոր չէ, որ ստրուկ է ծնել. բայց ստրուկը, որ ոչ միայն խուսափում է ազատութեան համար կռուելուց, այլ եւ արդարացնում ու գեղազարդում է իր սարկութիւնը, արժանի է ատելութեան եւ զզուանքի, լաքէյ է ու ոչնչութիւն» (19րդ հատոր, 157 էջեր)։

Եւ մի՞թէ բնական է արդէօք մէկի գոյութիւնը։ Հալածանքի ընդդիմանալն ու ինքնապաշտպանութիւնը տիեզերական օրէնք է. միայն հոգեւորքլապրողները չեն ենթարկւում նրան։ Ազգերը, ինչքան էլ փոքր լինեն, չեն կարող խուսափել նոյնիսկ անյուսալի պայքարներից, եթէ ունեն խելք ու հաւատք եւ ճիգ են թափում պահել մոխրի վրայ կամ մոխրի տակ իրենց հոգեկան կրակը, առանց որի փոշի կը դառնան ու կ՚անցնեն հողմահար։

Իսկական մեծութիւնը մի ժողովուրդի ոչ թէ պայքարներից փախչելու, այլ պարտութիւններից չվհատելու, չխեղճանալու եւ ուրիշի արհամարհանքը չարժանացնելու մէջն է։ Ով ոչ կը պաշտպանուի, կ՚ապրի։ Զենքից լինողը Աստուծոյ օգնութեան սին յոյսն իսկ պիտի չունենայ։

Հայերն ունի՞ն այդ գերագոյն առաքինութիւնը։ Այո, բայց ոչ բոլորը, ոչ ազգովին։ 25 դարերի ընթացքում մի հրաշալի փոքրամասնութիւն է միայն որ յաջո է բերել յորձանքներու դէմ կուրծք տալու կամքն ու քաջութիւնը։ Ցաղթանակների հրճուանքից ոչ պակաս պարտութիւնների կսկիծը հրամայուել է նրա մէջ ցեղի էութիւնը յաւերժացնելու ու վերածնութեան վրէժ նպատակին հասցնելու աշխէբերքը։ Դրանց ենք պարտական Հայի եւ Հայաստանի այսօրուան գոյութիւնը։

Բայց եթէ մեր հայրենիքը բազմաթիւ անգամ լափած հրդեհների ժամանակ նրա զաւակների մեծամասնութիւնը եղել է անտարբեր դիտողի, կամ հերոս հրդեհաշէջներին քննադատողի դերում, այնուամենայնիւ եղել են բացառիկ դէմքեր, Աւարայրից մինչեւ Սարդարապատ, երբ բոցերի դէմ է նետուել գրեթէ ամբողջ Հայաստանը, անզէն չարքերով խանդավառ։

Այդպիսիներից է Փետրուար 18ը։ Այդ օրը մեր ժողովուրդը մի մարդու պէս նետուեց պարտադրուած ու անհաւասար պայքարի մէջ ընդդէմ արիւնոտ կարմիր լափողի, յանուն իր ազգային գոյութեան ու մարդկային տարրական պաշտպանութեան։

Փետրուար 18ի յաղթիչ արժանիքը եւ նշանակէ է, որ ոչ թէ յեղափոխականների ու մտաւորականների մի դեկավարութիւն պատուաստեց ցանդուածներին ըմբոստութեան միտքն ու որոշումը, այլ հողի աշխատաւորութիւնը, Հայաստանի փափախաւոր ու տրեխաւոր գիւղացիութիւնը ինքը յղացաւ նրանց։ Տառանելով չմերցրեց նա իր զէնքը, այլ անհուն զայրոյթից ժայթքած տարերային վճռականութեամբ ու կռուեց առյուծաբար, ողջ ժողովրդի գերագոյն յարում։

Մենք միակ չենք ազդարարելու այս ճշմարտութիւնը, նրան խոստովանում են եւ մեծամասնականները.— Իորեան, «Հայաստան եւ Խ. Մ.» Բ. հատոր, 140 էջ եւ Խ. Հայաստանի այն ժամանակուան զօրքերի կոմիսար Ի. Սվիրիդով «Պլեխաշիատրում», 1938 Փետրուար 18ի համար։

Ինչ եղաւ ապստամբութեան վախճանը— յաղթութի՞ւն թէ պարտութիւն։

Եւ մէկը եւ միւսը։

40 օրուան բուռ Սվիրիդովի «յամառ ճակատամարտերից» վերջ, Հայաստանի՝ մօտ 18 հազարի հասնող գիւղացիական բանակը, զուրկ ռազմամթերքից ու զինուորական արուեստից, ընկճուեցաւ Կիրովի եւ Օրջոնիկիձէի առաջնորդութեամբ իր վրայ արշաւող 11րդ կարմիր բանակը թնդանօթների եւ գնդացիրների տակ։ Մեր հիւսիսային ճակատը պարտուեց կէզրոնից, ձախ թեւը նահանջէ թիկունք յուննալով, մնաց երկրում, աջը քաշուեց Դարալագեազ - Զանգեզուր, ուր շարունակեց դիմադրութիւնը մինչեւ այսպէս կոչուած Լեռնահայաստանի անկումը, որից յետոյ 7500 հոգի Արաքսն անցան ու ապաստանեցան Իրան։ Մի քանի չարաթ անց, Խորհրդ. իշխանութեան ներման հրովարտակի հետեւանքով 7000ը նրանցից վերադարձան հայրենիք, իսկ մնացածը, «քաղաքականացուաւները» գերադասեցին դուրսը քարշ տալ քաղաքական տարագրի դառն կեանքը, քան թէ գնալ փտել խորհրդային աքսորավայրերում։

Ձեւականօրէն պարտուեցինք։

Բայց պարտութիւններ կան, որոնք յաղթանակից աւելի արժեն։ Փետրուարեան ապստամբութիւնը նրանցից մէկն է։ Ֆիզիքապէս ընկճուելով, հոգեպէս կատարեալ յաղթանակ տարաւ հայ գիւղացին «ռազմական համայնավարութեան» վրայ։ Մոսկուան ոչ միայն Հայաստանում, այլ եւ ընդանուած ամբողջ Անդրկովկասում հը-

բաժարուեց Երիմի «կարմիր չարաշ նեան» (40,000 հոգու կոտորած) ապ... քնելու սովորութիւնից։

Առ յաւէտ անհետեւ Կասեան—Արա... Դիւրդէրեան Ցեղկոմն ապստամբութեան զաւովից անմիջապէս վերջ ... ուեցաւ իշխանութիւնից եւ Լուկաշին ու Միասնիկեանի նման մեղմ վար... ներ թոյլ տուին Հայաստանին մի... նի տարի հանգիստ չունչ քաշել։ Ապ... տեղի մեր եղբայրներն ու ... որոնք բոլորն ապրեցան Փետրուար 18ին իրենց կեանքի ամենացնցող ... գը, չեն մոռանար այդ օրը, երբ... երբեք նա կը մնայ Հայաստանի ազ... ատութեան լուռ խոկումների ... ներքին միւթթարութեան լուսաւոր ... չողութիւնը։

Իսկ մեր, ծերուկ հայրենիքի ... խարհն ի սփիւռս հալածուած ու ցր... ուած զաւակների սրտում, Փետրուար 18ը թող հրահրէ ազգային ինքնապաշտպանման հուրը, թող ծովերէ ... ցամաքների վրայից մենք զգանք ազ... ատութեան հերոս զոհերի ոգին ... ի մի չաղկապուած պայքարելու ... արի ժողովրդի պայծառ ապագայի համար։

ՀԱՅԿ ՍԱՐԳՍԵԱՆ

ՀԱՄԱԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԸՄԲՈՍՏՈՒԹԻՒՆԸ

Փետրուար 18ի Համաժողովրդական ըմբոստութիւնը անջնջելի թուական մը պիտի մնայ մեր նորագոյն պատմութեան մէջ։ Փետրուարեան ըմբոստութեան երեւոյթը ժողովուրդի յեղափոխական նկարագրի ցայտուն մէկ ապացոյցն է, որ կուգայ հնդարեան Հայաստանէն եւ դեռ բաբախուն կը մնայ։ այլ տեւական է մեր մէջ։

Հայ - թրքական պատերազմի չըսուած պարտութեամբ ստեղծուած դառնութեան, բոլշեւիկեան արիւնոտ տիրապետութեամբ ստեղծուած հիասթափութեան միացեալ արտայայտութիւնն է փետրուարեան համաժողովրդական ըմբոստութիւնը, որ գործեց Հայաստանի բնակչութիւնը։ Փետրուարեան ըմբոստութիւնը յաւերժական դարգացող դէպքերու տրամաբանական վախճանն է կատարուած մեր երկրին մէջ 1921ին։

Այո, կան պահեր երբ երկրի մը ժողովրդական հոծ զանգուածները իրենց գլխուն կախուած վտանգը կը տեսնեն համայնօրէն, իրենց բնազդական ամբողջ միջոցներով մէկ մարդու պէս ոտքի կը կանգնին հասարակաց թշնամիին դէմ, նման հաւաքական հոգեկան կացութեան ստեղծագործութիւնն է փետրուարեան համաժողովրդական ապստամբութիւնը։

Սակայն ի՞նչ հիմքերով, ի՞նչ մտադրութեամբ եւ ի՞նչ նպատակներով Սթաբէկեաններ, Կասեաններ ու Նուբիջանեաններ սկսան անբնական ծրագիրներ գործադրել Հայաստանի մէջ։

Բոլշեւիկեան աշխարհահայեացքը ի զուր չէ որ խառնիչ ընդունուած է մարդկութեան ընկերային առաջաւոր մասին կողմէ։ Բոլշեւիզմին համար չկայ միջոց մը որ ներելի չըլլայ իր զաւանանքը, իր տիրապետութիւնն ու սկզբունքը կարենալ արժեցնելու համար։ Զանգուածային ջարդերը, ազգային հաւաքականութեանց բնաջնջումը նոյնիսկ, բարոյական ըմբռնում է բոլշեւիկեան վարչապետութեան տեսակէտէն, եթէ կը ծառայէ դիւրացնելու իրենց անբարոյական տիրապետութիւնը։ Բոլշեւիկեան աշխարհահայեացքի այս այլանդակ քաղաքականութեան ներկայացուցիչներն էին Կասեանը, Աթարբէկովը եւ Ա. Նուրիջանեանը, որոնք չառ սուղի նստան Հայաստանի ազգաբնակչութեան։

Առանց համար Հայաստանի խորհրդայնացումը իրական յաղթանակ պիտի ըլլար, եթէ հոն տիրող ... համայնավար տեսակէտը ... ըլլար՝ նախքան իրենց իշխանութեան գալը։ Դէպքերու բերումով Հայաստանի խորհրդայնացումը՝ առանց ... բիւնահեղութեան՝ առիթ ընծայեց ... բոլշեւիկներուն կատարելու համար ... համատարած ձերբակալութիւններ, ջարդեր Երեւանի բանտին մէջ։ Բոլշեւիկեան սկզբունքով ինչպէս ... տարեալ ըլլայ հինը, նորէն ... պարտուած է մահուան, անոր ... տակներուն վրայ «նորը» կառուցանելու համար։

Այս սադայելական «կառուցման» կանգուածային ջարդին դէմ գործած յուսահատ ինքնապաշտպանութեան ժողովրդական ձեւն է փետրուարեան ըմբոստութիւնը։

Բոլշեւիկեան տիրապետութեան ... բիւնոտ օրերը անելի մատնեցին Հայաստանի ժողովուրդը։ Պետական ... քերու թալանը, հասարակ ժողովրդական թալանը մանաւանդ ... ցատրելի էր։ Զինուորական ... յայտարարուած էր ամբողջ Հայաստանի տարածութեան վրայ։ Գիւղերը զինեալ անբաղձալի տարրեր ... կը խուժէին յափշտակելու համար ... գիւղացիներուն ապրուստի պաշարները։ Զինուորական ամբողջ ղեկավարութիւնը Թիֆլիսի ձեւով խիստ հսկողութեան տակ ... աքսորեցին Հայաստանէն։ Հայ մտաւորականութեան, կառավարական դէմքերու, ռազմիկ ոյժերու, անհատներու եւ կղերական դասի ներկայացուցիչներով լեցուցին Երեւանի ... Լենինականի, Ղարաքիլիսայի ... Նոր Բայազիդի բանտերը։ Վրաստանի սահմանին վրայ ձերբակալուած Հայաստանի պատասխանատու դէմքերը գլխին Երեւանի բանտը. Զերր-

ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գրեց՝ ՄՈՒՐԱՑԱՆ

— Այո՛, ինչպէս որ իմ տարր Արաւի բարեկամութիւնը՝ Արղապաց Գուրգէն իշխանի հետ։ Բայց առաջինի բարեկամութիւնը գոնէ վնաս չբերաւ մեզ, մինչդեռ երկրորդը իւր ծանր հետեւանքներն ունեցաւ։

— Միակ պատճառը դարձաւ մի աղջիկ։ Եթէ Աբաս Արքայեղբայրը չամուսնանար Գուրգէն իշխանի դստեր հետ, ծանր հետեւանքներ տեղի չէին ունենալ։

— Հարկաւ. հայ աղջիկը դժտութիւն չէր դրդում Հարազատ եղբարց մէջ. բայց մի Աբխազուհու համար ի՞նչ արժէք ունէր մեր երկրի խաղաղութիւնը։ Բայց թողնենք այդ... Ի՞նչ էի ասում։

— Պատմում էիր թէ ծեզ ընդունեցին Արքայի պալատում։

— Այո՛, այնտեղ ընդունեցին։ Զեմ կարող նկարագրել թէ՝ ի՞նչպիսի անձկութեամբ էի փափագում տեսնել երիտասարդ Թագաւորին. այն դիւցազնին, որ այնքան կարճ ժամանակում ընկճեց, խորտակեց թշնամու զօրութիւնը. մաքրեց երկիրը բռնաւորներից, ազատեց ժողովուրդը ստրկութիւնից, գրաւեց ու գերեց իշխանների սիրտը եւ սրանց բոլորին ոգեւորեց ուրքան՝ որ միմեանց դէմ ունեցած ամէն դժտութիւն մոռնալով՝ եկան ժողովուեցան իր շուրջը արքայական թագով իւր արժանաւոր գլուխը պատկելու։

«Առաջին անգամ երբ պիտի ներկայանայինք իրան, սիրտս տրոփում էր ուրախութիւնից եւ երկիւղից։ Ուրախ էի, որ վերջապէս պիտի տեսնեմ այսքան ժամանակից ի վեր ցանկացածս դիւցազնին եւ... վախենում էի, թէ մի գուցէ նա անտարբերութեամբ ընդունէ ինձ... Օ՛, Սեդա, չգիտե՛ս թէ ո՛րքան հպարտ էի ես այն ժամանակ. ամօթից կարող էի մեռնել...։

— Եւ ինչո՞ւ, Թագուհի. մի՞թէ Արքայորդին կը զլանա՞ր իւր իշխանազն հիւրերին պատշաճ յարգանք նուիրելու։

— Բայց ես, Սեդա, չէի կամենում հասարակ հիւրերի կարգը դասուել. ես ուրիշ ընդունելութիւն էի սպասում նրանից. ինչո՞ւ, չգիտեմ, ես այնպէս էի համոզուած՝ թէ անպատճառ նրա սպագայ ամուսինը պիտի լինեմ...։ Հպարտ, յանդուգն միտք էր այս, այնպէս չէ՞. բայց իմ երազներն իրականացան... Արքայական դահլիճի առաջ դրան առաջ ընդունեց նա մեզ։ Եւ յանկարծ, ի՞նչ պատահեց ինձ, գիտե՞ս... այժմ եմ միայն կարողանում պատճառը բացատրել.— երբ Արքայորդուն տեսայ, կանգ առայ մուտքից մի քանի քայլ հեռու. նա հօրս հետ գրկախառնուեցաւ, մօրս ձեռքը համբուրեց. բայց ես չմօտեցայ նրան. սպասեցի որ ինքը յառաջէր դէպի ինձ... ի՞նչ զգացում էր այս, Սեդա, կարո՞ղ ես բացատրել։

— Ինձ թւում է թէ՝ Գարգմանեան Տան տոհմական հպարտութեան զգացում եւ ուրիշ ոչինչ։

— Ձէ, սխալւում ես. հօգիս երեւի գուշակեց, որ նրա սիրտը, ուր կամենում էի մուտ գործել, գրաւուած է ուրիշի սիրով... եւ այդ էր պատճառը որ այդ պարթեւահասակ, վեհադէմ, դիւցազնօրի եւ քաջութեամբ ու իմաստութեամբ այնքան յառաջադէմ Արքայազնի հանդիպումն ինձ չճնշեց։ Սկզբում, ճշմարիտ է, իմ աչքերը գերուեցան նրանով. մի քանի վայրկեան ես յափշտակուած դիտեցի նրան, որովհետեւ աւելի գեղեցիկ եւ աւելի անման էր, քան որքան նկարագրել էիր դու. բայց հէնց որ իւր նայուածքը ուղղեց ինձ, ես նորէն իմ նախկին հպարտ դիրքն ընդունեցի։

Սակայն նա մօտեցաւ ինձ սիրտ ժպիտ եւ քաղցրահայեաց, ողջունեց այնքան յարգանօք եւ այնպէս վայելչաբար, որ ես իսկոյն զինաթափ եղայ...։

Եւ մենք, մայր Սեդա, համարձակւում ենք հպարտութիւնից խօսել ի՞նչ, կի՞նը. մի՞թէ կարող է նա հպարտ լինել. մի՞թէ կարող է նա արժանապատուութեան զգացումով դիւցազնանալ։ Մի քաղցր հայեացք, մի անոյշ ժպիտ՝ այն տղամարդու կողմից, որին իւր սրտի խորքում սիրում է կինը, եւ ահա ամէն բան վերջացաւ. նա կը զառնայ այդ տղամարդու ծ՚ու գերին ծ՚ու ստրուկը... Այնպէս չէ՞, Սեդա։

— Դժբաղդաբար այդպէս է, սիրելի Թագուհի, ասաց Սեդան խոր հառաչելով։

Եթէ կինը, երեւի, յիշեց իւր անցեալը եւ մտաբերեց նմանօրինակ դէպքեր իւր կեանքից։

— Արքայորդին առաջնորդեց մեզ դահլիճ, ուր նստած էր Մայր - Թագուհին։ Ի՞նչ բարի, ի՞նչ հրաշալի կին էր նա։ Թէպէտ Թագաւոր ամուսնու նահատակութիւնը ժամանակից առաջ ընկճել էր խեղճին, սակայն նախկին գեղեցկութեան հետքերը նշմարուում էին տակաւին իւր աղնուաշուք եւ վեհապանծ դէմքի վրայ։

— «Ո՛կ, իմ հպարտ Օրիորդ, վաղուց կամենում էի տեսնել քեզ, որ այնքան յամառութեամբ մեր բոլոր իշխաններին մերժեցիր»... ասաց նա ծիծաղադէմ եւ գրկելով ինձ՝ ջերմութեամբ համբուրեց։

«Մինչեւ այսօր էլ իմ միակ սիրելի զարդը այն ոսկի մանեակն է, որ նա նուէր տուաւ ինձ, իբրեւ նշանատուութեան... Տուր ինձ այդ մանեակը, Սեդա, ես կամենում եմ նորից նայել նրան. հրամայից Թագուհին։

Սեդան վեր կացաւ եւ բերաւ մանեակը, որ մի երկու ժամ առաջ հանել էին նաժիշտները Թագուհու պարանոցից։

— Տե՛ս, փոքր է նա, բայց գեղեցիկ, գեղեցիկ։ Երբեք, երբեք չպիտի բաժանուեմ նրանից. եւ եթէ մեռնեմ, Սեդա, անպատճառ տար՝, որ գերեզմանիս մէջ այդ իմ դագաղում...

— Սիրելի Թագուհի, ի՞նչ սեւ բաների վրայ ես մտածում. թող մեռնեն քո թշնամիները. կամ նրանք, որոնք բեռն են աշխարհի համար։

— Բայց չէ, ի՞նչ եմ ասում, նա ինձ չէ պատկանում։

— Այո՛, այն վայրկեանը, որ այդ մանեակը իմ պարանոցը պատեց, կեանքիս մէջ ունեցած ամենաերջանիկ վայրկեանն էր։ Օ՛, երբեք չպիտի մոռանամ սրան։

— Ինչպէ՞ս. Մայր-Թագուհին առաջին այցելութեան ժամանա՞կ ... ւիրեց այդ, հարցրեց Սեդան հետաքրքրութեամբ։

(Շար

կալութիւնները այնքան արագու֊թեամբ եւ այնպիսի ձեւով կ'ըլլային, որ ժողովրդական զանգուածներուն ներքին զգուանքով կը դիտէին, որով֊նաեւ կարելի չէր պատկերացնել Հա֊յաստանի անկախութիւնը առանց այդ պայմաններուն։ Երեւանի մէջ կացութիւնը այնքան վատթարացաւ որ իւրա֊քանչիւր գիտակից քաղաքացի իրեն կացութիւնը ըմբռնելով, կը հեռանար քաղաքէն դաշ֊տային գիւղերու ուղղութեամբ, անոնց հսկողութեան տակ էր։

Քաղաքներու եւ գիւղերու մէջ տի֊րող սով ու տարափը, օր ու ցերեկով կատարուած խուզարկութիւններն ու ձերբա֊կալութիւնները եւ վերջապէս Երեւա֊նի բանտին մէջ սկսուած կոտորածը ժողովուրդը բերին այն եզրակացու֊թեան թէ չկայ փրկութիւն առանց անոր միջամտութեան.

Բոլշեւիկեան ռեժիմն ու իր մեթոդ֊ները կարելի էր կասեցնել միմի֊այն տապալելով անոնց արիւնոտ իշ֊խանութիւնը։ Ապստամբութիւնը ոչ միայն անհրաժեշտութիւն էր, այլ պէտք չէր 18է առաւօտեան մնար, որ պատասխանատութիւնները ըն֊կած էին երկու օրէ ի վեր բանտի նկուղներուն մէջ։

Պատմութիւնը դատաւորն պիտի ըլ֊լայ Երեւանի ներքին բոլշեւիկեան բըռ֊նակալութեան ամարդի արարքի։ Ա֊յն ըմբոստութեամբ եթէ անոնք ա֊զատ չփախչէին պիտի գնդակահա֊րէին նաեւ մեր նախարարները, հան֊րային գործիչները, մտաւորականնե֊րը եւ զինքի ոյժերը, որոնց համար արդէն փոսեր բացած էին բանտին նկուղներուն մէջ։

Ընդհակառակն, Հայաստանի մէջ հը֊նարաւորութիւն ունեցանք սատարելու, որ այդ դաշինքները ծրագրեր են դադրեցնել Դրօն եւ իր ընկերները, ևոր դեռ իշխանութեան դլուխ էին ա֊նոնք Հայաստանի մէջ։

Փետրուարեան ըմբոստութիւնը պօ֊տարերութեամբ մը գործողութիւն մըն է ժողովրդական պատուարի։

.. ԱՐԱՄ ՀՐԱՅՐԻՆ

ԱՌՈՒՆ

ԽՄԲ.— Ստորեւ ձմռայ մը՝ ողբաց֊եալ Արտաշէս Յովհաննիսեանի արձակ բանաստեղծութիւններէն —

Ես ձգեցի լեռները, լեռներն իրենց ձմռան երգերով, ոստայանուած քանի դաշ֊տեր եւ կարեցի, ու ցայտը տուի քա֊նի՛ քանի՛ ժայռերէ վար։ Եւ մոռցայ ձիւն ու անուններն ծաղիկներուն պէս ալ, որոնք՝ ճամբուս վրայ, ինծ պատ֊ռուին սիրազրկին։

Թէ՛ հաճելի էր ինծ մեղկօրէն փըռ֊ուած մնալ թեւերուդ մէջ աղուականն, ու մոռնալ պահ մ'արեւն ու աստղեր, ամպն, վարը, ցորենի պարկերուն մօտ հսկայ, ինծ կը սպասէ անհամ֊բեր, աղօթեղանք բարեկամ։

Ի՜նչ փոյթ թէ՝ գորտերէն վերջ ճա֊հիճներուն, զորտերը քաղքի, ղուարթ եղու խանդարեն ու պղտորեն յատա֊կութիւնն ալիքներուս ջինջ։ Թէ՛ դիտ֊նայի՛ր, ի՛նչ անհուն երանութիւն է ինծ համար, երբ կուգայ, վատառակա֊րէկ մշակն ափերուս մօտ կուլ կո՛ւլ յագ տալ. իր ծարաւին, ես կը մոռ֊նամ լեռներն իմ հայրենի, ու տառապա֊նքն օրերու, եւ՝ զուարթ երգ մը շըթ֊ներուս՝ ես կը սուրամ դէպ յառաջ, ամէնուն համար, ամէնո՛ւն...

ԱՐՏԱՇԷՍ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ

Մի դրուագ

Բոլշեւիկեան բանակը երեք կողմից շրջապատել էր Հայաստանը։ Փետր֊ուարեան ապստամբութիւնը ժամա֊նակաւորապէս չփոթի էր մատնած նրանց։ Հայութիւնը, անակնկալ հար֊ուած էր հասցրած բոլշեւիկների աշ֊խարհակալական ախորժակներին։ Փոքրիկ Հայաստանը, կտոր֊կտոր֊ուած հայութիւնը ծառացել էր նրանց դէմ։ Երեւանը եւ շրջակայքը ըմբոստ իր թեւերը սկսել էր տարածել բռնա֊գրաւուած Հայաստանի միւս գաւառ֊ների վրայ։ Ապստամբած էր Վայոց ձորը, Էջմիածինն ու Սիւնիքը, խլրտած Նոր Բայազիտը, ըմբոստ Դարալագեա֊զը։ Ժողովուրդը ճաշակած «կարմիր դրախտ» քաղցրութիւնը կամովին, առանց քարոզի, բռնութեան բոլոր֊ուած էր Դաշնակցութեան եւ ապստամ֊բներ ըմբոստների շուրջը։ Երեւանը եւ շրջանները դարձած կամաւոր ռազ֊մարանակներ ճակատած էին մեծա֊մասնականներ դէմ։ Ազատութեան անսանձելիութեան անէնը համակած էր բո֊լորը. Նեւնովկայի, Արտաշատի եւ Ղա֊մարլուի ճակատները աստղալի կը֊րով ընդդիմանում էին կարմիր յոր֊ձանքին։ Թշնամու յարձակումը ա֊պստամբութեան առաջին օրերին կեդ֊րոնացած էր Ղամարլուի ճակատին վրայ։ Հաղիւ քանի մը քիլոմեթր Հա֊յաստանի մայրաքաղաքից, նրանք յա֊ւաօրէն ձգտում էին գրաւել Երեւա֊նը, ըմբոստների կեդրոնը։ Զրահա֊պատը դրեթէ ամէն օր մահ սփռելով իր շուրջ մօտենում էր մայրաքաղա֊քին, կրակ էր թափում ըմբոստների դիրքերի վրայ եւ ձգտում ընկճել կա֊մաւոր բանակը։ Թուեր ուժը աշխա֊մարհող հայ ժողովուրդը միշտ էլ կա֊րողանում էր յետ մղել կարմիր բա֊նակայիններին։

Տիգրանաշատի նախօրեակն էր, թշնամին հասել էր Երեւանի դռների տակ, մահու ու կենաց կռիւ էր։ Թըն֊դանօթի եւ գնդացիրի ձայնը մղձա֊ւանջի պէս հնչում էր Երեւանի վրայ։ Զրահապատը հասել էր Նորագաւիթ եւ Շէնգաւիթ։ Թշնամու շղթան արա֊գօրէն մօտենում էր Երեւանին։ Ժո֊ղովուրդը, փրկութեան կոմիտէն անձ֊կութեան վայրկեաններ էին ապրում։ Արդեօ՞ք նորից կարմիր ժանտախտը մտնելու պիտի գրծէր Երեւան։ Ժողո֊վուրդը պիտի մեռնէր, ըմբոստներ պի֊տի մտնէին գնդակահարուելը, քարձրա֊նային լեռների ծերպերը։ Տագնապալի էր վայրկեանը, օրհասական վիճակը։ Վհատած ժողովուրդը, նորից, նման փետրուար 18ի խանդավառ օրին, ա֊ռանց տարիքի խտրութեան նետուեց ռազմաճակատ։ Թումբերը ալիք֊ալիք մեկնում են ճակատ։ Ահա ծերերը, երիտասարդները, աշակերտական, ու֊սանողական պահակներ, փրկութեան Կոմիտէի հրամանի տակ։ Ստոյգ փր֊կութիւնը կախուած է այդ ուժերից։ Հարիւրաւոր մարտիկներ արդէն Երե֊ւանի արուարձաններն են հասել, ճա֊կատ ճակատի են եկած թշնամիի հետ։ Գրոհ, կրկին գրոհ եւ թշնամին ընջաս֊պառ նահանջում է դէպի Նորագաւիթ։ Զրահապատը մահ է ժայթքում։ Ընկ֊նում են վիրաւորները, սպանուածնե֊րը, սակայն ազատութեան կարօտ բա֊նակը անվհատ հարուածում է թշնա֊մուն։ Շղթայ առ շղթայ յառաջանում են կամաւորները։

Զէնը պատել է Նորագաւիթի դաշ֊տը, թշնամու շղթաները սեւ են տալիս ձիւմակ տարածութեան վրայ եւ տա֊կաւ առ տակաւ նօսրանում հորիզոնի վրայ։ Զրահապատը հեռու է, հազիւ լսւում է թնդանօթի ձայնը։ Ապրո֊ւամբները ոգեւորուած հոլածում են կարմիրներին։ Մթնշաղը իր թեւերն է տարածում Հայաստանի վրայ։ Մու֊թը յամրօրէն պատում է կռուի դաշ֊տը։ Թշնամին պարտուած է, նահանջ֊ած, փրկուած է այդ օր նորից Երե֊ւանը։ Ժողովուրդը, ըմբոստները ու֊րախ են։ Ժողովուրդը յաղթանակով յաղթած էր իր կամքի ուժով, զինու զօրութեամբ։

Ա. ՈՒՐԱՐՏԵԱՆ

Հայ գրքի տօնը

ԽՄԲ.— Այս տօնակատարութեան ամփոփ ձեկարագրութիւնը արդէն հը֊րատարակած ըլլալով, մեր աշխա֊տակցին գրութենէն կը քաղենք միայն քանի մը յատկանշական մասեր.—

Ծնծութեամբ ողջունենք, գոհունա֊կութեամբ ծափահարենք ամէն ճիգ որ կը ձգտի մեզի տալու հայկական մթ֊նոլորտ։ Վասն զի, հայ սփիւռքը ա֊տոր պէտք ունի։

Տօնը սկսաւ պահիկ մը լռութեամբ յոտնկայս, ի յարգանս մեծարանք վախ֊ճանած պատրիարք Թորգոմ արք. Գուշակեանի։

Գ. Զօպանեանի ճառին հետ, մենք կարեցինք անցանք հայ ժամանակն ու միջոցը, արագ վազքով մը, ըմբռնե֊լու համար վայելքը հայ դիրքին եւ հայ տպագրութեան։ Ու դարձեալ իր֊մէ որ պիտի իմանայինք թէ՝ Հայ Գիրքի Տօնը կը զուգադիպէր Սահակ֊Մեսրոպեան տօնին.

Գ. Արամ Զարդ չէշտեց հայ ընդ֊հանուր Հրատարակչականի մը պէտ֊քը։ Ու ընդգծելէ վերջ Բարեգործա֊կանի եւ Հարուստներու անտարբերու֊թիւնը այդ մասին, հարցը լուծեց ժո֊ղովուրդին միջոցաւ։ Այո, ժողովուր֊դը միայն կրնայ գլուխ հանել զայն։

Գ. Մկրտիչ Պարսամեան մասնա֊ւորեց փաստը որ արդէն իսկ սկսեր է սպառնալ գաղութին. Ապացո՞յց։ Թերթերը որ լոյս կը տեսնեն օտար լե֊զուներով, որպէսզի կարդայ հայ նոր սերունդը։ Այդ սերունդը կը փախչի մեզմէ։ Զայն կարթելու փորձեր կ'ըլ֊լան։ Ու բանախօսը մեր ուշադրութեա֊նը յանձնեց հայ երկրորդական վար֊ժարաններու կարեւորութիւնը եւ պա֊հանջը Աշխարհական Միութեան մը, ուր հայ մտաւորականը երկնէր, սպառ նիւթական մտահոգութիւննե֊րէ։

Գ. Հրաչ Զարդարեան, ընդհակա֊ռակն, ոտքերը ամուր դրած գետնին, յայտարարեց թէ վտանգ չկայ Արմէն֊ներուս համար։ Ու ջանաց հաւատքի խօսքերով սրտապնդել մեզ։

Յուզիչ էր եւ անուշ երեք ժանուկ֊ներու դրուագը։

Ու հիմա, կը խնդրեմ որ բռնէք ձեր ջիղերը։ Վասնզի, Տիկին Լաս որ ա֊տենէ մը ի վեր Գ. Միջազգայինի սադնապովը կը մորկի, ըանկեղծօ֊րէնս մեզի պիտի տայ իր տեսակէտը։ Ի՞նչ ուղիներով պէտք է որ ընթանայ հայ գրականութիւնը։ Ու այս հար֊ցումին պատասխանը զացինք որոնել, սիկինին առաջնորդութեամբը ան֊շուշտ, Սպանիոյ աւերակներուն մէջ։

— Ա՛յ տիկին, մեզի՞ են տուեր Սպանիոյ հոգը։ Զուհի՞նք մենք մեր հոգերը։ Բայց դուք եւ ուրիշներ ալ ձեզի հետ, աչէն ըլլան թէ ձախէն ա֊նոնք, ի զուր կը թաթառիք յանուն համամարդկային վարդապետութիւն֊ներու, տեսութիւններու եւ ուղղու֊թիւններու։ Որովհետեւ, հակառակ ձեր բոլոր ճիգերուն արուեստական եւ բռնազբօսիկ, դուք երբ ճառելէ, քա֊րոզելէ վերջ, սանդղաղորձելու կը նստիք, ձեր բոլորին գրուածքներուն յատակէն անխուսափելի ազգայնակա֊նը, տոհմիկը, հայկականը պայծառօ֊րէն կը կարկառի։ Ահա թէ ինչու կա֊րեւորութիւն չենք տար ձեր աղաղա֊կին եւ համբերութեամբ կը սպասենք որ դուք ալ անցընէք ձեր ճգնաժամը։

Բայց որպէսզի ըլլուի անխառու֊նակ այդ տպաւորութիւնը, հրճուա֊լից՝ մեր ականջները տրամադրենք ե֊րիտասարդ հայագէտին Ֆրանսացի, Գ. Ֆէյտիի, որ այնքան ճշգրտօրէն գիտէ գործածել մեր լեզուին բառերը, հարազատ եւ անղին։ Համակրելի բա֊նախօսը հիացումով կը հարցնէ թէ՝ որքա՞ն բեղուն պիտի ըլլայ մեր ժողո֊վուրդը խաղաղ եւ ազատ, կայուն եւ անհոգ կեանքի մը մէջ, երբ կրնայ այդքան արտադրել անհաստատ վի֊ճակի մը մէջ։ Ու Գ.Ֆէյտի մեզի մաղ֊թեց հայրենիք մը թաղաւորով մը կամ հանրապետութիւն մը հայ նախագա֊հով, ազատ եւ անկախ։ Օ՜, այն ա֊տեն, ինչե՜ր, ինչե՜ր պիտի ընէ մեր արգաւանդ ժողովուրդը։

Ա. Խ.

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԵՒ ԻՐ ԶԱՒԱԿԸ

ԿԱՊՈՅՏ ԵՐԿՆՔԻՆ ՄԷՋ

(Հատուածներ)

.. Երկնքին մէջ ես սուզ կը խանդիդիմ լուսահեղձ
Ափունքներու անաւազ. որոնց եզրին ստուերներ
Կը շարժին ծանր ու մըռայլ կշռոյթներով լայնադեղ,
Եւ դէմքե՛ր խոր, որոնց հետ կը խօսակցիմ ես երկար,
Եւ որոնց ձայնն անսովոր խանդաղատանք մը յանկարծ՝
Կը ներմուծէ անձիս մէջ. անոնց կեցուածքն ու ձեւերն
Կարծես ծանօթ են ինծի, ինչպէս նայուածքն յուզական՝
Գառագեղուած արծիւին. որոնց յօնքերն իմ յօնքիս
Ունին կամարն Երբահիւս, եւ որոնց սիրտն իմ սրտիս
Ունի տըրոփն արփազարդ, որ մերթ դաշն է ու մերթ խոլ
Ինչպէս կամուրջ եւ թումբեր փշրող գետերն մեր երկրին։

Ճառագայթով եւ վարդագոյն ամպակոյտով ծանրաբեռն
Հորիզոններ կը բացուին այս բընութեան մէջ անեզր,
Ուր կը շրջիմ ես երկար հագած ճերմակ պարեգօտ.
Իմ քայլիս շուրջ կը յածին սըրուակներ թաւամազ,
Մինչ լայնաթիկն մարմիններ կը սեղմուին իմ կողքիս՝
Իրար հիւսուած զօրութեամբ. ես կը ճանչնամ բոլորն ալ.
Այս Սեւակն է թխաչուփ եւ այս իրանն է կարշենդ
Նարեկենեանին որ արմուկն մըխրճա՛ծ է վագրի պէս
Ամպի մը մէջ հաստամեստ. ու այս գըլուխն է ըմբոստ
Փոթորկաշունչ Զօհրապին, որուն պռօշկումն անմըւան
Դեռ կը գօռայ մոլեգնօտ ինչպէս մըրրիկն օդին մէջ։

Գաւիթներու մէջ մայրմայր մեր հերոսնե՛րն են ռտքի,
Որոնց սուրերն դեռ մերկ են ու դեռ ծեփուած արիւնով՝
Նոյնիսկ Աստծոյ յանդիման. այս մեհութեան մէջ անձայն
Դեռ կը լսուի թարբառն հօծ սպառազէն քաջերու,
Որոնց վայրագ դաշոյններն կը շողշողան ուժգնօրէն
Շառայլներովն յորդառեղ զորս կը ձօնէ տարբերուն՝
Մեծ արեգակն իմաստուն. մինչ լայնածիր լոյսին մէջ
Որ կը թափի հեռաւոր ամայութեան մէջ երկնի՝
Ես կը տեսնեմ վիրաւոր մարտիկներու մարմիններ,
Որոնց վրրայ կը ծըրին սովամահ քայլ նըժոյգներ.
Եռագոյննե՛ր որ կ'իջնեն եւ կը ծածկեն փառքն ու մահն։

ԱՐԱՄԱՅԻՍ ՍՐԱՊԵԱՆ

ՉՈՄ

ԱՊՐԻԼ ՏԱՍՆԸՄԷԿԸ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Զ. Ռ. Միութեան Փարիզի Մասնա֊ճիւղը ընդհ. ժողով մը գումարեց ե֊րեքշաբթի երեկոյ, եւ ներքին կազ֊մակերպական հարցերու եւ առաջիկայ յարաբերութեանց մասին լսելէ վերջ Վարչութեան զեկոյցը, անցաւ Ապրիլ Տասնըմէկի կազմակերպութեան։ Կա֊րելի եղած չըլլալով գտնել յարմար սրահ մը Ապրիլ 23ի համար, որոշուե֊ցաւ սգահանդէսը կատարել Ապրիլ 30ին, Կիրակի, Սալ Կավոյի մէջ։

Գեղարուեստական բաժնին կազմա֊կերպութեան համար ընտրուեցաւ յանձնախումբ մը, որ պիտի աշխատի որոշ պիւտճէի մը վրայ ամէն ջանք թափել իրապէս ազգարժան ձեւով կա֊տարելու համար սգահանդէսը։ Յա֊ռաջիկայ ամիս, այս առթիւ, խոր֊հրդակցութեան պիտի հրաւիրուին նաեւ Փարիզի հայկական բոլոր կազ֊մակերպութիւնները։

Զ. Ռ. Միութեան պաշտօնաթերթը, ԵՐԿՈՒՆՔ, այդ օրը պիտի տայ բա֊ցառիկ թիւ մը։ Որոշուեցաւ որ սփիւռքեան ամէն զօհողութիւն կա֊տարուի կանոնաւոր եւ ամէն ամիս հրատարակելու համար ԵՐԿՈՒՆՔը, իբրեւ երիտասարդութեան ձայնը։ Խմբագրութիւնը պիտի վարեն Շա֊ւարշ Նարդունի եւ Արշաւիր Խանէ֊տանեան։

Օր. ՍՈՆԻԱ ԵԱՂՈՒԹԵԱՆ
եւ
Պ. ԿԱՄՍԱՐ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ
Նշանուած
1939 Փետր. 12, Փարիզ

Սասունցի Դաւիթ

ՄԱՆՈՒԿ ՀՈՎԻՒ

Բ.

Մեր լեռներու արգասաբեր
Արեւն ոսկի, բարկ, երջանիկ էր.
Եւ Դաւիթը զանգրահեր,
Ժայռի մը տակ մուշք կը հանգչէր։
Իր մախաղը կողքին տկո՛ւր
Ցըիւ, ցըիւ, ոտքի քներ։
Ան կը յիշէր որ՝ խստամբեր
Գիւղին առջեւ, իր հօրաղբեր՝
Ջէն էր ձգեր տայով պատուէր.
— «Առանց սուրի չէ՛ պատուաւրեր,
Պատռած ատնել մէջքին կախել։
Վախթի տեղ՝ հայրդ ալէհեր,
Մօրմէն ժառանգ կուրծքը ունէր։
Դուն քու գլխուդ գտակ մը բեր
—Խոյր կամ լաչակ յայտնի չէ դեռ—.
Իսկ ոտացդ չարին սոլե՞ր,
Ի՞նչ տեսակը մենք չենք գիտեր...»։
Ջէնն՝ ակամբին գմբուխտ գէղեր,
Հազար աչքեր իր հետ ընկեր,
Դաւիթ շուքին մէջ մրափէր.
Անգիտակից որ ինք կ'աճէր
Օրը տարի, հազիւ չունէր։
Տասը տարին հիմա դարձեր
Հազարամեայ եռկայ դարձեր...։

×

— Աղօթս սահմ— մարդ ու անբան,
Կատարէին կամքն անստան
Արդարութիւնն միշտ անբաժան.
Այսպէս քաջին պատիւ միայն։

×

Բայց՝ եզու տես գայլ մը կատղած՝
Գաղտագողի, երախարաց,
Հօտին մէջէն զառ մը բռնած՝
Կը յօշոտէր արիւնախանձ։
Ալտաւազդեան շունները անսանձ,
«Թուքէնեան գամփռերը» յանկարծ
Գրոհ տուին, Դաւիթ զգաց
Որ՝ վտանգ կար բացէ ի բաց։
Կայծակի պէս առաջ սուրաց
Դայլը բռնեց վզէն եղբած։
Հրաշք աչքեր մազնիսացած
Մուր ծիրպերէն իրեն յառած՝
Եողկողացին ողբախառնչ.
Ու ալճապանզը գնաց յառաջ
Մինչ անձուները, անդունդներ բաց։
Դաւիթի ուժ, ոտքն զգաց։
Դայլն ի՞նչ էր որ անոր համար,
Անիծ ու վագր, իժ անհամար,
Եկեղեւոր օձեր վարար,
Զարգաղնդ գիւեր բազմահազար.
Տաւրոս լեռնէն մինչ Ծովասար,
Իր վծայլին ձոր ու քարայր։
Մեծ վտանգն է նախամեծար,
Երէ վտանգ կայ անպատեառ։

×

Միշտ կը խայտար սիրտը քաջին,
Սրտին կ'եռար արիւնն անցին,
Վեհ, վճնառոր, ազատածին,
Տկարին հետ հաշտ սրտագին։
Պատուհասն էր, վատ տմարդին։
Հայ կամ օտար, շատեր կային,
Հովիւ, ճամբորդ, զուտ խառնածին,
Երբ որ եկած՝ իրեն բախն
— «Աղբեր ըլլանք մենք միասին»։
— Լա՛ւ, ինչո՞ւ չէ՛, վա՛յ քծնողին,
Ինծի խաբող վատին, քածին,
Ես ալ քեզ չունիմ միշտ, ձեր եացին։
Բոլորն իսկոյն հաւատացին
Որ ինք երաշքն էր մրրկածին.
Թէեւ՝ իր ծնած օր երկրային
Ոչ մէկ մանուկ չը ջարդեցին,
Ոչ ալ մօգեր, աստուածային
Հրեշտակներ, պաշտել գացին։
Ինք ծնունդն էր Սասմայ ծոցին,
Սասմայ ծոեր՝ հայ արգանդին։
Վերէն ինկաւ երեք խնձոր...
Բարի եղէք բարուք կեցցէ՛ք,
Ձեզի բառդ չըկայ երբեք,
Դժոխքի պէս դուք գծացէք.
Բայց ձեր մտքին մէջ իմ աղբերք
Երբ պատգամ սա խօսք դրէք
— Սուրին ծայրն է իբրեւ ընդերք
Շատ բարիքներ մարդոց անխելք
Մեր բարիք մեզի խոր վէրք։
Երբ ուժե՛ղ ես, միայն եղի՛ր
Արդար արեգ, մի՛ վարանիր։
Բայց մենք տեսանք այսքան դարեր
Դառն չարիք, եւ կարեվեր
Արախայրիքն ունինք ճաւէր
Ռոսխին զագիր, վատշուէր.
Մինչեւ ծնինք նոր Դաւիթներ
Ո՞ւր էք ո՞ւր էք Սասմայ ծոե՞ր։
Մէկ բռողին
Մէկն յոռղին
Միւսն ալ վարը պատմողին։

ԽՈՍՐՈՎ ԱՐԱՄԱՆԻ

«ՆԵՐԿԱՅ» (*)

Իմ մայրենի լեզուս։

Կ'երգեմ, կ'երգեմ, կ'երգեմ։

Օտարները քեզ չեն սիրեր, ամէն բան որովհետեւ օտար է իրենց համար, ու իրենք՝ օտարականներ են կեանքին մէջ։

Ի՞նչ կը հասկնան ուրիշները, յանկարծ երբ բարբարոս շեշտ մը կ'առնես — ու շլացած նոր եղանակով մը, միջավայրի մը բնական ձայնը կու տաս։ Ամէն միջավայր, չէ՞ որ ներշնչումի մը ճամբան է, ու իր ճակատագիրն կը տանի մարդկութիւնը։

Բարբարոս կ'ըսեն քեզի։ Ձեմ զարմանար։ Կ'երիտասարդանաս որովհետեւ, ու թեթեւ ու սլացիկ բան մը կը պահես։ Քեզի հետ քու զաւակներդ ալ բարբարոսի կը նմանցնեն։

Այսպէս է մարդը։ Իր չսիրած մէկ բանը բարբարոսութիւն կը նկատէ։

Բայց դուն՝ ուրիշ շատ բարբարոսներու անցնիլը տեսար։ Երամ երամ, անոնք անցան գացին ու ա՛լ չվերադարձան։ Անոնց մէջ երազը մշուշ մըն էր, հալեցաւ։ Անոնք բարբարոսներ էին։ Որովհետեւ, այսօր երբ քու ա֊նունդ կուտամ, ձայնդ կը լսեմ, ու անհունութիւնը կը կրկնէ բառը՝

— «Ներկայ»։

Դուն մերն ես։

Բայց ի՞նչ հեզնութիւն։ Ինծի այնպէս կուգայ որ օտարականը իր անձ֊կութիւնը կը ծաղրէ, երբ հանդար֊տութիւնդ պահած, կ'անցնիս բոլոր մեծութիւններու քովէն, ու անոնց խառնուելու տեղ, անոնց մեծութեան մէջ առանց կորսնցնելու քու ձեւերդ, անցած տեղերուդ սրբութիւնը կը պա֊հես։

Ատ քու զաղտնիքդ է։

Բայց մարդը զաղտնիքներէն կը վախնայ։

Ու երբ վայրենի կ'ըսեն քեզի, դըպ֊րոցը միտքս կ'իյնայ։ Այն օրերուն, միայն Ա. Բ. Գ.ին անունը լսած, ժա֊մուն բակը կը մտնէինք բոպիկ ոտքե֊րով, կը կենայինք դպրոցին առջեւ, ու ձայները մօտիկ կ'ըլլէինք, որոնք ի֊րարու խառնուած, դուրս կը թափէին պատուհաններէն, կը վազէին կարծես տեսակ մը արագութեամբ։ Տղայ էինք, բան մը մօտիկ կ'ընէինք, աչքե֊րով կը փնտռէինք ձայներուն ձգած թրթռումները, որոնք՝ մեզի համար նորութիւն էին։ Մեզի համար ամէն բան թէեւ նորութիւն էր, բայց անոնք ուրիշ էին, կը նուաճէին մէկալ ձանձ֊րը սրտին, ու նուաճուած՝ մօտիկ կ'ընէինք դպրոցէն եկող ձայները։ Ո՛չ մէկ ձայն այնքան պատկեր ունէր ու լոյսով կը զողար։ Այդ ձայները մեզի մտածել կուտային։ Ու կը խելօքնա֊յինք։ Ու առանց խանգարելու սրտեր֊նուս պայծառութիւնը, կը նայէինք՝ մեր սրտերէն աւելի խորունկ, աւելի հեռուն բացուող տեսարանի մը։

Երբ բարբարոս կ'ըսեն քեզի, իմ մայրենի լեզուս, նորէն դպրոցը միտ֊քս կ'իյնայ, բոլոր ուսուցիչները կը յիշեմ, ու մեծէն մինչեւ պզտիկ աշա֊կերտները կը տեսնեմ, որոնք բանի մը համար պատրաստ ամէնն ալ, իրենց նակատները բաց կը պահեն։ Այս պա֊տանիներուն, ո՞վ չէ տեսեր չնորհալի լրջութիւնը։ Անոնց աչքերուն խորը, ո՞վ չէ տեսեր զգայութիւն հանդոյցը, ուրկէ արեւները կը զատեն, ու լոյսեր կը ծնին իրենց խորհրդաւոր ձեւերով.

Ես կը յիշեմ մեր դպրոցին դասա֊րանները։ Անոնց բոլորին մէջն ալ, մեր տղայութիւնը կ'ապրի՝ այնքան գեղեցիկ, այնքան մաքուր ու երջանիկ որ կարծես սա աշխարհին չըլլար ան։

Բարբարոսութի՞ւն...

Այս հարցումին առջեւ, ես կը մտա֊ծեմ մեր դպրոցի գրասանքներուն վը֊րայ։ Գոհունակութեան, պայծառ սրտերու աղաղակէն զատ, ուրիշ ձայն չէր լսուեր։ Այն օրէն ի վեր, անոնք՝ սուրբ ու սիրական մնացած են։ Ա֊նոնց՝ տարիները բան չեն ըրած։ Ու հիմակ ալ, անոնց եղանակը, ամէն ա֊տենէ աւելի յորդանքով մօտիկ կ'ընեմ։ Երգերու խառնուած այդ ձայները, սրբազան ուրախութիւն մը կը լսուի օդին մէջ։ Հոն ամէն բան ազնիւ է։ Ազատութիւնը, ո՜հ, ի՜նչ հրաշքներ կը գործէ։ Ու հիմակ, բոլոր ձայները, գոյներու ծիածանին մէջ կ'երեւան ինծի։ Շատ մօտիկ անոնց պայծառու֊թիւնը սրտիս, ամէն սրտի հետ, նոր լոյս մը կը ծնի աչքերուս լոյսին մէջ, ու կ'ըսեմ զարմանքով.

— Ի՞նչ է ուրեմն այս պայծառու֊թիւնը։

×

Իմ մայրենի լեզուս...

Երբ քով քովի կուգան այս քանի մը բառերը, ես, երբ կ'արտասանեմ ա֊նոնք, կարծես խօսք տարուան եղա֊նակներուն համար է։ Իրենց խորհուր֊դին մէջ այդ բառերը, ինծի՝ տար֊ուան եղանակները կը յիշեցնեն, որոնք ամէն տարի, նոր հանոյք մը կը բերեն իրենց հետ, ամէն տարի, կերպարա֊նափոխուած կ'երեւան լոյսերով, ու իրենց բոլոր վայելչութեամբ կ'երե֊ւան։

Տարիները, որոնք լեզուներուն ե֊ղանակներ կուտան, տարինե՛րը, աղ֊բիւրի մը երգը տուած են մեր լեզ֊ւին։ Աղբիւրներ կան ամէն դի, բայց իմ լեզուիս՝ մեր աղբիւրին երգը կու֊կայ, ու ամէն տեղ, ամէն դի, ես մեր աղբիւրին երգը կ'երգեմ։

Ո՞վ չի սիրեր իրենց աղբիւրը։

Իմ լեզուս, իմ ցեղիս հոգին։

Ինչ որ ընեն, ես չեմ կրնար բաժ֊նուիլ անկէ։ Ան, ամէն բանէ աւելի ու֊ժով է։ Ան, ինծմէ աւելի առաջ հասած է արդէն իմ երթալիք տեղս։

Իմ ցեղիս հոգին, իմ ցեղիս երգը։ Ես ան երիտասարդացած կը տեսնեմ։ Բոլոր երկինքները բան մը ունին ան֊կէ ... մէջ։ Սահը, միշտ քովէն կ'անցնի անոր՝ նման յաւիտենական այցելուի մը։ Կ'անցնի մահը խենթե֊ցած, աւելի բարբարոս։ Բայց իմ ցե֊ղիս լեզուն, միշտ իմ ցեղիս հոգին է մնացած։

ԱՐՄԷՆ ԱՄՈՒՐ

(*) «Ներկայ» անունով անտիպ հա֊տորէ մը քաղուած։

կոսի բրիտանական ներկայացուցիչը կը չարունակէ իր ձեռնարկները, միջին ճամբայ մը գտնելու համար: Ներկայացուցիչը այս օրերս նորէն պիտի տեսնէ Զօր. Ֆրանքօն եւ պիտի յայտնէ թէ Անգլիա պատրաստ է սկզբունքով ճանչնալու ազգայնական կառավարութիւնը, պայմանաւ որ ներողամտութեամբ վարուի հանրապետականներուն հետ եւ Սպանիան պահէ Սպանիացիներուն:

*** Հանրապետական Սպանիոյ ապարապետը Կարթագինէ երթալով, աչքէ անցուց նաւատորմը եւ խորհրդակցութիւններ կատարեց զինուորական իշխանութեանց հետ: Կառավարութիւնը որոշեց հեռանալ Մատրիտէն եւ հաստատուիլ Վալենցիայի մէջ:

ՋԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՃԱՓՈՆԱԿԱՆ կառավարութիւնը վերջնական ազդարարութիւն մը ուղղեց խորհրդարանին կառավարութեան, գոհացում պահանջելով Սախալինի ձկնորսութեան իրաւունքներու մասին. հակառակ պարագային պիտի դիմէ «ազատ ձկնորսութեան»: Անցեալ տարուան օգոստոսէն ի վեր ամենածանր տագնապն է այս, 2 երկիրներուն միջեւ: Ազդարարութիւնը հեռագրուեցաւ Մոսկուայի ճափոնական դեսպանին, որպէսզի անմիջապէս յանձնէ Պ. Լիթվինովի: Ճափոնական թերթերը կը գրեն թէ կառավարութիւնը վճռած է «արիւնով պաշտպանել հիւսիսային շրջանի ձկնորսութեան իրաւունքները որոնք չահուած են արիւնով»: Ազդարարութեան լուրը պաշտօնապէս հաղորդուեցաւ կայսեր:

73 ՀԱՆՐԱՊԵՏԱԿԱՆ ՍՊԱՆԵՐ մէկ ամիսէն երկու տարի բանտարկութեան եւ 18 միլիոն ֆրանք տուգանքի դատապարտուեցան Ֆրանսայի մէջ, սահմանամերձ քաղաքի մը դատարանին կողմէ, 700 միլիոն ֆրանքի դոհարեղէն, ձոյլ ոսկի եւ արծաթ փախցուցած ըլլալով (քանի մը հարիւր քիլօ): Փաստաբանը պնդեց թէ ամբաստանեալները այս գոհարեղէնները բերած էին իրենց պետութեան հրամանով, բայց դատարանը չլսեց: «Իւմանիթէ» ուժգնօրէն կը բողոքէ այս վճիռին դէմ, յայտարարելով թէ «հանրապետական փառապանծ բանակին հերոսները բանտ կը նետուին Ֆրանսայի մէջ»:

ՄԱՍՆԱՒՈՐ ԲԱՆԱԿԱՏԵՂԻ ՄԸ հաստատուեցաւ Լօզէրի շրջանին մէջ, Մանտի մօտ, համախմբելու համար Սպանիայէն եկած խռովարար տարրերը: Ասոնք պիտի օգտագործուին հանրօգուտ շինութեանց համար: Միւս պատիժներ պիտի կրեն անոնք որ կը խանգարեն բարեկարգութիւնը:

Այս կայանին մէջ պիտի փոխադրուին ուրիշ անհրաժեշտ օտարականներ ալ, ամէն ազգէ, երբ հաստատուի թէ չեն կրնար ուրիշ տեղ երթալ քաղաքական պատճառներով (Ռուսեր, Գերմաններ, Հրեաներ, Լեհեր, եւն.):

ԳՐԻՒՄԷԼԻ մէջ, Զօր. Ֆրանքոյի կուսակիցները յարձակելով հանրապետական Սպանիոյ դեսպանատան վրայ, բանտարկեցին դեսպանը եւ իր կինը, յետոյ քարտուղարին բռնի ստորագրել տուին թուղթ մը, որուն համաձայն Ֆրանքոյի ներկայացուցիչին պիտի յանձնուի չէնքը: Յարձակողները զրահ ըլլալով չէնքը, ոստիկանները սանդուղ մը բարձրացուցին եւ ներս մտան:

ՆՈՐ ՊԱՊԻՆ ընտրութեան համար փակարանին մէջ պիտի հաւաքուին մօտ 400 հոգի: Աւելի քան 250 սենեակներ կը պատրաստուին բոլոր յարմարութիւններով:

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՄԷՋ բանուորներու պակաս անհանգստութեանց համեմատութիւններ առաջած ըլլալով, կառավարութիւնը որոշեց.— ա) Լիազօրութիւն տալ աշխատանքի նախարարութեան, բանուորներու արձանագրութեան եւ արձակման համար: բ) Պարտադրել բոլոր Գերմանացիները որ ձգեն իրենց գործը, երբ կանչուին պետական աշխատանքներու համար: Կ'ըսուի թէ աշխատող Գերմանացիները 6,600,000 հոգի աւելցած են, բաղդատելով 1929ի հետ: Բանուորներու պակասութեան պատճառներէն մէկն է պատրաստուող զինուորութիւնը, որ կը գրաւէ ամէն տարի աւելի քան մէկ միլիոն հոգի, ինչպէս եւ պարտաւորիչ աշխատանքը, որուն ենթակայ են հարիւր հազարաւորներ: Ուրիշ պատճառ մըն է տենդագին զինարշաւը, որուն հետեւանքով զինագործարանները կը բանին օրական 24 ժամ:

ԵՐԵՍՓ. ԺՈՂՈՎԻ արտաքին գործերու յանձնախումբին առջեւ Պ. Միսթէյր յայտարարեց, թէ Ֆրանսայի չահերը Սպանիոյ մէջ կը գնահատուին 36 միլիոն ոսկիի:

ԱՆԳԼԻՈՅ քաղաքային պաշտպանութեան նախարար Սըր Ճօն Անտէրսըն յայտարարեց խորհրդարանին մէջ, թէ պատերազմի ժամանակ կրաւորական պաշտպանութեան հակօդային բաժանմունքին մէջ պիտի ծառայեն 400-500,000 այրեր եւ 175,000 կիներ: Այրերը պիտի ստանան չաբաթական 3, իսկ կիները 2 ոսկիի աշխատավարձ:

ԹՐԱՑՑԻՒ ազուն մահը բնական համարուեցաւ ընդհ. դատախազութեան կողմէ, որուն դիմուած էր այն ամբաստանութեամբ թէ քաղաքական հակառակորդներ թունաւորած են զայն:

Տէր եւ Տիկին Երուանդ Աթոռեան, Տէր եւ Տիկին Միհրան Աթոռեան եւ զաւակունք, Տէր եւ Տիկին Միքայէլեան եւ զաւակունք, Տէր եւ Տիկին Վահէ Փամպուքճեան եւ զաւակունք, Տէր եւ Տիկին Թէքըլեան եւ զաւակունք սրտի խորունկ կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց սիրելի որդւոյն, եղբօր եւ որդւոյն՝

ՕՐ. ՍԻՐՎԱՐԴ ԱԹՈՌԵԱՆԻ

ցաւակսկիծ մահը որ տեղի ունեցաւ 17 տարեկան երիտասարդ հասակին:

Յուղարկաւորութիւնը տեղի պիտի ունենայ 21 փետրուար երեքշաբթի առաւօտ ժամը 9ին իրենց բնակարանին մէջ, 13 բիւ տը լա Տըմի Լիւն, Մօնթրէօյ, ուրկէ հանգուցեալին մարմինը պիտի փոխադրուի Մօնթրէօյի գերեզմանատունը:

ԾԱՆՕԹ.— Մասնաւոր մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբր այն նկատել:

«HAIASTAN»Ի ԳՈՐԾԱԿԱԼՆԵՐՈՒՆ ԵՒ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒՆ

1. Ֆրանսերէն «Հայաստան» ամսագրի առաջին թիւէն որոշ քանակութեամբ ղրկուած է բոլոր ծանօթ գործակալներուն. եւ մեծ մասով սպառած:

Կը խնդրուի օր առաջ իմացնել իրենց սպառման ճշգրիտ չափը, անոր համեմատ ղրկելու համար յաջորդ թիւը:

2. Բաժնեգինը ԲԱՑԱՐՁԱԿԱՊԷՍ ԿԱՆԽԻԿ է:

3. Կը խնդրուի հասցէները գրել ՇԱՏ ՄԱՔՈՒՐ ԵՒ ԱՆՍԽԱԼ:

Օր. ՏԻԳՐԱՆՈՒՀԻ ԿԻՐԱԿՈՍԵԱՆ

(Տուրքախ)

եւ

ՀՐԱՆՏ ՍՐՈՒԱՆՁՏԵԱՆՑ

Նշանուած

Փարիզ, 15 Փետրուար, 1939

Le Gerant : H. STEPHAN

Imprimerie A-DER (AGOPIAN)

17. Rue Damesme — PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e) (ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

Téléphone : GOBelins 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ — ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 21 ՓԵՏՐՈՒԱՐ
MARDI 21 Février 1939

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 3970

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

«ԿԱՎԿԱԶ»Ի ՀԱՅԵՐԷՆ ԲԱՐԵԿԵՆԴԱՆԸ

Աչքի լո՛յս ձեզ,— Կիրակի օր, 19 փետրուար, հրապարակ ե-լած էր ողջակալոր «Կավկազ»ի հայերէն տպագրութիւնը, «Կովկաս» (1939 փետրուար)։

Ամսագիրը կը կոչուի «Հանդէս Ազգային Անկախ Մտքի»։

Արդարեւ, այնքան «անկախ» է որ, առաջին թիւէն իսկ թուրքերը, անճարակ արտասանութեամբ մը կը կրկնէ ռուսերէն և փրանսերէն «Կավկազ»ի իմաստո՛ւն հաւատամքը,— նոյնութեամբ ընդունիլ այսօրուան Կովկասի «հողային գոյավիճակը», կազմելու համար Կովկասեան համադաշնակցային պետութիւնը։

Այս առաջադրութեամբ, ձեռք ձեռքի պիտի գործեն «Հայ ազգայնականներ»ն ալ,— սա խեղճուկրակ «Ազգ»ի թերթոնը, որոնց թիւը հինգ, սա տասնէն տասը մատով կը վերջանայ։

Հարեւանցի ակնարկ մը ամսագրին բովանդակութեան վրայ, յատուկ համար հանրային կարծիքը։

Խմբագրականը պարզեցինք արդէն։ Ցաջորդ էջին վրայ կը փայլի Հայաստ Բամմատ, որ սրտանց ողջունելով «Հայերի մուտքը», եւ «ակնածօրէն խոնարհելով» հայ ժողովուրդի «անթիւ զոհերի առաջ», կը պարզէ նոր հաւատամքը, առանց վերապահութեան,— «Հրաժարիլ որ եւ է հողային պահանջ դնել Թիւրքիոյ եւ Իրանի առաջ եւ այդու սահմանափակել հայկական առեղծուածը Կովկասի անձուկ շրջանակներում»։

Հայտար Բամմատ չանգիտանար թէ «հարցադրման նման ե-ղանակը», այսինքն այս բանաձեւը «ցաւոտ հակազդեցութիւն» պիտի գործէ հարիւր հազարաւոր տարագիր Հայերու, մանաւանդ անոնց վրայ «որքեր իրենց հայրենիքն են համարում Թիւրքիայ արեւելեան նահանգները»։

— «Սակայն մենք անկարող էինք բազմատանջ հայ ժողովուրդին կերակրել անիրականանալի ցնորքներով, ըստ որոնց հայ քաղաքական մտքի սովորական, Միացեալ Հայաստանի կառոյցը կարող է համակրանք ու ենցուկ գտնել Հայաստանի Կովկասեան հարեւանների մօտ»։

Տակաւին աւելի բացորոշ յայտարարութիւն մը.

— «... Ցանում իրենց ազատութեան ու անկախութեան ԽՍՀՄ-ի դէմ կռուի ելած կովկասի ժողովուրդների գերագոյն շահերը պահանջում են ամենաբարեկամական յարաբերութիւններ պահպանել մեր հարաւային դրացիների հետ»։ (Հասկցի՛ր՝ Թուրքիայ)։

Իսկ այս տեսակէտը կը նշանակէ մէկ բան,— «Ներկայում Թիւրքիոյ եւ ԽՍՀՄ-ի միջեւ եղած հողային գոյավիճակի պարտադրութեան ընդունումը»։

Ու վերջապէս աւետիս մը.

— «Այժմ, երբ մեր շարքերում հայ մեզ նման մտածողների հանդէս գալով մենք հնարաւորութիւն ունենք շփուելու հայ ընդարձակ ու կնդիրների հետ՝ իրենց իսկ մայրենի լեզուով, մենք աւելի դիւրութեամբ կարող կը լինենք գտնել կովկասեան հոգեւոր ու քաղաքական այն միութիւնը, որի մասին երազում են կովկասեան բոլոր ժողովուրդների լաւագոյն մտքերը»։

Լրացնենք օտար աշխատակիցներու շարքը, անցնելու համար բուն «հայ ազգայնականներին»։

Թրքամէտ քաղաքականութեան ասպետներէն Տ. Էյէկխտի, որուն տեսութիւնները յաճախ թարգմանուած են այս թերթին մէջ, իր կարգին կը բացատրէ թէ անհրաժեշտ է ընդունիլ կովկասեան գոյավիճակը եւ հաստատել «բարի դրացիական, եթէ կարելի է բարեկամական յարաբերութիւններ Թիւրքիոյ եւ Իրանի հետ»։

— «Մենք ազնիւ չենք համարում Հայերին դրանից աւելի բան խոստանալ, որովհետեւ մենք Կովկասի սահմաններից դուրս գալ չենք կարող»։

... «Ազգ»ի խումբը կովկասեան շէնքի չորրորդ սիւնն է։ Ահա Հայերի մուտքը, ահա «Կովկաս»ի հրատարակութեան իսկական իմաստը»։

«Ողջո՛յն» մը ստորագրած է Վ. Ախմէթէլի, «նախագահ Պոլսոյ Կովկասցի գաղթականների օֆիսի»։

Ողջոյնի նամակ մըն ալ ստորագրած է իշխան Շ. Ամիրէջիբի, «ամենամեծ յաջողութիւն» համարելով Կովկասի հայերէն տպագրութիւնը որուն «նախաձեռնութիւնն յանձն է առել գաղափարական մարդկանց մի փոքրիկ խմբակ, բայց Հայերի երիտասարդ սերունդից, որ յանդգնում է վիճելի համարել ազգային հին քաղաքականութիւնը»։

Եւ վերջապէս, «Կավկազ»ի հայերէն հրատարակութիւնը «ուրախալի երեւոյթ» կը համարի Ալ. Կանտէմիր, որ զայն կը շնորհաւորէ «հրճուանքի եւ խորին բաւարարութեան զգացմունքով»։

Հայ յօդուածագիրները կ'երեւան ծածկագիր, թէեւ անծանօթ չեն մեզի։

Անոնց գլխաւորը, ապահովաբար «պետ»ը, ինչպէս կը սիրէին կոչել «Ազգ»ը հրատարակած ատեն, «անհաշտ թշնամի» համարելով խորհրդային Ռուսաստանը, կը յայտարարէ առանց այլ եւ այլի.

— «Միւս կողմից մեզ անհրաժեշտ է մեր հարեւան պետութեանց՝ Թիւրքիոյ եւ Իրանի, դէպի մեր անկախութիւնը տածած բարեացակամ վերաբերմունքը. ուստի մենք պէտք է հրաժարինք դէպի այդ երկիրներն ունեցած որ եւ է հողային պահանջից»։ (Միջանկեալ,— ո՞վ ըսաւ թէ մենք որ եւ է առեն հողային պահանջներ ունեցած ենք բարեկամ Իրանէն)։

Ամփոփած եղանք «Կավկազ»ի հայկական բարեկենդանը, գըլ-խաւոր գիծերով։

Այժմ անցնինք վերլուծման։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՀԻԹԼԵՐ, ՄՈՒՍՈԼԻՆԻ ԵՒ ՖՐԱՆՔՕ ՊԻՏԻ ՏԵՍՆՈՒԻՆ ՄԻԼԱՆՈՅԻ ՄԷՋ...

«Փոփոլօ տ'Իթալիա» թերթը, որ Մուսոլինիի օրկանն է Միլանի մէջ եւ «Քորիէրա Տէլլա Սէրա» կը գրեն թէ Հիթլէր եւ Զօր. Ֆրանքօ մօտերս պիտի տեսակցին Միլանի մէջ, Մուսոլինիի հետ, երեք երկիրներուն քաղաքականութիւնը ներդաշնակելու եւ ազգայնական Սպանիան ալ Հռոմ - Պերլին առանցքին կապելու համար։ Պաշտօնական շրջանակներու մէջ լռութիւն կը տիրէ այս լուրի մասին.

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿԻՆ ԲԱՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԶՕՐ. ՖՐԱՆՔՕՅԻ ՀԵՏ

Հաջցութեան յոյսերը կ'աւելնան

Ծերակուտական Լէօն Պէրար, որ երկրորդ անգամ Սպանիա գնաց մասնաւոր պաշտօնով, փետրուար 19ին նոր տեսակցութիւն մը ունեցաւ Զօր. Ֆրանքոյի արտաքին նախարարին հետ, Պուրկոսի մէջ։ Ֆրանսայի ներկայացուցիչը միշտ լաւատես է եւ կը յուսայ ճամբան հարթել, ոչ միայն իրաւական ճանաչման, այլեւ հաշտութեան համար։ Տեսակցութիւններէն անմիջապէս վերջը Ֆրանքոյի փոխանորդը Պարսելոնա գնաց, զեկուցում տալու համար զօրավարին եւ կառավարութեան անդամներուն։ Միւս կողմէ Պ. Լէօն Պէրար կը շարունակէ իր բանակցութիւնները ուրիշ պաշտօնատարներու հետ։ Միեւնոյն ատեն կը գործէ անգլիական ներկայացուցիչը, որ սահմանագլուխը անցաւ առջի օր, զեկուցում տալու համար դեսպանին։ Ֆրանսացի ծերակուտականը Հէնտէյ կը սպասէ այսօր, երեքշաբթի, նոյնպէս խորհրդակցելու համար արտաքին նախարարին հետ։

Հակառակ պաշտօնական լռութեան, կը կարծուի թէ Զօր. Ֆրանքօ տրամադիր չէ գրաւոր երաշխիքներ տալու ֆրանսական եւ անգլիական կառավարութեանց, Սպանիոյ քաղաքական եւ հողային անկախութեան, ինչպէս եւ ընդհ. ներման մասին։ Բանակցութիւնները շարունակուեցան կիրակի օրն ի բուն։ Տեսակցութեանց անմիջական նիւթն էր Սպանիացի փախստականներու արագ վերադարձը։ Այս առթիւ Ֆրանսայի ներկայացուցիչը նորէն ուղեց ապահովութիւն ստանալ թէ Զօր. Ֆրանքօ պիտի պահէ իր քաղաքական անկախութիւնը, պատերազմէն վերջը եւ թէ բոլոր օտար կամաւորները պիտի ճամբուին։ Ֆրանսա եւ Անգլիա կ'ուզեն նաեւ ապահով ըլլալ թէ Գերմանիա եւ Իտալիա հողային կամ զինուորական առանձնաշնորհներ պիտի չվայելեն Պալէարեան կղզիներու, Մարոքի կամ սպանիական գաղթավայրերու մէջ։ Իրապէսներ կը հաւատեն թէ զօր. Ֆրանքօ իր դաշինքին հետ քննելով հանրապետական կառավարութեան խնդիրը, միաձայնութեամբ մերժեց անփոփոխ պահել բացարձակ անձնատուութեան պայմանը։

Միւս կողմէ, հանրապետականներն ալ անընդհատ խորհրդակցութիւններ կը կատարեն, զիմադրութիւնը շարունակելու կամ հեջ մը գտնելու համար, քանի որ հանրապետութեան նախագահը կը մերժէ վերադառնալ։ Վարչապետը առջի օր երկար տեսակցութիւն մը ունեցաւ սպարապետին հետ։ Ազգայնականները ուժգնօրէն ռմբակոծեցին Ալիքանթէ նաւահանգիստը, ծանր վնասներ պատճառելով։ Ռմբակոծեցին նաեւ Վալէնցիան եւ Մատրիտը։ Պարսելոնայի մէջ անընդհատ կը գործեն երկու զինուորական ատեաններ, դատելով այն ամբաստանեալները որոնք ոճիրներ գործած են հանրապետական իշխանութեան օրով։ Շատ մը մահավճիռներ արձակուած են արդէն։

*** Եգիպտական եւ յեհական կառավարութիւնները որոշեցին իրաւապէս ճանչնալ Զօր. Ֆրանքոյի կառավարութիւնը։ Պալքանեան պետութիւններն ալ պիտի ճանչնան, իրենց խորհրդաժողովէն վերջը, որ բացուեցաւ երէկ, Պուքրէշի մէջ։

*** Ցեղական թերթերը կը գրեն թէ նախագահ Ազանիա վերջնագիր մը ուղղած է վարչապետ Նէկրինի, պահանջելով դադրեցնել պատերազմը եւ հաշտութիւն կնքել։ Այս վերջնագիրը ղրկուած է արտաքին նախարարին միջոցաւ, որ Փարիզ եկած էր անցեալ շաբթու, նախագահը համոզելու եւ Մատրիտ վերադարձնելու համար։ Եթէ վարչապետը հաւանութիւն յայտնէ, նախագահը անմիջապէս պիտի դիմէ Ֆրանսայի եւ Անգլիոյ բարեխօսութեան, որպէսզի Զօր. Ֆրանքօ վրէժխնդրական միջոցներ չգործադրէ, յանուն մարդասիրութեան եւ Սպանիոյ միութեան։ Եթէ վարչապետը մերժէ այս առաջարկը, հաւանական է որ նախագահը յայտարարութիւն մը հրատարակէ։

Փարիզի մէջ անհամբեր կը սպասեն Պ. Լէօն Պէրարի տեղեկագրին, հաշտարար ելք մը գտնելու համար։ Եթէ տեղեկագիրը նպաստաւոր ըլլայ, Ֆրանսա եւ Անգլիա միաժամանակ պիտի յայտարարեն Ֆրանքոյի կառավարութեան ճանաչումը։

Իտալիա, Գերմանիա եւ Ճափոն պիտի զինակցի՞ն

Ճափոնի ռազմատենչ եւ աշխարհակալ տարրերը բուռն պայքար մը կը մղեն այս միջոցին, խորհրդարանին եւ մամուլին մէջ, իրական զինակցութեան մը վերածելու համար Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ հետ կնքուած հակաբոլշեւիկ ուխտը։ Այս առթիւ իրապէսներ կը հաւատեն թէ զինակցութեան ծրագիրը երկար ատենէ ի վեր կը քննուի Հռոմի եւ Պերլինի մէջ, բայց Ճափոնի չափաւոր տարրերը կը վարանին ստորագրել զայն, եւ եթէ ի վերջոյ հաւանին ստորագրել, Ճափոն կարգ մը պայմաններ պիտի դնէ։

Թոքիոյի ծայրայեղ ազգայնական օրկանը ջատագովելով զինակցութիւնը, անհրաժեշտ կը գտնէ զայն, «ի նախատեսութիւն ընդհ. պատերազմի մը որ մօտալուտ է Եւրոպայի մէջ»։ Եւ կը շեշտէ — «Ճափոն պէտք է իր մասնակցութիւնը առաջարկէ, պայմանաւ որ Իտալիա պատերազմի ձեռնարկէ Եւրոպայի մէջ եւ Գերմանիա օգնութեան հասնի Իտալիոյ։ Այդ պարագային, Ճափոն ալ Ասիոյ մէջ պիտի կռուի։ Մենք մեր հզօր նաւատորմիղով կրնանք կեցնել Մ. Նահանգները, իսկ մեր հզօր բանակով կրնանք անշարժութեան

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԵՐԵՒԱՆԻ ՏԷՐ ԹՈԴԻԿՆԵՐԸ

«Ցառաջ» խմբագրականով մը կը պատմէր թէ ի՛նչ հանճարեղ ծրագիրներ կ'որոճան Երեւանի մէջ, զարգացնելու համար հայերէնը, «որ արդէն դարձեր է պետական լեզու»։

Յօդուածագիր մը, Գ. Ստեփանեան, պարզապէս կ'առաջարկէր նոյնութեամբ գործածել օտար բառեր, առանց նկատի առնելու լեզուին ներքին օրէնքները։ (Խ. Հայաստան 2 փետր. 1939)։

Յօդուածագիրը դեռ աւելի արմատական — անշուշտ եւ յեղափոխական — խելք մը կը սորվեցնէ.

— «Մեր հնչիւնական տառադարձութիւնը համարեա լրիւին արտայայտում է ռուսական տառադարձութիւնը, կարիք չկայ տառադարձութեան խնդրում եւս արհեստական դժուարութիւններ ստեղծել։ Եթէ ռուսերէնը գրւում եւ հնչւում է պօէմա, բրիգադա, օլիմպիադա եւայլն, ապա է մեր լեզուում էլ գրել այդ ձեւով եւ ոչ պօէմ, բրիգադ, օլիմպիադ եւայլն, եթէ բոլոր լեզուներում, ինչպէս եւ ռուսերէնում պահպանւում են կրկնակ բաղաձայնները, պէտք է պահուին նաեւ մեր լեզուում։ Օտար լեզուներում եւ ռուսերէնում գրւում է կոմմունիստ, կոլլեկտիվ, սեսսիա, միսսիա, ագրէսսոր, ինչո՞ւ մեր լեզւում գրել կոմունիստ, կոլեկտիվ, սեսիա, միսիա, ագրէսոր։ Արդեօ՞ք այն պատճառով որ մեր լեզուն իր «իւրայատկութիւններով» ի վիճակի չէ կրկնակ բաղաձայն հնչել, բայց չէ՞ որ ունենք տարր, մրրիկ, անդորրութիւն, կեցցէ, Ովսաննա եւայլ բառերը, որոնք հնչւում են կրկնակ բաղաձայնով. կրկնակ բաղաձայնով հնչւում են նաեւ սեսսիա, միսսիա, ագրէսսոր, պրոգրեսսիվ եւ նման բառերը։ Աւելին։ Տպագրւում են բազմաթիւ գրքեր, որոնց մէջ կրկնակ բաղաձայնը պահւում է»։

Գրծա՛ւ։ Բոլշեւիկները եւ մանաւանդ Երեւանցիները կատարեալ հանճարագէտներ ըլլալով, ֆրանսերէն ալ գիտեն, անգլիերէն ալ, լատիներէն, պարսկերէն եւ չինարէն ալ։ Գիտեն թէ ամէն մէկը ի՛նչպէս կը հնչէ բառերը,— միսսիա, ագրէսսոր...

Միայն մէկ բան չեն գիտեր,— հայերէն։

Բայց ատոր ալ ճարը գտած են մեր կարմիր տէր Թոդիկները։

Վաղը կը պատմեմ։

ՎԱՀԷ

ՆԱՀԱՏԱԿՆԵՐՈՒ ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ (Անթիլիաս)

Այրի Տիկին Ց. Ճիլէրճեան ի յիշատակ իր ամուսնոյն՝ Յովհ. Ճիլէրճեանի եւ վաղամեռիկ աղջկան՝ Նազենիի	500
Փետր. 18ի գումարը	640
Ընդհ. գումար՝	1140

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԵՐԵՍՓ. ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

422 աթոռ փոխանակ 399ի

Էնկիւրիէն կը հեռագրեն փետրուար 18 թուականով.—

Այժմէն տենդային պայքար կը մղուի Քամութայի (Ազգ. Մեծ Ժողով) ընտրութեան առթիւ որ պիտի կատարուի յառաջիկայ Մարտ 26ին։ Երեսփոխաններուն մեծ մասը պիտի ընտրուին Խալքի թեկնածուներէն։ Նոր ժողովը պիտի բաղկանայ 422 երեսփոխաններէ, փոխանակ 399ի։ Այս յաւելման պատճառը այն է որ վերջին ընտրութիւնը հիմնուած էր 1929ի մարդահամարին վրայ, իսկ նորը պիտի կատարուի համաձայն 1935ի մարդահամարին որ բնակչութեան մեծ յաւելում կը ցուցնէ։ Կին երեսփոխաններուն թիւը 16էն պիտի բարձրանայ 20ի։ Ոչ - իսլամ քաղաքացիներն ալ ներկայացուցիչներ պիտի ունենան,— երկու Յոյն, մէկ Հայ, մէկ Հրեայ։

Թուրք խուլերու եւ համրերու ընկերակցութիւնը, որ 20,000 անդամ ունի, թեկնածու ներկայացուցած է իր նախագահը, անկախ աթոռի մը համար։

Սուրիոյ դահլիճը հրաժարեցաւ

Դամասկոսէն կը հեռագրեն թէ Ճէմիլ Մարտամ պէյի դահլիճին անդամները փետրուար 18ին ժողով գումարելով նախագահին բնակարանին մէջ, իրենց հրաժարականը ներկայացուցին, երկար խորհրդակցութենէ մը վերջ։ Այս առթիւ իրենց հրաժարագրին մէջ կ'ըսեն թէ քաղաքական կացութեան ընթացքը թոյլ չի տար շարունակել իրենց պաշտօնը եւ կը մաղթեն որ հանրապետութեան նախագահը յաջողի փրկել ազգը եւ իրականացնել անոր բաղձանքները, «Ամենակարողին օգնութեամբ»։

Հանրապետութեան նախագահը անմիջապէս ձեռնարկեց խորհրդակցութեանց, նոր դահլիճին կազմութեան համար։ Ազգայնական խմբակցութիւնը ժողովի հրաւիրեց իր գերագոյն խորհուրդը, որուն պիտի մասնակցին Սուրիոյ բոլոր շրջաններու երեսփոխանները։ Շուկաները փակուեցան։

*** Ցեղական թերթ մը կը գրէ թէ դահլիճին հրաժարման պատճառներէն մէկն է հրատարակութիւնը շարք մը բանաձեւերու որոնք անցեալ դեկտեմբեր 31ին քուէարկուեցան երեսփ. ժողովին մէջ, բայց մերժուեցան ֆրանս. պատուիրակին կողմէ։ Երկրորդ պատճառն է կառավարութեան մէկ ձեռնարկը, որ կը ձգտէր դադրեցնել Նոյեմբեր 18ին մարզպանին կողմէ հրամանագրուած միջոցներու գործադրութիւնը, ապահովելու համար կրօնական համայնքներու խղճի ազատութիւնը եւ իրաւական վիճակը։

Փակարանը ի՞նչպէս պիտի ընտրէ պապը

»»» . «««

Պապին ընտրութեան համար բոլոր պատրաստութիւնները տեսնուած են։ Վատիկանի մէկ մասը վերածուած է կնքուած յարկաբաժինի մը, որ պիտի յատկացուի փակարանին։ Կարտինալները պիտի փակուին այդ յարկաբաժնին մէջ, բանտարկեալներու նման, մինչեւ իրենց պաշտօնին աւարտումը։ Դուրսի հետ որ եւ է յարաբերութիւն պիտի չունենան։

Երբ փակարանին 210 անդամները հաւաքուին, յարկաբաժնին դուռները պիտի գոցուին եւ նոյնիսկ հեռաձայնին դադար պիտի տրուի։ Փակարանը հաւանաբար սկսի գումարուիլ փետրուար 28ին։ Փակարանի գումարման ատեն նոյնիսկ պատուհանները պիտի փակուին եւ կնքուին։ Այս զգուշութիւնները ձեռք առնուած են, որպէսզի քուէարկութեան գաղտնիքը որեւէ կերպով երեւան չելլէ։ Քուէարկողները պիտի ըլլան 62 կարտինալները։ Միւս «բանտարկեալները» անոնց քարտուղարները, ծառայողները եւ բժիշկներն են։ Ս. Դամասկոսի պալատին տանիքին վրայ զետեղուած է խոշոր դանդակ մը, որ պիտի հրաւիրէ կարտինալները առաւօտեան եւ կէսօրուան քուէարկութեանց։

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԼՈՆՏՈՆԷՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՆԿԱԽՈՒԹԵԱՆ ՀԱՐՑԸ ՀԱՇՏՈՒԹԵԱՆ ԽՈՐՀՐԴԱԺՈՂՈՎԻՆ ԱՌՋԵՒ

(ՔԱՂՈՒԱԾՆԵՐ ԼՈՅՏ ՃՈՐՃԻ ՑՈՒՇԵՐԷՆ)

Ա.

Մեր քաղաքական դատը յետոյ տարի անընդհատ Եւրոպայի դիւանատուները թափառելէ վերջ, Հաշտութեան խորհրդաժողովին կը ներկայանար 1919ին՝ արժանաւոր լուծում մը ստանալու համար: Բնականաբար ոչ ողորմութիւն է որ կը խնդրէինք յաղթական պետութիւններէն, ո՛չ ալ վարձատրութիւն պատերազմին ընթացքին մեր ընծայած օժանդակութեան, կը պահանջէինք պարզապէս մեր պատմական հողերուն վերադարձը եւ արեւուն տակ մեր անկախ ու ամփական հայրենիքը ունենալու անվիճելի իրաւունքը:

Մեր երախաներն ու ժամիկներն ալ գոց գիտեն թէ ինչ անփառունակ արդիւնքի յանգեցաւ մեր պայքարը քաղաքական ճակատին վրայ եւ ինչ դառն յուսախաբութիւններ կրեցինք Սեվրէն մինչեւ Լոզանի ողբերգութիւնը: Ինչո՞ւ այս պարտութիւնը, տակաւին, երբ մեր թիկունքին կանգնած էին քաղաքակիրթ աշխարհին ամէնէն հզօր ազգերը:

Հայ ժողովուրդին մեծամասնութեան ժամու իմաստուններ մեր ղեկավարներուն քաղաքական անհեռատեսութեան եւ միամտութիւններուն կը վերագրեն զայն, ու անդադար կը խօսին մեր «սխալներուն» մասին: Որո՞նք էին այդ սխալները. պատասխան չունին: Հարցուցէք իրենց թէ սխա՞լ էր, օրինակ, երբ մենք մեր սեփական ուժերով պետութիւն մը ստեղծեցինք Արարատի ստորոտը, օգտուելով պատեհաժամէն: Սխա՞լ էր երբ աշխատեցանք բոլշեւիկեան չարիքը հեռու պահել մեր հայրենիքի սահմաններէն: Սխա՞լ էր երբ որոշ չափով յոյսեր դրինք Դաշնակիցներուն վրայ: Սխա՞լ էր երբ ստորագրեցինք Սեվրի դաշնագիրը:

Հայ ժողովուրդը ըրաւ ինչ որ հնարաւոր էր եւ տրամաբանական՝ Դաշնակիցներու ջախջախիչ յաղթանակէն վերջ: Ու մենք չէինք պատասխանատու, երբ կացութիւնը վերի վայր շրջեցաւ 1920էն 1922, երբ ո՛չ մեր «սխալը», ո՛չ ալ մեր «ճիշդը» կրնային յեղաշրջել օրուան պայմանները:

Զմոռնանք որ մեր իմաստունները լեզու ելան Կարսի անկումէն կամ Լոզանի դաշնագրին ստորագրութենէն վերջ:

Անասելի զոհաբերութիւններէ ետք, Համանք հանդրուան մը ուր Եւրոպան վաւերօրէն ճանչցաւ մեր իրաւունքները: Սեվրի դաշնագրին 88րդ յօդուածը Անկախ Պետութիւն կը հռչակէր Հայաստանը: Ցետոյ յանկարծ քաղաքական անակնկալ դէպքեր պատահեցան՝ խորտակելու համար մեր երազները: Բոլշեւիկեան ու թրքական յարձակում նորածին Հանրապետութեան վրայ, պարտութիւն հելլէնական բանակներուն, անգլօ-ֆրանսական անհամաձայնութիւն Գերմանիոյ հատուցումներու հարցին շուրջ, իտալական ու ֆրանսական օժանդակութիւն Մուսթաֆա Քէմալին, Ֆրանքլէն Պույոնի, Մուսոլինիա, Լոզան եւ...

Ամէնէն երեւելի քաղաքագէտներն անգամ չկրցան նախատեսել այս բոլորը: Իսկ մենք պատասխանատուութեան որ եւ է բաժին չունէինք դէպքերու այդ նոր դասաւորումին մէջ: Ու եթէ օրուան յաղթականները անոնց կարմրելու նահանջեցին թրքական սպառնալիքին առջեւ, հայ ժողովուրդը շատ տկար էր բարեփոխելու համար կացութիւնը ի նպաստ իրեն: Դաշնակիցները չկրցան լուծել թրքական հանգոյցը՝ հակառակ նախապէս մշակուած ծրագիրներուն: Այս ճըգմարտութեան մասին տարակոյս ունեցողները ընդհանրապէս կը նախընտրեն օտարներուն վկայութիւնը՝ լուսաբանուելու համար: Անշուշտ հետաքրքրական է իմանալ թէ անոնք ինչ ձեւով կը նկարագրեն պատմութեան այն դրուագները որոնք ուղղակի առնչութիւն ունին մեր դատին հետ:

1934ին յօդուածաշարքով մը «Թաւուզէ» ընթերցողներուն ներկայացուցի Հարոլտ Նիքըլսընի «Լորտ Քըրզըն», որ չահեկան ուսումնասիրութիւն մըն էր Արեւելեան Հարցի մասին: Հեղինակը Լոյտ Ճորճի գլխաւոր աշխատակիցն էր հաշտութեան բանակցութիւններուն ընթացքին եւ անշուշտ շատ մօտէն ծանօթ ըլլալով օրուան անցուդարձերուն եւ կարգ մը դաղտնիքներու, կարելի չէր կասկածի ենթարկել իր պատմութեան վաւերականութիւնը:

Այս անգամ յօդուածաշարքս կը քաղեմ Մեծն Բրիտանիոյ երբեմնի վարչապետին՝ Լոյտ Ճորճի «Հաշտութեան Դաշնագիրներու Երկրորդ հատորէն», լուսաբանելու կամ լուսաւորելու համար մեր թերահաւատ հայրենակիցները թէ ինչու ձախողեցանք, ինչպէս ձախողեցանք:

Նախկին վարչապետը հազար չորս հարիւր մեծադիր էջերու վրայ կը փռէ դաշնագիրներու կազմութեան եւ իմաստութեան պատմութիւնը: Առաւելապէս մեզ կը շահագրգռէ հատորներուն երկրորդը, որուն մէջ մանրամասնօրէն կը նկարագրուի Թուրքիոյ խնդիրը որ կը գրաւէ 362 էջ: Պիտի քաղեմ միայն այն հատուածները որոնք կապ ունին Հայաստանի հարցին հետ, զանց առնելով Սուրիոյ, Պաղեստինի եւ Յունաստանի նուիրուած գլուխները:

Կը թուի թէ Լոյտ Ճորճ աշխատած է անաչառ ըլլալ մեզի հանդէպ: Բայց անցողակի կը քննադատէ մեր անճարակութիւնը խորհրդաժողովին առջեւ: Կ'ծու խօսքեր ունի Պօղոս Նուպար փաշայի բանագնացի ընդունակութիւններուն կամ Ահարոնեանի «հակասական բացատրութիւններուն» մասին: Կը պնդէ որ պէտք եղածին չափ պատրաստուած չէինք ու... բայց չանձալիմ:

✕

Տէյվիտ Լոյտ Ճորճ: Ով չէ լսած այս շողշողուն անունը: Մեծն Բրիտանիոյ վարչապետն էր ան 1916էն 1922 եւ քաղաքական հորիզոնին ամէնէն փայլուն աստղը իր փառքի օրերուն: Նոյնիսկ այսօր երբ պետական որ եւ է պաշտօն չունի եւ պարզապէս ղեկավարն է խորհրդարանական մանրանըկար խմբակցութեան մը (երեսփոխան քառասուն տարիէ ի վեր), անսահման հմայք ու հեղինակութիւն կը վայելէ, էբբեւ փորձառու քաղաքագէտ եւ հռետոր: Ինքն էր ամէնէն կեդրոնական դէմքը հաշտութեան խորհրդաժողովին մէջ: Ի՞նչ խանդաղատանքով կը յիշէինք իր անունը պատերազմի ընթացքին կամ զինադադարէն մինչեւ իր տապալումը,որ մասամբ հետեւանքն էր իր հակաթուրք քաղաքականութեան: Երբ ան ճառ կը խօսէր ի նպաստ հալածական փոքրամասնութիւններուն կամ կը շեշտէր ժանաւանդ հայ ժողովուրդը թրքական լուծէն միանգամընդմիշտ ազատելու անհրաժեշտութիւնը, մենք հարսնիք ունէինք:

Աշխարհի ամէնէն վիթխարի պետութեան վարչապետը չէ՞ր ան: Քսան տարի առաջ մեր ժողովուրդին համար հոգեբանօրէն անկարելի էր հաւատալ ընծայել իր հաւաստիքներուն: Քսան տարի վերջ, այո՛, կարելի է լսել իր ճառերը— եւ գեռ շատ մը ուրիշ ճառեր— ու ժպտիլ:

Լոյտ Ճորճ երբեք «Հայասէր» չէ եղած, բայց միեւնոյն ատեն արդար պիտի ըլլար մեղադրել զինքը հակահայ քաղաքականութիւն մը վարած ըլլալու ամբաստանութեամբ: Ընդհակառակն, որոշ ատենէն մը հետեւած էկէլէսիաստիի ճամբուն ու փորձած է — որքան հնարաւոր է Անգլիացիի մը համար— գնահատել մեր ազգային առաքինութիւնները: Անգլիոյ կայսերական շահերուն անհամապատասխան չէ նկատած հայ ժողովուրդին ազատագրումը, թէեւ խորհրդաժողովին մէջ հակառակ արտայայտուած է Մեծ Հայաստանի մը ծրագրին, ինչպէս ինքն ալ կը խոստովանի իր յուշերուն մէջ: Թուրքիան— սուլթանական կամ քեմալական— չկրցաւ երբեք հրապուրել զինքը ու մինչեւ այսօր ալ չի հաւատար կարծեմ պահպանողական Չըրչիլներու բարեկամներուն «Էնթիմէ»նութեան: Համոզուած էր որ Սեվրի դաշնագիրը արժանաւոր բարելաւում յառաջ պիտի բերէր Միջին Արեւելքի մէջ եւ Թուրքիոյ բարբարոս տիրապետութենէն պիտի ազատէր քրիստոնեայ փոքրամասնութիւնները: Հետեւաբար բուռն կերպով քննադատեց Լոզանի համաձայնութիւնը որ «Ամօթալի խաղաղութիւն մըն է Մեծն Բրիտանիոյ հեղինակութեան դէմ»:

«Սեվրէն Մուտանիա նահանջ մըն էր», կը գրէ նախկին վարչապետը: Իսկ Մուտանիայէն Լոզան՝ լեղապատառ փախուստ»:

Հայ ժողովուրդը աւելի լաւ պայմաններ կ'ունենա՞ր արդեօք, եթէ ան իշխանութեան գլուխ մնացած ըլլար մինչեւ 1924: Ան կրնա՞ր կամ խիզախ պիտի ունէ՞ր աւելի վճռական քաղաքականութիւն վարել Թուրքիոյ դէմ՝ հելլէնական բանակներուն քայքայումէն վերջ: Իր տապալումը ապացոյց մըն է որ Անգլիոյ հանրային կարծիքը տրամադիր չէր երկրորդ պատերազմի մը մէջ մխրճուելու՝ փոքրիկ դաշնակիցը զոհացնելու կամ Յունաստանի պատիւը փրկելու համար:

Մնաց որ Մեծն Բրիտանիոյ անհաշտ ընթացքը Լոզանի մէջ, կրնար աւելի լուրջ հետեւանքներ ունենալ Արեւմտ. Եւրոպայի մէջ՝ սասանեցնելով Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի միջեւ ծագած վէճերը: Հետեւաբար Լոյտ Ճորճի բարեկամութիւնը հայ ժողովուրդին հանդէպ պիտի ըլլար «պղատոնական», եթէ նոյնիսկ ինք անձամբ վարէր Լոզանի բանակցութիւնները:

Հիմա տեսնենք թէ նախկին վարչապետը ինչպէս կը պատմէ դէպքերը եւ ինչեր ունի ըսելիք մեր դատին, մեր դժբախտութիւններուն եւ մեր պահանջներուն մասին:

ԺԻՐԱՅՐ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԽՄԲ.— Արտատպումի պարագային կը խնդրուի յիշել աղբիւրը:

ԹՈՐԳՈՄ ԱՐՔ. ԳՈՒՇԱԿԵԱՆ

Մամուլը պաշտօնի յիշատակութեան պէտք չունի հանգուցեալը ճանչցնելու համար: Հոս բոլորովին ճիշդ կըլլայ ըսել, թէ տխուր վաղանցիկ եւ պատահական է միայն, անձը իր յատուկ եւ բացառիկ ներքին արժանիքներով կը մնայ կը տեւէ թէ' կենդանութեան ատեն եւ թէ մահէն վերջ:

Եւ, արդարեւ, Թորգոմ Գուշակեան ո'չ երբեւ Աւագերէց եւ ոչ երբեւ Երուսաղէմի Պատրիարք պիտի երեւի այնքան Պատմութեան մէջ, որքան իբրեւ անձնաւորութիւն մը՝ իր ընդարձակ հմտութիւններով, բնածին արտադրական կարողութիւններով, գրականութեան զանազան սեռերուն մէջ ա'յնքան որոշ կերպով յայտնուած իր արժանիքներով: Թողլով պահ մը անոր անթերի հոգեւոր եւ մտաւոր պատրաստութիւնները զինքը առաւելապէս յատկանշող եկեղեցական առաքելին մէջ, անոր կենսագիրը պարտաւոր է նկատի ունենալ այդ առաքելէն անմիջապէս դուրս ալ անոր գիտական, ընկերային, պատմական խոր ծանօթութիւնները, իմաստասիրական հմտութիւնները, նոյնիսկ քերթողական յայտնաբերումները, բուն մարդը պատկերացնելու համար:

Ի ծնէ օժտուած մը, տակաւին դըպրոցական բովքին մէջ իսկ մաքուրմնատածի մը բոլոր հանգամանքներով իր շրջապատին ուշադրութեան առարկայ կը հանդիսանար: Այնպէս որ իր հայրենակիցներուն աչքին՝ Մկրտիչ Պիլիճեան վարժարանին առաջնակարգ գիծին վրայ պատուաբեր տարր մըն էր իր պատկանած ընտանիքին եւ գիւղին, եւ որուն հնարաւորութիւններէն ո յերան հիմարատալէս պիտի օգտուէր եւ Ազգը երկար տարիներ:

Այս իսկ է արդէն ճշմարիտ մարդու ու...համառօտ պատմութիւնը պատի՛ւ իր ընտանիքին՝ որուն ծոցին մէջ աճեցաւ այնքա՛ն ուշիմ, եւ պատի՛ւ իր Ազգին՝ որուն ծառայեց ա'յնքան օգտակարապէս, եւ որուն կեանքը, յետ մահու, անսպառ ներշնչում մը եւ քաջալեր մը կը հանդիսանայ վերապրողներուն համար, մանաւանդ իր շրջապատին անմիջական վերապրողներուն, որոնց պիտի տրուի շարունակել անոր գործն ու ազդեցութիւնը:

✕

Դժուարին աշխատութիւն մըն է ինծի համար ամփոփել ճշգիւ եւ սերտիւ բոլոր փախստեայ յիշատակները, որոնք զիս հանգուցեալին կը կապեն զանազան տիտղոսներով, որոնց ոչ նուազագոյնն է անշուշտ բնիկ հայրենակցութիւնը: Իմ անոր մասին ծանօթութիւններս չեն սահմանափակուիր միայն գիւղին կեանքին մէջ, այլ կը շարունակուին նոյնքան գործնականօրէն Արմաշի Դպրեվանքին դասարաններուն վրայ եւ, յետոյ, զանազան շրջաններու միջոցին Պոլիս, թողլով հետաքրքրական իր բոլոր պաշտօնավարութիւններուն յաջորդող համբաւն ու ժողովրդականութիւնը:

Պարտիզակի կը պարտի իր ծնունդը, ինչպէս Պարտիզակ իրեն կը պարտի հարազատ եւ պատուաբեր զաւակի մը փառքը: Հայրը համեստ միանգամայն շատ ուշիմ, բնականէն օժտուած արամիտ կարողութեամբ մը, մայրը գիւղին առաջնակարգ ազնուատոհմ ընտանիքի մը շառաւիղը,— իր կեանքին երկու հեղինակներու միջավայրը պարկեշտ մանաւանդ եւ անսեթեւեթ, աւա, համառօտիւ ի՛նչ նախնական տարրերու մէջ օրօրուեցաւ անոր մանկութիւնը: Միշտ բաւող նիւթական միջոցներ բնականաբար նպաստեցին որ Մկրտիչ յարատեւէ անխափան իր գիծին վրայ: Ոչ ապրելու եւ ոչ ալ արուեստականօրէն դիրք մը շինելու մտահոգութիւնը չունէր, այլ կը միտէր միայն իր ընթացքը շարունակելու բացուած ակօսին մէջ: Ու այսպէս, աչքերը բացած 1875ին, գրեթէ միեւնոյն ատամկութեամբ եւ աշխուժով բաց պահեց իր կեանքին մինչեւ յետին կէտը: Ուժով նկարագիր մը, մինչեւ իսկ այնքան պինդ եւ չէշտուած, որ կամշտա, ինքնաբաւ, յաճախ ախորժակի բնաւորութիւն մը յառաջացուցած էր անոր մէջ: Գիրքերէն եւ ներքին հարուստ գանձէն քաղելով, այնքան յեցուած կը զգար ինքզինքը որ, տասնց երբեք ուրիշներուն վնաս հասցնելու յաւի ո եւ է տրամադրութեան, կը մնար գործելու, զգալու եւ ընթանալու իր փորած դաշտին մէջ: Եւ ասիկա նոյնչափ որ մինչեւ իսկ այս ասսին անտեղիտալի էր իր նկարագիրը յաճախ Դուրեան Տ. Եղիշէի հետ իր յարաբերութիւններուն մէջ, մինչ իր հոգին չափ կը սիրէր զայն եւ կը հաղորդուէր անոր պարկեշտութեան, ուղղութեան եւ անձանձիր գրական գործունէութեան շնորհներէն:

Իր պատանեկութեան եռանդուն շրջանը զուգադիպեցաւ Դուրեանի տասնամեայ ներկայութեան եւ ներշնչող ազդեցութեան Պարտիզակի մէջ: Դպրոցը բոլորովին նոր ու կարող ուժերու ձեռքը, Դուրեանի ղեկավարութեամբ, իր պաշտօնէութեան շրջանը կը բոլորէր: Մկրտիչ, միեւնոյն յարկին տակ եւ հասակի ոչ այնքան ակնյայտնի տարբերութեամբ, դասակից եւ ընթացակից էր — կրնանք ըսել — Ղազիկեան Ղազարոսին (ապա համբաւաւոր գրագէտ եւ Հայ դպրութեան անխոնջ պրպտող Հ. Արսէն Ղազիկեան, Մխիթարեան Ուխտէն) եւ Մուշեղ Սերոբեանի (գրական կարողութիւններով մեր ժամանակակից միջավայրին պատուաբեր վերապրողներէն մին): Այս երկուքը միայն առնելով, կարելի է գաղափար կազմել, թէ Մկրտիչ Պիլիճեան (յետ կրօնաւորութեան կոչուած Գուշակեան ազգանունով) իր բնական կարողութիւնները զարգացնելու ինչ յարմարագոյն միջավայրի մը մէջ կ'ապրէր դպրոցական նախընծայ տարիներուն:

Բայց գրեթէ կատարեալ է Մկրտիչ, Պարտիզակի իր շրջանաւարտ տարին, կատարեալ՝ որքան մարդ կրնայ ըլլալ այդ տարիքին գիւղական վարժարանի մը մէջ, թէկուզ բացառիկ զարգացումով վարժարանի մը մէջ: 1880էն 1890, այս տեսակ մը տասնաբանեայ շրջանը կը փակուի յուզիչ պարագաներու տակ: Դուրեան պիտի մեկնի վերջապէս. իր գիրքն ու արժանիքները կը մղեն զինքը, անդդալաբար իսկ, դէպի մայրաքաղաք: Գիւղերու կեանքը մինչեւ վերջը չի կրնար երբեք միեւնոյն ուղղութեամբ, անձերու ... գործունէութիւններու ջերմացուցիչ ... նոյն աստիճաններուն վրայ ... նար: Եւ, ով գիտէ, թերեւս այս ... լաւագոյնը, քանի որ ընդհանրապէս այս է մարդկային կեանքի երեւոյթ ամէն կողմ: Ցաճախ, ինչ որ յառաջդիմութիւն կը կոչուի, զուցէ ... դիմութեան նոր եւ յանդուգն ... յարձակումն է հասատատուած ... գ'ին կարգերուն դէմ: Նոյնիսկ պարզ դան միթէ նոյնը չէ՞ քաղաքական կեանքին մէջ:

Ուրեմն, 1890ին մարդկային կեանքի ... յեղաշրջիչ դէպքերու զանգակին ... նոր ձայն մը հնչեցուց Պարտիզակի նոր շրջանին համար: Դուրեանի բացակայութեամբ, կերպով մը բաժան բաժան եղաւ նաեւ հանրային կեանքի ... ցին եւ դպրոցին համար, եւ ... ռակ ամէն բարի կամեցողութիւնները, վարժարանին հին շնորհալի պաշտօնները չէին կրնար շարունակել ...

Այս տեսակ մը փոթորիկի Արմաշի Դպրեվանքը թեցուցած էր նաեւ Մկրտիչը, աշխոյժ, կայտառ, բայց միշտ լուրջ, սակաւախօս, եւ այս ... սով իսկ ... ինքնաբաւ եւ ինքնատիրապետ, ինչպէս ակնարկեցինք արդէն, բայց յաւէտ պարկեշտ եւ առանց գերասարուած կանխակալ կարծիքներու: Զանազան շրջաններէ հաւաքուած ... Օրմանեան — Դուրեան ղեկավարութեան տակ իրենց ուղղութիւնը ... ընծայացումներ կը պատրաստուէին ... պայ եկեղեցականութեան ... զայ, նոյնիսկ անմիջական Առաջնորդութիւններու Կաթողիկոսական ... կանութեան պահանջը երեքայով ... տուէր: Ներքին զաւեաններուն մէջ ... յաջողութիւն ունեցող մէկ — երկու ... ները, ժամանակի ընթացքին, նիւթական կամ բարոյական խառն ... ներով, դադրած էին այլեւս կատարելու եկեղեցականներու պատրաստութեան ... սովորութենէն: Նոր եւ զօրաւոր ... դում մը հարկաւոր էր Հայ Եկեղեցին օժտելու համար նորագոյն ուժերով, որոնք նոր ժամանակներու գիտական եւ գրական պահանջները գոհացնելու միանգամայն: Ցարմարագոյն ... այդ մարդին մէջ Օրմանեան էր, ... մայրաքաղաքական ուսումներով եւ ... բաւոր վանական կեանքիմը, կաթոլիկ եկեղեցականութեան կարգապահութեամբ ուռճացած,— ան էր արդարեւ ... տրամաբանական դէմքը, զոր կը ... հատէր նոյնիսկ օրուան պատրիարք Աշըգեան, հակառակ երկուքը բաժնող խառնուածքի եւ դաստիարակութեան տարբերութեան: Բայց ... րովհետեւ Աշըգեան, իբրեւ ... րիարք, բան մը ընել կ'ուզէր Արմաշ Զարխափանին բարօրութեան ի ... պաստ, երկար բարակ մտածելու ... տամնելու առիթը չէր, պէտք էր միջոցապէս գործի լծուել, եւ ... մանաւանդ բարեգործ Արիկ Ուտեանի յաւագոյն տրամադրութիւններէն ... մաշի Զարխափանին հովանին ... Ընծայարան մը հիմնելու համար ... Օրմանեան, որ միշտ ծարաւի բարձր, անակնկալ եւ սակաւի ... ցին օգտակար դիրքերու, ... Արմաշ, եւ առաջին մտածումն ... ժողովրդական պարկեշտ միանգամայն ... վարուն, գրագէտ Դուրեանը ... րել օժանդակ, ինչպէս չէ թէ ... գլխոյն իրենց երկուքին յանձին ... հաղորդական տրամադրութիւններ — արդիւնք դաստիարակութեան տարբերութեան, ոչ թէ, քու եւ ...

«ՅԱՌԱՋԻ ԹԵՐԹՕՆԸ (21)

ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

— oo —

Գրեց՝ ՄՈՒՐԱՑԱՆ

— Ոչ. ես դեռ չպատմեցի. երկու օրից յետոյ կատարուեց Արքայական հանդէսը: Սուրբ Գրիգոր կաթողիկէն լցուած էր ծայրէ ի ծայր: Այդտեղ էին՝ Ցովհաննէս կաթողիկոսը, բոլոր նախաթոռ եպիսկոպոսները, արքայազուններ, նախարարներ, իշխաններ, ազատ տիկնայք, իշխանուհիք եւ իշխանազն օրիորդներ: Բայց այդ բոլորի մէջ միակ ընտրեալը, միակ գեղանին Աշոտ դիւցազն էր: Բոլորի հայեացքը նրան էր յառած, բոլորի ժպիտը նրան էր ուղղուած, բոլորի միտքը նրանով զբաղուած: Եւ հանդէսի սկզբից մինչեւ վերջը գեղանի իշխանուհիների աչքերը չհեռացան նրանից: Օ՜, ես դեռ չգիտէի թէ ի՛նչ իրաւունք ունիմ նրա վերաբերմամբ, բայց եւ այնպէս նախանձում էի, որ նա գեղեցիկ եւ հրապուրիչ էր այդ-չափ շատ աչքերի համար... Օրհնութեան վսեմ աղօթքները միայն մեղմեցին մի փոքր մեր յափշտակութեան խանդը եւ ստիպեցին մեզ սուրբ հայրերի հետ միասին աղօթել նորապսակ թագաւորի կենաց եւ յաջողութեան համար: Ո՛հ, ի՛նչպէս վսեմ, ի՛նչպէս ջերմեռանդութիւն ներշնչող էին այդ աղօթքները:

— Երանի՛ քո աչքերին, Թագուհի, որ տեսել ես այդ հանդէսը, ականջներին՝ որոնք լսել են այդ օրհնութիւնները, չմեռնէի եւ արժանանայի մի օր... Բայց ի՛նչ եմ ասում. Աստուած թող իմ թագաւորի կեանքը երկարէ...

— Այո՛, Սեդա, վսեմ եւ սրտաշարժ մի հանդէս է դա: Զարմանում եմ թէ ի՛նչպէս այդ հանդիսով օծուող թագաւորը կարողանում է խաորբել ուղղութեան ճանապարհից, եւ ինչպէ՛ս այդ հանդիսին երդուող իշխանները դաւաճանում են նրան:

«Երբ կաթողիկոսը Արքայի իւր հարցերն անելուց յետոյ՝ դարձաւ եւ հարցրեց ժողովուրդին— «Ընդունէ՞ք կալ ի ներքոյ սորին իշխանութեանն, որպէս խոստացաւ պահել զձեզ. եւ ուղիղ հաւատով կամի՞ք հնազանդել զօրու թագաւորութիւն. եւ կատարեցէ՞ք զօրու հրաման՝ հնազանդութեամբ»— բոլոր եկեղեցին միաբերան գոչեց. «Այո, այո, Տէր մեր եւ Թագաւոր մեր»:

«Բայց այսօր քանի՞ սն են նրան հըլնազանդ եւ ո՞ր իշխանը չէ ապստամբ:

— Ա՛խ, սիրելի Թագուհի. պատմի՛ր, աղաչում եմ, ի՛նչպէս են թագով պսակում. իսկ աղօթքներից ոչ մէկը չե՞ս յիշում...

— Դրանք շատ երկար են, Սեդա, պատմել անկարելի է. պէտք է տեսնել, լսել: Ամէնից առաջ սուրն են տալիս թագաւորին...

— Սո՞ւրը:

— Այո՛, անպատճառ սուրը. յետոյ արքայական մատանին, ապա թագը:

— Իսկ աղօթքնե՞րը:

— Ամէն մէկի համար առանձին են սարգում:

— Օրինակ՝ ի՞նչ են ասում սուրը տուած ժամանակ. այդ շատ հետաքրքրական է. իրաւունք են տալիս նրան կոտորելու, այնպէս չէ՞:

— Անշուշտ: Բայց.— ի՞նչ էի ուզում յիշել, մոռացայ... Սպասիր... Հա՛, Երա հայեացքը. այդ էի ուզում յիշել, Սեդա: Չէ՞ որ նա ոչ ոքին չէր նայում, բոլորը կամենում էին նրա առաջին հայեացքը յափշտակել. բայց ո՞վ էր այն ընտրեալը, որին Արքան իւր անդրանիկ հայեացքը պիտի նուիրէր. յայտնի չէր:

«Երբ եպիսկոպոսները սուրը մատուցին եւ կաթողիկոսը բարձր ու հնչեղ ձայնով կարդաց՝ «Ընկալ զսուրս զայս ի ձեռանէ առաքելական եպիսկոպոսացս եւ սովաւ թագաւորեսցես ի փրկութիւն եկեղեցւոյ եւ ժողովրդեանս, որ ընդ ձեռամբ քո հովուեն: Ած զսուրս ընդ մէջ քո, Հզօր, եւ թագաւորեա' պայծառ ճշմարտութեամբ, եւ յաջողեսցես սովաւ ի վերայ անիրաւաց եւ անհաւատից եւ խնդրեսցես զվրէժ քո յոյնցանէ, որք զչարն գործեցեն... եւ փրկեսցես սովաւ զայրս եւ զկեղեցի եւ օգնական լիցիս այրեաց եւ որբոց, եւ ազատարար զերեալոց եւ մխիթարիչ վշտացելոց...» եւն. Թագաւորը բարձրացրեց աչքերն առաջին անգամ եւ իւր հայեացքը սեւեռեց ինձ վրայ... Ինձ թուաց թէ նա ասում էր ինձ՝ «այս բոլորը քեզ հետ միասին պիտի կատարեմ»: Եւ ամէնքն այդ տեսան եւ չարերն ինձ նախանձեցին... Այո՛, նրա այդ միակ, ինձ բարձրացնող ու հպարտացնող հայեացքի համար արքայազուն իշխանուհիները իրանց կեանքը կը տային. եւ սակայն նա միայն Գարդմանայ Օրիորդին ընծայեց այդ պարգեւը... Ի՞նչ էի զգում ես այդ վայրկեանին, չեմ կարող բառերով արտայայտել. երկինքը կարծես երկրի վրայ իջաւ, կամ թէ ես վերնային զաւառները յարձրացայ.

— Ցեսնո՞ւմ ես, Թագուհի, այդ բոլորը մոռացել էիր դու...

— Սպասի՛ր, մի՛ ընդհատիր ինձ... Աշնուհետեւ, Սեդա, ես այլեւս ոչինչ չէի լսում. բոլոր էութիւնս պատել էր մի երանական եւ յափշտակիչ զգացում:

«Մայր - Թագուհու շշունջը յանկարծ սթափեցրեց ինձ. ես նրա մօտ էի կանգնած:

— Տուր իջի՛ր ինձ հետ եւ աղօթի՛ր Աստծուն՝ որ նա երկարէ իմ եւ իմ Թագաւորի կենաց օրերը, ասաց նա ինձ մայրական սիրալիր ձայնով:

«Եւ մենք միասին ծունր իջանք աղօթեցի ջերմեռանդութեամբ. աղօթեցի այնպէս, որպէս չեմ աղօթել բնաւ իմ կեանքում. եւ արտասուքը աչքերիցս ինչպէս աղբիւր... բախտութեան արցունք էր դա, թէ՛ պայծառ վշտերի նախազգացման, չգիտեմ իմանալ:

«Երբ հանդէսն ու պատարագը վերջացան եւ զպիրներն սկսան մեղեդիները երգել, Թագաւորին մօտեցան համբուրելու նախ եպիսկոպոսները, յետոյ Մայր-Թագուհին, Վրաց Թագուհին, ապա իշխանները եւ վերջը իշխանազուն տիկնայք եւ օրիորդները:

Օրիորդների մէջ առաջինը ես համբուրեցի Թագաւորի աջը եւ շրթունքներս դողդղացին... Երբ հեռացայ, զգում էի որ երեսս վառւում է, ... պէտք մօրս հետ միասին խույս ... դէպի ժողովրդի յետին շարքերը, ... րոնք վայրկենաբար ճանապարհ էին ... բանում մեր առաջ եւ օրհնանքներ ... պում իմ անուան:

(Շար.

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՄԱՐՍԷՅԼԷՆ

Թեմ. Երեսփ. Ժողովը

Անցեալ կիրակի, 12 փետրուար, յետոյ կէսօրէ, Մարսէյլի Առաջնորդարանին մէջ բացուեցաւ հարաւային Ֆրանսայի թեմ. երեսփոխանական ժողովը ներկայութեամբ 28 երեսփոխանների, որոնք կը բացակայէին միայն Տուլոնի եւ Միլանոյի ներկայացուցիչները. ժողովականներու մէջ աչքի կը զարնէր նոր դէմք մը, որ առաջին անգամ ըլլալով կը ներկայանէր, Վ. Ա. Զաքարեանն էր, ծանօթ իր հայրենասիրական ձեռնարկներով.

Ժողովի ատենապետ ընկեր Գ. ...եանն, նիստը բացուած յայտարարելէ ետք, առաջարկեց յոտնկայս յարգել Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի եւ Երուսաղէմի պատրիարքին յիշատակը։ Յետոյ յարգուեցաւ նաեւ յիշատակը Շահամեանի, որ երկար ատեն ... պաշտօններ վարած էր, (Ազգ. Կեդր. վարչութեան անդամ, երեսփոխան եւ այլն), կարապետ աւագ քահանայ Երեւանեան եւ քահանայ Հայ... կատարեցին աւուր պատշաճ արարողութիւնները, որոնցմէ ետք, ժողովը սկսաւ գրաղիլ օրակարգի նիւթերով.

1 — Ազգ. Կեդր. վարչութեան ատենապետ Յ. Գալիկեան կարդաց վարչութեան միամեայ գործունէութեան (բարոյական ու բարոյական) մանրամասն տեղեկագիրը։ Եղած հարցումներուն անհրաժեշտ բացատրութիւնները տրուելէ ետք, կազմուեցան բանաձեւեր եւ միաձայնութեամբ քուէարկուեցաւ հետեւեալ բանաձեւը.

« Լսելով Ազգ. Կեդր. վարչութեան մէկ տարուան նիւթական ու բարոյական գործունէութեան համարատուութիւնը, Թեմ. Երեսփ. Ժողովը գոհունակութիւն կը յայտնէ տարած աշխատանքներու մասին եւ կ'անցնի օրակարգի միւս հարցերու քննութեան ։

2 — Ժողովը զբաղելով օրակարգի ...

... եւ քննեց եւ անպատեհ, նըկատումներու։ Եւ զայրոյթը սկսաւ ...

Արագօրէն կ'անցնինք այս դէպքերուն վրայէն, որոնք արդէն ճշգուած են մեծ մասով պատմութեան առջեւ, եւ հոն կ'առնենք ուշիմ եւ խոհեմ վարդ Միքայէլը, որ եկեղեցական ընդհանուրութեան զանազան կարգերէ անցնելով, պիտի բարձրէր աստ Երուսաղէմի պատրիարքական գահուն վըրայ, մերթ ընտրելի իսկ ներկայացուելով Հայոց Հայրապետութեան աթոռին, որ կը թուի պիտի բազմէր բարեխոհարար եւ արժանաւորապէս, եթէ Հայաստանի կացութիւնը շարունակէր յետապատերազմեան սակաւանալ այն կացութեան մէջ, ուր Հայ Ժողովուրդը տէր պիտի ըլլար իր ճակատագրին, ազգային իրաւարժութիւններու բոլոր աստիճաններուն վըրայ

Աւա՜ղ փառացս անցաւորի,
Որպէս վտակ ընդ դալարի,
Վէտ վէտ ալեօքն շողալով,
Վազ վազ ի ծնմ դիմէ ի ծով:

Այս չէ՞ եղած միթէ ամէն ցեղերու, մասնաւորապէս եւ աւելի բացայայտօրէն մեր ցեղին իրաւարժութիւններուն պատմութիւնը ։

(Անցեալը յաջորդով,

ԵՏԱՆ

երկրորդ հարցով, հաստատեց Սէն Ժէրոմի, Միլանի, Ալժերիոյ եւ Կարաանի երեսփոխանները, որոնց ընտրութիւնը կատարուած էր նախորդ երեսփոխանական ժողովէն վերջ ։

3.— Օրակարգի առաջին հարցին կապակցութեամբ տեղի ունեցած հարցադրումներէն, ինչպէս նաեւ երեսփոխանական ժողովի ատենապետին ուղղուած հրաժարագրին ընթերցումէն ետքը պարզուեցաւ որ առաջն. փոխանորդ Զգօն վարդապետ Տ. Ցակոբեան հրաժարած է իր պաշտօնէն ։ Երեսփ. Ժողովը քննելով այս խնդիրը եւ լսելով տրուած լուսաբանութիւնները հրաժարագրին պատճառաբանութիւնները գտաւ անբաւարար ։

Պարզուեցաւ նոյնպէս որ առաջն. փոխանորդը իր հրաժարականը տուած է, նախապէս տեղեակ ըլլալով երեսփ. ժողովի գումարման թուականին եւ բէլ հակառակ նախապէս իրեն հաղորդուած ըլլալուն, փոխանորդը կը բացակայէր նաեւ ժողովէն ։

Ատենապետը կարդաց իր կողմէ վարդապետին գրած նամակը, որով խնդրած էր ներկայ ըլլալ երեսփ. ժողովին։ Ժողովը լսեց նաեւ Ազգ. Կեդր. վարչութեան ատենապետին լըրացուցիչ բացատրութիւնները, որոնց համաձայն ատենապետը առաջն. փոխանորդին հրաժարագիրն ստանալէ վերջ, թելադրած է չանապարհել, (եթէ իսկապէս հրաժարելու առիթողականութիւն կը գտայ) եւ սպասել մինչեւ նոր փոխանորդին ընտրութիւնը ։

Լսուեցան նաեւ այն բոլոր տեղեկութիւնները (Վարչութեան եւ Կրօնական ժողովի անդամներու կողմէ) որոնք կը վերաբերէին Զգօն վարդապետի մէկ տարուան գործունէութեան։

Ի վերջոյ երեսփ. ժողովը 1ի դէմ 27 ձայնով քուէարկեց հետեւեալ բանաձեւը.—

« Հարաւային Ֆրանսայի Հայոց Թեմ. երեսփ. ժողովը լսելով առաջն. փոխանորդ Տ. Զգօն վարդապետ Տ. Ցակոբեանի յունուար 26 թուակիր հըրաժարականը՝ ուղղուած, ժողովի ատենապետին եւ ազգ. կեդր. վարչութեան, ինչպէս նաեւ Կրօն. ժողովի անդամներուն բրած բերանացի յայտարարութիւնները, եւ լսելէ ետք վերլուծելով լուսաբանութիւնները,

« Նկատի ունենալով որ Տ. Զգօն վարդապետ տեղեակ ըլլալով նախապէս երեսփ. ժողովի գումարման թուականին, այդ ժողովի գումարումէն երկու շաբաթ առաջ կը հրաժարի իր պաշտօնի պարտաւորութիւններէն եւ անոնց հետեւող իրաւունքներէն ։

« Նկատի ունենալով որ Ազգ. Կեդր. վարչութեան կողմէ այս առթիւ իրեն եղած գիտողութեան եւ խնդրանքին՝ գոնէ երկու երեք ամիս եւս շարունակելու եւ տանելու իր պաշտօնը մինչեւ նոր փոխանորդի ընտրութիւնը՝ կը մերժէ, անդրդուելի կը մնայ իր որոշման բոլորովին քաշուելու որոշման մէջ,

« Նկատի ունենալով, որ հակառակ նոյնիսկ փետրուար 1էն սկսեալ «իր պաշտօնի պարտաւորութիւններէն եւ անոր հետեւող իրաւունքներէն հրաժարած ըլլալուն, ան պարտաւոր էր ներկայ ըլլալ դինքը պաշտօնի հրաւիրող Թեմ. երեսփ. ժողովին, ի հարկին՝ իր խօսքն ըսելու, կամ տասնեակ ամսուան աշխատանքներուն համարատուութիւնը տալու, բացակայեցաւ ժողովէն ,

« Ժողովը կ'ընդունի իր հրաժարականը եւ կը թելադրէ Ազգ. Կեդր. Վարչութեան, այս առթիւ համապատասխան տեղեկագրերը հաղորդել թէ կաթողիկոսական տեղեկապահին եւ թէ Երուսաղէմի պատրիարքութեան »։

Ապա ժողովը զբաղելով առժամեայ առաջն. փոխանորդի ընտրութեան խնդրով, այդ պաշտօնին կոչեց շրջանիս քահանաներէն ամէնէն տարէցը, Կրօնական Ժողովի ատենապետ Կարապետ աւագ քահանայ Երեւանեան, եւ թելադրեց Ազգ. կեդր. վարչութեան, այժմէն իսկ զբաղիլ առաջն. նոր փոխանորդ մը գտնելու հարցով ։

4.— Թեմիս հետաքր շրջաններու տեղական յարաբերութիւններ պահպանելու մասին հարկ եղած միջոցներ քննութեան առնուեցան եւ որոշումները տրուեցան ։

5.— Ազգ. կեդր. վարչութեան անդամներէն մէկը հրաժարած ըլլալով, լրացուցիչ անդամին եւ երկու փոխ անդամներու ընտրութիւնները տեղի ունեցան ։

6.— Թեմական կանոնագրի վերամշակման համար յատուկ յանձնախումբ մը կազմուեցաւ, որ հարկ եղած բարեփոխութիւնները կատարելէ վերջ եւ աշխատանքը պիտի ներկայացնէ եկող ամիս վերջ գումարուելիք ժողովին ։

7.— 1939 տարեշրջանի համար կազմուած Ազգ. Կեդր. Վարչութեան ելմտական նախահաշիւը քննութեան ենթարկուելով, վաւերացուեցաւ եւ ճըշդուեցան Թաղ. խորհուրդներու կողմէ առաջնորդարանին վճարելիք սակի գումարները ։

8.— Ազգ. տուրքերու գանձումը դիւրացնելու եւ արդիւնաւորելու համար յատուկ հաւաքիչ մը անհրաժեշտ համարուեցաւ եւ թելադրուեցաւ վարչութեան հարկ եղածը անօրինել, նկատի ունենալով որ այդ գանձումը պիտի կոմէ առաջնորդարանի մուտքերու գլխաւոր մասը ։

9.—Տրակինիայի շրջանը ուրիշ շրջանի մը միացնելու առթիւ եղած գիտումը անյարմար նկատելով, որոշուեցաւ պահել այդ շրջանը եւ թելադրել ու ընտրել իրենց երեսփոխանը ։

10.— Կարգ մը անպատեհութեանց վերջ տալու համար, որոշուեցաւ թելադրել Թաղ. խորհուրդներուն որ՝ իրենց շրջաններու ազգայիններէն ամէն անոնք, որ ամուսնութեան, մկրտութեան կամ ծննդեան, ինչպէս նաեւ մահկարգութեան հաստատագիր ստանալու համար Առաջնորդարան պիտի դիմեն, ի ձեռին ունենան Թաղ. խորհուրդներու կողմէ խնդրարկուներուն յարգանքը հաստատող վկայագիրներ ։

Օրակարգի հարցերը սպառելէ ետք, ժողովը փակուած յայտարարուեցաւ ։

ԹՂԹԱԿԻՑ

ԻՏԱԼԱԿԱՆ ՋԱՑՆԱՍՓԻՒՌԸ

Զայնասփիւռային պատերազմին մէջ առաջնութիւն չահելու մեծ ջանք գործ կը դնէ Իտալիա, որ ունի աշխարհի ամէնէն ուժեղ երեք կայանները։ Առաջինը հաստատուած է Փրաթօ Սմերալտօ քաղաքին մէջ, որ ամէնէն ուժեղ կարճ ալիքը ունեցող ձայնասփիւռն է ։ Երկրորդը կը գտնուի Պարիի մէջ, իսկ երրորդը նոր շինուեցաւ Աւիս Ալբ...այի մէջ։

Այս ձայնասփիւռ կայաններու շնորհիւ Իտալիա քարոզութիւն կը կատարէ աշխարհի ամէն կողմերը, բոլոր լեզուներով, եւրոպականներէն մինչեւ արաբերէն ու չինարէն ։

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՆՈՐ ԶՈՀԵՐ

Դրեցինք թէ Մոսկուա նոր փոփոխութիւններ մտցուց աշխատանքի կանոնադրութեան մէջ, խիստ հակողութեան տակ առնելու համար գործաւորներու աշխատանքի կչռոյթը։ Վա՜յ անոնց որ քիչ կ'աշխատին կամ զանազան պատրուակներով կը բացակային։

« Խորհ. Հայաստան » սկսաւ արդէն արձագանգ տալ այս օրէնքին... զոհերուն պատմութեան։ Այսպէս 3 փետրուարի թիւով կը գրէ թէ Խորհ. Միութեան ընդհ. դատախազ Վիշինսկիի հրահանգով, դատարան յանձնուած են.

1.— Լէնինականի մանարանին վարիչ Վարոս Դանիէլեան, այն ամբաստանութեամբ որ գործարանէն չէ վըռնտած Հայաստան Ալեքսանեանը, Սուզիկ Ցակոբեանը, Համբարձում Ալաղալեանը, Հրաչեայ Մատոյեանը եւ ուրիշներ, իբրեւ գործալիք ։

2.— Լէնինականի կաւաւագործարանին վարիչ Հրանտ Մաչեան, այն ամբաստանութեամբ որ գործարանէն չէ վռնտած Ն. Թորոսեանը, Լ. Նիկողոսեանը, Ց. Խոյլեան, Ա. Մարգարեանը, Ա. Վարդիկեան եւ ուրիշներ, իբրեւ ...

3.— Երեւանի կաշեգործարանին վարիչ Մուրատեան, այն ամբաստանութեամբ որ գործարանէն չէ վռնտած գործալիքները ։

4.— Գեահբրաոի քաղաքական գրականութեան հրատարակութեան վարիչ Աշոտ Փանդեան, այն ամբաստանութեամբ որ չէ վռնտած Հայկ Դալբեան, Հայրապետ Արզեան, Մամիկոն Մալխասեան, Բագրատ Խաչիկեան, իբրեւ գործախոյս ։

5.— Գանիրի ժառակարարութեան վարիչ Հայկ Քանքանեան եւ ինքնաշարժի կայանատ վարիչ Ցովհաննէս Կարապետեան, նոյն ամբաստանութեամբ ։

ԳՆԱՀԱՏՈՒԹԻՒՆ ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՒՈՐՆԵՐՈՒ

Խորհ. Միութեան Գիտութեանց Ակադեմիայի անդամ ընտրուեցաւ Փրոֆ. Ց. Մանանդեան ։

Խորհ. Միութեան Գիտ. Խորհուրդը պարգեւ ու շքանշան տուաւ գրողներ Դ. Դեմիրճեանին, Գեղամ Սարեանին, Մարիէտտա Շահինեանին, Մովսէս Արազիին, Գուրգէն Բորեանին, Ն. Զարեանին, Ստեփան Զօրեանին, Ցովհ. Շիրազին։

*** փետրուարի սկիզբը լրացած ըլլալով Ցովհ. Թումանեանի ծննդեան 70ամեակը, Երեւանի Գրողներու Միութիւնը երեկոյթ մը սարքեց, ուր խօսեցան Արազի, Ստ. Զօրեան, Վ. Միրզաեան, Ստ. Լիսիցեան եւ ուրիշներ ։

ՄԱՆՐ ԼՈՒՐԵՐ

Ցունուար 23ին սկսաւ համայսաբաններու եւ բարձր. վարժարաններու ձմեռնային արձակուրդը, Երեւանի մէջ։ Այդ առթիւ, բազմաթիւ ուսանողներ արձակուրդի դրկուեցան գէպի Գորի (Ստալինի ծննդավայրը), ուսանողներու ուրիշ խումբ մը այցելութեան ելաւ Երեւանի թանգարաններն եւ գործարանները, իսկ թատրոնները ուսանողներու համար ներկայացումներ տուին,— Վերջին զոհը, Արծաթէ ձորակը, Տաղանդներ եւ երկրպագուներ, Ուիզզրի զուարճասէր կանայք, Թափառնիկոս, Բախչիսարայի շատրուանը ։

*** Կիրովականի մէջ շինուեցաւ պատանի մարզիկներու տուն մը, որ ունի վեց սենեակ, երկու մարզասրահ եւ ընդարձակ զահլիճ մը 300 հոգիանոց։ Շէնքին վրայ ծախսուած է 220 հազար րուբլի։ Անհրաժեշտ է շրջապատել ծառերով եւ կահաւորելաթոռ ու սեղան հարելով։

*** Ալավերդիի շրջանին Շնող գիւղին մօտ որոշուած է հիմնել հսկայ չիրմանոց մը, անկելու համար 400 հազար որթատունկ ամերիկեան խաղողի։

*** Այս տարի Պետհրատը պիտի հըրատարակէ Դեմիրճեանի «Քաջ Նազարը» եւ երկերու ժողովածուին Բ. հատորը, Ն. Զարեանի «Ցուցիաւկան զաղաթներ» բանաստեղծութեանց ժողովածուն, Ստ. Զօրեանի «Մի կեանքի պատմութիւն» գրքին Ա. եւ Բ. մասերը, «Գրագարանի աղջիկը» եւ համրնաբր ժողովածուն, Արազիի «Այլրող հորիզոն» վէպը, Գ. Սարեանի, Ց. Շիրազի եւ Գ. Բորեանի բանաստեղծութիւնները ։

*** 1938ին Երեւանի մէջ լոյս տեսած են Ցովհ. Շիրազի «Արեւի երկիրը» եւ «Մեր երջանկութիւնը», Գ. Բորեանի բանաստեղծութեանց Ա. հատորը, Դ. Դեմիրճեանի «Վապուտանը», Արազիի պատմուածքներու ժողովածուն, Ն. Զարեանի «Հացառեան վէպը, Ստ. Զօրեանի «Մի կեանքի պատմութեան» վէպին Բ. հատորը, Տարաս Շեւչենկոյի «Կոբզարը» (Թարգմ.

*** Ի պատիւ այն եօթը գրողներուն, որոնք արժանացան Մոսկուայի գնահատութեան, Փետրուար 1ին Երեւանի մէջ տեղի ունեցաւ հանդիսաւոր հաւաքոյթ մը,— Ներկայ էին Երեւանի բոլոր գրողները, բանաստեղծները, արուեստագէտները, մամուլի ներկայացուցիչները։ Հաւաքոյթը բացաւ Գրողներու Միութեան քարտուղարը, Հ. Գրիգորեան։ Միթաս կարդաց գնահատութեան գիրը։Ցետոյ ողջոյնի խօսքեր ըրին Արազ, Հր. Քոչար, Մ. Կորիւն, Արամունի։ Իսկ Սարմէն, Հ. Թումանեան եւ Սիլվա Կապուտիկեան հատուածներ կարդացին պսակաւոր գրողներէն։ Շնորհակալութեան խօսքեր արտասանեցին պսակաւորները եւ խմբագրուեցաւ անխուսափելի հեռագիրը, ուղղեալ «ինսուսափելի Ստալինին ։

ՏԱՐՕՆՑԻՆԵՐՈՒ ԹԷՅԱՍԵՂԱՆԸ

Տարօն - Տուրուբերանի Ֆրանսայի Կ. Վարչութիւնը, Միութեան պատգամաւորական ժողովի որոշման համաձայն ձեռնարկած էր հանդէսի մը, Վարդանանցի առթիւ, բայց վերջին ... խմանալով Մարսիլիոյ վարիչ անդամներէն այնքան վաւսիուն Բարսեղ Հայրապետեանի մահը, հանդէսը վերածեց թէյասեղանի, Քաչանի մէկ սրահին մէջ ։ Թէյասեղանին բացումը կատարեց հայրենակից Լ. Տօնիկեան, բացատրելով Վարդանանցի դերը մեր ազգ. կեանքի մէջ եւ խօսքը վերջացուց «Թէ հայրենեաց պակաղիր» երգով։ Այս առթիւ հրաւիրեց մէկ վայրկեան յոտնկայս յարգել Բարսեղի յիշատակը։

Օրուան բանախօսը, Լ. Զորմիսեան, յացատրելէ վերջ Վարդանանցի խմաստը, ծանրացաւ Տ. Տուրուբերանի ժողովուրդի բարոյական արժէքի եւ նըկարագրի վրայ։ «Թէեւ որ եւ է բաղդատութիւն ընելու նպատակ չունիմ տարօնցի կամ ուրիշ նահանգներու հայրենակիցներու միջեւ, բայց իմ տպաւորութիւնս այն է թէ տարօնցի հայու նկարագիրը իր բոլոր առաւելութիւններով եւ թերութիւններով կը ներկայացնէ ամէնէն հայկականը»։ Ապա խօսեցաւ քաղաքական կեանքի մասին։ Ցորդորեց երիտասարդութիւնը որ թէեւ հանդիսանայ ազգ. կազմակերպութեանց։ Բնաւ մեռաւ չէ ներկայ «նստուկ» վիճակէն։ Միայն մէկ բան կը փրկէ մեր ազգը,— պահել մեր ցեղային նկարագիրը, մեր հոգեկան միութիւնը, եւ պատրաստ գտնուիլ, երբ կը տեսնենք որ առաւելագոյն չափով չանելու հաւանականութիւն կայ։

Օր. Անահիտ Գավէզեան երգեց Գեղօյէն կտոր մը եւ «Մի՛կ է արտոս»։ Տարօն Տօնիկեան արտասանեց Ահարոնեանի «Մասիսը», Օր. Օհանեան կտոր մը «Անուշ»էն. Ցետոյ խօսեցաւ հայրենակից Խաչիկ Մկրտիչեան, բաղձելով Մամիկոնեան ուխտէն.— «Քաջութեամբ մեռցուք ի վերայ աշխարհիս մեր եւ ի վերայ ազգիս մեր.ամէն ... աչք մեր կախեալ ոտից պղծալից լեալ զորքունս մեր»։

Հազար հինգ հարիւր տարի է որ տեղի է ունեցեր Վարդանանցը, բայց անոր բարոյական զգացը ստեղծած է ի՞նչ ի՞նչ Վարդաններ Գէորգներ, Անդրանիկները, Սեբոսներու ուրիշ բան չէ եթէ ոչ Վարդանի կատարած ընդվզումը բռնակալութեան դէմ։ Այս հանդէսներու նպատակը հայրենիքի համար ուխտեալներ անձնուէրներ հասցնել է, այլապէս ի զուր արիւն թափած պիտի ըլլային մեր պապերը, Վարդանանցէն, Գանձ Օթօմանէն մինչեւ Մեծ եղեռնը »։

Թէյասեղանի վարիչը կարգով բոլոր ներկաներուն երգել տալով, ամէնէն վերջը խօսք տուաւ հայրենակից Սարգիս Օհանեանին, որ իր կարգին զրուատեց պատմական անցքերը, եւ իրարանցուց հայրենակիցները, ներշնչել Վարդաններու օրինակէն, Սեբաստացի Մուրատ, Տ. Գարահիսարցի Անդրանիկ, Բաբերդցի Սեպուհ, Կարնեցի Արշակ (Քեռի), Բիւթանացի Վահանը «Տոպրամաճեան-Մանուէլ» ... կոփկասցիներ՝ Ջուէնի, Դուրգէնը ու այնքան սրբազան դէմքեր, Բողլով բնանին ու տուն, «խենդի» պէս Սասնոյ սարերն ու Մշոյ ձորերը կը թափառէին, եւ իրենցմէ շատերը բախտը ունեցան իրենց արիւնը խառնել մեր կենսատու ակերուն ։

Վերջին պահուն Տիկին Հայկուհի Սուտախեան Մշոյ պարը խաղաց, բարձրաձայն երգելով ԼԷ՛ լէ՛ լէ՛ , լը՛ լօ՛ օլ՛ եարըմ կորաթի, եւ արահէն յաճնուեցանք հայրենի յիշատակներով ։

Միլիէթանց

ԱՏԱՑԱՆՔ

ՄԵՐ ՃԱՄԲԱՆ (Պատմէք, Լարս, Վլատիկովկաս։ Դրուագներ պատերազմի օրերէն)։ Գրեց՝ Լեւոն Լանիս։ Պուքրէշ։ 1938։ Գին 12 ֆրանք , Ամերիկա՝ մէկ տոլար ։ Հասոյթը պիտի յատկացուի ազգային բարենպատակ ձեռնարկներու, ըստ հեղինակին հայեցողութեան)։ Հասցէ. — L. Sahazizian, Str. Lipscani 100, Bucarest (Roumanie)։

ԷՆՎԷՐ ՓԱՇԱՅԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ԳԱՂՏՆԻՔԸ

Միսլամական կրօնքի հերոս, պանթուրանիզմի ջերմեռանդ կաղիներուն հրամանատար Շէյ Մէհմէտ պէյի.

«Ձեզ եւ մեր կարիճ եղբայրներնիդ բարեւել ու մաղթանքներ ընելէ յետոյ, կը խնդրեմ որ Զիլլէրեօլ հրամմէքըի Ջէտեմպէի ազմիկներուն միանաք։

«Ձեզի կը տեղեկացնեմ որ Տէօչէմպէ մեր ձեռքը անցած է, այս կողմերը իսլամներուն միացած միլլիններուն ու պատերազմիկներուն եւ Ռուսներուն միջեւ տեղի ունեցած կռիւներէն յետոյ Բասմաքան քանակութեամբ զէնք առինք Ռուսներէն։

«Այդ միջոցին իմացայ թէ Գարադէպին եկած էր։ Ձեզի կը սպասեմ Մեր թշնամիներուն վերջնագիր մը տալով տեղեկացուցի թէ 14 օրուան մէջ ամբողջ Թուրքեստանէն քաշուելու են»։

Էնվէր փաշա այս նամակէն զատ, Պուխարայի էմիրին ղրկած նամակներուն մէջ չէր մոռնար իր մեծարանքները յայտնել։

Էնվէր փաշայի նամակները արդիւնաւոր եղան քիչ ատենէն։ Ռուսերէն պատասխան չէր եկած տակաւին ։ Թուրքեստանի, Խիվայի ու Պուխարայի իսլամներէն պատուիրակութիւն մըլնիկէր փաշայի նախագահութեամբ գումարուեցաւ։ Պուխարայի էմիր Ալէմ Խանի ներկայացուցիչն ալ կը մասնակցէր այդ գումարումին, ուր խորհրդակցութիւններ կատարուեցան յառաջիկային ըլլալիք գործերու մասին։

Նախ Էնվէր փաշա խօսք առնելով վերջին կացութիւնը պարզեց Ցետոյ իր խորհրդածութիւնները յայտնեց թէ Ռուսերը ի՞նչ պիտի ընէին վերջնագրին հանդէպ։ Ետքը, Իշան Հօճա ալ Պուխարայի էմիր Ալէմ Խանի փափաքը յայտնեց, որով Էնվէր փաշա վերին հրամանատար անուանուած էր ու բոլոր Պասմաճիները փաշային ղեկավարութեան պիտի ենթարկուէին պաշտօնապէս։

Պասմաճի պետերէն շատեր Էնվէր փաշայի արժանիքներուն վրայ կը խօսէին, ու անոր ղեկավարութիւնը կ'ընդունէին։

Երկար խորհրդակցութիւններէ յետոյ, որոշուեցաւ Պուխարայի զինուորներու հրամանատարի տիտղոսը տալ Էնվէր փաշայի։ Պուխարայի զաւառաբարբառով սապէս կը կոչուէր. «Էմիր Լէշքէր Իսլամ վէ Պուխարա»։

Էնվէր փաշա այսպէս այդ տիտղոսը կը գործածէր իր բոլոր նամակներուն մէջ.

Ռուսերէն պատասխան չէր հասած տակաւին։ Օրերը կ'անցնէին։ Այն ատեն երբ պաշտօնական օրկան հրատարակուած «Թուրքեստանեան Գուրիէ» անուն ռուսերէն թերթին մէջ Էնվէր փաշայի շարժումներուն դէմ շատ քիչ բան կը գրուէր։ Միայն թէ Տէօչէմպէի գրաւումէն յետոյ, այդ թերթը ծանուցած էր որ Պասմաճիները Էնվէր փաշայի հրամանին տակ համախմբուած էին, ու փաշային ստորուած էր վերին հրամանատարի տիտղոսը։ Էնվէր փաշա հետզհետէ կը զայրանար Ռուսերու այդ տարօրինակ ընթացքին դէմ։ Իր ընելիք միակ գործը անմիջապէս յարձակողականի անցնիլն էր. Պարապ տեղը չէ որ արիւն պիտի թափուէր։

Մոսկուա եւ Բագու գտնուած ատեն Էնվէր փաշա հասկցած էր թէ ռուս քաղաքականութիւնը կը ձգտէր ամէն ազգի ազատութիւն տալ անկեղծօրէն։ Սյապէս, փոքրամասնութիւն կազմող ազգերը պիտի տիրանային իրենց ազատութեան, ու համայնավարներուն հանդէպ իրենց համակրութիւնը պիտի յայտնէին։ Այս ալ մեծ շահ մըն էր բոլշեւիկ Ռուսիոյ համար։

ՌՈՒՍԵՐՈՒՆ ՏՐՈՒԱԾ ՊԱՏԱՍԽԱՆԸ ԱՒԱՐՏԵԼԷ ՑԵՏՈՑ ԷՆՎԷՐ ՓԱՇԱ Ի՜ՆՉ ԴԻՐՔ ԲՌՆԱԾ ԷՐ

Ռուսերը չպիտի ուզէին Թուրքեստանը զայրացնել, երկրին տնտեսական կարեւորութեան պատճառով։ Բամպակի արտերը, Ռուսերուն դրամագլուխով շինուած գործարանները Ռուսիոյ համար կ'աշխատէին։ Եթէ երբեք Թուրքեստանցիները անկախութեան ալ տիրանային, տնտեսականապէս Ռուսիոյ կապուած էին։

Էնվէր փաշա այդ բաները գիտէր, բայց կը զարմանար որ Ռուսիա չէր պատասխանած իր վերջնագրին, Սակայն, փաշան այդպէս չպիտի խորհէր չնաւ, եթէ երբեք տեղեակ ըլլար մինչեւ այն ատեն Թուրքեստանի մէջ պատահած անցուդարձերուն։ 1916ի յեղաշրջումէն յետոյ, Թուրքեստանի մէջ քանիցս յեղափոխութիւն ծագած էր։ Խօքանտի մէջ գումարուած համաժողովին որոշումները հաշտուած չէին։ Բայց ամէնքն ալ ապարդիւն։ Էնվէր փաշայի ներկայութեամբ առաջ եկած շարժումը ի՞նչ պիտի ըլլար։

Վերջապէս 100էն 500 զինուոր ունեցող Պասմաճիներու գործունէութիւնէն զատ ուրիշ ի՞նչ արդիւնք կրնար ձեռք բերուիլ։ Ռուսերը այդպէս խորհելնուն համար էր որ չէին ուզեր պատասխան տալ։

Էնվէր փաշայի կողմէ Ռուսերուն տրուած պայմանաժամին 14 օրերը մէկիկ մէկիկ կ'անցնէին։ Վերջնագրին արդիւնքը ո՛չ դրական էր եւ ոչ ալ բացասական։ Նախապէս Էնվէր փաշա կարծած էր որ ռուս հրամանատարին կողմէ Մոսկուա ղրկուած չէր իր վերջնագիրը։ Բայց յետոյ տեսնելով որ Ռուսերը ձայն չէին հաներ, փաշան սա համոզումը ունեցաւ թէ իր վերջնագիրը դրական արդիւնք մը ունեցած էր. ուստի պատրաստութիւններու ձեռնարկեց։

Խօքանտի մէջ հաստատուած էր բանակատեղը։ Հօն, Խօղէնդ, Դըրկըդ ու Թիւրքմէն կամաւորները եւ Պասմաճիները զինուորական մարզանք կը կատարէին փաշային հրամանով։ Նախապէս համբակութիւն ցոյց տուող այդ ազմիկները շուտով վարժուեցան զինուորական կեանքին։ Էնվէր փաշա շարունակ կը քննէր այդ զինուորները, ու ամէն օր աւելի գոհ կը մնար։

Վերջնագրին 14րդ օրը լրացած ու 24 ժամ ալ անցած էր։ Սակայն կարմիր բանակէն որ եւ է պատասխան չէր եկած։ Անկէ կը հասկցուէր որ Ռուսերը մտադիր էին թշնամութիւնները շարունակելու. Էնվէր փաշա կ'ուզէր ապացուցանել թէ իր վերջնագիրը սին սպառնալիք մը չէր եւ թէ ինք լուրջ շարժումի մը գլուխը կը գտնուէր ։ Սակայն վտանգաւոր կը նկատէր խոյոն թշնամութեանց սկսիլը։ Թերեւս վերջնագրին պատասխանը ուշացած էր, քանի որ Թուրքեստան զուրկ էր թղթատարական եւ հեռագրական միջոցներէ։

(Շար.)

(34)

դատապարտել Ս. Միութիւնները։ Ճափոն Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ հետ ոչ միայն պիտի լուծէ Մայր. Արեւելքի խնդիրները, բանալով հարաւային Ծովերը իրենց անսպառելի հարստութիւններով, այլեւ պիտի լուծէ բոլոր համաշխարհային հարցերը»։

Ֆրանսական Յեղափոխութեան 150ամեակը

—— oo ——

Նախարարական խորհուրդը ժողով գումարելով, յանձնարարեց կրթական նախարարին՝ այժմէն ձեռք առնել անհրաժեշտ միջոցները, արժանապէս տօնելու համար Ֆրանսական յեղափոխութեան 150ամեակը, որ կը լրանայ այս տարի։ Արդէն իսկ յանձնաժողով մը կազմուած է նախագահութեամբ կրթական նախարարին, նախապատրաստական աշխատանքներու համար։ Պիտի կազմակերպուին երաժշտական եւ թատերական ներկայացումներ, ցուցահանդէսներ, պաշտօնական արարողութիւններ եւն.։ Ծրագրուած են հինգ մեծ հանդիսութիւններ,— Մայիս 5ին՝ Վերսայլի մէջ, յունիս 23ին՝ Փարիզի մէջ, ուր պիտի ոգեկոչուին 1789ի ամբան մեծ թուականները եւ ձայնասփիւռով պիտի կարդացուի Մարդու եւ Քաղաքացիի իրաւունքներու յայտարարութիւնը, յուլիս 14ին՝ Շայոյի պալատին եւ Շան – Տը – Մարսի շրջանին մէջ, Սեպտ. 20ին (զինուորական արարողութիւն Վալմիի ռազմադաշտին վրայ) եւ Սեպտեմբեր 21ին (մեծարանք հանրապետութեան, ժողովրդային լայն մասնակցութեամբ եւ Թափոր Նասիոնի հրապարակին վրայ)։ Այս հինգ ազգային հանդէսներէն զատ, Փարիզ քաղաքն ալ յուլիս 12ին պիտի տօնէ Եռագոյնը եւ «Մարսէյէզ»ը, հանդէս մը կազմակերպելով Թէ ցորեկը եւ Թէ գիշերը ։

Տօնակատարութիւնները պիտի սկսին մարտին, եւ հանդէսներ պիտի կազմակերպուին ամբողջ Ֆրանսայի տարածութեան վրայ, յետին գիւղին մէջ ։ Այս առթիւ զանազան հրատարակութիւններ պիտի ըլլան, առաջինը՝ դուտ պատմական, «Ռեթոռնիբրնը»։

Այս տօնակատարութեանց համար ծախք կը նախատեսուի առ նուազն 15 միլիոն ֆրանք ։

Անգլիոյ պատրաստութիւնները եւ գերման մամուլը

—— oo ——

Ինչպէս գրած էինք, անգլիական կառավարութիւնը որոշած է ազգային պաշտպանութեան փոխառութեան գումարը բարձրացնել 800 միլիոն սթերլինի ։

Այս առթիւ գերման մամուլը դժգոհութիւն կը յայտնէ եւ կը յայտարարէ, Թէ սոյն որոշումը համապատասխան չէ Լոնտոնի խաղաղասիրական քաղաքականութեան ։

Թէեւ Գերմանիա չի կրնար առարկել, որ Մեծն Բրիտանիա սպառազինուի, բայց այս ռազմաւորման գլխաւոր չարժառիթը քաղաքական քարոզութիւն է, կ'ըսեն Թերթերը։

Թերթ մը կը գրէ, Թէ ինչքան Մեծն Բրիտանիա ուժեղ ըլլայ, այնքան տրամադիր կը դառնայ լսելու «արդարութեան» պահանջները, մասնաւորաբար գաղթային հարցին մէջ։ Իսկ եթէ հզօր Անգլիա մը մերժէ լսել այդ պահանջները, այն ատեն կը նշանակէ Թէ բրիտանական քաղաքականութիւնը հիմնուած է ոչ Թէ իրաւունքի, այլ ուժի վրայ։ Այսպիսի քաղաքականութիւն մը, ինչպէս հաստատուած է անցեալին մէջ, ոչ Թէ կը լուծէ ո եւ է հարց, այլ կը բարդացնէ ու կը յետաձգէ լուծումը ։

« Լոքալ Անձայկէր » կ'ըսէ, Թէ Լոնտոնի նպատակն է ճնշում գործ դնել ուրիշ ազգերու վրայ իր նիւթական անհուն ուժով եւ պահպանել իր տիրապետութիւնը։ Բայց ատոր ժամանակը անցած է, ժողովրդապետութիւնները այլեւս չեն կրնար պահպանել Վերսայլի պայմանները, ինչ որ իրենց ձգտումն է։

»»» . «««

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

✶ ՍՓԱՆԻՈՅ ՓԱԽՍՏԱԿԱՆՆԵՐՈՒ խնդիրը լուրջ մտահոգութիւն կը պատճառէ ֆրանսական կառավարութեան։ Նոր բանակատեղիներ հաստատուեցան։ Թերթերը երկու միլիոն ֆրանքէն աւելի կը հաշուեն մինչեւ հիմա պատահած վնասները, սահմանամերձ շրջաններուն մէջ։ Այս առթիւ անկարգութեան դէպքեր ալ կը յիշեն։ Առաջարկուած է բոլոր նահանգներուն վրայ հաւասարապէս բաժնել փախստականներու պատսպարման եւ պարենաւորման ծախքերը։ Ցետոյ որոշուած է փախստականներուն բերած ոչխարները եւ արջառները բաժնել այն բնակիչներուն որ վնասներ կրած են։ Այդ անասունները երեք դասակարգի բաժնուած են։ Առաջին չարքի կենդանիները պիտի տրուին բանակին, երկրորդ չարքի անասունները՝ այն կալուածատէրերուն որ վնասներ կրած են, իսկ տկար եւ հիւանդ անասունները— երրորդ չարք — պիտի մորթուին։ Վերջին օրերս մեծապէս բարւոքած է կեդրոնացման կայաններու վիճակը եւ այժմ սուրճ ալ կը հրամցուի։ Զախակողմեան հոսանքները կը պահանջեն մասնաւոր բանակատեղի մը հաստատել 25,000 վիրաւոր եւ հիւանդ Սպանիացիներու համար, նկատելով որ մահերու թիւը կ'աւելնայ ամէն օր։ Ժանտատենդի 66 դէպքեր պատահած են վերջին օրերս ։

Մ. ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ նախագահին արտաքին քաղաքականութեան դէմ բողոքները կը սաստկանան. Կ'ըսուի Թէ պատերազմական նախարարը պիտի հրաժարի, կարգ մը հրամանատարներու հետ, առարկելով Թէ ոչ միայն մեծաքանակ օդանաւեր ծախուած են Ֆրանսայի, այլեւ կարգ մը գաղտնիքներ յայտնուած են ։

ԿԱՅԶԱՐԳԵԼ ԴԻՄԱԿՆԵՐ պիտի բաժնուին Փարիզի արուարձաններու բնակիչներուն, արտադրութիւնը մեծապէս աւելցած ըլլալով անցեալ սեպտեմբերէն ի վեր. Քաղաքապետական պաշտօնաթերթը այս առթիւ կը բացատրէ Թէ «խնդիրը կապ չունի արտաքին դէպքերու հետ»։

ԴԱՏԻ ՑԱՆՁՆՈՒԵՑԱՒ Ալէքսանդր Իւպէռ, Ֆրանսայի «եղերգի (շիֆոբէ) Թագաւորը», որ 33,000,000 ֆրանքի զեղծում մը գործած է։ Պիտի դատուին նաեւ ութ մեղսակիցներ։ Ամբաստանագիրը կը բաղկանայ 788 մեքենագիր էջերէ. Պիտի լսուին 60 վկաներ ։

ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ արտաքին նախարարը Լոնտոն հրաւիրուեցաւ, ինչ որ տհաճութիւն կը պատճառէ Պերլինի մէջ։

Խ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ արտաքին առեւտուրի գործավարը, Ա. Միկոյեան, առեւտրական համաձայնութիւն մը կնքեց լեհական գեսպանին հետ ։

ԱՆԳԼԻՈՅ նախարարներէն երկուքը Գերմանիա պիտի երթան յառաջիկայ մարտին, առեւտրական բանակցութիւններ կատարելու համար։

ՉԻՆԱՍՏԱՆԻ ճափոնասէր երեւելիներէն Չանկլօ, որ արտաքին նախարար նշանակուած էր Նանքինի կառավարութեան, սպաննուեցաւ Շանկայի մէջ։ Այս առթիւ ձերբակալուեցան նաեւ երկու Ճափոնցիներ։

ՄՈՍԿՈՒԱՅԷՆ կը հեռագրեն Թէ Զեկան ձերբակալեց հեռաւոր Արեւելքի շրջանի Բուսուլֆ կղզիին անթելի վարիչը, Վոսնէսէնսքին, որ կ'ամբաստանուի Թէ դիտմամբ ընթացք չէ տուած արշաւին սաւառնորդ Լեվանեվսքիի անթել հեռագիրներուն։ Լեվանեվսքի այն նշանաւոր սաւառնորդն էր, որ կորսուեցաւ Արեւելքի ամայութեանց մէջ։

ՀՌՈՄԷՆ ՎՏԱՐՈՒԵՑԱՒ «Լը Ժուռ», «Լը Ժուրնալ» եւ «Տէպա» թերթերու երկարամեայ թղթակիցը, Ա. Կիյոմ ։

ՊԵԼԺԻՈՅ նոր վարչապետը, Փիէրլօ, չկրցաւ կազմել նոր դահլիճը։ Թագաւորը անձամբ միջամտեց, բայց կարելի չեղաւ ելք մը գտնել ։

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԷՆ կը հեռագրեն Թէ ընդհանուր խուզարկութիւններ կատարուեցան 73 արաբական գեղերու մէջ։ Այս առթիւ բազմաթիւ կասկածելիներ ձերբակալուեցան եւ մեծաքանակ զէնք եւ ռազմանիւթ բռնուեցաւ։ Շարթուան ընթացքին ընդհարումներ պատահեցան Արաբներու եւ Հրեաներու միջեւ։ Զոհերու թիւը՝ 50։

Դպրոցասէր Տիկնանց ընկերութիւնը, Զայեան, Գարաբլղանեան եւ Սթէֆըն ընտանիքները ցաւով կը ծանուցանեն յանկարծական մահը, իրենց հիմնադրին, քրոջ, մօրաքրոջ՝

ՕՐ. ԹԱԳՈՒՀԻ ՊԱԼԹԱՋԵԱՆԻ

Յուղարկաւորութիւնը տեղի պիտի ունենայ 21 փետրուար, երեքշաբթի, կէսօրէ վերջ ժամը 2ին հայոց եկեղեցին, 15, Rue Jean Goujon եւ մարմինը պիտի ամփոփուի Thiaisի գերեզմանատունը։

Մասնաւոր մահազդ ղրկուած չըլլալով, կը խնդրուի հանգուցեալին յիշատակը յարգողներէն եւ մասնաւորապէս Դպրոցասէրի սանուհիներէն ներկայ գտնուիլ եւ յարգանքի վերջին պարտքը մատուցանել հանգուցեալին, որ հիմնադիրն է Դպրոցասէր Տիկնանց վաթսունամեայ հաստատութեան եւ որուն նուիրուած է մինչեւ իր մահուան օրը ։

Տէր եւ Տիկին Երուանդ Ասօրեան, Տէր եւ Տիկին Միհրան Ասօրեան եւ զաւակունք, Տէր եւ Տիկին Միքայէլեան եւ զաւակունք, Տէր եւ Տիկին Վահէ Փամպուքճեան եւ զաւակունք, Տէր եւ Տիկին Թէրզեան եւ զաւակունք սրտի խորունկ կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց սիրելի աղջկան եւ ազգականին՝

ՕՐ. ՍԻՐՎԱՐԴ ԱՍՕՐԵԱՆԻ

դառնակսկիծ մահը որ տեղի ունեցաւ 17 տարեկան երիտասարդ հասակին։

Յուղարկաւորութիւնը տեղի պիտի ունենայ 21 փետրուար երեքշաբթի առաւօտ ժամը 9ին իրենց բնակարանին մէջ, 13 բիւ տը լա Տըմի Լիւն, Մօնթրէօյ, ուրկէ հանգուցեալին մարմինը պիտի փոխադրուի Մօնթրէօյի գերեզմանատունը ։

ԾԱՆՕԹ.— Մասնաւոր մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբր այն նկատել ։

ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ԸՆԿՈՒՄԲԻ
ԵՒ ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ԵՐԻՏ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ

Յառաջիկայ դասախօսութիւնը 21 փետրուար, երեքշաբթի երեկոյ ժամը 9ին, 8 Ռիւ Գատէ, Փարիզ։

Կը խօսի՝ Գ. Ա. ՉՕԳԱՆԵԱՆ։ Նիւթ՝ «Նահապետ Քուչակ»։

Փ. ՐԻԶԻ ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Յառաջիկայ դասախօսութիւնը տեղի կ'ունենայ 23 Փետրուար, Հինգշաբթի իրիկուն ժամը ճիշդ 21ին, Միութեան կեդրոնը 8 Ռիւ Գատէ, Փարիզ։ Կը խօսի՝ Տիկին ԳԷՕԹՐԻՍ ԵՐԷՑԵԱՆ (Տէր Սահականեան)։ Նիւթ՝ «Խօսքը կնոջ»։

ԴԻՄԱԿԱՒՈՐ ՊԱՐ Ը ՆԴԷՍ

Կազմակերպուած միասնաբար Փարիզի Հայուհեաց եւ Հայ Երիտասարդաց միութիւններուն կողմէ։

25 Փետրուար Շաբաթ, ժամը 10էն մինչեւ լոյս

Hôtel Napoléonի ՇՔԵՂ ՍՐԱՀՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

38 Ave. Friedland, Métro Etoile

Տարազի մրցումներ, ընտիր օրքէսթր, ճոխ պիւֆէ։

Մուտք 20 եւ 15 ֆրանք — **Tenue de Soirée**

ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ՆՈՐ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔ
Գ. Մ. ԱԼԷՄՇԱՀի ղեկավարութեամբ

Studios Wackerի մէջ, 69 Rue de Douai (Place Clichy)

Դաշնակի, ջութակի, երգի, սոլֆէժի եւայլն մասնաւոր ու խմբական դասեր՝ կարող հայ ուսուցիչներու կողմէ ։

Արձանագրութեանց համար դիմել, ամէն առաւօտ ժամը 10—12, Գ. Մ. ԱԼԷՄՇԱՀի, 142 bis Av. Ed. Vaillant, Boulogne Seine, իսկ Շաբաթ օրերը ժամը 2—4 Studio Wacker։

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— ՍԱՀԱԿ ԽԱՉԱՏՈՒՐԵԱՆ Իգմիրի Աւէդիր քաղաքէն, կը փնտռէ իր եղբայրը՝ Խաչատուր Խաչատուրեան, հօր անուն՝ Արթահամ, մօր անուն՝ Անուշ, քրոջ անուն՝ Փերուզէ ։ 1922ին քէմալական չարժումին իրար կորսնցուցած են։ Կը խնդրուի հասցէն գիտցողներէն իմացնել իր եղբօրը՝ Sahak Hatchadourian, 9 Docteur Colmette, St. Martin de Hérès, Grenoble (Isère) France։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ֆ. Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի Մասնաճիւղի Վարչութիւնը իր շնորհակալութիւնները կը յայտնէ Տէր եւ Տիկին Ն. Շ. Նօտարեանններուն որ իրենց ազգականուհի Տիկին Բ. Փափազեանի սահուման առթիւ, փոխան ծաղկեպսակի, յիսուն (50) ֆրանք նուիրեցին մասնաճիւղիս։

ՆՈՒԷՐՆԵՐ Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ ԿԱՑԱՆԻՆ

Շրջանիս սկիզբէն (1938 յունիս 1էն) մինչեւ այսօր շնորհակալութեամբ ընդունած ենք հետեւեալ նուիրատուութիւնները, որոնք օրը օրին յայտարարուած են արդէն Յառաջի միջոցով.—

Տիկին Մ. Գաքըրճեան (Մանչէսթր) 500 ֆրանք, Տիկին Էվրէնեան 25, Տէր եւ Տիկին Տ. Բեզզատեան 100, Տիկ. Մ. Տամլաճեան 100, Պ. Կոտաւճեան 50, Պ. Սահակեան 50, Տօքթ. Իզմիրլեան 500, Պ. Գայըաճեան 50, Տիկին Ա. Ռօժէ 50, Պ. Քէլէշիրեան 50, Մ. Մեզպուրեան 30, Տէր եւ Տիկին Սայլանճեան 50, Պ. Մինասեան 50, Օր. Գ. Ա. 15, Պ. Մ. Ս. (Շավիլ) 50, Փոքրիկն Հ. Քէչիչեան 20, Տիկ. Ա. Շահլամեան 50, Պ. Ե. Տէր Անդրէասեան 100, Պ. Ա. Զաքըրեան 200 եւ Պ. Հ. Սամուէլ 100 Ֆրանք։ Գումար 2190 Ֆրանք ։

Շրջ. Վարչութիւն

Le Gerant : H. STEPHAN

Imprimerie A-DER (AGOPIAN) 17. Rue Damesme — PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSARIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e) (ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

Téléphone : GOBelins 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ — ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ .... 150 ֆրանք 75 ֆրանք 40ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա .... 265 ֆրանք 140 ֆրանք
Ուրիշ երկիրներ .... 215 ֆրանք 110 ֆրանք

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 22 ՓԵՏՐՈՒԱՐ
MERCREDI 22 Février 1939

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 3971 Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԿՈՎԿԱՍԸ ԿՈՎԿԱՍՑԻՆԵՐՈՒՆ...

Երէկ ամփոփեր էինք հայերէն «Կովկաս»ի բովանդակութեան գլխաւոր կէտերը, հայկական թէ օտար ստորագրութեամբ:

Հայ յօդուածագիրը հրճուանքով կ'արձանագրէ իրենց հովանաւորներուն «դիմումներն ու ողջոյնները», որոնք անշուշտ միայն գիրով եւ թուղթով չեն պայմանաւորուած :

Ուրիշ յօդուածագիր մը, (ակզբնատառ), կը քննադատէ հայկական երկու հին կուսակցութիւնները,— ռամկավարները՝ որոնք «անորակելի լկտիութեամբ եւ առանց քաշուելու խաբէութիւն են տարածում» Ռ. Հայաստանի կացութեան մասին. եւ Դաշնակցութիւնը, որ «առաջին հերթին հրապարակ է նետում միացեալ (կամ վերջին հնարագիտութիւնը՝ ամբողջական) Հայաստանի նշանաբանը»:

Ինչպէս տեսանք, հայ թէ օտար, «Կավկազ»ի շուրջը համախմբուած խայտաբղէտ գրիչներն ու գործիչները կառչած են նոր կարգախօսի մը.— Կովկասը Կովկասցիներուն: Եւ այն սահմաններով որ կան այսօր: Ոչ մէկ հողային պահանջ Թուրքիայէն: Ոչ իսկ 1914ի սահմանները:

Այս դրօշին տակ համախմբուելով, անոնք պիտի ունենան միայն մէկ ճակատ,— ռուսականը: Եւ, ոչ միայն պիտի խօսին, այլեւ պիտի գործեն այդ ուղղութեամբ :

Հայերէն « Կովկաս »ի առաջին խմբագրականը կ'ազդարարէ.

— « Իրապաշտ լինելով, իմանալով որ գաղափարի արժէքը դրա իրականացման մէջ է (ընդհանուր կովկասեան ճակատ), մենք հասկացանք որ այս գաղափարների քարոզչութիւնը բաւական չէ, որ պէտք է մասնակցել ընդհանուր կովկասեան գործին»:

Նշանակալից պարագայ մը եւս, այս առթիւ:

Օտար յօդուածագիրներէն Տ. Էլէքխոտի կը բացատրէ թէ՝ «Կավկազ»ի հինգ տարուան գոյութեան ընթացքին, ամէն անգամ որ արտայայտուած են հայկական հարցի մասին, իրենց «ելակէտը» եղած է «միշտ միեւնոյն գաղափարը,— Հայերը Կովկասցիներ են»:

— « Էջմիածինը ոչ միայն Հայաստանի, այլեւ ամբողջ Կովկասի մշակոյթի ու պատմութիւնն է, նրա մշակութապատմական նշանակութիւնը հաւասարապէս մեծ է թէ քրիստոնէական եւ թէ իսլամական Կովկասի համար: Առանց այդ մշակութային թանգարանի — Կովկասը նոյնպէս լրիւ չէր լինի »:

Հայերը «Կովկասցիներ» կը համարէ նաեւ Թուրք - Թաթար գործիչը, Ալ. Կանտէմիր, Ֆրանսերէն «Կավկազ»ի մէջ հրատարակուած գրութեամբ մը, որ դեռ շարունակելի է :

Անհրաժեշտ էր յիշել այս պարագաները, ապացուցանելու համար Կովկասեան նոր ծրագրին խակութիւնը :

Կովկասցի հռչակելով Հայերը, «Կավկազ»ի խմբակը ոչ միայն կը ձգտի աչքերը հեռացնել Թուրքիայէն, այլեւ հաստատել թէ սխալ գործած են հայ յեղափոխականները, իրենց ազատագրական պայքարը կեդրոնացնելով Թուրքիոյ դէմ :

Այս հարցի մասին կը խօսինք առանձին, երբ վերջանայ Կանտէմիրի յօդուածաշարքը: Այժմ դրադինք հայերէն «Կովկաս»ով:

Արդարամտութիւնը կը պահանջէ շնորհաւորել ոչ - հայ Կովկասցիները, իրենց մէկ բացայայտ խոստովանութեան առթիւ :

Բոլորն ալ իրենց յօդուածներուն մէջ կ'ազդարարեն հրապարակաւ,— «Մենք Կովկասի սահմաններից դուրս գալ չենք կարող»:

Այս յայտարարութիւնը կրկնելով, Տ. Էլէքխոտի կ'աւելցնէ.

— « Մենք բացարձակապէս պարզ եւ ազնիւ դիրք ենք բռնել հայկական հարցին մէջ, այն է—չփորձել ամէն գնով Հայերին մեզ մօտ քաշել— ինչպէս անում են ուրիշները, եւ չխոստանալ Հայերին ոչինչ, որի համար չենք կարողանալու պայքարել »:

Ուրեմն, Կովկաս եւ միայն Կովկաս: Այն ալ՝ ներկայ սահմաններով:

— « . . . Մեր Կովկասեան տունը բաղկացած է չորս սենեակից: Այդ չորս սենեակները հաղորդակից են իրար եւ եթէ մենք չենք ուզում որ մեր շէնքը խորտակուի եւ մեզ իր աւերակների տակ թողնի, մենք պէտք է ամէն ինչ անենք որ բոլոր չորս սենեակներն էլ հաւասարապէս լինին լուսաւոր ու ընդարձակ, որպէսզի մեր բոլոր հայրենակիցներն էլ նրանցում գտնեն հաւասար ջերմութիւն ու յարմարութիւն»: (Հայտար Բամմատ):

Ահա այսքան պարզ —եթէ կ'ուզէք պարզամիտ—ձեւով դրուած է հարցը: Եւ մեր հինգ - տասը «ազգայնականներ»ն ալ կարաւանին խառնուեր են, «սահմանափակելով հայկական առեղծուածը Կովկասի անձուկ շրջանակներուն »:

Թրքական ծրագիրն ալ ա՛յս է եղած սկիզբէն ի վեր. Հայաստա՞ն կ'ուզէք,—ահա ձեզի Երեւանը, «Զանկը քիլիսէ»ն ալ մէկտեղ (Էջմիածին):

Մենք երբեք չենք զարմանար որ Հայտար Բամմատները, Էլէքխոտիները եւ միւսները նոյն ծրագրին կառչած են, իբրեւ գերագոյն իմաստութիւն: Անոնք ուզեն ալ, չեն կրնար ուրիշ բան ընել կամ ըսել, համոզումով կամ արտաքին ներշնչումով :

Մեր զարմանքը եւ մանաւանդ զայրոյթը ամէնէն աւելի կը ծանրանայ այն ափ մը հայ թեթեւամիտներուն վրայ, որոնք դժբախտաբար տարիքն առած, կարծրացած պոլիտիկոսներ ալ չեն, այլ երիտասարդներ . . .

Մինչ ամբողջ ժողովուրդ մը տարիներէ ի վեր գլուխը քարին կը զարնէ, իր քաղաքական հոսանքներով, Հայկական Դատին լուծման համար, այս տղաքը արդէն գտեր են ելքը,— Կովկա՛ս: Ուրիշ ոչ մէկ բան: Ոչ իսկ թիզ մը հող Թուրքիայէն:

Հարցնէիք թէ որո՛ւ անունով կը խօսին եւ գոնէ իրենց հայրերն ու մայրերն ունի՞ն իրենց կռնակը, ճակատ ճեղքելու համար զանազան ցնդաբանութիւններով :

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՖՐԱՆՔՕ ԿԸ ՄԵՐԺԷ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐԸ

— oo —

Նախագահ Ազանիա պիտի հրաժարի՞

Ծերակուտական Լէոն Պէրառ, որ առջի օր Ֆրանսական հողը վերադարձած էր, հեռաձայնով զեկուցում հաղորդելու համար արտաքին նախարարին, չէ յաջողած բացորոշ յանձնառութիւններ առնել զօր. Ֆրանքոյէն, ազգայնական Սպանիոյ ապագայ քաղաքականութեան մասին: Խօսակցութիւնները պիտի վերսկսին այսօր, չորեքշաբթի, Պուրկոսի մէջ: Այս պատճառով հինգշաբթի օրուան յետաձգուեցաւ նախարարական խորհուրդը, որ պիտի գումարուէր երէկ, որոշելու համար ճանաչման խնդիրը: Արտաքին նախարարը տեսակցութիւն մը ունեցաւ Լոնտոնի Ֆրանսական դեսպանին հետ, որ Փարիզ եկած էր, անգլիական կառավարութեան տեսակէտը պարզելու համար: Անգլիոյ մէջ նպատակայարմար չեն գտներ ճանաչման յապաղումը:

Մինչ այս մինչ այն, Զօր. Ֆրանքօ կը խորհի վերակազմել իր դահլիճը, վարչապետութիւնը յանձնելով իր աներձագին՝ Սէրրանօ Սունէրի, որ ջերմ կուսակից է Հռոմ - Պերլին առանցքին: Ինք պիտի մնայ գերագոյն վարիչը պետութեան :

*** Իրազեկ աղբիւրէ կը հաւաստեն թէ Պ. Լէոն Պէրառ անսպասելի դժուարութեանց հանդիպած է Պուրկոսի մէջ, դիւանագիտական յարաբերութիւններ հաստատելու համար Ազգայնական Սպանիոյ արտաքին նախարարը վճռապէս մերժած է հաւաստիքներ տալ թէ Ֆրանքոյի կառավարութիւնը պիտի չմիանայ Հռոմ - Պերլին առանցքին, ստորագրելով հակաբոլշեւիկեան դաշինքը: Կրկնելով հանդերձ թէ ազգայնական կառավարութիւնը պիտի պահպանէ Սպանիոյ անկախութիւնը, Նախարարը մերժած է որ եւ է պայման ընդունիլ: Զօր. Ֆրանքօ չուզեր ստանձնել որ եւ է յանձնառութիւն որ պիտի սահմանափակէր Սպանիոյ գործելու ազատութիւնը՝ արտաքին քաղաքականութեան մէջ:

Այս յայտարարութեան վրայ, Պ. Լէոն Պէրառ ինքնաշարժ նստելով Սէն-Ժան - տը Լիւզ անցաւ եւ հեռաձայնով խօսեցաւ արտաքին նախարարին հետ:

*** Փարիզի ամերիկեան դեսպանը առջի օր տեսակցութիւն մը ունեցաւ արտաքին նախարարին հետ: Կ'ըսուի թէ Մ. Նահանգները համաձայն չեն որ Անգլիա եւ Ֆրանսա կանխահասօրէն յայտարարեն Ֆրանքոյի կառավարութեան ճանաչումը:

*** Հանրապետական Սպանիոյ նախկին վարչապետներէն Խոզէ Ժիրալ Փարիզի սպանիական դեսպանատունը այցելելով, Նախագահ Ազանիայի յանձնեց վարչապետ Նէկրէնի մէկ նամակը, որով կրկին կը խնդրուի Մադրիտ վերադառնալ: Նախագահը միշտ կը մերժէ, առարկելով թէ իր վերադարձը պիտի համարուի հաւանութիւն պատերազմին շարունակութեան :

Նախագահը առջի օր դեսպանատուն հրաւիրած էր չորս նախկին վարչապետներ, խորհրդակցելու համար: Այս առթիւ անոնց հաղորդեց իր գրած նամակը, որով կը հրաւիրէր վարչապետ Նէկրէնը դադրեցնել պատերազմը: Ինք ալ յանձն կ'առնէ հրաժարիլ, եթէ Զօր. Ֆրանքօ հաւանի վրէժխնդրական միջոցներ չգործադրել հանրապետականներուն հանդէպ :

Իրազեկ շրջանակներու մէջ կը կարծեն թէ նախագահը պիտի հրաժարի այս շաբթու :

*** Սպանիոյ միապետական կազմակերպութիւնները առանձին նամակներ ուղղելով Զօր. Ֆրանքոյի եւ վարչապետ Նէկրէնի, կը թելադրեն հաշտութիւն կնքել, աւելորդ արիւնահեղութենէ խուսափելու համար: Այս առթիւ կ'առաջարկեն հաշտութեան ժողով մը գումարել Լոնտոնի մէջ:

Մեծն Բրիտանիոյ զինաշարը

Երկուշաբթի օր կարեւոր վիճաբանութիւն մը տեղի ունեցաւ Անգլիոյ երեսփ. ժողովին մէջ, սպառազինութեանց մասին, որոնց համար 580,000,000 ոսկի պիտի ծախսուի յառաջիկայ ելմտական տարեշրջանին : Ելմտական նախարարը, Սըր Ճոն Սայմըն, բացատրեց թէ «կայսերական անհրաժեշտութիւններ» կ'արդարացնեն այս վիթխարի ծախքը խաղաղութեան ատեն: Խորհրդապահ նախարարը իր ճառին մէջ երբեք չյայտնեց թէ որու դէմ պիտի գործածուին այդ սպառազինութիւնները: Աշխատաւոր երեսփոխան մը Գերմանիան մատնանշեց, իբրեւ սպառնալիք բրիտանական խաղաղութեան եւ գաղթավայրերուն: «Անիմաստ է ուրանալ թէ այս դրամը կը ծախսուի գերմանական վտանգին պատճառով»: Ցետոյ պահանջեց որ կառավարութիւնը հաւաստիքներ տայ Ֆրանսայի թէ բրիտանական ուժեր պիտի ղրկուին պատերազմի պարագային, ինչպէս եղաւ 1914ին:

Ելմտական նախարարը խոստովանեցաւ թէ «հսկայ, ահարկու գումար մը կը կազմէ պահանջուած վարկը, բայց շեշտեց թէ նոյնքան ահարկու պատասխանատուութեան մը առջեւ կը գտնուի կառավարութիւնը: «Ողբալի է, իմ կարծիքով՝ ահռելի բան է որ աշխարհի հարստութենէն այսքան խոշոր գումար մը կը յատկացուի այսպիսի նպատակներու, մինչդեռ կարելի էր զայն սահմանել խաղաղ յառաջդիմութեան: Անշուշտ սպառազինութեանց ընդհանուր սահմանափակում մը արագօրէն պիտի փոխէ ամբողջ կացութիւնը: Բայց մենք ստիպուած ենք առեն մը եւս կրել այս ծանր բեռը: Գոնէ յիշենք որ ուրիշ երկիրներ ալ կը կրեն այդ բեռները եւ վստահ ըլլանք թէ մեր երկիրը իր նիւթական ուժով եւ ուրիշ աղբիւրներով պիտի կրնայ տոկալ ծանրութեան»:

Նախարարը հաստատեց թէ սպառազինութեանց հնգամեայ ծրագրին ընդհանուր ծախքը, որ կը նախատեսուէր 1500 միլիոն ոսկի (270 միլիառ ֆրանք), անբաւական պիտի գայ եւ ուրիշ գումարներ ալ պիտի ծախսուին: Նոր տուրք պիտի չհաստատուի եկամուտին վրայ :

— oo —

ԻՐԱՆԻ ԵՒ ՖՐԱՆՍԱՅԻ դիւանագիտական յարաբերութիւնները, որոնք ընդհատուած էին վերջերս, վերահաստատուեցան, մեծ գոհունակութիւն պատճառելով երկու կողմերուն :

ՊԱՏԵՐԱԶՄԱԿԱՆ նախարարութիւնը հրամանագիր մը հրատարակեց, որուն համաձայն յառաջիկայ աշնան զէնքի տակ պիտի առնուին այն երիտասարդները որ ծնած են 13 ամսուան ընթացքին, փոխանակ մէկ տարուան :

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ընդհ. մարդահամարը պիտի կատարուի Մայիս 17ին, Աւստրիան եւ Սուտէթեան ալ միասին առնելով :

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՄԻՇՏ ԴԷՊԻ «ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆԸ»

— • —

« Խ. Հայաստան»ի յօդուածագիրը վերջացնելով իր լեզուաբանական տեսութիւնը,— օտար բառեր փոխ առնել առանց շատ բարակը փնտռելու, զանոնք արտասանել եւ գրել ճիշդ ռուսներէնի պէս — կ'եզրակացնէ.

— « Պէտք է վերացնել արգելքները եւ հնարաւորութիւն տալ լեզուների յետագայ մօտեցման, սերտ կապին: Միայն այդ դէպքում ԽՍՀՄ-ի միլիոնաւոր մասսաները հնարաւորութիւն կ'ունենան ստեղծել այն ապագայ համաշխարհային լեզուն, որի մասին ընկեր Ստալինը ասել է . . .

Ի՞նչ է ըսեր ընկեր Ստալինը.

— « Ինչ վերաբերում է ազգային կուլտուրաների ու ազգային լեզուների աւելի հեռաւոր պերսպեկտիվին, ապա ես միշտ եղել եմ եւ շարունակում եմ մնալ լենինեան այն հայեացքին որ սոցիալիզմի համաշխարհային մաշտաբով յաղթելու ժամանակաշրջանում, երբ սոցիալիզմը կ'ամրանայ ու կենցաղի մէջ կը մտնի, ազգային լեզուներն անխուսափելիօրէն պէտք է ձուլուին մի ընդհանուր լեզուի մէջ, որը, ի հարկէ, չի լինի ոչ վելիկոռուսական, ոչ գերմանական, այլ մի ինչ որ նոր բան»:

Եւ քանի որ «ընկեր Ստալինը ասել է», Երեւանի վառեակներո՞ւն է մնացեր ձայն հանել,— բացատրել թէ հայերէնը դարերէ ի վեր ունի առնուազն հարիւրին 99ը այն օտար բառերուն որ ափերով կը գործածուին խորհրդահայ հրատարակութեանց մէջ, պարզապէս ագիտութեան հետեւանքով :

Մանաւանդ որ, այդպիսի բացատրութիւն մը պիտի համարուէր հակայեղափոխական արարք, «լեզուների յետագայ մօտեցման դէմ»:

Ռուսը «դեպուտա՞տ» կամ «ռեեն - կա՞ռ» կ'ըսէ, այլանդակելով եւրոպական լեզուները, դո՛ւն ալ այնպէս գրէ եւ արտասանէ: Ի՞նչ համարձակութեամբ կը խանգարես ձուլման ընթացքը, «երեսփոխան», «ուրացող» եւն. գործածելով :

Քանի որ Ռուսը չունի, դուն ալ մի ունենար ոչ զօրաշարժ, ոչ բաժնեթափական, ոչ չահարաժին, ոչ դասալիք, ոչ խանութ, այլ գրէ.— մոբիլիզացիա, փայլատիրական, դիվիդենտ, դեզերտիր, տիւղեան եւն. :

Դեռ աւելի կարեն.— Ինչո՞ւ գործածել Մեսրոպեան տառերը, երբ ունինք լատիներէնը եւ մանաւանդ ռուսերէնը,— ի ծնէ յեղափոխական :

Երբ կը ջնջեն պատարագ, նուիրակ, մատաղ, խորան, սկիհ եւն. բառերը, «որոնք արտայայտում էին բուրժուական կամ կրօնական հասկացողութիւններ», ի՞նչպէս կարելի է հանդուրժել հայկական տառերուն, որոնք հնարուած են երկու կրօնաւորներու կողմէ:

Կեցցէ՛ «համաշխարհային»ը, յեղափոխութիւն ըլլայ թէ լեզու :

ՎԱՀԷ

Ի՞ՆՉ Կ'ԱՆՑՆԻ ԿԸ ԴԱՌՆԱՅ ՍՈՒՐԻՈՅ ՄԷՋ

— oo —

Պէյրութէն կը հեռագրեն թէ տակաւին չէ կազմուած Սուրիոյ նոր դահլիճը: Ինչպէս հաղորդած էինք երէկ, Ֆրանսական շրջանակներու մէջ Ճէմիլ Մերտամի դահլիճին հրաժարումը կը վերագրեն երկու գլխաւոր պատճառներու: Առաջինը այն է որ սուրիական կառավարութիւնը կ'ուզէր գործադրել 1938 դեկտեմբեր 31ի բանաձեւը եւ զայն հրատարակել տուած էր յուշագրի ձեւով: Այս յուշագիրը, որ մարզպանին պիտի յանձնուէր, կը հաստատէր Սուրիոյ անկախութիւնը, կը պարզէր Ֆրանքօ-սուրիական յարաբերութեանց պատմութիւնը եւ կը պարունակէր հետեւեալ որոշումները.— Անյապաղ ձեռք առնել մաքսային վարչութիւնը, արտաքին յարաբերութիւններ հաստատել եւ ներկայացուցիչներ ղրկել արտասահման, ջնջել Ֆրանսայի խորհրդականներու պայմանագրութիւնը, եթէ անոնց թիւը կ'անցնի 1936ի դաշնագրով նախատեսուած համեմատութիւնը եւ ազգային բանակ մը ստեղծել: Ցուշագիրը կը քննադատէր հողատար իշխանութեան վարած քաղաքականութիւնը Ճէպէլ Տրիւզի, Ճէզիրէի եւ Ալէվիներու երկրին մէջ եւ կը յայտարարէր թէ այսուհետեւ մարզպանութեան հրամանները վաւերական պիտի համարուին միայն այն ատեն երբ կը վաւերացուին Սուրիոյ խորհրդարանին կողմէ:

Մարզպանին հրամանով, Դամասկոսի պատուիրակը, Հօթլօք հաղորդեց վարչապետին թէ չի կրնար ընդունիլ այդ պաշտօնագիրը, որուն բնագիրը մամուլին հաղորդուած էր իրեն յանձնուելէ առաջ եւ որ խմբագրուած էր անթոյլատրելի ոճով:

Նոյն աղբիւրին համաձայն, տագնապին երկրորդ պատճառը այն է որ Սուրիոյ նախարարները դիրք բռնած էին կրօնական փոքրամասնութեանց կանոնագրին գործադրութեան առթիւ. Այդ խնդիրը կարգադրուած էր նոյեմբեր 18ին, մարզպանին մէկ շրջաբերականով, համաձայն խղճի ազատութեան սկզբունքին, բայց սուրիական կառավարութիւնը հրամայած էր դադրեցնել անոր գործադրութիւնը :

*** Դահլիճին հրաժարումէն անմիջապէս վերջը ցոյցեր պատահեցան Դամասկոսի, Հալէպի եւ Համայի մէջ, առանց սակայն ծանրակշիռ հանգամանք ստանալու: Նախ ընդհարումներ պատահեցան Տոքթ. Շահպէնտէրի եւ հրաժարեալ վարչապետին կուսակիցներուն միջեւ: Ոստիկանութիւնը հարկադրուեցաւ միջամտել, ազատելու համար ինքնաշարժ մը որուն մէջ նստած էր Ճէմիլ Մէրտամ պէյ, շրջապատուած՝ ցուցարարներով:

« Իւմանիթէ » կը գրէ թէ իտալական եւ գերմանական գործակալներ կը շահագործեն կացութիւնը եւ թէ գաղտնի ձայնասփիւռ մը հակաֆրանսական քարոզութիւններ կատարած է :

*** Լաթաքիոյ կառավարիչը, Իհսան Ճապրի, որ անդամ է ազգ. խմբակցութեան եւ թունդ հակառակորդ՝ Ալէվիներու ինքնավարութեան կուսակիցներուն, հրաժարեցաւ իր պաշտօնէն: Մարզպանը հրամանագիր մը հրատարակեց, որուն համաձայն իր պատուիրակին կը յանձնէ սուրիական իշխանութեանց իրաւասութիւնը՝ Ալէվիներու երկրին բարեկարգութեան եւ ապահովութեան մասին:

Պալքանեան Համաձայնութեան ժողովը

»»» · «««

Երկուշաբթի օր Պուքրէշի մէջ բացուեցաւ Պալքանեան Համաձայնութեան հինգերորդ համաժողովը, որ պիտի տեւէ երեք օր: Համաժողովին կը մասնակցին Յունաստանի վարչապետ Մէթաքսաս, Ռումանիոյ արտաքին նախարար Գաֆէնքու, Եուկոսլավիոյ արտաքին նախարար Տոքթ. Մարքովիչ եւ Թուրքիոյ արտաքին նախարար Սարաճօղլու :

Դէպի Պուքրէշ գալու ատեն Պ. Սարաճօղլու Սոֆիայի մէջ տեսակցեցաւ վարչապետ Քէօսէիվանովի հետ:

Կը կարծուի, թէ այս խորհրդաժողովին մէջ քննութեան պիտի առնուին Պուլկարիոյ հողային պահանջները: Կ'ըսուի նաեւ թէ հինգ տարուան համար պիտի վերանորոգուի պալքանեան Համաձայնութիւնը, որ կնքուեցաւ 1934ին:

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԼՈՆՏՈՆԷՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՆԿԱԽՈՒԹԵԱՆ ՀԱՐՑԸ ՀԱՇՏՈՒԹԵԱՆ ԽՈՐՀՐԴԱԺՈՂՈՎԻՆ ԱՌՋԵՒ

Բ.

ՏԱՄԱՏ ՖԵՐԻՏ ՓԱՇԱ ԿԸ ԽՈՍՏՈՎԱՆԻ ԹԷ ՋԱՐԴ ՏԵՂԻ ՈՒՆԵՑԱԾ Է, ԲԱՅՑ...

Երբ Թնդանօթը լռեց ռազմաճակատներուն վրայ, օրուան յաղթականները ամէնէն առաջ «դատարան» կանչեցին մեղապարտ քառեակին պարագլուխը՝ Գերմանիան: Յետոյ հաշիւ տուին Աւստրիան, Հունգարիան եւ Պուլկարիան: Իսկ Թրքական դաշնագիրը յետաձգուեցաւ մինչեւ 1920, որովհետեւ Լիվէբ-Թալէաթներու հայրենիքին վիլուզումը կատարեալ էր եւ ամբողջական եւ դաշնակիցները անճարակ յու պէտք չէին տեսներ: Յետագայ դէպքերը ցոյց տուին թէ որքան սխալ էր այդ ենթադրութիւնը:

Լոյտ Ճորճ կը բացատրէ թէ Թուրքիոյ հաւաքական բազմաթիւ դժուարութիւններ կը ներկայացնէր: Այլազան ցեղերու եւ կրօնքներու պատկանող փոքրամասնութիւններ կ'ապրէին այդ երկրին մէջ՝ այնքան ցիր ու ցան եւ իրարու խառնուած, որ յուսահատական կը թուէր թնճուկը քակելու աշխատանքը: Մէկ կողմէն կային այդ ցեղերը իրարմէ բաժնող «պատմական բարդութիւններ», միւս կողմէ Դաշնակիցները նկատի պիտի առնէին «մրցակցութիւնը մեծ պետութիւններուն, որոնց իւրաքանչիւրը պատմական, կրօնական, տնտեսական կամ հողային շահեր կը հետապնդէր քայքայուած կայսրութեան սահմաններէն ներս, շահեր իրական կամ երեւակայական»:

Յետոյ նախկին վարչապետ կը նկարագրէ Թուրքիան այնպէս ինչպէս որ էր պատերազմի նախօրեակին: Համատարած աւերակոյտ մը՝ արդիւնք դարերու յոռի վարչութեան: Ամբողջ նահանգներ քարուքանդ եղած էին ու «մնացած «յնորհիւ պետութեան ծրագրով, հրամանագիրով եւ անոր ղեկավարութեան տակ կատարուած ոճրագործութիւններու»: Ժամանակին փառայեղ քաղաքակրթութիւններ ծաղկեր էին մահամերձ կայսրութեան հողերուն վրայ, մինչդեռ պատերազմէն յետոյ երկրին ամէն մէկ անկիւնը պէտք ունէր վերաշինութեան՝ «արտամորէն ջնջելու համար հին ժամանակներու աւերածներն ու չքնդութիւնը»:

Ցեղային հարցը զոհացուցիչ եղանակով մը լուծելու կարելիութիւն չկար, որովհետեւ, կը կրկնէ հեղինակը, Եւրոպական Թուրքիոյ մէջ Իսլամները, Յոյները, Պուլկարները, Սերպերը, Հրեաները եւ Հայերը միասին կ'ապրէին գիւղերուն եւ քաղաքներուն մէջ: Վիճակագրութիւններն ալ որ եւ է յոյս չէին ներշնչեր: Կացութիւնը նոյնքան բարդ էր Անատոլուի բարձրութիւններուն վրայ: Իրաւ է որ Թուրքերը մեծամասնութիւն կը կազմէին ներքին գաւառներուն մէջ, բայց կեդրոնէն քիչ մը անդին ցեղերն ու կրօնքները իրար կը հրմշտկէին: Ինչ կը վերաբերի Հայաստանի նահանգներուն, «Ապտիւլ Համիտ եւ Երիտասարդ Թուրքերը աշխատեցան պարզ վիճակի մը վերածել հայկական հարցը, ջարդելով ու տարագրելով ամբողջ ժողովուրդ մը զոր կը նկատէին անհաւատներու եւ դաւաճաններու բազմութիւն մը: Թուրքերը մեծ չափով յաջողեցան իրենց այդ վայրենի ծրագրին գործադրութեան մէջ: Գիւղերու եւ քաղաքներու բնակչութիւնը ամբողջութեամբ կոտորուեցաւ, իսկ փոքրաթիւ խամրած մը ապաստան գտաւ անմատչելի լեռներու վրայ՝ փախչելով թրքական բարբարոսութիւններէն»: Ուրիշ բազմութիւն մը անցաւ Սուրիա: Արաբները, ջերմեռանդ մահմետականներ իրենք ալ, չմասնակցեցան այդ ջարդերուն:

Փոքր Ասիոյ Յոյներն ալ զոհ գացին Թուրքերու խժդժութեանց: Հարիւրներով, հազարներով ջարդուեցան անոնք: «Մէկ խօսքով Թուրքերը բարբարոսական ճնշամտութեամբ մը անդադար աշխատեցան բարելաւել վիճակագրական պատկերը ի նպաստ՝ իրենց»:

Եւ որպէսզի այս պատմութիւնը հէքեաթային տպաւորութիւն չձգէ կամ չափազանցութիւն չնկատուի, Լոյտ Ճորճ անմիջապէս վկայութեան կը կանչէ Տամատ Ֆէրիտ փաշան՝ նախագահը Թուրք պատուիրակութեան, որ առաջին անգամ ըլլալով Գերագոյն Խորհուրդին կը ներկայանար 1919 Յունիսին: Երբեմնի եպարքոսը անձամբ կը կարդար յաղթական պետութեանց պատգամաւորներուն առջեւ հետեւեալ յայտարարութիւնը զոր պատմական վարչապետը կ'որակէ «ապշեցուցիչ»: Կուտամ գլխաւոր մասերը.

— «Թաքութիւնը պիտի չունենայի երբեք ներկայանալու այս Գերագոյն Ժողովին եթէ հաւատացած ըլլայի որ Օսմանեան ժողովուրդը պատասխանատուութեան որ եւ է բաժին ունէր այն պատերազմին մէջ որ աւերեց Եւրոպան ու Ասիան ընդ հուր եւ ընդ սուր: Կը ցաւիմ որ երկար պիտի ըլլայ յայտարարութիւնս, որովհետեւ հիմա եմ խիզախ պաշտպանելու բովանդակ աշխարհի հանրային կարծիքին եւ պատմութեան առջեւ, դատ մը որ չափազանց բարդ է եւ սխալ հասկցուած: Պատերազմի ընթացքին ամբողջ քաղաքակիրթ աշխարհը սարսափով լսեց պատմութիւնը այն ոճիրներուն որոնք իբրեւ թէ գործուեր էին Թուրքերուն կողմէ: Մտադրութիւն չունիմ երբեք քողարկելու այդ չարագործութիւնները, որոնք յաւիտեանս սասկում պիտի պատճառեն մարդկութեան խղճմտանքին. պիտի չաշխատիմ նոյնիսկ նուազեցնել այդ ահաւոր ողբերգութեան հեղինակներուն յանցանքին աստիճանը: Ձեզի տալ ունեցած փաստերովս ցոյց պիտի տամ թէ որոնք են իսկապէս այդ զարհուրելի ոճիրներուն բուն պատասխանատուները»:

Տամատ Ֆէրիտ փաշա յետոյ կը խոստովանի թէ իրենք որ եւ է պատրանք չունին այն դժգոհութեան մասին որ ստեղծուած է իրենց շուրջ եւ հրացարձակորէն համոզուած են թէ աննպաստ մթնոլորտ մը կը շրջապատէ Թուրքիան՝ հետեւանք դժբախտ դէպքերու: «Բայց երբ ճշմարտութիւնը երեւան ելլէ, քաղաքակիրթ ազգերն ու Եւրոպայի ներուժները պիտի զղջան անարդար վճիռ մը արձակելէ Թուրքիոյ դէմ»: Եթէ պատերազմը ծաւալեցաւ Արեւելքի մէջ, պատասխանատու են միմիայն անոնք որ գաղտնի դաշնագիրներ ստորագրեցին: Ո՛չ Օսմանեան ժողովուրդը, ո՛չ ալ Եւրոպայի դիւանատուները ծանօթ էին այդ փաստաթուղթերուն գոյութեան: Համաձայնութիւններ կնքուած էին Գերմանիոյ կառավարութեան եւ յեղափոխական կուսակցութեան մը ղեկավարներուն միջեւ: Այս վերջիններ իշխանութեան գլուխ եկած էին 1913ին ,պետական հարուածի մը փաղորդայնին: Եթէ Դաշնակիցները ապացոյցներ կ'ուզեն այդ մասին, Թուրք եպարքոսը կրնայ յիշել այն պաշտօնաթուղթերը զորս անգլիական ու ֆրանսական դեսպանատուները կը փոխանակէին իրենց կառավարութիւններուն հետ՝ Թուրքերուն պատերազմին նախընթաց ժամանակի ընթացքին: Երբ թշնամութիւնները սկսան, կը բացատրէ փաշան, Թուրք ղեկավարները շատ վարպետօրէն ժողովուրդին հաւատացուցին թէ Ռուսիոյ ագահութիւնը Պոլսոյ վրայ իրական էր ու անմիջական. հետեւաբար մեր պայքարը առաւ սուրբ հանդամանք մը, որովհետեւ վտանգի մէջ էր մեր ազգին գոյութիւնը:

Ինչ կը վերաբերի «ողբերգական դէպքերուն», եպարքոսը անհրաժեշտ կը նկատէ իր եւրոպացի ունկնդիրներուն կրկնել այն յայտարարութիւնները զորս ըրած է Նախապէս Օսմանեան Ծերակոյտին մէջ: «Թուրքիա կ'ողբայ սպանութիւնը իր բազմաթիւ քրիստոնեայ հայրենակիցներուն ինչպէս նաեւ սպանութիւնը մահմետականներուն: Իթթիհատականները չդոհանալով քրիստոնեաներու դէմ գործուած ոճիրներով, մահուան դատապարտեցին, զանազան ձեւերով, երեք միլիոն իսլամներ: Հարիւր հազարաւոր դժբախտ մարդկային արարածներ, իրենց տուներէն տարագրուած, ուղեւորին կը թափառէին Փոքր Ասիոյ մէջ՝ անապաստան ու անհեզուկ»: Եթէ նոյնիսկ անոնք վերադառնային իրենց բոյները՝ թշուառութիւնը վերջ պիտի չգտնէր, «քանի որ թէ քրիստոնեայ եւ թէ իսլամ գիւղերն ու քաղաքները աւերակներու վերածուած են»: Փոքր Ասիան քարուքանդ տարածութիւն մըն է: Փաշային նորընտիր կառավարութիւնը տակաւին չէ կըրցած դարմանել աղէտին հետեւանքները: Դաշնակիցները թող չկարծեն թէ ցեղային ատելութիւններ կամ կրօնական մոլեռանդութիւն մը գոյութիւն ունի Թուրքիոյ մէջ: Ընդհակառակն, Թուրք ժողովուրդը կըցած է միշտ «յարգել հպատակ քրիստոնեաներուն կեանքը, պատիւը եւ նուիրական զգացումները այնպիսի ժամանակներու մէջերը բռնութիւնը կրնար յաջողապէս պայքարիլ իրաւունքին դէմ»: Աւելի արդար պիտի ըլլար Օսմանեան ժողովուրդին մասին վճիռ արձակել կարդալէ վերջ երկար դարերու պատմութեան ամբողջութիւնը, փոխանակ նկատի առնելու անջատ ժամանակաշրջան մը որուն մէջ «Թուրքիան կ'երեւայ աննպաստ լոյսի մը տակ»:

Տամատ Ֆէրիտ փաշա յետոյ բաղդատութեան եզր մը կը փնտռէ ռուս եւ Թուրք ժողովուրդներուն միջեւ — երկուքն ալ զոհ իրենց յեղափոխականներուն ձեռքը — եւ կը բացատրէ թէ անոնք «արժանի են աշխարհը կառավարող հզօր ազգերու կարեկցութեան եւ օժանդակութեան»: Իթթիհատի ղեկավարները դատի քաշուած են իբրեւ պատասխանատու «ողբերգական դէպքերուն». Նմանապար Թուրք ազգը կարելի է անպարտ արձակել...

Այս արտասովոր ու ազերսին կը յաջորդէն պարտուած, ջախջախուած Օսմանցիներու նուազագոյն պահանջները — վերահաստատել իրենց նախապատերազմեան կացութիւնը, վերջ տալ Դաշնակիցներու գրաւումին եւ Թուրքիան պահել իր հին սահմաններուն մէջ, որոնք արդէն բաւական կրճատուած են: Ինչո՞ւ այս բոլորը. որովհետեւ Թուրքիա «այսուհետեւ պիտի նուիրուի տնտեսական ու մշակութային վերելքի աշխատանքին՝ օգտակար անդամ մը դառնալու համար Ազգերու Դաշնակցութեան»:

Մեծ եպարքոսին պատասխանը պիտի խմբագրէր Պալֆըր:

ԺԻՐԱՅՐ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԹՈՐԳՈՄ ԱՐՔ. ԳՈՒՇԱԿԵԱՆ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Դպրեվանքին մէջ տեսակ մը փիլոնիկ էր Տիրացու Մկրտիչ Սարգաւագ Գուշակեան: Կարճ կապելու համար, հոս յիշատակեմ միայն Ֆրանսացի պաշտօնակցիս՝ Մ. Ժօզէֆ Ժիւի դատաստանը անոր մասին. — «Երուսաղեմ հօր մը բովանդակ լրջութիւնը եւ պատկառանքը ունի Սարգաւագ Գուշակեան»: Եւ ճշմարիտ դատաստան., մանաւանդ երբ ըմբռնենք զայն այն իմաստով, թէ Գուշակեան, Երուսաղեմ Հօր մը պէս հմտութիւններով եւ բազմահոյլ կարողութիւններով ակադեմ, ունէր նաեւ անոր խորախորհուրդ եւ ինքնագուսպ բարեմասնութիւնը կամ յատկութիւնը, որով ներկայացուած դէպքերու կամ իրերուն յատակը չէր իջներ իսկոյն, հարիւր հարիւր կ'առնէր զանոնք, իր վճիռը նպաստակին դարնելու նըրբամիտ առաջադրութեամբ:" Ինք, Փրոֆ. Ժիւ եւս, ընկ Ս. Էթիէնէն, ինչպէս կը յիշեմ թէ կ'ըսէր, իբրեւ շողբ ինչ մոլեռանդ կաթոլիկ, ամէնէն աւելի ի վիճակի էր Երուսաղեմի այդ գիծը ճշդելու ենթակայի մը վրայ:

Անցաւ Գուշակեան, խառնուածքով եւ կրթութեամբ անշուշտ աւելի Դուրեանի հակած քան Օրմանեանի: Բայց այս վերջինը եւս կը գնահատէր անոր մէջ արժանիքներու անժխտելի դումարը, չափազանց Երուսաղեմի դառնելով հանդերձ զայն, քանի որ Օրմանեան Ս.ի ծանօթ էր շատ մօտէն Երուսաղեմի գաղափարականութեան ալ ուղղութիւնը:

Ինչ որ սակայն Թորգոմ Ս.ի մեծագոյն առաւելութիւններէն մին կը կազմէր, քրիստոնէական բաժին վրայ անոր հիմնալի պերճախօսութիւնն էր: Հայերէնը կը շողշողար իր բոլոր գոյներով անոր քարոզներուն մէջ: Թավանցիկ միանգամայն շլացիկ պայծառութեամբ իր շրթունքէն կը կաթէր ունկնդիրներուն: Ս. Գիրքէն ա եւ է նիւթի կրնար տալ անհերքելի շղար մը շահեկանութեան, փաստերով եւ իմաստներու մածուցիկ հոյզով այնքան ապուցուած մին միւսին, որ անկարելի էր «շղար» բնաւ տեսնել իր բացատրութիւններուն մէջ: Նոյնիսկ մերթ Դուրեանը կը գերազանցէր, եւ գլխաւորապար այս մասին կը գործէր Փրոֆ. Ժիւի անոր մէջ տեսած յատկանիշը, բառ մը՝ արմէ աշխարհհներով հետի էր Դուրեան, որուն պարզութիւնն ու անկեղծութիւնը Սիոնի հին ու նոր առուլիսները անգամ չունին:

Գուշակեանի հմտութեամբ եւ խոր պարապատութեամբ եկեղեցականի մը առջեւ միշտ կը բացուէր գործելու ասպարէզ մը, մանաւանդ իր հոգեւոր ծնողին Օրմանեանի պատրիարքութեան շրջանին: Առանց անոր ալ առաջ էր միջոցը: Վերջին երկու պաշտօնավարութիւններուն (Եգիպտոս եւ Երուսաղէմ) հաշուեկշիռը դուրս է մեր հայեցողութեան շրջանակէն, Երէկի պատմութիւն է այս, եւ, հատակիր ու հակակիր, երկու մարզերուն մէջ ալ գտած են զայն հասարակաց օգուտին ի խնդիր, կրթական ու բարոյական գործունէութեան ի նըպաստ, գտած են զայն մինչեւ իսկ իր ոչ-մասնագիտական զբաղումներուն մէջ յաջողութեան համբուն վրայ, ինչպէս Երուսաղէմի պատրիարքութեան պարտքին փչոտ եւ առասպելական խնդիրներուն կարգին:

Բայց այս համառօտ տեսութիւնը լրացնելէ առաջ կը փափաքինք Գուշակեան Ս.ի համեմատական մէկ գիծն ալ պարզել: — 1911ին կաթողիկոսական ընտրութեան առթիւ էջմիածնի մէջ տեսանք ուրիշ եկեղեցական մը, նկարագրով, նոյնիսկ դիմագծութեամբ մերձաւոր անձնաւորութիւն մը Գուշակեանին — Այդ յիշատակելի եւ յաւէտ ողբացեալ եկեղեցականը նահատակ կաթողիկոսն էր, Խորէն Հայրապետ, նոյնքան լուրջ, սակաւախօս, ինքնամփոփ եւ ոչ երբեք մնապարծ: Երկուքին միջեւ արդէն շատով հաստատուած էր մտերմութիւնը, այն աստիճան որ Թիֆլիզի առաջնորդարանին մէկ սենեակին մէջ, ուր անկիւն մը Թորգոմ Ս. խօսակցութեան բռնուած էր հետաքրքիր խումբի մը հետ, յիշատակաց արժանի հանդուցեալ կաթողիկոսը — այն ատեն Առաջնորդ Թիֆլիզի — մեղմ ձայնով այլ հաստատ համոզումով յայտնեց այս տողերը ստորագրողին, թէ «կաթողիկոսութեան արժանաւոր թեկնածու մըն է Թորգոմ Ս.»: Ապագան ցոյց տուաւ թէ ինքը նոյնքան արժանաւոր հանդիսացաւ, եւ իր արժանաւորութիւնը պսակեց մարտիրոսութեան լուսեղէն թագով — այսպէս ժամանելով «կըրկին պատուոյ»: ... Անցի՛ց անցելոց

Ի՞նչ դէպքեր, ի՞նչ դուշակութիւններ, որոնք մարդկեղէն իբերուն փխրուն պարուսակը, կեղեւը կը պարզեն միայն: Ահա մին նահատակ, միւսը տեսաւ մօտէն թէ հեռուէն իր ցեղը հիմնայատակ:

Բայց հիմա ամէնէն ցաւալի իրողութիւնը այն է, թէ Թորգոմ Ս.ի մահով կ'անշքանայ Հայկական ազգային — եկեղեցական գոյութեան կարեւոր մէկ աթոռը, պատմական պարծանք մը միանգամայն: Ներկայ ամայութեան մէջ անուն մը ամէնէն արժանաւորը կը թուի — Մեսրոպ Նշանեան, խնդիր չէ թէ ծերացած: Մեր բոլոր դէպքերը ինքնին ամէնքն ալ ծերացած են: Ցանկարժական փոփոխութիւն մը կրնայ ընձեռել անակնկալ, եւ իրերը կրնան մտնել ցանկալի հունին մէջ: Միայն թէ պիտի նանք օգտուիլ անշահախնդրօրէն եւ անկեղծօրէն նոյնիսկ յուսահատական համարուած առիթներէն: Հիմա ճիշդ այս է պահանջը Երուսաղէմի Հայկական Միաբանութեան կատարելիք գործին համար:

×

Սեբաստիոյ երկարամեայ պաշտօնավարութենէն վերջ 1913ին դարձաւ Պոլիս, անձնահանութեան «կարկտած» վերարկուն ուսին, երբ այնքան ուրիշներ եղած են բեռ կաղող կանգուն կողոպտողներէ: Սիրով ընդառաջ գնաց Սկիւտարի Ս. Խաչի քարոզչութեան քանի մը ամիսներ, մինչեւ որ Գահիրէի բարեպաշտ քուլն կունեց զինքը այդ բազմապահանջ թեմին առաջնորդութեան: Ս. Խաչ ամէն կիրակի տօնական օրուան հանդերձանք կը կրէր, թաղերուն ամէն կողմէն լեն բազմութեամբ կուգային ունկնդրել իր պերճախօս քարոզները. այն շրջանին էր որ հանգուցեալ ... «իմաստուն» տիտղոսը տուաւ հէք պատանիի մը որուն արեւը այնքան շուտ պիտի մարէր. Տիտղոս մը, որ բոլոր ամենայնի կը պատշաճի իրեն ... դարեւ լուռ իմաստուն մըն էր Թորգոմ Ս.:

Իբրեւ հայրենակցի պարտականութիւն, կը յիշատակեմ այս համառօտ տողերուն մէջ այն մտերմական ... ռամնասիրութիւնը, զոր կատարեց Սեբաստիոյ իր պաշտօնին մէջ. Գարտիպալի բարբառը, սովորութիւնները, աւանդութիւնները համեմատելով Արծրունեաց այդ չքնաղ մայրաքաղաքին կամ մօտակայ Գարտիպալի նոյն կարգի նիւթերուն հետ. Չ' ... Գարտիպալ 17րդ դարուն գաղութ եղած է Սեբաստականն, եւ ինք Թորգոմ Գուշակեան հեռաւոր մէկ ... ծինդն է իշխանական Աղա Գրիգորեան տոհմին, որուն աւելի մօտ ... մնացորդներէն մին է ձեր խոնարհ ծառան, դրեթէ անփշխանական դարձած հիմա:

Այսպէս տարեաւ դառնամ ժամէ,
Սահայն առ իս տիւ չառնէ դարձ —

Տարիներ ու տարիներ Մկրտիչ ու Թորգոմ հոլովելէ, նոյնիսկ պարտաւոր առաջ ժամերուն... իրարու անել տալէ վերջ, շատ դժուար, ցաւալի է դամբանի անզօր ու ծանծաղ բառեր արտասանել ... «Հեռ գնացեալոյդ»: Դժուար է ... դոյնին, աւելորդին՝ դառնալ նուաղ ... ի բառ արժանւոյն, ուռնեն ցամքած կ'րոճը անձրդի...

Մենք դառնանք մեր կենցաղին, ... րուն ալիքները այլեւս չեն ցնցեր ... եկեղեցականութեան կենդանի ... դրիներէն մին, մենք դառնանք ... կեանքն, բաւ համարելով վայելել ... մնականց գերեզմանի մը վրայ, ... ուէրը կատարեց «ըղձեցեալն» հաստատութեամբ եւ պսակին ... թեամբ:

ԵՏՍ

Ի՞ՆՉՊԷՍ ԿԸ ԲԱՑԱՏՐԵՆ

Անգլիոյ մէջ ժողովուրդը հետեւեալ կերպով կը բացատրէ.

Ընկերվարութիւնը.— Եթէ երկու կով ունիս, անոնցմէ մէկը դրացիիդ պէտք է տաս:

Ֆաշիզմը.— Երկու կովերդ ալ ... տութեան պիտի տաս. անոնց կաթին մէկ փոքր մասը պետութիւնը ... կուտայ:

Նացիականութիւնը.— Երկու կովերդ ալ դուն պիտի պահես, բայց անոնց կաթը ամբողջովին պետութեան պիտի տաս: Պետութիւնը անոնց կաթէն ուզածին չափ քեզի կը ծախէ

Համայնավարութիւնը.— Երկու կովերդ պետութեան պէտք է տաս ... զանոնք սատկելէն վերջ քեզ կը ... դակահարէ:

Բազմէլթի ծրագիրը.— Պետութիւնը կը գնդակահարէ մէկ կովդ ... րողջովին կը կթէ միւսը եւ անոր ... թը կը թափէ:

«ՅՈՒՍԱՅ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (22)

ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գրեց՝ ՄՈՒՐԱՑԱՆ

«Թագաւորը դուրս եկաւ եկեղեցուց շրջապատուած եպիսկոպոսներով եւ իշխաններով. Հեծաւ արքայական ասպանդակ երիվարը, որի վրայ բարձրացած պահում էին ծիրանեգոյն ոսկեհուր հովանին: Թագաւորին շրջապատեցին առաջից Սպարապետը, աջ ու ձախ կողմից Թագակիրն ու Նշանակալը եւ ապա թիկնապահների զրահազգեստ գունդը: Նրանց հետեւեց արքայազուն եւ իշխանազուն ազատանին:

«Իսկ թէ ի՞նչ էր կատարւում կաթողիկէից դուրս, քաղաքի փողոցներում, անկարելի է նկարագրել. ամբողջ Դուինը մի աչք, մի շունչ եւ մի հոգի դարձած իւր Թագաւորի ներկայուն էր սպասում: Երբ Սպարապետի դրօշը երեւաց, մի որոտընդոստ ղրղրին կարծես Դուինը շարժեց. որոտում էին փողոցները, որոտում էին հրապարակները, բուրգերը, աշտարակները եւ մինչեւ անգամ քաղաքից դուրս գտնուող մարտկոցները — եւ ամէնքը միաբերան օրհնում եւ փառաբանում էին Նրան:

«Երբ վերադարձանք պալատ, գացինք իսկոյն Թագաւորին շնորհաւորելու: Այնտեղ էին բոլոր նախարար իշխանները եւ արքայազուն տիկնայք: Մեր շնորհաւորանքները մատուցանելուց յետոյ Մայր — Թագուհին նստեցրեց ինձ իւր կողքին, ոսկեկար օթոցի վըրայ եւ մտերմական զրուցով սկսաւ ինձ զբաղեցնել: Ի՞նչ էր գտել նա իմ մէջ, չգիտէի. բայց տեսնում էի, որ հոգւով ու սրտով կապուած էր ինձ հետ: Ընդունուած սովորութեան հակառակ երկար պահեց մեզ նա իւր մօտ: Եւ երբ հեռանում էինք՝ հանեց պարանոցից այս մանեակը եւ անցնելով իմ պարանոցը՝ ասաց.

— «Այս Վասիլ Արշակունի կայսեր ընծան է Աշոտ Առաջնոյ Թագուհուն. Ես նուէր ստացայ այս նրանից, եւ ինքս էլ յանձնում եմ քեզ՝ իբրեւ ապագայ Թագուհուն: Քո յաջորդը թող քեզնից ժառանգէ այն եւ Արշակունեաց վերջին շառաւիղի նուէրը թող անկորուստ մնայ Բագրատունի Թագաւորաց ընտանիքում»: Այս ասելով նա գրկեց ինձ եւ ջերմագին համբուրեց

«Արդէն ամէն բան որոշուած էր: Ես ուրեմն Արքայի նշանածն էի: Այնուհետեւ, ինքդ կարող ես գուշակել, թէ երջանկութեան ի՞նչ հովեր էին գուրգուրում ինձ Դըւնոյ Արքայական պալատում:

«Բայց, աւա՜ղ, վախենում եմ հաւատալ թէ՝ այդ բոլորից միայն մընալու են քաղցր յիշատակներ... եւ այս մանեակը, որ առաջին անգամ գրկեց իմ պարանոցը կենացս ամենաերջանիկ վայրկեաններում...

Է.

ԵՐԵՔ ՏԱՐՈՒԱՑ ԸՆԹԱՑՔՈՒՄ ՀԱՑ ԱԶԳԻ ԿՐԱԾ ԵՒ ՀԱՐՍ ԹԱԳՈՒՀՈՒՆ ԱՆՑԱՑՏ ՄՆԱՑԱԾ ԴԺԲԱՂԴՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Թագուհին լռեց: Անցեալի քաղցր յիշատակները ոչ միայն չամոքեցին նրա վշտերը, այլ, ընդհակառակը, նորոգեցին դրանց: Գլխակոր եւ ձեռքը ճակատին յենած՝ նա մի քանի վայրկեան մնաց լուռ. ապա սրտի յուզման ու հոգեկան խռովութեան դիմադրել չկարողանալով՝ սկսաւ արտասուել.

Սեդան տեսաւ այտերի ծորող արցունքները եւ մորմոքելով հարցրեց.

— Այդ ի՞նչ է, Մեծափառ Տիկին, միթէ՞ արտասւում ես. Ես կարծում էի թէ անցեալից խօսելով պիտի ուրախանաս, ընդհակառակը տխրում ես...

— Մտածում եմ, թէ այս բոլորը կարել է անդարձ... թէ այն գիւցազներ, որի միայն մի հայեացքը ինձ հըպարտացնում, մի ժպիտը ինձ երջանկացնում էր՝ այլեւս իմը չէ... եւ չպիտի լինի...

— Մի՛ ասիր այդ, Թագուհի, մի՛ ասիր. եթէ երջանկութիւնը տեւողական չէ, ապա վշտերն էլ յաւիտենական չեն. Նրանք շարունակ տեղի են տալիս միմեանց, որովհետեւ ամէն սկիզբն մի վախճան ունի, տխրութեան յաջորդը ուրախութիւնն է. սիրածդ դիւցազնը քոնն է եւ կը վերադառնայ դէպի քեզ...

— Ա՛խ, Սեդա, աւելին մի՛ ասիր...

— Կամենում էի ասել թէ՝ պէտք է համբերել. օրինակ առ հէնց մեր Թագաւորից եւ քո ամուսնուց, քանի՜ քանի տեսակ փոփոխութեան է հանդիպել նրա բաղդը, որպիսի՜ համբերութեամբ ու տոկունութեամբ է նա յաղթել ամէն դժուարութեան:

— Ա՛խ, Սեդա, ի՞նչպէս քիչ ես ըղձում... բայց նա այնպիսի վիշտ, այնպիսի կորուստ չէ ունեցել. Նա իւր երջանկութիւնն ու երկինքը չէ ամփոփել մի սրտի մէջ, որ խլած լինէին իրանից...

— Եւ դու, Թագուհի, ի՞նչպէ՞ս քիչ ես զգում... Ներիր համարձակութեանս...

— Ի՞նչ, Սեդա:

— Այն վշտերի ծանրութիւնը, որ մի օր նրան էր ճնշում:

— Այսի՞նքն:

— Դու ինձ նկարագրեցիր այն ... ջանիկ օրը, երբ Դուինում Թագաւ... դաւակեցին Բագմայաղթ Աշոտին, ... չէ՞

— Այո՛.

— Բայց յետոյ, ամիսներ չանցա... ի՜նչ ծանր վշտեր չպաշարեցին նրա...

— Գիտե՞ս, Սեդա, այդ ժամանակ... ւայ դէպքերից ես քիչ բան գիտեմ

— Այո՛, որովհետեւ շատ բան ծա... կում էին քեզանից:

— Ձեզ մոռացել միայն այն, որ ... Դուինից վերադարձանք Գարդման... հայրս ասաց թէ՝ մեր զօրքերից ... քանի գունդ շուտով պիտի հասցնել... Թագաւորին, որովհետեւ նորքին գա... ռառներում ապստամբութիւն է ծա... գել:

— Այո՛, միայն այդքան. եւ նրանից յետոյ էլ ուրիշ տեղեկութիւններ չ... ղորդեցին քեզ:

— Երբեմն հարցնում էի թէ՝ ինչ... Աշոտը չէ գալիս մեր երկիրը, ... էջ...

— Ե՞րբ պիտի կատարուի մեր ... սանիքը: Այդ հարցը ինձ արիր ... եւ ծիծաղելով եւ շառագունելով

— Այո՛, յիշում եմ:

(Շար.)

ԹԱՏՐՈՆ

«Սօս եւ Վարդիթեր»

Բաւական հոծ բազմութիւն մը, կիրակի օր փութացած էր «Թէքէ Մոպէնաի» թատերասրահը՝ ծափահարելու Սունդուկեանի վերջին ներկայացումը, որուն իրենց ժամանակցութիւնը կը բերէին փարիզահայ կարող ուժեր:

Գոչեանի այս գործը, որդէն իսկ լեմպրուած այսօրեցի թէկին Ասողիկի նախաձեռնութեամբ, բոլորովին նորութիւն մը չէր հայ հասարակութեան համար: Գրուած ութսունական թուականներուն, — այսինքն այն շրջանին երբ աւելի յարդ ունէին «Գողոս եւ իր աւելի յարդ», «Գամելիայարդ Տիկինը» եւ նոյն իսկ հինգէ-ը-իւր բեմներու միւզիքներ — «Սօս եւ Վարդիթեր»ը քաղաքում է վիպական գեղջուկի շունչով: Այդ երանելի օրերու իրապէս սիրոյ զգացումը աւելի յարգի սրտերու վրայ կը սաւառնէր.

Թատերախաղին միջավայրը զուտ գիւղական է, Ներքեւ Աշտարակեցիի ամենոտ ծննդավայրը, բայց աւելի այն սարերն մը կ'ընդգրկէ իր յորդառատ զգացումներով եւ մոլեգին կիրքերով Այնտեղ ոչ մէկ բռնազբօսիկ ձիգ կը տեսնուի: Դէպքերն ինքնին կը հասունան եւ կը յանգին ճակատագրական վախճանին. Թէեւ կենդանի մտքի զուտ ... ոճը քաղցր, մաքուր եւ հարազատ է, առանց արուեստական սեթեւեթի: Ինչ կը վերաբերի երգերուն, շատ աւելի հաճելի եւ գրաւիչ են, քան մեզի ծանօթ շատ մը եղանակներ: Եւ եթէ անոնք ծանօթ են ժողովրդական յայն խաւերուն, պատճառն այն է որ այդ գմայլելի ստեղծագործութիւնը խիստ հազուադէպօրէն երեւցած է բեմերու վրայ:

«Սօս եւ Վարդիթեր»ը թէեւ հօգեբանական բարդ հանգոյցներէ զուրկ է, բայց ունի այն բոլոր անհրաժեշտ տարրերը, որոնք կը նպաստեն թատերախաղի մը բարեյաջող կառուցման: Ուսահատ, անմուրազ սէրեր, նախանձ, վրէժ, եւ բուռն կիրքեր, հոն իրար կը խաչաձեւեն անզօր կատաղութեամբ: Վերջապէս յաւիտենական պայքարը Բարիին եւ Չարին: Նժարը լաւ պահուած է: Մէկ կողմը Սօսն է, իր ընկերոջ Գարեգինի հետ, միւս կողմն ալ Արշաւիրը, վատոգի էջմիածինցի մը հետ: Թատերաբեմ աւանդութեամբ թրծուած միջավայրի մը մէջ, յարգ պարագա հող կը գտնէ, փոքրին պահուն կը տանի անապառելի յաղթանակը: Պերճ Պռոշեան այս անբաղձալի էջերն կը հակադրէ տխրալից տեսարաններուն յամեցած զօրքի:

Տրտում վէպն է ան խանդոտ սիրոյ մը. Սօսի, որ կը սիրէ գեղանի Վարդիթերը եւ փոխադարձութիւն կը գտնէ անկէ: Հայուհին սրտին վրայ կը ըզգայ Տիկին Անուշի բերած մանիշակը զոր նուիրած էր սիրահար պարոնին: Այս վերջինը սակայն ոչինչ ունի տալիք Վարդիթերի եղբօրը՝ Արշաւիրի, մինչ էջմիածինցի փեսացու մը 25 մանէթ եւ «հաւփրներ» մը կը խոստանայ... Շահամոլ եղբօր համար աւելի մեծ կշիռ կը ներկայացնէ այս վարձատրութիւնը, քան սիրեցեալ քրոջ մը երջանկութիւնը: Միջնորդ Տիրանին խօսք կուտայ գլուխ հանել գործը: Միւս կողմէ ալ համամիտ կը բռնի Սօսի թենկնածութեան:

Վարդավառի տօնն է, Աշտարակի տղաքն ու աղջիկները դաշտին մէջ բոլորակի նստած, զուարթ համաջներ կ'ընեն, կ'երգեն եւ կը պարեն: Հոն են Տիրանը, Արշաւիրը, Վարդիթերը, Սօսն ու իր անձնուէր ընկեր Գարեգինը. Մարիամ, մայրը գեղանի Վարդիթերի, լաւ կը պահէ իր աղջիկը, որովհետեւ շատ չախորժիր Սօսէն: Գարեգին կը յաջողի սակայն սիրաչահիլ խաթունը, անուշ լեզուով եւ գինիով, մինչեւ համաձայնութեան խօսք կ'առնէ: Վարդիթեր կը պարէ, բայց մանաւանդ հրապարակաւ կը համբուրուի իր սիրածին հետ, միշտ Գարեգինի բարեհաճ միջնորդութեամբ: Տիրան եւ Արշաւիր գիտակցօրէն Սօսի դէմ կը հանեն մահմետական բռնիչ մը, զոր չարաչար պարտութեան կը մատնէ Աշտարակեցի կորիճը: Հաւատարիմ Դարեգին հեղինակն կը մերժէ հարուստ կնոջ մը առաջարկը, որ էր միջնորդել Սօսի մօտ, իր աղջիկն առնելու համար:

Համբոյրի պատմութիւնը կը հասնի Հեթումի ականջը: Աւանդապաշտ հայրը կրակ կը կտրի, բայց Մարիամ կը յաջողի խաղաղեցնել զինքը կանացի նազանքներով: Հեթում համամիտ կը բռնի միութեան, պայմանաւ որ փեսացուն ժամանակ մը հեռու մնայ տունէն: Արշաւիր ալ գուլ ու գաղար չունի. գիշեր ցերեկ դաւեր կ'որոճայ Տիրանի հետ: Այս վերջինը իրր թէ տղուն ծնողքին կողմէ գանգատի կուգայ Հեթումի, որ նորէն համակ ցասում կտրած, տունէն դուրս կ'ընէ Գարեգինը: Աշխարհը կը փլի Սօսի գլխուն, կը խելագարի եւ խեղդելու կ'ելլէ իր անձնուէր ընկերը: Իսկ անճար Հայուհին, տրտում եւ յուսահատ, բարակ ցաւէն անկողին կ'իյնայ: Պզտիկ քրոջ գրել կուտայ իր յետին կամքը: Վերջին անգամ, ան գերագոյն հրճուանքը կ'ունենայ նաեւ տեսնելու իր սիրական Սօսին տեսիլը, վայելելու իր տրտմաթախիծ երգը: Հուսկ յետոյ հոգին կ'աւանդէ անոնց անհաւասար նոպայի մը մէջ: Տիրան եւ Արշաւիր տուն կը հասնին, իրենց նըւաստակին հասած ըլլալու չարաչուք գոհունակութեամբ, սակայն իրենց վաճառած անմեղ էակին դիակը միայն կը գտնեն Մեծ կ'իյնայ իրենց գլխուն մը Տիրան զղջանքով գետին կը չպրտէ քանըհինգ մանէթը: Վրայ կը հասնի նոյնպէս Սօսը, կուրծքը բաց, վրան գլուխը թափթփած: Ներս կը խոյանայ, մոլեգին Արշաւիրը կը փնտռէ, բայց աչքը կը հանդիպի իր պաշտելի Վարդիթերին: Խելագար պարմանին ձեռքի դաշոյնը կը խրէ սրտին եւ յետին շունչը կը փչէ իր սիրածին առընթեր:

Սօսի դերին մէջ, դերասան Ս. Սուլէնեան երեւան բերաւ սիրահալ երիտասարդի մը հոգեկան տուայտանքները, որ անշուշտ աւելի տպաւորիչ պիտի ըլլար բեմական զօրեղ ձայնով: Իր խաղը տաք էր, խանդոտ ու ... Եթէ աւելի ... չորոշէր ժպտելու միջնարարներուն... Մ. Մանսպաչ եղած էր համակրելի Գարեգին մը, կէս ծուռ, ընդունակ ամէն տեսակ անձնուիրութեան, սիրելի ընկերոջ մը համար: Տեղական հարազատ բարբառ, հարուստ դիմախաղ, կեցուածքի եւ շարժուձեւերու պէտքին աստիճան: Իր զուարթ եւ աշխոյժ խաղարկութեամբ գրեթէ առանցքը դարձաւ ներկայացման, Հիանալի էր երկրորդ արարի վերջաւորութեան, երբ կինտոյականի մը բղջողութեամբ կը մերժէր հարուստ կնոջ առաջարկը:

Հեթումի դերին մէջ, Ա. Գմբէթեան կորովի եւ բնական խաղարկութեամբ մը տուաւ աւանդամոլ եւ դիւրահաւան հօր մը դիմագիծը, որ սակայն անզօր կը մնայ դիմադրելու կանացի հրապոյրներուն. Այս տիպարը այլեւս իր սեփականութիւնը դարձած է եւ կրնայ իբր օրինակ ծառայել թատերական դպրոցին: Պ. Պետրոսեան ուրուագծեց նենգ ու երկերեսանի Արշաւիրի սիլուէթը: Իր խաղը ժուժկալ էր, բայց ճշգրիտ եւ լաւ ուսումնասիրուած:

Տիրանի դերին մէջ, Ց. Դերձակեան դարձած էր ճշմարիտ տիպարը գձուձ եւ շահամոլ գեղջուկի մը, անտաշ շարժուձեւերով ու մանաւանդ տեղացիի շեշտերով: Դժբախտաբար կը պակսէր դիմախաղը, կենդանութիւն տալու համար խաղին:

Տիկին Կէնեա Վարդիթերի արժանաւոր դերակատարուհին, այս անգամ ինքզինքը գերազանցեց իր տպաւորիչ խաղով: Մարզուած Ա. Շահխաթունիի ձեռքին տակ, նորահաս դերասանուհին հետզհետէ դէպի կատարելութեան կը դիմէ. Անմեղունակ աղջնակի մը սիլուէթն էր, իրը, բանտուած վիպական Արեւելքի աւանդութիւններու ցանցին մէջ, անճար, անպաշտպան: Եւ իրր այդպիսին կրցաւ խորապէս յուզել ժողովուրդը իր անհնարին տառապանքներով: Տիկին Վ. Քիւթիւրեան ստանձնած էր փոքրիկ դեր մը, միջնորդ Անուշինը, զոր լիովին արժեցուց իր շնորհալի խաղով: Եւ իրր վերջաբան՝ Տիկին Ք. Աղնաւորեան յաջողապէս անձնաւորեց Մարիամի դերը, այդ յարափոփոխ Եւայի, այլ սակայն բնազդաբար ծանօթ այր մարդոց սիրտը գրաւելու գաղտնիքին:

Պէտք է ըսել թէ տղաքը իրենց կարելին ըրին, լաւագոյն կերպով դուրս գալու համար գործէն: Ամէնուն շնորհաւորութիւն հարկ եղած էր աւուր համար:

ԱՐԱՄ ՓԵՏՐՈՍԵԱՆ

ՓԱՐԻԶ ԵՒ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐ

«ԱՆՈՒՇ»-Ը ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՄԷՋ

ԱԼՖՈՐՎԻԼ. — Յ. Հ. Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի Սանուց Միութիւնը (30է աւելի պատանիներ եւ աղջիկներ) համարձակութիւնն էր ունեցեր իր ույժերով բեմադրելու Յ. Թումանեանի Անուշ օփերան ամբողջութեամբ: Իր ժրաջան վարիչ Պ. Ս. Սօվսաննեանի ղեկավարութեամբ եւ մասնաճիւղի վարչութեան օժանդակութեամբ մէկ տարիէն աւելի, առանց ընկրկելու դժուարութեանց առջեւ, նրանք աշխատել էին լաւագոյնս կատարելու այդ դժուարին գործը:

Նուագչական բաժինը վարելու համար հրաւիրած էին Պ. Ց. Քէչէճեանը, դաշնակ Ժան Բերժէ, ջութակ՝ Գ. Ֆրէտ Պարսամեան՝ Ալֆորվիլէն՝ մի քանի փորձով խումբը վարժեցուցած էին նուագչութեան համեմատ:

Թաղապետարանի սրահն էնք, աւելի գեղեցիկ եւ ընդարձակ:

Սրահը լեցուած է ծայրէ ծայր, 300 ձեռի վրայ պէտք է աւելցնել նոյնքան եւ աւելի մանուկներ: Եկած էին նաեւ արուարձաններէն եւ Փարիզէն:

Նկարագրել ներկայացու՞մը, բայց ամէն մարդ գիտէ «Անուշ»ի բովանդակութիւնը

Անուշը՝ Իսի լէ Մուլինոյէն Օր. Ցլոր Քուրոյեան վրանի առջեւ նըստած երազ է տեսնում, փէրիներն իր շուրջն են դառնում, մերթ երջանիկ, մերթ ապերջանիկ իր սէրն է սոսկուերգում: Սրահը լռում է, եթէ չհաշուենք ծծկեր երախաների մերթ ընդ մերթ ճչող կանչերն ու լացի ձայնը, բայց հայ թատրոնում այդ անխուսափելի է: Լռել են արտասուընները, ով ուր որ է գոհ է, միայն թէ աչքի պօչով տեսնի բեմը եւ լսէ երգը, հայ երգը:

Ականջ արա, հովին է կանչում: Կարապետ Գայիճեան՝ Սարօ «Բարձր սարեր, այ սարեր»... Անուշը՝ էն ո՞վ է նանի, որ կանչում է մեզ... մայրը՝ Օր. Լուիզ-Տէր Վարդանեան՝ «Հանգիստ կաց, Անուշ... ժողովուրդն զգացւում է, հայ երգը բաց է անում հայ սրտի դռները: Ալֆորվի՞լ, ոչ, հայրենիքում ենք մենք...

«Ամպի տակէն ջուր է գալիս»: Խումբը գեղջկուհիների...

Անխտիր լաւ են հագուստները, ճաշակով, ներկայանալի, որ գոհունակութիւն է պատճառում բոլորին: Վիճակի տեսարան՝ Անուշը մի պէտ է, անման մի ձայն, զգայուն, քնքուշ, ու նաեւ անսպասելին՝ խաղ: Այո, խաղ: Ցլորը դերասանուհի չէ: Առաջին անգամն է բեմ բարձրանում, օ՛, որքան դժուար է եղած համոզել նըրան, որ համարձակ լինի: Բայց նա մոռացել է իր Ցլոր լինելը, նա հայ գիւղջկուհի Անուշն է, ցեղը խօսել էր մէջ. ցեղը տանում է իրեն: Տղաները նոյնպէս հագուած են լաւ, որովհետեւ Սիփան-Կոմիտասի վարչութիւնը սիրով տրամադրած է իր միութեան հանդերձանքը պատանիներին: Երրորդ տեսարան՝ պար, խըռախճանք, զառնկոյտ, ... խմել, խռովք, Պ. Սիմոն Գարանեան՝ Մօսի: Թէեւ զօրաւոր ձայն չունի, բայց խաղ ունի, ու գրաւում է բոլորի ուշադրութիւնը: Լաւ է, շատ լաւ է: Անուշը փախչում է Սարոյի հետ, գիւղի խումբը. Տրիգոր Ամիրալեան՝ ծերունի դերում անման է, բնածին դերասան

Անուշը ծաղկեփունջ է ստանում խումբին կողմէ: Արժանի է, Իսի լէ Մուլինոյէն մինչեւ Ալֆորվիլ գալ փորձի, երբեմն նոյնիսկ գիշերով, ամէն աղջիկ յանձն պիտի չառնէր ու ամէն ծնող պիտի չթոյլատրէր, ուրեմն շնորհակալութեան եւ գնահատութեան արժանի են նաեւ ծնողները:

Վերջին տեսարան՝ համբոյրը՝ Անուշն Սիրակ Գիտիչեան՝ պզաման նրով երգում անցնում է դժբախտ աղջկան ուղղուած երգը. «Սիրուն աղջիկ, ի՞նչ ես լալիս ու խելագար Անուշը: Զէ՞ խեղճ Անուշը անակնկալ է: Ապրիս, աղջիկ, ճանաչիր ոյժդ, կոչումդ ու յառաջ նետուիր:

Վերջանում է Անուշը: Նոյնիսկ բոլորն յայտարարում են, թէ վերջացել է Անուշը: Բայց ոչ ոք տեղէն չի շարժւում:

Ինչպէ՞ս թէ վերջացել է: Իրենք դեռ հայ երգ են ուզում, տուն չեն ուզում գնալ: Ոտքի վրայ կեցողներն անգամ տեղերէն չեն շարժւում:

Այո, եթէ ծայրէն վերսկսէր Անուշը, ժողովուրդը պիտի մնար մինչեւ վերջը նորէն տեսնելու, նորէն լսելու համար:

Ժողովրդի փափաքը գոհացնելու համար խումբը բեմ է գալիս ու երգում երեք խմբական երգեր:

Ու՞ ոք համարձակի մեղադրել ուծացող նոր սերունդը, եթէ ինքը ոչինչ է արել նրան հայ պահելու համար: Ահա Ալֆորվիլի օրինակը, Կ. Խաչը ձեռք երկարեց պատանիներին, ու նրանք եկան: Եղան որ կէս ձգած գործը՝ հեռացան նորէն ինկան սըրճարանները, բայց նրանց բացը լեցուցին նորերը եւ այսօր ունինք 50է աւելի պատանիներ, գիտակցօրէն կապուած հայութեան: Անոնք արդէն ոչ միայն առաջող են, այլեւ տուող, ոչ միայն հետեւող են, այլեւ քաշող:

Կարծում եմ թէ Կ. Խաչի ժրաջան, անձնազոհ տիկինները վարձատրուած զգացին իրենք իրենց, տեսնելով այն խանդավառութիւնը եւ գոհունակութիւնը, որ առաջ բերեց իրենց գլխաւորած գործը:

Կորով ու եռանդ մեր մայրերին ու քոյրերին շարունակելու համար իրենց գործը: Իսկ պատանիներին՝ յարատեւութիւն, հայկական ոգին միշտ հարազատ պահելու համար:

ԷԼԼԷՆ ԲՈՒԶԱՆԴ

ԺՈՂՈՎ ԵՒ ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ

ՇԱՎԻԼ, 13 Փետրուար. — Գաղութիս զիւրութեան եւ իր ժամանակին ինայողութեան համար էր որ, կիրակի օր տեղի ունեցաւ «Համազգային»ի մասնաճիւղին տարեկան ընդհ. ժողովը, Կ. Խաչի Մ.-ճիւղին օրուան թէյասեղանին հետ միասին, բայց կիկին շատեր կը բացակայէին, թէեւ հրաւիրներն լաւ կանոնի հրաւիրագիր — նամակներ ալ ղրկուած էին:

Ժողովին կը նախագահէր Պ. Յակոբ Փափազեան: Կը կարդացուին կեդրոնի կարգ մը շրջաբերականներ եւ մասնաճիւղին տեղեկագիրը: Անդամներուն թիւը հասած է 100ի, քիչ մը ցրուած շրջակայ գիւղերու մէջ ալ: Կը տօնէ միշտ «Մշակոյթի Օր»ը, Ալպիւեան Սգահանդէսը եւ ուրիշ հանդէսներ ի նպաստ դպրոցին զոր կը վարէ Կ. Խաչի հետ, ինչպէս նաեւ միասին կը նպաստէ «Րաֆֆի» ... կը պաշտպանէ:

Կրկին կը շեշտուի կարգ մը ծնողներու անտարբերութիւնը իրենց զաւակներուն թոշակներու վճարման համար: Մասնաճիւղը կեդրոն ղրկած է 1250 Ֆր.-ի հաշիւ անդամավճարներու եւ օրացոյցներու:

••• Եւ թէյի ջուրը սկսած է եռալ, սրահը կը բուրէ իր անոյշ հոտով, խաչուհիները գործի վրայ են: Խմբերգէ մը վերջ Կ. Խաչի ատենապետուհին, Տիկին Ս. Տէր Դաւթեան կը բանայ աւանդական սեղանը, օրուան պատշաճ խօսքերով: Մէջ ընդ մէջ կը լսենք երգեր եւ արտասանութիւններ, մեծերով թէ փոքրերով: Բոլոր մասնաճիւղէն, Իսին ղրկած էր իր ներկայացուցիչը, Օր. Գույումճեան, որ արտասանեց, Լիլայի Թաղամասը՝ Գ. Լ. Սուլթանեան, որ երգեց Օմար Խայեամէն, նոյնպէս իրր հիւր Օր. Սառի, Պիյանքուրէն որ երգեց: Իսկ գաղութէն՝ Տիկին Ն. Փանոսեան եւ Տիկին Պ. Խսկրճեան նոյնպէս երգեցին: Պ. Փ. Օհաննէսեան երգեց «Տէր ողորմեաց ի յարդանս Թորգոմ պատրիարքի մահուան»:

Ապա Պ. Կ. Օհանեան կը փոխադրէ մեզ կրկին Օմար Խայեամի աշխարհը: Թէեւ փոխան կարմիր գինիի՝ գինարբուքի, թէյի գոլորշիներուն մէջ է որ կը վերանայինք այս անգամ...

Ուժ տանք, այս երկու ազգօգուտ ընկերութեանց: Մեր վճարած 1 կամ 2 ֆրանք ամսականը ի՞նչ կ'արժէ մեր սուրճին, գլանիկին, բընձափուշիկին ծախքերուն քով: Եթէ մենք մեզ չնայինք ու չօգնենք ո՞վ պիտի նայի ու օգնէ:

Քիչ մը կամք եւ հաւատք եւ լեռները կը շարժին:

Մ. Ս.

ՍԻՓԱՆ — ԿՈՄԻՏԱՍԻ ԺՈՂՈՎԸ

Սիփան-Կոմիտաս երկսեռ երգչախումբը, որ թեւակոխած է իր 16րդ տարին, փետրուար 3ին գումարեց իր ընդհանուր ժողովը: Պ. Պետրոս Պեշիկեանի բացման խօսքէն վերջ, Նախագահը, Պ. Զ. Յովհաննէսեան կարդաց վարչութեան տարեկան գործունէութիւնը տեղեկագիրը:

Ապա ժողովը անցաւ 1939ի վարչութեան ընտրութեան:

Ընտրուեցան հինգ անդամներ, — Տիկին Կիւլպօլեան, Օր. Հրանոյշ Գաղազեան, Պ. Պ. Պետրոս Պեշիկեան, Ստեփան Սանթուրեան, Վահէ Սանուկեան:

Երգչախումբս իբրեւ գործունէութեան ուղեգիծ ընդունած է երիտասարդութիւնը ծանօթացնել հայկական կեանքին եւ հայ երգը տարածել հայ եւ օտար միջնոլորտի մէջ:

Այս տարի եւս միութիւնս պիտի սարքէ բացի երգահանդէսներէ, հանդէսներ եւ հաւաքոյթներ ծնողներու եւ անդամներու համար: Առաջին հաւաքոյթը տեղի կ'ունենայ Ուրբաթ 24 փետրուար, 8, Rue Bossuet իր սովորական փորձի վայրը:

Փորձերը տեղի կ'ունենան ամէն ուրբաթ երեկոյ: Արձանագրութիւններ կ'ընդունին տեղին վրայ:

Միութեան ուղղուած բոլոր գրութիւնները կը խնդրուի ղրկել քարտուղարին. — Հրանոյշ Գաղազեան, 6. Rue Saint Sulpice, Paris (6):

Հ. Գ.

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՄԱՐՏԻԿՆԵՐՈՒ ԽՆՋՈՅՔԸ

ՎԻԷՆ. — Անցեալ շաբաթ օրը, Ռամկավարներուն Ակումբին մէջ տեղի ունեցաւ Հայ Կամ. եւ Մարտիկներու Միութեան ընկերահամակրական խնջոյքը:

Ժամանակէն առաջ, արդէն տեղ գրաւած էին բազմաթիւ ընկերներ, համակիրներ եւ երկսեռ կոկիկ բազմութիւն մը: Կամ. տեղական վարչութեան կողմէ, քանի մը պատշաճ խօսքերով, խնջոյքը բացաւ Խ. Տէրտէրեան: Սեղանապետ ընտրուեցաւ ընկեր Ռսկան Լուսարեւեան, որ հրաւիրեց բոլորին ըլլալ կարգապահ եւ պարտաճանաչ: Զոյգ նուագներով երգեցին «Կռունկէ ալերդ»: Ապա մէջ ընդ մէջ երգեցին օրիորդ Վարդուհի Սահակեան, Խ. Տէրտէրեան եւ ուրիշներ:

Խնջոյքը ուրախ եւ զուարթ մթնոլորտի մէջ շարունակուեցաւ մինչեւ գիշերուան ժամը 2:

Աճուրդի դրուեցան մեր նահատակ հերոսներու՝ Բարդէն Ահնի, Տէլպաշեանի ու Սէրէմճեանի միացած մեծադիր նկարը եւ շիշ մը շամփանեա: Աճուրդի գործը վարեց ընկեր Բալոյեան եւ շահողը հանդիսացաւ ընկեր Յովակիմ Կարապետեան:

Բոլոր ընկերներու համար շատ դժուար եղաւ բաժնուիլ այս խանդավառ մթնոլորտէն:

Մարտիկ

ԷՆՎԷՐ ՓԱՇԱՅԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ԳԱՂՏՆԻՔԸ

Էնվէր փաշա
Խորհրդային բանակին կը զգար

Ռուսերը հրաման չէին տուած կարմիր բանակին՝ Թուրքեստանը պարպելու: Հետեւաբար, կացութիւնը օրէ օր աւելի կը պարզուէր: Էնվէր փաշա գոհ էր որ օրերը կ'անցնէին: Ռոտոֆհեանս իր զինուորները կը մարզէր, մէկ հրամանի տակ աւելի լաւ կռուելու համար: Փաշան մեծ վստահութիւն ունէր իր եւ այդ պայքարին մէջ ննջողներուն վրայ: Ան կ'ըսէր. «Միութիւն նպատակին համար աշխատող այս մարդիկը գիտեն թէ ի՛նչ կ'ուզեն. Հետեւաբար անպայման պիտի յաջողին անոնք»:

Էնվէր փաշա իրաւունք ունէր այդպէս խորհելու, քանի որ յետին գիւղացիներն իսկ զէնքերնին առած, փաշային կը դիմէին ու պատրաստակամութիւն կը յայտնէին երկրին ազատութեան համար կռուելու: Այսպէս, օրէ օր կ'աւելնար հայրենասէր ռազմիկներուն թիւը: Փաշան գոհ էր, ու այդ մարդիկը ղանազան շրջաններու մէջ կը բաժնէր:

Էմիրութեան, Աֆղանիստանի ուսմունքով ... ամենագիտութիւնը, ... միայն Պուխարայի ... տաճարներուն մէջ համախմբուած էին Էնվէր փաշայի կողմէ: Անոնց քով կը գտնուէր նաեւ Ասիլ խան, որ Ազգ. Համաժողովի ղեկավար դէմքերէն էր: Ասիլ խան իր տասնեակ հետեւորդներով Էնվէր փաշայի հրամանին տակ կը գտնուէր: Թիւրքմէններուն մէջ մեծ համբաւ հանած Խիւսարի ալ մեծ խումբով մը Էնվէր փաշայի միացած էր, յայտարարելով թէ անոր հետ միասին պիտի կռուէր:

Քեալիֆէյէն եւս ռազմիկներու խումբ մը եկած էր, իր գլուխը ունենալով Հօճա Հէքիմը, որ 80 տարու ծերունի մըն էր, բայց հայրենասիրութեան կրակը կը վառէր իր սրտին մէջ: Հակառակ իր տարիքին, շատ արագ էր:

Առոնցմէ զատ, Աղրպէճանէն Ծուսուֆ Զիա եկած էր, իր հետ ունենալով Սաարէտուին խանը եւ Ապտիւլ Համիտը:

Էնվէր փաշա ինքզինքը երջանիկ կը զգար, տեսնելով որ ազատութեան կուսակիցներուն թիւր հետզհետէ կ'աւելնար: Իր բանակատեղին շուրջ խայտառղէտ տեսարան մը կը պարզուէր: Զանազան ցեղերու պատկանող էօզպէքներու, Դըրկզներու, Թիւրքմէններու, Տաճիկներու խառնուած էին նաեւ Խազախները: Ասոնք ճշմարիտ հաւաքածոյ մըն էր ... Խազախներէն Ռաէէթ անուն մարդ մը շատ կը սիրէր Էնվէր փաշան: Երբ ան իմացաւ փաշային Պուխարա ժամանումը, փութաց դառն, ու քովէն չհեռացաւ:

Այդ զանազան ցեղերը ունէին իրենց տարօրինակ սովորոյթները, մանաւանդ փաշկառուները: Էնվէր փաշա քանիցս այցելեց անոնց բնավայրերը: Փաշան շատ կ'ախորժէր անոնց կերակուրներէն:

Գայսոնի շրջակայքը կը գտնուէին 2000 կարմիր զինուորներ: Տէօշէմպէի անկումէն յետոյ, հոն հաւաքուած էին այդ զինուորները, որոնք փոքր ընդհարումներ կ'ունենային այն կողմերը գտնուող Պասմաճիներու հետ: Էնվէր փաշա անձամբ կը վարէր այդ ընդհարումները: Ան կը հրամայէր որ գերի բռնեն թշնամի զինուորները փոխանակ զանոնք բնաջնջելու:

Գարաթէքինէն սկսեալ մինչեւ Գուրկանթէբէ, Ֆէյզիպատ, Գալճիվան, Տէօշէմպէ, Հիսար, Սարը Ասիա, բոլոր շրջանները Էնվէր փաշայի հրամանին տակ կը գտնուէին, ու բոլոր այդ տեղերուն մէջ զինուորական միջոցներ ձեռք առնուած էին:

Սակայն ընդհարումները չէին դադրեր: Ցուրտը սկսած էր, ու տափաստաններուն մէջ տաքութիւնը 35 աստիճանէն վեր կը բարձրանար: Այս անտանելի ջերմութեան չվարժուողները ո՛րքան նեղութիւն կը կրէին:

Էնվէր փաշա չփման մէջ կը գտնուէր զանազան շրջաններու Պասմաճիներուն հետ ու զինուորական պատրաստութիւններ կը տեսնէր:

Տաք օրուան մը առտուն, Էնվէր փաշա բաղնիք մտած էր, լոգանք ընելու համար: Դուռը յանկարծ զարնուեցաւ: Փաշան երկար ատեն բաղնիքը կը մնար, ու իր մարդիկը այդ միջոցին անհանգիստ չէին ըներ զայն: Սակայն, փաշան դրան ձայնը լսած ըլլալուն, հարցուց թէ ով եկած էր: Իրեն պատասխան տրուեցաւ թէ Տավլէթմէէն նամակ մը գրկած էր:

(Շար.)

(35)

ՏՈՔԹ. ՊԵՆԻՇ ԿԸ ԽՕՍԻ

Ձեխոսլովաքիոյ նախկին նախագահ Տոքթ. Պենէշ, որ Միւնիխի համաձայնութենէն ի վեր լռութիւն կը պահէր, ճառ մը խօսեցաւ Շիքակոյի (Ամերիկա) համալսարանին մէջ, եւ յայտարարեց թէ վարչապետ Պ. Չէմպըրլէնի խաղաղեցման քաղաքականութիւնը ուրիշ արդիւնք պիտի չտայ, եթէ ոչ յետաձգել եւրոպական պատերազմը ժամանակ մը:

Ան յարեց սակայն, որ այդ պատերազմը անմիջականօրէն մօտալուտ չէ:

Տոքթ. Պենէշ ակնարկ մը նետեց աշխարհի քաղաքական «մուայլ» կացութեան վրայ, եւ եզրակացուց թէ այսօրուան անյուսալի վիճակը արդիւնք է Ֆրանսայի եւ Անգլիոյ «տըկարութեան»: «Ձեխոսլովաքիա վերջին երկիրը պիտի չըլլայ, որ անդամօտութեան ենթարկուի: Ուրիշներ ալ պիտի ենթարկուին անոր ճակատագրին, որովհետեւ գաղափարական տարբերութիւնները Եւրոպայի երկու մեծ խմբակցութեանց միջեւ՝ անյաղթահարելի են եւ «ուժական» պետութիւններու իղձերը դիւրաւ չեն գոհացուիր:

«Ես կը կարծեմ, որ Եւրոպա երկար չի կրնար ապրիլ այսօրուան քաղաքական ու ընկերային քաոսին մէջ, ուր կ'իշխեն բռնութիւնը, ազգային ու ընկերային ատելութիւնները եւ միջազգային անարդարութիւններ»:

ՁԱՆԱՁԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

20 ՄԻԼԻՈՆ ՖՐԱՆՔԻ առաջին վարկ մը սահմանուեցաւ կառավարութեան կողմէ, Սպանիոյ փախստականներուն օգնութեան համար

ՀՌՈՄԻ անգլիական դեսպանը տեսակցութիւն մը ունենալով Իտալիոյ արտաքին նախարարին հետ, բողոքեց իտալական մամուլին հակաֆրանսական հրատարակութեանց դէմ, որոնք ծանր տպաւորութիւն կը ձգեն: Դեսպանը խօսեցաւ նաեւ Լիբիոյ իտալական զօրքին յաւելման մասին, բացատրութիւններ խնդրելով:

ԼԻԲԻԱ (Ափրիկէ) հասաւ Իտալիոյ բանակին, նաւատորմին եւ օդա–տորմիղին հրամանատարը: Այս ժամանումը նշանակալից կը համարուի անոր համար որ Լիբիոյ իտալական զօրքը վերջերս աւելցած եւ 70,000ի հասած է, հակառակ անգլօ-իտալական համաձայնութեան: Իտալացիները կ՚առարկեն թէ այս յաւելման պատճառ եղած է Ֆրանսա, 100,000զինուոր կեդրոնացնելով սահմանին միւս կողմը:

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԳԼՈՒԽԻՆ ՎՐԱՅ, Մեց, Թիոնվիլ եւ Մաժինոյի գիծն ալ մէջն ըլլալով, կրաւորական պաշտպանութեան ռազմափորձեր պիտի կատարուին այսօր, չորեքշաբթի: Այս առթիւ բոլոր լոյսերը պիտի մարին: «Թշնամին» պիտի յարձակի Մաժինոյի գծին եւ բերդաքաղաքներուն վրայ, փորձելու համար Ֆրանսայի օդանաւային պաշտպանութեան միջոցները: Զօր- կամլէն ներկայ եղաւ նմանօրինակ փորձերու, Լիոնի մէջ:

ՔՍԱՆ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐՈՒ մէջ նամակատուները պիտի փակուին կիրակի օրերը, նկատելով որ շատ գործ չկայ: Այս արուարձաններուն մէջ կը գտնուին Ալֆորվիլ, Արքէօյլ, Ժանթիյեի, Ժուանվիլ եւն.

ԱՆՏԻՈՔԷՆ կը հաղորդեն, թէ Հաթայի (Սանճաք) Ազգային Ժողովը միաձայնութեամբ որոշեց, ամբողջովին ընդունիլ Թրքական օրէնսդրութիւնը այս ինքնավար պետութեան մէջ:

ՓԱՐԻԶԻ սինէմաներու տագնապը վերջացաւ: Նախարարական խորհուրդը որոշեց, որ կառավարական եւ քաղաքապետական տուրքը կրճատուի 20—25 առ հարիւր:

ԻՏԱԼԻՈՅ ՄԷՋ կառավարական հրովարտակ մը հրատարակուեցաւ, որով այսուհետեւ գրասենեակները այլեւս օտար անուններ չեն կրնար գործածել, ինչպէս՝ քաֆէ – քոնսէր, տանսինկ, միւզիք հոլ, ֆօքթէյլ փարթի եւն.:

ԵՐԿՐԱՇԱՐԺ պատահեցաւ Սոֆիայի եւ Կոբնաճուժայլայի մէջ, ուրբաթ օր, սարսափելի սրտումներով: Ժողովուրդը սարսափահար փախաւ տուներէն: Մանրամասնութիւններ կը պակսին:

ԱՆԳԼԻԱՑԻ ՆԱԽԱՐԱՐ մը Մոսկուա պիտի երթայ, Պերլինի բանակցութիւններէն վերջը, առեւտրական խօսակցութեանց համար: Այս առթիւ նախարարը քննական պտոյտ մը պիտի կատարէ:

ԾԱՆՕԹ ՀՐԷՇԸ, Վայտման, որ ամբաստանուած է իբրեւ սպանիչը վեց անձերու, պիտի գատուի մարտ 10ին: Երբ այս լուրը հաղորդեցին, Վայտման գործադուլ հռչակեց, դադրեցնելով հովահարներու շինութիւնը: Եւ աղաղակեց.— «Որքան շուտ, այնքան լաւ»:

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

ՍՏԱՑԱՆՔ

Յունուար 16 —24

ՆԻՍ, Պան.— 150:
ԹՈՒԼՈՆ, Կրէ.— 75
ՍԷՆ ՇԱՄՊԱՌ, Թէո.— 40
ԺՈՒՐՊԸՎՈՒԱ, Օ. Գ.— 40
ՎԻԹՐԻ, Շաթիյեռն Սթ.— 225
ՎԻԼԷՕՐՊԱՆ, Թօփ.— 75
ԼԱ ՊՕՔԻԱ, Ս. Ա.— 75
ՔՐԻՒԱՍ, Գ. Խ.— 75
ԿՐՈՆՈՊԼԸ, Գ. Ե.— 150
ՔԱՆ, Գ. Գ.— 75
ՊՈՒՐԿ ՍԷՆԹ ԱՆՏՈԼ, Ս. Ս.— 80
ՄԻՒՐԷ, Անդ.— 150
ՆԻՍ, Իչխ. Ա.— 40
ՆԻՍ, Վ. Գ.— 70
ԼԻՈՍԱՆ սիւռ ՕՐԺ, Ա. Գ.— 150
ԻՒԺԻՆ, Օ. Լ.— 190
ՎԻԷՆ, Ս. Ա.— 150
ՆԻՍ, Մ. Ս.— 40
ՑՈՒԺԵՌ, Ս. Տ.— 75
ԼԸ ՓԻՒԻ, Ս. Գ.— 50
ԼԱՆՍԷՑ, Վ. Խ.— 40
ՆԻՍ, Մ. Գուլ.— 150
ԼԻՈՆ, Մ. Մ.— 150
ՓԱՎԻՑԵՌՆ սու ՊՈՒԱ, Ս. Տ. Մ.—150
ՍԵՎՌԱՆ, Վ. Ք.— 40
ՄՈՆՖԷՌԱՆ, Քէլ.— 75
ԿՐԸՆՈՊԼԸ, Կիւմ.— 75
ՓԱՐԻԶ (15), Տիկ. Բ.— 150
ՊՈԼԷՆ, Թ. Մ.— 60
ՄԱՐՍԷՅԼ, Ն. Գ.— 75
ԱՆԻԷՌ, Տիկ. Եկ.— 216
ՄԱՐՍԷՅԼ, Ճ. Հ.— 75
ՆԻՍ, Ց. Ս.— 250
ՎԻԼԷՕՐՊԱՆ, Հ. Գ.— 75
ՄՈՆԺԻՌՈՆ, Ման.— 40
ՓԱՐԻԶ (18), Խ. Քհնյ.— 75

ՔՈՒԻՉԱԳՐՈՒ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՅ ԻՐԻՏ. ԸՆ-կերակցութեան հրապարակային դասախօսութիւնը՝ 24 Փետր. Ուրբաթ երեկոյ ժամը ճիշդ 9ին, Բարկըս ծալկան սրահին մէջ. 22 Rue Petit St. Jean. Կը խօսի՝ Գ. ՓԻՉԼԱՆ ՈԱՆԱՎԱՐ. Նիւթ՝ «Գերման գրաւման թեան համայնավարներու»: Մուտքը ազատ է:

ԵԵՏԱՁԳՈՒԱԾ է Ֆ. Կ. Խաչի Թոմէնվիլի Մասնաճիւղի հանդէսը որ տեղի պիտի ունենար Փետր. 25ին:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— ՍԱՀԱԿ ԽԱՉԱՏՈՒՐԵԱՆ Իզմիրէ Ագուէր քաղաքէն, կը փնտռէ իր եղբայրը՝ Խաչատուր Խաչատուրեան, հօր անունն՝ Աբրահամ, մօր անունն՝ Անուշ, քրոջ անունն՝ Փերուզիկ: 1922ին քէմալական շարժումին իրար կորսնցուցած են: Կը խնդրուի հասցէն գիտցողներէն իմացնել իր եղբօրը՝ Sahak Hatchadourian, 9 Docteur Colmette, St. Martin de Hérès, Grenoble (Isère) France:

— Տիկին Աննա Զիւրիւքեան ծըն. Լալ Քիրէմիթճեան, Քրքաղաքցի, հօր անունն՝ Գաբրիէլ, մօր անունն՝ Սնթառամ, կը փնտռէ իր եղբայրները՝ Խաչատուր, Աբրահամ, Մկրտիչ Քիրէմիթճեանները: Աբրահամը զինուորագրուած է ընդհ. պատերազմին Թրքական բանակին մէջ: Խաչատուրը եւ Մկրտիչը անյայտացած են Իզմիրի կոտորածէն վերջ: Կը կարծուի թէ իր եղբայրներէն մէկը կը գտնուի Փարիզ: Իմացնել՝ Տիկին Աննա Զիւրիւքեանի, 9 Ave. de Gière, Grenoble (Isère):

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Ֆ. Կ. Խաչի Թոմէնվիլի Մասնաճիւղը իր ցաւակցութիւնը կը յայտնէ Տէր եւ Տիկին Աստրեանի եւ պարագաներուն իրենց սիրելի աղջկան՝ Օր. ՍԻՐՎԱՐԴԻ զառնաշխի մահուան առթիւ:

«HAIASTAN»Ի ԳՈՐԾԱԿԱԼՆԵՐՈՒՆ ԵՒ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒՆ

1. Ֆրանսերէն «Հայաստան» ամսագրի առաջին թիւէն որոշ քանակութեամբ ղրկուած է բոլոր ծանօթ գործակալներուն: Եւ մեծ մասով սպառած:

Կը խնդրուի օր առաջ իմացնել իրենց պահանջած ճշգրիտ չափը, անոր համեմատ ղրկելու համար յաջորդ թիւը:

2. Բաժնեգինը ԲԱՑԱՌՁԱԿԱՊԷՍ ԿԱՆԽԻԿ է:

3. Կը խնդրուի հասցէները գրել ՇԱՏ ՄԱՔՈՒՐ ԵՒ ԱՆՍԽԱԼ:

Le Gerant · H STEPHAN
Imprimerie A-DER (AGOPIAN)
17 Rue Damesme – PARIS (13)

Հ. Յ. Դ.

Գումար

Լիոնի «Վարդան» կոմիտէն ընդ. ժողովի կը հրաւիրէ Լիոնի բոլոր ընկերները 24 Փետր., ուրբաթ իրիկուն ժամը 8.30ին «Զօրավարեան» ակումբը, 181 Քուր Լաֆայէթ, նիւթական անդամ սահմանով:

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 18Ը ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

ՀՈՎԱՆԱՒՈՐՈՒԹԵԱՄԲ Հ. Յ. Դ. ՇՐՋԱՆԱՅԻՆ ԿՈՄԻՏԷԻ ԵՒ ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ «ՔՐԻՍՏԱՓՈՐ» ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷԻ

25 Փետր., Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին «Շահրիկեան» սրահին մէջ: 5 Rue de l'Eclipce:

Կը նախագահէ՝ Ընկ. Կ. ԳՈՒԼՈՒՄԵԱՆ

Կը բանախօսէ՝ Ընկ. Գ. ՀԻՒՍԵԱՆ

Գեղարուեստական ճոխ բաժին.— Կը մասնակցին՝ Ընկ. Լեւոն Ղեւոնդեան (Նուագ), Օր. Գասպարեան, Ընկերներ Կ. Թիւթէլեան, Ս. Բրուտեան եւ Տ. Թադոյեան (արտասան.): Մուտքը ազատ է

ԱՊՐԻԼ ՏԱՍՆԸՄԷԿԻ ՍԳԱՀԱՆԴԷՍԸ

Զ. Ռ. ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ՏՕՆԷ

ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ.— 30 ԱՊՐԻԼ, ԿԻՐԱԿԻ ԵՐԵԿՈՅ. ՍԱԼ ԿԱՎՕ
ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ.— 15 ԱՊՐԻԼ. ՇԱԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅ

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Յառաջիկայ դասախօսութիւնը տեղի կ՚ունենայ 23 Փետրուար, Հինգշաբթի իրիկուն ժամը ճիշդ 21ին. Միութեան կեդրոնը 8 Ռիւ Գասիւէ. Փարիզ: Կը խօսի՝ Տիկին ԳԷՕԹՐԻՍ ԽԻԷՑԵԱՆ (Տէր Ստեփանեան) Նիւթ՝ «Խօսքը կնոջ»:

ԴԻՄԱԿԱՒՈՐ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Կազմակերպուած միասնաբար Փարիզի Հայուհեաց եւ Հայ Երիտասարդաց միութիւններուն կողմէ:

25 Փետրուար Շաբաթ, ժամը 10էն մինչեւ լոյս

Hôtel Napoléonի ՇՔԵՂ ՍՐԱՀՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

38 Ave. Friedland, Métro Etoile

Տարազի մրցումներ, ընտիր օրքէսթր, ճոխ պիւֆէ:

Մուտք 20 եւ 15 ֆրանք — Tenue de Soirée

ՀԱՆԴԻՍ–ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Կազմակերպուած Հայ Լեգէոնական միութեան Լիոնի եւ շրջականերու Մասնաճիւղին կողմէ:

26 Փետրուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին Սօսիէթէ Լիոնէզի սրահին մէջ, Տէսին:

Կը նախագահէ եւ կը խօսի

Ընկ. Տ. ԹԷՔԷԵԱՆ

Գեղարուեստական ճոխ բաժին

Մասնակցութեամբ՝ FANFARE «INDEPEDANT»ի ET LA CLIQUE S. L. T.

Դաշնակի ընկերակցութեամբ կ՚երգեն՝ օրիորդներ Յովինար Տէր Պետրոսեան եւ Վ. Սահակեան, արտասանութիւններ:

Ընկեր Տ. Թէքէեան լուսարձակով պիտի ներկայացնէ ՄՈՒՍԱ ԼԵՌԱՆ ԱԶԱՏԱԳՐՄԱՆ ԼՈՒՍԱՆԿԱՆԵՐԷՆ:

Պիտի ներկայացուի զաւեշտ մը

Երեկոյեան ժամը 8.30ին ընտանեկան պարահանդէս Orchestre BOTCHAROFF

Լիոնցիներու համար վերադարձը ժամը 12.30ին, օթոպիւս O. T. L.

ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Փարիզահայ «ՔՆԱՐ» երկսեռ երգչախումբի

26 ՓԵՏՐՈՒԱՐ, ԿԻՐԱԿԻ ԿԷՍՕՐԷ ՎԵՐՋ ԺԱՄԸ 4ԷՆ ԿԷՍ ԳԻՇԵՐ

Aéro-Club de Franceի ՇՔԵՂ ՍՐԱՀՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

6 Rue Galilée, Metro: Boissière

ԱՐԺԱՆԹԻՆԵԱՆ ՄԵԾ ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲ

Տեղի պիտի ունենայ «ԹԱՆԿՕ»ի մրցում Ա. եւ Բ. հանդիսացողները կը շահին 125 ֆրանքնոց էնտէֆրիզապլը նուիրուած ՍԱՓՐԻԶ ՇԱՀՊԱԶԵԱՆի կողմէ:

ՃՈԽ ՊԻՒՖԷ — ՄՈՒՏՔ 12 ՖՐԱՆՔ

Տոմսերու համար դիմել՝ Միութեան նախագահ Գ. Փափազեանի, 40 րիւ տ՚Ապուքիր: Հանրածանօթ նպարավաճառատուն՝ Հրաչեան, 6 րիւ Լամարթին: Սապօնճեան՝ րիւ Թրէվիզ: Շօսիւր Մարիժօ (Քարաեան)ի 14 րիւ Պէլվիլ փարիզ (19): Տէօ (Տէօվլէթեան)ի 23, րիւ Ժուլ Ռուվ, Փարիզ (19): Ժաքլին (Տէրվիշեան)ի 46 րիւ Փիքալ: Ինչպէս նաեւ երգչախումբի բոլոր անդամներու մօտ եւ պարահանդէսին օրը կիչէն:

Ժամադրուեցէք ԱԷՐՕ ՔԼԻՒՊ փետրուար 26ին:

"ՎԷՄ"

Լոյս տեսաւ «Վէմ»ի ԻԴ թիւը հետեւեալ բովանդակութեամբ.—

Ա. ԿԵՍԱՐ՝ «Հայկական խնդիրը 19րդ դարուն»: Ա. ԱԲԵՂԵԱՆ՝ «Միջազգային դաշնագիրները Հայաստանի մասին»: ԳՆԴ. Տ. ԲԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆ՝ «Վանի երկրորդ կուինները եւ վերջին իշխանութիւնը»: ՏՈՔԹ. Վ. ԹՈՐԳՈՄԵԱՆ՝ «Յուշատետրէս»: Ռ. ԲԷՐԲԷՐԵԱՆ՝ «Պատրանքների շրջանից»: Յովհ. Թումանեանը պատերազմի հանդէպ»: Ա. Ա.՝ «Լեման Հաուպտ»: Մ. ՎԱՐԱՆԴԵԱՆ՝ «Մի համաձայնութեան առթիւ»: ԿԵԱՆՔ ԵՒ ՄՇԱԿՈՅԹ՝ «Հ. Յ. Դ. Տունը»: ԳԻՐՔ ԵՒ ՄԱՄՈՒԼ: ԳՐԱԽՕՍԱԿԱՆ: Շ. Նարդունի, Ս. Վր.: ՅԱՒԵԼՈՒԱԾ՝ Գ. Մխիթարեան»: Պրագիլահայ գաղութը:

Բաժանորդներէն կը խնդրուի փութացնել բաժնեգինի առաքումը:

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ.— Այսուհետեւ «Վէմ»ին վերաբերող նամակները եւ դրամը ուղարկել հետեւեալ հասցէի՝

S. Ter Tovmassian, 79 bis Rue des Chesnaux, Montmorency, (S. et O):

ԲԱԺՆԵԳԻՆ — Ֆրանսա եւ Սուրիա տարեկան 60 ֆրանք. Ամերիկա, Բրիտ. Կայսրութիւն եւ Եգիպտոս 4 տոլար, մնացեալ երկիրները՝ 3 տոլար:

ՇՈՒՏՈՎ ԼՈՅՍ ԿԸ ՏԵՍՆԷ «ՆՈՐ ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ»Ի Ա. ԹԻՒԸ

Ա. ԳԻՒԼԽԱՆԴԱՆԵԱՆԻ

«Ազգային շարժումների դրդապատճառները 19րդ դարում»

Գին՝ Ֆրանսա եւ գաղութները 5 ֆր., ուրիշ երկիրներ 7 ֆրանք

Ստանալու համար դիմել՝ Տիկ. Հ. Գիւլխանդանեանի, 30 Rue Lucien Perquel, Montmorency (S. et O.), M Barsamianի, 46 Rue Richer, Paris կը ծախուի նաեւ «Յառաջ»ի խմբագրատունը:

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : GOBelins 15-70
Chèque Postal Paris 1678-63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 23 ՓԵՏՐՈՒԱՐ
JEUDI 23 Février 1939

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 3972 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ԸՆԹԱՑՔԸ

Եթէ ուրիշ որ եւ է ապացոյց չունենայինք Հայաստան Բաժմաշի խմբակին ծանծաղամտութեան մասին, միայն հայերէն «Կով-կասի» հրատարակութիւնը բաւական էր, ամէնէն լաւատեսն ալ զարձի բերելու համար։

Դեռ աւելին,— «Կովկաս»ցիներու ոտքը գետնէն կտրած է, իրենց կոչուն ցանցին մէջ առած ըլլալով չորս-հինգ տգէտ կամ յախտախնդիր հայ երիտասարդներ։ Եւ խանդավառութեամբ կ'ուխեն այս պարագան, իբրեւ «Հայերի մուտքը»։

Արդ, անողոք իրականութիւնը այն է որ, այդ խեղճերը ոչ իսկ իրենք գիրենք կը ներկայացնեն։ Եւ եթէ ներկայացնելիք բան մը ունին, այն ալ իրենց ամսական ընկալագիրներն են, որոնց մանրամասնութիւններն անգամ չեն կրցած գաղտնի պահել...

Ուրեմն Հայաստան Բաժմաշ եւ ընկ. կը հաւատան թէ շնորհիւ այս ողորմելիներուն, որոնք իրենց մայրենի լեզուն անգամ կա-կազելով կը խօսին, հնարաւորութիւն ունին «չփուելու հայ ըն-թերցող» ունկնդիրների հետ, իրենց մայրենի լեզուով»։

«Երանի՜ հոգւով աղքատներուն», պիտի բսէին բարեպաշտ մարդիկ։ Ոչ միայն այս պարագային, այլ եւ քրքրելով «Կովկա-սի» ամբողջ հանգամանքը։

Քանի մը խօսք ալ այդ մասին, իբրեւ եզրակացութիւն։

«Կովկաս» բոլոր լեզուներով — ռուսերէն, ֆրանսերէն, գերմաներէն, իտալերէն, անգլիերէն եւ հայերէն — ի լուր աշ-խարհի կը հռչակէ թէ իրենք հրաժարած են «որ եւ է հողային պա-հանջ դնել Թուրքիոյ առաջ»։

Բարի՛. բայց յետին միամիտն ալ պիտի հարցնէր.— Թուր-քիան ալ իր կարգին հրաժարա՞ծ է որ եւ է հողային պահանջէ Կովկասի հանրապետութեանց հանդէպ։

Աւելի յստակօրէն հարցումը,— «Կովկաս»եան Վրացին վստա՞հ է թէ երբ Խ. Միութիւնը խորտակուի — այս մասին կաս-կած չունի հայ յօղուածագիրը — Թուրքիա պիտի չգրաւէ Պաթու-մը, ինչպէս փորձեց քանի մը անգամ։

Նոյն ինքն Հայաստան Բաժմաշ կը հաւատա՞յ թէ այդ պարա-գային Բագուն պիտի մնայ անմատչելի՝ Թուրքիոյ համար։

Վերջապէս, ի՞նչ շօշափելի երաշխիքներ ունին «Կովկասցի»-ները, երբ այնքան բարձրաձայն կը ճառեն Թուրքիոյ բարեկամու-թեան մասին, բոլորովին մոռացութեան տալով անցեալը եւ յոր-դոր կարդալով միայն ու միայն Հայերուն։

Մենք չենք որ պիտի ժխտենք թէ Խ. Միութիւնն ալ իր կարգին չարիք մըն է Կովկասի համար, գրաւած եւ բարբարոսական լուծի մը ենթարկած ըլլալով ոչ-ռուս երկիրներ եւ ժողովուրդներ։ Եւ Հայաստան Բաժմաշները լաւ կ'ընեն որ շատ չխօսին այս մասին, գոնէ յիշելով իրենց տխուր դերը՝ Ադրբէջանի բոլշեւիկացման մէջ։

Արդ, Կովկասցիները եթէ իրական ազատութիւն կ'ուզեն եւ ոչ թէ նոր գերութիւն, պարտաւոր են խորապէս ուսումնասիրել եւ սերտել պատմութեան երկու գլուխներն ալ։ Գիրքին բոլոր էջերը, եւ ոչ թէ միայն մէկ երեսը։

Երբ նոր ուղեգիծ կ'առաջարկեն, անոնք պարտաւոր են պա-տասխանել բազմաթիւ նեղացուցիչ հարցումներու, որոնք ահա քան տարիէ ի վեր կը կրկնուին, հրապարակաւ եւ առանց վերա-պահութեան։

Այլապէս, իրենց ամբողջ գործունէութիւնը կը դառնայ «պա-րապ վախտի խաղալիք», ինչպէս որ է, իրականին մէջ,

Դառնալով բուն Հայկական Հարցին, «Կովկաս»ները ի զուր կը փորձեն փոշի ցանել մեր աչքերուն, վերէն վար խեղաթիւրելով ամբողջ պատմութիւնը։

Եթէ հայ ժողովուրդը կենսական շահեր ունի Կովկասի մէջ, ուր կը գտնուի իր հայրենի ժառանգութեան մէկ մասը, աւելի քան մէկ միլիոն ժողովուրդով, այդ չի նշանակեր թէ հայկական խնդիրն ալ միայն եւ միայն կովկասեան հարց է։

Անիրագործելի ցնո՞րք, ինչ որ Հայկական Դատ կը կոչուի,— Միացեալ Հայաստան, իբրեւ հատուցում արդարութեան։

Այո, բոլոր ժողովուրդներն ալ ունեցեր են տագնապի շրջան-ներ, երբ ցնորք համարուած է այս կամ այն ծրագիրը։

Ցնորք մը չէ՞ր Թուրքիոյ վերակազմութիւնը, դղրդագին փլուզումէ մը վերջը, երբ մարդիկ օտար հոգատարութիւն կը մու-րային։

Ցնորք մը չէ՞ր Ադրբէջանը, այնքան արհեստականօրէն ստեղ-ծուած, յանուն բրիտանական աշխարհակալութեան։

Ցնորք մը չէ՞ր Գերմանիոյ վերականգնումը վիթխարի թռիչքով մը, որուն ապաւինած են այսօր «Կովկաս»ցիները, կով-կասեան համադաշնակցային պետութիւն ստեղծելու համար։

Եւ դեռ ո՜րքան կենդանի օրինակներ։

Հայաստան Բաժմաշ ինքն է որ կը գրէ.

— «Մենք ամէնս, ե՛ւ Հայերը, ե՛ւ Լեռնականները, ե՛ւ Վրա-ցիները ե՛ւ Ադրբէջանցիք, պէտք է հասկանանք որ պետական սահմանագծումները, որպիսի նոր ճառամաբանութիւններով ըն-թացակցուին (?) դրանք, միշտ եղել են եւ կը լինեն ուժերի իրա-կան փոխյարաբերութեանց արդիւնք ...»։

Արդ, ո՞ր մարգարէն կրնար պնդել, թէ «ուժերի իրական փոխյարաբերութիւնները» միշտ ալ պիտի մնան այսպէս մռայլ, երեւութապէս անյոյս։

Պատմութիւնը ունի իր բնական ընթացքը, որուն դէմ անզօր են ամէնէն հզօր կայսրութիւններն ալ, կը բաւէ որ ժողովուրդնե-րը չդաւաճանեն իրենց ճակատագրին։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՅՈՒԶՈՒՄՆԱԼԻՑ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆ ՍՈՒՐԻՈՅ ՄԷՋ

»»» · «««

Իտալական ազդարարութիւն մը Թուրքիոյ

—— oo ——

Լոնտոնի թերթերը կը հեռագրեն Լոնտոնի թիրթերուն.—

Դամասկոսէն հասած լուրերու համաձայն, կացութիւնը աւելի ծանրա-ցած է Սուրիոյ մէջ, իբրեւ հետեւանք դահլիճին հրաժարման։ Կ'ըսուի թէ հետզհետէ կը սաստկանան հակաֆրանսական ցոյցերը եւ կը վախցուի որ ծա-նըր հետեւանքներ ունենան։ Սուր անհամաձայնութիւն կը տիրէ նախորդ վարչապետին կուսակցութեան եւ ծայրայեղ հոսանքին միջեւ որուն վարիչն է Տոքթ. Շահպէնտէր։ Այս ծայրայեղները մեծ մասով հաւաքուած են Սու-րիոյ երիտասարդներէն։ Արդէն իսկ ծանր ընդհարումներ պատահած են, ինչպէս եւ անկարգ գործադուլներ՝ Դամասկոսի, Հալէպի, Համայի մէջ եւ այլուր։ Բարեկարգութիւնը վերահաստատելու համար միջամտած է ոչ մի-այն ոստիկանութիւնը, այլեւ զօրքը։ Ճէմիլ Մարտամ պէյի ազգայնական խմբակցութիւնը շարունակ ժողովներ կը գումարէ

*** Ֆրանսական աղբիւրէ կը հաղորդեն թէ երկու օր իրարու վրայ ժողով գումարելէ վերջ, ազգայնական խմբակցութիւնը որոշեց որ իր անդամները ի հարկին ընդունին նոր դահլիճին կազմութիւնը։ Այս պայմաններուն մէջ, հաւանական է որ նոր դահլիճը կազմուի դարձեալ Ճէմիլ Մարտամ պէյի նա-խագահութեամբ։ Սակայն եթէ այս վերջինը մերժէ, կը կարծուի թէ հան-րապետութեան նախագահը պիտի հրաւիրէ Հոմսի երեսփոխանը, Մազհար փաշա։ Ազգայնական խմբակցութեան հաշտարար տրամադրութիւնը բաւա-կան մեղմացուցած է կացութիւնը։ Առեւտրականները յօժարութիւն յայտնե-ցին բանալու իրենց խանութները վաղն իսկ (22 փետրուար)։ Միեւնոյն ա-տեն անոնք հանրագրութիւն մը յանձնեցին հանրապետութեան նախագահին, խնդրելով որ համաձայնի Ֆրանսայի հետ, փութացնելու համար դաշնագրին վաւերացումը։ Ճէմիլ Մարտամ պէյ ալ իր կողմէ հանդարտութեան կոչ մը ուղղեց ժողովուրդին, որպէսզի պատասխանատու վարիչները կարենան լու-ծել տագնապը։

*** Իտալական մամուլը խոր ուշադրութեամբ կը հետեւի Սուրիոյ դէպ-քերուն։ Այս առթիւ դիտել կուտայ թէ Թուրքիա գործօն դեր կը կատարէ ա-նոնց մէջ։ «Իլ Գորրիէրէ Փատանօ», մարաջախտ Պալպոյի օրկանը, կը գրէ թէ Իտալիա շահագրգռուած է Սուրիայով եւ Պաղեստինով, իբրեւ կայսերա-կան եւ խալամական պետութիւն, ինչպէս եւ անոր համար որ կը համակրի ա-րաբական տենչերուն։ «Իտալիա չի կրնար անտարբեր մնալ Մօտաւոր Արեւե-լքի հաւասարակշռութեան կարեւոր փոփոխութեանց հանդէպ»։

Քաղաքական շրջանակներու մէջ այս դիտողութիւնը ազդարարութիւն մը կը նկատուի Թուրքիոյ, որուն ազդեցութիւնը Արաբներուն վրայ՝ կրնայ լըր-ջօրէն խանգարել իտալական քաղաքականութիւնը։ Հռոմի մէջ ուշադրութենէ չէ վրիպած որ թրքական մամուլը շատ խիստ արտայայտութիւններ ունեցաւ ֆաշական տենչերու մասին՝ արեւելեան կողմն աշխարհի։

*** Լոնտոնի թերթերը կը գրեն թէ արաբական գաղտնի անթել մը հրա-հանգներ հաղորդած է Սուրիոյ ապստամբութեան վարիչներուն, որպէսզի զէնք բաժնեն իրենց հետեւորդներուն՝ Դամասկոսի, Հալէպի, Լաթաքիայի եւ Հոմսի մէջ, միաժամանակ ապստամբութիւն հռչակելու համար։ Ֆրանսա-ցիները կը կարծեն թէ գաղտնի անթելի կայանը կը գտնուի Լիբիոյ մէջ (Ի-տալական Ափրիկէ)։ Այս կայանը սկսաւ գործել քանի մը օր առաջ, ծանու-ցանելով «Մեծազոյն Սուրիոյ յեղափոխական կոմիտէ»ին կազմութիւնը։ Ցի-չեցէ յետոյ Պաղեստինի ապստամբութիւնը, անթելին ազդարարը կ'աւելցնէր թէ Սուրիացիները պիտի յաղթեն Ֆրանսայի։

Ֆրանսայի ձգերը Արեւելքի մէջ

—— oo ——

Ծանօթ հրապարակագիր Փէրթինաքս կը գրէ «Լ'Օրօր»ի մէջ.

— «Թուրքիա Սանճաքէն վտարեց բոլոր այն Ֆրանսացիները, որոնք կը մնային տակաւին այնտեղ։ Ու Սանճաքը վերածեց թրքական վիլայէթի, միւս վիլայէթներուն նման, հակառակ անոր որ Թուրքերը փոքրամասնութիւն մը կը կազմեն այնտեղ։ Անշուշտ օր մը պիտի տրուին դէպքերու այն մանրամաս-նութիւնները, որոնք խնամքով ծածկուեցան ժողովուրդէն։ Ու թերեւս այդ ժամանակ միայն հասկնանք թէ ի՛նչ կորսնցուցինք 1938 սեպտեմբեր 29ին։ Անգլիացիները տեղի տուին երբ հարկ դարձաւ տեղի տալ։ Առանց վերապա-հութեան, անկախութիւն շնորհեցին Իրաքի եւ Եգիպտոսի, 1932ին եւ 1935ին։ Փանսօ, Պէյրութի մարզպանը, օր մը կ'ըսէր լորտ Լոյտի, որ Բրիտանիոյ մարզպանն էր Եգիպտոսի մէջ.— «Եթէ օրին մէկը Պաղտատի եւ Գահիրէի կառավարութիւններուն առջեւ բանաք Ազգերու Դաշնակցութեան դուռները, մենք աւելի առաջ պիտի վազենք՝ կանխելու համար ձեզ, քաղաքական այդ ճամբուն մէջ։ Սուրիացիներուն մեծամասնութիւնը պիտի չհանդուրժէ մնալ մեր հովանաւորութեան տակ այն պահուն՝ երբ, ըստ իրենց, իրենք զիրենք կառավարելու անընդունակ ուրիշ ժողովուրդներ կ'ազատագրուին բրիտանա-կան խնամակալութենէն»։ Ճիշդ կ'ըսէր, եւ այս՝ տակաւին տասը տարի ա-ռաջ։ Սակայն 1939ին իր կարծիքին հիմքը աւելի եւս զօրացաւ։ Զենք կրնար մեր կռնակն առնել, Մերձ. Արեւելքի մէջ, ամէնէն տագտկալի բեռը, երբ ա-մէն վայրկեան վախ կայ թէ պիտի ստիպուինք զօրաշարժի ենթարկել մեր բո-լոր ուժերը թէ Հռենոսի վրայ, թէ արեւմտեան Միջերկրականի մէջ եւ թէ Հիւս. Ափրիկէի խորերը։

—— oo ——

ՆԻՒ ԵՈՐՔԻ մէջ գերմանամէտ Ամերիկացիներու Միութիւնը մեծ ժողով մը գումարեց մասնակցութեամբ 15.000 նացիներու։ Հակահիթլերականները, ընկերվարականներու եւ համայնավարներու գլխաւորութեամբ, 200.000 թռուցիկներ ցրուած էին խանգարելու այս հաւաքոյթը։ Մօտ 2000 ոստիկաններ հսկե-ցին բարեկարգութեան վրայ, եւ կարգ մը ընդհարումներ պատահեցան։ Հա-կառակորդներու բազմութիւնը կը հաշուէն 100.000 հոգի։

ՆՈՐ ՊԱՊԻՆ ընտրութեան համար փակարանը պաշտօնապէս պիտի բաց-ուի Մարտ 1ին։ Բոլոր իրաւատու կարտինալները, 62 հոգի, պիտի կրնան ներ-կայ ըլլալ։

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԵՐԵԻՈՅԹ ՄԸ «ՍՈՍԿԱՎԻԹԽԱՐ»

—•—

Եթէ հրաշք մը պատահէր եւ մեր կարգ մը մեռելները կարենային յա-րութիւն առնել իրենց մահէն մէկ շա-բաթ վերջը, ապահովաբար անձնաս-պան պիտի ըլլային, 24 ժամը չանց-ցած։

Ի՞նչպէս. աշխարհի վիճա՞կը տես-նելով։

Ոչ. պարզապէս... հայերէն թերթ կարդալով։ Անշուշտ իրենց մասին գրուածները։

Ահա, օրինակ, Թորգոմ արք.-ի մա-սին եղած հրատարակութիւնները։

Պարզապէս «մեռանք — կորանք»։

«Տիտա՜ն մը», կ'ողբայ Պոլսոյ Նոր Լոյսը.

— «Հայ եկեղեցին ունեցաւ աղե-տալի կորուստ մը։ Տ. Թորգոմ Ս. պատմութեան կ'անցնի։ Անթիլիասի Աթոռէն ու Ժառանգաւորաց վարժա-րանին երկու փառահեղ սիւներուն խորտակումէն վերջ, Երուսաղէմի Ա-թոռը ահաւոր ճարճատում մը կ'ու-նենայ, եւ բոլորս կը զգանք միաբա-նութեան յուզումը, ողբամիտը, այս ոխտանին արմատախիլ ըլլալուն» (13 փետրուար)

— «Գերմարդկային ոգի», կ'աղա-ղակէ ուրիշ մը, նոյն էջերէն։

«Ծովածաւալ» իմտութիւն քառ մըն ալ հանդիպեցաւ աչքիս։

Բայց այս բոլորը ի՛նչ կ'արժեն սա ոտանաւորին քով, որ տպուած է Պէյրութի «Զարթօնք»ին մէջ (15 փե-տրուար).

Թնդաց երբոր դառնակոծ մահու շանթը Սուրբ Սագիմէն,

Աստանեցուց գաչխարհ համօր, գգրկեցուց դոդցեա հիմէն,

Թախծահարեալ մրրկեցաւ, աշ-խարհեցաւ վերր Նեղոս.

Փոթորկեցաւ վերուստ ի վայր զՍ-նի սիրող մեծ Եգիպտոս։

Տասը վայրկեան դադար, երկրորդ տունը կարդալէ առաջ.

Որոտումէն սոսկալիթխար, յուզող զաշխարհ ամէն կողմէն,

Մարտափեցան Հայ Սփիւռքի հարի-գոնները, քաղաք ու չէն.

Հայ Տաճարներ, երկնակարկառ, ...ուրբ կատարներ, գմբէթ ու խաչ

Զայն ողբացին համանուագ տխր-մերգութեամբ լալահառաչ։

Եւ ահա չորրորդն ու հինգերորդը (ամբողջը կը բաղկանայ վեց տունե-րէ, որոնց առաջին տողերուն առաջին գիրերով կազմուած է ողբացեալ պատրիարքին անունը, Թորգոմ).

Գահըն ու Թագ, խաչ, գաւազան եւ սուրբ մատեան Աւետարան,

Քեզ ողբացին ո՜վ վեհ Թորգոմ, ո՜վ Պատրիարք ռսկեբերան,

Ողբան ըզՔեզ՝ դպիր, քընար, լեզու եւ բեմ Հայ Դպրութեան,

Կրօնի չափ համաթախիծ՝ բզՔեզ կ'ողբայ Մամուլ Հայկեան։

Ով հուր հոգի, դու երկնառաք հը-րեշտակ մ'էիր երկինքի տակ.

Հաղորդելու հայ սրտերուն Անմահ Բանին սիրոյ կըրակ.

Դուն ալ շուէնչըդ Թողած կըրակ, սա՜ղ ինչ՞ու այսքան արագ

Զրկեցիր մեզ շնորհներէդ վեր ա-րուցար, ո՜վ հրըեշտակ։

— Բայց մի՛ մոռնար ով խ. Միու-թեան մէջ հարիւրապատիկ աւելին կը գրեն Ստալինի համար, այն ալ հա-րիւր լեզուներով։

— Դուք ալ մի մոռնաք որ Ստալինը յոլշեւիկ է, իսկ մենք՝ հայ քրիս-տոնեայ։

— Հապա Մ. Քէմալի փառաբա-նութի՞ւնը։

— Դուն ըսէ, Հայկազեան բառա-րանը պիտի բաւէ՞ր, պանծացնելու համար, եթէ հատ մըն ալ մենք ունե-նայինք։ Եւ յետոյ, չէ՞ որ մենք յի-սուն տարի առաջ անցած ենք, ամէն բանի մէջ. ո՞ւր մնացին չափն ու ճա-շակը...

ՎԱՀԷ

ԹՈՐԳՈՄ ՊԱՏՐԻԱՐՔԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ՊԱՐԱԳԱՆԵՐԸ

—— •• ——

«Արդար»ի թղթակիցը հետեւեալ տեղեկութիւնները կը հաղորդէ Թոր-գոմ պատրիարքի մահուան պարագաներու մասին, փետրուար 11 թուակա-նով.—

Թորգոմ սրբազան անհանգստութեան կամ տկարութեան որ եւ է նշան ցոյց չէ տուած երէկ ցերեկ։ Մինչեւ ժամը 16 զբաղած է սովորական աշխա-տանքներով։ Ժամը 16ին կ նախագահէ Տնօրէն Ժողովի հերթական նիստին։ Նիստը բացուելէ 5 - 10 վայրկեան վերջ, երբ խօսակցութիւնները կը սկսին եւ օրակարգի հարցերու ցանկը կը ներկայացուի իրեն, անհանգստութեան նշաններ ցոյց կուտայ եւ քանի մը բոպէի մէջ գլուխը նախ դէպի ետ, յետոյ դէպի առաջ կը ծռէ, ու սեղանին վրայ կ'իյնայ կը մնայ։ Անմիջապէս ժողո-վականները զինքը կը փոխադրեն քովի բազկաթոռին վրայ եւ հեռաձայնով կը կանչեն վանքին բժիշկը՝ Տոքթ. Ն. Եաղլեանը։ Բժիշկը կը հասնի եւ յետ քննութեան կը հաստատէ թէ Սրբազանը ուղեղային երակի պայթում ունեցած է։ Կը թելադրէ բժշկական խորհրդակցութիւն մը ունենալ։ Հեռաձայնով խա-կոյն կը կանչուի Ֆրանսական հիւանդանոցին բժշկապետ Տոքթ. Պասըր, որ հաստատէ նոյն բանը եւ կը շեշտէ թէ հիւանդին վիճակը շատ ծանր է։ Երկու բժիշկները յարմար կը դատեն քանի մը այլ բժիշկներու հետ եւս խորհրդակ-ցիլ։ Կը կանչուին անգլիացի Տոքթ. Թամսըն, կառավարական հիւանդանոցի բժիշկներէն Տոքթ. Հաճար եւ Փրոֆ. Քլէպէկ։ Բոլորն ալ կը հաստատեն նոյն բանը, մինչ հիւանդը կը սկսի դէպի դէշ ընթանալ։

Առաջին տագնապին վրայ, Սրբազանին աջ թեւը կ'անդամալուծուի, իսկ ձախին շարժումը կը շարունակուի երեք քառորդ ժամու չափ։ Ցաճախ, ա-ռանց բառ մը կարենալ արտասանելու, ձախ ձեռքով եւ ափով գլուխը ցոյց կուտայ։ Աջ ձեռքին անդամալուծումով՝ կը դադրի նաեւ խօսելէ։ Տեւողու-թիւնը պահ մը կը շարունակուի։ Հետզհետէ, երբ միաժամանակ կը փախէ, լսողութիւնը, տեսողութիւնը եւ յետոյ շնչառութիւնը կանգ կ'առնեն եւ հի-ւանդը կը մատնուի հոգեվարքի։

Վերջին վայրկեանները եղած են տանջալից։ Ժամը ճիշդ 19.17ին (ուրբաթ երեկոյեան), բժիշկները հաստատած են մահը՝ «իր վախճանը հինգ տարինե-րու լրումին եւ պատրիարքական պաշտօնավարութեան ութերորդ տարին»։

Անմիջապէս որ հանգուցեալը իր վերջին շունչը փչեց եւ մահը հաստատ-ուեցաւ, Ս. Յակոբայ տաճարին զանգը սկսաւ ղօղանջել ընդհատ ընդհատ։ Միւս կողմէ, Միաբանութիւնը մասնաւոր մահազդներով ժողովուրդին գու-ժեց մահը։

Տեղական թերթերն ալ ցաւակցական տողերով ծանուցին Պատրիարքին մահը, միաժամանակ կենսագրական տեղեկութիւններ տալով եւ գնահատելով անոր գործունէութիւնը։

*** Թորգոմ Պատրիարքի յուղարկաւորութիւնը տեղի ունեցաւ կիրակի, փետրուար 13ին։ Թաղման հանդէսին ներկայ էին Պաղեստինի կառավարու-թեան, զինուորական իշխանութիւններու, զանազան եկեղեցիներու ներկայա-ցուցիչները եւ համայնքներու մեծամեծները։

Եկեղեցական արարողութիւնը եւ կրօնական պաշտամունքը կատարուե-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

Ի՞ՆՉ Կ'ԱՆՑՆԻ ԿԸ ԴԱՌՆԱՑ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՄԷՋ

«ԵԱՆԿԸՆ ՎԱ՛Ր», ԿԸ ՊՈՌԱՅ ԻՍՄԷԹ...

— oo —

Անդրադառնալով Թրքական դաշ-լիճի վերջին փոփոխութեանց, երեք չաբաթ առաջ դիտել կուտայի.

— Կասկած չկայ թէ առանց պատ-ճառի չեն այս փոփոխութիւնները եւ բան մը կը նշաշակեն, նոր գործելա-կերպ մը կը մատնեն: Թերեւս ալ են-յ ադլուածէն շատ աւելի խորու-թեամբ:

Իսկ մանաւորապէս վերլուծելով կրթական նախարարին չնորհագրկու-մը, կ'աւելցնէի.

— «Կրթական նախարարը նետելով, Իսմէթ կուզայ զօրաւոր հարուած մը տալու այդ (կրթական)շարժման, եւ հետեւաբար անոր հեղինակին (Աթա-թիւրքին):

Եւ յիշելէ յետոյ հատուածներ այն ճառէն, որով Հիւսէյին Ճահիտ եօթը տարի առաջ կը ձաղկէր Աթաթիւրքի լեզուական յեղաշրջումը, իբրեւ ար-ուեստական եւ անգործադրելի, կ'եզ-րակացնէի

— Կատարեալ « հակայեղափոխու-թիւն մըն է որ կը կատարուի թրքա-կան աշխարհին մէջ:

×

Այդ Թուականէն ասդին տեղի ու-նեցան դէպքեր, որոնք կուգան բոլո-րովին ամրապնդելու մեզ՝ մեր ախ-տաճանաչման մէջ:

Ամէնէն առաջ՝ Ֆալիհ Րըֆքըի եւ Հիւսէյին Ճահիտի ելոյթները:

Երկրորդը ներկայացուցած ըլլա-լով, այստեղ կը տեսնեմ քանի մը բան ըսելու առաջինին մասին:

Ֆալիհ Րըֆքը Աթայ շատ ծանօթ լրագրող մըն է: Միաժամանակ ըր-նարհալի գրագէտ մը:Ընդհանուր պա-տերազմին, երկար ատեն քարտու-ղարն եղաւ Ճէմալ փաշայի, Սուրիոյ մէջ: Զինադադարին, իբրեւ հիմնա-դիրներէն մէկը «Աղշամ»ի, շատ բուռն հրատարակութիւններ ըրաւ Պոլսոյ մէջ:

Քէմալական շրջանին՝ աւելի բարձ-րացաւ, դառնալով երեսփոխան, դի-ւանագիտական պատուիրակ եւ վեր-ջապէս խմբագրապետը Անգարայի «Ուլուս» թերթին, որ կառավարու-թեան կիսապաշտօնական բերանն է: Միւս կողմէ, աչքին լոյսն էր Աթա-թիւրքին.

Ահա այս պատասխանատու դէմքն է, որ խմբագրականով մը կը թելա-դրէ վերջ տալ լեզուական ներկայ «փոթորիկ»ին:

Ծիլղ է, շատ զգուշաւոր է եւ բաղ-մաթիւ անգամներ կը շեշտէ «Աթա-թիւրքի մտայնութեան հաւատարիմ մնալու պարագան. բայց այս հա-կնայի վերապահութիւնը չի կրնար սքօղել բուն «միտք բանին», որ է վերջ տալ Օսմ. չալ բառին եւ նոր ուղղութիւն մը ընդգրկել:

Այսպէս է որ կը գանգատի.

Բոլորս, ԺԱՄԵՐ ՑԱՏԿԱՑՆԵԼՈՎ, ստիպուած ենք նոր բառերով գրել մեր յօդուածները:

Հասկնալու համար այս դանգատին իմաստը, վերյիշելու է մեր նախորդ յօդուածը, ուր կ'ըսէինք թէ Աթա-թիւրք խմբագրապետներուն յանձ-նարարած էր զուտ թուրքերէն բա-ռերով գրել խմբագրականները: Բայց աւելի պարզելու համար խնդիրը, կ'արժէ նոյնութեամբ մէջ բերել յանձնարարութիւնը:

1934 *Նոյեմբեր 17ին, Անատոլու գործակալութիւնը կը հրատարակէր հետեւեալ յայտարարութիւնը.*

«Զեկոյց՝ ժամուս ընդհանուր ար-նօրէնութենէն ու հանրապետութեան նախագահը թերթերու սեփականա-տէր իր ընկերներէն կը խնդրէ, որ հարազատ թուրքերէնով գրուած յօդուածները դրուին խմբագրական սիւնակին մէջ, առանց կիսուելու եւ ուրիշ էջեր նետուելու: Առաջին սիւ-նակին վրայ հարազատ թուրքերէնով գրուելիք գրութիւնները՝ կրնան ըլ-լալ նաեւ քաղաքական խմբագրա-կաններ, ինչպէս նաեւ լեզուական յե-ղափոխութեան իբրեւ օժանդակ գըր-ուած նմոյշ յօդուածներ:

Հանրապետութեան նախագահը իր ընկերներու հոգածութենէն կը սպա-սէ որ այդ գրութիւնը ամէնէն ուշը ամիս օրէն սկսի թերթերու մէջ:»

×

Աւելորդ է ըսել թէ «հոգածութիւ-ն»ըցոյց տրուեցաւ եւ խմբագրապետ-ները սկսան «հարազատ թուրքերէն-ով գրել առաջնորդող յօդուածները: Բայց ի՞նչպէս: Ֆալիհ Րըֆքըն կը պատասխանէ ահա այսօր, եօթը տա-րի յետոյ, «ԺԱՄԵՐ ՑԱՏԿԱՑՆԵ-ԼՈՎ»:

Իսկ Հիւսէյին Ճահիտ, աւելի ան-կեղծ ու համարձակ, աւելի բաց կը խօսի.

— «Խմբագիրները ձեռք առած էին մէկ մէկ օրինակ եւ կ'աշխատէին ի-րենց գիտցածին պէս գրած յօդուած-ները թարգմանել շինծու թուրքերէ-նի մը: («Եէնի Սապահ» 30 Յունվ. 1939):

Մենք աւելի բաց խօսինք: Խմբա-գրապետը կը գրէր արաբերէն տառե-րով եւ արաբերէն բառերով: Օրինորդ մը մեքենագրով կը վերածէր նոր թուրքերէն տառերու. մասնաւոր խմբագիր մըն ալ, ձեռքի տակի բա-ռարանին նայելով արաբերէն բառե-րուն տեղ կը դնէր «հարազատ թուր-քերէն»ները:

Թուրք ընթերցողը ի՞նչ ըմբռնե-լութիւն կ'ընէր այս անծանօթ թարգ-մանութեան: Պատասխանը թող տայ Հիւսէյին Ճահիտը, իր նոյն թուակիր յօդուածին մէջ.

Ընթերցողները այնճան կը ՁԶՈՒԻ-ԻՆ ԻՐԵՆՑ ՏԵՍԱԾ ԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵ-ՐԷՆ, որ հարկ կը տեսնէին թերթ չառնել ձեռք:

Մնացածը յայտնի է: Թերթերու սպառումը այնքան նուազեցաւ, որ խմբագրապետները Աթաթիւրքէն խնդրեցին զիրենք ազատ կացուցանել յանձնարարուած « հոգածութենէն »: Եւ արաբերէն վտարուած բառերը նորէն դարձան ի պատուի:

Այս պարագան չէ որ նորութիւն է մեզի համար, այլ անոր ՊԱՇՏՕՆԱ-ԿԱՆ ՀՐԱՊԱՐԱԿՈՒՄԸ:

Արդարեւ, աշխարհ գիտէր թէ Ա-թաթիւրք ստիպուեցաւ ետ առնել իր հրամանը: Բայց եթէ հրամանը ար-ուեցաւ պաշտօնապէս, յետս կոչու-մը եղաւ ԱՆՊԱՇՏՕՆ: *Այլ խօսքով չարժումը կը քալէր, գլխաւորու-թեամբ Լեզուական Միութեան, ո-րուն մէջ է նաեւ մեր Տօնճիւրեքը, Յակոբ Մարթայեան, այլ անուամբ՝ Ա. Տիլաչար...:*

Հիմա, դիկտատորին մահէն ԵՐ-ԿՈՒ ԱՄԻՍ ԵՏՔ, *յետս կոչումը կը դառնայ* ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ, *հրապարակ-ուելով Ֆալիհ Րըֆքըի եւ մանաւանդ Հիւսէյին Ճահիտի կողմէ: Առվեհե-տեւ, երեսփոխան ըլլալուն սա-դէն, «Թանինի» նախկին խմբագրա-պետը դարձած է ուղղակի Իսմէթ Ի-նէօնիւի բերանը, ինչպէս Ֆալիհ Րըֆքըն Աթաթիւրքի բերանն էր:*

Արդ, եթէ հին բերանը կէս մը կը բացուի, նորը արդէն լայնօրէն բաց-ուած էր ցեխի մէջ թաթխելու հա-մար Աթաթիւրքի այնճան փառաբա-նած յեղաշրջումը: Վերնագիրը, ինքնին, ամբողջ պատմութիւն մըն է:

«Տրամաբանութեան ձայնը՝ լեզ-ուական խնդրին մէջ»:

Կը նշանակէ թէ Քէմալին ըրածը անտրամաբանութիւն էր, այսինքն յիմարութիւն.

Հապա յօդուածին մէջ նետուած սուր ալաքներ՞ը.

ՈՒՇ ԵՂԱՒ ԵՒ ԴԺՈՒԱՐ ԵՂԱՒ, բայց վերջապէս եղաւ, լեզուական խնդրին մէջ լսելի եղաւ տրամաբա-նութեան ձայնը: Գրական լեզուն մօ-տեցնենք խօսակցական լեզուին, են-թացնենք օսմանեան դիւանական գր-րականութենէն, ըսին, ԿԱՐԳ ՄԸ մասնագէտներ, բայց մէջտեղ հանե-ցին այնպիսի լեզու մը, որ երանի ը-ւել կուտայ օսմանեան դիւանական գրականութեան:

Կը տեսնէ՞ք նետած քարերը, որոնք ուղղակի կ'երթան Աթաթիւրքին: Ո-րովհետեւ ան էր որ մէջտեղ հանեց այդ անհասկնալի լեզուն, եւ ոչ թէ «կարգ մը մասնագէտներ»:

Վկայ՝ Անատոլու Գործակալու-թեան 17 Նոյեմբեր, 1934 թուակիր պեկոյցը, որով կը հաղորդուէր Կա-մի փաշային «խնդրանքը»

Վկայ՝ Ֆալիհ Րըֆքըն, որ հիմա կը խոստովանի թէ «Աթաթիւրք նե-տեցաւ այս փորձին (խմբագրա-պետներուն թուրքերէն գրել տալու փորձին) եւ անձամբ ալ մասնակցե-ցաւ անոր արդէնքի ֆաջալերէ բո-լորս»:

×

Բայց աւելի կծու ակնարկութիւն-ներ ունի Հիւսէյին Ճահիտ, նոյն այդ գրութեան մէջ.

«Ցանծնաժողովներու միջոցաւ կա-տարուելիք փորձը չի կրնար քալել: Ամենամեծ ճշմարտութիւնը զոր հաս-տատեց մեր կատարած փորձը, այն եղաւ որ, ԱՆՁԵՐԸ ՈՐՔԱՆ ԱԼ ԻՐԱ-ԻԱՍՈՒ ԸԼԼԱՆ, *լեզուական խնդրին մէջ չեն կրնար իրենք իրենց գլխուն ռեւէ յաջողութիւն ունենալ: Անձե-րուն ազդեցութիւնը՝ առաջարկէ հանգամանքէն անդին չանցնիր: Եթէ դանդուածը չիւրացնէ, այդ առաջար-կը կ'անհետանայ հրապարակէն, ծը-նելէ առաջ մեռած երախայի մը նը-ման»:*

Թուրք օրագրողին խօսքերը այն-քան պարզ են որ, հարկ չկայ մեկնե-լու զանոնք: Ըսել կ'ուզէ թէ փէրմա-նով *լեզու չի պարտադրուիր, եթէ նոյնիսկ հրամայողը ըլլայ Քէմալի նման դիկտատոր մը:*

Բայց այդ խօսքերը ուրիշ մահա-ցու բան մը ունին իրենց մէջ: Առանց յիշեցնելու, Ճահիտ այսօր կը կրկնէ այն դիտողութիւնը, զոր ըրած էր ԵՕԹԸ ՏԱՐԻ *առաջ, Պոլսոյ Լեզուա-կան առաջին համաժողովին,* բուն խոկ Քէմալի ներկայութեանը: *Ար-դարեւ, ինչպէս չէ՞ ասած էի նախորդ թղթակցութեանս մէջ, Ճահիտ այդ ժողովին ի մէջ այլոց ըսաւ թէ «ԲԸԹ-ՆԻ ԶԸԼԼԱՐ», եւ ատոր համար իր վը-բայ հրաւիրեց այնքան չանթեր:*

Հիմա, Ճահիտ նոյն դիտողութիւնը կ'ընէ աւելի ուժով, քանի որ մէջ-տեղը կայ եօթը տարուան փորձէն հաստատուած «ճշմարտութիւն»ը: Եւ կաթնած այդ փորձին՝ կը յայտա-րարէ.

«Արուեստական ձեւով լեզուին տիրապետելու փափաքը՝ անանկու-թեան յանդեցաւ խօսակցութեան լեզուին մէջ, բայց գիտական մարզե-րուն մէջ ողբերգութիւններ ծնցուց: Հանրային լեզուն ինքզինքը պաշտ-պանած է եւ կը պաշտպանէ, բայց դպրոցները եւ հաստատութիւնն-երը, որոնք ստիպուած են ՀՐԱՄԱՆՈՎ ՔԱԼԵԼ, բնականաբար զուրկ են ինք-նապաշտպանութեան զէնքէն: Հետե-ւաբար, կրթական նախարարութիւնը պէտք է շուտով միջամտէ եւ անմի-ջապէս դարմանէ այս աղէտը, որ հրդեհի մը աճաւորութեամբ պատած է կրթական շէնքը:

×

Ահա բաներ, որոնք մէկ մէկ դա-շոյն են, խրուած սիրտին մէջ այն մարդուն, որ դեռ հողը դրուած չէ, այլ կը մնայ պահուած Անգարայի թանգարանին մէկ անկիւնը: Արդա-րեւ, Ճահիտ պարզապէս բսել կ'ու-զէ.

— Աթաթիւրք փորձեց ծծծաղելի լեզու մը պարտադրել: Ժողովուրդը անանկութեան դատապարտեց այդ փորձը, մէկ կողմէ թերթ չկարդա-լով, միւս կողմէ՝ ծաղրելով պայ *եւ* պայանը *(պարոն եւ տիկին) նման բառերը: Բայց խեղճ դպրոցները եւ պաշտօնատուները չկրցան դէմ եր-թալ հրամանին եւ տարիներէ ի վեր կ'այրին: Եանկըն վա՛ր (կրակ կայ), շտապով մարեցէք....:*

Իրականին մէջ, Իսմէթն է որ եան-կըն վա՛ր պոռալ կուտայ, որպէսզի կարենայ մարելու եղել միաժամա-նակ մարելով Քէմալի մուխը....:

Բայց չարունակենք դիտել այլ ե.րգեհներ:

ԴԻՏ

(Մնացեալը յաջորդով)

ՉԵԿԱՅԻՆ ՀԱՐՑԱՐԱՆԸ

— —

Ինչպէս հաղորդեցին թերթերը, իբրեւ «Տեղակալ Ամենայն Հայոց Հայրապետութեան» Գէորգ արք. Չէօրէքճեան վերջերս մի շրջաբերա-կան — հարցարան է ուղարկել արտա-սահմանի հայկական թեմերին, յանձ-նարարելով որ մանրամասն պատաս-խանեն անոր 16 կէտերին: Արտասահ-մանի թեմերն ու Առաջնորդարաննե-րը կը պատասխանե՞ն ծանօթ հար-ցարանին թէ ոչ, յայտնի չէ, կարե-ւորն այն է թէ Չեկայի կողմից «Ամե-նայն Հայոց Հայրապետութեան տե-ղակալ» նշանակուած Գէորգ արք. ինչո՞ւ նման մի հարցարան է ուղղել արտասահմանի թեմերին եւ հետա-քրքրուել է այնպիսի հարցերով, ո-րոնք ո՛չ եւ է կերպով չեն հետաքրք-րում Էջմիածնին եւ նրա Տեղակալին:

Երջանկայիշատակ Գէորգ Ե. Վեհ-ափառի եւ Խորէն Ա. Նահատակ կաթո-ղիկոսները՝ խորհրդային իշխանու-թեան օրով՝ Չեկայի պահանջով ու ճնշումով յանձնարարում էին արտա-սահմանի թեմական իշխանութիւն-ներին եւ առաջնորդներին, որ հեռու մնան կուսակցական — քաղաքական գործերից եւ զբաղուեն միայն եկե-ղեցական եւ կրօնական հարցերով: Զարմանալի է, որ կաթողիկոսական Տեղակալը մոռացել է նախորդ դըժ-բախտ կաթողիկոսների հրահանգնե-րը եւ այժմ ինքն է հրապարակ իջել քաղաքական խաղեր խաղալու՝ դառ-նալով կոյր գործիք Չեկայի ձեռ-քում: Գէորգ արք. իրաւունք ունի՞ նոյնիսկ իբրեւ Տեղակալի՝ միջամտե-լու աշխարհական գործերում եւ նոր սայթաքներ ստեղծելու արտասահ-մանի թեմերում:

Մեզի համար շատ պարզ է, որ կաթող. տեղակալի հարցարանը պատրաստուել է Չեկայի կողմից եւ յանձնուել է նրան ի գործադրութիւն: Գէորգ արք. ատոր դերի մէջ է մտել եւ Չեկայի թելադրանքով արտա-սահմանի հայ գաղութները պառակ-տելու ձեռնարկին է լծուել: Գէորգ արք. թող վստահ լինի որ չեկիստնե-րի այն բազուկները որ 1938 ապրիլի 6ի գիշերը դազանաբար խեղդեցին Խորէն Ա. կաթողիկոսը, մի օր պիտի խեղդեն նաեւ զինքը:

Կաթող. տեղակալը իր անմիտ հար-ցարանով կասկածի եւ անվստահու-թեան է ենթարկում բազմաթիւ պե-տութիւնների եւ երկրների մէջ ապ-րող հայ համայնքները, առաջարկում է հարցարանին պատասխանել: Օրի-նակի համար հարցարանի հետեւեալ կէտերը, « 12. բնորոշել թեմի, իբրեւ ամբողջական մարմնի եւ հաստատու-թեանց վերաբերմունքը դէպի Էջմիա-ծին ու Ս. Հայաստան: 14. Հայ բան-ւորութեան մօտաւոր թիւը, նոցա աշխատանքի տեսակը եւ նոցա տնտե-սական վիճակը: Որակաւոր բանուոր-ների մասին առանձին: 15. Թուել հայ մեծ գործարանատէրերին, մեծ վաճառականներին եւ խոշոր գիւղա-տնտեսական ձեռնարկներ ունեցող-ներին»

Հարցարանի մէջ կարեւորն այն է, որ տեղակալը ուզում է անպայման իմանալ թէ առաջնորդը, երեսփ. ժո-ղովը եւ կեդրոնական վարչութիւնը, հոգաբարձութեանց անդամները, քարոզիչները, դպրոցների ղեկավար մարմինները եւ մինչեւ անգամ թե-մում գոյութիւն ունեցող բարեգոր-ծական, մարզասիրական, գրական, ղեղասիրական եւայլ նման հաստա-տութիւններ եւ « հայ օրաթերթերը, շաբաթաթերթերը ու ամսաթերթե-րը» Դաշնակցական կամ կուսակցական ի՞նչ ուղղութեան են պատկանում: Մէկ խօսքով ուզում է իմանալ թէ արտասահմանի հայութեան մէջ տի-րող քաղաքական հոսանքը կամ այս ու այն կուսակցութիւնը որքա՞ն տեղ է գրաւում, ի՞նչ դիրք եւ ազդեցու-թիւն ունի, Էջմիածնին եւ Ս. Հայաս-տանին համակի՞ր թէ հակակիր է: Հարցարանը բացարձակապէս չար ու յետին մտքով է կազմուել:

Այս հարցարանին ի պատասխան՝ արտասահմանի թեմական եւ ազգա-յին իշխանութիւններն էլ մի հարցա-րան պէտք է ուղղեն կաթող. տեղա-կալին եւ պահանջեն պատասխանել հետեւեալ հարցերին.—

1.— *Ինչպէ՞ս խեղդեցին Խորէն Ա. կաթողիկոսը, որի նահատակութեան ժամին խօսեցան Հայաստանից եկող ամբորդներն ու բրանհագներ...ը:*

2.— *Ինչո՞ւ չի կատարուում նոր կա-թողիկոսի ընտրութիւնը, երբ արդէն լրանում է Խորէն Ա.ի նահատակու-թեան տարեդարձը:*

3.— *Ի՞նչ վիճակի մէջ է այժմ Էջ-միածինը, քանի՞ միաբաններ կան, ո՞րտե՞ղ են Բագրատ եւ Մեսրոպ եպիսկոպոսները:*

Եթէ տեղակալ Գէորգ արք. համարձակութիւն ունի պատասխանելու այս հարցերին, կատարած կը լինի... ...այսպէս ...ողութիւն է քաշել իր պատասխան... հարցարանը ուղարկելով:

Վերջին հարիւրամեակի ընթաց-քում ոչ մէկ կաթողիկոս նման հար-ցարան չի ուղղել թեմերին եւ ... գի հետաքրքրութիւն չի ունեցել իմա-նալու թէ Զալա կղզում, Բրազիլի-յում, Փարիզում, Լոնտոնում, ... րանում, Երուսաղէմում քանի վաճառական կամ հարուստ ... ...որներ կամ գործարանատէ... կան: Կամ հայ բանուորների թիւը, թէ նրանք քաղաքական կուսակցու... ի՞նչ հոսանքի կամ ուղղութեան ... պատկանում: Այս բոլոր հարցերը ... տաքրքրում են Չեկային եւ ոչ Էջմիածնի տեղակալին կամ գեր... պատիւ սրբկայ Արամ Ղըլատեան... Հարցարանը պարզապէս լրտեսա... հանգամանք ունի եւ նոր չարիքն... խուսափելու համար, արտասահմա... մեր ազգային իշխանութիւնները ... շատ զգոյշ եւ հեռատես լինեն եւ ... է կերպով չպատասխանեն:

ԾՈՎԵՑԻ

ՐԱՖՖԻ ԼՍԱՐԱՆ

Ի՞ՆՉ Է ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

Գ. Վրացեան վերջին անգամ ... մերիկա մեկնելէն առաջ դասախօս... Րաֆֆի լսարանին մէջ, նիւթ ... նելով « Ի՞նչ է Դաշնակցութիւնը » կարեւոր բազմութիւն մը լեցուած ... սրահը շատ փոքր կուգար.

Բուն նիւթին անցնելէ առաջ զա... խօսը ներկայացուց այն պայմանն... որ ծնունդ տուին Հ. Յ. Դաշնակց... թեան:

1878*ին Պերլինի վեհաժողովը ... նելով Հայոց պահանջները՝ ներկա... յացուած Պոլսոյ նախկին պատրիա... Խրիմեանի կողմէ՝ մեզի տուաւ ... յօդուածը որով Թուրքիոյ վեց ... հանգներուն մէջ բարենորոգումն... ներ պիտի մտցուէին: Հայերը ... մտածէին թէ այս յօդուածով ... յուծուի հայկական դատը: Իրակա... մէջ Խրիմեան վերադարձաւ ձեռն... նայն եւ ամէն կողմ լսուեցաւ ... գոհութեան ձայներ: Այս առթիւ ... լածուեցաւ այն համոզումը թէ ... ազգերը իրենց պահանջներուն ... ցումը կը ստանան զէնք գործած... եւ արիւն թափելով, իսկ մենք ... դիմեցինք, որովհետեւ ներկայացա... ինք միայն թուղթով մը: Այս համ... ման հետեւանքով 1880ին հայկակ... կեանքին մէջ ծնունդ առին յեղափ... խական կազմակերպութիւններ. ... այն կարեւորները թուելու համար... յիշենք թէ 1885ին Վանի մէջ ... ծնեցաւ Արմենական կուսակցութ...*

«ՅԱՌԱՋ»ի ԹԵՐԹՕՆԸ (23)

ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

— oo —

Գրեց՝ ՄՈՒՐԱՑԱՆ

— Եւ իշխան Սեւադան երբեմն կըց-կտուր, երբեմն մանուածապատ պա-տասխաններ էր տալիս. մերթ յուսա-դրում, մերթ վհատեցնում էր քեզ, բայց ոչ տխրեցնելու չափ:

— Եւ իրա՛ւ, այդ բոլորի մասին ինձ յետոյ բացատրութիւններ չտուին, որովհետեւ ուրիշ կարեւոր դէպքեր սկսան մեզ զբաղեցնել:

— Այո՛, բայց եթէ տուած լինէին, այն ժամանակ կ'իմանայիր թէ՝ խեղճ Թագաւորը, 3 երկար տարիների ըն-թացքում, որպիսի՛ ծանր չարիքների ու վտանգների դէմ է մաքառել. թէ մարդկանց եւ բնութեան ձեռքով իւր երկրին հասած թշուառութեանց առ-ջեւն առնելու համար՝ ի՞նչ հերոսա-կա՛ն կռիւներ է մղել:

— Պամի՛ր մի քանի խօսքով. ի՞նչ էր պատահել Թագաւորութիւնից յե-տոյ:

— Թագաւորութիւնից յետո՞յ. օ՛, մեծ բաներ. Ասենք մի երկու խռովու-թիւնների պատճառն էլ իմ նորատի ծիրուհին էր:

— Ե՞ս:

— Այո՛, իմ Թագուհի. դո՛ւ:

— Ի՞նչպէս, Սեդա, պատմի՛ր, այդ հետաքրքրական է:

— Դու հօ ինքդ ես տեսել թէ Հայոց իշխանները ինչպէս մի սիրտ ու հոգի եղած հաւաքուել էին Դուին Աշոտ Եր-կաթը Թագաւորացնելու:

— Այո՛, եւ ամէնքը ուրախ էին այդ համազգային տօնախմբութեան ժա-մանակ:

— Բայց շատ շուտով նրանցից մի քա-նիսի ուրախութիւնը փոխուել էր տխրութեան: Այն իշխանները, որոնց դու մերժել էիր քո ձեռք, որքան որ ուրախ էին Աշոտի Թագաւորելուն, այնքան էլ հակառակ՝ որ նա ամուս-նանար քեզ հետ: Նրանք կը ցանկանա-յին որ Սահակ Սեւադայի հպարտ աղջիկը, որ մի օր մերժել էր իւր ձեռ-քը, դառնար մի հասարակ ազնուա-կանի կին եւ ոչ թէ Հայոց Թագուհի: Եւ սակայն Արքայի մայրը Դուին ե-կած բազմաթիւ իշխանազն օրիորդ-ների մէջ միայն քեզ էր հարսն ընտ-րել իւր համար: Բայց մերժուած իշ-խաններից, Թագաւորի դէմ գրգռուել էին նաեւ նրանք, որոնք հարսնացու օրիորդներ ունէին եւ գգուել էին ի-րանց այն յոյսով՝ թէ գուցէ Թագա-ւորը կը փեսայանայ իրանց: Սակայն այդ մանեակը, որ այժմ այդքան սի-րելի է քեզ, բոլորի յոյսը ի դերեւ էր հանել:

Եւ ահա, երբ նրանք ցրւում են ի-րանց գաւառները, սկսում են հետ-դհետէ լարուել Թագաւորի դէմ. մայր-իշխանուհիները մանաւանդ ըն-կնում են ամուսինների պատուասի-րութիւնը գրգռել եւ հնացած բար-կութիւնը փոխել ատելութեան:

«Այս ամէնի հետեւանքը եղաւ այն՝ որ Հայաստանի մի քանի անկիւննե-րում միաժամանակ մի քանի խռո-վութիւններ փրթեցան: Մի քանի իշ-խաններ ուղղակի Թագաւորի դէմ դնել չհամարձակուելով, սկսան հա-ւատարապահ իշխանների հետ կռուել՝ հաշուելով թէ՝ միեւնոյն է, այդպի-սով էլ Թագաւորի հանգստութիւնը կը վրդովեն:

« Այսպէս՝ Արծրունեաց Գուրգէն արքայեղբայրը օգուտ քաղելով Սիւ-նեաց Սմբատ իշխանիշխանապետութի-նից, գրգռեց եղբօրը, բռնաւոր Գա-գիկին, պաշարել Նախիջեւանը և առ-նել: Վերջինս լսեց եղբօրը: Սմբատ իշխանն այդ իմանալով՝ մեծ պատ-րաստութեամբ եկաւ Արծրունիների վրայ՝ իւր կալուածքն ազատելու յուսով: Երկու կողմից էլ կատաղի ընդհարում, մեծ վնասներ եւ կոտո-րածներ եղան:

Ուրիշ մի քանի իշխաններ, որոնք ըստ օրինի պարտաւոր էին միաբա-նել իրանց Թագաւորի հետ և հարկա-ւոր ժամանակ զօրք հասցնել նրան, յայտնի կերպով բաժնուեցան Թագա-ւորից եւ մի քանիսն էլ ապստամբու-թեան փորձ արին: Թագաւորն ստիպ-ուած եղաւ շատ քաղաքներ ու բերդեր նորից պատերազմով նուաճելու, շատ ամրեր աւերելու եւ իր իսկ երկրին մէջ կոտորածներ անելու, պետու-թեան խաղաղութիւնը վերականգնե-լու համար:

Նոյնիսկ Վրաց Ատրներսեհ Թագա-ւորը հայ իշխանների գրգռմամբ՝ թշնամացաւ Աշոտ Արքայի հետ եւ մեր հիւսիսային գաւառներից մի քանիսը փորձ արաւ սեպհականա-ցնելու: Այս փորձը իսկապէս ուղ-ղուած էր Սեւադայ իշխանի, իբր Արքայի աներոջ դէմ: Թագաւորն ըս-տիպուած էր Վրաց մի քանի գաւառ-ներն աւերելով Ատրներսեհին խրա-տել:

Վերջապէս խռովութիւնները խը-ռովութիւններ յարուցին: Շատ իշ-խաններ էլ Թագաւորի խառնուած դը-րութիւնից օգուտ քաղելով՝ սկսան իրար դէմ զինուել, հին տոհմական վրէժների ծարաւը յագեցնելու, կամ միմեանցից երկիրներ յափշտակելու համար:

«Այսպիսով բոլոր երկիրը տակնու-վրայ եղաւ եւ Թագաւորը մնաց հա-մարեա միայնակ:

«Այս խռովութիւնների լուրը հա-սաւ Հագարացւոց Յուսուփ ոստիկա-նին, որ սկզբում, Աշոտ Թագաւորի քաջագործութիւններից զարհուր-ած՝ կծկուած էր Ատրպատական... նում: Բաւական ժամանակ էր ինչ ... իւր ատամները կրճտում էր ... Թագաւորի վրայ, որովհետեւ ... կարողանում իւր զօրաց կատար... մոռանալ, բայց միեւնոյն ժամանակ վրէժ առնելու էլ առիթ չէր ներկա... յանում: Թագաւորը յաջողութեան մէջ էր եւ բոլոր իշխանները ... միաբան: Ի՞նչ կարող էր անել: Բայց այժմ, երբ արդէն տեղեկացաւ ... հայ իշխաններից շատերը հեռացել ... Թագաւորից եւ շատերն էլ միմեան... դէմ ելած ջարդում են իրար եւ մի... նալու միջոց չունեն, յարմար առի... համարեց Թագաւորի երկիրն արշա... ւելու:

«Իսկ թէ այնուհետեւ Հագարաց... ինչե՞ր կատարեցին մեր գաւառն... րում, նկարագրելն անկարելի է. Ա... ուած չտայ որ այդպիսի տարիներ... նորից վերադառնան:

— Բայց ինչե՞ր կատարեցին, ... դա. քեզ ասացի որ այդ ժամանակ... ուայ դէպքերից շատ քիչ բան գի... տեմ:

(Շար.)

նէ Մկրտիչ Փորթուգալեանի կողմէ, որ արձագանգ չգտաւ դուրսը ու մնաց տեղական, առանց մեծ գործունէութիւն ունենալու. Աւելի առաջ, ...ցէին Էրզրումի մէջ հիմնուած էր ...պաշտպանի միութիւն մը, որ երեւան ...ած ըլլալով վերջ տրուեցաւ իր գործունէութեան. Յետոյ 1888ին կազմակերպուեցաւ Ս. Դ. Հնչակեան կուսակցութիւնը, Ժընեւ նստած քանի մը ուսանողներու կողմէ, որոնք իրենց կեանքին մէջ երբեք Հայաստանը չէին տեսած, չէին ապրած ժողովուրդին կեանք, ու չկրցան անոր հոգիէն խօսիլ: Յօրուած՝ այդ ժամանակուան ընկերային նոր մտքերով, անոնք ամէն բան կը տեսնէին շատ վերացականօրէն, ինչ որ չէր համապատասխաներ հայ ժողովուրդի պահանջներուն: ...ատի առաջ Հայաստանէն դուրս, Թիֆլիզի մէջ ծնունդ առաւ 3րդ կազմակերպութիւնը, որ իր մէջ առած էր բոլոր յեղափոխական կազմակերպութիւնները, եւ կոչուեցաւ «Հայ Յեղափոխականներու Դաշնակցութիւն», բայց շուտով Հնչակեանները զատուեցան, երբ արդէն շատ ալ ուշացած էին իբրեւ կազմակերպութիւն. Դաշնակցութիւնը շարունակեցաւ իբրեւ առանձին եւ ինքնուրոյն կուսակցութիւն, առնելով Արմենականներէն, Հնչակեաններէն եւ այլ յեղափոխական կազմակերպութիւններէն այն բոլոր մտքերն ու ծրագիրները որ հարազատ էին ժողովուրդին ու անոր պահանջներուն:

Հնչակեանները զբաղած էին ցոյցեր կազմակերպելով, Պոլիս, Կարին եւ այլուր մեծ պետութիւններու շահերը փոփոխելու համար, որպէսզի Եւրոպան պաշտպանութեան հետաքրքրէր իր հայկական հարցով: Հնչակեանները կիրարկած էին կեդրոնացման ձեւը Մարքսի նստած Լոնտոն, կ'ուզէին ղեկավարել երկրի յեղափոխական գործերը, որոնց բոլորովին ծանօթ չէին, իսկ Դաշնակցութիւնը ընդունած էր ապակեդրոնացման ձեւը. Վասպուրական, Տարօն, Կարս, Բարձր Հայքի շրջանը ունէին իրենց ինքնավար կոմիտէները, որոնք կը գործէին տեղին պահանջներուն համաձայն, ունենալով հանդերձ կեդրոնական մարմին մը որ Բիւրօ կը կոչուէր, եւ որ կը ծառայէր հիմնական ուղղութիւններ տալու, ինչ որ ամենալաւ ձեւն է մեզի համար: Աւելի մեր եկեղեցին, որ նոյն ձեւով ղեկավարուած է, դարերէ ի վեր:

Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը յեղափոխական կազմակերպութիւն է: Ինչպէս ամէն քաղաքական կուսակցութիւն, ան ալ ունի իր կանոնագիր-ծրագիրը: Սակայն սխալ է կարծել թէ յեղափոխութիւնը հակառակ ձեւն է ընաշրջման, ընդհակառակն անոր լրացուցիչ ձեւն է: Դաշնակցութեան համար չեն կրնար ըսել թէ ընդունելով յեղափոխական սկզբունքները, կը մերժէ ընաշրջման ձեւը: Դաշնակցութիւնը յեղափոխական գործունէութիւն կ'ունենայ երբ կը պարտադրուի իրեն այդ ձեւին դիմել: Դաշնակցութիւնը ի հարկին կը դիմէ յեղափոխական միջոցներու, մէկնելէն վերջինիս համար այն բռնութիւնը, որ կը գործուէր Թուրքերու կողմէ Հայերը բնաջնջելու նպատակով:

Դաշնակցութիւնը ընկերվարական է: Մեզի կ'ըսեն թէ հայ ժողովուրդի պայմանները չեն ներեր այդպիսի սկզբունք, կ'ըսեն մեզի այն ինչ որ մենք տարիներ առաջ կ'ըսէինք Հնչակեաններուն, բացատրելով թէ Հայաստանի մէջ չկան պրոլետարներ եւ դասակարգային պայքար: Մինչդեռ ասկէ 20 — 25 տարի առաջ ընկերվարութեան մասին կար որոշ ըմբռնում եւ հասկացողութիւն, — պայքար դասակարգային դիտանի վրայ: Մենք այդ ժամանակ նոյնիսկ այս ձեւով չէինք ըմբռներ ընկերվարութիւնը: Ընկերվարութիւնը կիրարկելու զանազան ձեւեր կան, որ կը ներշնչուին երկրի մը մշակոյթէն, աշխարհագրական դիրքէն եւ ազգի մը հոգեկան ապրումներէն: Գերմանիան ընկերվարութիւնը կիրարկելու վրայ է իր հասկցած ձեւով. Իտալիան՝ տեղական պահանջներուն հետեւելով: Միայն բոլշեւիկներն են որ կ'ուզեն իրենց ձեւը յարմարցնել ամբողջ աշխարհի մարդկութեան: Բոլոր ազգերու համար մէկ պարտաւորիչ ձեւ կարելի չէ:

Ամէն մարդ մէկ գլուխ ունի գրեթէ նոյն ձեւով, սակայն ոմանց մեծ կամ փոքր, լայն կամ երկայն են: Ուրեմն ինչպէս կրնանք այս բոլոր գլուխներուն նոյն կաղապարը ունենալ ու նոյն ձեւի գլխարկ դնել, երբ նկատի ունենանք որ իւրաքանչիւրը ունին իրենց նախասիրութիւններն ու ճաշակները. Դաշնակցութիւնը ընկերվարական է, խնդիրը այն չէ թէ ինչ ձեւով: Դաշնակցութիւնը կ'աշխատի առաջին տոթիւ Հայաստանի ազատագրութեան, որմէ վերջ բնականաբար պիտի ջանայ ընկերվարութիւնը յաջողցնել, Հայաստանի յարմար եւ ժողովուրդին օգտակար ձեւով: Խնդիրը ձեւը չէ, այլ բովանդակութիւնը:

Այս տեղ ամէն մէկ Դաշնակցականի պարտականութիւնն է օգտուիլ ընկերային գիտութեան տուեալներէն: Այսօր Դաշնակցութիւնը իր բոլոր ուժերը միացնելով կ'աշխատի Հայաստանի քաղաքական ազատութեան համար եւ զայն բանաձեւած է այս ձեւով.—

Միացեալ եւ անկախ Հայաստան: Սակայն անոր տարրական պահանջն է: Միացեալ, որովհետեւ Հայաստանը պէտք է ըլլայ այնքան տարածուն որ իր հողը բաւարարէ իր ժողովուրդին ապրելու եւ իր ապագան ապահովելու համար:

Ներկայ Հայաստանը իր 30.000 քառ. քիլոմեթր տարածութեամբ չի կրնար բաւարար ըլլալ տնտեսապէս, երբ նկատի ունենանք որ մենք արտասահման ենք եւ պէտք է վերադառնանք հայրենիք: Ինծի պիտի բերէք Պելճիքայի կամ ուրիշ պետութիւններու օրինակը, բայց մի մոռնաք որ Պելճիքան ճարտարարուեստական երկիր մըն է եւ ունի ահագին գաղթավայրեր: Իսկ Հայաստանը 2/3 համեմատութեամբ լեռնային է, որով անմշակելի եւ անբաւարար ժողովուրդը կերակրելու:

Հայաստանը իր արդի սահմաններով, չի կրնար ազատ ըլլալ եւ ապրիլ ազատ, չունենալով ռազմագիտական սահմաններ, հետեւաբար «Միացեալը» պահանջը, պայմանն է անկախութեան, անոր ապրելուն եւ զարգանալու հնարաւորութեան:

Հայկական դատը միջազգային խնդիր է, Հայաստան բաժնուած ըլլալով Թուրքիոյ եւ Ռուսիոյ միջեւ: Ճիշդ ատոր համար կը տարբերի մեր դրացիներէն, Վրացիներէն, Ազրպէճանցիներէն՝ որոնք նստած են իրենց պատմական հողին վրայ, իսկ մենք հալածուած ենք մեր հողին միայն մէկ մասին վրայ, ու մնացած հայութիւնը ցրուած է աշխարհի չորս ծայրերը, այնպէս ինչպէս ժամանակին Չեխոսլովաքիան եւ Լեհաստանը բաժնուած էին երեք պետութիւններու միջեւ: Ատոր համար մենք ունինք մեծ դեր արտասահմանի մէջ, ինչպէս Լեհերը, Չեխոսլովաքները, որոնք իրենց ազատագրական պայքարը բակած են արտասահմանի մէջ եւ յաջողեցած.

Ներկայ կացութիւնը ժամանակաւոր է: Վերջնական ոչինչ կայ աշխարհի վրայ: Անցեալ տասը տարիներու ընթացքին տեսէք չըսենք մէկ կամ տարի է ի վեր, ինչ սահմաններ փոխուեցան եւ նորեր գծուեցան: Մենք եւս կազմակերպուելով, աշխատելով, մէջտ աչալուրջ պէտք է հսկենք: Դիտենք մեր շուրջը եղած անցուդարձերը եւ օր մը անպայման կը տեսնենք յաջողութիւնը մեր անկախութեան.

Ամփոփելով դաւանանքը եզրակացուց.—

1.— Դաշնակցութիւնը ծնած հայ ժողովուրդի ծոցէն իբրեւ քաղաքական կազմակերպութիւն, կը հետապնդէ հայ քաղաքական դատը, այսինքն, Միացեալ եւ Անկախ Հայաստանի իրականացումը:

2.— Դաշնակցութիւնը ընկերվարական է, որովհետեւ երբ իր առաջին եւ կարեւորագոյն նպատակը իրականանայ, բնականաբար պիտի ուզէ զայն դնել ժողովրդավար սկզբունքներուն վրայ, համաձայն տեղական պահանջներուն:

3.— Դաշնակցութիւնը ծնունդն է հայկական իրականութեան, անոր պահանջներուն եւ դժուարութիւններուն: Անիկա ծնաւ հայ ժողովրդի ծոցէն եւ կազմակերպութիւն մըն է որ չի կրնար բաղդատուիլ ուրիշ քաղաքական կուսակցութիւններու հետ: Կրնանք շատ մը պակասութիւններ, թերի կողմեր գտնել անոր մէջ: Բայց ան սիրուած է ժողովուրդէն, որ զայն կը նկատէ իր հարազատ զաւակը: Այնպէս ինչպէս հայ ժողովուրդը՝ Դաշնակցութիւնը պարզ է, նոյնիսկ պարզամիտ, սակայն վեհանձն, անկախ, քաջ եւ առաքինի:

ՀՐԱՆՈՅՇ ԳԱԶԱՋԵԱՆ

ՆՈՐ ՀՈԳ ՄԸ

Ռումանիոյ ռումինական իշխանութիւնները տեղ տեղ սկսած են Նանսէնեան անձնագիր կրող Հայերէն եւս պահանջել օտարականներու մասին հաստատուած նոր տուրքը, որ գրուած է իրենց հպատակութիւնը կորսնցնող Հրեաներուն, որ եւ է օտար հպատակութենէ զուրկ օտարականներուն, եւ ցարդ այդ երկրին մէջ արտօնութեամբ ապրողներուն նկատմամբ:

Այժմ կ'իմանանք թէ ուրիշ վայրերու մէջ ալ սկսած են այդ տուրքը Նանսէնեաններէն եւս պահանջել՝ թէեւ օրէնքին մէջ որ եւ է ակնարկութիւն չկայ այդ մասին:

Ռումանահայ Միութեան Կեդր. վարչութեան կողմէ այդ առթիւ յիշատակագիր մը յանձնուեցաւ Ներքին Նախարարութեան, պատմելով որ բոլորովին ալ անհրաժեշտ լուսաբանութիւններ տրուին պատկանեալ Նախարարներուն՝ երբ Միութեան դիւանը ունկնդրութեան ընդունուի:

ԱՂԱ ՎԱՐԴԱՆ ԹՈՒՄԱՆԵԱՆ

ԹԱՒՐԻԶ.— Յունուար 27ին Թաւրիզի մէջ մեռաւ Իրանի մէջ յայտնի Թումանեան առեւտրական տան անդամներէն մէկը, Աղա Վարդան Թումանեան:

Թումանեան գերդաստանը ոչ միայն վաճառականութեամբ, այլեւ կատարած բարեգործական ձեռնարկներով յայտնի է Իրանի եւ Կովկասի մէջ: Մեծագործ մարդիկ էին թէ գերդաստանի պապ Յարութիւնը եւ թէ իր չորս զաւակները, Սարգիս, Սիման, Զաքարիա եւ Խաչատուրը, որոնց զաւակներն ալ իրենց հայրերու օրինակին հետեւեցան՝ հանդիսանալով իբր ազգային եւ կրթական մեկենասներ:

Թաւրիզի Թամարեան ազգային դպրոցի հոյակապ շէնքը Թումանեանները (Աղա Գրիգորը) շինել տուած են հանգուցեալ Թամար Թումանեանի յիշատակին:

Դարձեալ անոնց ծախքով շինուած են Թաւրիզի Հայկազեան եւ Աննայեան դպրոցներու շէնքերը: Թաւրիզի Հայերէն շատերը Թումանեաններու շնորհիւ եւ առեւտրական եւ տնտեսական կարողութեանց տէր դարձան:

Աղա Վարդան Թումանեանը ծնած էր Թաւրիզի մէջ 1866ին: Կրթութիւնը ստացած էր Մոսկուա, գիտէր հայերէն, պարսկերէն, ռուսերէն, ֆրանսերէն եւ գերմաներէն լեզուները: Կը կարդար անդադար, ունի անտիպ յուշատետր եւ գրուածքներ:

Շատ բարձր իմացականութեամբ եւ ընդունակութիւններով օժտուած էր հանգուցեալը, որ հիացմունք ունէր հայ մշակոյթի հանդէպ: Րաֆֆիի անձնական բարեկամն էր եւ իր ծախսով տպել տուած էր անոր «Ջալալէդդին» վէպի առաջին հրատարակութիւնը:

Այս առթիւ տպարանատէրը՝ Բարխուդարեանը (Մոսկուա) գործի մէջ անհամութիւններ ըրած եւ Րաֆֆիի ու Վարդանի յարաբերութիւնները լարած էր: Րաֆֆին դժգոհ մնացած էր Թումանեանէն, որ ցաւ ի սիրտ կը յիշէր այդ դէպքը:

Թաղումը կատարուեցաւ յունուար 31ին: Լիլաւայի Ս. Սարգիս եկեղեցին եւ բակը լեցուած էին խուռն բազմութեամբ: Առաջնորդ Ներսէս արք. ը գեղեցիկ դամբանականով մը գրուատեց Թումանեան գերդաստանը եւ հանգուցեալի բարեմասնութիւնները եւ իրաւամբ ցաւ յայտնեց որ Թաւրիզի այն Հայերը, որոնք Թումանեանց տան շնորհիւ վաճառական եղած եւ տնտեսական փայլուն վիճակ ունին, որ եւ է ձեւով (նուիրատուութեամբ եւ պսակով) չյարգեցին հանգուցեալի յիշատակը: Դագաղի վրայ ծաղկեպսակներ դրած էին՝ Առաջնորդարան, Հանգուցեալի որդին Ռուբէն եւ Տիկին Մարի Թումանեանները, Տիկին Սիրանոյշ եւ Ալէք Սարգիսեաններ, Տիկին Լիլի Տարոնով (գերմանուհի) Տէր եւ Տիկին Զաւրայեք (Զէխեր):

ՄԱՍԻՍ

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ ու թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով:

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Կ. ԽԱՉԻ ԹԷՅԱՍԵՂԱՆԸ

ԼԻՈՆ, (յապաղած).— Տը. Կ. Խաչի Լիոնի մասնաճիւղը իր տասնամեակին առթիւ խնջոյք-թէյասեղան մը սարքած էր փետրուար 11ին, Բարեգործականի սրահը: Սոուար թիւով հայրենակիցներ, իրենց պարագաներով, ժամանակին գրաւած էին սեղանները, որոնց վրայ քով-քովի կը փայլէին Կ. Խաչի ժրաջան անդամուհիներու ձեռքերով պատրաստուած համադամ ազանդերները: Յանձնախումբը ջանք չէր խնայած խնջոյքին պատրաստութեան համար:

Տ. Կ. Խաչի վարչութեան կողմէ, խնջոյքին բացումը կատարեց Տիկին Շ. Փօզհարեան, Թուելով Կ. Խաչի կատարած աշխատանքները: Թելադրեց որ Տիկինները եւ օրիորդներ համախմբուին անոր շուրջ, որպէսզի ազգապահպանման գործը աւելի լաւ հիմերու վրայ դրուի:

Հանդիսականներու փափաքով, սեղանապետ ընտրուեցաւ գերյարգ Յ. Ղազարեան, որ խնամյատուկ երգիծանքով ողեւորեց մթնոլորտը: Յետոյ հանդիսականները երգերով, արտասանութիւններով, պարերով ու բանախօսութիւններով մասնակցեցան խնջոյքին: Մանրամասնութիւնները զանց կ'առնեմ, բայց կ'արժէ յիշել, օրինակ խումբ մը փոքրիկներու հայկական պարը եւ զգայուն արտասանութիւնները, Գ. Գ. Յ. եւ Ա. Հայպարթեան եղբայրներու երգերը, Տիկին Վարդենի Գրիգորեանի «Ալուղ Ղարիպը», Տէր եւ Տիկին Գեորգեաններու երգերը, Գ. Յ. Թորոսեանի երգիծական կտորները, Գ. Յ. Տայեանի եւ Գ. Գիլարճեանի այնքան իմաստալից բանախօսութիւնները, Գ. Շահպազեանի կատակաբանութիւնները եւայլն:

Խորոված հաւ մը աճուրդի դրուելով Տ. Կ. Խաչին ապահովեց կոկիկ գումար մը: Աճուրդը վարեց Գ. Գրաթեան: Այս առթիւ դրամական նուէրներ եղան Կ. Խաչին,— Գ. Գառնաւրեան 50 ֆրանք, Փափազեան 50, Օր. Արտեմիս Մովսէսեան եւ Գ. Միսաք Միրզէ, իրենց նշանախօսութեանը առթիւ նուիրեցին 25 ֆրանք: Եւ այսպէս, շատ հաճելի մթնոլորտի մը մէջ, կեր ու խումով, երգ ու կանչով, հայկական եւ եւրոպական պարերով ողջունեցինք լուսաբացը:

Մասնաւոր շնորհակալութիւններ յատկապէս յանձնախումբին անդամուհիներուն որ այնքան գովելի աշխատանք կատարած էին, գեղեցիկ ու հաճելի երեկոյ մը սարքելու համար: Շնորհակալութիւններ նոյնպէս նուագողներուն որ իրենց կարելին ըրին, պահ ձգելու համար Խաչուհիները:

Ներկայ մը

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

ՖՈՒԹՊՈԼ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Անցեալ կիրակի կէսօրէն վերջ Հ. Մ. Ը. Մ.ի Ա. խումբը կատարեց իր 11րդ ախոյենական մրցումը A. S. Istreի ֆրանսական խումբին դէմ: Ինչպէս վերջերս, այս անգամ ալ մեր խումբը պարտուեցաւ, մէկ նշանակէտի տարբերութեամբ, եւ դատաւորին անարդար որոշումներու հետեւանքով: Այս պայմաններուն մէջ յաղթութիւն ակնկալել քիչ մը դժուար էր, մանաւանդ որ շատ մը խաղացողներ զինուոր գացած են: Եթէ անոնց փոխարինող երիտասարդները վճռական ճիգեր չթափեն, կը վախնանք որ Հ. Մ. Ը. Մ.ը խորտակուի:

Այս մրցումին եթէ Հ. Մ. Ը. Մ.ի տղաքը յաղթէին, պայմանները յաջողանց նպաստաւոր պիտի ըլլային մեզի: Թէեւ մեծ բան կորսուած չէ, սակայն մնացած երեք ախոյենական մրցումներէն պէտք է անպայման երկուքին յաղթել, այլապէս միութիւնը կրնայ ենթարկուիլ ծանր տագնապի մը:

Իսկ երկու յաղթութիւն ապահովելու համար նախ պէտք է խումբին յառաջապահ գիծը եւ միջնապահ մէկ երկու խաղացողները իրենց վերջին ճիգը թափեն անպայման յաղթելու վճռականութեամբ: Երկրորդ, գաղութին մարզասէր հասարակութիւնը, որ քանի մը ամիս է ի վեր իր բացակայութեամբ կը փայլի, պէտք է բարոյապէս քաջալերէ մեր մարզիկները: Կը մաղթենք որ մեր իղձերը իրականանան, ու մեր շրջանի միակ օտար խումբը՝ Հ. Մ. Ը. Մ.ը անգամ մը եւս ապացուցանէ թէ, ոչինչ կրնայ վհատեցնել զինքը:

Վ. Քիւփէլեան

ՎԱԼԱՆՍ, 13 փետրուար.— Զ. Ո. Մ. մարզականի եղանակին վերջին ախոյենական մրցումը տեղի ունեցաւ 12 փետրուար կիրակի կէսօրէ վերջ Փօլիկօնի իր դաշտին վրայ: Հակառակորդն էր U. S. Grange: Հայ մարզիկները քաջալերելու եկած էին 300ի մօտ հայրենակիցներ: Խաղը սկսաւ ժամը ճիշդ 2.45ին: Հակառակորդը անմիջապէս յարձակողականի ձեռնարկելով, սկսաւ նեղել մեր տղաքը, բայց եկած հարուածներուն մեր տղաքը ուժգին կը պատասխանէին: Մեր միջնապահին մէկ պզտիկ սխալին վրայ հակառակորդը փէնալթի մը ունեցաւ ի նպաստ իրենց, բայց ապարդիւն անցաւ: U. S. Grange կ'ուզէր ապահովել յաղթութիւնը եւ ջանք չէր խնայեր, որպէսզի finalի մասնակցի: Մեր Հայ մարզիկներն ալ կ'ուզէին յաղթել, որպէսզի նշանակէտերը հաւասարին երեք խումբերու մէջ եւ ախոյենական մրցումները շարունակուին: Մեր բերդապահ Ժիրայր Սոլաքեան իր կորովի խաղարկութեան համար գնդակ չէր ձգեր որ անցնի: Կիսախաղը վերջացաւ 0 — 0:

Երկրորդ կիսախաղին մեր տղաքը սկսան աւելի եռանդով շարունակել: Իրենց դէմ կը գտնէին հուժկու հակառակորդներ, մեծ մասով զինուորներ եւ խաղը չվերջացած հակառակորդը առիթէն օգտուելով ուժգին հարուածով մը շահեցաւ առաջին եւ վերջին կէտը: Այսպէս վերջացաւ խաղը ի նպաստ U. S. Grangeի 1—0:

Մեր տղաքը ամէնքն ալ լաւ խաղացին:

*** Յունուար 15ի խաղէն քաջալերուած պաշտպանեաց Գ. Հ. Գարսամեան 30 ֆրանք նուիրեց: Մեր շնորհակալութիւնները:

*** Զ. Ո. Մ. Մարզականի վարչութիւնը փոխուած ըլլալով, այս տարուան եղանակին որոշուեցաւ աւելի ուժ տալ նոր սերունդին որ կը բաղկանայ պատանիներէ: Մարզանքին հետ ֆրանսերէն դասեր պիտի աւանդուին Գ. Ruby կողմէ, ինչպէս եւ հայերէն: Կը խնդրուի Հայ ծնողքներէն որպէսզի այս մասին յորդոր կարդան իրենց չափահաս զաւակներուն:

Պ. Խաչերեան

ԷՆՎԷՐ ՓԱՇԱՅԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ԳԱՂՏՆԻՔԸ

ԷՆՎԷՐ ՓԱՇԱ ՇԱՏ ՅՈՒԶՈՒԱԾ ԷՐ

Արագօրէն լուացուելէ յետոյ, Էնվէր փաշա լոգարանէն դուրս ելաւ, ու իր դիմաց գտաւ երկայնահասակ եւ վայելուչ ձիաւոր մը: Այս վերջինը զինուորական բարեւ տալէ ետք, Նամակ մը հանեց կուրծքէն. Երեք անգամ համբուրեց, գլխուն վրայ դրաւ ու յետոյ Էնվէր փաշայի երկարեց: Փաշային թաց մազերը ցիրուցան էին տակաւին: Անոնց չէր ունեցած զանոնք սանտրելու:

— Զաւակս, վայրկեան մը սպասէ, ըսաւ փաշան:

Էնվէր փաշա մէկ ձեռքովը կը սանտրէր մազերը, իսկ միւս ձեռքովը կը կարդար այդ նամակը, որուն իւրաքանչիւր տողը գիծեր առաջ կը բերէր դէմքին վրայ:

Էնվէր փաշա շատ յուզուած էր: Իր փայլուն աչքերը կը մթագնէին ընթերցումը շարունակած պահուն: Խաղնիքէն նոր ելած ըլլալուն, կարմրած դէմքը կապուտցած էր հիմա: Իր երկայն թարթիչներով աչքերուն բիբերը կ'ընդլայնէին, ու ճակտին վրայ գտնուող գիծերը կը խորունկնային: Փաշան ամբողջ նամակը կարդալէ յետոյ, ձեռքէ չձգեց զայն: Ծալլեց նամակը, ու գրպանը դրած պահուն աչքերը գոցեց. յետոյ մտահոգ դէմքով մը՝ ձեռքը գրպանին մէջ խոթեց, հանեց նամակը եւ սկսաւ նորէն կարդալ զայն: Ի վերջոյ, լայն շունչ մը առաւ, Նամակը գրպանին մէջ դրաւ, ու Նամակաբեր զինուորին դառնալով ըսաւ.

— Զաւակս, գնա՛ բանակետը ըսէ: Ես հիմա պիտի գրեմ այս նամակին պատասխանը: Դուն ե՞րբ պիտի մեկնիս:

— Երբ որ հրամայէք:

— Ուրեմն այսօր հանգիստ ըրէ, ու իրիկունը եկուր, նամակին պատասխանը առնելու համար: Վաղը կը մեկնիս:

Էնվէր փաշայի առած նամակը կ'ըսէր թէ Ճէտիտ կուսակցութեան մարդոց եւ հին գլուխներուն միջեւ անհամաձայնութիւն ծագած էր: Նոյնպէս կը յայտնէր Իպրահիմ պէյի եւ Թուղայ Սարըի գործերը:

Փաշային ամէնէն աւելի մտահոգութիւն պատճառողը ոչ թէ այդ վիճակը, այլ կարմիր բանակի այն ուժն էր, որ Պայսունի մէջ կը գտնուէր: Ան վստահ էր թէ կացութիւնը պիտի բարւոքէր, ներքին պառակտումը պիտի դադրէր, Պայսունը եւ արեւմտեան մարզերը գրաւուէին յետոյ, որոնք Ռուսերուն ձեռքը կը գտնուէին:

Արդարեւ, շատ սարսափելի էր որ պաշտօնի համար իրարու հետ կռուէին այնպիսի ատեն մը երբ Էնվէր փաշա երկրին փրկութեան համար կ'աշխատէր: Կարմիր բանակին դէմ կռուելու եւ զայն պարտութեան մատնելու էր, երկրին մէջ տիրող անմխիթարութեան վերջ տալու համար:

Ուստի Էնվէր փաշա մեծ պատրաստութիւններ տեսնելէ յետոյ Պայսունի վրայ յարձակում գործեց: Բուռն ընդհարումներ եղան Ռուսերուն հետ, որոնք այլեւս համոզուած էին թէ իրենց դիմաց անկազմակերպ ուժեր չկային:

Սակայն, կարճատեւ կ'ըլլային այդ ընդհարումները: Պասմաճինները հետզհետէ կը զօրանային, ու բոլշեւիկները կը սկսէին կարեւորութիւն տալ անոնց: Ռուսերը օդանաւեր ու ուժեր կը ղրկէին Պուխարա ու Թուրքեստանի զանազան մասերը: Միւս կողմէ, գրաւոր բրոբականտով կ'ուզէին աչքէ ձգել Էնվէր փաշան: Զանազան թերթերու մէջ յօդուածներ կը հրատարակէին փաշային դէմ ու կը քննադատէին անոր քաղաքականութիւնը: Նոյնպէս Էնվէր փաշայի դէմ գրուած պրոշիւրներ կը ցրուէին:

Ասկէ զատ, Ռուսերը ահաբեկումի քաղաքականութեան կը հետեւէին երկրին մէջ, իրենց ուժը ցոյց տալու համար: Զանազան շրջաններու, գլխաւորաբար Թաշքենդի մէջ ձերբակալութիւններ կ'ըլլային, փողոցներու մէջ թանքեր եւ զինուորներ կը շրջէին, ու օդանաւերը թռիչքներ կը կատարէին:

ՌՈՒՍԵՐՈՒՆ ՀԵԾԵԼԱԶՕՐՔԸ ԲԱՒԱԿԱՆ ԶՕՐԱՒՈՐ ԷՐ

Թուրքեստանի մէջ բռնկած ազատութեան կրակը դիւրաւ չպիտի մարէր, երեւցածին նայելով: Երկրին մէջ գտնուող հին գլուխներն իսկ պատրաստ էին ազատութեան համար պայքարելու, քանի որ ուլթոնինցներն ալ կ'ուզէին մասնակցիլ:

Օրերը կ'անցնէին, Ռուսերուն քաղաքականութիւնը այնքան կը զօրանար: Սակայն ժողովուրդը, Պասմաճինները եւ Էնվէր փաշայի կողմնակիցները զուարթ էին միշտ: Ռուսերը ի վերջոյ հասկցած էին Թուրքեստանցիներուն ունեցած սէրը ազատութեան մասին, Էնվէր փաշայի շուրջ համախմբուած զանազան ազգերու միջեւ գոյացած համաձայնութենէն յետոյ:

Ուստի Ռուսերը որոշեցին կատարեալ պայքար մղել: Արդարեւ, ընդհարումները հետզհետէ կ'աւելնային երկրին զանազան կողմերը:

Պասմաճինները բուռն ընդհարումէ մը յետոյ Բօլհաքեան վերադարձած էին, որ իրենց բանակետն էր: Մինչեւ այն ատեն բազմաթիւ յարձակումներ ընելով հանդերձ, Պասմաճինները չէին կրցած ձեռք անցընել Պայսունը: Որովհետեւ Ռուսերը բաւական զօրաւոր հեծելազօրք մը ունէին, ու անոր շնորհիւ ետ կը մղէին սաստիկ յարձակումները: Ռուսերը կը գործածէին մավզէրեան հրացան եւ ծանր ու թեթեւ խորտընկէցներ: Պասմաճինները զոհեր կուտային, ու երկուստեք գերիներ կը բռնուէին:

Էնվէր փաշան եւ իր քով գտնուողներէն Հասան Նէտիմ պէյ շատ ջղայնացած էին: Բայց ի՞նչ կրնային ընել ռուս հեծելազօրքին դէմ, որուն հրամանատարն էր զօր. Պուտենին: Այս վերջինը շատ փորձառու զինուորական մը ըլլալուն, Պասմաճիններուն հետ լաւ կը կռուէր ու չէր պարտուեր: Սակայն, հակառակ Ռուսերու զօրութեան եւ անոնց ռազմանիւթերու առատութեան, Պասմաճինները կը նեղէին զանոնք, ու ամէն յարձակումէ յետոյ գերիներով բանակետ կը վերադառնային: Իրաւ է որ ասիկա վստահութիւն կը պատճառէր Պասմաճիններուն, բայց դրական արդիւնք մը առաջ չէր գար, ու Էնվէր փաշայի ծրագրին ալ արգելք կ'ըլլար:

(Շար.)

ցան խուռն բազմութեան մը ներկայութեան, միաբանութեան բոլոր անդամներու մասնակցութեամբ՝ իրենց գլուխն ըլլալով Մեսրոպ եպիսկ. Նշանեանը: Ժառանգաւորաց դպրոցի երգչախումբը յուզեց յուղարկաւորները: Պատրիարքի դագաղը Ս. Յակոբի տաճարէն դուրս տանելէն առաջ օրթոտոքս Յոյներու արքեպիսկոպոսը՝ Աթանասիոս Վասիլեան յունարէն լեզուով պաշտամունք կատարեց:

Մարմինը անցաւ Սիոնի դուռնէն դէպի Սուրբ Փրկչի վանքը, ուր զետեղուեցաւ պատրիարքներու յատուկ գերեզմանին մէջ:

Ֆրանքոյի կառավարութեան ճանաչումը օրուան խնդիր կը դառնայ

— ∞ —

Ծերակուտական Լէոն Պէրառ, Ֆրանսայի արտակարգ դեսպանը, Պուրկոս վերադարձաւ, նոր հրահանգներ ստացած ըլլալով իր կառավարութենէն:

Տեղական թերթերը կը գրեն թէ Ֆրանքոյի կառավարութեան իրաւական ճանաչումը որոշուած է արդէն եւ պաշտօնապէս պիտի յայտարարուի քանի մը օրէն, իսկ ամէնէն ուշը՝ մինչեւ յառաջիկայ շաբթուան սկիզբը: Պաշտօնական շրջանակներու մէջ գոհացուցիչ կը նկատեն կացութիւնը: Իսկ իրազեկներ դիտել կու տան թէ Ֆրանսական կառավարութիւնը գոհացում չէ ստացած երեք հիմնական կէտերու մասին,— առաջին՝ Զօր. Ֆրանքօ կը մերժէ հաշտութեան բանակցութիւններ կատարել, պնդելով բացարձակ անձնատուութեան վրայ. երկրորդ՝ կը մերժէ ընդհ. ներում շնորհել եւ տեսակ մը ներողամտութիւն յայտնելով հանդերձ, կը յայտարարէ թէ «ոճրագործները» իրենց արժանի պատիժը պիտի կրեն. երրորդ՝ պնդելով հանդերձ թէ ազգային Սպանիան պիտի պահէ իր անկախութիւնը, կը մերժէ խօսք տալ թէ պիտի չմիանայ հակաբոլշեւիկեան ուխտին կամ Հռոմ – Պերլին առանցքին:

Հակառակ այս ժխտական դիրքին, Ֆրանսական կառավարութիւնը որոշած է ճանչնալ Ֆրանքոյի կառավարութիւնը, իր քաղաքականութիւնը պատշաճեցնելով Անգլիոյ, որ վճռած է դիւանագիտական յարաբերութիւններ հաստատել ազգայնական Սպանիոյ հետ:

Պ. Լէոն Պէրառի եւ Զօր. Ֆրանքոյի արտաքին նախարարին նոր եւ թերեւս վճռական տեսակցութիւնը տեղի պիտի ունենայ այսօր: Հինգշաբթի Պուրկոսի մէջ: Ֆրանսայի ներկայացուցիչը Փարիզ պիտի վերադառնայ ուրբաթ օր, եւ վարչապետը շաբաթ կամ երկուշաբթի ժողովի պիտի հրաւիրէ նախարարական խորհուրդը, դեսպան մը նշանակելու համար: Այն ատեն Ֆրանսական եւ անգլ. կառավարութիւնները պաշտօնապէս եւ միաժամանակ պիտի ծանուցանեն ճանաչումը: Դաշինքին անդամներէն՝ Էսթոնիա, Ծուվակ (?), գոլթայինը եւ ներքինը հակառակ են ճանաչման, բայց մեծամասնութիւնը կ'ուզէ անապարել:

*** Ծերակուտական Պէրառ պատասխանելով «Մաթէն»ի թղթակցին հարցումներուն, յայտարարեց թէ «Կառավարութիւն մը պէտք է ճանչցուի, երբ կրցած է բարեկարգութիւն հաստատել երկրի մը մէջ: Մեր միտքէն չանցնիր պայմաններ պարտադրել Զօր. Ֆրանքոյի, իրաւական ճանաչման համար: Ողջմտութեան դէմ է որ այս բանակցութիւնները չյանգին սիրալիր յարաբերութեանց: Փարիզի եւ Պուրկոսի միջեւ կան ծանրակշիռ եւ սահմանային խնդիրներ, իբրեւ հետեւանք աշխարհագրական դիրքի: Մի մոռնաք որ Ֆրանսան կղզի մը չէ, ինչպէս Անգլիան»:

*** Տեղական թերթերը կը գրեն թէ այլեւս անխուսափելի է նախագահ Ազանիայի հրաժարումը: Նախագահը վերջին կոչ մը պիտի ուղղէ վարչապետ Նէկրինի, որպէսզի հրաժարի, յետոյ յայտարարութիւն մը պիտի հրատարակէ:

*** Զօր. Ֆրանքօ հանդիսաւոր զօրահանդէս մը սարքեց Պարսելոնայի մէջ, 90.000 զինուորներով: Ներկայ էին աւելի քան 500.000 քաղաքացիներ: Իտալական թերթերը կը գրեն թէ զօրավարը ունկնդրութեան ընդունելով օտար թղթակիցները, դիտել տուած է թէ անոնք որ մարդասիրութիւն կը ծախեն այսօր, պարզապէս կեղծաւորներ են, որովհետեւ հանրապետականներ միայն 500.000 անպաշտպան անձերու սպանութեան հանդէպ, եւ այդ գործերէն 62.000ը 15էն վար տղաքներ էին»:

Անգլիոյ երեսփ. ժողովը վաւերացուց վերազինման միլիարի ծրագիրը

— ∞ —

Անգլիոյ երեսփ. ժողովը երեքշաբթի օր 127ի դէմ 310 ձայնով կրկին վաւերացուց կառավարութեան վերազինման հնգամեայ ծրագիրը, որուն համաձայն արտօնութիւն կը տրուի 800.000.000 ոսկիի փոխառութիւն մը կնքելու: Երբ հնգամեայ ծրագիրը աւարտի 1942ին, ընդհ. գումարը հաւանաբար պիտի անցնի 2 միլիառ ոսկին: Վարչապետը ինքն ալ բացատրեց թէ յառաջիկայ տարի կրնայ հարկադրուիլ յաւելուած պահանջելու 800.000.000 ոսկի փոխառութեան վրայ: Այս ելմտական շրջանին սպառազինութեանց համար պիտի ծախսուի 580 միլիոն ոսկի:

Վարչապետը պաշտպանելով կառավարութեան քաղաքականութիւնը, յայտարարեց.

— «Ներկայ պարագաներուն մէջ անօգուտ է դիմել Ազգերու Դաշնակցութեան: Մենք ստիպուած ենք ուրիշ միջոցներու ապաւինիլ, խաղաղութիւնը պահպանելու եւ մեր երկրին ապահովութիւնը պաշտպանելու համար: Իմ կարծիքով, ոճրագործութիւն պիտի ըլլար թոյլ տալ որ կացութիւնը այսպէս շարունակուի, առանց վճռական փորձ մը կատարելու եւ անոր վերջ տալու: Վախը կասկածամտութիւն կը յարուցանէ, անվստահութիւն եւ ամէն տեսակ ախտաւոր երեւակայութիւններ: Ահա թէ ինչպիսի կացութեան մը մէջ կը գտնուինք: Բայց ես վստահ չեմ թէ զինաթափութեան համաշխարհային խորհրդաժողով մը կը յաջողի այս միջոցին: Եթէ հաւատայի թէ այդպիսի ժողով մը արդիւնաւոր կ'ըլլայ, պիտի չվարանէի փորձել»:

— Փորձեցէք անգամ մը, պոռացին ընդդիմադիրները:

— Ձախողած ժողով մը աւելի դէշ պիտի ըլլայ քան եթէ բնաւ չգումարուի: Ես չեմ հաւատար թէ բաւական վստահութիւն հաստատուած է, խորհրդաժողովի գործնական առաջարկ մը ներկայացնելու համար: Այո, անոնք որ Միւնիխի ժողովին գացին, կ'երթային դայն յաջողցնելու առաջադրութեամբ, եւ եթէ ես հաւատայի թէ զինաթափութեան խորհրդաժողով մըն ալ նոյն երքին պիտի յանգի, առաջինը պիտի ըլլայի զայն ջատագովելու համար»:

Աշխատաւորականները գոհ չմնացին եւ պարսաւանքի քուէ առաջարկեցին, բայց մերժուեցաւ:

Ազգ. վիճակահանութեան պարգեւները

— ∞ —

Ազգ. պարգեւախաղի 1939ի Բ. շարքին վիճակահանութիւնը տեղի ունեցաւ երեքշաբթի գիշեր: Հինգ միլիոնի մեծ պարգեւը շահեցաւ 781 360 թիւը:

Հետեւեալ չորս թիւերէն իւրաքանչիւրը շահեցաւ մէկ միլիոն ֆրանք.
678.569, 698.825, 025 317, 1.463 437:

Հետեւեալ վեց թիւերէն իւրաքանչիւրը շահեցաւ 500.000 ֆրանք.—
1 048.460, 231.072, 1.392.361, 053.495, 1.301.059, 1.242.332:

33.686 վերջացող թիւերը շահեցան 100.000 ֆրանք:
42.285 եւ 28.782 վերջացող թիւերը շահեցան 80.000 ֆրանք:
51.693 եւ 89 909 վերջացող թիւերը շահեցան 50.000 ֆրանք:
7640, 4358, 3775, 6692 վերջացող թիւերը շահեցան 20.000 ֆրանք:
473 վերջացող թիւերը շահեցան 10.000 ֆրանք:
495 վերջացող թիւերը շահեցան 5000 ֆրանք:
50 վերջացող թիւերը շահեցան 1000 ֆրանք:
44 վերջացող թիւերը շահեցան 220 ֆրանք:
99 վերջացող թիւերը շահեցան 220 ֆրանք:
4 վերջացող թիւերը շահեցան 110 ֆրանք:

»»» · «««

Հ. Յ. Դ.

Կուլլա

Լիոնի «Վարանդեան» երգ. կոմիտէն ընդ. ժողովի կը հրաւիրէ Լիոնի քո ող ընկերները 24 փետր., ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին «Զ ըկալեաւ» Փշա դուրանը 181 փուռ Լաֆայէթ ներկայանալ անդամատետրով:

ՍԷՆԹ ԱՆԹՈՒԱՆի «Մարզպետ» խումբի Ընդհ. ժողովը՝ 25 Փետր., Շաբաթ երեկոյ ժամը 7.30ին, ընկեր Մարկոս Մարկոսեանի բնակարանին մէջ: Կարեւոր օրակարգ: Պարտաւոր ներկայութիւն:

Հ. Յ. Դ. ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԺՈՂՈՎՆԵՐԸ

Մարսէյլ քաղաքի «Րաֆֆի» խումբի ժողովը 23 փետրուար, հինգշաբթի կէսօրէ վերջ, ժամը ճիշդ 2ին, Շահրիկեան սրահին մէջ: Կը խօսի ընկեր Ա. ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ

ՍԷՆ ԺԷՐՈՄԻ Պատանիներու ժողովը 24 փետրուար, Ուրբաթ երեկոյ, սովորական հաւաքատեղին: Կը խօսի ընկեր Մ. ԹԱՇՃԵԱՆ.

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 18Ը ՊԱՆԵԷՕ—ՔՍՇԱ·Ի ՄԷՋ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՊԱՆԷԷՕ-ՔԱՇԱՆԻ «ԱՐՇԻԻ» ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

25 Փետրուար, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8 30ին

173 Ave. Aristide Briand, Մէթրօ Պանեօ

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԸՆԿԵՐ **ԱՇՈՏ ԽՈՒՇԱԿԵԱՆ**

Գեղարուեստական բաժին

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 18Ը ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

ՀՈՎԱՆԱՒՈՐՈՒԹԵԱՄԲ Հ. Յ. Դ. ՇՐՋԱՆԱՅԻՆ ԿՈՄԻՏԷԻ
ԵՒ ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ «ՔՐԻՍՏԱՓՈՐ» ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷԻ

25 Փետր., Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին «Շահրիկեան» սրահին մէջ:
5 Rue de l'Eclipce:

Կը նախագահէ՝ Ընկ. Կ. ԳՈՒԼՈՒՄԵԱՆ
Կը բանախօսէ՝ Ընկ. Պ. ՀԻՒՍԵԱՆ

Գեղարուեստական ճոխ բաժին.— Կը մասնակցին՝ Ընկ. Լեւոն Դեւանդեան (Նուագ), Օր. Գասպարեան, Ընկերներ Կ. Թիւթէլեան, Ս. Բրուտեան եւ Տ. Թադոյեան (արտասան.): Մուտքը ազատ է

«ՓԵՏՐՈՒԱՐ 18» ԵՒ «ՎԱՐԴԱՆԱՆՑ» ՇԱՎԻԼԻ ՄԷՋ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՇԱՎԻԼԻ Հ. Յ. Դ. «ԱՐՂՈՒԹԵԱՆ» ԽՈՒՄԲԻ ԿՈՂՄԷ

Քաղաքապետարանի նոր սրահին մէջ, Rue des Ejoles, Շավիլ

26 Փետր., Կիրակի ժամը 4էն մինչեւ կէս գիշեր

Գեղարուեստական բաժնին իր մասնակցութիւնը կը բերէ տեղւոյն «Րաֆֆի» երգչախումբը երգերով եւ հայկական պարերով: Բանախօսութիւն եւ ներկայացում: Ժամը 9էն յետոյ պարահանդէս: Դիւրամատչելի պիւֆէ

Մուտք՝ կիներու 4, այրերու 5 ֆր.:

Փոն տը Սէվռէն առնել 1 թիւ օթ ոպիւսը եւ իջնել Puits sans Vin, Շավիլ:

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԽՆՋՈՅՔ ՓԵՏՐ. 18Ի ԱՌԹԻՒ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՍԷՆ ԺԷՐՈՄԻ (ՄԱՐՍԷՅԼ) Հ. Յ. Դ. «ՀԱՅԱՍՏԱՆ» ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

26 Փետրուար, Կիրակի ժամը 8ին «Պար Մանուկ»ի սրահին մէջ:

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

ԱՆԻԷՌ – ԳՈՒԱՔՈԼՈՆԳԻ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

26 Մարտ, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին Անիէռի Քաղաքապետարանի շքեղ սրահին մէջ:

Կը խնդրուի նկատի ունենալ այս թուականը եւ չխաչաձեւել:

ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ԸՆԿՈՒՄԲ — ՓԱՐԻԶ

Յառաջիկայ դասախօսութիւնը 24 Փետրուար, Ուրբաթ երեկոյեան ժամը 9ին, 8 Ռիւ Գոսիւէ, Փարիզ: Կը դասախօսէ՝ Հայր Ս. Վ. ՏԷՐ ՄՈՎՍԷՍԵԱՆ: Նիւթ՝ «Արտաշէս Ա.»:

Փ. ՐԻՇԻ ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Յառաջիկայ դասախօսութիւնը տեղի կ'ունենայ 23 Փետրուար, Հինգշաբթի իրիկուն ժամը ճիշդ 21ին, Միութեան կեդրոնը 8 Ռիւ Գոսիւէ, Փարիզ: Կը խօսի՝ Տիկին ՊԷԱԹՐԻՍ ԵՐԷՑԵԱՆ (Տէր Ստեփանեան): Նիւթ՝ «Յօգքը կնոջ»:

ԴԻՄԱԿԱՒՈՐ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Կազմակերպուած միասնաբար Փարիզի Հայուհեաց եւ Հայ Երիտասարդաց միութիւններուն կողմէ:

25 Փետրուար Շաբաթ, ժամը 10էն մինչեւ լոյս

Hôtel Napoléonի ՇՔԵՂ ՍՐԱՀՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ
38 Ave. Friedland, Métro Etoile

Տարազի մրցումներ, ընտիր օրքէսթր, ճոխ պիւֆէ:
Մուտք 20 եւ 15 ֆրանք Tenue de Soirée

ՋԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊԷԼԺԻՈՅ նոր դահլիճը կազմեց Պ. Փիէրլօ, մասնակցութեամբ կաթոլիկներու եւ ընկերվարականներու, տաժանելի բանակցութիւններէ վերջ:

ՃԱՓՈՆԱԿԱՆ օդանաւեր երեք անգամ ռմբակոծեցին Հոնկ Քոնկ քաղաքը, քանդելով անգլիական զօրանոցը: 98 հոգի սպաննուեցան, 120 հոգի մեռան: Անգլիական դեսպանը ուժգին բողոքագիր մը ուղղեց Ճափոնական կառավարութեան:

ԿԱՐՄԻՐ ԲԱՆԱԿԻՆ զինուորները հանդիսաւորապէս երդում պիտի կատարեն այսօր, 23 փետրուար, համաձայն նոր բանաձեւին:

ՀԱՆԴԷՍ–ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Կազմակերպուած Հայ Լեգէոնական միութեան Լիոնի եւ շրջաններու Մասնաճիւղին կողմէ:

26 Փետրուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2·30ին Սօսիէթէ Լիոնէզի սրահին մէջ, Տէսին:

Կը նախագահէ եւ կը խօսի

ԸՆԿ. **Տ. ԹԷՔԷԵԱՆ**

Գեղարուեստական ճոխ բաժին

Մասնակցութեամբ՝ FANFARE «INDEPEDANT»ի ET LA CLIQUE S. L. T.

Դաշնակի ընկերակցութեամբ կ'երգեն՝ օրիորդներ Ծովինար Տէր Պետրոսեան եւ Վ. Սահակեան, արտասանութիւններ.

Ընկեր Տ. Թէքէեան լուսարձակով պիտի ներկայացնէ ՄՈՒՍԱ ԼԵՌԱՆ ԱԶԱՏԱԳՐՄԱՆ ԼՈՒՍԱՆԿԱՆԵՐԷՆ:

Պիտի ներկայացուի զաւեշտ մը

Երեկոյեան ժամը 8.30ին ընտանեկան պարահանդէս Orchestre BOTCHAROFF

Լիոնցիներու համար վերադարձը ժամը 12.30ին, օթոպիւս O. T. L

ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Փարիզահայ «ՔՆԱՐ» երկսեռ երգչախումբի

.6 ՓԵՏՐՈՒԱՐ, ԿԻՐԱԿԻ ԿԷՍՕՐԷ ՎԵՐՋ ԺԱՄԸ 4ԷՆ ԿԷՍ ԳԻՇԵՐ

Aéro-Club de Franceի ՇՔԵՂ ՍՐԱՀՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

6 Rue Galilée, Metro: Boissière

ԱՐԺԱՆԹԻՆԵԱՆ ՄԵԾ ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲ

Տեղի պիտի ունենայ «ԹԱՆԿՕ»ի մրցում Ա. եւ Բ. հանդիսացողները կը շահին 125 ֆրանքնոց էնտէֆրիզապլը նուէր ՍԱՓՐԻՉ ՇԱՀԳԱԶԵԱՆի կողմէ:

ՃՈԽ ՊԻՒՖԷ ՄՈՒՏՔ 12 ՖՐ.

Տոմսերու համար դիմել՝ Միութեան նախագահ Գ. Փափազեանի, 40 րիւ տ'Ապուքիր: Հանրածանօթ նպարավաճառ Հրաչեան, 6 րիւ Լամարթին: Սապօնճեան՝ րիւ Թրէվիզ: Շարլ Մարիծօ (Քարաեան)ի 14 րիւ Պէլվիլ փարիզ (19): Տէօ (Տէօվլէթեան)ի 23, րիւ Ժուլ Ռուվ, Փարիզ (19): Ժաքլին (Տէրվիշեան) 46 րիւ Փիքալ: Ինչպէս նաեւ երգչախումբի բոլոր անդամներուն մօտ եւ պարահանդէսին օրը կիչէն:

Ժամադրուեցէք ԱԷՐՕ ՔԼԻՒՊ փետրուար 26ին:

ԳՈՐԾ ԿԸ ՓՆՏՌԷ

14 տարեկան հայ աղջիկ մը (տաքթիլօ – ֆաքթիւրիստ) որ ունի նաեւ գրամեքենայ: Դիմել՝ Kebelianի, 47 Rue des Paquerettes, Alfortville, Seine

ՑՈՒՑԱՏԵՏՐ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՅ ԵՐԻՏ. Ընկերակցութեան հրապարակային դասախօսութիւնը՝ 24 Փետր. Ուրբաթ երեկոյ ժամը ճիշդ 9ին, Բարեգործականի սրահին մէջ, 22 Rue Petit St. Jean: Կը խօսի՝ Պ. ՓԱՅԼԱԿ ՍԱՆԱՍԱՐ, Նիւթ՝ «Գերման գրականութեան համայնապատկերը»: Մուտքը ազատ է:

ԱՆԻԷՌ - ԳՈՒԱՔՈԼՈՆԳԻ Կապոյտ Խաչի Մասնաճիւղի Ընդհ. Ժողովը 23 Փետր., Հինգշաբթի երեկոյ ժամը 5 30ին, Ընկերվարականներու սրահին մէջ, 149 bis. Ave. Argenteuil, Անիէռ:

Յ. Կ. ԽԱՉԻ ԼԻԼԱՅԻ Մասնաճիւղի Ընդհ. ժողովը՝ 24 Փետր., Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, դպրոցի սրահին մէջ, 15 Rue des Bruyères: Կարեւոր օրակարգ: Կը խնդրուի բոլոր անդամներէն եւ անդամուհիներէն ներկայ ըլլալ:

Le Gerant : H. STEPHAN
Imprimerie A-DER (AGOPIAN)
17, Rue Daguerre — PARIS (14)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Dameame, PARIS (13e)

Téléphone : GOBelins 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԾՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ՈՒՐԲԱԹ 24 ՓԵՏՐՈՒԱՐ
VENDREDI 24 Février 1939

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 3973

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔ

ՆԱԽ ԶԻՆՈՒԻՆՔ, ՅԵՏՈՅ...

Այս է իմաստը Մեծն Բրիտանիոյ վարչապետին բոլոր ճառերուն, երեկ. ժողովին մէջ թէ դուրսը։

— Նախ զինուինք, յետոյ կը մտածենք զինաթափութեան մասին.

Ուրիշ խօսքով՝ զինուինք, խելքի կանչելու համար այն պետութիւնները որ սպառնալից դիրք բռնած են։ Եթէ անոնք յարձակին, մենք ալ պատրաստ եղած կ'ըլլանք։ Իսկ եթէ «խելօք» կենան, նկատի առնելով մեր ահարկու սպառազինութիւնները, այն ատեն ճար մը կը խորհինք, զինաթափութեան համար, «ընդհանուր համաձայնութեամբ»։

Պ. Չէմպըրլէն առջի օր ալ հասկցուց այս պարագան, հրապարակային ճառի մը մէջ։ Այս առթիւ յիշեց Շէյքսփիրի մէկ խօսքը, քաղուած «Ցովհաննէս Արքայ» թատերախաղէն։ (Թղթակիցը կը գրէ թէ Տիկին Չէմպըրլէնն է որ կը ճարէ այս գրական մէջբերումները, երբ իր ամուսինը կը ստիպուի կարեւոր ճառ մը խօսիլ. Միւնիխ գացած ատեն ալ, վարչապետը հետեւեալ պատմական խօսքը արտասանած էր, ուղղուած՝ Հենրիկոս Դ. թագաւորին,— «Այս եղինճէն,— վտանգ, կը քաղենք սա ծաղիկը,— ապահովութիւն»)։

Ուրեմն, Մեծն Բրիտանիա պիտի շարունակէ օր առաջ լրացնել զինարշաւ մը, որ իր նմանը չունի ոչ իր, ոչ ալ աշխարհի պատմութեան մէջ։

Տակաւին առջի օր էր որ երեսփ. ժողովը կրկնապատկեց փոխառութեան գումարը, 400 միլիոն ոսկիէն բարձրացնելով 800 միլիոնի։ Եւ այս թիւն ալ վերջնական չէ։ Համաձայն հնգամեայ ծրագրին, Անգլիա պիտի ծախսէ աւելի քան երկու միլիառ ոսկի, իսկ միայն ներկայ տարեշրջանին — 1939 ապրիլէն 1940 ապրիլ — 580 միլիոն։ Կարելի չէ գաղափար կազմել այս գումարներուն վրայ, նոյն իսկ ֆրանքի վերածելով զանոնք . .

Ինչո՞ւ այս խելագար սպառազինութիւնները։

Պարզապէս անոր համար որ ոչ միայն սնանկացած է Ազգերու Դաշնակցութիւնը, հաւաքական ապահովութեան երազին հետ, այլեւ քաղաքական մթնոլորտը թունաւորուած է փոխադարձ անվստահութեամբ եւ կասկածամտութեամբ։

Իր վարչապետութեան առաջին օրէն իսկ, Պ. Չէմպըրլէն այս ահազանգն է որ կը հնչեցնէ, հակառակ ընդդիմադիրներու ծանր մեղադրանքներուն, որոնք սաստկացած են մանաւանդ Միւնիխի համաձայնութենէն իվեր։ Եւ, միշտ հնչեցնելով ահազանգը, վարչապետ կը ձգնի չքմեղացնել Անգլիան։

Այսպէս, իր կարծիքով, պատասխանատուն Մեծն Բրիտանիան չէ, եթէ ձախողեցաւ Ազգերու Դաշնակցութիւնը։ Դարձեալ, Անգլիան մեղք չունի, եթէ ամբողջ աշխարհ անձնատուր եղած է աննախընթաց վերազինումի մը, ահռելի գումարներ մսխելով։

— «Ներկայ պարագաներուն մէջ անօգուտ է դիմել Ազգերու Դաշնակցութեան, հաւաքական ապահովութիւն ստանալու համար. այլ մենք ստիպուած ենք ուրիշ միջոցներու ապաւինիլ, խաղաղութիւնը պահպանելու եւ մեր երկրին պաշտպանութիւնը ապահովելու համար»։

Երբ Մեծն Բրիտանիան է որ այս ազդանշանը կ'ուղղէ եւ պարբերաբար կը յիշեցնէ, այլեւս ո՞վ պիտի համարձակէր կէս ճամբուն մնալ զինարշաւի ճակատին վրայ։

Երկու ռազմատենչ դիկտատուրաները, Իտալիա եւ Գերմանիա, արդէն կտրած են մրցանիշը, զինուորեալ ազգի վերածելով իրենց ժողովուրդները եւ ամէն բանէ առաջ ռազմական արտադրութեանց յատկացնելով ճարտարագործական հաստատութիւնները։

Անոնք ալ երդում - պատառ կ'ըլլան խաղաղութեան համար, ինչպէս միւսները։ Բայց խաղաղութիւն՝ յարաճուն սպառազինութեամբ։ Ակռայ կճրտելով հարեւանին, որպէսզի տեղի տայ կամ տեղէն չշարժի։

Ազդին, Ֆրանսայի մէջ, վերազինման պահանջը դարձած է ամէնէն հրատապ հարցը։ Այն աստիճան որ, տեղական թերթերը պարբերաբար կ'արծարծեն օտարականներու զինուորագրութեան խնդիրը, աւելի լայն սահմանի մը վրայ։

Արմատական թերթ մը, «Լա Ռէփիւպլիք», երկու շաբաթուան ընթացքին երկրորդ անգամ կը յուզէ այս խնդիրը, իր տնօրէնին ստորագրութեամբ.

— «Ամէն պարագայի մէջ, ես կրնամ երաշխաւորել թէ 20 - 45 տարեկան օտարականներու թիւը ապահովաբար կ'անցնէր մէկ միլիոնը, 1936ին. այսինքն, զեղչելով կարգ մը մասնագէտներ որոնց զորակոչը նպատակայարմար չէ, կրնայինք այս զանգուածէն լայնօրէն առնել գրեթէ մէկ քառորդը Ֆրանսացի զինուորներուն։ Ենթադրենք թէ 1914ին ունեցած ըլլայինք այսօրուան չափ օտարականներ,— 3 - 3ուկէս միլիոն. ենթադրենք թէ կրցած ըլլայինք այդ օտարականներէն զինուորագրել բոլոր զինուորցուները, — այն ատեն առ նուազն 7 - 800,000 հոգի աւելցուցած պիտի ըլլայինք մեր 3,500,000 զինուորներուն վրայ։ Եւ հետեւաբար 17 - 18 զօրաբաժին՝ մեր մայր երկրի 71 զօրաբաժիններուն վրայ։ Երեւակայեցէք այժմ 17 - 18 նոր զօրաբաժիններ ծոփի ձեռքին տակ եւ երաշխաւորութիւնը դուք հանեցէք»։

Երաշխաւորութիւն մըն ալ մենք հանած ըլլալու համար, ըսենք որ այս համաշխարհային զինարշաւը ոչինչ ունի բարենշան։ Երբ հրացան զէնք ունիս, բնազդօրէն յարձակելու կը մղուիս։ Այսպէս է որ միշտ սպառնալից լեզու մը կը գործածեն դիկտատուրաները, նոյնիսկ «առողջապահական» համարելով պատերազմը . . .

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՊՈՒԼԿԱՐԻԱ ՆՈՐԷՆ ՅՈՒՍԱԽԱԲ

— օօ —

Պալքանեան խորհրդաժողովին եզրը

— օօ —

Փետրուար 22ին վերջացաւ Պալքանեան խորհրդաժողովը, որ գումարուած էր Պուքրէշի մէջ։ Այս առթիւ հրատարակուած պաշտօնական զեկոյցը կ'ըսէ թէ խորհրդաժողովը քննելով միջազգային կացութիւնը, հաստատեց թէ Միութեան անդամները կատարելապէս համաձայն են հետապնդուած քաղաքականութեան մասին։ Ժողովը գոհունակութեամբ արձանագրեց Սելանիկի համաձայնութիւնը (1938 յուլիս 31), եւ վաւերացուց 1938 ապրիլի տնտեսական համաձայնութիւնը, որ կնքուեցաւ Պոլսոյ մէջ։ Յառաջիկայ տարեկան խորհրդաժողովը պիտի գումարուի Պելկրատի մէջ, 1940 փետրուարին։

*** Խորհրդաժողովը սկզբունքով որոշեց ճանչնալ Զօր. Ֆրանքոյի կառավարութիւնը։ Իւրաքանչիւր պետութիւն ազատ է իր յարմար գտած պահուն յայտարարելու ճանաչումը։

*** Ինչպէս կ'երեւայ, չորս պետութիւնները, Ռումանիա, Եուկոսլաւիա եւ Թուրքիա նորէն մերժած են գոհացում տալ Պուլկարիոյ հողային պահանջներուն։ «Թանծի Թըղթակիցը Պերլինէն կը գրէ այս առթիւ.— Գերմանական մամուլին կարծիքով, այդ պահանջները, որոնք ուժգնօրէն արծարծուեցան վերջերս, փորձաքար մը կը կազմեն Պալքանեան Համաձայնութեան համար որուն դերը հետզհետէ պիտի նսեմանայ, եթէ գոհացում չտայ Պուլկարիոյ։ «Պալքանեան խաղաղութիւնը կախում ունի այդ հարցէն։ Համաձայնութիւն մը որ կազմուած է այդ խաղաղութիւնը ամրապնդելու, այլեւս գոյութեան իրաւունք չունենար, եթէ չկարենայ լուծել այս հարցը»։

Թղթակիցը կը կարծէ թէ գերման մամուլին այս քննադատական դիրքը քօղարկեալ հրաւէր մըն է Պուլկարիոյ, որպէսզի միանայ Հռոմ - Պերլին առանցքին։ «Արդարեւ, Պերլինի մէջ կը կարծեն թէ աւելի սերտ խմբակցութիւններ հաստատուած են, օրինակ, Յունաստանի եւ Թուրքիոյ, Պուլկարիոյ եւ Եուկոսլաւիոյ միջեւ։ Արդեօք վերջին երկուքը թոյլ պիտի տա՞ն որ Հռոմ - Պերլին առանցքը երկարաձգուի մինչեւ Սեւ ծով, մեկուսացնելով Ռումանիան եւ Յունաստանը։ Առ այժմ Պերլինի մէջ կը գոհանան գիտել տալով թէ Պուլկարիոյ հողային պահանջները ուղղուած են աւելի Տոպրուճայի քան Եգէականի ծովեզերքին վրայ եւ թէ Ռումանիա երբեք տրամադիր չէ գոհացնելու զանոնք»։

*** Սոֆիայէն կը հեռագրեն թէ Պալքանեան խորհրդաժողովին եզրը խորունկ յուսախաբութիւն պատճառեց Պուլկարիոյ մէջ, մանաւանդ որ թերթերը խոշոր գլխագիրներով աւետած էին թէ օրակարգի գլխաւոր հարցերէն մէկը պիտի ըլլայ Պուլկարիան։ Պուլկարական թերթ մը գիտել կուտայ թէ «պէտք չէ որ եւ է բան սպասել փոքր պետութիւններէն եւ թէ միայն Գերմանիան կրնայ ապահովել սահմանագլուխներու վերաքննութիւնը»։ Ուրիշ թերթ մըն ալ կը գրէ թէ Պուլկարիոյ պահանջները նուազագոյն չափին իջած էին եւ նախընտրելի էր գոհացնել զանոնք, նկատի առնելով շարք մը կարեւոր դէպքեր

*** Երկար ատենէ ի վեր Պուքրէշ կը մնայ Գերմանիոյ տնտեսական մասնագէտներէն մէկը, որ քաջածանօթ է գերմանեւռումանական առեւտրական յարաբերութեանց։ Պաշտօնապէս, այս ներկայացուցիչը Պուքրէշ գացած է առեւտրական փոխանակութիւնները աւելցնելու պաշտօնով։ Անցեալ նոյեմբերին էր որ ստորագրուեցաւ վերջին առեւտրական համաձայնութիւնը։ Այն ատեն Գերմանիա կարգ մը առաւելութիւններ պահանջեց, բայց ժխտական պատասխան ստացաւ։ Այդ միջոցին Ֆրանսա եւ Անգլիա եւս բանակցութիւններ կը կատարէին։ Անկէ ի վեր Ռումանիա անհանոյ կացութեան մը առջեւ կը գտնուի։ Անցեալ տարուան արմտիքի առատ հունձքը մասամբ միայն սպառեցաւ միջազգային հրապարակին վրայ եւ այժմ Ռումանիա տրամադիր է կարգ մը զիջումներ կատարելու Գերմանիոյ, եթէ ան հաւանի սպառել մնացեալ արմտիքը։ Այս կացութիւնը նկատի առնելով, Գերմանիա նորէն մէջտեղ դրած է իր հին ծրագիրները եւ կը պահանջէ — 1. Աւելցնել առեւտրական փոխանակութիւնները, 45էն 55 առ հարիւրի բարձրացնելով ներածումը եւ արտածումը։2.— Նորէն իջեցնել լէյի սակը։ 3.— Ընդունիլ Գերմանիոյ գործակցութիւնը քարիւղի ճարտարագործութեան մէջ, ինչ որ կարեւոր քանակութեամբ ռումանական քարիւղ պիտի ապահովէ Գերմանիոյ։

Մինչ այս մինչ այն, Պուքրէշ հասած է նաեւ անգլիացի ծովակալ մը, որուն առաջին գործն եղաւ այցելել քարիւղի գտարանները։ Ծովակալը յետոյ գնաց Քոնսթանցա, աչքէ անցընելու համար նաւահանգստի շինութիւնները։

Ֆրանքոյի ճանաչման խնդիրը

— օօ —

Ֆրանսայի արտակարգ ներկայացուցիչը, ծերակուտական Լէօն Պէրառ, երէկ վերսկսաւ բանակցութիւնները Զօր. Ֆրանքոյի արտաքին նախարարին հետ։ Սպանիոյ ազգայնական շրջանակներէն կը հաղորդեն թէ Զօր. Ֆրանքօ հաւանած է դեսպաններ փոխանակել Ֆրանսայի հետ, պայմանաւ որ այս վերջինը իրաւապէս ճանչնայ իր կառավարութիւնը, առանց վերապահութեան։ Միեւնոյն աղբիւրին համաձայն, Զօր. Ֆրանքօ պատրաստ է ճանչնալու Ֆրանսայի հետ կնքուած դաշնագիրները, մասնաւորապէս Ալժէզիրասի դաշնագիրը, որ կը տրամադրէ Ֆրանսացիներու եւ Սպանիացիներու գործակցութիւնը Մարոքի շրջանին մէջ։

Ֆրանսայի ներկայացուցիչը նոր հրահանգներ եւ լիազօրութիւն ստացած ըլլալով, ընդհանուր կարծիքն այն էր թէ երէկուան բանակցութիւնները կարճ պիտի տեւեն։ Պ. Լէօն Պէրառ հաւանաբար Փարիզ վերադառնայ այս գիշեր, իր զեկուցումը ներկայացնելու համար վաղը, շաբաթ։ Այդ պարագային, Ֆրանսա եւ Անգլիա պաշտօնական ճանաչումը պիտի յայտարարեն շաբաթ կամ երկուշաբթի, միաժամանակ։ Այս առթիւ 24 ժամ միջոց պիտի տրուի Նախագահ Ազանիայի, որպէսզի կարգադրութիւններ ընէ իր հրաժարման մասին, առանց իրապէս հրաժարելու, որպէսզի հանրապետական կառավարութիւնը չկարենայ նոր նախագահ մը ընտրել։

*** Պարսելոնայի զօրահանդէսին առթիւ օտարներ հեռագիրներ փոխա —

(Լուրերու շարունակութիւնը երրորդ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՆՈՐ ՀԱՅ ԱՍՏՈՒԱԾ

— • —

Վերջին տարի մըն ալ «Ֆրանսահայ Հոգեւոր Միացեալ Եղբայրութեան» պետին նամակին առթիւ.—

Գիտեմ թէ անոնք, որ Աստուածաշունչ կը քաղեն առտուընէ մինչեւ իրիկուն, կը զուարճանան ինծի դրկելով կրօնական թերթեր ու պարբերականներ, թէեւ կ'աշխատին հաւատացնել թէ կ'ազօթեն որ վերջ գտնէ սոդոմականութիւնս։ Բայց անոնց այդ խաղը առիթ մըն է, որ ես մտնեմ չեմ, պարբերաբար, վտանգ մը, — հայ մամուլը, ակիզբէն իսկ, կը նմանի այն կենդանիին, որ եթէ կուզայ ինքն իր վրայ՝ ջանալով խածնել ... իր պոչը, ու չի տեսներ պզուկը որ հունդ կը մտնէ ննջօրէն։

Այս վերջին տարով, չեմ ուզեր կրկնել մեր Աղջիկ-Միացեալներուն թէ Աստուածաշունչի, մասնաւորաբար Հին Կտակարանին մէջ Եհովա կամ կյահիմ հաւանիչ չէ մեր Աստուած բառին, հետեւաբար Աստուածաշունչը չի կրնար մեզի ծառայել իբրեւ աստուածպաշտութեան քարոզութիւն։

Չեմ ուզեր կրկնել թէ ծիծաղելի է քրիստոնէութեան դաս առնել Ամերիկացիներէն, ոչ թէ որովհետեւ Ամերիկացիները, իրենց կրօնական փիլիսոփայութեան ծանօթութիւններով, շա՞տ ետ կը մնան մեր Եզնիկներէն, Ներսէս Շնորհալիներէն, Օձնեցի Իմաստասէրներէն, այլ անոր համար որ փրոֆէսէօրի տիտղոս ստացած այդ նանիները յաճախ երկրորդական կրթութիւն ալ չունին։ (Վերջերս փրանսերէն գիտական պարբերական մը կը գանգատէր, որ Ամերիկացիները շատ աժանցուցին փրոֆէսօրի տիտղոսը եւ համալսարանի նոմայքը)։

Չեմ ուզեր կրկնել թէ արիւնահեղութիւնը որ տեղի ունեցաւ Պոլսոյ մէջ իբրեւ հետեւանք «Հայ լուսաւորչականներու» եւ «Հայ կաթոլիկներու» պայքարին (մեզի «քաղաքակիրթ» Եւրոպայի դեսպաններուն վրքին), եւ որճատումը զոր կատարեցին ամերիկացի պատուելիները հայկական նահանգներու մէջ, աւելի մեծ ոճիր մը կը կազմեն Հայոց պատմութեան դէմ, քան բոլոր դժոխապարտ սրարքները, որ ծանօթ են քրիստոնէաներուն։

Չեմ ուզեր կրկնել թէ սկսելով Ասափազարի եկեղեցաւէր կիներէն, որոնք ծանօթ էին «ժամեր» անունով, (առանց չէին կշտանար օրուան եկեղեցական արարողութիւններով, եւ իրենց տուներուն մէջ եւս պատարագ կ'ընէին քշոցներով ու բուրվառներով), մինչեւ Հալէպի «պիրատէր»ները, Արտէշի նահանգին «փրկուած» հայ որբուհիները, Սթրազպուրկի շրջանին Աստուծոյ նուիրուած հայ գործաւորուհիները, Փարիզի կարգ մը թաղամասերու հայ տուներուն մէջ, յետ ժամերգութեան, «մաս»ի տեղ «փախլավա» ուտող մեր գաղթականները,— ըսե՞մ՝ հայ ժողովուրդին մէկ մեծ բեկորը — մոռցած էր իրենց ազգային եկեղեցին։

Այսօր, կ'ուզեմ ուշադրութեան յանձնել սա պարագան.—

Հայոց եկեղեցին, կաթոլիկներու ազգօգուտը, բողոքականներու ժողովարանը քի՞չ եկան, որ հիմա «Ֆրանսահայ Հոգեւոր Միացեալ Եղբայրութիւն» մըն ալ կը հիմնուի։

Ես չեմ արդարացներ բողոքականներու դէմ մեր պատրիարքներուն կերած ապուրները, ոչ ալ կրնամ ներել բողոքականներուն, որոնք անջատուեցան հայ եկեղեցիէն։ Կը ցաւիմ հայ կաթոլիկներու եթերարկուած սառապանքներուն համար, բայց չեմ կրնար ներել որ եպիսկոպոսներ օտար հոգեւոր պետերու։ Ու կը կրկնեմ, ինչպէս Օրմանեան կ'ըսէ.— Չկայ եկեղեցի մը, որ ազատական ըլլայ այնքան, որքան Հայոց եկեղեցին։ Եկեղեցի մը ինքնատիպ եւ հոգեկան լայն եզրիգծներով։ Եկեղեցի մը, որ կը ցեր է ազգային հաւաքականութիւն մը պաշտպանել աշխարհակալ երկիրներու քրիստոնէութեան յորձանքին դէմ՝ ազգայնացնելով քրիստոնէութիւնը։

Կը կրկնեմ.— Կրօնքը հոգեկան ըզբօսանք մըն է (բառ՝ փիլիսոփայական իմաստով)։ Եթէ ձեր հոգին լեցուած չէ ստեղծագործական տենդով մը, եթէ կ'ուզէք ոգեւորուիլ հաւատքով մը,— անա ձեզի եկեղեցի, Հայոց եկեղեցին։ Անոնք որ դուրս կ'ելլեն այդ սահմանէն, վատ բան մը կը կատարեն։ Եւ վստահ եմ անոնք, զորս մեր զաւակներէն չի կրնար փրկել ոչ մէկ Աստուած, որոնք, ազատ ստեղծագործ ըլլան թէ բարեպաշտացեալներ, յանուն իրենց սրտին Աստուծոյն, կը մոռնան մեր մեծագոյն Աստուածը,— Հայրենիքը, Հայաստա՛նը։

Մե՛նք, հիմա, թոյլ չենք տար որ մեր հոգիէն ներս մտնէ ո եւ է Աստուած, առանց հայկական *փասփորթի*։ Հանճարեղ Սահակը, Ներսէս Տարճի, Մեսրոպը մեծասքանչ ոտնգար մը ստեղծեցին՝ հայացնելով Հայաստան մտնող նոր Աստուածը։ Համոզուած եմ որ կը կորսուինք, երբ ամէն մարդ կ'ելլէ «եկեղեցի» կը հիմնէ կամ օտար կրօնքներու որս կը դառնայ։

Ո՛չ մէկ Աստուած հայ հոգիէն ներս, եթէ Հայու դէմք չունի ան։

ԱՐԱԶ

ՀՆ ԵԱՆԵՐԸ ԵՒ ԱՐԱԲՆԵՐԸ ԿԸ ՀԱՇՏՈՒԻՆ

— օօ —

Պաղեստինի արաբական եւ հրէական պատուիրակութիւնները, որոնք մինչեւ հիմա կը մերժէին միեւնոյն սեղանին շուրջը նստիլ, առջի օր հաւանեցան միասին հաւաքուիլ, միջին ճամբայ մը գտնելու համար։ Այս լուրը մեծ գոհունակութիւն պատճառեց Լոնտոնի մէջ, եւ առաջին հաւաքական ժողովը գումարուեցաւ երէկ, Սէյնթ Ճէյմսի պալատին մէջ։ Անգլիոյ ներկայացուցիչները պիտի ըլլան արտաքին եւ գաղթային նախարարները եւ արտաքին նախարարութեան խորհրդականը։ Աշխատանքները այնպէս դասաւորուած են որ ամբողջ Պաղեստինեան խնդիրը քննուի։ Երկու կողմերը որոշ զիջումներ չեն կատարած տակաւին. բայց կը կարծուի թէ դէմ դիմաց վիճաբանելով, պատուիրակները պիտի կրնան հարթել շատ մը դժուարութիւններ։ Եգիպտոսի եւ Անդրյորդանանի պատուիրակները հակառակ ըլլալով որ եւ է զիջումի, պիտի չմասնակցին ժողովին։

Լոնտոնի թերթերը կը գրեն այս առթիւ.—

Անգլիական կառավարութեան գլխաւոր մտահոգութիւնը այն է, թէ Պաղեստինի հարցին կարգադրման մէջ պէտք է հաշուի առնել կայսերական շահերը, քանի որ զուրսի ազդեցութիւններ դեր կը խաղան այնտեղի խառնակութեանց մէջ։

Տիրող ենթադրութիւնը այն է, թէ Անգլիա աւելի պիտի հակի կամ յաւով մը գոհացում պիտի տայ Արաբներուն, առանց սակայն Հրեաներու իրաւունքները անտեսելու։ Լոնտոնի քաղաքական շրջանակներու վրայ ազդող պարագան այն է, որ դրացի Սուրիոյ մէջ եւս խառնակութիւնները յաճախադէպ դարձած են, եւ պէտք չէ որ Անգլիա իր ընթացքով Արաբները պաղեցնէ ժողովրդավար մեծ պետութիւններէն։

— օօ —

ԻՏԱԼԻՈՅ արտաքին նախարար կոմս Չիանօ Վարշաւա պիտի երթայ կիրակի օր։ Իրեն պիտի ընկերանան կինը եւ 5 — 10 թղթակիցներ։

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԼՈՆՏՈՆԷՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՆԿԱԽՈՒԹԵԱՆ ՀԱՐՑԸ ՀԱՇՏՈՒԹԵԱՆ ԽՈՐՀՐԴԱԺՈՂՈՎԻՆ ԱՌՋԵՒ

Գ.

ԳԱԼՖԸՐԻ ՊԱՏԱՍԽԱՆԸ

Հաշտութեան խորհրդաժողովներու ճակատագրական շրջանին Անգլիացիները առանց դասակարգի կամ դաւանանքի խտրութեան, բուռն կերպով դատապարտեցին Թուրքիոյ հրէշային ոճիրները։ Այո՛, նոյնիսկ պահպանողական տարրերը չկրցան պարտկել ու արդարացնել ահաւոր եղեռնը՝ հակառակ իրենց թրքապաշտ տրամադրութիւններուն։ Միջանկեալ ըսեմ որ այս վերջին պարագան ամբաստանութիւն մը չէ որ կ'ընենք, այլ ընդհակառակն վերյիշումն է այն խոստովանութեան զոր երբեմնի պատերազմական ու [illegible] նախարար մը կը ստորագրէր, ամիսներ առաջ, «Իվնինկ Սթէնտըրտ»ի սիւնակներուն մէջ։ Արդարեւ երեւելի Ուինթըն Չըրչիլ բացէ ի բաց կը հաւաստէր որ «Անգլիոյ պահպանողական եւ զինուորական տարրերը միշտ դժկամակութեամբ կռուած են Թուրքիոյ դէմ»։

Այս տեսակէտէն, ուրեմն, չափազանց ուշագրաւ է Մեծն Բրիտանիոյ գլխաւոր պատուիրակներէն Գալֆըրի «վճռական եւ հաստատ» պատասխանը զոր Տամատ Ֆէրիտ փաշային կը ներկայացնէր՝ Դաշնակիցներուն անունով։ Սուլթանին եպարքոսը ընչացած Փարիզ եկած էր Յաղթականներուն «սիրտը առնելու» համար։ Վերջ ի վերջոյ, եղա՞ծը ինչ էր... փոխանակ ամէն տարի 20 - 30000 ջարդելու, մէկ անգամէն սուրէ անցուցեր էին 7—800.000 քրիստոնեաներ... Թուրքիոյ դժբաղդ կառավարութիւնը չէր ուզած երկարել անպաշտպան բազմութիւններուն տառապանքը՝ ապագայի անստուգութեան մասին ... Եւ յետոյ, ինչո՞ւ ժամավաճառ ըլլալ ու տարիներով քաշքշել Հայկական Հարցը, երբ անգամական [illegible] մէկ հարուածով կրնայ լուծել ամէնէն անլուծելի հանգոյցները... Հասկնալի է, հետեւաբար, թէ Թուրք փաշան ինչ այլայլութեամբ եւ վրդովումով էր որ ականջ պիտի տար Գալֆըրի ջախջախիչ յայտարարութիւններուն որոնց գլխաւոր գիծերը կը քաղեմ բնագրէն։

Գալֆըր նախ կը հաստատէ թէ «Դաշնակից ու բարեկամ պետութեանց Գերագոյն Խորհուրդը մեծ ուշադրութեամբ կարդացած է Ձեր Բարձրութեան կողմէ, Յունիս 17ին ներկայացուած յուշագիրը եւ համաձայն իր խոստումին անհրաժեշտ կը նկատէ կարգ մը դիտողութիւններ ընել»։

«Թուրքիոյ՝ պատերազմի մասնակցութեան նախընթաց քաղաքական դաւերուն եւ յետագայ ոճրագործութեանց մասին ձեր տուած նկարագրութեան մէջ Ձեր Բարձրութիւնը որ եւ է փորձ չըրաւ արդարացնելու կամ նսեմացնելու համար այն ոճիրները որոնց պատասխանատու էր նախորդ կառավարութիւնը։ Ուղղակի, կամ ենթադրաբար, կ'ընդունիք որ Թուրքիան Դաշնակիցներուն հետ վէճի բռնուելու պատճառ չունէր եւ հլու հնազանդ գործիք մը եղաւ Գերմանիոյ ձեռքը։ Կ'ընդունիք նաեւ թէ առանց որ եւ է շարժառիթի սկսուած եւ անգթօրէն յառաջ տարուած պատերազմին ընկերացան այնպիսի խժդժութիւններ որոնց նմանը չկայ պատմութեան արձանագրութեանց մէջ։ Միւս կողմէ, դիտել կուտաք թէ այդ ոճիրները գործուեցան կառավարութեան մը հրամանով որուն չարագործութեանց համար թուրք ժողովուրդը պատասխանատու չէ, թէ կրօնական մոլեռանդութիւն մը չէր որ տուն կուտար այդ բարբարոսութիւններուն, թէ քրիստոնեաներուն չափ տառապած են նաեւ իսլամները, թէ այդ ոճիրները բոլորովին աններդաշնակ էին Թուրքիոյ ազգային աւանդութիւններուն որոնց պատկերը կը ներկայացնէ՝ պատմութեան ընթացքին հպատակ ցեղերու հանդէպ ցոյց տրուած թրքական վերաբերումը, թէ Օսմանեան կայսրութեան պահպանումը անհրաժեշտ է աշխարհի կրօնական հաւասարակշռութեան համար։ Հետեւաբար քաղաքականութիւնն ու արդարութիւնը կը պահանջեն որ Թուրքիա ամբողջութեամբ վերստանայ իր հողերը այնպէս ինչպէս գոյութիւն ունէին անոնք նախքան պատերազմը»։

Անգլիոյ պատուիրակը վճռապէս կը յայտնէ Օսմանցի փաշային թէ՝ Գերագոյն Խորհուրդը չի կրնար ընդունիլ ո՛չ այդ եզրակացութիւնը, ո՛չ ալ այդ առթիւ ներկայացուած պատճառաբանութիւնները»։ Դաշնակիցները տարակոյս չունին որ Թուրքիոյ ներկայ կառավարութիւնը խորապէս կը դատապարտէ նախկին վարիչներուն ընթացքը։ Բայց եւ այնպէս, կը շեշտէ Գալֆըր, ամէն ազգ պէտք է դատել իր կառավարութիւնով։ Թուրքիան չի կրնար խուսափիլ այս վարդապետութեան օրինական հետեւանքներէն՝ պատճառաբանելով պարզապէս թէ իր պատմութեան ամէնէն ճակատագրական պահուն իշխանութիւն գլուխ անցած էին անգութ եւ սնանկարագիր մարդիկ։ Կը թուի, սակայն, թէ յուշագիրը կը պահանջէ հողերու ամբողջական վերադարձը ո՛չ միայն անոր համար որ Թուրքիան պէտք չէ քաւէ իր նախորդներուն մեղքերը, այլ աւելի կարեւոր պատճառի մը համար։

— Ո՞րն է այդ պատճառը։

Տամատ Ֆէրիտ փաշա կ'ողբերգէ Թուրքիոյ պատմութիւնը եւ իսլամական աշխարհի ներկայ պայմանները։ Գերագոյն Խորհուրդը նպատակ չունի «վէճի բռնուելու կամ ցաւ պատճառելու» թուրք պատուիրակութեան։ Ընդհակառակն, «լաւագոյնը կը մաղթէ» թուրք ժողովուրդին եւ կը հիանայ անոր «աքանչելի յատկութիւններուն» վրայ։ «Սակայն այդ յատկութիւններուն մէջ չեն կազմեր հպատակ ցեղերը կառավարելու կարողութիւնը։ Փորձը շատ երկար տեւեց ու շատ յաճախ կրկնուեցաւ՝ արդիւնքի մասին տարակոյսներ ունենալու համար։ Պատմութիւնը կ'արձանագրէ Օսմանցիներուն յաջողութիւններն ու պարտութիւնները— ազգեր ինկան իր տիրապետութեան տակ ու ազգեր ազատագրուեցան այդ տիրապետութենէն։ Փաշային յուշագիրը կ'անդրադառնայ հողային այն կրճատումներուն վրայ որոնք տեղի ունեցան ի վնաս Թուրքիոյ։ Բայց կարելի չէ օրինակ բերել վայր մը Եւրոպայի, Ասիոյ կամ Ափրիկէի մէջ ուր թրքական տիրապետութիւնը իրեն հետ բերած ըլլայ նիւթական յառաջդիմութեան նուազում և մշակութային մակարդակի անկում մը։ Կարելի չէ նոյնպէս յիշել տեղի մը ուր Օսմանեան տիրապետութեան վերացումով ձեռք բերուած չըլլայ նիւթական յառաջդիմութիւն եւ մշակութային մակարդակի բարձրացում։ Եւրոպայի քրիստոնեաներուն, Սուրիոյ, Արաբիոյ եւ Ափրիկէի իսլամներուն երկիրները գրաւելով, Թուրքը բերած է միայն աւերակ ու քայքայում։ Երբեք չէ կրցած խաղաղութեան ատեն [illegible] պատերազմով շահուած հողերը։ «Թուրքը անընդունակ է այդ առաքինութեան»։ Այս ամէնուն բացորոշ եզրակացութիւնը պիտի ըլլար այն որ Թուրքիա՝ առանց որ եւ է պատճառի Դաշնակիցներուն վրայ յարձակում գործած եւ յետոյ պարտուած ըլլալով, յաղթականներուն վրայ կը նետէր իր բազմատարր կայսրութեան ժողովուրդներուն ճակատագիրը որոշելու ծանր պարտականութիւնը։ Գերագոյն Խորհուրդը պիտի կատարէ այդ պարտքը՝ համաձայն դաշնակից ու բարեկամ պետութեանց փափաքին եւ տեւական շահերուն։ Միեւնոյն ատեն, սակայն Խորհուրդը ցաւով կը նկատէ որ յուշագիրը մէջտեղ կը բերէ բոլորովին տարբեր տեսակէտներ որոնք հիմնուած են կրօնական ենթադրեալ մրցակցութեանց վրայ։ Օսմանեան կայսրութիւնը անփոփոխ պէտք է պահել, կը բացատրէ փաշան ոչ թէ իր սահմաններուն մէջ ապրող քրիստոնեայ կամ իսլամ ազգութիւններու բարիքին համար, այլ անոր համար որ անոր գոյութեան պահպանումը կը պահանջեն կրօնական զգացումներէ դրդուած մարդիկ որոնք երբեք չեն կրած թրքական լուծը կամ մոռցած են թէ անիկա որքան ծանր կը կշռէ ուրիշներուն ուսին վրայ։

Գալֆըր կը պնդէ որ իրականութիւնը երբեք չի համապատասխաներ այդ ենթադրութիւններուն։ Կրօնական ի՞նչ խնդիր կարելի էր յարուցանել, կը հարցնէ, պատերազմի մը մէջ ուր բողոքական Գերմանիան, կաթոլիկ Աւստրիան, օրթոտոքս Պուլկարիան եւ մահմէտական Թուրքիան զինակցութիւն կնքեցին՝ կողոպուտի ենթարկելու համար իրենց դրացիները։ Դիտումնաւոր մոլեռանդութիւն մը նշմարելի է միմիայն քրիստոնեայ Հայերուն ջարդին մէջ որ կատարուեցաւ թուրք կառավարութեան հրամանով

ԺԻՐԱՅՐ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Ի՞ՆՉ Կ'ԱՆՑՆԻ ԿԸ ԴԱՌՆԱՅ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՄԷՋ

«ԵԱՆԿԸՆ ՎԱ՛Ր», ԿԸ ՊՈՌԱՅ ԻՍՄԷԹ...

(Բ. եւ վերջին մաս)

Քէմալական յեղափոխութեան մէջ եթէ կայ բան մը, որ ամէնէն կարեւորը եւ միաժամանակ մեզի համար ամէնէն վրդովիչն է, այդ ալ մշակութային յեղաշրջումն է։ Զէ՞ որ մշակոյթը հիմնական շաղախն է ազգ մը շինելու գործին մէջ։ Անո՛վ է որ Թուրքը պիտի ապահովէ ազգային գիտակցութիւն, սեփական քաղաքակրթութիւն ունենալու հպարտանքը։ Անո՛վ է, դարձեալ, որ պիտի կարենայ ձուլել ոչ-թուրք տարրերը եւ ի մէջ այլոց Պոլսահայերը։ Օրինակ, եթէ պոլսահայ մամուլն ու գրականութիւնը հոգեվարքի մէջ են, պատճառներէն մէկն ալ կը կազմեն Թուրքերէն նոր տառերը, որոնց շնորհիւ հայ խանութպանը կրնայ կարդալ թուրքերէն թերթն ու գիրքը։

Ոչ-ընկերային բարենորոգումները կը նմանին աւազի։ Հովը կը բերէ, հովն ալ կը տանի։

Ահա թէ ինչո՛ւ, քիչ մը լայն տեղ յատկացուցինք կրթական նախարարին փոխուելուն։

Գալով միւս փոփոխութեանց, բոլո՛րն ալ կը բխին նոյն նպատակէն։ Իսմէթ Ինէօնիւ կ'ուզէ հիմնայատակ կործանել իր նախորդին բոլոր շինածները եւ անոնց աւերակներուն վրայ կառուցանել ի՛ր շէնքը։

Ինչո՞ւ այս քանդումը։ Արդեօք անո՞ր համար որ, իբրեւ 15 տարուան վարչապետ, խորապէս համոզուած է թէ Քէմալի յեղափոխութիւնները ուղղակի կործանեցին Թուրքիոյ ընկերային կեանքը, իբրեւ անձնական քմահաճոյքներ։ Որքան ուզեց զբօսնուլ եւ խելքին փչածը ըրաւ։ Ինք (Իսմէթ) ընդդիմացաւ, օրինակ՝ փոխել տուաւ պետական թղթակցութիւնները «զուտ թուրքերէնով» կատարելու հրամանը, վերահաստատեց ալաթուրքա երաժշտութիւնը զոր Քէմալ պաշտօնապէս ջնջեց 1934ին, բայց չկրցաւ հիմնական մաքրագործում կատարել։ Վերջ ի վերջոյ, որքան ալ վարչապետ, ստիպուած էր «հրամանով քալել», ինչպէս կ'ըսէ Հիւսէյին Ճահիտ։

Իսկ հիմա որ նախագահ է, այսինքն ամենազօր, որքան պարտք կը համարի ջնջել այդ աղետալի փորձառութիւնները, քանի ուշ չէ։

Եւ կամ կը շարժի պարզ քինախնդրութեա՞մբ, կամ փառասիրութեա՞մբ։ Որովհետեւ, տարիներ շարունակ խուլ պայքար մղեց Քէմալի դէմ եւ երկու անգամ ալ պաշտօնանկ եղաւ։

Փառասիրութիւնն ալ հասկնալի է։ Ինչո՞վ պակաս է միւսէն։ Եթէ ան կռուեցաւ ռազմաճակատին վրայ, ինք ալ կռուեցաւ։ Եւ աւելի գործօն կերպով, իբրեւ արեւմտեան ճակատի հրամանատարը, իբրեւ Ինէօնիւի ճակատամարտին յաղթականը։

Դիւանագիտութի՞ւն։ Որքան ուզես։ Ինքը չէ՞ր որ 1923ին շահեցաւ Լոզանի յաղթանակը, մարս ընելով Լորտ Քըրզընի նման յայտնի աղուէսները։ Եւ ըրաւ՝ ալ թուրքա խորամանկութեամբ, սուտ խուլ ձեւանալով, ինչպէս վերջէն գրեց թուրք թերթ մը, այնքան լրջօրէն ...։

Աւելի ըլլալով, 15 տարի վարեց երկրին ղեկը, երբ միւսը գլուխ չէր վերցներ կէրուխումի սեղանէն։ Կամ գիտական ժողովներ կը կատարէր շաղաթայերէնի մասին եւ հիթիթներու ոսկորները կը խառնշտէր՝ նմանութիւն գտնելու անոնց եւ թրքական ոսկորներուն միջեւ...։

Աւելին ըլլալով, ինք բնութեամբ պատուական հայր մըն է, օղի բերանը չի դներ, ծուխ չի նայիր ուրիշի կնկան, կանուխ մը անկողին կը մտնէ եւ վերջապէս կրօնասէր, աստուածավախ մարդ է, կողմնակից չէ կիներու վրան–բաց պարերուն, աղջիկներու ալա կարսօն ընթացքին, մրցանքներու քանդումին, կրօնքի դասին ջնջուելուն եւն., եւն.։

×

Ո՞րն է ճիշդը երկուքէն։ Ո՞վ կրնայ ըսել։ Թերեւս առաջինը, թերեւս երկրորդը։ Թերեւս նաեւ երկուքը միասին։ Այսպէս թէ այնպէս, իրողութիւն է որ Իսմէթ եանկըն վա՛ր պոռալ կուտայ ամէն մարդի վրայ եւ բռնիչը ձեռքը՝ սկսած է մէկիկ մէկիկ քանդել նախորդին բարձրացուցած շէնքերը։

Ասոր համար ալ՝ իբրեւ գործակից սատար մարդիկ, որոնք յայտնի քանդողներ են։

Ահա Հիւսէյին Ճահիտը, որ մէկ հատիկ է իբրեւ քննադատ։ Զայն երեսփոխան դարձուց եւ մէկ յօդուածով փլցուց լեզուական շէնքը, զոր Աթաթիւրք շինած էր 6—7 տարուան ընթացքին, ի գին այնքան քրտինքներու եւ մանաւանդ ծախքերու։

Նախորդ թղթակցութեամբ փաստեցինք թէ Ճահիտ նետած բոլոր քարերը ուղղակի կ'երթային Աթաթիւրքին։ Քարկոծումը աւելի ցայտուն դարձնելու համար, շահեկան կէտ մըն ալ աւելցնեմ։

20 Յունուար, 1939ի իր յօդուածին մէջ Ճահիտ դիտել կուտայ.

Շատ սիրով գազանճ (արաբերէն բառ մը որ շահ կը նշանակէ) կ'ըսենք, բայց այնքան զոռ բրինք եւ ոչ ոքի կրցանք բսել տալ դըվանճ բառը (սուտ թուրքերէն բառ մը որ կը նշանակէ հաճոյք)։

20 Նոյեմբեր 1934 թուակիր պաշտօնական զեկոյցով մը Անատոլու գործակալութիւնը կը յայտարարէր թէ գործածուելու են այն զուտ թուրքերէն բառերը, որոնք յիշուեցան Կազի փաշայի 1 Նոյեմբեր 1934ի ճառին մէջ, խօսուած խորհրդարանի վերաբացումին։

Արդ, պաշտօնապէս յանձնարարուած այդ բառերուն մէջ էր նաեւ «ԴԸՎԱՆՃ»։

Ուրեմն, իր ներկայ դիտողութեամբ, Հիւսէյին Ճահիտ կուգայ ծաղրելու բուն իսկ Կազի փաշան, որ փորձեց «զոռով» գործածել տալ այդ բառը։

Իսկ ծաղրել տուողը՝ Իսմէթն է, ինչպէս ծաղրեց այլապէս, երեսփոխանութեան բարձրացնելով նոյն այդ Ճահիտը, որ տարիներ առաջ աքսորուեցաւ Քէմալի հրամանով...։

×

Ահա Քեազըմ Քարապէքիր փաշան, որ 1926ին անկախութեան ատեանին առջեւ հանուեցաւ, այն մեղադրանքով թէ փորձած է սպաննել Աթաթիւրքը։ Այո, ազատ արձակուեցաւ, բայց ասիկա եղաւ ակամայ։ Քանի մը սպաներ դատարան մտան եւ բացառնացին զէնքի դիմել, եթէ ազատ չարձակուի իրենց պետը։ Այսպէս է, որ հակառակ անպարտ արձակուելուն, շնորհազրկուեցաւ եւ [...]րով պաշտօնեցաւ ոստիկանական հ[...]ողութեան տակ։

Միւս կողմէ, կառավարական թերթերը անարգանք չմնաց որ չթափեցին անոր գլխուն, զայն նկարագրելով իբրեւ անարժէք զօրավար։

Հիմա այդ անարժէք զինուորականը կը դառնայ երեսփոխան— իր [...] մէջ՝ կ'ընտրուի Նախագահ [...] այցելութիւնը — ինչ որ մեծ [...] մըն է — եւ թերեւս ալ նախարա[...] յայ վաղը։

Ո՞վ է այս բոլորը ընող, եթէ Իսմէթը, Քէմալի յաջորդը։ Եւ [...] տարակոյս կ'ընէ որոշ ծրագրով։

Աւելցնենք թէ Գարապէքիր հա[...]ցուած է իբրեւ կրօնասէր մարդ։

Տարակարծութիւն չունի՞ն երկուքը։ Անշուշտ ունին։ Օրինակ, Գարապէքիր ժամանակին աղետալի կ[...] Իսմէթի երկաթուղիի քաղաքականութիւնը, դիտել տալով թէ մէկ [...] բունը չի կրնար տոկալ այդքան [...] հողութեան։ Բայց ամէնէն կատ[...] հակառակորդներն անգամ [...] հաշտուիլ, երբ ունին հասարակ [...] շահեր։ Օրինակ՝ երկուքն ալ [...] նին Քէմալի դէմ։

Քանդում, նաեւ, վարչական [...] նային մէջ։

Դրեթէ բոլոր նախարարները [...] տեղէ յետոյ, Իսմէթ նետեց [...] վարչապետ Ճէլալ Պայարը, որ [...] յաջորդած էր 1937ին, իբր [...] գայթակղալի անկումէն յետոյ։

Լուծեց նաեւ խորհրդարանը, [...] պէտքի տեղ բացուի ուրիշներու [...] ցի, զոր կ'ուզէ երեսփոխան [...] ձնել։ Չէ՞ որ ներկայ երեսփոխաններուն մեծ մասը Քէմալի մարդիկն [...] Մէկ մասն ալ՝ անոր թիկնապահներ [...] ցինուած [illegible] [...]

Հլու հնազանդ խորհրդարան [...] կազմելու համար, հարկ էր [...] այդ խածան [illegible], [...] Ալիները, Ճէլալ Ապայ[...] եւն. որոնք ընդունակ են առարկ[...] կով ալ խօսելու ի հարկին։

Բայց Իսմէթ ըրաւ աւելի ծանր [...] մը. Լուծեց նաեւ Հալք կուսակցութեան վարչական խորհուրդը, իր[...] ԱՆՆԱԽԸՆԹԱՑ է քէմալական [...] գրութեանց մէջ։

Այսպէս իրաւ, որպէսզի ձեռք[...] բոլորովին ազատ ըլլան երեսփոխ[...] նական նոր նշանակման առթին։ [...] հետեւ, ըստ օրինի, կուսակցութ[...] խորհուրդն է որ կը նշանակէ երեսփ[...] խանական թեկնածուները։

Ասոնց վրայ աւելցուցէք նաեւ [...] փոփոխութիւնները, որ կատարուեց[...] պաշտօնատարներու կազմին [...] Պաշտօնանկ եղան բազմաթիւ կուս[...] կալներ, գայմագամներ, ոստիկա[...] կան տնօրէններ, նախարարա[...] խորհրդականներ, եւն.։ Վերջէն [...] փոխուեցան Պետական Խորհուրդ[...] ի մէջ այլոց փոխուեցաւ հաստատ[...] Բէյաոր, Պոլսոյ ոստիկանութեա[...] քաղաքական ճիւղի պետը (ընդհ[...] նուր պատերազմին), որ տարիներ[...] վեր կը վարէր Պետական Խորհուրդի Նախագահութիւնը։

Այս բոլորը չեն ամփոփեր պարզ պա[...] տօնափոխութեան մէջ, այլ կը ն[...] նեն ձգտում մը՝ վերէն վար փոխ[...] վարչական մեքենան եւ տեղը դնե[...] բոլորովին նոր մը։ Երեսփոխան՝ նոր, նախարար՝ նոր, Հալքի վար[...] թիւն՝ նոր, կուսակալ՝ նոր, պետա[...] կան խորհուրդ՝ նոր։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (24)

ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գրեց՝ ՄՈՒՐԱՑԱՆ

— Օ՛, ո՞ր մէկը պատմել, ո՞ր մէկը յիշել... Այդ տարիների թշուառութեան պատմութիւնը գրքեր կը լցնէ. միթէ ես կարո՞ղ եմ բոլորը պատմել... Ինչպէս սովալլուկ գազաններ նրա խուժեցին դրանք մեր երկիրը. դիմացողները արգելք չգտնելով՝ ազատ համարձակ տիրեցին՝ որ անցն որ կամեցան, գիւղերն ու աւանները քանդեցին, քաղաքներն աւերեցին, եկեղեցիները հրձիգ արին, ժողովրդի մի մասը կոտորեցին, մի մասն ուրացութեան ստիպեցին, ընդդիմացողներին նահատակեցին, իսկ շատերին գերի տարան հեռաւոր երկիրներ։ Ոչ մի գեղեցիկ կին կամ աղջիկ չազատուեց նրանց ձեռքից. պաշտպանող մայրերին սպանում էին աղջկերանց առաջ. հայրերին՝ որդիների առաջ. ամուսնու կանանց գրկից յափշտակում էին ծծկեր երախաներ եւ գետին խփելով ջախջախում... ամէն տեղ արիւն, ամէն տեղ կրակ եւ ողբութիւն... անկիւն չկար որ ապաստան լինէր այդ հրէշների արհաւիրքներից. Երբ անպաշտպան աւաններն ու քաղաքներն աւերեցին, այնուհետեւ դիմեցին բերդերի եւ ամրոցների վրայ։ Մի քանի տեղ, ճշմարիտ է, պաշարեալները քաջութեամբ դէմ տուին թշնամուն եւ մեծ կոտորած արին նրա զօրքի մէջ։ Բայց շատ տեղ էլ բռնութեամբ կամ մատնութեամբ գրաւեցին նրանք ամրոցները եւ մէջի բնակիչները անխնայ կոտորեցին։

— Ի՞նչ էր անում, ուրեմն, այդ ժամանակ Թագաւորը։

— Ի՞նչ պիտի անէր, իշխանների մի մասը միացել էր թշնամու հետ, կամ անձնատուր էր եղել նրան. մի մասը եղբայրասպան կռուով էր զբաղուած իւր դրացու կամ ազգականների հետ. այսինքն, այն միջոցին, որ օտարը մի կողմից աւերում էր իրանց երկիրը, իրանք էլ միւս կողմից էին աւերում։ Մեր անմիտ ազգի մէջ այսպիսի եղբայրասպան ընդհարումներ շատ են եղել եւ միշտ էլ կը լինեն։

Մի քանի ոյժ ունեցող իշխանները ամրացել էին իրանց բերդերում եւ կռուի դաշտը չէին իջնում։ Մնացել էին Թագաւորի հետ՝ հայրդ՝ իւր Գարդմանացի գնդերով. Սիւնեաց իշխանները՝ Սիւնեաց վաշտերով եւ Մարզպետունի իշխանը՝ պետական զօրքերով։ Իսկ այս միութեան ոյժը թշնամու զօրութեան հետ, մի ոչնչութիւն էր։

«Հարցնում ես ի՞նչ էր անում Թագաւորը. համարեա թէ ոչինչ, կամ այն, ինչ որ կարող էր եւ պարտաւոր էր անել,— իւր տկարացած զօրքի մի մասը զինակից իշխաններին յանձնած եւ միւս մասը հետը վերցրած ինչպէս մի վիրաւոր առիւծ՝ արշաւում էր երկրի այս կամ այն կողմը։ Թշնամու հետ ճակատ առ ճակատ պատերազմել չէր կարող, ուստի երբեմն յանկարծական յարձակումներով չփոթում էր նրա զօրքերի կարգը, երբեմն մենաւոր գնդերի վրայ ընկնելով՝ ջարդում նրանց, երբեմն պաշարուած բերդերին օգնութեան հասնելով՝ հարուածում պաշարողներին, միով բանիւ գործում էր իբրեւ աւազակ գնդերի հրամանատար. յուսալով թէ՝ այսօր կամ վաղը խելքի կը գան իշխանները եւ իւր հետ միաբանելով՝ կանոնաւոր ճակատամարտով կ'արտաքսեն հայրենիքից ընդհանուր թշնամուն։

«Բայց Աբասի համար ամենամեծ հարուածն եղաւ այն, որ իւր հօրեղբօր որդի Աշոտ սպարապետը, իւր ձեռքն ունեցած պետական զօրքերով անձնատուր եղաւ Յուսուֆին եւ նրա հետ միասին մտաւ Դուին, իբրեւ Ոստիկանի հլու հպատակը։

«Միւս կողմից էլ Կաթուղիկոսը փոխան նրան եւ նրան դիմելու, իշխանները հաշտեցնելու եւ դրանց բոլորին միացնելով՝ Թագաւորին թեւ ու թիկունք կանգնեցնելու, երկիրը թողեց տագնապի մէջ, ժողովուրդը յուսահատութեան մէջ, թողեց՝ մահու եւ կեանքի հետ կռուելիս եւ ինքը իւր անձի անվտանգութիւնը խնդրելով՝ հեռացաւ Վրաստան, Ադրներսեհ Թագաւորի մօտ ապաստանութեան մէջ ապրելու։

«Ի՞նչ անէր այդ ժամանակ Թագաւորը. ի՞նչ կարող էր անել նա։

— Տէ՛ր Աստուած. եւ այդ բոլորի մասին ինձ գրեթէ ոչինչ չէք յայտնել... Ա՞յդ է ուրեմն պատճառը, որ հայրս համարեա Գարդմանում չէր մնում, երբեմն գնում էր Սիւնիք, երբեմն Գուգարք, երբեմն Ոստանի կողմերը, մերթ փոքրիկ վաշտով, մերթ մի մեծ գնդով...

— Եւ քո անհանգիստ հարցերին՝ հանգստացնող պատասխաններ էր տալիս. ասում էր, որ Թագաւորն պաշարում է Կարնոյ բերդը եւ Երազգաւորը ամրացնելով, թէ Դուինի շուրջը նոր խրամ է փորել տալիս, թէ ինքը իւր վաշտերով արքունական սահմանները շրջագայելու է գնում, եւլն., եւլն.։

— Այո՛, եւ նրա այդ պատասխաններն ինձ հանգստացնում էին։

— Իշխանը հրամայել էր մեզ ամէնքիս՝ ոչ մի տխուր լուր չհաղորդել քեզ. մանաւանդ պատերազմի արհաւիրքներից բնաւ չխօսել քեզ մօտ։ Աղախինները մի անգամ սխալուել՝ լուրեր էին բերել քեզ։ Մենք ա[...]ջանք գործ դրինք սուտ հանելու Ա[...] սածները։

— Յիշում եմ. այդ Դուինում հաւաքուած երիտասարդների մա[...] էր։ Բայց ինչո՞ւ այդ բոլորը ծածկում էիք ինձանից։

— Որովհետեւ վերին աստիճա[...] դիւրազգած էիր. ամենաաննշան [...] տորածի լուրը լսելուց ժամերով [...] էիր լինում եւ երբեմն հոգեպէս այնպէս ընկճւում, որ ստիպուած էիր [...] նում անկողին մտնել։

— Եւ, իրաւ, Սեդա, լաւ է որ այ[...] բոլորն այն ժամանակ չէք յայտ[...] ինձ. ես սրտի կսկծից կարող էի մե[...]նել...

— Օ՛, եւ դու չգիտես թէ ա[...] ի՞նչ զարհուրելի բան ենք ծածկել [...]անից։

— Ի՞նչ, Սեդա, վախեցած հարց[...]րեց Թագուհին։

— Սովը, սարսափելի սովը, [...] վայրենի գազանների, գայլերի ու [...]րինիներու երեւան գալը եւ քաղաք[...]երում ու գիւղերում մարդիկ յափ[...]տակելը։

(Շար.)

Արդ, անկարելի է չհաստատել թէ նոր պիտի ըլլայ նաեւ քաղաքակրթութիւնը։ Ի՞նչ ուղղութեամբ. բնականաբար կարելի չէ նախատեսել։ Բայց որոշ է որ հակառակը պիտի ըլլայ Քէմալի քաղաքակրթութեան։

Պիտի փոխուի՞ն, ուրեմն, կատարուած յեղափոխութիւնները։ Ձեւով՝ ... անոնց պիտի պահուին բոլոր ... փոխակերպումները, ի հարկէ միշտ «Աթաթիւրքի» անունով։ Բայց պիտի փոխուի խորքը եւ կարծուածէն աւելի ...

Վերժենելու եւ փառաւոր, իմէքթ ... փորձէ դառնալ ... մը, ... աւելի քիչ (կատարեալ) ձեւ ... թօթափելով այն բոլորը, որոնք ... կը խրտչեցնէին ժողովուրդը։ Վերջ ... տալով այն բոլոր խնդիրներուն, որոնց դէմ պայքարեցաւ ժամանակին։

Ուրեմն, փորձառութեան նոր շըրջան մըն է որ կը բացուի Թուրքիոյ ..., միաժամանակ բանալով նոր ա... հարցականներ։ Որովհետեւ, ... ինչ որ ըրին երէկուան ընդդիմադիրները, կրնան ընել նաեւ վաղուան ընդդիմադիրները։

Դ. Տ.

Եւրոպական տագնապը եւ ազգերու յարաբերութիւնները

Ինչպէս ուրիշ անգամներ ալ գրած ենք, Փարիզի մէջ մենք քանի մը ընկերներ ու բարեկամներ ենք որ ամիսը անգամ մը կը հաւաքուինք, վիճաբանելու համար այժմէական հարցի մը շուրջ։

Մեր վերջին հաւաքոյթի վիճաբանութեան նիւթն էր ազգերու միջեւ յարաբերութիւնները եւ տնտեսական համաշխարհային կացութիւնը։

Գ. Գ. Հալաճեան, Թուրք. կառավարութեան նախկին նախարար եւ հըմուտ օրէնսգէտ, որ ներկայ էր մեր հաւաքոյթին, փաստացի վերլուծում մը, ամբողջ մէկ ժամ մեզի բացատրեց տնտեսական աղքատութեան ... Մեծ ազգերը ուզած են իրենց երկրի արտադրութիւններուն քանակը ծայրայեղօրէն բարձրացնելով ձեռք անցընել ընդհանուր աշխարհի շուկայեն անկախութիւնը եւ այս սխալ հաշուումին, սխալ վարքածին հետեւանքով յառաջ եկած է արտադրութիւններու կուտակում, սպառումի անհնարութիւն եւ հետեւաբար մնացած եւ չգործածուած արտադրութիւններու փճացում, դրամագլուխներու կործանում, սնանկութիւններ, դրամի անկում, գործազրկութիւն, աղքատութիւն եւ պատերազմի ծրգումներու աճում։

Մանրամասն տեղեկագրութիւն մը չէ որ կ'ուզեմ ընել, այլ կ'ուզեմ այս կարեւոր հարցը անգամ մը եւս հրապարակել, իմանալու համար մասնագէտներու կարծիքը։

Գ. Հալաճեան հետեւեալը կը թելադրէ. — իւրաքանչիւր երկիր պէտք է ջանայ իր մասնայատուկ արտադրութիւններու աւելորդը փոխանակել ուրիշ երկիրներու մասնայատուկ արտադրութիւններու աւելորդին հետ։

Շատ ճիշդ։ Այս ձեւ փոխանակութիւնը հին ատեններու մէջ կը գործադրուէր եւ բարերար արդիւնքներ կուտար, բայց այսօր ո՞վ պիտի կրնայ առաջնորդ ըլլալ, որպէսզի այս տեսակ առաջարկ մը իր բաղձալի գործադրութեանը արժանի ըլլայ։ Ինչո՞ւ համար Գ. Հալաճեան իր այս տեսութիւնը շարունակ չի յիշեցներ բանիւ եւ գրչով, անոնց՝ որ իրենց երկիրներուն բախտին առաջնորդներն են։

Շարունակ կ'ըսեմ, որովհետեւ քանի մը տարիներ առաջ Գ. Հալաճեան նոյն գաղափարը վերլուծած էր մեծարժէք աշխատութեան մը մէջ (La crise de la prospérité) եւ քանի մը հրապարակային բանախօսութիւններով պէտք եղած բացատրութիւնները տուած։

Իմ համոզումովս, բացի այս վարկածէն, որուն օգտակարութիւնը ոչ ոք կրնայ ուրանալ, ջանալու է տարբեր միջոցներ խորհիլ արգիլելու համար պետութիւններու երկրակալութեան անյագ եւ անզուսպ տենչը որ այսօր շատ մը ազգերու միջեւ ատելութեան եւ թշնամութեան պատճառ եղած է։

Այս դարուս կարելի չէ միայն եւ միայն մասնայատուկ արտադրութիւններու փոխանակումով ազգերու միջեւ յառաջ բերել մշտնջենական համերաշխութիւն, որ մայրն է խաղաղութեան։

ՅՈՎՔ. ԱԼԱՃԱՎԷՐՏԻ ՈՐԴԻ

Ֆրանսայի օդանաւային ուժը

Վերջերս չարունակական քննադատութիւններու նշաւակ դարձաւ Ֆըրանսայի օդանաւային նախկին նախարարը, այն մեղադրանքով թէ տըկարացուցած է Ֆրանսայի դիրքը օդային պաշտպանութեան տեսակէտով։

Նախարարը ստիպուեցաւ հրատարակել գիրք մը, ցոյց տալու համար թէ ո՛րքան զօրաւոր է Ֆրանսան։ Այլ մանաւանդ հերքելու համար այն տեսակէտը, թէ Ֆրանսա տկարութիւն ցոյց տուաւ Միւնիխի մէջ՝ օդային ուժի կողմէ ստորադաս ըլլալով Գերմանիայէն։

Իր քննադատները չեն մոռնար ոչ միայն նաեւ այն դանդաղութեան վրայ, որով կ'ընթանայ Ֆրանսայի օդանաւային շինութեան գործը։ Փիէր Քօ դիտել կուտայ թէ «Մասնագէտները» չեն գիտեր թէ 1918ին օդանաւերը մէկ մեքենաշարժ ունէին, 300 քիլօ կը կշռէին, իւրաքանչիւրին շինութիւնը կը տեւէր 1500 ժամ եւ իւրաքանչիւրին վրայ կը ծախսուէր 60,000 ֆրանք։ Մինչդեռ այժմ օդանաւերը մէկէ աւելի մեքենաշարժ ունին, իւրաքանչիւրին ծանրութիւնը կ'անցնի երկու թոնը, իւրաքանչիւրին շինութիւնը կը տեւէ 12,000 ժամ, իւրաքանչիւրին գինը՝ մէկ միլիոն։

Ետոյ Փիէր Քօ թիւերով ցոյց կուտայ, որ 1938 Սեպտեմբերին, պատերազմի վախի օրերուն, Ֆրանսա իր դաշնակիցներուն հետ աւելի օդանաւ ունէր քան Գերմանիա իր դաշնակիցին հետ։

Ահա թիւերը. —

Ֆրանսա 1400։ Անգլիա 1650։ Չեխոսլովաքիա 700։ Ռուսիա 2000։ Ընդհ. գումար 5750։

Գերմանիա 3500։ Իտալիա 1500։ Ընդհ. գումար 5000։

Ուրիշ կէտ մը եւս. — Բոլոր այդ օդանաւերն ալ սպառազինուած չեն եւ չունին օդանաւորդներ։ Այս տեսակէտով եւս Գերմանիոյ ուժը կը տկարանայ, քանի որ ունի միայն 2500 օդանաւ, սպառազինուած։

Պատերազմական օդանաւերէն դուրս, բոլոր երկիրներն ալ ունին տակաւին օդանաւեր զբօսարշաւի եւ փոխադրութեան համար։ Հաշուելով այդ օդանաւերն ալ, կը տեսնենք հետեւեալ պատկերը. —

Ֆրանսա 3160։ Անգլիա 5000։ Չեխոսլովաքիա 1200։ Ռուսիա 7000։ Ընդհ. գումար 16360։

Գերմանիա 7000։ Իտալիա 4800։ Ընդհ. գումար 11,800։

Այժմ քննենք շինութեանց կշռոյթը։

1938 տարուան մէջ Ֆրանսա շինած է 700 օդանաւ։ Անգլիա 1000։ Չեխոսլովաքիա 300։ Ռուսիա 4000։ Ընդհ. գումար 6000։

Գերմանիա 4000։ Իտալիա 1000։ Ընդհ. գումար 5000։

Եթէ պատերազմ ծագի, արտադրութեան այս կշռոյթը փոփոխութիւն չի կրնար կրել Գերմանիոյ, Իտալիոյ եւ Ռուսիոյ մէջ, քանի որ այս երկիրները արդէն ճարտարարուեստական զօրաշարժի մէջ կը գտնուին, մինչդեռ Անգլիա, Ֆրանսա եւ Չեխոսլովաքիա, ճարտարուեստական զօրաշարժ կատարելով, աւելի պիտի արտադրեն։ Հետեւաբար օդանաւային ուժերու տեսակէտով Ֆրանսա, իր դաշնակիցներուն հետ, ստորադաս վիճակի մէջ չի գտնուիր՝ բաղդատմամբ Գերմանիոյ ուժին։

ՈՒՐԻՇ ՀԱՇԻՒ ՄԸ

Գերման զինուորական լրատեղեկատու օրկան մը՝ «Տէյլի Վէհր» աշխարհի մեծ պետութիւններու ռազմական կարողական ուժերը կը գնահատէ հետեւեալ կերպով. —

	օդանաւ	զինուոր
Անգլիա	6000	2,000,000
Ֆրանսա	5,000	5,100,000
Ռուսիա	9000	11,000,000
Մ. Նահանգներ	3700	2,500,000
Իտալիա	4000	2,000,000
Ճափոն	2700	1,510,000

Գերման թերթը կը կարծէ, թէ Անգլիա 1939ին պիտի արտադրէ 2000 աւելի օդանաւ քան 1938ին, իսկ Իտալիոյ արտադրութիւնը միայն 200 աւելի պիտի ըլլայ, մինչ Ֆրանսայինը պիտի պակսի 300։

Նոյն թերթին համաձայն՝ թեթեւ արագահարուած թնդանօթներ ունին Անգլիա՝ 10,000, Ֆրանսա 16000, Իտալիա 14000։ Ծանր արագահարուած թնդանօթ՝ Անգլիա 4200, Ֆրանսա 18500, Իտալիա 5000։ Թեթեւ հրետանի՝ Անգլիա 1900, Ֆրանսա 2000, Իտալիա 1900։ Ծանր հրետանի՝ Անգլիա 1000, Ֆրանսա 1300, Իտալիա 800։ Հրասայլ՝ Անգլիա 600, Ֆրանսա 4500, Իտալիա 1100։

Թերթը որ եւ է տեղեկութիւն չի տար Գերմանիոյ ռազմական ուժին մասին։

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՀԱՅԵՐԸ ԱԹԷՆՔԻ ՄԷՋ

Աթէնքէն կը գրեն թէ քաղաքին շրջակայ հայ գաղթակայաններ, բացի Նէա Իզմիրնիայէն, հինգ թաղամասի կը բաժնուին եւ ասոնց բնակիչներուն մէկ մասը «փարանկաներու» եւ մէկ մասն ալ պզտիկ տնակներու մէջ կ'ապրին, հետեւեալ համեմատութեամբ. —

Ֆիքս	5500
Քօքինիա	6000
Լիփազմա	2500
Սինկրու	900
Փէրիսթէրի	500

Ֆիքս, Քօքինիա, Լիփազմա եւ Սինկրու թաղերու մէջ կան մէկական լուսաւորչական եկեղեցի եւ բողոքականներու ժողովարան, իսկ Ֆիքս եւ Քօքինիա մէկական կաթոլիկ եկեղեցի։

Կրթական հաստատութիւնները կարելի է դասաւորել սապէս, նախակրթարան եւ մանկապարտէզներով.

ՖԻՔՍ. — Երեք դպրոց՝ Լուսաւորչական, Կաթոլիկ եւ Բողոքական։ Ազգ. վարժարան 525 երկսեռ աշակերտ, 8 հայ եւ 5 յոյն ուսուցիչներով։

Կաթոլիկ վարժարան՝ 470 երկսեռ աշակերտ, 6 հայ եւ 5 յոյն ուսուցիչներով։

Բողոքական վարժարան՝ 150 երկսեռ աշակերտ, 2 հայ եւ 3 յոյն ուսուցիչներով։

ՔՕՔԻՆԻԱ. — Չորս դպրոց՝ 2 Լուսաւորչական, 1 կաթոլիկ եւ 1 բողոքական։ Ազգ. վարժարան՝ 370 երկսեռ աշակերտ, 4 հայ եւ 3 յոյն ուսուցիչներով։

Կ. Պոլսի վարժարան՝ 250 երկսեռ աշակերտ, 4 հայ եւ 3 յոյն ուսուցիչներով։

Կաթոլիկ վարժարան 150 երկսեռ աշակերտ, 4 հայ եւ 3 յոյն ուսուցիչներով։

Բողոքական վարժարան՝ 250 երկսեռ աշակերտ, 3 հայ եւ յոյն ուսուցիչներով։

ԼԻՓԱԶՄԱ (Թամպուրիա). — Ազգ. միացեալ վարժարան՝ 100 երկսեռ աշակերտ, 3 հայ եւ 2 յոյն ուսուցիչներով։

ՍԻՆԿՐՈՒ. — Ազգ. վարժարան՝ 100 երկսեռ աշակերտ, 4 հայ եւ 2 յոյն ուսուցիչներով։

ՓԷՐԻՍԹԷՐԻ. — Ազգ. վարժարան՝ 100 երկսեռ աշակերտ, 2 հայ եւ 1 յոյն ուսուցիչներով։

Իսկ գաղթականներու մեծագոյն մասը արհեստաւորներ են որոնք իրենց օրուան հացը կը ճարեն, գործարաններու մէջ աշխատելով։ Անոնցմէ շատ մանրավաճառներ, շըրջուն վաճառորդներ, արհեստաւոր խանութպաններ, վաճառականներ, գործարաններու տէրեր եւ անանուն ընկերութեանց չահակից դիրքի տէրերն ալ բաւական թիւ մը կը կազմեն։

Ազգային վարժարաններու ծախսերը կ'ապահովուին աշակերտներէ գանձուած թոշակներով, Բարեգործականի եւ Կիւլպէնկեան ֆոնտի օժանդակութեամբ։ Եղած օժանդակութիւնները բաւարար չեն տարեկան բացերը գոցելու համար, եւ իւրաքանչիւր վարժարանի խնամակալութիւն ստիպուած է մեծ ճիգեր ընդառաջել ելեւմուտքը հաւասարակշռելու համար։

ՀԱՅԵՐԸ ԵՈՒԿՈՍԼԱՎԻՈՅ ՄԷՋ

Եուկոսլավիոյ Հայերու ընդհանուր թիւն է 442։ Մեծամասնութիւնը իր գործը եւ բնակութիւնը հաստատած է Բելկրատ եւ Սկիւպ։

Պելկրատի մէջ կան 30 ընտանիք, 142 հոգի, Սկիւպի մէջ՝ 45 ընտանիք, 200 հոգի։ Մնացեալ 110 հոգին ցրուած են քանի մը քաղաքներու մէջ։

Եկեղեցի չունին։ Միմիայն Նովի Սատի մէջ կը գտնուի եկեղեցի մը, որ ներկայիս ձգուած է Մխիթարեան վարդապետի մը հոգողութեան։ Ցիշ... քաղաքը, որ ատեն մը բաւական շատաւոր գաղութ մըն էր, ներկայիս գրեթէ Հայ չէ մնացած։ Այս պատճառաւ կ'ուզեն ծախել եկեղեցին, որ կ'արժէ 2 միլիոն տինար։

Ցարդ հայ վարժարան չունին։ Բոլոր հայ մանուկները իրենց գտնուած քաղաքներուն մէջ Սերպերէն դպրոցը կ'երթան։ Շատ քիչերը հայերէն կը խօսին, իրենց ծնողքին օգնութեամբ։

Մկրտութիւն, պսակ, յուղարկաւորութիւն, բոլորը օրթոտոքս ծէսով եւ արարողութիւնով տեղի կ'ունենան։ Մասնաւոր գերեզման ալ չունին։ Սերպերու գերեզմանին մէջ խառն կը թաղեն։

Եուկոսլավիոյ Հայերու մեծամասնութիւնը գաղթած է Թէմսիա եւ չըրջականերէն, ընդհանուր պատերազմէն առաջ։ Իրենց գլխաւոր զբաղումը դարձած է խորոված եւ քաշուած սուրճ ծախել։ Այսօր լաւ դիրքի տիրացողներ կան, շատերն ալ բարեկեցիկ վիճակ ունին։ Եուկոսլավիոյ սուրճի գործը Հայերու մենաշնորհը դարձած է, շնորհիւ տարիներու փորձառութեան եւ ժրաջան աշխատութեան։

Երկու տարի առաջ հիմնած են միութիւն մը, գնած են շէնք մը Պելկրատի մէկ լաւ պողոտային վրայ, 280.000 տինարի։ Անունն է «Կեդրոնի Տուն», որ ունի լսարան — գրադարան մը։ «Կեդրոնի Տան» շէնքը ունի աւելորդ յարկաբաժիններ, որոնք վարձակալներու վարձու տրուած են եւ իբրեւ տարեկան հասոյթ կ'ապահովէ 19.320 տինար։ Մաս մըն ալ հասոյթ կ'ապահովէն սարքելով հանդէսներ։

Միութեան վարչութիւնը պաշտօնի կոչած է ուսուցչուհի մը՝ Օր. Մանուչեան, որ շաբաթ օրերը հայ մանուկներուն տուներ կ'այցելէ, հայերէն գրել կարդալ սորվեցնելու համար։ Կիրակի օրերը նոյն երկսեռ պզտիկները կը հաւաքուին «Կեդրոնի Տան» մէջ եւ հաւաքաբար հայերէն կը սորվին։

Եուկոսլավիոյ Հայոց վարչութիւնը կազմուած է 12 կարող անձերէ։ Մեծ եռանդով կ'աշխատին գլուխ հանելու համար իրենց վստահուած գործը։

Գնուած շէնքը ունի աւելորդ գետին մը։ Վարչութիւնը կը փափաքի այս գետնին վրայ շինել նոր շէնք մը, որ ունենայ եկեղեցի եւ դպրոց մը։

Ա. Խ.

ԹՈՒՐՔ ԹԵՐԹԻ ՄԸ ԲԱՐԲԱՆՋԱՆՔՆԵՐԸ

ՀԱԹԱՅ (12 փետրուար), առաջին էջին վրայ խոշոր վերտառութիւններով կը գրէ. —

Հալէպի «Էլ Ճիհատ» թերթի 10 Փետրուարի թիւին մէջ գրուած տեղեկութեան մը համաձայն, մարդկան Գ. Փիւոյի այցելող պատուիրակութեան մէջ կայ եղեր նաեւ «Հաթայի փախստականներու պատուիրակութիւն» մը։ Այդ պատուիրակութեան մասնակցած են. — Քիւրտերու կողմէ տիրահռչակ Մէհմուտ Սէյիմ, Ալէվիներու կողմէ Իհսան, Արաբներու կողմէ Ապտիւլղանի, Հայերու կողմէ Հրաչ Փափազեան եւ Սինան Սինանեան, Չէրքէզներու կողմէ Քարա Օմար, Սիւննի իսլամներու կողմէ Մէհմէտ Հօճա, Մէհմէտ Շիւքրիւ եւ Ահմէտ Իզզէ։

Իրենք զիրենք Հաթայի փախստականներ յայտարարող այդ դաւաճանները յայտնած են մարդկանց թէ Հաթայի կառավարութիւնը փոխած է հիմնական օրէնքը, թէ բոլոր պաշտօնեաները առնուած են Թուրքերէն, թէ ծանր տուրքեր կը գանձուին ոչ-Թուրքերէն, թէ կրօնական խղճմտանք... թիւն կը տիրէ եւայլն եւայլն։

Իրենց անձերէն զատ ուրիշ ոեւ է բան չներկայացնող այդ մարդոց մարդկանց ի՞նչ պատասխան տուած է, չենք գիտեր։ Սակայն շատ լաւ գիտենք այն ուժը որ այդ արարածները մարդու տեղ դնելով մարդկանց ներկայութեան հանած է։

Միայն թէ կ'ուզենք այդ գրգռիչներուն անգամ մը եւս յիշեցնել հետեւեալ ճշմարտութիւնները. —

1. — Հաթայ, իր ներքին գործերուն մէջ կատարելապէս անկախ պետութիւն մը ըլլալով, անոր վարչութեան միակ պատասխանատուն Հաթայի կառավարութիւնն ու երեսփոխանական ժողովն է։ Ասկէ դուրս ոեւ է մէկը իրաւունք չունի Հաթայի անունով խօսելու։ Ոչ մէկ պետութիւն եւ ոչ մէկ անձնաւորութիւն կրնայ Հաթայի ներքին գործերուն խառնուիլ։

... ազատ են խիղճն ու կրօնքը։ ... խտրութիւն չկայ։ Ամէնէն արդիական օրէնքներու վրայ հիմնուած Հաթայի մէջ ամէն հայրենակից հաւասար է եւ ազատ են խիղճն ու կրօնքը։

3. — Հաթայի մէջ, մինչեւ 1937ի վերջերը գոյութիւն ունեցող բոլոր պարտքերը ներուած են, այդ ներումէն օգտուած են Հաթայի բոլոր քաղաքացիները։

Հետեւաբար, Մէհմուտ Սէյիմի, Իհսան Կէնտիի եւ Հրաչ Փափազեանի պէս Սանճաքի հետ ոեւ է կապ չունեցող, բայց կարգ մը բարձր շըջաններու միջոցաւ Հաթայի մէջ ամէն տեսակ սադրանութիւն գործող հօյլուղի դաւաճաններուն կ'ազդարարենք. — Այլեւս ուրիշ դռներ զարկէք։ Հոս այլեւս ձեզի տեղ չկայ։ Եթէ նոյնիսկ նկատի չառնէք այս աղաղակութիւնը, կարեւորութիւն չունի։ «Շունը կը հաչէ, կարաւանը կը քալէ»...

ՄԱՄՈՒԼ

ՀՆՉԱԿԵԱՆՆԵՐԸ

Աթէնքի «Նոր Օր»ը հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ.

— «Մեր մամուլը, սովորաբար մէկ ջուրով կը լուայ բոլոր Հնչակեաններըը, ինչ որ անարդարութիւն է։ Պէտք է յստակօրէն երկուքի բաժնել Հընչակեանները, — զանգուածը եւ անոր ղեկավարութիւնը։

Աւանդապահ ժողովուրդ մըն ենք եւ մեր այս առաւելութիւնը — երբեմն ... կ'արտացոլայ Հնչակեան զանգուածի հոգեբանութեան մէջ։ Առաւելութիւն՝ որովհետեւ շարքային հնչակեանը չուզեր մոռնալ Գապը Աէի ցոյցէն մինչեւ Քեանի նահատակները երկարող ազգային մարտնչումները։ Ժիրայրներու, Մուրատներու, Փարամազներու հերոսական դէմքերը, իրենց խոր ազգեցութիւնը ձգած են հնչակեան զանգուածին վրայ։ Աւանդապահութիւնը թերութեան վերածուեր է, որովհետեւ շարքային հնչակեանը չանդրադառնար թէ իր ղեկավարութիւնը ամբողջովին կոնակ դարձուցեր է հայ դատին, որուն լուծումին չի հաւատար այլեւս, անձնատուր ըլլալով Գ. Միջազգայինին գործակալներուն, որոնց ճիրաններուն մէջ կազմակերպութիւնը կը չարչարուի տարիներէ ի վեր։

Մենք չենք ուզեր բոլորովին արհամարհել Հնչակեանները, զանոնք առյաւէտ կորած նկատել, հայ ժողովուրդի ազատագրական պայքարի ճամբուն վրայ։ Դաշնակցութիւնը եւ Ռամկավար Ազատականները, եթէ արժէք չեն տար այդ կազմակերպութեան, պատճառը հնչակեան ղեկավարներն են, որոնք հրաժարած են ... սկզբունքէ եւ գործունէութենէ։ Անոնք կը գրեն, կը խօսին, կը գործեն, ինչ որ իրենց կը հրահանգէ Մոսկուայէն։ Ձենք վիճիր քաղաքական ուղղութեան սխալ կամ ճիշդ ըլլալու մասին. Նախապայման է կազմակերպութեան մը անկախ անկախութիւնը։ Ամերիկայի մէջ, Հնչակեանները, նոյնիսկ պաշտօնական համաձայնութեամբ ընդունեցին Գ. Միջազգայինի հակակշիռը, անոր ներկայացուցիչներուն մասնակցութիւնը հնչակեան գործադիրներուն։

Մենք խիստ քննադատութիւններ ըրած ենք Ռամկավար Ազատականներու հասցէին եւս, բայց կարելի չէ զանոնք բաղդատել, անկախ գործունէութեան տեսակէտէն, Հնչակեաններուն հետ։ Առաջինները եւս ունին ղեկավարներ, որոնք կը խարխափին ու դուրսի ազդեցութիւններու ներքեւ կը գտնուին։ Բայց կազմակերպութիւնը ի վերջոյ ի վիճակի է բանաձեւելու իր ուղղութիւնը, երբեմն խիստ քննադատութիւններ ուղղելու իր կեդրոնական իրաւակարգի գործած չարիքներուն դէմ։ Մինչդեռ Հնչակեան խմբագիրները, պատառ մը հացի համար, ծախած են իրենց գրիչը եւ կազմակերպութեան հմայքը։

Այս տխուր իրականութեան մէջ, շարքային Հնչակեանը ունի իր մեծ պատասխանատուութիւնը, որովհետեւ ան դարձած է ճակատագրապաշտ եւ անհոգ։ Կ'ենթադրէ թէ «Հզօր երկիրը» հրգելով եւ Մուրատներու յիշատակը ոգեկոչելով, կատարած կ'ըլլայ իր ազգային պարտականութիւնը։ Չի հետաքրքրուիր իր առաջնորդներու հանրային գործունէութեամբ, թէ անոնք որո՞ւ եւ ի՞նչ բանի կը ծառայեն։

Որ եւ է կազմակերպութեան բարոյական արժէքին մէջ մեծ տեղ կը գըրաւեն զանգուածներու առողջ մտածումները։ Հաւանաբար Դաշնակցութիւնը տկարանար, անոր ղեկավարութեան մէջ պարտուողական ոգին յաղթանակէր, եթէ գոյութիւն չունենար շարքային Դաշնակցականին խոր հաւատքը եւ անտեղիտալի գաղափարապաշտութիւնը՝ դէպի իր ազգային դատը։

Պէտք չէ անգիտանալ թէ Հնչակեանները, երբեւ որակ եթէ կորսնցուցած են իրենց արժէքը, բայց քանակի տեսակէտով, կարեւոր թիւ մը կը կազմեն մեր իրականութեան մէջ։ Այս պատճառով ալ, Գ. Միջազգայինի գործակալները, մեթոտիկ կերպով կ'օգտագործեն այդ զանգուածին հայրենասիրութիւնը, փայլուն դէզահաններ հրամցնելով։

Վերջերս, արտասահմանեան հայ մամուլին մէջ, ահազանգ մը կը հընչեցնէ հնչակեան վաղեմի գործիչ Գ. Եղիկեան, որուն հակախորհրդային յօդուածները, դեռ քանի մը տարի առաջ, կը հիւրասիրուէին «Նոր Երկիր» հնչակեան օրկանին մէջ։ Գ. Եղիկեան կը մերկացնէ կազմակերպութեան մէջ կատարուած դաւերը՝ երեսուն արծաթի սիրոյն համար։ Կը թելադրէ գաղափարակիցներուն ըզգաստանալ եւ վերջ տալ այդ չահագործումներուն։

Մենք յաճախ առիթը ունեցած ենք ճանչնալու Հայու պարզամտութիւնը հնչակեան շարքայինին, համեստ աշխատաւորին եւ թէ առեւտրականին մէջ։ Ան կ'ենթադրէ թէ Մուրատներու դերը կը շարունակեն Սթալիններ, Բերիաները եւ իր միակ պարտականութիւնն է ծափահարել զանոնք եւ սպասել հրաշքներու կատարումին։

Այդ ձեւի միամտութիւններու, մեզմէ շատեր, նոյնիսկ Դաշնակցականներ փորձուեցան հաւատալու։ Եւ ինչ որ բացատրելի ու ներելի էր քանի մը տարի առաջ, խստօրէն դատապարտելի է այժմ, երբ դէպքերը, իրողութիւնները այնքան պահվըծօրէն ընթացան Հայաստանի մէջ, միջազգային քաղաքական կացութիւնը այնքան մեծ փոփոխութիւններ կրեց Խ. Միութեան վերաբերմամբ»։

Օր. ԱԶԱՏՈՒՀԻ ՔՈՒՐՏԵԱՆ
եւ
ՂԱԶԱՐ ՂԱԶԱՐԵԱՆ
Նշանուած
Լիոն, 18 փետր. 1939

ԳՐԱԿԱՆ ՄՐՑԱՆԱԿ

ՊՐԻՒՍԷԼԻ ՄԷՋ

ՊՐԻՒՍԷԼ, 21 փետրուար. — Ինչպէս տեղեկացուցած էի, Պրիւսէլի Հայ Երիտ. Միութեան գրադարանի յանձնախումբը կազմակերպած էր գրական մրցում մը, որուն նիւթ ընտրուած էր նորավէպ մը անդրական կեանքէ։ Այդ առթիւ որոշուած էր մրցանակներ յատկացնել լաւագոյն գրուածքներուն, նկատի ունենալով նորավէպերու լեզուն եւ գեղարուեստական արժէքը։

Արդ, Գ. Արշակ Զօպանեանի նախագահութեամբ կազմուած ժիւրին, քննելով ներկայացուած գրութիւնները, տուած է հետեւեալ որոշումը. —

Ա. մրցանակ (200 ֆրանք) կը շահի ուսանող՝ Գ. Ցարութիւն Խաչիկեան, իր «Լռոտ» խորագիր նորավէպին համար։

Բ. մրցանակ (100 ֆրանք) կը շահի Գ. Մասիս Մալաթեան (Անվէրսէն) իր «Տասը տարի ետք» նորավէպին համար։

Գրական մրցումին այս արդիւնքը հրապարակաւ յայտարարուեցաւ երէկ գրադարանի յանձնախումբին կողմէ կազմակերպուած մասնաւոր հաւաքոյթի մը մէջ։

Ընդ առաջ երթալու համար չատերու կողմէ յայտնուած փափաքին, Միութիւնը որոշած է կազմակերպել նաեւ հայերէնի գիշերային դասախօսութիւններ չափահասներու համար, Հայ Ակումբին մէջ, որ որ ունի բաւական ճոխ գրադարան մը։ Ամէն երկուշաբթի, երիտասարդներ ու երիտասարդուհիներ հոն կը հաւաքուին կարդալու, ի հարկին գրօսնելու համար։

Անհատական նախաձեռնութիւն մը, որ ամէն տեսակէտով արժանի է քաջալերութեան։ Այս առթիւ մասնաւոր գնահատանքի արժանի են անձնուէր ջանքերը Միութեան հիմնադիր եւ գործօն անդամ քիմիագէտ Գ. Լեւոն Սարուխանի։

Հ. ՏԷՐՈՍԵԱՆ

Նախուեցան Մուսոլինիի եւ Զօր. Ֆրանքոյի միջեւ: Իտալիոյ առաջնորդը շնորհակալութիւն յայտնելով որ իտալացի կամաւորները վայելած են զօրահանդէսին առաջին շարքերը գրաւելու պատիւը, կը յայտարարէ.

— « Յօրին սրտակցութեամբ կ'ընդունիմ ձեր ընկերական ողջոյնը, անգամ մը եւս հաստատելով թէ իտալացի լեգէոնականները ձեր հրամանին տակ են մինչեւ վերջնական յաղթանակը»:

Ուրեմն, անգամ մը եւս կը հաստատուի թէ իտալացի կամաւորները պիտի չհեռանան Սպանիայէն:

Չէյմպըլէն կը սպառնայ

—— ∞ ——

Անգլիոյ վարչապետը ճառ մը խօսեցաւ անցի օր, նշանակալից ազդարարութիւններ ուղղելով Գերմանիոյ, Իտալիոյ եւ Ճափոնի, առանց սակայն յիշելու անոնց անունները: Փոխաբերաբար գործածելով Շէյքսփիրի մէկ խօսքը, Պ. Չէյմպըլէն ազդարարեց.

— « Թող աշխարհի երեք անկիւնները առաջարկէ գան սպառազէն, եւ մենք պիտի ցնցենք զանոնք»:

Բացատրութեան չի կարօտիր ակնարկը: Վարչապետը պաշտպանելով Անգլիոյ սպառազինութեանց ահարկու ծախքերը, որոնք 580 միլիոն ոսկի պիտի ըլլան յառաջիկայ տարեշրջանին, իսկ 2 միլիառ ոսկին պիտի անցնին երբ լրանայ հնգամեայ ծրագիրը, 1942ին, յայտարարեց.

— « Այս վիթխարի թուանշանները մեզ բոլորս պիտի համոզեն մեր նիւթական աղբիւրներու ահագնութեան մասին: Այդ աղբիւրներուն շնորհիւ պիտի կրնանք ոչ միայն այդքան վիթխարի գումարներ ճարել, այլեւ զանոնք ծախսել առանց զգալապէս խանգարելու վստահութիւնը որ հիմն է մեր ելմտական վարկին: Եւ ինչ որ կ'ընենք կը պարտինք միայն այս երկրի ճիգին, առանց հաշուելու այն նպաստը զոր կրնան արամադրել, եթէ հարկ ըլլայ, մեր մեծ գաղթապետութիւնները կամ մեր բարեկամներն ու դաշնակիցները: Մեր սպառազինութիւնները ոչ մէկուն կը սպառնան: Իմ կեանքիս ամէնէն ջերմ բաղձանքն է խաղաղութեան եւ վստահութեան հաստատումը, եւ կը հաւատամ թէ երբ շօշափելի վստահութիւն մը հաստատուի, կարելի պիտի ըլլայ ձեռնարկել զինաթափութեան, ընդհանուր համաձայնութեամբ »:

Ֆրանսայի եւ Իրանի բարեկամութիւնը

—— ∞ ——

Ինչպէս գրած էինք, վերահաստատուեցան Ֆրանսայի եւ Իրանի դիւանագիտական յարաբերութիւնները, որոնք ընդհատուած էին, թիւրիմացութեան մը հետեւանքով: Երեսփոխան Պ. Ժորժ Փօթիւ, նախագահը Ֆրանքօ-իրանեան առեւտրական յանձնախումբին, հետեւեալ յայտարարութիւններն ըրաւ այս առթիւ.

— « Կատարեալ բերկրութեամբ կ'արձանագրենք այս դէպքը որ կը փակէ դժբախտ միջադէպ մը: Արտաքին քաղաքականութեան վերջին վիճաբանութեանց ընթացքին, Պ. Ժորժ Պոնէ յայտնած էր Ֆրանսայի ճշմարիտ զգացումները: Մնաց որ, այդ միջադէպը երբեք չէր ազդած մեր բարեկամութեան ղարաւոր յարաբերութեանց վրայ: Ես համոզուած եմ թէ Թէհրանի մեր դեսպանը, Պ. Պոտառ, որ իր պաշտօնատեղին մնացած էր եւ որուն դիւանագէտի յատկութիւնները ծանօթ են, մեծ դեր կատարած է ստացուած արդիւնքին մէջ: Մենք իրաւունք ունինք այսուհետեւ յուսալու թէ նախկին գոյավիճակը պիտի վերահաստատուի եւ թէ ոչ մէկ ամպ պիտի մթագնէ մեր յարաբերութիւնները մեծ ազգի մը հետ որուն կապուած ենք այնքան աւանդութիւններով, իմացական փոխանակութեամբ եւ առեւտրական գործառնութիւններով»:

»»» · «««

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՆԳԼԻՈՅ մէջ ծով իջեցուցին Մեծն Բրիտանիոյ «Ճօրճ Ե.» զրահաւորը, 35.000 թոն տարողութեամբ: Արարողութեանց ներկայ էր թագաւորը: Անիկա առաջին մեծ զրահաւորն է, զոր Անգլիա շինած է 13 տարիէ ի վեր: Մեծ մարտանաւը ծով իջեցնելէ անմիջապէս ետք՝ նոր 35.000 զրահաւորի մը շինութեան ձեռնարկուեցաւ: Այս գործին վրայ պիտի աշխատին 6000 բանուորներ:

ՍՊԱՆԻՈՅ ՓԱԽՍՏԱԿԱՆՆԵՐՈՒ մասին հրատարակուած վերջին տեղեկագրին համաձայն, Արեւելեան Պիրէնեաններու մէջ տեղաւորուած են 220.000 զինուորներ, որոնց 11.000ը վիրաւոր: Միւս նահանգներուն մէջ տեղաւորուած են 167.000 հոգի,— մեծ մասով կիներ, մանուկներ եւ ծերունիներ: Գումար՝ 387.000 հոգի: 45000 փախստականներ Սպանիա վերադարձուած ըլլալով կը մնան 342.000 հոգի: Արեւելեան Պիրէնեաններու երեսփոխանները վարչապետին դիմելով, գանգատեցան թէ իրենց նահանգին մէջ տեղաւորուած են 240.000 հոգի, մինչդեռ նահանգին բնակչութիւնը չանցնիր 217.000ը: Երեսփոխանները պահանջեցին ուրիշ նահանգներու մէջ ալ կայաններ հաստատել, իրենց բեռը թեթեւցնելու համար: Վարչապետը հաւաստեց թէ մօտերս կարելի պիտի ըլլայ Սպանիա վերադարձնել փախստականներուն ամենամեծ մասը:

ԱՆԾԱՆՕԹ ՆԱՒ ՄԸ ընկղմեցաւ Ասորեան կղզիներուն մէջ, թորփիլահար ըլլալով խորհրդաւոր սուզանաւի մը կողմէ: Կը կարծուի թէ հոլանտական է նաւը:

Խ. ՄԻՈՒԹԻՒՆ արտաքին գործավարը ծանուցագիր մը ուղղեց ճափոնական դեսպանին, ազդարարելով թէ Սախալինի ռուսական ջուրերուն մէջ պատահիլիք որ եւ է միջադէպ «կրնայ մեծ համեմատութիւններ առնել», դուրս եկլելով տեղական հանգամանքէն:

ՁԵԽՈՍԼՈՎԱՔԻՈՅ համայնավար կուսակցութեան պաշտօնեաներէն եւ անդամներէն աւելի քան 900 հոգի Խ. Միութեան դիմեցին, Ռուսաստան հաստատուելու համար: Մոսկուա մերժեց մերժեց ոչ միայն անցագիր, այլեւ նպաստ տալ անգործութեան դատապարտուած անդամներուն:

ՍՈՒՐԻՈՅ նոր դահլիճը չէ կազմուած տակաւին: Մաղհար փաշա եւ վրճռաբեկ ատեանին նախագահը՝ Մուսթաֆա Պարմատա ձախողեցան իրենց յանձնուած պաշտօնին մէջ:

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 18Ը ԿԱՐՏԱՆԻ ՄԷՋ

ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ Հ. Յ. Դ. ԿԱՐՏԱՆԻ «ՆԻԿՕԼ – ԴՈՒՄԱՆ» ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷԻ ԵՒ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ ԷՔՍԻ «ՔԵՌԻ» ԽՈՒՄԲԻ

26 Փետր., Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին, Հ. Յ. Դ. Տան մէջ:

Կը խօսի՝ ընկ. ՍՏԵՓԱՆ ՄԻԼՏՈՆԵԱՆ

Գեղարուեստական ճոխ բաժին — Մուտքը ազատ է

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 18Ը ԱՎԻՆԵՈՆԻ ՄԷՋ

ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ «ՇԱՔԷ» ԽՈՒՄԲԻ ԸՆԿԵՐՈՒՀԻՆԵՐՈՒ ԵՒ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ «ՄՈՒՐԱՏ» ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷԻ

25 Փետր., Շաբաթ երեկոյ (Բիւռօնէզի սրահին մէջ:

Կը նախագահէ՝ ընկ. Լ. ՕՎԻԿԵԵԱՆ, կը խօսի՝ ընկ. Յ. ՊԱՊԻԿԵԱՆ

Մանրամասնութիւնները տեղւոյն վրայ: — Մուտքը ազատ է:

Լուրեր

Փարիզ

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ «Զաւարեան» կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները 25 Փետր., Շաբաթ երեկոյ ժամը 9.30ին, ակումբին մէջ: Կարեւոր օրակարգ.

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ «Ս. Մինասեան» ենթակոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները, 25 Փետր., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին «Հայ Ակումբին» մէջ:

Գաւառ

ԼԻՈՆԻ «Վարանդեան» Երջ. կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Լիոնի բոլոր ընկերները 24 Փետր., Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին «Զ. Պոզարեան» ակումբը, 181 Rue Lafayette, նիւ կայանով, անդամատոմսով:

ՍԷՆԹ ԱՆԹՈՒԱՆԻ «Մարզպետ» խումբի Ընդհ. Ժողովը՝ 25 Փետր., Շաբաթ երեկոյ ժամը 7.30ին, ընկեր Մարկոս Մարկոսեանի բնակարանին մէջ: Կարեւոր օրակարգ: Պարտաւոր ներկայութիւն:

ՍԷՆ ԺԵՐՈՄԻ Գաղութիններու ժողովը 24 փետրուար, Ուրբաթ երեկոյ, սովորական հաւաքատեղին: Կը խօսի ընկեր Մ. ԹԱՇՃԵԱՆ.

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 18Ը ՊԱՆԵԷՕ—ՔԱՇԱՆԻ ՄԷՋ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՊԱՆԵԷՕ-ՔԱՇԱՆԻ «ԱՐՄԻԻ» ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

25 Փետրուար, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին

173 Ave Aristide Briand, Մէթրօ Պանթէօ

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԸՆԿԵՐ **ՇԱՒԱՐՇ ԽՈՋԱՀԵԱՆ**

Գեղարուեստական բաժին:

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 18Ը ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

ՀՈՎԱՆԱՒՈՐՈՒԹԵԱՄԲ Հ. Յ. Դ. ՇՐՋԱՆԱՅԻՆ ԿՈՄԻՏԷԻ ԵՒ ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ «ՔՐԻՍՏԱՓՈՐ» ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷԻ

25 Փետր., Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին «Շահրիկեան» սրահին մէջ: 5 Rue de l'Eclipce:

Կը նախագահէ՝ Ընկ. Կ. ԳՈՒԼՈՒՄԵԱՆ

Կը բանախօսէ՝ Ընկ. Գ. ՀԻՒՍԵԱՆ

Գեղարուեստական ճոխ բաժին.— Կը մասնակցին՝ Ընկ. Լեւոն Դեւոնդեան (նուագ), Օր. Գասպարեան, Ընկերներ Կ. Թիւքէլեան, Ս. Բրուտեան եւ Տ. Թաղոյեան (արտասան.): — Մուտքը ազատ է

«ՓԵՏՐՈՒԱՐ 18» ԵՒ «ՎԱՐԴԱՆԱՆՑ» ՇԱՎԻԼԻ ՄԷՋ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՇԱՎԻԼԻ Հ. Յ. Դ. «ԱՐՂՈՒԹԵԱՆ» ԽՈՒՄԲԻ ԿՈՂՄԷ

Բաղաքապետարանի նոր սրահին մէջ, Rue des Ejoles, Շավիլ

26 Փետր., Կիրակի ժամը 4էն մինչեւ կէս գիշեր

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. **Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ**

Գեղարուեստական բաժնին իր մասնակցութիւնը կը բերէ տեղւոյն «Րաֆֆի» երգչախումբը երգերով եւ հայկական պարերով: Բանախօսութիւն եւ ներկայացում: Ժամը 9էն յետոյ պարահանդէս: Դիւրամատչելի պիւֆէ:

Մուտք՝ կիներու 4, այրերու 5 ֆր.:

Փոն տը Սէվրէն առնել 1 թիւ օթոպիւսը եւ իջնել **Puits sans Vin**, Շավիլ:

Թ Ա Տ Ե Ր Ա Կ Ա Ն Ն Ե Ր Կ Ա Յ Ա Ց Ո Ւ Մ

ԱՆԻԷՐ – ՊՈՒԱՔՈԼՈՆԲԻ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

26 Մարտ, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին Անիէռի Քաղաքապետարանի չքեղ սրահին մէջ:

Կը խնդրուի նկատի ունենալ այս թուականը եւ չխաչաձեւել:

ԸՆԿԵՐԱԿԱՆ ԽՆՋՈՅՔ ՀԱՒԱՔՈՅԹ ՓԵՏՐՈՒԱՐ 18Ի ԱՌԹԻՒ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՍԷՆ – ԺԷՐՈՄԻ «ՀԱՅԱՍՏԱՆ» ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

26 Փետր., Կիրակի երեկոյ, ժամը 8ին, Մ. Գասպարեանի սրճարանի սրահին մէջ: Կը հրաւիրուին նաեւ ընկերներու ընտանիքները:

Կը խօսի ընկ. ԱԶԳԻՆ ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ

«ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՕՐ»Ը

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ Ֆ. Հ. Կ'ԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ԱՆԿԷՆԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

26 Փետրուար, Կիրակի, ժամը 3ին,

Անկէն, **Cascade du Lac**ի սրահին մէջ, լճին դէմը:

Տեղի պիտի ունենան՝ սիրուն պատկեր մը, զաւեշտ մը, երգեր եւ արտասանութիւններ: — Մեծերու համար մուտք 3 ֆր.:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ ՊԱՏՐԻԱՐՔԻՆ

Մարսէյլ – Փրատոյի մայր եկեղեցիի վարչութիւնը կը ծանուցանէ թէ՝ յառաջիկայ կիրակի, 26 փետրուար, մասնաւոր հոգեհանգիստ պիտի կատարուի Երուսաղէմի պատրիարք Տ. ԹՈՐԳՈՄ ԱՐՔ. ԳՈՒՇԱԿԵԱՆի յիշատակին: Պիտի պատարագէ եւ դամբանական քարոզը պիտի խօսի հոգեշնորհ Զգօն վրդ. Տէր Ցակորեան:

ԴԻՄԱԿԱՒՈՐ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Կազմակերպուած միասնաբար Փարիզի Հայուհեաց եւ Հայ Երիտասարդաց միութիւններուն կողմէ:

25 Փետրուար Շաբաթ, ժամը 10էն մինչեւ լոյս

Hôtel Napoléonի ՇՔԵՂ ՍՐԱՀՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

38 Ave. Friedland, Métro Etoile

Տարազի մրցումներ, ընտիր օրքէսթր, ճոխ պիւֆէ:

Մուտք 20 եւ 15 ֆրանք — Tenue de Soirée

Տէր եւ Տիկին Երուանդ Ասորեան եւ պարագաները շնորհակալութիւն կը յայտնեն ամէն անոնց որոնք անձամբ, գրաւոր եւ ծաղկեպսակով ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց սիրելի աղջկան՝ ՍԻՐՎԱՐԴ ԱՍՈՐԵԱՆի զաւակակից մահուան առթիւ:

Le Gerant : H. STEPHAN
Imprimerie A-DER (ACOPIAN)
17, Rue Damesme - PARIS (13)

ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ԸՆԿԵՐԱԿԱՆ ԱԿՈՒՄԲ – ՓԱՐԻԶ

Տասաշրջիկայ դասախօսութիւնը 24 Փետրուար, Ուրբաթ երեկոյեան ժամը 9ին, 8 Rue Poulet, Փարիզ: Կը դասախօսէ՝ Հայր Վ. ՏԷՐ ՄՈՎՍԷՍԵԱՆ: Նիւթ՝ «Արտաշէսեան.»:

ՀԱՆԴԷՍ—ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Կազմակերպուած Հայ Լեգէոնական միութեան Լիոնի եւ շրջաններու Մասնաճիւղին կողմէ:

26 Փետրուար, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին Սօսիէթէ Լիոնէզի սրահին մէջ, Տէսին:

Կը նախագահէ եւ կը խօսի

ԸՆԿ. **Տ. ԹԷՔԷԵԱՆ**

Գեղարուեստական ճոխ բաժին

Մասնակցութեամբ՝ FANFARE «INDEPEDANT»ի ET LA CLIQUE S. L. T.

Դաշնակի ընկերակցութեամբ կ'երգեն՝ օրիորդներ Ծովինար Տէր Պետրոսեան եւ Վ. Սահակեան, արտասանութիւններ:

Ընկեր Տ. Թէքէեան լուսարձակով պիտի ներկայացնէ ՄՈՒՍԱ ԼԵՌԱՆ ԱԶԱՏԱԳՐՄԱՆ ԼՈՒՍԱՆԿԱՆԵՐԷՆ:

Պիտի ներկայացուի զաւեշտ մը

Երեկոյեան ժամը 8.30ին ընտանեկան պարահանդէս Orchestre BOTCHAROFF

Լիոնցիներու համար վերադարձը ժամը 12.30ին, օթոպիւս O. T. L.

Պ Ա Ր Ա Հ Ա Ն Դ Է Ս

Փարիզահայ «ՔՆԱՐ» երկսեռ երգչախումբի

26 ՓԵՏՐՈՒԱՐ, ԿԻՐԱԿԻ ԿԷՍՕՐԷ ՎԵՐՋ ԺԱՄԸ 4ԷՆ ԿԷՍ ԳԻՇԵՐ

Aéro-Club de Franceի ՇՔԵՂ ՍՐԱՀՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

6 Rue Galilée, Métro: Boissière

ԱՐԺԱՆԹԻՒԵԱՆ ՄԵԾ ՆՈՒԱԳ. ԽՈՒՄԲ

Տեղի պիտի ունենայ «ԹԱՆԿՕ»ի մրցում Ա. եւ Բ. հանդիսացողները կը շահին 125 ֆրանքնոց էնտէֆրիզապլը նուիրուած մասնագէտ ՍԱՓՐԻԶ ՇԱՀՊԱԶԵԱՆի կողմէ:

ՃՈԽ ՊԻՒՖԷ — ՄՈՒՏՔ 12 ՖՐԱՆՔ

Տոմսերու համար դիմել՝ Միութեան նախագահ Գ. Փափազեանի, 40 րիւ տ'Ապուքիր: Հանրածանօթ նպարավաճառատուն՝ Հրաչեան, 6 րիւ Լամարթին: Սապօնճեան՝ րիւ Թրէվիզ: Շօսիւր Մարիժօ (Քարաեան)ի 14 րիւ Պէլվիլ փարիզ (19): Տէօ (Տէօվլէթեան)ի 23, րիւ Ժուլ Ռուվ, Փարիզ (19): Ժաքլին (Տէրվիշեանի) 46 րիւ Փիքալ: Ինչպէս նաեւ երգչախումբի բոլոր անդամներու մօտ եւ պարահանդէսին օրը կիչէն:

Ժամադրուեցէք ԱԷՐՕ ՔԼԻՒՊ փետրուար 26ին:

ՀԱՍՑԷԻ ՓՈՓՈԽՈՒԹԻՒՆ

ԻՐԱՒԱԳԷՏ - ԽՈՐՀՐԴԱԿԱՆ

ՎԱՀԱՆ ԵԱՐՃԱՆԵԱՆԻ

Գրասենեակը փոխադրուած է

21, RUE BAUDIN, PARIS (9e)

Tél. Tru: 29 - 39

(Մէթրօ Cadet, Սգուստ Մօնթօլօնի եւ րիւ Լաֆայէթի անկիւնը)

Ընդունելութիւն ամէն օր 9էն 11 եւ 5էն 7 եւ ժամադրութեամբ

ԳՈՐԾ ԿԸ ՓՆՏՌԷ

18 տարեկան հայ աղջիկ մը (տաքթիլօ-ֆաքթիւրիէռ) որ ունի նաեւ գրամեքենայ: Դիմել՝ Kebelianի, 47 Rue des Paquerettes, Alfortville, Seine

ԿՕՒԹՈՒՐԻ Ֆրանսահպատակ հայ կարուհի մը արհեստանոցի մէջ աշխատելու համար: Դիմել՝ **Paris-Modern**, **51 Rue du Caire, Paris**:

ՏՈՔԹ. ԳՈՒՐԳԷՆ ՄԵԾԱՏՈՒՐԵԱՆ

ՄԱՍՆԱԳԷՏ ՆԵՐՔԻՆ, ԿԱՆԱՆՑ ԵՒ ԵՐԱԽԱՆԵՐՈՒ ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԵԱՆՑ

Կ'ընդունի, ամէն օր ժամը 14—17 եւ ժամադրութեամբ

230 Avenue du Maine, Paris (14), Métro, Alésia. Tél. Suffren 01—64

Autobus 8—28—AE—CB—123

ՄԻՈՒԹԵԱՆՑ

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ ԼԻԼԱՅԻ Մասնաճիւղի Ընդհ. Ժողովը՝ 24 Փետր., Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, դպրոցի սրահին մէջ, 15 Rue des Bruyères: Կարեւոր օրակարգ: Կը խնդրուի բոլոր անդամներէն եւ անդամուհիներէն ներկայ ըլլալ:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՅ ԿԱՄ. ԵՒ ՄԱՐՏ. Միութեան անդամական ընդհանուր ժողովը՝ 26 Փետր., Կիրակի առաւօտ ժամը 9ին, Քաֆէ Նուայի ներքի սրահին մէջ, 1 Bld. Dugomier: Կարեւոր օրակարգ: Ներկայանալ անդամատոմսով:

ՖՐ. Կ. ԽԱՉԻ Շրջ. վարչութեան գործիչներու դասախօսութիւնը 25 Փետր., Շաբաթ կէսօրէ վերջ ժամը 4ին, 8 Րիւ Պուլէ, Փարիզ:

ՏԷՍԻՆԻ ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆԻ Հայր. Միութիւնը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Տէսինի եւ շրջականներու բոլոր հայրենակիցները, 26 Փետր., Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին, ծանօթ ժողովատեղին:

ԽՈՋԿԱՅԻ Բաղնիպատակ Հայրենակցական միութեան ընդհ. անդամական ժողովը՝ 26 փետր., կիրակի ժամը 4ին, 7 Րիւ տէ փըթի Մարշէի Քաֆէ «Պար Մանիսի» սրահին մէջ: Օրակարգ՝ ծաղուհերութեան կարեւոր խորհրդակցութիւն եւ վարչութեան ընտրութիւն

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Սէն-Ժիւլիէնի – Սէնթ Ալպանի Յ. Դ. «Վրէժ» խումբը իր խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնէ ընկեր Գէորգ Բալուցեանի՝ իր փոքրիկ ԱԼԻՍ ԲԱԼՈՒՑԵԱՆի մահուան առթիւ:

ՀԱՅ ԵՐԻՏ. ԱԿՈՒՄԲԻ ՏԱՐԵԿԱՆ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

4 ՄԱՐՏ, ՇԱԲԱԹ, ԿԷՍՕՐԷ ՎԵՐՋ ԺԱՄԸ 5ԷՆ ԿԷՍ ԳԻՇԵՐ

Hôtel Napoléon Bonaparteի ՇՔԵՂ ՍՐԱՀՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ, 38 Ave. de Friedland (Etoile)

Գեղարուեստական բաժնին իրենց սիրայօժար մասնակցութիւնը կը բերեն՝

ՏԻԿԻՆ ԱՐՓԻԿ ԱՐՂՈՒԹԵԱՆ (ԵՐԳ), **Yvone Galli, Radio Cité**էն,

Mlle. Adelita Romano, élève de Mme. Moreno de l'Opéra de Barcelone

(ՍՊԱՆԻԱԿԱՆ ՊԱՐ), Պ. ՄԵՀԵՐԵԱՆ (ԵՐԳ), ՕՐ. ՔԷՍԻՃԵԱՆ (ԴԱՍԱԿԱՆ ՊԱՐ).:

Առաջնակարգ նուագ. համեղ անակնկալներ, ճոխ պիւֆէ: — ՄՈՒՏՔ 12 ՖՐԱՆՔ

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : GOBelins 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՑՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՇԱԲԱԹ 25 ՓԵՏՐՈՒԱՐ
SAMEDI 25 Février 1939

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 3974

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՏՈՒՆԵՐ ԵՒ ԲՈՅՆԵՐ

Աչքի առջեւ ունինք Թրքական տեղեկագիր մը, «Հալք էվի»-ներու գործունէութեան մասին (Ժողովուրդի Տուն)։

Այս տեղեկագրին համաձայն, 1931ին կային միայն 14 «Հալք էվի»ներ, 1932ին՝ 42 հատ, 34,000 անդամներով, իսկ այսօր Տուներուն թիւը բարձրացած է 209ի, 136,355 անդամներով։ Դարձեալ, 1932ին կատարուած դասախօսութիւններու թիւն եղած է 915, իսկ 1938ին՝ 2727։ Նոյն ժամանակաշրջանին ներկայացումներու թիւը 373էն բարձրացած է 1703ի։ Գրադարաններն ալ տարուէ տարի աճած ըլլալով, «Հալք էվի»ները այսօր ունին 285,757 հատոր գիրք։ Ընթերցողներուն թիւն ալ անցեալ տարի հասած է 1.909,910ի։

Ի՞նչ կ'ուսուցանեն այս հաստատութիւնները.— Լեզու, պատմութիւն, գրականութիւն, գեղարուեստ, ներկայացում, գլոս (փոր), ընկերային օգնութիւն, ժողովրդային դասարաններ եւ դասընթացքներ, գրադարան եւ հրատարակութիւն, գիւղացիական գործունէութիւն, թանգարան եւ ցուցահանդէսներ։

Նախկին «Եուրտ»երու կամ «Օճախ»ներու շարունակութիւնը կը կազմեն այս հաստատութիւնները, ոչ միայն աւելի ազգայնական, այլ եւ յեղափոխական ձգտումներով։ Իթթիհատը կը ջանար ցեղի ոգին արթնցնել, համիսլամական եւ Թուրանական մոլեռանդութեամբ։ Քէմալականութիւնը աւելի առաջ գնաց, յապաւելով կարգ մը միտումներ եւ աւելի գունաւորելով ազգային ոգին, ինչպէս եւ Թուրք ցեղին «մեծութիւնը», իբրեւ հիմնադիր եւ առաջնորդ մարդկային քաղաքակրթութեան ...

Երկուքն ալ կը ձգտէին միեւնոյն նպատակին,— սերունդ արտադրել, «Թիւրք օղլու Թիւրք» աշխարհահայեացքով։ Մէկը պարզ յառաջդիմական, միւսը աւելի արդիական եւ յեղափոխական ուղղութեամբ։

Հաւանական է որ նախագահ Իսմէթ փորձէ ուրիշ ոգի մը — իր ոգին — դնել այս շարժումին մէջ ալ, քանի որ ձեռնարկած է փճացնելու Աթաթիւրքի կարգ մը բարենորոգումները։

Ամէն պարագայի մէջ, « Հալք էվի»ները կը կազմեն հզօր ազդակ մը Թուրքիոյ նոր սերունդին եւ խոնարհ խաւերուն քաղաքական եւ քաղաքացիական զարգացման համար։ Մանաւանդ, որ պետութիւնը ինքն է անոնց հովանաւորն ու առաջնորդը, ինչպէս եւ նիւթական ալլիւրը։

Երբ դրի կ'առնենք այս տեղեկութիւնները, ինքնին մեր առջեւ կը ցցուի հարցական մը,— ո՞ւր են մեր Ժողովուրդի Տուները...

Հայաստանի մասին չենք խօսիր, քանի որ հոն ամէն բան կ'ընթանայ համաձայն կեդրոնի առաջադրութեանց։

Կարմիր աշխարհին մէջ, մէկ է ծրագիրը բոլորին համար, առանց աշխարհագրական շրջանի, միջավայրի, ազգի, ցեղի կամ սեռի խտրութեան։

Այս ճամբուն վրայ, տարբերութիւնները երեւութական են բոլշեւիկեան, ֆաշական կամ հիթլէրական դիկտատուրաներուն, մինչեւ անգամ քէմալականութեան միջեւ։

Ուրեմն, հարցը կը վերաբերի Հայկական Արտասահմանի։

Բոլորովին ճիշդ պիտի չըլլար ըսել թէ չունինք Ժողովուրդի Տուներ։ Ապացոյց՝ Երիտ. Միութիւնները, այնքան բազմազան եւ ցիրուցան։

Հեռու՝ հայրենիքէն եւ զրկուած՝ պետական հովանաւորութենէ, անշուշտ մենք պիտի չկրնայինք փորձել այն ինչ որ կ'ընեն մեծ ու պզտիկ ազգեր, նոյնիսկ Թուրքը։ Մեր կացութիւնը աւելի բարդ է նաեւ անոր համար որ ցրուած ենք ի սփիւռս աշխարհի, իրարու հակոտնեայ ծայրերու մէջ։

Բայց, հայկական ճիգը եւ յարատեւութիւնը ե՞րբ անճրկած են, երբ մարդիկ աշխատանքի մը կը լծուին, ծրագրի մը կը կառչին վճռականօրէն, եւ մաքուր խանդավառութեամբ։

Այդ առաքինութեանց շնորհիւ է որ այսօր ունինք բազմաթիւ բոյներ, նուիրուած՝ երիտասարդութեան եւ ազգային մշակոյթին զարգացման։

Բայց, փոքրաթիւ են այդ բոյները եւ տժգոյն։ Աւելի ճիշդ, այնքան շատ են եւ բաժան-բաժան, որ ցանկալի ուժ մը չեն կազմեր, բաղդատելով օրուան պահանջներուն հետ։

Ինչո՞ւ այսպէս։ Միտք չունինք բանավէճ յարուցանելու, բայց կը կարծենք թէ այս ճակատին վրայ եւս որոմ եւ աւեր ցանած են շարք մը թիւրիմացութիւններ,— քաղաքական, ընկերային, մինչեւ անգամ դաւանական կամ դասակարգային։

Կարճ խօսքով, երիտասարդներն անգամ տակաւին վարժուած չեն զանազանելու հիմնականն ու երկրորդականը, իրականութիւնը եւ ստուերը։

Եւ իբրեւ հետեւանք, շատ քիչ գաղութներու մէջ կան «Ժողովուրդի Տուներ»։ Մեծ մասով սովորական հաւաքատեղիներ կամ ակումբներ են անոնք, իւրաքանչիւրը սեղմ շրջանակ մը կազմած իրեն համար, եւ անտարբեր՝ միւսին հանդէպ։

Չէ՞ք ընդունիր թէ պարագաները շատ աւելի նպաստաւոր են այսօր, ամփոփելու եւ աւելի ծաւալուն, բազմակողմանի ձեւի մը վերածելու համար եղած բոյները։

Անհրաժեշտ չէ որ բոլորը միեւնոյն կաղապարին մէջ ձուլուին, ինչպէս բռնատիրական երկիրներու մէջ։ Ուզենք ալ, մեր պայմանները թոյլ չեն տար փորձել այդպիսի ձեռնարկ մը։

Բայց, ինչո՞ւ իրարմէ բաժնուէին միեւնոյն սերունդին անդամները, մանր-մունր փառասիրութիւններով, որոնք ընդհանրապէս հետեւանք են տհասութեան։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՖՐԱՆՔՈՅԻ ՃԱՆԱՉՈՒՄԸ ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ

— oo —

315 երեսփոխաններ կ'ընդդիմանան

— oo —

Դահլիճը որոշեց ժողով գումարել երկուշաբթի օր, որոշելու համար Զօր. Ֆրանքոյի կառավարութեան իրաւական ճանաչումը։ Անգլիական կառավարութիւն ալ որոշած է միեւնոյն օրը յայտարարել ճանաչումը։ Սկանտինաւեան եւ պալթեան պետութիւնները եւս հաղորդեցին թէ որոշած են ճանչնալ Սպանիոյ ազգայնական կառավարութիւնը։ Երկու խմբակցութեանց անդամներէն Թուրքիա եւ Շուէտ առաջիններն եղան ճանաչումը յայտարարելու համար, բայց Նորվեկիոյ, Ֆինլանտայի, Տանըմարքայի, Հոլանտայի, Ռումանիոյ, Պուլկարիոյ եւ Ցուիցերիոյ ճանաչումն ալ օրերու խնդիր է.

Ֆրանսայի նախարարական խորհուրդը նախապէս պիտի գումարուէր այսօր, շաբաթ, բայց վերջին պահուն յետաձգուեցաւ երկուշաբթի օրուան, որպէսզի Պ. Լէօն Պէրար կարենայ Փարիզ վերադառնալ եւ կառավարութեան հաղորդել իր բանակցութեանց արդիւնքը։ Միւս կողմէ, իրազեկներ կ'ըսեն թէ Պ. Տալատիէ կ'ուզէ ժամանակ շահիլ, յուսալով թէ վերջին պահուն բան մը պիտի պատահի Սպանիոյ մէջ, դիւրացնելու համար ճանաչումը, նոյնիսկ ձախակողմեան տարրերուն հաւանութեամբ։

Երեսփ. Ժողովին մէջ կազմուած «Ֆրանքօ-սպանիական բարեկամութեան խմբակցութիւնը» (ձախակողմեան), որ կը բաղկանայ 315 — 350 անդամներէ, երէկ հարցապնդում ուղղեց կառավարութեան, բողոքելով ճանաչման դէմ։ Խմբակցութիւնը հետաձայնով եւ հեռագրով ժամադրութիւն խնդրեց Անգլիոյ ձախակողմեան երեսփոխաններու պատուիրակէն, միեւնոյն հարցին առթիւ։

Անգլիոյ արտաքին նախարարութիւնը պաշտօնապէս հաղորդեց Լոնտոնի սպանիական դեսպանին թէ որոշած է ճանչնալ Զօր. Ֆրանքոյի կառավարութիւնը, համախորհուրդ Ֆրանսայի հետ։

*** Իտալական մամուլը լայն էջեր կը յատկացնէ Պուրկոսի խօսակցութեանց, որոնք տեղի կ'ունենան Ֆրանսայի պատուիրակ ծերակուտական Պէրարի եւ Զօր. Ֆրանքոյի արտաքին նախարարին միջեւ։

Պ. Կայտա «Ճիօրնալէ տ'Իթալիա»ի մէջ կը գրէ, թէ Ֆրանսայի ըրածը «պարզ խաբէութիւն է»։ «Ան վերակազմած է «կարմիր» ուժերը Վալենսիա — Մատրիտ շրջանին մէջ եւ կ'աջակցի անոնց։ Սպանիական կարմիր վարիչները տակաւին դաւեր կը լարեն Ֆրանսական հողի վրայ, իսկ Պուրկոսի մէջ խաչագողութիւն կ'ընեն։»

Իտալական թերթերը հրատարակած են Զօր. Ֆրանքոյի մէկ յայտարարութիւնը, որ կ'ըսէ.— «Անոնք, որ մաքուր խիղճ ունին, մեզմէ վախնալու պատճառ չունին։ Ես կ'ուզեմ պատերազմը վերջացնել, բայց մէկ պայմանով. — հակառակորդին կատարեալ անձնատուութեամբ»։

«Թէյլէկրաֆ» եւ «Կաճէթօ տէլ Փոփոլօ» կը գրեն, թէ Անգլիա եւ Ֆրանսա մեծապէս յուսախաբ եղած են, որովհետեւ չյաջողեցան ծախու առնել Զօր. Ֆրանքօն։ Ազգայնական Սպանիան ամէն ինչ պիտի շահի դիմելով Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ, իսկ ամէն ինչ կը կորսնցնէ, եթէ անսայ ժողովրդավար պետութեանց։

Անգլիա պիտի օգնէ Ֆրանսայի, եթէ...

— oo —

Լորտերու ժողովին հինգշաբթի օրուան նիստին մէջ, արտաքին նախարար Լորտ Հըլիֆաքս յայտարարեց թէ Մեծն Բրիտանիա ի հարկին պիտի կռուի, պաշտպանելու համար Ֆրանսայի կենսական շահերը, առանց վերապահութեան։ Այս յայտարարութիւնը կը հաստատէ վարչապետին հետեւեալ հաւաստիքը որ եղաւ երեսփ. ժողովին մէջ, փետրուար 6ին — «Որ եւ է սպառնալիք Ֆրանսայի կենսական շահերուն դէմ, ո՛ր կողմէն ալ գայ, յառաջ պիտի բերէ այս երկրին անմիջական գործակցութիւնը»։

Լորտ Հըլիֆաքս ըսաւ.— «Կարգ մը շրջանակներու մէջ փորձեր կ'ըլլան ստորագնահատելու կամ վիճելի դարձնելու համար վարչապետին հաւաստիքները Ֆրանքօ-անգլիական համերաշխութեան մասին։ Պարտականութիւն կը սեպեմ ըսել թէ խորապէս ցաւալի են այդպիսի փորձեր, որովհետեւ շատ ծանր սխալ մը պիտի ըլլար երեւակայել թէ վարչապետն ամենադոյզն մասյին վերապահում յայտնեց, իր խօսքերը արտասանած ատեն։ Իր յայտարարութիւնը վերին աստիճանի բացորոշ էր եւ չի կրնար տեղի տալ որ եւ է երկդիմութեան կամ չփոթութեան»։

Խօսելով Ֆրանքօ-իտալական վէճի մասին, նախարարը բացատրեց թէ ոչ ֆրանսական, ոչ ալ իտալական կառավարութիւնը փափաք յայտնած են երրորդ պետութեան մը միջնորդութեան համար եւ թէ այդպիսի փորձ պիտի չկատարուի, մինչեւ որ երկու կողմերը չփափաքին։ Ցեառոյ ըսաւ թէ Իտալացիները չեն ճշդած Ֆրանսայի հետ եղած անհամաձայնութեան բուն պատճառները։ Նախարարը զանգատեցաւ թէ կարգ մը օտարականներ Անգլիոյ խաղաղասիրական ջանքերը կը նկատեն «տկարութիւն, վախկոտութիւն և սատանում» եւ չեշտեց թէ այս տպաւորութիւնը չի համապատասխաներ իրականութեան։

Լորտ Հըլիֆաքս խօսեցաւ նաեւ Ֆրանսայի հանրապետութեան նախագահին այցելութեան մասին, որ տեղի պիտի ունենայ յառաջիկայ մարտին եւ որուն համար մեծ պատրաստութիւններ կը տեսնուին։ «Միայն մեր աշխարհագրական դիրքը չէ որ մեզ կը մօտեցնէ Ֆրանսայի, այլեւ մեր շահերուն եւ մտածումներուն համերաշխութիւնը»։

— oo —

ՀԻՒՍ. ԻՐԼԱՆՏԱՅԻ վարչապետը Լոնտոն գնաց խիստ հսկողութեան տակ, ահաբեկչական սպառնալիքներ ստացած ըլլալով։ Շարք մը նոր դաւեր երեւան հանուած են։

ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ թերթերը բուռն գրութիւններ կը հրատարակեն Մ. Նահանգներուն դէմ, «աշխարհի թիւ 1 թշնամին» կոչելով զայն, եւ նախագահ Րուզվէլթի մեղադրելով իբրեւ գործիք Հրէական խաղերու։

ՄՈՆԹԷՍՔԻԷՈՅԻ ձեռագիրները աճուրդի հանուելով, 660.000 ֆրանքի գնուեցան Ֆրանսայի համար։ Միայն «Օրէնքներու ոգին» գնուեցաւ 401.000 ֆրանքի, երբ Գերմանացիները կ'ուզէին ձեռք անցընել։

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԼԱՏԻՆԵՐԷՆՆ ԱԼ ՋՕԳՆԵՑ

Արաբիւրը մնաց, բայց Թուրքերը կը շարունակեն «սրբագրել» պատմութիւնը։ Ոչ միայն ամէն փառք իրենց վերապահելով, այլեւ ամէն տոյար սրբելով։

Թուրքերէն Թանի թղթակիցը կը գրէ Սոֆիայէն, Վասիլ Լեւսկիի մահուան 66րդ տարեդարձին տօնակատարութեան առթիւ (19 փետրուար)

— « Վասիլ Լեւսկի 1873ին կախաղան հանուած էր Օսմ. կառավարութեան կողմէ, իբրեւ պուլկար հերոսակ։

Պուլկարները այժմ Պուլկարիոյ անկախութեան համար պայքարած եւ զոհուած հերոսի մը հանգամանքը տըւած են այս պուլկար հրոսակին, որ շատ մը կեանքեր փճացուցած, շատ մը տուներ մարած եւ վերջապէս կառավարական ուժերու կողմէ ձերբակալուելով կախուած է »։

Բոլորդ ալ կրնաք վկայել թէ կատարելապէս իրաւունք ունի թուրք թղթակիցը։

Երբ շանտատակ Թալէաթը կամ Եոզկատի ջարդարարը՝ Քէմալ պէյ « նահատակ » եւ «հերոս » կը դառնան, կարելի՞ է հերոս կոչել Վասիլ Լեւսկին, եւ մանաւանդ տօնել անոր յիշատակը։

Լեւսկի «շատ մը կեանքեր փճացուցած, շատ մը տուներ մարած» աւազակ մըն է, եւ իր պատիժը կրած է կախուելով։ Մինչդեռ Թալէաթ, Էնվէր, Մուստաֆա կամ Քէմալ, Պէհաէտտին Շաքիր կամ Ճէմալ Ազմի ոչ իսկ մրջիւնի մը վրայ կոխած են։

Ապերա՜խտ Պուլկարներ։ Չե՞ն գիտեր որ Օսմ. բարեխնամ կառավարութիւնը շատոնց անկախութիւն տուած պիտի ըլլար իրենց, եթէ Վասիլ Լեւսկիի պէս «աւազակներ» արիւն թափած չըլլային։

Պուլկարները դեռ երկրորդ անգամ ալ մեզ մըն ալ ունին — փետր. 26ին պիտի տօնեն Շարքէօյի յաղթանակը։

« Պալքանեան պատերազմին, Պուլկարները իբրեւ թէ Մարմարայի շրջանակին մէջ, Շարքէոյ, մեծ յաղթանակ մը շահեր են »։

Սուտ եւ սո՛ւտ։ Ընդհակառակն, Թուրքերն էին որ Ֆիլիպէ մտան, « Սոֆիայի տօղրու » աղաղակելով, բայց ի վերջոյ ազնուաբար ներեցին եւ քաշուեցան, որպէսզի Պուլկարներն ալ օր ու արեւ տեսնեն։

Կատակը մէկդի, եթէ մրցանակ մը հաստատուէր սերունդէ սերունդ հաւատարմութիւն վարձատրելու համար, Թուրքերը առաջին պիտի հանդիսանային, առանց վերապահութեան։

Համիտի շրջանին յեղափոխականները կը կոչուէին «անիծեալ», «եպիրիլի», «խառվարար » եւայլն։

Իթթիհատի օրով քիչ մը բացուեցան աչքերը, եւ «Հայտուտ» Մուրատները, Վարդգէսները եւ Արմէն Գարոները դարձան հայրենասէր « Էֆէնտիներ», յետոյ շանթահարուելու համար իբրեւ «խայինը վաթան»։

Մինչեւ քէմալական յաղթանակը, Վենիզելոսն ալ հասարակ աւազակ մըն էր։ Բայց երբ հրաժարեցաւ Փոքր Ասիայէն, դարձաւ «մեծ դիւանագէտ», թանկագին բարեկամ եւ գիտակից Թուրքիոյ։

Եւ այսպէս սկիզբէն մինչեւ վերջը, ուղիղ գծով։

Երէկ արաբերէն տառերով կը գրէին այս բաները, այսօր՝ լատիներէն։

Երէկ փէսով, այսօր՝ գլխարկով։

Կը բաւէ որ մէկ մասին կոխես, սերունդի կապը անմիջապէս մէջտեղ կ'ելլէ։

«Շալվար»ը տաբատի վերածուեցաւ, գլուխը մնաց փափուջ։

ՎԱՀԷ

ՍՈՒՐԻԱԿԱՆ ՏԱԳՆԱՊԻՆ ԾԱԼՔԵՐԸ

— oo —

Արիւնալի կռիւներ փողոցներու մէջ

— oo —

Հեռագիրները օրը օրին հաղորդեցին Սուրիոյ մէջ պատահած դէպքերը, որոնց հետեւանքով հրաժարեցաւ Ճէմիլ Մարտամի դահլիճը։ Վերջին թղթաբերէն կը քաղենք հետեւեալ տեղեկութիւնները.—

Ուսանողները որ միշտ կը շարունակեն դասադուլը, նոր ու բուռն ցոյցեր ըրին փետրուար 16ին, Դամասկոսի մէջ։ Վնասի չենթարկուելու համար, խանութպանները առժամապէս փակեցին իրենց հաստատութիւնները։

Ոստիկանական միջամտութիւնը տեղի տուաւ բազմաթիւ ընդհարումներու, որոնց ամէնէն ծանրը պատահեցաւ ժամը 15ին, մարզպանութեան պատուիրակութեան շէնքին մօտերը, եւ տեւեց մօտ կէս ժամ։ Ոստիկանութիւնը յաջողեցաւ ցրուել ցուցարարները, որոնցմէ 10 հոգի վիրաւորուեցան, 20 հոգի ալ ձերբակալուեցան։ Իրիկուան մնացեալ մասը հանդարտ անցաւ։

*** «Աճրարա»ի թղթակիցը հետեւեալ մանրամասնութիւնները կը հաղորդէ.— Ուսանողական ցոյցերը շարունակուեցան մինչեւ ուշ գիշեր։ 80է աւելի պայթուցիկներ նետուեցան զանազան թաղերու մէջ եւ ձերբակալուեցան 30 ուսանողներ։

Այս առաւօտ, յանկարծ, չորս տարբեր վայրերու մէջ ցոյցեր սկսան։ Ոստիկանութիւնը գործի լծուեցաւ, ցրուելու համար ցուցարարները։ Աստունէք թաղին մէջ, սոսկալի բախում մը տեղի ունեցաւ ուսանողներու եւ ոստիկաններու միջեւ։ 3 ուսանողներ եւ 3 ոստիկաններ վիրաւորուեցան։ Համիտիէ թաղին մէջ եւս բախում մը տեղի ունեցաւ։ Սալհիէ թաղին մէջ ցոյց կազմակերպեցին նաեւ ուսանողուհիները։ Ոստիկանները չկրցան ցրուել ցուցարար աղջիկները, որոնք ունեցան երկու վիրաւոր։

Ոստիկանութիւնը խուզարկութիւն կատարեց «Ազգային Գործունէութեան» կազմակերպութեան ակումբին մէջ եւ գտաւ երկու պայթուցիկներ։

Այսօրուան ցոյցերու ընթացքին վիրաւորուածներուն թիւը 20ի կը հասնի։

Կացութիւնը չափազանց ծանր է։ Հազարապետ Թէզէ եւ զինուորական ուժերու հրամանատար Զօր. Քէլէր երկար տեսակցութիւն մը ունեցան վարչապետին հետ։ Հազարապետը վարչապետին յանձնած է Պ. Փիւոյի կողմէ ստորագրուած խիստ ծանուցագիր մը, որ կը պահանջէ չեղեալ նկատել այն շրջաբերականը զոր սուրիական կառավարութիւնը վերջերս հրատարակեց անձնական կանոնադրութեան մասին։ Որովհետեւ, այդ շրջաբերականը կը ժխտէ մարզպանին իրաւասութիւնը։

Ծանուցագիրը երկու պայման կ'առաջարկէ կառավարութեան.— Տասացի գործադրել մարզպանին որոշումները, կամ հրաժարիլ։

Ծանուցագիրը ստանալէ յետոյ, Ճէմիլ Մէրտամ պէյ արտակարգ նիստի հրաւիրեց նախարարները, ինչպէս նաեւ խորհրդարանի նախագահը։ Նիստէն յետոյ, նախարարները հանրապետութեան նախագահի պալատը գացին եւ երկարատեւ ժողով մը գումարելով, հրաժարական տուին։

Մարզպանութեան զինուորական գիւանին պետը, հազարապետ Թէզէ Դամասկոս հասաւ Պէյրութէն եւ ուղղակի պատուիրակ Պ. Տը Հօթքլոքի մօտ երա-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԼՈՆՏՈՆԷՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՆԿԱԽՈՒԹԵԱՆ ՀԱՐՑԸ ՀԱՇՏՈՒԹԵԱՆ ԽՈՐՀՐԴԱԺՈՂՈՎԻՆ ԱՌՋԵՒ

Դ.

ԼՈՐՏ ՔԸՐԶԸՆԻ ՅԱՐՁԱԿՈՂԱԿԱՆԸ

Պալֆըր յետոյ եպարքոս Տամատ Ֆէրիտ փաշայի ուշադրութեան կը յանձնէ ուրիշ ճշմարտութիւններ։

Յուշագիրը «անմեղօրէն» կը պատմէ թէ քրիստոնեաներուն հետ մահմետականներ ալ ջարդուած են՝ միեւնոյն զարհուրելի պայմաններուն մէջ։

Շատ լաւ ուրեմն, կ'եզրակացնէ անգլիացի նախարարը, պատերազմի ընթացքին կառավարութիւններուն միջեւ հաւատածական տարբերութիւն գրեթէ գոյութիւն չունէր. այդ տեսակէտէն երբեք կարելի չէ դատապարտել մանաւանդ Դաշնակից պետութիւնները, որոնք միշտ յարգած են անհատին կրօնական զգացումները եւ պաշտպանած են սրբավայրերը ամէն տեղ։ Պատերազմէն առաջ մահմետական պետութիւններն ու ժողովուրդները մահմետական են դարձեալ։ Եւ հոն ուր Դաշնակիցները մուտք գործած են, կրօնական պաշտամունքի ազատութիւնը աւելի ապահով կերպով վերահաստատուած է։

Դաշնակիցներուն կարծիքով սխալ է այն ենթադրութիւնը թէ մահմետական պետութեան մը հողերուն կրճատումը վիրաւորանք մը պիտի նկատուի իսլամութեան դատին հանդէպ՝ ուրիշ երկիրներու մէջ։ Մտածելու կարողութիւն ունեցող Իսլամներուն համար «Պոլսոյ մէջ տեղաւորուած կառավարութիւնը գոհունակութեան կամ փառքի աղբիւր չի կրնար ըլլալ»։ Օսմանցի Թուրքը այդ քաղաքին մէջ կը փորձէր կատարել դեր մը որուն անընդունակ էր. հետեւաբար ձախողեցաւ։

Սակայն, եթէ ան աշխատանքի լծուի հողամասի մը վրայ ուր պիտի ապրի միայն իր արիւնը կրող եւ իր հաւատքին պատկանող ժողովուրդը, եթէ աւելի նոր ու դիւրին պայմաններ ստեղծուին իրեն համար ու եթէ մոռացութեան տրուի կաշառակերութեան եւ դաւերու չարաշուք աւանդութիւնը, այն ատեն Դաշնակիցները յոյս ունին որ թերեւս ան նոր փայլ մը կրնայ տալ իր հայրենիքին եւ, անուղղակի կերպով նաեւ իր կրօնքին։ Թուրքիա պիտի նուիրուի տնտեսական վերելքի կամ մշակութային աշխատանքներու»։ Հրաշալի ծրագիր. «ո՛չ մէկ այլակերպում կրնայ աւելի տպաւորիչ ըլլալ ու զարմանք պատճառել Եւրոպացիներուն»։ Եթէ Թուրք ժողովուրդը ի վիճակի է այդ բանը ընելու, կրնայ ապաւինիլ «այն օժանդակութեան զոր Դաշնակիցները պիտի չզլանան իրեն»։

Լոյտ Ճորճ գիտել կուտայ թէ Պալֆըրի այս ուժեղ ամբաստանագրին շահեկանութիւնը աւելի կը բազմապատկուի, եթէ յիշենք որ ան, տակաւին երիտասարդ, ներկայ եղած է — իբրեւ անձնական քարտուղար իր մօրեղբօր, լորտ Սոլզպրիի — Պերլինի 1878ի վեհաժողովին «ուր բրիտանական կառավարութիւնը կը պնդէր վերստին թրքական տիրապետութեան ենթարկել ազատագրուած Հայերը, երբ արդէն ռուսական բանակները ազատութիւն բերած էին անոնց»։

Կը տեսնուի որ նախորդ վարչապետը անծանօթ չէ մեր քաղաքական պատմութեան հիմնական գիծերուն եւ գիտէ թէ ինչ դաւեր տրքուեցան Պերլինի մէջ՝ ջուրը ձգելու համար հայկական նահանգներու բարենորոգման խնդիրը։ Դժբախտաբար այդ օրերուն Անգլիոյ ճակատագիրը կը վարէր Վիքթորիա Թագուհիին «աչքին լոյսը», հռչակաւոր Հրեայ մը — Տիզրայէլին, այլ անուամբ լորտ Պիքընսֆիլտ — որ բացէ ի բաց կը յայտարարէր վեհաժողովին մէջ — Մենք Հայաստան չենք ուզեր։ Իրմէ վերջ ո՛չ մէկ պահպանողական պետական գործիչ այդքան վճռական դիրք բռնեց հայ ժողովուրդի շահերուն դէմ։

×

Թուրքերը չտեսնուած աջակից մը պիտի ստանային նաեւ լորտ Քըրզընէն, որ Արտաքին նախարար էր Լոյտ Ճորճի խառն կառավարութեան օրով եւ հանրածանօթ դէմք մը՝ պահպանողական կուսակցութեան շարքերուն մէջ։ Արդարեւ, 1918 Դեկտեմբերին երբ Արեւելեան Յանձնախումբը կը քննէր Թուրքերը Պոլսէն վտարելու խնդիրը, լորտ Քըրզըն ուժգնօրէն յարձակեցաւ մեր ջարդարարներուն վրայ։

Թուրքերուն ներկայութիւնը Եւրոպայի մէջ անհատնում չարիքներու աղբիւր մը եղաւ բոլոր շահակիցներուն համար, կը բացատրէր նախարարը։ Հինգ հարիւր տարի Թուրքերը Վոսփորի ափերուն վրայ մնալով վնասակար հանդիսացան մ'եւ իրենց եւ ուրիշներուն։ Անոնք վհատեցնող ազդեցութիւն մը գործեցին եւրոպական քաղաքականութեան վրայ։ Այդ ներկայութիւնը բարեպատեհ չեղաւ նաեւ իսլամութեան դատին տեսակէտէն, որովհետեւ քաջալերեց զանազան պահանջներ ու բաղձանքներ։ Բայց մանաւանդ աղէտալի հետեւանքներ ունեցաւ հպատակ ազգութիւններուն համար։

Արեւելքի պատմութեան տարեգրութեանց մէջ թրքական «վատթար վարչութեան, հալածանքներուն, դաւերուն եւ ջարդերուն» նմանը չկայ, գիտել կուտայ լորտ Քըրզըն։

Հետեւաբար կը թելադրէ օգտագործել սքանչելի պատեհութիւն մը որ երբեք ներկայացած ըլլար Դաշնակից պետութիւններուն։ Եթէ ճշմարիտ են իր ենթադրութիւնները թէ Թուրքիոյ ներկայութիւնը Պոլսոյ մէջ վնասակար հետեւանքներ ունեցած է միշտ, այն ատեն ժամանակը եկած է «կտրելու համար այդ փտախտը (canker)» որ թունաւորեց Եւրոպան։ Եթէ Դաշնակիցները նկատի առնեն քաղաքակիրթ ազգերու հանրային կարծիքն ալ, պիտի տեսնեն որ այս վերջինները դառնօրէն յուսախաբ պիտի ըլլան այն պարագային երբ քաղաքական կամ այլ պատճառներով զանց առնուի այս յաւիտենական վէրքը միանգամընդմիշտ դարմանելու ներկայ պատեհութիւնը։

Լորտ Քըրզըն բացարձակօրէն համաձայն է անոնց որ կը ջատագովեն Թուրքը Պոլսէն վտարելու ծրագիրը։ Ըստ իրեն կը բաղդատէ հին օրերու Բիւզանդիոնն ու 1918ի Պոլիսը — երկուքն ալ ապականութեանց եւ մոլութիւններու վառարաններ — եւ կը պնդէ մայրաքաղաքը ամէն գնով Թուրքերուն ձեռքէն խլելու անհրաժեշտութեան վրայ։ «Եթէ կարենանք մեր օձիքը ազատել Թուրքերէն, եթէ կարենանք համաձայնութիւն մը գոյացնել Կլէտսթընի bag and baggageի քաղաքականութեան շուրջ (բոլոր կապել երթալ), այն ժամանակ ստոյգ է որ պիտի անհետանայ Եւրոպայի մթնոլորտէն։

Աւելորդ է յիշել որ Պալֆըրի ամբաստանագիրը կամ լորտ Քըրզընի յարձակողականը ոչ մէկ գործնական արդիւնքի յանգեցան։ Ջարդերու եւ աննախընթաց ոճիրներու նկարագրութիւնը րոպէական ազդեցութիւն գործեցին միայն օրուան վարիչներուն վրայ, որովհետեւ պետութիւնները զգացումով կամ արդարութեամբ չէ որ կը կառավարուին։ Մեծն Բրիտանիան կամ Ֆրանսան ամէնէն առաջ ու ամէնէն աւելի պիտի խորհէին իրենց սեփական շահերուն մասին։ Թրքական հարցին լուծումն ալ ի հարկէ պէտք է ըլլար համապատասխան Դաշնակիցներու «տնտեսական շահերուն», ինչպէս արդէն կը շեշտէր Պալֆըր։ — Քրիստոնեանե՛ր, դուք ջարդուեցաք բարբարոս կառավարութեան մը կողմէ. շա՜տ կը ցաւինք... բայց եւ այնպէս չենք կրնար զոհել մեր կենսական շահերը...

Ինչ որ տեղի ունեցաւ յետագային Լօզանի մէջ, բացարձակօրէն կը հաստատէ օրուան «հաւատամքը»։ Պալֆըր իր ցասումը յայտնեց կատարուած խժդժութեանց դէմ, բայց կանգ առաւ հոն ուրկէ անդին անցնիլ նպատակայարմար չէր կրնար ըլլալ Անգլիոյ կայսերական շահերուն տեսակէտէն։ Ու թերեւս նախատեսեց ապագայ մերձեցում մը Մեծն Բրիտանիոյ եւ Թուրքիոյ միջեւ։ Իսկ լորտ Քըրզըն անփառունակ նահանջ մը կատարեց 1923—24ի խորհրդաժողովներուն մէջ եւ... «աչքերն ալ թըքեցան» պահ մը, որովհետեւ չկրցաւ ձեւ ու մարմին տալ իր 1918ի պահանջներուն։

1918էն մինչեւ 1924 Եւրոպան — տարբերակա՞ն, մարդասէ՞ր Եւրոպան — մաքենագարաններու եւ պաշտօնատուներու փոշիներուն յանձնեց Թրքական բարբարոսութեանց պատկերազարդ հատորները..

ԺԻՐԱՅՐ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՊԱՊԸՆՏԻՐ ԺՈՂՈՎԸ (ՓԱԿԱՐԱՆ)

ԻՆՉՊԷՍ ԿԸ ԿԱՏԱՐՈՒԻ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆԸ

Հետաքրքրական տեղեկութիւններ, որոնք քաղուած են «Թանէն»,— հետաքրքրական՝ հետեւելու համար դէպքերուն, երբ Մարտ 1ին կարտինալները փակարան մտնեն, ընտրելու համար նոր պապը,—

Մինչ յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, պապընտիր ժողովին պատրաստութիւնները կը հաւաքուին պալատին մէջ։ Նախ կը կարդացուի պապական Սահմանադրութիւնը, եւ բոլոր կարտինալները երդում կ'ընեն որ պիտի յարգեն Սահմանադրութիւնը։ Ետոյ կ'ընտրուին երկու կարտինալներ, որոնց պաշտօնն է պատրաստել փակարանը։ Կ'ընտրուին նաեւ պապընտիր կարտինալներու ընկերները, — իւրաքանչիւր կարտինալի համար երկու աբբայ, որոնք եւս փակարան պիտի մտնեն, սպասարկելու համար կարտինալներուն։ Եւ վերջապէս կ'ընտրուին բժիշկները, դեղագործները եւ վարսավիրաները, որոնք պիտի մնան կարտինալներու տրամադրութեան տակ, փակարանին մէջ։ Ետոյ վիճակ կը ձգեն, ճշդելու համար կարտինալներուն խուցերը։

Այնուհետեւ այցելութեան կուգայ փակարանին մարաջախտը, որու տրամադրութեան տակ կը դրուի բանակ մը, ի պաշտպանութիւն փակարանին։

Վերջին օրը, երեկոյեան, բոլորը կը հաւաքուին Սիքստինի մատուռին մէջ։ Նախ շարական մը կ'երգուի, յետոյ կարտինալները թափօր կը կազմեն եւ, երկու առ երկու, կարգ մտած, համաձայն իրենց աստիճաններուն, երիցագոյն կարտինալը ամէնէն վերջը, ճամբայ կ'ելլեն դէպի փակարան։ Թափօրին երկու եզերքները ցցուած կը սպասեն զինուորները։ Այդ պահուն թափօրին ճամբուն վրայ դիրք կը գրաւեն դիւանագէտները եւ... էնթրիկի մասնագէտները, փակարանին դուռը չգոցուած՝ ազդելու համար կարտինալներու տրամադրութեան վրայ։

Արեւը մարը մտնելէ վերջ, երբ հնչէ երրորդ զանգակը, արարողապետը կ'երեւի դրան վրայ՝ արտասանելու համար բարձրաձայն.— «Դուրս օտարականները»։ Եւ փակարանին մէջ կը մնան միայն կարտինալները, անոնց սպասարկուները։ Դուռները կը կղպուին եւ պատ կը քաշուի անոնց վրայէն, ներսէն եւ դուրսէն։

Սկիզբները կարտինալները կ'ապրէին մէկ սրահի մէջ միասնաբար։ Սակայն վերջէն արտօնուեցան իրենց անկողիններուն շուրջ կախել վարագոյրներ, որպէսզի կարենան հանգիստ ընել իրենց ուզած ձեւով։ Գալով ճաշին, սկիզբները իրաւունք ունէին մէկ պնակ կերակուրի, յետոյ սակայն սահմանադրութիւնը առատաձեռնութիւն տուաւ այդ իրաւունքին, եւ առաջին պնակին հետ տրուեցան երկրորդ, երրորդ պնակներ, իբրեւ... համեմ։ Միակ բանը որ արգիլուած է պապընտիր կարտինալներուն՝ ծակաչքութիւնն է, իր ընկերոջ պնակն ալ մաքրելը։ Այսօր կարտինալները ունին մասնաւոր յարկաբաժիններ, որոնք կը բաղկանան չորս սենեակներէ,— երկուքը իրենց, երկուքը սպասարկուներուն համար։ Այն կարտինալները որոնք օծուած են հանգուցեալ պապին ձեռքով, իրենց խուցերը կը ծածկեն մանիշակագոյն թուղթերով՝ իբրեւ սուգի նշան, իսկ միւս կարտինալները՝ կանանչ թաղիքներով։ Կերակուրները փակարան կը մտցուին այնպիսի ճամբով մը, որ կարելի չըլլայ հաղորդակցութիւն հաստատել կարտինալներուն եւ արտաքին աշխարհին միջեւ։ Այսուհանդերձ խորամանկութիւնը շատ մըն է, որ կը հնարէ նոյնիսկ... Աստուծոյ նուիրեալներուն, այնպէս որ կարտինալները ամէն խորամանկութիւն կը փորձեն օգտուելու համար կերակուր բերուած ճամբէն եւ հաղորդակցութիւն հաստատելու համար արտաքին աշխարհի հետ։ Ահա թէ ինչո՛ւ [illegible] է գաղտնիք պահել փակարանին մէջ, անմիջապէս արձագանգ կը գտնէ դուրսը։ Այս առթիւ Հայր Թալոն կը գրէ. «Ընտրութիւնը էութեան մէջ, մարդկային գործ մըն է, այնպէս որ մարդկային կիրքերն ու տկարութիւնները մեծ դեր կը խաղան ընտրութիւններու մէջ, ինչ գոյն ալ ունենան անոնք»։

Այդ կիրքերը կ'երեւի կարտինալներուն մէջ աւելի սաստիկ են, որ ընտրութիւնը չեն կրնար կատարել մէկ կամ երկու օրուան մէջ։ Կղեմէս Դ. պապին մահուընէն վերջ (1262), կարտինալները, 18 հոգի, փակարան մտան ուր մնացին 33 ամիս, մօտ երեք տարի, առանց իրարու հետ համաձայնելու՝ նոր պապի մը ընտրութեան մասին։

Ու մինչ կարտինալները, փակարանին մէջ, կը պայքարէին իրարու դէմ, արտաքին աշխարհի մէջ անիշխանութեան մատնուած էր կաթոլիկ եկեղեցին։ Այն քաղաքին մէջ, Վիթերպօ, ուր գումարուած էր փակարանը, արիւնալի կռիւներ տեղի ունեցան, եպիսկոպոս մը դաշունահար սպաննուեցաւ մայր-տաճարին մէջ, խորանին վրայ։ Նափոլիի թագաւորը Վիթերպօ գնաց, պարտադրելու համար ընտրութեան փութացումը։ Իր ներկայութիւնը աւելի եւս հրահրեց կիրքերը։ Ի վերջոյ, քաղքին դատաւորը, այս պայմաններէն եւ խռովութիւններէն յոգնած, ստամբեցաւ։ Ռազմական զօրքերուն հրամանատարը, քաղաքին բնակչութեան գլուխն անցած, յարձակեցաւ փակարանին վրայ։ Քակեցին տանիքը, որպէսզի պապընտիր կարտինալները աճապարեն քիչ մը՝ վախնալով անձրեւէն ու եղեամէն,— սրամիտներ՝ կ'ըսէին թէ տանիքը վերցուեցաւ, որպէսզի Ս. Հոգին դժուարութիւն չկրէ՝ իջնելու համար կարտինալներուն վրայ։ Եւ սակայն կարտինալները կարեւորութիւն չտուին, շարունակեցին իրենց անհամաձայնութիւնը եւ ընտրութիւնը ուշացաւ տակաւին մէկ տարի։ Ի վերջոյ կարտինալ մը առաջարկեց վերջ դնել անիշխանութեան եւ ընտրել ոչ թէ պապը, այլ վեց հոգինոց յանձնախումբ մը, անոր տալով պապ ընտրելու պաշտօնը։ Այսպէս պապ ընտրուեցաւ Թէոդոս Վիսքոնթի, որ առաւ Գրիգորիոս Ժ. անունը։ Նորընտիր պապը, ծանօթ այն դէպքերուն, որոնց տեղի տուաւ իր ընտրութիւնը, Նոր Սահմանադրութիւն մը մշակեց հետեւեալ տրամադրութիւնները մտցնելով Սահմանադրութեան մէջ.— Եթէ պապը չընտրուի երեք օրուան ընթացքին, կարտինալները պիտի ստանան միայն ընթրիք եւ ցայգաճաշ։ Եթէ նորէն չընտրուի, կարտինալները պիտի ստանան միայն հաց, ջուր եւ գինի։

Հակառակ բոլոր տրամադրութեանց՝ փակարանը անջատելու արտաքին աշխարհէն, քաղաքական իշխանութիւնը ամէն փորձ կը կատարէր՝ ազդելու համար կարտինալներուն եւ ընտրութեան վրայ։ Ի վերջոյ Աւստրիա, Ֆրանսա եւ Սպանիա իրաւունք շահեցան «վէթօ» դնելու ընտրութեան վրայ, երբ պապը վայելէր իրենց համակրութիւնը։ Պիոս Ժ. Պապը յաջողեցաւ ջնջել այն «վէթօ»ն, զոր հարկ էր արտասանել այն պահուն՝ երբ պապ կը յայտարարուէր կարտինալ մը։

Պապերու ընտրութեան ծանօթ երեք ձեւեր կան.— ձայնով, իրաւախոհութեամբ եւ քուէով։

Ձայնով ընտրութիւնը զանազան խարդախութեանց տեղի տուած ըլլալով, ի վերջոյ լքուեցաւ։ Իրաւախոհութեամբ ընտրութիւնը եւս [illegible] անակնկալներու առջեւ դրաւ կարտինալները, այնպէս Կղեմէս Ե.ի մահէն վերջ, երբ կարտինալները չէին կրցած ընտրել պապը, իրաւախոհութեան եկան եւ իրաւասութիւն տուին Նակոր Եւսիացի կարտինալին, իրենց կրտսերագոյն անդամին, որ ընտրէ պապը։ Եւսիացիին որոշումը [illegible] որ եւ է դիտողութեան պիտի ենթարկուէր ամէնուն կողմէ։ Եւսիացի [illegible] հեցաւ որ լաւագոյն բարեխառնութիւնը այն է որ մարդ նախ ինքզինքը [illegible] կ'ընէ։ Եւ յայտարարեց.— Ես եմ պապը։ Կարտինալները, անակնկալի եկած, բայց երդում ըրած ըլլալով պիտի ընդունին, ծունկի եկան [illegible] ըստ սովորութեան, համբուրեցին ոսկեղէն խաչը, որ կը փայլէր պապին սպիտակ հողաթափին վրայ։ Բայց այնուհետեւ խոհեմութիւն չհամարուեցաւ պապ ընտրել իրաւախոհութեամբ։

Մէկ դարէ իվեր ընտրութիւնը կը կատարուի քուէով։ Ընտրութիւնը կը շարունակուի ամէն օր — [illegible] կիրակի։ Քուէարկութիւնը գաղտնի է, որպէսզի նորընտիր պապը յետոյ վրէժ չլուծէ պատժելով իրեն քուէ չտուողները։ Անհրաժեշտ է երկու երրորդի մեծամասնութիւն։ Սեղանի վրայ դրուած է սկիհը, որու մէջ կը նետուին քուէները։ Քուէթուղթերը երեք ծալք ունին, — վերին ծալքին մէջ կը գրուի քուէարկողին անունը (այս ծալքը կը բացուի միայն այն ատեն, երբ հարկ կ'ըլլայ ստուգում կատարել)։ Վարի ծալքին մէջ՝ նշան մը եւ տառ մը, որպէսզի ուրիշն ալ անունով խարդախութիւն չգործէ։ Մէջտեղը, որ կը բացուի անմիջապէս, ընտրելիին անունը։

Քուէարկուն, ծալելէ վերջ իր քուէթուղթը, կը բռնէ աջ բթամատով եւ ցուցամատով, եւ ձեռքը վեր բարձրացուցած՝ կը յառաջանայ մինչեւ խորան։ Սանդուղին առջեւ կը ծնրադրէ, կարճ աղօթք մը կ'արտասանէ յետոյ բարձրաձայն երդում կը կատարէ եւ քուէն կը նետէ սկիհին մէջ։

Երբ բոլորն ալ քուէները [illegible], ստուգապետը կը վերցնէ սկիհը, կը շարժէ ուժգին, կուտայ իր ընկերոջ ու Սեղանէն վար կ'իջնեն, [illegible] համար մատուռին ճիշդ կեդրոնը, սեղանի մը վրայ։ Ետոյ քուէները կը յարդուին ու կը համրուին։ Եթէ պակաս է կամ աւելի, քուէարկութիւնը չեղեալ կը համարուի։ Մէկիկ մէկիկ կը կարդացուին քուէները եւ կ'արձանագրուին, մինչ կարտինալ մը ասեղով կը կարէ քուէները։ Եթէ կարելի չեղաւ ընտրել, քուէները կը նետեն վառարանի մը մէջ ու կ'այրեն [illegible] ափ մը թաց յարդ կը նետեն որ ծուխը թանձրանայ եւ ժողովուրդը Ս. Պետրոսի հրապարակէն տեսնէ։ Եթէ ընտրութիւնը կատարուած է, քուէները կ'այրուին առանց յար[դի]։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (25)

ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գրեց՝ ՄՈՒՐԱՑԱՆ

— Սովի մասին ես լսել եմ։

— Ի՞նչ ես ասում, Թագուհի, ի՞նչպէս կարելի էր խեղճութիւնը քեզ յայտնել. սիրտդ կտոր կտոր կը լինէր։ Դու ծանօթ էիր մեր Գարդմանայ սովի հետ. բայց դա սով չէր, այլ հացի թանկութիւն։ Տրտու գետը եւ Գարդմանայ քաջերը թոյլ կը տայի՞ն, որ մեր երկրում սով լինէր։

«Սովը, սարսափելի սովը տիրում էր Գարդմանայ այս կողմը գտնուող երկիրներում։

«Ամբողջ երկու տարի բուն Հայաստանը կռուի եւ արեան դաշտ էր դարձած, բոլոր այդ ժամանակ գիւղացիք վարել, ցանել եւ հնձել չէին կարողացել։ Եւ ի՞նչպէս կարողանային, քանի որ դաշտ ու ձոր, լեռ ու անտառ Հագարացի զօրքերով ու յելուզակներով էին բռնուած, իսկ ազատ անկիւններում էլ հայ զօրքերն էին միմեանց կոտորում, հայ իշխաններն իրար ջնջում։ Այդ պատճառով երկրագործները ցրուեցան, այգիներն ու պարտէզները անխնամ մնացին, ժողովրդի վերջին պաշարը վայրենի զօրքերը սպառեցին եւ սովը իւր զարհուրելի հետեւանքներով բռնացաւ Հայաստանի մէջ։ Կարօտութիւնն իբրեւ մի վարակիչ ժանտախտ՝ աղքատների խրճիթից հարուստների ապարանքը մտաւ. ամէն տեղ տիրեց սուգը, թշուառութիւններից դառնագոյնը... Օ՜, երանի՛ նրան, ով աչքերով չէ տեսել այդ աղէտը... Մարդիկ քաղաքների ու գիւղերի մէջ ունեցածներն սպառելով՝ ցրուեցան դաշտերը, ձորերն ու լեռները, որպէսզի գոնէ կանաչ խոտ կամ բանջար ճարակելով քաղցերնին անցնեն։ Զիջելով որ շատերը այդ խոտաճարակներից մեռնում էին վնասակար խոտեր ուտելուց, այսուամենայնիւ քիչ ժամանակի մէջ դաշտերի ու լեռների կանաչը սպառեցին։ Այնուհետեւ սկսան անսուրբ կենդանիներն ուտել. այն է՝ էշ, ձի, կատու, շուն, մինչեւ անգամ օձեր, ճճիներ...

— Ա՛խ, Սեդա, ինչե՛ր ես ասում, դադարի՛ր, լսել չեմ կարող...

— Այո՛, իմ Տիրուհի, ասում էին... բայց աւելի սարսափելին, աւելի զարհուրելին կայ... Օ՜, կին արարածի ականջը լսել չէ կարող...

— Ի՞նչ, Սեդա։

— Կը սարսափես, չեմ կարող ասել։

— Ասա՛, Սեդա, պատմի՛ր, դու սրտէն այդ տեսակ բաներ լսել ինձ սովորեցրիր։

— Ասում էին, Թագուհի, որ հրապարակները լցուել էին մերկ, կամ հագիւ ցնցոտիներով ծածկուած սովատանջ մարդկանցով, որոնք շրջում էին իբրեւ ուրուականներ եւ մեռեալ [illegible] ընկնում փողոցի մէջ... Փոքր ի շատէ ոյժ ունեցողները յարձակւում էին այդ դիակների վրայ եւ նրանց միսը ատամներով յօշոտելով լափում։ Ամէն մի ընկած դիակի վրայ հաւաքւում էին բազմաթիւ գիշատիչներ, ինչպէս դժոխային չարատանջ ոգիներ...

— Օ՜, զարհուրելի է...

— Իսկ ի՞նչ կ'ասէիր կաթնկեր երախաների համար, որոնք երկարատեւ լալուց նուաղած ձայնով հրում էին մայրերի չորացած ստինքները. փոքրիկ մանուկների համար, որոնք արտասուքը դալկացած ծնօտներից ծորելով եւ չորացած շրթունքներով հա՜ց գոչելով օդը լցնում էին աղեխարշ աղաղակներով, իսկ շատերը նուաղած գետին գլորւում եւ անշնչանում...

— Օ՜, սիրտս մաշուեցաւ, Սեդա, բաւական է։

— Եւ յետոյ... բուն զարհուրելին դեռ չասացի... Գտնուեցան մայրեր, ո՛չ, գազան արարածներ, որոնք իբրեւ թէ իրենց մանուկների տանջանքը չտեսնելու համար, մորթեցին նրանց եւ կերան...

— Լռի՛ր, Սեդա, այլեւս ոչ մի խօսք...

Եւ Թագուհին սաստիկ յուզումից ուշաթափուելով ընկաւ բարձերի վրայ։

Ը.

ՀԱՐՍԻ ՑԻՇՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐՆ ՈՒ ՈԳԵՒՈՐՈՒԹԻՒՆԸ ՓԵՍԱՅԻ ԳԱԼՍՏԵԱՆ ԱՌԻԹՈՎ

Գիշերից բաւական անցել էր. հաւերը խօսել էին վաղուց. Սեդան սպասում էր որ Թագուհին իւր պատմութիւններից յոգնած՝ կը պառկէ վերջապէս հանգստանալու եւ իրան էլ կը հրամայէ հեռանալ։

Բայց նրա յոյսը չարդարացաւ։ Վերջին պատմութիւնները, ճշմարիտ է, գրգռել էին Թագուհու ջիղերը եւ այդ պատճառով մի առ ժամանակ լռութիւնը նրանց զրոյցն ընդհատեց, բայց երբ Սեդան բարձրացաւ ճրագարանի պատրոյգներն ուղղելու եւ նորէն դէպի իւր աթոռակը դարձաւ, Թագուհին հարցրեց.

— Այդ ժամանակ չէ՞ր, Սեդա, որ Թագաւորը Կոստանդնուպոլիս գնաց։

— Այո՛, Թագուհի, հէնց այդ թշուառութիւնների ժամանակ, պատասխանեց Սեդան եւ ապա նորէն նախկին՝ շարունակեց.

«Ես որ ասում էի թէ՝ վշտերը յաւիտենական չեն, թէ խաւար գիշերին յաջորդում է լուսաւոր օրը եւ բուքին ու փոթորկին՝ պայծառ արեւը... Դու քո վշտերից, քո տանջանքներից ես խօսում. բայց դրանց կարելի՞ է համեմատել այն վշտերի հետ, որոնց տանում էր Թագաւորը։ Անցեալ պատերազմների եւ սովի արհաւիրքների լուր պատմութիւնը շրջում է քո սիրտը. հապա ի՞նչ անէր նա, որ այդ ցաւերի դառնութիւնը կրում էր անձամբ, իբրեւ Թագաւոր, իբրեւ ժողովրդական հայր, դէպի որ դիմում էին բոլոր տառապեալները, դէպի որը բիւրաւոր թշուառներ կարկառում էին իրանց ձեռքերը...։

«Բայց եւ այնպէս նա այդ նեղութիւնները տարաւ հերոսաբար, եւ որովհետեւ իւր յոյսը դրել էր Աստծու վրայ, ուստի նա չթողեց Արքային [illegible]։ Այն միջոցին, որ իւր իշխանները հեռացած էին իրանից, եւ երկիրը հեծում էր թշնամու եւ սովի արհաւիրքների երեսից, Յունաց կայսրը եւ պատրիարքը կարեկցեցան եւ մխիթարական նամակ գրեցին Թագաւորին, նոյնպէս եւ կաթողիկոսին, յորդորելով սրան աշխատել, միացնել Հայոց իշխանները Թագաւորի հետ եւ յորդորել նրանց ընդհանուր ուժով դէմ դնել հասարակաց թշնամուն։

(Շար.)

Ի ՊԷՏՍ ՉԻՐԳԵՍԵԼՈՑ

Սիրելի Արամ — Ո՞ւր է Ալիշանը, ր Հայկակը առաջնորդէ Հայ Պատ[մ]ութեան եւ գրականութեան անդաստ[ան]ին մէջէն, ուժգին միանգամայն ...չշտերով։ Ապականութեան ...չորուն գերբուկներուն մէջէն գեղեց... մեր քայլերը հազիւ բաւական են ...ը բռնելու մեր արմատներուն մը — եւ հազար կտորի պէտք է բաժ... նչխարուած գործունէութիւն ... տապանքներէն եւ նիւթական ...ամար պէտքերէն հիւծած, խոր... նոր սերունդ մը նոյն անդաս...ին ածուներուն մէջ բերելու հա... Պարզապէս պայքար ճակատա... դէմ, ամէն տեսակ արգելքներու ...մը՝ երախը բացած կը ...նայ ընկլուզելու ցեղը, եւ այս ...զոհմարտին բոլոր չա... պատասխանատուութիւնները առ ... գրելով, աներկմիտ այս ցեղը, ... կոյսի քողը ձգած երե... փոխէ փոս կը ցատկէ ապահով ... ինչիր։ Բայց ատոր համար ... գործ պէտք է քան թէ քարոզ, ... Հայկակին՝ անյողդողդ ... իր հաւատքը։ Տես, կար... երէկի հայ հերոսական — ...կռիւ մը կը նկարա... Վարդանին տեղը դրէք Անդ...նիկ մը կամ ո եւ է մէկը սա վեր... քառասնամեակի հայկական հե...րոսամարտներուն վարիչներէն, եւ ... բառերը յարմարագոյն նմա...նութիւնները կը գտնեն նաեւ ներկա...ն համար։

... բրէք ո եւ է միջոցով թարգման... բառերուն եւ շարադրութեան, ... այսպէս արդէն խօսուն են եւ ... հայ սիրտին այնքան մատ... առաջական հասկացողու...թեամբ. Եկուր, Արամ, վերջացնենք ... պատերազմին նկարագրակա... յաջորդով սկսելու համար դար... գարէ այնքան կրկնուած նշանա... «Տիկնայք փափկասունք Հայոց աշխարհին» հատուածը, եւ պիտի ըմ-

-ցի այնպէս որ արագ բոց մը կը յարձրանայ եւ ծուխը երկար չի տե... Սիկիլիները քուէները կ'այրուէ...ին մատուռին մէջ, բայց ծուխը կը ...ձնայ Միքէլ — Անձեռնմխելի պղանձելի ...նկարներուն, այնպէս որ մատենադարան մը չինուեցաւ, որ ծուխը երկինք բարձրացուց։

Գալին բնորութենէն վերջ կարտոֆիլը կը հնչեցնէ զանգակը։ Սրեր կարտոֆիլներ կը մտնեն պալին ու կը հարցնեն «Կ'ընդունի՞ք մեր առաջարկութիւնը»։ Եթէ պատասխանը դրական է, (մինչեւ հիմա ոչ ըսող մը չէ եղած), կը հարցնեն. — Ի՞նչ անունով կ'ուզես իշխել։ Անունը տալէ վերջ նորընտիր պապը կ'երթայ խորանին առջեւ, ուր կը զգեստաւորուի, — սպիտակ գուլպայ, թաւշեայ չղ...ակ, սպիտակ գդակ, ժանեկազարդ փատակ, կարմիր բազկամուշտակ, կարմիր ուրար։ Այսպէս զգեստաւորուած, կ'երեւի Սեղանին վրայ, կու տայ իր առաջին օրհնութիւնը, յետոյ կը բազմի գահին վրայ։ Այդ պահուն կարտինալները մէկիկ մէկիկ կուգան համբուրել, ոտքը, ձեռքը, ու պապէն կը ստանան խաղաղութեան համբոյրը։

Այնուհետեւ պապը պատշգամէն կ'երեւի ժողովուրդին, զոր կ'օրհնէ հանդիսաւորապէս։

բունէք տարբերութիւնը ... Ե. դարուն իշխանազուն բարձրաստիճան ազնուական հայ տիկիններուն եւ ատ մեր ժամանակի բարձր կարգին հայ կիներուն, որոնք, մեծ մասով, իրենց այրերուն ողիմպական գահոյքին ծայը ծալլուած, չեն գիտեր կամ չեն կամենար գիտնալ, թէ ինչ կ'անցնի կը դառնայ Հայոց աշխարհին մէջ։

Անդ էր տեսանել շատոյ մեծի տագնապին եւ զաղէտս ամբաւ տարակուսանացն երկոցունց կողմանցն, առ ի յանդուգն յարձակմանէն զմիմեանս բաղխելով, Քանզի թանձրամիտքն յիմարէին եւ վատասիրտքն յճանէին, քաջքն խիզախէին եւ նահատակքն ռոչէին։ Եւ խումբ արարեալ ամենայն բազմութեանն՝ զգետն ի մէջ փակէին, եւ զանգիտեալ զունդն Պարսից ի դժուարութենէ գետոյն՝ փողեխաւն գնալ սկսան։ Իսկ գունդն Հայոց հասեալ անցանէին, ձի ի վերայ առեալ յարձակէին մեծաւ զօրութեամբ։ Սաստկապէս բախեալ ընդ միմեանս, յերկոցունց կողմանց բազում վիրաւորք յերկիր անկեալ դիաթաւալ խաղային։

Մեզ որ չարաչար չենք կրնար գործածել օրաթերթին այնքան պիտանացու էջերը, հատուածներուն քերականական եւ շարադրական ազդեցքը եւ ճարտարապետական անթերի միանգամայն ամուր կազմութիւնը մեր դասարանին պարզելու համար աւելի մանրամասն։ Բայց փութանք գանէ ըսել, թէ — ինչ որ յաճախ կրկնած ենք — մեր հին ու նոր գրական բառբառները զիրար շատ մօտէն կը հասատեն ու կը համբուրուին։ Բառերը գրեթէ նոյնութեամբ գործածական, շարադրութեան քերականական կարգը միայն առեւ կամ առաջ գլուած, պարագայ մը՝ զոր կարելի է դիւրաւ ըմբռնել եւ վարժել լեզուին վեհութիւնն ու քաղցրութիւնը։ Ոչ մէկ հին լեզու, մեր Մեծասքանչին չափ, պահած չէ այսպիսի նմանութիւն կամ նոյնութիւն։ Ո եւ է հին լեզու, իր աւելի կամ նուազ նոր ածանցեալներուն մէջ, ոչ միայն քերականական այլեւ բառական յաճախ անճանաչելի փոփոխութիւններու ենթարկուած է։ Միտքս այս մասին միանգամ ընդ միշտ հասկցնելու համար, սա բացէն կը խորհիմ մէկ օրինակ միայն տալ. — Մեր հին գրականին ջուրը ջուր է յաւէտ դարէ դար եւ հիմակ ալ մեր նոր գրականին մէջ, մինչ լատին արմատական aqua Ֆրանսերէնի մէջ եղած է eau, սանկ դառնալով, նանկ հակելով։ Ի միջոցի ի միւ առ եւ զմիւսն։ Պատերազմի այս վառ նկարագրականին մէջ գործածուած բոլոր բառերուն ուշադիր եղիր, էյ Մովսաար, կամ այլ ոք սարեակ, եւ պիտի տեսնես թէ անոնք ամէնքը այսօր իսկ հայ հերոսամարտ մը կրնան պատկերացնել։ Տուր ինծի հիմա Եղիշէ մը եւ փաղանգ մը հայ մարտիկներու, եւ պիտի ունենաս հերոսութեան սոյն չքնաղ ձայնարկու, որոնց թող որ նմանները քանի քանի տասնեակ տարիներէ ի վեր կը թնդան հուժկու, յորմէհետէ հայկական ազատագրութեան տենչը փոխուեցաւ կիրքի մը ահարկու։ Հասկանո՞ւմ էք, տղաք։

Բայց որպէսզի մեր պատուական դասախօսը, Արամ, աւելի՛ թէն օգտըւելով Անաստուածներու Միութեան Հերոսական մը չհամերաշխէ, մենք պահիկ մը դարձեալ դառնանք Եղիշէի ճշմարիտ հերոսագիտութեան լոյսին, եւ անոր պայծառութեան տակ ընդօրինակենք երէկի եւ վաղուան Վարդանականը. —

Յայնմ մեծ տագնապի ի վեր հայեցեալ քաջն Վարդան, եւ տեսանէր զընտիր ընտիր քաջ նախարարաց Պարսից զօրուն, զի զճախակողմն շարժեցին զՀայոց գնդին։ Մեծաւ ուժով յարձակէր ի տեղին, եւ զաջ թեւն Պարսից գնդին բեկեալ՝ արկանէր զգետնօքն, եւ շրջեալ առեալ կոտորէր մինչեւ ի նոյն տեղի։

Բայց հիանալի է Վարդանի ռազմագիտական շարժումը, նոյնքան հիանալի ալախօսիկ Եղիշէին այնքան պարզ եւ կերպով մը ժամանագիտական բացատրութիւնը։ Այս կտորին ընդհանուր իմաստը կը փափաքիմ պարզել մեր դասարանին նուաղ փորձառուններուն։ Եղիշէ կ'ըսէ —

Այդ ծանր խրախանցումի միջոցին, Վարդան աչքերը վեր առաւ, եւ տեսաւ որ Թշնամի զօրքին ամէնէն լաւ կռուողները (ընտիր ընտիր) Հայոց գունդին ձախակողմը խախտեցին։ Ուստի իր սաստիկ ուժերը հաւաքելով յարձակեցաւ նոյն տեղը, հոն ուր իր զինուորներուն մէկ կարեւոր մասը նեղ կացութեան մէջ է։ Ինկաւ ուժգին Թշնամիին աջ Թեւին վրայ, կոտրեց բաժնեց իրարմէ եւ քշեց զանոնք ու տարաւ ձգեց փիղերուն վրայ (զգագտնօքն), որոնք իբրեւ օգնական բերուած էին հայ զօրքերուն դէմ, որպէս թէ մարդոց տասնապատիկ եւ աւելի բազմութիւնը չէր բաւեր քաջ հայորդիները ընկճելու համար։ Վարդան մինչեւ փիղերուն եղած տեղը շարունակեց իր հետապնդումը եւ ռազմավարական շարժումներ ընելով (շրջեալ առեալ) կը ջարդէր (կոտորէր) անխնայ։

Իբրեւ փորձ Թարգմանութեան, այս չափը կը բաւէ, եւ փութանք տեսնել վախճանը, որ մեր սրի հրամանատարին մահով տեղի ունեցաւ, բայց բարոյական յաղթանակէն զատ, նիւթական — զինուորական յաղթանակն ալ մեր բաժինը եղաւ։ Այս իրողութեան գլխաւոր ապացոյցը այն՝ որ Յազկերտ իրաւամբ ձախողութիւն նկատեց իր զէնքերուն, եւ Վասակէն բաժանել միւս աշխարհական եւ կրօնական ուրացողները խառնէ յղթայի պարկաւ (ինչ որ պիտի տեսնենք) իբրեւ պատճառ ձախողումին, որով — հետեւ հայ մարտիկները այնպէս հասկցուցած էին, թէ Հայերը անսասան եւ անպարտելի են Մեծ Սրբոյն ահեղ զօրութիւններուն դիմակայելու, եւ կախեր գործնական սպառնալիքի մը առջեւ պիտի հաւակնոտէին կորիզլուծ։

Եւ այնպէս շատոյ տագնապի ի վերայ հասուցանէր, մինչեւ գունդն Մատեան քակտեալ բաժանեցաւ ի մեծամեծ պատրաստութենէն, դեռ եւս քաջ քաջ ի փախուստ դառնային։

Գունդն Մատեան — ինչպէս փաղանգը հին Մակեդոնական բանակին մէջ, Մատեան (Անմահ) գունդն ալ հին պարսկական զինուորութեան առաջնակարգ մասերն էին. մէն մի զօրականին առեւ ուրիշ մը կար, իսկոյն պատնէշին տեղը անցնելու համար։ Քաջ քաջ — տիրի – տիրի։

Բայց երթանք մեր քայլերը։

Ապա դէտ ակն ի վեր համբառնայր Մուշկան Նիւսալաւուրտն (Պարսիկ հրամանատարն է այս Մուշկանը), Քակեալ զմանն տեսանէր ի գնդէն Հայոց եւ զկնի մնացեալ ի հովիտս լերանց։ Վասն որոյ զաղաղակ բարձեալ՝ Քաջալերէ շուրջ զիւրեաւ զզօրս Արեաց (Պարսից), արի, գնդի առեալ կացին ընդդէմ գնդին Վարդանայ ··· Իսկ կորովին Վարդան իւրովք քաջ նիզակակցօքն ոչ սակաւ ճախճիրս ի տեղւոջն գործեաց. ՅԱՐՈՒՄ ՏԵՂՒՈՋ ԵՒ ԻՆՔՆ ԻՍԿ ԱՐԺԱՆԻ ԵՂԵՒ ԱՌՆՈՒԼ զկատարեալ նահատակութիւնն.

Դիտեցէք Եղիշէին ժուժկալութիւնը։ Հայկական ռազմական քաջերուն յաղթանակը երկարօրէն նկարագրելէ վերջ, անոնց կորովի հրամանատարին մահը հազիւ երկու տողով կը գուժէ, կարծես ըսել այն սկզբունքին, թէ մէն մի հերոսամարտի բուն հրամատարն է միշտ մնացեալ Ազգը, թէ Վարդանը մեռաւ, կեցցէ՛ Վարդանին ծնունդ տուող Ազգը ···։

ՏԱՐԱԶ

Մուրատեան

ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ ԹԱՏԵՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

Մխիթարեան Հայրերը, տարիներէ ի վեր, իրենց բոլոր վարժարաններուն մէջ, Բարեկենդանի առթիւ, կը կազմակերպեն թատերական ներկայացումներ։ Աւանդական գեղեցիկ սովորութիւն մըն է այս, որքան հաճելի, նոյնքան օգտակար։

Կիրակի օր, 19 փետրուար, Սեւրի Մուրատեան վարժարանի Պէշիկթաշլեան Թատերասրահը բերնէ բերան լեցուն էր հանդիսականներով, որոնց մեծ մասը ծնողքներ ու համակիրներ։ Ներկայացուեցան երեք կտոր, առաջինը Հայերէն, երկրորդը Ֆրանսերէն ու երրորդը Իտալերէն։

Դերակատարները դպրոցին աշակերտներն էին, բացի Հ. Գայեանէն որ նախկին շրջանաւարտներէն է ու տարիներէ ի վեր կը պաշտօնավարէ Ս. Մուրատեան հաստատութեանց մէջ։

Հայերէն ներկայացուած կտորն էր «Անիծեալը» ողբերգութիւնը, որ մեզի ծանօթ «Աւազակներ» եղերախաղն է, հեղինակութիւն Շիլլէրի։

Կարծեմ Հ. Թադէոս Թոմաճանն է որ այդ թատերախաղը փոխադրած է տարբեր ձեւի մը, պատշաճեցնելով աշակերտական բեմի։

Հանդիսատես ըլլալով այս ներկայացման, ակամայ կը խորհէի թէ կը գտնուիմ մէկ դար առաջ, Պոլիս, երբ դեռ նոր կը սաղմնաւորուէր հայ թատերական շարժումը։ Որո՞նք էին պատճառները իմ անցեալին մէջ սուզուելուս ···։ Կը կարծեմ որ նախ լեզուն էր թատերախաղին։ Հայերէն մը որ ծթ դար կը հոտէր։ Լեզու մը որ կեղծ էր, զուրկ արիւնէ, ջիղէ եւ կենդանութենէ։ Մինչդեռ կարելի էր փոքրիկ արբաղրութեամբ մը թարմացնել, արդիականացնել, աշխուժացնել զայն։ Երկրորդ պատճառը դերակատար տղոց արտասանութեան եղանակով խօսակցութիւններն էին։ Բեմին վրայ պէտք է խօսիլ այնպէս՝ ինչպէս կը բարբառինք կեանքի մէջ։ Կարդալու կամ չարական ըսելու նման խօսակցութիւն մը անբնական է, մանաւանդ բեմադրօսիկ։ Իրականութիւնը կարելի է ոճաւորել, ոչ սակայն խաթարել։ Տղոց շարժումներն ալ բեմական պահանջներուն յարմար չէին։ Այս քանի մը կէտերը, որոնց արբաղրութիւնը փոքրիկ աշխատանքով կ'ըլլայ, կրնան մեծապէս բարեփոխել տպաւորութիւնը։ Թող ներուի մեզի փոքրիկ դիտողութիւն մըն ալ ընել տարազներուն համար։ Դերակատարները սայալին վրայէն հարկ էր ռազած ըլլային միջնադարեան քաւիչ տարազներ.

Գալով դերակատարներուն՝ անշուշտ յաջողագոյն էր Հ. Գայեան որ արուեստագէտի մը նման կատարեց իր «Մոռքար» կոչուած ծերունի կոմսին դերը։ Դիմայարդարութեամբ, ձայնով ու զգացումով շատ յաջող էր եւ զինքը դիտողին հիացումով ու հետաքրքրութեամբ։

Գայեանէն վերջ ամէնէն յաջողը կարելի է նկատել Ս. Պօղոսեանը որ կատարեց «Փրանցի» դերը, լաւ ըմբռնումով եւ արտայայտութեամբ։

Գլխաւոր դերն էր Ալֆոնս – Կարոլ՛ոզ որ յանձնուած էր Հանչերի. Դժբախտաբար տղայական էր, զուրկ անհրաժեշտ ձայնէն, տիրապետութենէն։

Շնորհաւորելի էր Սփղան – Շպիգէլպերկի դերակատարը, Քոճաքերեանը։

Ներկայացուած երկրորդ կտորը, Ֆրանսերէն, միակ արարով երգախաղի զաւեշտ մըն էր, որուն գլխաւոր դերը կատարեց Ց. Գոճայաչեան, շատ համակրելի խաղարկութեամբ, սահուն Ֆրանսերէն մը ու հաճելի ձայնով։

Միւսներն ալ, այնքան սիրուն ու չարաճճի, ինչպէս Ց. Արսլանեան, Ն. Պողոսնի, Զարչեան, Ոսկանեան, Գոյումճեան, Շահբէկեան եւայլն, գերաթէ իրարմէ գերազանց էին։

Մանկական փոքրիկ գուսանախաղ մըն էր այս կտորը, La Flageolet magique, որ կցցաւ բոլորին երեսները պճնազարդել ժպիտներով եւ անկեղծ գոհունակութեամբ։

Որ եւ է վարժարանի մէջ, երբեք չեմ տեսած գուսանական կտորներու այնքան յաջող ներկայացում, որքան Մուրատ Ռափայէլեան եւ Ս. Մուրատեան ուսումնարաններուն մէջ։

Երրորդ կտորը, դարձեալ գուսանախաղ մըն էր, մէկ արարով, այս անգամ Իտալերէն։

Կ'արժէր տեսնել «Անիծեալը» թատերախաղին գլխ. դերակատարներէն Հանչերը որ այս անգամ այլափոխուած էր, ի նպաստ իրեն, եւ երաժշտութեան ուսուցչի իր դերը կատարեց, առանց չափազանցութեան, գերասանի մը ճարտարութեամբ։ Դերին ծաղրանկարային մոլթին մէջ մըտած էր ու առանց մեծմասութեան, ծիծաղներ ծաղկեցուց անդադար, սրահին մէջ։

Իտալացիները հարուստ են մանկական գուսանախաղերով։ Ներկայացուած կտորը՝ La Scuola del Solfeggio (երաժշտութեան դպրոց), փոքրիկ գլուխ – գործոց մըն է եւ հարկ է ըսել որ վեցերորդ եւ եօթներորդ դասարանի փոքրիկները շնորհաւորելի էին. իրենց անճիգ ու այնքան համակրելի խաղով, ինչպէս նաեւ երգեցողութեամբ։

Սրահին կարգապահութեան կը հսկէին ու կը ծառայէին Մուրատեան վարժարանի շրջանաւարտ սաները, մինչ նախանձախնդիր իրենց դպրոցին ամէն կարգի ներկայացումներուն։

Դերակատար տղոց դիմայարդարումով զբաղած էր դպրոցին նկարչութեան տաղանդաւոր ուսուցիչը՝ Զ. Մութաֆեան։ Փոքրիկ նուագախումբը կը վարէր ծանօթ երաժշտագէտ Գուրգէն Ալէմշահ, որուն կատարած դերը անշուշտ պզտիկ չէր գուսանախաղերու յաջողութեան մէջ։

Ներկաները մեկնեցան գոհունակ տպաւորութեամբ, շնորհաւորելով հաստատութեան վաստակաւոր տեսուչը՝ Հ. Սահակ Տէր Մովսէսեանը։

Ն. Գ.

ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ ՄԷՋ

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄ, 10 փետրուար. — Սիրելի «Յառաջ», ի՞նչ կ'ուզէք որ գրեմ մեր երկրէն, երբ հեռագիրներ ամէն օր կը հաղորդեն ռումբ մը պայթիլը, զանազան սպանութիւններ, ինչքի եւ կեանքի փճացում եւն.։ Պաղեստինի զինուորական իշխանութիւնը շաբաթը քանի մը անգամ բնակիչները տան մէջ կը «նստեցնէ»։ Գիտէք որ այս միջոցին խորհրդաժողով մը տեղի կ'ունենայ Լոնտոնի մէջ։ Արաբները դեռ իրարու մէջ համաձայն չեն, Հրեաներ արդէն լծուած են աշխատանքի։ Այս բոլորին մէջ սակայն Պաղեստինեան հարցը կամ միջերկրականեան հանգոյցը լուծող ձեռքեր չերեւան քակել ամուր բարդուած չըթան, որպէսզի Պաղեստինն ալ այդ սեղմումներէն ազատէր, քիչ մը շունչ առնելու համար։ Նոր սեղմումներ աւելի խառնացուցին անոր կենսունակութիւնը։ Երեք տարիներու տաղնապը կը խորանայ, առանց բարւոքման նըշաններու։

Վարժարաններն իսկ կը տուժեն, երբ շաբաթը քանի մը օրեր խանգարման կ'ենթարկուին, դասերը փակելով աշակերտութեան առջեւ։

Գոհունակութեամբ պէտք է արձանագրել թէ հայ գաղութը գիտցաւ պահել իր ուղղամիտ ընթացքը, յարգելով տեղացի ժողովուրդներու հայրենասիրական զգացումները եւ իշխանութեանց օրէնքները։

Հարկ է խոստովանիլ, սակայն թէ նիւթական տեսակէտով դպրոցական տուժեցին աշխատաւոր ձեռքերը։ Գործադրկութիւնը եւ շուկաներու պարբերական փակումները թշուառութիւն յառաջ բերին։

Ա. Ա.

ԶՈՒԻՑԵՐԻԱ
ԲՈԼՇԵՒԻԿՆԵՐՈՒՆ ԴԷՄ

«Մաթէնի» թղթակիցը կը գրէ Ժընեւէն թէ Զուիցերիա կը սաստկացնէ պայքարը բոլշեւիկեան կուսակցութեան դէմ։

Ճիշդ է թէ Հելվետեան ժողովրդապետութիւնը կը յարգէ անհատական ու գաղափարական ազատութիւնը, կը բաւէ որ հանրային կարգապահութիւնը չխանգարուի։ Արդ, բոլշեւիկեան կուսակցութիւնը, ինչպէս Զուիցերիոյ, նոյնպէս եւրոպական ուրիշ երկիրներու մէջ, կախում ունի Գ. Միջազգայինէն, ուրեմն արտասահմանեան կազմակերպութենէ մը։ Այս պարագան արդէն կը հակասէ ազգային անկախութեան գաղափարին, որ հիմն է հելվետեան ժողովրդապետութեան սկզբունքներուն։ Միւս կողմէ, բոլշեւիկեան կուսակցութիւնը, ըստ իր ծրագիր – կանոնագրին որ ներշնչուած է Գ. Միջազգայինի ծրագրին 6, 32, 71 էջերու տրամադրութիւններէն, կը ձգտի բռնի ուժով տապալել հաստատուած վարչաձեւը։

Եւ Զուիցերիոյ դաշնակցային կառավարութիւնը որոշեց 1932ին, — յետոյ այդ որոշումը ամբողջացուց 1937ին, — արգիլել պետական պաշտօնէութեան որ մտնեն կոմունիստ կուսակցութեան շարքերը։ Իբրեւ կոմունիստ, պաշտօնեանք ըլլալ նաեւ անոնք որ կ'անդամակցին ԽՍՀՄի բարեկամ կազմակերպութիւններու։

Աւելի զատ արգիլեց երկրէն ներս բնդունիլ կոմունիստ կուսակցութեան գրականութիւնը։

1937ին Շօ–տը–Ֆոնի մէջ կռուի բռնուեցան ազգայնականները եւ կարմիրները, — մէկ հոգի մեռաւ կռիւին մէջ։ Տեղական իշխանութիւնը անմիջապէս քուէարկեց օրէնք մը, լուծելով կոմունիստ կուսակցութիւնը։ Օրէնքը քուէարկուեցաւ 8596ի դէմ 17,516 քուէով։

Ժընեւի մէջ երեք տարի կ'իշխէին ձախակողմեան տարրերը, բայց երբ իշխանութիւնը ինկաւ, ազգայնականները քուէարկել տուին երկու օրէնք արգիլելու համար կոմունիստ կուսակցութեան գործունէութիւնը։ 1937 Յունիսին, Ժընեւի բնակչութիւնը վաւերացուց այդ օրէնքները 12,076ի դէմ 18,278 քուէով։

Ժընեւի օրինակին հետեւեցան Վօ, Շվից, Ցիւրիխ եւ Իւրի նահանգապետութիւնները։

ԷՆՎԷՐ ՓԱՇԱՅԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ԳԱՂՏՆԻՔԸ

Միւս կողմէ, Իպրահիմ պէյ ալ առանձինն կը գործէր։ Էնվէր փաշա միօրինակ կեանք մը կը վարէր։ Առտուն, աջէն ու ձախէն եկած տեղեկագրերը կը կարդար։ Ցետոյ ընկերներուն հետ կացութեան վրայ կը խորհրդակցէր, ու անոնց հետ որոշումներ կու տար։ Ցետոյ փաշան կը հանգչէր։ Նորէն ընկերներուն մէկառէկ առջ, ձիով պտոյտի կ'ելլէր։

Էնվէր փաշա ամէնէն աւելի կը զըւարթանար այն օրերը, երբ կնոջմէն նամակ ստանար ու իր կարօտը կ'առնէր այդ նամակներուն ընթերցումով։

Օր մը, փաշան իր ընկերներուն հետ նստած, ճակատէն հասած տեղեկագրերը կը կարդար, երբ Հեծեալ զինուոր մը ներկայացաւ ըսելով.

— Փաշան տեսնել կ'ուզեմ։
— Ի՞նչ կայ։
— Սախոլղական է։

Հեծեալ զինուորը շատ յուզուած էր. Դէմքէն կ'երեւար որ կարեւոր դէպքի մը ականատես եղած էր ան։

Էնվէր փաշայի մարդը իսկոյն իր տերոջ լուր տուաւ։

— Փաշա՛, թղթաբեր մը եկած է, ու ձեզ տեսնել կ'ուզէ։
— Ուրկէ՞։
— Չեմ գիտեր։
— Հասկցիր ու հոս եկուր։

Քիչ յետոյ ներս մտած հեծեալը յայտնեց թէ Աչիլ պէյի կողմէ ղըրկուած էր։ Էնվէր փաշա յուզման մատնուեցաւ։ Որովհետեւ Աչիլ պէյ մէկ քանի օրէ ի վեր Ռուսերուն հետ կը կռուէր ճակատին վրայ, ու ազատութեան ջերմ պաշտպան մըն էր։

ՌՈՒՍԵՐԸ ՃԵՂՔԱԾ ԷԻՆ ՃԱԿԱՏԸ

Էնվէր փաշա մտահոգութեան մատնուած էր Աչիլ պէյի նամակը ստանալէ յետոյ, երբ ներս մտաւ ձիէն իջած երկայնահասակ մարդ մը, որուն կարմրած դէմքին վրայ աչքերը խորունկցած էին։ Փաշան կ'ուզէր շուտով հասկնալ թէ ինչ դէպք պատահած էր։ Այդ մարդուն վրդոված դէմքը տեսնելով հարցուց թէ ի՛նչ կար։ Փաշան մէկ կողմէն նամակը կը բանար, իսկ միւս կողմէ կը հարցափորձէր նորեկը։ Այս վերջինը պատասխանեց

— ... Բան, էֆէնտիս···։ Աստուած ձեզի օրեր պարգեւէ, Աչիլ պէյ ··։
— Ի՞նչ։

Էնվէր փաշա այնքան տակաւ յայտնած էր որ տեղերնուն վեր ցատկեցին հոն գտնուողները։ Փաշան բացաւ Աչիլ պէյի պատնութիւնը ծանուցանող նամակը, ու վշտահար դէմքով մը յարեց.

— Աստուած հոգին լուսաւորէ, ի՞նչ ընենք···։ Հայրենիքին համար մեռաւ···։ Աստուած բարեկամները պահէ։

Էնվէր փաշա ծալլելով գրպանը դըրաւ նամակը։ Կացութեան յարմար որոշում մը տալու էր։ Ուստի նամակ մը գրելով յաջողութիւն մաղթեց Աչիլ պէյի յաջորդող հրամանատարին։ Փաշան հանդարտեցած էր այլեւս։

Այդ միջոցին Էնվէր փաշա գիւղի մը մէջ սարքուած խնջոյքին հրաւիրուած էր։ Ան փոքր հասակէն գիտէր տեղական այս սովորութիւնը, երկար ատեն Թուրքեստան ապրած ըլլալուն։ Ուստի խորհեցաւ այդ առիթէն օգտուելով ներկայ գտնուիլ այդ խընջոյքին, ուր գմըզ պիտի խմէին.

Այդ խնջոյքին մէջ հաւաքուած էին գրեթէ բոլոր հրամանատարները։ Բնականաբար հոն խօսք բացուեցաւ Թուրքեստանի, Պուխարայի, Խիվէի ազատագրումի մասին։ Ամէնքն ալ յայտարարեցին թէ կարելին պիտի ընէին ու ազատագրութեան սիրոյն պիտի մեռնէին ի հարկին։ Այն գիւղը, ուր կը գտնուէին, հեռու չէր այն տեղէն, ուր Ռուսերը կը կռուէին։

Կէս գիշեր եղած էր։ Էնվէր փաշա եւ ընկերները հոն պիտի անցընէին գիշերը, քանի որ բաւական ճամբայ կտրելու էին, իրենց տեղը վերադառնալու համար։

Էնվէր փաշա եւ ընկերները կը շարունակէին իրենց խօսակցութիւնը, երբ մութին մէջ երեք ձիաւորներ երեւցան։ Անոնք ճակատէն լուր բերելու պաշտօն ունեցող չորս հոգի էին, բայց մէկը պակաս էր։ Այս բանը մըտահոգութիւն պատճառեց ներկաներուն։

Ձիաւորները հասնելնուն պէս իմաց տուին որ իրենց ընկերներէն մէկը Ռուսերուն կողմէ սպաննուած էր։ Ներկաներէն մէկը հարցուց.

— Տակէթմէն ո՞ւր է։

— Մի հարցնէք, մեր գլխուն եկած փորձանքը։ Ռուսերը սոսկալի շարժումով մը ճակատը ճեղքեցին։ Բաւական վտանգաւոր վայրկեաններ անցուցինք։ Այդ միջոցին մեր ընկերը վիրաւորուեցաւ։ Մենք ալ հոս եկանք.

Այս խօսքերը մահուան լռութիւն մը առաջ բերին խնջոյքին մէջ։ Ամէն ոք զգածուած էր։ Սակայն Էնվէր փաշա, իբր վաղեմի հրամանատար ու զինուոր, հաւաքոյթին մէջ տիրող տրամութիւնը փարատեց հետեւեալ խօսքերով.

— Ի՞նչ կ'ըլլաք կոր, ընկերներ···։ Մտահոգութեան բան չկայ···։ Ռուսերուն թնդանօթը ու հրացանը վախ չեն պատճառեր մեզի որքան ատեն որ մեր եռանդը չէ մարած։ Մեր հաւատքը շուտով չի վհատիր։

(Շար.)

(37)

Թալով, երկարօրէն տեսակցեցաւ անոր եւ Ջօր. Փէլէրի հետ։

*** Մարզպանութիւնը անկէ առաջ հրամանագիր մը հրատարակած էր ոչ — իսլամ համայնքներու անձնական կանոնադրութեան (ամուսնական եւ այլ գործեր) մասին, բայց «իւլէմաններու բողոքին վրայ՝ սուրիական կառավարութիւնը դատարաններուն յանձնարարած էր չգործադրել այդ հրամանագիրը։ Անդրադառնալով այս միջադէպին, Դամասկոսի «էջօ տը Սիրի» թերթը վերջերս գրեց, կուտար թէ կառավարութեան որոշումը կրնայ ծանր հետեւանքներ ունենալ, քանի որ բացէ ի բաց կը ժխտէ մարզպանին իրաւասութիւնը։ Մարզպանութեան Դամասկոսի պատուիրակը հետեւեալ զեկոյցը հրատարակեց.

— « Վերջին օրերս կարգ մը մտահոգութիւններ եւ որոշ շփոթութիւններ ծագած ըլլալով համայնքներու անձնական կանոնադրութեան (օթաթիւ փէրսօնէլ) մասին, պատուիրակութիւնը պէտք կը տեսնէ ճշդելու իրողութիւնը ։

ա) 13 փետրուար. 1936 թուակիր հրամանագրին հրատարակութենէն յետոյ, կառավարութիւնը եւ համայնքներու պետերը ներկայացուցին փափաքներ եւ դիտողութիւններ, զոր նկատի առաւ մարզպանութիւնը եւ 145 թիւ հրամանագրով ջնջեց նախորդ հրամանագիրը, կատարելապէս համախորհուրդ սուրիական կառավարութեան հետ ։

բ) Ցարգալիր բոլոր դաւանանքներու հանդէպ, մարզպանը պատրաստ է քննելու իսլամ համայնքին դանգատները եւ նկատի առնելու, եթէ անոնք չեն հակասեր խղճի ազատութեան սկզբունքներուն, որոնք կը գտնուին սուրիական սահմանադրութեան մէջ։

գ) Եւ սակայն, ներկայ պարագաներու մէջ, միայն մարզպանին մէկ հրամանագիրը կրնայ ջնջել նոյն իշխանութենէն բխած հրամանագիր մը եւ կամ կախակայել անոր գործադրութիւնը ։

Փետրուար 16ի առտուն, մարզպանութեան պատուիրակը պատիւն ունեցաւ այս երեք կէտերուն վրայ հրաւիրելու սուրիական կառավարութեան ուշադրութիւնը ։

*** «Թրոնիկ» հետեւեալ մանրամասնութիւնները կուտայ Հօմսի արիւնոտ ցոյցերու մասին — Ոստիկանները եւ ոստիկան զինուորները նախ փորձեցին մեղմօրէն ցրուել ցուցարարները. բայց երբ քարկոծուեցան ամէն կողմէ եւ ցուցարարները տէրը դարձան կացութեան, հրաման ստացան կրակելու ։ Ցուցարարներն ալ պատասխանեցին ատրճանակներով եւ քարերով եւ կատաղի ընդհարում մը ծայր տուաւ. Ի վերջոյ, դէպք յարուցանողները հարկադրուեցան քաշուիլ, բայց փողոցը լեցուած էր վիրաւորներով։ Առողջապահական պաշտօնեաները հասան եւ փոխադրեցին զանոնք ։

Ոստիկաններէն կան 35 վիրաւոր, ոստիկան – զինուորներէն՝ 30։ Ոմանց վիճակը ծանր է, գլուխէն վիրաւորուած ըլլալով։ Ցուցարարներն ալ ունեցան 80 վիրաւոր եւ մէկ մեռեալ, որ գլուխէն զարնուած երիտասարդ մըն է։ Մեհարին աղգականները փորձեցին պահել դիակը, բայց զատական իշխանութիւնը երեւան հանեց։ Սուրիական դրամատան պահանջին վրայ, 50 զինուորներ ղրկուեցան՝ շէնքը պաշտպանելու համար։ Կառավարչատունն ալ զինուորական հսկողութեան տակ առնուեցաւ ։

*** Տոքթ. Շահպէնտէր, ընդդիմադիրներուն պետը, յայտարարութիւն մը հրատարակեց, որ խօսքն ուղղելով Ֆրանսայի, կը պահանջէ «կարելի եղածին չափ շուտով հաշտել միացեալ եւ անբաժանելի Սուրիան։ Հակառակ պարագային ազգը պիտի ստիպուի վերսկսիլ կռիւը, բռնի ուժով ձեռք բերելու համար իր անկախութիւնը »։

*** Սուրիոյ նոր դահլիճը կազմեց Լութֆի Հաֆֆար, որ յայտարարեց. — « Կառավարութիւնը ջերմապէս կը բաղձայ սերտացնել յարաբերութիւնները Ֆրանսայի եւ Սուրիոյ միջեւ։ Ան կը յուսայ մեծ հանրապետութեան աջակցութիւնն ապահովել, հարթելու համար այն դժուարութիւնները եւ խոչընդոտները որ կրնան խափանել երկու երկիրներուն համաձայնութիւնը»։

Իտալական լրտեսութիւն Ճիպութիի մէջ

— oo —

Ճիպութիի մէջ երեւան հանուեցաւ իտալական լրտեսութեան դաւ մը, երբ գաւազիրները հակաֆրանսական պրականութիւն կը ցրուէին։ Իտալական պաշտօնական ընկերութեան նախկին վարիչ Ալղաուլլահ Հիւսէյն ձերբակալուեցաւ երկու ընկերներու հետ միասին եւ դատապարտուեցաւ արտաքսման։ Իտալացի ճարտարագէտ մը, Մէրլինօ, ձերբակալուեցաւ, երբ ծրար մը թուղթ կը տանէր իտալական հիւպատոսարան, ինքնաշարժի մը մէջ նստած։ Ոստիկանութիւնը խուզարկեց այս մարդուն բնակարանը եւ գտաւ զինուորական նկարներ եւ 180.000 ֆրանք դրամ։ Ասոնցմէ զատ ձերբակալուեցան ուրիշ հօթը մեղսակիցներ ։

Պաղեստին երկուքի կը բաժնուի

— oo —

Պոլէմիոյ նոր վարչապետը, Պ. Փիէրլօ, հինգշաբթի օր կարդաց իր յայտարարութիւնը երեսփ. ժողովին մէջ եւ այդ առթիւ հաղորդեց թէ կրթական նախարարութիւնը պիտի բաժնուի երկու վարչական իշխանութեանց, մէկը Վալոնիոյ, միւսը Ֆլանտրի համար։ Ֆլամաններուն եղած այս զիջումը կը համարուի նախաքայլ մը՝ երկու հատուածներու վարչական կատարեալ ինքնավարութեան, ինչ որ կրնայ առաջնորդել սահմանադրութեան փոփոխութեան, դաշնակցային հիման վրայ։

Վարչապետին յայտարարութեան այս մասը լսուեցաւ քար լռութեամբ, Երեսփ. ժողովի մեծամասնութեան կողմէ եւ միայն Ֆլաման երեսփոխանները հաւանութիւն յայտնեցին։ Նիստէն անմիջապէս վերջը ժողով գումարեցին աջակողմեան տարրերը, որոնք մեծ մասով կը ներկայացնեն Պրիւսէլը եւ Ֆրանսախօս շրջանները, ճշդելու համար իրենց դիրքը կառավարութեան հանդէպ։ Կը կարծուի թէ աջակողմեանները ընդդիմութիւն պիտի յարուցանեն, ինչ որ կրնայ դժուարացնել դահլիճին կացութիւնը։ Տոքթ. Մարթէնսի հարցին առթիւ, վարչապետը յայտարարեց թէ նոր քննութիւն պիտի կատարուի եւ եթէ հաստատուի որ բժիշկը լրտեսութիւն կատարած է ի հաշիւ Գերմանիոյ, պիտի ջնջէ անոր անդամակցութիւնը արքայական ակադեմիային։

»»» • «««

ՁԱՆԱՁԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱԶԳ. ՊԱՐԳԵՒԱՇԱՂԻ 1939ի Գ. շարքին վիճակահանութիւնը պիտի կատարուի Կրասի մէջ (Ալփ – Մարիթիմ), մարտ 8ին։

ԻՐԱՔԻ խորհրդարանը լուծուեցաւ, իբրեւ հետեւանք դահլիճին հետ ծագած դժուարութեանց ։

ՍՊԱՆԻԱՑԻ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾ ՄԸ, Անտոնիօ Մախատօ, որ ֆրանսական գիւղ մը ապաստանած էր, մեռաւ անցի օր։ 63 տարեկան էր եւ շատ կարեւոր գործեր արտադրած։ Ջերմ կուսակից էր հանրապետական դատին եւ բազմաթիւ բանաստեղծութիւններ գրեց պատերազմի ընթացքին, պանծացնելու համար սպանիացի ժողովուրդին հերոսութիւնը ։

ՃԱՓՈՆԱԿԱՆ կառավարութիւնը ցաւ յայտնեց անգլիական դեսպանին, Հոնկ Քոնկի անգլիական շրջանին ռմբակոծութեան առթիւ։ Անգլիական կառավարութիւնը նոր ծանուցագիր մը ուղղելով հատուցում պահանջեց ։

ՊԵՐԼԻՆԷՆ պաշտօնապէս կը հերքեն այն լուրը թէ Աւստրիոյ մէջ ըմբոստութիւն ծագած է, ինչպէս գրած էին անգլիական թերթեր։ Իբրեւ թէ գրքոյկներ ցրուած են Վիէննայի մէջ, հետեւեալ բովանդակութեամբ.— « Մենք Թուրքերը քշեցինք Վիէննայէն դուրս, նոյնը պիտի ընենք Գերմաններուն համար եւս »։

ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ ձերբակալուեցան 34 Գերմաններ, որոնք հակապետական գործերու մէջ գտնուած են ։

80 ՏԱՐԵԿԱՆ Հրեայ մը 25 օթերլին տուգանքի կամ մէկ ամիս բանտարկութեան դատապարտուեցաւ Տրէզտէնի մէջ, 25 տարեկան արիական սպասուհի մը գործածած ըլլալով։ (Օրէնքը չարտօներ որ 45 տարեկանէն վար արիական կիներ կամ աղջիկներ ծառայեն Հրեաներու քով)։

Հ. Յ. Դ.

Փառիզ

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ «Զաւարեան» կոմիտէն ընդհ. ժ. ողվի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները 25 փետր., Շաբաթ երեկոյ ժամը 9.30ին. Ակումբին մէջ։ կարեւոր օրակարգ.

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ «Ս. Մինասեան» ենթակոմիտէն Ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները, 25 փետր., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին «Հայ Ակումբ»ին մէջ։

Գաւառ

ՍԷՆԹ ԱՆԹՈՒԱՆԻ «Մարզպետ» խումբի Ընդհ. ժողովը՝ 25 փետր., Շաբաթ երեկոյ ժամը 7.30ին, ընկեր Մարկոս Մարկոսեանի բնակարանին մէջ։ Կարեւոր օրակարգ։ Պարտաւոր ներկայութիւն։

ՅԱՅՏԱՐԱՐ

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ Զէնկիլէրի Հայր. Միութիւնը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր անդամները 26 փետր. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին Հայ ակումբին մէջ։ Օրակարգ՝ հաշուետուութիւն եւ նոր վարչութեան ընտրութիւն։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՅ ԿԱՄ. ԵՒ ՄԱՐՏ. Միութեան անդամական ընդհանուր ժողովը՝ 26 Փետր., Կիրակի առաւօտ ժամը 9ին, Քաֆէ Նուայի ներքին սրահին մէջ, 1 Bld. Dugomier։ Կարեւոր օրակարգ։ Ներկայանալ անդամատոմսով։

ՖՐ. Կ. ԽԱՉԻ Շրջ. վարչութեան գործիչներու դասախօսութիւնը 25 Փետր., Շաբաթ կէսօրէ վերջ ժամը 4ին, 8 Րիւ Գոսլէ, Փարիզ՝

ՏԷՍԻՆԻ ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆԻ ... Միութիւնը ընդհ. ժողովի կը ... րէ Տէսինի եւ շրջականներու ... հայրենակիցները, 26 Փետր. ... կի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին, ... ժողովատեղին։

ԽՈՋԿԱՑԻ Բա. ենպատակ... նակ ական Միութեան ընդհ. ... ժական ժողովը՝ 26 փետր. ... ժամը 4ին, 7 Րիւ տէ Փէթիթ ... Սարսէյլ. «Պար Մասիս» ... մէջ։ Օրակարգ՝ հաշուետուու... կարեւոր խորհրդակցութիւն ... վարչութեան ընտրութիւն

Le Gerant : H. STEPHAN
Imprimerie A-DER (AGOPIAN)
17. Rue Damesme — PARIS

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : GOBelins 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՑԱՆԱՆՔ — ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	285 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ԿԻՐԱԿԻ 26 ՓԵՏՐՈՒԱՐ — DIMANCHE 26 Février 1939

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 3975

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿԹԻ ԽՕՍՔ

ԿԵԴՐՈՆԱՑՈՒՄ

Կարելի՞ է խմբովին «Ժողովուրդի Տուն»երու վերածել այն ցիրուցան բոյները որ կը գործեն Արտասահմանի մէջ, իբրեւ Երիտասարդական Միութիւն կամ տարբեր անուններով :

Բառը խոշոր է,— «Տուն», — եւ շատեր քմծիծաղ մը պիտի արձակեն, յիշեցնելով մեր պայմանները:

Մենք ալ պատրանքներ չունինք բուն իրականութեան մասին, ինչպէս յայտներ էինք երէկ :

Բայց, կը կարծենք թէ բոլորովին անկարելի չէ գոնէ որոշ քարոզչութիւն հաստատել, պակասները լրացնելով եւ մանաւանդ ճիգերը ամփոփելով, կեդրոնացնելով .

Այս պարտականութիւնը ամէնէն առաջ կ'իյնայ երիտասարդութեան վրայ, ի'նչ գաւանանքի ալ յարած ըլլան:

Անցեալ տարուան ընթացքին փորձ մը կատարուեցաւ միացեալ դասախօսութիւններ կամ ներկայացումներ սարքելու :

Արդ, երբ մինչեւ այստեղ եկեր են, ինչո՞ւ պիտի չկրնային քայլ մը եւս առնել, կազմելու համար միացեալ գրադարան: Մէկ հատ կեդրոնական մատենադարան Փարիզ քաղաքի կամ այսինչ արուարձանին մէջ:

Ինչ որ գրադարան կը կոչենք, յաճախ կը բաղկանայ 80 - 100, լաւագոյն պարագային քանի մը հարիւր հատորներէ: Մեծ մասով ալ'ն ձախէն հաւաքուած, իբրեւ նուէր:

Մատի վրայ կը համրուին այն գրադարանները որ ունին հազարաւոր հատորներ, պարբերաբար գնուած եւ դասաւորուած: Մատի վրայ կը համրուին, դարձեալ, անոնք որ թերթ կը ստանան, մանաւանդ շաբաթաթերթ կամ ամսագիր: Եւ ստացողներն ալ երբեք հոգ չեն տանիր հաւաքածոյ պահելու, իբրեւ աղբիւր ուսումնասիրութեանց :

Անշուշտ դժուար է աւելին սպասել, ներկայ պարագաներուն մէջ: Ծիչդ ատոր համար ալ, անհրաժեշտ կը դառնայ կեդրոնացումը: Ինչ որ մէկ ձեռքով անհնարին կը թուի, բազդատաբար կը դիւրանայ, երբ տասը ձեռքեր փարին գործի :

Գրադարաններու լրացուցիչ մասը կը կազմեն լսարանները,— բաց ժողովարան :

Ամէնքս ալ գիտենք թէ ի'նչ գումարներ կը մսխուին ամէն տարի, պարզ հաւաքատեղի մը, ժողովասրահ կամ հանդիսասրահ ձարելու համար:

Բազմաթիւ կուսակցական, հայրենակցական եւ երիտասարդական ժողովներ, դասախօսութիւններ եւն. տեղի կ'ունենան հասարակ սրճարաններու մէջ, փոխան վճարման կամ սպառման: Եւ անոնք որ պիտի անտնային ամիսը 2 - 3 ֆրանք անդամավճար տալու համար, մեքենաբար կը վճարեն մէկ սուրճին կամ ախորժաբերին գինը, 2 - 5 ֆրանք եւ աւելի: Այն ալ ամէն մէկ ժողովի համար:

Փարիզի համար բարեբախտութիւն մըն է Բարեգործականի տունը, ուր մեծ ու փոքր սրահներ վարձու կը տրուին առանց մեծ դժուարութեան: Բայց չորս պատերը կրնա՞ն փառարան, «Տուն» դառնալ, երբ ջիղը կը պակսի եւ մանաւանդ բոլորովին տարբեր ոգի մը կը տիրապետէ :

Այս բոլոր խորհրդածութիւնները կը յանգին մէկ եզրակացութեան,— կեդրոնացում: Կարելի եղածին չափ ամփոփել, միացնել նման տարրերը եւ միեւնոյն նպատակները: Գրադարանը գրադարան է, ինչպէս լսարանը լսարան՝ բոլորին համար: Ուզողը կ'երթայ կ'օգտուի, իսկ վարձու լսարան մըն ալ միշտ բանած կ'ըլլայ ամբողջ շաբթուան ընթացքին, նախաձեռնութեամբ այս եւ այն միութեան:

Աւելի գործնական չէ՞ որ քանի մը միութիւն սրահ մը վարձեն հաւաքաբար, իրենց միջեւ բաժնելով շաբթուան օրերը, փոխանակ իւրաքանչիւրը առանձին խշտեակ մը ճարելու: Այն ալ շաբաթը միայն մէկ - երկու օր բանալու համար :

Հարցը միայն Փարիզի կամ Ֆրանսայի չի վերաբերիր, այլ բոլոր գաղութներուն :

Պալքանեան երկիրներուն եւ մանաւանդ Պուլկարիոյ մէջ 1895 - 96էն ի վեր կան սեփական սրահներ եւ գրադարաններ, որոնցմէ լայնօրէն կ'օգտուին բոլորն ալ: Եգիպտոսի եւ Սուրիոյ մէջ նոյնպէս: Մ. Նահանգներուն մէջ պատկերը աւելի մխիթարական է, եւ մանաւանդ Հ. Յ. Դաշնակցութեան մասնաճիւղերէն շատերը ունին ոչ միայն սեփական ակումբ, այլեւ չենք ,— բուն բառով «Ժողովուրդի Տուն»:

Կը նշանակէ թէ երբ մարդիկ որոշ ծրագիր եւ կամք ունենան, կը յաջողին իրական եւ տեւական ձեւ տալ իրենց գործունէութեան, փոխանակ ասուպի պէս շողալու եւ մարելու, կամ պարզապէս միալու :

Ամերիկայի օրինակը կրնայ խթան մը հանդիսանալ Ֆրանսայի, քանի որ երկու երկիրները շատ կը նմանին իրարու, իրենց առանձնայատկութիւններով եւ դժուարութիւններով :

Ամէն պարագայի մէջ, շատ մը դժուարութիւններ ինքնին կը հարթուին, երբ ընդունինք թէ ինչ որ կը փորձենք այս բոնի պանդխտութեան բերումով, մարզանք չէ, այլ իրական պահանջ: Անհրաժեշտ պայման՝ աւելի երկար տեւելու: Աշխատանք՝ ինքնապաշտպանութեան համար :

Թուրքիոյ «Հայք Էվի»ները մէկ անգամէն չծաղկեցան: Անոնք ալ ունեցան իրենց տագնապի օրերը, մինչեւ որ պետութիւնը օգնութեան հասաւ:

Եթէ մենք պետութիւն չունինք, այս ափերուն վրայ, ունինք ժողովուրդ մը որ թէեւ դանդաղ կը շարժի, բայց գիտէ միշտ գնահատել իրական գործը, որո՛ւ ձեռքով ալ կատարուի :

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԵՐԵՍՓ. ԺՈՂՈՎԸ ՀԱՒԱՆԵՑԱՒ ՃԱՆՉՆԱԼ ԶՕՐ. ՖՐԱՆՔՕՅԻ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

«Չեմ ուզեր երրորդ ճակատ մը եւս ունենալ»

Երեսփ. Ժողովի ուրբաթ օրուան նիստին մէջ, երբ ձախակողմեան ներկայացուցիչները կը պատրաստուէին հարցապնդում ուղղել կառավարութեան, Զօր. Ֆրանքոյի ճանաչման առթիւ, Պ. Տալատիէ անմիջապէս վստահութեան խնդիր յարոյց եւ հաստատեց թէ երկուշաբթի օր նախարարական խորհուրդին պիտի առաջարկէ ճանչնալ Ֆրանքոյի կառավարութիւնը: Ահաւասիկ իր յայտարարութիւնը .

— «Հիմնուելով Լոնտոնէն եւ Պ. Լէոն Պէրառէն հասած վերջին տեղեկութեանց վրայ, արդարեւ մտադրած եմ երկուշաբթի մը նախարարական խորհուրդին առաջարկել Զօր. Ֆրանքոյի կառավարութեան ճանաչումը: Սպանիոյ մէջ հանրապետական կառավարութիւնը քաջութեամբ դիմադրեց բոլոր յարձակումներուն, լման երկու տարի: Բայց յանկարծ Պարսելոնան ինկաւ, անձնատուր եղաւ եւ Քաթալոնիան գրաւուեցաւ: Յունուարի վերջէն ի վեր, 600 քիլոմեթրի վրայ իբրեւ դրացի ունինք Զօր. Ֆրանքոն: Պաշտպանելիք երրորդ ճակատ մը չունենալու համար է որ ես կ'առաջարկեմ բարի դրացնութեան յարաբերութիւններ հաստատել իրական կառավարութեան, Զօր. Ֆրանքոյի կառավարութեան հետ: Մեզմէ ո՞վ այսօր կը հաւատայ թէ հանրապետական կառավարութիւնը կրնայ դիմանալ քանի մը շաբաթէն աւելի: Նախագահ Ազանիա ինք — մարդ մը որ արժանի է ամէն յարգանքի — ըսաւ թէ պայքարը անյոյս է եւ երկար ատենէ ի վեր ուժգնօրէն կը յանձնարարէ Նէկրինի կառավարութեան՝ բանակցութիւններ կատարել, հաշտութիւն կնքելու համար Զօր. Ֆրանքոյի հետ: Ահաւասիկ իրականութիւնը: Անշուշտ Ֆրանսական կառավարութիւնը ազատ է իր որոշման մէջ: Ան կապուած չէ որ եւ է արտաքին քաղաքականութեան: Բայց կարելի չէ զանց առնել թէ բրիտանական կառավարութիւնն ալ իր կարգին յայտնած է թէ ժամանակը եկած է ճանչնալու Զօր. Ֆրանքոյի կառավարութիւնը, մանաւանդ որ իր ներկայացուցիչէն հասած յայտարարութիւնները գոհացում կուտան եւ թէ վճռած է այլեւս երկար չսպասել: Ֆրանսական եւ բրիտանական կառավարութեանց ներկայութիւնը Պուրկոսի մէջ՝ աւելի օգտակար քաղաքականութիւն մըն է քան բացակայութիւնը, որ պիտի նշանակէր անշարժութիւն: Ես համոզուած եմ թէ այս տարի, զալիք շաբաթներու, ամիսներու ընթացքին, մենք հարկադրուած եմք անցնիլ անարկու հրուանդաններէ: Խաղաղութիւնը պէտք է պաշտպանուի մեծ աչալրջութեամբ: Ճիշդ ատոր համար ալ, ես կը նախընտրեմ որ Ֆրանսա ներկայ ըլլայ Պուրկոսի մէջ (Զօր. Ֆրանքոյի մայրաքաղաքը). Ես կը պաշտպանեմ ներկայութեան եւ գործունէութեան քաղաքականութիւնը, մէկդի դնելով որ եւ է քաղաքական մտահոգութիւն եւ աչքի առջեւ ունենալով միայն հայրենիքին ապահովութիւնը»:

Այս կտրուկ յայտարարութեան վրայ, երեսփ. ժողովը վստահութիւն յայտնեց 261ի դէմ 325 ձայնով, եւ հարցապնդումները յետաձգուեցան, ինչպէս պահանջած էր վարչապետը: Այս առթիւ Պ. Տալատիէ յիշեցուց նաեւ թէ օտար իշխանութիւն մը ճանչնալու առանձնաշնորհը կը պատկանի կառավարութեան: Վարչապետին կուսակցութենէն (արմատական) 17 հոգի դէմ քուէարկեցին, այն առարկութեամբ թէ ճանաչումը տեղի կ'ունենայ առանց հեռացնելու իտալական եւ գերմանական զօրքը: 62 քուէի մեծամասնութիւնը տկար է, բաղդատելով նախորդ քուէարկութեանց հետ, բայց եւ այնպէս անգամ մը եւս կը զօրացնէ կառավարութեան դիրքը:

Վիճաբանութիւնները սկսած ատեն, ճառեր խօսեցան «Ֆրանքեւսպանիական բարեկամութեան» խմբակցութեան, ընկերվարականներու եւ համայնավարներու ներկայացուցիչները, ընդդիմանալով ճանաչման: Ձախակողմեան երեսփոխանները նախապէս ժողով գումարած էին Լոնտոնէն եկած երկու անգլիացի աշխատաւորականներու հետ: Պ. Տալատիէ ակնարկելով այս պարագային, հեգնօրէն գիտել տուաւ թէ պիտի գայ ժամանակ մը երբ Ֆրանքեւանգլիական խորհրդարան մը պիտի գումարուի մերթ Փալէ Պուրպոնի, մերթ Ուէսթմինսթըրի պալատին մէջ:

Նախագահ Ազանիա կը հրաժարի

Տեղական թերթերը կը գրեն թէ Պ. Ազանիա, հանրապետական Սպանիոյ նախագահը, պիտի հրաժարի այսօր – վաղը, եւ խորհրդարանին նախագահը, որ նոյնպէս Փարիզ կը գտնուի, պիտի չձեռնարկէ նոր նախագահի մը ընտրութեան: Իսկ վարչապետ Նէկրինի համար կ'ըսեն թէ որոշած է օդանաւով մեկնիլ Մատրիտէն, երկուշաբթի օր: Այն ատեն Մատրիտի մէջ պիտի մնայ սպարապետը, Զօր. Միախա, եւ թերեւս անոր ձգեն Զօր. Ֆրանքոյի հետ զինադադար մը կնքելու հոգը: Փարիզ կը գտնուի նաեւ Արտաքին նախարարը, Ալվարէզ Տէլ Վայօ, թէեւ ըսած էր թէ Սպանիա պիտի վերադառնայ :

*** Մինչ Ֆրանսայի երեսփ. Ժողովը կը քուէարկէր Զօր. Ֆրանքոյի կառավարութեան ճանաչումը, ծերակուտական Լէոն Պէրառ կը վերջացնէր իր բանակցութիւնները Պուրկոսի հետ, դիւանագիտական յարաբերութեանց վերահաստատման համար: Ֆրանսայի ներկայացուցիչը վերադարձած պիտի ըլլար այսօր, հանդիպելու համար երկուշաբթի օրուան ժողովին: Կ'ըսուի թէ Զօր. Ֆրանքոյի ներկայացուցիչը պահանջած է որ անմիջապէս իր կառավարութեան յանձնուի Պանք տը Ֆրանսի մէջ պահուած սպանիական ոսկին եւ թէ Ֆրանսա հաւանութիւն յայտնած է :

*** Անգլիական կառավարութիւնը վերջնապէս որոշեց ճանաչումը յայտարարել երկուշաբթի օր: Այսպէս, իր ապստամբութենէն երկու տարի եւ եօթը ամիս վերջը, զօր. Ֆրանքօ իր լիազօր դեսպանը պիտի ունենայ Լոնտոնի մէջ, փոխան հանրապետական դեսպանին : Միջազգային օրէնքով, իրական ճանաչումը կը սկսի դեսպաններու փոխանակութեան օրէն: Ուրեմն Անգլիա եւ Ֆրանսա պիտի անմիջապէս դեսպաններն ալ նշանակել :

*** Զօր. Ֆրանքօ յարձակողական ծրագիր մը պատրաստած է Մատրիտի դէմ, 900 թնդանօթներով եւ 100,000 զինուորներով, որոնց մէջ կան չորս իտալական զօրաբաժիններ :

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՕՐՈՒԱՆ ՆՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Խենթ պես բրէք:

Ամէն անգամ որ քաղաքական տագնապ ծագի եւ պատերազմի վախ կենայ, բացէք թերթ մը եւ կարդացէք ոչ թէ քաղաքական լուրերը, այլ միայն Փրոֆ. Նէմպիսին արկածները, կինոյի աստղերին վերաբերեալ լրատուութիւնները կամ գիտական նորութիւնները :

1.— Ես շատ կը սիրեմ Փրոֆ. Նէմպիսը,— արդէն այնքան ժողովրդականացած է, որ իր արկածները լոյս կը տեսնեն միաժամանակ Փարիզի եւ Մարսէյլի թերթերում, նոյնիսկ Պոլսոյ թերթերում մէջ: Իր նայուածքը, որ յաճախ կէտ մըն է, ի՛նչպէս կ'արտայայտէ զարմանքը, միամտութիւնը, յաղթանակը, ուրախութիւնը: «Ժունեաւ»ը որ բանամ, նախ Նէմպիսը կը փնտռեմ: Բայց երէկ, — խօսքը մեր մէջ, — մեր «վարչապետ»ը յաղթեց Փրոֆ. Նէմպիսին. Առաւօտուն կ'ածիլուիմ, երեկոյեան կ'երթամ սափրիչ ընկեր Աշոտին եւ մազերս ալ կարել կուտամ, կ'ըսէ եւ բաւծին պէս ալ կ'ընէ: Միայն թէ երեկոյեան, երբ կ'երթայ Առաիլ ընկ. Աշոտին արտոին վրայ, մեր ընկերը .. անգամ մը եւս կ'ածիլէ զինք: Ֆիշ'ե'րը անկիւնի սրճարանին մէջ եկաւ մեզ գտնել «վարչապետ»ը վարչապետական ժպիտով,— մազերը կտրուած չէին: Այնքան խնդացինք, որ մոռցանք պատերազմ եւ քաղաքականութիւն: Եթէ բոլոր երկիրներու վարչապետները ալ մեր վարչապետին պէս ըլլային, ի՞նչ երջանկութիւն մարդութեան համար :

2.— Ես շատ կը սիրեմ կարդալ նաեւ կիներու նորաձեւութեան էջը, սանկ... զարգանալու համար: Վերջերս վայելչագիտութեան մասնագէտները կը գրեն թէ օրուան նորաձեւութեան առանցքը ... սրունքն է: Եւ կ'աշխատին շրջազգեստին գոյնը եւ ձեւը պատշաճեցնել սրունքին գեղեցկագիտական փրէզանթասիոնին : Գեղեցիկ սրունքը, կ'ըսէ մասնագէտ մը, այն չէ որ իրիկի ձեւ ունի, այլ այն որ կայծակի մը պէս կ'իջնէ շրջազգեստին կազմած ամպէն վար, նիզակաձեւ: Ցետոյ պայման է որ ոտքերը ըլլայ, — ատոր համար, երբ մորթը, մսոտ մորթի պէս, ողորկ չէ, լաւ է թելի լօգանք առնել և նախ ջնջափարով, յետոյ ալկոլով շփել: Այս լեթերգումներէն կ'իմանամ, որ մասնաւոր օծանելիքներ կան, գիշերը քսելու եւ պարահանդէս երթալու համար առանց ... գուլպայի. Այս ամէնը կարդալէ վերջ, կը խորհիմ թէ ինչո՛ւ կիները այսքան շատ խնամք ցոյց կուտան իրենց ոտքերուն: Արդեօք պատերազմ պիտի յայտարարեն եւ այս մարմնամարզ սրունքները պիտի զարնեն խեղճ այրերուն թմբուկին:

3.— Շատ աւելի հետաքրքրական են, սակայն, գիտական նորութիւնները: Գիտէ՞ք թէ ի'նչ ձեւ եկած է սունկին գլխուն: Վերջապէս դիմակը վար առին այս անպիտանին. Մինչեւ հիմա, գրականութեան մէջ, սունկը կը խորհրդանշէր ամօթխածութիւնը, — չէ՞ որ գլխարկին տակ զաղտնի կը պահէ իր սիրուհի-քը: Կը խորհրդանշէր նաեւ բազմածին բնտանիքները,— չէ՞ որ սունկը, անձրեւէն վերջ, մէկ գիշերուան մէջ դաշտ մը կը լեցնէ ամբողջ: Վերջապէս կ'ըսէին թէ սունկը աւելի համեստ է քան մանիշակը, աւելի համբերող քան ուղտը, որովհետեւ առատուան ցօղին բացակութեամբ իսկ կը գոհանայ եւ կը սնանի օդով: Ո՛չ, կ'ըսեն սնկաբանները հիմա, սունկը որդնակեր է, եւ ի՛նչպէս: Խխունջիկ մը կը սպասէ որ բոյր մը բարձրանայ վրան, «ժառանգ»ն վեր ելլելէն վերջ՝ որդը այլեւս չի կրնար վար իջնել, ոչ ալ բարձրանալ վեր: Ու կը մնայ սունկին ծոցին մէջ ուր կը մարսուի շուտով: Վա՛յ նենգաւոր, կեղծաւոր եւ խորամանկ սունկ ..

Այս ամէն նորութիւնները տալով՝ յաջողեցա՞յ մոռցնել օրուան վախերը եւ հեռացնել: Եթէ չյաջողեցայ, ձեր գլխուն ցաւը նայեցէք: Իմ ընթերցողներս չեն բաներ, ձե՞րն ալ կը բարդէք վրաս :

ԱՐԱՅ

ՀԱՅ ԱՐՀԵՍՏԱՒՈՐՆԵՐՈՒ ՏԱԳՆԱՊԻՆ ԱՌԹԻՒ

Հ. Հ. Գաղթ. Օֆիսէն կը տեղեկանանք թէ աշխատանքի նախարարութեան ընդհ. քննիչը, Պ. Շայեէ, իրաւասու իշխանութեանց համեմատաբար ուշադրութեան յանձնած է արհեստաւորներու վերաբերեալ կարգ մը պարագաներ, որոնք իրեն հաղորդուած էին:

Այս առթիւ Օֆիսը կը խնդրէ մեզմէ կրկին յիշեցնել թէ պատրաստ է ընդունելու պատճառաբանուած դիմումներ, ձեռնհաս իշխանութեան ուշադրութեան յանձնելու համար զանոնք: Հարկ է անճապարել, որպէսզի կարելի ըլլայ ամբողջական թղթածրարներ կազմել, եւ բոլորը միասին ներկայացնել :

Յետոյ, անհրաժեշտ է ճիշդ գրել ամէն մանրամասնութիւն, չմոռնալ անունը, մականունը, հասցէ եւ ուրիշ կարեւոր պարագաներ, մանաւանդ զինուորական կացութիւնը (զինուոր եղա՞ծ է եւն.): Պատահած է որ Փարիզէն կամ գաւառէն նամակներ գրուին առանց հասցէի, կամ պակասաւոր տեղեկութիւններով. Տախերու համար պէտք է դրկել 25 ֆրանք :

Ցանձնարարութիւն մըն ալ մեր կողմէ. — Բարի եղէք թերթէն կտրել եւ պահել երբ ձեզի վերաբերեալ օրէնք մը, տեղեկութիւն մը, հրահանգ մը կը կարդաք: Յաճախ մեզի հարցումներ կ'ուղղուին այնպիսի խնդիրներու մասին որոնց պատասխանը օրը օրին տրուած է «Յառաջ»ով: Եւ կան ալ որ մեզի կը հարցնեն Օֆիսին հասցէն (71, Ave. Kléber, Paris, 16):

Երուսաղէմի Պատր. Տեղապահը

Երուսաղէմէն հասած հեռագրէ մը կը տեղեկանանք թէ միաձայնութեամբ պատր. տեղապահ ընտրուած է Մեսրոպ արք. Նշանեան, վանքին ամէնէն հեղինակաւոր դէմքը:

Անգլեւգերման յարաբերութիւնները

Գերմանիոյ քաղաքական շրջանակներու մէջ դժգոհութիւն կը տիրէ վարչապետ Չէմպըրլէնի եւ արտաքին նախարար Հըլիֆաքսի խօսած ճառերուն պատճառով: Պերլինի թերթերը կը գրեն թէ այդ ճառերը անգլեւգերման յարաբերութիւնները պաղեցնելու կը ծառայեն եւ թէ «Միւնիխէն ի վեր այդ յարաբերութիւնները խիստ սառն են»: Գերման մամուլը կը գանգատի, թէ ժողովրդավար պետութիւնները Միւնիխի խորհրդաժողովը յաջողցուցին պարզապէս ժամանակ շահելու յետին նպատակով: Գերմանացիները խստօրէն կը մեղադրեն նաեւ նախագահ Րուզվէլթը, որ «խաղաղութիւն՝ զինու զօրութեամբ» նշանաբանը սահղծեց, որուն կը հետեւին Անգլիա ու Ֆրանսա :

Գերման հրապարակագիր մը կը գրէ — «Անգլիոյ ժողովուրդը խաղա –

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԹՈՐԳՈՄ ԱՐՔԵՊ. ԳՈՒՇԱԿԵԱՆ

(ՅՈՒՇԵՐ ԵՒ ՆԻՇԵՐ)

Մանկութեանս կուռքերէն մէկն էր Թորգոմ:

Երբ օրը կ'երիկնանար, այրենա– րանը գնելով տղրակի մը մէջ— ոմանք՝ իրենց դրպանին մէջ— կը դիտէինք թէ ի՛նչպէս մառ կը խաղցնէր բլենին Նարեկեան վարժարանին պատուհաններուն վրայ, ու կը սպասէինք որ արեւին շուքը հասնէր Բոնբանին մինարէին,— այդ էր մեր ժամացոյցը: Ու տա՛նկ,— «լուսարարը կը կախուէր»:

Կարգ կազմած՝ եկեղեցի կը տանէին մեզ: Այդ օրերու Թորգոմէն կը յիշեմ դեռ իր ձայնը,— թաւ, պղինձի քաղցրութեամբ, անձրեւի պէս սրսփուն: «Անզգածութիւն քո տո՛ւր մեզ, Տէ՛ր»,— երգ կը դառնար այս աղերսութիւնը Թորգոմի բերնին մէջ, ու շատ դպրոցականներ կ'աշխատէին նմանցնել՝ իրենց կոկորդին խորը խեղդելով պատանեկան արծաթէ ձայները: Ես ուրիշ մարդանք մը կը կատարէի,— ամբողջ ուշադրութիւնս լարած իր քարոզին, զոր չէի հասկնար, կը փորձէի մտովին արտասանել այն բառը, զոր ինք պիտի ըսէր յետոյ ամէն անգամ որ կանգ կ'առնէր վերջակէտի մը վրայ: Այսպէս, երբ նախադասութիւն մը կ'աւարտէր ու կը հանգչէր պահ մը, ես միտքէս կ'ըսէի,— Հիմա պիտի ըսէ «Եւ»: Հրճուա՛նքս, քանի կը յաջողէի: Օր մը, կը յիշեմ, հայրս, խօսքի մը մէջ, «բայց» բառ: Արմաշի մէջ չլսուած բառ մըն էր այդ: Յաջորդ կիրակի, քարոզի պահուն, ծախեցի այդ բառը,— եւ ի՛նչքան հրճուեցայ, երբ ես «բայց» ըսի միտքէս եւ «բայց» կրկնեց քարոզիչ վարդապետն ալ: Բերանացի, չարաճճութեան դաս կուտայի ես ինծի:

Թորգոմ, սակայն, իմ յիշողութեանս մէջ կը մտնէ, իբրեւ սիրելի տախիր մը, այն օրը՝ երբ հօրս կը խոստանար թէ զիս Սանասարեան վարժարան պիտի ղրկէ, Նախակրթարանը աւարտելէս վերջ: Գոց արտասանելու գիրութիւն մը ունէի, տակաւին մանուկ: Էջերով բան կրնայի գոց ընել (այդ վարժութիւնը, յետոյ, օգտագործած եմ խափշիկեան հէքիաթներ թարգմանելու համար՝ երբ մի– ջոց չունէի ընդօրինակելու): Մօրաքոյրս կը կարդար ինծի, ես ալ գոց կ'ընէի: Ծնողական տօնի մը, Արմաշի եկեղեցիին մէջ արտասանեցի Պօղոսի երկար «Թուղթը» Կորնթացիներուն ուղղեալ.— «Ցուցանեմ ձեզ, եղբա՛րք, զԱւետարանն իմ»: Պէտք է որ շատ պզտիկ եղած ըլլամ, քանի որ, կը յիշեմ, Աղջիկ–Մինասը ձեռքէս բռնած՝ զիս սեղան հանեց, ձեռքս Աւետարան մը դրաւ, յետոյ Թամամ ժպիտով մը փաջալերեց զիս ու հեռացաւ՝ պահ մը չաւարտած Թղթով ջահերու փարփառումին մէջ եւ վարդապետներու եւ— զեստաձեւ, սրագլուխ առուերներուն դէմ: Ցողթանակի պէս բան մը եղաւ այդ արտասանութիւնս,— յաջորդ օրը Թորգոմ դրպաններս կ'ողողէր նարինջով ու շաքարով, մազաղաթանման նշխարով եւ թաւշապատ օրացոյցով մը, որու վրայ տարւոյն ոսկեզօծ Թուականը (1907) դարմանք կը պատճառէր, դեռ ինծի անհասկնալի: Թորգոմ այլեւս իմ պաշտուածս էր եւ ես հպարտ էի իր հովանուորութեամբ եւ իրբեւ թեկնածու Սանասարեան վարժարանի:

Թորգոմ չուտ հեռացաւ, սակայն, Արմաշէն: Գիւղը պարպուեցաւ կարծես իր մեկնումով: Թշնամութիւն մը զգացի հանդէպ յաջորդին (Բարգէն): Մանուկի հոգիով կը հաւատայի թէ պիտի վերադառնայ:

Այնուհետեւ ես ալ մեկնեցայ Արմաշէն: Ցետոյ իրարու յաջորդեցին պատերազմները: «Մանկութեան օրեր անցան գնացին երազի նման»:

Մեծ պատերազմէն վերջ, երբ իմացայ թէ Թորգոմ առաջնորդ կը մնայ Եգիպտոսի, նամակ մը գրեցի: Պատասխան չստացայ: Ցետոյ Փարիզ անցայ: Անգամ մըն ալ գրեցի: Դարձեալ պատասխան չստացայ:

Հ. Մ. Ը. Մ.-ը ողիմպիական կազմակերպած էր Փարիզի մէջ: Այդ օրը Թորգոմը տեսայ պատուոյ բեմին վրայ,— Փարիզ եկած էր դարմանուելու՞ թէ Լոնտոն մեկնելու համար, չեմ յիշեր: Զմօտեցայ, նամակիս չէր պատասխանած: Նոյն օրը «Յառաջ»ի մէջ լոյս կը տեսնէր գրական կտոր մը ինձմէ, «Աստուած իջեր ի Հայաստան»: Մանուկի մը հոգիով՝ խորհեցայ թէ պիտի փնտռէ զիս: Զփնտռեց: Հեռուէն դիտեցի զինք: Ընկերներով էինք, եւ ընկերներս կ'ըսէին. «Հնարմէք պատկերի կը նմանի դէմքը»: Աւելի՝ xylographie մը:

Քանի մը տարի վերջ՝ դարձեալ Փարիզ է հասած: Օր մը, Հայ Կարմիր Խաչի բուժարանին մէջ, Գ. Բաամաջեան ինծի կ'ըսէր. «Թորգոմը հոտեր է գուրը, կը ճանչնա՞ս, Արմաշէն է»: Ըսի թէ կը ճանչնամ, մանկութեանս կուռքը, որ հիմա մոռցած է զիս, նամակներուս իսկ չէ պատասխանած: Գ. Բաամաջեան զուրս ելաւ: Ես գրադած էի իմ գործովս: Քիչ վերջ Գ. Բաամաջեան վերադարձաւ եւ ըսաւ թէ Թորգոմը ինծի կը կանչէ: Զգացի: Դուռը բաց ձգած էր, ու յսեցի որ Թորգոմ, խորհրդարանէն, անունս կուտար բարձրաձայն եւ իր մօտ կը կանչէր: Գացի:— Շաւա՛րշ, դուն Շաւա՞րշն ես: Կ'անցնիս կը դառնաս, ու կը տեսնես որ նստած եմ հոս եւ չես գար մօտս: Ես ի՞նչպէս ճանչնայի քեզ, երէկուան մանուկը՝ աներ ես ու շա՛տ փոխուեր:

Անցրեկ, փորձեցի արդարացնել ինքզինքս, առանց ակնարկելու գրած նամակներուս: Խորհրդարանը լեցուն էր բազմութեամբ:

— Համբուրէ՛ ձեռքս, ըսաւ յանկարծ:

Իրր թէ չլսեցի եւ խօսակցութիւնը շարունակել փորձեցի այնպիսի շեշտով մը որ կը նշանակէր թէ շատ բան մոռցած եմ հին աւանդութիւններէն եւ հաւատքէն:

— Համբուրէ՛ ձեռքս, կրկնեց ձեռքը միշտ երկարած: Հիմակ բժիշկ ես, բայց ես նոյն վարդապետն եմ, որուն ձեռքը կը համբուրէիր հաւատքով եւ ակնածանքով, տակաւին մանուկ:

Ցետոյ ըսաւ որ գործս չուտ վերջացնեմ՝ որպէսզի միասին ճաշենք: Պատասխանեցի թէ սոխկուած եմ երթալ «Յառաջ»ի խմբագրատունը, թէ աշխատանք ունիմ:

— Ո՛չ, ըսաւ կարուկ, ես ալ աշխատանք ունիմ, բայց կ'ուզեմ կէսօրէ վերջը միասին անցընել քեզի հետ:

Տարինե՛ր անցեր են, Արմաշը կորսուեր էր եւ հիմա որ Արմաշը կը գտնեմ, դուն ինծի կը զլանաս այդ ուրախութիւնը:

Զարմա՛նք, այն որ նամակ մը անգամ չէր գրեր, հիմա այսքան փափուկ՝

Ինքնաշարժ նստանք եւ գացինք պանդոկը: Փարիզի ամէնէն փառաւոր պանդոկներէն մին: Սպասեակները շուրջը կը դառնան յարգանքով ու գրեթէ կախարդուած:

— Մոնսէնեօ՛ր, մոնսէնեօ՛ր...

Եւ Թորգոմ գիտէր արժեցնել ինքզինք, կարտինալէ մը աւելի պատկառանք ներշնչելով անոնց.

Ճոխ ճաշ մը: Ինք հազիւ քանի մը պատառ կերաւ.

— Կե՛ր, կե՛ր, դուն ինծի մի՛ նայիր, ես չաքարախտ ունիմ, ըսաւ:

Շաքարախտի պատմութիւնը պահ մը դրաւեց մեր խօսակցութիւնը: Ցետոյ սկսաւ ոգեկոչել Արմաշը:

— Պզտիկ ու սեւուկիկ տղայ մըն էիր, կը յիշե՞ս մեր Գեղամը, որ քոյրի եւ ձեր Գեղամին հետ վար չէր իջներ այգիներէն:

Գեղամ կը կոչուէր իր եղբօրորդին, ու Գեղամ կը կոչուէր նաեւ իմ հօրեղբօրորդիս: Վեհերոտ էր առաջինը եւ քաղցրի ձեւեր ունէր: Երգեցիկ խօսակցութիւն մը ունէր՝ ինչպէս բոլոր Պարտիզակցիները: «Տօ՛» կ'ըսէր, մինչ մենք «ծօ՛» կ'ըսէինք: Մեր տղաքը պարտէզներէն «անցնելու» ձեւեր ունէին, որոնք ապրասի կը պատճառէին իրեն. Նախ կ'անցնէիս պարտէզին եզերքէն, խաւաքարտի պէս բարակ քարեր կը հաւաքես ու կը նետես սանձի ծառին: Այդ տեսակ քարերը ձայն չեն հաներ: Տանձերը գետին կ'ափիէ վերջ, այս անգամ կ'անցնիս պարտէզին մէջէն եւ կը հաւաքես գետին թափած տանձերը,— գետինը թափած պտուղը ժողվելը գողութիւն չէ: Գեղամ կը սարսափէր ու կը պոռար.— «Տօ՛, տէրը բան կ'ըսէ»: Ու կը մերժէր անցնիլ պարտէզէն:

Երբ ես Աստափազար էի, Գեղամ արդէն սկսեր էր երեւիլ Պարտիզակի տպագիր կամ խմորատիպ թերթերուն մէջ: Գլիլճեան կը ստորագրէր: Պաւէրազմբշակած՝ բանաստեղծ մըն էր ան արդէն: Մեռաւ վաղաղրաւ:

— Ա՛խ, որքա՜ն պիտի ուզէի որ ողջ ըլլար, ըսաւ Թորգոմ, հետս պիտի պտտցնէի Եւրոպայի մէջ: Ինծի պիտի ընկերանար բոլոր ճամբորդութիւններուս եւ առաքելութիւններուս մէջ:

Թորգոմ զայն կը սիրէր ինչպէս զաւակ մը, որ ապահովաբար տաղանդ ունէր: Օչական գովասանական մը ունի այս երիտասարդ Գլիլճեանին (Գուշակեան) մասին: Ցուզումով շարունակեց Թորգոմ.

— Ձերոնցմէ էր (Դաշնակցական): Հիւանդանոցին մէջ անգամ կաղ կը ղրկէր ձերիններուն հետ Արդէխած էի, խնայելու համար ուժի սպառումը իրեն: Եւ սակայն ոչ ձերոնք կը յարգէին արգելքը, ոչ ալ ինք:

Այնուհետեւ խօսեցաւ Հ. Յ. Դաշնակցութեան մասին: Ահաւասիկ իր կարծիքը.

— Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը, մեր ժամանակակից պատմութեան մէջ ամէնէն տինամիք կազմակերպութիւնն է: Ծիշդ ինչպէս գոյութիւն ունի անհատական հոգեբանութիւն մը, Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը ստեղծած է հաւաքական հոգեբանութիւն մը, դեռ ուելին՝ psychose մը: Օժտուած՝ վառ երեւակայութեամբ, սիրահար՝ իր– պախ շարժումներու, գիտէ կենդանացնել կամ թարմացնել մթնոլորտը: Անապատ կորով ունի, այս պատճառով յաճախ կը ցնցէ հրապարակը: Իր գործունէութեան մէջ մենատիրական ձգտումներ կը մտնէ, որոնք կը խորտակեն ազգային միւս կողմակերպութիւնները: Իր ուժին մասին շատ վստահութիւն ունի, այնպէս որ վտանգաւոր է առանց հակակշիռի թողուլ զինք: Ես Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը կը նմանցնեմ նժոյգի մը, որ պատրաստ է դրահ տալու դէպի անհանօթը: Անհրաժեշտ է սանձ մը, եւ ազգային տարրեր կազմակերպութիւններ սանձի այդ դերն է որ պարտաւոր են կատարել, եթէ կ'ուզեն որ Հ. Յ. Դաշնակցութեան նժոյգը չնետուի արկածալից փորձութեանց մէջ:

Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

Յ. Գ.— Յաջորդով.— խօսակցութիւն իր գրական եւ կրօնական տեսակէտներուն մասին:— Իր գրական աշխատանքները եւ արժէքը:— Օրթոդոքսութիւն եւ Դաւանափոխութիւն:— Հայոց Իրենսը՝ Դուրեան:— Սկեպտիկ ակիշը:— Թորգոմ կը միացնէ Դաւանափոխութիւնը Օրթոդոքսութեան հետ, clercը՝ իշխանին:— Ախոյեան կղերապետութեան:

ՀԱՅ ԱՂԲԻՒՐ

ՎԱՆԵՑԻՆ

ԽՄԲ.— Առաջինն է այս երգիծական նոր շարքի մը, ուր հետզհետէ պիտի երեւան «Աստափազարցին», «Կեսարացին», Պոլսեցին եւն.:

Աստուած երկու հրեայ, մէկ ամբողջ Հայ եւ կէս Թիւրքոտ իրար խառնելով ստեղծած է Վանեցին:

Ստեղծած է՝ գլուխը տափակ ու միտքը սուր:

Տէրը երգիչ ստեղծած է Վանեցին, սակայն, փոխանակ անոր կոկորդին մէջ սոխակ մը դնելու՝ սխալմամբ ագռաւ մը խոթած է: Վանեցին իր կոկորդի ագռաւը երբ սոխակ յաջողած է ծախել, քանի մը անգամ: Այդ պատճառով ալ Աստուած իր սխալը չէ դարմանած:

Երկնաւոր հայրը Վանեցիին առողանութեան տուած է եզական բան մը. Վանեցին խօսած ատեն, կարծես ունի բերնին մէջ տաքեխ ձուկ մը, իսկ իր կոկորդին մէջ ճանկռտող կատու մը:

Երբ կը խօսի բարկացած, կարծես Վանայ ծովն է որ փոթորկած է ու կլլած Աղթամար կղզին, վանքովը ու հաւերովը միասին: Վանեցին ամէն բան կրնայ կեղծել, սակայն ոչ ուրիշին առողանութիւնը: Ոչ ոք ալ չկրնար կեղծել Վանեցիին առողանութիւնը:

Ապուշ Վանեցի մը (հազիւ մէկ քանի հատ ծնած) կրնայ խաբել հարիւր սատանայ: Խելացի Վանեցի մը կրնայ տասլայցը իբրեւ կրակ ծախել: Ցակալին չէ ծնած Վանեցի մը սակայն որ կարենայ խաբել... հայրենակից մը:

Վանեցիին սիրտը ոսկի, հոգին ոսկի, աստուածը ոսկի է: Ան կը բանի կամ ոսկիի տակ, կամ ոսկիի վրայ:

Վանեցիին քսակը գոց է, սակայն, սեղանը բաց: Ձեռքը գոց է, բերանը բաց: Գլուխը գոց է, ճակատը բաց: Վանեցիին ականջը գոց է, սակայն, աչքը շատ բաց:

Վանեցին առեւտրական է, խոհարար է, ոսկերիչ է, խաչավաճառ է: Ամէն Վանեցի սակայն կամ յեղափոխական է եւ կամ մտաւորական: Ցաճախ երկուքը միասին: Իւրաքանչիւր յեղափոխական հերոս է, իւրաքանչիւր մտաւորական ալ գրող:

Վանեցին գրելու համար երբ ծածկանուն գործածէ՝ գրեթէ անպայման «Վան» բառը կամ վանկը կը դնէ իր ստորագրութեան մէջ: Օրինակներ.— Սօս Վանի, Վահան Վանիկ, Արտաշէս Վանարեան, Ոստանիկ Վանիւէ, Վարդան Վաննօ, Աշոտ Վանդար, Տարքէն Սիրվան, Նշան Վանդակունի, Մարգար Վանեանց, Հայկ Վանստուր, Աւետիս Վանակն, Գարեգին Վանթրը, Սահակ Վանօ, Պօղոս Վանթէ, Պետրոս Վանթուզ, Վրոյր Վանթիլաթէօր, Աբրահամ Վանէրեց, Արշամ Վանումեանց, Սարգիս Վանոդեան, Գուրգէն Վանթըրպլէօ, Վահրամ Վանթրիքիւլ, Նշան Վանբրիւկ, Աւետիս Վանթրիւ, Վահան Վանթրուշեէ, Վարազդատ Վանտոլ, Հայ Վանական:

Վանեցի դերդաստանի մը մէջ յաճախ մէկ հոգի Դաշնակցական է, մէկ հոգի ռամկավար, մէկ հոգի հնչակեան, մէկ հոգի ալ համայնավար. Դաշնակցականը կ'ըլլայ թթու, համայնավարը կծու, հնչակեանը կծկուած ու ռամկավարը թթուած: Իսկ մէկ հոգի ալ անպատճառ չէզոք է, նոր կուսակցութիւն մը կազմելու պարագային՝ մէջը խոթելու համար իր ուժեղ քիթը:

Ամէն կուսակցութիւն տկարակազմ է առանց Վանեցիին: Այս պատճառով է որ Խ. Հայաստանի մէջ կան բազմաթիւ համայնավար Վանեցիներ, արտասահմանի մէջ ալ շատ Դաշնակցական Վանեցիներ: Ոմանք կ'ըսեն թէ Վանեցին է որ իր զօրութիւնը կ'առնէ կազմակերպութենէ: Մէկ բան բացարձակ է որ Վանեցին ուժեղ ազգային մըն է, փոյթ չէ թէ ուրկէ կը մատակարարէ իր ոյժը, աջէ՞ն թէ ձախէն, վերէ՞ն թէ վարէն, քաւարանէ՞ն թէ դժոխքէն, ներսէ՞ն թէ դուրսէն եւ կամ ամէն կողմէն:

Վանեցին ծնունդ տուած է երկու մեծ կազմակերպութիւններու. առաջին՝ արժէնօ — հրէական միութեան, երկրորդ՝ արժէնօ — Հայկական եղբայրակցութեան.

Մինչ Սամսոնցիները կ'ուզեն հիմնել սամսոնականութիւնը, Կեսարացիները կ'ուզեն ստեղծել կեսարականութիւնը, Ակնցիները կ'ուզեն վերականգնել ակնեցականութիւնը եւ Տարօնցիները կը ճգնին առաջ բերել տարօնականութիւնը՝ Վանեցիները ընդհակառակն կ'ուզեն քանդել ...վանականութիւնը:

Վանեցին որբ հայութեան տուած է Հայրիկ մը: Հայութիւնը, սակայն, որբ Վանեցիին մայրիկ մը չտալէ զատ, կնիկ մը տալն իսկ յաճախ շատ կը տեսնէ:

Պոլսեցին եթէ չողբենալով Պաթումի առջեւէն անցնի՝ կը սկսի խօսիլ ռուսահայերէն: Վանեցին, սակայն, եթէ նայուածքով մը Պաթումի քարտէսին վրայէն անցնի՝ կը սկսի ճառել ռուսահայերէն:

Վանեցին ռադիքալիզէ ռուսահայ է:

Վանեցին անձուլելի, անպառուսառելի, անբաղադրելի է, սակայն, իրրեւ Հայ: Եթէ, օր մը, բոլոր Հայերը

ստորագրեան, Վանեցին է որ Հայ պիտի մնայ յաւիտեան ու կենդանի պիտի պահէ հայութիւնը:

Այս պարագան Վանեցին ինքն ալ գիտէ լաւ եղեայն. Այս պատճառով իր թը մեծ է: Աստուած միայն գիտէ թէ այդ քիթը ո՛ւր կը սկսի եւ ո՛ւր կը վերջանայ:

Վանեցիին քիթին վրայ արեւը մար չի մտներ:

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ՕՐՈՒԱՆ ԳԻՐՔԵՐԸ

«ԿԱՐՃ ՕՐԵ՛ՐԷՍ»

(ԽԱՉԻԿ ԹԱՇՃԵԱՆԻ)

Ինչպէս գիտել կուտայի նախընթաց քրոնիկով մը, հաւաքական նախաձեռնութիւններով միայն կարելի այլեւս մեղմել Հայ գրքի տագնապը: Հայ հեղինակներուն անձուկ միջոցները ի վիճակի չեն այլեւս դիմագրաւելու հրատարակչական պահանջներուն: Հայ գիրքը չի կրնար փրկել ինքզինքը, ոչ իր հեղինակը եթէ երբեք հովանաւոր կազմակերպութիւն մը չստանձնէ իր տնտեսական հոգը:

Հայրենակցական Միութիւններ բարեբախտաբար սկսած են օգտակար աշխատանք տանիլ այս ուղղութեամբ: Հրապարակի վրայ ունինք շարք մը հրատարակութիւններ, նուիրուած բնաշխարհի որոշ գաւառներու կամ անձերու, որ արգիւնք են Հայրենակցական Նախաձեռնութեանց: Արդարեւ, այս իմաստով տարուած չօշափելի աշխատանք մը աւելի արդիւնաւէտ կրնայ ըլլալ քան այն ամուլ ճիգերը ու բանավէճերը որոնց մէջ կը հիւծին կարգ մը Հայրենակցականներու դրամն ու բարի տրամադրութիւնը:

Պոսթընի Կարնոյ Հայրենակցական Միութիւնը գեղեցիկ օրինակը կուտայ հրատարակելով իր ծննդավայրի եղերաբախտ մէկ զաւկին, Խաչիկ Թաշճեանի քնարերգական հաւաքածոն.— «Կարճ օրերէս»: Վշտակիր գուրգուրանքի արտայայտութիւն մը որ կորսուած չէ, որովհետեւ մտացութիւնը կը փրկէ հիւանդութեան ու զգայնութեամբ տառապած վաղամեռիկ բանաստեղծի մը արտասահմանքները: Երանի, Հայրենակցականներ պիտանային նոյն հետաքրքրութիւնը ցոյց տալ իրենց գաւառի ծոցէն ծնած մեռեալ կամ կենդանի գրողներու հանդէպ:

×

Խաչիկ Թաշճեանը ճանչցած եմ քսանեակ մը տարիներ առաջ, իր երիտասարդութեան նախատօնակ օրերուն: Խանդն ու եռանդը, յոյսն ու երազները կը պղպջային իր մէջ, ինչպէս փրփրուն գինին՝ նորաշաղ շիշէն: Կը թուէր թէ ծնած էր յաղթանակ օրերու համար: Ցակատագիրը, մէկց զինքը, իր երիտասարդութենէն քամեց փունջ մը «կարճ օրեր» որոնք սակայն վաղանցուկ կեանքի մը յաւերժութիւնն իսկ կը կազմեն: Ինչո՞ւ այդ մատեանը կ'ամփոփէ ու կը պահէ ինչ որ կար Խաչիկի մէջ ազնիւ ու մնայուն:

Միշտ եղերական տառամ մըն է արդարեւ, երբ անբուժելի ախտը եւ մահը կը զուգադիպին երիտասարդութեան ու զայն կը խաչաձեւեն ինչ...

ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (26)

ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գրեց՝ ՄՈՒՐԱՑԱՆ

«Կաթուղիկոսը այդ նպատակով շատ աշխատեց, բայց իշխաններն անտարբեր նրա խրատներին եւ մեր զինեցին Վիհի խնդիրները: Վերջինս մինչեւ անգամ իջաւ Տարօն եւ աշխատեց այնտեղի մի քանի հզօր իշխաններին հաշտեցնել իրար կամ թագաւորի հետ, սակայն այդ աշխատանքն էլ անցաւ ապարդիւն:

«Վերջը ստիպուած եղաւ իւր իշխաններ՝ ազգի համար անպատուաբեր հակառակութեան մասին գեկուցանել Կայսրին եւ պատրիարքին, եւ նրանից օգնութիւնը խնդրել թագաւորի համար ներքին թշնամիների դէմ:

«Օտարները արգահատեցին մեր քշուառութեան վրայ եւ Կայսրը հրամայեց թէ՛ թագաւորին եւ թէ կաթուղիկոսին գնալ իւր մօտ որպէսզի անձամբ խորհրդակցին իրենց անելիք օգնութեան համար: Կաթուղիկոսը շտապեց գնալ, որովհետեւ վախեցաւ թէ Հայոց եկեղեցին Յունաց եկեղեցւոյ հետ միացնելու առաջարկութիւն կ'անէին իրան: Ուստի հրաւէրը չընդունեց: Բայց թագաւորն այդպիսի բաներից քաշուելիք չունէր, ուստի եւ իւր իշխաններով ու չքաղիր խմբով ելաւ գնաց Կոստանդնուպոլիս:

«Այնուհետեւ արդէն յայտնի է քեզ, թէ ի՛նչ փառաւոր ընդունելութիւն արին նրան Բիւզանդիոնում, թէ ի՛նչ ամենախմբութիւններ կատարեցին Հայոց թագաւորի պատուին, թէ ի՛նչպէս արքայական թագով ու ծիրանիով պսակեցին նրան, թէ ի՛նչ մեծագին ընծաներով մեծարեցին թէ իրան եւ թէ իւր իշխաններին:

— Այո՛, այդ ամէնի մասին պատմել է Գէորգ իշխանը, յարեց թագուհին:

— Այս յաջողութիւնների լուրն արդէն բաւական եղաւ սթափեցնելու Հայոց իշխաններին իրանց թմրութիւնից, շարունակեց Սեդան: Բոլորը կարծես միաժամանակ ազդուեցան: Գագիկ Արծրունին Վասպուրականից սկսաւ վանել Հագարացիներին: Անձեւացեաց եւ Մոգաց իշխանները՝ իրանց երկրներից հալածեցին Յուսուֆայ զօրքերը. Հիւսիսային նահանգներից էլ մեր տաղաւտակները քշեցին նրանց: Այնպէս որ Յուսուֆը յանկարծակի եկածի նման մնացել էր շուարած: Երբ իմացաւ որ Աշոտ թագաւորն էլ Յունաց օգնական զօրքերով է վերադառնում Հայաստան, էլ սարսափը պատեց նրան. առանց ժամանակ կորցնելու ելաւ եւ իւր մնացած զօրքերով փախաւ Դուինից դէպի Ատրպատական:

«Թագաւորը վերադարձաւ՝ յաղթութիւններով պսակուած: Առանց աշխատութեան տիրեց կրկին Հագարացիների գրաւած երկրներին: Մի քանի տեղ, ճշմարիտ է, փոքրիկ ընդդիմութիւններ եղան. բայց Յունաց եւ Հայոց միացեալ ուժի առաջ ամէն արգելքներ հարթուեցան: Մեր աշխարհը կրկին խաղաղեց, ժողովուրդը շունչ առաւ, արտերն ու այգիները կանաչեցին, երկիրը բերքով լցուեցաւ եւ մարդիկ սկսան ոչ միայն առօրեայ հանգստութիւն վայելել, այլ եւ ուրախութեան տօներ կատարել:

— Կարծեմ ամէնից առաջ իմ տագր Աբասը սկսաւ.

— Արքայեղբա՞յրը... Այո՛: Թագաւորը դեռ չէր վերադարձել՝ որ նա գնաց եւ Ափխազաց Գուրգէն մեծ իշխանի դստեր հետ ամուսնացաւ: Չէ՞ որ վաղուց սիրում էին նրանք իրար:

— Գիտեմ, թագաւորի թագադրութեան օրերից: Իմ աչքերի առաջ սկսուեցաւ նրանց բարեկամութիւնը...

— Այո՛, Դուինում. մի փոքր առաջ պատմում էիր: Բայց ժողովուրդը յամրասում էր նրան, որ մեծ եւ թագաւոր եղբօրից առաջ պսակուեցաւ:

— Ի զուր: Երեւի Ափխազիայի Օրէորդը առաւել գրաւիչ եւ զօրեղ էր, քան Սահակ Սեւադայի աղջիկը. ի՛նչ կայ այդտեղ բամբասելու:

— Ո՛չ, իմ Թագուհի, անակնկալ դէպքերն ուշացրին ձեր հարսանիքը: Չէ՞ որ Յուսուփ Ոստիկանը՝ թագաւորի Յունաց հետ միաբանիլը լսելով՝ շտապել էր մի ընտանի եւ զօրեղ թշնամի պատրաստելու նրա դէմ: Սատանայական խորամանկութեամբ նա թագ դրաւ Աշոտ Սպարապետի գլուխը եւ ուղարկեց Հայաստան:

— Այո՛, որպէսզի հարազատը հարազատի դէմ կանգնեցնելով՝ երկուսին էլ ուժաթափ անէ:

— Եւ եղբայրասպան կռուով Հայոց զօրքերը տկարացնելով՝ անաչ– խատ տիրէ մեր երկրին:

— Հասկանալի է: Այդպէս էլ նա արաւ Գագիկ Արծրունու հետ, որպէսզի Սմբատ թագաւորի ոյժը ջլատէ: Բայց վերջում, որովհետեւ Գագիկը հեռացել էր իրանից, Սպարապետին առաջ քաշեց: Դա մի հին խաղ է, որով մեր թշնամիներն աշխատել են միշտ մեզ տկարացնել: Չէ՞ որ աւելի ձեռնտու է նրանց, որ Հայերը միմեանց ջարդելով ոչնչանան, քան թէ իրանք սեփական զօրքեր բերեն այստեղ Հայերի հետ կռուելու: Ի՞նչ է պակասում թշնամուն. մէկէն թագ կ'ընծայէ, միւսին իշխանութիւն կը տայ. այդ տիտղոսներով նրանց փառամոլութիւնը կը գրգռէ եւ միմեանց դէմ կը զինէ: Իսկ երբ նպատակին կը հասնէ, թագն էլ կը խլէ, իշխանութիւնն էլ: Այդպէս անում են բոլոր խարդախ տիրապետները. իսկ փառքի եւ անձնական շահու համար պաճառողներ ամէն երկրում կան:

— Այո՛, Թագուհի. Սպարապետը գիտէր Յուսուփի խորամանկ նպատակը, բայց եւ այնպէս չկարողացաւ հայրենիքի շահը իւր փառամոլութեան զոհելու: Իբր հակառակ թագաւոր՝ սկսաւ եղբայրասպան կռիւ մղել իւր հօրեղբօրորդու եւ ազգի օրինաւոր թագաւորի դէմ. կոտորածներ արաւ, գիւղեր ու աւաններ քանդեց, քաղաքներ առաւ մինչեւ որ վերջապէս Վաղարշապատի մօտ թագաւորին զօրքերից չարաչար յաղթուելով փախաւ Դուին:

«Ահա Աշոտ–բռնաւորի այս չարիքներն էին պատճառ, որ արքայական հարսանիքն ուշացաւ: Թագաւորը կամենում էր երկիրն ամէն կիրքից խաղաղեցնել եւ ապա տօնական հանդէսներով զբաղուել:

— Եւ դու, Սեդա, յիշում ես բոլոր, այնպէս չէ՞...

— Օ՛, այնպէս, որպէս թէ երէկ կատարուեցաւ:

(Շար.)

[illegible]

Հրաժեշտի խղճերն են, համակուած՝ միդմանուշ թախիծով :

Երբ որ տանից օր մը հեռու
Այս աշխարհի ժխորէն ,
Դուն դրացի թող իմ հոգուն
Ոչի՛նչ, ոչի՛նչ չգոհեն :

Աղօթքի տեղ մայրս միայն ,
Թող անարցունք աչքերով
Հին օրերու, իմ մանկութեան
Տայ երգը՝ խինդ ու գորով :

Օրօրոցիս հազար անգամ
Երգած երգով թո՛ղ նորէն,
Շուրթն ականջիս վերջին անգամ
Ըսէ օրօր մեղմօրէն :

Յաշիկի քերթուածները, ինչպէս կը տեսնուի, զերծ են զգայական խրթնութիւններէ, կամ գեղագիտական յաւակնոտութիւններէ. բայց ուղղակի կ'իջնեն ընթերցողին սիրտը, ցաւատանջ մարդերու պարզ, միակ մէկ հառաչին նման :

Փ. ՍԱՆԱՍԱՐ

Հէքեաթ

Մի անգամ երախտապարտութեան յաւուկ թեթեւամտութեամբ ես գտայի մօրս վրայ, նա սիրով կուարուած՝ մի անկիւն քաշուեց, լաց եղաւ ու ասաց.

— Մի՞թէ երեխայութիւնդ մոռացել ես, որ այդպէս կոպիտ ես վարւում ինձ հետ :

Շատ ուրախ եմ, տաւց պառաւ կինըն իր որդուն սիրական,
Երբ առնական տեսաւ նրան, վազ-րին յաղթած, փղանման ,
Մակայն դու քո մանկութիւնը թէ յիշէիր անցեալում ,
Ինչպէս փոքրիկ, անօգնական , նստած էիր իմ գրկում,
Այսօր երբեք դու ինձ չէիր վիրաւորի, իմ անգին ,
Նրա համար, որ այժմ դու մարդ ստիւծ ես, ես՝ ծեր կին :

×

Հարուստ ժլատի որդին հիւանդացաւ, բարեկամները նրան խորհուրդ տուեցին, կամ ամբողջ տարանը կարդալ, կամ էլ մի մատաղ անել : Ժլատը մը[illegible]

[illegible]

դուն ,
Թափուր, փոքրիկ, խելապտոյտ պար...
Խուռներամ ջուրի կ'անցնին ալիքներ՝
Իրենց թեւերուն դիակ մը ծփուն :

Ու երբ մանաւանդ այդ յիշատակներու խորքէն հայրենական տեսլատակերն է որ կը յառնէ, հիւանդ քերթողը կը վերանայ իր թշուառութենէն սէպի խանդավառութեան, ինքնամոռացման նոպայ մը.

Դուն ես գիշեր ու ցերեկ
Կր փափսաս, փափաս ,
Յաւպ մը ձեռիդ յոգնարեկ
Խոր դարերէն է կուգաս :

(Հայրենիք)

Բայց գրքին տիրական շեշտը բարի եւ հեզ թախծոտութիւնն է : Քերթողը ընդվզումի ոչ մէկ բառ, բողոքի ոչ մէկ շեշտ ունի ճակատագրին դէմ, մարդոց կամ Աստուծոյ դէմ : Ընդհակառակն միշտ արամադիր է իր ցաւը, իր տուայտանքը օծել աւոյիկ եւ բնապաշտ խմաստութեամբ : Բնու-[illegible]

[illegible]

...անտացուկ տառում էր իր ընկերներին.

— Լաւ կը լինէր եթէ ես այդ ծառի տեղը իմանայի, կ'աղօթէի նրա տակ, որ հայրս չուտ մեռնէր :

Տանտէրն ուրախ էր, որ այնպէս խելօք որդի ունի, իսկ որդին ծաղրում էր, թէ հայրը գառամել է :

Այն օրից արդէն շատ տարիներ են անցել, գնացել,
Որ մնած հօրդ ընկերդանին իսկ դու չես այցել,
Այժմ մտածիր թէ հօրդ համար դու ի՞նչ ես արել,
Ի՞նչ ես սպասում, որ որդիդ անի քեզ համար վայել :

×

Երկատասարդ տարիքում ուժերիս վստահ՝ ամբողջ ցերեկը աշխատացի. գիշերը յոգնած ու ջարդուած՝ պառկել էի մի բլուրի տակ : Մի թոյլ ծերունի, որ կարաւանի յետեւից էր դալիս, ասաց ինձ .

— Ի՞նչ ես պառկել, այստեղ քնելու տեղ չէ :

— Ինչպէս քայլեմ, ոտքերս չեն շարժւում, պատասխանեցի ես.

— Մի՞թէ չես լսել այն առածը, որ գնալ ու նստելը աւելի լաւ է, քան վազել ու յոգնելը :

Ո՞վ մարդ, որ միշտ կայարանին հասնելու ես շտապել ,
Ուշք դարձրու իմ խրատին, ու սովորիր համբերել ,
Արաբական նժոյգն երկու կայան վազի՝ կը կանգնի ,
Մինչդեռ ուղտը գիշեր ցերեկ հանդարտ կ'երթայ՝ չի յոգնի :

ՍԱԱԴԻ

Թարգմ. Աւօգ Մ. Վարդանեան

×

Ծառերուն մէջ եւ ծաղկին
Հոգիս կարծես կը մնայ.
Տերեւներու մէջ դեղին
Ինձմէ բաժին մըն ալ կայ :

Տաքուկ շաղերն արեւին
Կը պարուրեն մեզ անդորր
Անցնող հազար սէրուներին ,
Հետը կ'ըլլան միաւոր :

Լացուկոծերն երնուանքին
Երբ ալ կուտան հրաժեշտ ,
Ծառ, ծաղիկին ու վարդին
Կը դառնամ մասը յաւէտ :

Խ. ԹԱՇՃԵԱՆ

ԽՄԲ. — Կարդալ «Օրուան գիրքերը», այս առթիւ :

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

« ՑԱՐԻՆ ԱՐԵՒՈՒՆ ՀԱՄԱՐ »

Կլինքայի այս հին երաժշտախաղը կը ներկայացուէր Փեթերպուրկի կամ Մոսկուայի մէջ, ամէն անգամ որ ռանղիստր տօնակատարութիւններ տեղի կ'ունենային, ցարական իշխանութեան տակ : Առաջին անգամ ներկայացուած է 27 Նոյեմբեր 1836ին, եւ այնուհետեւ դար մը ամբողջ : Ցարական խրախճանքներու ժամանակ, ամէնէն ժողովրդական եւ աւանդական ներկայացումն էր դարձած : Վերջին անգամ ներկայացուեցաւ 6 Դեկտեմբեր 1916ին, յեղափոխութենէն քանի մը շաբաթ առաջ :

Յաջին նիւթն է արտայայտել ռուս գիւղացիին անձնազոհութիւնը, որ – ...

Այսպիսի խաղ մը կարելի չէր ան – [illegible]

[illegible]

խատաններուն վրայ :

Նոր խմբագիրները կը ջնջեն ցարը, եւ Սուսանինին կուտան տարբեր դեր մը, — վտանգէն փրկել լեհական արշաւանքին դիմադրող երկու հրամանատարներ, Մինին ու Պոժարսկի : Քէ ռակայն այս փոփոխակը չէր համապատասխաներ պատմութեան : Ուրիշ խմբագրութեամբ մը, Սուսանին տուաքելութիւնն ունի փրկել հայրենիքը, զոր կը խորհրդանշէ Մոսկուան : Իրականին մէջ, Սուսանին իր պատմական դերը կատարած է Կոստրոմայի նահանգին մէջ : Մարդկինով գործողութիւնը կը փոխադրէ Մոսկուայի արուարձաններուն մէջ, — լեհական բանակը կը քալէ Մոսկուայի վրայ, հայրենակցութիւն հաստատելու համար Մոսկուայի մէջ դիրք գրաւած լեհական զօրքին հետ : Սուսանին կը շեղէ անոնց ճամբան, կը մխրճէ զանոնք անտառի մը մէջ, ուր կը ջարդուին անխնայ եւ այսպէս [illegible]

[illegible]

Երրորդը Մինին եւ Պոժարսկի ազատարարներուն արձանը Կարմիր Հրապարակին վրայ, իրենց ետեւն ունենալով Կրեմլինի պալատին աշտարակները :

Երաժշտախաղը կը վերջանար, ցարական իշխանութեան օրով, «Փա՛ռք քեզ, փա՛ռք քեզ, ո՛վ մեր ցարը» երգով : Այժմ կը վերջանայ երգով մը ի փառս քաջարանջ բանակին, ի փառս ռուս մեծ եւ անպարտելի ժողովուրդին, ի փառս բոլշեւիկեան հայրենասիրութեան :

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով :

ՉԻՆԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ՎԱՄԲԻՐԸ

Կ Պոլսէն Իշխանաց կղզիները աւորեալ երթեւեկող շոգենաւը մեզ ձգեց Փրինքիփօ, ուր ցամաք իջանք : Ճամբորդները քիչ էին, մենք երկուքս եւ լեհ ընտանիք մը, հայր, մայր եւ աղջիկ մը իր նշանածով միասին, բայց ոչ... ուրիշ մէկն ալ կար : Երիտասարդ մը, Յոյն, զոր Սթամպուլէն առած էր նաւը, Ոսկեղջիւրի յայնքին ծրուած տախտակէ կամրջակէն : Ջնջի տետրակէն հետեւցուցինք թէ [illegible]

[illegible]

մըն է :

— Հրաշալի արուեստագէտ... մեռնէ զատ ուրիշ բան չի գծեր : Հաղիւ թէ մէկը մեռած ըլլայ այս կողմերը թէ Կ. Պոլիս, արդէն մեր մարդուկը պատրաստ է իր մահուան դիմանկար[illegible]

[illegible]

Հողին տակին ցանցղնեց ու թերթերը բաժան բաժան թուան որոնցմէ մէկուն վրայ տեսանք երիտասարդ աղջկան դիմանկարը : Աչքերը փակ էին : Ճակտին բոլորտիքը մրոտեալ պսակ մը :

ԵԱՆ ՆԷՐՈՒՏԱ

(Ագրա, Ափրիկէ)

Թրգմ. ՄԱՍԻՍ ԳԱՐԱԳԱՇԵԱՆ

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԱՇԽԱՐՀԻ ՆՈՐ ԲԱԺԱՆՈՒՄԸ (Միւնիխի առիթով) : Գրեց՝ Վ. Նաւասարդեան : Ջորս քարտէսով : Տպ. ՍՈՒՍԱՓՕՐ, Գահիրէ, 1939 : Գին մէկ տոլար : Դիմել «Յուսաբեր»ի, B. P. 808. Le Caire (Egypte) :

14 ՄԱՅԻՍ, ԿԻՐԱԿԻ ԿԷՍՕՐԷ ՎԵՐՋ Mutualitéի ՄԵԾ ՍՐԱՀԸ ?

ղութիւն կ'ուզէ, բայց կը վախնայ պատերազմէն, քանի որ պետական ղեկավարները այդ մասին կը խօսին միշտ: Միլիոնաւոր Անգլիացիներ այսօր կը վարանին « ու է գնում կատարել, որովհետեւ կը վախնան եւ կը մտածեն թէ ծով գիտէ ինչ կը պատահի Մարտին»: Այս է կառավարութեան կատարած քարոզութեան հետեւանքը:

Գերման մամուլը կը քննադատէ նաեւ վարչապետ Տալատիէն, Փարիզի ամերիկեան ակումբին մէջ խօսած ճառին համար:

Խ. Միութիւնը մեծ նաւատորմիղ մը պիտի ունենայ

—— oo ——

«Փրաւտա»յի մէջ նաւային նոր գործավար Գ. Ցրինովսքի գրած է յօդուած մը, որով կը յայտնէ թէ Խ. Միութիւնը շուտով պիտի ունենայ այնպիսի ուժեղ նաւատորմիղ մը, որ պիտի կրնայ յարձակիլ ու իր բոյնին մէջ խորտակել որ եւ է թշնամի տորմիղ:

«Խորհրդային նաւաշինարաններ վերջին քանի մը տարիներուն շինած են բազմաթիւ մարտանաւեր, որոնք ոչ միայն աքանչելի կերպով զրահաւորուած են, այլ շատ մը տեսակէտներէ գերազանց են ցարական նաւատորմիղին».

Խորհրդային գործավարը կը յայտնէ նաեւ թէ երրորդ հնգամեայ ծրագրին վերջաւորութեան — 1942ին — Ռուսիա պիտի ունենայ ուժեղ, հզօր նաւատորմիղ եւ ծովային կատարեալ օդանաւորդութիւն:

Մոսկուայի զինուորական օրկանը, «Կարմիր Աստղ» կը գրէ — «Հակախորհրդային խմբակը կը փառաբանէ իր ուժը, բայց խորհրդային մեծ ժողովուրդը եւ կարմիր բանակը վստահ են իրենց զօրութեան վրայ: Ֆաշական յարձակողական ուժերը կը պատրաստուին մեծ գրոհի մը, բայց Խ. Միութիւնը պատրաստ է դիմադրաւելու այդ գրոհը»

»»» - «««

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՀՈՒՆԳԱՐԻԱ փետրուար 24ին պաշտօնապէս ստորագրեց հակաբոլշեւիկեան դաշինքը, միեւնոյն ատեն լուծելով ազգային – ընկերվարական (հիթլերական) կուսակցութիւնը, որուն գլխաւոր վարիչն է հայազգի Սալաշի, երեք տարի բանտարկութեան դատապարտուած: Այս առթիւ խիստ խուզարկութիւններ կատարուեցան եւ առաջին օրը ձերբակալուեցան 200 հոգի: Կառավարութիւնը այս տնօրինութեամբ կ'ուզէ ապացուցանել Հունգարիոյ անկախութիւնը՝ ներքին գործերու մէջ: Լուծման անմիջական պատճառն է փետրուար 3ի դէպքը, երբ երկու ռումբեր պայթեցան Փէշթայի սինակոկին առջեւ, վիրաւորելով 14 Հրեաներ: Հիթլերական կուսակցութիւնը առաջին անգամ լուծուեցաւ 1937ին, երբ անյաջող ձեռնարկ մը կատարեց Սալաշիի հրամանատարութեամբ: Ցետոյ վերածուեցաւ քաղաքական կուսակցութեան եւ միշտ իր հետապնդուէր:

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ԴԷՄ բուռն ցոյցեր կատարուեցան Վարշաւայի մէջ, նախաձեռնութեամբ ուսանողներու: Ամենամեծ հակագերման ցոյցն էր այս, 1936էն ի վեր: Ուսանողները գերմանական դեսպանատան առջեւ խռնուելով կ'աղաղակէին.— «Անկցի՛ Հիթլեր», «անկցի գերմանական գերակայութիւնը Սերոպայի վրայ» եւն.: Ցոյցը տեւեց քանի մը ժամ, քաղաքին զանազան մասերուն մէջ միաժամանակ: Լեհաստանի արտաքին նախարարին դէմ ալ ցոյցեր կատարուեցան, իր գերմանասէր քաղաքականութեան համար, իսկ 500 ուսանողներ մարաջախտ Ամիկլի – Ռիցի բնակարանին առջեւ երթալով աղաղակեցին, — «Մարաջախտ, Տանցիկ առաջնորդէ մեզ»: — «Միայն պարզամիտները կրնան հաւատալ Գերմանիոյ բարեկամութեան»:— «Լեհաստանի երիտասարդութիւնը պատրաստ է համազգեստ հագնելու եւ իր պարտականութիւնը կատարելու»: Սահմանամերձ քաղաքներու մէջ ալ ցոյցեր կատարուեցան եւ շատ մը Գերմանացիներու խանութները խորտակուեցան: Ցարարերութիւնները լարուած են Տանցիկի Լեհերուն եւ Գերմաններուն միջեւ: Թերթերուն արգիլուեցաւ բան գրել այս ցոյցերու մասին:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԲՆԱԿՉՈՒԹԵԱՆ նուազման խնդիրը ծանրակշիռ հանգամանք ստացած ըլլալով, մասնաւոր յանձնաժողով մը կազմուեցաւ վարչապետութեան մէջ: Գլխաւոր գործը պիտի ըլլայ քաջալերել ծնունդները, լեցնել գիւղերը՝ նօսրացնելով քաղաքներու բնակչութիւնը, գիւղին օտարականները տեղաւորումով, զանոնք ֆրանսացի ժողովուրդին մէջ խառնելու համար եւն.:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ արտաքին նախարարը, Շիւքրի Սարաճօղլու, Պելկրատ գնաց, Պալքանեան խորհրդաժողովէն վերջը: Այս առթիւ տեսակցութիւններ ունեցաւ Եուկոսլավիոյ խնամակալ իշխանին եւ նախարարներուն հետ: Պիտի հանդիպի նաեւ Աթէնք:

ՍՈՒՐԻՈՅ նոր վարչապետը, Լութֆի Հաֆար, դահլիճին անդամ եղած է 1925ին, յետոյ աքսորուած: Ներքին նախարարը, Մազհար փաշա, 1923-25ին եղած է վարչապետ Անդրյորդանանի, իսկ 1937ին՝ կառավարիչ Ալէվիներու երկրին: Դատական նախարարը, Նէժիպ Մաքրի, Պաղեստին փախած էր 1925ի ապստամբութենէն վերջը:

Խ. ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ ՄԵՐԺԵՑ ներս առնել Սպանիոյ բոլշեւիկ փախստականները, ինչպէս մերժած էր Զեխերը: «Ուրեմն Ֆրանսայի վրա՞յ կ'իյնայ այս վտանգաւոր հիւրերը պատսպարելու հոգը», կը հարցնեն տեղական թերթերը

ԱՒՍՏՐԻՈՅ մէջ բոլոր մեծ վանքերը եւ կրօնական հաստատութիւնները այսուհետեւ պիտի ենթարկուին պետական հսկողութեան:

ՆԻՒ ԵՈՐՔԻ համաշխարհային ցուցահանդէսի ֆրանսական տաղաւարին շինութիւնը պիտի ուշանայ եւ դժուար պիտի ըլլայ աւարտել զայն մինչեւ բացման օրը, Ապրիլ 30, որովհետեւ ամերիկեան աշխատաւորական միութիւնը չուզեր որ տաղաւարին կառուցման համար գործի դրուին Ֆրանսացիներ:

ՄԱՐԱՋԱԽՏ ԿԷՕՐԻՆԿ Մարտ ամսու երկրորդ շաբթուն պիտի այցելէ Հռոմ եւ պիտի տեսակցի Մուսոլինիի ու կոմս Չիանոյի հետ: Ցետոյ պիտի անցնի հարաւային Իտալիա, ուր պիտի տեսակցի մարաջախտ Պալպոյի հետ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Դպրոցասէր Տիկնանց Ընկերութիւնը, Զայեան, Գարտիզպանեան, եւ Սթէֆըն բնտանիքները կը փութան իրենց շնորհակալութիւնները յայտնել Հ. Բ. Ը. Միութեան, եկեղեցւոյ հոգաբարձութեան, Փարիզի Հայ Տիկնանց Միութեան, Ֆ. Կապոյտ Խաչի եւ ամէն անոնց, որոնք անձամբ, ծաղկեպսակով եւ նամակով իրենց ցաւակցութիւնը յայտնեցին ողբացեալ Օր. ԹԱԳՈՒՀԻ ՊԱԼԹԱԶԱՐԵԱՆԻ մահուան առթիւ:

ԴԻՄԱԿԱՒՈՐ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Կազմակերպուած միասնաբար Փարիզի Հայուհեաց եւ Հայ Երիտասարդաց միութիւններուն կողմէ:

25 Փետրուար Շաբաթ, ժամը 10էն մինչեւ լոյս

Hôtel Napoléonի ՇՔԵՂ ՍՐԱՀՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

38 Ave. Friedland, Métro Etoile

Տարազի մրցումներ, ընտիր օրքէսթր, ճոխ պիւֆէ:

Մուտք 20 եւ 15 ֆրանք — Tenue de Soirée

Հ. Ց. Դ. Սէնթ-Մարկրիթի (Մարսէյլ) «Համազասպ» խումբի կազմակերպած վիճակախաղէն շահած են հետեւեալ թիւերը — 197՝ ազգային պարգեւախաղի մէկ տասներորդ տոմսակ: 143՝ մէկ շիշ օ տը քոլոն: 225՝ մէկ զոյգ գուլպայ: 132՝ մէկ շիշ շամփանեայ, 181՝ մէկ փողկապ: 174՝ այր մարդու շապիկ մը: 376՝ մէկ շիշ Շիրակ օղի: Ստանալու համար դիմել, Camp Ripert, St. Marguerite, ընկ. Ռուբէն Մերուժեանին:

ՀԱՅ ԵՐԻՏ. ԱԿՈՒՄԲԻ ՏԱՐԵԿԱՆ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

4 ՄԱՐՏ, ՇԱԲԱԹ, ԿԷՍՕՐԷ ՎԵՐՋ ԺԱՄԸ ՑԷՆ ԿԷՍ ԳԻՇԵՐ

Hôtel Napoléon Bonaparteի ՇՔԵՂ ՍՐԱՀՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ, 38 Ave. de Friedland (Etoile)

Գեղարուեստական բաժնին իրենց սիրայօժար մասնակցութիւնը կը բերեն՝

ՏԻԿԻՆ ԱՐՓԻԿ ԱՐՂՈՒԹԵԱՆ (ԵՐԳ), **Yvone Galli, Radio Citéէն,**

Mlle. Adelita Romano, élève de Mme. Moreno de l'Opéra de Barcelone

(ՍՊԱՆԻԱԿԱՆ ՊԱՐ), Պ. ՄԵԼՏԷՐԵԱՆ (ԵՐԳ), ՕՐ. ՔԷՏԻՃԵԱՆ (ԴԱՍԱԿԱՆ ՊԱՐ).:

Առաջնակարգ ճազ. հաճելի անակնկալներ, ճոխ պիւֆէ.   ՄՈՒՏՔ՝ 12 ՖՐԱՆՔ.

««ՓԵՏՐՈՒԱՐ 18» ԵՒ «ՎԱՐԴԱՆԱՆՑ» ՇԱՎԻԼԻ ՄԷՋ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՇԱՎԻԼԻ Հ. Ց. Դ. «ԱՐՂՈՒԹԵԱՆ» ԽՈՒՄԲԻ ԿՈՂՄԷ

Քաղաքապետարանի նոր սրահին մէջ, Rue des Ecoles, Շավիլ

26 Փետր., Կիրակի ժամը 4էն մինչեւ կէս գիշեր

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԸՆԿԵՐ ՀՐԱՉ ՀԱՆԴԱԼԵԱՆ

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

Մուտք՝ կիներու 4, այրերու 5 Ֆր.:

Փոն տը Սէվռէն առնել 1 թիւ օթոպիւսը եւ իջնել Puits sans Vin, Շավիլ:

«ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՕՐ»Ը

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ Ֆ. Հ. ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ԱՆԿԷՆԻ Մ.ՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

26 Փետրուար, Կիրակի, ժամը 3ին,

Անկէն, **Cascade du Lac**ի սրահին մէջ, լճին դէմը:

Տեղի պիտի ունենան՝ սիրուն պատկեր մը, զաւեշտ մը, երգեր եւ ա. տասանութիւններ: Մեծերու համար մուտք 3 Ֆր.:

ԱՊՐԻԼ ԻՆ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՄԷՋ

ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ Հ. Ց. Դ. «Ս. ՄԻՆԱՍԵԱՆ» ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷԻ

ԱՊՐԻԼ 22ԻՆ

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ

ՂԱՐԱԲԱՂ-ԶԱՆԳԵԶՈՒՐԻ ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

ԱԿԱՆԱՒՈՐ ԹԱՏԵՐԱԳԻՐ **ԼԵՒՈՆ ՇԱՆԹԻ**

ԾՆՆԴԵԱՆ 70ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

16 Ապրիլ, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին

Mutualitéի մեծ սրահին մէջ, 24 Rue St. Victor. Paris (5)

Կը ներկայացուի իր գլուխ գործոցը՝

«ՕՇԻՆ ՊԱՅԼ»

Պատմական տրամ հինգ արարուածով, 14րդ դարու շրջանէն

Յատկապէս հրաւիրուած են՝

ՕՇԻՆ ՊԱՅԼԻ ԴԵՐԻՆ ՀԱՄԱՐ

ՎԱՍՏԱԿԱՒՈՐ ԴԵՐԱՍԱՆ

Պ. ԱՐՇՕ ՇԱՀԽԱԹՈՒՆԻ

ՌԻԹԱՅԻ ԴԵՐԻՆ ՀԱՄԱՐ

ՏԱՂԱՆԴԱՒՈՐ ԴԵՐԱՍԱՆՈՒՀԻ

ՏԻԿԻՆ ԷԼԻԶ ԳՈՎԱՆ ՊԻՆՆԷՄԷՃԵԱՆ

Մասնակցութեամբ փարիզահայ բոլոր գերասաններու, մօտ 35 հոգիի

Բեմադրութեամբ եւ ղեկավարութեամբ

ՏԻԿԻՆ ԱՆՆԱ ԲՈՒԴՈՒՂԵԱՆԻ

Տոմսերը կը ծախուին.— «ՅԱՌԱՋ»ի խմբագրատունը, 17 Rue Damesme (13), «ԱՊԱԳԱՅ»ի խմբագրատունը, 4 Rue Saulnier (9), Գ. ՀՐԱՆՏ ՍԱՄՈՒԷԼԻ գրավաճառատունը, 5 Rue Mons. le Prince (6), «ՇԻՐԱԿ» նպարավաճառատուն, 26 Rue de Trévise (9):

ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Փարիզահայ «ՔՆԱՐ» երգչախումբի

26 ՓԵՏՐՈՒԱՐ, ԿԻՐԱԿԻ ԿԷՍՕՐԷ ՎԵՐՋ ԺԱՄԸ 4ԷՆ ԿԷՍ ԳԻՇԵՐ

Aéro-Club de Franceի ՇՔԵՂ ՍՐԱՀՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

6 Rue Galilée, Metro: Boissière

ԱՐԺԱՆԹԻՒԼԵԱՆ ՄԵԾ ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲ

Տեղի պիտի ունենայ «ԹԱՆԿՕ»ի մրցում Ա. եւ Բ. հանդիսացողները կը շահին 125 ֆրանքնոց էնտէֆրիզապլը նուիրուած մասնագէտ ՍԱՓՐԻՉ ՇԱՀՊԱԶԵԱՆԻ կողմէ:

ՃՈԽ ՊԻՒՖԷ   ՄՈՒՏՔ 12 ՖՐԱՆՔ

Ժամադրուեցէք ԱԷՐՕ ՔԼԻՒՊ փետրուար 26ին:

ԿՈՒԶՈՒԻՆ քօթիւռ Թայեօրի համար վարժ կարողներ: Դիմել «Paris-Moderne, 51 Rue du Caire, Մէթրօ Sentier եւ Reaumur Sebastopol:

ԿՈՒԶՈՒԻՆ, վարժ գործաւորուհիներ քօռսաժի, րոպի: Կարուած գործ: Տեւական աշխատանք: Դիմել 23 Rue Lavoisier à Cachan. Métro: Bagneux:

ԳՈՐԾ ԿԸ ՓՆՏՌԷ

18 տարեկան հայ աղջիկ մը (տաքթիլօ-Ֆաքթիւրիէռ) որ ունի նաեւ գրամեքենայ: Դիմել՝ Kebelianի, 4՝ Rue des Paquerettes, Alfortville, Seine:

Հ. ԶԱՐԴԱՐԵԱՆ

ՎԻՐԱԲՈՅԺ - ԱՏԱՄՆԱԲՈՅԺ

14 Rue Dunkerque (ՄԷԹՐՕ ԿԱՐ ՏԻւ ՆՈՐ)

Tél. Trudaine 42 69

Կ'ընդունի ամէն օր ժամը 14—20

Առաւօտները ժամադրութեամբ

ՏՈՔԹ. ԳՈՒՐԳԷՆ ՄԵԾԱՏՈՒՐԵԱՆ

ՄԱՍՆԱԳԷՏ ՆԵՐՔԻՆ, ԿԱՆԱՆՑ ԵՒ ԵՐԱԽԱՆԵՐՈՒ ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԵԱՆՑ

Կ'ընդունի, ամէն օր ժամը 14—17 եւ ժամադրութեամբ

230 Avenue du Maine, Paris (14), Métro: Alésia. Tél. Suffren 01-64

Autobus 8—28—AE—CB—123

ՀԱՍՑԷԻ ՓՈՓՈԽՈՒԹԻՒՆ

ԻՐԱՒԱԳԷՏ - ԽՈՐՀՐԴԱԿԱՆ

ՎԱՀԱՆ ՍԱՐՃԱՆԵԱՆԻ

Գրասենեակը փոխադրուած է

21, RUE BAUDIN, PARIS (9e)

Tél. Tru: 29 - 39

(Մէթրօ Cadet, Սգուստ Մոնթօլօնի եւ բիւ Լաֆայէթի անկիւնը)

Ընդունելութիւն ամէն օր 9էն 11 եւ 5էն 7 եւ ժամադրութեամբ

"ՇԻՐԱԿ"

Արեւելքի միակ իսկական օղին է

Maison DARON

Entreprise Générale de Bâtiments

PLOMBERIE - COUVERTURE

Eau, Gaz, appareils sanitaires, lavabo et tout à l'égout

TATOULIAN ARAKEL

Կը ստանձնէ նաեւ շէնքերու նորոգութիւնը եւ շինութիւնը:

ԿԸ ՀԱՅԹԱՅԹԷ ՓՈԽԱՌՈՒԹԻՒՆ ՇԻՆՈՒԹԵԱՆՑ ՀԱՄԱՐ:

Դիմել իր արհեստանոցը 32 Rue Menilmontant, Paris (20)

ՀԱՅԵՐՈՒ ԺԱՄԱԴՐԱՎԱՅՐԸ

Ճաշարան ՖԼՕՐԻԱ

61, Rue Monsieur le Prince, Paris (6e)

Մէթրօ՝ Օտէօն եւ Սէն Միշէլ

Արեւելեան եւ եւրոպական խնամուած կերակուրներ:

Hommes   Dames

15, Bld. Bonne Nouvelle

Métro Bonne Nouvelle: Tél. Gut. 93-70

ՐԱՖՖԻ

Փարիզի առաջնակարգ հայկական ճաշարանի տնօրէնութիւնը, գոհացում տալու համար իր սիրելի յաճախորդներուն եւ հայրենակիցներուն բաղձանքին, ամէն երեկոյ ժամը 7 – 12, կազմակերպած է հայկական եւ կովկասեան երաժշտութիւն, ղեկավարութեամբ

ՄԱՆՕԹ ԹԱՌՈՒՍՏ ԱՐՓԵՐԻ

եւ ընկերակցութեամբ յայտնի երգիչներու:

Հասցէ՝ 8, RUE MAUBEUGE, Métro Le Peletier, Cadet, N. D. Lorette

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ Զէնկիլէրի Հայր. Միութիւնը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր անդամները 26 փետր. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին Հայ ակումբին մէջ: Օրակարգ՝ հաշուետուութիւն եւ նոր վարչութեան ընտրութիւն:

Le Gerant : H. STEPHAN
Imprimerie A-DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme — PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e) (ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)
Téléphone : GOBelins 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 28 ՓԵՏՐՈՒԱՐ
MARDI 28 Février 1939

ԺԵ ՏԱՐԻ — 15e Année No. 3976
Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ
ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՄԷԿ ՃԳՆԱԺԱՄԷՆ ՄԻՒՍԸ

Տարակոյս չկայ թէ Սպանիոյ ազգայնական կառավարութեան ճանաչումը Ֆրանսայի եւ Անգլիոյ կողմէ՝ պիտի օգնէ կարճ կապելու քաղաքացիական պատերազմը, որ կը շարունակուի 31 ամիսէ ի վեր։

Ճիշդ է որ նորէն զրոյցներ կը շրջին գերագոյն դիմադրութեան մը համար։ Բայց այլեւս անյոյս է այդ հեռանկարը։ Շատ – շատ, Մատրիտի հանրապետական իշխանութիւնը կրնայ փորձ մը կատարել, սուղ ծախելու համար իր անձնատուութիւնը։ Ուրիշ խօսքով, աւելի աժան ապատելու համար։

Իրականին մէջ, լիազօր կառավարութիւն մը չկայ Մատրիտի մէջ, քանի որ Հանրապետութեան նախագահը Ֆրանսա կը գտնուի Թորհրդարանի նախագահին հետ, եւ արտաքին նախարարն ալ — ամէնէն անհաշտը — չէ վերադարձած Սպանիա, հակառակ իր հաւաստիքներուն։ Հանրապետութեան նախագահը չարաթ օր հեռացաւ Փարիզի սպանիական դեսպանատունէն, եւ իր հրաժարումն ալ չի կրնար ուշանալ, փութացնելով հաշտութիւնը։

Այսպէս կամ այնպէս, եթէ ոչ օրերու, գէթ շաբաթներու խնդիր է քաղաքացիական պատերազմին վախճանը։

Ուրեմն, սփոփարար դէպք մըն է որ պիտի պատահի, աշխարհի խաղաղութեան համար։

Եւ սակայն, կը թուի թէ երկար պիտի չտեւէ այդ սփոփանքը։ Պետական մարդիկները իրենք ալ շատ լաւատես չեն։ Նոյն ինքն Պ. Տալատիէ նոր առդնալ մը կը նախատեսէր երեկ. ժողովին մէջ, յայտարարելով առանց վերապահութեան.

— « Ես համոզուած եմ թէ այս տարի, գալիք շաբաթներու, ամիսներու ընթացքին հարկադրուած պիտի անցնինք ահարկու հրուանդաններէ։ Խաղաղութիւնը պէտք է պաշտպանուի մեծ աչալրջութեամբ »։

Արդարեւ, ոչ թէ փրփուր, այլ վառօդ կը տեղան Հռոմի եւ Պերլինի թերթերը, մանաւանդ վերջին ամիսներու ընթացքին։

« Առանցքին համար անխուսափելի է պատերազմը, եթէ դոհացում չտրուի Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ պահանջներուն » , ինչպէս կ'աղաղակէ Հռոմի արտաքին քաղաքականութեան օրկանը։

Անշուշտ ճարտասանական խաղերն ալ դեր ունին այսպիսի արտայայտութեանց մէջ։ Բայց կարելի չէ ժխտել երկու ախտանշաններ,—

1.— Պայքարը պիտի սաստկանայ ժողովրդապետական եւ միահեծան իշխանութեանց միջեւ, երբ ձեռնարկուի Սպանիոյ պետական վերակազմութեան եւ սկսանի վրայ դրուի գերման եւ իտալացի զինուորներու հեռացման խնդիրը։

2.— Սպանիական պատերազմին դադարումէն անմիջապէս վերջը, Իտալիա պաշտօնապէս պիտի ներկայացնէ իր պահանջները՝ Ֆրանսայէն, հաւանաբար Գերմանիան ալ՝ իր գաղթային պահանջները, որոնք շատ աւելի լայն են քան կ'ենթադրուի։

« Առանցքը քաջալերուած՝ Միւնիխի յաղթանակէն, պիտի փորձէ արժեցնել իր պահանջները։ Իսկ Փարիզ եւ Լոնտոն վճռած են տեղի չտալ այս անգամ, ի հարկին դիմադրելով զինու զօրութեամբ, եթէ յարձակում կատարուի։

Ամէն պարագայի մէջ, մռայլ է հեռանկարը։ Տագնապ մը պիտի փակուի, դուռ բանալու համար ուրիշ, թերեւս աւելի ծանր տագնապի մը, որուն խորութիւնը դժուար է նախատեսել։

Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԼԻԲՆԱ, ԳՈՑԻ

Բարեգործական ընկերութեան ազգը հրատարակած է.—

— « Շուրջ 1½ տարի առաջ, Երեւանէն եղած աղաչանքի մը համաձայն, Միութեանս կողմէ Պերլինի մէջ գնուած է (մանաւանդ հայերէն) 6 — 48 փունթօ տառ ձուլող առաջնակարգ մեքենայ մը (Kuco 3), որ ունի նաեւ ելեկտրական մոթեօր մը։

Կարելի եղած չըլլալով Հայաստան փոխադրել, արդիական բոլոր կատարելագործութիւններով օժտուած սոյն մեքենան ծախու է այժմ 625 անգլ. ոսկիի, Համպուրգ յանձնելի »։

Կը կարծեմ թէ շարունակելի է այս շարքը։ Ձիշդ մեր «Կը փնտռուի»ներուն պէս։ Թէեւ ոչ նոյնքան եղերական։

Ո՞վ կ'ըսէ թէ Հայաստանի համար գնուած առաջին մեքենան է որ կը մնայ այսպէս անտէր։

Հարցուցէք Հայրենակցական կամ Վերաշինաց Միութիւններուն եւ ինչե՞ր պիտի պատմեն ձեզի, եթէ ծուռ նստին, բայց շիտակ խօսին։

Երեւան հասարակ բարեւագիր մը անգամ չի գրկեր Արտասահմանի, երկու տարիէ ի վեր։ Ո՞ւր կը մնայ որ սէր դառնայ Հայաստանի համար գնուած մեքենաներու եւ ուրիշ առարկաներու, կամ գանձէ գանազան գրամներ։

Մեր օգնութեան պէտք չունի՛ , ինչպէս կ'ըսեն արտասահմանի փայլուն թուղթերը։

Հասարակ աղօթքներ միայն կրնան ետեւէ այդպիսի մասոյներու։

Արշակ Չօպանեան անգամ ըմբոստացաւ այդ ցնդաբանութեան դէմ։

— Ձեր խունկն ու մոմը, ձեր դրամը եւ մեքենան ալ ձեզի, մեր զարծերուն մի խառնուիք ...

Այս է Երեւանի «վարքագիծը», աւելի քան երկու տարիէ ի վեր։

Ուրեմն, մեզի կը մնայ տարրական տարտակամութիւն մը, ինչպէս յաճախ յիշեցուցած է «Յառաջ»։

—Այսահովութեան տակ առնել Հայաստանի սահմանուած եւ Արտասահման մնացած բոլոր հարստութիւնները,— դրամ, գոյք, մեքենայ թէ գիրք։ Թող չտալ որ անոնք մխուին, ծախուին կամ կորսուին, իբրեւ լքեալ գոյք։

Այս պարտականութիւնը կ'իյնայ մանաւանդ անոնց վրայ որ «Հայաստանի բարեկամութիւնը» մենաշնորհի վերածելով, դրամ կամ գոյք հաւաքեցին։ (Հօկ, Վերաշինաց եւն.):

Ի՞նչ թանկագին առիթ, ապացուցանելու իրենց հաւատարմութիւնը։

Ներկայացուցէք հաշիւները, հրապարակաւ, եւ յանձնեցէք դրամատուն մը, ցնոր տնօրինութիւն։

Որ եւ է զանցառութիւն՝ հաւասար է զեղծումի եւ գողութեան։

Երբ «շէֆ»երը կը քնանան, շարքերուն պարտականութիւնն է արթնցնել զանոնք, «լքեալ գոյքերը» առանց տիրոջ չթողնելու։

Եթէ արդէն չեն տրուած, այստեղ եւ այլուր ...

ՎԱՀԷ

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՍՊԱՆԻԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ ԿԸ ՎԵՐՋԱՆԱՅ

ՖՐԱՆՍԱ ԵՒ ԱՆԳԼԻԱ ՊԱՇՏՕՆԱՊԷՍ ՀԱՂՈՐԴԵՑԻՆ ՃԱՆԱՉՈՒՄԸ

Նախագահ Ազանիա հեռացաւ Փարիզէն

Ինչպէս կը նախատեսուէր, Ֆրանսական եւ անգլիական կառավարութիւնները երէկ, երկուշաբթի, պաշտօնապէս հաղորդեցին Զօր. Ֆրանքոյի կառավարութեան ճանաչումը։ Այս յայտարարութենէն առաջ, կիրակի օր Փարիզէն հեռացաւ եւ Սավուա գնաց հանրապետական Սպանիոյ նախագահը, Պ. Ազանիա, որ սպանիական դեսպանատունը կը մնար Պարսելոնայի անկումէն ի վեր։ Պուրկոսի անգլ. ներկայացուցիչը, Սըր Րոպըրթ Հօճսըն երկուշաբթի կէս օրէն վերջը Զօր. Ֆրանքոյի հաղորդեց ճանաչումը։ Իսկ վարչապետ Պ. Չէմպըրլէն երեսփ. ժողովին մէջ ծանոյց կառավարութեան որոշումը։ Միեւնոյն ատեն Ֆրանսայի նախարարական խորհուրդը նիստ գումարելով, լսեց վարչապետին եւ արտաքին նախարարին զեկուցումները, եւ որոշեց ճանաչումը։ Ֆրանսայի արտակարգ ներկայացուցիչը, ծերակուտական Լէոն Պէրառ, արդէն վերադարձած էր կիրակի օր, «խիստ գոհ», ինչպէս յայտարարեց սառաջին առթիւ։ Կայարանին մէջ դիմաւորելու գացած էր նաեւ Փարիզի սպանիական նախկին դեսպանը։ Պ. Պէրառ երկուշաբթի առտու այցելեց արտաքին նախարարին, յետոյ վարչապետին, ներկայացնելու համար իր զեկուցումը։

Սպանիոյ ազգայնական կառավարութիւնն ալ պաշտօնական զեկոյցով մը հաստատեց Պ. Լէոն Պէրառի հետ կատարուած բանակցութեանց բարեյաջող ելքը։ Երկու երկիրներուն միջեւ կնքուած պայմանագրութիւնը առ այժմ գաղտնի կը պահուի, բայց իրազեկներ կը հաւաստեն թէ Զօր. Ֆրանքօ ամէն հաւաստիք տուած է Սպանիոյ անկախութեան եւ հողային ամբողջութեան մասին։ Հաւաստած է նաեւ թէ ներողամտութեամբ պիտի վարուի հանրապետականներուն հետ, բաց ի քրէական յանցաւորներէն։

Ընդհանուր կարծիքը այն է թէ շուտով պիտի վերջանայ քաղաքացիական պատերազմը, որ սկսաւ 31 ամիս առաջ, Զօր. Ֆրանքոյի զինուորական ապստամբութեամբ։ Քաղաքական շրջանակներու մէջ կը հաւաստեն թէ վարչապետ Նէկրին ժողով գումարելով, հաւանած է զինադադարի առաջարկին, ինչպէս թելադրած էր անգլիական կառավարութիւնը։ Ուրիշ տեղեկութեան մը համաձայն, վարչապետը ոչ անձնատուր եղած է, ոչ ալ զինադադար կնքած։ Ընդհակառակն, Մատրիտէն հասած վերջին լուրերու համաձայն, բոլշեւիկները եւ արհեստակցական միութիւնները յաջողած են համոզել կառավարութիւնը որ շարունակէ պատերազմը, որպէսզի կարելի ըլլայ որոշ երաշխաւորութիւններ առնել Զօր. Ֆրանքոյէն։ Նոյն աղբիւրին համաձայն, Զօր. Միախա արձակուած է սպարապետութեան պաշտօնէն, իբրեւ կուսակից հաշտութեան, եւ իրեն յաջորդած է Զօր. Սիկիսմունտօ Քազատօ, որ մինչեւ ուրբաթ օր հրամանատարն էր կեդրոնական Սպանիոյ հանրապետական բանակին, գնդապետի աստիճանով։

*** Նախկին վարչապետ Ֆլանտէն ճառ մը խօսելով Մարսէյլի մէջ, ջերմապէս ողջունեց ճանաչման որոշումը, իբրեւ «ակդրնաւորութիւնը Եւրոպայի խաղաղեցման»։ Իր կարծիքով, խաղաղութիւնը պիտի ամրապնդուի 1939ի ընթացքին, եթէ աշխարհի դիւանագէտները նուիրուին տնտեսական դաշնագիրներու եւ միջազգային վարկերու ընդարձակման քաղաքականութեան մը, փոխանակ վարդապետական պայքարներով զբաղելու։

*** Կիրակի օր քանի մը հազար ցուցարարներ հաւաքուեցան Լոնտոն, Թրաֆալկարի հրապարակին վրայ, բողոքելու համար զօր. Ֆրանքոյի ճանաչման դէմ։ Զորս ընկերվարական առենախօսները չկրցան լսելի դարձնել իրենց ճառերը, իբրեւ հետեւանք խափանարար ցոյցերու որ կը կատարուէին բոլշեւիկներու կողմէ։ Առենախօսներէն մէկը զայրանալով յայտարարեց.

— « Թող բոլոր ճշմարիտ ընկերվարականները հաստատեն թէ համայնավար կուսակցութիւնը բացարձակապէս թշնամի է խօսքի ազատութեան»։

Ընկերվարական առաջնորդը, Էթլի բսաւ թէ հանրապետական Սպանիան չէ պարտուած. «Ամօթ է հաստատել թէ Սպանիոյ հանրապետականները ֆաշականներուն ծախուեցան բրիտանական կառավարութեան կողմէ։ Պ. Չէմպըրլէն բոլորովին կ'արհամարհէ միջազգային օրէնքը»։ Ամէնէն վերջը բանաձեւ մը քուէարկուեցաւ, անմիջապէս հաղորդուեցաւ վարչապետին։ Յետոյ քանի մը հարիւր ցուցարարներ գացին վարչապետարան, բայց ոստիկանութիւնը արգիլեց։

Պաղեստինը արաբական պետութիւն

Երուսաղէմէն կը հեռագրեն թէ խանդավառ ցոյցեր կատարուեցան Հայֆայի, Եաֆայի եւ ուրիշ արաբական շրջաններու մէջ, իմացուած ըլլալով թէ բրիտ. կառավարութիւնը կ'ուզէ արաբական պետութեան մը վերածել Պաղեստինը։ Արաբական թերթերը կը գրեն թէ ազգայնական պահանջները ընդունուած են, շնորհիւ Իպն Սէուտի միջամտութեան։ Միւս կողմէ խոր դժգոհութիւն կը տիրէ հրէական շրջանակներու մէջ։ Հրեաներու ազգային կոմիտէն յայտարարութիւն մը հրատարակեց, որ կ'ըսէ թէ արաբական պետութեան մը հաստատումը պիտի խախտէ Հրէական Տան հիմերը։ «Այս ծրագիրը պիտի ընդհարի Պաղեստինի հրեայ ժողովուրդին եւ ամբողջ հրեայ ժողովուրդին հաւաքական ընդդիմութեան »։

Լաւատեղեակ աղբիւրէ կը հաղորդեն թէ անգլիական ծրագիրը կը պարունակէ հետեւեալ տրամադրութիւնները.—

1.— Պիտի հաստատուի պաղեստինեան պետութիւն մը, երաշխաւորելով հրէական փոքրամասնութեան իրաւունքները, ուրիշ խօսքով, արաբական պետութիւն մը պիտի հաստատուի աստիճանաբար, թերեւս հինգ տարիէն։

2.— Ցառաջիկայ աշնան պիտի հրաւիրուի խորհրդաժողով մը, մասնակցութեամբ Արաբներու եւ Հրեաներու, յօրինելու համար ծրագրուած պետու-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՆՈՐ ԵՒ ԱՒԵԼԻ ԲՈՒՌՆ ՑՈՅՑԵՐ ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

»»» · «««

«Անկցի Գերմանիա, կեցցէ Իտալիա»

Շաբաթ եւ կիրակի նոր եւ աւելի բուռն ցոյցեր կատարուեցան Լեհաստանի համալսարանական քաղաքներուն եւ մասնաւորապէս Վարշաւայի մէջ։ Այս ցոյցերը նշանակալից են մանաւանդ անոր համար այս միջոցին Վարշաւա կը գտնուի Իտալիոյ արտաքին նախարարը, Կոմս Չիանօ։

Կիրակի օր ժողով մը գումարուեցաւ Վարշաւայի համալսարանին մէջ, նախաձեռնութեամբ գնդ. Թոմազեվսկիի, որ հրամանատարն է Համալսարանական լեգէոնին եւ հովանաւորութեամբ լեհական բանակին։ Ներկայ էին պատերազմական նախարարին փոխանորդը, ուրիշ զօրավարներ եւ բազմաթիւ սպաներ։ Գնդապետը յայտարարեց թէ ժողովը պիտի յետաձգուէր, վերջին դէպքերուն հետեւանքով, բայց զինուորականներ դիմեցին վարչապետին եւ արգելքը վերցաւ։ Յետոյ իր ճառն սկսաւ քաջութեան եւ զոհողութեան յորդոր կարդալով երիտասարդութեան։ « Այդ առաքինութիւնները անհրաժեշտ են մանաւանդ անոր համար որ մենք տալիք բան չունինք, այլ շատ բան ունինք առնելիք»։ Ուսանողները կ'աղաղակէին.

— « Կեցցէ՛ լեհական Տանցիկը, կեցցէ՛ լեհական արեւելեան Փրուսիան»։

Յետոյ խօսելով Տանցիկի դէպքերուն վրայ, գնդապետը ազդարարեց.

— « Տանցիկը պալար մըն է Լեհաստանի մարմնին վրայ, պէտք է ճեղքել այդ պալարը։

— « Իսկ գնդ. Պէք (արտաքին նախարարը) անճարակ վիրաբոյժ մըն է», պոռացին ուսանողները։

Գնդապետը շարունակեց.

— « Գերմանացիները շուներու տեղ կը դնեն մեզ։ Մենք չենք կարմրիր անոր համար, որովհետեւ կը յիշենք Փիլփոլը (շուներու բանակատեղին), ակնարկելով Հունտսֆէլտի ճակատամարտին, ուր Գերմանացիները Լեհերէն յաղթուեցան 1109ին։ Այս առթիւ լեհական աւանդութիւնը կ'ըսէ թէ գերմանական դիակները յօշոտուեցան վայրի շուներու եւ գայլերու կողմէ։

Գնդապետը յետոյ որ ըսաւ թէ Գերմանները կ'ուզեն դէպքեր յարուցանել Վարշաւայի մէջ, կոմս Չիանոյի այցելութեան պահուն, եւ յորդորեց որ ուսանողները ծուղակը չիյնան։ Այս վերջինները ծափահարեցին իտալացի նախարարը։ Ժողովէն վերջը ուսանողները դուրս ելան եռեւի դուռնէն, բայց զինուորներ եւ ոստիկաններ պաշարեցին զանոնք, թոյլ չտալով որ ցոյցեր կատարեն փողոցներուն մէջ։

*** Շաբաթ օրուան ցոյցերուն ատեն, ուսանողները ոստիկանական շղթան խզելով, Ճարդուփշուր ըրին գերմանական դեսպանատան կարգ մը պատուհանները եւ յետոյ գացին իտալական դեսպանատունը, աղաղակելով.

— « Կեցցէ՛ Իտալիա, կեցցէ՛ Մուսոլինի։ Անկցի՛ Գերմանիա, անկցի՛ Հիթլեր···

Անարդական կանչեր արձակուեցան նաեւ գնդ. Պէքի դէմ, որ գերմանասէր կը համարուի։ Իտալիոյ արտաքին նախարարը դիմաւորուած ատեն, ուսանողները կը շարունակէին ցոյցերը։ Միեւնոյն ատեն բանաձեւ մը քուէարկած էին, որով կը պահանջէին պայքար հռչակել գերմանական բոլոր ապրանքներու դէմ։ Նմանօրինակ ցոյցեր տեղի ունեցան նաեւ Քրաքովիայի եւ Վիլնայի մէջ։ Առաջին քաղաքին մէջ ցուցարարները կոխեցին գերման ուսանողներու տունը, խորտակելով կարասիները եւ խոշտանգելով ներկաները։ Վիլնայի մէջ քանի մը ժամ խափանեցին երթեւեկը, բուռն ճառեր խօսելով Գերմանիոյ եւ գնդ. Պէքի դէմ։

*** Քաղաքական շրջանակներու մէջ կ'ըսեն թէ կոմս Չիանոյի այցելութեան գլխաւոր նպատակն է սահել թէ ի՛նչ դիրք պիտի բռնէ Լեհաստան, իբրեւ Ֆրանսայի զինակիցը, եթէ Իտալիոյ միջերկրականեան պահանջները տագնապի մը յանգին։

Թող գոհացնեն Իտալիան եւ Գերմանիան, եթէ ոչ...

Իտալիոյ արտաքին քաղաքականութեան օրկանը, «Ռէլացիոնի Ինթէրնացիոնալի », նորէն սպառնալից խմբագրական մը հրատարակած է իր վերջին թիւին մէջ։ Շարաթաթերթը պարզապէս կ'ըսէ թէ պատասխանատու երեք ժողովրդապետական երկիրները պիտի ըլլան,— Անգլիա, Ֆրանսա եւ Մ. Նահանգները — եթէ համաշխարհային պատերազմ ծագի։ Այդ աղէտին խուսափելու համար, երեք պետութիւնները պէտք է գոհացնեն Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ պահանջները եւ ոչ թէ խափանեն զանոնք, իբրեւ սպառնալիք ցուցնելով իրենց յարաճուն սպառազինութիւնները։ Այս է յօդուածին բովանդակութիւնը։ «Տրամաբանական էր որ Գերմանիա եւ Իտալիա օգտուէին Միւնիխի մէջ ցոյց տրուած ոգիէն, յառաջ մղելու համար իրենց գաղթային պահանջները, իբրեւ միջոց մը վերահաստատելու հաւասարակշռութիւնը եւ տեւական խաղաղութեան շրջան մը բանալու համար։ Իբրեւ պատասխան այս տարրական մարդկութեան, Ֆրանսա եւ Մեծն Բրիտանիա պարզապէս արագացուցին իրենց վերազինման ընթացքը եւ Մ. Նահանգներուն աջակցութիւնը ապահովեցին։ Անոնք փորձեցին տկարացնել միահեծան իշխանութեանց ճակատը, խափանելով Զօր. Ֆրանքոյի յաղթանակը եւ գրաւելով բոլոր տրամադրելի նախանիւթերը՝ փութացնելու համար իրենց ռազմաշունչ պատրաստութիւնները։ Եթէ ֆրանսական, անգլիական եւ ամերիկեան ժողովրդապետութիւնները իսկապէս կ'ուզեն պատերազմի առաջնորդել Եւրոպան, կրնան հանդարտօրէն շարունակել իրենց բռնած ճամբան, բայց պէտք է հասկնան թէ Հռոմ–Պերլին առանցքը ոչ կը ճկի, ոչ ալ կ'ընկրկի այդպիսի քաղաքականութեան մը առջեւ եւ եթէ անխուսափելի ենթադրութեամբ մը զինեալ ընդհարում պատահի, պիտի դիմաւորուի ծայրագոյն վճռականութեամբ մը որ պիտի ապշեցնէ նոյն ինքն հակառակորդները։ Ժողովրդապետական զէնքերը պիտի փշրուին եւ պիտի բեկանան Հռոմ–Պերլին առանցքին բարոյական եւ նիւթական համերաշխութեան առջեւ։ Եթէ Ֆրանսա եւ Անգլիա կը կարծեն թէ պիտի կրնան խաղաղութիւնը ապահովել իրենց զինակցութեամբ եւ ռազմական ուժի խելացնոր յաւելումով, մենք կ'ըսենք թէ ապագան իրենց պիտի վերապահէ ամէնէն դառն հիասթափումը··· Փարիզի եւ Լոնտոնի կառավարութիւնները մէկ ընելիք ունին, պատերազմէն խուսափելու համար,— ճանչնալ Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ սրբազան իրաւունքները, բարոյական թէ նիւթական ··· Պատերազմ մը պիտի նշանակէր ոչ միայն վերաքննութիւնը Եւրոպայի, այլ ամբողջ աշխարհի քարտէսին։ Եւրոպական պատերազմ մը պիտի նշանակէր կազմալուծումը բրիտանական կայսրութեան եւ գլխատումը Ֆրանսայի ռազմական եւ կայսերական ուժին»։

ԴԵՌ ԳԱԼԻՍ ԵՆ, ԲԱՅՑ ԱՒԵԼԻ ԹՇՈՒԱՌԱՑԱԾ

ԹԵՀՐԱՆ — Խորհրդային Հայաստանից Իրան աքսորուած Իրանցիների թիւը քառասուն հազարն անցաւ։

Բայց նրանք դեռ գալիս են, ի հարկէ ո՛չ առաջին օրերի բազմութեամբ, այլ աւելի փոքր կարաւաններով, 150—160 հոգի ամէն մի կարաւանը եւ միայն ծովով, Փէհլէվի նաւահանգիստով։

Վերջին կարաւաններով Իրան հասնող Ռուսաստանից աքսորուածների մէջ ունեւորների գրեթէ այլեւս չենք պատահում, մինչդեռ առաջին օրերին նրանց թիւը համեմատաբար բաւական մեծ էր։ Վերջերս եկողները բացառաբար բանուորներ են։ Նրանք գրեթէ ոչինչ չեն բերում իրենց հետ, մինչդեռ առաջին օրերին եկողները գոնէ իրենց տան կարասիքն էին բերում։

Նորեկ ռուս կանանց թիւը համեմատաբար նորեկ տղամարդկանց գրեթէ նոյն համեմատութիւնը ունի, ինչ համեմատութիւն որ ունէր առաջին կարաւաններով եկող աքսորուածների մէջ։

Քանի որ Ռուսաստանում գտնուող Իրանցիների թիւը դեռ շատ մեծ է, եթէ ոչ աւելի, գոնէ հաւասար մինչեւ այժմ արդէն Իրան հասածների թուին, ինձ հետաքրքրեց այն հարցը, թէ ինչո՞ւ վերջերս շատ աւելի քիչ մարդկանցից են բաղկացած կարաւանները, որոնք շաբաթը 1 կամ 2 անգամ են հասնում միայն մեզ մօտ. երկրորդ՝ ինչո՞ւ նոր եկողները գրեթէ բացառապէս բանուորներ են, քանի որ Ռուսաստանում ապրող Իրանցի մտաւորականներ, արհեստաւորներ եւ առեւտրականներ դեռ շատ կան. երրորդ՝ ինչո՞ւ նոր եկողները նոյնիսկ իրենց տների կահկարասիքն էլ չեն բերում իրենց հետ, մինչդեռ առաջին եկողները բերում էին։

Այս հարցերը մասամբ, եթէ ո՛չ ամբողջութեամբ, պարզաբանելու համար առիթը ունեցայ շատերի հետ խօսելու եւ իմ բոլոր լսածները հետեւեալ եզրակացութեան բերին ինձ.—

Ըստ նոր եկողների տուած տեղեկութեանց՝ բոլոր քիչ թէ շատ մտաւորականութեան պատկանող իրանահպատակները, որոնք Իրան հասնող աքսորուած բանուորների հետ ձերբակալուած էին, պահւում էին նրանց հետ միեւնոյն բանտերում եւ միեւնոյն կեդրոնացման կայաններում եւ որոնք յոյս ունէին, թէ մի օր Պարսկաստան պիտի աքսորուեն, արդէն աքսորուած են Սիբերիա եւ Ռուսաստանի այլ հեռաւոր վայրերը կամ դատապարտուած են որպէս լրտեսներ ու վնասարարներ։ Այդպիսով այն կայանների եւ բանտերի բանտարկեալների թիւը, որոնց մէջ կեդրոնացրուած էին իրանահպատակ բանտարկեալները, հետզհետէ քչանում է եւ գրեթէ նորանոր բանտարկեալներ չեն հաւաքւում նոյն տեղերում։

Ըստ իմ ստացած տեղեկութեանց՝ որովհետեւ Խորհրդային կառավարութիւնը զբաղուած է զինուորական – ռազմական հսկայ պատրաստութիւններով, ռազմական նշանակութիւն ունեցող ճանապարհների շինութեամբ, մեծաքանակ զէնքի եւ ռազմամթերքի պատրաստութեամբ եւ նոյն նպատակին ծառայող հում նիւթերի կեդրոնացմամբ, դրա համար էլ նա կարիք է զգում մեծ թուով աշխատաւորների ու արհեստաւորների։

Ճիշդ է, Ռուսաստանը բազմամիլիոն ստրուկների երկիր է եւ կարելի է միլիոնաւոր ստրուկներ ուղարկել ընտրուած աշխատանքների, բայց վերջին տարիները այդ ստրուկները առաջին տարիների նման կատարեալ չեն ներկայանում եւ յաճախ սաբոթաժի են դիմում, փախչում են աշխատանքի վայրերից, թաքնւում են, անբարեխղճօրէն են աշխատում, — մի բան, որ շատ է վնասում, նոյնիսկ յաճախ բոլորովին արգելք է դառնում ծրագրուած աշխատանքների արդիւնաւորութեան։

Վերջին երկու տարիներում, մանաւանդ վերջին 7—8 ամիսներում, պատմում են իմ խօսակիցները, վնասարարութիւնները չափազանց շատացել են եւ հակառակ կառավարութեան գործադրած դրակոնեան խստութիւններին, ո՛չ միայն չեն պակասում, այլ շարունակում են բազմանալ։ Կառավարութեան բոլոր ձեռնարկները, մանաւանդ ռազմական բնաւորութիւն ունեցող ձեռնարկները բանուորների համակրութիւնը չեն վայելում։ Դրա համար էլ բանուորները չեն աշխատում, սաբոթաժի են ենթարկում այդ աշխատանքները։

Ահա այդ հանգամանքն է, ըստ իմ խօսակիցների, որ ստիպել է Խորհրդային կառավարութիւնը բոլոր օտարականներին անպայման երկրի սահմաններից դուրս հանելու ծրագիրը չգործադրել լիովին եւ պահել Ռուսաստանում օտարահպատակ արհեստաւորներին, մտաւորականներին, նոյնիսկ բանուորներից շատերին, որոնք աւելի առողջ են եւ աւելի բանիմաց քան աքսորուածները։ Այս օտարահպատակներին աշխատեցնում են չարաչար, տալիս են այնքան ուտելիք, որ չմեռնին, հագուստ չեն տալիս (նրանք տնից տարած իրենց հագուստներով են, որոնցմով էլ քնում են, որովհետեւ զուրկ են անկողիններից), պահւում են ցուրտ եւ խոնաւ ներքնայարկերում կամ բարաքներում, որոնք չեն տաքացւում, զրկուած են առողջապահական բոլոր միջոցներից, բժշկական հոգածութիւնից ու դեղօրայքից։

Սրանք իսկական պարիաներ են, որոնց մօտենալ նոյնիսկ ոչ ոք չի կարող, ուր մնաց որեւէ օգնութիւն հասցնել նրանց. բարի ամենալայն մրոփայս թշուառները ենթարկւում են դաժան չեկիստների կամայականութեան, որովհետեւ բոլորն էլ մահուան են դատապարտուած եւ մահապատիժը չի գործադրւում, դեռ նրանց աշխատանքին կարիք ունեն։ Նրանցից տասնեակներով են մահանում ամէն օր։ Նրանց միակ մեղքը այն է, որ իրենց հպատակութիւնից չեն հրաժարուել, թէեւ ամբողջ քսան տարի հաւատարմօրէն ծառայել են բոլշեւիկ իշխանաւորներին։

— Մեր բանտերը զուրկ էին առողջապահական բոլոր միջոցներից, — ասում է մի բանուոր, որ կարմիր բանակում ժամանակին մասնակցել է քաղաքացիական կռիւներին եւ այժմ արդէն գրեթէ անկարող է որեւէ աշխատանք կատարելու։

Եւ գաղափար տալու համար, թէ ի՛նչպիսի հակաառողջապահական պայմաններում էին բանտարկեալներին պահում Խորհրդային բանտերում, նա յայտնում է, որ հազիւ 20-25 հոգի տեղաւորելու տարածութիւն ունեցող մի սրահում պահում էին 140—150 հոգի, որոնք իրարու վրայ էին թափուած աղած ձուկերի նման. ո՛չ միայն պառկելու, այլ նոյնիսկ նստելու տեղ չկար։ Քնում էին յաճախ կանգնած։ Եւ, ամենախայտառակն ու ամենաանտանելին այն էր, որ բանտարկեալներին չէին թողնում գիշերները արտաքնոց գնալ. սրահում դրուած էին նաւթի թիթեղ, որոնց մէջ դուրս պիտի գնային բանտարկեալները։

— Այդ թիթեղը լցւում էին եւ աղտեղութիւնները թափւում նրանց եզերքից,— շարունակում է խօսակիցս,— եւ, մենք պարտաւոր էինք այդ աղտեղութեան հոտի մէջ գիշերել։ Մեզանից շատերը նոյնիսկ աղտեղութեան մէջ էին քնում։

Եթէ այս մարդիկը, որոնք մահապարտներ չէին, ապրում եւ բանտարկւում էին այնպիսի պայմաններում, կարելի է երեւակայել, թէ ի՛նչպիսի սոսկալի պայմաններում են ապրում այն օտարահպատակները, որոնք մահուան են դատապարտուած որպէս լրտեսներ եւ դաւաճաններ եւ որոնց ուղարկել են տաժանակիր աշխատանքների։

ԳՐԻԳՈՐ ԵՂԻԿԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

ՍԱՍՈՒՆՑԻ ԴԱՒԻԹ

ՄԱՆՈՒԿ ՀՈՎԻՒ

Գ.

— «Ա՛յ տնաւեր խեղճ Սասունցիք
Ի՞նչ էք կեցեր բանի՛ք, դառի՛ք»,
Աղաղակեց խաբուն Ջատիկ,
Ու ցասումով ելաւ տանիք,
Թափ, թափ տուաւ «հաւէ՛ք հաւէք»:
Արտ ու կալէն խումբ խումբ մարդիկ՝
Այգիներէն կին ու աղջիկ,
Եկան, լքած, գործ ու գործիք:
Ջատիկ հոգին նշխուն կապայ՝
Գրոն եռին զիլ ու ծնծղայ,
Ջեռքին լիկ ինչպէս պարկայ՝
Թափից բերնէն ինչ բառ որ կայ.
Ջոջանց կոչեց նենգ խաբեբայ:
—«Ձէտ տկլար լան մուեչ երախա՛յ,
Հովիւ Դաւիթը ո՞վ կ՚ըլլայ.
Իր մարա՞գն է սար Մարութայ.
Հօրեղբօր պէս անկուշտ, ագահ
Գրաւեր է ի՛նչ դուրսը կայ:
Ախտա՛ս անուան իր հօր հսկայ.
Այնպէս քաջի՛ն այսպէ՞ս տղա՛յ:
Եկէք նստինք դատինք հիմա,
Կա՛մ պէտք երթանք սա մերձակայ,
Փշրենք գնեբը մարմարեայ
Մեզի չեղա՛ւ, իրե՞նց մնայ:
Մեր կաթնաղբիւրք ցամքան ջուրով.
Դուն դրացին սալի տեղով:
Բայց Ջոջանց տուն աւել կարքով՝
Շաղախ շինէ, ու իրար քով
Տներ կանգնէ, միշտ ապահով:
Փշրենք կ՚ըսեմ Աստուած վկայ,
Փողրակ, ծորակ որչափ որ կայ,
Գիւղէն մինչեւ սար Մարութայ»:
—«Հա՛յ ա՛նզգամ, Ջէնով Օհա՛ն,
Նուն ես եկեր լերեւ անբան,
Թրքը փոսի դէզին վրան,
Ջրլլա՞յ կարծես դուն քեզ յուրան:
Ամօթ չէ՞ քո Ջոջանց Մեծ տան,
Լեռնէն հոսի կաթն անվարան,
Անկէ շինես դուն մեզ խաբան:
Հարկեր դնես զարմանազան,
Օտարի պէս դուն մեր վրան,
Գաձես, դրկես շարան շարան:
Ինչո՞վ ապրինք մենք ցուրտ ձմրան,
Ինչո՞վ շինենք մածուն, չորթան»:
Մէկ մտածեց Ջէնով Օհան,
Ըսէ իրենց «դեռ զոհ ըլլան,
Իրթան փառք տան աղօթարան,
Ի՛նչ է տէրը ու տիրական՝
Նասմայ երկրին վաղնջական»:
Վէնը սո՛ւր՝ դեռ անկերպարան,
Հաւա՛ր փրթաւ սար ու կապան,
Մինչեւ Կուրքըֆ ալեծածան,
—«Հաւա՛ր հաւա՛ր, միաբերան,
Մարայ չներ նորէն եկա՛ն,
Հա՛յ հուլ հարաւէն շատ եկան,
Հեռուն հիւսիսէն ալ էնքա՛ն»:

×

Սարսափն է միշտ սրտկարար
Որոնց իշխէ մոլեգնաբար:
Ի՞նչ «Մարայ չուն» ինչ խե՛ւ հաւար.
Մոռցած էին՝ հօտ կամ արջառ
Ձմռէն առաջ սովորաբար,
Արտօրալով գամ կը դառնար,
Էտին ձգած ձիւնտ լեռ պար:
Չորս ծագերէն դուար կուգար:
Դուար կուգար ու էն առաջ՝
Պերուր կենտիք, աղջիկ ու մանչ,
Շուրջ պար բռնած, ալ ի՛նչ երգ, կանչ,
Խաքուելով էտ ու առաջ.
Շէն դառնային կանանչ – կակաչ
Ճամբաներով յուսանանանչ
Այնքան փոխուած ու անճանաչ,
Պերուր կենտիք. եւ աղջիկ, մանչ:
Ընոնց էտին Դաւիթ հէու
Մտնուկ գնաց դարձու արու
Կոնակէն վար մորթը արջու
Առիւծի բաշ գդակ շինծու.
Աղեղը կախ վիշապ զալար
Արծուի փետուրներ շարէ շար
Կապարճին մէջ հինանինար
Նետք կաղնի արեւահար:

×

Հարսնիքն յաջորդեց հաւարին
«Մարայ չներ» ինչ գործ ունին
Ձմրան չէմքին սառ ու բուքին:
Տափ ու գոնայ դլմաց գացին.

. . . .

Երբոր ամէնքն իրար հասան
Հրաշապակն անձանման
Զարմանալով բոլոր տեսան
Երկու առիւծ չունի փոխան
Դաւթի կողքին ու զարմացան:
Դեռ հովերուն մէջ գիր ու ցան
Գայլե՛ր կ՚ըսես, յովա՛զ, լուսա՞ն
Եղնի՞կ, արջե՛ր, վագրե՛ր անձայն:
Իսկ ոչխարներ սեւ ու ճերմակ,
Անթիւ այծերու երամակ.
Ձողեր, արջառ բազմատեսակ
Անհամար էր, անած վաստակ:
Գառն ու գայլը միաճարակ
Հին հրաշք էր ոչ թէ կատակ
Որ հոն տեսան պարզ ու յստակ
Աստուած որդուն ըրած կտակ:

×

— Հօր աղբրտիք, դուն դրացիք
Իսրի ձեզի հազար բարիք,
Ձեզ սիրելուս իբր երաշխիք
Հոս վկայ են հետիս մարդիկ:
Բայց յոգնեցայ ես ալ բարիկ,
Աջորդ զարնան եթէ տուիք
Հաստ պողպատէ խոշոր կօշիկ՝
Կ՚ըլլամ ձեզի նորէն հովիւ:
Ըսաւ, Դաւիթ նետեց գետին
Ձոկանի տեղ կցակն ուսին
Գետին դողաց էնպէս ուժգին
Որ ժաժ ելաւ ըսին անդին
Դուզարքէն Կարս մինչեւ Ոստին:
Եւ Սասունցիք հարբած ուրախ
Հարսնիք ըրին մոռցան սով, վախ
Ջատիկ խաբուն բայց գլխիկախ
Դեռ չէր մոռցեր «կաթով շաղախ»...

ԽՈՍՐՈՎ ԱՐԱԾԱՆԻ

«Օրագրութիւն Երեմիա Չէլէպի Քէօմիւրճեանի»

«Դուրեան Մատենադարանի Թիւ 13»ը կը կազմէ այս հատափոր հատորը, որ կը բաղկանայ ԺԶԴ երես ներածութենէ մը եւ 670 բնագրէ, որոնց վրայ հմուտ Հրատարակիչը աւելցուցած է «Օտար եւ ռամկական բառերու ցանկ մը, ինչպէս նաեւ «Յատուկ անուանց» մանրակրկիտ ուրիշ ցանկ մը, որ գրքին գործածութիւնը կը դիւրացնէ։ Տպագրութիւնը կատարուած է Երուսաղէմի Յակոբեանց տպարանին մէջ, 1939։ Գրքին մէջ՝ իբր «Յաւելուած» զետեղուած են նաեւ Երեմիա Չէլէպիի թուղթերը, Ուղերձները, Գանձերն եւ Ողբերը։ Դրուած են նաեւ եօթը նկարներ.— Ա. եւ Բ. Երեմեայի ձեռագիր մէկ կրկնակ լուսատիպը, Գ. Մարտիրոս վարդապետ Ղրիմեցի. Դ. Եղիազար Կաթողիկոս Այնթապցի, Ե. Մահտեսի Ամբակումի արձիւը, Զ. Գրիգորիս վարդ. Քէօմիւրճեան, եւ Է. Մինաս Պատրիարք Ամդեցի :

Երուսաղէմի Հայոց վանքին Լուսարարապետ Մեսրոպ Արք. Նշանեանէ կը սպասէինք հրատարակութիւնը Երեմիա Չէլէպի Քէօմիւրճեանի՝ ԺԷ. դարու հայ կեանքի պատմութիւնը ներկայացնող «Օրագրութիւն»ը։ Անկէ առաջ միեւնոյն նպատակով Նշանեան Սրբազանը հրատարակած էր Գրիգոր Դարանաղցիի «Ժամանակագրութիւն»ը (տպ. Երուսաղէմ, 1915), որ այնքան ախորժանօք կարդացուեցաւ եւ կը կարդացուի դեռ :

Երեմիա Չէլէպի Քէօմիւրճեան եւ ամբողջ Քէօմիւրճեան ընտանիքը անծանօթ անձեր չեն։ Անոնք՝ ազգին տուած են մէկէ աւելի օգտակար անհատներ, ինչպէս իր հայրը՝ Մարտիրոս քահանայ, եղբայրը՝ նոյնպէս Մարտիրոս քահանայ, միւս եղբայրը՝ նահատակ Կոմիտաս քահանայ, որդին՝ Գրիգորիս վարդապետ :

Երեմիա Չէլէպիէ մեզի ծանօթ էին Տօքթ. Վ. Թորգոմեանի հրատարակած նշանաւոր «Ստամպօլոյ Պատմութիւն»ը, ինչպէս նաեւ Հ. Ն. Վ. Ակինեանի մէկ ուսումնասիրութիւնը՝ «Երեմիա Չէլէպի Քէօմիւրճեան, կեանքն ու գրական գործունէութիւնը»։ Այս առթիւ՝ կը փափաքէինք յատուկ տեսնել նաեւ Վիեննայի Մխիթարեան Մատենադարանին մէջ պահուած Երեմիայի «Տարեգրութիւն»ը, ինչպէս նաեւ Երեմիայի երկու միւս անտիպ աշխատութիւնները՝ «Հայաստանի Աշխարհագրութիւն» ու «Հայոց Պատմութիւն»ը, որոնք կորած կ՚երեւան։ Իսկ ներկայ «Օրագրութիւն»ը կը պարփակէ 1648—1662 տարիներու ազգային – եկեղեցական անցուդարձերը :

Երեմիա Չէլէպի Դարանաղցի ծնած է 1637ին եւ մեռած է 1695ին :

Երեմիա եղած է անխոնջ պրպտող մը եւ բազմավաստակ գրիչ մը, ցաղորդի աշխատութենէ սատանելով մինչեւ Գաւառի բարձրութիւնները, եւ առարկայ դարձած է մեր հիացումին :

Մեր սրտագին շնորհաւորութիւնները Լուսարարապետ Տ. Մեսրոպ Սրբ. Նշանեանի, որ այս կարեւոր հատորով՝ հիմնաքար մը եւս աւելցուց ԺԷ.րդ դարու մեր պատմութեան :

Կ. Ց. ԲԱՍՄԱՋԵԱՆ

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ՃԱՓՈՆԻ ՆՊԱՏԱԿՆ Է ՅԱՂԹԵԼ

Ճափոն վերջերս գրաւեց Հայնան կղզին, որ Հնդկաչինի հարաւ... կողմը կարեւոր կայան մըն է։ Այս... կա մէկ դրուագն է միայն այն... ւոր պայքարին, զոր կը մղէ Ճափո... յաղթական դուրս գալու չինական... պատերազմէն։ 19 ամիսներէ ի վեր... կը շարունակուի այս պատերազմ... հեռաւոր Ասիոյ մէջ, եւ հաւա... սարապէս կը քամէ երկու երկիրներ... ելմտական ու նիւթական աղբիւրներ... ը։ Հաւանակա՞ն է որ եւ է հաշտու... թիւն այժմ այս երկու ախոյեաններ... րուն միջեւ։ Այս հարցն է որ կը քն... նէ «Տէյլի Թէլէկրաֆ»ի մէջ Գ. Յա... րէնք Հէճս, որուն յօդուածէն կը բա... ղենք կարեւոր մասերը.—

Հաշտութեան խօսք ընել այժմ ա... նիմաստ է։ Որքան ատեն որ ոչ Ճա... փոն, ոչ ալ Չինաստան պարտուած... չեն դդար ռազմադաշտի վրայ, որ... քան ատեն որ երկու կողմերու ալ ... ռովը կը մնայ անվթար, որքան ա... տեն որ երկուքն ալ իրենց տրամա... դրութեան տակ ունին ելմտական ... ցներ, ռազմական պիտոյք ու ... գիկ՝ պատերազմը շարունակելու... քան ատեն հաշտութեան մա... խօսիլ ժամավաճառութիւն կը նը... կատէ։

Եւ այս պայմանները գոյութիւն ... նին այսօր։ Թէեւ Չինաստան կորսն... ցուցած է բազմաթիւ մարդ ու հողա... մաս, բայց շատ հեռու է պարտուած ըլլալէ։ Թէեւ Ճափոն շատ մարդ դը... հած է եւ իր ելմտական կացութիւ... ծանր բեռի տակ է, բայց տակաւին ... սպառած չէ իր ուժերը եւ չասա... փառակերք ալ չունի։

Անտարակոյս, երկու կողմերն ... խաղաղութիւն կը բաղձան, բայց ... պատերազմելու կամքը տակաւին ... մրրկի ուժգնօրէն։ Մտածել որ Ճա... փոն տեղի տայ հաշտարար պահանջ... ներու՝ ծիծաղելի է։ Նոյնպէս ծիծա... ղելի է մտածել, որ նոյնը ընէ Չեան... Քայ–Շէք։ Ասիկա դիւրաւ կը փաս... տուի անով, որ Չինկ–Ուէի վերջին... գործադրած հաշտութեան ճիգը մեր... ժուեցաւ բոլոր Չինացիներուն կող... մէ, միաձայն։

Ճափոն խաղաղութիւն կ՚ուզէ, բայց ... համոզուած է որ միմիայն յաղթանա... կով կրնայ ձեռք ձգել զայն։ Հաշ... տութեան ճամբուն վրայ՝ անցեա... տարուան Յունուարին դաւաճանած... կայսերական Խորհրդաժողովը ան... յաղթահարելի խոչընդոտ մը կանգ... նեցուց։ Ան որոշեց Չեանկ Քայ–Շէքի... հետ այլեւս գործ չունենալ։ Այն ատեն... Ճափոնի մէջ այն յոյսը կը տածէին... թէ այս յայտարարութեամբ կը մղ... ղեն Չինացիները՝ երես դարձնել... Չեանկ Քայ–Շէքէն եւ հաշտութի... ներ ընելու։ Բայց այս յոյսը չիրակա... նացաւ, որովհետեւ իրական տուեա... ներու վրայ հիմնուած չէր։ Չեան... Քայ–Շէք ինքը Չինաստանն է այսօր։

Թոքիօ, ի հարկէ, կրնայ ամբ... վայրկեան հաշտութիւն կնքել Փէյփ... նանքին կամ այլուր հաստատուա... խամաճիկ իշխանութիւններու հետ... բայց ասիկա չի նշանակեր Չինաստա... նի հետ հաշտութիւն կնքել, որովհե... տեւ ատոնք չեն իրական Չինաստանը... «Իրական Չինաստանը մեզ դէմ ...

ԳԷՈՐԳ ՄԱՐԶՊԵՏՈՒՆԻ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ)

Գրեց՝ ՄՈՒՐԱՑԱՆ

— Եւ իրաւ, ո՛րքան քիչ ժամանակ է անցել. ընդամէնը երկու տարի... Աստուած իմ... Եւ այս կարճ ժամանակում այնքան երկա՜ր ապրել...

— Ի՞նչ, երկար ապրել ասացի՞ր...

— Այո՛, Սեդա, շատ երկար տանջուեցի... Ինձ թւում է թէ տասնեակ տարիներ են անցել։ Քսանեւհինգ ամեակս դեռ չէ բոլորել, եւ սակայն վաղուց պառաւել եմ ես...

— Դու դեռ այնպէս գեղեցիկ ես, ինչպէս մի հրեշտակ։

— Հա՜, հա՜, հա՜... խեղճ Սեդա... գեղեցիկ եմ, բայց ո՞ւմ համար, ո՞ւմն է պէտք քո թագուհու գեղեցկութիւնը։

— Դու զարմանալ տեսրում ես...

— Յիշում եմ ինչպէս այսօր։ Ես կանգնած էի դղեակի վերին դատիկոնում. ինձ հետ էին մանկահասակ նաժիշտներս... Ներքեւ, ամրոցի բակում, հայրս պատուէրներ էր տալիս մի խումբ Գարդմանացի հեծեալների, որոնք նոյն գիշերն եւեթ պիտի ճանապարհուէին դէպի Աղուանք, որտեղի այնտեղ գտնուող մեր մի զօրագունդն առաջնորդէին դէպի Վաղարշապատ, թագաւորին օգնութիւն հասցնելու։

«Յանկարծ հեռւում, Գարդմանայ կամրջից այն կողմը, մի փոքրիկ գըրօշակ նշմարեցի, որ կարծես թըռչում էր օդի մէջ։

—«Աղջիկներ, ի՞նչ բան է այն, հարցրի նաժիշտներիս։ Բոլորը միասին այն կողմը նայեցին։ Եւ մինը, որ ամէնից սրատես էր, յանկարծ աղաղակեց.— «Աւետաբերն է»։— «Աւետաբե՞ր...», հարցրի մեքենաբար եւ սիրտս սկսաւ տրոփել... Սա ուրեմն թագաւորի կողմից է, մտածեցի ես, եւ ուրախութիւնից չունէի բանուեցայ...։

«Եթէ յիշում ես, քիչ ժամանակ առաջ ապստամբեցան Գուգարաց միաբանակցու Գնդունի իշխանները։ Թագաւորը Աբաս սպարապետի հետ միասին գնաց եւ նուաճեց նրանց։ Ապա երկուսը միասին հիւր գնացին Արխազաց Գուրգէն մեծ իշխանին։ Ահա՛ թագաւորի այդ բացակայութիւնից օգտուելով՝ Բանուոր Աշոտ եկաւ եւ Վաղարշապատը գրաւեց։

«Թագաւորը եւ Աբաս եղբայրն անմիջապէս վերադարձան Արխազիայից եւ դիմեցին Վաղարշապատ։ Գարդմանից նրանք անցել էին գիշեր ժամանակ։ Հօրս հետ տեսնուել էր թագաւորը միայն մի քանի վայրկեան, իսկ ինձ թոյլ չէր տուել որ արթնացնեն։ Նոյնիսկ ձեզանից ոչ ոք չէր իմացել թագաւորի գալն ու Գարդմանից անցնելը։

— Այո՛, որովհետեւ նա նպատակ էր ունեցել յանկարծ յարձակուելու Աշոտ Բանաւորի վրայ։ Ոչ ոք չպէտք է այդ իմանար։

— Այդպէս է, բայց ճանապարհուելուց յայտնել էր հօրս, թէ՝ «եթէ Սուրբ Կաթողիկէն օգնէ ինձ այս անգամ բռնաւորը իւր պարիսպներից վանելու, աւետաբեր կ՚ուղարկեմ ձեզ կարմիր դրօշով, եւ ապա կը վերադառնամ Գարդման մեր հարսանիքը տօնելու»։

«Եւ այդ գիտէի ես, Սեդա. հայրս յայտնել էր ինձ արդէն. ուրեմն կարող ես երեւակայել թէ ի՛նչ հրճուանք, ի՛նչ ուրախութիւն տիրեց իմ հոգուն, երբ կարմիր դրօշը նշմարեցի...

— Երեւակայում եմ։

— Եւ այս բանը հօրս յայտնել չկարողացայ. լեզուս կարկամել էր ուրախութիւնից։ Վերջը երբ նաժիշտներից մինը ճչաց վերեւից՝ «Իշխան, աւետաբեր է գալիս», եւ հայրս կարծես չհաւատալով նրան՝ հարցական հայեացքով նայեց դէպի ինձ, ես ուրախութիւնից կիսահաղած՝ «այո՛, այո՛, կարմիր դրօշով» ճչացի նոյնպէս եւ վազեցի ներքեւ։ Յիշո՞ւմ ես դու այդ օրը, Սեդա։

— Եւ կարելի՞ է մոռանալ այն։ Բոլոր ամրոցը ցնծում էր ուրախութիւնից։ Իշխանը մի ընտիր սուր, մի նըժոյգ եւ շատ ոսկիներ պարգեւեց աւետաբեր զօրականին։ Նա մեր այժմեան բերդակալը, Մուշեղն էր, այնպէս չէ՞։

— Այո՛, նա ինքն էր։ Ես կամենում էի որ աւելի ժեծագին ընծաներով պարգեւատրէին նրան, բայց հօրս ոչինչ չասացի. խնդիրն ինձ էր վերաբերում, ամաչում էի։

— Եւ երկու օրուայ մէջ, յարակցեց Սեդան, ամբողջ Գարդմանը տօնական կերպարանք առաւ։ Աղուանք գնալու նշանակուած հեծեալները գրկուեցան Գուգարք, Սիւնիք, Արցախ եւ ուրիշ հեռաւոր տեղեր՝ Հայոց իշխաններին հարսանիքի հրաւիրելու։ Թագաւորը զինուորները ուշացաւ Վաղարշապատում։ Եւ երբ նա եկաւ, արդէն բոլոր իշխանները, սեպուհները, նախարարական տանուտէրերը եւ բոլոր իշխանական ընտանիքները գտնւում էին Գարդմանում, Ափխազիայի իշխանը միայն մի օր առաջ հասաւ. իսկ Վրաց թագաւորը զինուորը ուշացել էր Գանձակում, որպէսզի մեր թագաւորին հետ միասին մտնէ Գարդման, ցնայելով որ ինքը նրա երկրորդն էր։ Բայց Արծրունեաց Գուրգէն իշխանը, ցնայելով քեզանից մերժուած լինելուն, այսուամենայնիւ, իւր բարեկացակամութիւնը թագաւորին ցոյց տալու համար՝ ոչ միայն շքեղ խմբով եկաւ հարսանիքին, այլ եւ Գանձակ գնալով՝ հսկեց որ Վրաց Ատրներսեհն Թագաւորից դանէ կէս որ առաջ մտնէ Գարդման։ Եւ յաջողել էր։ Ատրներսեհը երեկոյեան եկաւ, թագաւորին հետեւեալ առաւօտ ընդունեցինք։

— Ընդունեցինք... Այո՛, դու էլ ընդունում էիր թագաւորին։ Գարդմանը երիտասարդացել էր. լեռները, բլուրները հրճւում էին. ժողովուրդը լցնում էր Հայոց իշխանապետութեան փառահեղ պերճութեամբ, իշխաններին՝ յլացնում էր Սիւնեաց Սեւադան իւր հարուստ եւ մեծավայելուչ հանդերձանքներով... Իսկ ես, Սեդա, ես ընդունում էի, ոչ միայն Հայոց թագաւորին, Հայոց իշխանապետութեան պարծանք Աշոտին, եւ... Ա՛խ... եւ այժմ ես կարդում եմ այս բառերն արտասանել...

(Շար.

ճակատին կախը շարունակող Չինաստանին է, Չեանկ Քայ-Շէքին է», ինչպէս խոստովանեցաւ ինծի ճափոն քաղաքագէտ մը վերջերս։

Ճափոն չի կրնար հաշտուիլ, որ իր բանակին պատիւը զուրցը կամ ներքը կերպով վնաս կրէ։ Ան յաղթանակ կ'ուզէ։

Կան ուրիշ պատճառներ ալ, որոնք կան յաղթութեան արդիւնք կը հանդիսանան։ Չինաստան զրկուած ճափոնական զօրքին իրական թիւը գաղտնիք է, բայց կը կարծուի թէ մէկ միլիոն է։ Շատերը սպաննուած են, շատերն ալ վիրաւորուած կամ հիւանդութիւններով և այլ կերպով։ Բայց բազմաթիւ են Չինաստան մնացողները եւ ասոնք յաղթանակէն պակաս ոեւէ հաշտութիւն չեն ընդունիր։

Այս զինուորները պոռացին, ինչպէս իրենք կ'ըսեն՝ «իրենց արիւնն ու իրենց կեանքը, ծունկի բերելու Չինաստանը»։ Անկէ պակաս խաղաղութիւն մը անոնց կողմէ պիտի նկատուի Թոքիոյի դաւաճանութիւնը։ Այս բանակը վտանգաւոր կը դառնայ, եթէ անոր պահանջը չյարգուի։

Իսկ Ճափոնի մէջ ապստամբութեան մը հաւանականութիւնը պարզապէս ենթադրելի է։ Ոչ ոք այս մասին կը խօսի։ Ճշմարիտ է, այս պատերազմը այնքան ժողովրդական չէ, ինչպէս էր առաջին չինեւճափոն պատերազմը կամ ռուսեւճափոն պատերազմը։ Այդ օրերու կրակ-խանդավառութիւնը կը պակսի։ Ռուսեւճափոն պատերազմի ատեն իւրաքանչիւր ճափոնցի կը մտածէր, թէ կը կռուի իր օջախին պաշտպանութեան համար։ Ճշմարիտ է, շատեր կ'ըսեն այժմ, թէ Չինաստանի վրայ յաղթանակ մը շատ բան պիտի չտայ Ճափոնին կամ չեն գիտեր թէ ինչո՞ւ կը կռուին։ Այսուհանդերձ, ամէն ոք յօժար է զոհաբերելու եւ կռուելու։ Խանդավառութիւնը մեծ չէ, բայց ազգը միացեալ կերպով կանգնած է իր կառավարութեան կողքին։

Նոյնպէս սուտ մարգարէութիւն է գուշակել, որ Ճափոնի տնտեսական դրութիւնը պիտի խորտակուի շուտով։ Իրաւ է, պատերազմը քամած է անոր ոսկեպահեստը եւ պիտի չյաջողի քամել, բայց ճափոնական դրամը ամուր է մնացած եւ պիտի շարունակէ մնալ։ Դրամը չէ, այլ վարկն է որ տուժած է առաւելապէս։ Պէտք է յիշել, որ Ճափոն ինքն է որ կը հոգայ ռազմական ծախքերը։ Ցարդ դուրսէն սանթիմ մը չէ մտած ներս արտաքին փոխառութեան կամ այլ ձեւով։ Եւ Ճափոն գիտէ արդէն, որ չի կրնար օտար դրամով պատերազմ մղել։

Ոչ միայն պատերազմը եէնով կը մղէ ան, այլ իր ճարտարարուեստն ու առեւտուրն ալ եէնով առաջ կը մղէ։ Դուրսէն օտար դրամ մտած չէ Ճափոն եւ յոյս ալ չկայ որ մտնէ։ Անշուշտ երկրին տնտեսական եւ ելմտական կացութիւնը նախանձելի չէ, բայց յուսահատական ալ չէ։

Բանակին ազդեցութիւնը երկրին վրայ տիրական է ու անբեկանելի։ Բանակը կ'ուզէ որ Չինաստան խորտակուի եւ անոր խօսքն է որ պիտի քալէ։ Ցիմարութիւն է մտածել, թէ քաղաքական ո եւ է խմբակ կրնայ կամ կը համարձակի զգետնել բանակի այս ուժը։ Նոյնիսկ ազատականները, որոնք կը քննադատեն երկրին քաղաքականութիւնը, ուժեղ կերպով զօրավիգ են բանակին։

Վերջերս նոր ազդակ մը երեւան եկաւ կացութեան մէջ։ Ասիկա՝ Թոքիոյի հռչակած «նոր կարգն» է Արեւելեան Ասիոյ մէջ, ուր Ճափոն կը ձգտի դերակշիռ դառնալ, Սախալինէն մինչեւ Սինկափուր։ Անշուշտ այս «կարգին» տակ Անգլիացիներ, Ամերիկացիներ եւ ուրիշ օտարականներ տեղ պիտի ունենան, բայց Թոքիոյի կարգադրութեամբ եւ անոր նշանակած տեղը։

«Բաց Դուռը» ամբողջովին պիտի չդոցուի, բայց Ճափոնի հասկցած նոր Բաց Դուռը սա է.— անգլիական բաթոլինը, ամերիկեան տոլարը, հոլանտական կիլտերը եւ ուրիշ օտար դրամներ կրնան ազատօրէն հոսիլ Ճափոն ու Չինաստան, բայց Ճափոնի միջոցաւ եւ Ճափոնցիներու հսկողութեան տակ։ Օտար դրամը թող գայ, բայց ոչ օտար հակակշիռը, շահագործումը կամ այս դրամի մատակարարումը։

Այս գերակայութեան տեսիլքն ունի Ճափոն «նոր կարգի» բանաձեւին տակ։ Ան կը կարծէ թէ աշխարհի մէջ իր արդար տեղը չէ գրաւած եւ, յատկապէս հում նիւթերու մարզին մէջ, անարդարութիւն գործուած է իրեն հանդէպ, մանաւանդ լիակատար հաւասարութիւնը զլացուած է իրեն։ Եւ պէտք է սուրով ձեռք ձգէ զանոնք։ Եւ քանի որ սուրը ձեռք առած է, զայն չի ձգեր մինչեւ որ չիրականացնէ իր տեսիլքը։

Եւ կը շարունակէ պատերազմը, մինչեւ որ «ծունկի բերէ» Չանկ Քայ Շէքը եւ բովանդակ Չինաստանը։ Թոքիոյի կառավարութիւնը յայտարարեց, թէ ոչ թէ հաշտութեան դաշնագիր պիտի կնքէ, այլ Թոքիոյի կողմէ հարդ յայտարարութեամբ մը պիտի հաստատէ խաղաղութիւնը։ Ասիկա կը նշանակէ՝ Չինաստանը այնպիսի վիճակի ենթարկել, որ հաշտութեան բանակցութիւն իսկ վարել անկարող ըլլայ։ Ճափոն չէր ակնկալեր Չինացիներէն այսքան դիմադրութիւն, այսուհանդերձ տակաւին ճափոնական բանակը կատարեալ եւ ապահով յաղթանակի մըն է որ կը ձգտի։

Ճափոնական բանակի մէջ կայ թեւ մըն ալ, որ կը բաղձայ մահացու հարուած տալ խորհրդային Ռուսիոյ, բայց կ'ուզէ նախ չինական պատերազմը վերջացնել։ Իսկ եթէ Ռուսիոյ հետ կռիւ ծագի ժամանակէն առաջ, կացութիւնը հիմնովին կրնայ փոխուիլ։

Միւս կողմէ՝ Ճափոն կը բաղձայ որ եւրոպական պատերազմ ծագի, որպէսզի ինք մինակ մնայ Արեւելքի մէջ Չինաստանի հետ։ Բայց ասոնք յոյսեր են միայն, մինչ իրողութիւնը այն էր պատերազմ տեղի կ'ունենայ Չինաստանի մէջ։ Եւ խաղաղութեան մը յոյսերը խիստ հեռու են, ամիսներով եւ թերեւս տարիներով հեռու։

ԲՐԻՏԱՆԱԿԱՆ ՆԱՒԱՏՈՐՄԸ

Թէեւ մինչեւ 1942ի ամառը հազիւ պիտի աւարտի բրիտանական նաւային սպառազինման վիթխարի ծրագրին իրագործումը, բայց այժմէն կարելի է ըսել թէ Անգլիոյ կայսերական նաւատորմիղը աւելի հզօր է քան Եւրոպական պետութիւններու որ եւ է թշնամական խմբակի միացեալ նաւատորմիղը։ Միայն սուզանաւերու կողմէ անգլիական նաւատորմը տկար է։ Այս նաւատորմիղը ի վիճակի է, պատերազմի պարագային, բաց պահել կայսերական առեւտրական ճամբաները ամէն տեղ, բացի Միջերկրականէն, ուր, սակայն, ֆրանսական նաւատորմիղին աջակցութեամբ՝ գերակշիռ է։ Թերթ մը գիտել կու տայ թէ 1930էն եթէ աշխատաւորական կառավարութիւնը անխոհեմութիւնը չունենար ծովը նետելու, ընկղմելու հինգ մեծ մարտանաւեր, որոնք այնքան ալ հինցած ու անպէտ չէին, այսօր անգլիական նաւատորմը Խաղաղականի մէջ եւս գերակշիռ դիրք պիտի գրաւէր։

Ճիշդ այս պահուս՝ բրիտանական նաւային ուժը հետեւեալ պատկերը կը ներկայացնէ.—

15 մեծ զրահաւոր, որոնցմէ 3ը վերանորոգման մէջ են, 15 ծանր յածանաւ, 44 թեթեւ յածանաւ, 6 օդանաւ կրող մարտանաւ, 166 թորփիլահալած, 54 սուզանաւ, 43 մարտանաւեր՝ հսկողութեան եւ ճամբորդատար նաւերու ընկերանալու պաշտօնը կատարելու սահմանուած։

42 ականակիր նաւ, 16 թորփիլանաւ։

Այս տարուան ընթացքին պիտի աւելնան նաւատորմին վրայ.— 6 թեթեւ յածանաւ, 16 ծանր թորփիլահալած, 8 սուզանաւ, 4 օժանդակ նաւ, 11 թորփիլանաւ։

Յաջորդ տարի պիտի շինուին.— 2 մեծ զրահաւոր, 11 թեթեւ յածանաւ, 4 օդանաւակիր, 8 թորփիլահալած, 6 սուզանաւ։

Այժմ նաւային ծառայութեան մէջ կան 126.970 զինուոր, բայց պահեստի ուժը խիստ մեծ է։

Անգլիական ամբողջ նաւատորմիղը կարելի է նկատել արդիական, որովհետեւ հինները վերանորոգուած են եւ կամ արդիական պահանջներուն յարմարցուած։ Նաւատորմիղին մարտական կարողութիւնը՝ թնդանօթ, ռազմանիւթ եւն., 1935—36 տարիներուն հետ բաղդատմամբ կրկնապատկուած է։ Մասնաւորապէս ուժեղ է ան թորփիլի եւ ականի անսահման պահեստներով։

Բրիտանական նաւատորմը, մարդու եւ մեքենայի արհեստագիտական կատարելագործումներէ զատ, կը վայելէ առաւելութիւն մը եւս որ կը պակսի ուրիշ պետութեանց նաւատորմերուն։ Ան աւելի շարժունակ է, որովհետեւ աշխարհի ամէն ծովերու մէջ ունի կայաններ ու պարենաւորումի նաւահանգիստներ։ Անոր զարնելու, կռուելու, ճակատամարտ տալու կամ ընդունելու առաւելութիւնը աւելի մեծ է՝ քան ուրիշ ո եւ է պետութեան նաւատորմը։

Ասոնցմէ զատ՝ նաւային պաշտպանութեան վարչութիւնը ամէն կարգադրութիւն ըրած է, որ անգլիական առեւտրական նաւատորմը, ի հարկին, զինուած ըլլայ ինքնապաշտպանութեան զէնքերով։ Բոլորին վրայ ի հարկին անմիջապէս պիտի զետեղուին թնդանօթներ եւ ուրիշ ռազմական գործիքներ։ Անտարակուսելի է որ ծովակալութիւնը պատերազմի վտանգները մանրամասն քննութեան առած եւ այնպէս է դասաւորած, որ 1914էն շատ աւելի ազդու պաշտպանութեան մը կարող ըլլայ բրիտանական նաւատորմը։

ՊՈՒԼԿԱՐ. ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ՀԱՅԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

Սոֆիայի «Սլովօ» թերթը հրատարակած է 16 էջնոց բացառիկ թիւ մը, ամբողջովին նուիրուած հայ ժողովուրդին։

Այդ թիւին առաջնորդող յօդուածը գրի առած է Սոֆիայի մետրապոլիտ Ստեֆան, որ երկրին մէջ մեծ հեղինակութիւն ունի, թէ իբրեւ կրօնական եւ թէ իբրեւ մտաւորական դէմք։ Ան կը խօսի Պուլկարներու եւ Հայերու տառապանքի ու դատերու նոյնութեան մասին, անարդարութենէն, որուն ենթարկուեցաւ Հայ ժողովուրդը, եւ կը մաղթէ որ «այս արժանաւոր ու ստեղծագործ ազգը կրկին տիրանայ իր հայրենիքին»։ Հայոց եւ Հայաստանի մասին համակրանքի ու գնահատանքի գրութիւններ ունին նաեւ այժմու եւ նախկին նախարարներ Վ. Ավրամով, Ն. Մուշանով, Ս. Քոսթուրքով, Ալ. Ցանքով, Կ. Վասիլեվ, Գ. Սմիրով, Պուլկար մամուլի դաշնակցութեան նախագահ Ե. Մէջքարով, պուլկար գրագէտներու նախագահ Տ. Նէմիրով եւայլն, պահեստի զօրավար Վ. Լազարով։

«Սլովօ» բաժիններ յատկացուցած է Հայոց պատմութեան, երկրին, արուեստի ճիւղերուն եւայլն։

Այսպէս,— Գէորգ Դուբեան (Նկարն ու թարգմանութիւն մը), Ա. Ահարոնեան (Նկարն ու «Մասիսի» թարգմանութիւնը), Գամառ Քաթիպա (Նկարն ու թարգմանութիւններ), Ալ. Իսահակեան, Սիամանթօ, Վարուժան, Րաֆֆի (հատուած մը «Ջալալէտտինէն»), Կ. Զարեանի «Անցորդը եւ իր ճամբան» գործէն հատուած մը, Յ. Գարոնեան եւն.։

Ցօղումներու բաժնին մէջ,— Հայաստան՝ երբեմն եւ այժմ, հատուածներ պուլկար մամուլէն՝ Հայաստանի մասին, Հայերու դերը՝ մարդկային մշակոյթին մէջ, Հայոց մշակոյթը (Աղթամարի եւ այլ տաճարներու նկարներով), հայ մշակոյթի ազդեցութիւնը Պուլկարիոյ վրայ, հերոսութեան պաշտամունքը (Տոքթ. Գ. Հաճըեան), Հայկ. դրամներ Պուլկարիոյ մէջ (նկարներով), հայ կայսրեր Բիւզանդական գահուն վրայ եւայլն, հայ երգը (նմոյշներ), Կոմիտաս վարդապետ, հայ մամուլը, Հայեր՝ համաշխարհային հռչակով (Մայքըլ Արլէն, Ռ. Սարոյեան, Մամուլեան, Հանրի Թրուայա), Ազատութեան երգիչը՝ Նակորով (Գ. Նժդեհ) եւն.։

ՓԱՐԻԶ ԵՒ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐ

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 18Ը ԻՍԻԻ ՄԷՋ

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՕ, 22 փետրուար (Յառաջ).— Հ. Յ. Դ. Զաւարեան կոմիտէն անցեալ կիրակի կազմակերպած էր ընկերահամակրական խնճոյք մը, Փետրուար 18ի առթիւ, Ֆրիմեան սրահի մէջ։ Սրահի ճակատէն կը ծածանէր զոյգ եռագոյնը, մէջտեղը՝ Հ. Յ. Դաշնակցութեան դրօշը։

Ժամը 4ին բեմին վրայ շարուեցան Կապոյտ Խաչի Ֆրիմեան դպրոցի աշակերտները որոնք երգեցին, «Մեր Հայրենիք», «Ով մեծասքանչ» եւ «Օրն է պայծառ»։ Յետոյ ընկեր Հրաչ Հանտալեան բացում յայտարարեց հանդէսը եւ խօսեցաւ օրուան տօնին նշանակութեանը մասին, անոր պատմութեանը։ Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցէր Թաթիոս Արզար, մէջ ընդ մէջ երգելով ազգային երգեր։ Խաչուհի Մ. Գույումճեան արտասանեց «Տարագրի աղօթքը», իսկ Գ. Չ. Դանիէլեան «Գանգուխորը»։ Կերուխումը սկսած է արդէն, ոգեւորուելով մթնոլորտը եւ ահա երիտասարդ ընկերներ կը սկսին թնդացնել «Մենք անկեղծ զինուոր ենք», «Վէրքերով լի Ջան Ֆէտայի» եւ ուրիշ երգեր։

Օրուան բանախօսն էր ընկեր Արամ Մուրատեան, որ իբրեւ ականատես փետրուարեան ապստամբութեան հանրամասնօրէն պարզեց դէպքերու ընթացքը։ Օր. Ս. Շահինեան արտասանեց Յ. Թումանեանի մէկ բանաստեղծութիւնը, ֆրանսերէն։ Անակնկալ մը եղան Կ. Խաչի դպրոցի աշակերտներու կողմէ հայկական պարերը հայկական տարազով։ Սրբուհի Շահինեան պարեց Շամիրամը որուն կ'ընկերանար Թաթիոս Արզար։ Փոքրիկն Լուսվարդ Գարօամեան ոգեւորուած Շահինեանի պարէն, ինքնաբերաբար բեմ ելլելով շարունակեց Շամիրամը։ Գ. Վասիլ Խերոյեան որ իբրեւ կամաւոր գտնուած է Հայաստան, խօսեցաւ կամաւորական կռիւներու մասին։

Հանդէսը փակուեցաւ «Մշակ բանուորն»ով, յոտնկայս։

Թղթակից

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՅԻՇԱՏԱԿԻ ՕՐ

ԳՈՐՏՕ, 21 փետրուար (Յառաջ).— «Սունդուկեան» թատերախումբը կը առաջին հաւաքոյթը նուիրած էր Սունդուկեանի յիշատակին, փետրուար 19ին, կիրակի, Գ. Դ. Շաղլամեանի ճաշարանը, որ լեցուած էր երկսեռ բազմութեամբ։

Գ. Վ. Ս. Գաղտասարեան քանի մը խօսքերով յայտնեց թէ «Սունդուկեան» թատերախումբը կազմուած է խումբ մը երկսեռ երիտասարդ սիրողներէ, որոնց ջանքը պիտի ըլլայ հայ թատրոնը սիրցնել հասարակութեան, միշտ նախապատուութիւն տալով հայկական արտադրութիւններուն։ Արտասահմանի մեր այս անկայուն վիճակը մեզ կը պարտադրէ որ լուրջ միջոցներ փնտռենք, մանաւանդ նորահաս սերունդը կապելու համար հայկական հաւաքոյթներուն։ Ասոնց ազդակներէն մէկն է հայ թատրոնը, որ մեծերէն զատ պատանիներուն ալ երկրորդ դպրոցը կը կազմէ։ Թատերախումբը իր կոչումին եւ անուան արժանի ըլլալու համար իր առաջին հայ հաւաքոյթը կազմակերպեց ի յիշատակ Սունդուկեանի։ Կ. Տանէրեան «Վէմ»էն կարդաց Յ. Զարեանի յօդուածը, «Սունդուկեան մարդը եւ գործը», Մ. Ցակորեան՝ Սունդուկեանի կեանքը։

Սունդուկեանի ընդհանուր գործունէութեան շուրջ խօսեցաւ Ա. Գ. Մեսումենց։ Նախ ներկաները հրաւիրեց մէկ վայրկեան յոտնկայս յարգել յիշատակը Սունդուկեանի։ Անցեալ տարի, ըսաւ, լաւ գուշակիչ մը եղաւ մեր թատերախումբին կազմութիւնը Սունդուկեանի եօթանասունամեակին։ Ներկայացուց 1870ական թուականները, ուր հայ թատրոնը սկսած էր ծայր տալ Կովկասի մէջ, մանաւանդ Թիֆլիզի մէջ։ Եւ ահա մենք կը տեսնենք երիտասարդ Սունդուկեանը մտահոգ հայ թատրոնի նախանձախնդրութեամբ՝ գործի կ'ըսկսի, եւ իր աշխատանքը կը պսակուի արդիւնաւորապէս։ Թուեց Սունդուկեանի թատերական գործերը, մասնաւորապէս իր գլուխ գործոցը, «Պէպօն»։ Ապա Սունդուկեանի ամբողջական գործը դրքէն (Պետհրատ) հատուածներ կարդաց Պէպոյէն։ Սունդուկեանը մեր թատրոնի կառուցման գլխաւոր սիւներէն մէկը եղաւ։ Ներկայիս չունինք Սունդուկեանի, Շիրվանզադէի եւ Շանթի պէս թատերագիրներ, որոնք արուեստագէտի ըմբռնումով, խորքով եւ ձեւով իսկական թատերգութիւններ գրեն։ Վերջացնելով ըսաւ որ, պէտք է սիրենք հայ թատրոնը, հայ երգը եւ հայ գիրը, որոնք մեր ճաշակը կը սրեն, մեր հոգիները կ'ազնուացնեն եւ մեր լեզուն կը յղկեն։ Ուստի «Սունդուկեան» թատերախումբի գեղարուեստական բոլոր ձեռնարկներուն սատար հանդիսացէք, որպէսզի ան ալ ձեռք միշտ լաւագոյնը ներկայացնէ։

Ներկաները մեկնելէ առաջ փափաք յայտնեցին որ «Սունդուկեան» թատերախումբը յաճախ նման հաւաքոյթներ սարքէ, մեր անցեալէն դէմքեր ներկայացնելով։

Թղթակից

ՓԵՏՐ. 18Ը ԿՐԸՆՈՊԼԻ ՄԷՋ

ԿՐԸՆՈՊԼԸ, 19 փետր. (Յառաջ). — Այս տարի փետրուար 18ը տօնուեցաւ ընկերահամակրական խնճոյքով մը, Կ. Խաչի սրահին մէջ։ Աթոռները բռնուած էին որոշուած ժամուն։ Ժամը 3ին ընկեր Տրդատ բանալով խնճոյքը, քանի մը խօսքով բացատրեց տօնին իմաստը։ Սեղանապետ ընտրուեցաւ ընկեր Ա. Օհանեան (Լանսէյէն), որ հրաւիրեց երգել «Մեր Հայրենիք»ը յոտնկայս։ Յետոյ ընկեր սեղանապետը մօտաւորապէս մէկ ժամ խօսեցաւ փետրուար 18ի մասին, յուզելով եւ խանդավառելով ներկաները։ Գաւաթները պարպուեցան փետրուար 18ի ինկած հերոսներուն յիշատակին։ Ընկեր սեղանապետը կարգով խօսք տուաւ բոլոր ներկաներուն։ Բաժակաճառեր խօսեցան ընկերներ Ղեւոնդ Ղարիպեան եւ Տրդատ։ Իրենց մասնակցութիւնը բերին երգով ընկերներ Երուանդ եւ Սաադլանը։ Մեր ամէնէն երիտասարդ ընկերը՝ Սարգիս Կիւմիւշեան յայտարարեց.— Ուրախ եւ հպարտ եմ որ այս մեծ կազմակերպութեան մէջ եմ, շատ կը փափաքէի որ տարին վերջը երկու կամ երեք ամիսը անգամ մը այսպիսի խնճոյքներ սարքուէին, որպէսզի նոր սերունդը իրարու քով գայ։ Ընկեր Բենոյի Մշեցիի պատմութիւնը կուշտուկուշտ խնդացուց ներկաները։ Երգուեցան ազգային եւ հերոսական երգեր։ Յանձնախումբը ջանք չէր խնայած խնճոյքին յաջողութեան համար։ «Մշակ բանուորով» փակուեցաւ խնճոյքը։ Բոլոր ներկաներուն համար շատ դժուար եղաւ բաժնուիլ այս խանդավառ մթնոլորտէն։

Կրընոպլի Հ. Յ. Դ. «Մուրատ» ակումբի վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացաւ Զամի ընկերներէն Արամ Զօրեանէն «Մուսա լերան քառասուն օրերը», երկու հատոր։

Դ. Թորոսեան

ԷՆՎԷՐ ՓԱՇԱՅԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ԴԱՂՏՆԻՔԸ

«Անպատճառ պիտի յաջողինք» կ'ըսէր Էնվէր փաշա

Շատ յուզուած էր Էնվէր փաշա։ Շուրջը գտնուողներն ալ շատ ազդուած էին. չափէն աւելի գմըր խմած ըլլալնուն համար։ Փաշային խօսքերը մեծ ազդեցութիւն գործած ըլլալնուն, ամէնքն ալ ոտքի ելան։ Ան իր խօսքը շարունակելով յարեց.

— Անպատճառ պիտի յաջողինք։ Վստահ եղէք այդ մասին։

Ներկաները նորէն գմըր խմելէ յետոյ պառկեցան, առտուն առտըւ արթննալու համար։

Ամէն օր լուրեր կը հասնէին Գայսունէն, ուր համախմբուած էին ռուսական ուժերը։ Կ'ըսուէր թէ Ռուսերը նորէն զինուոր բերած են, թէ Գամաճիներու մէկ մասը խոյս պիտի տայ։

Ցայտնի էր թէ այս լուրերը փրոփականդի արդիւնք էին։ Սակայն, Թուրքեստանի Գամաճիները փրոփականդէ շուտով կ'ազդուէին, մեծ մասամբ տգէտ ըլլալնուն համար։ Ուստի, Էնվէր փաշայի բանակետը պահող զինուորները թեթեւ մտահոգութեան մը մատնուած էին։ Սակայն, ամէն առիթէ օգտուող Էնվէր փաշա հակափրոփականդ կ'ընէր անձամբ, իր ռազմիկներուն ջիղերը զօրացնելու համար.

— Մի՛ մտահոգուիք։ Անպատճառ պիտի յաջողինք...։

Բայց վերջին օրերը կատարուած ապարդիւն յարձակումները, Աչիլ պէյի սպանութիւնը եւ Տավլէթմէնի կացութիւնը մտահոգութիւն կը պատճառէին Էնվէր փաշայի։ Գայսունէն հասած վերջին լուրերու համաձայն, Գամաճիները ստիպուած էին ետ քաշուիլ։ Այս պատճառով բանակատեղին Բուլլաքեանի մէջ մնալը վտանգաւոր կը դառնար։ Դէպի ետ, Նուրչի տանելու էր բանակետը։ Որովհետեւ այդ տեղին պաշտպանութիւնը շատ դիւրին էր։ Առկէ զատ, կարելի էր օգնական ուժ հաւաքել շրջականերէն։

Էնվէր փաշա կարծելով որ կանոնաւոր բանակներու հրամանատարութիւն կ'ընէ, այնպէս ենթադրած էր որ ետ քաշուելու մասին իր տուած հրամանը պիտի գործադրուէր իսկոյն։ Սակայն իրականին մէջ այդպէս չէր ըլլար, նախ նիւթական եւ յետոյ բարոյական պատճառներով։ Դժուար էր Բուլլաքեանէն Նուրչի փոխադրել զինուորները. օրերու կարօտ գործ մըն էր։ Իսկապէս նշանակութիւն չունէր այդ բանը. կարեւորը՝ խնդրին բարոյական կողմն էր։ Բանակետէն ետ քաշուիլը ազդեցութիւն պիտի գործէր Գամաճիներուն վրայ, ու անոնց ջիղերը պիտի խանգարուէին։

Մէկ կողմէն պոլշեւիկները, միւս կողմէն Իպրահիմ պէյ եւ իր հետեւորդները կը վհատեցնէին զինուորները, ըսելով թէ չպիտի յաջողէին։ Էնվէր փաշա շուարած էր, մինչեւ այն ատեն իրեն դէմ եղած բոլոր շարժումներուն տեղեակ ըլլալուն համար։

Զինուորական կացութիւնը կը պահանջէր Բուլլաքեանէն քաշուիլ։ Սակայն Էնվէր փաշա մտահոգութենէն՝ չէր կրնար քնանալ, ու կ'ուզէր դարման մը գտնել, ջիղերը զօրացնելու համար։

Այդ օրերուն, Գամաճիներուն մէջեւ լուր մը տարածուեցաւ։ Պուխարայի էմիրը նոր յառաջխաղացումի մը պիտի սկսէր, Ռուսերը պարտութեան մատնելու համար։ Յաջորդ օրը, ուրիշ լուր մը տարածուեցաւ, որուն համաձայն, էմիրը Ռուսերուն հետ համաձայնութեան գալ կ'ուզէր եւ թէ Ռուսերը համաձայններ էին։ Նոյնիսկ կ'ըսուէր թէ Պուխարայի էմիրին մէկ պատուիրակը Ռուսիա պիտի երթար։

Տարակոյս չկար որ այդ լուրերը դարբնուած էին, Էնվէր փաշան խըլայեղ դարձնելու համար։

Էնվէր փաշա որոշեց նահանջել

Կարելի՞ էր փոխադարձել այն փրոփականդը, որ կը կատարուէր ժողովուրդին մէջ։ Ռուսերուն դէմ գործուելիք լաւ յարձակողականէ մը յետոյ միայն ըլլալիք բան մըն էր։ Այն ատեն միայն Էնվէր փաշա պիտի կրնար ըսել թէ ինք այնքան գործը ըրած էր։

Փաշան նեղացուցիչ երկար օրեր անցուց, վարանումի մատնուած։ Բուլլաքեան մնալո՞ւ թէ Նուրչի քաշուելու էին։ Այդ միջոցին էր որ սա լուրը տարածուեցաւ. Աֆղանիստանէն եկած կամաւորները պիտի քաշուին։ Այն ատեն Էնվէր փաշա իրականութեան վերահասու եղաւ։ Ռուսերը կռնակէն հարուած մը տուած էին, չկարենալով դէմ առ դէմ կռուիլ։

Այդ օրերուն, Ռուսերը դաշնագիր մը կնքած էին Աֆղանիստանի հետ։ Բնականաբար, այդ դաշնագրով պայման դրած էին որ Աֆղանները չօգնեն Թուրքեստանի կամ հակաբոլշեւիկ ըմբոստութեանց։ Ռուսերը այդ պայմանին վրայ պնդած էին, Աֆղանիստանի մէջ համայնավարութեան հակառակ շարժում մը սկսած ըլլալուն համար։ Նոյնիսկ Աֆղանները համակրութիւն ցոյց կու տային Թուրքեստանի հանդէպ։ Առոր դրական ապացոյցն ալ էր աֆղան կամաւորներու առաջումը դէպի Թուրքեստան։ Բաւական թուով աֆղան երիտասարդներ Էնվէր փաշայի օգնութեան հասած էին։

Ռուսեւաֆղան բարեկամական դաշինքը կնքուելուն պէս, Աֆղանիստանի կառավարութիւնը տեղեկացուց թէ Թուրքեստանի իր կամաւորները պիտի քաշէ։ Շատ ազդուած էին աֆղան կամաւորները, բայց հրամանը վճռական էր։

Էնվէր փաշա շատ յուզուեցաւ այդ լուրը իմացած պահուն, թէեւ յայտնի չէր ըներ ու հանդարտ կը մնար։ Բարկութենէն՝ շրթունքները խածնելով ըսաւ.

— Ի՞նչ ընենք։ Իրաւունք ունիք յանուն ձեր երկրին։

Աֆղան կամաւորներու մեկնումէն յետոյ Էնվէր փաշայի բարոյական կորովը խանգարուեցաւ։ Գիշերները չէր քնանար. աչքի առջեւ բերելով երկրին կացութիւնը ու միւս կողմէ կռնակէն զարնելու ռուսական քաղաքականութիւնը։ Ճակատէն եկած լուրերն ալ նպաստաւոր չէին։

Ուստի Էնվէր փաշա որոշեց ետ քաշուիլ, Հիսար ու թերեւս անկէ անդին երթալ։ Այդ որոշումը տուած օրը փաշան շատ ջղայնացած էր, ու գրեթէ ոչ մէկուն հետ կը տեսնուէր։ Իրիկուան ճաշէն յետոյ, մօտաւոր ընկերները հաւաքոյթի մը հրաւիրեց, ու իր որոշումը հաղորդեց, առանց տեղի տալու վիճաբանութեան.

(Շար.)

(38)

թեան սահմանադրութիւնը։ Այս ժողովին մէջ պիտի ընդունուին միայն Պաղեստինցի Հրեաները ։

3.— Բրիտանական կառավարութիւնը պիտի շարունակէ խորհուրդներ տալ Պաղեստինի նոր կառավարութեան, մինչեւ որ կատարեալ անկախութիւն շնորհուի։ Նոր դահլիճին մէջ պիտի գտնուին հինգ արաբ եւ երկու հրեայ նախարարներ ։

4.— Փոխանցման շրջանին մէջ հրէական ներգաղթը պիտի սահմանափակուի խստօրէն ։

5.— Սահմանափակումներ պիտի հաստատուին նաեւ հողերու վաճառման համար։ Պաղեստինը երեք շրջաններու պիտի բաժնուի.— առաջինին մէջ հողերու վաճառումը բոլորովին պիտի արգիլուի, երկրորդին մէջ պիտի սահմանափակուի, երրորդին մէջ ազատ պիտի ձգուի ։

Պայքնսիր ժողովը կը բացուի վաղը

—— oo ——

Վաղը, չորեքշաբթի, 1 Մարտ, պաշտօնապէս կը բացուի փակարանը, ընտրելու համար նոր պապը։ Առաւօտ ժամը 9ին արարողապետները զանգակը հնչեցնելով, խցիկները պիտի պատեն, Պաւղինեան մատուռ հրաւիրելու համար կարտինալները։ Այստեղ է որ պիտի կատարուի պատարագը ամէն առտու եւ կարտինալները պարտաւոր են ներկայ ըլլալ խմբովին։ Յետոյ կարտինալները նախաճաշ ընելով, խուրջանշիրը արարողապետի մը հետ կ'երթայ Սիքստինեան մատուռը, քուէարկելու համար։ Եթէ արդիւնքը ժխտական ըլլայ, կարտինալները իրենց խցիկները կը քաշուին մինչեւ ցերեկուան ճաշը, որ կը տրուի ժամը 1ին։ Յետոյ կրնան ժամանակ անցընել կամ իրարու այցելել, տպաւորութիւններ փոխանակելու համար։ Ժամը 4.30ին կարտինալները նորէն կը հաւաքուին Սիքստինեան մատուռին մէջ, նոր քուէարկութիւն կատարելու համար։ Յետոյ, եթէ արդիւնքը նորէն ժխտական է, հաւաքարար կ'արտասանեն վարդարանը, ժամը 6 — 7։ Անմիջապէս վերջը կը պատրաստուի իրիկուան ճաշը եւ կարտինալները իրենց խցիկները կը քաշուին։ Իրրեւ կանոն, բացարձակ լռութիւն պէտք է տիրէ փակարանին մէջ, ժամը 9.30էն սկսեալ ։

Արդէն իսկ պատրաստուած են երեք ճերմակ փիլոններ տարբեր չափերով, նորընտիր պապին համար։ Ամէն օր հազարաւորներ կը խռնուին պապական պալատին վաճառատան առջեւ։ Այս գործն ալ ժառանգական է եւ միեւնոյն ընտանիքին տանձնաշնորհը՝ քանի մը սերունդէ ի վեր։ Պատրաստուած է նաեւ «Ձկնորսի մատանին» (Պապին կնիքը, ոսկի) որուն վրայ փորագրուած է Ս. Պետրոսի պատկերը։ Վերջին պահուն կը փորագրեն նաեւ նորընտիր պապին անունը ։

Ժողովի ընթացքին, Վատիկանի ձայնասփիւռը օրը երկու անգամ կարճ տեղեկագիրներ պիտի հաղորդէ, ստանդական ծուխէն անմիջապէս վերջը ։

»»» · «««

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՀԻՒՍԻՍԱՅԻՆ ԱՓՐԻԿԷ ԵՐԹԱԼԻՔ զինուորներու համար վիճակ ձգուելով, քաշուեցաւ «հինգ» թիւը։ Այս թիւը կը վերաբերի բոլոր այն զինուորներուն որ կը պատկանին 1938ի դասին երկրորդ հատուածին եւ դրօշի տակ պիտի առնուին յառաջիկայ ապրիլին։ Առաջին անթիւ Հիւս. Ափրիկէի համար պիտի զատուին այն զինուորները որ ծնած են նոյեմբեր 5ին, յետոյ միեւնոյն օրը՝ հոկտեմբեր, սեպտեմբեր, օգոստոս եւն. ամիսներու համար, մինչեւ դեկտեմբեր (այս ամիսն ալ մէջն ըլլալով)։ Ապրիլին կանչուելիք այն զինուորացուները որոնք վիճակով նշանակուած չեն բայց կ'ուզեն Հիւս. Ափրիկէ երթալ, պէտք է փութան կարենի եղածին չափ շուտ, բայց ամէն պարագայի մէջ մարտ 6էն առաջ դիմել իրենց շրջանի զինուորագրութեան գրասենեակի հրամանատարին ։

ՀՌՈՄԷՆ ՀԵՌԱՆԱԼՈՒ հրաման ստացան «Թանձի Թղթակիցը», Գ. Փոլ Ժանթիյոն եւ երկու զուիցերիական թերթերու թղթակիցները։ Պայմանաժամ տրուած է մինչեւ մարտ 5։ Գ. Ժանթիյոն «Թանձի Հռոմի Թղթակիցն է 1927էն ի վեր, իսկ անկէ առաջ Պոլսոյ թղթակիցն էր եւ գիրքեր ալ գրած է։ Գ. Թրնէ Փինոն, խմբագիր «Թրվիւ տը Փառիզ», որ Վատիկան երթալու կը պատրաստուէր պապին ընտրութեան համար, նա վերադարձուեցաւ իտալ. սահմանագլուխէն ։

ՓԱՐԻԶԻ ՊԱՐՊԵԼՈՒ ծրագիր մը պատրաստուած էր, գործադրուելու համար պատերազմի պարագային։ Այս առթիւ կազմուած յանձնաժողովը անգործադրելի գտաւ ծրագիրը։ Նոր ուսումնասիրութիւն մը պիտի կատարուի Զատկի օրերուն, երբ հարիւր հազարաւոր քաղաքացիներ դաշտ կ'երթան ·

ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ այցելութեան առթիւ աննախընթաց պատրաստութիւններ կը տեսնուին Լոնտոնի մէջ։ Ուեթսուի երիտասարդ եւ գեղեցիկ Անգլուհիներ, որոնց հասակն ալ չափուած է, պիտի ներկայացնեն Ֆրանսայի 80 նահանգները, ծաղիկներ, պտուղներ եւ ցորենի հասկեր ցանելով նախագահին եւ Տիկին Լըպրէնի ընդունելութեան առեն։ Այս առթիւ մասնաւոր թատերախաղ մըն ալ գրուած է, որուն մէջ գլխաւոր դերը պիտի կատարէ Սաշա Կիթրի ։

1500 ԻՏԱԼԱՑԻՆԵՐ իրենց երկիրը գացին Ֆրանսայէն։ Վեց հարիւրը Փարիզէն եւ ուրիշ քաղաքներէ, 900 հոգի ալ Քորսիքայէն մեկնեցան։ Այս վերջինները պիտի տեղաւորուին Լիպիոյ մէջ, իսկ Ֆրանսայէն վերադարձողներուն գործ պիտի ճարուի հիւսիսային Իտալիոյ մէջ։ Վերադառնալու համար դիմումներ կը կատարուին հոկտեմբերէն ի վեր ։

ՍՊԱՆԻՈՅ ԱՆԻՇԽԱՆԱԿԱՆՆԵՐԸ գաղտնի կեդրոն մը հաստատած են Փարիզի մէջ, փոխելով իրենց սահմանուած կայանէն։ Ապահովութեան տեսչութիւնը խիստ հետապնդումներ կը կատարէ գաղտնի կոմիտէի անդամներուն դէմ որոնք աւելի քան 20 հոգի են եւ գործօն դեր կատարած են Սպանիոյ քաղաքացիական պատերազմին մէջ ։

Տօքթ. Ա. Պօղոսեան եւ զաւակը՝ Միեր, Գ. Սուրէն Վարդանեան, Տէր եւ Տիկին Գէյլէրեան (Նիւ Եորք), Տէր եւ Տիկին Նարլեան եւ զաւակունք. Տիկին Գոհար Վարդանեան, Տիկին Մարիցա Մարեան (Սօֆիա), Տէր եւ Տիկին Տօքթ Վ. Պօղոսեան եւ զաւակը՝ Գարսյր (Նիւ Եորք), Տիկին Մաքրուհի Պասմաճեան եւ զաւակը Վահրամ (Նիւ Եորք), Տէր եւ Տիկին Թէրզիպաշեան եւ զաւակունք (Մարսէյլ), Գ. Ջարեհ Պօղոսեան (Ռումանիա), Մանուկ Պօղոսեան, Տիկին Ռեբեկա Վարդանեան եւ զաւակները՝ Մուշեղ, Համազասպ, Արմենուհի, Լեւոնիկ եւ Գերմոհի (Հիւս. Ամերիկա), Տիկին Ռեբեկա (Հ. Ամերիկա), Շնորհք Կիլաբեան եւ Շնորհիկ (Հ. Ամերիկա), Վարդան Տահպազ (Պէյրութ) Տէր եւ Տիկին Թօզեան, սրտի խորունկ կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց սիրելի կնոջ, մօր, քրոջ, զարմիկին, հարսին եւ ազգականին՝

ՏԻԿԻՆ ԼՈՒՍԱԲԵՐ ՏՕՔԹ. ՊՕՂՈՍԵԱՆԻ

դառնակսկիծ մահը որ տեղի ունեցաւ փետրուար 26ին։

Յուղարկաւորութիւնը տեղի պիտի ունենայ 1 մարտ, չորեքշաբթի առաւօտ ժամը 11ին իր բնակարանին մէջ, 27, Rue du Marché, Montmorancy (S. et O.), ուրկէ հանգուցեալին մարմինը պիտի փոխադրուի Մոնմորանսիի գերեզմանատունը։

ՀԱՂ. ՄԻՋՈՑ.— Շարժկառք առնել Կար տիւ Նորէն ժամը 9, 9.15, 9.35 10 եւ իջնել Անկէն լէ Պէն եւ առնել օթօպիւս թիւ 69 եւ իջնել Թէրմինիւս ։

ԾԱՆՕԹ.— մասնաւոր մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբր այն նկատել ։

ՅԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Բայրէի Խօշմաթի Կապանելոց Միութիւնը իր ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Խօճօեան ընտանիքին, ԳԵՏՐՈՍ ԽՕՃՕԵԱՆի դառնաղէտ մահուան առթիւ, որ տեղի ունեցած է 11 յունուար 1939ին Հայաստանի մէջ։

×

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Բայրէի Խօշմաթի Կապանելոց Միութիւնը իր ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Համբարձումեան ընտանիքին, փոքրիկն ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄի վաղաժամ մահուան առթիւ որ տեղի ունեցաւ փետրուար 2ին, Մարսէյլի մէջ։

×

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Բայրէի Հայր. Միութիւնը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Հայրենակից Խօճօեան ընտանիքին, ԳԵՏՐՈՍ ԽՕՃՕԵԱՆի դառնաղէտ մահուան առթիւ ։

ՄԵԾ ՊԱՀՔԻ ԱՌԹԻՒ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Կրօն. ժողովի կարգադրութեամբ, Մեծ Պահոց Արեւագալի եւ երեկոյեան եկեղեցի արարողութեանց համար, քահանայական դասը պաշտօնակարգ պիտի այցելէ տարբեր նշանակուած շրջաններու եկեղեցիները.—

Մարտ 1, չորեքշաբթի առաւօտ Մայր եկեղեցի, Փրատօ։ Մարտ 2, հինգշաբթի առաւօտ, Ս. Լուսաւորիչ (Պօմոն)։ Մարտ 3, Ուրբաթ առաւօտ Ս. Գէորգ (Ս. Լու)։ Մարտ 9, հինգշ. առաւօտ Սահակ - Մեսրոպ (Ս. Ժէրոմ)։ Մարտ 14, երեքշաբթի առաւօտ, Ս. Կարապետ (Բոմբ. Ֆրէզ)։ Մարտ 21, երեքշաբթի առաւօտ, Ս. Յակոբ (Պոլ. Օտտօ)։ Մարտ 22, ամբողջ օրը չորեքշաբթի առաւօտ եւ երեկոյ (Կարտան)։ Մարտ 27, երկուշաբթի առաւօտ, Աստուածածին (Ս. Մարգրիտ)։ Մարտ 28, երեքշ. առաւօտ Ս. Թադէոս (Բոմբ. Բէլրի)։ Մարտ 29 չորեքշաբթի առաւօտ Մայր եկեղեցի (Փրատօ) ։

Le Gerant : H. STEPHAN
Imprimerie A-DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme — PARIS (13)